Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 231 (10216) | 1976 чылдың октябрь 1, пятница | 1925 чылда үдезавлеттинген | Өртээ 2 кеп.

«САЛЮТ-5»: ужудуушкун уламчылавышаан

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). 1976 чылдың июнь 22-де чер чөвүнүң орбиталыынче ужудуп үндүрген «Салют-5» эртем станциязы планнаттынган программа ёзугаар автоматтыг байдалдаа башкартынар ужудуушкунуун уламчылавышаан.

Станцияның ужудуушкунун Черже доктаамал угаалары-биле болгаш ону ылавылаадыг болдурарының бедик чергези-биле боттандырып турар. Ону доктаамал болдурарының электромеханиктиг системазы хандырган, ол система болдунуң бедик камналгалыын коргускеп.

Автоматтыг байдалда станцияның ужудуушкунунуң үезинде эртеминиң база улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга Совет Эвилелиниң деңискээриниң чаидык районнарын чуруукка тыртырган, а ол ышкаш борт системаларының шенелделерин чоруткан.

Сентябрь 29-та Москваныы-биле 12 шакта станция Черни 1585 катап дагнаган. Станция-биле үргүлчүүн радиохарылзаалларының сеансызын чорудуп келген.

Телеметриктиг информацияның сан-медээлерин ёзугаар алырга, станцияның бүгү борт системалары, деригелери болгаш эртем аппаратуралары болур-чоттуруу-биле ажылдап чоруур.

Тараэзи чуртуусту

ХАБАРОВСК. Хабаровск крайда ажыгларда кирип гурар Лазонуи сүт болгаш Хорнун эът комплекстери чылда 32 муң центнер сүттү болгаш 10 муң центнер хире эътти бээр. Ол болза бүрүнү-биле механизастаттынган амгы үениң будурүлгелери. Сүттү оон шуут-ла савалаш, магазинижерге чорудар апаар.

Эът фабриказында тургускан автоматтыг деңиликер малды чемгерериниң рационун ылаптыы-биле кылырының аргазын бээр. Чанында турар чем зоналарында — силос траншеяларында, бөдүүн чемнер кадагалаар черлер. Инек кажаалардың кыры дутаглыг шеденнер-биле тудуп-турган.

Мал ажылының комплекстерин дериг тургузарының хуусаазын дыка кызырган. «Ажыл-агыйлар арааның кооперациязының болгаш агропромпур интеграциязының базазынга кодээ ажылагый будурүлгезин специализастаарын болгаш концентрастаарын улам ынай хөгжүлдер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга кодээ чүдүлгелеринң харыызы мындыг. Бо беш чылда Хабаровск крайга мал ажылының амдаа сес комплекизин ажылдап эгелээр.

ЯКУТСК. Якутияның медицина ажылдакчыларының съездизи ында ажыттынган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле автономнуг республиканың кадык камгалал органнарының сорулгаларын ында чүгледевишкин турар. Бо беш чылда Якутияга чаа эмнелге хоорайжыктарын тудуп тургузар, кадык камгалалының санаалга төвү ажыттынар.

МИНСК. Октябрь революциязы аттыг завод Минскиниң станок тудуунуң чаа будурүлгэ каттыжышкынының код будурүлгези болуу бергең. Ол каттыжышкынның будурүлгелери саннып программа-биле башкарар эңне нарын аар станоктар будурерине специализастаттынар. Онгу беш чылда каттыжышкынга продукция будурүн үндүрериң будуун чартык катап көвүдедирин. Күш-ажылдың будурукчуларын 40 хуу бежидериң баш удур көрүп турар.

ҚУСТАНАЙ. Областтың колхозтары болгаш совхозтары дөртку миллион тоннага кииришкир күрүнеге тараа садарын эгелээн. Кустанай районнуң чер ажыдыглары эң-не улуг салыышкынны киирип турар — олар чаа дүжүттүң алды түс муң ажыг тонна тараазын күрүнеге садарын хүлээнгеен.

ТАМБОВ. Тамбов районнуң тараажылары күрүнеге тараа садарының талазы-биле бедиктен хүлээлгезин областка бир дутаарында күүсеткен: олар 84 муң тонна тарааны шыгжамырга урган. Тамбов районнуң ажыл-агыйларының үлегери-биле областтың хой-хой колхозтары болгаш совхозтары бедиткен хүлээлгезинден ажыр тарааны садып турар.

(СЭТА).

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ ШИҢГЭЭДИР

Бөгүн, бүгү чуртта ышкаш, бистиң республикага политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чыны эгелээр.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бо чылгы политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгези СЭКП-ниң XXV съездизиниң идей-теоретиктиг байлаан ханы болгаш чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдип алырынче угланган.

Амгы үеде ажылчы чонның экономиктиг өөредилгези улуг ужур-дузалыг апарган. Чижээлээрге, бистиң республикага тоску беш чылда 19 муң ажыг кижи экономиктиг билиглер талазы-биле белеткелди эрткен. Өөредилгениң бо хевирин «Тыва кобальт» комбинатта өске черлерден аазре тургускан. Ында экономика кабинеттерин шимеп дерээн, өөредилге эрттирер черлерни тускайлап ажыглаан, методиктиг булуңнарда диаграммаларны болгаш өске-даа янзы-бүрү чүүлдерни кылган, диафильмнер бар. Цех бүрүзүнде оларның күш-ажылчы көргүзүглерин тодаргай тайылбырлап турар графитерни, таблицаларны азып каан. Бо ажылды экижидеринге комбинатка 1974—1976 чылдарда эрттирген экономиктиг билиглерниң көрүлдези улуг дузалыг болган.

Партияның идеяларын чонның мээ-медерелинге чедирер ажылга пропагандистер онзагай черни эзлеп турар. Оларның идейлиг бүзүрелинден, билиинин ханызындан, кижилер-биле ажылдап билиринден ажылдың чедиишкини хөйү-биле хамаарыжыр. Партия Төп Комитединиң «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партийжи өөредилгениң сорулгаларының дугайында» доктаалында пропагандист кадрларга камныг хамаарылгалыг боор, оларның билиглерин доктаамал чаартыр, мергежилин бедидериниң чугулазының дугайында ленинчи айтыышкыннарны хамык чокка удуртулга болдурарының эргемнөн чугулазын демдеглээн. «Пропагандистерни ылаптыг шилиирин хандырар ужурлуг—деп, ында айытткан.—Оларның теоретиктиг болгаш методиктиг өөредилгезин, информация алырын, ажылының дүрүмүлга солчулгазын экижидер. Пропагандистерниң чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, оларны коллективтерниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң сорулгаларын тайылбырлаарынга болгаш практиктиг шиитпирлээринге киириштирер. Пропагандистерниң ажылын онза чугула партийжи даалга кылдыр көөр, оларның буянныг күш-ажылынга чогуур деткимчени көргүзер».

Бистиң республикада ийи муң ажыг пропагандист ажылдап турар. Оларның билии сөөлгү чылдарда дыка бедээн, чеден хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг. Будурүлгелерниң болгаш ажыл-агыйларның удургучулары, тускай эртемниглер бо ажылга идепкейлии-биле киржип, шак-үезин харамнанмайн, хөй-нийтичи даалгазын ак сеткия-биле күүседип келген.

Өөредилгениң чедиишкини — ийи таланың аразында сырый харылзаазындан, оларның бот-боттарының удур-дедир билчилгезинден база ноя хамааржыр. Ындыг-даа болза, пропагандист—тайылбырлаар, а дыңнанчылар—билип аар, ооң-биле болур дээн чергелиг хөөннер шын эвес. Сөөлгү үеде политиктиг болгаш экономиктиг бот-өөредилге теория шиңгээдип ыңнайн кол методу апарган. Пропагандист-даа, дыңнанчы-даа кижи билиин деңге байдыып, өөредилгениң бо хевиринче онза кичээнгей салыр сорулгалыг. Оон ыңай семинарлар, беседалажыышкыннар, практиктиг онаалгалар күүселдезин, теоретиктиг конференциялар өөредилгеге чогаадыкчы хамаарылгалыг болурунга, эртемниг коммунизмниң классиктериниң ажылдарын, партийжи документилерни хаңы өөренириниң хевирлери болгаш методтары боон турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын болгаш шиитпирлерин хандыр өөренир сорулга-биле 1976—1978 чылдарда чаа өөредилге курстарын киирген. Эге звенога—«СЭКП-ниң политиказының чугула айтырыглары», ортумак звенога — «СЭКП-ниң политиказы — марксизм-ленинизм боттанышкында» деп курстарны тургускан. Бо курстарга съездиниң идип үндүргени теоретиктиг, политиктиг айтырыгларны болгаш практиктиг сорулгаларны өөренир. Партийжи өөредилгениң дээди звенозунга — партия-ажыл-агый активтериниң район болгаш хоорай школаларынга, теоретиктиг семинарларга, марксизм-ленинизм университеттеринге — дыңнанчыларның кичээнгейи СЭКП-ниң XXV съездизиниң дүүштүр партиянның теориязының болгаш политиказының чугула нарын айтырыгларын сайгарып өөренириниң угланыр. Моон мурнунда өөренип турган темаларын уламчылаар политиктиг школаларга темаларга тема бүрүзүн съездиниң материалдары-биле хөлбөп, ооң идеяларын чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдип алыры тоң чугула.

Бо чылын аныяктарның политиктиг өөредилгезин хамыктың мурнунда партияның XXV съездизиниң материалдарын өөренириниң угланган турар ужурлуг. Комсомолдуң политиктиг болгуминериниң база семинарларынга өөредилге чылы «Аныяктыг чоруктуң болгаш шынарның бөш чылынга—аныяктарның бот-идепкейи болгаш чогаадыкчы чоруу» деп ленинчи кичээл-биле эгелээр.

Коммунистерни болгаш ажылчы чонның каяпаң массаларын политиктиг база экономиктиг өөредилгениң системазынче хаара тударынга партия комитеттери, эге организациялар политиктиг чырыдыышкын кабинеттери, экономиктиг өөредилгениң чөвүлелдери чугула черни эзлеп турар. Олар доктаамал ажылдап турар семинарларның, коммунистиг ууш-ажылдың школаларының, улустуң университеттериниң ажылын экижидер дээш тодаргай хемчеглерни ап келген. Ылаңгыя ажылчы чонның өөредилгезин организастаарда ону бүгү талалыг көөр чорукту хамыладып, киижилериниң эртем-биликин, хар-назынын, кылган ажылын болгаш сонуургалын барымдаалап, пропагандистерге методиктиг дузаламчыны чедирип турар.

Марксизм-ленинизмниң үндезинниерин чогаадыкчы ёзу-биле өөренип, СЭКП-ниң сөөлгү съездилериниң шиитпирлеринде, ооң Төп Комитединиң доктаалдарында, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугааларында сиңгиннекен партияның төөгүлүг дүрүмүлгазын шиңгээдип алыры—өөредилгениң чугула сорулгазы болур. Партияның теориязын болгаш политиказын коммунистиг тургузуушкунуун, СЭКП-ниң даштыкы ажыл-чорудулгазының практиказы-биле сыйрый холбаалыг болдуруп, билиглерни бистиң ниитилелдиң хөгжүлдезиниң нарын айтырыгларын шиитпирлээрде удуртулга кылдыр ажыглаарын чедип алыр.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫН ДҮРГЕН ДООЗАР

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң секретары эш О. Н-С. ШАГДЫР-ООЛГА

Райкүүском даргазы эш О. Н. ЛОПСАН-СЕРЕНГЕ

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Мөңгүн-Тайга районнуң партия, совет, кодээ ажыл-агый органнарын, бүгү ажылчы чоннарны күш-ажылчы улуг тиилелге-биле — эът болгаш дүк садар талазы-биле күрүнениң чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткенин-биле байыр чедирип тур. Сентябрь 28-те район эът садарының планын 103 хуу болгаш дүк садарының планын 109 хуу күүсеткен. Ооң-биле кады чыл төөчүүнге чедир малдың баш санын өстүрериниң планын мыйыстыг бода мал талазы-биле 112,8 хуу, хой болгаш өшкү талазы-биле — 103,6 хуу, чылгы мал талазы-биле — 103,9 хуу күүсеткен. Чыл планындан ажыр 220 центнер эътти болгаш 60 центнер дүктү саткан. Сиген белеткээриниң план-онаалдаларын колхозтар 95 хуу күүсеткен.

Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң чөвүдел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга практиктиг ажыл-херектер-биле харылзылавышаан, районнуң ажылчы чоннары 80 центнер эътти, 10 центнер дүктү немей садар, план-онаалдадан ажыр 100 тонна сигенни белеткээр болгаш чоокку хүннерде мал кыштаглаашкынынга белеткелди доозар деп чаа хүлээлгелерни алган.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели районнуң ажылчы чоннары немей алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседириниң бүзүрелин илередип, СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседириниң оларга улам ыңайгы чедиишкиннерин күзеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

МӨҢГҮН-ТАЙГАЖЫЛАР РАПОРТТААН

СЭКП Тыва обкомунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң киргең телеграмманы ёзугаар алырга, СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүсеткишаан, Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери бо чылдың сентябрының 28-ке чедир күрүнеге эът садарының планын 103 хуу, дүктүүн — 109 хуу күүсеткен, планнан ажыр 22 тонна эътти, 6 тонна дүктү саткан. 1976 чылдың сентябрь 28-те байдалыле алырга, ниитиниң малының бан санын өстүрериниң чыл планы мыйыстыг бода мал талазы-биле 112,8 хуу, хой, өшкүнүү—103,6 хуу, чылгы малдыы—103,9 хуу күүсеткиннер. Мал чемниң белеткелин район 95 хуу күүсеткен азы 1427 тонна мал чемни белеткеттингеен.

Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга сорук киргбишаан, районнуң ажыл-ишчилери немелде 8 тонна эътти, 1 тонна дүктү күрүнеге садарын, мал чемнериниң белеткелин октябрь 10-га чедир доозуп, планнан ажыр 100 тонна мал чемни белеткээрин, мал кыштаглаашкынынга белеткелди октябрь 15-ке чедир чедиишкиннииг доозарын хүлээгеннер.

«Хемчик» совхозта тараа ажаалдазында Николай Сарыгович Сендаш мактаалдыг. Амыл-агыйның хоочун тараажызы—хову бригадазында партия болүүнүң организаичызы. Ооң-биле кады ажылдап турар комбайнерлер Хомушку Чечен-оол, Хомушку Дагаа хүнде тараэны дорт ажаар үлүүн ийи катап ажыр күүсеткип турарлар.

Совхозта 16 комбайн үреливишкин чок ажылдап турар. Оларның бирээзин совхозка 12 чыл ажыг ажылдаан херээжен механизатор Донгак Канчыыровна Очаа башкарып, шөлдериң чаагай дүжүдүн ажаарынга идепкейлиг киржип турар.

Тараажылар ортузунда чарышты чеди хонуктап түңнээр. Бирги түңнелде ооң тимленчилери Саая Чучуниуң, Николай Сендаштың звенолары белгулаан. Комбайнчарны дорт звенога үскени ол. Олар ийи ээлчег-биле тараэны ажаап, бир гадаа 12 центнер дүжүттү ап турарлар.

ЧУРУКТА: Донгак Очаа. О. ОХЕМЧИКТИҢ тырттырган чуруу.

Хуусаазында доозар

Онгу беш чылдың бирги чылының дүжүдүн СЭКП обкомунуң чарлаары шалыпчы он хонукта ажаап доозар дээш Бай-Тайга районнуң ажылишчилери каш дакпыр күжениишкиннииг ажылдап турарлар.

Ажаап алза чогуур 4790 гектар тараа культураларының 4386 гектарын дүүнге чедир ажаап алган. Амгы үеде 37 комбайн ажылдап турар. Тараа культураларының ажаалдазын октябрь 2-де доозарының бүгү аргалары бисте бар. Саванны белүп, сараатталарын октябрь 4-ке чедир кылырын планнап алгаш, ында эргежок чугула техника болгаш кижи күжүн быжыглаан. Ниитизи-биле 1900 тонна саван белдүнгеен.

Районнуң ажыл-агыйлары келир чылдың часкы тарылгазынга хереглээр эки шынарлыг үрезин үрүп алырынче кичээнгейин салып турар. «Тээли», «Бай-Тал» совхозтар, «Мурнакчы» колхоз үрезинин четчири-биле үрүп алгаш, оон ары-гаажыышкынын чорудуп турар.

Күрүнеге 250 тонна тараа садар хүлээлгени район алган, ону бо хүннерде күүседир бис.

Күскү аңгыс аңдарылгазының планы күүсеттинмейн турар, хожудашкындан үштүнгаш, онаалганы айтткан хуусаазында боттандырар хемчеглерни ап турар.

Дүжүт ажаап алышкыныбиле чергелештир ниитинин малынга чем белеткээр ажылдың темпизин кошкатпайн турар бис. Амгы үеде 30 звено ажылдап турар, ында 213 кижини быжыглаан. Район 7 муң тонна сиген белеткээр тургаш, 701 тоннаны ажыр күүсеткен. Чарыктың эгелекчизи «Бай-Тал» совхоз 1510 тонна сиген белеткээр тургаш, 2050 тонна чедиргеп. «Кара-Хөл» колхоз мал чемни белеткээр даалгазын база ажыр күүсеткен.

Л. ДОПУЛ,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң секретары.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязынга А. А. Громыконуң чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязының сентябрь 28-те болган пленарлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко чүве чугаалаан.

Кол Ассамблея ышкаш, мындыг шуулганның чыл бүрүде болуур сессиялары деп катыкан күжениишкиннербиле делегейге кадыг ажылдажылгага ажыктыг кылдыр чаа идиглерни бээр аргалы болдуруп турар деп, А. А. Громыко демдеглээн.

КНО-ну чедир үнелеп көрбес дээр чоруктап ырак турар бис. Ынчалзажок бир эвес делегей политиказының хүн айтырында турар шак ыңдыг шиитпирлеттинмээн айтырыглар-биле ооң ролюн деңештир көөр чүве болза, бетин дээрге-ле ийи айтырыг тургустулуп келир.

Бирги айтырыг—кажан делегейниң ядыы бир девискээринге дүшкүүрүг чорук озуп, хан төгүүшкүү болу берген бүгү-ле таварылгаларда. КНО-нуң аргалары долу хемчээлге ажыглаттынып турар бе?

Чок, чамдыкты од бодунуң эдлээн байдалының бедиинге болбайн баргылаар. Индий-Кытатка ыңдыг болган. Чоокку Чоон чүктө шак ыңдыг болуп артышаан. Кипрде ыңдыг болуп турар. Африканың Мурнуу чүгүнде ыңдыг болуп турар.

База ийнги айтырыг—делегейниң чаа дайынывың кыжаатышкының чайладыр деп, ам кижи төредготенниң мурнунда турар эң чугула айтырыгны шиитпирлээринче КНО болур-чогууру-биле киришкен бе? Ол-даа айтырыга бадыткалдыг харыы бердинмези харааданчыг-дыр.

Чепсегленишкиннерни будурериниң ажыктыг ажылдан, биргээр чугаалаарга—дайынга материалдарыг белеткел үргүлчүдел турар деп, А. А. Громыко чугаалаан. Чечендиди чугаалаарга, чер бомбүрээп, азы бети дээрге-ле ооң дыка улуг кезиин боо-чепсектиң улам-на олгулуг хевирлерин соксаал чок будурүп үндүрүп турар шуушторулгалыг шүтүлтер күржап турар. Ынчангаш ол болза, чер кырынның-даа, агаарның-даа, суг адаанның-даа, оске-даа чүүл-бүрү чепсек-тир.

Ында болганда, кижиниң амы-тынын, дешилгениң чедиишкиннерин шуут-ла кемниг ёзу-биле херексевейн, кижи төрелготенниң кедир үезин радиоактивтиг хүл-ыйбага таарыштыр тургузарындан дээре чүве чок дээр үзеп-бодалдарны суртаалдан турар харын-даа «теоретиктиг» дээр чөвелериниң деңнелинге чедир кодүрүлген дерани бодалдар дутайында түңү чугаалаар боор.

Чепсегленишкиннерни эдере будурерин соксадыры-кижиниң аргаларынга алдырбас чүве-дир дээр аянныг дүмбей түңнелди Совет Эвилели хүлээвейн турар. Бистиң чуртувус бодунуң политиказының өске идеяларыы—үлустар аразынга тайбыңныг, маңыраддыг идеяларын барык алдын чыл удуртулга болдуруп турар. Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленин мынча деп чугаалаан: «Деңиннарны доозары, үлустар аразынга тайбыңны быжыглаары, үнүшкиннерни болгаш күүзүлешкиннерни соксадыры — чогум-на харын бистиң идеалывыс ол...»

Совет Эвилели делегей аразынга бодунуң эвилелчилерин болгаш оңдуктерин—акыдуңма социалистиг күрүнелербиле сырый чаңгыс эште болгаш кады ажылдажылгада хеделип турар.

Тайбыңның ленинчи идеялары бистиң партиавыстың дээди шуулганының—СЭКП-ниң бо чазыы болган XXV съездизиниң шиитпирлериниде чаа күш-биле сиңиннеген. Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, үлустарның хостагзазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ыңайгы демисел дутайты СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң кылган илеткелинде киргеп съездиниң программазында ханы оптимизм, Чер кырынга тайбыңны быжыг кылып болур аргалыынга чайгылыш чок бүзүрел сиңиннеген.

Чепсегленишкиннерни эдере будурерин шеглээрин, а оон соонда чепсегленишкиннерни дүжүрериниче киирптер чорукту чедип алыр сорулгазы съезд Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр тургускан. Хой-хой тодаргай саналдарны кедүргеп бис. Оларның чамдыктары үреге санаттынган, өскелери—бистиң чугаалажып турарларывыстың чаагай тура-соруу турар болза—эң чоокку үеде-даа боттанган турун болур.

Чүүү тодаргай-барымдаалап турар бис?

Хамыктың мурнунда—массалыг узуткаашкынның чепсээн улам шидай шеглээрин, а оон соонда—ону бүрүн хоруудаарын болгаш чок кылырын. Ядролуг күрүнелер—оларга оске бүгү күрүнелер каттыжып болур ийик—ядролуг чепсекти дүжүрериниң айтырыын бүгү талалыг көөр болгаш ону шиитпирлээринге оруун кады толевизээр төлээде, чугаалажып киритер ужурлуг кылдыр санап турар бис.

Ол чугаалажышкыннардан хамаарыкка чокка, ядролуг чепсекти шенээрин чер болганта болгаш бүгү күрүнелерниң соксаткан турарын эргежок чугула. Ядролуг чепсектиң шеделделерин бүрүн болгаш бүгү-ниити соксадыр дутайында керээни чарар деп санал ыңдыг сорулгага бараан болур.

Ядролуг чазыдырыларны тайбың сорулгаларга таарыштыр чер адаанга чорударының дутайында айтырыг макка дүжамык болган туруп шыдавас—чогуур керээге чоокта чаа ат салгаш. ССРЭ биле АКШ ол дутайты дүгүржүп ап шыдапкан ийик чоп. АКШ ону удавас күштүг болдурып бадылаар боор дээрзиниге идеген турар бис. Бистер дораанда бис.

Ядролуг чепсекти пептерелип болурунуң каналдары ам-даа бүрүн дутлаттынмаанынга хамаарыштыр дүвүроэзиниг бодал озуп турар деп, А. А. Громыко медеглээн. Ол чепсекти пептеретпес дугайында керээ ёзулуг бүгү талалыг болзуп дээш, ол кереэге кандыг-даа казында чоокка бүгү күрүнелер каттыжкан турзун дээш күжениишкиннерни улгаттырар херек.

Совет Эвилели дайын чорударының бүгү-ле химиктиг чепсектерни бүрүн хорутдаарын болгаш узуткаарын сагалдап турар.

Массалыг кыргын-хыдыышкының чүгле моөпшеттинген чепсектерни-ле кыжаныышкын болбайн турар болдур ийин. Салдар чедиреринің—ажыглаар аргазының талазы-биле, барын дээр объектилериниң алы салдар чедиреринің характеринің талазы-биле алырга, шыпар талазы-биле чаа принциптерге үндезилеттинген чепсек улам-на коргунчут кылдыр чепсетленишкинге тыптын кээп болур. Совет Эвилели массалыг узуткаашкынның чепсээнің чаа хевирлерин болгаш системаларын тургузар чорукту болдурбас дээш бүгү-ле болдунар арталыг түүлдер кылдынган турар ужуруут кылдыр санап турар.

Делегейдиң ийнги дайыны доозулган соонда Совет Эвилели чепсетленишкиннерни аңаа хевирлерин, чепсектиг күштериниң санын база кызыырар деп саналдарны кап удаа киирип келген. Оң-даа айтырыгларны көөрү эргежок чугула дээш ол туружун турар. Моөп мурнунда-даа, ам-даа болза, Совет Эвилели өскелериниң девискээрлеринде бүгү-ле даштыкы шериг базаларын узуткаар дээш туружун турар.

Чепсегленишкиннии дүжүрер айтырыгларны шиитпирлээрииче чаа-чаа оруктарны ажыдар толээде бүгү угланышкыннарга улуг күжениишкиннерни кылыр апаар. Шериг талазы-биле чавырышкының регионалдыг хемчеглерни, ооң иштинде ядролуг чепсек чок азы тайбың зоналарны тургузарының дугайында хемчеглерге бистиң чуртувустуң хамаарыгазы оон-биле тодаратгынар.

Индий океанны тайбың зонаны болдурар дугайында Азия болгаш Африкада чамдык чуртталарны саналдарын чогумчалыг деп санап турар бис. Доктаамал шериг айтырыглы болдурар элементилериниң бирээзи болур шериг базаларын бо районга тутпазы кол айтырыг болур. Совет Эвилелиниг хамаарыштыр алырга, ол Индий океанга шериг базаларын тутпаан-даа, моон соксаар тутпас-даа. Делегейниң бо зоназын тайбың зонаны болдурар дээн идеяны боттандырарынга дузалаар белен чоруун бастын чуртувус медеглеп турар. Ынчалзажок Ин-

(Төнчүзү 3-гү ирмида).

КИЖИ БҮРҮЗҮН ХААРА ТУДАР

«Тыва кобальт» комбинатта ажылчыннарның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинге партком чанында туруштунган 12 кижи составтыг методиктиг човүл улуг роллуг ойнап келген. Оон ажылының кол утпаныышкыны — пропагандистериниң теоретиктиг болгаш методиктиг өөредилгезин чорударынга партия комитединге дузалаашыл, политиктиг өөредилгениң мурнакы дүжүттүгүнүң анализтеп, шеттередири база дыпнакчыларны кижизидери. Човүлелдиң кежигүн бүрүү бир-де тодаргай школаларның, белгүмериниң, теоретиктиг семинарларның ажылын харылап, эртип турган кичээлдерге олуржуп, пропагандистерниң ажылында чедер-четпестерни илередип, сүмелерни берип турган. Бо бүгүнү баш бурупгаар кылган план езугаар боттавидиртылаан.

Оон хуралдарынга «Тыва кобальт» комбинаттың транспорт пегинде, электри станциязында, АТБ-де, геология партиязында болгаш эске-дээ черлерде политиктиг, экономиктиг өөредилгениң байдалының дүгайында отчёттарны дыпнап турган бис. Дат пегинде, септелге-механиктиг пехтеи, энергия пегинде, № 18 геология партиязының, гидрометаллургия пегинде партком эге организацияларының кайыдаа школаларның ажылын доктаамал удуртуп келгени. Пропагандист кадрларның теоретиктиг болгаш методиктиг белеткелиниче улуг кичээнгей-ни утпаларын, оларга неттелде улгатпаан.

«Тыва кобальт» комбинатта экономиктиг билиглериниң човүлелги база туруштунган. Ол ышкаш экономиктиг өөредилгениң эң эки организациялыг дээш цехтер коллективтериниң, школаларның арапында көрүлде-конкурстун нетелделери бадылаттынган. Оон сорулгазы болза, цехтерге экономиктиг өөредилгени организастаар болгаш оон шынарын экижидер талазы-биле харыысалганы бедидери, ажылчы чонну экономиктиг анализке, ажылдаар чер бүрүзүне бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тыварынга болгаш ажыглаарынга ланчыктырары, оларны четпестерге, ажылагыйжы эвес чоруктарга, күнажылдың сагыага-чурумуп үреп турарларга ээтеп чок кылдыр кижизидери. Бүдүрүлгениң мурнунда туруп турар планнарны күүседиринге, бо беш чылда бүгү-ниити экономиктиг өөредилгениң планнарын боттандырарынга, өөредилге-бүдүрүлгелиг базазын быжыглаарынга ыңдыг конкурстун эки салдарлыг чугаажок. Оон түлеп-тердин чылдын-на ниюү айда үндүрүп турар болгаш тиилекчилерни шаңнаар тускай акша таңналдарын доктаатыпаа.

А. КРИСАН.

«Тыва кобальт» түдүг эргелелиниң парткомуның партия кабинединиң эргелекчизи.

...

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чорудуп турар пропагандист кижиниң кол сорулгазы — тема бүрүзүн дыңнанчыларга чедиишкир кылдыр тайылбырдап, амыдырал-биле сырый колбаары. Лекцияда киргеп саннар, фактылар кижилерниң боттарының ажылдап турар бүдүрүлгениң, албан организациязының ажыл-агыйжы көрүлүлери болза, оларга билдингир-даа, солун-даа болуру чугаажок. Ындыг турбуже, ыяңгыш семинар кичээлдер үезинде тодаргай теманы, материалды сайгарарда, оон практиктиг ужур-дузазынче улуг сагыш салбайн, теоретиктиг талазы-биле кызыгаарлаттынып каарывыс хомудаңчыг. Ынчаар арткен кичээлдерде дыңнанчылар боттарының дөрт кырлыг турар ажылынга ажытлантар хире ажыктыг чүүлдерни авазын шиңгээдип аарыг билдингир. Ынчангаш пропагандистиң ажылының шак ындыг четпес талазы школада, теоретиктиг семинарда азы болгүмде хаара туттунган кижилерниң бердингеп материалды шиңгээдип аарынга таптыктай баэри ведель-дир. Оны болдурбазы чугула.

Ч. ЧАП,

пропагандист.

Өвүр район.

Галина Насюрюн Кызылдың харылзаа белдиринге ажылдап киргенден бээр он чыл чеде берген. Ол үениң иштинде ол кылган ажылының хыын тып, мергемилиин улам бедитиен. Ол ам белдириниң кол инженери.

Г. Насюрюн бодунуң кол хүлээлгези-биле капсырлаштыр пропагандистеп база турар. Ол чүгле бозунуң коллективинде эвес, а харын хөөрайның дүржүлгелиг пропагандистериниң бирээзи. Галина Ивановна бо өөредилге чылында марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир школаны удуртур.

ЧУРУКТА: Галина НАСЮРЮН.

А. КОЙГУН-ООЛДУҢ тырттырган чуруу.

БИСКЕ АЖЫ УЛУГ

Ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезинниң тодаргай системазы туругстунганда бээр дөрт чыл чедип турар. Бистиң Каа-Хемниң хомүр-даш разрезиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының экономиктиг өөредилгезинниң четчельдүшкинин, оон ажылын администрация чери, партком доктаамал контролдап турар. Тус-тус школаларга, семинарларга, курстарга өөренир кижилерни оларның күзелин барымдаалап бүрүткээш, оларга ажылдаар пропагандистерни томуйлаан соонда, ону администрация черинең дужаалын ёзугаар күштүг болдарун турар. Ол чорук дөмүтиг болган. Чүге дээрге, разрезке хамаарышкан бүдүрүлге черлериниң улуртукчулары ажылчыннарның өөредилгези дээш карымсалгалыг апарган.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң хевирлери бистө доктаамал апарган. Дөрт чыл бурунгаар туругстунган школалар, курстар ам-даа ажылдавышаан. Чүгле дыңнакчыларның саны чаартынып турар.

Разрезте бүгү ажылдап турар кижилерниң саны 330. Оларның 252-си өөредилгезинге ханы-бүрү хевирлериниң хаара туттунган. Бистө экономиктиг өөредилге талазы-биле 7 школа ажылдап турав. Ажылчыннарның ажылдап турар участоктарының аайы-биле дөрт школа туругстунган. Эргелел шпарадының ажылдакчыларының ажылдагаа дүүштүр ийи школа тувгустунган. А аалчылар эргелекчилери, кол специалистер өөредилгезин дээш хевиринде хаара туттунган.

Экономиктиг өөредилгезинниң чаа системазының ажыктыг чорудун бистиң ажылчыннарывыс бедик-биле үнелеп турар. Чүге дээрге, бүдүрүлгезинниң техника-экономиктиг айтырыгларына хамаарышкан бүгү чүүлдерни ханызы-биле сайгарып, кижи бүрүзү ажылдап турар черинде, бригадазының, участогунуң ажыл-ижин хичээлдерниң теоретиктиг айтырыглары-биле ханы холбаштырып турар.

Тоожу беш чылдың планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш калбарган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарлыныга бистиң разрезүнүң коллективиниң наан удаа эки түңнелдерни чедип ап, ССРЭ-ниң хомүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң шаңнал-мактаалын ап келген. Эртиен беш чылдың дүргузунда планнан ажыр 280 муң тонна хомүр-даштың бистиң дагыларывыс Төрээн чуртка берген. Моңу чүгле нүүлелиниң ажылдың бүдүрүмчүлүүн бодунченнинг күзели-биле чедип алган бис.

Участок бүрүзүнге ажылдың бедик төлевиин дээш шинчилеккинин бистө улам калбарган. Бо чылдың эгелевиде разрезтиг ажылдаачылары оон-гу беш чылдың башбаштайгы ийи чылының планның Октябрь революциязының 60 чыл болуру бөөн таварыштыр күүседир деп патриотчу эгелээнинин удургеп. Ол хүлээлгевис базала эки күүсединиң орар. Эртиен сес ийлерниң дүргузунда планнан ажыр 70 муң тонна хомүр-даш пастынган.

Ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгези пропагандистерниң ниити белеткелиниден, билиниден хамаарыжыр. Бүгү пропагандистеривис ССРЭ-ниң хомүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң чанында бир ай хуусаалыг мержилл бедидер курсту доозуп келген. Оон аңгыда СЭКП обкомунуң Политиктиг, чыргдыышкын башкыныыш, партия хоорлөмүнүң организастап туругстуган семинарларынга олуржуп турган. Ынчангаш оларның белеткели эки. Чаа өөредилге чылын организастыг Эртүреринниң бүгү аргалары бистө бар.

В. ТЕЩУКОВ,

разрезте партия ие организациязының секретары.

АЖЫЛЫНГА КЫЗЫМАК

Танышпасты таныштырган
Тараа тарыыр Чыргакыны...

Шынап-ла Чыргаңы төөгүден тараалан, ырга киргеп чер. Бо чылын оон шөлдериниде оңгаар-дескээр чалгыг чыдар кылдыр үнген алдын-сарыг тараалы база-ла сеткилге дыка өөрүнүүр.

Дагыр-Шеми, Улуг-Хову, Хову-Аксы, Төжектиг дээш кажа-даа баарга, тараа-ла, тараа, хайнышкынның ажыл-ишкинде. Харын-даа дистинчилекен хову «корабльдерни» өөрге, мурнуп былаашкансыг.

Чоон-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхоз 5800 гектар тараа культураларын кеэш ажаар.

Күрүве шыгжаммырыга совхоз 500 тонна тараа урар планының 410 тонналыг күүседин алган.

Хову турлагларында тараажыларга совхозтуң хирекциязы таварымчалыг байдалды тургускан. Тараажылар турлатта хонуп, күш-ажылчы хүнүң эрте эгелеп, бүдүн хүнүң долу, бүдүрүкчүлүг ажылдап турөрлар. Элбек дужүт дээш тараажылар ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди тараажылардың ижинге он хонуктап түүнеп, мурнакчыларны илередип, таңнап, мактап турар.

Комбайнерлер Монгуш Эрес-оол, Оюрмак Шулуушь, Иван Куулар, Алексей Монгуш, Михаил Монгуш, Сарыглар Очур-оол олар хүнде доктаамал бүдүн чартык порманы күүседин турарлар. Дагыр-Шеминиң хову турлазының повары Светлана Монгуш амданныг чемни белеткээш, хову шөлдерде тараажыларга чедирип турар.

Чаа дужүттүп тараазын сөөртөөн чолаачылар Монгуш Онер-оол, Сотпа Белек, Куулар Лидар-оол олар хой рейстерин кылып, кызымак ажылдап турөрлар. Оларның кызымакай ижинге ачызында Чыргакының тараазы совхозтуң төп шанында дүн-күн чок дужүп эгелээн.

ЧУРУКТА: районуң «Сельхозтехника» каттыжымышкынының совхозта тараа сөөртүп турар чолаачызы Куулар Лидар-оол.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Авторнуң тырттырган чуруу.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ХЕМЧЭЭН АЛГАН

«Ак-Туруг» совхозта кол агроном А. Жирновтуң ажылында четпестер дугайында материалды көдээ бижикчи илереливи, редакциязже чорутпаан. Ук материалды хынаап, редакциязга харыылаарын совхозта партком секретары Д. Шойдактан дилээн бис. Ук чагаага хамаарыштыр партком секретарының биске харыылаазы болза:

Авторнуң бижээн чагаазының улуг кичээнгей-биле сайгарыл көрдүүвүс. Редакциязже чорутпаан материал-биле дөмей чагаазы совхозтуң Сарыг-Хөлчүкте ситеечи бригадазынга повардап турган Бүрбү Чечек партиязың Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Масиын-ооллуң адресиниче база бижээн турган. Бүрбү Чечектиң СЭКП райкомунче бижээн хомудазын совхозта партия болгаш ажылдың комитеттери надыр хынаап, сайгарыр көргөө.

Чамдык четпестерни автор тыны илереткен. Кол агроном А. Жирновтуң зөвүрүн чоруурун, ажылчыннар-биле каржы-доктуг байдалының дугайында фактылар бадыткаттынмайн шынар демээн тывысхан.

ЧУРУКТА: мурнакчы эзилдиригчилер (солагай талдаан) С. И. Щепотин, бригадир И. И. Дьяков болгаш В. В. Тимохин. Планнан ажыр он-он тонна бедик шынарлыг эгюминий хөлүксээларын олар будуруп үндүрген.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

БҮДҮРҮЛГЕ АЙТЫРЫЫНЧЕ ХАНЫЛААР

Казахстанның партия-ажыл-агый аппаранын хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары аш Л. И. Брежнев: «Күрүнениң тускайлап берип турар хөренгилерин бала курлавырларын колхоз, совхоз, район база область бүрүзүнге болдунар-ла оныабиле ажыглаан турарывыс партия организациялары кичээнгейни күштелдирер ужурлуг. Бо бүгү болза, партияның чугула сорулгалары-дыр, эштер» деп, чугаалаан.

Партия болгаш тазактың айтымшкының боттандырар дээш бистиң республиканың «Сельхозтехника» каттыжымышкынының коммунистери күзенинишкиниг ажылдап, колхозтарга болгаш совхозтарга техниктиг дуза көргүзерин улам экижидер талазы-биле иштики курлавырларны дилеп тып турар. Каттыжымышкының ажыл-ижи өскелерге демейлешпес, онзагай хевирлиг. Ол республиканың бүгү районнарын көдээ ажыл-агыйның язы-бүрү техникалы-биле, чемнигчилгелер-биле хандырар, тракторларны, комбайннарны, автомашиналарның чамдык марказын септеэр, колхоз, совхозтарга нарын дериг-керек-селдерни тургузар, мал болгаш чер ажылын механизастаар, ажыл-агыйларга тускай мергежилдиг кадрларны белеткээр дээш оон-даа өске ажылдарны боттандырып турар.

Каттыжымышкының колкол будурулге объектилери — салбырлар районнарда ажыл-агый талазы-биле тускай административтиг единицалар боон ажылдап турар, ындыг болза-даа, каттыжымышкының ниити ажылы, планныг көргүзүглериниң күүселдези ол коллективтериниң канчаар ажылдап турарындан дорт хамааржыр. Ынчангаш каттыжымышкында партия организациязының ажыл-чорудулгазы районнарда салбырларның ажылынга база-да хамаарылгалыг апаары тодаргай. Чүге дээрге бүгү каттыжымышкының мурнунда турар сорулгаларны чедиишкиниг боттандырарынче администрацияның техниктиг ажылдакчылары тус-тус будурулге коллективтерни кайы хире мобилизастап, оларга кандыг тодаргай дуза-деткимчени көргүзүп турарындан планныг онаалдаларының, хүзээлгелериниң күүселдезин хамаажыр. А оон чедиишкиниг пинштирлеттинери партия организациязының организаксы болгаш масса-политиктиг ажылының денилеп-биле тодаратпаар.

Каттыжымышкында партия организациязының чоокта чаа болуп эртиен отчёт-сонгулдалыг хуралынга бо дугайында улуг чугаа болган. Анаа отчёт илеткел кылган В. Ф. Дубатов болгаш санал бергеи өске-даа коммунистер будурулгеде байдалды ханыы-биле аналиятеишаан, «Сельхозтехника» каттыжымышкының, оон салбырларының көдээ ажыл-агый будурулгезинниң боттуг инженер албамы болур хүлээлгезин күүседир херекте чедир ындыжайн турар чүүлдериниң чылдагаанынарын партийжи ёзу-биле илередип, четпестерни чайладырының оруктарын айытканнар.

«Сельхозтехника» каттыжымышкының Бии-Хемде салбыры, районнар аразының каттыжымышкыны дээш болдаа өске чамдык будурулгелер сес айларның планныг онаалдаларын ырапта чедир күүсетпээн. Оон уламыдаан республика каттыжымышкыны сайгарылгазының болгаш бараан саарыгтазының база септелгезинниң планнарын күүсетпээн. Күш-ажылдың будурулчүлүүн бедидер план 98 хуу күүсеттингеп. Каттыжымышкының автобазазы түүк сөөртүрүүнүң планын база-ла күүсетпээн.

Будурулге чорудулгазында бо болгаш өске-даа четпестерниң үнүп кээп турарының чылдагаанынары чүдел дээп айтырыгны коммунистер хамыы-биле сайгарган, ол хамыктың мурнунда будурулге-техниктиг човүлелге-даа, партия хуралдарында-даа хүлээп алдынган шиитпирлериниң күүселдезин организастаарынче чамдык ажылдакчыларның кичээнгей салбайн, боттарының харыысалгазын кудуладын турарында дээп демдеглээн.

Отчёттуг үениң дургузунда 11 удаа боон эрткилээн партия хуралдарынга будурулгезин организастаарынга, техника-экономиктиг коргузүглерин экижидерингe хамаарышкан чугула айтырыгларны чугаалажып, боттандырар хемчеглерни дугуржуп ап турган. Ынчаллажок ол шиитпирлериниң хой кезии күүсеттипмээн, саазын кырында арткан. Чижээлээрге, эрткен отчёт-сонгулдалыг хуралдың соонда тургускан перспективтиг планның бир пунктузунда: «коллективтиг ажыл-херээн экижидип, улуртулганы эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин шинчээдирн-биле бүгү эргелелдериниң болгаш киллиэтерниң ажылының дугайын бүронун калбак хуралынга дыңнаар, киргеп санал-онаалдарны дүүштүрүп шиитпирлеттирегеш, боттандырарбеп бижээн. Отчёттуг үениң дургузунда 11 киллисти болгаш эргелелдиң чүгле ужун бирога дыңнаан.

Каттыжымышкының дараазы С. М. Мешкоруковтуң техниктиг човүлелдиң ажылын сула ажылдың будурукчүлүү будурулге черинде 5.2 хууга оскан.

Улуг Октябрьның 59 чылы болур аюнга алдар болдуруп, заводтуң коллективи 34 тонна өңнүг металлдарны кампап алышаан, бедик шынарлыг, изиггө урелбес муң тонна алюминий хөлүксээларын будуреп деп шиитпиргээн.

Бо чылын хөлүксээларның база бир хевиринге Күрүнениң

Кыштаглаашкынга белеткел

СЕПТЕКЧИЛЕРДЕ

Монгун-Тайга районда «Малчын» колхозтуң түдүг прораны Мартай-оол Мамыштаевич Иргит-биле чугаалажып ор бис. Аныяк оол Кызылдың политехникиктиг техникумун үш чыл бурунгаар доозкан, төрээн колхозунга ажылдап эгелээн. Бо үениң дургузунда хүнзен хүнче озуп, сайзыраан ораар колхоз төвүнүң түдүгүнга ол бүче эвес улут-хүүзүн кирген. Соолгу чылдарда түттунган башын-баштат бүрүзү аныяк оол М. Иргитиин киржилгезинбиле каас-чараш болу берген.

— Түдүгүнүң ажылы солун. Бо мергежилдиг шилип алганым черле частырыг эвес. Улут-даа, бичии-даа түдүгүнү кылышкаш, оны көрүп чоруурга кижиниң сеткил-сагыжынга кончуг чиик, чырык болур-дур — деп, ол чугаалап олурду.

— Кыштаглаашкынга белеткел ажылынга түдүгүнүларының киририн турар үлүг-хүүзүг кайы хирел? — деп айтырдым.

— Оон дугайында харыын чангыс: түдүгүнү чок болза үлегерлиг кажаа-даа кайыын-даа чок. Ынчангаш чоокта чаа будурулге хуралын эрттирип, Чеди-Тейде хөөн турлаанга кызыл-будун түдүг деп шиитпирлээн үлүс бис, ол айтырыг арай бергедеп тур. Чүге дээрге, «Малчын» колхоз түдүг ыяжын Хөндергейде белеткеп турар, оон мында соорлуг тускайлаан машина чок. Материал чокта түдүг кылыры берге болгай — деп. Мартай-оол Иргит чугаалады.

Колхозтуң малчыннары келир кыпты чылыг, чырык бажыннарга үүкүп, ниитининиң малын делгем, эптиг кажаалаага кыштаглаадырлар. Малчыннын ажылынга чедиишкиннериниң бир кол үнделгини кышка белеткелиген хамаарыжыр болгай. Чамзыран үүлүүкан звеноның ажыл-ишчилериниң базлыгының бири дегеп кажаа, бажын бүрүзү идегелдиг.

Д. ЧЫДЫМ.

БАЖЫҢ БАР-ДАА БОЛЗА...

«Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шынаа салбырында ниитининиң 16 муң хире баш мал бар. Оларны 12 кыштатта хувааган. Малчыннарының чурттаар ораи-савазын, малдың кажаахорааазын септеэр болгаш немей түлээ талазы-биле хой-хой ажылдар эртекеи-даа, бо-даа чылын кылып чоруттунган.

Ук салбырның пичилери бо чылын малдың чаш төлүн менди ажаан алыр талазы-биле ораан эки көргүзүглериниң көдээ алган. Күрүнеге 19 тонна дүк дужаар планны 24 тонна кылдыр күүсеткен.

Ү. Шынаада мурнакчы малчыннар хой. Оларның бирээзинге Мижит Сурун-оол хамааржыр. Дүржүлгалыг кадарчы бо чылын чүс баш төрүүр хойга онаалтыр 22 чурагаанныг ап, республиканың дээре малчыннарының санынга кирген.

Онгу беш чылдың баштайгы чылында Ү. Шынаанын малчыннары боттарының күүзүбиле 450 тонна сигеннии ниитининиң малынга белеткээр дээш планның ажыр күүсеткен. Оны кыштагларже сөөртүр талазыбиле ажыл бедик темпиниг чорун турар.

А совхозтуң төп салбыры Бөрт-Дагга ниитининиң малынга четчир санныг чем белеткээр талазы-биле ажыл база хайнышкынныг. Оон-биле чергелештир кыштаглаашкынга белеткел ажылы деңге чорун турар. Ындыг-даа болза кыжын бажынга кыштаар чангыс-даа малчыннын мында чогу алдептинг: А ийи-ийи аал чурттаар бажынар хой, олар шуптуг комбикорм, сула шыгжаар анмаарлар болу берген.

Кыштаглаашкынга белеткел чүгле кажаалар септелгези-биле кызыгаарлоттынмас болгай. Малчыннын чурттаар ораи-савазы база белен турар үзүрдүт. Ындыг түрбүже, Бөрт-Даг салбырының Хаван-Өдек деп черде ийи аал ниити чурттаар бажынның бир талазын машина-биле буза үстүрүп кааптаан. Оны септеп-селип аар айтырыг ам-даа шиитпирлеттинмээн. Чүгле ол эвес, сонга, хаалгазы чок бажынар совхозтуң кыштагларында ам-даа хой.

Б. ЧАПТУУ.

ШЫНАР БОЛГАШ КАМНАЛГА

Онгу беш чылдың баштайгы чылының программазын Москваның алюминий хөлүксээларының заводунуң коллективи ай бүрүзүнде чедиишкиниг күүсеткен келген. Металлургтар планнан ажыр 700 ажыг тонна продукцияны будуруп үндүрген. Ону күш-ажылдың бедик будурукчүлүүнүң ачызында чедип алган. Эртиен чылдың олла үезинге дөңнээрге күш-

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязынга А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

(Төнчүү. Эгези 1-ги арыла).

дий океанга эжиндиришкини кылырынга болгаш эртем шинчилелдерин боттандырарыгга моолдактар тургустунмае ужурлуг.

Чепсегленишкинии эндере бүдүрерин чамдык талааларга кызыгаарлаарының талазыбиле делегей дугуржулгаларының сеолгу уеде чедип алдыганы билдингир. Чепсегленишкинин дүжүрериниге хамаарышкан чамдык айтырыгларны күүлер арасынга чугаалажыры ам-даа үргүлүлеп турар.

Стратегтиг чепсегленишкинии кызыгаарлаарының дугайында ССРЭ биле АКШ-ның аразында боол турар чугаалажымышкыннар кол черни эзлеп турар. Владивосток дугуржулгазының текстеринде киргеи чүүлдерни боттандырар дээш моон соңгаар-даа идепкейни кодуреринге белеп бис.

Өске-даа аргаларны ажыгдан тургаш, чаа дайынның өскүн келир айылын болдурбазын чедип алыры кончуг чугула. Мында чүмүк-даа мурнунда делегей харылзааларынга, улустар аразының харылзааларынга күштү ажыглаваның дугайында күүлерниң бижыг дугуржулгазы шинтпирлиг ужурдазылыр.

Саналдан турар керээвистиң код утказы чүдел дээрге, кайы бир күрүнениң девискээринге дээш болбас болгаш политиктиг хамаарышпас чоруунга удур күштү ажыглаарын база Каттышкан нацияларның сорулгаларынга дүүшпес аргаларны ажыглап тургаш күш дегээрин азы күш дегээр деп кыжапырын боттарының иштики болгаш делегей харылзааларынга ажыглавас деп хүлээлгенин үк керээнин киржикчилериниң шынгыы сагыыры болур. Ындыг керээ чардынганының түңнелинде бүгү делегейге тайбың улам бижыгар деп, А. А. Громыко онзалап демдеглээн. Делегейниң амгы политиктиг байдалы, делегейниң дүшкүүлүг чоруунуң чанырлышкынының ында колдап турар чорудулгаларга болза, ол эгелекчи чоруктарны ажыл-херекчи болгаш делгем бәу-биле амыдыралга боттандырын чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургулуп турар.

Дүшкүүлүг чоруткун чанырлышкыны болгаш ацаа хамаарыштыр күрүнелериниң туружу ам делегей политикалының өзүмде туруп турар. Конфронтацинаан болгаш даңгыраңнарга хамаарыштыр сессията чугаалажын боорү-биле киприр болгаш КНО-га тускай документ кылдыр тарадыр Совет Эвилелиниң меморандумунуң утказы-даа ындыг болур.

Чепсегленишкинии эндере бүдүрерин чамдык талааларга кызыгаарлаарының талазыбиле делегей дугуржулгаларының сеолгу уеде чедип алдыганы билдингир. Чепсегленишкинин дүжүрериниге хамаарышкан чамдык айтырыгларны күүлер арасынга чугаалажыры ам-даа үргүлүлеп турар.

Стратегтиг чепсегленишкинии кызыгаарлаарының дугайында ССРЭ биле АКШ-ның аразында боол турар чугаалажымышкыннар кол черни эзлеп турар. Владивосток дугуржулгазының текстеринде киргеи чүүлдерни боттандырар дээш моон соңгаар-даа идепкейни кодуреринге белеп бис.

Өске-даа аргаларны ажыгдан тургаш, чаа дайынның өскүн келир айылын болдурбазын чедип алыры кончуг чугула. Мында чүмүк-даа мурнунда делегей харылзааларынга, улустар аразының харылзааларынга күштү ажыглаваның дугайында күүлерниң бижыг дугуржулгазы шинтпирлиг ужурдазылыр.

Саналдан турар керээвистиң код утказы чүдел дээрге, кайы бир күрүнениң девискээринге дээш болбас болгаш политиктиг хамаарышпас чоруунга удур күштү ажыглаарын база Каттышкан нацияларның сорулгаларынга дүүшпес аргаларны ажыглап тургаш күш дегээрин азы күш дегээр деп кыжапырын боттарының иштики болгаш делегей харылзааларынга ажыглавас деп хүлээлгенин үк керээнин киржикчилериниң шынгыы сагыыры болур. Ындыг керээ чардынганының түңнелинде бүгү делегейге тайбың улам бижыгар деп, А. А. Громыко онзалап демдеглээн. Делегейниң амгы политиктиг байдалы, делегейниң дүшкүүлүг чоруунуң чанырлышкынының ында колдап турар чорудулгаларга болза, ол эгелекчи чоруктарны ажыл-херекчи болгаш делгем бәу-биле амыдыралга боттандырын чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургулуп турар.

Өске-даа аргаларны ажыгдан тургаш, чаа дайынның өскүн келир айылын болдурбазын чедип алыры кончуг чугула. Мында чүмүк-даа мурнунда делегей харылзааларынга, улустар аразының харылзааларынга күштү ажыглаваның дугайында күүлерниң бижыг дугуржулгазы шинтпирлиг ужурдазылыр.

Саналдан турар керээвистиң код утказы чүдел дээрге, кайы бир күрүнениң девискээринге дээш болбас болгаш политиктиг хамаарышпас чоруунга удур күштү ажыглаарын база Каттышкан нацияларның сорулгаларынга дүүшпес аргаларны ажыглап тургаш күш дегээрин азы күш дегээр деп кыжапырын боттарының иштики болгаш делегей харылзааларынга ажыглавас деп хүлээлгенин үк керээнин киржикчилериниң шынгыы сагыыры болур. Ындыг керээ чардынганының түңнелинде бүгү делегейге тайбың улам бижыгар деп, А. А. Громыко онзалап демдеглээн. Делегейниң амгы политиктиг байдалы, делегейниң дүшкүүлүг чоруунуң чанырлышкынының ында колдап турар чорудулгаларга болза, ол эгелекчи чоруктарны ажыл-херекчи болгаш делгем бәу-биле амыдыралга боттандырын чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургулуп турар.

Өске-даа аргаларны ажыгдан тургаш, чаа дайынның өскүн келир айылын болдурбазын чедип алыры кончуг чугула. Мында чүмүк-даа мурнунда делегей харылзааларынга, улустар аразының харылзааларынга күштү ажыглаваның дугайында күүлерниң бижыг дугуржулгазы шинтпирлиг ужурдазылыр.

Саналдан турар керээвистиң код утказы чүдел дээрге, кайы бир күрүнениң девискээринге дээш болбас болгаш политиктиг хамаарышпас чоруунга удур күштү ажыглаарын база Каттышкан нацияларның сорулгаларынга дүүшпес аргаларны ажыглап тургаш күш дегээрин азы күш дегээр деп кыжапырын боттарының иштики болгаш делегей харылзааларынга ажыглавас деп хүлээлгенин үк керээнин киржикчилериниң шынгыы сагыыры болур. Ындыг керээ чардынганының түңнелинде бүгү делегейге тайбың улам бижыгар деп, А. А. Громыко онзалап демдеглээн. Делегейниң амгы политиктиг байдалы, делегейниң дүшкүүлүг чоруунуң чанырлышкынының ында колдап турар чорудулгаларга болза, ол эгелекчи чоруктарны ажыл-херекчи болгаш делгем бәу-биле амыдыралга боттандырын чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургулуп турар.

Чавырлышкынның болза оске күрүнелериниң иштики херектериже холгаарлап киржиришиң харын-даа чоннаарөлүн ызыкаш кылдыр оны ынчаар тайыбырлаарының оралдажышкынынары база бар. Оске чурттарда хамаатылларның артелериниң дугайында чамдык кижилериниң меге сагыш салышкынын оон оскээр үнелеп көрүп болур бе? Оларның боттарының чурттарының хоойлулары оларга хамаарышпас деп санап турар ийи-чаңгыс нүрбакчыларны херек кырында камгалап турар-ла болгай. Оларның дугайында ынчаар улуг сагыш салышкынын үндүрүп турарлар карактарын эки чодуп алгаш, бодуп база бодуп долгандыр кичээнгейлиг көрдүпери, оларның боттарының бажыңында херек чогум капчаар чоруп турарын, харын-даа кижиниң меге эвес, а херек кырында эргелерни капчаар үреп турарын топтап көөр ужурлуг.

Совет Эвилелиниге хамаарыштыр адыр болза, оон туружун СЭКП-ниң XXV съездиниң кончуг ылаңы-биле тодаргайлаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, бүгү совет улустуң ' тура-соруун илеретпишаан, бистиң чүгүүвус «делегейниң дүшкүүлүг чоруун чавырылдырарын хаңылаңдыр дээш, оны күрүнелер аразының кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганың тодаргай хевирлеринге боттандырары дээш бүгү түүлдерни кылыр» деп, Л. И. Брежнев медеглээн (СЭКП-ниң XXV съездинге Отчёт ил

УЧАСТОК ИНСПЕКТОРУ

Милицияның хүжү — чоң-биле харылзаазында. Амыдыралдың бо дүрүмүн ылаңгыя участок инспектору кымдан-даа артык хандыр билир дизе чазыг эвес болур. Ол бодунуң хайгаарап турар девискээринге милиция ажылының бүгү-ле хевирлерин кылып чорудар хүлээлгелиг. Инспекторнуң чон-биле холбаазындан, ол хөй-ниитиниң күжүнге кайы хире даянырындан үлегерлиг корум-чурум дээш демисел-

диң чедишкинин улуу-биле хамаарыжыр.

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ажылчылары милицияның улуг лейтенантызы Экен-оол Буян-оолович Ооржактың дугайында чогум-на ынчаар чугаалажыр. Күш-ажылчы болган ак

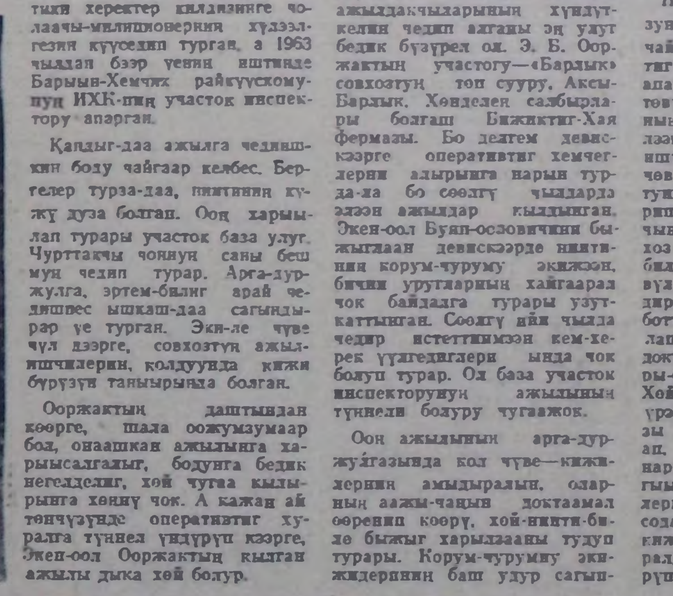

сеткилдиг чоруу-биле, кижилерге эвилеп-эвелдек хамаарылгазы болгаш корум-чурум үрекчилеринге чаныш-сыныш чок шинтпирлиг-биле чонуң хүндүткелин ол чаалап алган. Ол милиция ажылынга 1956 чылда ажылдап эгелээн. Баштай Бай-Тайга районнуң иштики херектер килдизинге чолаачы-милиционерниң хүлээлгезин күүседип турган, а 1963 чылдан бээр үевин иштинде Барыын-Хемчик райкүүскомунуң ИХК-ниң участок инспектору апарган.

Кандыг-даа ажылга чедишкин болу чайгаар келбес. Бергелер турза-даа, шинтиниң күжү дуза болган. Оон харылап турары участок база улуг. Чурттакчы чонуң саны беш мун чедип турар. Арга-дуржулга, эртем-биling арай чедишпес ышкаш-даа сагындырар үе турган. Эки-ле үве чүл дээрге, совхозтуң ажылчылерин, колдуунда кижи бүрүзүн танырынга болган.

Ооржактың даштындан көөрге, шала оожумзумаар бол, оңаашкан ажылынга харысалгалыг, бодунга бедик негелделиг, хөй чугаа кылырынга хөнүг чок. А кажан ай төнчүзүнде оперативтиг хуралга түнел үндүрүп кээрге, Экен-оол Ооржактың кылган ажылы дыка хөй болур.

Милицияга эки ажылдааны дээш СССР-ниң ИХМ-ниң хүндүлел бижин-биле шаннаткан. Ынчалза-даа Экен-оол Буян-оловичиниң санап турары-биле алырга, оон бодунуң участогунда чурттап турар күш-ажылчы кижилериниң болгаш милиция ажылдакчыларының хүндүткелин чедип алганы эң улуг бедик бүзүрел ол. Э. Б. Ооржактың участогу—«Барлык» совхозтуң төп сыыру, Аксы-Барлык. Хөнделеп салбырлары болгаш Бижиктиг-Хая фермазы. Бо делгем девискээрге оперативтиг хемчегларни алырынга нарын турда-ла бо сөөлгү чылдарда эдээн ажылдар кылдыңган. Экен-оол Буян-оозовичиниң бижыглаан девискээрде ниитиниң корум-чуруму экижээн, бичии уругларның хайгаарал чок байдалга турары узуткаттынган. Сөөлгү ийи чылда чедир истеттинмээн кем-херек үүлгедиглери ында чок болуп турар. Ол база участок инспекторунуң ажылының түңнели болуру чугаажок.

Оон ажылының арга-дуржуйгазында кол үүве—кижилерниң амыдыралын, олардың аажы-чанын доктаамал өөренип көөрү, хөй-ниити-биле бижыг харылзааны тудуп турары. Корум-чурумну эки-жидерининң баш удур сагындырыглыг хемчегларни чорударда, арагалаашкын, хүлиганнаар чорук-биле демисел-ди күштелдиреринче кол кичээнгейни ол салып турар. Чурттакчыгыг чер бүрүзүнде байдалды ханы анализтээри чугула черни эдлеп турар.

Назы четпестерниң ортузунда корум-чурум үрээрип чайладыры — профилактиктиг ажылдың дээштиг кезээ апарган. «Барлык» совхозтуң төвүнде уруглар комнатазының чөвүлелги хөй-ниити эгелээшкин-биле дыка үр үениң иштинде ажылдап келген. Үк чөвүлел 5 кижиден тургустунган. Оон составында кирип турар башкылар, ажылчыннар, пенсионерлерни совхоз ажылчыны А. С. Долума биледиглиг удуртуп турар. Чөвүлел «байдалы эки эвес» дирти берген ог-бүлелерже боттарының ачы-дузазын утлап, оларга кым-бир кижини доктаамал хайгаарал кылыры-биле бижыглап турар. Хөй-ниитичи бөдүк чурум үрээриниң сундулуг, хынаалазы кошкаан уругларны холга ап, арагачыларга, хулиганнарга удур демиселди шыгыырадып, чамдык ог-бүлелерге алгыш-кырыш, шошсодаа үндүрген ийи-чангыс кижилерни чөвүлелдиң хуралдарынга чугаалажып көрүп турар.

Инспекторнуң участогунда оон мурнунда шинтпирлиг чорааннар болгаш ам-даа эттиниң алырының эки оруунче кирбээннер бар. А шинтиниң корум-чурумун үрээрипче тура-хөнүүн илереди бээр ийи-чангыс кижилер тургулаар. Чамдык шоолуг эвес үүлгедиглер бээри шыңгыы кем-херек үүлгедин кыадыр хууда бербезин дээш, дорт киржилгени иегээр. Ынчангаш аңаа хөй-ниитиниң дузазы эргежок чугула апаар.

Совхозтуң тракторнар, штаттан дашкаар ажылдакчы С. Б. Саая, эш хуу судунуң харгазы, башкы В. С. Чүдүк, кодээ Совет күүскомунуң секретары С. С. Агбан, прораб О. С. Хертек болгаш оскелерде участок инспекторунуң ажылынга улуг дузаны чедирип келгеп.

Партия организациязының деткимчези-биле совхозтуң төп сыырында болгаш оон салбырында эки туранын 4 улусчу дружиналарын тургускан. Амгы үеде ийи чүс хире улусчу дружиначылар милицияның улуг лейтенантызы Э. Д. Ооржактың ажылынга дузалажып, ниитиниң корум-чурумун камгалап турар. Ол ышкаш участок инспектору чон мурнунга отчёдун кылып берип турар.

В. САННИКОВ.

ЧУРУКТА: Э. Б. Ооржак Барлык кодээ Советтиниң күүскомунуң даргазы Н. Х. Сапмык-биле чугаалажып тур. Авторнуң фотозу.

1977 ЧЫЛДЫҢ СОЛУННАРЫН БОЛГАШ ЖУРНАЛДАРЫН ЧАГЫДАРЫ СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ ЭГЕЛЭЭН

НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солунну чагыдып алыңар.

Аңаа чагыдылганы харылзааның бүгү салбырларында болгаш белдирлеринде, ажылдаар чернин аайы-биле парлалганын хөй-ниити тарадыкчылары хүлээп ап турар.

Чагыдылганың өртээ: чартык чылда—3, чылда—6 рубль.

ФЕДЕРАЦИЯ ХУРАЛЫ

Тыва АССР-ниң шыдыраа федерациязының президиум кежигүннериниң хуралы болуп эрткен. Аңаа чоокку үеларде боттандырар чамдык айтырыгларны чугаалашкан.

Бир дугаарында 1976 чылда Кызыл хоорайның бирги чери дээш болуп эртер маргылдааны октябрь 8-тен эгелеп, ийи болукке эртирерин дугурушкан. Баштайгы болукке чүге бирги разрядтың шилиндек 12 шыдыраачылары ойнаар. Ийги разрядчы 12 кижи дараазында болукке бир дугаар разряд, чемпион ат дээш маргыжар.

Бо чылын болур хоорайныңдаа, республиканың-даа чемпионаттарын долгандыр ойнаар система-биле эрттирерин шинтпирээн.

Тыва АССР-ниң чемпионун ат дээш маргылдаа декабрь 4-те эгелээр. Аңаа «Урожай» ниитилелиниң — 5, «Спартактың» — 3, Кызыл хоорайның — 3 шыдыраачызы, Кызылдың шыдыраа клубунуң чемпиону П. Беркович, республика чемпиону М. Адыг-оол, база ол ышкаш мастерге кандидаттар Л. Мохов, Н. Шишигин болгаш элээди ооладарның чемпионунуң орунга бир төлээ—шупту 16 ойнакчы киржир.

Шыдыраа федерациязының президиуму РСФСР-ниң шыдыраа федерациязының ажылынга киржир төлээге Н. Онуфриевти (Москва хоорайже чоруур кылдыр), а Ленинградка болуп эртер шыдыраа судьяларының Бүгү-ээлел семинарынче В. Кудиновту чорударын доктаатка.

Д. САЛЧАК.

Башкылар дугайында ном

ОНУ КЫМ-ДАА УТПАС

Симон Соловейчиктиң «Өөреникчи чораан үе» деп ному «Кайгамчык башкыларның амыдыралы» деп сериядан парлаттынган. Үк номнуң арын-нарындан Михаил Ломоносов дугайын, Россияга школа хөрээниң тоогүзүнүң адын киирген Н. И. Новиков дугайын бала билип алыр бис. К. Д. Ушинский, И. Н. Ульянов, Н. К. Крупская, А. С. Макаренко дугайында автор ханы соткил ханыышкын-биле чугаалап турар.

Ол-ла номда барык ийи чүс чыл дургузунда Калинин областың Молошко суурга башкылап турган Раменскихтер деп башкыларның салгалының дугайын база тооҗуп турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынында фашистиг Германияны чылча шапкының 30 чыл ононуң бүдүүзүндө «Ада-чурттуң Улуг дайынының киржиктилерин башкылар» деп ном парлаттынган. Эң-не тайбың, эң-не бүгүнгү профессияларның бирээзи — башкы мында уран-чечен документалдыг литературада кол маадыр боон киргеп. Фронтучу башкыларның дайынчы алдары, эрес-дидим чоруктарының дугайын номдан билип алыр бис.

Ол башкыларның аразында Совет Эвилелиниң Маадырлары, орден-хавыналыглар хөй Кайгамчык эрес-маадырлыг чоруктар дугайында ында тоогун турар. Дайынның эгезинде чап чаа-ла ажылдан эгелээннер-даа, ажылга дадыкан хоочуннар-даа ук номда киргеп. Номда киргеп рассказтарны, очерктерни ук авторлар боттарының маадырларыбыле ужуражышкыннарга үндезилеп бижээн. Фронтучу башкыларның хууда архивтериниң болгаш күүнге архивтериниң материалдарынга үндезилеп номну бижээн.

«Совет башкы. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары башкылар дугайында очерктер» деп ном номчукчуларга онзагай солун болуру чугаажок. Ук ном эрткен чылын чаа парлаттынган.

Боттарының мергежилгелиг бердинген, аныяк салгалдың салым-чолу дээш кезээде сагыш човаң чоруур башкылар дугайын номда тоогун турар. Олар — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары. Башкылар школада башкылап, директорлап-даа турарлар. Оларның ажылы солун, амыдыралбило кезээде холбаалыг. Башкыларның ажыл-херектери хөй талалыг, сонуургаар, хандыкпыыр үүлдери база ацы-ацы.

Оларның кижи бүрүзү уруглар дээш сагыш-сеткилди-биле бердинген, аныяк салгалдың кижизидилгези дээш чүткүлдүг. Чогаалдыкчы кыптыгышкын оларның кижи бүрүзүн тодарадып чоруур. Георгий Евдокимович Бессонов Якут АССР-ниң Тойбохой деп тайга суурунда ажылдап турар. Оон ажыл-херээ, амыдыралы — аныяк салгалдың өөредилгезин, кижизидилгези болгаш күш-ажылга, Төрээн чуртунга ханы бердинишкин дугайында тоожу. Школаның чурт-шинчилел музейинде беш мун хире экспонат бар. Якутияның кадыг-дошкун агаар-бойдузунуң байдалында уруглар баштайгы ботаника садын бээри тарып өстүргеп. Ам ында зоопаркты база ажыткан. Якутында бар бүгү-ле дириг амытаннарның хевирлерин ында тудуп турар.

Орус дыл болгаш литература башкызы Нина Николаевна Кузьминаның ажылының дугайында чугаа солун. Саратов областа кодээ школада бичии чаштарны өөредип, чараш үүлдерго хандыкшыдып турар. Ук номда оске-даа башкыларның дугайында бижээн.

«Улусчу башкы» деп номда РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары бөлүк эштерниң дугайын бижээн. Ону чогаалчылар болгаш журналистер тургускан. Ук номнуң соруглазы совет башкының моральдыг моозу-шынарын көргүзери, оларның иштики моозушынарын ажыдары болур. Оон тодаргай чижээ Николай Павлович Сидоровтуң ажыл, амыдыралы болур. Ол Хабаровск крайның бир бичии суурунда 35 чыл башкылап турар. Ол чүгле уругларны эвес, харын улутларны база бүгү-ле үүлдерге өөредип келген. Төлептиг ишчи башкының хөрээн пён Ленин орденн, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденн каастап чоруур.

В. ОСТАПЕЦ,
Кызылдың педагогика институдунуң библиографы.

ТУРИСТЕР ЧОРУПКАН

Туризм болгаш экскурсия талазы-биле Тыва область чөвүлели чылдын-на «Найырал» поездизи-биле туристерни Совет Эвилелиниң хоорайларынче экскурсияладып турары эки чаңчыл болуу берген. Баштайгы туристчи поезд ленинчи чергер-биле чедип чыл мурнунда чораан. Оон киржиктилери Шушенскоеден Ленинград четкен. Эрткен чылдарда үлегжүрүнү, кодээ ажыл-агыйының болгаш улус ажыл-агыйының оске-даа адырларының үш муң хире мурнакчылары «Найырал» поездизиниң ажы-ажы маршруттары-биле чораан.

Дүүн Кызылдың «Совет Тываның 5 чылы» стадионунуң чанындан Тываның улус ажыл-агыйының 400 хире мурнакчылары «Найырал» поездизи-биле туристээр дээш Абаканче автобустарлыг чорупкан. Ында Кызылдык, Ак-Довуракты, районнарның төлээлери бар. Олар Кызыл—Абакан — Омск — Волгоград — Пятигорск — Ереван — Тбилиси — Батуми — Сухуми — Гагра — Сочи — Адлер маршруттуг чоруурлар. Туристер аян-чорук кылып чоруп турганының үезинде үстүнде ады киргеп хоорайларның экономиказында болгаш культура тургузуушкунунда чедип алган чедишкиннери, төгүнүнү тураскаалдары, Совет эрге-чагырганы тургузар дээш революсчулардың демисежин чораан черлери, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг эжелекчилерге удур совет улустуң маадырлыы-биле дайындажып турган черлерп-биле танышжарлар.

(БИСТИҢ КОРР.)

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУҢ

КОММУНАНЫҢ ТУРАСКААЛЫ

Карл Маркс Париж коммунарларын дээрии шүүрнаан кижилер деп адаан, ол дээрге деннелге болган. Ам ол деннелгени совет космонавтыларның маадырлыг чоруунга хамазыштыр дорт ажытлап болур. Ынчангаш Франциянын Коммунистиг партиязының Чингине секретары М. Торез космостуң баштайгы ажылыкчызы Юрий Гагаринге Париж коммуназының Национал гвардиязының удурулгазының ынчан белеткээни аткан чангыс Коммунар медалын тывыскан. В. М. Комаров, К. П. Феоктистов болган Б. Б. Егоров олар космосче ужарда коммунарларның туугунун кызыл кожаазын ап чораан.

Коммунарларның туугун ам В. И. Ленинниң Төп музейинде калагалап турар. Ленин орденниг Күүрүне эрнитажының чыындызында коммунаның чөвүлелиниң даалгазыбиле кылдынган көпеектерни база шыгжаан. Беш франкының мөңгүн акшазында Хосталга, Ден эрге, Акы-дүнмалышкы чорук деп үш хевирни чураап, дүрген бүдүүрении аныяк шимченгир коммунар Луи-Зефирен Комелинага дааскан. Акшаның артыкы талазында «Куш-ажыл—республиканың байлаа» деп бижиирин шинтпирлээн.

Коммунарлар революсчу деминселдиң чечээ кылыр гвоздиканы шилип алган. Чүс чыл эрткенде, 1971 чылдың чазынында француз өөнүктер коммунаның юбилейинге тураскаал кылыр 1500 чараш гвоздиканы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизиниң делегады—херааженнерге белек кылыр Кремльдин Съездилер ордузунга эккелгеннер.

В. БРАБИЧ,
Ленин орденниг Күүрүне эрнитажының улуг эртем амылданчызы.

ЧЕМИШТИГ БОЛГАН КИСЛОРОДТУГ

Туланың дүржүлге-эксперимент заводунуң кол механиги П. В. Хромов мурнуу чүктен маңчыыр тоорукту сыптарын эккелгеш, бүдүүлге херимнин иштинге олуртуп каан.

Тарып олурткан үш ыяштың шүптүзү үрелбейн өзүп, үзап эгелээн. Беш чыл болгаш чемижин берип эгелээн. Ам оон бээр сес чыл болган. Бо күзүн оларның бүдүктарында ыка хөй тооруктар быжып турар. Оон амаан болгаш даштыкы хевир талазы-биле грек тоорукка мырынай демей, а кежи грек тооруктан быжыг болган. Оон ынай чимистен ангыда бо тоорук хөй кислородту үндүрер шынарлыг, ону улуг хоорайларга тарыыры кончуг ажыктыг.

В. КАШТАНОВ.

БОДУ ШЕНЕТТИНГЕН

Эрткен чылдың августаайның төнчүзүнде Аляскадан Таймырга эккелгеш, херимниг черге азырап турган хөй хевирлиг бугаларның ийизи чиге берген. Ыраккы Сонгу чүктүң кодээ ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары ол дээш дуурепп, поляр дүннер дүшкүже чедир оларны дилээн. Ынчалза-даа бугаларны тыпшаан. Чоокта чаа хөй хевирлиг бугаларның бирээзи Таймырда турар черинче чедир ээп келген деп «Колос Сибири» деп солун ынналган. Ол бугачыл дургузунда тургулчылээн аян-чорунуң үезинде поляр-лыг үзүн дүнүү эки эртип, бөрүлер-биле демиселге база тинилекчи болуп үнген деп артемеднер балыткап турар. Бо болгушкун хөй хевирлиг бугаларның Ыраккы Сонгу чүкке чурттап болурун база катап балыткаан.

С. СЕРГЕЕВ.
Новосибирск.

Р. ЗОРГЕНИҢ МУЗЕЙИ

РУБЦОВСК. (Алтай край). Хоорайның № 10 ортумак школазының өөреникчилерп Токиодан болгаш Иокогамадан үнелиг белек алганнар. Ында—школада Рихард Зорге музейинге херектиг материалдар бар. Ол белектерни чоруткан кижилер—Р. Зорге биле Б. Букелчиниң өөрлери: Ханако Иеня болгаш Иосико Ямасаки-Букелич олар. Оон бичии мурнуу чарыында Японияда совет алчын черинден белек келген, ол болза маадырлыг разведчиктиң хоорүүнден алган адын довурак болган.

Интернационалчы наймаралдың школа клубунуң кежигүнери тургускан Р. Зоргениң музейин түгле бистин чуртувустың эвес, харын даштыкыда база ыяш бижээр. Оон хөй санныг делгимнерниинң аразында—«Рамзай» бөлүктүң радиозн Макс Клаузенин база ГДР-ниң баштайгы президентизи Вильгельм Пикпин уруу Эрланың чагаалары бар. Рубцовскийниң школачыларының ол музейин тургузар дээш ажылын ол уруг бедин-биле үнелеп турган. Берлинниң тормоз заводунуң Р. Зорге аттыг бригадазы-биле школачыларның хөй чылдар иштинде чагаалажып келген чагаалары база ук музейде бар.

Школачыларның өөнүктери чил-чылы-биле көвүдеп турар. Оларның аразында информациялар-биле солчуушкуннар идепкейлиг чоруп турар. Чоокта чаа Рубцовскийден ГДР-ниң майысылалыңче будун делгимнерни чорудушкан. Ужур чүл дээрге, ында даштыкы чурттардан кижилер чурттаар «Берлин» дээр аалчы базыының бир бригадазы Р. Зоргениң хүндүлүт адын эдилээр эргени эдип алыр дээш демисежин турар, ынчангаш бригаданың кежигүнери Рубцовскийниң школачыларындан материал чыыр талазы-биле дуза көргүзеран дилээн турган.

(СЭТА).

ЧҮС ЧЫЛ БОЛГАНДА

НАЛЬЧИК. Чүс чыл бурунгаар—1876 чылда Котлярозск станциядга чангыс классты көдээ училище ажыттынган, ол болза Терск казактарының уруг-дарыынга баштайгы өөредилге черлериниң бирээзи болган. Аңаа өөренирп хелезиглиг турган болгаш каш-ла он кижи аңаа өөренир турган.

Ынчаарга чоокта чаа ол станцияга 320 олуттуг чаа ортумак школа ажыттынган.

Школаның чанында узаткан хүниүн бөлүү тургустунган. Ол школаны хандырып турар эзэн —«Красная нива» колхоз боон турар, ол болза школачыларчы хүнде ийи катап халас чемгерип турар. Бо ажыл-агыйда Кабзрдин-Балкарияда эң дээре уруглар комбинады база бар. Амгы үеде Котляровскийниң муң хире школачылары колхозтуң долу хандырыгазында өөренип турарлар.

(СЭТА).

ШАЛЫҢ АЛГАН СООНДА

Чоокта чаа үүве. Шалың алганывыстың хүнү. Дүүн үезии. Холдарында кызыл пестер баглаан дружинниктер ниитиниң корум-чурум хайгааралын тудуп турза-даа, ында-мында тендинейндир кылашташкан ийи-чангыс эзирик кижилерниң көскүлеми аажок болду.

Кодээ Совет конторазының чанында чорумда, ийи херээжен кижи бир эр кижи-биле аразында аас былаажып, алгыжарының кыры келди. Хөй-ниити черинге эзирик чораан ол хамаатыларга кодээ Совет күүскомунун даргазы эш Сангаажап чүрүм үревезин сүмелеп сургаарга, оларның бирээзи херээжен кижи чалчыгының үндү. Ынчан ону чүгле дружинниктерниң дузазы-биле оожургадыр ужурга таварышкан.

База бир таварылга моон мурнуу чарыында аванс акша алган хүнде болган. Ол хүн Ак-Туруг салбырның Улуг-Ховуда кукуруза ажаан турар ажылчыннары орта ажылдаваан. Ынчан аңаа кукуруза кезер 4 комбайн, Ак-Довурак автотранспорт будурүзегзиниден чалаттырып келген 9 автомашина турган. Дүүн соонда трактористерниң ужу халап эзирик тура комбайннарын баштарып турган, а 9 машинаның чүгле бежи кукуруза соортүрүнге киришкен.

Эртен аңаа дүшке чедир чаъстааны шын үүве. Ынчалза-даа ажыл хүнүнде чамдык төлеп чок механизаторлар арагага хандыкшып, корум-чурум үреп, күш-ажылдың будурүкчүлүүн чавызаткан.

Бо байдалга хамаарыштыр совхозта ажылчын комитедин Улуг-Хову бригадазынга механизаторларның хуралын чылдырза-даа, ол бүү барымдаалаашкын-биле арай эренгей эрткен. Трактористерниң иштиңден арагалаан бурууллуг кижилер ук хуралга олурушпайн, дезе бергеннер.

Ак-Туруг суурда ыяш ажыл-агый черинде күш-ажылдың сагыпга-чуруму шалың алган хүннерде база-ла сагыш човаңчыг, кичээнгейге алза деп түңнелди чайгаар үндурүп кээр. Ол хүннерде бо коллективтиң ажылчыннарының чамдыызы артында-ла, болуглежип алгаш арагалаар багай чаңчыыче чоорту кирип бар чыдар хевирлиг. Чогум-на оон ужурунда ол ыяш ажыл-агый черинде ажылчыннарның ажылдан үнүп, кирер чоруу хей болуп турар деп бодум хуумда санаар мен.

Бистиң суурда ниитилелге ажыктыг ажыл кылырынан ойталакпаар, арагалаарынче сундулуг чамдык кижилер амыдыралдың ыш оруунче кирип, боттарынга бүзүредиг чаалап ап, боттуг түңнелди кылза эки. Чижээ К. Чыргал, С. Кечил-оол, Б. Бичии-Уруг ышкаш хамаатылар кайда-даа ажылдавайн, арагалаарынга ейлешкен. Оларда ажылдап болур арга бүрүн бар.

Шалың алгаш-ла Чаш-Тал сүт-бараан фермазының коллективиниң чамдык кежигүнери оңаашкан ажылынга харысалгазын үттүптар. Инектер чамдыкта орта сагдынмайн баар. Арагалаашкынның уржуундан сүттүң эвээжей бээр бир чылдагааны-даа ында чадавас. Ферманың инек кадарчызы М. Маадыр-оол эзирикте кожаларынга шаптыктыг. Ныт-шимээн үндүрер.

Үстүнде кирген долу эвес чижектен алгаш көөрге, суурнуң дружинниктери, эш хуузунуң суду болгаш өске-даа хей-ниити организациялары үлегерлиг корум-чуруи дээш ажылды ам-даа чедир чорутпайн турар-дыр. Маңаа хамаарыштыр кодээ Советтиң күүскомунуң, оон депутатгарының талазынан дээштиг хемчегларни алыры чугула деп бодаар мен.

К. КОМБУ.

Санныг хонуктар артканда

Шыдыраачыларның республика чемпионады эгелээрине чедир санныг хонуктар арткан.

Ынчангаш районнарның күш-культура болгаш спорт комитеттери бо чугула хемчегларин календарь планнарга кииргенин ёзугаар организастыг бедик деннелге эрттирер хүлээлгелиг. Бо ажылды чорударынга районнарда чурттап турар республиканың шыдыраа федерациязының кежигүнери идепкейлиг холга ап, боттуг дузазы чедирери күзенчиг.

Шыдыраа маргылдааларын эрттирериге республиканың комсомол организациялары база дээштиг салдары чедирериге чигзиниг турбас.

Н. ОНУФРИЕВ,
Тыва АССР-ниң шыдыраа федерациязының даргазы.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—«Чоруурлар чогузуп». «Башкының хүнүнге».
10.40—Гитаристер ансамблиниң концерти.
11.00—Уругларга фильм. «Мээң өөнүүм, Колька!». Уран-чечен фильм.
12.25—Эстрада концерти.
13.00—Медээлер.
13.10—Ж. Дюклонуң 80 чылынга. «XX вектиң коммунарлары». Документалдыг телефильм.
14.15—Ю. Корчинский мырлаар.
14.35—«Тараажы». Тедеочерк.
15.05—«Ном. Ye. Чогаалчы».
15.35—«Салым-чолга удурлажыыштыр». Уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия.
16.50—17.00—Чепсар.
17.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Боралгак». Уран-чечен телефильм.
17.55—«Кыстар ыры». Фильм-концерт.
18.25—«Неделяда болуушкунарның тайылбыры». Дамчыдылга.
18.40—«Чүрээмин — уругларга». Документалдыг фильм.
18.50—«Тыванын неделязы». Информастыг программа.
19.05—«Салгал дамчаан». Документалдыг фильм.
19.15—«Ол дет аддар кайын турар». Дамчыдыга.
19.55—Чарлаадар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Салым-чолга удурлажыыштыр». 2-ги серия. Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
21.35—Ж. Дюклонуң 80 чылынга. «XX вектиң коммунарлары». Документалдыг телефильм.
22.40—Гитаристер ансамблиниң концерти.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Аагаар

Бүгүн республикага будуттаар, чамдык черлерге дымыралып чаар, дагларга хар чаар. Барыын чүк утланыышкынныг хаттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглларга 5—10, оскелериңге 10—15 градус чылыыр.

Кызылга будуттаар, чагбас. Хаттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглларга 5—10, оскелериңге 10—15 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыстар ашактанып ужурлуг (2 сериялыг) 10.00, 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оң-баазын душтер». «Адыр, сеңи шиңме» (3-ку үндүрүлгези) 9.10, 14.55, «0-42 кайдал?» 10.30, 16.15, «Бобби» (2 серияныг) 12.05, 17.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оор салскан» — киночыында. 10.00. «Табор дыырже углапкан» 14.40, 16.30, 18.20, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Телеграмма» 15.00, «Дүүште хөлегелер чиде баар» (3-кү, 4-кү сериялы) 16.50, 19.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харылсалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдыраа киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47 үлетпүр киллизинин 2-22-64 чагаа киллизинин 2-41-27 информация база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериялың 2-12-45, секретариат тын 2-23-35, солун келбейн баргаңа 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ № 1769.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01306.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 232 (10217) | 1976 чылдың октябрь 2, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 коп.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко аңаа АБШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле ужурашкан.

Беседа үезинде ийи талаының совет-америк харылзаларының әлээн каш айтырыгларын, оон иштинде шаап хөлээр стратегтиг чепсектерни кызырарының дугайында Владивостокка кылган дугуржулгага үндезилеп, чаа дугуржулганы белеткээри-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрген. Чооккуу Чөөн чүкте байдал дугайында, а ол ышкаш КНО-нуң Көл Ассамблеязының анты сессиязының хүн чурумунуң айтырыгларының талазы-биле санал-оналсолчулгазы болган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле эргелелин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл талазы-биле эргелели кылдыр эде тургузар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң Күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле эргелелдерин автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң Күш-ажыл талазы-биле эргелелдери кылдыр эде тургузар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1976 чылдың сентябрь 20-деги чарлыынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле эргелелин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл талазы-биле эргелели кылдыр эде тургузар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.
Кызыл хоорай, 1976 чылдың сентябрь 30.

Ак-Довуректан медээлер

КОЛЛЕКТИВТИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Оңгу беш чылдың баштайгызының тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш Тываның даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадында Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи К. Салчактың удуртканы дашчылар болгаш бизанчы-бетонщиктер бригадазы бедик көдүрүүшкүнүт ажыдан турар. Бо бригада комбинаттың дыка хөй объектилерин, чурттаага бажыңнарын, Кызыл-Мажалыкта ыт комбинадының тудутларын, Ак-Довуректың амыдырал хандырылга комбинадын болгаш оон-даа өске тудугларны кылырынга киришкен. Чүгле эрткен чылын ол дуржулгалыг коллективтиң кежигүннери комбинаттың ийиги эдилээнин курлаг руда складының ханаларын, комплекстиң чедиги, чээрби ийиги, чээрби үшкү галлереяларын, 100 олуттуг чаа столованыы, артынчы продуктулар ырадыр пехтиң хеделдиригчи станциязының түүйбу ханатарын, бетон шалазын кылган, ында дериглелериниң дөжээн бетоннаан.

Кара-оол Балчыровичиниң удурткан бригадазының кежигүннери хоорайның чылыг-биле ажылдаар электри станциязының насос турар черин кылып доозаш, Ак-Довурак АТБ-ниң септелге-механика мастерскаязының тудуун кылып эгелээр.

Эрткен 9 айларда тудут-монтаж ажылдарының планын бригада ажыр күүсеткен. Планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчы ишчилер ында хөй. Оларга хоочун тудугжулар Допул Ортуң-Назын, Хомушку Семис-оол, Мария Хомушку, Куулар Кодур-оол, Михаил Эңге болгаш оон-даа оскелер хамаарыжыр.

ЧАА ДЕРИЛГЕ

Даг-дүгү арыглаар фабриканың бодүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехинде ийиги секцияның бирги болгаш ийиги маскадтарында ленталыг руда дамчыдыкчыларын эптээрин доозкан. Ыпчаңгаш ам руданы доктаамал болгаш үзүктел чок чорудар арга тургустунган болгаш рудадан даг-дүгү ажыглаары ковүдээр.

Чаа болбаазырангай дериглелерни бодүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте тургусканы аңаа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер арганы бээр.

АЖЫГЛААЛГА КИРЕР

Постоянный суурда уруглар садының тудуунда шеверлел ажылдары доостур четкен. Ол тудугтуң ажыглалга киреринә Ак-Довуректың чурттакчы чону четтикпейн маңап турар.

Уруглар садының тудуунда шеверлел ажылдарын Г. Колжданың, З. Салчактың, Клара Ешактың сураглыг бригадалары чорудуп турар.

ШАЛЫПЧЫ ОН ХОНУК

Кертин-оол Амырбитович Монгуш, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң комбайнери.

Николай Сарыгович Сендаш, Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң комбайнери.

Кужугет Седипович Кувискаалчы, Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң комбайнери.

САВАҢ—ЧУГУЛА МАЛ ЧЕМИ

Бистиң республиканың тараажылары болгаш бүгү чонну СЭКП Тоо Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралыңга чугаазын боттарының ажылынга удурутулга болдургаш, оңгу беш чылдың бирги чылының дүжүдүн ажаарыынче болгаш бүгү хөвү ажылдарын дүрген доозарынче кичээнгейни утландырган. Партия организацияларының, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының ол ажылдар-биле чергелештир малга быжыг чем-суурну тургузар болгаш кыштаглашкынга белеткел талаазы-биле айтырыгларны база бирги чергенин кылдыр тургускан. Бо бүтүүн канчаар шиитпирлеттингенинден планныг онаалдаларның болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүсеединдеги база улуу-биле хамаарыжыр.

Республикада белеткээр ужурлуг бүгү мал чеминиң (чемгерилге одиницазынче шилчиндерге) 25 хуузу савац болуп турар. Ыпчалза-даа ээзэн хөй ажыл-агыйларда оон белеткеди коңчуг багай болгаш организас чок чоруп турар. СЭКП обкомунуң чоокта чаа хүлээп алганы «Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга холбаштыр партия организацияларының сорулгаларының дугайында» доктаалында көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң аграр айтырыгларын, иларның дүжүт ажаалдазын, мал чеминиң белеткелин шиитпирлээринде хөй четпестер бар дээрзин айткан. Ол ажылдарның темпизи болгаш шыпары чавыс, чамдык ажыл-агыйларда тараанын болгаш савацның хорамчазы хөй.

Республикада ажааттынган тараа шөлдериниң хөй кеминде савац чытпышаан. Савац болер ажыл Таңды, Кызыл, Улуг-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда суда. Таңдыда тараазы ажааттынган 13 муң. Кызыл районда 12 муң, Каа-Хемде 9 муң гектар шөлдүң савацы хевээр. Ол районнарның ажыл-агыйлары савацны пресстээрин болгаш сараатгаарын саададып турар, пресстээн савацнар шөлдерде үрелип чыдар.

Савацны бүрүү-биле ажаан албайн турар ажыл-агыйлар база хөй. «Ак-Туруг», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Х Улуг хурал» колхозта болгаш оскедаа черлерде савацны болуп, сарааттан турарында чидирир хөй. Мындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуп түңнелиинде циитиниң малынга белеткээр савацның түгле чээрби хуузу бо хүннерде болдунген. Мындыг болгалда савац белеткелин дүжүт ажаалдазы-биле чергелештир чорудары чугула. Дүжүт ажаалдазын доозар талазы-биле шалыпчы он хонук маңаа улуг рольду ойнаар дээрзи билдингир. СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң ол шалыпчы он хонук дугайында доктаалыын ёзугаар савац сарааттаашкынында ажылдан турар кижилерниң ортузунга организастыг, масса-политиктиг ажылдарны күштелдирери, савацны болуп база сарааттан турарының шынарын өкижидириче кичээнгейни угландырары база кордүнген.

Ам соруга — бар аргаларны ажыглап тургаш, бо чугула ажылчо күштү шалыпкын мобилизастаары.

Г. ТУЛУСОЕВ.
СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый килдизиниң инструктору.

Малга быжыг чем-суур

Эрткен чылдың берге кыжы биске уттундурбас. Чээрби муң хире тонна савацны хөй чарыгдалдар үндүрүп тургаш, колхозтарның болгаш совхозтарның малынга Саян артындан соорту берген бис. Барыын-Хемчик, Кызыл, Таңды, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары апрель айга чедир савац соорту келген. Республика иштинге хыргыыш белеткээн колхозтарның болгаш совхозтарның саны үжен ажып турган. Олар каттыштыр 10,5 муң тонна хыргыыш болгаш оске-даа тулаа сигенин белеткээн. СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, черчерде партия организацияларының удурутулгазы-биле көдээ ажыл-агый болгаш хоңнаяты органнары мал бажы хоратпас талазы-биле бүгү хемчеглерни алган. Бо чылын ындыг бергелерге таварышпас толээде, четчир кылдыр белеткеттингеен мал чеминиң кырынга чээрби хуу курлавырны тургузар ужурлуг бис.

Мал чемнп долу белеткээринив болгаш курлавыр фондуну тургузарының бир үнлезинп савац болур. Савацның чемиттиг будүмелдери хөй. Оон хоолулуу кормоехтер болгаш мал чеми болбаазырадыр агрегаттар коступ келген соонда үлам узатпкан. «Саян», «Революцияның талбыжы», «Тинлелге» болгаш оске-даа ажыл-агыйлар соолгу үеле савацны бактериялыг ажытты ажыглап тургаш силостаар апарган. Ол силоска янзы-бүрү чулуктуг түүл база помоор. Ыпчаар белеткээн савацның шыпары сигеннинден чамдыкта дудак чок болур. Республиканың малчыннары аңаа эрткен кыжын шынап-ла бүзүрээннер.

ТЕМП АМ-ДАА ООЖУМ

Хову ажылдарының хүн демдеглели

Октябрь 1-ниң медээзи-биле алырга, республикада 244 муң 463 га тараа шөлүнүң 157 муң гектары кестинген болгаш 131 муң гектар тараа бастыртынган, соолгу ийи хүнде хүннүң-не 5,6 муң гектар тараа ажааттынып турган. Ол көргүзүглерни шалыпчы он хонуктуң баштайгы ийи хонуу-биле деңнээрге бичии өзүлделиг.

Бай-Тайга районнуң тараажылары тараа ажаалдазын шалыпчы он хонукта көрдүнгенинден эрте доозупкан. Олар үрезин арыглаашкынын планнап турганындан бир неделя эрте, а картофель ажаалдазын октябрь 1-ге чедир доозупкан. Тараа культураларының ажаалдазын Эрзин район база доозарының кырында келген.

Бии-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Таңды районнар күсүнү хөвү ажылдарын ам-даа саадатпышаан. Чижээ, Бии-Хем 26 муң гектар тарааны октябрь 4-ке чедир доозар турган, дүүнге чедир чүгле 7 муң гектарны ажааган. Улуг-Хем районда бо ажыл база сула: октябрь 6-га чедир 31 муң гектарның тараазын бастырар турган, ооң дең кезиин бастырган. Чөөн-Хемчин районнуң тараазының чартыы безин ажааттынмаан. Таңды районда 14 муң гектар черниң тараазы бастыртынмаан. Ол районнарның ажыл-агыйларының удурткучулары болгаш тускай эртемнигнери шалыпчы он хонуктуң ажыл-ишкинче чонну сула мобилизастап келгени моон илдең.

Республиканың шалыпчы он хонуунуң штавы картофель ажаалдазын октябрь 1-ге чедир доозарын айыткан турган. Ол культураның чүс ажыг гектары ам-даа ажааттынмаан. Барыын-Хемчик, Таңды болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары картофель ажаарын өзалдадып турар.

Негаа культуралары октябрь 10-га чедир ажааттынган турар ушурлуг. Ол ажылдың темпизи база-ла ооңуи: чүгле дең кезии ажааттынган. Бо ажыл Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды болгаш Бии-Хем районнарда чогуур деңнелге четпес.

Октябрь 1-ниң медээзи-биле алырга, республикада 138,6 муң тонна сиген белетиттинген. Ол дээрге планның 77 хуузу-дур. Сенаж белеткелиниң планы 192 хуу, силос салыры—39 хуу, витаминниг сиген далганы—63 хуу күүсеттинген.

ЧЫЛ ПЛАНЫ ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

Будүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер, планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш республиканың үлетпүр болгаш автотранспорт будүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка автотранспортчулар багай өвөс киржип келген.

Амгы үеде Кызылдың АТБ-лерзиде социалистиг чарыш улам кыптыккан. Чүге дээрге автотранспортчулар удавас, октябрь 31-де, болур байырлалынга төлептиг ужуражыры-биле бедиткен хүлээлгелерин алгылаан.

Ай, квартал планын ажыр күүседип, мурнакчы ажылдап турар шалыпчылар № № 2, 3 АТБ-лерниң коллективтеринде хөй.

Бо чылдың эрткен 8 айларының төнчүзүнде № 3 АТБ-ниң 18 чоланачызы 1976 чылда хуузда планныг онаалдаларын күүсединкеп. Оларга тергиннерниң тергиннери—Иван Захаров, Петр Мячин, Петр Шуберэт, Иван Крымпов, Александр Лукин, Григорий Ботаев болгаш оон-даа оскелер хамаарыжыр.

№ 2 АТБ-ниң чоланачылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Валерий Хрипко, Михаил Анчудинов, Петр Сумба болгаш оскелер-даа августа айның төнчүзүнде 1976 чылдың планын күүсединкеп, ам 1977 чылдың үлүүнде ажылдан киржинкеп.

Валерий Хрипко эрткен 8 айларда 1790 тонна чүүн сөөртүр планын 2280 тонна чедирип азы планда кордүнгенинден 48 хуу ажырган болгаш 198 литр бензинни, 3,1 комплект дугуйларны камнап алган.

Михаил Анчудинов планда айытканы 96,2 муң тонна-километрни 157 муң тонна-километр кылдыр күүсеткеп, планнан ажыр 2405 тонна чүүнү дажыглаан болгаш 457 литр бензини камнаглыг болган.

Сураглаан мурнакчы чоланачы Петр Сумба бо удаада база-ла тергиннерниң одуруунда. Ол эрткен 8 айларда чүүк сөөртүрүнүң планын 62 хуу ажыр күүсеткен болгаш 194 литр кывар-чаар материалды кампаи алыр арганыг болган.

Ол ышкаш бо чылдың планын июльда күүседишкен. А. Андрияка сентябрьда доозкан С. Ак-оол болгаш оон-даа оске мурнакчылар № 2 АТБ-де хөй.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылында боттарынга онаашкан будүрүлге планын күүседишкен бо маадырлар ам 1977 чылдың үлүүнде шалыпчы ёзу-биле ажылдан, эш-сөөрүнге күш-ажылчы эки үлегерни көргүзүп турар-дыр. Будүрүлгениң чедишкини дээш арга-күжүн харамнанмас, оон ат-алдарын кызымак ажыл-ижи-биле быжыглап, көдүрүп турар мыңдыг кижилерге коллектив чоргаараныр.

Мурнакчыларга деңнежир дээш тарыштыг улам калбартып, 1976 чылдың планын доозарынга чоокшулаан чоланачылар бо АТБ-лерде эвээш өвес.

Н. ООРЖАК.

БЕРГЕДЭЭШКИН ТУРЗА-ДАА...

Тываның даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинады — республиканың бүгү ажылчы чонунуң чоргааралы. Комбинаттың бөдүүн рудалар арыглаар чаа цехи күрүне планныг ажылдап киргеш, ам үш ай болуп турар. Чаа цехтиң коллективи эрткен үениң дургузунда будүрүлге күчүлерин шингээдип алыр, кадрларны четчелээр, оларны тускай мергежилдерге өөредир, тудуг-монтаж ажылдарында чедир кылдымаан түүлдерин доозар талазы-биле эвээш өвес ажылдарны кылып келген.

Ниитизи-биле арыглал фабриказынга, ооң иштинде чаа цехке удуртукчуларның, инженер-техниктиг кадрларның составында элээн өскерлиишкиннерни чорудуп, бо талазы-биле чаартылгаларны база кылган. Ооң-биле чергелештир мастерлерниң мергежилин бедидер, операторлар, слесарьлар, дериглелер машинистери белеткээр курстарның ажылы ам-даа уламчылап турар.

Чаа цехте дүн, хүн чок ажылдаар беш эдлчегларни тургускан. Эдлчег бүрүзүнге норма-чижекти хүннүң берип, ону түңнеп, комбинаттың көргүзүг самбырызынга бижип турар.

Комбинаттың чаа күчүлерин шингээдип алырында улуг бергедээшкиннер болуп турар. Ынчангаш даг-дүгүн арыглаары дең-дески чорбайн, үзүктелишкиннер бо-ла таваржыр. Сентябрь 20-ге чедир чаа цех 3931 тонна даг-дүгү арыглаар тургаш, ону чүгле 883 тонна, азы 22 хуу чедирген. Эдлчеглер хүн нормазын ортумаа-биле 20—30 хуу күүседип, а чамдык хүннерде оон-даа куду көргүзүглерлиг болгулаар тавырылгалар тургап.

Ынчалза-даа сентябрь бирээде № 5 эдлчег (начальныгы В. А. Давыдов) чаа цехке бир дугаар рекорд тургускан. Ук эдлчег бир ажыл хүнүнде 50 тонна даг-дүгүн арыглап, оскелерниң үлегер-чижектиг болган.

Оларның изи-биле чарыш калбарып эгелээн. Сентябрь 20-де база бир рекорд тургустунган —ол баштайгызындаа-даа хөй болган. Кежээкиниң алды шактан эгелеп ажылдаан № 4 эдлчег (начальныгы И. С. Онохов) 56 тонна даг-дүгүн арыглаан, а ооң эдлчег планы 53 тонна. Эдлчеглер араазындан мындыг чаа күш-ажылчы тинлелгелер удаа-дараа болуп турары коллективтиң улут чедиишкини. Бо болза эдлчеглерде дуржулга, мергежил чоорту бедии, будүрүлгениң технологиязын чаа коллективтиң чамдык эдлчеглери ылаштыг шингээдип апканын хереченлеп турар.

Ынчалза-даа арыглал фабриказының ажылы шуудавайн турарын үстүнде сантүүнер көргүзүп турар. Арыглакчылар чыл эгезинден тура хереглекчилерге 4 муң ажыг тонна даг-дүгү өрелиг. Ооң иштинде бөдүүн руда цехи ай бүрүзүнде планын күүсеттейн келген.

Мында толевилел күчүзүн кончуг оожум шингээдип ап келген. План күүсеттейн турарының чамдык чылдагаанарын тодарадыр сорулга-биле чаа цехтиң начальныгы Л. Крылов, № 1 эдлчег технологу Д. Монгуш-биле база ажылчыннар-биле беседалажып чугаалаштывыс. Мында чөптүт чылдагааннар база бар. Хожудаашкыннар колдуунда технологтут дериглелериниң ой-тап ажылдавазымнан, монтаж үезинде болдунган хой үрей кылыышкынпардан, чедир кылдынмаан түүлдерден, чамдык конструкцияларның шынары багайындан, дериглелериниң үрелген түүлдерин дарый солуптар артык кезектер чогуудан болуп турар. Оон аңгыда ажылда бир бергедээшкин — кадрлар чедиишкин, бар ажылчыннарның аргамергежилиниң ам-даа чавыындан код хамаарыжып турар-дыр. Эң ылаңгыя механиктиг, энергетиктиг албаннарда ажылчын күжү чедишпес.

Фабрикада эки ажылдыг ажылчыннар Валентина Хертен, Мая Тейвань, Раиса Сарыглар, Лена Салчак бедик мергежилдиг машинйстер болу берген, а Николай Сарыглар, Лилия Ленц, Сергей Волков эки регулировщиктер апаргылаан.

Ол ышкаш коллективте кижизидилге ажылы соолгу үеде сулараан. Чаа-даа, эргидаа цехтерде чылдагаан чок ажыл шагы үзер чоруктар көвүдээн, күш-ажылдың сагыыга-чурумун үрээр таварыылгалар бар.

Арыглал фабриказында профэвилел, комсомол ажылы куду деңнелдө тургустунганындан социалистиг чарыш чогуур деңнелге четпес, аныяк ажылчыннарга дагдынык-чылар бижиглаар ажыл эрежгей байдалда.

Комбинаттың болгаш «Тыва даг-дүгү» тудугга парткомнарының удуртулгазының талазындан четпестерин дарый чайладыры-биле хемчеглерни ажылдан кылган.

Ажылдың темпизи чоорту хөвүн олурарын үстүнде ийи эдлчегниң рекордтары хереглел турар. Ам оларның эгелээшкининиң изи-биле өске эдлчеглер бедик бүдүрүкчүлүт ажыл-иш дээш демисежип турар.

Ак-довуракчылар сөглээн созүнге кезээде ээ болуп келген болгай. Олар ам артыкаайларда жаш дакпыр күжениишкиниг ажылдан тургаш, хүлээлгезин күүседирлер.

Х. МОНГУШ.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

партийжи • Информация

СЕМИНАР

СЭКП-нин Бай-Хем райкому партия чыдыышкынының, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң пропагандистериниң семинарын организастап эрттирген. Аңаа пропагандистерден ыңгыда, партия эге организацияларының секретарылары, ажылчы чоннар коллективтериниң удуртукчулары, комсомол активи база кирипкен.

«Эрткен өөредилге чылында районнуң партия чыдыышкынының түңнелдиринің болган эдилгелиг сорулгаларының дугайында» СЭКП райкомунуң ийиги секретары А. А. Салчактың, «Районнуң улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң арткен 8 айларда түңнелиниң дугайында» райкүүсеком даргазы М. К. Дамчайның, «Политиктиг болган экономиктиг өөредилгениң чугула айтырыгларының база кичээлдериниң шынарын экижидиниң методиказының дугайында» СЭКП обкомунуң Политиктиг чыдыышкынын бажыңының эргелекчизи П. М. Самороковтуң илеткелдерин семинарның киржикчилери дыңнаан. Аңаа делегей байдалының дугайында лекцияны партия обкомунуң лектору А. Ф. Емельянов номчаан.

• • •

КҮҮСЕЛДЕНИ ХЫНААРЫ-БИЛЕ

Хөй ажылын хөгжүдер талазы-биле СЭКП обкомунуң Х пленумунуң шиитпирлериниң күүселдези «Шектээр» совхозта канчаар чоруп турар дугайында айтырыгны партияның Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозунуң хуралынга чугаалашкан.

Аңаа ол талазы-биле илеткелдя совхоз директору Оожак Шериг-оол кылган, сеолгү үш чыл иштинде хөй ажылын хөгжүдериниң практиктиг хемчегларын алганының түңнели багай эвес болганын демдеглээн. Совхозта хойнуң баш саны чаърби хуу өскен.

Хөй ажылын моон соңгаарда хөгжүдериниң хемчегларын ажылдап кылырын болгаш боттандырарын, ылаңгыя төрүүр хойнуң баш санын өстүрериниң кичээнгей салырын, беш чыл планын чедиишкиниг күүседир дээш хойжуларның күш-ажылын болгаш социалистиг чарыжын улам дээштиг организаставарын, амыдырал-чуртталгазынга сагыш салырын, оларның ортузунга масса-политиктиг ажылдарны экижидерин совхозтуң директсиязынга болгаш ында партия организациязынга СЭКП райкомунуң бюрозу дааскан.

• • •

КЫЗЫЛ ТУК — «КЫЗЫЛ ТУК» КОЛХОЗТА

Партияның Өвүр райкомунуң бюрозу болган ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң мал чемин белеткээр талазы-биле районнуң ажыл-агыйлар арасында социалистиг чарыжының соңгу он хонук түңнелин үндүрген.

Районнуң ажыл-агыйлары иштизи-биле сиген белеткээр планны 68 хуу күүсеткен азы беш муң 607 тонна сигенни белеткээн. Оон иштинде «Кызыл тук» колхозтуң сигенчилери сиген белеткээр планны 75 хуу, суда сараттыварын 72 хуу күүсеткен. Ынчангаш ол ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң болган райкүүсекомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Идеологтуг ажыл хрониказы

ЛЕНИНГРАД. Профтехөредилге ажылдакчыларының Культура бажыңында ыяшкы мастерниң университеди ажыттынган. Профессионал-техниктиг училищелерниң чоокта чаагы беш чус чыгаа доозукчулары болгаш будурулгеден профессионал-техниктиг училищелерде башкы ажылынче шилчээн оларның эштери ол университетте баштайгы өөредилге чылын эгелээн.

Ажылчын педагогтарның мергежилин бедидер сорулга-биле ол университетти организастаан. Чыл дургузунда оон дыннакчылары педагогиканың, психологияның үндезинигер-биле, будурулгени канчаар организастаары-биле таныжын алырлар. Мурнакчы дужулганы солчуру программага улуг черни эвилеер. Ленинградтың культура албан черлери-биле болгаш чогаадыкчы эвилелдери-биле харылзаалар калбарган.

БАКУ. «Билиг» ниитилелдиң хөй муң кежигүнери СЭКП-нин XXV съездизиниң материалдарын Азербайджанның ажыл-ишчилериниң ортузунга пропагандалаарынга киржип турар. Ол ажылга идепкейлиг киржиринче съездиниң делегаттарын, көскү өртемденнерни, партия, совет ажылдакчыларын, улус ажыл-агыйының специалистерин болгаш будурулгенин мурнакчыларын хандыкшыткан.

Профэвилел болгаш комсомол организациялары-биле кады республикада эртирип турар күскү ниитилел-политиктиг номчулгаларда база съездиниң документилери төп черни эвилеп турар. Номчулгаларның тематиказы—СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр совет эртемни, улетпүрну, коргээ ажыл-агыйны, культураны улам хөгжүдериниң айтырыглары болур.

(СЭТА-ның корр.).

• • •

АНЫЯКТАР ДАГДЫНЫКЧЫЗЫ

Новосибирск областа 20 муң дагдыныкчы бар. Олар боттарының ажыл-херектеринин өзүлүг мастерлеридир. Аныяктарны кижизидери оларның сагыш-сеткилиниң негелдези апарган. Хоорайларның болгаш коргээ черлерниң районнарынга дагдыныкчылар слёттарын эрттирип, оларга тускай өртем-практиктиг конференциялар-даа организастап турар. «Эң дээре дагдыныкчы» деп ат дээш конкурсту областа чарлаан.

Областың эң дээре дагдыныкчыларының бирээзи —Василий Чемадура «Решетовский» совхозка 35 чыл дургузунда бригадирлеп келген. Черге ажок бердингени дээш ол кижиге аныяктар ынак. Ортумак школаны доозуп тура, хөй-хөй аныяк өскен оон бригадазынга барып ажылдаарын дилеп турар. Черге ынакшылды Чемадура бодунуң бүгү уругларынга база сиништиргеп. Оон ссовхоз династиязында» 12 кижи бар. Ынчаарга Чемадураның өөреникчизи Алексей Лисица ам бригадир болу берген, тергиин эки ажылдап турары дээш ол орденнер-биле шаңналган болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинге делегат болуп чораан.

Урулары болгаш оларның ажы-төлдери ада-иелерин салгавышпаан, ук төөгүзүнден тараачылар азы малчыннар болу бээрииниң ыңгыр чижектери Новосибирск область өөнүң эвес. Областың районнарының бирээзинде 323 төрел кижилерниң күш-ажылчы 24 династия ажылдап турар. «Лесной» совхозтуң саанчылы Анна Лойко үш уруун бодунуң профессиязынга ханы хандыкшылдыг кылыр кижизиткен болгаш бодунуң мергежилин оларга дамчыдып берген.

Новосибирскиниң автомобиль ажыл-агыйларында Моисеевтернин. Котовтарның болгаш Черкасовтарның ажылчын үш династиязы ажылдап турар. Олар шупту боттарының аразында чарыштыг. Улуу—Дмитрий Черкасов биле оон дүнмазы Анатолий автоажыл-агыйда түс-түзүнде 29-29 чыл ажылдап турар, ынчаарга ол династиязының күш-ажылчы стажы ниитизи-биле 113 чыл ажыг.

Алексей ЛУКАШ. (ПМА).

Күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаар талазы-биле бистиң республикада чамдык ажылдар кылдымын турар. Ак-Довуракта Ленин аттыг, Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттарда, Чадаанның автотранспорт будурулгезинде. Кызылдың даваныла комбинадында болгаш өске-даа коллективтерде кижизидилге ажылын эки тургускан. Ында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның кижизидилгезин бирги чергепин хөрээ кылдыр көрүп, ону чорударда хөй-ниитиниң бот-идепкейинге даянып турар. Арагалап, чурум үрен, ажыл шагы үүп турарларны аңаа эрттирбейн, будурулге хуралдарынга, хөй-ниити организациялаарынга ой-шаанда сайгарып, көрүп турар. Буруу оныаш, хемчег хүзээдирде чаңгыс талалап, эрелгейлевейн, кижизидилге утказыг бүгү-ле бар аргаларыны билдилиг ажыглап турар. Бо хевирлиг шын организастаан кижизидилге азымының үк будурулгелериниң планныг ооалдаларын чедиишкинниг күүседиринге дузалап турарын айтыры чугула.

Ам бир өске чижектәй ап көрээли. Республика типографиязы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп үдүдуг атты он дөрт чыл эдилеп келген. Бо үениң иштинде ол организас-техниктиг ажыл-биле кижизидилге-масс-сеглиг ажылдарны эң сырый холбаалыг чорудуп келген. Үк ажылды шак ынчаар, бодамчалыг организастаан чорук коллектив кежигүнериниң коммунистиг ёзу-биле ажылдарынга идиг болуп турар. Мынчыг чижекти Каа-Хем көмүрдаш разрезиниң коллективиниң ажыл-чорудулгазындан база көрүп болур. Ында кижизидилге ажылынга инженер-техниктиг ажылдакчыларның коллективиниң ажыл-чорудулгазынга өөскү черни ажылчыяпар болгаш албан-хаакчылар боттары эдээр ужурлуг. Олар эки түрэ улусчу дружиналарның, эш-хуу судтарының ажылынга идепкейлиг киржип, чурум үрекчилерни чогуур үеэнде илереткеш, оларның хөрээн сайгарып көөр хүлээлгелиг. Борта хамаарыштыр Чөөн-Хемчик районнуң «Искра», Каа-Хеминиң «Коммунизмче оруу» колхозтарының. Кызылдың автосептелге заводунуң эш-хуу судтары эки ажылдың турарын демдеглээн эки.

Ажылчы чонну бедик медерелге, күш-ажылчы сагылга-турумга кижизидер херекке чер-чер Советтери, профэвилел болгаш комсомол организациялары улуг роль-дуг. Ынчангаш олар кижизидилге дугайында айтырыгларны удаа-дараа чугаалажып, чер болганга боттуг хемчегларни ап турарын СЭКП Тыва обкомунуң ийиги пленумундан негээн.

Бо дугайты ажылды суд, прокуратура, юстициниң болган шиитки херектер органнары сөөлгү үеде азаан ажыктикен. Эрге-хоолйу кампаланы организациялаарының ажылдакчылары эдээлеп болгаш суд практиказын кичээнгейлиг өөредип корбушаан, чурум хажыдыышкынларының тыптып түзээрининг чылдагаанарын аналитеп, эрге-хоолйу билиглерин чон ортузунга калбак-биле тайылбырлап турар.

Күш-ажылга быжыг сагылга-турум, хоойлу-дүрүм сагылгазы дээш ажылдарда ава-талалар-биле чергелештир четпестерининг барын айтыры чугула. Республиканың чамдык коллективтеринде кижизидилге ажылды чогуур дедиелге чедир тургустуунмаанындан ажыл шагының чидирии улуг болгаш хөй чиг-эргелиг, электроавергияны, тудуг материалдарын камнаар ажыглавайн турар.

1976 чылдың бирги чартыында үлетпүр будурулгелеринге ажыл шагының чидирип 6709 кижи-хүнге четкен. Оскээр чугаалаарга, ол чылдагаан үеэнден 329 муң рубльлиг продукциязы чедир кылдымаан. Ажыл шагының чидирии, эң ылангыя демир-бетон кылыглар заводунда, «Сельхозтехника» салбырларында, чүрт үлетпүр эргелелиниң будурулгелеринде амдаа нөтөрөөгей болуп артыышаан.

Ынчангаш үлегерлиг күш-ажыл, быжыг сагылга-чурум болгаш будурүп турар продукциязының ава шынарлы дээш демисел коллектив бүрүзүнүн оны кичээнгейинге турар үзүлүг. Ол сорулганы ажылхерек кырынга боттандырары удуртукчулардан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан күүседип келгеннер. Он чыл хире механизаторлап келген Михаил Хорунжин бир хүнде ийи норманы күүседип турар.

ЧУРУКТА: комбайнер М. ХОРУНЖИН.

А. КОЙГУН-ООЛДУҢ фотозу.

Кижи болгаш коллектив

Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыктакыныдан чамдык будурулгелер, организациялар материалдыг каража-когарал-га тавариын турар. Ажылдан олалдаар ийикпе, азы ону үзер тавармылгаларның барык хөй нуруузу врагалаашкын-биле холбашкан. Оон ангыда арагачы кижилер тыныр чок продукцияны будурүп, аварыя, озал-ондакты болдүүп турар. Оон эрткен, ындыг кижилер кем-херек үүлгедя бергилээр. Шак ындыг байдалдар будурулгениң доктаамал ажылдарынга шаптыктыг.

Ынчангаш үлегерлиг күш-ажыл, быжыг сагылга-чурум болгаш будурүп турар продукциязының ава шынары дээш демисел коллектив бүрүзүнүн оны кичээнгейинге турар үзүлүг. Ол сорулганы ажылхерек кырынга боттандырары удуртукчулардан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан

тавариын турар. Ажылдан олалдаар ийикпе, азы ону үзер тавармылгаларның барык хөй нуруузу врагалаашкын-биле холбашкан. Оон ангыда арагачы кижилер тыныр чок продукцияны будурүп, аварыя, озал-ондакты болдүүп турар. Оон эрткен, ындыг кижилер кем-херек үүлгедя бергилээр. Шак ындыг байдалдар будурулгениң доктаамал ажылдарынга шаптыктыг.

Ынчангаш үлегерлиг күш-ажыл, быжыг сагылга-чурум болгаш будурүп турар продукциязының ава шынары дээш демисел коллектив бүрүзүнүн оны кичээнгейинге турар үзүлүг. Ол сорулганы ажылхерек кырынга боттандырары удуртукчулардан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан

ганын тавармыга кылдыр сайлап болбас.

1975 чылда «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи күш-ажыл хоойлуларының негелделерин хажыктанындан 205 кижи-хүнүн чидирген. Бо чылын ында байдал база ажыкшээн. Эрткен сес айлар иштинде үк коллективке чүгле чаңгыс арагачының чурумун чугаалажып көрген.

Чамдык черлерде, ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чөөл-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарда эш-хуу судтары негелде өлүүлээр доктаамал ажылдавайн келген. Үк ажылды үндезини-биле эде тургузарын байдал неген турар.

Оөң-биле чергелештир быжыг сагылга-чурум дээш күш-ажылчы коллективтериниң кижизидикчи ролюн бедидеря чугула. Күш-ажыл хоойлуларының негелделерин каржы-биле хажыдып турар кижилерни коллективтерге сайгарып көөр деп баарга, олар боттары, чүгле оон чайларын дилеп, оон өске, кандыг-даа болза харысаалгавы чүктээр бис» дижи бээри тавармыга эвес. Коллективке сайгарылганың кайы хире дээштиин бадыткап турары оон билдингир.

Республика девискээрининге күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаарынга будурулгелер удуртукчулары, профэвилел организациялары болгаш хөй-ниити хоойлуда көрдүнген дыка хөй, дөштиг хемчегларни ажыглап турарлар. Орта чүүл-даа мурнунда шаңнал алырын казыры азы оөң хемчээлин ыңгыры. Эвээш төлевирлиг өске ажылче шилчидери, профэвилел бюджединден материалдыг дуза чедирер дугайында дилегни хандырбазы, бажың-билгат бээр эдилгени сонгаарладыры, төлээ алыр үүсавыш чылдын шала тавармыча чок үеэниче чыдыры, сеналорий болган курорттарже путевка бээрипдеп ойталаары дээш ышкаш өске-даа хемчегler хамааржыр. Сорулга болза, ол бүтүү чурум алдан турар кижи бүрүүнге хамаарыштыр билдидип ажылап билиры болур. Оөң-биле кады хөй-ниитиниң кижизидилгелиг салдарын утпуп болбас.

Будурулгелериниң, албан организация черлериниң чамдык удуртукчулары ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан үндүрүп турган ыйыкпе, азы хемчег ап турган, күш-ажыл хоойлуларының негелделерин болганчок хажыда бергилээр чоруктар бар.

Бо чылдың алды айларының дургузунда бистиң республикавыстың улус судтары маргылдаалыг 47 негелде херектерин үзе дыңнаптарга көргеш, оларның шаанда 30 негелдези (азы 63,7 хуузун) чоптуг деп көргеш, ажылдан шимээвес үндүртпес хамаатыларны ажылга катап киирип, аргажоктуң кырынан ажыл чок турганы дээш алза чогуур төлевир акпаларын ыыртып бергеш.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээнинин хемчээ кылдыр ажылдакчының ажылдан үндүрериниң мурнунда администрация профэвилелиниң, фабрика, завод, чер-чер комитединиң чоннаэрелин алыры албан. Ынчалзажок бо негелдени удуртукчулар чамдыкта хажыдып турар. Ол чүл дээрге, ийи-чаңгыс удуртукчулар күш-ажыл дугайында хоойлудүрүмнериниң чамдык чүүлдерин чедир билбезин бадыткап турар. Ынчангаш эрге-хоойлу тайылбырлаар ажылды чүгле чоп ортузунга чоруттайн, ажыл-агый удуртукчуларыга база тайылбырлаары негеттинип турар.

Оөң ангыда хоойлуда шуут көрдүнмээн таварылгаларны, боттарының даап бодаанын саглаар, шын эвес шиитпирлей бээр фактылар бар. Ылаңгыя хамаатыларны кайы-хамаан чок торгай бээр чоруктарны шуут болдурбас херек. Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң бригадири Тойлуг-оол ажыл хүнүнде арагалапкан. Ол дээш совхоз директсиязы буруулуг кижиниң шалыкпың үштүү бир кезиин тыртар деп дужаал үндүрген. А херек кырында арагалааны дээш мындыг торгаалды хоойлуда көрбейн турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглавары дээш күүрүе организацияларының болгаш хөй-ниитиниң организациялаарының демниг ажылдаары чугула.

Б. КАРА-САЛ,

Тыва АССР-ниң прокурору. юстициниң үшкү кылазының күүрүне чөвүлеңнээн.

Марксизм-ленинизм университединде

МОСКВА. СЭКП МХК-ниң Марксизм-ленинизм университединде база оөң 22 салбырларында 37 муң москвачылар өөренип эгелей берген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин барымдаалап, кичээлдериниң чаа программаларын база өөредилге планнарын белеткээн. Бо чылын башкыларга коммунистиг кижизидилгениң чаа факультеттери болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинин теориязының болгаш методтарының факультединде ажылдап эгелээн.

Кичээлдериниң эгелээринин мурнунда СЭКП-ниң XXV съездизинге тураскаатакан хөй санныг стендилерни, делгелгелерни белеткээн. Чаа өөредилге чылында университеттиң дыңнакчылары идеологтуг болгаш кижизидикчи ажылды улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле партия организацияларының практиказын, экономиктиг өөредилгени база партия тургузуушкунун делгереңгейи-биле өөренип көөр болгаш түңнээр.

ЧУРУКТА марксизм-ленинизм университединиң дыңнакчылары. Солагай талдан: «Знамя» заводтуң саналга төөнүүн начальнигиниң оралакчызы В. А. Малькова, көдээ ажыл-агый будурулгезиниң инженерлериниң Москвада институдунуң эртем ажылдакчызы В. В. Козырева, Москваның К. Э. Циолковскиий аттыг авиация-технологтуг институдунуң башкызы И. А. Пушкин, Москваның энергетика институдунуң инженери А. В. Котов болгаш Москваның энергетика институдунуң лабораториязының начальнигы М. Ф. Маторов.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

Оөңгу беш чылдың бирги чылында Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң № 1 бригадазының ажыл-ишчилери дөрт муң гектар кызылтасты ажаан алыр. Оны дүргеп кезип алырынче бүгү күштү угландырган. Амгы үеде 15 комбайн тараанны дөрт кестирип, бир гектардан 8 центнер дүжүттү ап турар.

Комбайнерлерден Михаил Хорунжин, Владимир Ахеев, Николай Чеботаев олар хүн нормазын доктаамал ажыр ышкаш, эзирктер сергедир черге ол-ла коллективтен элээп каш ажылчыннар хонуп келгеннер. Он чыл хире механизаторлап келген Михаил Хорунжин бир хүнде ийи норманы күүседип турар.

ЧУРУКТА: комбайнер М. ХОРУНЖИН.

А. КОЙГУН-ООЛДУҢ фотозу.

В. А. КУЧУННУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң школаларынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаанны-биле холбаштыр, Улуг-Хем районнуң Торгалыг 8 чыл школазының башкызы Вера Ажыевна Кучунну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары

С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың сентябрь 27.

СӨГЛЭЭН СӨСТҮ ЭЭЛЭЭР ДЭЭШ

Казахстанның партия ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ниң Чиигиле секретары эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаалынга көдээ ажыл-агыйны аналитеп, оон мурнунда салдынып турар затчеглиг сорулгаларны тодаратка. Кал-Хем районнуң партия, совет организациялары эш Л. И. Брежневтиң ол чугаазын районнуң ажылчы чоннарынга калбак-биле таныштырып турар. Колхозтарга, совхозтарга, албан организациялар, будурулге, тудуг черлеринге хуралларны эрттирилээн. Ол хуралдарга хөй санныг коллективтер бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

«Тиилелге» колхозтуң колхозчулары чер ажылында бар курлавырларны болгаш арталарны өөренип көргеш, Төрээн чуртуунга 5 муң тонна тараа садар деп кыйгырыгны хүлээп алган турган. Ол кыйгырыгны СЭКП райкому болгаш райкүүсеком шилчиир Кызыл тугуну чаалап алган. Колхоз күрүне шыгжамырыгга 3 муң ажыг тонна эки шынарлыг тараанны дужаагаш.

Ам колхоз дүжүт ажаан алышкымнын октябрь 5—6-да доозар деп сорулга салган. Тиилелгежилер боттарының сөзүн эөлээр дээрзи чиигиниг чок.

Дүжүт ажаан алышкымының темпизин «Коммунизмче оруу» колхозта база-да шапкын чоруп турар. Ол бо чылын тараа ажаан алышкынын чаа арга-биле чорудуп турар. Ында дүжүт ажаан алырымың комплексизин турускан. Ол комплексти бол агроном эш Белоусов удуртуп турар. Ол комплексти звеноларга хуваагаш. Техниктиг хандырылга звеноузун инженер эш Сарапулов, амыдырал хандырылга звеноузун бригадир эш Черных, комбайн-транспорт звеноларын комбайнерлер эштер Долганов, Ситников, Древянников, тараанны тавычалай кестирер звенону эш Лубошников, тараа арыглаар звенону эш Лопаанов удуртуп турарлар.

Колхоз ам 3410 га черниң тараазын ажаан алган. Олар дүжүдүн ажаан алган черниң савацын болуп, күскү чер ардарылгазын улаштыр чорудуп турар. Дүжүт ажаан алышкымында ажылдан турар механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оөң түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Комбайнерлер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Ситников, Ф. Долганов, И. Михальченко олар хүнде ийи, үш нормаларны күүседип турар. Эш Ситников 548 тонна, эш Долганов 488 тонна тараанны бастырып, бирги одуртуда чорун турарлар. Олардан Г. Ситников, Лубошников база-да чыда калбайн турарлар. Районнуң колхозтарында, совхозтарында дүжүт ажаан алышкымының темпизи ынчангаш ышкаш чорун турарлар.

«Бурунгаар» совхозта комбайнер М. Сыгыр 340 га черниң тараазын тавычалай кескен. Ол ышкаш Сандара Даш-оол хүнде 48 га черниң тараазын тавычалай кестирип турар.

Районда дүжүт ажаан алышкынынга Кызыл хоорайның албан организацияларының тараанын тавырылга кылдыр сайлап болбас.

1975 чылда «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи күш-ажыл хоойлуларының негелделерин хажыктанындан 205 кижи-хүнүн чидирген. Бо чылын ында байдал база ажыкшээн. Эрткен сес айлар иштинде үк коллективке чүгле чаңгыс арагачының чурумун чугаалажып көрген.

Чамдык черлерде, ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чөөл-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарда эш-хуу судтары негелде өлүүлээр доктаамал ажылдавайн келген. Үк ажылды үндезини-биле эде тургузарын байдал неген турар.

Оөң-биле чергелештир быжыг сагылга-чурум дээш күш-ажылчы коллективтериниң кижизидикчи ролюн бедидеря чугула. Күш-ажыл хоойлуларының негелделерин каржы-биле хажыдып турар кижилерни коллективтерге сайгарып көөр деп баарга, олар боттары, чүгле оон чайларын дилеп, оон өске, кандыг-даа болза харысаалгавы чүктээр бис» дижи бээри тавырылга эвес. Коллективке сайгарылганың кайы хире дээштиин бадыткап турары оон билдингир.

Республика девискээрининге күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаарынга будурулгелер удуртукчулары, профэвилел организациялары болгаш хөй-ниити хоойлуда көрдүнген дыка хөй, дөштиг хемчегларни ажыглап турарлар. Орта чүүл-даа мурнунда шаңнал алырын казыры азы оөң хемчээлин ыңгыры. Эвээш төлевирлиг өске ажылче шилчидери, профэвилел бюджединден материалдыг дуза чедирер дугайында дилегни хандырбазы, бажың-билгат бээр эдилгени сонгаарладыры, төлээ алыр үүсавыш чылдын шала тавырымча чок үеэниче чыдыры, сеналорий болган курорттарже путевка бээрипдеп ойталаары дээш ышкаш өске-даа хемчегler хамааржыр. Сорулга болза, ол бүтүү чурум алдан турар кижи бүрүүнге хамаарыштыр билдидип ажылап билиры болур. Оөң-биле кады хөй-ниитиниң кижизидилгелиг салдарын утпуп болбас.

Будурулгелериниң, албан организация черлериниң чамдык удуртукчулары ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан үндүрүп турган ыйыкпе, азы хемчег ап турган, күш-ажыл хоойлуларының негелделерин болганчок хажыда бергилээр чоруктар бар.

Бо чылдың алды айларының дургузунда бистиң республикавыстың улус судтары маргылдаалыг 47 негелде херектерин үзе дыңнаптарга көргеш, оларның шаанда 30 негелдези (азы 63,7 хуузун) чоптуг деп көргеш, ажылдан шимээвес үндүртпес хамаатыларны ажылга катап киирип, аргажоктуң кырынан ажыл чок турганы дээш алза чогуур төлевир акпаларын ыыртып бергеш.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээнинин хемчээ кылдыр ажылдакчының ажылдан үндүрериниң мурнунда администрация профэвилелиниң, фабрика, завод, чер-чер комитединиң чоннаэрелин алыры албан. Ынчалзажок бо негелдени удуртукчулар чамдыкта хажыдып турар. Ол чүл дээрге, ийи-чаңгыс удуртукчулар күш-ажыл дугайында хоойлудүрүмнериниң чамдык чүүлдерин чедир билбезин бадыткап турар. Ынчангаш эрге-хоойлу тайылбырлаар ажылды чүгле чоп ортузунга чоруттайн, ажыл-агый удуртукчуларыга база тайылбырлаары негеттинип турар.

Оөң ангыда хоойлуда шуут көрдүнмээн таварылгаларны, боттарының даап бодаанын саглаар, шын эвес шиитпирлей бээр фактылар бар. Ылаңгыя хамаатыларны кайы-хамаан чок торгай бээр чоруктарны шуут болдурбас херек. Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң бригадири Тойлуг-оол ажыл хүнүнде арагалапкан. Ол дээш совхоз директсиязы буруулуг кижиниң шалыкпың үштүү бир кезиин тыртар деп дужаал үндүрген. А херек кырында арагалааны дээш мындыг торгаалды хоойлуда көрбейн турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглавары дээш күүрүе организацияларының болгаш хөй-ниитиниң организациялаарының демниг ажылдаары чугула.

Б. КАРА-САЛ,

Тыва АССР-ниң прокурору. юстициниң үшкү кылазының күүрүе чөвүлеңнээн.

Ажаалданы шалыпкын доозар

Колхоз ам 3410 га черниң тараазын ажаан алган. Олар дүжүдүн ажаан алган черниң савацын болуп, күскү чер ардарылгазын улаштыр чорудуп турар. Дүжүт ажаан алышкымында ажылдан турар механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оөң түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Комбайнерлер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Ситников, Ф. Долганов, И. Михальченко олар хүнде ийи, үш нормаларны күүседип турар. Эш Ситников 548 тонна, эш Долганов 488 тонна тараанны бастырып, бирги одуртуда чорун турарлар. Олардан Г. Ситников, Лубошников база-да чыда калбайн турарлар. Районнуң колхозтарында, совхозтарында дүжүт ажаан алышкымының темпизи ынчангаш ышкаш чорун турарлар.

Колхоз ам 3410 га черниң тараазын ажаан алган. Олар дүжүдүн ажаан алган черниң савацын болуп, күскү чер ардарылгазын улаштыр чорудуп турар. Дүжүт ажаан алышкымында ажылдан турар механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оөң түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Комбайнерлер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Ситников, Ф. Долганов, И. Михальченко олар хүнде ийи, үш нормаларны күүседип турар. Эш Ситников 548 тонна, эш Долганов 488 тонна тараанны бастырып, бирги одуртуда чорун турарлар. Олардан Г. Ситников, Лубошников база-да чыда калбайн турарлар. Районнуң колхозтарында, совхозтарында дүжүт ажаан алышкымының темпизи ынчангаш ышкаш чорун турарлар.

Колхоз ам 3410 га черниң тараазын ажаан алган. Олар дүжүдүн ажаан алган черниң савацын болуп, күскү чер ардарылгазын улаштыр чорудуп турар. Дүжүт ажаан алышкымында ажылдан турар механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оөң түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Комбайнерлер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Ситников, Ф. Долганов, И. Михальченко олар хүнде ийи, үш нормаларны күүседип турар. Эш Ситников 548 тонна, эш Долганов 488 тонна тараанны бастырып, бирги одуртуда чорун турарлар. Олардан Г. Ситников, Лубошников база-да чыда калбайн турарлар. Районнуң колхозтарында, совхозтарында дүжүт ажаан алышкымының темпизи ынчангаш ышкаш чорун турарлар.

Колхоз ам 3410 га черниң тараазын ажаан алган. Олар дүжүдүн ажаан алган черниң савацын болуп, күскү чер ардарылгазын улаштыр чорудуп турар. Дүжүт ажаан алышкымында ажылдан турар механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оөң түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Комбайнерлер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Ситников, Ф. Долганов, И. Михальченко олар хүнде ийи, үш нормаларны күүседип турар. Эш Ситников 548 тонна, эш Долганов 488 тонна тараанны бастырып, бирги одуртуда чорун турарлар. Олардан Г. Ситников, Лубошников база-да чыда калбайн турарлар. Районнуң колхозтарында, совхозтарында дүжүт ажаан алышкымының темпизи ынчангаш ышкаш чорун турарлар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Тайбың болгаш айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң кол секретары К. Вальдхаймның ында парлап үндүрген илеткелинде ССРЭ-ниң инициативазын ёзугаар КНО-нуң хүлээп алганы делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының дугайында декларациязының бүгү-нииги тайбынны деткиринге чугула ужур-дузалыын онзалап демделээн.

Тайбынны, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче, күрүнелер аразынга тайбың кожа-хелбээ догуиналашкынның принциптерин түргузарынче угланган бодуунуң дашткы политиказынга Совет Эвилели тайбың болгаш улустар аразынга кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ындайгы демиселдиң программазын хүлээп алган СЭКП-ниң XXV съездизининиң шиитпирлерин улуртулга болдурган деп, илеткелде киирген ССРЭ-ниң информациязында онзалап демделээн.

Дайын айыылын улам-на кошкадырынче, делегейниң тайбынын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарынче чүткээш, Совет Эвилели делегей харылзаалаарынга күштү ажыглавазының дугайында бүгү-делегей керээзин чарарының дугайында саналды ындып үндүрген деп оон ынай айыткан. Ол санал күрүнелер аразының маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээринге күштү ажыглаарындан ойталаарын делегей амыралыының хажыын болбас хоойлуузу болдурарынче угланган.

Социалистиг өске күрүнелериниң информацияларында делегей хемчээлдеринге дайынның айыылын авыжедиринче угланган бүгү-де чогаадыкчы делегей инициативаларын база чепсекти бүгү-ниити болгаш долу дүжүрериниң херээге бурунгаарлаар арганы берип турар бүгү байдалдарны түргузарын олар чайгылыш чокка деткиир деп онзалап демделээн. Ындыг инициативаларның бирээзи болза, делегей харылзааларынга күштү ажыглавазының дугайында бүгү-делегей керээзин чарарының талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизининиң индириндеп үндүрген санал болур. Ол керээнин киржикчилери оларның аразында маргылдааларны шиитпирлээрде чепсектив бүгү хевирлерин, оон иштинде язролуг чепсекти ажыглаарындан ойталаар дугайында хүлээлгени бодунга алыр ужурлуг деп ПҮР-нүң информациязында айыткан.

Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында декларацияга бедик үнелелди алээн каш хөгжүп орар чурттарның чазактары кылган.

Делегейниң айыыл чок чоруунуң айтырыгларынга Уставты дээштин-биле сагыырынга үндезилеп, декларацияның принциптерин болгаш чүүлдерин амыралга боттандырар ужурлуг дээринге Кипрниң чазаа быжыы-биле бүтүрээр. Кипр ышкаш улуг эвес ыныг чуртка болгаш оон улузунга удур агрессиянын болдурган халавы болза, делегейниң айыыл чок чоруунун чөтүнүн чижээ болур. Ол орук ол чоок кавының бүгү чурттарынга болгаш бүгү делегейге шынгыы уржуктарлыг болур деп Кипрниң информациязында демделээн.

Улустарның бот-башкартынар эргезин болгаш өске күрүнелерниң иштики херектеринге кириштезиниң принциптерин детиээнининг дугайын Ливия Араб Республика медегдеп, ол чорук Ливияның бодалы-биле алырга, КНО-нуң декларациязын ёзугаар делегей тайбының болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар. Делегей тайбының болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга колониализм биле раса ылгай көөр чоруктуң база апартеидтин бүгү хевирлерин чок кылыры, палестин болгаш Африка улустарының бот-башкартынар эргедерин хүлээп өөрү эргежок чугула деп, Батар Республика бодунуң информациязында онзалап демделээн.

ЧАҢГЫС ЭПТИ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Чурттакчы чонның үнелеп айтырыгларын шиитпирлээр, ажылчы чоннарның амыдырал деңгелин белидерин хандырар, Португалияның хожудацгай районнарының дүргеи хөгжүдээн магадылаар төлээде, эрге-чагырганың чер-чер органнары чогуур эргелерлиг база материалдыг акша-хөреңгилиг болур ужуралут. Ол дугайын анаа болган парлалга конференциязынга улустуң чаңгыс эвээ дээш соңгулда фронтузунуң төлөөлекчилери медегдээн. Эрге-чагырганың чер-чер органнарынга декабрь 12-де болур соңгулдаларга киржирип-биле каш хонук бурунгаар ол фронтуну тургускан. Ында Португалияның Коммунистиг партиязы болгаш Португалияның Демократтыг шимчээшкинин киргеп.

Улустуң чаңгыс эвиинин соңгулда фронтузунга демократтыг болгаш патриотчу үзелдөдалларны деткип турар бүгү политиктиг партиялар, организациялар, бодүктер-биле, хөй-ниитиниң санал-оналының агымнары-биле, хөй-ниитиниң база политиканың ийи-чаңгыс ажылдакчылары-биле кады ажылдажылганы болгаш чугаалажымшкыннарны чорудуп болур деп, фронтуның төлөөлекчилери медегдээн.

Парлалга конференциязынга чүве чугаалаан, ПКП ТК-ның Политкомиссиязының кежигүнү К. Кошта фронт ажыл-чорудулгазынга коммунистер киржир деп шиитпирлээн. Түге дээрге чурттуң бүгү девискээринге демократтыг ёзулуктуң реакциопперлерге удур улустуң эрге-ажыктарын камгалап турар бүгү күштерниң чаңгыс эвиинин талазы-биле компартиялың үргүлчү чорудуун келген политиказынга ол фронтуның соруглалары дүшкек деп онзалап демделээн.

Фидель Кастронуң чугаазы

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартия ТК-ының Бирги секретары, Революстуг чаактың премьер-министри Фидель Кастро улус эрге-чагыргазының органнарынче соңгулдаларга Кубада эртип турар белеткелди бүгү куба улус эң-не идепкейлик-биле киржип турар ёзулуг-ла демократтыг чорудулга кылдыр тодаратқан. Революция камгалалының комитеттерин түргусканың 16 чыл ою-биле холбаштыр Гаванада Революция шөлүпче болган массалыг митингиге Ф. Кастро чүве чугаалаан, чоннуң тура-соруун хостуу-биле кларедиринин, ажылчы чоннарның эң дээре толөөлекчилерин күрүне эрге-чагыргазының органнарынга соңгуурупуң Кубада ышкап мядыг байлалдары бомбүрөктин барының талазының чаңгыс-даа чуртунда чок деп онзалап демделээн.

Соңгулдалары октябрьның 10-да болур улус эрге-чагыргазының муниципиал ассамблеяларының депутаттарынга кандидаттар дешпидер талазы-биле доостун турар кампанияга соңгукчулар эң-не идепкейлиг киришкен деп, ол дыылаткан. Муниципиал ассамблияларының депутаттарынга кандидаттарның 70,4 хуузу—Кубаның Компартиязының азы Апшак коммунистер эвилелинин кежигүннери. Ол болза чурттуң улус массаларының коммунистерин бедин-биле хүндүлеп турарының, оларның ат-алдарлыының чечиишин-дир деп, Ф. Кастро демделээн.

Улус эрге-чагыргазының органнарының ам болур соңгулдалары күрүне албан черлерин тургузарының чорудулгазының доостуру ол болур деп, сратор айыткан.

Социалистиг дем каттыштырылгазының өске чурттары-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле харылаалаарны Кубаның КП ТК-ының Бирги секретары бедин-биле үнелеэн. Ол харылаалар быжыг, буудбас үнелеэнге тургустунган деп, ол онзалап демделээн.

Совет Эвилели-биле кады ажылдажылгага хамаарышкан эң чүтүл программаларны күүседирин боттандырар аппар бис. Ол дээрге хамыктың мурнунда электроэнергетиканы, чигир, никель үлеттүрүп, кара металлургияны, демир-оруу транспортун, порт ажыл-агыйын хөнүүлериниң планнары-дыр. Кубага баштайгы атомнуг электростанцияны Совет Эвилелиниң дуза-ламчызы-биле келир чылын тудуп эгелээр бис деп, Ф. Кастро уламчылаан.

Куба улус демиселге дайынкаан. Ол кандыг-даа маадырлыг чорукка белеп, кандыг-даа бергелерин ажып эртип шыдаар аргалыг, революцияның бүгүн кажангызыпдаа-даа артык кыымыг деп, Ф. Кастро түпелиинде онзалап демделээн.

База катап күш чок болдурган

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Күш-ажыл-биле хандырарының, кадык камгалалының, чырыдышкынның болгаш социал дуза коргузериниң программазынга 56,6 млрд. долларны чарыгдары көрдүнген хөйлүү тодаелилип АКШ-тың президенттээ Дж. Форд күш чок болдурган. Бодуңуң шиитпириниң чылдагаанын тайылбырлап, ол хереглелге конгресстиң чүүлдүг деп көрген акша-хөреңгизи өөмин эртпир хөй» деп, президент медегдээн.

Ол болза конгресстиң хүлээп алган социал программазынга Дж. Фордтуң 56 дугаар күш чок болдурган шиитпири деп, америк тайылбырлакчылар санаан. Ол соруглаларга акшаландырымпикынын улгаттырарындан ойталавышаан, Ак бажыңның шериг чарыгдалдарын үргүлчү ковүдедип, чепсектиң улуг өртектиг чаа системаларын түргузарынга акша-хөреңгизин хараманнамайн турарынче ында кичээнгейни угландырган.

ДҮРҮМ ЧОК ХӨДЕЛИИШКИННЕР

ПАРИЖ. (СЭТА). Япон ужар чүүл базазы Хякурилеп Франс пресс агентилелдиң корреспондентилиниң дыңнатканы-биле алырга, алаш үе мурнунда япон хоорай Хакодатениң аэропортунга аргажоктун кырында хопар ужурга таварышкан, хонуңнан совет самолёттуң чазыы аларында 20 хире америк специалистер ажылдап турар.

Аргажоктуң кырында хопшкан чериндеп Хякури базазына америк «С—5А галаксе» дээр транспорт самолёдунга чүдүрүп эккелген совет самолёттуң дугайында бүгү чүүлдерин тодаргайлап коорун америк шериг-агаар күштериниң специалистери-биле кады барык-ла чеден хире япон экспертер бар-ла шаавиле кыаын, ораддажып турар деп агентилел айыткан. Ол базада совет самолёттү чолып коор талазы-биле ажылды кедергей чажыды-биле чорудуп турар, корреспондентилериниң чурук тыртыларын азы америк специалистерден интервью алырын хоруглаан деп, агентилел демделээн.

Совет Эвилелиниң опчүзү болуп турар самолёттү чазып коор болгаш аңаа үнүү чурттуу—Американың Каттышкан Штаттарын хөнүштирер дээш япон эрге-чагырганың дүрүм чок шиитпири оон тодаргай-дыр.

МАГАТЭ-ниң XX сессиязының дооз ул ганы

РИО-де-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Атомнуг энергия талазы-биле делегей агентилелиниң (МАГАТЭ) кол конференциязының юбилейлиг XX сессиязы аңаа доозулган. Оон ажылынга делегейниң чүс хире чурттарының делегациялары киришкен. Оларның аразында Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның делегацияларын бар.

Сессияның киржикчилериниң кичээнгейин адрозуг чепсекти нептеретпезиниң дүгүржулгазын быжыглаарының, чепсекти эңдере будүрериң сокседырының, чепсекти дүжүреринин, тайбынны быжыглаарының болгаш күрүнелер аразында кады ажылдажылганы калбартырының айтырыглары хаара тутқан.

Конференцияга агентилелдиң 1975 чылда ажылынның дугайында илеткелди бадылаан. Ол илеткелди КНО-нуң кол Ассамблеязының XXXI сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киирер. 1977—1982 чылдарда МАГАТЭ-ниң ажыл чорудулгазының программазын бадылаан.

Делегаттар МАГАТЭ-ниң күүсекчи органын—башкарыкчылар Чөвүделин соңгаан, оон составында 24 чурттарның төлөөлекчилери киргеп.

МАГАТЭ-ниң кол конференциязының амгы болгаш оон соонда болур сессияларынга хайгаарактчылар кыдыр Палестинаны хостаарының организациязының төлөөлекчилерин чалаарының дугайында шиитпирге сессияның киржикчилери байыр чедиргеп. Санал-оналы солчулгазының үезинде делегаттарның хөй кезии Мурнуу Африка Республиканың болгаш Родезияның расисчи ёзу-чуруумнарының чорудуп турары апартеидтиң база истеп-сүрүүшкүнүн политиказын шынгызы-биле шүүмчүлээннер.

МАГАТЭ-ниң кол конференциязының дараазында сессиязы 1977 чылдың сентябрьда Венага болур.

«Рабаның» салбыры

ВЕНГРИЯ. Совет заводтар-биле кооперасташманың ачызында «Раба» деп машина будүрүлге черинде чаңгыс аай бөлүмнерниң будүрүлгезин тургускан. Оя чорук венгр заводна продукциязы будүруп үндүрерин көвүдедир, оон экспортимнезин калбартыр арганы берген.

«Рабаның» Будапештиде салбыры амгы үеде таарымчалыг болгаш өтчүлүг тракторларны будүре берген. Республиканың нөдээ амыл-агыйынга бо чылын 600 ындыг тракторларны көнөйөрден үндүрер. Трактормуң чөрүүнүң эң-не дургаы шанта 25 километр. Чөлаачының кабининде агаарны арыглап турар.

ЧУРУКТА: чаа марианың бөлөк тракторлары.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

АК БАЖЫҢГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Конгресстиң үдуртулгазы болгаш чазактың алаан кыа водомстволарының кириишкен чөвүлел хуралды президент Дж. Форд Ак бажыңга арттиргеп, анаа Африкадагы америк политиканы чугаалажып көргеп.

Ак бажыңның төлөөлекчилериниң дыңнатканы-биле алырга, президент болза Африкага АКШ-тың дипломаттыг күжениишкиннеринге, ылангыя «аралаштырар дипломатиязы» чорудары-биле күрсекретарь Г. Киссинджерни ынаар чорудар дээн бодуунуң шиитпирингге доктаган. Ынчалза-даа АКШ амдыызында Африканың мурнуу чүгүнүң айтырыгларын «түзулунга чедир аайлап шиитпирлээрин чедип алырындан ырак болуп турар» деп, ол чугаалаан.

Африка дипке хоралакчы ажыл-чорудулгазы экизи-биле билдингир болуп турар ТРЭ-ниң директору Дж. Буш чөвүдел хуралга база олурушкан деп, америк парлалганың тәйылбырлакчылары демделеп турар.

ТРЭ-ниң баштыңы разведка медээлериниң допчуласкыын кылган. Каттышкан Штаттар күрсекретарының сөөлгү чоруушкунун киришкир, Африкага бодуңуң «эгелекчи чоруктарын» аңаа үндезилеп чорудуп турар.

Чөвүдел хуралга Г. Киссинджер чүве чугаалаан. Африка дипке бодуңуң кылган чугаалажымшкыннарының түңнелдерин тайылбырлаан.

Африканың мурнуу чүгүнге разизиниң болгаш неоколониализминиң быжыглал черлерин хевээр арттырарынче угланган бодуңуң «чаа» политиказын ажылдап кызырын болгаш боттандырарын Вашингтон чажыт разведка албан черлериниң база күрдепартаментиниң немнег күженнишкиннер-биле чорудуп турар деп оон-биле холбаштыр ында демделеп турар.

ЛЕЙБОРИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БЛЭКПУЛ. (СЭТА). Англияның экономиказының хаңы кризиси, оон болдурганы масселыг аңма чокталышкын болгаш ажылчы чоннарның аймыдырал деңгелиниң келерги кудулаашкынны Великобританиянның Лейбористиг партиязының чыл бүрүде болур 75-ки конференциязының кол темалары болу бергеп.

Социал хереглелдерге үндүрер чарыгдалдарны кызырар дээш чазактың политиказы чүгле ажылчы чоннуң байдалының удам ымайты дорайтаашкынынга чедирип турар эвес, харын-даа ажыл чокталыр чоруктуң нөөлээринге чедирип турар деп, күрүне албан-хаакчыларының профвиилелиниң чиигиже секретары А. Фиппер бодуңуң саналынга чугаалаан.

Партияның Национал күүсекомуның сүмезинге удурланыштыр хүлээп алган резолюциязында үк конференция социал хереглелдерге үндүрер чарыгдалдарны кызырарының политиказынган ойталаан болгаш удуска удур ол политиканы чаарты көөрү дээш демиселге чаңгыс эптиг болурунче профвиилел болгаш лейбористиг шимчээшкинни кыйгыртқан.

Ам бүдүн чартык миллион хире ангыл ажылчы чоннарны хаара тутқан массалыг ажыл чокталыр чорук-биле холбаштыр делегаттар хаңы дүүрээшкинни илергейлээн болгаш ажыл-биле хандырарының шиитпирлиг хемчетлерин адырынче чазакты кыйгырган. Ажыл чокталыр чоруктуң айтырымын шиитпирлээри лейбористиг чазактың бирги эдегчизиниң сорулгазы болган турар ужуралут деп, мергежил чок болгаш муниципиал ажылчыннарының национал профвиилелиниң чиигиже секретары Д. Баснет чугаалаан.

Капитал киирерине контрольду тургузарын, бараанар киирип алырын кызыгаарлаарын, а ол ышкаш экономиканың күүсе секторун налбартырын конференция чазактан негээн.

«Социал контракт» деп адаар чүүлдү — ажыл төлевирининг өзүлдезин кызыгаарлаар дугайында чазактың профвиилелдер-биле дугуржулгазын дыка хөй чер-чер организациялыының төлөөлекчилери чидин-биле шүүмчүлээн.

Ындыг болза-даа херек кырында дараазының үш чылында «социал контрактының» чаа хевири болуп турар документтиң үлүзүн алырын Лейбористиг партияның удуртулгазында барының үзелдиг болук чедип ап шыдаан.

Конференцияга Лейбористиг партияның чаа национал күүсекомун соңгаан. Партияның чөөн үзелдиг болүүнүң төлөөлекчиин И. Этчисоппу кавначейниң чугула албан-дужаалынга соңгаанын чөөн үзелдиг лейбористиннин тодаргай тиилелгезин деп санаан турар.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

●ПРАГА. Атомнуг энергетиканың талазы-биле чехословакско-совет кадың ажылдажылганың 20 чыл болганынга турескаатқан делгелге Прагада ажыттынган.

Делгелгениң хөй сапныг көргүзүг чүүлдери Чехословакиядың эң-не баштайгы «Ярославске-Богунице» атомнуг электростанциязының төлевирилдиң кадың ажылдап кылганының, АЭС-ке технологтуг дериглелерин будүрериңге ЧССР биле ССРЭ-ниң аразында специализастаашкынның болгаш кооперастаашкынның дугайын, атомнуг энергиянын тайбың ажыглаарынга чехословак-совет кадың ажылдажылганың перспективаларының дугайын көргүскен.

● ЛОНДОН. Эрткен чылын янзы-бүрү чылдагаанчардаяниитя тоннажы 995 муң тоннага деңнежир 336 судноларны сутже дүжүп киргеп. Ол саптүннерны киирип турар «Ллойдс Реджистер оф Шиппинг» ниитилел ол чидиргилер тайбың үелө делегейниң судно эжиндиргелгининге эң-не котаралдыг болган. 1974 чылга деңнээрге, оон бичиилө эвээш болган деп бижээн. Ол чылын ниитя тоннажы 1030 муң тоннага деңнежир 377 судноларны сутта дүшкен деп, ол айыткан.

БОНН. Октябрьның 1—3-де Мюторфка болур деп турар «Лейбштандарт СС» дээр дивизиниң солдаттары болгаш офицерлери чорааннарның чоңгээлиг чыыжын хорудаар дугайында негелдеши Адакку Саксония Черниң иштики херектер министрлиге нацизм үезинде истеп-сүрүүн турган кижилериң — антифашистерниң эвилелиниң (ОЛНН) баштаар черинин президиумуу чоруткан.

Делегейниң ийги дайынының чылдарында Италияга, Югославияга, Бельгияга, Францияга болгаш өске-даа чурттарга болган шеригниң авар кем-херек үүлгедимишкиннеринге ол дивизиниң солдаттары болгаш офицерлери бурууллуг деп ОЛНН-ниң президиумунуң медеглелинде онзалап демделээн.

● БАГДАД. Октябрь 1-де ажытымнар Багдадка делегейниң XIII ярмарказының павильоннары болгаш шөлдерге 90 муң дөрбелчин метр черни эзлээр деп, парлалга конференциязынга ярмарканың кол директору А. М. Аль-Кайси медеглээн. Ярмаркага боттарының барааннарын 47 чурттардан 100 ажыг дашткы компаниялар чорудар. ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, Болгарияның болгаш ярмарканың организакчызы — Ирак Республиканың көргүзүг үүлгелерин өң-не улуг болур деп, ол демделээн.

БАНГКОК. Шериг диктатор Ёу-чуруумнуң баштыңы чораан фельдмаршал Таном Киттикачонуң чуртче ээп келгенинге удурланган масселыг чыскаал Таиландының найысылалынга болган. Таиландыдан Киттикачонну допдораан үндүр шөлүүрүн азы оон чагырып турган үезинде үүлгеткен «эм-бүрүүлүг хе-ректери дээш оны судтаарын негээри-биле студентилериң национал төвүүн кыйгырыын болгаар 3000 ажыг студентилер Бангкоктуң кудумчуларынга чыскаал кылган. Дүжүр октаттыртан диктаторну чурттан үндүр шөлүүрүнче кыйгырыгларны аазып чораан ийи активистерни өлүргенинге буруулуг кижилерни допдораан тудуп хорудаарын чыскаалганнар чалактан база негээн.

● БРАЗЗАВИЛЬ. Эртемниг социализминиң принциптеринге үндезилеттинген иштидилди чуртка тургузарының утгалыышкыны-биле Конго Улусчу Республика чайгылыш чокка туржур деп, республиканың найысылалында бооп турар Конгонуң Күш-ажылчы партиязының ТК-ның пленумунга чүве чугаалаан, ол партиянның ТК-ның даргазы, КУР-нүң президентиин Мариан Нгуабби медеглээн. Амгы пленум партиянның бүгү организацияларының топко-даа, чер-черлерге-даа ажыл-чорудулгаларын идепкейжидер арганы бээр ужуралут деп, ККП ТК-ның даргазы демделээн. Партия 1963 чылдың август революциязының идеалдарын амыдралга боттандырарынче, үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларының программазын күүседиринге улус массаларны мобилизастаарының штавы болур ужуралут деп, ол онзалап демделээн.

Даглыг Ливанда тулчуушкуннар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан солунгарының дыңнадыы турары-биле алырга, даглардга сирийлерниң болгаш барының үзелдиг христиан күштериниң баштайгы атакаларын палестиннерниң отрядтары чедиишкиниг ойтур шапкан. Солуңнар ол тулчуушкуннарны «даглыг Ливанга дайынның эгезин» болгаш национал-патриоттуг күштерни база удурлашышкынның палестин шимчээшкинин (НПК болгаш УПШ) шериг күжү-биле базар дээш чаа ораддажышкынын кылдыр көрүп турар.

Национал-либерал партияның баштыңы Шамун сентябрьның 27-нин, 29-чу дүнеэнниң бүгү дургузупда сирий полковник Холи-биле чугаалажымшкылнар кылган, оон соонда эртен даң бажында сирийлерниң болгаш барының үзелдиглерниң шаавар халдаашкынын эгелээн деп, «Аль-Мухаррир» солуң дыңнаткан.

Ливанның НПК-ының Төп политиктиг чөвүделиниң хуралы Бейрутка болган, аңаа дайын чорудулгазының күштелгенинин дугайын болгаш сирий шавар халдаашкынның дугайын чугаалашкан.

Ында бадытқан турары-биле алырга, «даглга дайын» Ливанның чаа президенттээ Саркисти дыка берге байдалга таварыштырган болгаш оон өгелээнин, аткылажымшкынны соксадырынче база Ливан кризизин пайдап шиитпирлээринин оруктарын дилеп тывырынче угланган политиктиг чугаалажымшкыннарга болгаш сүмележилгелерге шаптыктаан болуп турар.

«Сирий болгаш сирий хөөнүг шеригдер» Ливанның даглыг районнарында НПК-ның база УПШ-тиң кол туруштарының чамдыкызы «желеп алган деп сирий солуг «Аль-Баас» дыңнаткан.

Шлесинджерниң Кыдатка аян-чоруу

ПЕКИН. (СЭТА). Мурнуда АКШ-тың камгалал министри турган Дж. Шлесинджерниң Кыдатка үш неделиниг аян-чоруу доозулган. Ону КУР-нүң Күрчөвүделиниң премьери Хуа Го-Фэң, камгалал министри Е. Цзянь-Ин, дашткы херектер министри Цяо Гуань-Хуа хүлээп алган. Дашткы агентилелдиринин дыңнадыгларындан ылеред турарыбиле алырга, КУР-га чоруп турганының үезинде Шлесинджер дашткы политиканың делгереитей айтырыгларын, а ол ышкаш шериг айтырыгларын кыдат эрге-чагырганар-биле чугаалаанган болуп турар.

БАЗА КАТАП КҮШ ЧОК БОЛДУРГАН

ГФР. Неофашистиг бөлүктериниң ажылчорудулгазынга амыы-биле детнимчени көргүзүп турарынга Барыын Германияның демократтыг хей-ниитизи эйыылзынып турар.

Албанның сан-медээлерин ёзугаар алырга, эрткен чылын 148 неочацисчи болгаш барының үзелдиг еске-даа экстремисчи организациялар ында бар болган. 1974 чылдыынга деңейлээрге, ол ам 24 хуу көвүдээн. Ол чурттуң иштики херектер министерстводун билингени-биле алырга, Барыын Германияга «национал-социализм... амгы үеде бөөп турары ышпаш, нажан-даа бодуңуң чугааларынга, брошюраларынга база янзыбүрү хөделиишкиннерниң үезинде ынчаар ажыы-биле мактанып көрбээн».

ЧУРУКТА: Майнда-Франкфурттуң полициязының камгалалы-биле НДП-ден неонацистер хоорайның кудумчуларынга чөңгээлиг чыскаалды кылганнар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чогаалчы С. Сүрүң-оол база бир тоомуну бижип дөскен. Оон ады—«Кымның оглул?». Чогаалда болуушкуннар бо хүннерде болуп эртип турар. Ында кол маадырлар: шагдаа Ак. Мурнунда райониуң спорт даргазы тургаш, будулгаш, амылыңдан үндурткеш, арагалаарынче, оон соонда оорлап, хулиганнаарынче шилчээн Сарыгбай, кадарчы Соян, Сарыгбайның кадайы кылдыр санаттырып чоруур Хеймер-кыс, Актың амылынга дузалажып турар он харлыг оол Кестик болгаш оон-даа өскелер.

Тоомуушкунда бүгү-ле болуушкуннар, маадырларның аразында бүгү-ле харылзаалары Актың долгандыр болуп турар болгаш милиция амылынга чаа кирген аныяк өөлдүң бодумуң хүндүлүг база харыысалгалыг хүлээлгезин иүүседир дээш кызыынан амылының башгайгы базыынарын, оон чедимче чок ынакшылын көргүзерин автор оралдашнан.

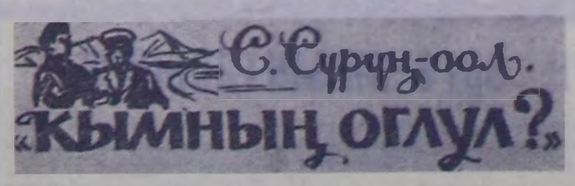

С. Сүрүң-оол. «КЫМНЫҢ ОГЛУЛ?»

«Ашактыг болза чанында-ла оргай». Ол сөстөр Хеймер-кыстың аскындан үнген. Шынап-ла ашактыг болза, кадайы оозунуң чанында-ла орар ыйнаан, кайын аалдар кезии чоруур деп. Бо болза час-тыр, а час—чыды чемгерер дижир болгай. Бир эвес оглуг кижи болза, ылангыя кодээ суурларга бо үеде кылыр ажыл хой, бетин дээрге ногаа олуртур, картошка тарыыр. Ынчангаш оон сөстеринге Ак бүүрешкен. Бир тээ мындыг болганда, түүдэн бертсиңер, кымдан ыядыр.

Хүннер, дүннер эртип турган, Ак биле Хеймер-кыс улам чоокшулажып, удаа-дараа ужуражып турар апарган. Түү-даа болза олар амдыызында бүдүү хөделип турганнар. Ынчалза-даа көстүп турган түвени каяктыг кижилер көрүп кааптайн канчаар. Оолдуң ада-иезин-даа, кыстың үгба, честези-даа өскелерге ыыттавааза-даа, түвениң ужурун билип турганнар. Хамыкты мурнай Актың адазы эскерип каан, түүте дээрге оглуу аңаа хой кадартпастаан, хүннүң-не мен кадарайн дээш былаажыр, а кожазының хөлөн көөрте-ле, Хеймер-кыс кадарын турар болу бергеп.

Ооржак Артыш-оол ашак оглунуң келир үези оон чайлавас деп бодап турган. Ооң ортумак-даа, дээди-даа эртем чедип алыры бергедээн, назыны база улгатканп. Бир катап оглунга ол дугайын ажыы-биле тутаалаан:

— Шериг албанын эртиринп алгаш, оглум, бисти халаар сен ыйнаан. Бистер кыргаш улус чеже шыдажыр бис. Ооң бетинде өгленип-баштанып, аайланып алыры чугула...

Ак база-ла шынын сөглээн:

— Ынчаар мен ыйнаан, ачай. Оон өске түүү кылып шыдаар мен. Мен бодаарымга, мал ажылы кижиниң амыдыралынга үүден-даа ажыктыг түве ийин. Түү дооп ийик сен? Хойлуг кижи каас, ниекти кижи... түү ийик? Тодуг дээр але?

— Ындыг. Черле мал эдерген кижи кажан-даа аштавас: сүдүн-даа ишиптер, эъдин-даа чиптер. Малчыннарның шалының көрбес сен бе, дыка хөй-дүр. Мен бо даргаларның шалыны улуг деп бодап чораан мен, хей түве болбадыва. Мындаа маа келген дарга каш дижик? Түс дөртен рубль айда ап турар мен диди але. Ону түү шалың дээр сен, бистиң ап турарывыстың чартыы ышкажыл. Ол хиреде чиик-кара мунупкан чындынналып турар. А богда, мени даргала дизе, кырым сынар черле ыыдавас мен—дээш, ашак оңгаар-дескээр сойгуулаан.

Өгде олурганнар каттыржышкап.

— Пуу-хайт, артында-ла: емени даргала диве». Мыйттыңы сагыжы тайга бажында түве дээн. Сени, мирит ашакты, кым даргала дээр үвел?—дээш, кадайы шоодуп каап. А оглу адазын чантаап:

— Шынап-ла, ачам даргалаксап чоруур кижи эвесиең моң.

— Хоржок мен, оглум—дээш, адазы бажын чайган.

Чугаага кириишкен азы ону дыңнаан кижилер арбын болдур ийин: ашак, кадай, Ак, школа назы четпээн уруглар. Ол болза прей, кадайның уругларының ажы-төлү, а школачылар ам-даа келбээн. Актың келир үеде түүү кылырының дугайында от-бүле кежигүннериниң бодалы колдуунда чаңгыс дээрэи аңаа илереэп. Түүле алды харлыг, курээк диштиг, тужурка кедип алган олурган, кодан каракты, үргүлүү довуракка ойнаар болгаш чаактары хорлай бергилээп бичии оол өске санаа үндүрүп, олурганнарны каттыртткан. Ол мынча дээп:

— Мен, кырган-ачай, акыымны, ны, шагдаалаар болза эки дээй мен.

Улуг, бичс дыңнакчылар чир-шоң дүшкеп.

— Чүте, оглум?—деп, кырган-ачазы, оон бажын суйбап, чассыткан.

— Чүге дээрге шагдаалаайга акым хол-боозу алый. Мен ойнаай мен.

Олурганнар чаш кижиниң чантавышаан, а кырган-авазы оглунга немээржип, Акка чугаалаан:

— Азы, оглум Ак, дуйман саналы-биле шагдаалаар сен бе? Дуйман хол-боозу-биле ойнаай.

— Черле хоржок!

Чедерниң ховузу чер-черибиле чаптыла берген, кайнаар-даа көөрге, карак четпес калбак хову. Чайын ол каяа хүннерде чиргилчиппеин берген турар, а кыжын ону хар чоорган шыва бээр, хүннүң хереллите оон кырынга миллион-миллион «карактар» кылаңайнып чыдар. Чоокна дээр-ле ол кавы, тараа тарып корбээп, хөй мал-даа остурбейн чораан. А кур чер совхозаун организастаан соонда, ол черниң арны чаартынган: Чеди-ле түс катап көрүп мага хаптавың ситеннер азы чыкпак хола хараганнар. Тайгага ышкаш базым бүрүзүнде кижи сонуургадыптар ыяш-даа, аң-куш-даа, от-сиген-даа ында чок, ооң ужуп чалгаарачыт. Чайгы үеде чүден дора—изии деидии, бүттарыныы довурак аа чип келир, бажыңче хүн адыптар.

Бо бүгүнү Ак биле Хеймер-кыс билбес эвес-ле болгай. Ол хиреде олар хүннүң хой кадарар апарганнар. Чүте? Ону оларның түгле мал ажылынга сундулааны деп санап болур бе? Мен бодаарымга, түгле ол эвес ышкаш. Че харын, Ак ыядыг дижик. Улуг эр анарган кижи өттө чеже олурар. Оон алыс угу-даа малчын, ада-иезинге дузалажып, бичизиниден тура-ла хой кадарып келген. Ооң бергезинер түвеэи чок. Хеймер-кыс мынча ботка хой-даа кадарып чорбаан, суурта оскеп. Оон ада-иезинге шаанда хөй эвес кошкул тура-даа, оларны олар кадарбас-даа чораапнар, чаш төлүн үскеш, аңаа-ла кодандан үндүр ай дептер. Оларны кижи-даа сүрбес, оттап-оттап, кежээликтей боттары-ла кирип кээр. Оон аңгыда Хеймер-кыс келир үеде хойжу болур деп соруглапы бодуның мурнуңга кажандаа салбайн чораан, ооң күзели—өөренир, кандыг-бир тускай эртем чедип алыр. А ам хой соонган чыда калбастаан. Ону түгүп-биле тайылбырлап болуруу? Азы салган соруглазындан бодуу-ла ойталап эгелээнн ол бе?

Ийи аалдың чоон талазында чоорту бедип оскезе-өскезе, бажы барып кертие берген, ийи талазы ак ийлерлиг даг бар. Эртевги хүн оортан хереп келир. Хүн аазап хөөрей бергенде, ийи кадарчының хою барык деңге одарлап үнер. Бирээзиниң соонган дорут аът мунган кижи бар чыдар. Ол болза Ак-тыр, оске коданның соонда агарып костүр аът мунган хөрээжен кижи чортуп чоруур. Ол болза, Хеймер-кыс. Аалдар аразы херии, сактырыңга, кадарчыларның аразы ырак хүнзээр ышкап. Чок, ыядыг эвес. Кежээликтей көөр болзунда ийи аттыг кижи кады апаар, а ол-бо талазында — бир коданы маңган ак, бир коданы хөө кара хойлар чылар-чылбас кыынны берген кирип орар.

Ыядыг яяхы хүннер ай ажыр үргүлүүлеп келген. Ам мырыңай чай болган дизе ажырбас: яяш-даа бүрүзери ногааранган, көк от-сигенинп өңү часкы куу өңдүү былаай бергеп, хову дуртаар сарыг чечектер әңдерилген, чаражы-даа ковчуг, карак өөрүүр. Ол хамаан чок ыйгыларда, чоогаларда сөөскенперинң безин чечектери часты бергилээп. Оон-биле кады часкы ногурум база-ла эалгээн эрттирип турган. Көөрге дээр аяс, сактырга түү-даа болбас ышкаш. Ынчап чоруй, колдуунда-ла дүүшпеп соңгаар, баштай сыг-сыг кылдыр хадымаралаан соонда, удаткан чок хат-казыргы-даа келир, довурак-доозун көдүрүүп үнер. Ыдаңгыя ол кавыда чарып каан, тарып каан черлер кара девис, олардан доозун коштарлып турда, кайчаар бор ону, шуут-ла дээрге шаптыга бээр.

(Уланчылыг).

Киевчилер уткан

Эрткен чылгы ССРЭ-ниң чемпионуу—Киевтиң «Динамо» командазының футболистери Европа чемпионнарының кубогу дээш мартылаанын эдалчеглиг оюнунда Югославияның Белград хоорайга «Партизан» клубунуң спортчуларын 2:0 санга уткан. Муунун биле Слободан мичии кыр тепкеннер.

Бо удаада диламочулар контратакага эки ойнаанын командазының тренери В. Лобановский демдеглээн, киевчилерниң кыпгаанаы кожаак болуп турарын СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Динамо клубунуң орта шугумунуң футболистери—Трошин, Коньков, Муунун, Буряк оларның ойнаарынга тударышканын «Партизан» командазының тренери Т. Калоперович айтыпап.

Европа чемпионнарының кубогу дээш маргылдаага кыргырын Киевтиң болгаш Тбилисиниң «Динамо», Донецтиң «Шахтер» командалары уламчылаар.

(СЭТА-ның корр).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ МОСКВАДАН

9.00—«Музыкалыг абонемент». П. И. Чайковский—«Рококо темазынга вариациялар».
9.25—Эртем-шинтерелгелиг фильмнерниң программазы.
9.55—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
10.25—Мультфильмнер программазы.
10.55—«Тоолдуң аалчызы». «Өдүү чок Кашей». Уран-чечен фильм.
13.00 Мелодээлер.
13.10 «Кадыкшылга». Эртем-шинтерелгелиг программа.
13.40—«Чедеп чылдарның Америказы». 8-ки фильм. — «Миссисипиниң эриктеринде». Автору В. Зорин.
14.15—ССР Эвилелиниң Күрүнеин Академиктиг Бичe театрының фильмнизи. А. Н. Островский—«Эзэрем». Ролдарында: ССРЭ-ниң улустуң артистери Е. Гоголева, И. Любезнов, РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Соломин болгаш өскелер-даа.
17.50—17.00—Чапсар.
17.00 «Үе». Информастыг программа.
17.30—«Музыкалыг киоск».
18.00—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Рига). В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузуундан дамчыдылга.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—«Болган-даа дег, болбаан-даа дег».
21.25—«Чедеп чылдарның Америказы». 8-ки фильм — «Миссисипиниң эриктеринде». Автору В. Зорин.
22.00—«Алдын пота». ГДР-деп дамчыдылга.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың агаар ставциязының дыңнадып турарын сөөгаар алырга, богун республикага булуттаар, барыын районнарга чаъс болгаш хар чаар, оске районнарга чагбас. Барыын чүк утланышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураазы даглыг черлерге 5—10, оскелеринге 11—16 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, чаъс чагбас. Барыын чүк утланышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураазы 12—14 градус чылыг болур.

Автоорукгарның кестүүр эвп.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыстар ашактанмыр ужуруг» (2 серияллыг) 10.00 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Он-баазын дүштер». «Адыр, сени шиннее» (9-ку үндүрүлгези) 10.05, 15.30 «Дайынга дайынга ышкап» 11.25, 15.50. «Кижиге чүү херегил» 13.00, 18.55, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Табор дээрже углапкал» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Муму» 15.00. «Бактажырын күзеп тур бис» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КЕДИЗИН БОДААР

Бойдус улуңу

Тываның улустуң чогаалчызы Степан Агбаанович Сарыг-оолдуң «Шынга» бижээн материалын сеткил ханын номчаш, ол түүлге каттыжып баа Т. Саяның 1976 чылдың сентябрь 8-те үнген солунга «Бойдус камгалалының дугайында» түүлүн помчуп танышкаш, деткеп, бистиң Тес-Хем районда ол ажылдың канчаар боттанып турарын кысказы-биле бижеир бодадым. Кижи бойдустуң төлү дээрдээ шын. Бисти долгандыр турар бойдувусту карак огу дег камгалаары—кижи бүрүзүнүң ылыктыг хүлээлтези.

Бо чылын кайда-даа катчымас, тоорук элбээ-биле үнген. Бо бүгү кижиниң сеткилсагыжын чайгаар-ла өөртүп келир-дир. Тайгага агаарлап, чер-чуртуң бойдус-чурумалын сонуургап чоруурга, каттаан, тооруктаан кижилериниң хөйүн чүү дээрил!

Ынчалза-даа чамдык түүлдер кижиниң сеткил-сагыжын карартып, баксырадыптар. Бистиң районнуң тайгаларының бир элбек үнген кады — киш-кулаа. Ол кат кижиниң кадыкшылыгга ужур-дузалыг, эм шыпарлыг кат. Бо чылын ол кат шоолуг үнмээн, сыптары куурара берген чыдар-дыр. Ооң чылдагааны катты улустар чыырга демир шүүрээр-биле сывын кургадыр шүүрээп, үргеден кааптарга, оон кат үнмейн турар. Ол түл дээрге бойдустуң чайгаар үнген ватчимизин чырывыста кам-хайыра чоруулуу хереченнеп турар. Чылдыы-ла шак мынчаар үргеден турар болзувусса, чүү-даа артпайн баар. Бо каттың медицинвага улуг ужур-дузалыын солуп. сеткүүлдерден вомчаан мен. Ынчангаш бо катты каминг чыгаш, аңтекаларга дужаары чугула. Чүгле киш-кудаан эвес, өске-даа кат ыйнаан чырда база ындыг. Чижээлээрге, Сайгын арыында үнген кызылкатты, ивек-караан чырда, сыптарын сый баскылаап, чыгтап. Келир чылын оон чүүдээ үнмес, бойдуска кайы хире хора чедирген-дир?

Тес-Хем районда бойдус камгалалының дугайында хоойлуну барык өткан, ону чоп ортузунга тайылбырдаар талазы-биле ыяш ажыл-агый черн (директору эки Доржу, лесниги эш Саморидов) кандыг-даа дээштир хемчегларни чоруткайн турар. Катчимистин үргедекчилерин, тотчегласкылерин илереткеп, бурууллуг кижилерге харыысалганы оңаавайн турар. Бойдус камгалалының дугайында лекция, беседа болбайн келген. Арга-арыгның хайгааракчылары быжыглаан участокгарынче ховар үүүп, хайгаарал кылбайн турар.

Ам удавас чыжыргана быжар, ону база-ла кайы хамаан чок төтчегген эгелээрдер тыпты бээр. Аңаа удур хемчегларни баш удур чорудары чугула. Хыпалда пунктуларын, постуларны амдыгаастан эгелеп тургузары чугула деп бодаар мен. Абакан, Кызылдан безин машиналыг кижилер дүне каап чыып алыр. Орта удур демиселди чоруулар болза эки. Бойдус байлаан камгалап, кадагалаарын Тос-Хем ыяш ажыл-агый черинин коллективи күштелдирер болза эки.

Ч. СУНДУП.
Самагалдай суур.

ЭРТЕР, БАЗАР ОРУК ЧОК

1976—1977 чылдың кыжында одаар ыяш белеткелии «Торгалыг» совхозтуң бүгү албан организациялары Баян-Чайлаа деп черге чоруткан. Кандыгдаа албан черлери ыяш белеткээр керээни ыяш ажылагый черн-биле чарыш, кайынын, капчаар кезерин, будуктарын чаңгыс черге чыып, өрттедир дугайын дутуржулгага айтыр болгай.

Бо чылдың июль айда чорук сайы-биле чораап, совхозтуң ыяш белеткээр черинге кортенимнн бижикседим.

Торгалыг суурдан 35 км черде Хөл-Баалдың артты ашкаш кудургайлап бадыытарга, орук дургаар хой-ле чудук. «Тудугга хереглээри-биле 3—4 чыл бурунгаар кескеш, эзим иштинден ушта сөөркеп чүве, ажыглаттымайн чыткаш, ирип калганы ол-дур» деп кады чораапым чолаачы тайылбырлады. Оон ынай эзим иштинче киреривиске одалгага белеткээп токпак дээрге ужу-кыдыы көзүлбес кылдыр эзим дургаар чаттыла берген. Органнзациялар кышка шыырак белеткевген дээрэн илдеп.

Ынчалза-даа черден орук 1—2 метр хиро бедик төжектер, будуу аштаттынмаан, ушкан ыяштар чыгтан токпактан хей кестүп турар болду. Ыяшты кайы хамаанчок ужуруп, будуктарны оруктан чайлаттаапындан эртер, базар орук чок.

Орта үш шак ажыр орук аштап турган, токпак чүдүүрүп алган, ак черге үнүп келдивис. Эрткен кыжын эзим иштинде харшың улуунга сылдап, ыяштарны черден орук 1—2 метр бедик төжектерлиг кылдыр кезип, чамдык ушкан ыяштар хөртүкче шимны бээрге ону ушта быралап албайн хевээр каапкап. Ол ышкаш будук аштаалгазын шуут чоруттаап болду. Оон уламындап сөөртүр чолаачылар хой үе чарыгдап, орук аштап чоруурун бо-дур.

Хар улуг, берге тургашы чоп. Ынчалза-даа чазын хар эрий бергенде арткан төжектерни, кагдынган ыяштарны катап ол-ла переэлиг кижилерге одаар ыяш кылдыр белеткедип, будуун аштадыр талазы-биле ажыл чорударын организациялар удуртукчуларыы, ыяш ажыл-агый черн чүге үттүп алгапыл?

Чоокта чаа совхозтуң уруглар албан черинге оттудар ыяш немей белеткеп турда база бардым. Бүрүзү четчип келген ногаан дыттарны ужургаш токпактап турар болду. Эрги-даа, чаа-даа ыяш ужурган черлерни көөрүмге чиңге болгаш чолдак үнүт ыяштарны коздап ужурбайн, чооп, «дужүткүр» ыяштар кезип турганы ыле.

Бир эвес чаа ногаан ыяшты ужурбайн, үзүп төжектерни, черде чыдар ыяштарны одалгага хереглээри-биле чаймы белеткээп болзувусса, эрги ыяш-даа артпас, машина оруудаа ажыттынар турган ийик.

Совхоз девискөрүнде ыяш чок эвес дээр хөөп-биле ынчаар кылып турар бе? Аргамяшты шын, чоп ажыглаарын чүге бодавайн турарыл? Бо талазы-биле доктаамал, ыруы-даа бир болгай.

Н. ДАВЫП-ООЛ.

«Бойдустуң чурумалы» деп В. АМЫРНЫҢ фотоэтюду.

Анчы эвес, фотограф
Аппараттан «бооланкап»...
Кудуруунну чүктеп алгаш.
Кулактарын сүүреңээп,
Карактарын дозуранаан
Кайтап хаанае чараш-тыр сен,
Харап орар диңчигет.

●

Совет кижээ чүгеннеткен.
Солун, чараш Улуг-Хемниң
Хая-даштыг чиге чүгээп
Хавдам маңын көрүнер даан.

ЧУРУКТАРЫ М. ШТЫГАШЕВТИҢ.

ЧҮГЕ БОЛБАС ДЕП

Булуң-Терек—Улуг-Хем районда хөй чурттакчыыт суурларның бирээзи. Суурнуң ажыл-ишчилериниң хостуг шагыны чоп ажыглаары-биле культуранның одаа болур көдээ библиотека ажыглалга чаа кирген. Культура бажыңы чогуур ажылдарны планнаап, чорудуп турар.

Хөй-ниити организацияларының күжү-биле кодээ Совет (күүскомнуң даргазы Т. Чечек-оол) чоп ортузунга кижазындылге ажылын эки организастаашпын, чурттакчыларның ниити хуралдарын эртиргенинниң, улусчу дружинаның, эш-хуузунуң судунуң ажылын экижидер талазы-биле хемчегларни алганының түңелиинде, суурда коруу-чурум мурнуку чылдарга демнээрге, алаэн экижээн.

Кодээ Советтиң ажыылыңга суурда херээжеңнер чөвүлээн (даргазы Х. Даржай), улусчу дружинаның (командири К. Кара-Сал) база оон-даа өске хөй-ниити организацияларыңда дуза чедирип, кадыы ажылдан турарындан үстүнде экижишкиин чедип алдынган.

Ынчалза-даа эш-хуузунуң судунуң, улусчу дружинаның ажылы ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар. Улусчу дружинаның кежигүннеринде чаа документилер, көрек демдектери чок, дежурныйлаашкыныың байдалы сулартай, ыпчаңгаш чамдык үүүшкүннерде кандыг-даа түңнел чок боон турар. Моон аң кеорге, коруу-чурумну суурга тургузарда, хөй-ниити организацияларының бир демнег ажылдаары негеттинин турар-дыр.

Улусчу дружинаның кежигүннери график белгээр дежурныйларын, рейд-хыналдаларны чоруударын, ажыл шагы үзер, арагалаар, оорлаар чорук-биле обномуунун II пленумунуң база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң III сессиязының көрүм-чуруму быжыглаар дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, үндүрген шинтирлерни чоп ортузунга таныштырып, ажыларга боттанырлар дээш Булуң-Терек суурнуң хөй-ниити организацияларны ажылын күштелдирип, чогуур түңнелдип үндүрер боор деп чоп эдээп турар. Четпестерни дарый чайлаткаш, дээштиг хемчегларни алза, үлегерлиг көрүм-чуруум түгө тургустунмас деп.

Ч. ТОВАРИЩТАЙ.

Садыг чурумунга тааржыр бе?

Хүндүлүг Мергелдей, бистиң бичии суурувустуң садыг ажылында четпестерни, суурнуң чурттакчыларының дилээ-биле силерге дыңнадып, ол четпестерни чайладырыпга дузалажырыларны дилээр-дир бис.

Таңды районда Кызыл-Арыг суурда холушкак барааннар садыы бар. Оон садыгжызы Евдокия Килина ажылдаа-да чаа-ла үш ай ажып турар. Бо үениң иштинде садыгжы соөет садыгның шугумунга тааржыпас хажыдыышкынарны кылып келген.

Садыгны докгаатка үе-шагында ажытпас, туралаанда бир, ийи шак орай пиикре, а чамдыкта харын мырыңай дүүш соонда суг ажыткылаар. Садыгжының неделяда 2 хүн дыштаныры чаңчыл болу бергеп. Оон чылдагаанын айтырга:

— Балгазын сельпозунуң баштаар черинин чөшээреливиле 2 дыштанып хүнүг кылдыр ажындан кирген мен—деп харыылаар. Күш-ажыл хоойлуунда көрдүмээп, ийи-чаңгыс кижилерге ажыл шагының чинтелдеэп туруп болур бе?

Суббота хүнеринде 15 шакка чедир ажылдаар тургаш, чамдыкта түгле 13 шакка чедир ажылдаашп, садыгны хаан кааптар. Бараам, хлеб соөртүп келген машиналар мындыг үеге таваржы бергенде, чугуи дүжүрбейн Балгазынче дедир ээп чана бээр. Анда хамаарышпыр бир чижек. 1976 чылдың сентябрьның 9-та дагланган кылган аъш-чем аймаан соөрткен машина магазин хаалгыг

Сөөртөкөн түрлү аътгарын сөөгө кербес
Мергелдей

доора дедир ээп чоруткан.

Е. Килина суурнуң бо магазинниге мурнунда чылдарда база ажылдан турган. Ынчап ажылдап турган, самчыдап кылган, шинтирлп чоруткан, 1975 чылда хосталып унген. Суурнуң чурттакчылары оске кижиден магазинге хүнээп алырын көөр дугайында айтырыгны сельпо баштаар черинге киирип турза-даа, сельпо баштаар чери ону херекке албаан.

Садыг алыкчыларга доңгуп, бичс сеткилдиг эвес, чоннуң иетелде, дилээн тоовас киини совет садыг шугумунга ажылдап болур бе? Садыглаашкын чурумуп хажыдын турар болган мурнунда самчыгдалдыг чораап кижиниң садыг шугумунга чүге киирип алганын Балгазын сельпозундан шынгы айтырып, бистин хомудалывысты хандырарынга дузалажып көрүнер, Мерген Мергенович.

М. АЙЫЗАН,
башкы.

1977 ЧЫЛДЫҢ СОЛУННАРЫН БОЛГАШ ЖУРНАЛДАРЫН ЧАГЫДАРЫ УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

НОМЧУКЧУЛАР!

«Ш Ы Н»

солуну чагыдып алыңар!

Анаа бижидилгени харылзаанын бүгү салбырларында болгаш белдирлеринде, ажылдаар черинн аайы-биле парлалганын хөй-ниити тарадыкчылары хүлээп ап турар.

Чагыдылганың өртээ: чартык чылда 3 рубль, чылда 6 рубль.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетпүр киллизинин 2-22-64 чагаа киллизинин 2-11-27, информашин база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солун келбейн баргаңга 2-32-75 телефончо долгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ № 1770

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01308.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 233 (10218) | 1976 чылдың октябрь 3, воскресенье | 1925 чылда үдезавлеттинген | Өртээ 2 кеп.

Л. И. Брежнев Р. Кастро-биле ужурашкан

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ПУР-дан орук айы-биле Совет Эвилелиниве келген Кубаның КП ТК-зының Политбюро кежигүнү, Кубаның КП ТК-зының ийиги секретары Р. Кастро-биле октябрь 1-де ужурашкан.

Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның аразында бүгү талазыг ану-дукмаалышкы нады ажылдашылга чедиишкинниг хогжуп турарын эш Л. И. Брежнев биле Р. Кастро демдеглеп, ону улам ыңай калбартырының болгаш ханыладырының чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-өнзидарын солушкан. Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар болгаш мүрүнелер аразынга тайбың нады ажылдашынганы хогжүдер, хогжуп орар чурттар-биле социализм чурттарының харылзааларын быжыглаар талазы-биле социалистиг мүрүнелерниң дем катнаң күшенишкиннеринге хөлбээлиг, делегейниң чамдык чугула айтырыгларын база ужураштыышынын үезинде чугаалашкан.

Ужураштыышкын чүректиң ханызындан болгаш бүрүн билчиишкинниң байдалынга эрткен.

СЭКП ТК-ниң кежигүнү, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков биле Кубаның КП ТК-ниң кежигүнү, Куба Республиканың Совет Эвилелинде элчини С. Агирре деиь Комсте ужураштыышкынга киришкен.

(СЭТА).

Маадыр космонавтыларга шаңналдарны тывыскан

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дартаавы Н. В. Подгорный бурунгу хүн Кремльге Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын совет космонавтыларга тывыскан.

Орбитаның «Салют-5» эртем станциязынга болгаш «Союз-21» транспорт кораблинге үр ужудуушкунну чедиишкиниг боттандырып, ооң-биле кады эрес-дидим база маадырлыг чоруун коргускени дээш Ленин орденил болгаш «Алдын Сылдыс» ийиги медальды Совет Эвилелиниң ийи хамаар Маадыры, СССР-ниң ужудукчу-космонавтызы Б. В. Волынова; Ленин орденин, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывысканының дугайында СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Грамота-бижиин, «Алдын Сылдыс» медальды, «СССР-ниң ужудукчу-космонавтызы» деп хөрек демдээн Совет Эвилелиниң Маадыры, СССР-ниң ужудукчу-космонавтызы В. М. Жолобовка тывыскан.

Ленин орденин болгаш «Алдын Сылдыс» ийиги медальды Совет Эвилелиниң ийи хамаар Маадыры, СССР-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Ф. Быковскийге тывыскан. Ленин орденин, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывысканының дугайында ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Грамота-бижиин, «Алдын Сылдыс» медальды, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» деп хөрек демдээн Совет Эвилелиниң Маадыры, СССР-ниң ужудукчу космонавтызы В. В. Аксенов алган. Космостуң «Союз-22» кораблинге орбитадыгыр ужудуушкунну чедиишкиниг боттандырып, ооң-биле кады эрес-дидим база маадырлыг чоруун коргускени дээш олар шаңнатканнар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың мурнундан эш Н. В. Подгорный бедик шаңналдар-биле холбаштыр ужудукчу космонавтыларга чүректиң ханызындан изиг байыр чедиргеи.

Ужудуушкуннарының чедиишкиниг доозулганы-биле болгаш олярга Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын тыскан туружы-биле холбаштыр СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң изиг байыр чедиргеиишкиниң ол дамчыткан.

Ужудуушкуннарның түс бүрүзү болуун соругланы-биле, бодуунуң программаларыг турган. ыйчалза-даа оларның кайызы-даа съездиге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң кылганы, Төп Комитеттиң Отчёт илеполиизде бистиң партиявыстың XXV съездизиниң совет космонавтикашың мурнунга салган шилги соругланыга долуу хемчээл-биле дүтүүп турар деп, Н. В. Подгорный онзадан демдеглээн. Ужудуушкуннарның кайызы-даа салдынган соругланары чайынналдыр күүседген, космостуң шингээнин алырынга чаа салымышкыны киирген.

Космостуң шингээдин алырынга чаа базым бүрүзү кижиниң ажыл-чорудулгазының ол чугула адырының бистиң экономикавыска, эртемниишке болгаш техникавыска, Черниң бойдус курлавырларын шинчилээриге, навигацияны болгаш харылзааны хогжүдеринге практиктиг ужур-дузалыын бедидип турарын база демдегдээри чугула деп, Н. В. Подгорный чугаалаан.

Шаңнатканнар оларның ажыл-ижин бедии-биле үнелээни дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизавыга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуна, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүн четтиргенин илергейдеп, олар Төрээн чурттуң кандыг-даа онаалдазын күүседиринге белеенин бүзүредип чугаалааннар.

(СЭТА).

БӨГҮН—БАШКЫНЫҢ ХҮНҮ

УЛУСЧУ БАШКЫ

Бөгүн — чанчыл болган өөрүшкүлүг байырлал—Башкының хүнү.

Башкының хүнүн бо чылын онзагай байдалда демдеглеп эрттирип турар. Партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде улус өөредилгезиниң талазы-биле кайгамчык улуг сорулгалар салдынган. Нинти билиг школазының ажылын улам сайзырангайжыдары, өөредилге-кижизидилге ажылының деннелин бедидерп —кол сорулгаларның бирээзи.

Тыванның улус өөредилге ажылдакчылары онгу беш чылдың баштайгы чылында өөредилге-кижизидилге ажылының кол көргүзүглериниң талазы-биле тодаргай чедиишкиннерлиг болганнар. 1975 чылга бодаарга ийи чылчыларның саны дыка эвээжээн, республиканың школаларында өөредилге деннели 98,2 хуу четкен. Сес класс доозуп турарларның саны 1975 чылга бодаарга—6,4 хуу, ортумак школа доозуп турары—3,7 хуу бедээн.

Башкылар коллективтериниң шудургу ажылының ачызында тоску класска хүлээп алыышкынны Мөнгүн-Тайга, Бай-Тайга, Тожу, Өвүр районнарда эки чоруткан. Кызыл хоорайның, Бии-Хем, Тожу, Кызыл, Таңды болгаш өске-даа районнарның чамдык школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деннели бедээн. В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының, партияның болгаш совет улустуң революшчу үлегер-чижээнге ургуларны кижизидеринче сагыш салыышкын ук коллективтерде улуг.

Чаа өөредилге чылында республиканың школа коллективтериниң мурнунда сорулгалар улуг. Бүгүниити ортумак өөредилгеже шилчилгени бүрүн боттандырар дээш ам-даа хөй ажылдарны кылыр апаар. Өөредилге-кижизидилге ажылының шынары—кол үүл. «Өөреникчи бүрүзүнге — бижиг болгаш ханы билиглер» деп кыйгырыгны амыдыралга боттандырары—бистиң башкыларывыстың хүндүлүг хүлээлгези. Ургларның коммунистиг мөзүг-шынарга кижизидилгезинче кичээнгейни улгаттырар ужурлуг.

Совет Тыванын чаартылгаларының аразында улус өөредилгезиниң чедиишкиннери кайгамчык улуг. Эрткен беш чылда бо талазы-биле улуг ажыл кылдынган. Бистин хөрай, сууларывыста чаа школалар саны чыл бүрүде немежип турар. Ылангыя көдээ школаларның материалдыг базазын экижидер талазы-биле хөй ажылды чоруткан. Бо чылын база эвээш эвес ажылдар кылдынган. Чөөн-Хемчиктиң Хөндергейде чаа школа, Иймеде болгаш Шеминде интернаттар ажыглалга кирген. Эрзиниң Бай-Дагда, Бай-Тайганың Кара-Хөлде, Мөнгүн-Тайганың Мугур-Аксында чаа школалар тудуу бо хүннерде доостур. Онгу беш чылдың баштайгы чылында ниитизи-биле 1820 кижи өөренир чаа школалар, 420 кижи чурттаар интернаттар ажыглалга кирер.

Республиканың школаларында, профтехөөредилге, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринде дөрт мун ажыг башкылар ажылдап турар. Оларның чүткүлү, тура-соруу аныяк өскенни төлептиг хамаатылар, эртем-билиглиг кадрлар кылдыр кижизидеринче угланган. Башкыларның эртем-билиг деннели чыл бүрү бедип олурар. Школа башкыларының 60 хире хуузу дээди эртемниг. Барык 100 ажыг башкыларга РСФСР-нин болгаш Тыва АССР-нин школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг аттарны тывыскан. «Улус өөредилгезиниң тергини» деп хөрек демдээ-биле, ССРЭ-нин орденнери болгаш медальдары-биле хөй-хөй кижи шаңнаткан. Ылангыя бөгүн — Башкының хүнүнде оларның аттарын чоргаарал-биле адаар бис. Ак-Довурак ортумак школазының башкызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Тамдын-оол, Кызылдың № 14 школазының башкызы, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутады И. В. Зубова болгаш башкылар Л. С. Новикова, А. А. Алдын-оол, В. Ч. Шарый-оол, О. К. Ондар, С. Б. Күжүгет, В. С. Бунина, Н. Н. Матюкова дээш өске-даа он-он аттарны адап болур.

Башкыларның хөй-ниити ажылхеректери бүгүдеге билдингир. Олар чүгле башкылаашкын-биле кызыгаарлаттынмайн, чер-черде хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржип турарлар. Тывада эң нептеренгей апарган агитквартиралар ажылынга оларның киирип турар үлүү улуг. Хөй-хөй башкылар — политөөредилге системазында пропагандистер, лекторлар, агитаторлар. Башкыларның аразында депутаттар база хөй. Кандыг-даа ажылга, каяа-даа чорааш башкы кижи бедик адынга төлептиг, ёзулуг кижизидикчи дээрзи кымга-даа билдингир. Ынчангаш улусчу башкыга ургларның-даа, улугларның-даа хүндүткелн улуг. Оларга чон чоргаарланыр.

АЖААП АЛЫЫШКЫН — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Тарааны-Төрээн чуртка

Чыл планы күүсеттинген

Моңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» колхозтуң ажылышчылери бо хүннерде улуг куш-ажылчы чедиишиннии чедип алганнар. Олар мал ажылының продукциязын күүрүнеге садар талазы-биле чыл планын хуусаа бетинде күүседипкенин СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттааннар.

Олар он ийи центнер эттти, чээрби алды центнер дүүтү пландан ажыр сатканнар. Оңбиле кады чыл планынга удур мыйыстыг бода малдың баш саны алды хуу, шээр малдыы— үш, чылгыныы — дөрт хуу өскен. Мал чемининг белеткели планда көрдүнгенинден ийи хуу хөй болган.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Казахстанның партия-ажыя-агый активиниң Тес-Хем районнарынга тараа дужаап турары база багай эвес. Тандының, ылангыя Бии-Хеминиң чамдык колхозтары болгаш совхозтары бо ажылга хожудап турар.

Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг, Каа-Хеминиң «Октябрь 30 чылы», Тандының «Коммунизмниң херели» колхозтарлан тараа сайгарылга базазынга кончуг эвээш кирген. Октябрь бирге чедир күүрүнеге тараа садар планын совхозтар 59 хуу, колхозтар — 81 хуу, «Скотопром» трестиң ажыл-агыйлары — 61 хуу күүсеткилээн.

Ажылгыр аныяктар звенозу

Комсомолчу тракторист Чигжит Хүрен-оолга удурткан звеноуң составы 12 кижи, ийи дагдыныкчыдан өскези шупту комсомолчулар болгаш аныяктар. Оларда 6 «МТЗ-50», 2 «Т-75» марклыг сес трактору быжыглаан.

Тургустунганының баштайгы чылында олар часкы хогу ажылынга, чайгы ажаалдага макталдыг ажылдаан. Малга чем белеткелинии, дүүгүү ажаалдазының амгы харыысалгалыг үезинде ол комсомолчуаныяктар звенозу «Ак-Туруг» совхозтуң дирекциязының, ынчаар дужаап турар. Черле ынчаш, планныг онаалдаларындан болгаш социалистиг хүлээлгелериндеп ажыр дужаап турар колхозтар болгаш совхозтар хүн келген түдүм-на ковүүп орар. Бо ажыл ылангыя дүүгүт ажаар база күүрүнеге тараа садар талазы-биле шалыпчы оң хонук чарлаттынган соонда улам шапкынгаа.

Күүрүнеге тараа садар планын ажыр күүсеткеш, дужаарын ам-даа уламчылап турар совхозтарның саны он дөрт четкен. Оларның аразынган «Хемчик» совхоз планын 253 хуу, «Сүт-Хөл»—167 хуу, «УТКА 25 чылы»—145 хуу чедире берген. Оларның-биле чергелештир Эрзин болгаш да комсомол комитединиң даандырган идегелиң улам бүүредип, быжыг туруштуун, техниканга мергежилдиниң болгаш аныяга түткүлдүүн бадыткап турар.

Сигеп кезиилдезинге «Т-75» тракторлуң башкарыкчылары Сергей Монгуш, Сергей Шойдан олар эки ажылдаан. Геннадий Сумбаа, Владимир Дарыжап олар трактор-биле сигепни белдүүп турган. Чигжит Хүрен-оол сараттакчы-биле сараат салып, пресстээн сигенни чүүрүүп ажылдаан. Звенода дагдыныкчылар Монгуш Соолаан-оол биле Комбайн Дартай-оол олар чыттыр кестирген негаан массаны хээнектээш, ойгарже сенажтап турган.

Совхозтуң төп салбырынга 250 тонна сигенни, 790 тонна сенажты, 1200 тонна силосту ук звено белеткээн. Школачыларның боодалдан шараанны 120 тонна будук-бүрүнү кыштагларда чедирген. Ол ышкаш звеноның чамдык трактористери соолгу хүннерде савап белдүүлгезипче шилчээн. Олар 80 хире гектардан 85 тонна саванны белгеш, пресстээш, шупгузуун кыштагларда чедирген.

Комсомолчу-аныяктар звенозу ам Улуг-Ховуның тараа шөлүнге барган. Тараазын ажаал апкан 170 гектар кыыл-тас, 250 гектар арбай саванын белүп эгелээннер. Хүнде 7 тонна савап пресстээр норманы «МТЗ-50» трактороун башкарыкчылары К. Дартай-оол 10 тонна, а М. Соолаан-оол 15 тонна кылдыр күүсеткеп турар. Звеноның чамдык кежигүннери кыштагларже мал чемнерн сеортүүн база ортанчыстыг чүүдүп турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КОНТРОЛЬ ЧОГУНДАН

Дүүгүт ажаап алыышкынының шиитпирлиг хүннеринде ажыл-агый улуутукчуларының, түскай эртемнигларының, бүгү тараажыларының мурнунда салдынып турар кол сорулга — тарааны чидириг чок болгаш шынарлыг ажаап алыры. Ынаыг турбуже ол сорулга Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунга чедир боттанмайн турар.

Баян-Тала суурнуң чанында улуг шаа. Ук колхозтуң тараа сайгарар кол черн ол. Ында ам оваа-оваа тараалар эмгежок. Оларның бараанын көөрге, кымга-даа магалыг-ла! Ынчалза-даа ол овааларны күүрек-биле тарадыр эшкилептер болза, буза бургуткайны бээр, тараа изип, өртөөнип чыдар.

Шында ажылчыннар хөй, ынчалза-даа оларның ажылын колхоз баштаар черн-даа, түскай эртемнигпер-даа, улусчу контроль болгу болгаш «комсомолчу прожектор» кежигүннери-даа хайгаараавайн келген. Ынча ажылды организастап турары база чогуур деннелге четпес. Оон уламнан шаңга тараазы арыглаар болгаш курганыр машиналарның чангызы-даа ажылдавас. Колхоз баштаар черн (даргазы А. Ховалыг), чер ажылының түскай эртемнигларн (кол агроному Ч. Монгуш), улусчу контролёрлар болгу (даргазы С. Ооржак) боттарының харыысалгазын кошкалып, четпестер-биле эптежип келген.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң шаңынга өртөөнип чыткан тараазы, чүгле районнуң улусчу контроль комитединиң төлээлери илереткен. Тоган ажыг тонна чиңге-тараа көкхевек турда ажаттынган болгаш шыгы үжеп хуу чедип турар. Өрттенген тараазы арыглап, сайгарып кээрге белеп, оон чээрби алды тонназының шынары бакпраан, чээрби хире тонназы шуут ажыттаттынмас болган. Ол үредген тараазы үрезин кылган болза, 1500 гектар шөлге четчир турган.

М. СЕВЕН,
«Шыныың» корр.

Көдээ ишчилер! Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге алдар кылдыр күскү ажаап алыышкын ажылдарын үлегерлиг доозаалыңар!

Чарыштың эгелекчилеринде

Башкирияның комбаймерлериниң социалистиг чарыжының инициаторлары — СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады, звеночу Риза Хазиахметович Яхин болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Миигалиа Займуллович Гайсин олар боттарының бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседипкеннер. Оларның кайызы-даа 25 мун центнер тараазы бастырган. Р. Х. Яхинни болгаш оон звеновун куш-ажылчы тиилелге-биле байыр чедирер дээш «Залаирский» совхозка Оренбург областан чурттуң алдарлыг механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Күүрүне шаңналының лауреады Василий Маркович Чердинцев чедип келген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. М. Чердинцев, комбаймерниң дузалакчызы Т. С. Камушбаев, комбаймер М. З. Гайсин, звеночу Р. Х. Яхин, комбаймерниң дузалакчызы М. А. Уламбаев, чолаачылар Х. Г. Бимбаев болгаш Х. Х. Сурмухаметов олар.

В. ВОНОГТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫЛЫВЫС ДЕМНИГ

Бистиң уругларывыс чүгле инти билиг школаларында эвес, харын музыка, уран чүүл, чурулга талазы биле билиглерни чедип ап, ажыктыг, солун чүүдерге өөренип турарлар. Оларны өөредирин мергежилдиг кадрларга дагыып турар. Бүгү талазы-биле сайыракгай, эртем-билиглиг кижилерни белеткээри ангы үениң шегелдези.

ЧУРУКТА: Кызылда уругларның музыка школазында сольфеджио кичээлин башкы А. В. Георгиевскаяның эрттирип турары.

А. ЗАЩЕВТИЦ фотолары.

Моген-Бүреп сес чыл школазы—республиканың бир ырак школаларывыс бирээзи. Ырак-ушта-дыр бол, школаның ажыл-ижи кайыда школада дег, чаштарны коммунизминиң хөреэзинге кижизидер бедик сорулгага чагырткан. Башкылар коллективиниң демниг ажылының ачызында школаның өөредилге - кижизидилгениг аныгының деңнели соолгу чылдарда ооруледиг болган. Школа СӨКП Моңгун-Тайга райкомунуң база райкуускомунуң школалар арасынга тиилчир Кызыл түгүп үш чыл үдептир чаалап ап келген.

Моген-Бүреп сес чыл школазының коллективи соолгу үш өөредилге чылында бүгү инти сес чыл өөредилгезиниң кол үндезин айтырыы—школа назылыг уругларны өөредилгеже хаара тударын шиитпирдеп келген. Өөредилгени ара кадар чорук биске узуткаттыгган. Эрткен өөредилге чылында бистиң школаны дооскаңнар бо өөредилге чылында тоску класста долуу-биле хаара туттунган.

Школаның ажыдырлыында база бир бөрүнүт чүүл—ооң өөредилге-материалдыг базазының экижээн. Кап-ла чыл бүргүнээ школага техниктиг хереселдер, эртемнер ажыл-биле тускай дериттингеп кабинеттер, спорт, география шөлдери шуут чок турган. Ам школада кинолаңнар, магнитофоннар, фильмоскоптар ышкаш техниктиг хереселдер, эртемнер ажыл-биле коргузут хереселдери четчелеттингеп. География шөлү болгаш спортчу бөдүүн шөлү кылып алган бис. Өөредилге хереселдерни программаның негелдезинге дүүштүр ажылаттынып турар. Техниктиг болгумнерге, факультативтиг кичээлдерге кинолаңнар, магнитофон ышкаш хереселдерни башкарып ажылдадып, тургузуун өөредип турар аңаргап. Эрткен чылын сес классты доосканы өөреникчилерден чеди кижи кибернетиканиң мергежилии чедип алган.

Школа 1975—1976 өөредилге чылын 98 хүү өөредилгелиг дооскан. Үш школачының бараан-де 4—5 дедектиг өөредилгеп. Школаның амыдыралында таа эки чанчылдарның тып-тып бактаап артып каап турарын демдеглээр аваар. Школада класстар аразында үлегерлиг сагыдга-чүрүм, эки өөредилге дээш социалистиг чарыш эки организастаттынган. Ооң түпелиинде уругларның өөредилгете, дой инити ажылынга бот-идепкейн, харымсалгалыы улам бедип турар.

Школа бүргүү бодунуң сайыралының деңелиинин, түп байдалының аайы-биле чал өөредилге чылының эгезинден инитпирлээр өөрек айтырыгны тодарадып, ону амыдырала боттандыраның угланыынкының ажылдан кылган турар болгай. Бистиң школаның коллективи ийи чыл үлаштыр, мурнакчы школаларның үлегер-чижээ эдерип, өөреникчилериниң бот-башкарылганының айтырының чугулаан негдивис. Школаның профэвилел, комсомол, пионер организацияларының ажылын дем каттыштырып келгенивис халас барбаан. Эртеп өөредилге чылында дыштакылга кежээлери, ужуралыылгалар, тематиктиг кежээлер шынаан кичээлден дидекаар хемчегларын башкыларның киржилтээ чокка школачыларның планнап, эртирип турар анаргының чедип алган бис. Бот-башкарылганы амыдырала боттандырарының эге чадазында башкыларның удурлулгазы, сумези негеттинге бээри чугаалок. Шлаңның 4, 5, 6 класстарга бот-башкарылганы ажыглаарының нарын айтырыглары тургулаан амыдырала кордуут. Маңаа ол талазы-биле чанчылдар, билгилер дерек. Бот-башкарылганы школага долуу-биле боттандырары нарын хөрек, од дораан буде бербес, хей кужениишкинии, бодамчалыг ажылды иетпээр.

Бот-башкарылганы школа бүргүүнге билдилиг организастыары оваа чугула дең болуп хуумда санаа турар мен. Чүл дээрге ону боттандырганының ачызында өөреникчи бүргүү-школачы ажыл херектер, өөредилге, чүрүм-сагыдга Ооң харысаалгазы бедирер, ону бодуныл чугула хөрээ кылдыр коор. Ооң барымдазы кылдыр бистиң школаның өөреникчилериниң чок боол турарын киирип болуур. Ооң чылдагаанын бүгү сагыдга-чүрүм дээш тыналда-контрольдуг хей ууртарының, бүгү школачыларның боттарының холунда, харымсалгазында киргеин боол турар.

Уруглары хавыскыылыптар, өөредилгеже соруг киирээптер солуп ажылдар школада хүн бүрү эртип турар. Школер организациязының кызыл ленчер отрядтары 1966 чылдан бээр доктаамал ажылдап, суурлуг, колхозтуг, школаның төөгүзүн чыып тургузээр талазы-биле ийи ажылды кылып келген. Ооң түпелиинде фоточуруктарлыг, хоочуларывыс сактыышкынпарын бижээн альбомнар чыгыынган. Төрээн черни өөренирииниң бүлүүг дериттингеп, эксповаттар-биле ол байыы турар.

Кожамыста Дөг-Алтай автономнуг областың Кош-Агач районунуң Көгерге ортумак школазы биле харылаанны тулуп, ийи чыл үлаштыр ажыл четпеп бис. Моол Арат Республикавыс Бетрел, Когаан-Нуур школаларының пионерлери-биле кайырал слеттарын база эрттирип келгивис бис. Школаны ойнаарактар театры кап чыл үлаштыр ажылаан, сонуургактарны даара тудуп турар.

Бо болгаш өске-даа школачы солуп ажыл херектер өөредилге эргелекчин Сержи Моргаанын, арга-дүржүлгалыг хоочун башкылар Маныш-оол Ховалыгмак, Кара-оол Комбуюн, аныяк башкылар Зоя Соржактың, Варвара Далароолдуң, Татьяна Баирлыгмаа-Балыы-оол Куулардың, Анна Манчынмың болгаш өске-даа эштериниң хүн бүрүлеги ажылының ачызында боттанып турар.

Ө. САЛЧАК,

Моген-Бүреп сес чыл школазының директору.

ҮЛҮГ-ХУУЗУ УЛУГ

Башкы—чөвүл хүндүткелдиг, харысаалгалыг профессия. Белир үениң салгалын тедиштир хамаатылар, эртем-билиглиг кижилер өөредип, кижизидер чаагай үүле аңаа онаалдып турар. Башкы боду кезээде өөренип, амыдырал-биле кады баспас болза, амгы негелделарге дүүштүр ажылдаары чедип алдынмас. Бис уругларга чүгле эртем-билигниң үндезиннерин өөредип турарывыстан аңгыда, ёлүүг кижи болуурга ону хевирлеп-кижизидип турар болгай бис.

Тываның хоочун школаларының бирээзи—Кызылдың № 2 школазында хей кижилиг башкы коллективи ажылдап турар. Өөредилге-кижизидилге ажылының деңнели бедип, ажыл-херектериве чедиишкинниг чоруп турарының ачызы коллективиниң бир демниг күжениишкинниде. Школаның материалдыг базазын быжыглаар талазы-биле хей ажылдар соолгу чылдарда киллыган. Бистең ажы-дериттингеп кабинеттер ажылдап турар. Школа чанының спорт шөлүн кылган. Кабинеттерни дериирииге бистиң шефчилериве база үлүг дузаны чедирип келген. Оларның чижээнге эртем-шинчилел институдуу бээп өске-даа чамдык коллективтерни алап болур. Черле ынчаш школа-биле ада-ие, хей-инитиниң харылаазы быжыг болурга, ажыл-херек чогумчалыг болуру илдең.

Бистиң өөрүшкүүлүг бәйырлалывыс—Башкының хүнүнде № 2 школаның хоочунары А. К. Кошгар-оолга, Ч. Б. Бичеге, С. Ч. Пауга, С. Ш. Дүвеңекке, Т. Ф. Ламага болгаш өскелерге-даа олиг байыр чедирип, чаагай күзээшкиннерни баравалгаттывыс.

Алдыы-херээге ышкыыл, тура-соруктуг, мурнакчы башкылар бистең хей. Шлаңгыл бүгү М. Ш. Кандан, А. М. Взовкина, А. А. Алдын-оол, Г. Е. Уласова, А. Я. Иванова даап өске-даа башкыларның дугайында чоргаарал-биле чугаалап болур.

С. СОДУНАМ,

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

ШИИТПИРЛЭЭРИНГЕ ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР

Коммунистиг тургузуушкунуң калбак оорууларының мурнуку одуруунда коммунистер туржуп, ажыл-агый болгаш культура-тургузуушкуну н у ң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринге кол рольду ойнап турар. Ажылчы чөнүар депутаттарының район Советиниң депутаттарының 50 ажыг хуузу коммунистер. Район Советиниң ажылынга коммунист депутаттарның ролин идепкейжидиринге депутаттарын варгыя болуу соолгу уеде план ёзугаар элэп ажылды чорудуп турар. Болуктуң хуралынга Советтиң доктаамал комиссияларының ажылынга болгаш сессияларга коммунист депутаттарның киржилгезинниң дугайын база чамдык коммунист депутаттарның боттарының соңгукчуларынга отчёттарын берип турарының талазы-биле информацияларын ыяпап чугаалашкан. Оон уламнаан партия кежигүнү депутаттарның сессияларның ажылынга болгаш күскомнуң шиитпирлээр айтырыгларынга киржилгези идепкейжээн.

Район Советиниң болуп эрткен чеди сессияларының ажылдарынга коммунист депутаттарның 90—100 хуузу киржип, чугаалашкан айтырыг бүргүзүн шиитпирлээринге саналдарын бергеп. Оон-биле кады олар сессияларның хүлээп алган шиитпирлериң күүседиринге хамаарышкан организастыг ажылды чорударынга идепкейлиг киржип турар. Шиңгээлер чөнүар депутаттарның дедиңдинге чедир тыртталрының хемчегларын алырыдыр. Чарыштың бо чугула факторуун ёзу барымдаалап көөр чорукту депутаттарның аргелеринге ажыглаар база эвээш Эвес. Соңгукчуларның мурнунга отчёттарын бербейн турар чорукту депутаттарның аргелеринге болгаш хүлээлгелериниң дугайында хообайлуну хажыглып, бөлүп эрткен чеди сессияларның 3-үнге коммунист депутаттар Д.-Н. Ооржак, В. Байлак, А. Шееников, ийи сессияларга М. Мирчин, С. Куулар, К. Дувак, а 11 депутат бир-бир сессияга киришпээн.

Советтерниң ажыл-херектерни чедиишкинниг шиитпирлешпишаан, ону башкарарынга коммунист депутаттар идепкейлиг киржип турар. Ынчалзажок чамдык депутаттар бо талазы-биле кошкак киржилгелиг. Чижээ, район Советиниң эрткен сессияларынга коммунист депутаттар А. Монгуш, В. Бычков белгаш өскелер-даа санал-оналыы чангыстаап улаа бербээн.

Депутат бүргүү соңгулда өөрүттарының соңгукчуларының мурнунга кылган ажылдарының, соңгукчуларының чагыгларын боттандырып турарының талазы-биле отчёттуг болур, ол—чугула негелдеринин бирээзи. Советтиң коммунист болгаш партия кежигүнү эвес депутатларының хей күрүүзү соңгукчуларының мурнунга отчёттарын кылып турза-даа, отчет кылбайн турар депутаттар база эвээш Эвес. Соңгукчуларының мурнунга отчёттарын бербейн турар чорукту депутаттарның аргелеринге болгаш хүлээлгелериниң дугайында хообайлуну хажыктаны ол деп саналар апаар.

Район, хоорай болгаш кожа Советтериниң депутаттары Советтериниң, оон күскомнарының организас-массалыг ажылдарынга идепкейлиг киржип ажылдаар хүлээлгелиг. Сессиялар ажылдарынга чүгле коммунист депутаттар эвес, партия кежигүнү эвес депутат бүргүү киржирин. Советтериниң организас-массалыг ажылдарын башкарып чорударынга эгелекчи, организаакчы болуруун депутаттарның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында Хообайлу шынгыы негеп турар. Оон-биле кады өөрүттарның соңгукчуларының мурнунга ыяап-ла кылыр ужурлут отчёдүн саадатпазын база негеп турар.

Д. ДУЛУШ,

ажылчы чөнүар депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң күүскомунуң секретары.

БАШКЫЛАРНЫҢ БАШКЫЗЫ

Эрнилеринде аваазының аа суду кеннээн, чугаа-домаа чедишпээн, удурту дыштеры дүшкүлээн чеди харлыг уруглары «Ах дең ужуктеп эгледеп, амыдыралдың улуг оруунче кирер чедип, кижизидип, орук айтып бергеп турар концазы — башкы-ла болгай. Ынчангаш кандыг-даа мергежилдиг кижилерге — космонавт, эмчи, башкы, инженер, агроном, зоотехник, академик — өөредип кижизиткен башкыларын кажан-даа утпайн, сактып • бодап, оларның үлегер-чижээн, ажыы-чанында эки чүүлдерин боттарынга дээш салгап алган болгулаар.

Башкылар хүнү чоокшулаан тудум, мээң школачы, студент чылдарымда өөредип кижизидип, эртем-билиглиг чалгынналдырган башкыларым бодалга бо-ла кирип, бистиң ынчаар өөредип турганы чайгаар-ла сагындырып көөр-дир.

Школаға төрээн дыл кичээлин. Оны ынчангы бистиң Чадаана хоорайның № 1 ортумак школазының директору Хомушку Саймнотович Алдын-оол эртирип турган. Башкывыс кирип көөрге, ынчаарывыс оожургай бээр, чүгле башкының тайылбырын дыңнап, айыткан онаалгаларын бижип, кижи бүргүүнүң ажылдарын кичээнгейлиг хынаан, четпестерин айыткан, кайы өөреникчи кандыг дүрүмге частырыглыын эскерип, өөреникчи ол частырыын эдип алыын дээш самбырага чижектерин чогаатырган, немелде ажылдарны чоруткан турарын ам-даа утпаан мен.

Тыва чогаал кичээлинде башкывыс очеркter, рассказтар, шүлүтелдер, романнар азы чаңгыс сес-биле чугаалаарга, чогаал теориязын өөредип, анаа өөреникчилерниң күжүн шенээрин сүмелеп, бажыңга онаалгалар бээр турган. Хомушку Саймнотович кажан-даа үнүн үлгаттырбас, өөреникчиниң бердинген теманы ыяк утаан билип алырынче кол кичээнгей салыр турган. Ынчангаш бистер башкывыстың ынчаал эрттирип келирин четтиляйн-маалар турдувус.

Ооң бээр үзүрбэ ажыг чыл эрткен. Хомушку Саймнотовичиниң өөредип кижизиткен өөреникчилери шагда-ла тускай ортумак, дээди эртемнерни чедип алгылаан, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында чедиишкинниг ажылдап турарлар. Оларның чамдыызының чогаалдар-даа бижип чоруурун бодап көөрге, төрээн чогаал кичээлдеринге бистиң башкывыстың өөреткен чүүлдерн халас барбаан дээрзиниң бадыткалы-дыр.

Бодунга негелдеглиг, бодуун эртемнер ыяк билир, өөреникчилерге хаяа болгаш бижыг билигнин бээрииниң янзы-бүрү үеэн аргаларын башкывыстың хереглеп чорааны халас барбаан. Амгы үениң башкызының бүгү-ле төлептиг ажыы-чанын башкы апарташ уламнап, ыяк башкывыстың үлегерин эдерип чоруур апарган бис.

РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, педагогика эртемнериниң кандидады, доцент Хомушку Саймнотович Алдын-оол Тывада бирги дээди өөредилге черн болуур педагогика институдунуң ректорунда ажылдап, башкыларның башкызы болуп, бүгү-ле биилии, күжүн, энергиязын, эгээртиимес дуржулгазын харам чокка берип турар.

Х. ТОВАРИЩТАЛ.

Улуг-Хем район.

КАЖАН-ДАА УТПАС БИС

Сес чыл бурунгаар Кызылдың № 2 школазының бирги класыга өөренип кирдивис. Ынчан билир чүүлдеривис эвээш турган. Башкывыс бисти бүгү-ле чүүлдерге өөредип, айтып берип турду. Ам бодап көөрге, ыяк мындыг бичии кижилерни ол баштай өөредирэ берге-ле-дир. Бистиң башкывыс Арыя Арантановна Алдын-оол эдептеп-эвилеп, сагыш човулгур кижи, бисти өөредир дээш бүгү-ле күжүн, билиглерин харагаа-ванчаан.

Башкывыс бисти октябрятка хүлээп ап, ооң соонда пионерге база белеткеп киирди. Башкывыс бистиң школачы ажыл-херектеривисти сонуургаар, ону башкарар турган. Үстүкү класстарга барывысса-да, башкывыс-биле харылаазавыс үсээн бис. Эге классчыны шефтежип, арга-сүмелиг башкывыстан дуза айтырып чеде-даа бээр бис.

Эрткен чылын чүве Сескн класска бистиң хей кезиивисти лениичи комсомолдуң хүрээлеңинге киирген. Арыя Арантановна база-ла бис дег сүрээдеп, сагыш ойлуп орган.

Ийи-бир чыл билдиртпейн эрте бээр, тиилээн школавыстан чук-чүвче чоруптар бис. Кижи черле ыяк школазын, эртем башкыларын кайын уттур. Оларга четтирдивис деп чугаалаар бис.

С. САЯЫН-ООЛ.

ЧУРУКТА: Кызылда уругларның музыка школазында кичээлди хоочун чурукчу Т. Е. Левертовская чорудуп тур.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери инитинниң малынга быжыг чем-суурну тургузар, малды менди кыш ажырар дээш бүгү күжүн ам-даа мөөңнеишаап. Ук колхозтуң Моңгуш Чамбаа улурткан өшкү бригадазы инитинниң малынга 60 тонна сиген белеткээр планын 135 тонна кылдыр ажыр күүседеткен.

Чедиишкинге сорук киргеи ынчалер бо хүннерде ам-даа 30 тонна сигенин белеткээр дээш шудургу ажылдап турар. Хол кадыыры-биле сиген кезер ажылга Иргит Өнер-оол, Геннадий Ондар болгаш өскелер-даа мурнакчылар болуп турар. Сараат салыкчылары Рая Моңгуш, Лепа Моңгуш, сиген болдурукчуларн Ховалыг Хенаңгбей, Галина Ондар, Моңгуш Алдын-кыс болгаш өскелер-даа тергиин эки ажылдап турар.

Сигенчилерге амданныг аъш-чемнн кылып берип турар покар Моңгуш Өшкү-Саар угбайны ишчилер мактап чугаалажыр. Ол база инитинниң малынга чем белеткээн ишчилерниң бирээзи-дир.

М. ДАГБА.

Республиканың профэвилел организацияларында

КОЛЛЕКТИВТЕРНИҢ СОРУЛГАЛАРЫНГА ДҮҮШТҮР

Колхоз болгаш совхоз будурулгазының бүгү курлавырларын чеп ажылдаар база бедик дүжүт дээш Алтай крайның, Ростов областың кодаа ажылагый ажылдакчыларының эгелээшкинниң калбаа-биле негтерлер дээш чамдык ажылдарны республиканың профэвилел организацияларыы чорудуп турар. Кодаа ажылагый болгаан бедетыылдер ажылдакчыларының профэвилелдер обкому, тер-черде профэвилел организацияларыы ажыл-агый коллективтериниң ол талазы-биле организаакчы, масса-политиктиг ажылды идепкейжиттирген. Планнаг ончалдарыны күүседир дээш социалистиг чарышты организастап, контролдаарынга оларның үлүг үлүг.

Профэвилел организацияларыы эрткен беш чылда социалистиг чарышты организастаарының чедип алган дүржулгазын биижыглап, онгу беш чылда планнаг ончалдарын хуусаа бетинде күүседирнне болгаш ажылдың шынарын бедидерииче ынчаңгейин угландырган.

Амгы үеде республиканың шөлхоозтарында болгаан совхозтарында, кодаа ажыл-агыйның өске-даа будурулгелериниде социалистиг чарышта 21,5 муң хире кижи таара туттунган. Кодаа ажыл-агыйда 2 муң ажыг бижи коммунистиг күш-ажылдың шалывчылы, 76 бригада од бедик атты ааваан турар. Олар коллективтиг болгаш тус-тус хүлээлгелерни ап, онгу беш чылдың бирги чылында планнаарын, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче бүгү күжүн мобилизастап турар.

Кодаа ажыл-агыйның ажыл ишчилери малдың продуктулуун бедидер, беш санын өстүрер, мал чемнин чеп чарыттаар болгаш калгылаар, техниканы бедик будурулгулуг ажыглаар бага күргүзүп эгээр, сүт, дүк садарыының чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты организастап турар.

Профэвилел организацияларыы ажыл-агый организаларыы-биле кады чарыштың мурнакчыларынга холбаштыр материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерни чеп ажылдарывыска кичээнгейин күштелдирген. Хүндүлүг аттарны тывысары, мурнакчылар-биле ушуржилгелерни организастаары, динзомнар болгаан хүндүлел бижиктербиле оларны шаңдаары ышкаш шаңдал макталдың мындыг хевирлерни ажыглап келген. Тоску беш чылдың түпелиинде республиканың кодаа ажыл-агыйының хей-хей ажыл-ишчилери республиканың хүндүлүг аттарын алган, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шилгеткен.

Чижээ, Тес-Хем районуң «Чодураа» колхозунуң сааначыы Чедей Хуратандаевна Батмаргы, Моңгун-Тайганың «Моген Бүреп» колхозунуң хойжуулу Серен-Чимит Сергеевич Сергээ Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты, Тес-Хемниң районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжылышкынының слесарь-инструменталыщиги Оюн Доканаанович Куюүйга болгаан өскелерге-даа Тыва АССР-ниң кодаа ажыл-агыйының алдарлыг механизатору атты тывыскан.

Социалистиг чарышты чогаадыкчы ёзу-биле организастап, ажыддыкчы бүргүү күш-ажылга бодунуң туружун эки билип, аңаа толептиг үлүг киирип турар коллективтерде чарыш үре-түнелдерниг бооп турар. Чижээ, Кызыл районуун «Бай-Тей» совхозунда ажылдың комплексти чарышты биилдиглиг организастаан. Шында ажылдап турарларның хей кезии түс-түс кижилер аразында чарышта киржип турар. Коммунистиг күш-ажылдың малынчыларының саны чыл бүрүдө көүдеп келген. Совхозтуң ферма, бригада, участок бүрүү чарышка идепкейлиг киржип, социалистиг хүлээлгелерни ажылаан. Ооң күүседилии доктаамал контрольга алган. Түпелиин партбюроуун, дирекциязының, ажылчын комитединиң хуралында чугаалажып турар. Чарыштың тиилекчилериве планнаарының ажылчыларның хуралдарында тыпсып, чамдык мурнакчыларга дыштамалга бажыңнарында баар база туристик путёвкаларны берип турар. Мурнакчыларның чуруктарын Хүндүлел самбарааныга киирип турар.

Бо ажыл-агыйның механизаторларынга шынарның таңдуун шогереткен. Хову ажылдарын дүүзарга оңу бухгалтерияга бүгү коргузүүлерби-ле кады дужаап бээр, ооң соонда немелде толевирин тодарадыр. Совхозта коммунистиг күш-ажылдың школазы, дагдыыкчылар чөвүдели ажылдап турар. Бедик будурулгуг ажылдаачыга тазырымчалыг байдалды тургузар, планнаг онаалдаарыны, социалистиг хүлээлгелерни күүседириве идиглиг айтырыгларны ажылчын комитединиң хуралында бо-ла чугаалажыр. Совхозтуң иитп чедиишкиниверииге мында ажылчын комитединиң киирген үлүг биче эвес.

Оң-да районуун «Тиилелге» совхозунда профэвилел организациязы партия организациязының удуртулгазы-биле бо чылын социалистиг чарышты база билдилиг организастаан. Коллективте күш-ажылдың база ажыл толевирнинин дешпилелиг аргаларын неитередип, алаш чедиишкиннерни чедип алган.

Совхоз бо чылын малга чем белеткээриниң планнаг онаалдазын ажыр күүсеткен. Бо чорук малды хүр-чаагай мыш ажырарынга бир кол мегадиазал болуур. Күргүзеге мал болгаш чер ажызының продукциязын садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүсеткен. Совхозтуң материалдыг базазын быжыглаарынга, ажылчыннарывын чаагай чоруун, эмзидиралының культуразын бедидериие ол бүгү чүүлдер идиглиг бээри чугаажок.

«Кызыл тараачын», «Хемчик» совхозтарда, Каа-Хем районуун «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтарда профэвилел организациялариының ажылында эки чүүлдер база бар.

Социалистиг чарыштың дээштиин бедидериинин бир кол чүүлү — ооң калбак нептерелдии болгай. Ол дээрге ында хей-хей ажыл-ишчилерни даара тудары, мурнакчы дүржулганы бүгү инитинии болдурары, хүлээлгелер күүсетинмээнинии чылдагаанарын илередири, хожудан турарларны мурнакчыларның дедиңдинге чедир тыртталрының хемчегларын алырыдыр. Чарыштың бо чугула факторуун ёзу барымдаалап көөр чорукту депутаттарның аргелеринге ажыглаар база эвээш Эвес. Соңгукчуларының мурнунга отчёттарын бербейн турар чорукту депутаттарның аргелеринге болгаш хүлээлгелериниң дугайында хообайлуну хажыктаны ол деп санаар апаар.

Район, хоорай болгаш кожа Советтериниң депутаттары Советтериниң, оон күскомнарының организас-массалыг ажылдарынга идепкейлиг киржип ажылдаар хүлээлгелиг. Сессиялар ажылдарынга чүгле коммунист депутаттар эвес, партия кежигүнү эвес депутат бүргүү киржирин. Советтериниң организас-массалыг ажылдарын башкарып чорударынга эгелекчи, организаакчы болуруун депутаттарның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында Хообайлу шынгыы негеп турар. Оон-биле кады өөрүттарның соңгукчуларының мурнунга ыяап-ла кылыр ужурлут отчёдүн саадатпазын база негеп турар.

Д. ДУЛУШ,

ажылчы чөнүар депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң күүскомунуң секретары.

Пропагандистиң индири

ӨСКЕ УЛУС БАЗА ЧЫГЛЫР

Ереванда «Наири» каттымашкынының Киров аттыг химия комбинадының электри цехиниң начальнигы Г. А. Тоноян бо чайның дургузунда ажылдың шыпарын экижедериче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче угланган чаартмачы саналдарны бижээн 150 ажыг чагаапы алган. Ол дээрге дүржүлгалыг пропагандистиг бөткылап турары эртемниг коммунизмниң үндезиннерин өөренир семинарның дыпнакчыларының чайгы үеде «бажыңга кылган онаалдаларын»-дыр.

— Түңнел кичээлдерин эрттирип турган, бүдүрүлгениң ажылында хожудап турар черлериниң тускай дазылын тургускап, оны өөренип көөрүн дыпнакчыларга сүмелээри бисте чанчыл болган. Өөредилге чылының дургузунда биливи алган чүүлдерин база эске-даа литератураларны ажылдап тургаш, дыпнакчылар чайгы үеде кайы-бир айтырыгны хамаазы-биле сайгарып, боттарының санал-онаалдарын қиирип ваап турар. Ол саналдарны специалистер өөренип көргеш, эң эки кылдыгапын бүдүрүлгеге шиңээдип турар—деп, Григорий Арутюнович чугаалап турар.

Бо чайын киргеи саналдарны өөренип көөрге, партиявың XXV съездизиниң бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге дүгайында иегелдеринге долуу-биле дүжүп турар болган. Дыпнакчыларның ол ажылларын семинарның баштайгы кичээлинге сайгарар.

Пропагандистиң ѳтажы үжеп чыл ашкан. 1944 чылда аныяк электрик партия кежигүнүнге киргеи, ынчап алаа партийжи даалга кылдыр пропагандистеп ажылдаарын сүметээн. Аныяк специалист боду эртем-биликке чедип алыр дээш улуг өөренишкинин үлдүргеи. Баштай техникумну, оон соонда политехниктиг институтту ол бот-өөредилге-биле доосхан. Ол бо үениң шитинде партийжи даалганы доктаамал болгаш ак сеткиздиг күүсеглиг келген.

Амгы үеде Григорий Арутюновичиниң республикада эң дүржүлгалыг пропагандистериниң бирээзи деп санаар турар. Оске бүдүрүлгелериниң пропагандистери оон семинар кичээлдерине дүржүлга солчуп, каш удаа олурушкан. Кичээлдериниң эрттирип турарлы материалларын улуг коллективтиң пинти көргүзүглери-биле эвес, а участок бүрүзүнүң техник-экономиктиг көргүзүглери-биле хаваа холбаштырып турар. Ынчангаш оон кичээлдеринге ажылчыларның ажыл-амыдыралывың дугайында тодаргай чугаалар болу бээр болгаш, кичээлдерге семинарның дыпнакчыларындан оске улус база хөй-биле чыглыр. «Бепп чылга—мээң үлүүм!» деп кыйгырыгның адаа-биле чарыштың маадаа эгелээнге, хүүда плаң-хүзээлгелерни кажан бүрүзүнүң алганы тамаржыл эвес.

— Дыпнакчыларның хүүда планнары оларның бепп чыл планы апаргаш. Кылган ажылының хемчээлин санап тургаш, олар боттары-ла хүүда планнарын чаартмы. бепп чылды нажан. кайлыг көргүзүглердиг дѳзуптарын сайап ап турарлар. Партия документтилерни хамаазы-биле өөренип тургаш, аныяктар боттарының чогаадыкчы ажылының уг-шинин тып ап турарлар деп пропагандист чортаваай-биле чугаалап турар.

Тоноянның удуртуп турар семинарында өөренип турар 35 дыпнакчы шуптузу бүдүрүлгениң мурнакчылары.

А. САВАЯН.
(СЭТА-ның корр.).

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИ ӨӨРЕНИП ТУРАРЛАРГА

Партия чырыдышкынының системазында чаа өөредилге чылы октябрь бирден эгелээн. Дыпнакчыларга болгаш пропагандистерге чаа кайдыг литератураның парлаттынганының дугайын чугаалап баарын СЭТА-ның корреспондентизин Политиктиг ном үндүрер черниң кол редакторунуң оралакчызы Е. П. Лошкарева дээн. Оон чугаалаанын болза:

— Партийжи өөредилгениң болгаш маасалыг пропагандаңың кол соруглазы болза, партияның XXV съездизинге эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелии болгаш съездиниң оске-даа материалдарын хамаазы-биле өөренири болгай. Бо документилер массалыг тираж-биле четчир саанныг кылдыр парлаттынган.

XXV съездиниң иегелделеринге дүүштүр партия чырыдышкынының бүгү звеноларынга ажыглаар программаларны, өөредилге номнарын база парлаан. Эге политшколаларның дыпнакчыларынга болгаш пропагандистеринге «СЭКП-ниң политиказының чугула айтырыглары» деп өөредилге ному үнген. Ында сайзырангай социалистиг пинтилелге партияның удуртукыу болгаш организаторлук ролүнүң дугайын калбаа-биле бижээн. улус ажыл-агыйының хогжүлдезиниң кол угланышкынналары аналитеттинген болгаш партияның XXV съездиниң ужур-дузаазы көргүстүгеи.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларның дыпнакчыларынга «СЭКП-ниң политиказы—марксизм-ленинизм» боттанышкында» деп ному үндүрген. Номда СЭКП-ниң марксизм-ленинчи теориязының болгаш политиказының дугайын бижээн.

«Колхозчударга болгаш совхозтар ажылчыларынга экономиктиг билиглериниң үндезиннери», «Социализм болгаш күш-ажыл», «Аныяк ажылчыларга күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң экономиказының үндезиннериниң дугайында» деп номнарны база парлаан.

Өөредилгениң доозу звенозунуң дыпнакчыларынга «Марксизм-ленинизм философиязының үндезиннери», «Политиктиг экономия», «Совет хоойлу-дүрүмниң үндезиннери» болгаш оске-даа литература парлаттынган.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● ПРАГА ●

ЧКП-ниң политиктиг чырыдышкын четкилериниң чаа өөредилге чылын 1 600 мың коммунистер болгаш партия кежигүнүү эвес түс-түс мың кижилер эгелээр. Политиктиг школаларга, теоретиктиг семинарларның болгаш болгумнериниң кичээлдеринге олар марксизм-ленинизм теориязың үндезин айтырыгларын өөренир аналар.

СЭТА-ның корреспондентизинге ЧКП ТК-га дыпнатканындан алырга, чаа өөредилге чылында бирги чергениң кичээлгейин ЧКП-ниң XV съездизиниң, СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын, бирги эллчегде съездинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелии, а од ыткаш оске-даа ажылдуңма партияларның съездилериниң шиитпирлерин хамаазы-биле өөренирииче салган турар.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлин конференциязының материалдарын өөренири база-да школаларның болгаш семинарларның программазының түдүш көзээ болур.

● БУДАПЕШТ ●

Өөредилгениң хевирлериниң болгаш утка-пиварымның байлак болуп турар чоруу Венгриниң чеди чүс муң ажылчы чоңнарынга— ажылчыларга болгаш албан-хаакчыларга, тараачын-кооператорларга, интеллигенциялың төдээлекчилеринге партийжи политчырыдышкынын четкилериниң кичээлдеринге эң-не ажыктыг кылдыр өөренириниң аргазын бериң турар.

Чаа өөредилге чылында партчырыдышкын четкизиниң мурнунда туруп турар эң чугула соругга болза, өөредилге программаларын амыдырала. ВСАП-тың XI съездизиниң келир үеге тодеиилээн ойу келген соруглаарны шиитпирлээриниң чөөкшуладыры болур деп, СЭТА-ның корреспондентизинге ВСАП ТК-га чугаалаан. Бүгү кичээлдериниң соруглазы — коммунистерни болгаш бүгү дыпнакчыларны сайыранган социалистиг пинтилелдиң турузарының ойу келген соруглаарын хамаазы-биле билир кылдыр өөредирл болур.

ВСАП-тың партчырыдышкын четкилериниң бүгү кичээлдериң түдүш көзээ болза СЭКП-ниң XXV съездизиниң идио үндүргеии, тайбың болгаш делегейниң кады ажыңдажылгазы дээш, удустарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам, ынайгы демиседдиң программазын, Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының материалдарын өөренири болур.

● ВАРШАВА ●

ПКАП ТК-ның чанында Пинтилел эртемнериниң дээди школазының ажылдакчыларының автор коллективиниң белетээни «Делегейниң ажылчын шимчээшкинниң» деп аттыг ийи томнуг өөредилге пособиезин «Ксеняжка болгаш ведзе» ном үндүрер чер политиктиг чырыдышкынның четкизиниң чаа өөредилге чылы эгелээрииниң мурнунда чырыкче парлаан үндүрген. ПУР-да социализм тургузуушкунунга тураскаатткыган «Польшада социалистиг пинтилелдиң организациязының системазы» деп шинчилел ажылы база-да дыпнакчыларга солуп болгаш ажыктыг болуп турар.

«Маркизм-ленинизмниң үндезиннерин», «ЭДЧ-ниң кежигүнүери европейжи чурттарның социализм тургузуушкунунга дүржүлгазы», «Амгы үениң капитализминиң экономиктиг айтырыглары» деп номнарны ол-ла пом үндүрер чер чырыкче парлап үндүрген.

Аңы-дунма партияларның дүржүлгалы, СЭКП-ниң теоретиктиг байлак дүржүлгазы ПКАП-тың политиктиг чырыдышкын четкилериниң дыпнакчыларының кичээлгейиниң төвүзүнде туруп турар. Эртиен өөредилге чылында полыпа коммунистер СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарыбиле, съездиге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң илеткели-биле танышкан. ПУР-га чоокта чаа катап парлап үндүрген ол эң чугула документилер бо чылы-дээ партия өөредилгениң үндезини болур.

(СЭТА).

Бельгиниң Шарлеруа хоорайынга болган чыскаалга муңмуң ажылчы чоннар кириишкеп. Чазактың шиитпирлеринге дээр политиказынга удурланышкынның демдээ кылдыр ону организастаан.

ЧУРУКТА: чыскаалдың түңнелинде болган митинг үезинде.

Бельга—СЭТА-ның фотозу.

Демисел чылдары

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португал ажылчы чоннарының чамгыс аан профтөвү — Интерсиндикал — алды чыл болган. Фашистиг диктатураның аарберге чылдарында тургустунган Интерсиндикал ажылчы чоннарның хереэ дээш эрешудургу демиселлиге португал пролетарваттың эргежыктарының шынчы камгалакчызы кылдыр бодун көргүскеп. Португалияның ажылчын ажыгының болгаш күш-ажылчы тараачынларының чаңгыс эвиинге тиилеттирбес чөлегинижи болуп келген болгаш болуп-дээ турар.

Догуиаш келген алды чылының дургузунда Интерсиндикал португал ажылчы ажыгының могаг чок сырый каттыштырып, чурттуң профсоюзлер шимчээшкинниниң шитинде турар янзы-бүрү демократтыг агымнарны аңгы талазы-биле өрге-ажыктар дээш демиселлге каттыштырар дээш бүгү-де эргежок чугула түүлдерни кылып келген.

Интерсиндикалдың алды чылын ходбаштыр организастаан бүгү хемчеглерни политиктиг бүзүелдиринден болгаш шажны чүдүлелериндеп хамаарыпга чоокка португал ажылчы чоннарның чаңгыс эвин быжыглаарының демдээ кылдыр ону организастаан.

ЧУРУКТА: Германиниң Федеративтиг Республиказында — бундестагка сөңгүлда хүнү. Герман коммунистиг партия барыын-германиң парламент сөңгүлдазынга белеткелди ажылчын ажыгының, аныяктарның болгаш чуруттуң ажылчы чонунуң бүгү незектериниң аныдыралчы эрге-амытарын намгалаар дээш шудургу демиселлдиң лозуңнары-биле чорудуп келген.

(СЭТА-ның фотохроникази).

ФРАНЦИЯ: экономика айтырыгы

ПАРИЖ. СЭТА). Франциз Республиканың президентизин В. Жискар д'Эстэн телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан. Франциянның экономиктиг байдалын тодаргайлап көргеи. 1973 чылда Барыын түкке өөскүп үнген экономика кризистиг чурт «бай ажыл арткеп», ук кризистиң уржуктары амта чедир-де артыпаан деп, ол чугаалаан. «Ак-ынаан үне чоктамышкынының айылы—Франциядта берге айтырыг болуп турар», ортак-үнениң өзүлдезинге улур демисел бирги чергениң соруглазы болу берген деп, чазактың баштыкы айыткан. Экономиктиг идепкейниң кудулааның уржуу — ажыл чоктамышкынының айтырыгы база-ла ол ыткаш сагыш салыпкынын болдурун турар деп, ол чугаалаан. В. Жискар д. Эстэниң сөңү-биле алырга, 1975 чылда тараачынарның орулгалары оон мурнунда чылдыңдан кудулап баткан, а бо чылы күштүг кандаашкы оларның орулгаларының кудулаашкынынга база-ла чедирген болуп турар.

Франциянын премьер-министри Р. Барриң чоокта чаа кииргени, акшаның үне чоктамышкыны-биле демиселлдиг болгаш экономиканы чогумчударлыпкы талазы-биле планта президент доктаагаи. «Ортектериниң өзериң болдурбазын чедип алган ыңдыг хөй эвес чурттарның саанынга киреринө» Франция бо чылдың ийиги чартында чедип алыр боор дээрзинге идегелээн ол шерге-йлээн. Чазактың хемчеглерин деткиирииче франциузтарны кыйгырбышаан, президент ынайга дээш чазактың программазы сиңдерден шыдажымышкынның болгаш сагыпгачурумнуг болур чорукту негеп турар.

Баррның планы—ол дээрге хөрөнгитеннерниң эрге ажыктарын камгалаан план ышкажыл дең, Күш-ажылдың француз демократтыг конференциязы бодунуң медегелиниге онзалап демдеглээн. Чоон үзелдиг радикалдар шимчээшкинниниң улуртукчулары, Франциянын оске-даа демократтыг организацияларының төлөдекчилери база-ла ынчаар көрүп турар.

НИГЕРИЯДА БАЙЫРЛАЛ

ЛАГОС. (СЭТА). Африкамың эң улуг чурту—Нигериянын Федеративтиг Республиказының 80 миллион чону бодунуң национал байырлалын—хамаарышпас чоруктуң хүнүн демдеглеп эрттирген.

Хамаарышпас хогжүдениң 16 чылы амыдыралдың бүгү-ле талаларынга колониализмниң аар-берге артыкшымнарын узуткаары дээш, национал экономиканы быжыглаары дээш нигерийлерниң шиитпирлээ демиселлө-биле демдеглеттингеи. Делегейде нефтиниң кол будурукчуларының санынга кирип турар болгаш. Нигерия үлегүрүнүң ол адырган улам ынай хогжүдериниге болгаш калбартырыкка эрге кичээнгейин салып турар. Нигерий специалистербиле бүрүн четчелеттингеи национал нефть корпорациязы ам ол чуртта чедиишкиниг ажылдап турар. Кашла чылдар мурнунда нефть тывыжынга кара туразында ниинги турган «Шелл», «Мобил ойл», «Галф ойл», «Тексако» дээр делегейниң нефть компаниаларының ажыл-чорудулгазын шынгы контрольдаарын чазак боттандырып турар.

Каара штатган тывылган албек демир рудалыг черлериниң баазазынга чоокку чылдарда үлегүрүнүң чаа адырын-металлургия тывытып кедир. Нигерияның мурнуу чугуже нигерий яар үлегүрүнүң баштайгы будурулгези — металлургия комбинады тургустунган турар, оны төлевилээрииге совет специалистер киржип турар.

Минералдыг чиг-эттиг дашкаар садыгаанындан киирип ап турар дыка улуг орулгаларын күрүне ажыл-агыйының перспективалыг чаа адырларын тургумарынга болгаш экономиканың чаңчыл апарган секторларын кавбартырынга, чырыдышкынны болгаш кадын камгалалың хогжүдериниге үндүрүп турар. Ажылчы чоннарның байдалын экижедериниге дыка улуг кичээнгейин салган. Оз соругга-биле күрүпепиң чурттаалга тудуушкумунуң кавбак программазын боттандырып эгелээн.

1980 чылга чедир республиканың бүгү-ле штаттарынга бүгү-шинтиниң халас өөредилгезин киирер деп төлевилээн.

Нигерия антиимпериалистиг политиканы хамаң чок чорудуп, улустар арамызга ёзулуг-ла деп эргелиг харылзаалгаларны тургузары, Африка диитп бүрүпү-биле деколониастарды, бүгү делегейге бажыг тайбың дээш шиитпирлиг туржуп турар. Нигерң чазактың од улгалышкымнынга тааржылчаан империалистиг күштер ук республиканың оон эзлеп турар туружунган кандыг-дээ арга-биле чайладырынче чүткүп турар. Бо чылдың февральда Нигерияга күрүне эргилдезин кылыр дээш орталдажымышкын болган, оон түңнелинде күрүнениң башты — республиканың антиимпериалистиг үгланымышкынының идепкейлиг талалакчызы Муртала Мухамедти олургеи. Ол гулгээн организастаарынга ТРЭ-ниң шүүт киржин турганы истезгейин чорудулгазында илерээн. Ынчалзажок реакциянын күштериниң семелээшкинниерии түрзадаа, Нигерияның улуу национал хамаарышпас чорукту бижыглаарының болгаш экономиканы талазы-биле бүрүн түскайлаң болуруп чедип алырының оруубиле чоруурунга бүрүн шиитпирлиг.

ДИРЕКТОР

Очерк

Чазадак, бедик сынныг хераажен кижи—Нина Степановна Новаченко—ону Ортаа Азиядан Уралга чедирип келген самолёттан дүшкен дораанна Челябинскиниң трактор заводунга баргаш, оон директору Георгий Зайченконуң кабинединге шиитпирлиг кылаш-биле кирип келирге, ол директор:

— Ташкентниниң «Компрессор» заводунуң директору Силер ирги силер бе?— деп, элдепсинген чүве дег айтырган.

— 16 чыл ажып чор мен—деп, Новаченко шырпын харылаан. Ынчангаш дораапна «шавар халдаашкынче» кирген.— А бисти берге байдалга таварыштыра бердинер, бистиң заводка шимчеткичилер бээрин саадаттынар. Оон ужурунда ында келгеним болдур.

Ол дугайын чугаалавышаан, Нина Степановна хүлүмзүрүй берген.

— Чогум черле ынчаш Георгий Зайченконуң элдепсине берген ужуру чүү ирги?— деп сонуургадым. Бистин чуртувуста чартык миллион хераженнер фабрикаларны болгаш заводтарны удуртуп, цехтер начальниктери болгаш мастерлер, колхозтар даргаларыболуп ажыдап турар болгай. Хераженнер 27 министр албан-дужаалдарны эдилеп турар. Ынчангаш амгы үениң эр кижизи канчап черле «эрлернин» чанчылчаан ажылхераэн шиңээдип алган хераженкижиден бодун артык бүдүүлүг кылдыр болаар боор?

Меня дыннап, ыыттавайн олурза, Нина Степановна мынча деп чугаалады:

— Чүвениң алыс ужуру, мээң машина тудуушкуун заводунуң директору болуп турарымда-дыр ийин. Бегүн бир эвес хераженкижи—пос азы кондитер фабриказының директору, прокурор азы хоорсовет күүскомунуи даргазы даар болза, аңаа кым-даа элдепсинмес. Ол бүгүдеге билдинүүр. Ынчарга бистиң заводтуң продукциязы пос азы хеп-дээ эвес, харын чугаалап турары ышкаш, «темир кезектери»—машиналар, компрессорлар болгай. Ол ындыг-ла чиик эвес бүдүүлгеде кымнар ажыллап турарыл? Мун ажыр улус—токарьлар болгаш фрезеровщиктер, дарганнар болгаш шуткукчулар ажылдап турар. Мындыг заводту удуртуру хераженкижиниң херээ бе, ол черле болдунар чоор бе?— деп айтырыг тургустунуп келгинил?

— А Силер бодунар чүү деп бодаар силер?

— Чүге хоржок чүвел, профессор Валерия Троицкая батискафка олуруп алгаш, үш ер кижи-биле кады Кара далайның дүвүнче канчап ажиндирип кире бээр-дир? Ол эртемден хераженкижи-дир, чүвениң алыс шиниң билип алыры анда ажыктыг болгай. Бир эвес Заполярьеде Норильскиниң даг-металлургия комбинадының кол геологу Екатерина Суханова хераженкижиниң «аргаларының» дугайында даар шаптыланчак билиишкинигернин ёзүзүнга киижизиттинген турган болза. Талнахтың кайгамчыктыг үнелиг руда байлактарлыг черин ажыдып шыдавас турган ийик. Бир эвес хераженкижи бодунуң салымныг мергежилиигге таарышкан «эр-даа» хереги шилип алыр болза, ында дүрүмнең дашкаар чүү деп?

— Чогум чүнүң ужуп машина тудуушкунун шилип алган силер? Силерниң угланышкынынар канчаар тургустунуп келгиниз?

— Кодээ черге төрүттүнген мен. Шодлерге ажылдаан машиналарга чажымдан-на хандыкшылдыг турлум. Машина тудуушкун техникумну доосхаш, хөвең ажаар машиналар будурүп үндүрер заводка технологтап ажылдай берген мен. Билир чүвем чок болган ышкаш кынның келирге, бодумга кылыктанып турган мен. Ташкентниниң политехниктиг институдунуң кешээки салбырынга кирип алган мен. Оон өгленип алдым, ол мээң ажылымга-даа, өөредилгемге-даа шаптыктаваан.

Оон соонда заводта эң улуг цехтиң начальнигинге томуйлаттырдым. Ол ажыл меңээ шыпгалыг болган. Хөвең ажаап алыр машиналарны будурүп үндүрериң заводтыка ковүдедир ужурлуг турган, ынчаарга опу мээң цехим саадалы берген. Бир эң чугула кезекти негеттинип турар санынга чедир будурүп үндүрериң күүсеглиг шыдавайн турган бис. Чүнүң-даа ваймын шуут тыппастай берген үем база тургулаан. Оон ынай чаңдык кижилер бистиң хожудаашкывысты мээң аныям-биле, техниктиг дужулга чогум-биле база каап гайылбырлап туруп берген.

— Ол хожудаашкыңдан канчаар ушгунуп алган силер?

— Дүпелерде удувайн турдум. Ынчангаш амыдыралывда бир-ле дугаарында чаартмачы саналды киирген мен— кезектерни хөй күш үндүрүп хогжүлаарыпың орнуна пластиктиг деформациявын аргазын ажыглаар деп саналдадым. Ол саналды боттанарыпын нептеретскеи күш-ажылдың будурукчулуун он катап бедиткеи. Чогаадыкчы дилеп тывыпкынымны улам уламчылап, оске-даа чаартмачы саналдарны киирип турар апарган мен. Чогаадылганың ажыңы көрүп, бодумга бүзүреп турар апарган ыңдыг мен.

— «Компрессор» заводунуң директору албан-дужаалды Силерге саналдаарга, Силер чүүден эгелединер?

— Эргижирээн конструкциялларның машиналарынга ёзулуг-ла «бойкот» чарлаан, амгы үениң компрессорларын будурүп үндүрериң таарыштырып эгелээн мен. Депшилгелиг технологияны неитередири күш-ажылды организастаарының болгаш будурүлгени эргелеп башкарарының чаа хевирлери дээш туржу берген мен.

— Түңнелдери кандыг болганыл?

— Соолгу беш чыла заводка күш-ажылдың будурукчулуу будун чартык катап бээзи. Бистиң компрессор станцияларывыстың биргээзи делегейниң Лейпциг ярмарказынга бирги чергениң дипломун болгаш алдын медальды алган. Бегүн бистиң продукциявыс делегейниң 40 чуртунда барып турар.

— Бодунарның кылган, билген чүүлүнерге сеткилинер хаммас чүүлдер тургулаар бе?

— Болган чок-ла. Инженер-механик дипломнуг инженер кижи меңээ экономист болуру чугула кылдыр бодап келгеш-даа, шугулдай бээр мен. Заводта ажыл-херектериң байдалын анализтээри-биле дүүштүрбүшаан, өөренип эгеледим. «Компрессор тудуушкунунуң чижээнге конструкцияларны сайзырангай-жыдарының экономиктиг айтырыглары» деп диссертация ажылын чаа доостум. Ол ажыл 15 чыл иштинде шын угланышкынны заводка хандырып бээр кылдыр бодаар мен.

— Силерниң «директоржу күзелиңер» бар бе?

— 1980 чылга чедир будурулгени бүрүнү-биле таарты дериир. Ону мээң бодап турарым ышкаш, шак ынчалдыр кылыксаар мен. Ол чорук продукциянның шынарын экижидер, будурүшкүн хемчээлин ыйы катап улгатырар арганы бээр. Оон ынай: санаторий-профилактории тудуп, дыштанылга зоназын тургузар херек.

— Удуртукчу кижиге кандыг шынаргар ак үнелиг кылдыр бодаар силер?

— Директор хөй талалыг билиглиг кижи болур ужурлуг. Ынчалза-даа маңаа ийи чүүлду онзалап алыксаар мен: директор кижи чүгле бодунуң ажыл-херээниң дугайын эвес, харын кижилериниң сагыш-сеткилин база ынак билип алыр ужурлуг. Боттарының сагыш човаапкынналары болгаш таварышкан бергелери-биле ажылчыннар, инженерлер, цехтер начальниктери меңээ чедип келирге, удуртукчу кижи болгай мен даарзин уттуптар мен. Харын «сагыш-сеткилден» чугаалажылга соонда кижиге дузалап, кыс уруг төрүттүнген дээрге сеткилим өөрүп келир.

— Уруулар бар бе? Силерниң салым-чолунар дугайынла ол уруг чүнү бодап тараарыл?

— Лариса инженер, мээн доосканым, ол-ла институттуң дооскан. База-ла соолуга болгаш компрессор машиналарының талазы-биле тускай эртем-мергежилии шилип алган. Моон ынай тайылбырлавры артык боор ..

Наталья САРАФАНОВА.
ПМА-ның корреспондентизи.

НИГЕРИЯДА БАЙЫРЛАЛ

ЛАГОС. (СЭТА). Африкамың эң улуг чурту—Нигериянын Федеративтиг Республиказының 80 миллион чону бодунуң национал байырлалын—хамаарышпас чоруктуң хүнүн демдеглеп эрттирген.

Хамаарышпас хогжүдениң 16 чылы амыдыралдың бүгү-ле талаларынга колониализмниң аар-берге артыкшымнарын узуткаары дээш, национал экономиканы быжыглаары дээш нигерийлерниң шиитпирлиг өөредилгезинде күрүнениң башты—республиканың антиимпериалистиг үгланымышкынының идепкейлиг талалакчызы Муртала Мухамедти олургеи. Ол гулгээн организастаарынга ТРЭ-ниң шүүт киржин турганы истезгейин чорудулгазында илерээн. Ынчалзажок реакциянын күштериниң семелээшкинниерии түрзадаа, Нигерияның улуу национал хамаарышпас чорукту бижыглаарының болгаш экономиканы талазы-биле бүрүн түскайлаң болуруп чедип алырының оруубиле чоруурунга бүрүн шиитпирлиг.

Ажыл соксадыышкыны

МАДРИД. (СЭТА). Оппозистиг партиларның «Демократтыг конфедерациязы» дээр чаңгыс аай блогунуң кыйгырыгын ёзугаар Испаниянын ажылчы чоннарының «Демисел хүнүн» өртэмрип турар. Янды-бүрү тускай мергежилдерниң оон-оон муң ажылчыларын болгаш албан-хаакчыларын — металлистер болгаш чодаачылар, тудугжулар болгаш банкы албан-хаакчыларын, күрүне дүжүметтери болгаш чиижен садыгжылар сентябрь 27-де тайбың чыскаал үезинде студент Карлос Гонсалести барыын үзелдиг террористериниң өлүрүп каанынга удурлашышкынының демдээ кылдыр бурунгу хүн 24 шактыг ажыл соксадышкынын чарлаан. Ол кеминг үүлгедиишкинии доп-дораан истеп хынаарын, бурулулгаларны шынгыы шаажылаарын олар негеп турар.

ЛИТЕРАТУРАЛЫГ БУЛУН

ЧАЛЫЫ НАЗЫН

Оныу доосаш, ур-ле болгаш, душчуп тур бис.
Ону бөгүп ким-даа чүү деп багай көөрүл?
Ool-даа, кыс-даа эртем четкен, ажылдыг-дыр.
Опча-мелди, омак-хоглуг—эки-ле-дир!
Ам бис оскен, парталар тар апарган бол,
Алыс чүрек сургуул чаш шаан эргип кээр-дир
Оныа чүве, бистиң барын кижи бүрү
Одаавыста эжеш-эжеш келген-дир бис.
Олчалыглар—ажы-төлдүү кайы хөй-дүр.
Оларларга шуптувустан—изиг байыр!
Ам бис оскен, парталар тар апарган бол,
Алыс чүрек сургуул чаш шаан ырлай бээр-дир.
Башта ак дүк ийи-чаңгыс быскаппалкан
Башкывыс-даа—доостуруччу мында-ла-дыр.
Барык каш чыл мурнунда дег, башпак, сергек,
Вальсты ойпап турда, салгып дег-дир!
Ам бис оскен, парталар тар апарган бол,
Алыс чүрек сургуул чаш шаан утпас боор-дур.
Оңгур час дег чалыы, чараш назындыва
Оорушкүнүң аян-чоруун кылып тур бис.
Оскен чуртту чопу-биле кады чаартыр
Ондур чаагай кежик-чолдуг улус-тур бис!
Ам бис оскен, парталар тар апарган бол,
Ам-даа чүрек сургуул чаш шаан эргип турзуун!

С. МОЛДУРГА.

ДООЗУП ТУРА

Ыры, хогжум доозукчулар
— кежээзинде
Зал долган чиртиледи
дыңмиреп тур.
Хүндүледдиң аттестадын
Күжүл-дүр дээш
тыпсып берди.
Башкыларым,
Байыр-биле!
База катап ужуражып
чедип кээр иен.
Кады оскен инак эжим
карак базып,
Каттырымнап, чечек сунуп
чедип келди.
Малчыннаар дээш
дугуржугну
База дагыл сагындырды.
Кончуг шын-дыр.
Холуң экиел!
Комсомолчу сөзүвүстү чөрле
эллээл!
Чонувусна луза кадып,
бараан болур
Чолдуг үүле бүдүрери
онаашкан-дыр.
Серинп погаан чайлагларже
Сеткил-чүрээм ужугуптуу.
Күзел барда,
Күштүг болгай!
Хүннүү, дүнүү чылыспайн,
тутеуп ораал!

К. ОРГУ.

К. КУДАЖЫ.

ЭЭРЕМЧИГЕЙ

(БАСНЯ)

Ээремчигей
Эртеп эрте
Узун сарыг терезинниң
Ушун орү калгып үнгеш,
Эрткен-дүшкен ымыраа-
сөзүк тудуп чиптер
Эптиг черге дузак салыр
бодап орган.

Ыжыкталып
Ыпчап орда,
Бир-ле угдан сырыналдыр
Бичии салгын хадып
келгеш.
Терезинниң чиңге унун
Тендиледир силгий
каапкан.
Угаан-кудун Ээремчигей
оскунупкаш,
Узун чараа аргамчызын
шөөе каапкаш,
Оът-сигеп аразынче,
Октаан дап дег, шурай
бергеш,
Кара черден ыяк кыдыр
Халбактапгаш чыдыпларкан.
Демги салгын эрте бээрге,
Терезинче катап үнгеш,
Ээремчигей эктин чайып,
Эри хайның бодангылаан:
— Дендии халап шуурган
кээрге,
Делегейниң тыныш алдым.
Күштүг холум ону ыяк
тутпаан болза,
Күжүр ыпаар апдарлып
каар, чуурлуп каар иймк.
Ынча дээш сеи диген
шыкаш.
Ыпчап ылап шуурган
келген,
Ээремчигей терезинден
Эстей бергеш, ис чок барган.
Делегей-даа, кадап каттан
адагаш дег,
Тендиш дивээн, биеэ хевээр
туруп калган.

• • •

Бодун ылаваар
Болбас төвек
Бош достуг
Болур чүве.

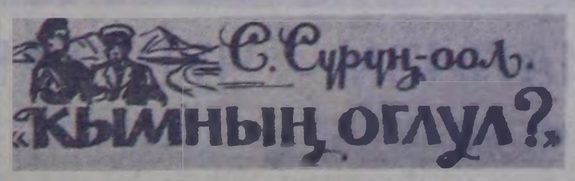

С. Сурүң-оол. «КЫМНЫҢ ОГЛУЛ?»

(Эгези № 232 солунда).

Кижилер душкан санында бот-боттарының дутаймында удам хөйүү билчии бар чыдар. Ак биле Хеймер-кыс база-ла ынчанган. Ам намдар төөгүзүп билчир. Күзелдерин солушкан. Келир үеини чугаалашкан. Бир хүн Ак санал киирген:

— А Хеймер, мынчаалы шиңме. Мен солдаттаан келийн. Сен кайы-бир черге өөренип тыт. Оон огленип алырыл. Оон хөй кадараалы. Малчыннар болгай бис.

Хеймер-кыс дораан харылаваан. Олар баалык кырынга олурганнар. Ооң кайы-даа талазынче көөрте, каймыктан бээр костүп чыдар. А доң кырында саглагар-саглагар сарыг сигеннер эңдерик. Хеймер-кыс оларны чудбарлап, салааларынга ораай туткулаап, октагылап чыткан.

— Чоп үүүң читти?—деп, бирээзи харыы негээн.

Уруг улуг тынгаш, удур айтырган:

— Чүү дидиң моң? Меп өөренип чыдар, сен солдаттаар. Оон өглениир. Оон кадарчылар болдувус бе?

— Ийе.

Хеймер-кыс хүлүмзүрээп.

— Чоп хүлүмзүрдүң? Азы болдунмас мышкаш-тыр бе?—деп, ool улам тодарадыксаан.

— Адырам. Ак, сен чугаалап көрем: сеп менээ ынакшый бергениң ол бе?

Ак кезек тула берген, сөглептер сөстер тып чадаан. Ол аңаа шынап-ла ынакшаан бе ынчаш? Ол айтырыгны тодарадыры тоң чугула деп чүвеин ам билип каан. Бачым кадында бодап чыдарга, олар ийининң ынакшааны маргылдаа чок. Танышка-ла, эдериш-ке-ле элээп үр апарган. Бо араазында чүгле ошкажыпчыттажып каапкан эвес, оондаа оске, оон-даа чугула чүүлдер болгулаан. Ам ону бот-бодундан чажырган хөрээ чүү деп. Кижи сактырга, ынакшыл дээрээ ол-ла чүве ыйнаан. Ол хиреде ол чүү деп айтырыг боор: «...сеп менээ ынакшый бергениң ол бе» деп аан.

— Ол-дур көрдүң бе. Сээң база үңүң чидип калды. Чугаалаар бетиндо боданыр деп чүве ол-дур. Айтырымга тулуп калдың—дээш, Хеймер-кыс эгнинери дегжип чыткан Актың эктинден куспактап алган. —Ам база бир айтырым бар. Сеңээ мени ылаңла ынакшый бергеи деп бүзүреп турар сен бе?

Ак база тулуп калган, ынчалза-даа уругже бо чүвү чулчуруп чыдар кижи боор сеп деп айтыргаптыг ыырай-биле әдепсинип көргеп. А оозу ол-ла айтырыын катаптаан:

— Харын чугаалап көрем. Сеңээ мени ылаң-ла ынакшый бергеи деп бодап турар сеп бе?

Ак, ону бир-ле чүве белиңпеднгкеи ышкаш, хепертеи чизир-чазыр тура халаан.

— Ийе, бүзүрээр мен. Сеңээ менээ ынак сөл, мен баа. Оон башка... оон башка... Харын ол-ла, кайывыска-даа ынак бис.

— Барымдаазы? Херечензи?

— Барымдаазы чүү боор, баш ашкаи.

— А херечензи?

— Херечензи? Херечензи ким боор. Хөй-дүр: бо аттар, бо хөйлар, бо Чедерииң хоовузу, дүү салдап турган хамнаарак!

Актың кылыыр хайнып турган, а Хеймер-кыс каттырыпла чыткан.

— Чоп каттырар сеп?—деп, Ак шугулдап айтырган.

— Каттырбайн, ындыг тогенчиг кижиин. Сээң хереченлерин биске хереченн боон шыдавас-тыр ийин.

— Чүге?

— Чүге дээрге оларда чугаалаптар дыл чок-тур, олар кымга-даа өчүк берип шыдавас.

— Өчүк? Оон хөрээ чүл? Ол кымга хереклиг чүвел?— деп, Ак улам сиинниккен.

— Хереглеп боор кижилер база турар чадавас.

— Черле хоржок.

— Чүү хоржок?

— Мен кымга-даа өчүүм бербес мен. Меп кымның-даа чурттаалгазын үревээп мен, кымның-даа кадайын чара кирбээп мен. Бот уруг, Хеймер-кыс деп кыс-биле холбашкан мен—депкеш, Ак үзүктеди хона бергеш, солагай холу-биле хавааи туттуигаш, аал уунче көрүп турган боду, ам чердө чыгыышаан Хеймер-кысче эргилип, олура дүшкеш, маажым үн-биле айтырган:— Ам сеи чугаалап көрем. Сеи менээ ынак сеи бе?

— Та— дээш, уруг эктин кыскан.

— Та? Ынчаарга билдиигир ышкажыл: меңээ ынак эвестир сеи—дээш, Ак база катап тура халаап, ийи холуи нарменаныпкаш, ыпай-бээр чаяңнады баскылаап, үргүлчүдээн:— Ындыг кижи чоп ынчап турган сеи?

— Канчап?

— Кижи будап. Хөй кадарган кижиии хүнүүн-не сүрүп. Бар, чок чүвеи харам чокка...

— Оон чүү болган ынчаш? Сеңээ багай чүве болду бе?

Ак ооржургай бергеп.

— Чок, багай-даа болбады.

— Ол-дур, ам чүүл ынчаш, хөй черге хөрээп доңгайтып.

— Доңгайтпайн. Сеи чүге меңээ ынак эвес мен дидиң. Азы ашактыг кижи сеи бе? Чоп мындаа ашактыг болза чанында-ла оргай дяжик сеи?

— Ашактыг болза чанында олурбайн канчаар, валдар кеиип чоруур боор бе?

Кезек када ыытташтаанаар. Хеймер-кыс ийи билээп сыртаңгаш чыдыпкан. Ак шимчеп дивейи турупкан. Хөпертеп хиг-хаг дээп чүве бар. Урут ковайып келген.

— Бо чүү аңаарды?

— Хартыга кушкаш теп апгарды.

Чугаа оон уламыидан база үүүп келген.

— Хеймер-кыс, чугаалап көрем. Мен сээп чүп кижи мен: ашаап бе азы?..

— Ашаам деп канчап ашаам дээр мен. Сээп-биле ог-бүле тудуп, ЗАГС кирип, бадыланчып алган эвес мен.

— Ам чүү мен ынчаш?

— Амдыызында танышым дээр мен ыйнаап.

— Ыйнаап? Эки-ле сес-түр, а алызында?

— Та. Көөр аңаар.

— Хы, амдыызында танышы. Алызында та. Ындыг кижи, чүгле бадыланчып алган кижиизин ашаам дээр кижи, чүге электеп чурум үреп турган сеи?

— Канчап чурум үреп?

— Мээп-биле канчап турдуң? Сеңээ ашаап-биле дөмей турдум чоп.

— Оон чүү канчап барды. Азы сеңээ багай болду бе?

Ак харыы бербээп, кымчызы-биле сапыын каккылап турган. Хеймер-кыс туруп, херлиң, эзеглээш, Актың белиидеи куспактай тутган.

— Чаа, ам болауп, оон артканып ынчаш чугаалажыр бис. Доо кордүң бе, хоюң узудап бар чыдыр. Барып доозуп каг.

Ак оон аайы-биле чоруткан, шынап-ла хоюн оскээр утпап бар чыткан, Хеймер-кыс катап чыдыпкан. Ам оон бодалы Хемчикте барган.

(Уланчызыг).

ПРАСЛОВОНУҢ АЯЛГАЛАРЫ

Можайск районуиуң узут эвес Прасловo суурунга мржмм кежээлерде ыры аялгалары чаңгыланып келир. Суурну долгандыр турар моогүлүг арыгларга, шолдерге чамдыкта уяранчыг, чамдыкта хогжуг-оман ырларының аялгалары кайы мрактан бо-ла дыңналып келир. Ол черниң аас чоргаа ансамбининң эң хоочуп мраажыларының бирээзи Серафима Егоровна Калинина ол ырларны үргүлчү эгелээр. Боттыынгыр 15 артистерниң ниити назы-кары шагда-ла муң ажа берген. Боттарының чаңгыс сууржуварының мурнунга. Подмосковьеиңе оске-даа районнарынга концерт, оюн көргүзүп турда, озарлың энергиязын, мергежилдиинң кандыг дээр.

Ол онзагай коллективтиң репертуарында долгандыр турар кодээ суурлардан чыып бижип алганы чүе ажыт ырлар бар. Ниити ырның Прасловода мастерлери оюн бүргүзүп кончуг кызымаа-биле белеткээрлер. Барык-ла хүп бүргүзүүде олар белеткел кылып чыгырлар, минчап оске кандыг-даа черлерге дыңналбас дедгем болгаш шөлээп ырлар чаңгыланып үнер.

ЧУРУКТА: улустуң аялгаларының чаңгыланып турары.

В. ЗУБАРЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Улусчу университет

Тоогу бииглериниң баштайгы улусчу университеди Тадминистанда бурунгу хүн ажыттынган. Душанбениң Т. Г. Шевченко аттыг педагогика институдунуң чанында ону тургускан. Бо дээрге Тадминистанда 922-ги улусчу университет бөлүп турары ол. Оларда чүс муң ажыг кижи өөренип, боттарының биилиин бедидип ап турар.

(СЭТА).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—«Музыкалыг киоск».
9.30—Документалдыг телефильм.
9.40—«Балет дугаймында». РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Львов-Анохин дамчыдыгаиы чорудар.
11.00—«Сээң сонуургаар чүүлдериң».
12.00—«Совет Эвилелиниге баравн боон тур иен!»
13.00—Медээлер.
13.10—Мультфильмшер программазы.
13.50—М. Равель—«Болеро». Фильм-концерт.
14.10—«Кино аян-чоруктарының клуву».
15.10—«Делегей панорамазы».
15.40—«Бистиң кожаларывыс». «Гарнитурлуг хана артында».
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Ye». Информастыг программа.
17.30—«Музыкалыг киоск».
18.00—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионазы. «Спартак» (Москва)—СКА (Ленинград). В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт орудузундан дамчыдылга.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—Э. Хильдиң күүседелдээ-биле совет композиторларның ырлары.
20.45—«Кодээ дугаймында».
21.45—«Богун—Башкының хуиу».
22.15—Уран чүүл мастерлериң концерти.
23.00—23.20— «Ye». Информастыг программа.

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00—Совет музыкаиың чымыды арынары.
8.50—9.00—Чапсар.
9.00—«Сеии манап тур бис, ооп». Уран-чечен фильм.
10.30—Сүт полозунга ССРЭ-ниң чемпионазы.
11.00—«Ёдуут ооллар».
11.45—Уругларга фильм. «Колумбо» хемеден ооп». Уран-чечен фильм.
13.00—Медээлер.
13.10—Улустуң хогжум хорекседдериниң оркестри ойнаар. Ташкентиден дамчыдылга.
13.40—13.50—Чапсар.
13.50—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».
14.35—«Сеии манап тур бис, ооп». Уран-чечен фильм.
16.05—«Музыкалыг абонемент». П. И. Чайковский. «Рококо темазынга вариацииялар».
16.30—Сүт полозунга ССРЭ-ниң чемпионазы.
17.00—«Ye». Информастыг программа.
17.30—ССРЭ-ниң Күрүнеиниң академиктиг симфоиия оркестриниң 40 чылынга. Концерт. Программада: С. Рахманиновтуң ийиги симфонизязы.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Хамаатыг камгалалыының билиглерии — кижи бүргүзүүгее». Дамчыдылга.
18.45—«Тулугчулар». Документалдыг фильм.
18.55—«Собеседник». Дамчыдылга.
19.25—Телефильм.
19.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Концерт.
20.45—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».
21.30—«Сеии манап тур бис, ооп». Уран-чечен фильм.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Аагаар

Бөгүн республикага бүрген чамдык черлерге ол хар чаар, агаарның температуразы даглыг черлерге 4—9, оске черлерге 9—14 градус чылыг болур. Кызылга шоолуг боранналвас, агаарның температуразы 7—9 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Эртине шыгжаттынган хол» 9.00, 10.50. «Кыстар ашактанар ужурлуг» (2 сериялыг) 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оң-баазын дүштер». «Адыр, сеии шиңме!» (9-ку үндүрүлгези) 9.40, 11.00, 14.00, «Даймага дайын мыкаи» 12.20, 15.20, «Кижиге чүү херегил» 18.55, 20.50. «Оске чаглаар» 17.00 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Кижиниң салым-хуузу» 11.30. «Табор талыгырже чорупкан» 1.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мындыг бедик даглар» 11.30, 13.00, 14.30, «Музыкалың үнери» (2 сериялыг) 16.00, 19.20 шактарда.

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Мону мен олүрдүм» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыды 9.00, «Ырлакы ожиндириишкинде» 10.20, 14.45, 16.30, «Кыстар ашактанар ужурлуг» (2 сериялыг) 12.05, 18.45, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кижиге чүү херегил» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оң-баазын дүштер», «Адыр, сеии шиңме!» (8—9-ку үндүрүгеан) 15.00, «Табор талыгырже чорупкан» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

СЭКП-ниң Тожу райкому, райкүүском, «Тоора-Хем» совхозтуң дирекциязы болгаш парткому ажылчы чоннар депутаттарының Тожу район Советиниң депутады, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, совхозтуң иниш кадарчызы

Кол Даздашевич ШОЙ-СЮРЮҢНУҢ

хөпертеи мөчээнии дыңналдың, ооң өг-бүлезиниге, дөргүл-төрелдериниң хаиы кажыдалын илергейлеп тур.

СПОРТЧУ АЛДАР

МОЛДАВ ССР. «Виброприбор» деп будурулге каттыжымышкыны чүгле эки приборлар будурүп үндүрери-биле сураглжап болдур ийин. Мурнакчы будурулге черииң ажылчыиарын болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларын Молдавияда эки спортчулар кылдыр база бээвр. Шида спорт болгаш күш-ажыл кады.

Спорт комплексизиниң стевдилерии хөй сашыг кубоктар, дипломнар база хүндүлел бижиктер каастаап. Каттыжымышкыпның цехтеринде, конструкторлар бюроларында ГТО-нуң ийи муң ажыг демдээп чедип алганнар ажылдап турар. Маргылдаадарга заводтуң спортчу алдарын ССРЭ-ниң 40 ажыг спорт мастерлери база бирги разрядчылар камгалаар.

Каттыжымышкында ДОСААФ-тың спорт-техниктиг клуву база «Родина» деэр шериг-патриотчу клуб ажылдап турар. Оларның секцияларында прибор тудугжуларының ийиги кижи бүрүзү ооренип келген. Цехтер аразының база ниити заводтуң маргылдааларынга муң-муң ажылчыннар киржир.

ЧУРУКТА: заводтуң күш-культуржуларының алган шаңналдары.

А. СЕМЕХИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Олар—амы-тынын харамнанмаан

Эрес-дидим чорук

Албан хүлээлгезиниг арттырып турган, чаныш-сыныш чок хөделиишкиннерн болгаш эрес-маадырлыг чоруу дээш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле милицияның лейтенантызы Алы Джаби оглы Джафаровту (олген соонда), милицияның сержантызы Вагиф Гумбат оглы Исмаиловту Кызыл Сылдыс орден-биле шаңнаан.

02 шак 30 минута. Чүүк машиназы Агджабединск эмнелгезиниң херимииң хаалгазын буза тарарып эртишаан, кирер ажык аксыга хепертеи доктаап турупкан. Ону коргеш дувүрей хона берген дежурный эмчилер дүрген-не машинага маңнажып келгепнер. Оон кабиназының иштинде рульга чүгле ыыртыпып чолдепип орар милиция ажылдакчызы аар балыглаиган болгаш, хаиы ам-даа токтуп турган. Ол сымыранып: «Самосвал... «Зил»... 34-48 дугаарлыг...» — дээп соонда медерелии оскупупкан.

Каш минута эрткепде, Азербайджаның Агджабединск районунуң ИХК-ниң начальиги Васиф Ахмедов болгаш оперативтиг болүк эмнелгеге кирип келген. Олар балыглаиган кижи сержант Вагиф Исмаилов-дир дээрзин танып каапнар. «Ол дейтепант Алы Джафаров-биле кады таныпыл бе-дүүнге турган уэус болгай. Алы боду пайыл?»—деп, бирде кижи айтырган.

Удаваида милицияның Агджабединск, Агдам, Бардинск, Евлах, Мир-Бажир район килдистериниң хууда составтары дилээшкинче киришкен. Радио дамчыштыр КАИ-ниң постуларынче дыңнадыглаарны чорутқан. Шак бөзин четпээвде бүгү-ле оруктар хайгааралта алдынган.

Балыглаиган сержантының адаан машиназының дугаары оперативтиг ажылдакчыларны Агдам районнуң бөт-орулга чарыглалыг туруг-монтаж участогунга чедиро бергеп. Чолаачы Иман Имавов ооң башкарып турар самосвалдың чогум кайда турарын тодарган билбес болган. (Шала соолүүредир ол самосвал Гар-Тар хемчиктиң тывылган). Ооң мурнунда ийи удаа шиитпирип чораан Имановту машаган оорлаар шинчилиг кижи кылдыр милицияның карапын турганы таварылга эвес болган. Ооң хүн бүрү эдериишкеи оңучуктери шала сезиктиг кижилер—кожазында совхозтуң ажылчыннары Гаджиев биле дорт катап шиитпирип чораан Мамедов олар апарган. Оларны үжээлдирээш тудуп хорутдаан. Капчаар-даа агартынар очүк тыпаавыидан бир-ле дугаарыпла Гаджиев тодаргай барымдааларны чугаалап берген.

Байдал ам долузу-биле тодаран эгелээн.

...Агджабединск районнуң чурттакчыларының мал-маганы чооктаи бээр чамдык дүнелерде чидип турар болу бээрге, районнуң ИХК-ниң хайгаарал кылыр патруль болүктерин тургускан. Оларның бирээзиигге участок инспектору Алы Джафаров биле сержант Вагиф Исмаилов кирген. Ынчангаш олар ол дүне залчегиг дежурныйлаашкынче үүлүкеп. Сержант патруль түүк машиназыи башкарып, а лейтенант караа шылагамыза-даа, орус дургаар кичээшгейин кошкатпаан. Ол хепертеи орук хажыныида шаа озалаап черде чаштына берген хевирлиг машинаны эскерип каап. Самосвалдың рулюиуң артында орган аныяк эрдеи айтырыг салырга, ооң харыныпың сезиичии кончуг болган. Тус черии база эки билбес, бодунда кандыг-даа документ чок. Ону районнуң ИХК-го экиэор деп шиитпир үндүрген.

«Че, сеи мурнай хаи ор. Мен сээң сооц-биле...» деп, лейтепант сержантыгга чугаалаан, моторуп чаа-ла ходелдиреринең кыры чорда, машинаның кабиназы хепертеи ажыттынган соопда, ооп бичии калыбрлиг ланчыы боовуң үүү бөшпаган орган. «Ам-даа ийи кижи» деп Джафаров эскере тыртып каап, буду-биле боопу дээрбечилериниң холуидан үштө тептерип орадаашкаи. Боо даажы чыжырт дээп.

Сержант ону дыңнаваан. билбээп болгаш, ооң ажылың ол ойде амызыидан чарылганын, а одуруүчүлер лейтепантының пистоледи-биле соопдан сүрүп кел чыдарын-даа сагышпаан. «Джафаров чоп сваздай хона берди. Машагынар апарган-дыр аа» кылдыр Исмаилов боданган. Удаваида самосвал көстүп келгеп. Кабиналар дужаажып келирге, тормозтар кыжырт кылынгылаан соопда. боо даажы чаңгыланы берген (сөөлүнде сапзарга: пистолеттеп 8 ок, лапчыдап 3 ок аттынганы илерээп). Ханга борашкан Исмаилов чолаачы орар черже барып үшкан. «Ам шүүтү белеп»—дээп соопда дээрбечилерииң бирээзи чүүк машиназыи орук хажызыныче тургузуп каапкан. Ыпчалаадаа сержант дириг арткан. «Медерелди-ле чидирбейн көрээ» деп бодап кээрге-даа чараң карадыглап, муңгаштаныл-ла кээр мындыг болган. Вагиф эптиг ойпу шилип адырып бодап чыткан. Кажап кем-керек үүлгедикчизи самосвалыиче углаптары билек, ол машиназы-биле бурупгаар хаккаш ыпай болган.

«Тур! Тур!». Дээрбечилер девидей хона бергеиниден херектин ужурун дораан-на билип чадап каапп. аймаарап калган.

Аар балыглаиган милициопер түүк машиназыи 20 километр халыткан. Агджабединск эмнелгезиниге чедир 20 километр...

Исмаиловтуң ажы-тынын кайчаар камгалап алганы—ол адгы тоогу. Эмчилериниң холу үш удаа сула салдыпаа-даа, Исмаилов домей-ле шүүтүзүп шыдашкаш, эттиикеи сегээп, катап ажылдап эгелээн.

А кем-керек үүлгедикчилерге кавчаганы? Херектиң илереэзии ёзугаар алырга, чогуппа Имапов, Мамедов, Гаджиев олар район девискээриниң мал-маганын соолап турган. Гаджиевтиң ачазының кодазынга колхоз демдектерлиг оя хире хөй оттап чораан. Олар үжелээ ол дүне база-ла дапчы-биле чепсеглептеп, «херек кылып» чорупканнар. Сларлың оруун чавыш-сыныш чок милиция ажылдакчылары: беш уругнуң адазы, 38 харлыг лейтепант Алы Джафаров биле үш уругнуң адазы, 32 харлыг сержант Вагиф Исмаилов ийилээ лоза турупгар деп олар кайын билгепнер деп!

Оларга хамаарыпгыр суд шыңгыы, ыычалза-даа шын буруудалыр доктаавды үндүрген: Исмаилов биле Мамедовту поломенчиниң дээди хемчээ-биле, Гаджиевти 15 чыл хос-талгазын казып шиитпкеп.

В. БУСАЛАЕВ.
(«Неделядан»).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлавкчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи ажылдыл киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, иелээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-22-64 чагаа киллизиниң 2-41-27 информация база совет тургузут киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериялың 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ № 1771.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдениниң Ном гидурер чер, полиграфия болгаш ном садымының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01311.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 234 (10219) | 1976 чылдың октябрь 5, вторник | 1925 чылдан үдээшкинизи | Өртээ 2 коп.

Бүгү-эвилелдиң эртем-теоретиктиг конференциязы

«СЭКП-ниң XXV съездиниң болгаш марксизм-ленинизм теориязының хөгжүдезиҢ» деп темага Бүгү-эвилелдиң эртем-теоретиктиг конференциязы октябрьның 4-те Москвада ажыттынган. Маркс-изм-ленинизм институдуң, Пинтилел эртемнери-ниң академиязы, СЭКП ТК-ның чанында Партия-ның дээди школазы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы оны организастаан. Оон ажылында хээ-ди өөредилге черлериниң пинтилел эртемнериниң талазы-биле эртемденнери, башкылары, партия ажыл-дакчылары, пропагандистер, лекторлар киржип турар.

Конференцияны СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин ажыттыкан.

Академиктер — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентиизи П. Н. Федосеев, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директору А. Г. Егоров, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Делегей экономиказының болгаш делегей харылзаалар-ының институдунуң директору Н. Н. Иноземцев олар ында идегелдер кылганнар.

Оон соонда конференцияның киржикчилери дараазында секцияларга ажылды чорудуп бергенер: «Партия — сайзырагай социалистиг пинтилелдиң үезинде», «Сайзырагай социализмниң социал-экономиктиг айтырыглары», «Сайзырагай социализмниң байдалында коммунистиг кижизидиишкинниң, социалистиг идеологияның болгаш культураның айтырыглары», «СЭКП-ниң делегей политиказының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң айтырыглары».

Октябрьның 5-те конференция ажылын үламчылаар.

(СЭТА).

ШАЛЫПЧЫ ОН ХОНУК ЧОРУП ТУР:

АЖААЛДАНЫ ШЫНАРЛЫГ ДООЗАР

Хову ажылдарының хүн демдеглели

ТЕМП, ЧҮГЛЕ БЕДИК ТЕМП!

Республиканың колхоз, совхозтарында ажаал алыышкын үламчылавышаан. Октябрь 4-ке чедир медээ ёзугаар алырга байдал мындыг:

Районнар	Ажаар тараа культуралары (га)	Бастырганы (га)	Бөлген саваҢ (га)	Аңдарган чер (га) (хуу)
Бай-Тайга	4790	4970	3618	37
Барыын-Хемчик	9700	7163	3100	36
Өвүр	250			
Чөөн-Хемчик	30095	13663	5002	22
Улуг-Хем	31500	19313	9205	48
ТаҢды	51187	36573	2189	46
Тожу	1300	200	—	36
Каа-Хем	39005	25033	12405	43
Тес-Хем	3829	1454	1454	38
Эрзин	4300	4811	3610	56
Кызыл	35899	24609	12832	64
Бии-Хем	26777	5552	1100	45
Республика	244632	143341	74216	46

Соолгу үш хүнде бастырган тараанның өзүлдези 11789 гектар азы хүнде-ле 3,9 муң гектар болган. Бо дээрге база дүвүренчиг, чүге дизе, ооң мурнундагы үш хонукта турганындан кескүзүү-биле эвээжей берген.

Октябрь ай тараажыларга шынгыы шылгалданы бере берген. Чамдык районнарга чаггап хаттыг чаашкыннар, харын-даа чамдык районнарга болган хар чаашкыны ажаал алыышкын ажылдарын нарыядап, техниканы ажыглаарынга берге байдалды тургуза берген. А сыпта арткан тараа база эвээш эвес. Арткан тараанын хөй нуруузу эң эки шөлдериин бооп турарын оваарза чөгүүр. Бо тургустуна берген байдалдар болза чоокку хүннерде ажаал алыышкынны доозарының шинтипирлиг хемчеглерин алырый, ооң-биле кады күскү комплекси доозарын иеген турар.

Шалыпчы он хонукта дээре түннелдерин Бай-Тайганың болгаш Эрзинниң тараажылары чедип алган. Олар планда көрдүнген тараа шөлдерин кезерин доозкаш, ам чангыс чылдыг сингеннериҢ кезиишкинин чорудуп турар. Каа-Хемниң ажылчы чоннары эрткен үш хонукта тараа бастырарынга шуулдени чедип алган. Олар 2,5 муң гектарның тараанын бастырганнар. Улуг-Хемниң чер ажыдыглары бо-ла үениң дургузунда база ол хире хемчээлиг черниң тараазын бастырып алган. Кодээ ажылагайның дуржулга станциязының, «Коммунизминиң херели» колхозтуң тараажылары тараа кезерин доозарының кырында келген.

Республиканың өске районнарында ажаал алыышкын темпизи чавыс. Чижээ, Барыын-Хемчик районну ап көрээли. Ол район соолгу үш хонукта чүгле дерт түс гектар черниң тараазын бастырган. Республика штавының ажаал алыышкынны доозар талазы-биле айыткан хемчеглерин амыдырала боттандырар талазы-биле ук районнуң ажылагайларының удуртукчулары болгаш специалистери, кодээ ажыл-агый эргелели дээштиг хемчег ап чадап турарының ужуру үүү ирги?

Чоокку хүннерде тавычалай кескен шөлдерниң тараазын бүрүн бастырып алырының хемчеглерин алыр херек. Тараажыга эвээш арткан уе оны негеп турар. КомбайнерлериҢ, чолаачыларның ажылын тодаргай организастаан, машина-техниканың техниктиг хандырылгазын экижиткен таварылгада үстүнде негелдеени күүседир арга тургустунарын утпас херек. Ынчалза-даа Чөөн-Хемчик, ТаҢды, Тес-Хем районнарда комбайннарның эвээш эвес кезии аңаа туруп турары таарышпас. Ынчангаш мастер-эдиктиглериниҢ, бүгү инженер албанының ажылын экижидери негеттинип турар.

Хову-шөлдерде ажылдап турар комбайнер, чолаачы бүрүзүнүң ажаал алыышкынны дүрген доозары-биле ажыдыларынга социалистиг чарыш улуг рольду ойнаар. Партия организациялары оны чер болганга калбартып, тодаргай удуртур хүлээлгелиг. «Россия», «Совет Тыва», «Шамбалыг» совхозтарда, Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» колхозунда механизаторларның социалистиг чарыкшын эренгей организастап турарындан механизаторларның оргузунда коруу-чуруу үрээр үүүлдер безин илереттинип турар. Дүжүттүң салым-чолун үзе шинтипирлеп турар бо үеде ындыг чоруктарны болдурбазының бүгү хемчеглерин алыры чугула.

Октябрь — күстүң айы, ол бодунуң эргезинде кирген. Аңгы үеде соок дүжүп эгелээн. Ындыг болганда хову турлагларында ажылдап турар кижилерниҢ амыдырал хандырылгазынче кичээнгейни суларатпазы чугула. Оларны чылыг индик-хеп, хоолулуг эки чемнер, эптиг болгаш чылыг чуртталга чери-биле хандырарын боттандырар херек. БистиҢ кожаларывыста областарның үлегерин ёзугаар ажылдап турар кижилерге, ылангыя келээри шактарда изиг шай, кофе чижектиг сускуннарны чедирип бээрин практикалаар херек.

Бо дээрге үүрмек чүве эвес-тир. Оларны эки организастаан таварылгада ажылдың темпизи дүргедээр, бистиҢ мурнувуста сорулгалар шинтипирлеттинер апаар.

ТаҢдының Дуржулга станциязының хову-шөлдеримде дүшүт ажаалдазы девстүр чыгаан. Бо хүннерде оон 1303 тонна тараа күүрүне шыгжамырынче киргеи. Ниити шөлде дүшүттүү 85 хуузу бастыртынган. Комбайнерлер оргумаа-биле 11,1 центнер дүжүттү гектар бүрүзүнден ап турар. Ажаалданың темпизи ам-даа бедик.

Мурнакчы комбайнерлер Г. Ошлаков, К. Зиновьев, М. Редькин олар хүн үлүүн доктаамал амыр күүседип турааилар.

Станцияның ажыл-ишчилери онгу беш чылдың баштайгы чылының дүшүдүн ыяска хуусаада, чидириг чонна ажаал алырының талазы-биле социалистиг чарышка киришкеш, бо хүннерде улам шалыпчы ажылдап турар болгаш тараа ажаал алыышкынының шалыпчы он хонуунда эң шудургу ажылдап туралар. Ынчангаш ажылының чедиишкинниг болуруига олар бүрүн бүтүрелиг.

ЧУРУКТА: Дуржулга станциязының мурнакчы комбайнерлериниҢ бирээзи Георгий Миронович Ошлаков.

А. КОЙГУН-ООЛДУҢ фотозу.

...

КЕЛИР ҮЕНИҢ АЖЫЛЧЫННАРЫ

Эрткен субботада бистиң чуртувуска Аныяк ажылчынның хүнүн демдеглеп эрттирген. Ону комсомолдуң III съездизинге В. И. Ленинниң чугаазынга турасказаткан. Ол үүн бистиң республикада профессионал-техниктиг училищелерниң чамдык сургуулдары, башкылары болган дагдыныкчылары Балгазындан, Чазаандан база Ак-Довуракган Кызылга келгилээн. Ол ышкаш Кызылдың профтехучилищелериниҢ төлээлекчилери база аңаа киришкен. Олар баштай Ленин кудумчузун өрү марштап өскээш, Ада-чурттуң Улуг дайынынга мөчээннериниҢ турасказынга бооцал-бооцал чечектерни салган.

Оон соонда Кызылда Политехтиг чырыдышкын бажыңында слётка чыглып келгеннер. Оон хураадаар залын олар долдур олурупкан. «Бүгү-ажылчы курлавырларның марыжы» чаңгыланып турда, училищелериниҢ өнүр кызыл туктарын киирип келген.

Анда республиканың профтехоредилге эргелелиниҢ начальниги Н. И. Чичинин СЭКП-ниҢ XXV съездизиниҢ шинтипирлеринге дүүштүр бистиң чуртувуста бедик мергежилдиг ажылчыннар белеткээр дээш ол чугула сорулганы канчаар шинтипирлеп турарының дугайын чыылганнарга чугаалап берген.

Ажылчын аңгының күшажылчы курлавырларының төлээлекчилериниҢ ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов, 48-ки тудуг эргелелиниҢ сургакчы тудугжулары: ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ депутады М. В. Сафронова, СЭКП-ниҢ XXV съездизиниҢ делегады А. И. Ельшова, ВЛКСМ-ниҢ XVII съездизиниҢ делегады Н. Оон олар байыр чедирген.

Оон соонда бирги курстарның сургуулдары даңгырак хүлээп алган. Слёттүң соонда профтехучилищелериниҢ ботты-выңгыр уран үүл болгуниериниҢ концерти болган.

ЧУРУКТА: профтехучилищелериниҢ республика слёдунга чыглып келген төлээлекчилериниҢ тук тудукчулары В. И. Ленин аттыг шөлде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДООЗАР ЧЫГААН

«Улуг-Хая» совхозтуң механизаторлары онгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүн чидириг чокка ажаал алыр дээш бо хүннерде улам шудургу ажылдап турар. 6 муң гектар черниҢ тараазын ажаал алыр сорулга оларның мурнунга тургустунган турган.

Соолгу хүннерге чедир 4 муң ажыг гектарның тараазын ажаал алган. Бир гектардан-на ортумак дүжүт 5,9 центнер боон турар. Совхоз күүрүне шыгжамырынга 400 тонна тараа дужаар планын 487 тонна кыдыр күүседкеш, бо ажылды ам-даа уламчылап турар.

Комбайнерлер аразынга калбарган социалистиг чарышка Валерий Кызыл-оол шылгаран, сезонда 192 тонна тараа бастырар хүлээлгезин чедип хонук бурунгаар күүсеткен. Механизатор Чаш-оол Дойду 384 гектарды иестирип, 136 тонна тараа бастыргаш, чарыштың ийнги одуруунда чоруп турар.

Комбайндан шаңче тараа сөөртүп турар чолаачылар Путинцев, Кожемякин, Начын-оол, Даш-оол олар хүн бүрүнүң даалгадын 130 хуу чедир күүседип, хову «корабльдериниҢ» үзүктей чок ажылдаарын хандырып келген.

Казахстанның партия-ажылагый активиниҢ хуралынга СЭКП ТК-ның Чингиве секретары аш Л. И. Брежневтиң чугаазынга сорук киргеи «Улуг-Хая» совхозтуң механизаторлары ажаал алыышкынны шалыпчы он хонукта доозарын шинтипирлээн ажылдап турар. О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ!

СЭКП-ниҢ XXII съездизи аттыг совхозтуң директору эш Т. К. ПИЧЕН-ООЛГА
Партком секретары эш К. К. КУУЛАРГА
Ажылчын комитединиҢ даргазы эш В. Д. МААДЫГА
Көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы эш П. К. КУУЛАРГА
ВЛКСМ комитединиҢ секретары эш М. Б. ДОЛААНГА

Эргим эштер!

СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели совхозтуң коммунистеринге, комсомолчуларынга болгаш бүгү ажылчыннарынга Төрээн чурттуң шыгжамырынче 400 тонна тараа дужаар планын октябрьның 5-те 576 тонна кыдыр күүседип, күш-ажылчы тиилелгени чедип алганы дээш иниг байырны чедирип тур. Ажыл-агыйга мал чемин белеткээри-биле хаара туттунган ишчилер сиген болгаш сенаж белеткелиниҢ планныг онаалдаларын база чедиишкинниг күүсеткен. Ук совхоз хүрүнеге дүк дужаар чыл планын 114,3 хуу, а эрткен тос айларда сүт дужаарын 105,6 хуу болган эътти—106,5 хуу күүсеткен.

Совхозтуң ажыл-ишчилери дүжүт ажаалдазын болгаш үрезин уварын октябрь 10-га күүседип, планнан ажыр 400 тонна тарааны дужаарын база сүт садарының чыл планын ноябрьның 7-де бүрүнү-биле күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээзегени алган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниҢ шинтипирлерин амыдырала боттандырып, ук совхозтуң ажыл-агыйлары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээрингe СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели бүтүрелин илертейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Мөңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» колхозтуң даргазы эш С. К. ШЫДЫРААГА
Партком секретары эш С. Х. ХОВАЛЫГГА

Эргим эштер!

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели мал ажылының продукциязын садарының чыл планын чедиишкинниг күүсеткени-биле «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчуларынга болгаш тускай эртемнигленнерге байыр чедирип тур. Онаалдадан ажыр 12 центнер эттии, 26 центнер дүктү сатказ. Оон-биле кады ниитиниҢ мал ажылының баш садының чыл планынга деңнээрге өзүлделиниҢ: ыйыстыг бода малды 6 хуу, хой болгаш ошкуну 3 хуу база чылгы малды 4 хууга өстүрген. Мал чемин белеткээриниҢ планын колхоз күүседипкен. Ажыл-агыйның ишчилери ам-даа 100 центнер сигенни немей белеткээрин, бо чылдың октябрь 15-ке чедир ниитиниҢ малының кыштаглаашкынга белеткелин долузу-биле доозарын хүлээнгеннер.

«Мөген-Бүрен» колхозтуң ажылчы чоннары алган хүлээлгелерин күүседип, онгу беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниг доозар дээрингe СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бүтүрелди илертейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Бай-тайгажылар рапорттаан

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында онгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүн ажаар кампания бо хүннерде доозулган. Оон ишчилери СЭКП Тыва обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелиниге күүнеге 120 тонна тарааны сатказын рапорттап, бир гадан ортумаа-биле 7,3 центнер дүжүт алганын дыннаткан. Оон-биле чергелештир ук районнуң ишчилери күүне шыгжамырынче ам-даа 130 тонна тарааны уруп болур аргалыын база илереткеннер.

Кышка белеткел—хүннүң айтырыгы

Кышка белеткелди аныяк хоорай Ак-Довуракты удетпур, будүүгеге, тудут, садыг, коммунал ажыл-агый черлерни баш бурунгаар-да планнап, бо талазы-биле кыпыр ужурлуг чамдык ажылдарны боттандырып чоруткулаан. Дыка хөй албан организациялар, удетпур, транспорт будүүгелерни кышка белеткел ажылдарын дооскан.

Ынчалза-даа ниитизи-биле хоорайның чамдык бүдүүгеге, тудут, садыг, чуртталга черлеринде кышка белеткел ажылдары кошкак чоруп турарын чоокта чаа «Тыва даг-дүгү тудут» парткомунуң чоруткан хынаддазындан илерзээ. Хынаддының түңнелин парткомунуң, хоорайның будүүгелериниҢ болгаш албан организациял черлериниҢ удуртукчуларының киржилгези-биле каттышкан хуралынга чугаалажып көрген. Ук хуралга чамдык удуртукчуларының кышка белеткелди канчаар чорудуп турарының дугайында дыңнадыгларын адгылаан. Чылдыгга болгаш чырык талазыгга кирер ужурлуг объектилерже чылдыглга, электри дамчыдылгаларын баш бурунгаар белеткээр ужурлуг. Ынчалза-даа бо ажыл шуудавастаан. 35 муң кубометр черге чер казар ажылдар ам-даа кылдынмаан.

Ажыглалга кирер ужурлуг № 107 чуртталга бажыңында, Кызыл-Мажалыкта эт комбинадында, чылыдылга шугумунда чер ажылдары чаңбастаан. А мону кылыр ужурлуг № 14 механизация эргелели (начальниги В. К. Сухачев) «биске ыяыг тудугларга чер ажылы кылыры-биле докумеитация киргээн» деп харыны тудуткуң удуртукчуларынга берген. Оларда-даа, тудут эргелелдериңде-даа техника база чедиишпес.

Тудутта чугула хереглиг ылгыг материалдары, түүйбу, соңга шилдери, цемент, битум, арматура болгаш оон-даа өске херекселдер чедишпес, кышка белеткелдиң темпизи оожум.

Кышка белеткел талазы-биле база бир дүвүрээниниг байдал даг-дүгү болбазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинаттың ажылчын-хандырылга киладизинде болуп турар. Чамдык магазинчер, столовайлар дыка үр үениң ишпиинде септелге кылыр дээш ажылдавайн келген. Шлакгыг № 18 магазин ийи ай дургузунда септелгедо турар, ам-даа доозулбаан. Ол ышкаш № 9 магазин база ол чылдагаан-биле хандыкпаан. Дутаары 7, 8 столовайларның септелгези үр үеде доозулбайн турар. Ногаа, аш-чем базазында байдал бага бага. Мында кышка удур үүш-даа кылбаан. Базазада 300 тонна ажыг картофель дүжүртүүген. Оон-даа өске ногаа аймаа кээп турар. Мында чылдыгга системазын септевээн.

Септелгеин комбинаттың септелге-тудут цеги чорудар ужурлуг. Олар ажылды конвчут шүүшеөн чорудуп турар.

Ол ышкаш хоорайның чамдык чуртталга бажыңнарында септелге дыка хөй чылдар ишпиинде кылдынмайн келген. Ак-Довурак хоорайның эрги чуртталга бажыңнарында сентелге кылдынмаан. Бо талазы-биле хоорайның чуртталга-коммунал эргелели (даргазы Х. Ч. Сарыглар) четпес ажылдап турар. Бо чылын капитал септелгего планнаан 15 бажыңдың чүгле 7-зин сеңтээш. Оң ыяңгыя Майская 12, 14, Дружба 21 бажыңнарда байдал дүвүрээниниг.

Даг-дүгү болбазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинаттың арыглал фабриказының, оң ыяңгыя чаа цехтиң кышка белеткели четпес. Мында шилдээшкин ажылының темпизи оожум. Ниити дериг-хереклерни, чылдыгга системаларын дарый кышка белеткээри чугула.

Ынчангаш ниитизи-биле хоорайның кышка белеткел ажылдары ам-даа четпес чоруп турар деп чүве моон ыяен-дир.

Ам кол сорулга чүл дээрге, бүгү-ле будүүгеге, албан-организациял, тудут, транспорт черлериниң кышка белеткелин дарый доозары болур.

Х. МОҢГУШ,
«Шынның» корр.

ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕ

Бүгү-иттинин шериг хүлээлгезинин дугайында ССРЭ-нин Хоойлуузунда айытканын ёзугаар бистин чуртувуста аныяктарывыс шериг албанынче келдиришкин чылда ийи катап эртип турар. Шериг албанын эрттирер шаанын чедип келген оолдарга ол байырлал-биле демей ооруучуг, оларнын амыдыралынга эң харымсалгалыг үе-чадаанын эгелээнин болур. Төрээн чуртунун хамаарышпас чоруун, чонунун тайбын күш-ажылын камгалаарындан артык бедик харымсалга каяа турарыл! Шеригге тургаш үезинин дургузунда олар улуг шылгалданы артып, күш-дамыр болгаш ажы-чаа талаазы-биле кижилиглиг алырлар.

Партиянын XXV съездизинин соонда эрткен келдиришкинге бедик белеткелдиг аныяктар келген.

Съездиниң материалдарын, иланғыын СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары ш.л Л. И. Брежневтиң аңда кылган Отчёт илеткелин, бүгү чоп-биле бир демей, бистин аныяктарывыс канызы-биле ооренип танышкал болгаш танажып-даа турар. Советтер чуртунун Чепсектиг Күштерин ленинчи партия йанчаар-даа ажоок үнелеп, оон дайынчы болгаш политиктиг белеткелин иезээде бедик деңнелге тургузар дээш моон соңгаар-даа бүгү үүлдерин кылыр деп съездиден демделгезинин бистин аныяктарывыстың Төрээн чурту, чону дээш чоргааралын улам хайыыктырган.

Совет Армиянын хүрээлеңинге төлептиг салгалды белеткээр талаазы-биле бистин республиканын шериг комиссариаттарында, комсомол болгаш хөй-иннин организацияларында байлак дуржулга чыгдынган. Каа-Хем районнун школаларында база каттышкан пунктуда шеригниң эге белеткелин организастааны черле багай эвес. ДОСААФ-тын чолаачылар белеткээр школазынын материал-техниктиг базазы чогуур негелдеге дүүштүр тургустунган. Ынчангаш аныяктарны шериг албанынга белеткээр талаазы-биле социалистиг чарышка бо районнуң ниш удаа бирги черни эзлеп келгенин таварылга эвес.

Эрткен чазын шериг келдиришкинине бо райондан барган оолдарның 91 хуузу коммунистер болгаш комсомолчулар болган. Оларның 90 хуузу дээди, ортумак болгаш доозпаан ортумак эртемниг, шупгузу ГТО-нун нормаларын дүжаап алган. Бо райондан шериг албанынче чоруткан ийи кижиниң бирээзи-ле техника талаазы-биле тускай мергежилдиг.

Шериг албанынга аныяктарны белеткээр ажыл сөөлгү чылдарда Эрзин, Өвүр районнарда алдын эккээн. Бо чылдың эгезинден бээр наш удаа организастаттынган шериг-спортчу ооннар болгаш келдиришкинин пазы четпик аныяктарның чайгы спартакиадазы ол дугайын долузу-биле бадыткаан.

Совет Армиянын хүрээлеңинге баргаш, баштайгы хүшеринден эгелээш-ле дайынчы болгаш политиктиг белеткелге ёки түңнелдерни чедип ап турар кылдыр аныяктарны белеткээри районнарда шериг комиссариаттарының, комсомол болгаш хөй-иннин организацияларының хүлээлгези болур. Бо ажылды чер-черде партия организацияларының удуртулгазының адаа-биле чорудар ужуглуг бис.

Шериг албанынга аныяктарны белеткээри

Эки кижилер дугайында

МЕХАНИЗАТОР

Ооржак Май-оол тракторист мергежилдэ Сут-Хөлге өөренип алган. Оон-биле кады чолаачылаар эртеги база ап, кады өөренип турган өөрүне мактаткан. «Кызымак-ла-дыр сен але, оол!» деп, өөрү чугаалап турган. Аныяк оол техника өөрениринге черде сундулуг болган. Мастер кичээл эрттирип келирге, оон сонуургавас-ла айтырыы чок. «Ол чүл, бо чүл?» деп айтырып турушкаш, харын-даа өөрүнге солуп.

Тракторист мергежилиң чедип алгаш, Сут-Хөлге ол чангыс-ла чыл ажылаан. Ол комсомолчу путёвка-биле Тандың районнуң Чедерге хап келген. Тываның мрак-чоок булуңдарындан келген оолдар-биле аңаа онзүүткожо танышкан.

Машина-техника мунуп мергежилээн кижиге трактористеп ажылдаары берге турган, кичээлээ-даа ажыл дээш кыымак эр аңаа тура дүжүп, суларааан. Бергези-зе конгуг. Трактор үрелип каарга, арткы кезектер-даа тыныбайн баар. Чамдыкта оны тып алыр дээш шаанга кирер.

Аныяк механизаторнуң күш-ажылчы оруу аңаа кичээр эгелээн. Оон бээр ам 16 чыл эрткен. Ол ам «Шамбалыг» совхозтуң хоочун механизатору апарган. Ооржак Май-оол ол чылдарны бодап көөрге, бирде мырыңай дүүн чаа-даа болган ышкаш, а бирде ол улам ыраап бар-даа чыдар ышкаш. Кол-ла түүве механизатор адын салбаны. Харын-даа күш-ажыгга дадыгып, улут арга-мергежилдэ чедип алган. Механизатор эш-оорүнүң аразынга бедик хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи апарган.

Шамбалыгның хову-шөлдеринде тараа быжкан. Кайнаардаа көөрге, тараа кескен комбайнар шуужуп чоруп турар. Долдур тараа чүдүрген машиналар төп шаң кайы сен даэш доозунну буруладыр халдыпла турар. Кайда-даа ажыл-ла, ажыл, кижилериниң арыы-шыырайы безил өөрүшкүлүг.

Май-оол күчүлүг «кировезинин» соонда кожуун каан ийи улуг тергезинче көргеп. Хоорайдан дуза көргүүн келген шефчилер пресстээн көк-сулаңы орапчок бедидир чүдүре берген болган. «Шамбалыг» совхоз мад чемн белеткээр планын ажыр күүседкен, ыңчалга-даа ажыл удамчылавышаан. Малга хөй чем керек. Мад чемни хөй болзур болза, соок кыш коргунчуг эвес болур.

«Совхозувустуң ситевчилерге планын ажыр күүсетсе-даа, оон кырыпга немей 210 тонна ситевни белеткээрин хүлээнген болгай—деп, механизатор боданган.—Кымыдаң бериң кижилер кээп, биске шыдаар таа-биле думалажып турар-дыр».

Май-оол мыңдыг бодаа-биле суурже чоруур орукче углапкан. Пресстээн ситевни, көксуланы мында сараатпан турар.

«Шамбалыг» совхозтуң дирекциязы база партия организациязы Абакан. Минусинск хоорайлардан көдээ ажыл-агый машивалаарны алырда, олче чоруур механизаторларның удуртукчузувуна Ооржак Май-оолду томублаар. Аңаа идегээри мындыг. Ырак-узак орукка чоруур улуска быжыг сагыпга-чүрүм керек.

Бригадир Маадыр-оол Кечия-оол дуржулгалыг механизаторнуң дугайында мынчаар чугаалады:

— Бистиң совхозтуң мурнакчы механизатору Май-оолга чоргаарланып турар бис. Ажылдап турда кызымак-ла кижи. Ол часкы тарылга үезинде 936 га тарааны чаштырган. Чайгы үеде 480 га черни андырган. 2100 га черни болбаазырадып сайгыраткан. Оон соонда мал чеминиң белетколличе кирген. Эки ажылдарының үлегер-чижээн механизатор өөрүгне көргүзүп турар.

Май-оол бо трактору-биле дөрт чыл дургузунда доктаамал ажылдан келген. Оон трактору үрелген деп чүвениң-даа дыннап көрбөөн. Хоочун тракторист чазып тараа тарыңар, чайын чер андырар, ситен кесчир, мал чеми белеткежир, күүш чер андырар. Кижын ол мал чемни кыштагларже сөөртүүрүнде ажыл-да, техника септелгезинге киржир.

Май-оол совхозта улустуң контроль болдүүнүң кежигүнү. Ынчаттаң ол чораан-на черинге ажылдың шынары дээш туржуп чоруур. Совхозтуң аныяк механизаторларынга бодунуң арга-дуржулгазын күзелдин-биле дамчыдып, оларга арга-сүмезин берип келгей.

Х. ОЙДАП-ООЛ.

Дүжүттүүң маадыры

КОМБАЙНЕР СААН

Күс. Кайнаар-даа көөрге оът-ситевниң, маштарының оңу алдын дет сөрүг. Тараа шөлдерин төнгэн көөрге мырыңай магадыг: ол алдын сөрүг-дээ, ногаан-даа, кара-даа болгу-лаар... Уран шөлдерниң каастан аргаш, чадың ыаан хевээр-даа сагышка кирер.

«Революцияның чалбыжыы» совхозтуң тараа шөлдерин дүргаар келип, хайыыкаан шөлти магадап чордувус. Ажылагайының № 1 хову бригадазының төөгө эртиеш, кадыр эвес дөңүү одурту аарак куду бадып орарывыска тараа ажаагаа комбайнарывың, ажаан каанкан шөлдүң хөлүнүнеи тып ыаан саваңары коступ келди. Тараан тараазы ушу-кыдыы ноолүбес болуп чоруй барган Куу-Дағның шолүнге чедип келгенивис ол.

Комбайнар бот-боттарывындан сүрүштүр чоруткан тараазы ажаан турлар. Комбайнның бункери дола бээрге, ынчан комбайнерлер доктаагаш, тараазын машинаның кузовунга уруп бергеш, улаштыр кескеш чоруптар. Олар эртен дең бажыңдан орай дүнеге чедир шак ынчаар ажылдап турарлар.

— № 53 «Сибириктиң» комбайнеринге ыяап-ла ушуреэжи чугаалажып көрүвер, Коммунист Дииң-Кара Бумбаевич Саан хүнүң дүжүт ажаан алыышкыныңың маадырларының бирээзи ол. Моңу совхозтуң нол агроному Г. И. Бакуров биске чугаалаан чүве. Ынчангаш 53 дугаарлыг комбайнны сонуургап тур бис. Ол бистиң чанывыс-биле каш-даа удаа арткеш. Оңу күдер кара ор дүргеш болгаш аваангыр башкарып чоруп тур. Кежээки чемни комбайнерлерниң ажылдап турар черинге аккеп бергеш. Ол үеде Дииң-Кара Саан-биле ушуранышывыс.

Ортумак сыннып, үжеп хар чаа-ла ажыы чоруур хире наазыыг бо эриин допчу намдарыг-биле танышкан-даа болза, ажыл-ижин ханызы-биле билип ап шыдадывыс.

Саанның төрүттүүлеп, өскен черн Балгазын, ынчангаш бо черниң кижилери оон амыдыралын, ажыл-ижин ээп билир. Төлептиг ынчаның дугайында оон өөрү, бригадири, нол агроном, партия организациязының секретары биске чугаалап бергеп.

Балгазынга механизация училищезинге доозкаш, бодуңуң төрээн черниге амыдаазаала ол ам оң чыл ышкаш. Бо аразында кежээ ажылгызын, амыдыралга төлептиин чангыс чер чурттуглариыга ол көргүскеп.

— Бо черге үзерби ажыт чыл ажылдан, чурттап келдим. Саанны аныяктан бээр танывыр мен. Күш-ажылга кончуг ыяк кижи, бердинген планның онаалдазы ыяап-ла күүседир. Дорту-биле чугаалаарга, кончуг тура-соруктуг, ыштынгылыг, эрес-шоваа, ыежээ кижи. Ынчангаш мурнакчыларының бирээзиниге саналдың турар—деп, нол агроном Гаврил Иванович биске таныыбырлап берди.

Коммунист Дииң-Кара Бумбаевич чылдың дөрт ногчээнде техника-биле ажылдап турар. Кыжын мал чеми сөөртүр азы тракторлар септээр, чазын мал чеми культураларны тарыыр, чайын чер чарар азы тараан үнүштерни болгаш оон-биле салдынган деп, ораторлар онаалап айтыкан.

Ленинчи юбилей медалы, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени, «1973 чылдың соңчары жының тилекчизинэ». «9-ку бөш чылдың шалымчызы» деп хөрек демдектери-биле Дииң-Кара Бумбаевич шаңаяткан. Чамактың шаңналдары бодүүн ышчининң шалымчы ажылдан келгенин тодаргай хереглел, төлептиг кижи дээрин чугаалап турар-дыр.

Балгазынчылар оңгу беш чылдың бирги чылында чазай дүжүттү өстүргеп. Оон ажаалдазын дүргеп, чидириг чокка чорудар соруганы механизаторлар боттарының хуралында шинтирлээш, тускузунда социалистиг хүлээлгенин алганнар.

Дииң-Кара Саан 600 гектар тарааны ажаан алыр хүлээлгенин өөрүнүң мурнунга алган. Хүлээлгенин күштүг дижир болгай, оңу күүседир дээш ыяап-ла ажылга кирип иаарта, оңу оон өөрү шынарлыг кылбышаан, ыланың доктаамал ажыыр күүседип келгенин бижип алдывыс.

Ленинчи юбилей медалы, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени, «1973 чылдың соңчары жының тилекчизинэ». «9-ку бөш чылдың шалымчызы» деп хөрек демдектери-биле Дииң-Кара Бумбаевич шаңаяткан. Чамактың шаңналдары бодүүн ышчининң шалымчы ажылдан келгенин тодаргай хереглел, төлептиг кижи дээрин чугаалап турар-дыр.

Бел

ИВИЖИ КЫЛБЫЖА

Ол хун Чазылар суурга совхозтун бүгу ивижилериниң хуралы болур деп турган. «Иви кырынга өскен» кижилериң бирээн Ак Кылбыжа-биле ужуражыр дээш анаа чеде берген мен.

Кылбыжа эртен-не келген, ам суур чанында Хам-Сыра хемниң ол тарыында белдиреш аргага чарыларын өткарып јар дээш чорушкан болду.

Уламында Кылбыжа-биле суурнуң кудумчузунга ужуражы бердивис.

— Шулуңгу јажок черге чарыларым өткарып јадым, толуп алдылар, хурал соонда дүрген чаныл орар болгай—деп, Кылбыжа дерлип арныл тотпушаан, чоон үнү-биле шоо чугаалады.

— Бедий шору ырак чер болгай, каш шак чордуң? — деп сонуургап айтырдым.

— Ийи шак хире... Аскымчы чарым-дыр ийи! Ивижи кижиге мындыг хөлге амыр-ла!

Талыгырда улуг тайгаларже иви јилеп азы эки өттүг одарлар шилип кагар болза, шыдамык-ла эр чоруун чогудуп, херээн будуруп алгаш келир дээрзин ивижилер билир. Кылбыжа фокта чаа фермазының мурнунга база эрес-шудургузун көргүскен: читкен элээн каш иви сүрүп келген.

Ол аразында улус хуралче далажыптылар. Кылбыжа база.

Будуразинин кара-хүреп пожу јег додуктан, арта кылын, үстүг ышкаш кестур калбак арыннығ, улуг чиңгг карактарлыг, чолдак, бежен хар иштинде Кылбыжа сандайда олурушкан, хуралга чүве чугаалаан кижилерни кичээнгейлиг дыңнап олур. Ол ойде Кылбыжаның кады ойнап өскен эжи Ак Даржаевич Хемчикпеннің чугаазын сактып келдим «Кылбыжа аландезинден бичии чажында чарылган кижи. Ынчалзада өскүзүнден түревээндда, дергүл-терелдериниң аразынга эки өзүп келген. Бичиивисте-ле чары мунгаш, иви сүрүп, аннап өөрени берген бис. Бир-ле кижи ону «улуг ажчы» деп чаптап мактап турганын утпаан мен. Ужук-бижикти Улуг-Дагта алдарга өөренип алган чоруук. Бончуг кызымак, чуду-кара кижи. Кыл дээнин кылыр, бар дээрге чоруур. Соонда кээп, шеригге база кады чорду-вус».

Соолуңде бир ужурашканывыста ол мындыг таварылганы чугаалаан чүве.

— Чазын Кадыр-Өөске соок дыңзыг, хар улуг болган. Ивилеп хап чораан, хорумнарлыг, ушкан хөй чулук-газылдыг өзенге келдим он. Күштүг хат келири илдеп апарды. Кезек мынды, јаспаннар јалче үзүлүг јевес, өскээр шиглиг маңнажып бар чорлар. «Чүүдеп дестн болар!»—деп бодал кирди. Ээ, бергеле болган, ынар. Демги ивилерни узун-јавашыглар (черлик ивилер дийин), чылгы ходээн аскылар дег, ойладып алган болду. Чер малы хирезинде та чүге каттыжыкпаан чүвелер ийик? Ивиде мыдыг чаң ба-ар.

Соонче хаптым-на. Черликтерни ангылай ойладыр болдаш, бар чорумда, хат силгип-ле келди. Ивилер халчып чоруй көзүлбестеп јеледи. Ожук-харга ынчаннайн. Мурнумда улуг аргаже кирип чыдырымда, хат улам деңдээп, мындамында чижырадыр ушкулаан ыяштар-даа көвүдеп. Меңи чер алыспады. Чанымдан дыт будуу сынып баткан, чарымның баш, мойнунга чаа дегди. Мээң бир холумга база кактым. Чарым олура дүшкеш турбастай бердн. Дыка хомудаан мен! Ам канчаар, аңаа элээп дыштандырган, чедип алган чаныптым.

Бир черде бөрү-даа улуур. Дискек ажыр терең харлап, кокпа орукка безин таварышпайн, јалга дүне јелейтин келдим. Ынчан дедир чанзымаз-даа, соонда демги ак ивилерден мынды, мынчаар ийи-үш хонуп, ийи-үш түнүп, ийи-үш дүн ышкаш болган.

Чеженн кыпканын — чеживишкинн сөглеп бээр. Мал бажын өстүрер, чаш төлүн камгалап алыр, чүм шулуңнуг хонаш-турлаглар тывар талазы-биле Кылбыжа мактадып келген. Кадайы — арга-мергежилиг ивижи Ак Чептей-биле кады мындыларның анайларын бүрүн камгалап ап, хүлээнген малын чыл санында ол менди ажырып келген. Анай камгалап өстүрери— ивижиниң ажылынга кол көргүзүг. Кылбыжа биле Чептей бот-боттарынга идегежир, анай бүрүзү дээш туруптар. Төрүүр улуг мындыларны демдектеп, ыяк биглп алыр, оларны карак үүндан ыратпайн кадарын, харынга туза эдерип чоруур. Анайлзар чөөкшүдай баэрге, түскай белеткээн салбаанга (бичежек ыяштар ужургаш, будуун аштаан, аңаа баглаар) эккеп баглаптар, оон дүн-хүн чок көрүп турар. Ол үеге чедир мындыларга болгаш чаш анайларынга чеп эжип јар.

Чүве чаңгыс хепке кутканзыг јайлажып-ла турар эвес. Чамдыкта анай алуп хорай баэрге, јазынге хомудаачыны јажок болур. Бо өг-бүле оны база көрүп эрткен.

Хөй чылда ак сеткилдиг күш-ажылы, эки бот-бүдүжү дээш Ак Кылбыжа 1974 чылда Профэвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң Хүндүлел бижиктер шаңнаткан. Ол шаннал бодүүн ивижиниң сорук киирген, чаа ишче базым немээн. Оон соонда-даа районундан, совхозундан хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер каш удаа аңаа келгилээн.

...Ам Чазылар суурга болган ол хуралче базы катап көрүүп көрээл. Иви ажылында чамдык четпестерни, ажылга харыысалга чок чоруктарны чидни-биле шүгүмчүлээп, оон үштүнар арга-хемчегларни айытканук хурал ивижилерни моон соңгаар ажыл-херек бир янзы боландырганы чугаажок. Малдың өгчёт-үчёлүг сандаргай болганын, хүлээнген малы дээш чамдык малчынпарнің харыысалга чогун, ивижилер оргузунга социалистиг чарыштың дөштүг эвес болуп турарын санап бергенивер чугаалап, ону эдер, биле-деминг ажылдаар чорук баштай-ла бистен хамаржыр деп санаадын турна, Кылбыжа ол бүгүүнү таптыг дыңнап, медереп билип орган. Соолгу үш чылдан бээр Бедий фермазының малынга хорамча дыка эвээжээнин, ында бүгү ажыл-херектиң эвижээнин, мынчаган СЭКП райкомунуң болган райкүүскомунуң ивн фермаларының аразында шилчнир Кызыл түгүн быжы-биле түлүү турарын Кылбыжа база билген болгаш дыка таарыныган. Санал бөрбезе-дээ, хурал шиитпирин ол күрелдин-биле хол көдүрүп дедээн.

Хурал соонда Кылбыжа аалынче далажыпкан. Јаарта ивн санап эгелээр, санаашкын комиссиязында ол база киргеп. «Бо дээрге, бир онаа харыысалгалыг ажылда болгай...» деп бодаңмышаан, арганың коштка оруун өрү чыпра тыртып, тайга өзүнде турлаанче чорткуп чорушкан.

«Ыяштың чимизинден көр, кижиниң ажылынан көр» деп үлегер домак шынын сөглээн. 1976 чылдың эгезинден бээр ивижилерниң социалистиг чарыжынга мурнакчыларының бирээзи Ак Хөваганович Кылбыжа болган. Бо чылын төрүүр 100 мындыга онаалтыр 96 анайны ол камгалап алган, олар эки өзүп турар.

А. НУГУУРАН.

Эмчинің сүмези

Хол кежин ажаары

Машина-техника-биле тудуп харылзаалыг, оларның-биле доктаамал ажылдап турарларның холуның кежи нефть продуктулардан болгаш кислоталардан, щёлочилерден болганнок-ла үлдүрүп хорлап, оон кедерезе принцип болытлаар пюдермиң дээр кеш азы чыптып болур. Ынчаар азраанныр алзон уеде ажыл кылыр шинээзин чидиришпп болур. Хол кежинің ыңдыг янзы аарыгларын болдурбас дизе, кешти шын ажаар болгаш үстүнде айытпан будумелдер-биле оварымчалыг болур. Бичии шыйбак болыглар болу берзе, ой-шаанда хемчээн алыр чорук чугула.

Хораныг түүлдериниң салдар-халдамырыпдан кешти камгалаарда аэрозоль деп адаар шарыыр аргавы ажылдарын сүмделп турар. Аэрозоль дээрге, суук түүлдүң хеннг дамдыжыгаштары доозунаатгаш, кешти камгалаар чуга кыртыш тургузуптар аргадыр. Бо арга-биле камгалаагаш, кандыг-даа ажыл кылып турда, ол холга шаптык болбас.

Холдуң салааларынга бичиидаа балыглар болганда, изит чүвеге» азы отка-даа чиртпкенде, аэрозольдуг шарыышкын оон составында кирип турар антибиотиктер, антисептиктер болгаш оон-даа оске ажыктыг будумелдер балгынын дүрген жирипринге хуналыг.

Хол кежин камгалаарынга оон ангыда пастадар, мазьтар хамаржыр. Оларны ниижи болу-даа белеткеп ап болур. Чижээ, Хипт-6 деп пастаны ап көрээли. Оон составында ак желатин, тараа крахмалы, глицерин, арыглаан сут база Буров суу кирип турар. Бо пастаны нефтепродуктулар-биле ажыл үезинде хол кежин болгаш мага-ботта ажык чорурр черде кешти камгалаарынга хереглээр. Ону чылыг сутта эзилдиргеш, арыг кешке 5—6 граммны чагтап, чаза дүрбүп тер. Паста адаапда кеш дерипнес, идиш-хеп оон кирлепмес, холдуң шимчээшкинниге ол шаптыктавас болгаш ынчаар чагган паста бир сменага четчир, ону ажыл соонда чылыг сут-биле савандаап чуп кааптар.

Чумаков пастазы. Оон составында 415 грамм машина үзү, ол хире ак дой азы цинка окиси болгаш 170 грамм парафин херек. Ону кылырда, эзилдиргеп парафин-биле машина үзүн холаш, цинка окизин азы ак дойну бичиилеп ургаш, чедиштир быштаптар. Белеп болган пастаны арыг кешке чедиштир чагган дурбүтгер.

Бедизин, кербсин, лак, скипидар-биле ажылдап турган **Селиссий мазын** ажыглаза эки. Ол мазьтың составында тальк (магний силикадының ворошюту), крахмал, глицерин, үнүш үзү, желатин, борлуг кислота, арыглаан суг бар.

Кислоталар, щёлочилериниң сугта эзилдирин-биле ажылдап тура, **Селиссий мазының 2 дугаарын** (мазь Селиссного № 2) ажыглаар. Ында 35 грамм цинк окиси, 140 грамм стеорин, 825 грамм үнүш үзү бар.

Рахманов пастазы-биле нефтепродуктулар-биле ажыл соонда хол чуурга, кеш хөлчок арыыр. Бо пастаның составында ак дой, суук саван, хем элезинп, керосин, 66 хуулуг техникпит күгүр кислотазы, арыглаан суг бар. Дойшу болгаш элезинің нарын шишкинш оттүр шишкээш, оларны саваң керосин-биле холаш, ыяш савага ургаш, чаңгыс ай өңнүт болгуже ыяш хүүрекчигеш-биле былгаптар. Оон соонда ажыктыглыг суг белеткеп, 1000 м/литр арыг сугже 75 м/литр күгүр кислотазын оларымчалыг дамдылаткаш, үргүлчү холуштур былгавышаан, баштайгы белеткеп алганывыс пастаже куткаш, база-ла холуштур былгаар.

Чамдыкта чугаа соонда, холдуң кежи кадыг, кургат апаар. Чок болза кеш куурарын, бурулады дүжүп турар апаар. Ону болдурбазы-биле хүннүң-не үдүүр мурнупда холду сут холумактыг глицерин-биле чаап азы даразында составгарның: а) беш улуг шопулак шнти глицерин, чаңгыс бичик шопулак шнти 10 хуулуг нашатырлыг спирт, ол хире одеколон;

б) беш улуг шопулак шнти глицерин, 10 хуулуг нашатырлыг спиртги чаңгыс бичии шопулак шнти мёд, чартык стакан сут.

в) глицеринии 10 хуулуг нашатырлыг спиртги, сугпу деп кыдыр холуп алыр 4—6 дамдызы-биле чагган, чедиштир дурбүп кааптар.

А. ДЕРВОЕДОВА.

МОСКВА. СССР-ниң Уран чурулга анадемиязының залдарында чурукчу С. М. Мурадяниның (Ереван) болуп чуруктарын деңгээн, оон адын «Мээң аныяк үем-чергелерим» дээн. Ынчаарга СССР-ниң Чурукчулар эвилели болгаш Арменияның Чурукчулар эвилели С. М. Мурадяниы СССР-ниң 1976 чылда Күрүне шаңналынга киирери-биле депшиткен.

ЧУРУКТА: С. М. Мурадяниың «Аазы-биле байырлажып турарым» деп чуруу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЕАТР УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ФЕСТИВАЛЫ

Бо чылдың октябрь 1-ден драматургиянын болгаш театр уран чүүлүнүң Бүгү-эвилел фестивалы эгелээн. Ону СССР-нин Культура министерствоазунуң коллегиязының, СССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Баштаар черниинң секретариадынын, культура ажылдакчыларының профэвилел ТК-зының президиумунуң шиитпирин ёзугаар чорудуп турар, ол —1978 чылдың январь 15-ке чедир уламчылаар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл болур ооңга тураскаатка бо фестивалыга бүгү-ле шин театрлары база уруглар театрлары киржир. Театр бүрүзүнге аңы-дүңма республикаларның драматургтарының шнилерни тургузарда чүүлүн сураглыг режиссерларын болгаш театр чүрүкчуларын чалап алыр ёргени берген. Театр коллективтериниң чогаадыкчы идепкейин күштелдиреринге, СССР-ниң улустарының драматургиязының эң дээре чогаалдарын шиите көргүзериниң күсели-биле театрларның репертуарын байлаңнадырынга фестиваль баран болур дээрзинге идегээр бис.

Фестивальды ийи эзлчегге чорулары шиитпирлеттинген. Бирги эзлчээ — республикаларга, ол болза октябрьның 1-ден 1977 чылдың ноябрь 15-ке чедир үени эзлээр. Хөй-ниитите болгаш параллага бедии-биле үнелеткен эң эки дээн шнилерни, чаа шнилерни, СССР-ниң улустарының дыңзарынан очулурган шнилерни ийнги эзлчетге көргүзери-биле деңшидер. А ол ийнги эзлчег — Бүгү-эвилелдиң болур болгаш 1977 чылдың ноябрь 15-тен 1978 чылдың январь 15-ке чедир ол үргүлчүлээр.

Драматургиянын болгаш театр уран чүүлүнүң чаа бедик уран иерген чогаалдарын тургузар таалзы-биле эң эки түнелдерни чедип алган театрлар коллективтерин, режиссер-тургузукчуларны, драматургтарны, артистерни, СССР-ниң улустарының дыңзарынан шни очулдурукчуларын дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле деңгелээр.

Фестивальдың жюрпзинин составында сураглыг артистер, режиссерлар, драматургтар кирген.

(СЭТА).

МЭЭҢ БОДАЛЫМ

Чүүлдүң эгезинде мындыг частырыг бар: эртемнің аңгы адын «Астрономия» деп шын бижээн-даа болза, «Тин чок торгу...» деп номну өөренирин айтып турар. Шынында, октаргайның тургузуун, системазын эрги ёзу-биле өөренир эртемни астрология дээр.

С. Бадаа ол номну кынмарга хамаарыштыр үндүргенин тодаргай айытпаан. Астрономияны 10-гу класска өөренирин билдингир. Ынчаарга астрофизиканың шашкын хогжулдези-биле болгаш космос ажыдыышкыны-биле холбаштыр астрономия хүн бүрүде чаартынып турар.

Ынчангаш астрономиянын бодувда бөлүн эрги темалар казыттынган. Чижээлээрге, ол чүүлде арай өскээр очулдурутунган, азы очулдурутунмаан амытанныңарны (зодиакальные) болук (өөр) сылдыстарның чамдыкшын арттырган, үенин календарлыг санажылгазы шуут чок. Мындыг болганда, оңгу классечыларга-даа, чонга-даа тыва-даа, моол-даа астрологиянын херээ чок.

Ол чүүлде, мен бодаарымга, шнин эвес тайылбырлаашкынар база бар. Чижээлээрге, созвездие—өөр сылдыстар. Астрономияга сылдыстыг дээрни өөренирде эттиг кылдыр, бүгү дээрни болук кезектерге хуваагган. Ынчангаш созвездиени болук сылдыстар дээрн эттиг, «...дээрнин мурнуу меридианынга эзлчегин көстүп келгиндээр»—дээн, Меридианнар-да хөй болгай. Түс черниң меридиан шугуму чүгле чаңгыс. Макка дад дүштүн шугуму-биле адакы, үстүгү кульминациянын тайылбырлаашкыны херек. Кежээ көзүдеп болук сылдыс данны атсы көстүр.

«Хүн 12 өөр сылдыстарны дамчып артып турар»—дээни база әдеп. Хүн болу безин эңне чоок сарыг сылдыс, ынчангаш хүн чүгле амытанныңарның 12 болук сылдыстарынын үүн таварып артып турар. Мынаа эклиптиканың тайылбырлаашкынын мурнай бээр. «Ол-за өөр сылдыстарнын бирээзи—күске (Рыбы) үезинде часкы хүн-биле дан деңнежир»—дээн. Мында чүгле астрономия эртем шын тайылбырлаашкын бээр. Кандыг-даа «күске», «хаван», ыт-куш чок—олар шажы-биле холбашкан атгардыр.

Дээр борбаа-биле хүннүң чылда оруун эклиптика дээр. Эклиптика-биле Дээр экваторуу 23°, 27' булунуг каржып турарлар. Ол белдирлерни часкы, күскү хүн, дүн деңнежилгелери дээр. Мартның 21-де часкы, сентябрь 23-те күскү хүн, дүн деңнежилгелери болур. Ол хүнде Хүн горизонт шугуму-биле дең чардынган экваторда турар. Горизонт кырында болгаш адаанда Хүннүң оруу деп.

Июньнуң 22-де Хүн экватордан 23°, 27' булунуга бедпир. Ынчан хүн дурту эң-не узун, а дүн дурту эң-не кыска. Ол хүнну чайгы хүн докгаашкыны дээр. Декабрь 22-де кышкы хүн докгаашкыны болур. Ынчан хүн экватордан 23°, 27' булунга чамнаар. Ынчангаш хүн дурту эң-не кыска, а дүн дурту эң-не узун.

Мартның 21-де дүн ортузунда Балык эвес, а Быс-Уруг болүк сылдыстар кульминацияланыл турарлар. Оон ынай ында 12 чыл. 12 чүк амгы диалект-материалистиг астрономияда ынчыг аттар шуут чок. Декретнпг (докгаатгынган) шкала база-ла шни тайылбырлаашкын негеттинип турар.

Ю. ЧҮЛЬДҮМ.
Чадагананың № 1 ортумак школазының физика боягаш астрономия башкызы.

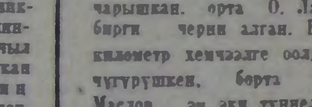

Бүгүн республикага бүргеп, ажыр. Барыын чүк углавышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 0—5, артканнар-гына 5—10 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар. Мурнуу чүк углавышкынныг хаттың күжү секундда 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыг болур.

Эртем

Ооң-биле бергеде, Ленинградтың Пулковтуг ындыг аттыг обсерваториязының ажылдакчылары Ай-биле Венера планеталарның ортузунга радиолокатор-биле харылзаа тудуп, Венераның ыдыктыг чүүлүнүң ыдыктыг чүүлүнүң ыдыктыг чүүлүнүң

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 235 (10220) | 1976 чылдың октябрь 6, среда | 1925 чылда үнделеттинген | Өртээ 2 кеп.

АЛБАННЫҢ АЯН-ЧОРУУ-БИЛЕ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко албанның аян-чоруун кызыл шыда чеде берген.

Бельгияның күрүне ажылдакчылары-биле бистин **ийи талалыг** харылзаалар**ывыстың** айтырыгларының болгаш кайы-кайызынга сонуургалдыг болуп турар делегей айтырыгларының талазы-биле сапал-оваа солчуглаан уламчылаар дээш, бельги чазактың чалаакы-биле Брюссельде чедип келген бис деп, А. А. Громыко аэропортка келгеш чугаалаан.

Совет Эвилелиниң болгаш Бельгияның аразында харылзаалар ниитизи-биле чогумчалыг хогжүп турар. Бистиң бүгүрел турарывыс-биле алырга, ол харылзаалар моон соңгаар-даа калбарарының, улам-на янзы-бүрү талааларлыг, үр үениң кады ажылдажылгаазы характерлиг болу бээрининг болдунар аргалары бар. Совет Эвилели янзы-бүрү ниитилел тургузутлуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптеринге үндезилээш, ындыг утаанышкынның чорударынга белен. Ол дутайын СЭКП ТК-ның Чигизиге секретары Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXV съездизиниң индирилдези келгээн.

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). А. А. Громыковуң Бельгияның премьер-министри Л. Тиндеманс-биле беседазы аңда болган. Совет-бельги харылзааларының хөгжүдезинге кайы-кайызының таарыының турарын беседаның чорудулгазында илергейлээн болгаш 1975 чылдың июнь 25-теги кады кыягап совет-бельги декларацияга дүүштүр ол харылзааларны янзы-бүрү талаларга улам ынай хамыладырынга идиг бээринге талааларның шиитпирлин демдеглеттингеи. Ол мышкаш делегейниң кайы-кайызынга сонуургалдыг болуп турар чамдык айтырыгларын база чугаалашкан.

Беседа бот-бодун билчиринииң болгаш кайыралдың байдалынга артыкеп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ТУКТАР—АЖААЛДАНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНДА

Эрткен үениң дургузунда (сентябрь 20-деп октябрь 4-ке чедир) дүжүт ажаалдазының болгаш күрүнеге тараа садарының темпилерин элээп бедии бергеннии СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. Бо чылдың октябрь 4-ке чедир республикага тарааны 143,3 муң гектар черден ажаан алган болгаш күрүнеге 38,4 муң тонна тарааны саткан.

Ажаалда ажылдарының комплекизинде дээре түнелдерни Кызыл районнуң ажылагылары чедип алган, мында тараа культураларының 68,6 хуузун бастырган, үрезин белеткээрининг планын 89 хуузу күүсеткен база күрүнеге тараа садарының планын 134,6 хуузу күүсеткен. Бастырган тараа шөлдериниң 50 хуузунуң саваңын болген, күскү чер аңдарылгазын 64 хуузу күүсеткен.

Колхозтар болгаш совхозтар аразында Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу дүжүт ажаалдазын элээп бедик темпилерге чорудуп, октябрь 4-ке чедир тараа культураларының 75,9 хуузун ажаап алган болгаш планның 215,6 хуузу болур 4205 тонна тарааны күрүнеге саткан. Ажаап алышкын ажылдары Көдээ ажылагыйның дуржулга станциязынга, «УТКА 25 чылы» совхозка болгаш Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунга организастыг чоруп келген. Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары тараа культураларының ажаалдазын дооскан.

Чөөн-Хемчик районда күскү чер андырылгазының хуузу республикада эң-не куду болган.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сентябрьның үшкү декадазының түнелдери-биле дүжүт ажаап алышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының социалистиг чарыжынга:

— районнардан — **Кызыл районну** (СЭКП райкомунуң секретары К. Н. Шулуу, райкүүском даргазы А. К. Бакулиц, ВЛКСМ райкомунуң секретары Г. А. Медведев);

— ажыл-агыйлардан —Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозуң (колхоз баштаар черинииң даргазы В. М. Рыжов, партком секретары Д. С. Салчак, профком даргазы Л. А. Бортникова) тиилекчи болган деп санаан.

Кызыл районга болгаш Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 200 база 100 рубль түңнүг акша шаңналдарын тыпсыр деп шиитпирлээн.

«Дүжүт ажаалдазын доозар талазы-биле шалыпчы декаданы чорудар дугаймында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалыш хажык чокка күүседирин хандырары, күскү чер андарылгазының, үрезинерни арытлап урарының, саваңны сараатгаарының болгаш пресстээрининг план-графигинииң күүселдезиниин хынаддазын чорударын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, профсоюзел болгаш комсомол организацияларынга, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга дааскан.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ ТИИЛЕКЧИЛЕР

Бо чылдың сентябрь 20-деп октябрь 4-ке чедир мал чемнерн белеткээнинин түнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көрген. Ол үениң дургузунда мал чемнериниң белеткелиишиң немелде өзүлдези мындыг болган: сиген—11,2 хуу, сенаж—5,3 болгаш витаминниг сиген далганы —12 хуу. Бо чылдың октябрьның 4-ке чедир республиканың ажыл-агыйларында 140,6 муң тонна сиген (онаалданың 78,1 хуузу), 46,2 муң тонна сенаж (192,4 хуу), 156,3 муң тонна силос (39 хуу) болгаш 5,4 муң тонна витаминниг сиген далганы (64 хуу) белеткеттингеи.

Декада дургузунда 14,5 хуу немелде озүлдеии хандырган Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары сиген белеткээр талазы-биле онаалданы чедиишкинниг күүседир турар. Колхозтардан болгаш совхозтардан сиген белеткээрииге эң улуг немелде озүлдеии (36,2 хуу) «Тоора-Хем» совхоз чедип алган. Ол совхозта мал чемнииң белеткекчилери 7046 тонна силосту салгаи, ол болза пландан 32,3 хуу хөй. Сиген белеткээр талазы-биле онаалдаларны «Бүрен», «Кызыл тараачын» совхозтар, Кызыл болгаш Монгун-Тайга районнарның ажыл-агыйлары күүсеткен.

Ооң-биле чергелештир, үшкү декадада мал чемнери белеткээрининг темпилери республикада ниитизи-биле өйги декаданымдаи куду болуп турарын хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Сиген белеткээрииниң темпизин Бай-Тайга, Тес-Хем болгаш Өвүр районнарның, витаминниг сиген далганы белеткээрииниң темпизин—Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары дыка кудулаткан. «Күш-ажылдың хостуу», Тока аттыг, «Кок-Тей» совхозтар, Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхоз болгаш Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары мал чемнери белеткээрин колдуунда сескаткан болуп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сентябрьның 20-деп октябрьның 4-ке чедир түнелдери-биле мал чемнери белеткээрииниң социалистиг чарыжынга:

—районнардан — Чөөн-Хемчик районну (СЭКП райкомунуң секретары Н. С. Бойду, райкүүском даргазы Б. Б. Чюдюш, ВЛКСМ райкомунуң секретары М. И. Оюлар);

—ажыл-агыйлардан — «Тоора-Хем» совхозту (директору С. С. Эрелчин, партком секретары А. Д. Кашкак, ВЛКСМ комитединиң секретары У. К. Чажымай) тиилекчи болган деп санаан.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 200 база 100 рубль түңнүг акша шаңналдарын Чөөн-Хемчик районга база «Тоора-Хем» совхозка тыпсыр деп шиитпирлээн.

Ниитиниң мал ажылынга хереглээр бөдүүн чемнерни белеткээр талазы-биле планнаарымы база онаалдаларны чедир болгаш ажыр күүседир дээш чарыштыг үргулчүлээрни, ооң дээштинии күштелдирөрни, машиналарның, механизмнерниң будүрүкчүлүүн бедидии турган, оларны ажыттаарын эки-шидеринге СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, профсоюзел болгаш комсомол организацияларынга дааскан.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКТУЛАРЫН КҮРҮНЕГЕ САДЫП ТУРАРЫ

(Октябрь 1-де медээ-биле)

Аныяк Тываның ажылчы чоннары онгу беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге мал продуктуларын садар талазы-биле бөттарының планныг даалгаларын чедишкинниг күүседип, ооң-биле партияның төөгүлүг XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга баттандырарының херээнге төлептиг үлүүн киирип турар.

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң октябрь 1-ге чедир медээзинден ап көөрге, бистиң республика тос айларда күрүнеге сүт садарын немелде даалга-биле катай алырга 100,4 хуу күүсетиген бооп турар, азы 196418 центнер сүттү саткан. Хөй сүт садар дээш районнарның социалистиг чарыжының мурнуну одуруунда Тес-Хем район чоруп, тос айларда сүт садар планын 144,5 хуу чедирген. Ооң дараазындагы черлерде Төөнүң болгаш Эрзиниң саанчылары чоруп турар. Үш район—Таңды 93,6 хуу, Барыын-Хемчик — 92,4, Чөөн-Хемчик—89,1 хуу күүсетиеш, сөөлгү черлерни эзлеп турар.

Республиканың колхозтары тос айларда 34093 центнер сүттү сатнаш, даалгазын 114,3 хуу күүсеткен, а совхозтар планны 97,9 хуу күүсеткен бооп турар. «Барлык», «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», «Куш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг», С. К. Тока аттыг, «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян», «Ленинчи орук», «Кок-Тей» совхозтар тос айларның планныг даалгазын күүсетпээн.

Тос айларда күрүнеге эът садарының даалгазын республика 107,1 хуу, ооң иштинде колхозтар—113,7, совхозтар—107 хуу күүсеткен. Республика ниитизи-биле 211550 центнер эътти сатнан.

Тос айларда күрүнеге эът садарының планын Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Төөнү районнар күүсетпээн, ындыг-даа болза Чөөн-Хемчик район планны 99,8 хуу чедире берген чүве төлээде олар бо хүннерде планны күүседипкен деп болур-дур. Сөөр районуң колхозтары планны күүсетпээнин маңаа демдегээр херек.

Ол ышкаш республика күрүнеге дүк садарының планын чедишининиг күүсеткен. 27000 центнер дүк садар планны 29415 центнер ылдыр күүсеткен. Чөөн-Хемчик райондан ыскы бүгү районнар даалгазын ажырган.

СЭКП-ниң Тожу райкомунуң бирги секретары эш С. К. ОРУС-ООЛГА, райкүүском даргазы эш Д. О. ДАРГАНГА

Эргим эштер!

Күрүнеге сүт садарының чыл планын 111,9 хуу болгаш дүк садарының — 103,8 хуу кылдыр хуусаа бетинде күүсеткени-биле холбаштыр Тожу районуң малчыннарынга СЭКП-ниң область комитединиң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур. Мал чемнииң белеткекчилери район төвүнүң будүрүгелериниң база организацияларының коллективтериниң идепкейлиг дузалаашызы-биле сиген, сенаж, будүк-бүрү чем белеткээрииниң талазы-биле план-онаалданы күүсеткен болгаш бөдүүн чемнерни белеткээрин үргулчүлеп турар.

Районуң ажыл-ишчилери мал кыштагларашкынынга үлегерлиг белеткенир, күрүнеге эът болгаш кожа» ажылагый продукциязының өскедаа хевирлерни садарының талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкининг күүседир болгаш онгу беш чылдың баштайгы чылында планнарны болгаш республиканың ажылчы чоннарының алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге ооң-биле боттарының салыышкынын киирер дээрииге бүүрелеп СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели илертейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң директору эш К. Б. КУУЛАРГА, партком секретары эш Г. Ч. КАНЧЫЫР-ООЛГА, ажылчын комитединиң даргазы эш К. Б. КАРА-САЛГА, ВЛКСМ комитединиң секретары эш З. С. ООРЖАККА

Эргим эштер!

Күрүнеге тараа садарының күрүмө планын 145,4 хуу күүсеткени-биле холбаштыр совхозтуң коммунистеринге, комсомолчуларынга, бүтү ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга СЭКП-ниң область комитединиң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур. Бо чылдың октябрьның 5-ке чедир совхоз Төрээн чурттуң шыгжаммырынга 500 тонна планның орнунга 727 тонна тарааны уртан болгаш тараа дужаарын 1000 тонна чедирерин хүлээгеп. Мал чемнииң белеткекчилерин сиген болгаш сенаж белеткээрииниң план-онаалдазын күүсеткеп.

Совхозтуң коллективин партия организациязының удуртулгазы-биле ажаап алышкын ажылдарын чедишкининг дооскар, келир чылдың дүжүдүнге черни белеткээр, мал кыштагларашкынынга белеткелди үлегерлиг чорудар, күрүнеге тараа дужаар талазы-биле бедиткеп социалистиг хүлээлгезин, а ол ышкаш мал ажылының продуктуларын садарының талазы-биле планнарны база онгу беш чылдың баштайгы чылында алган хүлээлгелерин күүседир дээрииге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чигзинмейн тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ЭРЗИНЧИЛЕР ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫН ДООСКАН

ХЫНАМЧАЛЫГ БЕЛЕТКЕЛДИҢ АЧЫЗЫНДА

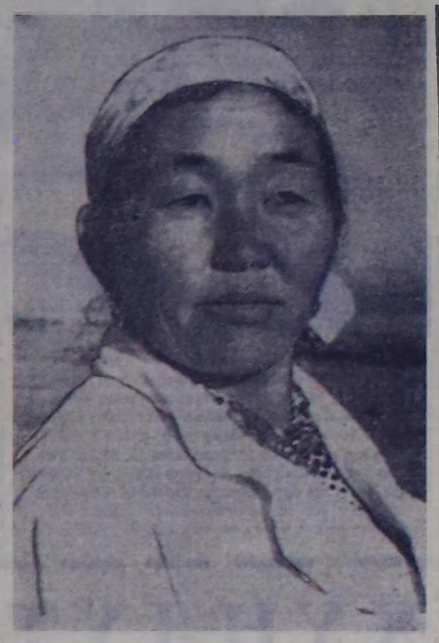

Шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң онгу беш чылының бирги чылы—1976 чылдың планныг даалгаларын чедишкининг күүседир дээш Эрзин районнуң ажыл-ишчилери эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Районуң колхозтары 10,6 муң ажыг га черге тараа болгаш мал чеми культураларын тарып, малга концентраттыг болгаш бөдүүн чемнерни оон белеткеп, келир чылдың дүжүдүнге четчир саннығ үрезин уруп алыр сорулганы салган. Мурнунда чылдарда чер ажылынче эвээш сагыш салып база ооң шынарын экижидер аргаларны дилеп тыппайн тургавыстан чылдың-на 1500 тонна үрезинии, 1200—1400 тонна хире мал чемнерин оске черлерден соортуп, садып ап, ацаа дыка хөй акша болгаш транспорт чаргыдалдарын үндүрүп турган бис.

Сөөлгү чылдарда чер ажылының культуразын бедидер, ооң орунгалыг чорудун чедип алыр дээш элээп дээптиг хемчегдерни ап чоруткан бис. Тракторларның болгаш кодээ ажыл-агыйның машиналарының эдилелин экижидер, черни ажылдап кылырының шынарынче сагыш салып, ону хаттың үргедээшкиннеринден камгалаары, агротехниканың дүрүмнерни өй-шаанда сагып турган ажылдаары, келир чылдың дүжүдүнге магадылал ажылдарын чорудуп, органиктиг болгаш минералдыг чемнишчидилгени ажыглаары, үрезиннерниң шынарлыг чоруун бедидери дээш ышкаш комплекстиг ажылдарны чорудуп эгелээн бис. Эрткен чылын районуң колхозтары чайгы болгаш күскү чер аңдарылгазының планнарын ажыр күүсеткеп. Совхозтар, Эрзин ПМК-зи, Эрзин ПТУ-зу, Эрзин ПМК-зи, Эрзин ПТУ-зу, Эрзин ПМК-зи, Эрзин ПТУ-зу

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

НЕГЕЛДЕНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Парторганизация бүргүзүнүң отчёт-соңгулдалыг хуралы ооң үчёлүнда турар коммунистерниң амыдыралынга харыысалгалыг чүгүда болуп шкун. Чүге дээрге отчёттуг үениң иштинде кылып келген ажылдарны шынгыы анализтеп сайгарар, анаа четпестерни илередир, моон соңгаар кандыг сорулга салгаш ажылдаарын сүмележир апаар. Кызылдың № 1 профессионал-техникты училищезинде партия эге организациязының чоокта чаа болган отчёт-соңгулдалыг хуралы коммунистерниң идепкейлиг киржилгези-биле эрткен, олар анаа бөттарының ажыктыг санал-ондалдарын солушкан. Анаа отчёт илеткелди училищениң партия эге организациязының секретарының оралакчызы П. Муреиков ыйнаан.

Отчёттуг үениң дүргүзүнде он бир хурал эртирген. Ук хуралдарга училищеде өөредилге-кижизидилгелиг ажылды, будүрүлге өөредилгезиниң байдалын, ВЛКСМ комитединиң ажылының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажып, ол талазы-биле шиитпирлерни хүлээп ап турган. Шиидыг түрбүже, училищеде хой-иниитн организациялары, комсомол комитеди (секретары эш Лехер) профбиилеп комитеди (даргазы В. Крыцина) база партия организациязы оларга негелдени кошкатканындан чамдык группаларның өөредилге хүүзу-даа куду, кичээлдер үзер, сагылга-чүрүм үрээр чоруктар ам-даа соксаваанын чамдык фактылар хереглеп турар.

Эрткен өөредилге чылында училищеге шупту 422 сургуул өөренип турган. Чыл дүргүзүпде өөредилгениң түнели 98 хуу болган. Ооң иштинде 100 хуу өөредилгезин чедип ап турар группалар бада бар. Чижээ, 2-ги группа (удуртукчу башкызы М. В. Кирюшкина), 4-кү группа (мастер эш Мымрин, башкы Л. Шубина) болгаш өске-даа эки түнелдиг группалар бар боол турар.

Сургуулдарның алган билиниин шынарын көөр болза, куду дээрелде. Оларның хой нүрүүзү колдуунда дөңгүп-ле үш деп демдек алгылаар. Ооң ынчалза куда боол турарын мынчаар чижек көргүзүп турар. 422 сургуулдан 4—5 демдектер-биле доосканнар чүгле 21 кижи болган. 29 кижи багай өөренген.

Сургуулдарның билиниин куду дээрелдиниин бир чылдагааны — чамдык школаларның иниги белеткелиниң кошкаканда. Иниги билиг школаларында ук өөренчилер чүгле сескн классты дөңгүп-ле 3 деп демдек-биле доозуп алган болгулаар.

Оон ынай бир бергедеп турар чүве болза, орус дылды сургуулдарның кошкак шиңгээлеп алганында. Ыламгыя Бай-Тайга, Өөүр, Барыын-Хемчик районнардан келгенниернин хой кезии орус дылды кошкак билир болгулаан. Ол чорук эки өөренириңге дажок шаптыктап турар. Администрацияның, башкыларның болгаш будүрүлге мастерлериниң талазынган сургуулдарны хүлээп ап тура, олар-биле беседалаашпас, сөөүргеп айтырбас чорук илерзин. Бо айтырыгны партия организациязы база чогуур кичээнгейге албаан. Оны парторганизация холга ап, хыналганы шынгыы тургузары негеттинип турар.

Сургуулдарның чурттап турар черинин байдалы база-ла хирелиг. Иниги чүүттаар черниин септелгезин чыл саныында база комчуг оожум, багай чорудуп келген.

Училищениң сургуулдарының кичээл шагы үзер чоруунун өөредилгеге шаптыктыын, ол дугайын кап удаа чидиниңе шүгүмчүлүп, хой-ле чүгаалажып келген хирезинде, түнели чогун илеткелге база айытқан. Ам безин биргн куреза сургуулдарның чүгле чартык кезии бар, өөредилге бир ай хире чоруп турда, ийнги курстарның сургуулдары амда четче чыгыныпаан. Эрткен өөредилге чылында каңдыг-даа чылдаранын чек 74158 шак үзүлген. Ортумаа-биле алырга бир сургуул-ла 176 шак үскен боон турары чөрле дүвүренчиг. Башкыларның болгаш мастерлерниң талазынган чамдыкта чүгле 3—5 хире сургуул-биле кичээлдер эртпирер, а өскелери чок-даа болза, дарый хемнеп албас чорук бар. Группага мастер дээрге кол кижи болур үжүрлүг. Ынчаарга сургуулдарның кичээл үзер-даа чоруун ол база карыылаар. Башкылар, мастерлер болгаш администрация ада-иелер-биле сырый харылзаалыг турары эң чүгүла.

Ынчангаш сургуулдарның кичээлдерге пропускизи дээш дугайында ада-иелерге база өскелерге чылдың-бүрүзүнде 2 катап өөредилге чылдырар. Ынчангаш ол үеде ада-иелер кичээлдерге келгеш, сургуулдарның чүүлдерин көрүп, оларның ажыл-агыларын сонуургап, ынчангаш ада-иелерниң өөредилгеге шаптыктыын, ол дугайын кап удаа чидиниңе шүгүмчүлүп, хой-ле чүгаалажып келген хирезинде, түнели чогун илеткелге база айытқан. Ам безин биргн куреза сургуулдарның чүгле чартык кезии бар, өөредилге бир ай хире чоруп турда, ийнги курстарның сургуулдары амда четче чыгыныпаан. Эрткен өөредилге чылында каңдыг-даа чылдаранын чек 74158 шак үзүлген. Ортумаа-биле алырга бир сургуул-ла 176 шак үскен боон турары чөрле дүвүренчиг. Башкыларның болгаш мастерлерниң талазынган чамдыкта чүгле 3—5 хире сургуул-биле кичээлдер эртпирер, а өскелери чок-даа болза, дарый хемнеп албас чорук бар. Группага мастер дээрге кол кижи болур үжүрлүг. Ынчаарга сургуулдарның кичээл үзер-даа чоруун ол база карыылаар. Башкылар, мастерлер болгаш администрация ада-иелер-биле сырый харылзаалыг турары эң чүгүла.

Ынчангаш сургуулдарның кичээлдерге пропускизи дээш дугайында ада-иелерге база өскелерге чылдың-бүрүзүнде 2 катап өөредилге чылдырар. Ынчангаш ол үеде ада-иелер кичээлдерге келгеш, сургуулдарның чүүлдерин көрүп, оларның ажыл-агыларын сонуургап, ынчангаш ада-иелерниң

ЧҮГЕ ДУЖААТТЫНМААНЫЛ?

Кызыл-Мажалык суурга 624 олуттуг ийи каът чаа школаны бо чиллың августа айда дужаар ужулуг турган. Школаның тудуун ыглын турган дугаары 741 кежүп чоруур механизаттаттынган колоннаның удурткучуларынын берип турган аксы-соту-даа бузурелдиг турган. Тудугнуң ажылын башкарар түскай штабты тургускан. Школаны ажыглалга киирер сорулга-биле эвээш эвес күжениишкинерни районнуң удуртуур органнары база ыглган.

Ынчалза-даа школа дужааттынмаан. Ам чогум кажан ажытталга киирериниң дугайында тодаргай хууска билдинмес. Чаа школада тудугжуларның, монтажчыларның, электриктерниң, шеверлекчилерниң ажыл-ижи ам-даа удамчылавыттаан.

Школа чүге дужааттынмайн турарый? Ол дээрге мехколованның мурнунгаты удурткучуларының бүрүүау. Чогуур үезинде ол тудугже күштү моолнеп, тудуг материалдары-биле, механизмнер-биле хандырбайн келген, соолуңде чижек-даа ажылчын күжүн немээрге, ажыл күн четтинмейн барган.

Ам школаның көл корпустары колдуунда доозулган. Шалалап, кырын шын, монтаж ажылдарын чорудуп турар.

Амы хүннерде мында шупту ады бригада ажылдап турар. Оларның ийиси «Тыва дег-дүгү тудуг» эргелелиңден дуза алажыш келген. Боттарының күжү-биле күл четтикпес болуурга, олар ак-довуракчылардан дуза дилээнн ол. Чайып ажылдап турган студентилер, кежээлиг бригадалар тудугну эрә катташ чорукан.

Чаа школаның тудуунда ажыл-иш-биле таныжып чоруп турган, алдарлыг тудугжу Салчак Балчырович Кара-оолга ужуражы бердим.

— Силер кажан мында чедип келдиңер. Ак-Довуракта тудар тудуг чок болганы-биле КМК-же шилчип келдиңер бе?— деп, оон баштактаның айтырдым.

— Ак-Довуракта белеп кайын чарлыр мен, оон тудуг доостур деп чүве турбас. «Мында школа тудуу бергедээн, бетон арматура салыр улус чок, дузалажып көрүңер» дээрге чедип келдивис. Келгеш чоорбн ажыг хопа бердивис — деп. Салчак Балчырович чугаалай-дыр.

Шынап-ла, кайда-ла ажылыш бергедеп, күш четтикпейн баар болдур, оон бригадазын олче чорудары чанчыл болган. Ам бала бодунуң бригадазы-биле школа тудуунда дузалажып, тудугжуларга ардаңгуулгазын дамчыдып келгенин ол.

— Ажыл-херээер эки чоруп тур бе, школа тудуун кажан доозар силер?— деп, оон чай аразында айтырдым.

— Ажыл-даа чүгүр чоруп тур, ынчалза-даа хоюдугну боттарывыс хол-биле кытып тур бис, ол ажылды элээп саадавын тур. Ол ышнаш чагылар кылыр, бетоннар соортур машина-техниканы келбейн баар, тамдыкта ажыл чок олурардаа таварылга турар-дыр. Мында белеп бетон чок, база удур соортур, а машинаны Ак-Довурак АТБ-ни баар ужурлуг, ук АТБ «механолиина бис, ко ареллиг» дээш машиназын бербейн баар хевирлиг-дир— деп, ол чугаалай-дыр.

Мында хоюдугну бүтү бригадалар хол-биле кылып ап, ийиги кавчаа, школаның баар ужундан оскезинче хол-биле дажыглап турар болдулар. Ол ажылга дыка-ла саадалгалыг. Ак-Довуракты үлетпүр-будуулге комбинады-биле дугурушкаш, оон хоюдугну ап болур ужуралуг.

Салчак Кара-оолдуң бригадазы школаның ийи корпузун тудуттурар демир арматураларга бетон чагылар тургузуп, эң нарын ажылды кылып турар. Олар овалашкан ажылны чогуур хуусавада дужаар дээш ажылдап турарлар.

КМК-да тудугжу бригадалардан мурнакчы бригада болдур Валентин Григорьевич Пякшиниид удуртқан бригадазынга чедө бердим. Бригадаңың ады-хары догүй берген-даа болза, ол аныяк оолдар-биле кады ийиги каътче хоюдуг үндүрүп турда шалыпкыны азжок.

— Бригадавыс тургустунгала ам 3 чыл ажып турар, шупту 10 кижи. Барык шупгузу эки ажылдап турарлар. Оларның хой езизин бодум тудугжунуң мергежилиниге өөредип алдым— деп, ол чугаалады.

Бригадада Алексей Сандап, Валентин Сарыглар, Александр Сарыглар, Седеп Кызмалоол оларның кылымак ажыдап турарын бригадир мактады. Школа ажыглалга киирер үжурлуг хуусавазындан саадап турарынга хомудап, чамдык четпестерин ол ыеродип чугаалады.

1975 чылда школаның тудуун Кувоскаалчывың бригадазы биле В. Никитинниң бригадалары тудуп турган. Оон ол бригаделарны оске үүрмек ажылдарже чоруткан, ук тудугга кереэлиг бригаданы эккеп каан. Ол бригада ажылын ара катпаш чоруткан. КМК боттарының бригадазын олче катап чоруурзын. Ынчалза-даа ажыл үзүктелген.

— Ынчан ажылдап турган хевээр мында ажылдаап болзувусса, шупту тудуу моон хой кылдыпган турар үжүрлүг. Бис артвек кыннын тодаргай ажыл чок кыптаан бис— деп, В. Никитинниң хомудап турары чоптүг.

Ам монтажчылар поябрың чедир өөредилге корпузунче чылгыны киирип, шеверээр соруланы салып турар. Ынчалза-дээ кылыр ажыл хой.

Соңгадаар рамалары чогуур хемчээл-биле кылдыныпаан, чамдыкы улуг, бичө, катап-даа кылыр үжүрга таварыжып турар.

Кызыл-Мажалык ортунак школазының директору Ондар Хүргүлекович Седеп-оол өөренникчилер үдертип алган бо чедип келди.

—Үстүнү класстарның өөренникчилери толчеевин, мында күзө ажылдап турарлар. Чаъын база хой өөренникчилер ажылдап чайлаан, дузалажыпла турөр бис. Тудуг чогум кажан доостуру биллинниг— деп. дйректор чугаалай-дыр.

Школачылар хүүрегтер, демир-хуулнар тутпаш, тудугжуларга дузалажып киришпилери чамдыктары шлак, хоюдуг дажыглаан, оскелери бөк аптаан.

— Чаа школага херектиг дериг-херекселдерни колдуунда соортун эккеп алган бис— деп, ол улаштыр чугаалады.

Тудугга таарымчалыг үе — чай эртикеп. Ам соок үе келген. Школа тудуунда иптукатурлаар, шеверлээр, чер үттээр, казар ажылдар ам-даа хой.

Мында Чадаананың КМК-зынган иптукатурлаар база келген дузалажып турар. Кижи күжү хой, ынчалза-даа ажыл ворлуунда-ла хол-биле кылдынып, механизмнер чедяшпейн турар.

Ам сорулга ажылдың темпизин кудулаташайн, тудугжуларны тогуур үезинде материалдар-биле хандырып, бүтү күштү мөөнеп тургаш, школаны чыл тоннүлүге чедир ажыглалга киирерин болур.

Х. МОНГУШ.

ЭДЧ-НИҢ ПРОГРАММАЗЫ БОТТАНЫП ТУРАР

Найырал магистралының тудуушкуну

Оренбурттан ССРЭ-ниң Барыпп кызыгаарынче газ дамчыдылгазы—ЭДЧ-ниң кежигүннери европейжи социалистиг туртарның кады тургузуп турар эң улуг объектизи. Ол одалга — энергетика магистралының узуну 2750 километр.

Сохрановкадан (Ростов область) Кременчугка (Полтава область) чедир магистральдың полыпа участоттырга тудугжулар дыка улуг күш-ажылчы тиилелгени чедип алган— Воропиловград областың Новоспков суурунуң чанында чүс километрге дамчыдылга хоолайларының тигаерии дүпзаалап дооскан.

Дүпзаалаашкып чорудулгавын дыка дургедиргинің аргазын берип турар автоматтыг дүпзаалаашкыл дериишкинии газ дамчыдылгазын салырынга ажыглаи турар.

Бо чылын полыпа специалистер ам-даа ои-оп километр хоолайларны салыр апаар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): мурнакчы полыпа тудугжулар Адам Буякевич, Станислав Ковка, Павел Фигуровский, Марпан Мизэра.

Р. АЗРИЕЛЬДИҢ фотозу.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ХЕРЕЧИЗИ

БЕРЛИН. Герман Демократыг Республикавың улус паластазынга болгап бүгү-ле округтарда эрге-чагырганың чер-чер органнарынга ам болур сонгулдаар-биле холбашгыр бо хүннерде сонгукчуларның хураалары болуп, эртекеи беш чыл дүргузунда кылып чорукан ажымдының дугайында отчеттарны депутаттар ацап кылып турар. Экономикага, социал болгаш культура талазы-биле ГДРниң ажылчы коннарының чедип алган улуг чедиишкиннери хураалар бүзүрелдиг-биле коргүүп турар.

Оон ыодаргай чижээ—Одерде — Франкфурт округ болур. Ол округ республиканың амгы үеник кодоо ажыл-агыйлыг, индустриалдыг районнарының бирээзи болуу бергеп. Ам ында продукциялыг 1971 чылдаазыпдан бүдүп чартык катап хойнү бүдүрүп үндүрүп турар. ГДР-де бүдүрүп турар ийи тонна бензининиң болгаш сүүк одалганың бир тонназын-на, металлургия үлетпүрүнүп кылгдарының үштүп бир кезээдеп хойүп, цементиниң барык-ла 30 хуузун Франкфурт округта бүдүрүп турар.

ЧУГУЛА ДОКУМЕНТИНИ БҮГҮ ҮЛУС ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

БУХАРЕСТ. РКП-ниң XI съездиниң болгап политиктиг кижилерилгенин база социалистиг культураның ажылдакчыларының съездиниң шиитпирлерин боттарыпар талазы-биле идеологтуг, политиктиг, культуразкижилерилгелиг хемчегларнын программазы бо хүнперде румын хөй-пилтинпң кичээнгейининиң төвүнде туруп турар.

Ол программаны бүгү улус чугаалажып коор болгаш үндезин документ, бүгү-ле партийжи органнарга база организацияларга ажыл-херектиң удуртулгазы кылдыр РКП ТК-ниң ам болур пленумунга бадылаан турар.

БОЛГАР СТАНОКТАР

СОФИЯ. Призма — корпустуг кезектер, чижээ, солулга хадыптарын ажылдап кылырынга хереглээр чаа станокту наймысылалдың металл кезер станоктар заводунда массалыы-биле бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Ол станок 120 херекселден сүгар тускай черлиг. Ук херекселдерни автоматтыг арга-биле ялы-бүү кылдыр тааришытырбышаан, станок херек кырында кызыгаар чок сайнын операцияларны кылып болур.

Софияның металл кезер станоктар заводу — Болгарияның ставок тудугунуң үлетпүрүнүң кол бүдүрүлгеэн.

УЛАМ-НА БЕДИК ЧАДАЖЕ

ГАВАНА. Кубаның Кадык камгалал министерствозунуң административтиг ажылдакчыларының бирги национал човудел хуралы анаа доозулган. Оон 300 ажыг кижилери чуртка медицина хандырылгазын экижидери-биле, ыдангыя медицина албан черлерпиңе болгап оларның административтиг апнарадының ажылын сайгырандгайжыдары-биле холбашкап дыка хөй айтырыгларны чугаалажып кергеп.

Кубаның кадык камгалал министри Гутьеррес Муньос човудел хуралына түве чугаалаап, чуртка медицина хандырылгазының социал талааларының улам-на улгадып турар ужур-дузазын онаалап демдеглээн.

Кадык камгалал системазын хогиудериниң эртемшинчилел институдун чуртка чоокку үеде ажыктап турар деп, ол дыңлаткан.

(СЭТА).

Харылзаапы чогумчудар дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубабиле садыг-экономиктиг харылзаалары таарыштыр тургузар, ол чурт-биле садытта хорутдаалы күш чок болдурер дээр пегелде Каттышкан Штаттарда күштелгеп.

Америк конгрессгиң төлөөлекчилер палатазының кежигүннери Ч. Уолен болгап Дж. Броукс Хосталга ортулуунга хамаарыштыр садыг-экономиктиг блокадапы чорудуп турар Вашингтонның политиказын буруу шапкынар. Кубабиле садытта 1962 чылда тургусган хорутдаалы дүжүрүнин таланың кайызынга-даа ажыктыг бараан солчулгазыл тургузар арганы баар болган ужурунда, ол чорук чүүң-даа мурнунда Каттышкан Штаттарның бодунга ажыктыг деп, конгрессменнер онаалап демдеглээн.

Чижээ, Дж. Броукс АКШ биле Кубаның аразында чогуур садыглажыштынын тургуларынга үнделин салдыпган деп айтыкан. Эрге-чагыгаларның удурланыштынын турбуже, америк компанияларның даштыкы салбырлары Кубаның даштыкы садыг организациялары-биле ажылшпчи харылзааларны тургузуп алган деп, ол чугаалаан. Оон сан-медээлер-биле алырга, 1975 чылдың октябрьдан 1976 чылдың июньга чедир 19 даштыкы күрүнелерде ажылдап турар америк компанияларның салбырларыпга Кубага ялы-бүү продукциялы садарынга 1189 лицензиялары АКШ-тың Садыг министерствозу берген. Ол садыглаашкынын пилтик түңү 300 мэн. доллар четкеп.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Совет делегапиниң баштыны, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыны херектер министри А. А. Громыковуп КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязынга кылгапы Совет Эвилелиниң чаа чугула инициативаларын делегейниң хөй-пиитизи, янзы-бүрү чуртгарның парлалгазы калбаа-биле тайыпбырлап турар.

Чаа совет инициативалар делегей арепадында боттуг ажкерлиишкиннерни быжыглаарынга, хамыктың мурнунда делегейде дүшкүүрүг чоруктуң чавырымышкынын быжыглаарынга идиг бөөр деп, Кубаның КНО чанында доктаамал төлөөлекчизи Р. Аларкон де Кесада медеглээн. Делегейниң тайбыңын болгап аймак чок чоруун деткиир деп, Каттышкан Нацпялар Организациязының мурнунда турар кол сорулганы күүседиринге шынчы сеткел-биле соңуургалдыг бүгү күрүнелеринің амыдыралчы эрге-ажыктарынга чаа совет санаалар бүрүн тааржып турар.

Германияның Социалистиг чаңгыс ааи партиязының органы «Нойес дойчланд» солуун Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативаларын боттуг болгаш бүгү кижи төрелгетеңге ажөк улуг ужур-дузалыг чүүлдер кылдыр тодаргайдаан. Совет санаалар чепсетлеишкиннерни эңдере бүдүрерии кызыгаарлаар болгап чепсетлеишкинии дүжүрер, күрүшелер аразында харылзааларга күштү ажыглаарын болдурбас талазы-биле хемчегларниң калбак программазы болуп турар деп ол солуп бижээн. Ол санаалар СЭКПниң XXV съездиниң СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары Л. И. Брежневтиң кедүргеч программазынга үндезиленип турар. Делегей харылзааларынга күштү ажыглавас дугаймында Бүгү-делегей кереэзиниң совет төлөвилели база чепсетлеишкиннерни эңдере бүдүрерии соксадырының болгап чепсетлеишкинии дүжүрерии айтырыгларының талазы-биле совет меморандум болза, тайбыңны нангылаарының эң чугула магадылалы кылдыр чепсетлеишкинии бүгү-иишти болгап бүрүн дүжүрер дээш ССРЭ-ниң чорудуп турар демисклиниң чайгылыш чогун база дагыи бадыткап турар-дыр деп, ол солуп демдеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязынга Совет Эвилелиниң бо хүннерде киирген саналдары Советтер чурту СЭКП-ниң XXV съездиниң ажыладап кылганы ажыл талазы-биле принципиалдыг даштыкы политиканы чайгылыш чокка дараалаштыр чорудуп турарын бадыткап турар-дыр деп, Чехословакийның «Руде право» солуну бижээн. ССРЭ-ниң чаа боттуг саналдары—дайынны киижи төрелгетеңниң амыдырал-чурттазының эрге-ажыктарынга идиг бөө

МЕДЭЭЛЕР

«УЛУГ-ХЕМ» — 37

Республиканың ном үндүрер чери «Улуг-Хем» деп чечен чогаал альманагының 37 дугаарын тыва дылда үндүргеи. Сураглыг чогаалчыларның болгаш аныяк авторларның чогаалдарын чаа үндүрүлгеде киирген.

Альманахтың проза бөлүүнде сураглыг чогаалчы Салчак Токаның «Чоннуң айбычызы» деп тоожуунуң үзүндүзү киирген. Дангыт Чыдымның «Эртекеш эгиттинмес» деп баштайгы тоожуун парлаан. Башкы Көк-оол Чамыяның «Майның чечээ» деп рассказын сонуургап номчуп болур.

Поэзия бөлүүнде сураглыг совет шүлүкчүлер Муса Джалильдиң, Ираклий Абашидзе оларның чогаалдарын очудургаш, парлаан. Степан Сарыг-оолдуң, Юрий Күнзегештиң, Екатерина Танованың, Салчак Молдурганың болгаш өскелерниң-даа шүлүктерин чаа «Улуг-Хемде» киирген.

Шиилер болгаш очерктер бөлүүнде Кызыл-Эник Кудажының «Ничеев» деп шиизин, «Чеди-Хөл болгаш Чечен Содунам» деп очеркин болгаш өске-даа авторларның чогаалдарын парлаан.

Ю. БАЙ-КАРА.

• • •

ЧАА ФАБРИКАНЫ ТУДАР

Москвадың ус-шевер кылыглар үлеттүрүүнүң эртемшинчилел институдунуң ажылдакчылары Кызылга келгеш, тыва улустуң дашкан, мыштан болган өскө-даа материалдардан кылган чазап, даараан уранчевер кылыгларының онзагай түүлдерин көрүпкөргеи.

Улустуң ус-шевер кылыгларын бүдүрер фабрикапы Тывага тудары көрдүүген. Ону Чаа Шагаан-Арыгга тудары төлевилеттинген. Чаа будүрүлгеш тудар акша-хөреңгини берген. Фабрикага мыштан, дашпал, мыймөстан, аптар кежинден кылган янзы-бүрү сүй белектерни бүдүрер. Оң мышкап өгге тааржыр бичe чемчээдиг столдарны, сандайларны болгаш өске-даа дериг-харекселдерни кылыр. Фабриканың цехтери Тоора-Хемге, Тээлиге, Чадаанага турар.

Сүй белектерни бүдүрерни келир чылдан эгелээри көрдүүгеи.

Бистиң корр.

• • •

АГИТКУЛЬТБРИГАДАЛАР

КӨРҮЛДЕЗИ

Чадаапага районнуң ажыл-агыйларында агиткультбригадазерниң көрүлдезин эртиргеи.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң «Дамырак» агиткультбригадазының (удуртукчузу Куулар-Ойдап-оол) программазы негелдеге дүгжүп турарындан көрүдеге типлекчи болуп үнгеш, бирги черге «Большевик» совхозтуң «Борбак-Арыг», үшкүзүп—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң «Челзош» агиткультбригадазары эгелээн.

М. СЕВЕН.

• • •

ЧАГЫДЫЛГА ӨСКЕН

1977 чылдың солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы Бай-Тайга районнуң бүдүрүлгелеринде, колхозтар, совхозтарында, албан организацияларында, школаларда организастыг чоруп турар. Бо хүннерге чедир 3281 экземпляр солуннар, журналдарны ажыл-ишчилер чагытқан, ол эрткен чылдың бо үезинден муң ажыг экземпляр хөй.

Парлалга чагыдылгазын «Кара-Хөлдө колхозта, районо коллективинде эки чоруп турар. Районда парлалганың хөй-инити тарадыкчызы Кара-кыс Окаповна 400 рубльге солуннар, журналдарны бижиткен.

И. СЕДИП.

С. Сүрүң-оол. «КЫМНЫҢ ОГЛУЛ?»

Оң баярында Сарыгбай. Угба, чесгелиниң өөнго эрттирген хүнеринде Сарыгбай оң бодалынга тә чеже катап киргеи, оң характерынга та чеже катап ковүгеи. А Ак-биле холбажы бергеи соонда, мырыңай дам барган. Оң ындыгы база-ла билдингир. Сарыгбай-биле оң амдыгызында бадылашпааны-ла шып, кудеда эрттирбээн. Ол дугайында шынында кым-даа чугаа үндүрбээн, аңаа ким-даа белеткемейн турган. Шончалзада Сарыгбай оң сагжындан үнмеспээн.

— Кудавыс кажан кылыр бис?—деп, Хеймер-кыс эрткен чылдың тоңчүүнде айтырган.

Сарыгбай бодапмайн-даа:

— Оң херээ түү боор. Ол чокка кижи чурттап шыдавас эвес—деп каан.

— Бодуң-на бил. Меңээ харын эки—деп, Хеймер-кыс тоомча чок чугаалаан.

Хеймер-кыстың ада-иези уруундан ол дугайын бир катап сонуургаан түве эвеспе. Олар база-ла ындыг харыы дыңнаапаан. Ынакшаал уруглар, ыланғыя оол кижи айтырыг көдүрбейн турда, олар чүнү канчаптар деп. Кажан уруу Сарыгбай-биле холбажы бергенин дыңнаапаш, ашак-кадай аразында чугаалашкан түве-дир. Каймаының-даа болдыы чаңгыс болган.

— Харын болур-ла түве-дир —деп, ашак чөпсүнген.

— Оң оң ийи хар узуу хамаан бе, пайыралдыг-ла чурттаар болза. Чүү-даа болза чаңгыс чер чурттуг кижи харын эки ыйнаан—деп, кадайы деткээн.

Сарыгбай узун, шилгедек, хөрээ делгем, буттары узун, холдары сикпеш, шыганнары мочак-мочак. Арныбажы түүден аяпныг: бажыкын дүгү, сарлык дүгү шынаш, кылын, характерының кирбиктери семдер; ийи кырааныдыг кончуг узуг эвес-даа болза, огу улуг, ыяңгаш кезээдө от-коюу кыптыккан дег чырыткыланып чоруур; эрин кыстар эрин шынаш чуга; думчуу чараш думчуктарның бирээзи. Боду кижилерге эелдек, чыпшы, кында улусту алаадап көөр чаң чок. Ол кавыда оң танывас кижизи чок, оңу-даа танывас кижи чок. Оон аңгыда ажыл дээнде кызымак, спорт — оңа тыны. Оңа ойнап билбес оюну-даа чок. Ол база-ла кижиниң чаражынга хамаарыжыр болгай.

Сарыгбай ийи өрээл бажыңныг. Боду часкаан. Ол болза кижиниң чаңгыс оглу, адазиези өлүгээп. Оң бажыңынга хүн бүрү кээп турар хой доргүл-төреди-даа чок, ийи-чаңгыс эш-өөрү кээр, ол-ла. Ынчангаш олар шөлээп чурттап турганнар. Оларны суурпуң тону өглеңчип алган деп санай бергеннер. Сарыгбай бажыңынга шоолуг олурбас, ыланғыя кежээлерде орай көөр. Айтырарга, ажылы чай чок болур: доо школозда,ында совхозта, дүгде бүдүрүлге черинде күш-культура маргыдаалары азы кичээлдери эрттирип чораан болур. А чамдыкта ийи-үш хонукта-даа кезбейн баар. Кижи бодаарга, ынча тидип чоруурунуң барымдаазы чок хире. Оң баар чери баштыг, район төвү биле ол черлериниң аразы ырак эвес, оон аңгыда автобустар хүн бүрү ынаар хаачып турар.

Баштайгы айларда Сарыгбай оң чанындан ыравас турган, ам ынчан баргеи. Че, ол-даа канчаар, ажылының аайы-даа ындыг ийнаан. Хеймер-кыс оон-даа артык бир түвеге иштинде таарымнайн турган. Ол түл дээрге, ашаа аңза акша тудуспас. Аъш-чемнин боду садар, түгле ыңай-бээр түве баар апарганда, каш рубль ойлеп берип каар. Ол түгле хлеб өртээ, оон артыктап, оске түве садыл аштар, бензин чадаарда кино көрүптер көпеек үмес. Ынчалза-даа Хеймер-кыс акшадап каймы кызагдаар, аваазы бар-ла болгай. Ол черде кинолаарынга хөлчок ыпак, артаныг-ла болза, чаңгыс-даа чаа кино эрттирбес сагыштыг. Бир катап Сарыгбай кайнаарла баар мен дээш чорупкан. Хеймер-кыс кежээниң чедиг шактың кипозун көргеш, көөрге, оозу чедип келген орган, ажынганы арныңдан ыяп келе.

— Кай барып чордуң?—деп, доңгуп үн-биле айтырган.

— Кино көрүп чордум.

— Кино?—дээш, каракгарын тидиди көрүп келген.— Кай, чааскаан бе?

— Ам ким-биле түвел?

— Оһуржуп алгаш, ийи-үш ай четпейн чыткаш, будулуп эгелээнин ол ыпкажы?

— Канчап будулуп? Кино көрүптерге түүл канчап баарыл?

— Хоржок түве-дир, билдиң бе? Ашактыг кижи ашаа-биле кинолаар чоор. Чааскаан халып чоруур херээженнер— ол дээрге, чок болза, бот хереженнер-дир, чок болза самыын хереженнер-дир, ашактар дилеп салчып чоруур. Сен, билдингир, ол кижиң-биле чордуң ыйнаан?

— Чүү кижим-биле?

— Хы, билбээнчеңеп де. Аныяк кижиге перспектива херек деп бо-ла сен ыйнаан?

— Менде сенден өске кижида-даа чок. Бодуң кижилиг сен ыйнаан, ынчангаш хонук-хонуу-биле чидип тур сен ыйнаан.

Сарыгбай ыыттавайн баргаи. Ол кижиң... ол түү кижим? Хеймер-кыс билбес. Та кымны ынчап турар түвезин. Ол дүис ийи аңгы хопар ужурга тазарышкан.

— Мен кижилиг кижи мен. Сээң меңээ дээр эргең чок!

«Буруулугну бурган эргиир...» Демгизи маргышпайн, орнунга барып, дедир чыдып алган. Ындыг янзы чаа олурушкан урутларның аразынга баштайгы үскүлежиишкин болган. Удатпаанда оон-даа артык эпчок түве болгаи. Аңаа Сарыгбай эмин эрттир кырааныжын көргүскеи.

Март ай үнүп-даа келгеи болза, кыш хевээр. Хар. Соок. Бо шагның модазы ынчан баргаи— Европаның культуразы нептерээн, хоорай, суурлаңрының албан-хаайчылары, ыланғыя ашаак-өскеи кидис идик кетпестээн, туфельдер, сапожкалар-биле кыштаар апарган. Хеймер-кыс эрги, сарыг сапожкалыг, сатказала ийи-даа чыл чеде бергеи түве-дир ийнаи. Кандыг-даа хеп аксөрте, чылыг тыртпастай бээр мышажык. Хеймер-кыс аваазында чеде бергеи.

— Меңээ акшадаи берип көрем, авай—деп дилээн. Оозу удур айтырган:

— Канчаарың ол?

— Чылыг ук садыл алыйн. Будум доңуп чор.

Та шынап-да чок турганы, та өнедиин ынчангаиы, аваазы акша бербээн, харын-даа хорадаан.

— Бисте акша чок, боттарывыс безин хлеб садыл чинр түве тыпшайн ор бис. Сен бо кандавай кижи сен: келген санында-да акша-ла акша, экжел-ле экжел. Ол ашаың кандавай түвел, халас ажылдап турар кижи бе?! Оонга саттырып алзыңаа!

Ашаа каймы халас ажылдап турар. Хеймер-кыс сагыжында анчыгзының чанып келгеш, печкага будун дөгеп олурда, Сарыгбай кирип келгеи.

— Бо чоп будун дагай бердиң? Доңуп турар кижи сен бе?—деп, тон, бөргүн үштүп, азып тура айтырган.

— Чылыг ук чок. Садыл берип көрем.

— Садыл берип көрем деп түңүл. Доо эңмежок чыдырлар ышкажыл. Чутташ, кедип алзыңза. Ук садыл, хей черге акша чарыгдаан хереэ түү боор.

— Кайы?

— Бээр келеп—дээш, Сарыгбай хеп шкавын ажыда бергеи. Оң улуг өрээлинде түү барын Хеймер-кыс бизир: Сарыгбайның бодунуң болгаи оң калган кадайымның хевээ.

— Бээр келеп, моңу көрем. Хеймер-кыс саножкаларын кирип тепкеш, тыртар өөгүп тыртпайн-даа чеде бергеи. Ашаа шкафтың адаккы көзенээзи ажыттакаш, оңу ак чоорганда так ораап каан шарыг ушкуп экжелгеш, дүйүшкүнерин чешкеш, шала кырынче төпкеи. Доозазы-ла херээжеи кижиниң хептери. Доозаа хирдиг, дырышкак.

— Бо-дур. Боларны чутташ, баскаш, кедип турзуңза.

Хеймер-кыс шимчеш дивээн. Сарыгбай шкафтың улуг өрээлин ажыттакаш, Хеймер-кыс оң мурнунда оларны көрбээн түве дег, салаазы-биле айтып туруп таймызбираан:

— Бо көр. Кышкы тон, чаа хевээр. Ой тон бо-дур, ам-даа кедип болур. Плащь база бар. Кышкы бөрт бо-дур. Бо көр даан: джемпер безин ийи. Бирээзин көңгүс чаа. Көңгүс эктинге сукпаан ижки, хоокүй. Бирээзи... харын аазап алей берген боор. А бо кофталардыр. Боларның херээ түү боор, кедип турар-ла болгай. Сеңээ арай улуг болду бе. Узун кижи болдур ийин, хөөкүй, менден бичии-ле кыска. Оозу хамаан ийикпе. Кызырып-даа алгай-ла.

Хеймер-кыс ыыттаваан, көрүп-ле турган. Сарыгбай шкафтың бичии өрээлин ажыттакаш, база-да тайылбырлаан эгелээн:

— Бо, бо чыткан түвелер шуптуң кадайның хереккселдер-дир ийин бо.

(Уланчыдыт)

Уругларның балет студиязы бичии кызыгчыларның сонуургалын чаалап алган. Балет ураи түүлүге сонуургалдыг 180 оолдар, уруглар бо школада өөренип турар. Уруглар баштайгы базымнарны ыяшы, башкыларның дузазыбиле хөй түүлдерни билип ап турарлар.

Студиянның доозукчуларының чамдыктары ураи түүл болгаш хореография училищелеринде өөредилгезин уламчылап турар. Ленинградта хореография училищезинде, Кызылда, Улан-Удэде өөренип турарлар база бар. Балет студиязының башкызары Лидия Ананьевна Сарба болгаш Нэлля Викторовна Белая ажылынга дуржулгалыг, мергежилдиг специалистер. Байырлал хүнеринде балет студиязының уругларының концерттерин кызыгчылар бо-ла көөр, сонуургаар апарган.

А. ЗАПЦЕВ.

ЧУРУКТА: балетмейстер Л. А. Сарба студияда кичээл үезинде.

Авторуң фотозу.

Шыдыраа

ШИЛИНДЕКТЕР—ИЙИ КИЖИ

ТЫВА: ССРЭ-ниң хереэжен шыдыраачыларының эдегчелиг чемпионадының ийиги салымының соонда соңгаарлаттыган салыгларны төндүр ойнаптарга шилиндектер—ийи кижи апарган. Олар дээрге Москва чурттуг Ахшарумова биле Тбилисиниң 15 харлыг школачызы Гурнели-дир. Москваның шыдыраачы кызы Горький хоорайдан келгеи Зиштейн-биле салыгның тоңчүүнү тергиин эки ойнаап, 96 дугаар көште уткан. Гурнели 2 сашны улаштыр алган. Баштай аңаа Муленко (Запорожье) соңгаарлаттыган салыны ойнавайн-даа, дүүнү берген, а дараазында оюнда Таллиниң шыдыраачызы Фоминаны уткан.

Делегей чемпиону Гаприндашвили Кислованы (Ленинград облазы) оюнуң төнчүзүнде 621 дугаар көште удуп алган.

Ийи салыг соонда Ахшарумова биле Гурнели 2-2, Зайцева биле Затуловская 1,5-1,5 санныг.

(СЭТА).

ХӨНДҮР МАҢААР

Владимировка — Таңды районда улуг суурларның бирээзи, ында «Россия» совхоз база бар. Амыдыралга болгаш албан ажылга кандыг чугула чорук болбас дээр, чонуң культура харылзаазы безин аажок бедээн—мындыг үеде.

Мурнуку чамдык үелерде көвүрүт азы орук «багаймнаа» сылдагланып, бистиңнаге автобус барбайн, шуут Ильинкага четкеш, оон Кызылче дорт чаныптар турган-па харын. Совхозтуң дирекциязы, көдээ Советтиң күүсекому тодаргай хемчеглерни алган: орукту чалдап кылган, көвүрүнү септеткен. Владимировка суурнуң автобус докгаар черин пассажирлерге таарымчалыг кылган: сандайлардыг, чаглактанар черлиг.

Мындыг турбуже, автобустуң амгы маршрут байдалы мурнукузундан безин дорайтаан. Удуртулганың четпезин, хыпалда чогуп, негелдениң кошкаап ажыглаып, автобус чолаачылары графиктиг сагывастаан, Владимировкага шуут барбастаап.

Пассажирлер автобусту баштай Владимировкага, оон — Ильинка оруунга маңап чадаап, Балгазынче чадаг базыттарлар, барык хүнүң ындыг. Оларның аразында аар чүктешкилиг, чаш уруглуг, назылап кыраан — кандыг кижи чок дээр. Аңаа баргаш Эрзинден азы Тес-Хемден келир автобустарны база маңаар. Чамдыкта оон келген автобустарда олут тогундан Балгазынга хөндүр маңаар...

Маршрут барымдаалавас, график сагывас чоруктуң бир чылдагааны контроль тогунда деп бодаар мен. Владимировкага путёвка демдеглээр азы еске бир хевиринг хыналдазы турган болза «туразында маршрут» болбас ийик. Кызылдың пассажирлер АТБ-зи (начальниги В. А. Паламарчук) ол талазы-биле кичээнгей салыры күзенчиг.

К. КАНЧЫЫР-ООЛ,
Арыг-Бажы көдээ Советтиң депутады.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Чөөн-Хемчик районнуң көдээ база Чадаана хоорайда магазиннеринге садыглаашкынның байдалын, бараанналрның ассортиментизин көөрү-биле хынзлда эртеен. Хынзлданың түүнелинде Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл, Чыраа-Бажы рабкооптарының садыгларында чамдык четпестер илереттинген.

Магазин эргелекчилериниң склатта бараанларга чагыг киирбейн база садыл алыкчыларның хереглелин өөренип көрбейн турарындан Сүт-Хөлдүн, Чыраа-Бажының, Чадаана хоорайның магазиннеринде чамдык эргежок чүгула бараанналр чок боон турар. Районнуң талазындан садыл алыкчыларның хереглелин өөренип көөрүнче кошкак кичээнгей салып, саналдар болгаш чагыг дептерлери долдуртунмайн турар.

Чадаана хоорайның магазиннеринде садыглаашкынның үлегерлиг болурунга бүгү-ле аргалар тургустунган, ындыг турбуже районнуң көдээ магазиннеринде садыглаашкын-даа, бараанналрның ассортиментизинин-даа талазы-биле улуг ылгал чок. Чадаана хоорайның хеп магазининде хеп бастынмаан, олар дугаарлар аайы-биле салдынмаанындан садыл алыкчылар хереглээн бараанын үр дилээр ужурга таварыжып турар. Хоорайның идик садында идиктер дугаар аайы-биле салдынмаан, идиктиң хемчээлин хынап кедерде ахыглаар омаан хевирлиг тускай херексел чок. Даштыкы хеп, бөрт, аржыыл аймаа садар магазинде көрүнчүк чок боон турар.

Чыраа-Бажы, Сүт-Хөл рабкооптарның садыгларынче эр улустуң даштыкы хеви ховар кирип турар. Садыглаашкында чок хептиг чурттакчы чон Чадаананың амыдырал хандырылга комбинадынга чагыг ёзугаар киирип, даараткайн турары база илереттинген.

Чадаана хоорайның хөй-инити чемненилге черлеринде байдал база-ла эки эвес. Ынчалзада хыналдадан алган көөрге, «Чыраа-Бажы» совхозта столованың ажылы бедик деңнелде чоруп турар. Белеткеп турар чеми амданныг, арыгшевери эки. Столованың эргелекчизи Ч. К. Монгуш коллективтиң ажылын эки удуртуп, амданныг чемни белеткээринге аныяктарны өөредип, арга-сүмезин берип турар.

Чурттакчы чонну четчир база эки шынарлыг бараанналр-биле хандырары—хүнүң бир чугула айтырыы, ынчангаш Чөөн-Хемчик райпозу, Чыраа-Бажы, Сүт-Хөл рабкооптар үеттүнде адаан четпестерни әдип, садыглаашкынның шынарып бедидер талазы-биле чогуур хемчегзерни алыр ужурлуг.

Т. КАРАЧАКОВ.

«Кара-Хаак» совхозтуң ногаазы бо чылын чаагай болган. Күрүнеге 60 тонна капуста, 70 тонна помидор, өске-даа ногаа аймаа дужаар. Баштайгы он хонукта 20 автомашинага чүдүрүп чоруткан.

ЧУРУКТА: (оң талдан) Лариса Саячак, Лариса Маалы, Мария Клименович.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

1977 ЧЫЛДЫҢ СОЛУННАРЫН БОЛГАШ ЖУРНАЛДАРЫН ЧАГЫДАРЫ СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ ЭГЕЛЭЭН

НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солунну чагыдып алынар.

Аңаа чагыдылганы харылзааның бүгү салбырларында болгаш белдирлеринде, ажылдаар черниң аайы-биле парлалганың хөй-инити тарадыкчылары хүлээп ап турар.

Чагыдылганың өртээ: чартык чылда—3, чылда—6 рубль.

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу ажылдаары-биле даразымда тускай эртемнерге эштерни хүлээп алырын чарлап тур: улуг инженерни, тудугчу инженерни, экономисти, ниитиниң чемненилгезинге инженер-экономисти, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының (НОТ-тун) талазы-биле улуг экономисти, секретарь-машинакчыны база аңаа машинакчыны.

АПТЫРАР АДРЕС: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчу 29, Садыг министерствозунуң кадр килдизи.

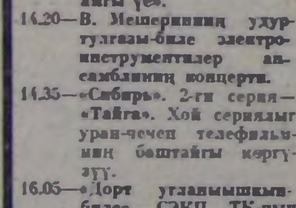

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

7.45—Топ телевиденииниң болгаш Бүгү-эвилел радиовуның И. Некрасовка удуртқан оруе улустуң хөгжүм хереселдериниң академиктиг оркестриниң концерти. Солиан — РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. Богачева.

8.50—9.00—Чаңсар.

9.00—«Сибирь». 2-ги серия —«Тайга». Хөй сериялыг ураи-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүү.

10.30—ССРЭ-де ГДР-ниң культура хүнериниң ажылдыышкыны. Москваның күрүне консерваториязының Улуг залындан дамчыдылга.

12.00—«Комсомолдуң октябрь эдлээ».

12.10—«Чурук бүрүзүнде — хүн».

12.25—Уругларга фильм.

13.00—Медээлер.

13.10—«С. Рахманиновтың. Фортепьянодо болгаш оркестрге 4-ги концерт.

13.40—13.50—Чаңсар.

13.50—«Миллионнарның ленинчи университединден». «Улуг октябрь болгаш амгы үе».

14.20—В. Мешериниң удуртулгазы-биле электроинструменталер ансамбліниң концерти.

14.35—«Сибирь». 2-ги серия—«Тайга». Хөй сериялыг ураи-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүү.

16.05—«Дорт утланышкынбиле». СЭКП ТК-ниң кежигүнү, Молдавиниң КП ТК-ниң бирги секретары И. И. Бодюлдуң чугаазы.

16.25—Эстрада концерти.

17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Документалдыг телефильмнер программазы.

18.45—Телемедээлер.

19.00—«Василий Колотов». Телефильм.

19.15—«Азиң диптиң төвүнде». Дамчыдылга.

19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Эстрада концерти.

21.00—«Миллионнарның ленинчи университединден». «Улуг Октябрь болгаш амгы үе». Философия эртемнериниң доктору, профессор А. Г. Здравомыслов дамчыдылганы чорудар.

21.30—«Сибирь» 2-ги серия — «Тайга». Хөй сериялыг ураи-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүү.

23.00—«Үе». Информастыг программа.

23.30—01.45—Хоккейге ССРЭниң чемпионады. «Спартак» (Москва) — «Динамо» (Москва) В. И. Ленин аттыг Төв стадионнуң Спорт орудуундан дамчыдылга. Чаңсарда — «Спортлото» тиражы.

Аагаар

Кызыдың агаар станциязының медээзин ёлүгаар алырга, бөгүн республикага булуттаар, чазе, хар чаар. Мурнуу-барыны чүк утланышкынының хаттың дүргеии секундада 10—15 метр чедер, хүнүң ийиги чартыында 15—21 метр чедир күштелир. Агаарның температураазы даглыг черлерге ийи градус сооктан үш градус чедир чылыыр, өскелеринге 3—8 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, дыыраашы чаар, хаттың дүргеии секундада 10—15 метр чедер, хүнүң ийиги чартыында 15—18 метр чедир дыныыр. Агаарның температураазы 4—6 градус чылыг болур.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

КИНО:

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Мону мен олурдум» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өнүүн Мелекуш» 9.00, 10.30, 14.45, 16.25, «Кыстар ашактанып ужурлуг» (2 серияны) 12.05, 18.05, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Акропольдуң аазында» 15.00, 18.40, «Сатурнче орук» (2-ги серияны) 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Даглар кыйгырып тур» 14.40, «Табор талыгырже чорупкан» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлактыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харылсаллалыг секретарының 2-23-54, партийже ыыдыралга киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлеттүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуут киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче полгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ № 1772.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы үндезилеттингеи (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01316.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 236 (10221) | 1976 чылдың октябрь 7, четверг | 1925 чылда үнелеттингеш | Өртээ 2 коп.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш Н. С. БОЙДУГА Райкуускомнуң даргазы эш Б. Б. ЧЮДЮККЕ

Эргим эштер!

СЭКП-ниң область комитеди, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилериңге күрүнеге тараа садар планын 119,3 хуу, сиген болгаш сенаж белеткелиниң план-онаалдазын база чедиишкиниг күүседип дээш изиг байыр чедирип тур.

Үстүнде чедиишкиннерни чедип алганы партия организациязының организакчы болгаш масса-политиктиг ажылының, районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының болгаш өске-даа бүгү ажылчы чоннарының кызымак ажыл-ишинин түннели-дир.

Районнуң ишчилери Казахстанның партиа-ажылагый активиниң хуралынга СЭКП ТБ-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга практиктиг ажыл-чорудулгазы-биле харылап, күрүнеге планнан ажыр 15000 центнер тарааны садарып, 5000 центнер ситенни немей белеткээрин, октябрь 10-га чедир трезинни бүрүү-биле ураарын хүлээптеп.

Чөөн-Хемчиктиң совхозтарының ажылчыннары, колхозчулары болгаш кодээ ажыл-агыйының специалистери тараа садар талазы-биле бедиктеп социалистиг хүлээлгелериниң күүседип, хүнүт ажалдазын организастыг доозуп, бүгү саванны белер болгаш сараатпан алыр ажылды хандырып, күскү чер андырылгазының план-онаалдазын күүседир талазы-биле бүгү талазыг хемчеглерни албыштаал, мал кыштаглаашкынынга үлегерлиг белеткенип, онгу беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниг доозар дээримге СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели бүтүрелдин илергейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

1976 чылдың октябрь 5-те француз телевидениеге

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Францияның ТФ-1 телевидение компаниязының тайыбырлакчызы Ив Мурузиниң Кремльге хүлээп алган болгаш ажаа интервью берген. Тайыбырлакчының айтырыгларын болгаш эш Л. И. Брежневтиң харыларын моон адаанда киргеп.

Ив Мурузи. Дээрги Чиңгине секретарь, хамыктың мурнунда бо Кремльде, интервьюну ховар берип турар кабинединерге, француз телевидениезиниң толээлекчизин хүлээп алганыңар дээш Силергө өөрүп четтиргенивиниң дамчыдар бодай-дыр мен. Ынчангаш кандыг-бир чергези-биле маңаа Францияны хүлээп ап турар-дыр силер. Франциятар 1971, 1973 болгаш 1974 чылдарда Силериң Франциянга чорааныңарның дугайын чылыы-биле сактып, Силерге ынак болуп турар чүве толээде, Силериң маңаа чугаалаар үүлдериңерни олар улуг сонуургал-биле хүлээп алыр дээримге бүзүрээр мен. Францияда Силерге ынак болуп турар болгай.

Бис кончуг хой үүлдерни билип алырып күзеп турар бис. Хамыктың мурнунда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары болганыңарда, Силериң үүлү кылып турарыңарны, Силериң партиянарның ТК-зының Политбюрозунуң кичээнгейинде ам кандыг айтырыглар туруп турарын айтырарын чопшээреп көрүңер.

Делегей херектеринге Силериң шылгарапгай ролюнар калбаа-биле билдингир болгай. Оон-биле холбаштыр чамдык ойу келген айтырыглар талазы-биле Силериң бодалыңарны дыңпаары күзенчиг-дир.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының үнелиишиниң дугайында айтырыгны долгандыр дыка калбак дискуссия сөөлгү үеде Барыын чүктүң чурттарында чорүп турар. Чавырлыышкын хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниге болгаш социалистиг оске-даа чурттарга ажыктыг болуп турар дээр бодаанды бээш чамдыкта чугаалажып турар-дыр. Ол дугайында чүнү бодап турар Силер? Амгы үеде делегей херектерин Совет Эвилели бүгү талазы-биле кайчаар коруп турарыл?

Дээрги Чиңгине секретарь Силер, президент Валери Жискар д' Эстэн, оске-даа күрүнелериниң удуртукчулары ышкаш, Хельсинкиге төвүлел хуралдың Түңнел актыынга ат салганыңардан бээр чыл ажыг үе эртип тур. Мээң бодумга Коммунистиг партияның бистиң чуртувуста ойнап турар ол рольюн тодаргайлап турар.

Бисте партия ажылчын аңгының, тараачыннарының болгаш интеллигенциянын мурнакчы, эң-не медерелдиг болгаш идепкейлиг кезээн каттыштырып турар. Ол бодунуң политиказын эртем сайгунга, кижилериниң амыдыралының херек кырында боттуг хереглелдерин, негелдерин хамыды-биле ооренип көөрүнге үндезилээп тодаргайлап турар. Иниитилелдиң бүтү бөлүктерин, бүтү националдарды сыры каттыштырып, эң-не мурнакчы болгаш чоптуг пинтилел — коммунизмниң идеалдары дээш демисежир тураторук-биле, белеп болгаш мергежилдиг чорук-биле кижилерни чепсеглеп турар.

Партияның ажыл-чорудулгазының дээди утказы —бүтү чүвени чонга, ооң чаагай чорууңга болгаш аас-кежиинге кылыры. Ынчангаш чон партияның политиказын бодунуң хууда политиказы кылдыр хүлээп ап база пинтилелге удуртукчу рольду партияга бүзүреп турар.

Мээң билип турарым-биле алырга, бистиң политиктиг системавыстың дугайында тодаргай билиишкин Барыын чүктүң хой-хой кижилеринде чок болуп турар, Көңгүс шын эвес бодаар чоруктарыңар-даа болдуруп турар. Чижээ, партия болза күрүпенниң болгаш ол ышкаш хой-пинтиниң оске-даа органнарың солуп турар дээр янзылыг кылдыр бадыткап турар. Ол шын эвес болбайн аан.

Бистиң күрүне органнарывыс — ССРЭ-ниң Дээди Соведи, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, эрге-чагыргалыг республикаларда болгаш черлерде органнары — Конституциняда тода айыттынган дорт албан-хүлээлгелиглер. Олар хоойлу-дүрүмнерни ажылдап кылып, оларның амыдыралга боттанышкыларын хайгаарап, ажыл-агый организмининг ажылын, эртем, культура, улус өөредилгезиниң болгаш оон-даа оске адырларының хөгжүдезин хандырып тураалар.

Хой-пинти организацияларының боттарынга хамаарышкан ажылдарны харыылап тураалар: профсөвүлелдери бирги ээлчегде ажылчы чоннарның эрго-ажыктарын камгалап, оларның күш-ажылын болгаш дыштанышкызын организастаарлар; комсомол — аныяк салгалды кижизидип турар дээш оон-даа оске, ынчалзажок совет кижилерниң ажылжининиң политиктиг организакчызы болгаш сорук кириикчизи бистиң партиявыс болурун база катап чугаалап каайн.

Ынчангаш бистиң системавыс силерниң системаңарга дөмейлешпези тодаргай шыкажыл. Совет Эвилелинде болгаш капиталистиг чурттарда удуртулганың практиказы база-ла дөмейлешпейн турар. Политбюронуң болгаш Чиңгине секретарь мээң харыылап турар айтырыгларым барыын чурттарның удуртукчуларындыган ыраакта делгем. Чоннуң амыдыралының бүгү талааларын, бистиң чуртувустуң делгемеринде боон турар бүгү чүүлдерни бистер херек кырында кичээнгейниң төвүнде хаара тудуп турар бис. Маңаа партияның болгаш пинтилелдиң идейлиг амыдыралы, экономика, социал айтырыглар, социалистиг демократияны хөгжүдеря база хамааржы бээр. Ол бүтүнү санаары берге. Делегей байдалынга хамаарышкан айтырыглар база-ла улуг күжениишкиннерни негеп турар.

Бистиң ажылывыстың амгы үедеги кол угланыышкынывыны дугайын чугаалаар болза, ол дээрге — СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин херек кырынга амыдыралга боттандырары болгаш чүүл-даа мурнунда кижилерниң материалдыг болгаш культура амыдыралының деңнелиин моон ыдай бедидерин хандырары, оларның күш-ажылының болгаш амыдырал-чурттаалгазының байдалдарын экижидерп болур.

Чаа, онгу беш чыл планының кол угланыышкыннарын бистиң съездивистиң түзээн алганы биледингир болгай. Бо беш чыл ооң мурнунда эрткен беш чылдардан аазап онза-гайланып турар. Бистер улус ажыл-агыйының структуразынга болгаш техниктиг деңнелиниг шынар талазы-биле ханы бурунгаарлаашкынны чедип алыр, оон бүгү хевирбайдалын көскүү-биле чаартыр деп сорулганы салгап бис.

Бо беш чылывысты ажыктыг чорукту бедидериниң болгаш шынарның беш чылы деп адаан бис. Ол дээрге эң мурнакчы технологияны шинээдири, кижилерниң ажылга мергежилин бедидери, күш-ажылды эң ак сеткилдиг коорүнге кижизидери болгаш ол бүгүге үндезилээп күш-ажылдың бедик бүдүрүкчулүүн, бараанналрның эки шынарын хандырары болур.

Бистер ажыл-херектиң сан талазын база-ла утпайн турар бис. Делегейниң бүгү чонунуң чүгле 6 хуузу Совет Эвилелинде чурттап турар-даа болза, бистиң чуртувус амгы үеде делегейниң үлүгүр бүдүрүлгезиниң 20 хуузуп хандырып турар. Ынчаарга бо беш чылдың дургузунда индустрия продукциязының хемчээлин ам-даа 36 хуу өстүрөр деп турар бис. Ол кайы хире улуг сорулгал, ол деңнелди чедип алырынга кайы хире улуг күжениишкиннер негеттинерил дээрзин билип тур боор силер!

Көдээ ажыл-агыйны экономиканың бедик хөгжүлдезиг сектору болдурар дээш бистиң чуртувуста хой чүүлдер кылдыныр турар. Бистиң агаар-бойдузувустуң байдалы ындыг-ла экп эвес дээрзи билдингир. Чурттуң девискээрининг элээн хой кезии чер ажылын чорударынга эң таарымча чок районнарга хамааржыр, ол черлерге дүжүт алыры агаар-бойдустан кол хамааржыр. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйны кодүрер дээш ап чорудуп турар хемчеглеривис улуг күжениишкиннерни пеген турар.

Эрткен чыл биске дүжүт чок, улут кандаашкынныг чыл болган. Агаар-бойдустуң байдазы бо чылын база-ла экп эвес. Ынчалзажок бистер ол шылгалданы ажыл эртип турар бис. Көдээниң миллион-миллион ажыл-ишчилери — колхозчулар, бистер совхозтар деп адаар күрүне ажыл-агыйларының ажылчыннары партияның: «Агаар-бойдустуң берге байдалдарынга удур бо чылын күжениишкиниг күш-ажыл-биле, бүгү ажылдарның эң экп организастаашкыны-биле ажылдаа!» деп кыйгырыын канчаар-даа аажок улуг кодурулгүшкүн болгаш инициатива-биле деткээн. Оон түңнелинде бистер тараа культураларының кончуг экп дүжүдүн алыр бис.

Беш чылды багай эвес эгелээн бис. План кол-кол көргүзүүлер талазы-биле элээп ажыр күүседиишин орар. Ынчалзажок шиитпирлеттинмээн айтырыглар, бергелер бар. Бистин арагадарывыс ажылагыйны, эки чорударын, пинтилелдиң мурнунда туруп турар үлүг болгаш парын сорулгаларны чедиишкиннит пинтипирлээрни хандырып шыдаар деп санап турар бис.

Ынчангаш мээң болгаш Политбюронуң сагыш салыр үүлдеривис-ле хой ышкажыл. Оон-биле чергелештир республикаларга болгаш областарга баар, чон-биле үргүлүү ужуражыр чай-үеэн база тывар апаар-дыр. Чүге дээрге чон-биле ужуражылгаларны, оон билип алган үүлдерни солуптар оске чүү-даа чок-ла болгай. Мээң бүгү дүржүлгам ол бүтүнү кезээде бадыткап келген.

Чоокта чаа Казахстанга чорааш дыка хой кижилер-биле ужуражып, республиканың удуртукчу составының хуралынга олуруштум. Казахстанда ажыл-херек экп-дир, чонның сеткил-хөөнү-даа бедик, оорушкүүл болду. Партия ТК-ның Чиңгине секретары кижээ мөңээ ындыг чорукту коорү кезээде оорушчүг-дүр.

База бир чүүлдүң дугайын чугаалавайн барып шыдавас мен. Бистиң чуртувустуң оске-даа районнарынга каш удаа чоруп турганымда ышкаш, Казахстанга сөөлгү чоруп турган үемде оске кижилериң сагыш-сеткилин онза доюлдуруп турар чүве —ол дээрге быжыг тайбың дугайында сагыш салыышкыны дээрзин каш удаа бүзүреп кордум. Тайбыңны камгалаар болгаш бижыглаар, күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдер херекке партияның болгаш Совет күрүнениң чайгылыш чон боттандырып турар политиказы дээш совет кижилер улуг өөрүп четтиргишкинни илергейлеп турар.

Ынчаарга мен даштыкы политиканың айтырыгларывыча кире бердим ышкаш!

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырыдыгары чүгле Совет Эвилелиге болгаш социалистиг чурттарга ажыктыг болур дээр чугаалар даштыкыда дыңналып турар деп силер чугаалаңар. Ындыг янзылыг үнелел кылыры биске чиктии кончуг кыдыр сагындырар-дыр.

Совет Эвилелиниң иштики хөгжүдезиниң планнары тайбың даштыкы байдалдарны хандырарынга дүүштүртүүгеп болгаш ынчангаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны биске ажыктыг чүүлдерни берип турар дээрзин бистер кажан-даа чаңырбайн келген бис. Ынчаарга тайбың оске улустарга кандыг-бир багай чүүлдер-биле кыжанып турар бе? Массалыг уулташкынының амгы үедеги боо-чепсек дөгеп кыжарынындан маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажыышкынынарның бүзүу-биле шиитпирлээрнинге киреринең оруудур. Ынчангаш делегей харылзаалары иниитилел-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының эргежок чугулазын хүндүлеп, ооң чорук ындыг эвес дээрзин билдингир.

Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг талааларга харылзаалар болгаш солчулгалар биске өскелерден артык херек деп бодаарлар чаазы турар. Капиталистиг чурттардан ССРЭ-ниң кижи сөөртүп турар бараанналры бистиң пинти продуктувустуң бүдүн чартык хуузуундан эвээш боол турар. Ол чорук совет экономиканың хөгжүлдезинге шиитпирлиг ужуур-дузалыг болбайн турары илдең.

Делегейниң болур-чогуур харылзааларында киржип турар бүгү чурттарга чавырлыышкын эргежок чугула дээрзи мырыңай илдең. Ындыг болганындың ужурунда бо хун чавырлыышкынга хамаарыла болза кайы-бир күрүпенниң политиказын херек кырынга үнелеп коорүнүн бырымдаазы болур, политиктиг ажылдакчының шынарын тодарадыр чүүл болур деп чугаалаар болза хөөрем эвес болур.

Делегей байдалының хөгжүлдезиниң дугайын бис чүнүң-даа мурнунда тайбының быжыглаарының херээнге болгаш ядролуг дайынның айылыш чайладырының херээнге кайы хире бурунгаарлап шыдаанывысты барымдаалап турар бис дээрзин онаалап демдеглээр ужурлуг. Бистиң бодалывыс-биле алырга, ол херекке сөөлгү чылдарда тодаргай эки түңнелдер чедип алдынган.

Янзы-бүрү шиитпирлеп тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының эргежок чугулазын хү-

(Уланчызы 3-кү арыңда).

ЧАРЫШТЫҢ АЖЫК-ДУЗАЗЫ

Автосеппелге заводунуң бөлүк мурнакчы ажылчыннары онгу беш чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чаа бедик хүлээлгени алганнар. Демир дунаалар цехте Алексей болгаш Иван Попов алышкылар, токарь цегинде—М. Бочкарев, Г. Кострицев, дарганнар Чернов, Кирюшкин, шуткуулу В. Булычев болгаш өскелердээ коллективте социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эдепп, бо хүнперде 1977 чылдың июль-август айларының үлүүнде ажылдап турааралар. Чогум-на олар беш чылдың даалгаларын дөрт чартык чылда күүседири дээш чарышче боттарының эш-оруун кыйгырган.

Автомобиль септээр заводтуң коллективи бо чылдың тос айларының планын чедиишкинниг күүседткен: продукция сайгарарының даалгазын 103,5 хуу күүседкен болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн—1,5 хуу үлгаттырган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге социалистиг чарыш улуг рольдуг. Ынчангаш завод коллективи Автомобилистер хүнүнге үткуштур бедиткен хүлээлгени алган. Күш-ажылчы кедүрүүшкүн улам белээн. Чижээ, автомобиль кузовун септээр цехте Швецовтуң улуттаан бригадазы эрткен тос айларда 89 кузовту кылыр тургаш, планнан ажыр 17-ни бергеш, даалганы 129,4 хуу күүседкен. Ол бригада будүрүлге черинге 15 муң рубльдиң орулгазын киргеп. Ооң түңнелинде бо коллектив чыл даалгазын октябрь айда күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар. Ынчаарга бо бригада-биле чарыштыг оске бир бригаданың кежигүпнери Б. Сварщиков, Герасимчик, В. Попов, П. Шеремев олар беш чылдың ийиги чылының даалгазын күүседип эгелээннер.

Заводтуң бригадазы, цехтери, түс-түс ажылчыннары «Беш чылдың даалгазын хуусаа бетинде!», «Чаагыс-даа кижи хожудавас ужурлуг»—деп, кыйгырыг-биле ажылдап, социалистиг чарышта бүрүү-биле хаара түттүнган.

Социалистиг чарыштың шын организастап, ооң дээштиг, үре-түнелдиг чоруун чедип алыр дээш заводтуң партия организациязы улуг ажылды кылып турар. Чарыштың кол сорулгазы—ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери боол турар:

ЧУРУКТА: социалистиг чарыштың мурнакчызы фрезеровщик М. Бочкарев—1977 чылдың августтуң үлүүнде ажылдап турар

А. ЗАЙЦЕВТИҢ сөзү болгаш фотозу.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

МИНУТА-ДАА ЧИДИРБЕС!

Октябрь 6-га чедир алган оперативтиг медээ ёзугаар алырга республикада 173787 гектар черниң тараа мультураларын кастиргеп, оон 154235 гектарның тараазын бастырып алган, азы бастырган шөл планның 63 хуузу боол турар. Гектар черден ортумаа-биле 9 центнер тараанды алган. Республика мурунеге 39 муң тонна ажыг тарааны сатнаан. Бо дээрге планның 79,4 хуузу.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында 142 муң тонна ситенни белетизээш, планны 79,4 хуу күүседкен. Ол ышнаш 46 муң тонна сенажты (192,5 хуу) салган, 5459 тонна витаминниг сиген долганын (64,2 хуу) белетизээн болгаш 241,6 муң тонна силосту салган.

Сөөлгү ийи хонуктуң дургузунда бастырган тараанның өзүлдези 10894 гектар болган. Бо хүннер каан-чылыг болган чүве төлээде тараа бастырарының темпизи ам-даа куду боол турарын дорту-биле чугаалаар ужурлуг бис.

Кызыл районнуң ажыл-агыйлары дээре көргүзүүлерин чедип ап, тараа культураларының хой кезиин бастырган, үрезин урарының планын 96 хуу, күрүнеге тараа садарының планын 136,7 хуу күүседкен.

Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң механизаторлары ажаан алышкынны бедик темп-биле чорудуп турар. Колхоз күрүнеге тараа садар планын күүседкеш, ону ам-даа уламчылап турар. Ильинкачылар Төрээн чурттуң шыгжамырынга 4534 тонна тарааны урган.

Амгы үеде районнарда дүжүт ажаан алышкынының байдалы мындыг:

Районнар	Ажаар тараа планы (га)	Бастырганы (га)	Бөлген саваң (га)	Андырган чер (хуу-биле)
Бай-Тайга	4790	4970	3618	39
Барыын-Хемчик	9700	7470	3225	37
Овур	250	—	—	—
Чөөн-Хемчик	30095	14709	5595	27
Улуг-Хем	31500	20236	10052	57
Таңды	51187	39034	23356	52
Тожу	1300	200	—	62
Каа-Хем	39005	29006	15150	46
Тес-Хем	3829	1454	1454	42
Эрзин	4300	4811	3788	71
Кызыл	35899	26345	14801	72
Бии-Хем	26777	6000	1500	30
Республика	**244632**	**154235**	**82539**	**55**

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары мал чеми белеткээриниң планын чедиишкинниг күүседкен. Сиген белеткээриниң планын «Бүрен», «Кызыл тараачын» совхозтар, Моңгун-Тайга болгаш Кызыл районнар база күүседкен.

Ынчалза-даа Бай-Тайга, Тес-Хем, Овур районнарның мал чеми белеткээр бригада, звеноларга бо ажылдың темпизин дыка кудулаткан. Ол ышкаш бижхемчилер болгаш каа-хемчилер витаминниг сиген долганы белеткээр ажылды база оожум чорудуп турар. С. К. Тока аттыг, «Көк-Тей» совхозтар болгаш Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхоз мал чеми белеткээр ажылды барыг сөөлгү сөөлгү каан.

Бүскү хову ажылдарын доозарынга чедир ховук-хуусаа эвээжээн, а кылыр ажылдар ам-даа хой. Хову-шөлдерниң ажыл-ишчилериниң сорулгазы болза ажаан алышкынны доозарынга чедир арткан үени чөп ажыглап, минута бүрүзүн халас эрттирбейн күженнишкиниг ажылдаары болур.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомуның сентябрьның 20-ден октябрь 4-ке чедир мал чемнери белеткээриниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүргеш, районнардан Чөөн-Хемчик район бирги черни алган деп саналаш, шилчиир Кызыл туктуг, акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомуның шилчиир Кызыл тугун тыпсырынга турасказаткан партия-ажыл-агый активиниң хуралы дүүн Чадаанага болган. СЭКП обкомуның бюро кежигүнү. Тыва АССР-нин Улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап туктуг байырлалдыы-биле тывыскан.

Районнуң ажыл-ишчилериниң төлээлери шаңналды хүлээп алгаш, мал чеминиң хой курлавырларын тургузар хээш улам эки ажылдаарын, кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенирин хүлээгеннеер.

* * *

Дүүн Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң ишчилеринге СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын тывыскан байырлыг хурал ажыл-агыйның хову турлаанга болган.

Ук колхоз бо чылдың октябрь 6-га чедир тараа культураларының хой кезиин ажаган болгаш 4534 тонна тарааны күрүнеге садып, бо талазы-биле планын ийи ажыг катап ажыр күүседкен.

Казахстанның партия-ажылагый активиниң хуралынга СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы-биле танышкаш, ажаа сорук кирип база кубаньчыларның үлегери-биле ажылдаан чарыштың мурнуку одуруунга кирген «Тиилелге» колхозтуң колхозчуларынга ол шаңналды СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Е. Серяков тывыскан. Ук ажыл-агыйның ишчилери ажаа харыы кылыр, моон сөөлгээр-даа күженнишкиниг ажылдап, мал кыштаглаашкынынга белеткелди күштелдирер талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Партия организацияларында отчёттар болгаш соңгулдалар

Шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелевишаан...

Мурнунга салдырган харысалгалыг сорудазы бөттандырарга аъш-ажылчы үүт-хүүдүн кижирер дээш Чадаанавың № 336 орук-будурүлге участогунуң коммунистери, ажыл-ишчилери онгу бетү чылдың бирги чылында сорук киришкинниг ажылдап турар.

Орук-будурүлге участогунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары партия организациязының удуртулгазы-биле чамдык ажылдарны чорутканын коммунистер отчёт-соңгулдалыг хуралынга дамдеглээн. Оруктуларның ортузунга партийжи политиктиг, организастыг ажылды отчёттуг үеминг дүрүзүнде элээн идепкейжиткенин илеткүчүн болгаш санал бергенивер демдеглээн. Ооң түңнелинде участок планның омаалдарын ай, квартал санында күүседип келген. Сес айларның планын орук түзүүнүң талазы-биле 102 хуу, капитал сентелге-биле 86 хуу, үүрмек сентелге-биле 107 хуу күүсеткен.

Бо чылдың Хемчик хемниң кежирер ковүрүг тудар үлүг болгаш харысалгалыг сорулга оруктуларның мурнунга салдынган. Ковүрүг тудуунуң кол кезээ доозулгай. Ол мынаан Чадаана — Сүт-Хөл автоорууның тудуушкунуу шаанның темпи-биле чоруп турар. Чадаана—Инме оруун тудуп доозаш, күрүне комиссиязынга дужаатаан. Чадаана — Хандагайтының автоорууында 17 км черни сентээрии планнаан. Оңу хуусаалыңдан бир ай бурунгаар 18 километрге күүсеткен. Ак-Хаяда тудуп турар телестанцияның 6 км дурттуг оруун кылып доозаш. Шинчилеш коллектив Тыва автоорук будурүлгелериниң аразынга социалистиг чарышка тийлекчи болуп, шаңналдыг черни эзээн. Од чедишкинниглерни партия организациязының хамыктың мурнунда ажыл-ишчилерже кичээнгей салып, участокта ажыл-херекши партийжи ёзу-биле сайгарыл кергеш турар ужурлуг. Партия организациязы (секретары В. Моңгуш) бо талазы-биле кошкак ажылдаан.

Кол чүве будурүлгеге, хөй-ниитү ажылынга коммунистерниң авангардчы ролюн бездирери болгай, О. Долваң, Х. Моңгуш, К. Ооржак болгаш еске-дээ коммунистер мурнакчы ишчилер болуп турор. Оларның ажылының дүржүлгазын оскелерге иштеридир хемчеглер алдынийн турар. Хөй-ниитү организацияларының ажылынга удуртулганы партия организациязы кошпаткан. 30 ажыг кежигүнүт профавиделиниң месткому четпес ажылдап турар. Ооң даргазы М. Нуралт месткомуун ажылын улуртуп башкарып шыдаавайн турар. Комсомол эге организациязының, улустуң контроль болгуунуң, аш хуулунуң судунуң ажылдарының денилеп куду.

Коллективте ажыл-ишчилериниң оргузунда политиктиг кижилидилге ажылды чавыс деңнелде турбушаан. Ооң хараазы-биле арагалаар, күш-ажылдың сагыга-чурумун, хөй-ниитүнүң корум-чурумун үрээр кижилер бар. Шаңгыын коммунистер В. Ветошников, В. Вешоников, К. Ооржак, Д. Доңгак оларның хамы-чамында четчестерин ядып алыр талазы-биле хөй удаа чугаалажып келген болза-да, оларның чамдыктары ооң чогуур түңнел кылбаан болгаш ажыл шагы үзер, чурум үрээр чорукту үргүлчүдеп турар.

Партия организациязы шиитиирлер болгаш партийжи даалгалар күүседиевиче кичээнгейни кошкадып, коммунистерден негелдеэн күштедирбээн. Ол дугайын хуралга санал бергеш коммунистер чижектер-биле бадыткаан. Шаңгыын коллективте улустуң контроль болгуунуң болгаш хуулунуң судунуң даргазы М. Нуралт ол даалганы багай күүсеткен. Ээн хуузунуң судунуң хуралдың шүге чаңгыс катап арттырган.

Шаңгыын техниканың ажыгларлы, кылган оруктарының шыпары багай. Хемчиктиң кежирковүрүг тудуп турар бригадазының кежигүндери (мастери Алдын-Херел) арагалап, ажыл шагы үзүп турар, а чамдык човаачыларга чүүн сөөрткен деп меге документилер бижип берип турган таварылгалар база бар. Оны коллективте улустуң контроль болгуу чогуур ойүнде эскербээн.

Коммунист Начын-Бора хана солун редактору даалгазының багай күүседип келген. Ынчангаш коллективте партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының органы «Дорожник» хана солун бо чылдың чүге 3 катап үнген.

Чадаанавың орук-будурүлге участогунда партия организациязының отчет-соңгулдалыг хуралы ажыл-херектиң байдалын кандыр анализтеп, принципиалдыг партийжи шүгүмчүлелдиң байдалынга арткан. Шаңгыын коммунистер Д. Очур, Д-Д. Доңгак, Д. Ооржак болгаш еске-дээ эштер хөй-ниитү организацияларынга партия организациязының удуртулгазының комсомол, партийжи организацияларның болгаш политиктиг ажылдың деңнели чогуур негелдеге чедир турустуштырганының чылдагаанчыл тодаргай илереп, чидиг-биле шүгүмчүлээнер. Ынчангаш чаа соңгуткан партбюро отчёт-соңгулдалыг хуралдың доктаалын болгаш коммунистериниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле түскай хемчеглерин ажылдап келгеш, чидиг-биле шүгүмчүлээнер. Ынчангаш чаа соңгуткан партбюро отчёт-соңгулдалыг хуралдың доктаалын болгаш коммунистериниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле түскай хемчеглерин ажылдап келгеш, ооң күүселдезиниң канчаар чорун турарын доктаамал контролдаар умурлуг.

М. СЕВЕН.

«Шынның» корреспондентизи.

Марина Агаповна Вилькс — Каа-Хемниң «Ленинчи орун» совхозунуң столовазында почарлап ажылдап турар. Амаалданың хаймышкынныг хүнериниде ооң сагыш човаашкыны улгады бээр. Ол ынчан бодунуң дузалакчылары — Кызылдың недээ ажыл-агый техникумунуң үшкү курсчулары Надежда Янова, Валентина Филимонова олар-биле кады амданныг аъш-чемниң белеткээн кириптерлер. Шында чемженнип турар улустуң саны чүге ажа бээр.

ЧУРУКТА: повар М. А. Вилькс (ортузунда) бодунуң дузалакчылары Н. Янова, В. Филимонова олар-биле.

СУУГУ ТУДУУ

Коммунарскиниң металлургия заводунуң чаа домна суугузумуң дериишкинниниде харысалгалыг үе келген. Ажыглалга киирер ол тудугда технологтуг дериишкинниң эртен кылыры эгелээн.

Чаа суугуну завод объектилериниң мырыңай аразында, ажылдап турар агрегаттар-биле шуут кожа тургузуп турар. Ол чорук шелче металл конструкциялларны киирерин бергеледип турар. Оон-биле чергелоштар эрги домна суугуну чыгып эгелээн, ооң орнунга чаа тудугуңуң кудулга черии тургузар.

Шынгыт байдалларга тудугжуларның ыңаптыг болгаш демнег ажылдаары иегеттинер. Олар ынчаар ажылдаадаа турар.

Аныяк коммунист Николай Бутовченконуң удуртуп турары монтажчылар бригадазы мында сураглаан. Ажыглалга киирериңге чедир артван үеде хүнүм-не кылыр ажыл нормазын оң хуудан эвээш эвес кылдыр ажыр күүсединиң ол коллектив хүлээген. Мурнакчылар соңгу алдарлыы-биле эзлеп турар. Монтажчылар дериишкинни улуг блоктар-биле кылып, кранларның чаңгыс минутадаа анаа турарын болдурбайн дүжээдарымны дешпилелиг аргаларын ажылдап, аңаа ажыл үезинин дыка хөй кедээн кампап ап турар.

— Соруктугларың эгелеп чоруун тудугуун бүгү үезинтентары детпин—дедi, комплектиг шил технологу В. С. Козлов чугаалап турар.—Ынчаарга ол бончуг чугула, чүге дээрге УССР-ниң химмонтажспецтудуунуң организациялары августа графиктеп чамдык хожудаашкынмарны болдурген турган. Тудугжуларны өргежок чугула материалдар-биле чогуур үезинде хандырар дугайында кижиге салбаан чагыкчылар чиге база-ла бурулуг. Ам байдал экижээн. Коммунарскиниң домна тургузукчулары хүлээлгеленде кердүүлүг мижээн, агрегатты бо чылдың декабрының тоңчуүүге чедир ажыглалга киирер хараанче бижиг бүзүрел бар.

А. КОВАЛЕНКО,

СЭГА-ның корр.

Трактерист Санчат-оол Сатович Лишкин Кызыл районуң «Х Улуг хурал» колхозунга он беш чыл дургузунда механизаторлап ажылдап келген. Бо үениң дургузунда ол чүге үш транторга ажылдаан. Соңгу катап алганы «Беларузунга» ам таптыг-ла беш чыл ажылдап келген. Ук трактор ам-даа будумбурун.

Бо чылын ол 20 гектар черге картофальди ажаап келган. Часны тарылганы чогуур үезинде чоруткаш, чайгы үеде эки ажааганының түңнелинде гектардан-на 70 центнер дүмүгүү алган.

ЧУРУКТА: трактерист С. Лишкин.

В. НЕСТЕРЕНКОНУҢ фотолары.

РИС АЖААЛДАЗЫ

Курбанның көрген аксында чүс-чүс ажылчылар ажаап алышкында ажылдап турар. Мурнында тулма тарган, ем мелиораторлар сугаттыг черлер болдурган шелдерде ристи чаалай дүжүдүп өстүрген. РСФСР-де эң улуг рис тарыыр районтер болуур Краснодарскийниң болгаш Саваланскиниң механизаторлары башкарган муң гектар черлерниң разин кесткерген болгаш бактырган. Хөй-хөй бригадалар, механизаттелгек звенолар гектар чердең 80 болгаш ооң-даа хөй центнер дүмүгүү ап турар. Мурнакчылардың участокторундан ристи 100 центнер дүмүгүү гектардан ап турар. Ол культураның онон муң тонна черлээ түзээн алышкын пунктуларында киирер.

Краснодар. (СЭГА-ның корр.).

ИШТИКИ КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДИЛЭЭР

Кайы-бир комплектиг ажылдың үредүлгезиниң будурүлгезиниң ажыттырын каяа хире бүдүткенивиден дамчаалыр болгай. «Тыва үлетпүр тудуг материалдарга» каттыжымышкынның будурүлгелери — Кызыл-Мажалыктың болгаш Кызылдың түүйбу заводтарын ап көрөл. Оларның бирги ии план күүселдезиниң талазы-биле мурнакчы болуп, ийигизи сөөлгү үш чылда хожудаашкынныг ажылдап келген. Ооң үмүрүнүлээ ниитизи-биле «Тыва үлетпүр тудуг материалдарга каттыжымышкынның экономизи Светлана Дмитриевна Шейкина тайылбырлап турар.

Ол каттыжымышкын бо чылдың сес айларында продукция сайгарарының планын 91,4 хуу, ниитү продукция будурериң 81,9 хуу күүсеткен болуп турар.

Кызылдың түүйбу заводунуң күүзүн улгаттырар дээш 1974 чылда кылган эде дериишкиннер частырыглыг болганының үлемнидеп үредик түүйбулар будурери сөөлгү чылдарда ковүдээн. Заводка хөй каража-когарал чедирген кургадыр суугуларга катап эде дериишкиннерни чорудуп турар. Ол дугайын бо чылын үнген № 120 «Шында» бижээн болгай. Ынчангаш каттыжымышкынның ол чугула будурүлгези—Кызылдың түүйбу заводунда амгы байдалды сонгуурган чеде бердинис. Завод директору Василий Ефимович Ворошин-биле бистиң чугаавыс бо будурүлгениң катап чорутқан эде дериишкиннериниң талазы-биле айтырыгдан эгелээн.

— Силерниң заводта элээн улуг эде дериишкиннерни сөөлгү үеде чорудуп турар болгай. Ам ооң түңнелдери канчыг болуп турарыл?

— Бо чылын элээн хөй ажылдар кылдынган. Түүйбу кургадыр суугузарыны эде кылып, соок агаар сордурар каналдарны оларның адаанче кылдыр эдо кылырын төлевилеп ёзутаар чоруткан. Мурнунда аңаа чылыг агаар чедишпейн, түүйбу четче куртавайн, хөй үрей кылышкынар болуп турган. Кургадылга чурумуу ынчаар өскерилгениниң түңнелинде түүйбуларның үредиишкинин эвээжеп турар—деп, директор чугаалай-дыр.

Амгы үеде ол кургадыр камераларны дуглай аваар ажиктерни кылып эгелээн. Чоокшу хүннерде завод күскү-кышкы байдал-биле ажылдап эгелээр, ынчангаш суугуларның чылыдарын база ковүдедир.

Ажылды үзүктелдирбейн турган, түүйбу ортедир суугуларга улуг сентелгени база чорудуп турар болду. Ииитизи-биле мында 16 камерадан 6-ны амгы үеде сентээн. Бо айда база үш камераны сентеп доозар. Ынчалза-даа мында чамдык бергедээшкиннер бар. Чул дээш отка өртемчес бижиг түүйбулар чедишпезинден бо ажылдың темпизин оожум чорун келген.

Чайгы үеде заводка чоруткан бир улуг ажыл—одаага системазының капитал сентелгези болур. Бус-биле ииидип турган одаага системазын суг-биле иидер кылдыр эде кылырын бо айның 10-нуң ботинде доозар. Амгы үеде мында «Сибирьтехмонтажтың» болук ажылчыларының нүүдүп мөңгээн.

Заводта партия, профсоюзтар организациялары, дирекция түүйбуну будуруп уңдүрериниң бүгү үе-чадаларынга технологтуг албанның контролюн күштелдирген. Партия хураалдарынга будурүлгениң чугуда айтырыгларын доктаамал чугаалажып келген. Чиижи, кышкы үелеажылдаарынга билеткелдериниң чорун турар байдалының дугайында айтырыгларны июль айда болгаш үеокте чаа болган партия хураалдарынга чугаалажыкам.

Үстүнде ажыддарны чорутканының түңнелинде үредик түүйбулар будурери эвээжеп турар. Чиижи, бо чылдың сентябрьда түүйбу орттедир суугуларга үредик түүйбулар саны 130 муң чедир кыпырыгган. Ооң мурнунда айларны ап көөр болза, үредик түүйбулар саны июльда — 300 муң, августа — 240 муң чедип турган. Ынчалза-даа үреи кылышкынарының дүүзү ам-даа хөй дээрэн бо сиирдэн бээн тодаргай-дыр. Мооң чылдагаанны заводтуң технологтуг чедир ажыддан кылбаанында болбайн ааи. Ынчала-даа коллективтиң бодунган хамаарыжыр-даа, хамаарышпас-даа чылдагаанныр бары билдингир.

Завод сес айларда продукция будурериниң планын 73,8 хуу, ону сайгарарының планын 86,5 хуу күүсеткен. Планда көрдүнгенин ёзутаар алырга завод бо чылын 20 млн. түүйбуну будурүп үндүрер. Амгы үеде будургени 9 миллион 193 муң түүйбу болуп турар. «Тыва үлетпүр тудуг материалдарга каттыжымышкынның болгаш заводтуң чамдык удурүткүчүлери заводка бердингеп планны боттут эвес, улут дээр хөөнивер бар. Ол шын эвес хөөнден моон соңгаар үштүзээ чогуур. Мурнунда Кызылдың мурнакчы коллективтериниң одурүүшта турган бо заводтуң хожудаашкындан үштүларынга үстүнде ыыдынган түүлдер ииитии базып чугаажок.

— А продукцияның ыыларын бедидер дээш социалистиг чарыштың канчаар организастаанын?

— Ооң негелдеринде продукцияның ыыары дээш материалдыг ииит бердинискиниерин ажыглаары көрдүнген. Ажылчыннар оргузунда социалистиг чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турар. Тиилекчилерге ажыл төлевириниң фондузундан шаңналдарны тыныдып турар. Сентябрь айның түңнелдери-биле 60 ажыг кижиге ол шаңналдарны тыныдырын шиидирлээн бис—деп, директор чугаалай-дыр.

Материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактанды көргүзериниң янзы-бүрү аргаларын заводта ажыглап турар. «Эң эки бригада», «Мергежилиниг ажыы-биле эң эки ажылчын» деп ат дээш чарыштыг организастаан. Ону чылда бир удаа түңмээр. Амгы үеде заводта күш-ажылчы алдарның түгүн А. Бакшановтуң удуртканы түүйбу хөлөкчилериниң, И. Багровтуң удуртканы түүйбу салыкчыларының бригадаларынга алдар кылдыр көлүрген. Бульдозерист М. Шляхтин, ажылчыннар О. Одзи, Г. Клеин, Г. Михутин олар болгаш еске-дээ эштер бо хүннерде социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турар.

Ындыг мурнакчыларның будурүлгезин «чажыттарын» заводка чаа киргеннерге дамчыдып, оларны коллективке иеттөөнүн, заводтуң ажыл-ишчилериниң оргузунга организакчы, масса-политиктиг ажылды күштелдирери иегеттинип турар. Шында ажылчыннарның ажылдаан үнер-кирер чоруу ам-даа хөй. Ажыл шагының чидиргилери база эвээш эвес. Ажыл шагы үзер чоруктар болгаш еске-дээ ындыг четчестер будурүлгениң дең-дески ажылдаарынга баал шаптыкты таварыштырын турар. Бо дээрге заводта күш-ажылдың сагыга-чурумуу дээш удурткүчүларның харысалга, негелдезиниң чогуур деңнелге четпезин хереглеп турар. Ынчангаш күш-ажылдың сагыга-чурумуи быжыттаары, ажыл-ишчилерни сырый каттыжтырын, ииитии курлавырларны дилеп, планның онаалдаларын күүседиринче бүгү күштү мөңгидиистиктары коллективтиң удурткүчуларындан, ында партия организациязыннан улуу-биле хамаарыжыр.

Ч. МААЛЫР.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЭГЕЛЭЭН

Октябрь 1-де миллион-миллион совет кижилер—коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазының ниитизилдеринге өөренип киришкен. СЭПС-ниң XXV съездизиниң шиитиирлерин, ооңгу бөш чылдың онаалдаларын чедишкинниг күүседир дээш бистиң Төрээн чуртувыстуң ажылчы чоннарының бүгү-улуучу демисселиниң үзүнүшкынныг үезинде чаа өөредилге чылы эгелээн. Семинарларга, политшколаларга, коммунистиг нушаның школаларынга, улуучу университеттерге, комсомол өөредилгезиниң четчизинге кызымаа өөредилге марксизм-ленинизмниң теориязын, партия съездизиниң материалдарын ыңнанчыларың ханы шиктээдип алырынга, коммунистиг ниитилел тургузукчуларының мурнуку өөруурунга оларның чөөрүүрунга дузалаар.

ВЛАДИВОСТОК. Приморьениң 600 муң ажыг коммунистери болгаш партия кежигүнү эвес активистери политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга өөредилгени эгелээн. Партия комитеттерге ол дөрт муң пропагандистерни ажылдаары-биле бодумчалаа. Москвадың болгаш Ленинградың, Киевниң, Минскиниң, Ташкентиниң, Тбилисиниң, Ереванның, Риганың, Вильнюстуң политшколаларының, теоретиктиг семинарларының, улуучу университеттериниң өөредилгезиниң шынарын экижедер талазы-биле инициативалыг Приморьеде калбаа-биле иеттөөдип турар.

ГОРЬКИЙ. Горькийниң автомобиль заводунуң партия ажыг муң ажылчыннары коммунистиг нушаның школаларында өөренип киришкен. Бодилгениң иёнге чылынга дыңнакчылары СЭКП ТК-ниң «Горькийниң автомобиль заводунуң партия организацияларының будурүлге каттыжымышкынының амгы байдалдарында ажылының дутайында докладтар өөренири-биле ничкелдер эгелээн. Будурүлгениң амыдыралын ажыл-агыжы болгаш партийжи ёзу-биле удурткан эскерээ, ооң техниктиг дериишкинин, социал-культура хөгжүлгезин дүргедиришкен болгаш кадрлар белеткээр системаны сайырангежыдарынга ол докумуот принципиалдыг ужур-дузалыг болуп турар.

ТБИЛИСИ. Грузиның политиктиг чырыдымышкынының четкиниге ничкелдер организастыг эгелээн. СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын дыка хөй. Хөй-хөй коммунистер политиктиг дээди өөредилгени чедип алыр күзелин илереткенивер. Марксизм-ленинизмниң кежээки университеттериниң муң ажыг кижи өөренири-биле бижаан. Эге политшколаларның болгаш марксизм-ленинизмни үдезиниверин өөренир школаларының дыңнакчыларының аразында партия кежигүнү эвестерниң саны өскен.

ТАЛЛИН. Партийның Таллин хоорюмунуң марксизм-ленинизм университетиниде ела салбырга—коммунистиг кижизидилгениң салбырынга баштайты ничкелдер болуп артган. Ооң дыңнакчылары—хоорейниң будурүлгелериниң дүржүлгелиг ажылчыннары—аныяктар дегдимыкчылары, аныяктар общественнилериниң илизандыкчылар, башкылар, комсомол ажылдакчылары. Ничкелдериниң программалыг идейлиг, аянгы-чең болгаш күш-ажылчы кижизидилгезиниң ыңнай-бүрү телдерин хаара тудуп турар. Журналистика салбыры инда бир-ле дугаар ажыттыган. Университетиниң дыңнакчыларының саны ам барын 130 муң кижи четкен.

(СЭГА).

БИЛИП АП КЕЛГЕН

Партия, комсомол чырыдымышкынының системазының политиктиг болгаш экономиктиг школаларынга өөренип турар дыңнакчыларга чыл саныида быжыг билгени берип чоруур. арга-дүржүлгелиг пропагандистер Тес-Хем районда эвээш эвес. Оларның бирозунге «Ак-Эрик» колхозтуң төвү Ак-Эрик сууда марксизм-ленинизмниң үндезинин өөренир школаның пропагандизи Март Салович Сакпай хамаарыжыр. Ол колхозта мал эмчизинде ажылдап турар.

Ол алды чыл дургузунда партияның политөөредилгезинге пропагандист болуп ажылдап келген. Баштай В. И. Ленинниң доңчу номдарын болгаш политиктиг билгилерниң үндезиливерин өөредип турган. Политшколаның дыңнакчылары—колхозтуң коммунистери сөөлчүлер, малчынноо, механизаторлар, түскай үртемчилер хээш өскелер-дир. Март Салович дорган-на арга-дүржүлгелиг пропагандист болуп бергеш, ажыл-агыжын алыр дээш эвээш эвес чүүлдерни үндүрүп, политиктиг литератураны хөй-биле номчуп, база мурнакчы пропагандистерниң арга-сүмезин ап келген. Чил келген тудум-на ооң пропагандизи мергежилиг өзүп орган. Ол ынчаш район, республика төөгериниге болуп өртемдээн пропагандистерниң семинарынга доктаамал киржип, ооң хөйүү билип ап келген.

Пропагандист Сакпай ыңчаштерин эртаргаларының аргалыг кол кичээнгейни салып, чогаадыкчы арга-дүржүлгелиг дилеп келген. Ол бодувуң кичээлин колдуунда-ла беседа дегдирип эртпезер. Кандыг-бир чүүлге төлевы дыңнакчыларын ол дегдиргейн тайылбырлаш, оны конспектилеп алырын негер чаңчылдыг.

Пропагандист дыңнакчылары-биле быжыг харылзаалыг. Оларның ажылдан турар черлериниге чеде бергеш, сүмележин, амыдырал-чуртталгазыбыла таныжып, бердинген теманы кайы хире шинээдип алганын сонуургаар. Кичээлдерге көргүзүг материалдарын ол билдиглиг ажылдап турар. Диафильмилерин, плакаттарны болгаш делегейниң политиктиг картазын, диаграммаларлай болгаш еске-дээ чүүлдерни ажылдап тургап, кичээлдерин содуп эртирип келген. Кичээлдин шынары, дээштиг чоруу пропагандизтиң «ртем-биливиден коңчуг хамаарыжыр. Сакпай бодуунуң политиктиг билиин үргүлчү бедидип турар. К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаалдарын номчуп, өөренип, политиктиг болгаш чечен чогаал номнарын садыы ап, ооң тускай чүүлдерин ушта бижип, эртемде, техникада чаа чүүлдерин билип алган, дыңнакчыларга күзелдин-биле дамчыдып берип турар. Ол хүн бүрүүн солун журналдарын ап, номчуп, ооң чугаа-болуушкуннарны, фактыларны ушта бижеш, оны ниитилеп ажылдап турар.

Кичээлге бижыг билгини шиидээдип алган, политиктиг билиин бедик дыңнакчылар бүдүргелиниң мурнакчылары, хөй-ниитүнүң идепкейжилерч болуу бергеп. Ооң кезиу чижээ бо: коммунистер Анай Чыпсынак Кыштынмаа Чыңгыпай суурда херээженнер чөвүлелиниң активчилери. Кара-кыс Эрендей—кедээ Советтиң секретары. Тая Чамзы-кедээ Советтиң депутады болбушаан, боттарының онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, кыымак ажылдап турарлар.

Коммунист Сакпайның башкылап турар кичээлдеринге дыңнакчы бүрүү нажан-дээ чалгаарбас, ооң таймылбырын улуг сонуургал-биле дыңнаар. Дыңнакчыларның ханы билиг чедип алырынга пропагандистиң бажыңында библиотеказы улуг-биле дузалаар дээш болгай. Ол библиотеказын политиктиг, экономиктиг болгаш кедээ ажыл-агый номнары-биле доктаамал долдуруп ап турар. Ооң кол-ле чагыттары «Коммунист», «Агитатор», «Ветеринария», «Овцеводство» журналдар болгаш «Правда», «Шын», «Тувинская правда», «Экономическая газета» дээш еске-дээ солунналр болуп турар. Пропагандистиң бажыңында хүүда библиотеказы кичээлдерге белетиеннирилге үе-шактың кампан алырынга эптиг болуп турары чугаажок. Эки пропагандист болгаш хөй-ниитү ажылынга идепкейлиг чоруу дээш, ол СЭКП Тес-Хем райкомунуң, райүүсомонуң хүндүлел. мактал бижиктерю, ортектиг баралгалар-биле хөй удаа шаңнадып келген. Мурнакчы пропагандист Сакпай бо чылын политиктиг экономиниың ийиги кезээ «Социализмниң дыңнакчыларынга өөредип эгелээр. Ол кичээлдерге хереглеер бүгү материалдарны белетеп алган. Сакпай кышкы үеде колхозтуң хойжу бригадаларында хойжуларга, кадарчыларга барып чедип, оларга эрээктерниң өөредилгеге лекцияларын, беседаларын үргүлчү кылып чоруур.

Ч. СҮЛЬДҮМ.

1976 чылдың октябрь 5-те француз телевиденеге

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

(Эгеан 1-ги арыда).

дээш көөрүнге хөй чүүлдерни кылган. Ооң үндезилеттинип тургустунар умурлуг тодаргай принциптерни амыдаап кылган. Ол талазы-биле ийи талавыҥ-даа, хөй талалыг үндезинге-даа күрүшкүлер арасынып элээн каш чугула документтилерниге, ооң иштинде ниитти-европейжи чөвүлел хураадың түңнел актыныпга ат салдынган. Экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура талазы-биле чогаадыкчы кады ажылдажылганы базым бүрүзүнде тургузуп эгелей берген.

Ынчалзажок ол уланыпшкынарны улам-на бижыглаарыпга чепсектн әдере бүдүрерни сонсадыры, аңаа кызыгаарны өгургузары, а ооң соонда чепсекти кылырары эргежок чугула. Ынчанмас болза, бир кончуг эки хүнде улуг күжениишкиниерниң түңнелиниде чедип алдынган хөй чүүлдерни чидирип болур.

Чепсекти кызыгаарлаарының талазы-биле чамдык чүүлдерни соолгу тыларда чедип ап шыдаан. Ынчалза-даа ону чогумчалыг деп санаи болбас.

Бо айтырыг талазы-биле Барыын чүктүң чамдык чурттарының чазактарының туружу бистн кайгаткан. Ооң кызында чепсекти кызырарының чугулаашпга кым-даа улугламмайн турар, а херек кызында аңаа шаптыктап турар. Барыын чүктүң чурттарында чамдык болуктер совет кыжаныг дугайында хоозун бодаалы тарадып, боттарының кызыл тургаш тургузуп алган коргудуушкунун ажыглар турар.

Ийе, Совет Эвилелинде күчүлүг чепсектиг күштер бар. Ынчалза-даа бис тодаргайыбиле база илези-биле Совет Эвилели кызта-даа кыжанмайн чораан база кызга-даа кыжанмас болгаш кайызының-даа талазында чепсектиг күштерни кызырарыпга кайдыг-даа уеде белеп деп медегаэр бис.

Бис бодувустуң камгалалыпсты сайыраңгайжыдарынче адбадаткан бис, албадаткан бис деп катаптап каайн, чүге дээрге чепсекти сонсаал чокка әдере бүдүрериниге бистн таварыштырган. НАТО-ның кол күрүнели «делегейниң бүгү күрүшелериниден артык күштүг болур ужурлуг», нииттии-биле НАТО бодумуң чепсээң улам ковүдедир болгаш ооң-биле Совет Эвилелиге база социалистиг өске-даа чурттарга үргүлчүүң ыйнышкыны кылыр деп үнер ооң-моон үнүп турар. Амгы үеның делегенинде чепсекти әдере бүдүрериң болдуруп турар чүүл ол болур.

Бир эвес совет чепсектиг күштериниң деңнели херек кырында кым-бир кижиниң айыылыпдырын турар чүве болза, өске талалы чепсекти кызырарын тыныгызы-биле чоруларынга базым бүрүзүүде улуг сорулгаже — чепсектн бүгү-ниитн дүжүрериниге бүрүштаарзаар барымдаалыг болур ужурлуг. Делегеттиниң хүлээдиринп турар дугуржүшкүннарын ажыттан кылырынга белен бис, ол талазы-биле тодаргай саналдарны КНО-га, чижээлээрге, ооң амгы Кол Ассамблеязының сессиязынга база Венада чугаалажыпшкыларда киирген болгай бис. Оларны мен катаптаас мен. Чепсекти ковудедириниге удур демисел улуг чугула чүүл болу бергеп деп чүге чүтээлээп каайн. Ынчангаш ол демисел күрүшелериниң дээш удуртучуларының оның кичээнгейин хаара тудар ужурлуг.

Бодунарның айтырыглары-нарга Хельсинкиге болгаш чөвүлел хураадың соонда өртекеп үениң иштинде ылгаш чүүлдерни бис нииттии-биле эки деп санаар бис. Кады ажылдажылганыр чаа эки хевирлерни тывылгав. Хельсинкиге ажылдың кылган принциптерге үңеделдөш, Совет Эвилели чөвүлел хураадың кирижиилерге чурттар-биле аңаа-каа чугула дугуржулганы чарган. Чижээлээрге, бо чылдың иштында ат салган ССРЭ биле Франциянның арасында ядролуг чепсекти таварылга бөөп база санкция чокка ажыглаарын чайладыр дугайында дугуржулганы идап болур.

Улуг шериг опредилгелериниң дугайын дыңнадырын болгаш аңаа даштыкы хайгаракчыларын чалаарын бис практикага киирген болгай бис. Ол чорук күрүшелер арасында бүдүрилдин быжыглаарыпга чугула ужур-дүзелиг.

Ынчалза-даа бүгү-ле чүүлдер эки болбайн турар. Түңнел актының үлегаын болгаш ёзугун өскерттер, а харын-даа ону нииттии-биле чигааштыр болдурарының сонсаал чок оралдажымышкыныары кичээнгейин хаара тутпаан. Ол болза өөрөк даймичее, дүшүүрүүт чорукче дедир зөр дээш демисежин турарларының кылган херээ болур. Ынчангаш ол түңнел актының АКШ-та-даа, ГФР-де-даа болгаш өске-даа чурттарда бар. Ынчангаш түңнел актының чүүлдерни амыдыралга боттандырарының улуг херээнге мурнукчу одурүүлга чорун орар дээрзин боттуг фактылар көргүскен. Моон соңгаар-даа бис ынчаар кылыр апаар бис.

Совет Эвилелиниң болгаш Францияның арасында кады ажылдажылга нииттн-европа чөвүлел хураалын чедишкиниг арттыреринге көскү роль-ду ойнаанын утпаан бис. Ынчангаш Совет Эвилелиниң болгаш Францияның арасында чаагай харылзаалар Европага болгаш харын Европадан өскедаа черлерге бижыг тайбың-ның база аймыл чок чорукту болгаш тавбыкны быжыглаары-биле холбатпаан бүгү чүүлдер болур. Ынчалза-даа бис экономика, эртем болгаш техника, культура болгаш информацни талазы-биле, улустар арасынып харылзааларын хөгжүдериге болгаш бүрүзошкинниң хемчелерин ботгандырарыпга кады ажылдажылганың ужур-дузазын канчап-даа кудулатпайн турар бис.

Совет Эвилели энергетика, транспорт, долгандыр турар бойдусту камгалар талалыбеле тургустунуп келген чугула сорулгаларны нииттнрлээрниге нииттн-европейжи үндезинге күжениишкиниерни каттыштырарының талалаачымы. Ол талазы-биле бистнң саналдарывыс эки билдингир.

Совет Эвилели инициативазыны болгаш кызымак чорукту үндүрбүшаан, социалистиг өске чурттар-биле кады Хельсинкиге чедип алдынган дугуржугада бүгү чүүлдерни амыдыралга боттандырарының улуг херээнге мурнукчу одурүүлга чорун орар дээрзин боттуг фактылар көргүскен. Моон соңгаар-даа бис ынчаар кылыр апаар бис.

Совет Эвилелиниң болгаш Францияның арасында кады ажылдажылга нииттн-европа чөвүлел хураалын чедишкиниг арттыреринге көскү роль-ду ойнаанын утпаан бис. Ынчангаш Совет Эвилелиниң болгаш Францияның арасында чаагай харылзаалар Европага болгаш харын Европадан өскедаа черлерге бижыг тайбың-ның база аймыл чок чорукту болгаш тавбыкны быжыглаары-биле холбатпаан бүгү чүүлдер болур. Ынчалза-даа бис экономика, эртем болгаш техника, культура болгаш информацни талазы-биле, улустар арасынып харылзааларын хөгжүдериге болгаш бүрүзошкинниң хемчелерин ботгандырарыпга кады ажылдажылганың ужур-дузазын канчап-даа кудулатпайн турар бис.

Франциз-биле калбак кады ажылдажылганы хөгжүдерииче утланмышкынны хөй чылдарның дургузунда чайгылыш чок чорудуп келген бис, ынаанын соолгу оң чыдда ону удам идепкейлиг чорудуп келдинис. Ону партинниң XXV съездиниге база дагыл бадыткаандаа.

Совет-француз кады ажылдажылга ийи чурттуң ийи-ныгында-даа элергей-де ажыктыг бергеп, ооң-биле кады делегей амыдыралынын практиказынга, ынаы-бүрү нииттнлеп тургузуглуг күрүшелерниң харылзааларыпга хөй-хөй чаа, эки бүдүштүг түүлдерни бергеп.

ССРЭ-ниң болгаш Франциянның экономиктиг база эртем-техниктиг харылзаалары бүгүн космосту шинчээдип алыры, электро-сенаага техниказы, ховар дээш машиналар болгаш дериглер дээш мынаш-ыдыг адырларыны хаара тудуп турар.

Садыг шугуму-биле солчуушкуннарының талазында коскү өскерлиишкиннер болгаш. Сөөлгү каш чылдарда ийи чурттуң арасында бараан саарылгазының чыл бүрү өсүдээнинің темпилери 30 чыгаа хуу болуп турар, бо дээрге Франциянның-даа, Совет Эвилелиниң-даа дөмүлүү садыгының өсүлдезиниң ортумак үөнилериндеп безин хөй ишкажы. Мынчангаш садыг харылзааларын хөгжүдериниге ажы перспективаларының барының дугайын чөрле чугаалап болбур-дур. Ол чорук культурага-дал, өске-даа адырларга база хамаарлыр.

Ынчаарга совет-француз кады ажылдажылганы хамыктың мурнунда политика талазы-биле быжыглаарыпга ажыглаттынмаан артылар амдаа хөй болбайн пан. Ынаанын дайын кыжанмышкыны чайладыры, тоолегелиишкиннерни өдере бүдүрериң кыцчыктырбазы. Европаны бижыг тайбыңнын дээш болдурарга чергелиг ыдыг ажыл-херектерге Совет Эвилелиниң болгаш Францияның ниитн эртежажыктары улуг деп, ыынчы сеткил-биле санаи турар бис. Ынчангаш бистнң чурттарывыс бот-боду-биле деңнииштиниң идепкейжитиишаан, ол амыдыралчы чүүлдерге улам боттуг тодаргай салыышкынны киирип болур ийик дээрзинге бүдүрелдиг бис. Совет Эвилели ама чугаа чокка-да белеп.

Бистнң улуг ужур-дузалыг кылдыр саналы турорывыс бистнң харылзаалаарывыстың база бир факторуунга макаа дүүтаакай-дыр мен. Президент Жискар д'Эстэн-биле Москвага ат салганывыс 1975 чылдыкы совет-француз декларациязынга Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улустарының арасында пайыралдыг харылзааларын кавбартырын болгаш бистнгааларын ийи тала деткип чугаалаан. Ол шынаада кончуг чугула айтырыг.

Ынчан чедип алдынган дугуржуушкуныу чайгылыш чок әдерип келген болгаш әдерегдаа бис. Чаңгыс-даа Совет күрүне ажылдакчызы, бистнң чуртувустуң парлаатазының чаңгыс-даа органы Франциянның, ооң улузунуң болгаш ол улустуң өөрүкшүннеп чүве чугаалап турар кижилериниң Ооң партинниң XXV съездиниге база дагыл бадыткаандаа.

Совет-француз кады ажылдажылга ийи чурттуң ийи-ныгында-даа элергей-де ажыктыг бергеп, ооң-биле кады делегей амыдыралынын практиказынга, ынаы-бүрү нииттнлеп тургузуглуг күрүшелерниң харылзааларыпга хөй-хөй чаа, эки бүдүштүг түүлдерни бергеп.

ССРЭ-ниң болгаш Франциянның экономиктиг база эртем-техниктиг харылзаалары бүгүн космосту шинчээдип алыры, электро-сенаага техниказы, ховар дээш машиналар болгаш дериглер дээш мынаш-ыдыг адырларыны хаара тудуп турар.

Садыг шугуму-биле солчуушкуннарының талазында коскү өскерлиишкиннер болгаш. Сөөлгү каш чылдарда ийи чурттуң арасында бараан саарылгазының чыл бүрү өсүдээнинің темпилери 30 чыгаа хуу болуп турар, бо дээрге Франциянның-даа, Совет Эвилелиниң-даа дөмүлүү садыгының өсүлдезиниң ортумак үөнилериндеп безин хөй ишкажы. Мынчангаш садыг харылзааларын хөгжүдериниге ажы перспективаларының барының дугайын чөрле чугаалап болбур-дур. Ол чорук культурага-дал, өске-даа адырларга база хамаарлыр.

Ынчаарга совет-француз кады ажылдажылганы хамыктың мурнунда политика талазы-биле быжыглаарыпга ажыглаттынмаан артылар амдаа хөй болбайн пан. Ынаанын дайын кыжанмышкыны чайладыры, тоолегелиишкиннерни өдере бүдүрериң кыцчыктырбазы. Европаны бижыг тайбыңнын дээш болдурарга чергелиг ыдыг ажыл-херектерге Совет Эвилелиниң болгаш Францияның ниитн эртежажыктары улуг деп, ыынчы сеткил-биле санаи турар бис. Ынчангаш бистнң чурттарывыс бот-боду-биле деңнииштиниң идепкейжитиишаан, ол амыдыралчы чүүлдерге улам боттуг тодаргай салыышкынны киирип болур ийик дээрзинге бүдүрелдиг бис. Совет Эвилели ама чугаа чокка-да белеп.

Бистнң улуг ужур-дузалыг кылдыр саналы турорывыс бистнң харылзаалаарывыстың база бир факторуунга макаа дүүтаакай-дыр мен. Президент Жискар д'Эстэн-биле Москвага ат салганывыс 1975 чылдыкы совет-француз декларациязынга Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улустарының арасында пайыралдыг харылзааларын кавбартырын болгаш бистнгааларын ийи тала деткип чугаалаан. Ол шынаада кончуг чугула айтырыг.

Ынчан чедип алдынган дугуржуушкуныу чайгылыш чок әдерип келген болгаш әдерегдаа бис. Чаңгыс-даа Совет күрүне ажылдакчызы, бистнң чуртувустуң парлаатазының чаңгыс-даа органы Франциянның, ооң улузунуң болгаш ол улустуң өөрүкшүннеп чүве чугаалап турар кижилериниң

Бир эвес бистнң кады ажылдажылганывыстың келир үеэзинде дугайын чугаалаар чүве болза, бистнң бүгүрен турарывыс-биле алырга, маңаа кол чүве чайгылыш чок болуру, ол дээрге деңнииштиг шугум-биле чайгылыш чок бүрүштаарлаары ол болур.

Франциз телевиденеениң организациязының «Совет Эвилелиниң неделязы» дээр амгы неделя-массалыг информациязының чепсектерни улустарының билчиң алырынга кайчаар бараан бөөп болурупуң чаагай үлегер-чижээ-дир.

Бүгү француз улуска аасчакаанның болгаш чечектелиишкиннең чылыг, ыынчы сеткилдир күүшкиннерни силерге илергейдеп тур мен, эргим телекөрүкчүлер.

Ив Муруза. Силерниң харылзаалар дээш, силерниң тайызырыглар дээш Силерге сорун четтирдим, дээргн Чиигине секретарь. Ол бүгү Совет Эвилелиниң салып турар сорулгаларын француздарның өөн биинн алырынга идиг бөөр кыдыр бодаар мен.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

БОТТУГ БАЙДАЛГА

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко биле Бельгияның даштыкы херектер министри Р. Ван Элсландның аразында чугаалажышкынар аңаа болган.

Ажыл-херекчи болгаш боттуг байдалга эрткен чугаалажышкынарның үезинде Европада байдалдың чавырышкынче угландыр хөгжүдүүшк үргүлчүлеп турарыпга таварышышкынны илергейлээн болгаш Европаның аймак чок ёзугун быжыглаарының ажыглыг чоннарының амыдырал деңнелии кудулаарынче угланган чазактың политиказының уламчылаарын ажылчы чоннарының амыдырал деңнелии-биле үлегер-чижээ-дир.

ААЖОК УЛУГ КИЧЭЭНГЕЙ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтин француз телевиденеге интервьюзун совет кижилер, бүгү делегейниң хөй-ниитизи улуг сонуургалбиле үткаан. Хары угда «Евровидениенин» болгаш «Интервидениенин» бүгү шугумнары-биле, Бүгү-эвилел радиозу-биле, космос харылзаазының «Орбита» системазы-биле, «Восток» программа-биле дамчыткан. СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының Кремльде ажылдаар кабинединден репортажты миллион-миллион кижилер көрген болгаш дыңнаан. Чүгле Европа динде безин интервьюну 400 миллион кижилиг чурттарже дамчыткан. Эш Л. И. Брежневтин чугаазының тодаргай допчулалын бүгү-ле эң улуг информация агентилелдери дамчыткан.

«Франция—ССРЭ» ниитилелдиң күүсекчи-президентизи, коскү хөй-ниитн ажылдакчызы Ги Дессоинуң СЭТА-ның Парижте корреспондентизинге чугаалаанын болза: ол интервью Кремльден ол телевидение дамчыдылгазын кичээнгейлиг дыңнап көрген француз улуска болгаш ол ышкаш хөй-хөй өске-даа чурттарның улустарынга канчаар-даа аажок улут ужур-дузалыг болуру чиигиниг чок. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хөй талалыг ажыл-чорудулгазының дугайында, ооңу беш чыл планын совет улустуң күүсединп турарының чорудулгазының дугайында, ССРЭ-ниң хажык чөк, тайбыңга шинакшылыг даштыкы политиказының дугайында тодаргай, мерген угаанныг чугааны олар дыңнаан. Совет-француз кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдериче, болгаш бүгү-ниитн дүжүрериниге база чепсегленишпиг-л

Хамааты камгалалы

КАМГАЛАНЫП ӨӨРЕНИР

Чурттуң хамааты камгалалы камгалал-массалыг ажыл чорудар күрүне ужур-дузалыг система болбушаан, тайбың үеде чайгаар болгулай бәәр айыыл-халаптардан, озал-ондактардан, ынчазарга дайын үезинде чурттакты чонну болгаш улус ажыл-агыйын дайзыының массалыг узуткаашкынының чепсәәнден база өске-даа хораннаар будумелдерден камгалаарынче угландыр ажыл чорудар орган болур. «Бүгү киижи төрелгетенниң аң чугула будурукчу күжү ажылчын аңгы болур. Бир эвес ол дириг артар болза, биетер шупту камгаланып, үрегдәәшкиннерни катап тургузуп аптып болур бис. Ону камгалап тыдавазывысса, кырдырганывыс оң»—деп, В. И. Ленин айтып чоралы.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал организациязы Тывага 1955 чылдың август айда тургустунган. Будурулгелерге, колхоз, совхозтарга хамааты камгалалының штәбтәри, бөлүктери организастаттынган болгаш массалыг узуткаашкының чепсәәнден камгаланырының аргаларынга он ажыг чылда өөренип келген. Коллектив эрткен өөредилге чылында 20 шактыг программаны өөренип доозкан. Практиктиг кичээлдер үезинде хуузунда камгалапырының херекселдериниң талазы-биле зачёттарны дужаап, ховец, марля, шарыышкынарны кылып белеткээрин, противогазты кедерин, ажыглаарын, бажың иштин радиоактивтиг херөөден дугларын, аъш-чем аймаан шыгжап кадагалаарын болгаш камгаланырының өске-даа аргаларын өөренип эрткен. Беш бөлүкке үскен ажылчыннарны удуртуп, өөредиринге В. Сташевский, А. Марков, Л. Емельянова, Ч. Сат оларның кирип турар үлүг улуг. Ол ышкаш хамааты камгалалының ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турар эштер заводта эвээш эвес: Н. Какаулина, А. Бузынова, О. Голева, Н. Кирюшкин болгаш өскелер-даа.

Каа-Хем районнуң харылзаа белдириниң начальныгы В. Васюков — хамааты камгалалының тергикви, өөредилгелер, шенелделер үезинде харылзаа талазы-биле сигнал-медээлерни эки хандырып турар. Хамааты камгалалының ажыл-чорудулгазы ында эки тургустунган.

Ол ышкаш кадык камгалал шугумунга чээрби чыгыы чылдар дургузунда ажылдап, күжүн, билиин харам чокка берип келген Яков Владимирович Клят хамааты камгалалының идепкейлиг киржикчизи, өскелерге радиациялыг болгаш химиктиг хайгаралдың приборларын, картаны канчаар ажыглаарын доктаамал өөредип турар. Республика эмнелгезиниң кол сестразы М. Шевченко 1970 чылдан бәәр хамааты камгалалының системазында ак сеткилдиг ажылдап, бодунуң удуртуп турар санитар дружиназының хууда составын приборлар болгаш хуузунда камгаланырының херекселдери-биле бүрүн хандырган.

Октябрь эгезинде Хамааты камгалалының хүнүнге турасказган массалыг ажылдарны, маргылдааларны, көрүлдерни организастаан эрттирген.

Хоорайның дөрт дугаар профессионал-техниктиг училищезиниң санитар дружиназы «хораннаашкынга таварышканнарга» эмчиниң баштайгы дузазын чедирерининг талазы-биле маргылдааны ол хүнге турасказадып эрттирген. Түпелиңде бирги черни 13-кү бөлүктүң уруглары, ийигизии—дөрт дугаар бөлүктүң дружиначы кыстары ээлээн. Үк маргылдааны училищенің башкызы Г. Гусейнова билдиглиг организастап эрттирген.

Хамааты камгалалының хүнүн республиканың районнар, колхозтар, совхозтар төптеринге, чурттакчылыг суурларга база демдеглеп эрттиргилээн.

А. ДЫРТЫН-ООЛ,
Тыва АССР-ниң хамааты камгалал штавының начальныгының Кызыл хоорай төлазы-биле дузалакчызы.

«САЙЛЫК»

«Сайлыкка» барган киижи ооң девискээриниң шевергинин, ында фанерден, картондан, пластиллинден кылган янзы-бүрү ойларакгарны көрүп-ле ханмас. Ооң делгем шөлүнде тарымал үнүштер база көрүштүг.

Ясли-садтың уруглар хүлээп алыр өрээлинде ада-иелерге хамаарыштыр кылган стендилер ёзулуг-ла киижизидилге характерлиг. Бичё чаштарның будурүп кылганы, спилбин чурааны янзы-бүрү үүлдер база-ла солун. Иштики өрээлдериниң түс бүрү дериглеэн магалыг.

«Сайлыктың» киижизидикчи ажылдакчыларының чотаадын тургускалы «Ферма», «Библиотека», «Аптека», «Сады» дээш ышкаш булуңнар көрүштүг. Коллективте мергежилдиг, 1969 чылдан бәәр ажылдап келген Кара-кыс Орубүүну (чурттуң солагай талазында) демдеглээри чоптуг.

Тес-Хем районда ясли-садтарның арасында социалистиг чарышка «Чолураа» колхозта «Сайлык» тинлекчи болган. Ооң кышка белеткеэн база хынамчалыг.

С. ЧАЖЫН-ООЛ.
Фото авторнуң.

Бүгү-ниити өөредилгези

КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТПАС

Амгы үеде совет школаның соруглалары СЭКП-ниң Программазында, партияның XXIV, XXV съездилериниң шиитпирлеринде тодаруттынган. Ол болза апыяктарның бүгү-ниити оруумак өөредилгеже шилчилгезин доозары болгаш ниити билиг школаларын удам ынай сайзырангайжыдары болур.

Бүгү-ниити өөредилге дугайында Хөйлунуң күүселдезиниң талазы-биле Кызыл районнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи К. Б. Намчыл-оолдуң илеткелин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында назы четпестер херектериниң талазы-биле республика комиссиязынга дыннаан. Районда партия, совет органнарның дуза-деткимчези-биле улус өөредилге килдизи, башкылар коллективтери маңаа хамаарыштыр улуг ажылды чорутканың демдеглевишаан, республика комиссиязының маңаа чүве чугаалаан кежигүннери иштики херектер министриниң оралакчызы П. П. Селиванов, чырыдыышкын министри Д. Б. Ондар, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, комиссияның даргазы К. С. Шойгу, Республиканың шериг комиссариадының политкилдизиниң начальныгы С. Б. Хисамиденов, культура министриниң оралакчызы Д. А. Попков, ВЛКСМ обкомунуң секретары М. М. Фирсова болгаш өскелер-даа улус өөредилгезиниң айтырыгларында, уруглар кижизидилгезинде, өлээди уругларның кем-керек үүлгедишкиннерин болдурбас дээш чорудуп турар сагындырыг ажылдарында чедир кылдынмаан үүлдерин шыңгыы шүгүмчүлээн.

Кодээ Советтер уруглар үчёдун четпес чорудуп турар. Ниитизи-биле өөредикчилер хүлээп алырының планын школалар күүсетсе-даа, чоокку хүннерге чедир өөредилгеже хаара туттунмаан уруглар районда бар болган. Ол ышкаш сескі класстың доозукчуларын тоску класска хүлээп алырының планы чылдан чылче күүсетгинмейн келген. Ынчангаш районнуң суур бүрүзүнде ортумак билигнин чедип албаан-даа болза, өөредилгезин ооң ынай уламчылавайн турар апыяктарның саны хөй, ылангыя Баян-Кол, Кур-Чер, Күнгүртүг, Элегес-Аксы суурларда ортумак хамаан чок, сес класс безин доозшаан апыяктар хөй. Ынчаныыже кежээки өөредилгеже апыяктарны хаара тудар ажыл кошкак, өөредилгезин ара каар таварылгалар кайы хөй, эрткен чылын 49 киижи чылдагаан чокка өөредилгезин каггаан.

Чамдык башкылар коллективтериниң өөредилге-кижизидилге ажылын кошкадып, багай өөредилгелиглер-биле бот-тускайлаң ажылды чедир чорутпаанындан эрткен өөредилге чылында 158 класстарның чүгле тозан ийизи чүс хуу өөредилгелиг болган, тос киижи чылдагаан чокка өөредилгезин ара каггаан, 95 өөреникчи дараазында классче шилчивейн, катап олурган. Өөреникчилерниң аразында кем-керек үүлгедишкиннери, корум-чурум үрээшкиннери бааа бар. Ынчангаш бүгү-ниити өөредилге дугайында Хөйлунуң күүселдезинде, уруглар кижизидилгезинде четпестерни дарый чайладыр хемчелгелерниң комплекстиг планын чоокку хүннерде тургузуп, ону амыдыралга боттандырарын назы четпестер херектериниң талазы-биле район комиссиязынга (даргазы А. П. Кошкендей), улус өөредилгезиниң килдизинге (эргелекчизи К. Б. Намчыл-оол) республика комиссиязы даасказан.

Комиссияның хуралынга Кызыл районнуң көдээ, суур Советтериниң даргалары, секретарьлары, школа директорлары, кижизидилге талазы-биле өөредилге эргелекчилери, ажыл-агыйларның партком секретарьлары, комсомол, милиция, прокуратура, суд ажылдакчыларын база киирипгирген.

З. БАЙ-КАРА.

БАЖЫҢ ЧАНЫНДА СПОРТЧУ КЛУБ

Моон мурнунда акша-хөреңгизи хөй үлегүүр будурулгелер чанында спортклубтарны тургузуп турган болза, ам бажың эргелелдериниң күселиле ыңдыг клубтарны тургузар дээш шимчээшкин чурттакалбаргап. Бо чаа чүүлдү бистиң амыдыралывыска ажылгап шиңгээдин алырының соруглаларының, маңаа хамаарыштыр чамдык бергедээшкиннериниң дугайын ССРЭ-ниң спорткомитединиң чурттакчы чоннуң күш-культура көрөлгелиндө күш-культура инструктору биле организастчы-педагог бүгү клубтарның ажыл-чорудулгазын башкарып, углап турар. Ол ышкаш Кызыл-градка, Киевке тыптып келген. Олар кандыг бир айтыышкын боттаар эвес, бистиң спортчу амыдыралывыстың легелдээн-биле төрүттүнген.

Улуг эвес-даа болза, волейбол, бадминтон ойнаар шолдуг, бажыңының чанында стадионнуг болуру дег эптиг чүве чок. Аңаа кээп ойнап турар спортчулар боттарының спортчу мергежилгиниң, аргаларының перспективазын билир, маргылдаалар арттырер келендарьлыг болур ужурлуг. Ынчан спортчу коллектив төрүттүнер. Бажың эргелелдерин күш-культура инструкторунга чүгле шалың толеш бээри-биле кыыгаарлаттынмайн, спортклубтуң ажыл-херээн сонуурган, инструкторга дузаалаар ужурлуг деп, Л. Иванов чугаалаан.

Бо талазы-биле мурнакчы дуржулга ковүдеп, чурттаам 750 ыңдыг клубтар ажылдап турар апарган. ССРЭ-ниң Спорткомитединге чоокта чаа Севастополь ыңдыг клубтарның ажылының дуржулгазын кичээнгейлиг сайгаргаш, деткээн. Бо хоорайда чурттап турар черниң аймы-биле 33 спортклуб ажылдап турар, олардың ялзы-бүрү секцияларында 10000 киижи киржип колдуунда эләәди уруглар хаара туттупган. Севастополь-дуң бажың эргелелдериниң спартакиадазынга 9000 күш-культуржу киришкен.

Кол-ла чүве чүл дээрге, бо бүгү ажылды удуртуруның, организастаарының тускай тодаргай системазы бар апарганы. Хоорайның чурттакга эргелелиндө күш-культура инструктору биле организастчы-педагог бүгү клубтарның ажыл-чорудулгазын башкарып, углап турар. Ол ышкаш олар күш-культура хогжулдезинге хереглээр квартира төлемириниң ийи хуузунуң тарыгдалыг база доктаамал хынаар эргелиг.

Оске хоорайлар-биле домей Севастопольда спортклубтарны човүлелдер удуртуп турар. Ооң составында шөфүн бүдурулгелериниң, бажың комитединиң, милицияның уруглар ороолининг төлээлелчилери, ада-иелер киржип турар. Спорт—«берге» кижизидилгелиг элээди уругларны эде кижизидеринээ эң-не дээштиг аргаларының бирээзи болганы-биле уруглар ороолининг инспекторларын ол составка киирипгирген.

Севастопольда спортклубтарны хогжудериниг бүгү удуртукчу организациялар сонуургадыг. Партия хооркому, Севастополь-дуң хоорай күүскому, депутаттарның доктаамал комиссиялары чурттап турар черниң аймы-биле күш-культура ажылын хогжудеринің айтырыгларын каш удаа чугаалашкан. Хоорайның социал-экономиктиг хогжулдезиниң планының кол кеминде база бо айтырыгны киирген.

Чүгле Севастополь эвес, оске хоорайларның спортклубтарының ажылында өөренип алыр эки ажыктыг чүүлдер кайы хөй. Ынчаарга да бо чаа чүүлдү амыдыралга шиңгээдиринде типтирлээр айтырыглар хөй. Оларның биразын спорт базазы. Эрги кварталдарга спорт шолдерни, тускай спортчу тудуглар кылыры элээн нарын, берге болуп турар.

Львов хоорайда хостаган подвалдарны гимнастика залдары кылдыр эде кылып алган, котельная турган черде улуг эвес бассейнин кылган. Ынчаныыже чаа тудугларлыг квартталдарда байдал моон-даа берге, чүге дээрге спортчу тудут талазы-биле хоойлужуттуган тускай негелдени тудугларлыг күүсетпейн турар. Чаа амгы коршустарның аразында ийи-чаңгыс костүп кээр хоккей ойнаар шолдерни, чамдык тудугларны күш-культуржулар боттарының идепкейн, бажың эргелелдериниң деткимчези-биле кылып турар.

Спортклубтар бодунуң микрорайонунда школаннар-биле быжыг харылзаалыг болур ужурлуг. Чүге дээрге, школаларның улуг кезиниң спортчу баазазы бай, а клубка келир кижилериниң хөй кезии — школачылар.

Спортклубтар турар черлериниң чаңгыс аай үлегерлиг толевилелиин ажылдап, чаа тутпунар квартталдар планынга ону киирипгиреринің дугайында айтырыгны шиитпирлээр үе келген. Ынчан күш-культуржулар амгы үеде ышкаш «чагдактанмаан» чер дилевес апаар.

Бо айтырыгны чедишкинниг шиитпирлээринге спортклубтар човүлелдериниң удуртулгазы-биле ажылдап турар күш-культура организакчылары улуг рольду ойнаар. Тускай эртемнит бо кижилер — бодунуң хереэзинг ёзулуг патриотчуу болур ужурлуг. Ынчангаш Белоруссияда күш-культура организакчыларының бүгү эргелерни башкылар-биле децилээн.

Ол ышкаш күш-культура техникумнарынга спорттуң массалыг девирилгиниң, ооң ишгинде улустуң чурттап турар черинге спорт ажылы чорудар специалистерниң болеткелдинче база институт студентилериниң практиказын спортклубтарга чорудар дугайында сагыш салыр үе келген.

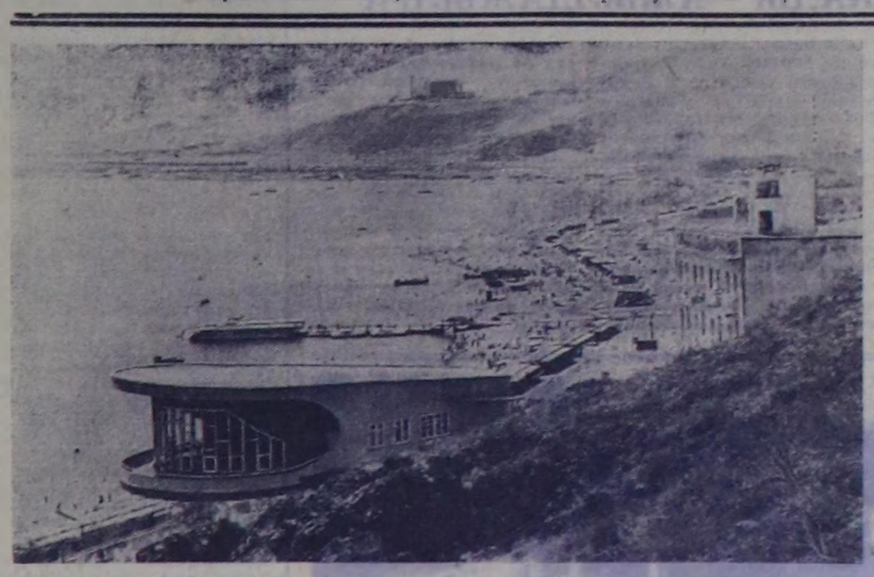

Арменияның кайгамчыктыг Севаи хөлү чараш даглар аразында ийи километр бедикте чаттыла берген. Ооң эриктеринде ыштанылга бамыңнарын, пансионаттарны, уругларның кадышыл черлерин, кафелерни тутканн. Сугга эштир черлер хөй километр черде шөйлүп чоруткан. Чыл бүрүзүнде аңаа хөй муң киижилер келир.

Совет Арменияның экономиказының хогжулдезиниң төөгүзү ол хөл-биле холбашкан. Севандан агып батнан Раздан хемде 6 электростанция бар. Ирригация тудугларының системазы 120 муң ажыг гектар черни сугарган. Ындыг чорук хөлдүң суун сыыгадыпкан. Ам киижилер Севаи дугайында сагыш човап эгелээн. Амгы үеде Арпа—Севанның гидротехниктиг тоннелиниң тудуу дооскур четкен. Арпа хемниң суу хөлче агып кирер. Севаи чыл бүрүде 300 миллион кубометр сугну алыр. Хөлдүң суунуң тереңи барык мурнукузу ышнаш болур.

ЧУРУКТА: Севанның эриинде.

Р. АКОПЯННЫҢ болгаш Э. ГАБРИЕЛЯННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы.)

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙГЕ *Шыдыраа*

ТБИЛИСИ. Шыдыраа талазы-биле хереэжеп улустуң ССРЭ чемпионадының үшкү салыында делегейниң бирги черинде маргылдааны ойнаап Нона Гаприндашвили биле Нана Александрияның ужуражышкыны кичээнгейниг төөгүге турган. Ук салыг делегей чемпионунуң артыкшылыг байдалы-биле соцгаарлаттынган.

Москвачы Анна Ахшарумова Киевтиң шыдыраачызы Лидия Семенованы бүзүредиг утпушаан, 3 салыгдан 3 санны алган, маргылдааның артказ киржикчилерни мурнай берген. Александра Киселева (Ленинград область) ССРЭ чемпионуну москвачы Людмила Белавенцева, свердловчу Людмила Саунина Татьяна Живаевапы (Алма-Ата), Тбилисиниң школачызы Нана Иоселиваны Запорожьеден келген Лидия Муленкону улуп алгаппар.

(СЭТА).

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ БЕЛЕТКЕЛ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Белеткел салбырынга автомобиль транспортунуң, будурулге болгаш хамааты тудугнуң мергежилдерин өөренир факультеттерге киредлерни белеткээр. Аңаа будурулгениң мурнакчылары, хөй-ниитиг үлегерлиг аныяк ажылчыннар, колхозчулар болгаш Совет Армиязының хүрээленнеринден халаш-каннарны хүлээп алыр болгаш хамаарышкан черниден сүмелээни бижиктерни ёзугаар, база ортумак эртемни дооскан соопза бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерни хүлээп алыр.

Белеткел салбырынга киредлер билдирипшкинин-биле кады: хамаарылгалыг черниң сүмелээн бижиин, будурулгенің болгаш комсомол организациязының характеристиказын, ортумак эртем дооскапының шынзылгазының бодун, күш-ажыл дептериниң хоозгазын, 3х4 сантиметр хемчелдиг алды фото-чуруктарны, 286 майлык ёзугаар долдурган эмчи шынзылгазын, от-булезиниң дугайында шынзылганы, өөредилге черинче чорударын шиитпирлээн хуралдың шиитпиринің хөлзегзин бөду дужаар.

Кирединиң экзаменнерин кылбас, өөредилге төптеңде институтче кирединиң экзаменнерин катай дужаар. Өөреп-хуусавазы 8 ай. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр. Документилерин октябрь 10-дан ноябрь 20-ге чедир хүлээп алыр. Белеткел салбырының дыннакчылары стипендия, чурттаар черлер болгаш студент бүрүзүнге көрдүнген өске-даа хереглел-биле бүрүн хандыртынган турар.

Совет Армиязының хүрээленнеринден ноябрь-декабрь айларда халашканнар документилерин январь 15-ке чедир үеде киирип болур.

Билдирипшкинин чорудар адреси: Кызыл, Рабочая 4, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының белеткел салбыры.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин пленуму

Октябрь 5-те Москвага ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин пленуму болган. ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң элчеглиг IV съездизин чыылдырар дугайында, ЖДО-нуң (Журналистерниң делегей организациязының) Хельсинкиге болган VIII конгрезиниң ажылының түннелдериниң дугайында, кежигүн билеттерин солуурунга белеткелдиң чоруп турарының дугайында айтырыгларны чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң элчеглиг IV съездизин 1977 чылдың март 1—3-те Москвага чыылдырар дугайын пленумга шиитпирлээн.

Съездиге Журналистер эвилелиниң баштаар черинин отчёдун болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр совет журналистериниң сорулгаларын. Төп ревизия комиссиязының отчёдун, эвилелдиң уставынга чамдык өскерилгелер дугайында айтырыгны чугаалажып көөр, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин болгаш Төп ревизия комиссиязының соңгуллалары болур. Съездиге эвилелдиң чүс кежигүннеринден бир делегат төлээлеп келир норманы тургускан.

(СЭТА-ның корр.).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—«Шыдыраа школаазы». «Ак терге». Эге дамчыдылга.

9.30—«В. Шекспир. Амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажылы».

10.30—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» (Москва) — «Динамо» (Москва). 2-ги, 3-кү кезектери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордуузундан дамчыдылга. Чаңсарда — «Спортлото» тиражы.

12.00—«Хоглуг үнер».

12.15—«Ном сөөң амыдыралында».

13.00—Медээлер.

13.10—Россия Федерациязының күрүнеңиң үрер хөгжүм хереселдериниң оркестриниң концерти. Удуртукчузу Б. Диев.

13.40—13.50—Чаңсар.

13.50—«Эртемденге сос». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Н. А. Ватолинниң чугаазы.

14.05—Дм. Башкиров ойнаар.

14.15—ГДР-ниң тургустунганың чарлаанындан бээр 27 чыл болганынга турасказаткан Герман Демократтыг Республиканың телевидение программазы.

17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Болбайн баргаш интерьюо». «Виолетта Бовтэ». Музыкалыг телефильм.

18.40—Телемедээлер.

19.30—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.

19.45—«Тудуг». Телефильм.

19.40—Телемедээлер.

19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

20.15—ГДР-ниң тургустунганың чарлаанындан бээр 27 чыл болганынга турасказаткан Герман Демократтыг Республиканың телевидение программазы.

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Аарал

Бөгүн республикага бүргеп, аңнар, чамдык черлерге бичё хар чаар. Барыын чүк утланымышкынныг хаттың дүргени

секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, оске арткаларынга 7—12 градус чылыг болур.

Кымалга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Альты дагаарынга эгелээнге» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дөрте болгаш черте болгаш ужуралдар» 9.25, 10.55, 15.05, 16.35, «Кыстар ашактапыр ужурлуг» 12.25, 18.05, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сатураның бууранны» (2 сериялыг) 15.00, 18.40, «Шүгүл» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эвээ келбес» 15.00. «Кижиге чүү хереглэл» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харылсалгадыг секретарьның 2-23-54, партийзи амыдырал киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47 үлетпүр киллизиниң 2-22-64 чагаа киллизиниң 2-41-27 информация база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солуп келбейн баргында 2-32-75 телефончо долгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ № 1773.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01318.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 237 (10222) | 1976 чылдың октябрь 8, пятница | 1925 чылда үдезавлеттинген | Өртээ 2 коп.

НЕГЕЛДЕЛИГ, ПРИНЦИПИАЛДЫГ ЁЗУ-БИЛЕ

Чурттуң эске бүгү черлеринде ышкаш, амгы үеде бистиң республиканың партия эге организацияларының амыдыралынга чугула болуушкун—отчёттар болгаш соңгулдалар чоруп турар. Аңаа коммунистер СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле кылдыгган амылдың баштайгы түңнелдерин үндуруп, чедип алдынган дүржүлганы ниитилештирип байыдар болгаш четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп, моон соңгааргы сорулгаларны коллективтиг байдал-биле тодарадып турар.

Амгы отчёттар болгаш соңгулдалар партияның XXV съездизиниң сөөнда бир-ле дугаарында эртип туразы-биле онзагай бөөп турар. Бо хуралдар болза партия организацияларының организаичы болгаш идей-политиктиг ажылының дугайын база амыл-агый, культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү айтырыгларын чугаалажып, сайгарып көөрүнге эң кээбак индир болур. Оон-биле кады онгу беш чылдың нөл айтырыгларга: амылдың ажыктыы болгаш шынары, күш-амыйчы коллективтерниң планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседип турары, социалистиг чарыштыг организастап турарының дугайын үлетпүрде, тудугда, транспортта болгаш амыдырал хандырылгазында, колхозтарда болгаш совхозтарда партерганизацияның бүрүзүнүң кичээнгейиниң төвүнге тургустунар.

Партия организацияларының роюн болгаш дайынчы аргашиңээзин күштелдирери амылдың стилин болгаш аргазын сайзыраңгайжыдары-биле туруш холбаалыг. СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ленинчи стиль дээргө субъективтиг чорукка удур, бүгү-ле ниитилел сорулгаларын эртем ёзу-биле көөр чогаадыкчы стиль-дир. Ол болза бодунга болгаш өскелерге бедик негелделиг болур, бодун тогдунар, оомургаар чорукту болдурбас, улуургак чоруктарының кандыг-даа илерээшкиннеринге эптеш чон болур умурлуг дээрзин айыткан. Бо айтырыглар болгаш организаичы амылдың чугула иезээ—шиитпирлер күүселдезиниң хыналадазы болгаш идей-политиктиг амылдың дугайы отчёт-соңгулдаыг хуралдарга улуг черни эзээрни чугаажок.

Баштай болгуяан отчёт-соңгулдалыг хуралдар СЭКП Кызыл хоорикомунуң болгаш райкомнарның тургускулаан графигин ёзугаар, бедик организастыг байдалга, партийжи принципиалдыг ёзу-биле, коммунистерниң бедик идепкейи-биле эртип турар. Партболүүтерге болгаш чамдык цехтерге, бригадаларга эртилээн отчёттар болгаш соңгулдалар партия райкомнарының, парткомнарның талазындан оларны организастыг, үре-түңнелдиг эрттирер дугайында улуг кичээнгейни салганының дугайын чугаалап турар. Ылаңгыя Каа-Хем районнуң партия организацияларында партболүүтерге отчёт-соңгулдалыг хуралдар бедик деңнелге эртилээн.

Чижээ, бо районнуң «Тиилелге» колхозунуң Петропавловск сүт-бараан фермазында партболүүтүң ындыг хуралынга ында бүгү коммунистер киришкен. Бо ферманың ажыл-ишчилери коммунистерниң удуртулгазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алганын хуралга демдеглээн. Малдың бёдүүн болгаш чулуутуг чемнерин мында четчиө санныг ындыр белеткээн, аңаа бүгү коммунистер идепкейлиг киришкен. Чылда сүт саар планы 670 тонна турда, ферма 9 айларда 674 тонна чедирген. Эртикен чылдың бо үезин-биле деңнээрге, бир инекке онаштыр саган сүт 395 кг хөй болган. Коммунистер үш чыл улаштыр эң дээре саанчы Анна Васильевна Даваану партия белүүнүң организаичызынга соңгуп турар.

«Тыва кобальт» комбинатта партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары организастыг, принципиалдыг байдалга эрткилээн. Мында тудуг-септелге, септелге-механикатиг цехтерде, ортумак школада, суурнуң эмнелгезинде болгаш өске-даа чамдык коллективтерде партия организацияларынга эрткилээн ындыг хуралдарга коммунистер чүс хуу иээн, бедик идепкейин көргүскен. Оларның 50 ажыг хуузу отчёт илеткелдиң талазы-биле санал-онаалын бергеннер. Коммунистер партийжи организастыг, иштики база идей-политиктиг амылдарның дугайын, ажыл-агыйжы айтырыгларны шиитпирлеп турарында четпестерни бедик негелделиг, принципиалдыг ёзу-биле сайгарып көргеннер.

Ынчалзажок чамдык партия эге организацияларынга эрткилээн отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистер четче эвес олурмуп, партийжи организастыг, иштики ажыдарже, шиитпирлер болгаш партийжи даалгаларның күүселдезикиче кошнак кичээнгей салып турар. «Кызыл тудуг» эргелелинде парторганизацияга отчёт-соңгулдалыг хурал чогум-на ындыг болган. Шолээлээн болгаш командировкалаан умурукдан, аңаа он хире коммунист олурушпаан. Ол ышкаш «Дөң-Терезин» совхозтуң төвүнде, «Барлын» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында партия эге организацияларынга отчет-соңгулдалыг хуралдарга база-ла коммунистер четче келбээн.

«Тыва» совхозта, «Куш-ажылдың хөстуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында партэрганизацияларга эрткилээн ындыг хуралдарга коммунистерниң авангардчы ролюнуң, СЭКП кежигүннериниң тус-тузу-биле ажылдың, хөй-ниити организацияларынга удуртулганың, кандидаттар-биле ажылдың дугайында чугаалар кончуг эвээш болган. Чижээ, «Тыва» совхозка отчёттуг үениң дургузунда ВЛКСМ комитединиң секретарынаан 3, ажыычын комитединиң даргазындан 2 кижи солушкан, бо организацияларның ажылының деңнели дыка чавыс. Ынчалзажок ол бүгүнүң дугайын отчёт илеткелге-даа, саналдарга-даа тодаргай анализ бердинмээн.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарны эрттирериниң деңнели оларга бүгү талалыг белеткелди баш удур чорутканындан, партия комитеттериниң боттуг дузазындан улуу-биле хамааржыр апаар. Ынчангаш маңаа ёзу барымдаалаар болгаш далажыо чорукту болдурбас херек. Хамыктың мурнунда отчёт илеткелди партия организациязының, коллективтиң амыдыралының бүгү талаларын хаара тутпан, аңаа айтырыгларны шүгүмчүлекчи, принципиалдыг ёзу-биле ниирген турары эргежок чугула.

Партия организацияларында амгы отчёттар болгаш соңгулдалар коммунистерниң идепкейи-биле организастыг бедик деңнелге эртер, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырары дээш партия эге организацияларының ролюн болгаш харыысалгазын улам бедидеринге, онгу беш чылдың бирги чылының планнарын социалистиг хүлээлгелерин күүседириниче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаарынга улуг идигни бээр дээрзинге чигзиниг турбас.

СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары эш Н. П. ФЕДОРОВКА
Райкүүском даргазы эш К. С. ОЧУР-ООЛГА

Эрдим эштер!

Улуг күш-ажылчы тиилелге-биле—хүрүнеге тараа садарының планын 110,6 хуу кылдыр чедиишкиниг күүселкеши-биле холбаштыр, районнуң ажылчы чоннарынга СЭКП-ниң область комитеди, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ыяш байырлы чедирип тур. Бо чылдың октябрьның 7-ге чедир районнуң тараажылары Төрээн чурттуң ыяжамырынче 12715 тонна тараапы чүдүүл чоруткан, хереглеттинер санныг үрезинге уруп алган болгаш күскү дүжүт ажаан алышкынып доозар четкеп. Каа-Хемниң көдөө ажыл-агыйжының ажыл-ишчилери тос айларның планындан ажыр 252 тонна сүттү болгаш 78 тонна эттги саткан, дүк садарыпың чыл планын одар 120,5 хуу күүселкеп.

Чедип алдынган чедиишкиннер болза механизаторларның, бүтү колхозчуларның болгаш ажыжыннарның, колхозтарның база совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистеринниң эрее-шудургу күш-ажылының, партия, совет, профавилел болгаш комсомол организацияларының мергежилдиг организаичы болгаш политиктиг ажылының түңнели-дир.

Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң човүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаалаан сүмелерин ажыл-херекчи ёзу-биле хүлээп алышкаан, каа-хемчилер онгу беш чылдың баштайгы чылының онаалдарын дика ажыр күүселдирип, күрүнеге 2200 тонна тарааны, 460 тонна сүттү немей садарын, а оң ышкаш аңгыс аңдарылгазын, бүтү савапны бөлөрин эң кыска хугсаада доозарын база ниитиниң мал ажылынга хереглээр бёдүүн чемнер белеткээринниң планын күүселдирип хүлээнгеп.

Районнуң көдөө ажыл-агыйжының ажылдакчылары алган немелде хүлээлгелерни чедиишкиниг боттандырар, хову ажылдарының бүтү комплекизин чогуур үезинде доозар, мал кыштагдаашкыынга үлегерлиг белеткеңир болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга оон-биле боттарының салыышкынын киирер дээрзинге СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели бүгүреп тур.

ТЫВА АССР-ниң МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Казахстанның компартиязының Төп Комитеди эш Д. А. КУНАЕВКЕ
Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму эш С. Б. НИЯЗБЕКОВКА
Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлели эш Б. А. АШИМОВКА

Казахстанның совхозтарының ажылчыннарынга, колхозчуларынга, механизаторларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш эртемденнерге көдөө ажыл-агый база белеткел организаларының ажылдакчыларынга, үлетпүр бүдүрүлге черлеринге, транспорт организацияларынга, өөредилге черлеринге, партия, совет, профавилел болгаш комсомол ажылдакчыларынга, тараа дээш демиселге идепкейлиг киришкен бүтү кижилерге дүжүт ажаалдазын доозаны-биле база күрүнеге тараа садар үлезы-биле социалистиг бедик хүлээлгелерни чедиишкиниг күүселкеши-биле ыяш байыр чедирдим.

Республиканың чер ажылдакчылары онгу беш чылдың баштайгы чылында эки дүжүттү өскүрүп, ону чогуур өйүнде, кыска хуусаа иштинде ажаан ап, Төрээн чурттуң ыяжамырларынга 18,35 млн. тонна, азы 1 миллиард 120 миллион пуд тараапы урган. Ол болза садып алырының ниити тургускан хемчээлиниң алзаң улут. Ынча хөй санныг тараапы Казахстанга эң-не баштай белеткеген. Республиканың тараажылары чүртпа 14,5 млн. тонна бедик үнелиг кызыл-таазы, соң үшүүн ийи хире кезээ күштүг база кадыг сорттар болганын демдеглээри ворунгуг.

Чедип алган чедиишкиннер болза бистиң партиязыстың аграр политиказын чайгылыы чокка боттандырганының, республиканың көдөө ажыл-агыйын комплекетиг хөгжүткенинин, көдөө ажыл-агыйның ажылдакчыларының, Казахстапның бүтү ажылчы чоннарының кызымак күш-ажылының, партия, профавилел, комсомол организацияларының, совет, көдөө ажыл-агый болгаш белеткел организаларының организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының түңнели болган.

Казах ССР-ниң ажылчы чоннары совхозтарның болгаш колхозтарның өзүл орар техниктиг чепеегленишкинин, эртемниң база журнакчы дүржүлгазының чедиишкиннерин ажыглавышаан, тараа бүдүрүлгезин улам ыяш көөгүдедир, хөй ажылын база мал ажылының өске-даа адырларын дүрген хөгжүдер дээш демиселди кадбартып чорудар, көдөө ажыл-агыйның бүтү продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээр төлазы-биле улус ажыл-агыйының планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүселдир болгаш ажыр күүселдир, үлетпүрге база улус ажыл-агыйының өске-даа адырларынга 1976 чылды чедиишкиниг доозар, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга төлептиг салыгны киирер дээрзинге бүзүредип илереттим.

Л. БРЕЖНЕВ.
1976 чылдың октябрь 6.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Казахстанның компартиязының ТК-ның бирги секретары эш Д. А. КУНАЕВТИ Ленин орден-биле болгаш «Кадыыр болгаш маска» ийиги алдын медаль-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдөө ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партиязың XXV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүселдиринче республиканың коммунистерин база бүтү ажылчы чоннарын мобилизастаарынга улуг ачы-хавыязы база 1976 чылда күрүнеге тарза болгаш көдөө ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын садар талазы-биле социалистиг бедик хүлээлгелерни чедиишкиниг күүселкеши дээш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның компартиязының ТК-ның бирги секретары эш Динмухамед Ахмедович Кунаевти Ленин орден-биле болгаш «Кадыыр болгаш маска» ийиги алдын медаль-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва. Кремль.
1976 чылдың октябрь 6.

Тиилелгежилернің рапорту

Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге тараа болгаш көдөө ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын садар талазы-биле боттарынга ыяш бедиткен хүлээлгелерин күүселкеңнинг дугайын СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан.

Ук ажыл-агый колхозтуң төөгүзүндө бир-ле дугаарында 5167 тонна ажыг тараапы күрүнеге саткан болгаш үреэнинга бүрүү-биле уруп алган, аңгыс аңдарылгазын чорудуп турар.

Колхозчулар боттарының болдунар аргаларын өөренип көргеш, күрүнеге ам-даа 200 тонна тараапы немей садар деп шиитпирээн.

Колхозтуң мал чемининг белеткекчилери 3120 тонна планның орнунга 3230 тонна сигенин, 700 тоннанның орнунга 2880 тонна сенажты белеткээн, 8680 тонна силосту салган.

Күрүнеге сүт садарының чыл планын октябрьның 1-ге чедир күүселкеп (670 тоннаныг орнунга 688 тонна сүттү саткан). Чылдың төнчүзүнге чедир пландан ажыр 150 тонна сүттү садарын хүлээнген. Күрүнеге эът садарының тос айлар планын 104,5 хуу күүселкеп, а чыл планын декабрь 15-ке чедир күүселдир деп шиитпирээн. Дүк садарының чыл планын 105 хуу боттандырган.

Ам «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери күскү хову ажылдарын бүрүү-биле доозар, мал кыштагдаашкынынга үлегерлиг белеткеңнир дээш бүтү күжүн салып турар.

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң тараажылары дүжүт ажаалдазының темпизин улам дургедетпеннер. Планнаттынган шөөдүң хөй кезинде тараа кестинген, ук совхоз күрүнеге ийи мун үш чүс ажыг тонна тараапы дужаапган. «Тиилелгениң» мурнакчы механизаторларының бирөзүн Бачалай Ондар 175 га черниң тараазын бестирер турган, ол планын 250 гектар кылдыр күүселкеп.

ЧУРУКТА: комбайнер Бачалай ОНДАР.
А. КОЙГУН-ООЛДУҢ фотозу.

Шалыпчы он хонукта: 5167 тонна

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхоз чыл саныында-ла чаагай дүжүттү ап келген. Онгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдү база-ла бедик: чамдык шөлдериниң гектар санындан-на 25 центнер чедир тараапы ажаап ап турар.

Бо хүннерде «Тиилелге» колхозтуң тараажылары ажаап алышкынының шалыпчы он хонуунга киришкеннин, боттарының күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн улам күштелдиргеннер. Ажаап алышкын звеноларының, болгаш тус-тус комбайнерлериң-даа аразында социалистиг чарыжыш дээштиг кылдыр организастаап, оон түңнелдерин чеди хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларга шаннал-мактаалы тыпсып турар. Күш-ажылчы тиилелгени чедип алган комбайнерге алдар тугун Ильинка суурда болгаш хову турлаавда көдүрүп турар. Бо хүннерде комбайнер С. Оюнга алдар кылдыр ол тукту көдүргени ол бодунга алган хүлээлгезин хуусаадан эрте күүселип—690 тонна тараапы бастырган.

Бо чылдың дүжүдүн ажаап алырынга күш-ажылчы маадырлыг чоруун көргүзүп турарларның одуруу оскеп: хоочун механизаторлар П. Аракчаа, А. Кудрявцев, В. Барбалдай, Н. Морозов оларбиле кады ажылдап турар аныяктар Л. Дawaa, Н. Кирдяшкин олар боттарының көргүзүүнүн талазы-биле одардан, хожудавайн турар. «Тиилелге» колхозта бо хүннерге чедир 500-600 ажыг гектарның тараазын кестирген азы бастырган комбайнерлерниң саны хөй.

Дүүн Кызылдың сайгарылга баазазынга өөрүшкүдүт ужуражымшкын болган. Аңаа ильинчилерниң боттарының социалистиг хүлээлгезин барык ийи катап ажыр күүселкенинге тураскаатканы ыяш митинг болган. Орта чаа дүжүттүң 75 тонна тараазын соортаан автоколоннга чедип келген. Ажаап алышкынының мурнакчызы З. Шоманың башкарган автомобилинге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиг болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл тугу киискин чораан. «Тиилелге» колхозтуң даргазы В. Рыжов колхоз бо колонналаан сөөртken тараазы-биле кады 5167 тонна тараапы күрүнеге шыгжамырыга урганының дугайын айыткаан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы М. Абрамов күш-ажылчы тиилелге дээш ильинчилерге мынг байырны чедирип, моондаа соңгаар улуг чедиишкиннерниг болурун күзээн. Ол дээрге, «Тиилелге» колхозтуң тараажыларының шалыпчы он хонуктуң үезинде кыымаккай күш-ажылының түңнели-дир. Колхоз ажаап алышкынының темпизин улам шаңкынчыдып, чоокку хүнерде бо чугула кампанияны доозар чоокшуланган.

(БИСТИҢ КОРР.).

Бай-Тайгадан медээлер

ПРОДУКТУЛАРНЫ ХӨЙНҮ САТКАН

Онгу беш чылдың бирги чылының эрткен тос айларында Бай-Тайга районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүселдир дээш кыымак ажылдааннар. Оон түңнелинде күрүнеге көдөө ажыл-агый продуктуларны садарының онаалдазы ажыр күүселкеп.

Районнуң ажыл-агыйлары тос айларда күрүнеге 12100 центнер эът садар турган, 13237 центнер чедирип, планын 109 хуу күүселкеп. Күрүнеге 2500 центнер сүт садар даалгазындан ажыр 129 центнерни дужаган. 160 тонна дүк садар турган, 103 тонна чедиргеп.

«Бай-Тал» совхоз күрүнеге эът садарының даалгазын 122 хуу, дүктү—102 хуу күүселкеп. Ажыл-агый эрткен чылдың оо үезиниден 58 центнер хөй дүктү күрүнеге бергеп. «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилери көдөө ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының даалгазын ажыр боттандырган.

Районнуң малчыннары амгы үеде кыштагдаашкынга белеткел ажылдарын хынамчалыг чорудуп турарлар.

* * *

ОН МУҢ РУБЛЬ АШКАН

Төлиниң тудуг-септелге участогунуң ажыл-ишчилери бо чылдың эгезинден бээр бердинген планныг онаалдаларны күүселдир дээш эки ажылдан келгеннер. Олар чүгле даалганы күүселдир эвес, харын ажылдың шынарлыг болурунче кичээнгейни утпалдырганнар.

Тудугчулар болгаш септелгечилер бо чылдың тос айларында 272 мун рубльдин ажылын кылыр турган, 10 мун рубльге ажыр күүселкеп. Олар ийи ээл иштиг чурттаар беш бажыңны, 20 орунныг гостиниңаның хапазын доозан болгаш өске-даа ажылдарны кылган.

Участокта Александра Седип-оолга удурткан шеверлекчилер бригадазы эки ажылдан, үш нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

И. СЕДИП.

ТАЙБЫҢНЫ КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ БЫЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң 1976 чылдың октябрь 5-те Француз телевиденнеге интервьюлуп өскө бүтү ажылчы чоннар ышкаш, бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери телевиденне дамчыштыр ажок улуг кичээнгей-биле корүп, дыңнаан. Эш Л. И. Брежнев ол интервьюзунга делегей байдалының болгаш чурттар аразының харылзааларының дугайында хандыр аналитекишаан, бистиң чуртувустуң иштики байдалының дугайын тодаргай чугаалаан.

Оон-биле кады француз телевиденнеге интервьюзунга эш Л. И. Брежнев тайбыңны быжыглаарының болгаш камгалаарының эргежок чугулазынче онза кичээнгейни угландырган. Ол мынча дээн:

«Бага бир чүүлдүн дугайын чугаалаваан барын шыдаваспеен... совет кижилериниң сагыш-сеткилин оваа хайыктырып турар чүве—ол дээрге быжыг тайбың дугайында сагыш салышкын дээрзин кат удаа бүзүреп кордум. Тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар, күрүнелер аразында тайбың кады ажылдажылганы үргүлчүлээр харекте партияның болгаш Совет күрүнеңиң чайгылыг чок боттандырып турар политиказы дээш совет кижилер улуг ворүп четтирипишкинин илерхейлеп турар».

Бистиң совхозтуң ажылчылери, бүтү совет кижилер-биле бир дөмей, партияның болгаш Совет күрүнеңиң тайбыңны быжыглаар болгаш камгалаар талазы-биле чорудуп турар политиказын бүрүн долузу-биле үүлдүгээүүп детквивишаан, тайбыңны шудургу күш-ажыл-биле быжыглаарынга долу шиитпирлиин илергейлеп турар.

«Тиилелгенiң» ажыл-ишчилери күрүнеге дүк, тараа садарының чыл планын, эът, сүт садарының 9 айлар планын ажыр күүселкеш, СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиңге рапорттаан. Ам көдөө ажыл-агый продуктуларын пландан ажыр күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш күжеңиишкинниг ажыл үргүлчүлеп турар. Ол хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседир аргалар совхозта бар.

Х. ХОВАЛЫГ,
«Тиилелге» совхозта партком секретары.

СЕТКИЛИВИС ХАНДЫ

Л. И. Брежневтиң француз телевиденнеге берген интервьюзу бо үениң делегей амыдыралынга канчаар-даа ажок улуг болуушкун болган. Чиңгине секретарь ол интервьюзунга бистиң чуртувустуң амыдыралын, ажыл-ижин, совет улустуң сеткил-сагыжын болгаш букпыг чаагай ажылхеректерин делегейге ак-кары чокка ажылын берген. Телевизорга корүп олурарывыска Леонид Ильич бодунун ажылдаар кабинединге француз журналистиң салган айтырыгларынга билдингирип-биле, кежер хүннерде быжыг тайбыңга бүзүреллин-биле харылзадыы. Ынчангаш бистиң ог-бүлевис ону ажок сонуургап, сеткил ханып дыңнадывыс.

Чаа дайынның айлызы болур эңдере чепсеглелиишкинин бүтү чурттарга баштай хорууру, оон соонда чепсеглелиишкинниң шуут дүжүрери дээрге түгле Совет Эвилелиңге болгаш социалистиг чурттарга ажыктыг болур эвес, а делегейниң улуг болгаш бичек, күчүлүг болгаш кошкак чурттарынга ажыктыг болур деп чүвени Леонид Ильич Брежнев таймылбырлады.

Бистиң чуртувустуң камгаланыр күчүзүү ынаныштыг, ынчангаш күш дөгээр дайынаырактар оон корүп, явыыбүрү хоп-шүүп чулчуруп, «совет дайыны» деп чүве тып алган алгырыкшы турар. Совет Эвилели кымга-даа кыжанмайн чоралы, кыжанмайн турар, кыжанмас-даа. Оон торуттунген бүдүжү-ле ол.

Л. ЧАДАМБА,
чогаалчы, Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы.

КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕНИ ШЫН, ДОЛУ АЖЫГЛААР

Будурулге болган албан черлериниң ажылынга партийжи удуртулгаш база салдарын күштелиргеринге административтиг ажыл-чорудулганың партия организациялариның контрольдаар эргезин бүрүн ажыглап, ону боттандырары улуг ужур-дузалыг.

Будурулге, тудут, транспорт, ямыз-агий черлеринде партия организациялары-биле чергелештир мыдыг эргени эртем-шинчилел институттарының, өөредилге, культура-чыргадышының болган эмнелге черлериниң партия же организацияларынга база тывыскан болгай. Тоң болган черниң совет, албан черлериниң партия организацияларыболза партияның болгаш чазактың шиитпирлерин күүседирингe олардың янцпатказын, харысалгазын бедидеп турар.

Парткомнар, колхозтарда, совхозтарда, будуруглелерде, албан организацияларда партбюролар янгы хуралдарга, парткомнарның болгаш бюроның хуралдарына коллективтер удуртукчуларының, коллективтиң специалистериниң ажыл-чорудулганың талазы-биле дыңнадыгларын он турар. Контрольду боттандырбышаан, партияның, чазактың директивалариның шиитпирлеринче, эртем-техниктиг дешпилгени шапкынчыдарынче, удуг ажыл-агыйының чугула сорулгаларын шиитпирлеринче боттарының кичээнгейин күштелирип турар.

Контрольду боттандырарда, ол будуруглге азы албан черинде онзагай байдалын барымдаалай, ону янзы-бүрү арга-биле чорудар апаар. Чижээ, партия эге организацияларының администрацияның ажылының янзы-бүрү углавыншыларын, кыпкырымның талазы-биле комиссияларын тургузуп турар. Олар рейд, хыналдаларны чорудуп, бөк тодаргай түннелдерни үндүрер. Партийжи контрольдуң дөштүг ажыл-херекче олардың кайы хире ханылаарындан, четпестерин ой-шаанда илерткен, шыгжыны корүп сайгарарындан улуг-биле хамаарыжыр.

СЭКП-ниң XXV съездиниң соонда партия эге организацияларды боттарының колдективтеринге организаторлуг болгаш көжүндүкчи ролюн күштелдирип, ажыл-херекче удам хемнээн кирип, аңаа партийжи дөштүг салдар чедирип, партияның болгаш чазактың шиитпирлерин күүседирингe олардың янцпатказын, харысалгазын бедидеп арганы берип турар.

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле партия эге организацияларының чанында комиссияларның ажызы контрольдуң бир дөштүг хевирге ол. Амгы үеде республиканың чер-черлеринде партия организацияларында 196 комиссия тургустунган. Олардың составында эки белеткелдиг, принципиалдыг, идепкейлиг 800 хире коммунисти кожа тутkан. Ол комиссиялар улуг-улуг партортанизацияларда ажылдап турар.

Чижээ, Кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының парткомунуң чанында коммунист А. Куклинниң удуртkан комиссиязының составында уш коммунист бар. Комиссия колдугунда мал ажылында хол-биле кылыр, авр-күш үнер ажылдарга механизацияны пептерелдир талазы-биле ажылды контрольдаар ажылы база.

Дүргүр комбинаттың энергогепетинде, Дуржулга станциязында, Кара-Хемниң «Тывалогго колхозунда болгаш өскелерде партия организацияларының мөргежилдиг ажыглап турар. Коммунистериниң хуралдарынга удуртукчуларның дыңнадыгларын ажыглап оон бодунуп-даа, коллективтиңдаа ажылын бот-шүгүмүүлеп чи ёзу-биле корүп, партия организацияларының, коммунистер коллективтиң ажылынче удам ханылап кирип, сорулгаларны бир демнит тодарадып, удуртукчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролюн болгаш харысалгазын бедидер арганы берип турар.

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияның ажылын контрольдаар комиссияның ажылынга ажыглап турар. Оон чижээ, Ак-Довурак сес чыл школазы бүрүнү-биле кабинет системалыг өөредилгеже киргеп. Ол мурнакчы артаны Кызыл-Мажалык, Эрги-Барлык ортумак школалары база ажыглап эгелээн.

Эрткен өөредилге чылының түнелиңде районнуң 88 башкылар боттарының башкылап турар артемнеринге үүс хуу ажыглап турар. Оон чижээ, Ак-Довурак сес чыл школазы бүрүнү-биле кабинет системалыг өөредилгеже киргеп. Ол мурнакчы артаны Кызыл-Мажалык, Эрги-Барлык ортумак школалары база ажыглап эгелээн.

Эрткен өөредилге чылының түнелиңде районнуң 88 башкылар боттарының башкылап турар артемнеринге үүс хуу ажыглап турар. Оон чижээ, Ак-Довурак сес чыл школазы бүрүнү-биле кабинет системалыг өөредилгеже киргеп. Ол мурнакчы артаны Кызыл-Мажалык, Эрги-Барлык ортумак школалары база ажыглап эгелээн.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

«Тыва кобальт» комбинаттың парткомунуң чанында администрацияның контрольдаар комиссиязының ажылының дуржулгазы бөлүнүп. Онда продукциянның ынаржыга, чигээт болгаш материалдар камналгазынга контрольду күштелдиргеп. Коммунист И. Ануфриевичиниң удурткалы ол комиссия бөк кижи составтыг. Чоокта чаа комиссия Хову-Аксының хлеб заводунда байдалды сайгарып көргеш, хой четпестерин ылаштеткеп. Оон түнелдеөнин коллективте партия хуралдыгга чугаалашкан. Амгы үеде четпестерни чайлаткан.

Кызылдың № 1 АТБ-зинде, № 12 автобазада, «Тыва тудут» тресте, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда партия эге организацияларының чанында тургустунган администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияларның ажылы база идепкейлиг.

Ынчалза-даа контрольдуң бо хевирин республиканың чамдык партия организацияларының четпес организастаавын чугаалаар апаар. Олардың ажылында кол четпес чүве болза партийжи комиссияларга хой пизы ажылдарны даскап, тодаргай участокту бажыглаваан турарында. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң совхозтарының парткомнарында мал, чер ажылын, техниканы контрольдаар комиссияларны бүү бирмидаалаан турускан. Мал болгаш чер ажылы—ооң ажыг-агыйының удут адырлары болгай. А 3—5 кижи составтыг партийжи комиссия ол адырларга бүгү ажылдарны долуу-биле хайгаараары бөгө. Ынчангаш ол комиссияларга ажылдың кайы-бир тодаргай участогун бижыглаары чугула.

Коммунистериниң кичээнгейи, дузазы кана-да эргежок чугула болуп турар болдур, мыдыг участокту контрольга алыр. Чижээ, мал ажылын контрольдаар дээштe ону бүрүнү-биле эвес, а механизацияны пептерелдири аъы малды семиртириниң, чаш төлүү азыраарының мурнакты аргаларын пептерелдир ышкаш, кайы-бир участокту, даасса оон А хову ажылын ап көөрге мелиорация, суггаттыг чер ажыглалы, агротехниканың мурнакчы аргаларының ажыглалы чижектиг участоктарны контрольдаары ажыктыг.

Бүдуруглелерде, тудут, транспорт черлериниде партия организацияларының кол фондуларын ажыглалы, чаа техниканы пептерелдир турары, күүшажыдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле ажыл, кампалга, ажыл шагының кампаалалы, тудут ажылынга болгаш продукциянның ынаржыга экижидери, техниканың ажыглалы шыкаы айтырыгларны партия организацияларының контрольга алыр ужурдуг.

Чамдык парткомнар комиссияларны тургусса-да, оларны удуртпайн, партия хуралдарынга олардың ажылының дугайын дыңнавайн, ажыл планын тургузарынга дузалчедирбейн турар. Комиссия кежигүннериниң өөредилгезин организастаавайн турарындан олардың чамдыызы чүүдээ кылырын билбес. «Тоора-Хем» совхозтага парткомнар комиссияларны ам-даа тургузуп албаан. «Хемчик», «Дөш-Терезин» совхозтарда парткомнар комиссияларының составында партия кежигүнү эвес кижилерни киргирем. Комиссияларның ажылын канчаар организастаарын чамдык партия эге организацияларының секретарылары боттары белиг эки билбейн турар.

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияның эрге-гүлээлгезин улусчу контрольдуң болгаш постуларының болгаш постуларының эрге-хүлээлгези-биле холуштур будан турар чорүктер бар. Чижээ, мал чеминиң чарыгдалын контрольдаарын, малды оралап-самыгдаар чорүктер-биле демнеп чорударын болгаш эскелде ажылдарны партийжи контрольдуң комиссиязынга дагзын турар тавыржыглаар б

„Күш-ажылдын хоочуну„ медаль-биле шаннаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сетиилдиг күш-ажылы дэвш күш-ажылчы ачы-хавыяазын демдеглеп, (Т.Р.Э-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөрүлелиндеги «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаннаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Бавуу Сагдыевна Допгак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Амы Чамыяновна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Долбай Чудей-оолович Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Идам-Сюрюн Кара-Баштыгович Куулар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Сайын-Белек Баскаевна Куулар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Ивановна Лемясова — район аминелгениң санитарказы.

Ичин Мортукейевна Монгуш — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Кодур Билигиновна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Ковгар Тас-оолович Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Малыш-оол Сандаковна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Моиге Кастыгаевна Монгуш — ажылчы допнар депутаттарының район Совединиң күүсөмомунуң ИХМ-ниң ведомстводан дашкылар камгалалының контролеру.

Силабты Сарбаевна Монгуш — «Алдан Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Сенимит Хуваевна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сирота Дарымаевич Монгуш — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Тогус Доржуевна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Уткуш Часпыйович Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Шуныей Кара-оолович Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Дотпаевна Намчыл — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Арыжака Доржуевич Ондар — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Байды Дазылбайевна Ондар — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Бичин-Урут Лопсановна Ондар — Хөр-Тайга сес чыл школазының башкызы.

Ботан-Хөө Сундуй-оолович Ондар — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Данзы-Белек Сасыковна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Достак Сотчугашевич Ондар — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Хавыкпан Мандагайевич Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Херел Кажаевна Ондар — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Хунапай Доржуевич Ондар Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чылбак Сегбеевна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Кысыы Донен-ооловна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Дүметеевна Ооржак — Чыргакы суурда пенсионер.

Белчит Сундуевич Ооржак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чадамба Хураштаевич Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Өлзей Чолбей-оолович Сарыглар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Уккур Саяаевна Сарыглар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Сенди-Сүрүн Лопсан-Дамбаевна Сат — хлеб заводунуң ажылчыны.

Ооржак Бутажыковна Ундезин — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Комбуевна Ханды-Сүрүн — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Данзы Маныыр-оолович Ховалыг — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Ичин Конлай-оолович Ховалыг — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Шожут Сойдуповна Ховалыг — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ондар Чолбенович Чулдум — Ак-Даштың харылаа салбырының почтальону.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Монгуш Кок-оолович Базыр-оол — Шамбалыг суурда пенсионер.

Алексей Балчыровнч Доржуй — Кызылдың ыяш ажыл-агыйының лесничи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАЙМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың сентябрь 30.

АТОМ—КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙДА

— Атомнуг техника ангы үеде бистиң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде күүгүлүг шынчедикчи күш болуп турар—деп, Москванның Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязының атомнуг физика болгаш радиохимия кафедразының эргелекчизи профессор Владимир Рачинский ПМА-ның корреспондентилиниг чугаалаан.—Бистиң чуртувустуң көдээ ажыл-агыйынга атомнуг техниканы ажыглаар ажылдар 1945 чылдан-на эгелээн. Оон бээр-ле бо ажылдар улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг апарган болгаш оон эң перспективтиг угланыышкыннары тодаратынган. Оларның бирээзи—радиобиология.

Совет специалистер көжүп чоруур «Колос» деп хереллендирер хекселди делегейге бир дугаарында чогаадып жургускан. Чуртуң чүс-чүс муң гектар черлериниге чаштырар мурнунда хереллендирген үрезиннерни чашкан. Түнелинде, ноннуг хереллендиргинниң эвээш дозазы (100—1000 рад.) үнүштериниң өлүп сайгыдазарынга таарымчалыг ужур-дузалыг болган. Чижээ, көдээ ажыл-агыйның дыка хөй культураларының дүжүүдүн оон үламыдаап 15 хуу чедир немелдениг болуп турар.

Радиостимуляцияның аргазы оон аңгыда тараанның белогунуң, витаминнериниң көвүдээнинге, илаңгыя Сонгу чүктө районнарның көдээ ажыл-агыйын сайгырадырынга улуг ужур-дузалыг болган.

Ноннуг радиацияның хөй дозазынга үнүштүң физиологтуг өзүлдезіге эвээжээр. Чижээ-хөргө, ол 1000—10000 рад чедир хемчээлдиг апаарга картофельдиң, дазылында чеминштиглериниң, согуланның үрезиннериниң шыгжамыр үезинде үнери эвээжээр. Хереллендирген картофель шыгжаттан бүдүн чартык чыл дургузунда бүтү хоолузун чидирбес болгаш шыгжатта чылда үнмес. Аъш-чем продуктуларын шыгжаарының хуусазын үзадыр дээвде, радиацияның чогуур доза хемчээлин шилип алыр. Ындыг аъш-чем продуктуларын чемге ажыглаарда, ССРЭ-ниң кадык камгалал органнары хынаан соонда чөптээрээр.

Ноннуг радиацияның хемчээли элээн хөй болурга, хоралыг микроорганизмнериниң, хоралыг курттарның личинкаларының улуттаттынган. Ындыг аъш-чем продуктуларын чемге ажыглаарда, СССР-ниң кадык камгалал органнары хынаан соонда чөптээрээр.

Ноннуг радиацияның хемчээли элээн хөй болурга, хоралыг микроорганизмнериниң, хоралыг курттарның личинкаларының улуттаттынган. Ындыг аъш-чем продуктуларын чемге ажыглаарда, ССРЭ-ниң кадык камгалал органнары хынаан соонда чөптээрээр.

Радиостимуляцияның аргазы оон аңгыда тараанның белогунуң, витаминнериниң көвүдээнинге, илаңгыя Сонгу чүктө районнарның көдээ ажыл-агыйын сайгырадырынга улуг ужур-дузалыг болган

БОТ-ТЫВЫНГЫР ХООЧУН КОМПОЗИТОР

Чогаадыкчы иштиң кижилери

Уран мергежилдиң хамыладырынга ядыг, деткимче хөрек болбайн аап. Ада чижек кылдыр республиканың Улусчу чогаадылга бажыңының музыка талазы-биле методизи, хоочун бот-тывынгыр композитор Донгак Бадыевич Шактарның аммыралын көрүп болур. Кажан ол мырыңай балдырбаажык оолчук турар шагда-ла адазы, акылары үгундан хылдыг хогжүмге ынак улус чораан чүве-дир, а Шактар эзер дергизинден туттунуп кел-ле ол уран ырларже сагыш салып, ооң кайгамчык аялгаларынче кичээнгей, сонуургалын утландыра берген.

...Калбак-делгем бадыг келген Эрги-Барлыктың дагларынга, шыпааларынга, суузун чинчи дег, хой сүрүүн кадарын чораап, ачазының уран талантызын оттүнүп, баштай ооң бодүүн игил, бызаанчызының үлүп эдерти ырлап чораан.

Кара-Барлык хая-дажын
Казырадыр челер кулун.
Каранғы шимер аразында
Каттырычаап келир эжим.
Шыраа-Булак сыпынын
дажын
Шыгырадыр челер кулун.
Чырык шимер аразында
«Шынным ол!» деп келир
эжим.

Бады ашак аныяндан-ла ырга сундулуг, коскүлеч эвес дээрден башка салым-чаяанныг, хөтлүг-омак кижи турган. Уругларынга, оттө келгөн улуска-даа ырлап бээр, кожамыктарын хойнуң билир, эш-өөрээк чораан дээлир. Ооң самдар өөнден үнген-кирген чону үзүктел чок: «Че, Бады, бир бадырыбадам, чалгаарангыг-дыр, азы ийилээ ырлажыптаалы, азы сен игилиг ойпат, хыл дээн кыстар хомус дег үнүп чонга бараалгатсын, аян тутсуп» дээрлер. Ооң-па дүн ортузунга чедир ногаан оът-сигеп шыпкан алаакка каткы-хөг, кайгамчык ырлар куттулуп эгелээр.

Адазының дыка хөй ырларының состерип Шактар шуут шөжилеп алган, улустуң эргээ аялгаларынга бо-ла бадыра бергилээр.

Шаг-үе, акман хом дег, шуужуп эртип-ле турган. Сумуга аревэ үүрүн дарталап, ооң соонда клуб эргелекчилеп, Донгак үр-ле ажылдаан. «Бадыңың оглу чонунга ажыктыг кандыг-ла бир чүвени черле кылып, барзан боор-дуро» дижип чоп чугаалажып-даа турар апарган.

1941 чыл. Ада-чуртче араатан немец-фашистер оор сөзуп, Саая кел дээн болган. Даргазының хенизг соңге кире бээрге, ол хүлүмзүреэш:

— Сен-даа эр-хей-дир сен, хамык аныяктар чүтле сөңү айыктан эртпес чүве-дир, бистиң суму дайзын араатаннарны чылча шаварынга

база Тывага музыка культуразының сайзыралынга хөлүү кылган, чаладып келген башкылар: Мировович, Аксёнов, Израилевич болган өскелерда аныяк музыкантының келир үеден өзүлдезинге улуг салдарны чедиргөн.

Донгак Бадыевич чөрбөн ажыг чылдар дургузунда янзы-бүрү созун аялгаларны чогаадып, чонунга бараалгадып, Ростислав Кенденбиль, Алексей Чыргал-оол болган өскелер-биле 1 кады ажылдап, бодунуң билиг-мергежилиин хүн бүрү бедидип чоруур.

1968 чылда бот-тывынгыр композиторнуң чогааткан аялгаларының чыындызы тускай дептер кылдыр үнгөп. Ында шүлүкчү Юрий Кюнзегештиң созуглөр «Коммунистиг партияга алдарө, фортепиано үдегээн-биле солисче тавыштырган «Кадарчымын ыры» деп ырлары чонда неп-терээн.

Ооң сөөлүндеги чылдарда ол А. Дончашның созуглөр «Ак-Довурак», В. Серен-оолдуң созуглөр «Чиргилчин», Ч. Кара-Күскениң созуглөр урутларга «Чыжырганам чаагайым», М. Өлчей-оолдуң созуглөр «Ойнас чечээм», Ю. Кюнзегештиниң «Хүнүү утку», Д. Дыртыктымның «Чечектер-ле, байлак Тывам» болган эскө-даа аялгаларын чогааткан. Донгак Бадыевич ниитизи-биле 100 ажыг ырлар созуглөр тускай аялга чогааткан. Бодунуң байзак аргадуржулгазын аныяк-оскенге, ажы-төлүнге билдилиг-биле дамчыдып берип турар. Ону чалымнар «башкызывыс» дижирги чоп-даа.

Бот-тывынгыр хоочун композиторнуң уругларының база-ла музыкага сонуургалдыг, адазын дөзөлөнгөр. Республиканың уран чүүл училищезинде чедиишкининг өөренип турар уруу Светлана адазынга өөрүп четтиргенин мынчаар дээрлөйлеп турар:

— Ачавыс бистиң хенизиивистөн-не музыкага ынак болуруңга чаңчыктырып келген чүве. Музыка кайгамчык-ла ийин! Концзолерде музыкага катаптаашкыныы бо-ла эгелээр бис.

С. САНДЮ.

Шыдыраага бодал херек

МЕРГЕЖИЛДИГ ШЫДЫРААЧЫЛАРНЫ БЕЛЕТКЭЭР

Тываларның шаг-төөгүдеп тура шыдыраа ойнап чораанын төөгүнүң материалдары хереченлеп турар. В. И. Ленинниң оңаүү чораан хоочун революсчу Феликс Кон тываларның аажы-чаңын, ажыл, амыдыралын, изыгуур-төөгүзүн өөрепип чораан, барык аал бүрүзүнде салыныг шыдыраачылар барып магадап бижээн. Оон бээр алдан чыл ашкан.

Ам бистиң республикада шыдыраага шыырак ойнакчыларның саны оскээн. Чылдагаапы түдел? Шыдыраага салыныг оолдар, кыстар чок бе?

Баштай экп чижектеп көргүзүптээл. Азербайджанның Баку хоорай чурттуг оп үш харлыг Гарри Каспаров бо тылын Франциянның Ватнын хоорайга болган шыдыраа маргылдаазынга киришкен. Делегейнин хамык чурттарындан шүглүп келген болган чүгле оп чедп харга чедир пазылыг 28 чалыы шыдыраачылар ойнаан. Ол шыырак маргылдаага үш дугаар черни ап үнгеп, хамыкты кайгаткан.

Бистиң Тывада оң бөш хар чедир пазылыг бирги разрядтың школачы шыдыраачыы чок.

Шыпып чугаалап көрейн. Бистиң найысылал хоорайда шыдыраанын магалыг клуву бар, районнар төптеринде спорттуң тус-тус даргалары бар, ооң туржук колхозтар, совхозтарда спорттуң аңгылып харылпап турар харыссалгалыг эштер бар. Алыс шыпып алыр болаа, бистиң шыдыраачыларның балдыры же чалаар барымдаавыс чок, кошкаан, ойнаар аргазы кызылаан, ынчангаш шыдыраа ооңну масса чонуң ооңу бооп шыдавайн турар.

Барымдаазы чүл? Шыдыраа мастерининң кандидаттары Николай Шипигин, Чыртаков Оюн, Леонид Мохов, Адыг-оол Мөңгүш олар кандидат адын камгалаар болгаш уран аргазын база шыырак ойнаарын көргүзүшкү дег маргылдааларга кирипшейн келгенинден ойнаары сулараан, харын-даа бир чамдыктары кандидат адын камгалаар хуусаазын арттырыпкен. Олар бууулуг бе? Чок! Ол шыырак шыдыраачыларның киржиш болгу дег маргылдааларын бистиң республиканың шыдыраа федерациязы көңгүс удуртуп шыдаваапы болур. Оон мнай бистиң республикада сес-он чедир ийи-ийи балдыг шыырак шыдыраачыларны белеткеп албаан. Бодүүн барымдаадан көргүзүп көрейн. Шыдыраанның мастерге чоок кандидат адын чедип алыр дээр болза тускай нормалыг маргылдааны чорудар. Оон ойнакчылары алды хире мастерниң кандидаттары, алды хире ийи-ийи балдыг бирги чергенин шыдыраачыларын киржир. Тоң дора дээрде, он хире ийи-ийи балдыг бирги чергенин шыдыраачыларның аразынга тус-тус чорутпастаан. Чылдың ужунда-бажында пайысылалдан болгаш районнардан шыдыраачыларны буу-хаа телеграммалап кыйгыртып экелгеш, эрегей чемпионат арттырер болган.

Спорттуң экп тура ниитилелиниң — «Спартактың» идепкейлиг шыдыраачызы чордум. Чаңгыс чыл дургузунда дөртку, үшкү, ийиги, бирги чергенниң шыдыраачыларының мергежил бедидеринин бөш маргылдаазын чорудуп турдум.

Оң ийи, чок болза он дөрт сапныг чүгле бирги чергенниң шыдыраачыларының тускай мергежил маргылдаазын эрттирер болза, чаңгыс оък-биле үш койгун адып каар: шымбай шыдыраачы бодунуң адын камгалап аар, шырак шыдыраачы кандидаттың баллын чедип аар, кошкак шыдыраачы мергежилип көргүскеш, ийи дугаар чергенниң шыдыраачыларының болүүнче шилчиир.

Мен чүгле бодумнуң спорттуң ниитилелимге хамаарыштыр чугаалап тур мен. «Спартак» соолгу үедө шыдыраа ооңун массалыг кылырындан ойталаан, мергежилдиң маргылдааларын дөртку, үшкү, ийиги болгаш бирги чергенниң шыдыраачыларының аразынга тус-тус чорутпастаан. Чылдың ужунда-бажында пайысылалдан болгаш районнардан шыдыраачыларны буу-хаа телеграммалап кыйгыртып экелгеш, эрегей чемпионат арттырер болган. «Спартак» ниитилели шыдыраачыларны маргылдаага киирерде кежигүн билдеп хынаваставн, дадывыр хавырбастаап, спорттуң адып-сывын камгалап турарының дайзыкараазын карточка чурумун бэзугаар чорутпастаан. «Спартактың» соолгу болган чемпионадынга Хову-Аксының шыырак шыдыраачыларын чүвүн ужурундан киирештирбээнин билдинмес бооп турар.

Шыдыраа ооңунуң массалыг болуру дээрге — чылдың иштинде чаңгыс катап чемпион ат илередириниң маргылдаазын чорудары эвес-тир! Хоорай, суур бүрүзүнге, колхоз, совхоз төвүнге, коллектив бүрүзүнге тус-тус маргылдааларны чорудары, яшыбүрү чергенниң шыдыраачыларын белеткеп үндүрериндир.

«Кызыл — Красноярск», «Кызыл — Абакан», «Кызыл — Улангом» деп аттыг Тываның шыырак шыдыраачыларының бистиң кожаларывыс хоорайларының болгаш Моол Арат Республиканың шыырак-шыырак шыдыраачылары-биле чаңгыс бооп бар чыткан эш хүүнүң найыралдыг ужуражылга, салыглары көңгүс уттупдуруп бар чыдарын эскербес аргам чок.

Шыдыраа ооңун массалыг болдурарын үе петеп келди.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

РЕДАКЦИЯДАН: Шыдыраа талазы-биле республика категориязының судьязы, бирги разрядчы Монгуш Кенин-Лопсан бодунуң чагаазында шыдыраанны массалыг болдурар дээш мергежил бедидеринин маргылдааларын эртиреги чугула черни эдеп турар дээш бодалды үстүпде плереткен. Маңаа хамаарыштыр шыдыраага сонуургалдыгларның санал-оналдарын манап, спорттуң бо хевирин нептередип, сайзырадырынга чүү пететтинип турарын моон соңгаар-даа чырдар соруга бистиң мурнуусте туруп турар.

Ыпчанган чер-черлерде албан организация, үлетпүр, бүдүрүлге коллективтеринниң, колхоз, совхозтарның, районнуң чемпионун илередир дээш чергелиг маргылдаалар каңчаар эртип турарлы, «Шыдыраага бодал херек» деп булуңга материалдарның темазын кандыг угланылыкшинниг үүдүрге экил дээш кошкаан айтырыгларын шыдыраага сонуургактарга кодурүп турар бис. Шыдыраачылардың чагааларын редакция манап тур.

Матч-маргылдаа соңгаарлаттынган

Делегей чемпионнары чораан Т. Петросян, М. Тааь болгаш кезигр гроссмейстер Л. Портиш оларның үжээлдирээнинң аразынга болур матч-маргылдааның соңгаарлаттынганын парлалгага дыңнаткан. Ол 1976 чылдың сентябрь 20-ниң хүнүнде эгелзор үжурлуг турган. Ынчалза-даа шыдыраачыларның кадыныың байдалы-биле (баштай Т. Петросян, ооң соонда Л. Портиш аараан) матч-маргылдаа айыткан хуусаазында эгелеваэн. Делегей чемпиону ат дээш кордакчылар маргылдаазынга бо 3 шыдыраачының ийнээ киржир эргенип чаалап алыр. Бо солун матч-ужуражылганың эгелээрин октябрь 9-та деп көрүп турар.

(«64» солундан)

СИМФОНИЯ ОРКЕСТРИ ОН ХАРЛААН

Республиканың культура амыдыралында бо хүннерде бээл бир өөрүшкүлүг болуушкуннарның бирээзи тыва телевидениениң болгаш радионуң симфония оркестриниң оң чыл болган юбилейи. Хей-хей чылдар дургузунда чүгле демир-хомус, игил, бызаанчы үнү дыңнал чораан тывалар ам симфония оркестриниң күүселдези-биле янзы-бүрү музыка чогаалдарын дыңнап турар болу берген.

Симфония оркестриниң тыптып келгенинин ачызында бир тыва профессиональ композиторлар А. Чыргал-оолдуң, Р. Кенденбильдиң, Д. Хүреш-оолдуң база С. Бюрбекиң, А. Тамовтуң, В. Токаның чогаалдары-биле таныжар аргалыг болган бис. Ооң-биле кады Барыын Европаның болгаш орус классиктериң чогаалдары виске база дыңнамын турар аларган.

Симфония оркестри чүгле радиога, телевидениеге ойнаары-биле кызыгаарланмайн, республиканың районнарынче үнүүшкүннерни организастаар болза, кончуг эки болур ийик.

С. БАЗЫР-ООЛ,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

КАИ-ниң дыңнадыы

ХАЙГААРАЛ ЧОРУП ТУР

Кызыл хоорайның кол кудумчуларында шагдаа хептиг жерээжеп улус орук шимчээшкининиң хайгаарап турарын кижи бо-ла эскерер. Бо чурукта оларның бирээзи—бичө сержант Надежда Михайловна Наумова. Ол хоорайның автоинспекциязынга эң үнүн улаштыр ажылдап турар.

Надежда Михайловна чүгле кудумчу шимчээшкининиң чурумун хайгаарарыңбиле кызыгаарлаттынмайн, хоорайның школаларынга чеде бергеш, өөреникчилерниң ортузунга баш удур сагындырыглыг сурлаал ажылдарын чорудуп турар. Чамдыкта чадаг кылаштакпан улуг кудумчуга чоруурунуң дүрүмнерин сагывайн баргаш, озал-ондакка таварышкылаар бодуушкуннар база бар дээрзин И. Наумова чугаалаап, ынчалыг кижилер-биле хууда беседалаарын чорудуп турарын демдеглээн.

ЧУРУКТА: кудумчуда хайгаарал албанының ажылдакчызы И. М. Наумова.

А. МОНГУШТУҢ фотозы.

Кым чемпион болурул?

ССРЭ-ниң 36-ты хөрээженнер чемпионады октябрь 1-де Тбилисиге эгелээн. Бир ай үргүлүлээр солуун спортчу демисеглиң түшелинде чурттуң чаа чемпионунуң ады илереп келир. Чемпион чаа кижи болур бе? Бо чылгы киржикчилерниң барык чартык кезии ол атты эдилеп чораапнар болгаш катап база эгидип аарын ораладжыры чугаажок. Маңаа хамаарыштыр бо улуг маргылдааның сол арбитри, спорттуң мастери Кира Зворыкинаның чугаазын «64» солуп парлаан. Ам ону шыдыраага сонуургактарга допчузу-биле таныштырар-дыр бис.

Гроссмейстер Нона Гаприндашвилиге ССРЭ-ниң чемпиону аттыг хөрээ чүү боор ышкаш сагындырар. Ол ооң-даа бодик дыңналыр делегей чемпиону атка чаңчыгып калган. Эр улус аразынга ойнаан бегин элээп эки көргүзүглерин ол чедип ап турар болгай. Нона чоокта чаа Сандомир хоорайга ийиги черни ап, аңаа бирги черже үнгеп Д. Броншейнге чүгле чартык сан четпейн бергеп. Бо түңнел бистиң алдарлыг чемпионувустуң оюну улам бедип орарын тодаргай хөречилеп келир-дир. Ынчалза-даа Нонага чурттуң алдын медалы аңаа болу чедип келбес болбайн аап. Ында гроссмейстерлер ойнавайн-даа турар болээ, салыг санында сан бүрүлү дээш шыгыы демисежир апаар. Чүге дээрге, бо маргылдаада тиилелгеже дядым чүткүдүг, мергежилдиг дыка хөй тывымыраачылар ойнап турар.

Делегейге ийи черни алган Нана Александриянның дугайында элээп хойнуү чугаалап болур. Ооң тиилелгелериниң ландызы узуп. ССРЭ-ниң чемпиону медальдың саны-биле Гапрандашвилиниң-даа ажыл турар. 14 чыл иштинде делегей чемпиону атты быжыг тудуп келген Нонавы «дүжүлгезиндеө» чайладырын ораладшкан Напапың эрткен чылгы оюнларының сайгарылгазы парлалгага коскү черни эдеп турган. Ол чыл бурунгаар мээң-биле ыыдыг таварылга болган. Ынчап Киев хоорайга болуп эрткен хөрээжен улустуң чемпионадынга кол судьяның хүлээлгезин күүседип турган мен. Аңаа 17 харлыг Нана кайгамчык-да чараш ойнаап барган. Ол «чаңгыс шураашкындан-на» чурттуң чемпиону болуп шыдаан. Ынчангаш ам грузин шыдыраачы кыстарның чедишкинин моон элдепсиндирбес-даа апаргап иижп.

ССРЭ-ниң куботу дээш чартык түңнел маргылдаа үезинде 12 харлыг **Майя Чибурданидзе** уттурупкаш, кончут хомудаан үем база бар. Ам бодап коорге, аңаа харын улам оөрүүр турган чүве мыкажыл. Майя удаваанда делегей мастера болду, а ам делегей маргылдааларынга киржип турар болу берген. База ол ышкаш **Инпо Гуриели** (15 харлыг) биле **Нана Иоселиани** (14 харлыг) оларны опаалап демделевес артажок. Оларның ойнаан салыгларын шыдыраа журналдарында удаа-дараа парлап турар. Түңнел оюнга чаңгыс республикадан 5 кижи киржип турар чорук ында шыдыраа спортунуң хогжүдезин тодаргай чугаалап турар-дыр.

Москва база 5 шыдыраачыны чоруткан. Оларның бирээзи—1975 чылдың ССРЭ чемпиону **Людмила Белавенец. Татьяна Затуловская** хоочуларының бирээзи болуп маргылдаага киржир. Делегей мастери Елена Фаталибекова, 19 харлыг спорт мастери Анна Ахпарумова, Москва чемпиону, 20 харлыг Людмила Зайцева олар бо чемпионатка күжүн, мергежилин ылаш коргүлерлер.

Делегей мастерлери **Ирина Левитина, Александра Кислова** Ленинград хоорайның адын камгалаар.

Таланы чурттуг мастер **Татьяна Фомина** маргылдаа санында мергежилин бедидип кел чоруур. Кижиден келген **Лидия Семеновапы,** Свердловскиде чурттап турар делегей мастери **Людмила Саушпапы** бодик спортчу тура-соруктуг шыдыраачылар кылдыр билзээки. Запорожьениң мастери **Лидия Муленко** ССРЭ-ниң бирги чери дээш мартылдаага ийи дугаар ойнап турар. Алма-Ата чурттуг, университетте өөренип турар 19 харлыг студент кыс, мастерге кандидат **Татьяна Живаева** чурттуң чемпионадында бир дугаар киржип турар. Чоокта чаа-ла аныяктар маргылдааларынга ады-сураа алгын эгелээн **Ася Эпштейн** ам делегей мастера атты чедип алган болгап Горький хоорайның мурнуудап ойнаар.

Шыдыраачыларның эртеинде 17 салыг бар. Ол үеннң иштинде олар шыдыраа журналдарының болгаш помпарының аршыларын монгедо **казетаар** чогаалдыкчы солуп салыгларны ойнаарлар.

Аагаар

Кызылдың аагаар станциязының дыңнатканы ёзугаар аларга, бөгүн республикага булуттаар, чагбас. Барымы чүк угланылыкшыг хаттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг чергерге 2—7, өскелерингө 7—12 градус чылдыр.

Кызыгга булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 8—10 градус чылдыг болур.

Автоорутарның көстүрү эки.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Альпы даглармыңга эгелээн» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ШИОНЕР»: Черге, дээрге ужуралдар» 9.30, 11.00, 14.45, 16.15, «Мопу мен олүрдүмө» 12.30, 17.35, 19.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оң-баазып луштер». «Адыр, сенн шиимс» (5—9 үндүрүлгеэн) 10.00, «Кыстар ашактанып ужуралуг» (2 сериалыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дан халазындл халыш» 15.00, «Иешиң хүлүзүрүүг» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

7.45—«Экран» ончуларны чыып тур». ССРЭ—ГДР.
8.30—«Шаарап ядык болгаш ооң онцуктери». Мультфильм.
8.50—9.00—Чапсар.
9.00—«Сибирь» деп хей сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы коргузугээги. 3-ку сериязы—«Сибирь трактызыны дургаар».
10.30—А. Н. Островский—«Чаинын».
11.00—«Эрги ойнаарга». Мультфильм.
11.10—«Горнистер, кыйгыга харамыладар!».
11.55—Уругларга фильм. «Чажыт». Уран-чечен фильм.
13.00—Медээлер.
13.10—Балет артистериниң концерти.
13.40—13.50—Чапсар.
13.50—«Найыралдың оруктары-биле». 6-ты дамчыдылга. Румын Социалистиг Республика.
14.20—«Сибирь» деп хей сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы коргузугээги. 3-ку сериязы—«Сибирь трактызыны дургаар».
15.45—«Агаар». Документалдыг фильм.
15.55—Теп телевиденнеринг болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хогжүм херекселдериниң академиктиг оркестриниң концерти. Удуртукчузу Н. Некрасов, солизи—РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Богачева.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Япония: Келир үеш дээш эртикенни сактыр». Документалдыг фильм.
18.00—«Танцыже чалалга». Телефильм.
18.25—Неделяда болуушкуннарның таймылбыры.
18.40—«Чүс дугааргы». Документалдыг фильм.
18.50—«СЭКП-ниң XXV съездиниң ниитилелдерин амыдыралга». Дамчыдылга.
19.30—«Металлдар, сактып алыр бе?» Документалдыг фильм.
19.40—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Аялга». Филым-концерт. А. Пахмутованың ырлары.
21.00—«Найыралдың оруктары-биле». 6-гы дамчыдылга. Румын Социалистиг Республика.
21.30—«Сибирь» деп хей сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы коргузугээги. 3-ку сериязы—«Сибирь трактызыны дургаар».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редакциянның адрези: индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун орадакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи аймактар киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, коозе ажыл-агый киллизинин 2-21-47 үнетпүр киллизинин 2-22-64 чагаа киллизинин 2-31-27 информация база совет турлуг-ут киллистериниң 2-20-60 корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ № 1774.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном гидурер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01322

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 238 (10223) | 1976 чылдың октябрь 9, суббота | 1925 чылдан үнелеттингеи | Өртээ 2 көп.

КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ДҮРГЕН ДООЗАР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң директору эш Х. А. МОҢГУШКА
Партком секретары эш Х. С. ДАМБА-ДАРЖААГА
Ажылчын комитединиң даргазы эш М. Б. ДОҢГАККА
ВЛКСМ комитединиң секретары эш Ю. М. БАЗЫТПАГА

Эргим эштер!

СЭКП-ниң область комитеди, республиканың Министрлер Чөвүлели «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга күрүнеге тараа садар планын чедиишкинниг күүсеткени—күш-ажылчы тиилелгези даап изиг байырны чедирип тур. Коллективте кижилериң бедик кодурлуушкуну, күш-ажылды эки организастааны совхозка келир чылга үрезиниң долузу-биле уруп, Төрээн чурттуң шыгжамырыгга 200 тоннаның орнунга 381 тонна тарааны киирер арганы берген. Оон аңгыда сигеп болгаш сенаж белеткелиниң план-даалгазы база күүсеттингеи.

Үк совхозтуң чер ажылакчылары бо чылдың октябрь 10-га чедир дүжүт ажаалдазын доозуп, күрүнеге 100 тонна тарааны немей дужаарын, а поябрь 1-ге чедир кыштаглаашкыга белеткелиң доозарын хүлээнген.

Совхозтуң коллективи партия организациязының удуртулгазы-биле күскү көдээ ажыл-агый ажылдарын бүрүнү-биле доозар, күрүнеге немелде 100 тонна тараа дужаар база мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле хүлээдегелерин чоокку хүннерде күүсединп, районнуң болгаш республиканың ажыл-ишчилериниң онгу беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниг доозарынга үлүг үлүг-хуузун киирер дээрзинге СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели бүзүрелиң илергейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ
ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Хову ажылдарының хүн демдеглели

ТЕМПИНИ КОШКАТПАС

Даарта—Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү. Республиканың кодээзиниң ажылчы чоннары бүттарының профессионал байырлалың күш-ажылчы тиилелгелер-биле уткуп турар. Күрүнеге тараа садар талазы-биле планын чедиишкиннаг күүсеткени даап Каа-Хем районнуң ажылчы чоннарынга СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дүүн изиг байыр чедиргеи. Каа-Хемчилер октябрь 8-ке чедир Төрээн чурттуң шыгжамырыгче 13327 тонна эки шынаралыг тарааны чүдүрүп чоруткап. Ол даарге планның даалгадан 1827 тонна хой болганы ол. Районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң механизаторлары ажаан алышкынга улүг чедиишкинни чедип алган. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Лупанович Ситников 700 тонна тарааны бастырган. Иван Михальченко болгаш Григорий Ситников олар бодунуң эжиндеп улүг чыдын калбаан.

Күрүнеге тараа садарының планын Кызыл районнуң ажыл-агыларыг 142 хуу. Улуг-Хемниң—139, Чөөн-Хемчиктиң—127, Барыын-Хемчиктиң—339 хуу күүсеткеп.

Октябрь 7-нин хүнүнде күрүнеге шыгжамырынче 1894 тонна тараа киргеи, а республика шиитпиринге 43098 тонналы сакган, планны 86,2 хуу күүсеткеп.

Моон аңгаш коорге, республика күрүнеге тараа садарының планын күүседирипиң кырында келе-даа, ам чорудар күскү хову ажылдарының хемчээли улуг боон артып турары валеп-дыр. Ажаан алышкынны улампдаар, ажгыс чарар, мал чеми белеткээр талазы-биле ажылды калбартыр апаар.

Бистиң республикада шиитпирлер-биле 184663 гектар черни кеспргеп, оон 169266 гектарның тараазын бастырып эдеп, азы бастырган шол 70 хуу боон турар. Октябрь 6-да болгаш октябрь 7-де ажааган шол 7515 гектар, азы оон мурпундагы пйи хүнден 2068 гектар озүлделиг болган.

Ажаан алышкынның темпизи дүрген турээ-таа болза Танды, Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыларында ажаар алышкынга улүг чедиишкинни чедип алган. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Лупанович Ситников 700 тонна тарааны бастырган. Иван Михальченко болгаш Григорий Ситников олар бодунуң эжиндеп улүг чыдын калбаан.

Ажыл-агыпилар 140,5 муң гектар ажгыс аңдарылгазын чорудар тургаш, ам даорезинде чүгле 76 муң гектарны аңдаргап. Чөөн-Хемчик районда ажгыс аңдарылгазы 29 хуу, Барыын-Хемчикте—37, Бай-Тайгада—39 хуу күүсеттингеи.

Дүүпге чедир республикада 143337 тонна сигепип (79,6 хуу), 46216 тонна сенажты (192,6 хуу) белеткээн. силос салырының планын республика 42,1 хуу күүсеткеп.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Дүүн Кызыл районнуң тараажыларынга СЭКП, Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, обл-профсовуделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналыы тывыскан байырлыг хурал болган.

Ол районнуң ажыл-ишчилерп октябрьның 8-ке чедир күрүнеге 13 муң тонна тараапы дужаагаш, күрүнеге тараа садар социалистиг хүлээлгеии чедиишкиниг күүсеткеп.

Казахстанның партия-ажыл-агый активинин хуралынга СЭКП Теп Комтединиң Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаазыбиле танышкаш, аңаа сорук киргеи бала күбалыларының үлегерп-биле ажылдаап, районнар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга киргеп. Кызыл районнуң тараажыларынга ол шаңналды СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Оюржак байырлапчыг байдалга тывыскап. Үк ажыл-агыйның тараажылары аңаа харыы кылдыр бсаптеп социалистиг хүлээлгелиниң кырынга немей ам-даа 2 муң тонна тараапы дужаар деп немелде социалистиг хүлээлгеии алганнар.

(Бистиң корр.).

ИЙИ КАТАП АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң тараажылары ажаан алышкынның шалыпчы оп хопуунуң үлүшүне киирипгир октябрь 7-ниң хүнүнде 75 тонна тараапы Кызылдың тараа хүлээп алыр черинге эккеп дужаагапнар. Тиилелгежилер ооң-биле боттарының социалистиг хүлээлгезин ийи катап ажыр күүсеткеннп рапорттаап. Олар ол хүнге чедир күрүнеге 5242 тонна тараапы сапкан.

Ильинкажылар Төрээн чурттуң шыгжамырыгга ам-даа 200 тонна тараапы урар дээш күжепиишкиннг ажылдап турарлар. «Тиилелге» колхозтуң механизаторларының ажаан алышкын ажыды чоокку хүннерде доостур. Олар бо хүшерде кожазында ажыл-агыйларга дүшелерры-биле эң дээре комбайнерлерни чорудуп берген.

ЧУРУКТА: «Тиилелге» колхозтуң бөдүк чолаачылары Кызылдың сайгарылга баазазында. Оларпы колхоз даргазы В. Рыжов (солагай талазындан дөрт дугаарында) баштап алган келген. Тиилелгежилерге кызылчыларның төлээлекчилери изиг байыр чедирип тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Хөй-ле болзун!

Оңгу беш чылдың баштайгы чылының күзү чаагай болган. Каап хүннер чаагай тараапы ажаарынга улүг сдигии берип турар. Дүжүттү хүлээп алыры-биле хайыккан пп Кызылдың сайгарылга баазазында база шалыпкын чорун турар.

Баазаның девискээри делгем. Кайпаар-даа көөрге, складтар, тараа-ла, тараа... Баазаның ээлчег мастери Алексей Иванович Зайцев-биле ол делгем девискээрни дескиндивис. Ында ажылчыннар шупту-ла тараа эшкеп. Чайлыг кижи черле чок: шупту-зупуң кичээнгейи чаагай дүжүтте. Ыпдыг-даа болза, тараапы оз-бо чердерже дажыглаан кижи козүлбес. Ол хүлээлгеии транспортёр күүседип турар.

Шак ыпдыг транспортёрлар сес кезек черде. Опу мастер Зайцев «точкалар» дап адаар болду. А чамдык точкаларда тараа кургадыр, арыглаар агрегаттар база бар. Ында база чүгле чүдүрүкчүлер ажылдап турар. № 12 точкаге чеде бердивис. Ында тараа эшкеп апыяк уруглар тур.

— Тараа кайы хире каап тур?—деп, мастер айтырды.

— Үзүк-соксаал чок ийип, бичии-даа дыштанып харык чок—деп, оларның бирээзи харыылады.

Бо ажыл ишчп кыстарның кижи бүрүзү чаа дүжүттүң чаагайынга сеткилп хапган, соруштуузу кыптыскан, ажылпичп ыдекейи кодурүлгеп деп чүвели чүгле аңаа эвес, баазаның кайы-даа участогупга коруп болур.

Деңзиге келдивис. Элчег мынаан машинапар-даа арбын. Машиналарның чүгү—шупту тараа. Оларның барык догереэи кожуглуг. Ында база-ла арбай, кызыл-тас... Баштайгы үш машинаның чолаачылары-биле танышып, кайыын колгенин сопуургадывыс. Олар үжелээ Кодээ ажылагый министерствозунуң автобаазазындап «Шамбалыг» совхозка дүжүт ажаалыр дээп барган чолаачылар болдуг.

— Карл Бауман деп кижи мен. Бо удаада 8,5 тонна тараа эккелдим. Богун харыт эртежик дедир чаныптар-дыр бис, кежээге чедир «Шамбалыг»-биле бо аразында база бир рейста кыпып, хүн үлүгүн ажыр күүседип шыдаптар аргавыс бар—деп, үзүгды бергеи чолаачы биске чугаалады. Оон ажы аныяк ар Саал Аксол. Ол база-ла Кодээ ажылагый министерствозундан баргап. Карл Антоповичиниң ооренижкизи. База-ла тараа сооргкеп. Олар ийилээ каттышкап бо сезопда барык 800 хире тонна тараапы ол-бо чүкче сооргкеннер. К. Бауман бир хүнде 10,5 тонна тараа сооргур үлүгүп 25 тонна чедирип турар, а С. Ак-оол оон улуг чыда калбаан: 17 топнадап кудулатпайп турар.

— Автобаазада кады ажылдаң турарым бо Ак-оол дуңмай мээң-биле кады опгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүп ажаажыо тур. Ажылга кызымак кижи-дир, оон чедиишкиннери меңп база сортүп турар болдур ийин—деп, дагдыныкчы Карл Антонович чугаалады.

— Плап бо чылын күүсеттинер. Шуптувустуң идегелиивис улуг. Чамдык ажыл-агыйлар планны күүсеткеп-даа болза, олардан чаагай тараа ам-даа келбишаап. Амгы үеде Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозундап болгаш Кызыл районда «Тиилелге» совхозтан тараа хөй кээп тур. Ол ажыл-агыйлар республикага калбарган социалистиг чарышка тиилекчилер болуп турары ол—деп, мастер биле оон дузалакчызы Тамара Семпова чугаалады.

Республиканың хову-шолдеринден сеорткеп тараа Кызылдың сайгарылга баазазынга ол хемээр келир. Ол дүжүт «ЗСПЖ-8» деп, пакта 8 тонна тараа кургадыр агрегаттарга баавр. Оларның ажылы соксаал чок, тура дүшпес болзун даап ында ажылчыннар база кыммак ажылдап турарлар. Оларпы бирээзиниң мастерпиң дузалакчызы Николай Шульмин хамаарижыр. Ол техпиканың бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга улуг улуг-хуузун киирип, опу доктаамал хайгаарап, бичиилге үреллиишкиннер болурга, чай аразында адаи турар.

—Чаагай тараа сеорткеп машиналар үзүк чок. Олар бистиң республиканың ажылагыйларындап кээп, күрүнеиің шыгжамырынче адаын дүжүттү урбушаап. Сайгарылга баазазының ишчилериниң сорук киргеп чугаа-сооду машиналарның дайш-шимээнибиле чаржалажып, ол-бо чүкче тарап турду. Чаагай тараа хөй-ле болзун!

Д. ЧЫДЫМ.

АЛБАННЫҢ АЯН-ЧОРУУ-БИЛЕ

АУР-нуң партия-күрүне делегациязының Москвада чедип келгени

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың чалзаны-биле албанның аян-чоруун кылып, Антоланы хостаары дээш улусчу шимчээшкиннииң (МПЛА) Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизи эш Антонио Агостиньо Нето АУР-нуң партия-күрүне делегациязын баштап алган, октябрьның 7-де Москвада чедип келген.

Ангола Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле каастап шимээп Внуково аэродромга эш А. А. Нетопу, делегацияның кежигүннерин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Н. А. Тихонов, албанның өске-даа кижилери уткуп алган.

Найысылаадың ажылчы чонпарының төлээлекчилерп аалчыларга байыр чедирип турган. Делегацияның кежигүннерипге пионерлер чечектер тудускан.

Ужудушкун шолдуге чепсектиг күштерпиң үш хевирлерпиңң хүндүлел таңнымдыя тургускан. Хүндүлел таңнылчылының начальнигп эш А. А. Нетога рапорт берген. АУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимпперпи күүсеткеп.

Эштер Н. В. Подгорный биле А. А. Нето хүндүлел таңнымылын эргип эрткеп.

Аалчылар аэродромдан мотоциклистерге үдедип алган, оларга тускайлаан черже чорупкан. Оларның эртер черинде Москваның кудумчулары болгаш шолдери АУР-нуң база ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле, португали болгаш орус лыдар кырында: «Маадырлыг ангола улустуң хүндүлүг төлээлекчилерипге изиг байырны чедирип тур бис!», «Совет Эвилелиниң болгаш Ангола Улус Республиканың улустарының пайырааы база сагыш-сеткил каттыштырылгазы делгерезин!», «Ангола улустуң дайынчы авангарды — Анголапы хостаар дээш улусчу шимчээшкиннп делгерезин!» деп бижээн транспарантылар-биле шиметтинген турган.

(СЭТА).

Совет-ангола чугаалажыышкыннар

Октябрь 7-де Кремльге совет-ангола чугаалажыышкыннар эгелээн.

Чугаалажымышкыннарда киржип турарлар болза:

совет талаадан—СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев;

ангола талаадан — Анголаны хостаары дээш Улусчу шимчээшкиннің (МПЛА) Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизи Антонио Агостиньо Нето, МПЛА-ның Политбюро кежигүнү, даштыкы херектер министри Ж. Э. Душ Сантуш, МПЛА-ның Политбюро кежигүнү, экономиканы планнаарының болгаш таарыштыр тургузарының министри К. Роша, МПЛА-ның Политбюро кежигүнү, Анголапы хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң коя штабының начальнигп Ж. Л. Нето.

Чүректиң ханызындан ынаыралдыг база кайызын-даа билчиринпиң байдалынга эрткеп чугаалажыышкыннарның үезинде совет-ангола харылзаалардың айтырыгларының талазы-биле делгерецгей санал-онаал солчулгазы болган. Ол харылзаалардың улам ыңай хөгжүдер чорук болгаш оон үндезинпиерни бижыглаары совет болгаш ангола улустарының эрге-эжыктарына дүжүп турар. Африкага болгаш бүтү делегейге тайбыңгың хөрээпге баразы болур дээрэп демдеглеттингеп.

Кайызынга-даа сонуургалыг делегей байдалынга чугула айтырыгларының талазыбиле санал-онаал солчулгазы база болган.

Чугаалажымышкыннар амдаа уламчылаар.

(СЭТА).

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ХҮНДУТКЕЛДИҢ БАЙДАЛЫНГА

СЭКП Төп Комитедп болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумупу Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкиннің (МПЛА) Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизи эш Антонио Агостиньо Нетога алдар болдуруп, октябрьның 7-де Кремльдиң Улуг ордузунга дүштеки шайдалта кылган.

Совет талаадан дүштеки шайлалтага эштер Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. Ф. Устинов, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазымын база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, министрлер, албанның өске-даа кижилери киришкеп.

Ангола талаадан дүштеки шайлалтага АУР-нуң делегациязының кежигүннери киришкеп.

Шайлалтага СЭКП ТК-ниң Чиигиие секретары эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Антонио Агостиньо Нето!

Ангола делегациязының хүндүлүг кежигүннерп!

Эргим эштер!

Бистиң эргим ооңгүтериивис—Ангола Улус Республиказының партия-күрүне делегациязынга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың омүнээзинден чүректиң ханызындан байыр чедирерин мендо чоннарэрең корүүер. Республиканың Президентизи, Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкиннің Даргазы эш Нетопу—чаа Африканың улугларангай ажылдакчызын мапда, бистиң аравыска, коорү бисие кончуг сорунчуг-дур.

Силер Совет Эвилелиниге мооң мурнунда-даа кээп чораан болгай Силер, эш Нето. Ол болза Силериңь баштап турган даймычы организациларның удуртулгазы-биле ангола улус колопиалдыг тергинделдеп «дырлыры дээш эрес-шудургу демисселдя чорудуп турганының чылдары болгай. Бистиң улустарывыстың аразында пайырал чогум-па ол аар-берге үеде тургустулган болгаш кацикаган.

Тускай догуннаап чүрттуң—хостуг, пайырлдыг Анголаның хүндүлүг төлээлекчилери кылдыр Силерни болгаш Силерниң делегациязарның кежигүннерин совет кижилер бүгүп бир-ле дугаар хүлээп ап турар-дыр.

Ангола улус бөрге, ынчалаадаа аддарлыг тиилелгени чедип алган. Ол тиилелге ооңбиле кады эрги колопиализминге-даа, амгы үениң колопиализминге-даа удур демисселге чаалап алдынганы-биле уламна магалыг болуп турар. Силер иштики реакцияга-даа, интервентилерге — холезялекпикчилерге болгаш расистерге-даа аштырышкынны таварыштырган Силер. Силерниң чонуңар хостагапың дайзынарыңың каттышкап күштериниң ыйышкынын алдарлы-биле ойтур шаап ыдаан. Ол чорук бүтү Африкага тоогулуг ужур-дузалыг болур.

Анголаның тиилелгези—Силерниң улузуңарның, Силерниң революсчу авангардынарның бижыг-туруштуг болгаш арес-маадырлыг чорууңуд түцнели. Ооң-биле кады ол тиилелге интернационализмнии, депшилгепиң күштериниң делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының база тиилелгези болуп турар. Африканың хосталгага кнакшылдыг бүгү улустары Силерниң талаларга турган. Мырыңай огеаннден тура-аа Силерниң демисселиигерге Совет Эвилели, Куба, социалистиг оске-даа чурттар идепкейлиг дузалажып келген. Португалиянның коммунистери болгаш ак сеткилдиг бүгү демократтары Силериң талаларга турган. бүгү делегейниң депшилгелиг кижилерпиңь эп-сеткил каттыштырылгазы Силериң талаларга турган.

Бистиң хүннерпвистиң ең-дүр улуг шылын: интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы-биле детквиттирген чоннуң бодунуң хосталгазын камгалаар даап шиитпирлиг чоруу тиилеттирбес күш дээрзин Анголага болуушкыннар база катап бадыткаан. Революстуг дуржулгага өөренирпиң шыпап-ла күзеп турар кижи бүрүзү ол болуушкыннардан чогум-на ыңдыг түңнелди үндүрүп турар.

Улусчу Анголаның төрүттүнгени—үениң опзагай чүүлү-дүр. Ынчангаш тайбың болгаш национал хосталга даап туржүп турар бүгү кижилер аяа изиг байырны чедиргеп. Европаның 29 коммунистиг болгаш ажылчын партиялары Берлинге болган конференциязынга Анголаның чазаап болгаш улузун, чүрттүп хамаарышпас чорууп бызыглаарывче база опу деп-шилгеиинң орүү-биле хөгжүдүрвче утланган оларның күжепиишкиннерин чаңгыс эп-сеткил-биле деткээп. Аныяк африкап күрүнеиің тургустунганың амгы үениң болуушкыннарын боттуу-биле үнелеп шыдаар аргалыг бөрыын чүкте ыңдыг бөлүктердаа чөптүү-биле утказп.

Тускай догуннаап Анголаны Африка чаңгыс эп организациязының бүрүп эргелиг кежигүнүпге, кала-даа каттышпазының шимчээшкиннпге хүлээп алган, ынчангаш ол делегей шиитпилежилгезиниң идепкейлиг кижиктиэп болу бергеп.

(Улаштыры 3-ку ардында).

ШАҢ ДОЛДУР

Таңды-Уналың чергелешкек сылпары ышкаш хевирдиг, сарыг-сарыг оорталар шаңда долп берген. Оларның бир ужудап оске ужупга кижп үнү четпес: бирээде, ол арааы ырак, ийпде, ында техпиканың шимээп-даажы улуг чок.

Бир муң беш чүс тонна тараа-дыр бо. Ол-ла черлерипте арыглаап, сарайлар адаанче киирер бис. Баштайгы арыглаашкыннын чорун турары бо-дур—деп, школага күш-ажыл башкылап турган Кирилл Фарафонович Тишков, ажылчыннар болгаш ажыл-ипи демдеглээр дептер тутқап улуг кара хозу-биле бо бүгүнү айытпышаап, тайыдбырлап чор.

Бо шаңда тараа, шынаралыг, ербыи-дыр. Совхозтуң ажылдакчыларының чугаалап турары-биле алырга, «Күш-ажылдың хостуу» соолгу чылдарда бо хире дүжүттү ажаап корбээп. Топ шаң мырыңай долуп кээрге, Чодураа салбырже сеортүп эгелээп. Орүүмак дүжүт гектар чер бүрүзүвдеп чеди центнерден кудулавайн турар. Чамдык шелдерпиң 15—17 центнер четкеп. Ооң түңнелиипде 4756 гектардан 3353 тонна тараа алдынган, ам-даа бир муң гектар хире шолдүң дүжүдү ажааттынмаан.

Тараа арыглаар дөрт машина шаңда маргышкап дег дирпейпип тур. Оларның бирээзинде-ле дөрт кижилиг бир звено бар. Звено бүрүзү-ле эртенгиниң сес шактап карангылааже ажылдап кээр. Чоокка чедир Кызылдың башкы учаскызының сургуулдары маңдаа турда, тараапы дүне база арыглап турган. Мынчаар ажылдаанының ачызында тараапың баштайгы арыглаашкыны доостур чыгаан.

— Мурпуку чылдарга бодаарга, бо чылгы тараа кончут кургаг-дыр. Чаа бастырган тараанның чеде ыпык болуру чоп, ынчалаа-даа ийпевп-дир. Ыпдыг тараапы арыглаарры база белеп—деп, бир агрегатың звеньевок Мая Халаа-Сүрүң чугаалады. Боду аныяда болза, бо шаңга ол он алды чыл ажылдаан болду. Кажыдыг тараапы кайы машинага арыглаарындап эгелээп, тараа арыглаар машиналарның үреллеп черлерпп эдеринге чедир ооң биябсе чүвези чок. Мая ишкаш дуржулгалыг ажылчыннар мында эвээш эвес.

Коммунист Часкал ам бежен чеди харлыг. Ол маңаа үр ажылдаан. Моон пенсиияже үнген. Ынчалаажок Часкал Кара-Сагыдовна Түлүш оңгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүп аңаа көрүп олуруп шыдаавап. Ол шаңда дүнеки эдлетте бөлүп ажылдап турган.

Тараа арыглаар болгаш чүдүрер машиналар шупту Содунам Кыдар-оолдуң хайгаарал-ында турар. Ол эдиктиг слесарлыг шудургу ажылының ачызында машиналар бичиидээ када тура дүшпес. Черле мында хоомай ажылдап турар кижи чок, кайызы-даа омак, хоглуг болгаш кызымак. Зоя Самдан, Тамара Чамыяп, Сарыгбай Кок-кыс, Халыы Сүрүүмаа болгаш оон-даа өскелер улуг ишти будурүп, пайыралдыг ажылдап турарлар. Оларның арыглаан тараазының хөй кезии келир чылдың дүжүдүнге үрезии болур дээрэп билдингир. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төп шалыпык ажылчыннары Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүп мынчаар утказп турар.

К. ЧООДУ.

Партийжи амыдырал: шиитпир күүселдезин хынап тур бис

ТОДАРГАЙ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

Хой ажылын улам ынай хөжүдер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлеринде күүседир дээш чамдык ажылды «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарының удуртукулары, специалистери, ында партькомнар ап чорутқан. Бо айтырыгны партия хуралдарынга хөй удаа чугаалажып, сорулгаларны тодаратқан, организакчы ажылды чорутқан. Малдың баш санын өстүрүп, продуктулуун бедидер, ажаалда-кададың эңнеп, четчир чем-суурлуу болеткээр, малчыннарның амыдырал-чуртталгазынга тавармычалыг байдалдарны тургузар талазы-биле чамдык хемчегларни ап, четчестерниң чылдагаанарын сайгарып көрүп турган.

Сөөлгү беш чылда малчыннар ортузунга калбарткан социалистиг чарыштың түңнелдерин ап көөрге, хойнуң саны «Шекпээр» совхозка 19,6 хуу, «Хемчик» совхозка 30 хуу өскен. Кайыы-даа хой кажаалары-биле барык бүрүн хандыртынган. «Шекпээр» совхозта чаа төлевилел-биле 2000 хой кирер 10 кажаалы чоокку кат чылда тудуп алган. Хой ажылынга кадрларны быжыглаарының хемчегларни алган. Коммунистерни, комсомолчуларны ылаар чорудуп, специалистерни шилип, таарыштыр тургускан. Бо бүгү хемчеглер кыска түңнелдерни берген.

Чижээ, «Шекпээр» совхозтуң партком СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының хемчегларин калбаавээш болганы-биле чамдык шелээлер чүдэп баксыраал турган. Ол бүгүнү хөжүлер ажыр арткен.

Одар-белчиприн таарыштыгыры, малдың чем баландыр быжыглаары чергелиг чугула шиитпирлерже ол совхозтарда партькомнар кичээнгейни күштелдиргеп. Бо айтырыгларны партия хуралдарынга доктаамал чугаалажып, удуртукучуларның, специалистериң дыңнадыглаорын алгылаан. Малга чем курлавырын көңүдериң-биле түскэй хемчегларни ап, чаңгыс база хой чылдыг сиген шөлдерин алтыкан. Мал чеми кезиң белеткээр түскэй участокту малчын бүрүзүнге быжыглаан. Ынчангаш түс-түс малчыннар быжыглаттынган черин чазып суттарып, дажын алтай, мал чемин оон белеткеп ап турар. Бо бүгүнүң түңнелинде ийи совхоз бо чылын мал чемы белеткээр планнарын ажыр күүсеткен.

Кайы-даа совхозта малчыннар ортузунда эвээтериннарлыг өөредилгени, социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Шактың «Шекпээр» совхозта бригадалар, түс-түс хөжүлер эрээмында социалистиг чарышты доктаамал түңнеп, мурнакчыларны шаннап-мактап турар. Шида ам 19 ажыг хөжү ийиге класстыг. Совхозта хөжүлериң дүржүлга солчуушкынүн мурнакчы хөжүлер О. Курседи, О. Сайва оларның коданнарынга организастаан.

Ынчалза-даа СЭКП обкомунуң пленумунуң ол доктаалын күүседир талазы-биле ажыл бо совхозтарда шупчуда эки деп болбас. Шиитпирлезе чогуур айтырыглар амдаа хөй.

Ылаңгыя хойнуң баш санын өөскүү чылдарда шөолүг эвээш, продуктулуу чавыыл турар. Чижээ, «Шекпээр» совхозта 1974, 1975 чылдарда мал бажының өзүлдезинге чүдэп ийи муң баш четпейн турган. А бо чылын малдың баш санының планын күүседирингe дорт муң баш хой четпейн турар.

1973 чылдың октябрьда СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пленумунга хөй ажылын хөгжүдериниң перспективтиг план-хемчегларин хүлээп алган. А ол хемчегларни ёлүтпээр алтай көөрге, «Шекпээр» совхозтуң 281 тонна, «Хемчик» совхозтуң 88 тонна хой эдин будуреринге күүсетпейн, хүк будурериң кудулаттынаа. Бо ажыл-агыйлар бир хөнүң опаалтыр 1,7 кг дүк кыргыыр планын чүгле 1,3 кг кылдыр күүседип келгенинден көрүнүп эвээш эвээ дүктү чедир бергин. «Шекпээр» совхозтуң эрткен чылын хой эдин будуреринге 16 муң рубль каражалыг болган.

Малдың баш санын өстүрүпкүн, продуктулуун бедидерүнүң планнарының күүсетпинмейн үзүрлээ эңнээн эвээ дүктү чедир шиитпирлеттинмейн турар ажылдар комбинатта ам-даа эвээш эвес.

Комбинаттың будуруп уңдуруп турары продукциязында көл четпее чүүл — оон шынарының чамгыс аай болбайн турарында. Рудадан эки шыйарлыг дағ-дүгүн илгап алырынга чамдык чедир кылдынмайн турар чүүлдер ам-даа бар. Ынчангаш дағ-дүктүг руданың шынары доктаамал эвес, чамдык рудаларда дағ-дүгү хөй, өскелеринде эвээш болгулаар. Оон уржуундан чамдык хүннерде дағ-дүгү-биле байлак эвес рудалар-биле ажылдап хүнээр тавакалын

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ХҮНДҮТКЕЛДИҢ БАЙДАЛЫНГА

(Тиҥчүүт. Эгеэн 1-ги арында).

Африканың мурнуу чүгүзде расистерниң тергиндериҥ үлүтөлдарының негелдеэн ам улам-на ыяткыр, быжыг туруштуу-биле чаҥыланыҥ турар апарган. Ол бала-ла үениҥ негелдеэн-дир. Ацаа чүгле калчаалыг реакциниҥ төлөэлекчилерн удуралыып турар.

Зимбабвениҥ болгаш Намибияның айтырыгларын ол чурттарның улустары боттары шиитпирлеэр үжурлуг дээрзиҥе бис быжыы-биле бүзүрөп турар бис. Чүгле ыдыг таварыгларда ол ышкаш айтырыгларны шыпшыг, чөлүүт, шынап-да улустарның боттарының эрге-бажыктарыга дүҥүүр кылдыр шиитпирлээн туруп болур дээрзин Африкага соолгу чыддарның болуушкынары бадыткап турар.

Колониализмниҥ артыышыпларын болгаш расизмни Африка боду улуткап шыдаар дээрзин Африка коргүзе бергенде ам кээп, чамдык кижилер ол чорудулгага ыдыг бээр деп сылдагаан алгаш, Африканың мурнуу чүгүнге ёзулуг хосталышкынны мөге-хоозун чүве-биле солуурун, а херек кырында—ол денискээрге империализмниҥ туружун хевээр арттырарын, расизмниҥ божаайны бергени чоленгижи—Мурнуу-Африка Республиканың эрге-чагыргазын деткимирин оралдажып эгелээн.

Бо айтырыг талазы-биле Совет Эвилелиниҥ туружун ап коор болза, ол тодаргай болгаш билдингир. Бистер мынчаар чаҥгыс удаа эвес чүгаалап келген болгаш ам ону база катап дагыпшаар бодай-дыр бис: Африканың мурнуу чүгүнде-даа, соңгу чүгүнде-даа, оон оскө кайы-даа кезээнде бистиҥ кандыг-бир ёнзаа эрге-ажыктарывыс чок болгаш туруп-даа шыдавас, бис оон болубуска кындыг-даа ажык дилевейп турар бис. Бистер чүгле бодуныҥ салым-чолун болду тодарадыр, хөгжүлдезиниҥ оруун боду шилип алыр улус бүрүзүниҥ ыяшыыт эргежин хүлээп көрген турарын күзеп турар бис. Ол дээрге бистиҥ өскерлээн чок принцибивис. оон бистиҥ партиавыс, бүгү совет кижилер ажыл-даа ойталавас.

Хостуг улус осте улустарга хосталганы күзевеэн барып шыдавас, хосталга дээш ёзулуг демисеглчилерни деткивейн барып шыдавас дээрзин барымдаалап турар бис. Бир аъес Африканың бүгү улустары, бүгү-ле дарлаткан улустар шуптузу хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту чедип аптөр болза, оон түгле чер ыяшында тайбың болгаш делегейниҥ айыыл чок чоруу удуругу алыр дээрзиҥе бүзүрөл турар бис.

Эргим-антоли өнүүлер!

Чаа амыдыралдың тургузуушкунувга силерниҥ баштайгы чедиишкиннериҥерге бис ханызы-биле өөрүп тур бис. Даштыкының дарлалындан хосталган силерниҥ улузуңар Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкинниҥ идин үндүргеш, алызында барып кандыг-даа дарлалды, оон иштинде капиталистиг дарлалды узуткаарына чедирер харын социал-экономиктиг чаартылгаларның программазын деткээн турары чугула.

Анголаның улуг-хуузунга тавариишкан ыдыг аар-берге ышталдаларны шыдажын арткеи аныяк күрүнениҥ оруу берге болбайн аян. Дайынга үреткен ажыл-агыйны дүргеи катап тургузарывыс, улус эрге-чагыргазының органнарын эҥ-не кыска хуусаада тургузарывыс, национал культураны кодүрөрин хандырарывыс, чаадаш алдыларын тиилеглиг боттуг үре-түңнелдерин ажылчы чонналрның массалары аныглаан туразун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырывыс силерниҥ чүткүп турарыңар биске билдингир. Оны чедип алыр төлээде чоннуҥ энергизинин болгаш тургузукчу күштерни мобилизастаары, ханызы-биле бодан кылган политика болгаш улус бижиг туруштуг чорук негеттинип турары чиҥаннг чок.

Дыка хөй айтырыгларны шиитпирлээриҥе совет-ангола кады амыдажыгга база дузалаан болур деп бодап турмен. Кады ажылдажыганы хөгжүдеринге оон үнделиннер ам бээп салдынган. Бо аныңорчуктуң чорудулгазында кыдыр апаар чүтаалажышкынынар бистиҥ намыралывысты улам-на ынаныштыг-биле быжыглаар болгаш совет-ангола харылзааларны хаҥылаарывыс база калбартырында чаа идигин бээр дээрзиҥе ынаныш турар бис.

Бистер СЭКП биле МПЛА-ның, Совет Эвилели биле Анголла Улус Республиканың аразында ан-не чаагай сеткилдиг, ыяшыралдыг харылзааларны бот-бодуң хүндүлежиринң, дең эргелериҥ иштики херектеринче холгаарлавааывысның болгаш бот-бодуңга от хүүзүнүң дузалажылгазының үндезинниҥ хөгжүдеринге белеҥ бис.

Ол бүгү чүүлдер ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарына бүрүү-биле ёзулуг, талбың болгаш социал деңшилге дээш, ниҥи төрелгенниҥ эҥ ёзулуг—Совет Эвилели. Совет дериишкиннерге үндезилээн, комбинаттын агломерация болгаш домна суугуларын, конверторну, прокат станын база теплоэлектроцентральды тургузуп турар. «Гипромезтин» болгаш «Гипрокислородтун» совет специалистери польша инженерлерге техниктиг дузалажылгаларын бижиглаарынга белеҥ санныг неделялар арткан.

Ол кедергей улуг будурулгеге хереглээр эргежок чугула технологтуг дериишкиннерни Нольшаның 120 будурулгези болгаш 40 даштыкы фирма кылып турар. Даштыкыдан дериишкиннер чорудуп берип турарларның эҥ улуу—Совет Эвилели. Совет дериишкиннерге үндезилээн, комбинаттын агломерация болгаш домна суугуларын, конверторну, прокат станын база теплоэлектроцентральды тургузуп турар. «Гипромезтин» болгаш «Гипрокислородтун» совет специалистери польша инженерлерге техниктиг дузалажылгаларын бижиглаарынга белеҥ санныг неделялар арткан.

Ол кедергей улуг будурулгеге хереглээр эргежок чугула технологтуг дериишкиннерни Нольшаның 120 будурулгези болгаш 40 даштыкы фирма кылып турар. Даштыкыдан дериишкиннер чорудуп берип турарларның эҥ улуу—Совет Эвилели. Совет дериишкиннерге үндезилээн, комбинаттын агломерация болгаш домна суугуларын, конверторну, прокат станын база теплоэлектроцентральды тургузуп турар. «Гипромезтин» болгаш «Гипрокислородтун» совет специалистери польша

Эш А. А. НЕТОНУҢ чугаазы

Эш Чиҥгиве секретарь!

Эш, Совет Эвилелиниҥ Дээди Советиниҥ Президиумунуҥ Даргазы!

Эштер, Совет Эвилелиниҥ Чазаанаҥ кежигүннери!

Эштер!

Совет Эвилелиҥге келирия болгаш маҥаа совет улустуң база оон эҥ дээди төлөэлекчилериниҥ талазындан ыяпыралды, акы-дуҥмалышкы чорукту илереткенин шуут коорүү Анголаның делегациязынга болгаш мээң бодумга улуг алдар-дыр.

Биске көргүскен бо хүндүтнел коичүт улуг, чүге дээрге Совет Эвилелиниҥ улузуның революстуг улуг төөгүзүнүң өндүр улууы болгаш оок кижи төрелгеттенниҥ төөгүзүзүге салдарын, кижи төрелгеттенниҥ алдын хөй кезиниҥ социализмче оруктан хөгжүүрүнге, делегейниҥ бүгү деңшилгелиг күштерияиҥ турупшарын быжыглаарының хөрээнге, яҥы-бүрү диштерде кулдандырган улустарны хостаарының хөрээнге оон салыышкының бидир бис.

Совет улуска оон төлөэлекчилерин — Коммунистиг партияның Төп Комитединиҥ Дээди Советтиҥ Президиумунуҥ болгаш Совет чазактың революстуг улуг төөгүзүнүң өндүр улууы болгаш оок кижи төрелгеттенниҥ төөгүзүзүге салдарын, кижи төрелгеттенниҥ алдын хөй кезиниҥ социализмче оруктан хөгжүүрүнге, делегейниҥ бүгү деңшилгелиг күштерниҥ мобилизастаары, ханызы-биле бодан кылган политика болгаш улус бижиг туруштуг чорук негеттинип турары чиҥаннг чок.

Дыка хөй айтырыгларны шиитпирлээриҥе совет-ангола кады амыдажыгга база дузалаан болур деп бодап турмен. Кады ажылдажыганы хөгжүдеринге оон үнделиннер ам бээп салдынган. Бо аныңорчуктуң чорудулгазында кыдыр апаар чүтаалажышкынынар бистиҥ намыралывысты улам-на ынаныштыг-биле быжыглаар болгаш совет-ангола харылзааларны хаҥылаарывыс база калбартырында чаа идигин бээр дээрзиҥе ынаныш турар бис.

Бистер СЭКП биле МПЛА-ның, Совет Эвилели биле Анголла Улус Республиканың аразында ан-не чаагай сеткилдиг, ыяпыралдыг харылзааларны бот-бодуң хүндүлежиринң, дең эргелериҥ иштики херектеринче холгаарлавааывысның болгаш бот-бодуңга от хүүзүнүң дузалажылгазының үндезинниҥ хөгжүдеринге белеҥ бис.

Ол бүгү чүүлдер ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарына бүрүү-биле ёзулуг, талбың болгаш социал деңшилге дээш, ниҥи төрелгеттенниҥ эҥ ёзулуг—Совет Эвилели. Совет дериишкиннерге үндезилээн, комбинаттын агломерация болгаш домна суугуларын, конверторну, прокат станын база теплоэлектроцентральды тургузуп турар. «Гипромезтин» болгаш «Гипрокислородтун» совет специалистери польша

рылгаамның политикалың амыдырала чайгылыш чокка чорутпушаан. совет улустуң база делегейниҥ өске улустарының эрге-ажыктарына СЭКП улуг садымшкынны киирген. Португал колониализмге удур, португалчыларның база оларның авиалетчилериниҥ колониалдыг молчүүгезинге удур башгайты национал-хосталгалыг дайынныҥ үезинде-даа, оларның аразында кожа чурттар, Мурнуу Африка база иштики чалчалар ыяпалып турган империализмниҥ агентилериниге удур ийиги дайынныҥ үезинде-даа Анголага национал-хосталгалыг демисеглиҥ төөгүзүнүң яҥы-бүрү үелери ССРЭ-ниҥ ол политикалыынын дугайын херечилээн. Ол төөгүлүг чидиг үелерде анголла улус совет улустуң дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын ёзулуг-биле ап келген. Совет улус бодуңуң материалдыг курлавырларындан анголла улусту хостаарында эргежок чугуда чеңсек-керекселдиг берген. Бистиҥ чурттувуска бодуңуң тергиделин хевээр артырып алырыпче чүткээн, төөгү талазы-биле бууравы күштерни чылча маварында анголла улуска дузалаары-биле аҥаа үлетпурыҥ, көдээ ажылагтыыҥ баралиҥарын база техниктиг дузалажылгаларын чогуур ойүнде чорудуп берип келген.

Херек үеде бодуңуң хөй муң эҥ дээре солдарын чорудуп бергеш, анголла улуска оок даштыкы дайынныарын тиилеп алырынга дузалаы көргүскеп куба улуска база ёорүп четтирилгишкинни илередир бис. Кубаның болгаш Анголаның улустарын тоогу болгаш аймак-оок талазы-биле ниитилешкек чорук киттыштырган. Куба улус болза интернационализмниҥ революстуг сагыш-сеткили чайгаар сиҥ никкен улус болур. Хөгжүдезиниҥ деңнөлдеринде ыяпал турза-даа, Анголаның, Кубаның база Совет Эвилелиниҥ улустарының салым-чолун хөгжүлдениҥ социалистиг оруу сулиалистиг чурттарның чаҥгыс аай салым-чоду болдуруптар.

Бистиҥ хамаарышпас чоруувусту чедип алырының херээнге боттарының салыышкынларын киирер дээш күжелиишкиннерин харамнаймаан Африканың, Европаның болгаш Азиның деңшилгелиг чурттарынга боттарывыстың өөрүп четтертениивисти илередир бис.

Богунгу Ангола — Африканың мурнуу чүгүнде турар болгаш социалист тургузар сорулгалыг делегей чурт боон турар. Империализмниҥ агентилери чурттуң чамдык райойнарын эжелеп алган турдала, бистиҥ шериглеривистиҥ позициялары шаап халдаашкын кылып турган дайынга удур демисежип турар үеде-ле ангола улус ол орукту чайгылып чок кылдыр шилип алган.

Төөгүүниҥ шиитпирлиг үезинде бодуңуң сырын каттыжыышкынным. бодуңуң диналымызынын намгалап ыядаан өгбүдегге, социалистиг улуг өгбүдегге хамааржып турарывыска чоргааранар бис.

Экономика болгаш социалдаа талазы-биле дең-деэш чорукту чедип алгыже, амылчым аҥының идеологизимнга үидеелээш политиктиг тургузугну чедип алгыжеге ангола улус узун-ырак орукту эртер ужурдут.

Луанда хоорайда улустуң эрге-чагырганы организастааны — улустуң революстуг болгаш организакчы арга-мергежилдиниҥ бадыткап турээр дурзунга-дыр. Ынчалза-даа социал тургузугчу ескертпес болза, чаартылганың үе-чадазыны эртерн берге, чүге дээрге бүдүүлге харылзаалары олардан хамааржыр.

Моон алган көөрге, хуу ынчу турганындан күүрүненин өөчүү-хөреңгизинче шиитпир кылдыр хөгжүп турар бүдүүлге харылзаларының чүрттүн иштинде кожа-хедбээ боон турары колониалдыг молчүүлдиҥ системазынга бодаарга, оок ёлээн деңшилгелиг ышкаш-тыр. Шаандыны колониализм үезинде бо хүнерниҥ кооператистиг шимчээшкинин организастаар арга чок турган.

Ангола дээрге, Мурнуу Африканың географиг девискээринде турар болгаш, ынчаргаш империализм болза чогум-на аҥаа улустарның хамаарышпас эргежи тургузарын, хосталгыны чедип алырын болдурбас деп ораалажып турар. Ол ышкаш Африканың улустарының ыяшыыт социал системаларны тургузарының талазынче хөгжүүрүште ол база шаптыктаарын ораалажып турар.

Зимбабвениҥ, Намибияның болгаш Мурнуу-Африка республикаларының улустары ыеңсентиг үеүлеҥижишкиннерниҥ аар-берге үрнуктарынга үргүлүү талазын тургар. Мурнуу Родезияга үйменин өөскүтнеи англи колониаторлардаа, бо хүннерде Намибияны желеп алган болгаш Мурнуу-Африка Республиканың африкан улустарын молчүү турар мурнуу-африка расистер даа ындыг чеңсектиг сетиржин алышкынынарны өөскүдүп турар.

Африканың улустарының тура-соруун сый шаар болгаш оларның амыдыраа турар үезинге дүүшкеи социал үе-чадаларны чедип алырын болдурбас дээш, оларның чурттаавышкынын Европаның болгаш Америкалаың империалистиг күрүүлериниҥ сландар чедиргериниҥ пөлүүче хуудурар дээш империализмниҥ кажер-оттуг үүлгедиишкиннерин кылын турар. Империализм ол шынаа оларның революстуг молүүшкынарын сый шаар болгаш ёзулуг хосталганы чаалап алырынче үглаган улустарының демисеглиҥе шиитпирлээр дээш чүткүп турар.

Африканың мурнуу талазында харылзааны чурттуун адыры-биле Атланг океанның мурнуу кезээзе контролдуу тургузарының аланнары барын бистер база үтпас ужурдут бис.

Стратегия талазы-биле чугула чеңсек — идрелүг бомбаны бодуңуң холуңга алыр талазы-биле оок планны бөттандырарынга Мурнуу-Африка Республиканың африкан улустарының молчүү турар мурнуу-африка расистер даа ындыг чеңсектиг сетиржин алышкынынарны өөскүдүп турар.

Бүгү-ле чүүлдерин Африка диние империализмниҥ базазы болур революстуг одагшкынсыр дээш үүлгедип турардыр. Хамаарышпас болгаш бот догуиаашкынныг чурттарга ыяшыышкынны империалистиг ыяңаныышкын-биле кады кылып турар. Ол политика-биле хөлөөштөр ажык болгаш аяңыдыг сандардыкчы үүлгедиишкиннер база бөөн турар. Бантустаннарны тургузуу турарын чогум-на ынчаар көөр ужурлуг. Ол дээрге Африканың улустарының чаҥгыс энтир хөделирриге шаптыктаарынче үглаган империализмниҥ чүтүүдүдүр.

Од диптиҥ башкаланчак чорууның бир фактору болза Африканың чамдык чурттарының ам-даа неоколониализмниҥ байдалында артып турары болур. Ынчалза-даа политиктиг демисеглиҥ үргүлүүделдиг оруулче кирген Африканың мурнуу чүгүүн улустары озаре аздадаан неоколониализмниҥ болдурбайн барып шыдаар дээрзиҥе шуут бүзүрээр бис.

Бистер маҥаа Кыдаттың үүлгедиишкиннериниҥ дугайын чугаалаваан барып болбас бис. Ол чурт боду социалистиг кылдыр көргүзүп турааа-да, Анголага удур империализмниҥ күштери-биле каттыжып, революция-биле демисежиниҥ үүлгедиишкиннерин кылып турар. Кыдаттың Африка талазы-биле бо хүннерге чедир кылып келген чүүлдерн калчаалыг антисоветизм, улустарның эрге-ажыктарына удур үргүлүүнүң тодаргай-даа үүлгедиишкиннери болуруудан оске чүү-даа эвес-тир. Ынчалза-даа империализмниҥ эртеажыктары-биле келбешкан хөөлүн-мего социалистиг политиказындан өйтаваан, социализм болгаш улустарның чаҥгай чоруу дээш демисеглиҥ турарларның талазынче киирер арга Кыдатта ам-даа бар. Кыдат улус шын оруулу тын шиитпирлээрнге бүзүрээр бис.

Бодуңуң революстуг баштыҥчызы — МПЛА-га удуртхан ангола улус болза революсчу улуг чаҥчылдары-биле байлак кыдат улус-биле антисоветтиг, антиаиголдуг контрреволюсчу шутуиму чорудуп, бодуңуң улуатуңуң эрге-ажыктарынга удур үүлгедиг кылын турар болуптуң дээрзиҥе ынаныш турар бис.

Эштер!

Ангола улус хөгжүлдезиниҥ социалистиг оруун шилип алган африкан улустарның бирээзи боон турарынга чоргааранар. Ангола улус ССРЭ-биле кады ажылдажылганы болгаш найырадыы быжыглаар.

Ангола улус бодуңуң иштики болгаш даштыкы-даа байдалынга хамаарышкан ёзаа чүүлдерни барымдаалап турган, бодуңуң төрээн чуртунга социализм тургузарының оруу-биле бүзүрөлдиг чоруур. Ол кол шутуммуу барымдаалышкаан, бистер улустуң хосталганына, деңшилгениҥ база интернационализмниҥ херээнге күштерни эҥ долузу-биле бээрине, интернационалдың хүлээлтезин күүсединге үндезилеттинген хамаарышпас чорукка чуртту чедирер оруктан чайгылыш чок чоруур ужурлуг бис.

Демисел үргүлүүлеваан!

Тиилелге чайлаш чок!

Эштер, СЭКП Төп Комитединиҥ Политбюрозунуҥ кежигүннериниҥ кадыкшылы дээш, оок удуртукчуу эш Л. И. Брежневтиҥ кадыы дээш, совет улустуң чедиишкиннерн дээш, бистиҥ улустарывыстың аразында чаҥгыс харылзаалар калбартыш, быжыглаары дээш дашканы кодүрөрни чөпшээрен көрүнер!

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КЕЛИР ҮЕДЕГИ ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Социализм чурттарында

БУХАРЕСТ. Румыниянын мун-муң үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйн будурулгелери, шахталар, тудуглар коллективтери бо чылдың баштайгы үш кварталының планын күүсеткенинин түңнелдерин үндүргүлээн. Чүрт он-он муң тонна шойну болгаш каннь, хомүр-даштъ болгаш нефтини, хөй санныг тракторларны, автомобильдерни, станоктарны болгаш өске-даа дериишкиннерни немей алган. Үлетпүрнүң болгаш агротехниканың он-он объектилерни ажыглалга киирген.

Үлетпүр будурулгезиниҥ өзүлдезиниҥ темпизи бөш чыл планының чыла ортумак көрсөткүлүнден 4 хуу хире ыяпкаш, ол 1975 чылдың эки-ниҥ чарым чылында 1970 чылдың ышкаш чылдагаа 1,5 дүвүрүг артык үлетпүр алган.

Ол чылын 1 ноябрь 11-ниҥ соонда, экономиктиг тургузугну тургузары эҥ кол чадаларының биригээ болган национал чаартылганың ёруу-биле чаа шимчээшкинин эгелээн үеде улам улуу-биле илереэн.

Бистиҥ тоогулуг хөгжүлдезиниске, чүрттүң хамаарышпас чорууң болгаш чаартылганың чедип алырының херээнге соответ дузаламчы эҥ чүгула рольду ойнаан. Мөлүүгделдиг ниитилелдиг социализмче база пролетар интернационализмин тургузарынга чедирип келген кайгамчыктыг революсчу орукту эртип, улустарның төөгүлүг хөгжүлдезиниҥ мурнунда чөптүү-биле Советтиҥ Эвилели туруп турар болганда, оок өскээр болбас үжурлуг. Чогуур социал-географтыг районнарга таарыштыр Маркс болгаш Энгельстиҥ идеяларын амыдыралга боттавыларын бөгүн күзеп турар бүгү кижилерни хей-аът кирип турар Владимир Ильич Ленининиҥ өөредининиҥ улуг ролюн амгы үеде социализмниҥ тургузарының оруун чедип аалган улустар хүлээп көрбес өргажок.

Шовиниздиҥ болгаш этноцентризмниҥ шиитпирлиг-биле ойтур шапкаш, империализмге болгаш бир улустарны өске улустарыҥ мөлүүрүнге удур демисеглиишкаан, интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгаамның политикалың амыдырала чайгылыш чокка чорутпушаан. совет улустуң база делегейниҥ өске улустарының эрге-ажыктарына долузу-биле харылаан турар принципгерни камгалаарынга СЭКП улуг садымшкынны киирген. Португал колониализмге удур, португалчыларның база оларның авиалетчилериниҥ колониалдыг молчүүгезинге удур башгайты национал-хосталгалыг дайынныҥ үезинде-даа, оларның аразында кожа чурттар, Мурнуу Африка база иштики чалчалар ыяпалып турган империализмниҥ агентилериниге удур ийиги дайынныҥ үезинде-даа Анголага национал-хосталгалыг демисеглиҥ төөгүзүнүң яҥы-бүрү үелери ССРЭ-ниҥ ол политикалыынын дугайын херечилээн. Ол төөгүлүг чидиг үелерде анголла улус совет улустуң дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын ёзулуг-биле ап келген. Совет улус бодуңуң материалдыг курлавырларындан анголла улусту хостаарында эргежок чугуда чеңсек-керекселдиг берген. Бистиҥ чурттувуска бодуңуң тергиделин хевээр артырып алырынче чүткээн, төөгү талазы-биле бууравы күштерни чылча маварында анголла улуска дузалаары-биле аҥаа үлетпурыҥ, көдээ ажылагтыыҥ баралиҥарын база техниктиг дузалажылгаларын чогуур ойүнде чорудуп берип келген.

Херек үеде бодуңуң хөй муң эҥ дээре солдарын чорудуп бергеш, анголла улуска оок даштыкы дайынныарын тиилеп алырынга дузалаы көргүскеп куба улуска база ёорүп четтирилгишкинни илередир бис. Кубаның болгаш Анголаның улустарын тоогу болгаш аймак-оок талазы-биле ниитилешкек чорук киттыштырган. Куба улус болза интернационализмниҥ революстуг сагыш-сеткили чайгаар сиҥ никкен улус болур. Хөгжүдезиниҥ деңнөлдеринде ыяпалып турза-даа, Анголаның, Кубаның база Совет Эвилелиниҥ улустарының салым-чолун хөгжүлдениҥ социалистиг оруу социалистиг чурттарның чаҥгыс аай салым-чоду болдуруптар.

Бистиҥ хамаарышпас чоруувусту чедип алырының херээнге боттарының салыышкынларын киирер дээш күжелиишкиннерин харамнаймаан Африканың, Европаның болгаш Азиның деңшилгелиг чурттарынга боттарывыстың өөрүп четтертениивисти илередир бис.

Богунгу Ангола — Африканың мурнуу чүгүнде турар болгаш социалист тургузар сорулгалыг делегей чурт боон турар. Империализмниҥ агентилери чурттуң чамдык райойнарын эжелеп алган турдала, бистиҥ шериглеривистиҥ позициялары шаап халдаашкын кылып турган дайынга удур демисежип турар үеде-ле ангола улус ол орукту чайгылып чок кылдыр шилип алган.

Төөгүүниҥ шиитпирлиг үезинде бодуңуң сырын каттыжыышкынным. бодуңуң диналымызынын намгалап ыядаан өгбүдегге, социалистиг улуг өгбүдегге хамааржып турарывыска чоргааранар бис.

Экономика болгаш социалдаа талазы-биле дең-деэш чорукту чедип алгыже, амылчым аҥының идеологизимнга үидеелээш политиктиг тургузугну чедип алгыжеге ангола улус узун-ырак орукту эртер ужурдут.

Луанда хоорайда улустуң эрге-чагырганы организастааны — улустуң революстуг болгаш организакчы арга-мергежилдиниҥ бадыткап турээр дурзунга-дыр. Ынчалза-даа социал тургузугчу ескертпес болза, чаартылганың үе-чадазыны эртерн берге, чүге дээрге бүдүүлге харылзаалары олардан хамааржыр.

Моон алган көөрге, хуу ынчу турганындан күүрүненин өөчүү-хөреңгизинче шиитпир кылдыр хөгжүп турар бүдүүлге харылзаларының чүрттүн иштинде кожа-хедбээ боон турары колониалдыг молчүүлдиҥ системазынга бодаарга, оок ёлээн деңшилгелиг ышкаш-тыр. Шаандыны колониализм үезинде бо хүнерниҥ кооператистиг шимчээшкинин организастаар арга чок турган.

Ангола дээрге, Мурнуу Африканың географиг девискээринде турар болгаш, ынчаргаш империализм болза чогум-на аҥаа улустарның хамаарышпас эргежи тургузарын, хосталгыны чедип алырын болдурбас деп ораалажып турар. Ол ышкаш Африканың улустарының ыяшыыт социал системаларны тургузарының талазынче хөгжүүрүште ол база шаптыктаарын ораалажып турар.

Зимбабвениҥ, Намибияның болгаш Мурнуу-Африка республикаларының улустары ыеңсентиг үеүлеҥижишкиннерниҥ аар-берге үрнуктарынга үргүлүү талазын тургар. Мурнуу Родезияга үйменин өөскүтнеи англи колониаторлардаа, бо хүннерде Намибияны желеп алган болгаш Мурнуу-Африка Республиканың африкан улустарын молчүү турар мурнуу-африка расистер даа ындыг чеңсектиг сетиржин алышкынынарны өөскүдүп турар.

Африканың улустарының тура-соруун сый шаар болгаш оларның амыдыраа турар үезинге дүүшкеи социал үе-чадаларны чедип алырын болдурбас дээш, оларның чурттаавышкынын Европаның болгаш Америкалаың империалистиг күрүүлериниҥ сландар чедиргериниҥ пөлүүче хуудурар дээш империализмниҥ кажер-оттуг үүлгедиишкиннерин кылын турар. Империализм ол шынаа оларның революстуг молүүшкынарын сый шаар болгаш ёзулуг хосталганы чаалап алырынче үглаган улустарының демисеглиҥе шиитпирлээр дээш чүткүп турар.

Африканың мурнуу талазында харылзааны чурттуун адыры-биле Атланг океанның мурнуу кезээзе контролдуу тургузарының аланнары барын бистер база үтпас ужурдут бис.

Стратегия талазы-биле чугула чеңсек — идрелүг бомбаны бодуңуң холуңга алыр талазы-биле оок планны бөттандырарынга Мурнуу-Африка Республиканың африкан улустарының молчүү турар мурнуу-африка расистер даа ындыг чеңсектиг сетиржин алышкынынарны өөскүдүп турар.

Бүгү-ле чүүлдерин Африка диние империализмниҥ базазы болур революстуг одагшкынсыр дээш үүлгедип турардыр. Хамаарышпас болгаш бот догуиаашкынныг чурттарга ыяшыышкынны империалистиг ыяңаныышкын-биле кады кылып турар. Ол политика-биле хөлөөштөр ажык болгаш аяңыдыг сандардыкчы үүлгедиишкиннер база бөөн турар. Бантустаннарны тургузуу турарын чогум-на ынчаар көөр ужурлуг. Ол дээрге Африканың улустарының ыяшыыт социал системаларны тургузарының талазынче хөгжүүрүште ол база шаптыктаарын ораалажып турар.

Од диптиҥ башкаланчак чорууның бир фактору болза Африканың чамдык чурттарының ам-даа неоколониализмниҥ байдалында артып турары болур. Ынчалза-даа политиктиг демисеглиҥ үргүлүүделдиг оруулче кирген Африканың мурнуу чүгүүн улустары озаре аздадаан неоколониализмниҥ болдурбайн барып шыдаар дээрзиҥе шуут бүзүрээр бис.

Бистер маҥаа Кыдаттың үүлгедиишкиннериниҥ дугайын чугаалаваайн барып болбас бис. Ол чурт боду социалистиг кылдыр көргүзүп турааа-да, Анголага удур империализмниҥ күштери-биле каттыжып, революция-биле демисежиниҥ үүлгедиишкиннерин кылып турар. Кыдаттың Африка талазы-биле бо хүннерге чедир кылып келген чүүлдерн калчаалыг антисоветизм, улустарның эрге-ажыктарына удур үргүлүүнүң тодаргай-даа үүлгедиишкиннери болуруудан оске чүү-даа эвес-тир. Ынчалза-даа империализмниҥ эртеажыктары-биле келбешкан хөөлүн-мего социалистиг политиказындан өйтаваан, социализм болгаш улустарның чаҥгай чоруу дээш демисеглиҥ турарларның талазынче киирер арга Кыдатта ам-даа бар. Кыдат улус шын оруулу тын шиитпирлээрнге бүзүрээр бис.

Бодуңуң революстуг баштыҥчызы — МПЛА-га удуртхан ангола улус болза революсчу улуг чаҥчылдары-биле байлак кыдат улус-биле антисоветтиг, антиаиголдуг контрреволюсчу шутуиму чорудуп, бодуңуң улуатуңуң эрге-ажыктарынга удур үүлгедиг кылын турар болуптуң дээрзиҥе ынаныш турар бис.

Ангола улус хөгжүлдезиниҥ социалистиг оруун шилип алган африкан улустарның бирээзи боон турарынга чоргааранар. Ангола улус ССРЭ-биле кады ажылдажылганы болгаш найырадыы быжыглаар.

Ангола улус бодуңуң иштики болгаш даштыкы-даа байдалынга хамаарышкан ёзаа чүүлдерни барымдаалап турган, бодуңуң төрээн чуртунга социализм тургузарының оруу-биле бүзүрөлдиг чоруур. Ол кол шутуммуу барымдаалышкаан, бистер улустуң хосталганына, деңшилгениҥ база интернационализмниҥ херээнге күштерни эҥ долузу-биле бээрине, интернационалдың хүлээлтезин күүсединге үндезилеттинген хамаарышпас чорукка чуртту чедирер оруктан чайгылыш чок чоруур ужурлуг бис.

Демисел үргүлүүлеваан!

Тиилелге чайлаш чок!

Эштер, СЭКП Төп Комитединиҥ Политбюрозунуҥ кежигүннериниҥ кадыкшылы дээш, оок удуртукчуу эш Л. И. Брежневтиҥ кадыы дээш, совет улустуң чедиишкиннерн дээш, бистиҥ улустарывыстың аразында чаҥгыс харылзаалар калбартыш, быжыглаары дээш дашканы кодүрөрни чөпшээрен көрүнер!

Ираклий ЧХИКВИШВИЛИ.

ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Пом үндүрер чүүлдер, полиграфия болгаш садыышкын херектериниҥ талазы-биле күүрүне комитединиҥ даргазының бирги ораалаҥчызы.

(ПМА).

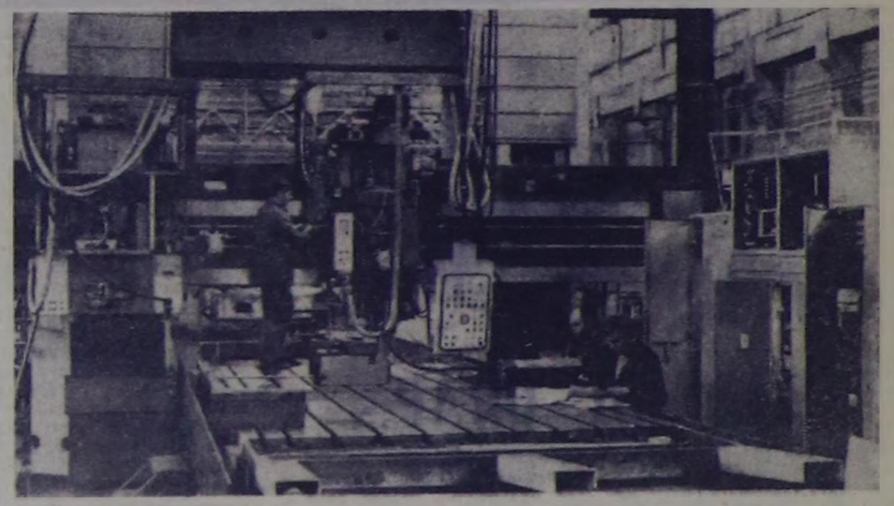

Ашерслебенде «ВЕМА» деп будурулге черинде тудуп турар станокту ГДР-ден ССРЭ-же соортуп эккээринге демир-орунтуң 15 вагоннары хереглеттинер. Он ноичуг улуг машинаны калбаа 2,5 метр база узуну 5 метр чедир улуг хемчээлдиг мезентерни болбаазырадып кылырынга ажыглаар.

АДН—СЭТА-ныҥ фотозу.

Делегейниҥ улустарының чүс он үш дылынга

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ чылдарында бистиҥ чурттувуска 40 миллиард экземпляр ажыг номнарны үндүрген. Чүгле эрткен чылын безин биске ССРЭ-ниҥ болгаш даштыкы чурттарның улустарының 113 дылынга ниити тиражы 1,8 миллиард экземпляр 85 муң ажыг номнарны болгаш брошюраларны парлаан.

Ном үндурулгезин эрткен беш чылда калбак хөгжээн. Ол үенин дургузунда чурттун ном үндурер черлери мурнундагы беш чылдыыннан барып 1,5 млрд. экземпляр хөй, 8 млрд. ажыг экземпляр номнарны үндүрген. Делегейниҥ чаҥгыс-даа чурттунда ынча хөй номну үндурбейн турар.

Совет ном—культураның ёзулуг үнелиг үүлдериниҥ, эҥ бүлүниг болгаш мурнакчы идеяларның неитередикчилидир. Совет кижиниҥ үзел-бодалының, оон аажы-чаҥ бүзүрелдериниҥ, угаан-бодал культуразының чаҥчыгып тургустунарынга ном чугула рольдуг.

Шинтилел-политиктиг, эртем-техниктиг, экономиктиг болгаш будурулге литературазын, оределге номнарын болгаш оределге пособиелерин, тайылбыр алыр чүүлдерни болгаш энциклопедия үндурүлгелерин парлары чылдың көвүдеп орар.

Ном үндурулгезин эрткен беш чылда калбак хөгжээн. Ол үенин дургузунда чурттун ном үндурер черлери мурнундагы беш чылдыыннан барып 1,5 млрд. экземпляр хөй, 8 млрд. ажыг экземпляр номнарны үндүрген. Делегейниҥ чаҥгыс-даа чурттунда ынча хөй номну үндурбейн турар.

Совет ном—культураның ёзулуг үнелиг үүлдериниҥ, эҥ бүлүниг болгаш мурнакчы идеяларның неитередикчилидир. Совет кижиниҥ үзел-бодалының, оон аажы-чаҥ бүзүрелдериниҥ, угаан-бодал культуразының чаҥчыгып тургустунарынга ном чугула рольдуг.

Шинтилел-политиктиг, эртем-техниктиг, экономиктиг болгаш будурулге литературазын, оределге номнарын болгаш оределге пособиелерин, тайылбыр алыр чүүлдерни болгаш энциклопедия үндурүлгелерин парлары чылдың көвүдеп орар.

Чечен чогаал литературазын бистер аажок хөй тиражтыг парлап турар. Л. Толстойнун чогаалдары чуртта 150 млн. экземпляр томнуг, А. Пушкиннин — 143 млн., М. Горькийнин—121 млн., А. Чеховтуу—80 ажыг млн., Ф. Достоевскийнин—24 млн. экземпляр томнарлыг кылыр үнгеп. Т. Шевченконун номнары барык 500 катап, белорус литератураның классиги Якуб Колостун, латви А. Упитиин, армян О. Туманяннын 200 ажыг катап, азербайджан литератураның классиги Г. Низаминин, узбек А. Навоинин, грузин Ш. Руставелиниҥ, эстон Э. Вильденин номнарны 100 ажыг катап үнгеп.

Амгы үенин совет литературазының эҥ дээре чогаалдары, хамыктын мурнунда М. Шолоховтун, К. Фединниҥ, Л. Леоновтун, А. Фадеевтин, А. Твардовскийнин, К. Симоновтун, П. Бажаныҥ, П. Бровканың, Э. Межелайтистиҥ, М. Турзун-задениҥ, Г. Абдышидзенин, Р. Гамзатовтун, Ч. Айтматовтун болгаш оскелериниҥ-даа номнары калбаабиле сурагжаан.

Совет ном үндурулгези хөй националдыг. 1975 чылда ном үндурер 200 ажыг черлер литератураны ССРЭ-ниҥ улустарының 62 дылынга үндурген, революция мурнунда боттарының үзүк-бижин чок чораан улустарның барык 50 дылынга парлаан. Мындыг тодаргай чижек бар. Ыраккы Чоон чүктө нанай улус чүгле 10 муң кижилиг киллдыр санаттыныр турар. Ынчалза-даа олар боттарының литературалыг, талантты

ЭРГИМ КИЖИ

Чурумал

— Эх, силерни-даа кыстар! Манаа сес-ле хонгаш үндүр бижидиң, чала бээр хиреңерде мырнай-ла соңга дужундан ыравас-тыр силер. Форточкадан соок хапса, ажыл бергей силер. Аңаа-тарыңарга: «Кыланнаарын эмчи чоптээреве-стир» дээш чагаажыттаңган чорудуптуңар. Ол-бо харатпышын, сагыш-сеткили дүвүреп турган.

Кылыр дээш, күзээн бодалынга шиитпиринг эмчи ур-даа боданмайын, ынчангы облкүүс-комнуң кадык кампалал кыдынге бараш, донорлардан хан хүзээн алыр пунктуну тургузарының дугайында чоптээрел дилээн. Аныяк эмчинин ол чугула саналы деткимчеин алган. Ынчаар 1945 чылды сөөлүүреди бистиң республикавыска донорлардан хан хүзээн алыр пункт ажыттынган. Оон баштайгы донорлары медицина ажылдакчылары бөстарры болганнар.

Чоокта чаа пенсиняже үнген, ынчаарда бөжудулга бажыңында кезер эмчинин сестразы турган Марыя Андреевна Дубовская донор пунктузу ажыттынарга, бир дугаарында хаяын дужаазаган. Ол шыкаш Галина Ивановна боду, үргулар эмчизи П. Н. Краснова, терөөжеңнер эмчизи А. П. Леонтьева дээш оон-даа өскелер баштайгы донорлар турганнар.

Бөжүүр бажында эмчилер болгаш ында ажылдап турарларның колдуу-ла терөөжеңнер. Галина Ивановна оларның дугайында онза эргим чоргаарал-биле чугаалап олурар. Ындыг болуру-даа чеп, чүге дээрге оларның хөлүн дамчыштыр бичии-ле кида он-он иелерниң карааа чырып, чырык черге чаа кижилер немежин турарлар.

— Эрткен 1975 чылда 1707 чаңы уруг немешкен. Ынча кижи бүрүзүнге бистиң терөөжеңнеривис бараан болуп, буянныг чаагай керектиг кылып турарлар—деп, оон эргелекчиниң үнелелин ким-даа деткиир.

Эрткен ёнмжин Элегес-Аксы сурлан өнмелгее салгыг не Т. Шахматова келген. Мурнунда оон бөостаазынга улуг кежиглер эрттиргеи болза-даа, ол эки-ле сегивээн, саатгыг апарганынадан оон тыныжы улам дүй дыртып, оон ынай бөжүүрунуң хүүсаазынга чедир чурттаарының кандыг-даа барымдаазы чок, берге турган. Иеин камгалап алырынын чангыс-ла аргазы—кезиишкини. Оңу дарый күүседиринге шаптыктал турар чүве—оон ханының бөлүүнге тааржыр хаяның тыныбастааны болган. Абакан, Красноярск, Новосибирск дээш ол ханны сургаган, Галина Ивановнаның харыызаштаан чери-даа чок. Ур-де ораздажышкынның түнелиниде эки медээ-даа келген, Абакан хоорайдан ол ханның тывылганын дыңнаткан. Сураганаары чугула хан-даа келген. Кезиишкин кыызырынга эмчилериниң белеими дыңнадып, аарыг хижиже (ынчан ол аалынга турган) бижик чоруларга ол мнаайн барган. Галина Ивановна аарыг кижиниң бергеден, шуглулан турарын билгеш, аңаа бөлү чедер ужурга тавармышкан.

— Тамара, че чоруптар бис бе?

Ол дыка ур ыыттавайн олура:

— Бөжүдулга бажыңнының бодунга чыттырын, бодуларның хайгааралыңарга аазыр бөлүүнарза...-деп, ол негелде кыгган.

— Шынында оку өске эмнелгее чыттырар турбуже, човуланга таварышкан кижиниң хайыңга кирип, чөпшээрээп мен—деп, Галина Ивановна чугаалаан, оон ынай уламчылаанын:

— Тамарага кезиишкинин кылган, сегээп чоруткан. Чоокта чаа оон аалынга чордум, бааргыта бажыңында чок, кыштап келзе-ле, чунар-бажынап чораан болду. Оон семирээн, чараш чаагай апарганын, арныңда хүүгүзүүттүг, оон башкалар аргадыр. Дөрт үрүттүүн үзүүр бө чыдын бирги класста киргеп, биттезв чаа хар четкен. Оон кадыңда дөрт хардыг кызы аарыг, а бирээзи эмгидө.

Кара сагыыттыг ол аданыц дугайын, четче эвес-даа бол, база сөңүүргеп көрдүм. Үргүлүү арагалаар, эмнеткеп-даа кижи болду. «Шекспээр» совхоттан чоруурда күш-ажыл дептерин албаан хөлээр, паспорт столундан бөлгаш почтаар үчёдүнда база үндүр биженээн.

Чамдык бадыткалдардан ап көөрге, М. Д. Достан-оол ол черде бир кижеде олурун алган. амыр-тайбың чүрттап, ажылдап турар сүрегляг. Чаңгыыл аът ышкаш үлүүмал кижини «Шамбалыг» совхоттуң удурткучулуң кагчаан ажылга хүзээн алгаан эдеп. Ол дугайыны ында көдээ Советтиц күүскому мынчага херекке албаан келгеи кагчап-даа тавармышпас.

Ажы-тол, от-буле айтырым чүгле хүүнүң эвес, совет хоойлуда нөрдүгнеи бүгү-иитиниц чугула херээ. Мындыг турбуже, Монгуш Дүктүг-оолович Достан-оолдуң кадайының, үргуларының (1975 чылдың декабрьда) «Шамбалыг» совхоттуң директизлыкта, ында көдээ Советтиң күүскомунга моруткан билдирииишкинин мынчага түүлеп чок артканын кижи кайгаар чүве.

Ынчаарда бөжудулга бажыңында даа кезер эмчинин сестразы турган Марыя Андреевна Дубовская донор пунктузу ажыттынарга, бир дугаарында хаяын дужаазаган. Ол шыкаш Галина Ивановна боду, үргулар эмчизи П. Н. Краснова, терөөжеңнер эмчизи А. П. Леонтьева дээш оон-даа өскелер баштайгы донорлар турганнар.

Бөжүүр бажында эмчилер болгаш ында ажылдап турарларның колдуу-ла терөөжеңнер. Галина Ивановна оларның дугайында онза эргим чоргаарал-биле чугаалап олурар. Ындыг болуру-даа чеп, чүге дээрге оларның хөлүн дамчыштыр бичии-ле кида он-он иелерниң карааа чырып, чырык черге чаа кижилер немежин турарлар.

— Эрткен 1975 чылда 1707 чаңы уруг немешкен. Ынча кижи бүрүзүнге бистиң терөөжеңнеривис бараан болуп, буянныг чаагай керектиг кылып турарлар—деп, оон эргелекчиниң үнелелин ким-даа деткиир.

Медицина ажылдакчыларының ындыг кызымак, шудургу ажыл-ижинииң үре-түнелеп дээш чеже кижи оларга өөрүп четтиргенин илеретпээн дээр! Аар ааражы идегели оскүндурган кижилерни кадышкыдып алыры дег буянныг чүве турбас.

Ында ажылдап эгелээнинин баштайгы чылдарыныц камералармын деле кеспилээш, так шарыыр. Ол мурнунда чылдарда-ла ындыг турган. Ам база-ла ол хевээр арткан. Оон адаавда киноленталарлыг демир хаваржактар болгаш өске-даа эт-хереселдер ыыт-жаар чер бар. Мерген Мергенович, соой бергенде бакылаар бөлүүдерээ, Сонгу Доштуг океанда кездим бе деп бодай бээр силер; кырыыдав дүн, хүн чок дамдылаан сүтнүң дош бүлүүг дөнгеля берген турар. Культура бажыңының иштинде-даа чамдык ботарелзар «бертик-бежеэ» арткылаан. Оон ажылдакчылары чам база-ла доюун-дожаң, токчуладыр дош соктал кыштаарымыс бо чоор бе?» деп сактып келгеп, дидиреп чугаалажып турар.

Көдээ Совет даргазы К-К. Оолак, совхоз директору К. Куулар ук черинге Культура бажыңынче зө көруң, дүзедан дарыы чедирип, арга-хемчеткеп аа көрүдер.» Оон башка ажыг кыш дүштү-ле!

О. КЫЗЫЛ.

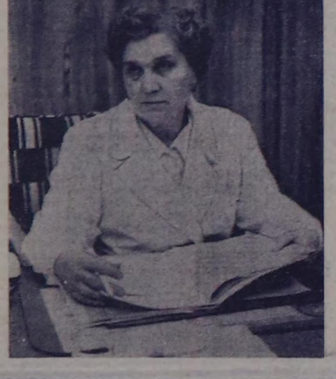

ЧУРУКТА: Г. И. Федорович.

выпбастааны болган. Абакан, Красноярск, Новосибирск дээш ол ханны сургаган, Галина Ивановнаның харыызаштаан чери-даа чок. Ур-де ораздажышкынның түнелиниде эки медээ-даа келген, Абакан хоорайдан ол ханның тывылганын дыңнаткан. Сураганаары чугула хан-даа келген. Кезиишкин кыызырынга эмчилериниң белеими дыңнадып, аарыг хижиже (ынчан ол аалынга турган) бижик чоруларга ол мнаайн барган. Галина Ивановна аарыг кижиниң бергеден, шуглулан турарын билгеш, аңаа бөлү чедер ужурга тавармышкан.

— Тамара, че чоруптар бис бе?

Ол дыка ур ыыттавайн олура:

— Бөжүдулга бажыңының бодунга чыттырын, бодуларның хайгааралыңарга аазыр бөлүүнарза...-деп, ол негелде кыгган.

— Шынында оку өске эмнелгее чыттырар турбуже, човуланга таварышкан кижиниң хайыңга кирип, чөпшээрээп мен—деп, Галина Ивановна чугаалаан, оон ынай уламчылаанын:

— Тамарага кезиишкинин кылган, сегээп чоруткан. Чоокта чаа оон аалынга чордум, бааргыта бажыңында чок, кыштап келзе-ле, чунар-бажынап чораан болду. Оон семирээн, чараш чаагай апарганын, арныңда хүүгүзүүттүг, оон ынай уламчылаанын:

А. МОНГУШТУҢ «ХҮЛҮМЗҮРҮГ» деп фотоэтюду.

УТПАСТААН МЕН

Даараныр комбинатка
Далаш-биле киире дүштүм.
Шевер, чараш кысты иергеш,
Сеткилим-даа хөлзеп үнду.

Каржык үштап менче нөрүп,
Кара костюм базып туру.
Каяа-ла бир көргенимзиг
Кайгай берген бодап тур мен.

Хүндүлеалдың самбыразы...
Күнзөмзазының чуруу ыыда.
Ам-на харын сактып келгеш,
Амыр-менди солуушкаи мен.

Удазыныңь үжүүн көрүп,
Угүлзалап даарап өрар.
Уран хөлдүг шевер кыска
Ужурашкаш, утпастаан мен.

Ажыл-иштиң шагында-даа,
Аиаа хөстүг үемде-даа,
Амдыны-ла комбинатче
Ала чайгаар киримкээр мен.

Б. ДОЮНДУП.

АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

1. Машинага хеп чугдуруп турда, өөнтөр үстүп, шыйбанталып үрелбезин дээш, өөнтөрни овиттээш, хептп ындара тыртып алыңар.

2. «Уксустуң кошкан эзимдиринге марляны оттургеш, сы тудуп каапкаш, чүвүрүнүң сыгыын үндүр баскан соонда кургадып нацар. Кургай бергенде, шын, кылын саазын оттур бээ натап изиг илиир-бле базар. Ынчан чүвүрүнүң мурнуку сыгыларн үр үеде читпес.

3. Орун бааранда чадыл каан хевисчигештерниң шаажме талазынга элээн кэш бичиибичии резиналар чыпшыр илип алырга, олар ыңай-бээр тайын, чылбас болур.

4. Лактыг идиктерниң ыланнаажын чидирбес дизе, белен-биле чаал алгаш, кургат бархат-биле ыпалгыжке дурбуптүңер. Азы согуна ээзэбиле чаза дурбуп ашташ, элээн ие иштинде иетпейн, салып кээп турар болза, идиктиң хевирн үрелбес, ыланнаанны белеп читпес.

5. Балыкты аштаар мурнунда дус-биле өгеп алыңар. Бо таварылгада балыи холдан чылбырап, ушгунмас болур.

6. Сүттү хайындырар мурнунда сакпыңче улуг эвес бергеи ак чигирден киир өктап алыр болза, сүт хуюксувас болгаш белеп эмзвас болур.

7. Бир эвес лимоннуң элээн кэш дамдызы херек апарза, будум лимонну кезип турбайн, чөөн ине-биле ийикпе, азы спица-биле дөжө иткеш, хорегээниңерни дамдыладып алыңар.

МЕҢГИ ЧУРТТУНДА

Республиканың хөгжүм-шиң театрының артистери мөңге меңгиниң чүрту — Мөңгүш-Тайгага аалдап чораан кеэгеиңер. Олар бо удаала көдээ шичилерге А. Зак биле И. Кузнецовтуң «Ийи оң» деп шинзин бараалгаткаиңар. Хөй-шиитиниң турумуун эвээдьш, хулиганнаар чоруккаудур демиселдн коргүскеи үк шинии чои соңүүртап көргеп. Мугур-Аксы болгаш Кызыл-Хая сууларга артистер алды катап ойнаанңар.

Артистер ураи талантызын чоига бараалгадырыдыган ыңгыда көрүүчүлер-биле ужуражмышкынарны кылган. Эң алдында Мугур-Аксы ортумак школазының үстүүк класстарының көрөнчилери-биле артистериц ужуражмылгазы солуун өрткеп. Анаа Тыва АССР-ниц алдарлыг артизи Людмун Солуп-оол, артистер Хертек Шырии-оол, Тамара Саан олар боттарының чогаадыкчы планнарын чугаалап бөрбаттаан, өөренчилиерге театрның планнарын таныштыргап.

Мугур-Аксының удусчу театрының коллективи В. Кок-оолдуң «Хаймраң бот» деп шинзин белеткеп турар. Артистер ук коллективтиң белеткеп алыдаарын көрүп, бот-тывыңгыр артистерге ботту дузаалырны чедирген. Мөңгүн-тайгалыглар артистерге өөрүп четтиргенин илередип, удаа-дараа аалдап кээп турарын күүзөнөр.

В. СЕРЕН-ООЛ.

МАРГЫЛДААЛАР

Спорттуң чайгы сезонун хаарыңга турасхаатқан волейбол маргылдаазын эрттиреривиле спортчулар «Улуг-Хая» совхоттуң Кон-Чыраа суурга чыгып келген. Маргылдаанның кирижикчилерн баштай күш-ажылдың хөсчүнарын-биле ужуражкан. Районнуң радиодамчыдыгазының редактору Л. Аракчаа, районга колхоз тургузуушкунунуң идепкейлиг кирижикчилериниң бирээзи Т. Ондар чымдыгларга сактышкыннарын чугаалап берген.

Волейбол маргылдаазынга Хаймараканның шилиидек командазы бирги черии ээлээп, кубок-биле шаңнаткан.

* * *

Хаймракан суурга спортчу маргылдаазыны эрттирген.

Баскетбол ойнаарыңга Кызыл районнуң Баян-Колдан келген аалчылар шылгараан. Волейбол маргылдаазынга «Улуг-Хая» совхоттуң оолдары, Хаймраканның уруглары бирги черлерни алганнар.

Тыва хүрешке 64 моге хүрешкеп. Аңаа Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң сурнуулу Матвей Донуй-оол шүүлгеп.

К. НАТПИЙ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Дыштаныр хүннерде кайнаар баарыл?

Бөгүн Политиктиг үжүрмдышкың бажыңында айтырыглар болгаи харылзаар кежээн 16 шакта эгелээр. Онколог эмчилер-биле ужуражыр.

Бөгүн болгаи даарта шыдыраа клубуунга хооранйын бирги черн дээш шыдыраа маргылдаазы уламчылаар.

Культураның болгаи дыштанылганын Гастелло аттыг парыгында Бүгү-эвилелдиц кадөө ажыл-агый ажылдакчыларының хүннүнге, Совет Эвилелиниц составында Тываның каттышкавындан бээр 52 чылына болгаи чайгы сезонну хаарыңга турасхаатқан ооннар, маргылдаалар даарта болур.

Ойнаар шөлдерге шаңналдыг массалыг ооннар 11 шакта эгелээр. Парктың шаңналы дээш волейбол, бег кагарыныц маргылдаазын организастаар. Эгелээри 11.30 шакта. Шөй кодуреринең маргылдаазы 12 шакта, шыдыраачылар ужуражылгазы 16 шакта эгелээр.

Танцыларны ээ эки күүселер дээш конкурс 20 шакта эгелээр, тнпледчилерге шаңналдарны тыпсыр.

Паркка үрер болгаи эстрадалыг оркестрлер ойнаар.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 9-ТА

9.00—«Останкинода концерт студизы чалап тур». Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге үран чүүл мастерлериниц конперти.
10.30—«Дириг амытаннар дележйинде».
11.30—«Тоолче алдаашкын», «Саопгтуг моортайнын чаа укыралдары». Уран-чечен фильм. РСФСР-ниц удустуң артнаи В. Леонтьеваның эге сөөг-биле.
13.00—Медзолгор.
13.10—«Кадыкшыл». Эртемнептередилгелиг программа.
13.40—13.50—Чапсар.
13.50—«Правда» солунчуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей айтырыгларыга хамаарышкан бесседазы.
14.40—«Бо-даа, чыыган чоп-ку!» деп телешшиниц (А. П. Чеховтуң рассказтарыны бүгүлээр) бапгайгы коргүүлгеэи.
16.30—Улуг уруска муды-фильмнер программазы: «Арга иштинде көпкада», «Сооалгу кой-гун», «Бойдус делтереин!»
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Останкинода концерт студизы чалап тур». Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге үран чүүл мастерлериниц конперти.
19.00—«Дириг амытаннар делегейинде».
20.00—Медзолгор.
20.15—20.25—Чапсар.
20.40—«Спортлото» тиразы.
20.50—«Чеден чыдарның Америказы». 9-ку фильм—«Ийи Нью-Йорк». Автору—Валентин Зорин.
21.45—«Москвачы». Телеклуб.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Гаар

Бөгүн республиканга булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланышкынныг хаттыг дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 0—5, өскелеринге 5—10 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, чагбас. Чоон чүк угланышкынныг хаттыг дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 6—8 градус чылыг болур.

Редактор
В. С. ШАРАВИЙ

БАРГАН ОЯАР...

Бичe-Тей суурга чораан, Хову кудумчузунда бичеиек баанынга тавармыга болуп, кире бердим. Бежеп догуп берген назылыг үтбай ийи чаи урут ажаан чемтерген, чаңзиок олур. Оон чүтээ ярел, ук чаштарны ада-иези кайда ажылдап туралын сонүүртадым.

— Урумнуң уруглары-дыр ийин. Иеэи тон шанда ажылдап турар—дээш, ук үтбай көзек мыт чок, харлыккан хевирлиг олур. Мээң айтырымга харыыны мынчаар уламчылады:

— Адазы каапкаш чоруткан уругтар-дыр ийин. Багай кадай мен эвес болзумза, та канчаар азы-тол чүве бо...

Сеткилим човаи ксергээн, ук ёданыл хажаи, кайнаар чоруткаиы айтырдым.

— 1975 чылдың чазы чүве. Бистиидеп «Шамбалыг» совхозче чоруткан механизатор-даар аргадыг. Дөрт уругтуң үзүүр бө чыдын бирги класста киргеп, биттезв чаа хар четкен. Оон кадыңда дөрт хардыг кызы аарыг, а бирээзи эмгидө.

Кара сагыыттыг ол аданыц дугайын, четче эвес-даа бол, база сөңүүргеп көрдүм. Үргүлүү арагалаар, эмнеткеп-даа кижи болду. «Шекспээр» совхоттан чоруурда күш-ажыл дептерин албаан хөлээр, паспорт столундан бөлгаш почтаар үчёдүнда база үндүр биженээн.

Чамдык бадыткалдардан ап көөрге, М. Д. Достан-оол ол черде бир кижеде олурун алган. амыр-тайбың чүрттап, ажылдап турар сүрегляг. Чаңгыыл аът ышкаш үлүүмал кижини «Шамбалыг» совхоттуң удурткучулуң кагчаан ажылга хүзээн алгаан эдеп. Ол дугайыны ында көдээ Советтиц күүскому мынчага херекке албаан келгеи кагчап-даа тавармышпас.

— Ажы-тол, от-буле айтырым чүгле хүүнүң эвес, совет хоойлуда нөрдүгнеи бүгү-иитиниц чугула херээ. Мындыг турбуже, Монгуш Дүктүг-оолович Достан-оолдуң кадайының, үргуларының (1975 чылдың декабрьда) «Шамбалыг» совхоттуң директизлыкта, ында көдээ Советтиң күүскомунга моруткан билдирииишкинин мынчага түүлеп чок артканын кижи кайгаар чүве.

Ынчаарда бөжудулга бажыңында даа кезер эмчинин сестразы турган Марыя Андреевна Дубовская донор пунктузу ажыттынарга, бир дугаарында хаяын дужаазаган. Ол шыкаш Галина Ивановна боду, үргулар эмчизи П. Н. Краснова, терөөжеңнер эмчизи А. П. Леонтьева дээш оон-даа өскелер баштайгы донорлар турганнар.

Бөжүүр бажында эмчилер болгаш ында ажылдап турарларның колдуу-ла терөөжеңнер. Галина Ивановна оларның дугайында онза эргим чоргаарал-биле чугаалап олурар. Ындыг болуру-даа чеп, чүге дээрге оларның хөлүн дамчыштыр бичии-ле кида он-он иелерниң карааа чырып, чырык черге чаа кижилер немежин турарлар.

— Эрткен 1975 чылда 1707 чаңы уруг немешкен. Ынча кижи бүрүзүнге бистиң терөөжеңнеривис бараан болуп, буянныг чаагай керектиг кылып турарлар—деп, оон эргелекчиниң үнелелин ким-даа деткиир.

ТОККУЛАДЫР ДОШ СОКТАП...

Мерген Мергенович! Чыраа-Бажы суурнуң Культура бажыңы кээп киргеп болзукпаза аа. Шуут-ла карак чалдаар чүве боор! Чарык, ойбакдежик батареялар ам-даа четче солуттуимаел. Ол культураның одаан сепгеп турган кыыдыгарыныц зөр чайны өттүр та чүге дооспаан чүве. Ам соок кыш дүжүп кээр чыгады.

Та чүдс чүве, кочегарлар мырыныпас: үнүп, кирип-де турар. Оон үжурудаан батареяларны чогум кым доңурганы, кым чаза «тепсискени» шыырже киргеп ис дет, билдинмейн бартылаар. Мындыг таварышгалаар чүгле бо бистиц Чыраа-Бажында эвес-ле боор. Кыш болзурга-ла мнда-мында «чаза технскеи» деп сураг болза дыцнаан кээр чүве ийин. Ажылдың ол талазын кинчаар тургусса эмнл деп кижи чайгаар-ла айтыртынып бодап көөр...

Кинозшпарат турар бичии ороллди кээп бакылаар болзуң царза, пат кайгаар силер. Ында батареялар шарыглыг, бертик-бежеэ шыкаш сагындырар, харын-даа коргунчуг. Оларга киномеханиктер «кээер эмчилер» болуп, дуза напдып турарс чарык-дежик батареяларны машина дугуйларыныи камераларын делс кеспилээш, так шарыыр. Ол мурнунда чылдарда-ла ындыг турган. Ам база-ла ол хевээр арткан. Оон адаавда киноленталарлыг демир хаваржактар болгаи өске-даа эт-хереселдер ыыт-жаар чер бар. Мерген Мергенович, соой бергенде бакылаар бөлүүдерээ, Сонгу Доштуг океанда кездим бе деп бодай бээр силер; кырыыдав дүн, хүн чок дамдылаан сүтнүң дош бүлүүг дөнгеля берген турар. Культура бажыңының иштинде-даа чамдык ботарелзар «бертик-бежеэ» арткылаан. Оон ажылдакчылары чам база-ла доюун-дожаң, токчуладыр дош соктал кыштаарымыс бо чоор бе?» деп сактып келгеп, дидиреп чугаалажып турар.

Көдээ Совет даргазы К-К. Оолак, совхоз директору К. Куулар ук черинге Культура бажыңынче зө көруң, дүзедан дарыы чедирип, арга-хемчеткеп аа көрүдер.» Оон башка ажыг кыш дүштү-ле!

О. КЫЗЫЛ.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ БЕЛЕТКЕЛ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Белеткел салбырыига автомобиль транеспортунуң, будуруүге болгаи хамаагы тудугиуң мергежиидерин өөренир факультеттерге киргелерни белеткээр. Аңаа будуруүгениң мурнакчылары, хөй-иитиниг үлегерлиг апмак ажылчыннар, колхозчулар болгаи Совет Армиязын хүрээленнеден халаш-каннарны хүзээп алыр болгаи хамаарышкаи черниден күмелзнии бижиктерни ёаугаар база ортумак эртемин доосхаи соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерни хүзээп алыр.

Белеткел салбырыига киргелер билдириишкиня-биле кадм: хамаарылгалыг черинең сүмелзии бижиии, будуруүгениц болгаи комсомол организациязының характеристиказын, ортумак эртем дооскаиының шыпылгазының болуи, «үш-ажыл дептериниц хоолгазын, 3х4 сантимеер хемчээлдиг алды фото-чуруктарны, 286 майык ёаугаар долдурган эмчи шыпылгазын, от-буленнииц дугайында шыпылгазы, өөредилге черинче чорударын шиитпирлээи хүралдың шиитпиринид хоолгазын боду дужаар.

Кирерииид экзаменнерин дужаавае, өөредилге тоягенде институтче кирерииид экзаменнерин катай дужаар. Өөреиир хуусаазы 8 ай. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр. Документтерни октябрь 10-дан ноябрь 20-ге чедир хүзээп аамр. Белеткел салбырыиың дыиакчылары стипендия, чурттаар чер болгаи студент бүрүүзүие көрдүнген өске-даа хергелел-биле бүрүи хандыртынган турар.

Совет Армиязың хүрээленнеден ноябрь-декабрь айларда халашканнар документилерии январь 15-ке чедир үеде киирип болур.

Билдириишкинии чорудар адреси: Кызыл, Рабочая 4, Красноярскиниц политехниктиг институдуиуң Кызылда филиалыныи белеткел салбыры.

ТЕХНИКУМ ЧАЛАП ТУР

Тываның көдээ ажыл-агый техникуму 1976—1977 өөредилге чылында сес чыл болгаш ортумак школаларны доосканнарны бот өөредилгелиг дараазында салбырларга хүзээп алырын уламчылазар:

1. Көдээ ажыл-агыйны механизастазары.
2. Зоотехния.

Киреринииц экзаменнери 1976 чылдың октябрь 25-те болур.

Документилерни дараазында адресче чорудар: 667000 Тыва АССР. Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 5, телефон 2-43-09.

КИНО

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Алдың даглярыига эгелээри» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак-кек чыланың буурааны» 10.20, 14.15, 15.55, 17.25 «Моңу мен алтурдум» 12.00, 19.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кыстар ашгаптыыр ужуругут» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Валерай Чизлова» 15.50, «Бачыттыг херээжен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адреси: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баанын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлаакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдазының 2-31-75, харылзалгалы секретарының 2-23-54, партийэ амыдыралы кылдазының 2-37-13, культура кылдазының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдазының 2-21-47 үлетөүр кылдазының 2-22-64 чагаа кылдазының 2-41-27 информация база совет турүүзүү кылдастериниц 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солуи келбейи баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ № 1774.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП УНЕР

Тыва АССР-ниц Министрлер Чөвүлелиниц Ном гидурер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниц типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баанын № 1). ТС—01324.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 239 (10224) | 1976 чылдың октябрь 10, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 2 көп.

МОСКВАГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Москвага, ССР Эвилелиниң Улуг театрынга, октябрь 8-те Көдээ ажыл-агыйның амылдакчыларының бүгү-эвилел хүнүнге тураскаатканы байырлыг хурал болган.

Бүгү эвилелдешкен республикалардан келген чаа болгаш мал ажыгының сураглыг мастерлери залга бар болган. Аңаа Москваның болгаш Москва чоогунуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары, тускай эртемниглери ажыл-агыйларның удуртукчулары, үлеттирүнүң бүдүрүлге черлериниң, партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларының төлээлекчилери база бар болган.

Хуралдың президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орулакчызы З. Н. Нурмев, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң министрлери, тараа кезилдезиниң маадырлары, бүдүрүлгениң мурнакчылары, көдээниң чаартыкчылары, ажыл-агыйларның алдарлыг удуртукчулары, эртемденнер өлүрушкан.

Байырлыг хуралды партияның Москва область комитединиң бирги секретары В. И. Конотоп ажыткан.

Иветиялдан ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. К. Месяц кыскан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хүлээп алганнар. Олар аңаа көдээ ажыл-агыйның амылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг күүседир дээш бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин партияга, чазакка, эш Л. И. Брежневтиң бодунга бүзүретпеннер.

(СЭТА).

Бөгүн—Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бүгү-эвилел хүнү

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Боттарының байырлалын көдээ ишчилерниң чылдың-на күш-ажылчы белектер-биле өткүүру чаңчыл апарган. Олар бо чылын — онгу беш чылдың баштайгы чылында — база ынчанганнар. Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгипе секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы бо улуг чедиишкинге идиг берген.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн Ленин болгаш Улустарның Найыралы орденниг Тыва АССР-ниң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери база күш-ажылчы белектер-биле уткаан. Мал чемининиң белеткелин, кышка белеткелди, дүжүт ажаалдазын барык дооскан, мал болгаш чер ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планнарын күүседкен ажыл-агыйлар болгаш районнар хүн келген тудум-на немежип турар. СЭКП Тыва обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге күш-ажылчы тнилелгениң рапорттары кээп турар.

Каа-Хем район октябрь сеске чедир 13327 тонна тарааны күрүне шыгжамырынче чүдүрүп чоруткан. Ол дээрге, план-онаалдада көрдүнгенинден 1827 тонна хөй тарааны шыгжамырже киргенидир. Ол районда үрезин база бүрүн урдунган. Дүк садарының чыл планы 120,5 хуу күүсеттинген. Тос айлар планындан 252 тонна сүт, 78 тонна эът ажыр саттынган. Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга хей-аът киргеН каа-хемчилер онгу беш чылдың баштайгы чылының онаалдаларын ажыр күүседирин, күрүнеге 2200 тонна тарааны, 460 тонна сүттү ам-даа немей садарын, күскү чер аңдарарын, саваң бөлерин шалыпкын доозарын, малга быжыг чем-суурну тургузарын хүлээнгеннер. «Алдан-Маадыр» совхоз, «Тинлелге» колхоз, Кызыл район болгаш оон-даа өске черлер мындыг өөрүнчүг хүлээлгелерни алгылаан, оларның үлегери улам-на нептереп турар.

Республика күрүнеге сүт болгаш эът садарының талазы-биле тос айларда планныг онаалдаларын күүседипкен. Сүт садар план-онаалдазын Тес-Хем район 144,5 хуу, Тожу 124,3 хуу, Өвүр 126 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку олуруунда келген. Тыва АССР дүк садарының чыл планын база ажыр күүсеткен, 230 тонна дүктү плындан ажыр саткан. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга хей-аът киргеН саанчыларның болгаш кадарчыларның, ажыл-агый удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң демниг ижинии түннели ол.

Бо байырлалды чер ажылының ажылдакчылары база чедиишкинниг уткааннар. Сөөлгү медээ ёзугаар алырга, тараа культураларының ортумак дүжүдү гектардан-на тос центнер болган. Чамдык ажыл-агыйларда ол көргүзүг оон-даа бедик. Оон уламындан республиканың тараа садар планы күүсеттинериниң кырында келген. Күрүнеге тараа садар планын бурунгу хүнге чедир Кызыл район 142 хуу, Улуг-Хем 159 хуу, Барыын-Хемчик 339 хуу күүсеткилээн. Байырлал бүдүүзүнде барык-лайн муң хире тонна тараа хүннүн-не күрүне шыгжамырынче кирип турган. Оон-биле чергелештир картофель болгаш ногаа аймаанның дүжүдүнүң база мурнуку чылдарныындан дээре болганын демделээри чугула. Бо бүгүнү чугаазлап тура, СЭКП-ниң XXV съездизиниң индиринден эш Л. И. Брежневтиң «... совет кижиниң чемненир столунга бүгү чүве бар болур ужурлуг. Ынчангаш ону хандырары— көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының дорт хүлээлгези» дээнин сактыры артык эвес. Чүге дээрге, ол ыдыктыг хүлээлгезин көдээниң ишчилери алдарлыы-биле күүседип тураалар. Байырлалга ынчаар ужуражыры кымга-даа өөрүнчүг.

Байырлал-биле, совет көдээниң ишчилери!

Торгалыг ортумак школаның сескен класын дооскаш, комсомолчу Чечекмаа хойжунуң мергежилин шилип ап, аңаа ажылдаарын дидим-биле шиитпирлеп алган. Белеп эвес, ынчалза-даа хүндүүг бо ажыл аңаа таныш, Чечекмаа аңаа ынак-даа. Оон бээр ам үжен ийи чыл болган. Бо үениң иштинде эрте-бурунгу тыва черде амыдырал үндезини-биле чаартынган. Малчыннарның болгаш аңчыларның чурту ам хөгжүп орар индустриялыг, улуг коллективтиг механизастаттынган көдээ ажыл-агыйлыг болгаш чечектелген социалистиг культуралыг Автономнуг Совет Социалистиг Республика апарган.

Ладывыс чонуң чоон оруундан озалаан, бедик сыр эдээнде чоога иштинге кыштап турган. Кызыл-Эник ында-хаая эвре бээрге, кырлаң кырынче үне чүтүрүп келгеш, эш ховуну эргиндир көөрүмге шапактыг кижилер Кара-Хол аазы Хемчик үүнче оожум илгидип бар чоруур. Оларның бараны читкиже корүп турглаар мен. Өткүр чывар чаактарны чылгай бээр. Соогу кончуг. Өгже дедир халып чапа бээр мен.

Тывага амыдырал эрте бурунгудан тура ыядыг турганын билир бис. Сайның борбак даштары дег, кады-даа болза бот-боттарындан хоорулчак кижилер чыдың дөрт эргиндезинде тайга-сыынар кезип, бир хонаштан оскезинге барып, көшкүн амыдыралдыг чурттап чораан.

Шак ыядыг амыдырал халаллыг болгаш берге. Кижи бүрүзү ала-чайгаар-ла бодунуң дүжүн хараның чурттаар апаар. Дортул-торел, таныш-корүш талазы-биле каракгажыы турзадаа, ол бүгү амыдыралдың алыс агымын өскертип ыыдавас. Чүге дээрге хан төрел харылзааларның арга-шынзэ кызыы, аалдар аразындан дашкаарлаар харыы чок.

Кижиниң амыдыралы, оон пегелделерни хой-ле чүүлдерден хамаарылгалыг болур. Оон дугайын бөдүүн араттар чиге биилп чораан. Чамдык дүнелерде чорумалдар бистиң аалывыска хопар дээш кээп, пашта быдаа хайнып турда, аяк шайны аартап ора корген-билгенин хөөреп бергилээр:

— Орус чурттуна патгыжып алганывыс кончуг дорууп бооп-тур. Ишкээр кода-хоорайлар өзүп, садыг-саймыырларда бараан-сараан апа төктүп чыдар түве-дир.

— Магалыг-ла апарган шаг-дыр бо—деп, авам оларга улажыр.—Кижи бүрүзүн бичезинден тура бижик-билигге өөредир дээр, аараан кижилер лама-хам чалавас, эмчилерге баар апарган. Аңылыг-ла күрүнеди болган-дыр бис.

Тыва ССРЭ-биле быжыг экономиктиг, политиктиг болгаш культурдуг харылзаалыг болза-даа, бистиң өөвүс дег, дөмей-де озалаан хевээр турган. Ам тывалар Совет Эвилелиниң өске бүгү улустары-биле демнип кадып, чаңгыс салым-чолдуг апарган. Ынчангаш чаа шагның авыралының дугаймында чугаа-соот бир кижидей өскезинче дамчып, бир аалдан өскезинче тарап турган.

Ам бодаарга, Совет Эвилелинге Тыванның эки тура-биле каттышкан дугаймында чугаа-соот оон ырак-чоок булуңнарынга дораан тараза-даа, ол хой чылдар иштинде тоол бооп тоожуп, ыр бооп чаңгыланып келген. Кижилер амыдыралдың агымы үндезини-биле оскерлии, ёзулуг хосталгаже, дең эргеже болгаш аас-кежиктө базып орарын медерел билип, сеткилиниң өөрүшкүзүн боттарының аразынга үлежип турганы ол.

Көшкүн араттар ада-огбезинниң оскен черин эдеп, дөргүл-торел, таныш-корүш аайы-биле эдержип, аргыжып чүрттап чораан. Кижи бүрүзүнүң кирер-баар аалдары саныыт, эргинир черлери кыыгаар-лыг. А Совет Эвилелиниң хамаатызы апарган соонда тыва кижиниң Төрээн чурттуун кыдыг-кыыгаары чүс-чүс катап улгадып, оон девискээриндеН хүн аппас апарган. Оон Төрээн чурту моңге харлыг Соңгу Доштуг океандан Ортаа Азиянын дунаарга изиг элезиниперинге чедир, Балтий далайның туманныг эриктеринден Оожум океанның карак четпес ак-кок делгемнеринге чедир чаттылган. Тывадар— оон девискээринде чурттаан дең эргелиг янзы-бүрү 130 национларның болгаш бичебуурай улустарының бирээзи апарган. Олар шупту— Совет Ада-чурттуң ооддары болгаш кыстары. Чаңгыс аай экономика, чаңгыс аай политиктиг тургузуг, иишти сеткил-сагыш болгаш иишти эчис соруда оларны моңгеде төрелдештиргеН.

Тыванның экономиказы болгаш культуразы Совет эрте-чагырга үезинде, Улуг-Хемниң агымы дег, дүрген хөгжөн. Ону даараазында фактылар бадыткаар.

Бүдүрүлгениң хемчээли 1945 чылдан 1973 чылга чедир 47,5 катап улгатКан. Үжен чыл мурнунда чылда бүдүрүп турган продукциязы ам 18 хонук иштинде кылыр. Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкынды 75 катап өскен. Үжен чыл иштинде дег, энергетика, ыяш ажылагый үлеттүрүү, чиик болган аъш-чем үлеттүрүү дыка хөгжөн.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези шуут-ла тамытымаас кылдыр оскерилгеп, оон хемчээли калбаргаН, дединдеп бедээн. 1944 чылда Тываның көдээ ажыл-агыйынга дүтүйлүг 42 трактор, 12 автомашина база ийи комбайн ажылдап турган. Амгы үеде көдээ ажыл-агыйга муң-муң тракторлар, комбайннар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналары бар апарган.

Сөөлгү үжен чылдарның иштинде иишти малының баш саны дыка өскен, а тарыга шөлү 6 ажыг катап калбаргаН. Республиканың көдээ ажыл-агыйынның иишти продукциязының хемчээли 19 катап көвүдээн.

Совет Тыва улус өөредилгези, кадык камгалал болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг болган. Үжен чылдарның эгезинде, тыва бижикти чогаадырының бүдүүзүнде, Тывага 26 сарыг шажын дуганы, 4813 лама, чүс-чүс хамнар «өөредип», «эмнеп» чоруп турган. Ынчан чүгле чаңгыс эмнелге пунктуз, 160 өөреникчилиг үш школа ажылдап турган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында байдал сыр өскерилген. 1975—1976 өөредилге чылында институттарга болгаш ортумак өөредилге черлеринге 6579 кижи: оон иштинде дээди өөредилге черлеринге — 2380, ортумак өөредилге черлеринге — 4199 кижи өөренип турар. Өөредилгениң бүгү-де хевирлериндө 73,8 муң кижи хаара туттунган.

Дыка хөй аныяк кижилер Москваның, Ленинградтың, Иркутскиниң, Новосибирскиниң, Красноярскиниң, Улан-Удэниң болгаш чүрттүң өске-даа хоорайларында билиг чедип турар.

Дүүмүг көшкүн ажыттарның ажы-төлү бүдүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, коллективтерни удуртуу, чырыдымышкын, эмнелге, артем болгаш чогаадыкчы албан организацияларынга черлеринде ажылдап турар. Улус ажыл-агыйында 18,8 муң дээди болгаш ортумак эртеминг кижилер хаара туттунган.

Бистиң Төрээн чурттувустуң кайы-даа будүүнга чораан, Тыва дугаймында эргелиг сагыш салымышкыны эскерип каар ёзу. Мишкининң трактор заводунга чеде бергеш, Тываже ыыдыл-на чүдүрүп чорудуп турар «Беларусьтарның» санын билип аар сеп, оон чадаг кылаштаан

(Уланчыны 2-ги арныда).

«Хемчик» совхозтуң комбайнери Доңгак ОКЧАА.

ЭЛБЕК СҮТ

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бүгү-эвилел хүнүн Чоон-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизиң аттыг совхозтуң Дөргүл сүт-бараан фермазының коллективи күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан.

Сүт будүреринің болгаш күрүнеге садарының тос айлар планын фермаңың ажылчылары ажыр күүсеткен. Күрүнеге 4410 центнер сүт садар тургаш, 4656 центнер чедирип, онаалдазын 105 хуу боттандырган. Бир инектен ортумаа-биле 2001 килограмм сүттү саап алган, ол болза эрткен чылдың бо үезиниде деңнээрге 127 килограмм хей.

Ферманың саапчыларының ортузунда социалистиг чарышка ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутазы Монгуш Алдын-кыс бирги черни эзлээн. Бир инектен ортумаа-биле 3060 кг сүттү ол саап алган. Ондар Дүктүг, Монгуш Долума, Куулар Шет оларның көргүзүүлэри база эки болгал.

М. СЕВЕН.

ИЕЗИНИҢ ИЗИ-БИЛЕ

Торгалыг ортумак школаның сескен класын дооскаш, комсомолчу Чечекмаа хойжунуң мергежилин шилип ап, аңаа ажылдаарын дидим-биле шиитпирлеп алган. Белеп эвес, ынчалза-даа хүндүүг бо ажыл аңаа таныш, Чечекмаа аңаа ынак-даа. Оон бээр ам үжен ийи чыл болган. Бо үениң иштинде эрте-бурунгу тыва черде амыдырал үндезини-биле чаартынган. Малчыннарның болгаш аңчыларның чурту ам хөгжүп орар индустриялыг, улуг коллективтиг механизастаттынган көдээ ажыл-агыйлыг болгаш чечектелген социалистиг культуралыг Автономнуг Совет Социалистиг Республика апарган.

Ладывыс чонуң чоон оруундан озалаан, бедик сыр эдээнде чоога иштинге кыштап турган. Кызыл-Эник ында-хаая эвре бээрге, кырлаң кырынче үне чүтүрүп келгеш, эш ховуну эргиндир көөрүмге шапактыг кижилер Кара-Хол аазы Хемчик үүнче оожум илгидип бар чоруур. Оларның бараны читкиже корүп турглаар мен. Өткүр чывар чаактарны чылгай бээр. Соогу кончуг. Өгже дедир халып чапа бээр мен.

Тывага амыдырал эрте бурунгудан тура ыядыг турганын билир бис. Сайның борбак даштары дег, кады-даа болза бот-боттарындан хоорулчак кижилер чыдың дөрт эргиндезинде тайга-сыынар кезип, бир хонаштан оскезинге барып, көшкүн амыдыралдыг чурттап чораан.

Шак ыядыг амыдырал халаллыг болгаш берге. Кижи бүрүзү ала-чайгаар-ла бодунуң дүжүн хараның чурттаар апаар. Дортул-торел, таныш-корүш талазы-биле каракгажыы турзадаа, ол бүгү амыдыралдың алыс агымын өскертип ыыдавас. Чүге дээрге хан төрел харылзааларның арга-шынзэ кызыы, аалдар аразындан дашкаарлаар харыы чок.

Кижиниң амыдыралы, оон пегелделерни хой-ле чүүлдерден хамаарылгалыг болур. Оон дугаймын бөдүүн араттар чиге биилп чораан. Чамдык дүнелерде чорумалдар бистиң аалывыска хопар дээш кээп, пашта быдаа хайнып турда, аяк шайны аартап ора корген-билгенин хөөреп бергилээр:

— Орус чурттуна патгыжып алганывыс кончуг дорууп бооп-тур. Ишкээр кода-хоорайлар өзүп, садыг-саймыырларда бараан-сараан апа төктүп чыдар түве-дир.

— Магалыг-ла апарган шаг-дыр бо—деп, авам оларга улажыр.—Кижи бүрүзүн бичезинден тура бижик-билигге өөредир дээр, аараан кижилер лама-хам чалавас, эмчилерге баар апарган. Аңылыг-ла күрүнеди болган-дыр бис.

Тыва ССРЭ-биле быжыг экономиктиг, политиктиг болгаш культурдуг харылзаалыг болза-даа, бистиң өөвүс дег, дөмей-де озалаан хевээр турган. Ам тывалар Совет Эвилелиниң өске бүгү улустары-биле демнип кадып, чаңгыс салым-чолдуг апарган. Ынчангаш чаа шагның авыралының дугаймында чугаа-соот бир кижидей өскезинче дамчып, бир аалдан өскезинче тарап турган.

Ам бодаарга, Совет Эвилелинге Тыванның эки тура-биле каттышкан дугаймында чугаа-соот оон ырак-чоок булуңнарынга дораан тараза-даа, ол хой чылдар иштинде тоол бооп тоожуп, ыр бооп чаңгыланып келген. Кижилер амыдыралдың агымы үндезини-биле оскерлии, ёзулуг хосталгаже, дең эргеже болгаш аас-кежиктө базып орарын медерел билип, сеткилиниң өөрүшкүзүн боттарының аразынга үлежип турганы ол.

Көшкүн араттар ада-огбезинниң оскен черин эдеп, дөргүл-торел, таныш-корүш аайы-биле эдержип, аргыжып чүрттап чораан. Кижи бүрүзүнүң кирер-баар аалдары саныыт, эргинир черлери кыыгаар-лыг. А Совет Эвилелиниң хамаатызы апарган соонда тыва кижиниң Төрээн чурттуун кыдыг-кыыгаары чүс-чүс катап улгадып, оон девискээриндеН хүн аппас апарган. Оон Төрээн чурту моңге харлыг Соңгу Доштуг океандан Ортаа Азиянын дунаарга изиг элезиниперинге чедир, Балтий далайның туманныг эриктеринден Оожум океанның карак четпес ак-кок делгемнеринге чедир чаттылган. Тывадар— оон девискээринде чурттаан дең эргелиг янзы-бүрү 130 национларның болгаш бичебуурай улустарының бирээзи апарган. Олар шупту— Совет Ада-чурттуң ооддары болгаш кыстары. Чаңгыс аай экономика, чаңгыс аай политиктиг тургузуг, иишти сеткил-сагыш болгаш иишти эчис соруда оларны моңгеде төрелдештиргеН.

Тыванның экономиказы болгаш культуразы Совет эрте-чагырга үезинде, Улуг-Хемниң агымы дег, дүрген хөгжөн. Ону даараазында фактылар бадыткаар.

Бүдүрүлгениң хемчээли 1945 чылдан 1973 чылга чедир 47,5 катап улгатКан. Үжен чыл мурнунда чылда бүдүрүп турган продукциязы ам 18 хонук иштинде кылыр. Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкынды 75 катап өскен. Үжен чыл иштинде дег, энергетика, ыяш ажылагый үлеттүрүү, чиик болган аъш-чем үлеттүрүү дыка хөгжөн.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези шуут-ла тамытымаас кылдыр оскерилгеп, оон хемчээли калбаргаН, дединдеп бедээн. 1944 чылда Тываның көдээ ажыл-агыйынга дүтүйлүг 42 трактор, 12 автомашина база ийи комбайн ажылдап турган. Амгы үеде көдээ ажыл-агыйга муң-муң тракторлар, комбайннар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналары бар апарган.

Сөөлгү үжен чылдарның иштинде иишти малының баш саны дыка өскен, а тарыга шөлү 6 ажыг катап калбаргаН. Республиканың көдээ ажыл-агыйынның иишти продукциязының хемчээли 19 катап көвүдээн.

Совет Тыва улус өөредилгези, кадык камгалал болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг болган. Үжен чылдарның эгезинде, тыва бижикти чогаадырының бүдүүзүнде, Тывага 26 сарыг шажын дуганы, 4813 лама, чүс-чүс хамнар «өөредип», «эмнеп» чоруп турган. Ынчан чүгле чаңгыс эмнелге пунктуз, 160 өөреникчилиг үш школа ажылдап турган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында байдал сыр өскерилген. 1975—1976 өөредилге чылында институттарга болгаш ортумак өөредилге черлеринге 6579 кижи: оон иштинде дээди өөредилге черлеринге — 2380, ортумак өөредилге черлеринге — 4199 кижи өөренип турар. Өөредилгениң бүгү-де хевирлериндө 73,8 муң кижи хаара туттунган.

Дыка хөй аныяк кижилер Москваның, Ленинградтың, Иркутскиниң, Новосибирскиниң, Красноярскиниң, Улан-Удэниң болгаш чүрттүң өске-даа хоорайларында билиг чедип турар.

Дүүмүг көшкүн ажыттарның ажы-төлү бүдүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, коллективтерни удуртуу, чырыдымышкын, эмнелге, артем болгаш чогаадыкчы албан организацияларынга черлеринде ажылдап турар. Улус ажыл-агыйында 18,8 муң дээди болгаш ортумак эртеминг кижилер хаара туттунган.

Бистиң Төрээн чурттувустуң кайы-даа будүүнга чораан, Тыва дугаймында эргелиг сагыш салымышкыны эскерип каар ёзу. Мишкининң трактор заводунга чеде бергеш, Тываже ыыдыл-на чүдүрүп чорудуп турар «Беларусьтарның» санын билип аар сеп, оон чадаг кылаштаан

(Уланчыны 2-ги арныда).

ЧЕЧЕКТЕЛ-ЛЕ, ТӨРЭЭН ТЫВАМ

Тыва 1944 чылдың октябрь 11-де Совет Эвилелиниң улустарының найыралдыг акы-дунма өг-бүлезинге эки тура-биле бактаап киргеН. Оон бээр ам үжен ийи чыл болган. Бо үениң иштинде эрте-бурунгу тыва черде амыдырал үндезини-биле чаартынган. Малчыннарның болгаш аңчыларның чурту ам хөгжүп орар индустриялыг, улуг коллективтиг механизастаттынган көдээ ажыл-агыйлыг болгаш чечектелген социалистиг культуралыг Автономнуг Совет Социалистиг Республика апарган.

Бөгүн–Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бүгү-эвилел хүнү

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

«Тиилелгенин» карак четпес ховуларында онгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүн ажаалаан механизаторларының арасында Күш-ажылчы алдар орденниң III чергелиниң эдилекчизи, № 2 бригаданың трактористи Кызыл-оол Бавуусевич Ооржак тергиинилериниң бирээзинде самадып турар. Кызымаа механизатор хүн үлүүн 125 хуудан ыдыктайн турар.

Долума Шагдыр-ооловна Кара-Сал — Чоон-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң мурнакчы сааичызы, оон ат-сураа чүгле районда эвес, республикага бээри алаан. Ажылынга түс эрткен чылын бир инектен 2250 литр сүттү сааган, а бо чылын оон хейнү саар.

Бай-Тайганың мраккы Кара-Хөлде малчын Хертен Оданович Манчын-оол районда сураглыг хейжү. Оон малының дениглеэн чылдың кайы-даа үезинде эки. Ындыг болбас арга чок. Аныяк коммунист партиянның XVI область конференциязының делегады. Оон коргузуглерни чылдан чылче бедип орар.

А. КОНГУН-ООЛДУҢ фотолары.

Кае-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери партиянның XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар даш чаа беш чылдың баштайгы чылында эрес-шудургу ажылдаан. 1976 чылда колхозчу ишчилерниң мурнунга кажаттысымдан даа артык улуг болгаш хүндүлүг соруглар салдынган. Оңу кедиишкиниг шиитпирлээр — онгу беш чылдың дараазындагы чылдарының соруглаларын күүседириниг шиитпирлиг башкы болур дээрзин билип турар бис.

Ажыл-ишинде будүүгүр бооп, көдээ ажыл-агый продуктуларын, ыланггыя кол продукция — тарааны күүрүнге садар талазы-биле боттарывыска алган социалистиг хүлээлгелериниң Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бүгү-эвилел хүнүнүң будүүзүнде күүседиккенивисти СЭКП-ниң Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниге, облпрофсөвүзелге болган ВЛКСМ обкомунга рапорттаан бис.

Тараажылардың маадырлыг ажыл-ижин мактаары чөптүг. Оларның эки ажылының чажыды чамгыс — черинге кеглиин четтирер даш сагыш човаашкын. Минералдыг болгаш органиктиг чемиштиглиглерни хейнү төнкеп, часкы, күскү хөвү ажылдарын агротехниктиг хуусаалдарда чоруткан болгаш оон-даа эвес. Ол ышкаш бедик дүжүттү кыска хуусаада ажаап алырынга партия болуглериниң түргүскей чорук улуг рольдуг болган.

Организастыг ажылдарны күштелдиргенивиниң түңнелинде колхоз бо чылын бир-ле дүгаар 5 муң тонна ажыг эки шымарлыг тараанны Төрээн чурттуң шыгжамырынга киирткен. Кедир чылдың дүжүдүлүг үдезинга болуг үрелиг уруг алырын база вооскан, ажыг үеде ажыыл ажылдарынга түлүктээн.

Ажаап алган дүжүдүвүстүң арбын болганын санаг көргеш, күүрүнге аа-даа 200 тонна тараанны немей садарын хүлээнген бис. Бо ажылды база күүседиккенивис. Сөөлүгү 75 тонна эки шыкартыг кызыл-тасты хей чүүк сеертүр оң ажыг машиналар колонназы ийи хонук бүрүнгээр Кызылдың сайгарылга бааза-зынга чедиртеп.

Ажыл-херектиң чедиишкинин хандырып турар алдын колдуг мурнакчыларны мактаа адаары база көрүнчүт-дүр. Коммунист Сергей Оюң бо чылын 500 тонна тараа бастырар деп бедиткен хүлээлге алгаш, оңу 720 тонна кылдыр күүседткен, а механизатор Николай Морозов 660 тоннаны бастырган. Коммунистер Аракчаа Пагдарын, Доңбан Даваа олар боттанының хүлээлгелерин ыракта ажырганнар. Тараанны тавычалай кестиреринге Дима Кудряшев шылгаран, 730 гектар черни кестиргеп, а Иван Бочкарев 702 гектарны кескеп. Черинге, тараанның үнезин билир, ол дээш сагыш аарыг чоруур ыңдыг киживер бисте оң-оң.

Кыштың кадыг-берге шылгаалаларында биске көрүнчүт эвес деп чүвени чугаалаксаа тур мен. Чүү дээш, колхоз иниитиниң малынга четчир сеннят чемсүүрүну тургузуп алган. Чижээ, 3230 тонна сигенни 2800 тонна сенажты, 8600 тонна силосту белеткеп, бо дээрге биске четчир, кедир чылын — онгу беш чылдың ийнги чылында элбек өзүт, сүттүг алырының аргалары тургусктаан.

Сааичы Даваа Дежитмаа саар инек бүрүүзүнден-не бо чылын 1600 кг сүт саар күүзелге алган, ам бээнги инектен-не 1714 кг сүт саап, чыл планын күүседиккен. Ол ышкаш оон оон Дина Нагирева чыл планын ажырган. Сагган сүдүсаа долуп турар сааичыларның хүраанга ооруп турарындан колхоз күүрүнге чылда 629 тонна сүт садар планын октябрь 1-де 686 тонна кылдыр ажыы күүседткен. Сааичыларның күрзазыры улуг: олар чыл тоңчуүзүне чедир ам-даа 140 тонна сүттү немей бүдүрүп, садарын шиитпирлээн ажылдан турарлар. Колхоз күүрүнге дүк садарының чыл планын база күүседткен.

Кандыг-даа ажыл боду бүтпес, оон боттанышкынын күш-ажылчы кижилер шиитпиргеп турар болганда, колхозтуң үстүнде айыткы чедиишкиниерни хандырган колхозчуларывыга улуг өөрүн четтиргенивиниң «Шын» солуунну дамчыштыр иштерилээри мөзээ база өөрүшкү болду. Найысылалдың автотранспорт организациязының чоггаттыларының, кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдарының ажаал алышкыны үезинде чедиргеп улуг дузаалы колхозтуглар бедин-биле үнелээн.

СЭКП ЦК-ниң Чиигизее секретары эш Л. И. Брежневтиң Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң чугаалаазы ажыл-херекчи сүмелериниң — ол ышкаш Леонид Ильичиниң француз телевидениезиниң корреспондентизиниг интервью бергени, партия Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазының хүтөлмезинде, партияның база Совет күрүүнүң тайбың политиказының дугайында тодаргай харыысалы «Тиилелге» колхозтуң шинчилери ийин-биле деткип, даа үлүм сорук киргин, бо чылгы чедиишкиниериниң үлаң быжыглаарын шиитпирлээн.

Бистиң мурнуузуста соруглар ам-даа улуг: немелде хүлээлгелерни чедиишкиниг боттандырар, кыштаглаашкынга белеткелди доозар болгаш оон-даа есие. Оңу тиилелгежилер чедиишкиниг шиитпирлээр аргалыг.

В. РЫЖОВ.
«Тиилелге» колхозтуң баштаар черинниң даргазы.

Тываның көдээ ажыл-агыйының хоочуннары:

Моңгуш Чода — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Чаа-Хөлчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжукчу;

Ышаалай Бады-Хөө — Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Эрзивиле «Чаа өрүк» колхозтуң чылгычызы;

Ооржак Лопсанчап — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, персоналдыг пенсионер.

ДУРЖУЛГАНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Оңгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүм ажаарынга улуг-хуумну киириштирип, сетиилим чоргаар, мотым бедик боор, Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бо хүнүн уткудум.

Бистиң ажыл-агыйывыстың механизаторлары бо чылын 16200 гектар тараа культураларын ажаар. Ол соруглагны кыска хуусаада, бедик шинардыг кылдыр күүседирип кижи бүрүзү хүлээнген. Шынаа-ла, тараажы бүрүзү бодунга алган социалистиг хүлээлгелерин медереп билип, тараажы алдар-адын сыкпас даш кызымаан ажылдаан. Оон түнелиинде соехоз бо хүннерге чедир күүрүнге тараа дүжаар планын күүседткен.

Бистиң хөвү ажылдакчылары дүжүт ажаалдазымнче кирер бетинде СЭКП Төп Комитединиң Чиигизее секретары эш Л. И. Брежневтиң чүртүүн сураглыг тараажыларының чагаазынга харыысаан танышкан бис. Оон «Элээн каш хүннерни камнап алыры дээрге-ле, чедирилгин экзожеткеним ол. Бир эвес механизатор бүрүзү мурнакчы технологиг-биле чеңеегленимишаан мастерлериң аргазыбыле ажылдаар болза, ажаалда агрегаттарының бүдүрүкчүүлүг бети дээрге, үштүү бир кезии хире улгаттырып болур» дээш сестери бистерни сорун киирген. Оон ажыыл болуктеп ажылдаар аргалы бо чылын база шимчээшин алдырыс. Техниканы долу ажыглаарынга, оларны сеткеринге болгаш механизаторларның бүдүрүкчүлүг ажылдарынга ол улуг идегин бергени.

Боттарывыстың бар турган арга-курлавырларывысты сананып көргеш, мурнакчы дүржулганың үлегерин эдерер деп шугуулуттувус. Ынчангаш, баштайгы дээрезинде ийи ажаалда-транспорт отрядын тургузуп, отряд бүрүзүн 3-3 звеноларга хуваагаи бис. Мен бир отрядтың удуртукчузунга томуйлаттым.

Бистиң коллектививисте ниитизе-биле 28 комбайн бар. Звено бүрүзү 8—9 агрегаттыг. Оон аңгыда сөөртүлге транспорту база быжыглаттыгган. Күүрүне шаналының шуреады. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. К. Тока аттыг шаңнал даш ажылагыйга калбаргап социалистиг чарышка бистиң отрядтың кежигүнүнерни база багай эвес киришкен. Хей-хей кижи оң шаңналды чедип ап, тиилелгилерниң одурүүнга саватээны өөрүнчүг.

Тараанны чедирер чок ажаар! Бо ыңгыырлыг бистиң механизаторларның шупту-зунуң чүрээтериндө сиңген. Бистиң республикавыс ажылагыйларында онгу беш чылдың баштайгы дүжүдүн чедирер чок ажаар даш кижи бүрүзү харыысалгалыг ажылдап турар. Ыламгыя Кае-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң, Чоон-Хемчикте «Суг-Хөл» совхозтуң болгаш өскө-даа ажыл-агыйларының тараажыларының чедишкиннерин өөрүнчүт. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бо байырлалын олар база улуг-улуг чедишкиннерлиг үткүн турар.

Техниканың «кадык» болуру механизатордан хамаарылыг. Комбайнер эки болур болза-ла, комбайн түрү дүшпес. Оон көөрүнериниң элекке элээр чорууу — механизаторлардан улуг хамаарыжыр болгай. Ынчангаш, «Сельхозтехника» даарга, артыш кежектер долган склад эвес-тер деп чүвени бистиң коллективтиг механизатор бүрүзү медереп билип, башкарган комбайнынга кижа бүрүүзү камнуг ажылдаа келген. Үредик комбайн чедир хире үелиг, немелде күш-ногаар ийин? Оон ажыыл чок турган чаңгыс хүнү он-он тонна тараанны чедир ажыттымнаан-ы-дыр. Ынчангаш, комбайнны бичии шала-даа ажаа турбушпас даш бүгү-не хемчеглерни ап келдинис. Оон түнелиинде бистиң отряд бо хүннерге чедир хей тонна тараанны бастырган.

Дүжүт ажаалдазының үезинде механизатор кижи эштиг болурга кончуг эки. Хей-хей шактар дургузунда үүк-соксаал чок ажылдап келирге, бергеин чүү дээр! Бистиң район Советиниң депутады М. Моңгуш бодунуң агрегадынга дүүнгү курсантыларны ажылдадып алган. Оон үлегерин хей-хей комбайнерлер эдерген. Ол чорук комбайнерниң мергежилии шиңгээнин алырынга аныяктарга база улуг дузалыг дээрзин дүжүт ажаалдазының үезинде практика бадыткаан.

Ынчангаш, бистиң отряттың-даа, совхозтуң-даа, районнуң-даа тараажылары дүжүт ажаалдазынга эрестиг киржин, боттарының мурнуга салган соруглаарын чедишкинниг күүседткенин бо-гүи бистиң байырлалывыска демдеглээри өөрүнчүт-дүр.

В. ЯНЧАТ,
Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң ажаалда-транспорт отрядының начальнигы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

АНЫЯК-ДАА БОЛЗА

Аныяк коммунист Владимир Самбууевич Дандаа — Эрзивиле «Чаа өрүк» колхозтуң мурнакчы хейжулларының бирээзи. Тос чыл иштинде хей шалдап келгенинниң үезинде бөлүнүп алган хүзээлгелерни чедишкиниг күүседип, малдан алыр продуктуларны көбүдеедир, оон шымарым эжиндер даш келгеп.

Партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерни амыдыралга боттандырар херекке оон киирип турар үлүү өөрүнчүг: онгу беш чылдың баштайгы чылында аныяк коммунист В. Дандаа төрүүр чус хойга өнаштыр 102 хураганны ап, хойдан-на 2,7 кг дүүтү кыргып алган. Владимир Самбууевич иштиниң малынга чем белетказар кампанияга идепкейлиг киришкеш, 10 тонна сигенни хөл кадыры-биле көзип, кыштаанда чедирип алган. Ол, он ийи тонна өдекти база болуп алган.

СЭКП өбкомунуң кежигүнү В. Дандаа нуш-ажылга чедип алган улуг чедишкиннери даш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден болгаш Ленинчи юбилей медалы-биле шаңналган, 1974, 1975 чылдарның социалистиг чарыжының тиилелчизи деп демдектер оон хөрээнде чайнап чоруур.

Ч. СҮЛЬДҮМ.

ЧАРЫШКА ТИИЛЕДИМ

Бистиң «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазының сааичылары онгу беш чылдың баштайгы чылының күүрүнге сүт дүжаар талазы-биле планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседир даш кызымаан ажылдаанар. Оон түнелиинде бо: эрткен тос айларда бистиң фермавыстың сааичылары иштизи-биле бир баш инекке онааштыр 1777 килограмм сүттү саап алган.

Бо чаагай херекке мээң бодумнуң киириштирген үлүг-хуум база бар. Менде 26 инек быжыглаан. Оларның ажаалда-тежээлдезин шудургу чорутканымдан бир баш инекке онааштыр 2282 килограмм сүттү бо чылдың эрткен айларында саап ап. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнге тураскаадым, сааичылар аразынга налбарган социалистиг чарышка тиилелчи болдум.

Чогум бодум ажыл-агыйга сааичылаан ажылдаа-ла алды чыл чеде бердим. Бо үезиң дургузунда үей-хей литр сүттү саап келдим. Бо чызы көргүүүм мурнуку чылдардан черле дээре болду. Оон чылдагааны тодарган: бүгү совет инекилер онгу беш чылды бүдүүлгенниң ажык-тыынын болгаш ажылдың шымарының беш чылы даш ажылдап турда, кижи чайгаар-ла кап дакпир күжегинишкинниг ажылдаар чүве-дир.

Сааичылаан ажылдан келген чылдарымда алган хей аныяктарны бо мергежилге өөрөткеп мен. Оларның чамдыктарының сөөлүг үеде шымарык коргузуглүг чедип ап турары өөрүнчүг. Чижээ, комсомолчу Наталья Ооржак. Ол эрткен тос айларда бир инекке онааштыр 1820 килограмм сүттү саап алды. Бо хире чедишкиниерни чедип алганы даш бүгү коллектив ажаа чоргаарлаан турар. Наталаның чедишкинии — мээң база чедишкиним.

Т. КОНОБЕЕВСКАЯ.
Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң сааичызы.

АЖЫЛ ДЭЭНДЕ САЛДЫКПАС

Тал-Аксыдан шөйлүп баткан улуг оргааның кырын дургаар тарымык оттап тораан хөөн кадарчы бараанның каан, хире-хире дайгырып каап, солуң номчуп орган. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының байырлалы чоокшулаан тудум-на партияга болгаш чазакка иштиглериниң күш-ажылчы рапорттарының, планныг онаалдаларының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүседтиниң турарының дугайында медээлериниң көвүдеп турарын ол эскерген. Кае-Хемде «Тиилелге» колхозтуң болгаш Казахстанның тараажыларының, Тес-Хемде Хараал-Тей сүт-бараан фермазының болгаш Чоон-Хемчикте Сат Чүдүлмаанның хойжу бригадазының чедишкинии сеткилди өөрүп турган.

Чедишкин. Ол сөстү адаары белеп. Ынчалаа-даа ында шудургу күш-ажыл болгаш чоннуң дерк сиңнеккен. Ол дугайын бо кадарчы — Сайлаа Көржең-оол эки билир. Чүге дээрге, ол боду иниитиниң малын өөттүрер талазы-биле чедишкинии чыл бүрүде чедип ап келген. Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени, Ленинчи юбилей медалы, хүндүлүг бижиктер болгаш алдар-ат оон бадыткалы ол.

Бо малчының адын дыңнаваан. Көржең-оолдаар шимчээшкинин билбес кижи Тывада чок. Таңдыла Салчаа Тока аттыг совхозтуң хоочуну хойжуу ол. Сайлаа Түлүшович Көржең-оолдуң хой кадарын чорууру бо. Оон боду чолдаксымаар, эптиг долгап, хорээ кадбак, улуг карактарлы болгаш хүрегтир доңгуй калган шырайы үргүлчү хүдумзуруп чоргаар шыкаш. Бажының дүгү нажарын келгеп, диштери түп дет ак. Чугаакыр болгаш омак деп чүвези аажок. Баштаксымаар. А ажыл дээрде ол мырыңай салдынмастай бээр. Кажаазының көржегин белип чамдыкта кадайы-биле ийилээп ийибир хүн дургузунда коптарып алган болгулаар. Кодам дөмейээ-кээрипге бок черле көзүлбес, одаар ыяш, кургадыр көржең, мал чеми — шупту эмгелиг. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, хөглүг болгаш ажылгыр киживе-дир болгай.

Көржең-оол 1957 чылдан бээр хой малдаан. Эрткен үезиң дургузунда планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелериниң барык чылдың-на долдур болгаш ажыр күүседип келген. Ынчалаа-даа оон күш-ажылчы орунга белеп чүве турбаан. Шудургу ажылдаанының түнелиинде коргузуглер чүтөөртеп келген. Чижээлээрге, эрткен чылын төрүүр түс хойга онааштыр 110 хураганны доруктурган, хой бүрүзүнден-не 4,2 килограмм дүктү кыргып алган!

Сайлаа Түлүшович суурда база, кыштаанда база бажыңныг. Кайы-хында-даа Ильичиниң сайгылгаанны чыры турар. Кайы-даа бажыңында телевизор, хөй чуур машина, сообдукчу даш өскө-даа эт-сеп бүрүн. Арыг-силиг. Суурда огородтуг. Суурда бажыңын ам тоску классчы Катяны дуңмалары-биле — ийи классчы Юра, белеткел класында Уля, садикте Долаана — кадыг эзлеп турар. Оларның өөредилгези эки, черле кежээн аажок. Ада-иениң ол уругларынга ийи-бир хонгаш-ла чедери чаячыл ашаптан. Өгбүлениң школазы доозуңнан уруглары база бар. Надя Кызыладың башкы училищезинин ийнги курсунда, Слава — аныяктарның аттыг-чарлыг Бүгү-эвилел тудуу — БАМ-да. Сайлаа биле Татьяна Көржең-оолдарның күш-ажылчы болгаш кижилидикчи үлегериниң база мөзү-шынарының ам кымга-даа билливе бергеин чугаажок. А Татьяна Адыгжыевна — Элегес кодээ Совединиң депутады, Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи, алды урутчуң иези. Өгбүде иелериниң кайызы-даа хой-ниитя ажылынга база идепкейлиг. Чурал-сутлаа, шеф даш олурбас.

Байырлал будүүзүнде Элегес, ыдыктыг Тал-Аксы бо мынчаар доңат болган. Амдаа сооксумаары ажаок: Таңды-Уланың харының тыныжы көзүп турар магатчок. Эртикеп дүше бааа хар-хыраа дүжүүкеп. Оң эрин көөрге, шык оттуг хой амыраң дайнап турган. Кадарчы солуунарын сапшынын хөөчүзүүче эптиг-биле суг бадырыкпаш, даңзазын ушуп келген. Ажаап каапкан доорузун, сынныр сирттериниде харлар, от-сеп-тен болгаш арга-ыяа малчын кижиге база бир белеп эвес үениң чоокшулаан орарын сөөлеп турган.

Кадарчы өскөзөртен келген дотпелер-дир ийин бо. Красноярск уксаның Чаа черге, чаа ыяштатта, чаа эрге таарыжыр ирги бе? Кырган хой-ларым турда, амыр-ла ийик-

кылдыр бодаңгылаан. Оон оолу-даа чөп: кыштың каанчаар ашканындан оларның төлүүн доругуучал болгаш бижыг болуру улуг хамаарылыг. Тарып боозадыгланы база эрте чоруткан. Бо бүгү Көржең-оолдуң сагыанын амыратпайн турган. Ынчалаа-даа оон кышка бүдүмчелиг белеткеңгени, хойну Татьяна Адыгжыевнаның тарааны тускай эртемнигленнің сумезин хамык чүвениң эки болуруңга идегелди берип турган.

Көржең-оол кырыдыр малдаан хоюндан бо чылын чүс хойга онааштыр 85 хураганны доруктуруп, 3,5 килограмм дүүтү кыргып алган. Ам оон коданында 653 дөтпе бар. Олардан эвээш эвес продуктуну алырын ол шиитпирлеп алган. Аңаа чедишкиниң бөгүн күүзөрү өөрүнчүг.

К. ЧООДУ.

ЧЕЧЕКТЕЛ-ЛЕ, ТӨРЭЭН ТЫВАМ

(Этези 1-ги арыында).

автомобиль будүүрүп турар заводка хире бээр сен. Оон эжиннеден үнген залчегдит «БелАЗ» Ак-Довуракче. Чадаанаңың азы Кае-Хемниң хөлүр-даш дургайларынга барып ажылдаар-даа чадавас.

Минск хоорайда Ада-туруттуң Улуг даймының музейи бар. Оон хей санныг залдарын эргип-кезип турган. Бобруйск хоорайны дайгындан хостаар дээш аңы-тыныдан чарылган Кызыл чурттуг маадыр Бухгуевтиң чуруун шиитпеп мен. Оон бир азыда делгеп каап капитан Гастеллоның самолёдунуң бузунду-рарынга дээш, төрээн Кызылымда оон адыбле адаан хынтаамыга парытын сактып турдум...

Белоруссия бистеп муним километр ырап-даа болза, оон ажыыл-ын ажыы-лының салым-чолу болган сеткил-сагыжы бистиң чонувус-биле тудуш. Оларның кылган тракторларын, машиналарын мумган тыва оолдар тараа тарын, сигеп кезип, даг-дүгү, хөмүр сөөртүп, иниитиниң дерээ-ниин кымыжак ажылдаан турар. «Беларусьтарның» ажыын көрген малчыннар мынча дижир:

— Магалыг-ла эт-тыр бо. Кадыр-берт оруктарга мантаан турда, аттан барын дудак чок.

Шак мындыг сөстерни хейжулардан, тараажылардан, сааичылардан дыңнаан болур. Олар кызыл хол-биле кылыр аар-берге ажылдан колдуунда хөтөлгаан. Тракторлар, комбайннар, машиналар кижилериниң күш-ажылының будүрүкчүлүүн чүс-чүс катаа бедиткеп. Тываның күш-ажылчы кижилери ол дээш техниканы будүрүп умдурүп, бисче чорудуп турар аңы-дүңма улустарга өөрүп четтиргенин илередип чоруур.

Бисте күш-ажылдың кижилерин хүндү болгаш алдар бүргээн. Күш-ажылчы маадырлыг чоруу даш бээ социалистиг чарышка идепкейлиг киришкен даш улус ажыл-агыйының бөлүк культураның 15 мурнакчызынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысхаан. 140 хире кижиниң Төрээн чурттуң дээш шаңналы — Ленин ордец-биле, 1600 ажыг кижиниң ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңналаан.

Мурнакчы кижилер чазактың дээш организаларының ажылында идепкейлиг киржин турар. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге 125 депутат сөңгүткен. Ажылчыннар, колхозчулар болгаш албан-хаакчылар-ның үе-не дээре даш төлээлерин ында сонгаан. 55 ажылчын, 12 колхозчу азы депутаттарның 51,2 хуузу бүдүрүлгенин мурнакчылары боон турар.

Күш-ажылчы Тыва Төрээн чурттуң күчүзүн бөлүдериниге бодувуң төлептиг улуг база киирип келген. Даг-дүгү, кобальт, моңгуш суу сөөртүкен машиналар Саян даглырын ажыр шуужун чорун турар. Даг-дүгүн Москванын, Ленинградтың будүрүлгелериниге, Сибирьниң болгаш Ырак Чоон чүктүң үлегүр төптеринге чорудун турар.

Экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинге-биле чергелештир кижилер база өөрүп, әртем-биле улгадып, сеткил-сагыжы байын келген. Амыдыралдың иниитэ байдалы экижээн, чоннуң кадымның камгалалы сайдырааи тудум кижилериң саны база өөрүп турар. Чижээлээрге, 1959 чылда кылган чиге бүүтээр алырга, тывалариның иштиг саны 98 муң турган болза, ам 140 муң ажыг апырган.

Бо бүгү дээрге Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының тыва черде биттанымнының хереченип турар фактылар-дыр. Тыва чоп Совет Эвилелиниң аңы-дүңма өөрүлезинге киргеш, киска үемниг иштинде бо хире гайымрап, хөгжээн-дир. Республиканың ажылчы чону партияның XXV съездиниң шиитпирлериниге сорук киргеп, онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседир даш кызымаан ажылдаан турар.

Хамык чүве дешнегедел бандинер болгай. Социализм кижилериниң дең эргелии, хостадыгы, ажыдүмалышкы чорууң магадылап турары моон нелеңдир. А капитализм ыңдыг эвес, хамык-ла чүвезин олча-ажык хараар, бодуун чоннуң хоойлу ёлүттаар эрелерин хандырбайн, харын-даа оларның аразынга сөөк-яды малгаар чорукту хоочулаидырып, өшөжээнин чидиглевдирип, бот-боттарыга удурлашкынак кыдыр суртаал чорудун турар. Делегейниң улустары мичеңгеш ышкы иниитилеп — социализмниң талазынче чайгылың турарының ужуру-дазында.

Тыва улус бодуңуң үезинде революсчу болган төөгүлүг шиитчилгени кылып, ССРЭ-ниң пайыралдыг от-будезинге эки турабыле киргеш, аңы-дүңма улустар-биле кады улут делгем болгаш аас-чеижиктиг орукту тып, коммунизмниң бедиктериниче идегелдиг баып орар.

М. БАЙЫР-ООЛ.

Л. И. Брежневтиң Антонио Агостиньо Нето-биле найыралчы ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Анголаны хостаары дээш Улусчу шимчээшкинниң (МПЛА) Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентиниң А. Нето-биле ужуражыышкыны октябрь 8-те болган.

МПЛА-ның болган АУР-ның чазаанда ажыл-чорудулгазының дугайын, колониалдыг эрткен үениң үрэлгэтарын болган даштыкы шеңгэ интервенциязының уламчыдан болдуган үрегдел-хоозуралды ажыл эртээринче, дешпилегли социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырарыңче уламдыр ангола улустуң кылын турар күжениишкиннериниң дугайын эш А. Нето дыңнаткан.

Чуртуң хамаарышпас чоруун бижыглаар болган ооң социал дешпилегиниң оруу-биле хөгжүлдээн дээш демисежип турар Анголаның улуу-биле совет улустуң ачы-дүмалыышкы эң-сеткил каттыштырылгазын эш Л. И. Брежнев илертейлээн.

Делегей политиказының кол айтырыгларының талазы-биле СЭКП-ниң болган МПЛА-ның үзел-бодалгаларының дүжүп турарын эштер Л. И. Брежнев биле А. Нето демдеглеп, улустарның тайбыцын болган аймыл чок чоруун бижыглаарының, колониализмниң болган националдарлалды эчизинге чедир үзүткээрлиишкә хөрээнге социализмниң делегейниң болган национал хосталга күштеринииң аразынга кады ажылдажылганың төөгүлүг ужур-дузалыын онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң болган МПЛА-ның аразынга харылзаалар база аргыжылгаларны улам ыдай бижыглаарының болган калбартырының айтырыгларынче эштер Л. И. Брежнев биле А. Нето улуг кичээнгейин салган.

Ужуражыышкын туректиң хамыдыдан пайыралдың болган бүрүн билчиишкиниң байдалынга эрткен.

Совет-ангола чугаалажыышкыннарның доозулганы

Совет-ангола чугаалажыышкынныр октябрь 8-те Кремльдиң Улуг ордузунга болган.

Чугаалажыышкынныарны чорутканнар болза:

совет талаадан—СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А.Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев;

ангола талаадан—Анголаны хостаары дээш Улусчу шимчээшкиннииң (МПЛА) Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентиниң Антонио Агостиньо Нето, МПЛА-ның Политбюро кежигүзү, даштыкы херектер министри Ж. Э. Душ Сантуш, МПЛА-ның Политбюро кежигүзү, экономиканы планнарының болган байлаштырарының министри К. Роша, МПЛА-ның Политбюро кежигүзү, Анголаны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң Кол штабының начальныгы Ж. Л. Нето.

Совет-ангола харылзааларны улам ыдай калбартырының айтырыгларын, а ол ышкаш айн таланың солуургап турары делегейниң характерлиг айтырыгларны чедиишкиниг чугаалашканы-биле холбаштыр талалар сеткил ханыышкын илертейлээн.

ССРЭ-ниң болган АУР-нуд аразынга пайырал болган кады ажылдажылга дугайында көрөөни чарарынга талалар тоншээрешкен. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болган Анголаны хостаары дээш Улусчу шимчээшкиннииң кады ажылдажылгазының дугайында дугуржулгага ат салыр дугайында дугуржуушкун чедип алдыгаан. Чугаалажыышкынныарның түнелелдиниге хамаарыштыр кады кылган совет-ангола медеглелге ат салыр дээп.

Чугаалажыышкынныар эвилеп, пайыралчы байдалга эрткен.

Документилерге ат салганы

Совет-ангола документилерге ат салымышкыны октябрь 8-те Кремльдиң Улуг ордузунга болган.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болган Ангола Улус Республиканың аразынга пайырал болган кады ажылдажылга дугайында көрөөге ат салган.

Көрөөге ат салганнар болза: Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээшинден СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев; Ангола Улус Республиканың өмүнээшинден Анголаны хостаары дээш Улусчу шимчээшкиннииң (МПЛА) Даргазы, АУР-нуң Президентиниң А. Нето.

Ооң соопка Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болган Анголаны хостаары дээш Улусчу шимчээшкиннииң кады ажылдажылгазының дугайында дугуржулгага ат салган.

Ол дугуржулгага ат салганнар болза: Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының өмүнээшинден Л. И. Брежнев, Анголаны хостаары дээш Улусчу шимчээшкиннииң өмүнээшинден А. Нето.

Совет-ангола медеглелге ат салган. Аңаа Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээшинден Л. И. Брежнев, Ангола Улус Республиканың өмүнээшинден А. Нето ат салган.

Документилерге ат салымышкынының үезинде турганнар болза:

совет талаадан—эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. У. Черненко, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының болган ССРЭ-ниң Министрлер, Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң палаталарының даргалары, ССРЭ-ниң министрлери;

ангола талаадан—МПЛА-ның Политбюро кежигүзү, даштыкы херектер министри Ж. Э. Душ Сантуш, МПЛА-ның Политбюро кежигүзү, экономиканы планнарының болган байлаштырарының министри К. Роша, МПЛА-ның Политбюро кежигүзү, Анголаны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң Кол штабының начальныгы Ж. Л. Нето, делегацияның ооң-даа кежигүннери. (СЭТА).

ДАШТЫКЫДА

Байырладыг байдалга

БЕРЛИН. (СЭТА-ның корреспондентизи). ГДР-ниң ажылачы чоннары бодуңуң национал байырлалы — социалистиг баштайгы немең күрүнеши тургузуланындан бээр 27 чыл ооң ГСЧП-ниң IX съездизиниң шиитпирлерин болган ГДР-ниң тайбыцга ынакшылдыг даштыкы политиказын амыдыралга боттандырар, ССРЭ-биле, социалистиг дем-наттыштырылгазы ыыңай оске-даа чуртталар-биле акыдүцималышкы сырый эвилелди бижыглаар деп лозуң-биле демдеглеп эрттиргеннер. Ол байырлады эрге-чагырганың дээди органы—улус палатазының база депутаттарының округ хуралдарынга соңгуудалар талазы-биле кампаниязының үезинде тургустунган политиктиг кодурүүшкүнүүт байдал онзагай шынарлыг болдурган.

Ол ийи төөгүлүг болуушкунну республиканың ажылчы чоннары бүдүрүлгениң ажыктыын белдирди дээш, продукциязы бүдүрүп үндүрерин көңүделир. ооң шынарын экижилдер дээш социалистиг чарышка улуг чедиишкиннер-биле утказынар. Чыл эгезинден бээр олар 1 млрд. марканың продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүргең дээрге-ле четтир. Сөөлгү хүннерде хөй бүдүрүлге черлери чаа чурттарга бажыңнарын, культура-амыдырал база спорт тудугларын ажыглалга киирткенинин дугайын дыңнаткан.

Октябрь 7-де хөй муң кижилер ГДР-ниң каастап-шиилги төп людлерин болгаш кудумчуларын дола бергең. Берлинчилерниң ыяк дыштанып чери болуп Алексанлер-плап шолге музыка ансамбльдериниң, концерт коллективтериниң, сураглыг артистериниң ооң көргүзүглери болуп эрткен.

Ю. БОРИСОВ.

КУБАДА СОҢГУЛДАЛАР

ГАВАНА. (СЭТА). Бодуңуң чуртунуң төөгүзүнге эң баштай богун болур Үаулуг демократтыг соңгуудаларга кубо улус националдыг улуг байырлалга ыяк белетиккенгеи. Ол соңгуудаллар социалистиг Кубаның күрүне бооп тургусту-нары орууна эң чугула чаяа болур.

16 хардан өрү назылыг бүгү хамаатылар кирээш болур бүгү улустуң хостуг, дорт болган чажыт бадмалаштыкының үезинде улусчу эрге-чагырганың муниципалдыг ассамблеяларының он бир муң хире депутаттарын соңгуур. Чуртуң чаа политика-администратиктиг хуваалдазының дугайында хөйлүгө дүүштүр Кубага тургускан 169 муниципилерге ол ассамблеялар ажылдаар.

Муниципалдыг ассамблеяларга депутаттарның кандидаттарын депшидер талазы-биле кампания политиктиг улуг кодурүүшкүнүң байдалынга эрткен. Оларның аразында империалистиг сулчээлерге удур Кубаның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш революциуг ишчимчээшкиннииң аддарын киржикчилери, социалистиг ниитилелдиң тургузукчуларының мурнуку одурүүнда чоруп турар ажылчыннар, тарлачыннар болгаш интеллигенциниң төлээлекчилери бар. Муниципалдыг ассамблеяларның депутаттарынга бүрүткеткен барык 30 муң хире кандидаттарның 70 ажыг хуузу Кубаның Коммунистиг партиязының болгаш Аныяк коммунистер эвилелиниң кежигүннери болуп турар.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

ЛУАНДА. (СЭТА). Луанданың парлалгазы, радиозу болгаш телевидениези Анголаны хостаары дээш Улусчу шимчээшкиннии (МПЛА-ның) Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентиниң Агостиньо Нетоның Совет Эвилелиниде албанының аян-чөрүүн кылып турарын кадбаа-биле чырыткан. АУР-нуң партия-күрүне делегациязын Москва эң-не чылыы-биле болгаш туректиң хынызындан үткүп алган деп одар чаңгыс аай демдеглээн. Октябрь 8-те дыкнадыгларның төп черин ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң болгаш А. Нетоның Кремльдиң Улуг ордузунга дүшкеки шайдалга үезинде чугаалары эвилеп.

АУР-нуң хамаарышпас чоруун чарлаанының соонда АУР-нуң партия-күрүне делегациязының ССРЭ-же баштайгы аянчоруу ангола-совет харылзааларны улам ынай төгүдүр арганы бээр, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үнезилеттингеп ийи чурттуң шагдан бээр тургустунуп келген пайыралдың улам бижыглаар даргазынге Анголаның хөй-ниитизи бодуңуң чаңгыс аай бүзүрелии илереткен.

АМЕРИК КОММУНИСТЕРНИҢ БОДАЛ-САНАЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентизи албан-дужаалга республиканчы болган демократтыг партиялардан ийи кандидат болур Дж. Фордтуң база Дж. Картерниң телевидение дамчыштыр кагжыышкыннарын АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары Гэс Холл шүүмүүлээн. Ол дискуссиязы алыс утка-биле алырга, каас сеске мергежилге болган.

Питтсбургка (Пенсильвания штат) парлалга конференциязынга чүве чугаалаан, ол мынча деп айыткан: «Сан-Францискога болган сес магжыышкыннарынып үезинде тайбың дутаймда хөй-ле хоолун сестерни чугаалаан. Ынчалза-даа кандидаттарның каймаы-даа тайбың дээш демиседдиң тодаргай программазын сайлаттаваан». Ийи кандидат аажок улуг шериг чаргыдалдарып этартнаннар деп, Г. Холл уламчылаан. Анаа олар боттарының долу чаңгыс аай чоруун илереткеннер. Оларның чугааларын га «соок даймының» үнүнери тодаргайы-биле илерээн. Дискуссиязының түнелиниде шериг бюджединиң үргүлүг өстүрилдиг, Чилиниң күш-ажылчы улузунуң херээнге долузу-биле бергей деп медеглелде демдеглээн. Ол Чилиниң КП ТК-ның бежиңгү шөлүнүү боон чилиниң коммунистериң делегациязының составынга СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылынга киржип чораан. Улусчу чаңгыс эштиң чазаанның эрге-чагырганга турган үезинде хандырылганы, база ортектерин контрольдаар талазы-биле комитетти баштап, чиижеп чоруубиле база ревкелмыг сулчээлерниң оске-даа үүгедиглеринбиле кам-хайыра чокка ол демисежип чораан.

Чилиде өдүрер чоруту сексадыр дээш демиседдиң күштелдирериниче, ынаажылакчыларның хынык холунга шаптыктарынче делегейниң демократтыг организациялары, бүгү чурттарның улустарыны Чилиниң коммунистери кыйгырган.

БАЙДАЛ ДҮШКҮҮРЛҮГ

БЕЛРУТ. (СЭТА). Октябрь 7-де Ливан пайысылалга тулчуушкуннар бир талазында, национал-патриотчу күштерниң болгаш удурланымышкылашын палестин шимчээшкиннииң отрядтарының оске талазында, барыын үеелдиг христиан шериг кезектериниң аразында боолажымышкыларының түнелиниде аажок күштели берген.

Үгер боолар. мипометтар болгаш чиик чепсек-биле масилдежикчилерниң турушторымның аразынга күштүг атылажымышкыннар Бейруттуң төп садыг районунга, Шиид болгаш Айн ар-Руммаң доргындыгларынга, а ол ышкаш Алей база Бхамдун деп чурттакчылыг черлерге бүдүн хуу интинде болуп келген. Ливан пайысылалдың барыын талазында чурттакчылыг хөй кварталдарны барыын үеелдиг христиан күштер артиллерияларыбиле база катап күштүг-биле боолаан.

Сайда хоорайның соңгу-чоон болгаш мурнуу-чоон талазында сирий шериглериң мөзүлеп уламчылаан турарындан чурттуң өң улуг порттарының бирээзи болур мурнуу Ливанның ол хоорайында турар ИШК-ниң болгаш УПШ-ниң отрядтары боттарының турушторын бижыглаан ажеглээн.

ХУНТАНЫҢ ЧАА ҮҮЛГЕДИИ

МЕХИКО. (СЭТА). Чилиде чертинден турар шериг-фашистиг хунта чаа бужар бак үүлгедиглиг кылган. Чилиниң Компартиязының мында шенттеркеп медеглелиниде эвилетканы-биле алырга, Пиночеттиң каргыс шагдаазының агентилери Компартиязының удуртулгазының кежигүнү Марта Угартени араатаныг ёзу-биле өлүргеп.

Хунтаның петеп-сүрүкчүдеп М. Угартениң бо чылдың ажыктыын 9-та тудуп хорудаан, ынчалза-даа ол дугайын бүгү аргалар-биле чажырып келген. Вальпарасионуң соңгу талазында сугга эштир ээп черге сентябрь 14-те ол патриотчуның мөчээн мага-боду тывылган. Оон арны танывыннас кылдыр үрелген, холдары болган буттары сеңиек. Инаажылакчыларның араатанаг оске-даа хилинчектээшкиннериниң иетери бар болган.

М. Угарте бодуңуң бүгү аңмыдыралын ажылчын аңгыландыгларынга, а ол ышкаш Алей база Бхамдун деп чурттакчылыг черлерге бүдүн хуу интинде болуп келген. Ливан пайысылалдың барыын талазында чурттакчылыг хөй кварталдарны барыын үеелдиг христиан күштер артиллерияларыбиле база катап күштүг-биле боолаан.

Сайда хоорайның соңгу-чоон болгаш мурнуу-чоон талазында сирий шериглериң мөзүлеп уламчылаан турарындан чурттуң өң улуг порттарының бирээзи болур мурнуу Ливанның ол хоорайында турар ИШК-ниң болгаш УПШ-ниң отрядтары боттарының турушторын бижыглаан ажеглээн.

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Пассажир болгаш транспорт. Оларның аразында харылзааларның дугайында бистиң хөй-хөй помчукчуларывыс боттарынга чагаалларынга бижип, ол талазы-биле ажылда бар четпеетерин илередип, ону моон соңгаар ядып алырының дугайында саналларын, сүмелерин киирип келген.

Шынап-аа, амдыгыында демир-орук харылзазы чок бистиң республикага автомобиль транспортунуң ажык-дүмдүү үнезеп четтиниве. Чүгле бо чылын безин 60 миллион пассажирлерни аргыштырары көрдүнген, а онгу беш чылдың төнчүүнде ол сан чылда 50 миллион чедер.

Ынчалза-даа, республикада пассажирлер аргыштырылгазында четпеетер амдаа хөй. Ол дугайында «Шынның» аргыларынга нарлаттының турар «Пассажирлер саналдап, шүүмүүлеп, айтырыг тур» деп рубриканың адаанга бистиң помчукчуларывыстың хөй-хөй чагаалларын нарлаан.

Пассажирзерни соңуургадыр турар чамдык айтырыгларга харыларны алыры-биле «Шынның аалчылары» ужуражылганы органивистаан. Анаа Тываның автотранспорт эргелелиниң начальныгының пассажирлер аргыштырылгазының талазы-биле оралавчызы Л. Р. Хасанова, Пассажирлер АТБ-зинниң начальныгы В. А. Паламарчук, республиканың автоорук тудуунуң болган ажыглалының бүдүрүлге эргелелиниң кадзыг начальныгы А. И. Латышев олар киришкен.—Олардың чамдык айтырыгларга харыларын помчукчуларга баравалгаттывыс.

Л. Р. ХАСАНОВА

Айтырыг: Бистиң республикага пассажир транспортунуң хөгжүдээнинң дугайын чугаалап көрүүрем, Лилиан Рахамовна?

Харыы: Ынчан ажыглаалдың транспорту-биле бир дээш, пассажир транспорту бисте сөөлгү чылдарда шенттыы-биле хөгжээн. Амгы үеде бистиң транспортувус бир чылда-зы 38 миллион 500 муң ажыг кижини артыштырып турар. Бо көргүзүттүг 240 муң хире чурттакчылыг бистиң республикага хамаарыштыр алырга, хоорай болгаш кодээ черлериниң чурттакчыларының бирозунде чылда ортумаа-биле ажылдаар черлеринче баарда, кээрде азы оске-даа чоруун кылырда автобустарга 100 ажыг катап олурган-боон турар-дыр.

Моон алгап көөрге, пассажирлер транспортун бистиң республикада чоңнуң эң-не хөй-биле ажыглаан турары тодаргай.

Ону беш чылдың планында пассажирлер аргыштырылгазын 35 хуу чедир өстүрер деп планнаан болгай. Ынчангаш келир беш чылдың эгезинге чедир бисте чыл сайында-ла 50 миллион чыгам кижиге автобустарны ажыглаан турар апаар.

Республика девискээринге автобус шимчээшкиннииң четкиза шөлүүг кадбарбас. Чүге дээрге бисте 100-тен хөй чурттакчылыг улуг, бичү суурлар колдуунда шуптузу пассажир транспорту-биле хандыртынган. Ынчалзажок беш чыл дүргузунда беш хире-ле маршрут ажыктынар. Бистиң кол сорулгавыс болза, орук черлериниң ажылдакчылары-биле кады, автобустар чоруур оруктарны эки байдалга тургускаш, чоңнуң аргыштырылгазын эки-жидерн болур. Автобустарның чоруур шактарын шынгыы сагыыр, орук чораан улуска эң таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш оон-даа оске айтырыглар ка-

кодүргеп. Пассажирлерниң культуралыынга дугайында чугаалы моон соңгаар-даа уламчылаар болза эки. Бистиң ажылдакчыларывыс пассажирлер аргыштырылгазының культуразын бедидер дээш болдунар демелерлиг эң тур-дар. Шиитиниң транспорту-биле оруукка чоруан кижилериниң эргелелиниң, хүлээглелериниң дугайында тайылыбыр ажылын орудары-биле чергелештир, автобуска аргалаар, чурум үрээр кижилерге администрациятиктиг хемчег киргүзериниң айтырыгларын база чугаалажып көрүп эгезээн бис.

Силерниң солуунуарга бо талаам-биле чугаа боон турган үеде бистиң ажылдакчыларывыс эзлээн хөй районнарга барып, хымалданы ылгаш, корум-чурум хамгалалым күштелдиреринин айтырыгларын тус черниң эрге-чагырга организацияларынга сумелеткеп. Чижээлээрге, Чөөл-Хемчик районнуң милиция ажылдакчылары пассажирлер транспортунга хынаалаңы күштелдирер болгаш, тодаргайларга маңы-бир суурже чоруур автобустуң шагы чедип ээрге, аңаа олуруп турар улустуң корум-чурумун хайгаараарын күштелдирип эгелээн. Автобустар кээп турда база ыңдыг. Бо арганы оске-даа районнарга пеш тередирип чугаажок.

В. А. ПАЛАМАРЧУК:

Айтырыг: Пассажирлер АТБ-зинде ниитя байдалды соңуургадыр көрүүрем, Валентин Афанасьевич.

Харыы: Бисте автотранспорт будүргелеп 168 автобус-биле республиканың пассажирлерин аргыштырып турар. Пассажирлер аргыштырылгазының айтырыгларын СЭКП обкомунуң бюрозунга тоокта чаа чугаалаштым, ында бар четпеетерни дарый чайладырын биске дааскан. Оон бөөр чамдык ажылдар кылдыныының түнелиниде автобус чолаачыларының графиктеп, ажылдан олалдаары эзээжеп. Ынчалза-даа чолаачылар чедишпезинден маршруттарны четче хандырын шыдаваан тур бис. Бо талаазы-биле байдал база жижиринниң талазынче үлгээн. Автобус чолаачыларының күрүзу бисте ажылдан турар. Пассажирлерге эптиг болуун дээш соңгу үеде «Икарустарны» бисче чорудуп берип турар. Ынчалза-даа чамдык районнарже, суурларже оруктарның баганыдан ынаар баар рейстерин сокадыр ужурга таваржы бөөр-дир бис.

Айтырыг: Чолаачыларны турттаар бажың биле, оларның ажы-төлүн уруглар ажыл-чераанарынга тургузар талазы-биле хандырылга кандыгыл?

Харыы: Кол-ла берге айтырывыс ол. Чоокта чаа 2 аал иштиг чурттаар бажыңны ажыглалга киирдивис. Удаазе 4 аал иштиг чурттаар бажың ажыглалга киирер. Мындыг бичии бажыңнар бистиң хереглеливисти долу хандырын шыдаваас.

Пассажирлер АТБ-зинниң ажылдакчыларын чурттаага

чылыг черлөр-биле харылзаттырын турар оруктарны сеңгеп кылып турар. Кезиир чылын Шуурмакка чедир. Тээлиде Шуй чедир оруктарны ылыын эгелээр. Чоокку кезиир үеде Чадаана биле Хандагайты аразының оруун ылыын эгелөөр болгаш Мугур-Аксы, Күңгүртүг чедир чайгы оруктарны кыдырын коруп турар. Ол ышкаш кадыр-бөөрт арттарны оюу-биле Арадан биле Шивилиг аразының чаа оруун кезиир чылда кылып эгелөөр.

Чаңгыс сөз-биле чугаалаарга, республиканың чурттакчылыг черлери-биле автобус харылзаазы оруктуң байдалындан дыка хамаарыкыр-дыр.

А. И. ЛАТЫШЕВ:

АЙТЫРЫГ: «Шын» солуунуң номчукчуларын Тес-Хемде О-Шынаа, Улуг-Хемде Ак-Тал болгаш Кызыл районда Баян-Кол ышкаш оске-даа чамдык чурттакчылыг суурларже автобустарның чорбайн турарының чылдагаамнарын сонуургап турарлар. Ындыг чагаалар дыка хөй. Бо талаазы-биле бистиң помчукчуларывыска чүү чугаалап болур силер, Александр Ильич?

ХАРЫЫ: Бистиң республикада, чүгле бисте эвес, чурттуң оске-даа черлеринде пассажир аргыштырарынга амгы үениң дүрген чоруктуг «Икарус», «ЛАЗ»-тар дээр таарымчалыг автобустарын ажыглап турар. Ынчангаш мындыг автомобильдериниң дүрген болгаш үрелиишкин чок чоруурунга оруктуң байдалы таарышкан турар ужурлуг. Мында ырак эвестеп чижек ап, Кызыл районнуң Баян-Кол суурун көрээлиңер. Ол кол орукта адаан хаймы, Улуг-Хем ол чарымда турар. Чазыы болгаш күзүндээ, кажаан хем дөштелип, ченнеп бергевде, ону кежери берге, паром база чорбастаар. Чаймп бөөнн Баян-Колга чедери берге: оңгуда-чыгыл, кадыр-берг, хевертеп тер черлер хөй. Ынчангаш пассажир автобузу чоруурунга таарымча чок бооп турар. Ол болгаш оске-даа мындыг байдалдыг оруктарны ук девискээрлериң ажыл-агый, бүдүрүлге черлери-биле республиканың орук тудуг болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелели демнежип турганыкылыр аңаар. Бо талаазы-биле чогуур хемчегларын алыр бис. Ынчалза-даа тус-тус черлериниң азбан организацияларының бистиң деткиивис таварылгалар база бар. Чижээ, Баян-Кол орунга хамаарыштыг «Тыва кобальт» комбинаттың болгаш «Х Улуг хурал» колхозтуң удуртукчуларын бо айтырыгны шиитпирлээриниге кирашпейн турары элдептиг.

Орук багайындан автобус шимчээшкиниң сокаан азы тургустуунаан О-Шынаа, Ак-Тал, Шуй, Бай-Сөөт деп ышкаш чурттакчылыг черлериниң оруктарын база-ла ол чоокавыының күжү азы районнарда орук-будүрүлге участоктарының дузазы-биле кылыр ужурлуг. Бо талаазы-биле хөй-ниитиг организацияларывыстың дузазы дыка ролльдуг боон турар.

АЙТЫРЫГ: республикада орук тудуунуң байдалы кандыг ирги?

ХАРЫЫ: Чыл төнчүзүнге чедир Кызыл Балгазының аразының оруунуң тудуу доостур. Ол ышкаш чамдык районнарының төптөри чурттакчылыг черлөр-биле харылзаттырын турар оруктарны сеңгеп кылып турар. Кезиир чылын Шуурмакка чедир. Тээлиде Шуй чедир оруктарны ылыын эгелээр. Чоокку кезиир үеде Чадаана биле Хандагайты аразының оруун ылыын эгелөөр болгаш Мугур-Аксы, Күңгүртүг чедир чайгы оруктарны кыдырын коруп турар. Ол ышкаш кадыр-беэрт арттарны оюу-биле Арадан биле Шивилиг аразының чаа оруун кезиир чылда кылып эгелөөр.

Чаңгыс сөз-биле чугаалаарга, республиканың чурттакчылыг черлери-биле автобус харылзаазы оруктуң байдалындан дыка хамаарыкырдыр.

БАМ-НЫҢ ТРАНСПОРТУ. БАМ-ның барыын талакы участогу. Байкал-Амур магистралының тудуунда демир-орукчулар, сугжулар, авиаторлар, автомобилистер сырый демниг ажылдап турар. Баштайгы бамчыларны дүмбей тайга-сыннар аразынга Усть-Курттуң ужар чүүл бүдүрүлгезинин вертолетчулары чедирип турган. Ам БАМ-ның бүгү суурларынче автомашиналар-биле эртип болур, ынчалза-даа вертолеттар келир үениң оруунуң кырын дурааар түүлелир ужудуп, дүрген чүүктерин, почтаны, кат-чимистерни дажыглап турар. Усть-Кутта аэропорт чараш, чаагай шинчи кирип орар. Ол удавас Чөөн Сибирьде ең дээрге дээн аэропорттарның бирээзи болу бээр—күчүлүг ИЛ-76 болгаш ЯК-42 лайнерлерни ол хүлээп ап шыдаар болур.

ЧУРУКТА: БАМ-ның барыын талакы агаар эжин—Усть-Кут аэропортунда.

Э. БРЮХАНЕНКО биле В. ХУДЯКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

● «Челээш» ●

ЧАА НОМНАР

БУРЯТИЯНЫҢ ТАЛАНТЫЛЫГ ШҮЛҮКЧҮЗҮ

Найыр-байыр болганда, амыхуунуп херээн кылганда аралажыл харылзажыр, аалдажып бараалгажыр бурят чонпуп аразындан бага бир салым-чаланныг шүлүкчү төрүттүнген. Оон адын Николай Гармаевич Дамдинов дээр. 1932 чылда Бурят АССР-пин Баргузин аймаанын Угнасай улузунга төрүттүнген. Бежен бир чылдын чазынында он классты доозуп алгап, Москвада Алексей Максимович Горький аттыг чечен чогаал институдунга өөренип киргеш, ону 1956 чылда доозуп алган.

Николай Дамдинов шүлүкчү болган драматург. «Ленин башкым», «Адамның ады», «Доржи Банзаровтуң дугайында ыр», «Шилдэй чангының дутайында ыр» деп эге аттарлыг болук-болук шүлүктерни бижингилээн. Кино шинзин чогаадырынга база кончуг суңдулуг. Николай Дамдиновтуң бижээн сценарийинге даянган, «Хөк-даван частыр ой» деп уран-чечен фильмин үнүргеп. Бурят АССР-де Хоца Намсараев аттыг күрүне театрынга Николай Дамдиновтуң чогаадыкылааны шинээри бо-ла көстүп келгилээр. Орус дылдан бурят дылче Александр Пушкинниң шүлүктээн шилерин, Михаил Лермонтовтуң шүлүктерин база Владимир Маяковскийнин «Зинзин аа!» деп шүлүглелин Николай Дамдинов очулдургулаан.

Дөртен дөрт хар чаа чедип чоруур Николай Дамдиновка Бурят улустуң шүлүкчүзү деп хүндүлүг атты тывыскан. 1975 чылда «Дөрт дээр», «Апрель» деп аттыг шүлүктер болгаш шүлүглелдер номнарының уран-чечен болганы дээш РСФСР-ниң Максим Горький аттыг Күрүне шанналы-биле Николай Дамдиновту шаннаан.

Бурят чуртунга чоруп чораан мен. Төрелиниген чонумнуп дугайында шүлүктерни база бижингиледим, оларны орус болгаш бурят дылдарже очулдургулаан чүве. Бурят онпуктер-биле бир ыяң чергележип, кады өөренип-даа чораан мен. Ам бистиң чуртта чогаалдары кончуг нептереп турар шүлүкчү Николай Дамдиновтуң ийи шүлүүн очулдургаш, силерге бараалгаттым, эргим номчукчулар.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

КАДЫ ЧУРТТААЛ

Сөзү В. Серен-оолдуу. Аялгазы Б. Кенептиң.

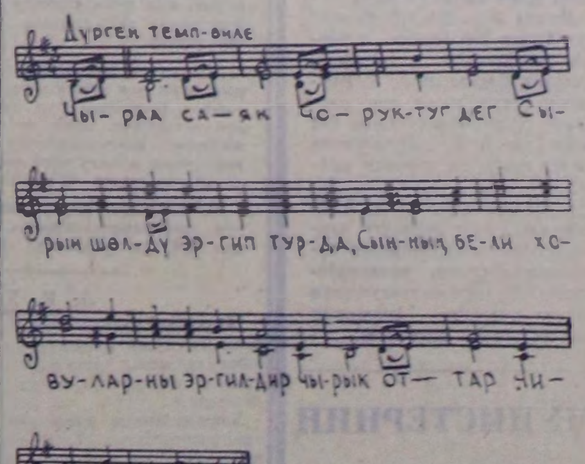

Чыраа, саңк чорукту дег,
Сырын шөлдү эргип турда,
Сынның бели ховуларны
эргилдир.
Чырык оттар чивешкежир.
Дүжүт ажаар бачым үе
Түлүк турда удуттунмас—
Дүвеки золчет хаймы ижи
дедеп.
Түмен сылдыс туруп базар.
Алдын далай эртинеэн —
Арыг чемнинг чалгай тараа
Шыгажымрга шыгырт
долдур урдунар,
Шын-на сеткил кыстар
мраваар:
«Хову-шөлдүң чоргаараалы—
Комбайнерге ынак-тыр мен.
Дүвеки золчет комбайнери,
оолак,
Түвек чонка кады
чурттаал».

ЭРГИП ЧОРДУМ

Найыр-байыр чалавады,
Найыралдың бижыг доңуп
Урут чаштап ынак черим—
Шөөлавые эргип келдим.
Чалыы ыяшы холуп суулуп,
Чайның кетү четчип турда.
Доозукчу вежөөвесте
Дойлаан, терап аъттанган
бис.
Каржы-солчу мткан чагаа
Харылзаавые үелеве-дээ.
Ийи холдуң тудужунуп
Иван-биле дединежир бе?
Олурлуп каап терээвистеп
Өскен бүрү эстеп туру.
Чурттаалганың күзүп өштап.
Суук баш дүгү сыңган
олур.
Конга үеү ыңгырт хөөрге,
Коридордан ийи оолак
Шаанда бис дег
четтинчипкен
Чаржы саалчын үнүп келдп.
Сургуул дооскаш, тайбың
иштче
Сундуунаның билир-дир
мен.
Маңаа катап дүшүрувүс
Мартыш чок деп бүзүредим.
Найыр-байыр чалавады,
Найыралдың бижыг доңуп
Улугда-даа чештинзирбес
Шөөлавые эргип чордум...

К. ЧАШ-ООЛ.

БАМ-ЧЕ ЧАГАА

Оттуг даймн шөлүндүве
Оглум сенп үдезип мен.
Тывавыстап арай ырак
Тыпда суурже аъткаргап
мен.
Чорутка-за бир чыл болдуң.
Солуп-сеткүүл арыпнары:
«БАМ тудуу шапкынчаан»
деп.
Байырлапчыг чырыдып тур.
Оңу ноичаап, омаан хай-
ыны,
Оглум сеңээ чоргаарландым.
Байкал биле Амур ийи
Башташкан дег сагындыр-
ды.

Д. ЧЫДЫМ.

Макар Монгуш школачы чылдарында-ла чуруурунга ынак чораан. Азып каан кандыг-бир чуруктуң мурнунга баргаш, ыпаар үр-ле кайгап, магадап турушкан. «Мынчаар чуруп өөренип алза» деп шиитиңде бүдүү бодантылаар. Оон ол күзел-бодалы боттанырының кыры келген.

Ол ам Москвада Суриков аттыг чуруулга институдунуң 5-ки курузунда өөренип турар. Студентиниң чураан чуруктары «Шынның» арыпларынга ноөң мурнунда каш удаа үнгүзүп. Ам Макар Монгуштуң «Кезер Мерген» деп тооллу маадырының өвүр-хевирин көргүскен гравюразы номчукчуга барааалгаттынмыс.

Солун - сайгарылга

Республиканың хөгжүмшин театры чаа ажыттынар сезонга белеткеп-биле холбаштыр театрның артистериниң шин бижинр талазы-биле баштайгы ажыддарын сайгарып кортеп. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи А. С. Таванайның кодазнин ажыл-ишчилериниң амыдыралынга болгаш партийжи удуртулга темазынга бижээн «Тозептиг шаннал», артист Куулар Сапык-оолдуң улустуң аас чогаалынга даянып бижээн ынакшыл дугайында легендазы, Виктор Көк-оолдуң «Ийистепкен ирт», Владимир Серен-оолдуң Тываның кадыр-каскак ыраккы булунгарынга чаа оруктарны тударга талазы-биле билинип болгаш күжүн берип турар аныяк специалистерге тускаатканы «Эх, оруктар» болгаш артист Хертек Ширнин-оолдуң шинжидип тургускапы К-К. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп номунуң бирги кезээ хамаарлыг. Бо шилерни кол режиссёр Оюн Сини-оолдуң удуртулгазы-биле сайгарып корген. Чогаалчылар болгаш артистер чаа авторларга арга-сумезин кадып, улуг ажылды кылган.

Бо шилерниң аразындан В. Серен-оолдуң «Эх, оруктар» деп шинзи утка-шынар болгаш чечен-мергеи талазы-биле чедишкининг болуп, театрның чаа сезонунуң репертуарында киргеи.

Тыва шин чогаалының алдын фондузунда кирип турар В. Көк-оолдуң «Самбажык» болгаш «Хайыран-бот» деп шилерин 1977 чылда көргүзер деп планнап турары түгле бистиң көрүкчүлеривиске эвес, а бистер артистерге база кончуг күзенчиг болгаш өөрүнчүг барымдаа болур.

Бодум хуумда Владимир Серен-оолдуң «Эх, оруктар» деп шинзинде орук инженери Хереддин болгаш «Хайыран-ботта» Седиптиң рольдарын ойнаар кылдыр алдым. Бо өвүр-хевирлерни эки тургузар дээш бүгү күжүмнү, мергежилимни бараалгадыр мен.

М. ДЫРТЫК,
Тываның хөгжүм-шин театрының артизи.

«Археологтуг ажыдыышкыннар»

«Наука» деп ном үндүрер чер «1975 чылдың археологтуг ажыдыышкыннары» деп номну чоокта чаа орус дылга үндүргеп. Ында археологтарның ССРЭ-ге болгаш чамдык даштыкы чурттарга чоруткан шинчилел ажылдарының түңнелдериниң дугайында чугаалап турар. Тыва АССР-ге болгаш оон кожа турар районнарынга чоруткан шинчилел ажылдарының талазы-биле элээн каш чүүлдерниг ис номда киргеп.

А. Д. Грачның «Сагыш үнүнде чаа шинчилелдер» деп чүүлү номчукчуларны сонуурадыр. Тываның дыл, литература болгаш төвүгүн эртем-шинчилел институдунуң экспедициязының Моңгуш-Тайганың болук базырыктарын шинчилээнинин дугайында автор бижээн. Базырыктардан скиф үезиниң хөл сынныг дериг-херекселдери тывылган. Доң чер иштинге олар үредээн болган. Буручу ус-шевелерлиниң ыяштан, алдындан, хүлерден кылган үрен шевер ажылдары хөл. Оларда те-чүүна, аргар-кошкар, аъттар, куштарны дүрүлеп чыраан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология институдунуң Ленинград салбырының Сагыш-Тыва экспедициязының дөртку отряды Улуг-Хемниң оң талазында Чаа Хөл суурнуң аразында Чиңге хемниң үнүнге шинчилел ажылдарын чоруткан. Оон тывылган чүүлдериниң дугайында И. У. Самбуунуң материалында бижээн. Бистиң эрага чедир III өөнке хамаарлыг базырыкты каскаан, оон дөрт метр хамазында тывылган дериг-херекселдерни автор номчукчуларга танылтырып турар.

Ол ышкаш «Археологтуг ажыдыышкыннар» деп номда С. И. Астаховтуң «Сагын-Шушенск ГЭС-тиң суг алыр эоказында ажылдар», А. М. Мандельштамның «Аймырлыг базырым», М. А. Дэлет, Т. Н. Косых, А. Д. Цыбиктаров олардың «Тожуда казыышкыннар» деп чүүлдерге болгаш өске-даа авторларның материалдарын парлаан.

«Тенин самы»

Республиканың ном үндүрер чери чогаалчы Монгуш Кенин-Лопсанны «Тенин самы» деп романын үндүргеп. Бо номда Тываның сураглыг уран шевер даш чонукчузу Монгуш Черзинниң ажыдыралын болгаш ажыл-ишчиниң дугайында бижип турар. Аныяк салгакчыларга ураа мергежилин ол кончаар дамчыдып берип турарын көргүскен.

Чогаалчының үш дүгвар романын республиканың ном садыглары садып турар.

БИСТИҢ КОРР.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 10-ДА

МОСКВАДАН
9.05—«Ыры—76».
9.30—«Аныяк көрүкчүлер театры». В. Крапивин—«Роса» станциядаа аъттыг ажилдер». Телешиш.
11.00—«Силерниң бодалыңар чүве». О. Доброхотова эрттирер.
12.00—«Совет Эвилелиниге баяан боон тур мен!»
13.05—Медээлер.
13.10—«Музыкалыг киоск».
13.40—13.50—Чапсар.
13.50—Музыкалыг чапсар.
14.00—«Делегей панорамазы».
14.30—«Цирк ареназынга». Швейцария.
15.15—«Кино аян-чорукторының клузу».
16.15—«Бөгүн кежээ — Фернандель» (Италия-Франция) деп сериядан «Коргунчуг дүвүрелиинер дүнү» деп уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүлгези.
17.00—«Ye». Информастыг программа.
17.30—«Ыры—76».
17.55—«Совет Эвилелиниң даштыкы авалчыларның көргени-биле».
18.10—«Кедээниң ажыл-ишчи шагы». Кедээ ажылагый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге тураскаатканы хамчыдылга.
19.10—«Силерниң бажыңнарда». Музыкалыг программа. Кедээ ажылагый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге.
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—«Силерниң бодалыңар чүве».
21.25—«Ава». Уран-чечен фильм.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

КЫЗЫЛДАН
16.00—Документалдыг телефильмнер программазы: «Октябрьның хүнперинде», «Шылгалдаларның чылдарында».
17.20—«Римщицца деп адыг оглуу». Ойнаарактар күүседелиг фильм.
18.00—Телемедээлер.
18.10—«Орукту шудурту кижи эртер». Документалдыг фильм.
18.30—«Хенингбей». Уругларга дамчыдылга.
19.00—Мультфильм.
19.10—«Азыяның төвүнде». Дамчыдылга.
19.50—«Катеринң ээп келгени». Уран-чечен фильм.
20.10—«СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин—амыдыралга». Дамчыдылга.
20.40—Телемедээлер.
20.55—Чараалдар.
21.00—«Якорь шилер». Фильмнин. 1-ги, 2-ги сериялары.
22.45—23.00—Концерт.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 10-ДА.

«НАЛЫРАЛ»: «Чапаев» 9.30, 11.30. «Алтын дагларынга эгелээн» 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шортаннын айыткалы-биле» 9.30, 11.00. «Аскын тыланның бүүрээлы» 12.30, 14.10, 15.50. «Моңу мен олурдум» 17.30, 19.15, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол-биазын дүштер». «Адыр, сенп шаңже» (8-9 үедүрүлгези)" 11.00, 13.00, «Кыстар ашактанмыр ужуруг» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вертикаль» 11.00, 12.40. «Ынакшылаанар дугайында романс» (2 сериялыг) 14.20, 17.00, 19.40 шактарда.

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЛЫРАЛ»: «Чаа испанчылар» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рикки Тикки Тави» 9.00, 17.00 «Киноклуб: «Дириг ичүүлгелер целегейинде» 10.40, 15.00. «Алтыы дагларынга эгелээн» 12.40, 18.45, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даймпга даймпга ыпташ» 15.00. «Моңу мен олурдум» 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Башпактаның тур силер бе?» 15.00. «Кыстар ашактанмыр ужуруг» 17.00, 19.40 шактарда.

Коллектив бүрүзүн—ГТО-нуң нормаларын дужаарынче

Күш-культура болгаш спорту улам ынай сайзырадыр дугайында партия болгаш чазактың докгаалын амыдыралга боттандырар дээш Кызылдың спорт организациялары чамык ажыдарны кылып чоруткан.

Күш-культура коллективтериниң саны 49 четкен, оон иштинден чээрби тозу бүдүрүлгелерге хамаарлыг.

Күш-замар инжинзидилеэнинин программалыг үндезини болур ГТО-нуң нормаларын дужаар ажылды эвижилер хемчегерни сөөлгү үеде ап келген бис. Пиштиан-биле хоорайда 3300 кижи чаа комплекстиң нормазын долузу-биле дужаал алган. Эрткен кыжын, чайын ГТО-нуң нормаларын дужаарының графигин коллективтер аайы-биле тургускаш, бо ажылды организастаан, оон түңнелинде сес муп ажыг кижи хазкка маипаарының нормазын, ийи хире кижи чайгы хевирлерин дужаарынга киришкен. «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының, Тываның электри четкилер коллективтери бо ажылды өскелерден элээн организастыг болгаш шыварлыг чоруткан.

Чаа комплектиң хөй хевирлерин дужаарынга маргылдааларны школачылар, студентилер, ажылчыннар оргузунга чоруткан. ГТО-нуң нормаларын дужаар талазы-биле автоорук техникумунуң, № 14 школаның башкылары багай эвес ажылдап турарлар.

ГТО-нуң нормаларын дужаар чугула хереқти боттанырып турарында бисте улуг четпестер бар. Графиктп кылып ап тураа-даа, дыка хөй бүдүрүлгелер, албан организациялар ону күүсетпейн келген. «Тыва тудуг» трестиң тудуг организациялары, республиканың автотранспорт эргелиниин бүдүрүлгелери, түүйбу, алгы, хлеб заводтары анаа хамаарлыг.

«Спартак», «Урожай», «Трудовые резервы», «Динамо» спорт ниитилелдери бодунуң хамаарышкан коллективтеринге чаа комплектиң нормаларын дужаар ажылды четпес чорудуп келген. Ол ышкаш адырлар аайы-биле профэвилел обкомнары бо херекке улуг кичээнгей салбайн турар. «Спартак» эки тура спорт ниитилели (даргазы Х. Л. Баранов) найысылалдың бүдүрүлгелеринде спорт организацияларының ажылын эвижилери чугула деп бодаар бис. Бир эвес шупту демнежип алгаш, ГТО-нуң нормаларын дужаар ажылды чорудар болза улуг ажыл-херекти кылып алыр аргалар бисте бар.

Хоорайның спорт комитеди ГТО-нуң нормаларын дужаарынга найысылалдың коллективтерни бүрүзү кирген турарын чедип алыр ажылды моон соңгаар чорудар.

М. БИЧЕ-ООЛ,
хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы.

Эм конфеталар

Кабарлын - Баянарияның кондитер фабриказының будуруп үндүрүп турар конфеталарының чараш хаарнактарында чаа үүл: будуруге черинпң продукциязының бедик шынарлыын демдеглээн бөш адырлыг демден немешнен. Оның биле кады кылымаларжарның он бир хевирлеринге Күрүнеиің шынар демдээн база тывысхан. Оларның аразында конфеталарның ийи сортунга—«Горянка» болгаш «Голубое озеро» конфеталарга пектин дээр эмниг чүүлдүг немеп үндүргеп. Пектин, чимээ, агаар-биле кады тыныш кикргеп демирни организиден үндүруптер шынарлыг.

Нальчикте кондитер фабриказында тургусиан свеила артыышынынындан пектинни кылып үндүруп турар цех адырда эм-не улуг. Будуруге чери чыл бүрүзүнде будуп чартын муң тонна хире пектиннпг кылымалды будурер. Пектин ол продукцияны эм шынарлыг белдуруп турар. Фабриканың конфеталарын база өске-даа кылымалдарын чурттуң хөй-хөй хоорайларынча болгаш областарынче чорудар.

З. МАЛЬБАХОВ,
(СЭТА-ның корреспондентизи).
Нальчик.

СОНУУРГАКТАРГА

СУЙ БЕЛЕК

Өг-буле болур ээн аныктарга херээжең кижи оонуң ээзи болур эр кижиге онучхөреиги тудар деп индийлерниң шагаан тура келген чанчылы чидип бар чыдар. Индияның депшилгелиг кижилери ол эрги чанчылды бүрүү шаап, чок кылырынче чүткүлдүг.

Эр улус колледжилериниң студентилери болгаш башкылары Бэнгалур хоорайның бешмуи ажыт бажыннарын кезип, чурттакчыларга эрги чанчылдың хоралыының дугайында тайылбыр ажылын чорудуп турар. Түңнелинде, өглениде онуч-хөреңги алыксап, ону негеп турган элээн каш эр улус суй белек албас ужурга таварышкан.

Делинде чурттап турар чүс ажыг оолдар кадайзынып тура суй белек негевес бис, бир эвес ындыг айтырыг кодуралп келзе, аиаа удур бис хоорзин Индияның премьер-министри Индира Гандиге дангыраглаанар. Херээжепнерге хамзарышкан эргинии ол чанчылынга удур херээжем чонну каттыштырар сорулгалыг херээженнер хуралдары бүгү чуртта чорун турар.

Суй белекти ээзр болгаш алыр чоруктар турун келзе, ону кем-бруузуг херек деп кээруп түс чурттуң элээн каш штаттары төп черлерден негеп турар.

ЧӨПТҮҮ-БИЛЕ

Японияга шагдан тура-ла херээженнер чүвар-бажыңнаар билет өртээн эр улустан ийи катап хөйну төлеп турган. Чүге энзе, херээженнерниң бажының дүгү узун болганда, олар сугну хөйну чарыгдаар деп санап турган. Ынчалзада чоокгап ээзр эр улус моза ёзугаар узун баш дүгү эдлээр ынарганындан чүвар-бажын өртээн херээженнер-биле. деп кылдыр төлеп турарлар.

«ЧАРАЖЫНЫҢ КАДЫНЫ»

Оожум океанда 150 хире улуг эвес ортулуктардан тургустунган Тонга күрүнениң чурттакчыларының эң-не солун болгаш күзенчиг байырлалы — «Чаражының кадыны» деп дүжүт байырлалы болуп турар. Ук байырлал бүдүн неделя дургузунда төгүлчүлээр.

Чурттуң найысылалы Нукуалоф хоорайже ортулук бүрүзүнден эң чараш кыстарны чорудар. Кандидат кылдыр сонгуттурган чараш кыстар үш-үш болуп алгаш, национал «тонга-хула» деп танцының күүседир. Жюри танцылыларның тиилекчизи — «Чаражының кадынын» тодарадыр. Тиилекчиге «Те-Ив-Атея» атты тыпсыр («хуулгаанын кушкаш» дээн уткалыг).

Ол улуг эвес чурттуң чурттакчылары кыстарны түгле даштыкы чаражындан болгаш танцылаарындан үнелеер эвес, харын ажылгыр кежээзин, үстеверии, ыланғыя көргиналар өрүп, хевистер эргып билирии барымдаалап, тонга кыстарның төлептигдериниге оларны сонап турар.

«Болгарская женщина» журналдан.

Редакциянық адреси: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун орлээкчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропагандиз килизиниин 2-31-75, хөрүсалгадыг секретарының 2-23-54, партийжи эмзылыраал килизиниин 2-37-13, культурэ килизиниин 2-23-54, көдээ ажыл-агый килизиниин 2-21-47, үлетчүр килизиниин 2-22-64, чагаа килизиниин 2-41-27, информация база совет сургузуу килизистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, секретарыатын 2-23-35, солун келбейн баргазда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАГЫГ № 1775.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01327.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 240 (10225) | 1976 чылдың октябрь 12, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 кеп.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР БИС

Совет кижилер француз телевиденииниң тайылбырлакчызының айтырыгларынга СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң харыыларын номчаап, ону изин-биле чүүлдүгзүнүп, деткээнин илергейлеп турар. Мооң адаанда ол дугайында чагааларны парладывыс.

Француз телевиденииниң айтырыгларынга бистиң аздаржыг Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң харыыларын номчаап, бистер, совет кижилер боттарывыстың социалистиг Торээн чуртувус дээш улам улуу-биле чоргаарлаңгы турар бис. Делегейге быжыг тайбың дээш, дүшүүрүг чорукту улам ханызы-биле чавыртылдырары дээш СЭКП, ооң ленинчи Төп Комитеди, ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев хүн бүрү чайгылыш чок демисежин турар. Ол дугайын делегейниң бурунгаар дешилгеже чүткүлдүг бүгү кижилерге эш Л. И. Брежневтиң француз телевиденииниң айтырыгларынга харыыларындан база катап бүзүреп көргеннер. Чаныыпкын чүгле Совет Эвилелиниге болгаш оске-даа социалистиг чурттарга ажыктыг даярзиниң дугайында хоозун чулчуруушкуннарның барыын талада чоруп турарын сойгалавышаан, Л. И. Брежнев, СЭКП-ниң XXV съездизиниң тайбың программазын бистиң чурттуң, Совет чазактың херек кырында боттандырып турарын тодаргай чижектер-биле коргускеп.

Чырыткылыг келяр үе коммунизмни тургузарынга тайбың эргежок чүтүлә. Бистиң тургузукчу күш-ажылывыска шантыктаар дээш АКШ, ГФР дээш ышкаш чурттарда чамдык болуктер «соок дайынының» үезинче катап киреринче чүткүп турарлар. Олар боо-чепсекти эңдеро бүдүрүп, курлавырлаарынче кыйгырып турар.

• • •

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң француз телевиденииге кылган интервьюзун улуг сонуургалбиле дыңнап таныштывыс. Бистиң чүртүвүстүң кайгамчык хөгжүлдезинии, совет кижилерниң делегейге быжыг тайбынны мандыдар дээш кыаныккай ажылдап турарын бүгү делегейниң чону база катап дыңнаан, бистиң партиявыстың, чазавыстың боттанырып турары тайбынга ынакшылдыг ленинчи политиказынга база катап бүзүрээнивер.

Төп Комитеттиң Чиңгине секретары бистиң чүртүвүстүң иштики болгаш даштыкы байдалын ажыт-чажыт чогубиле чугаалап берген. Ылаңгыя көрээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин амгы байдалынын, ону хөгжүдер дээш совет кижилериниң кайы хире эрес-шүдүргү ажылдап турарын ол кончуг-ла шын чугаалады.

Республиканың көрээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге бистиң коллективтиң ажылакчылары дорт хамаарыжыглыг. Чүге дээрге бистер, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынынга хамаарыжыр төлевилел килдининиң инженер-техниктиг ажылдакчылары колхозтарга болгаш совхозтарга чарын дериг-херекселдерни төлевилеп берип турарбис. Чижээлээрге, мал семиртир комплекстер, мал чеми белеткээр болгаш тараа арыг-чаражаа чергелер дээш оон-даа оске чүгүлә хереглиг чүүлдерни төлевилеп, чогаадып кылып турар бис.

Маңаа чүгле дериг-херекселдерни төлевилеп каарыэвес, а мурнакчы технологияны, чер болгаш мал ажылын специализастаарын, концентрастаарын нептередири дээн ышкаш айтырыглар бистен хамааржы бээр.

Бо чылдың эрткен тос айларында колхозтарга, совхозтарга кылып бээр ажылдарывыстың планын бүгү коргузүлгер айы-биле ажыр күүседип бис.

СЭКП-ниң, Совет чазактың, партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң быжыг тайбың дээш хүн бүрүүн могаг чок демиселиниге совет кижилериниң тайбын-чаагай ажылыжы, амыдырал-чуртталгазы дээш сагыш салышкынынга бистер боттарывыстың кызымаккай күш-ажылывыс-биле харыылаар бис.

А. ЕЛЬШОВА,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады.

ТАНЫЯК СПЕЦИАЛИСТ

Совет Тыванның экономика, культура чаартылгаларынга тускай эртемниг кадрларның кирип турар үлүү улуг. Тыванның улус ажыл-агыйының шапкын хөгжүлдези тускай эртемниглерге пегелдени улам улгаттырган. Бистиң республиканың кайыдаа булунунга баар болзунза, ыпда колхозтарда, совхозтарда, үлетпүр, тудуг, транспорт черлеринде болгаш школаларда, эмнелгелерде хөй санныг агрономнар, зоотехниктер, инженерлер, экономистер, эмчилер, башкылар болгаш культура кадрлары ажылдап турар.

Тускай эртемниг кадрларның мурнунда сорулгалар улуг. Партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин амыдыралга боттандырарынга оларның салыышкыны кажангызындан артык хөй талалыг, бедик харыысалгалыг. Бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын сайзыраңгайжыдар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, социалистиг чарышты организастаар, даандырган ажыл-херек дээш харыысалганы, бот-идепкейни күштелдирер болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле олар мурнуку одуругга туржыр ужурлуг.

Тускай эртемниглерниң отрядынга чыл бүрү хөй кижи немежип турар. Кызылдың педагогика институдун чүгле бо чылын безин 100 башкы дооскан. Сөөлгү беш чылда көдээ ажыл-агый талазы-биле чеди чүс ажыг тускай эртемниг кадрларны белеткээн. Онгу беш чылда бо талазы-биле планнар улуг, чурттуң дээди өөредилге черлерин дооскан аңгы-аңгы мергежилдиг 150 специалисти республиканың улус ажыл-агыйы чыл бүрү алыр.

Онгу беш чылдың баштайгы чылында өөредилге черлери дооскан хөй санныг специалистер республиканың аңгы-аңгы булуңнарында күш-ажылчы оруун эгелээн. Оларның аразында чурттуң болгаш бистиң республиканың өөредилге черлери дооскан 150 башкы, Кызылдың уран үүл училищезинн дооскан 43 кижи база өске областардан келген, культураның 30 ажыг кадрлары ажылдап эгелей бергилээн.

Тускай эртемниг аныяк кадрларның ажылга болгаш амыдыралга дуржулгазы эвээш, чаа ажылдап барган чери-биле, ында чон-биле чоок таныш эвес болуру чугаажок. Ынчангаш оларга кичээнгейлиг, сагыш човангыр болуру, бүгү талалыг дуза көргүзери чугула айтырыг. Бетн дээрге чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары үүрмек айтырыг болбас. Боже хөй-нинти организациялары, ылаңгыя удуртукчулар онза кичээнгейлиг болза эки. Хамык ужур кижи дээш сагыш човаашкында, ооң амыдырал байдалын өөренип көөрүнде.

Ажылдың баштайгы базымнарындан чамдык бергелерге таварышкаш, ажылдан оспаксырап, беленин харай бээр таварылгалар база болу бергилээр. Мындыг чижек. Кызылдың уран үүл училищезин бо чылын дооскан И. Серебрянникованы хуваалда ёзугаар Туранның музыка школазынче ажылдадып чоруткан турбуже, аңгы бажың-биле хандырбаанынга сылдап алгаш, ажылын каап чоруткаш, өске черде барып ажылдай берген. Оон уламынан музыка школазы фортепиано башкызы чок арткан. Ажылга харыысалга, бедик хүлээлге, кадрларга хереглел дугайын аныяк кадрлар уттуп болбас. Тура-соруктуг, кызымак чүткүлдүг болуру олардан негеттинер.

Республиканың чамдык районнарындан хөй санныг аныяк башкылар ынай-бээр үнүп чоруп турарының уламындан чаа өөредилге чылының эгезинде башкылар чедишпес болгулаарының фактылары ам-даа бар. Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарның чамдык школаларынга башкылар чоокка чедир-ле чедишпес бооп турган. Шак мындыг байдалдың тургустунуп келиринге, бир талазында, кадрлар-биле четчелээшкинни четпес организастааны, ийи талазында, кадрларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны чер-черде тургуспайн турарында. Чаа ажылдап барган аныяк кадрларга сагыш човангыр эвес чоруктуң чижектерин өске-даа черлерден киирип болур. Балгазының музыка школазынга бо чылын ажылдап барган аныяк специалисти бажың-биле хандырбаан, шак мындыг байдал мооң мурнунда чылдарда база тургулаан.

Чоннуң хүндүткелин чаалап алган, ажыл-ижинге бердинген кижилер бисте кайда-даа хөй. Олар даандырган участоктарында ажылды эки башкарып, идепкейлиг чоруун көргүзүп турарлар. Галина Васильевна Лежнина Мөңгүн-Тайганың Мөген-Бүрен школазында математика башкылап турар. Ол үш чыл бурунгаар бистиң республикага ажылдап келген. Специалистерни ажылга ижиктирер, оларга доктаамал сагыш салыр талазы-биле мында байдал эки дээрзи тодаргай-дыр.

Дагдыныкчыларның ажылы кайда-даа нептеренгей апарган. Аныяк кижиге дуза-деткимче, улуг кижилерниң арга-сүмези кончуг чугула. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары — Ак-Довуракта Данзырын Калдар-оол, Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозта Монгуш Чола, Кызылдың харылзаа белдиринде Анна Ломакина ышкаш он-он дагдыныкчыларның аныяк өскенге үлегер-чижээ көскү. Чаа ажылдап барган аныяк кадрларны дагдыныкчыларга бижыглаар ажылды чер-черде партия организациялары чугулалап көөр болза эки.

Шынарлың болгаш ажыктыг чоруктуң онгу беш чылының улуг сорулгаларын амыдыралга боттандырып, шинтпирлээринге аныяк кадрларның сагыышкыны улуг. Оларның чогаадыкчы чүткүлү, аныяк энергиязы, тура-соруу үстүнде сорулгаларны шинтпирлээринге бижыг үндезин болган турзуи дээш чер-черде партия организациялары аныяк специалистер-биле бүгү талалыг ажылды чорудар ужурлуг.

РЕСПУБЛИКА КҮРҮНЕГЕ 5.0822 ТОННА ТАРААНЫ ДУЖААГАН

ДООЗАРЫНЫҢ ХҮННЕРИ

Хову ажылының хүн демдеглели

Бистиң республиканың шолдериниң ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садарының улус ажыл-агый планын күүседткен: 50 муң тонналың орнунга дүүнүг хүнге чедир Төрөөн чуртуң шыгжамырынга 50.822 тонна тарааны урган.

Республиканың тараажыларының ол тиилелгези хамыктың мурнунда Каа-Хем, Кызыл, Таңды, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Эрзин районнарның совхозтар ажылчыннарының база колхозчуларының, Каа-Хемниң «Тиилелге», «Коммунизмче орук», Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Эрзиниң «Коммунизмче орук» колхозтарының, «Ленинчи орук», «Күш-ажылдың хостуу», «ҮТКА 25 чылы», «Алдан-Маадыр», «Шамбалыг», «Хемчик» совхозтарның болгаш өске-даа хөй-хөй ажыл-агыйларның ажыл-ишчиниринин эрес-шүдүргү күш-ажылының ачызында чедип алдынган.

Улус ажыл-агый планын күүседткени — ол дээрге күрүнеге 55 муң тонна тарааны садар талазы-биле боттарының хүлээлгезин күүседиринче оруукка Тыванның чер ажылдыгларының чедип алган баштайгы тиилелгези-дир. Ам ажаалданың киржикчилериниң күжениишкинин салдынган сорулганы чоокку хүннердо күүседиринче утландырган турар ужурлуг.

Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң човүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чүтаазында салдынган, дүжүт ажаан адыышкынын организастыг чорударының база онгу беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниг доозарының дугайында айтыышкынарны болгаш Кубаньның чер ажылдыгларының эгелээшкинин барымдаалавышаан, республиканың хөй-хөй колхозтарының болгаш совхозтарының тараажылары дүжүттү ажаан алырып база хүлээп адыышкын пунктуларынче тарааны үүдүрүп чорударын дүргеп темпилер-биле чорудуп турар. Чижээ, «Революцияның чалбыжы» совхозтуң чер ажылдыгары хүн бүрүзүнде-ле күрүнеге 300—400 тонна тарааны дужаап турар.

Сөөлгү медээ-биле алырга, октябрьның 11-ге чедир республикада планда көрдүнген 244,6 муң гектар тараанын 184.383 гектарын бастырган. Эрткен үш хонукта бастырыганың немелдо озуулдезн 15 муң гектар болган.

Ол темпинни чогумчалыг деп болбас, чүге дээрге сыпта турар тараалар ам-даа эвээш эвес, а оларны ажаап алырынга мырыңай эвээш үе арткан. Ам-даа 12 муң гектарның тараазы кестинмээн. Таңдыда ажаап алышкынның чорудулгазы дүвүрээшинни болдуруп турар. Улуг-Хемде болгаш Чөөн-Хемчикте ажаттынмаан тараалар ам-даа хөй. Тарааны дүргеп бастырып алырынга бүгү-ле чүвә чагырган турар ужурлуг. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларда, ылаңгыя «Тиилелге» совхозта, Тес-Хемниң ажыл-агыйларында комбайнерлерниң ажылыпың күжениишкинин кудулап турар.

Транспорт-биле хандыраринда үзүктелиишкиннер чамдыкта комбайнерлерниң ажылын саададып турар. Үшкү транспорт будурүлгелиниг Тока аттыг совхозтан кара тураз-биле чоруй барган бөлүк чолачыларын шыңгызы-биле буруу шавар болза чогуур. «Улуг-Хая» совхозтуң чер ажылдыгары Чээпектиң шолдериниден тараа соортур транспортулуарны манап турар. Ажаап алышкын комплексизинге транспорт звенозу шинтпирлиг ужур-дузалыг болур. Ындыг болганда автомашиналар чолаачылары боттарының күжениишкиннерин улгатырар, арткан хонуктарда тараажыларның бүгү тарааны чидырыг чок ажаап алырынга дузалаар хүлээлгелиг.

Ам республикада тараа культураларының 45.560 тонна үрезини урдунган. Ол болза келир чылын хереглеттиперинин 82 хуузу болуп турар.

Бай-Тайганың, Каа-Хемниң болгаш Эрзиниң ажыл-агыйларында үрезинниң бүрүн курлавыры бар болуп турар. Ынчалзажок Барыын-Хемчик, Тес-Хем болгаш Улуг-Хем районнарда үрезин уруушкунун кедергей оожум чорудуп турар. Хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда үрезин ам-даа арыгластыннаан. Чижээ, «Найырал» болгаш «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда ындыг болуп турар.

Сөөлгү медээден алырга, республиканың ажыл-агыйларында 80.963 гектар аңгысы андарган—планның 58 хуузу.

Келир чылдың дүжүдүвүге шолдерни белеткээрин бедик темпилер-биле чорудуп турар ажыл-агыйлар эвээш эвес. Ол болза аңгыс андарарының планын күүседикшен «ҮТКА 25 чылы» совхоз, Каа-Хемдо «Коммунизмче орук» колхоз, «Кызыл тараачын» совхоз болгаш оске-даа ажыл-агыйлар болур. Ынчалзажок дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда ындарылга звеноларының база агрегаттарының ажылын багай организастаан: оларны кывар үүл-биле чогуур өйүнде хандырбайн, чогуур техниктиг дузаны чедирбейн турар. Ылдыг чорук Барыын-Хемчиктиң, Тес-Хемниң болгаш Таңдының ажыл-агыйларында бар болуп турар.

Ажаалданың доостур хүннери келген, Республиканың бүгү-ле шолдериниден дүжүттү бүрүн ажаап алыр, оске-даа күскү ажылдарны күүседир дээш күжениишкинни улгатырары негеттинип турар.

АЖЫЛДАР КЫЛДЫНЗА-ДАА...

Мөңгүн-Тайга районнуң ажылчы чоннары амгы бо хүннерде Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң үгазының танышкаш, ону удуртулга болдуруп, онгу беш чылдың бирги чылынга боттарының мурнунга салган планнарын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Ажыл-агыйларның партия организациялары, көрээ Советтер болгаш оскедаа хөй-нинти организациялар ажылдың кол сорулгазын келир чылын малды хүр-менди кыш ажырарынче угландырган. Оңу боттандырарда малга быжыг чем-суурун тургузар болгаш быштаглашкынга белеткел ажылдарын күштелдирери билдингир.

Район девискээринде сиген кезер шөл эвээш-даа болза, Мөңгүн-Тайганың ишчилери болдунар арга-курлавырларны ажыглап тургаш, бо хүннерде 1500 тонна сиген белеткээр планын 1547 тонна кылдыр белеткеп, оон чеди чүс ажыг тонналың быштагларда чедирген. Белеткеттингеи сигенниң 400 тонналың Тес-Хемниң Ак-Чыраада белеткээш, пресстээн. Ам оон 330 тонна сигенни соортуру арткан. Бо талазыбиле ажылды районда колхозтарының баштаар черлери организастыг чорудары чугула. Тес-Хемде сиген кезилдези амдаа үргүлчүлеп турар.

Мал чеми белеткээриниден аңгыда, районнуң ажыл-ишчилери мал ажылынын продукциязын күрүнеге садар талазы-биле чыл планнарын хуусаа бетинде —эътти 103.8 хуу, ыстуу 111,3 хуу күүседткен. Мал бажы өстүрериниң планнарын ажыл-агыйлар туспузунда күүседткени өөрүнчүт.

Бо дээрге районнуң бүгү ажыл-ишчилериниң, ылаңгыя мал ажылында хаара туттунган колхозчуларның күжениишкинниг ажылынын база партия, совет болгаш хөй-нинти организарының чон ортузунда калбарган социалистиг чарыштарны дээштиг организастаанының түңнели-дир.

Малчыннарның иштинден төрүүр чүс баш хөй, өшкүден 85—104 чедир анай, хураган алганнарның саны эрткен чылын 33 турганындан бо чылын 39 чедир өскен. Социалистиг чарыштын тиилекчилерге хойжу Тейнин Дамдын 100 хойдан 104 хураганы камгалап ап, 10 тонна сигенни ажыктаанда белеткеп алган. Өшкү казарчыларындан Хомушку Оюу 100 өшкүге онаалтыр 91 анайны камгалап ап, 7 тонна сигенни белеткээн, а чылгычы Монгуш Сартай-оол төрүүр 100 беден 90 кулуннарны алгаш, кышка белеткелди бүрүн доозуп алган. Мынчыг мурнакчыларны хөйүү-биле адап болур.

Районнуң колхозтарының удуртукчуларының, специалистериниң мурнунда ам-даа улуг сорулгалар, чедир кылыр ажылдар хөй. Бистиң мурнувуста кыш. Ол дээрге малчыннарга улуг шылгалда. Бо шылгалдага белеткел ажылында ам-даа чедир шинтпирлеттинмээн айтырыглар хөй. Мал кажааларының, малчыннарның чуртталга бажыңнарының септелгелери чамдык черлерде хожудап турар. Кыжын мал чемгерер шагжалар, суг кудар доскаарлар, ол ышкаш суг соортур машиналар, тракторларның, кудуктарның белеткели, малчыннарның, одаар үүлүг, аъш-чемниг чедир ам-даа хөй-хөй айтырыглары бо каш хонуктарда чедир шинтпирлээри—бо хүнгу сорулга.

З. САЯ,
көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол бухгалтери.

ИЛ-18—ТЫВА ЧЕРДЕ

Күчүдүг моторларының даап-шимээни-биле медээлеиишаан, аяс хүнүң хереливге кылаңнап чоруур самолёт республика төвүүнү кырынга көстүп келгеш, аэропорттуң кырынга чартык дескинге кылгаш, бетонпаан каан оруккa кээп таваар хонуштy.

ИЛ-18-тиң командири самолёттуң техниктиг рейизи чедиишкинниг эрткенин СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшинге илеткээн. Комиссияның кежигүннеринге, республиканың удуртукчуларынга болгаш ИЛ-18-тиң экипажынга дириг чечектерни шоперлер тывыскан.

Тыва черниң төөгүзүнде бир-ле дугаар ИЛ-18-тиң кээп хонушканынга тураскаатказын митингини ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай күүскомунуң даргазы Ш. Л. Куулар ажыткаш, совет Тыванның культура амыдыралынга бо болуушкунуң улуг ужурдузазын, Тыванның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышканының 32 чыл оонүүн хүнүнде күүлүгүт агаар лайнери тыва черде бир-ле дугаар кээп хонушканы— бистиң аныяк республикавыстың будурукчу күштерин шапкын хөгжүдеринге Коммунистиг партиливиң, Совет чазактың ада сагыш салышкынының бир илереңдир дээрзин ол чугаалаан.

Күрүне комиссиязының даргазы, Хамаатты ужар чүүдүүн Красноярск эргелелиниң начальнигиниң бирги оралакчызы И. А. Левандовский митингиге чүве чугаалаан, Совет Тыванның 32 чыл оонүүн болгаш Тыва черге ИЛ-18-тиг баштайгы ужудун келгени-биле холбаштыр Тыванның ажылчы чоннарынга изиг байыр чедиргеи.

— Кызыл аэропорту күчүлүг агаар лайнерлериниң хонарынга таарымчалыг-дыр. Бо дээрге ИЛ-18-тиг техниктиг баштайгы рейизи. А каш чыл эртерге ТУ-154-тер, ЯК-42-лер Кызыл—Москва аралынга ужудар апаар—деп, эш Левандовский чугаалаан.

ИЛ-18-тиг хопарынга аэродромну таарыштыр кыдырынга «Кызыл тудуг». «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелериниң, № 48 тудуг эргелелиниң коллективтери идепкейлиг киришкен дээрзин «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи А. А. Берингардт чугаалаан. Ылаңгыя эштер Шиповалецконун, Белоусовтуң, Сафронованың, Бизяеванын, Лабочевскийниң удуртказн бригадалары ол ажылдарга кызымак киришкенин эш Берингардт демдеглээн.

Кызыдың каттышкан авиаотрядының командирининң оралакчызы В. Целищев Тыванын төөгүзүнде бо солун болуушкун-биле холбаштыр митингишиң киржикгилериниге изиг байыр чедиргеи.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин митингиге чүве чугаалаан, кайгамчыктыг бодуушкун — күчүдүг агаар лайнери ИЛ-18-тиң Совет Тыванын пайысхалзы Кызыл хоорайда кээп хонушканыбиле холбаштыр изиг байыр чедиргеи.

— 50 чыл бурунгаар ПО-2 деп бичии самолёттар Тывага кээп хонушкан. Оон бээр аныяк Тыва республикавыс кайы хире озуп-хөгжөөн-дир: кат чыл бурунгаар ЯК-40 ышкаш чүртүвүстүң иштики болгаш даштыкы байланыш ажыт-чажыт чогуур үе келгеш, аэропорттуң кырынга чартык дескинге кылгаш, бетонпаан каан оруккa кээп таваар хонушту.

ИЛ-18-тиң командири самолёттуң техниктиг рейизи чедиишкинниг эрткенин СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшинге илеткээн. Комиссияның кежигүннеринге, республиканың удуртукчуларынга болгаш ИЛ-18-тиң экипажынга дириг чечектерни шоперлер тывыскан.

Тыва черниң төөгүзүнде бир-ле дугаар ИЛ-18-тиң кээп хонушканынга тураскаатказын митингини ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай күүскомунуң даргазы Ш. Л. Куулар ажыткаш, совет Тыванның культура амыдыралынга бо болуушкунуң улуг ужурдузазын, Тыванның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышканының 32 чыл оонүүн хүнүнде күүлүгүт агаар лайнери тыва черде бир-ле дугаар кээп хонушканы— бистиң аныяк республикавыстың будурукчу күштерин шапкын хөгжүдеринге Коммунистиг партиливиң, Совет чазактың ада сагыш салышкынының бир илереңдир дээрзин ол чугаалаан.

Күрүне комиссиязының даргазы, Хамаатты ужар чүүдүүн Красноярск эргелелиниң начальнигиниң бирги оралакчызы И. А. Левандовский митингиге чүве чугаалаан, Совет Тыванның 32 чыл оонүүн болгаш Тыва черге ИЛ-18-тиг баштайгы ужудун келгени-биле холбаштыр Тыванның ажылчы чоннарынга изиг байыр чедиргеи.

— Кызыл аэропорту күчүлүг агаар лайнерлериниң хонарынга таарымчалыг-дыр. Бо дээрге ИЛ-18-тиг техниктиг баштайгы рейизи. А каш чыл эртерге ТУ-154-тер, ЯК-42-лер Кызыл—Москва аралынга ужудар апаар—деп, эш Левандовский чугаалаан.

ИЛ-18-тиг хопарынга аэродромну таарыштыр кыдырынга «Кызыл тудуг». «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелериниң, № 48 тудуг эргелелиниң коллективтери идепкейлиг киришкен дээрзин «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи А. А. Берингардт чугаалаан. Ылаңгыя эштер Шиповалецконун, Белоусовтуң, Сафронованың, Бизяеванын, Лабочевскийниң удуртказн бригадалары ол ажылдарга кызымак киришкенин эш Берингардт демдеглээн.

Кызыдың каттышкан авиаотрядының командириниң оралакчызы В. Целищев Тыванын төөгүзүнде бо солун болуушкун-биле холбаштыр митингишиң киржикгилериниге изиг байыр чедиргеи.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин митингиге чүве чугаалаан, кайгамчыктыг бодуушкун — күчүдүг агаар лайнери ИЛ-18-тиң Совет Тыванын пайысхалзы Кызыл хоорайда кээп хонушканыбиле холбаштыр изиг байыр чедиргеи.

— 50 чыл бурунгаар ПО-2 деп бичии самолёттар Тывага кээп хонушкан. Оон бээр аныяк Тыва республикавыс кайы хире озуп-хөгжөөн-дир: кат чыл бурунгаар ЯК-40

ҮЛҮҮН КИИРЕР

Онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир, ажылдың шынарын бедиидер дээш республиканың түдүт организацияларының аразында социалистиг чарышка «Тыва түдүг» трестин № 48 түдүт эргелелиниң түдүгүү бригадалары чыл эгезинден тура кодургуушкунуут киржип келген.

Ленин орденниг эдилекчизин, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Августа Ивановна Ельшованың, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, Ленин орденниң эдилекчизи Мария Ивановна Сафронованың, Дзиля Терентьевна Мязинаның коммунистиг күш-ажыл бригадалары бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгылаан.

Раиса Федоровна Григоровичиниң башталган коммунистиг күш-ажыл бригадазы үткүштүр планны ан, эгелекчи саналлы үндүрүнниң эргелелдиин шеверлекчи бригадалары деткээн болгай.

Бирги квартадта ажыл фронтузу чедиишээнинден бригадалар түдүг-монтаж ажылының планын күүседир арганы чилирген болза-дал, дараазында квартадларда хожудаашкынны болдурбас дээш бригадалар күжениишкиниг ажылдаан.

Н. Суворованың шүүлгүүлэри бригадазы Советтер бажыңының, хөгжүм-шиин театрының түдүгларынга ажылдап турган. Бригаданың кежигүннери, чангыс кижи дег, демниг ажылдап, ажылдың шынарын акижидер талазы-биле эки көргүзүүлерни чедип алган.

Аныяк бригадир Н. Горбачевскийниң коммунистиг күш-ажылдың бызаачы бригадазы эргелелде мурнакчы бригадаларның бирээзи. Ол бригада хоорайның чаа микрорайоннарынга № 2, 11 бажыңнарның, Элегес-Аксыны хана материалдары кылыр заводтуң түдүүнге ажылдап турган. Мурнакчы бригада сентябрьда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезинин планда көрүүлген деннелиниен барык 2 катап бедиткен.

А. Ельшованың, Р. Григоровичиниң бригадалары соолгу айларда дөртку микрорайонда түргүлер салының түлүүнге шеверлел ажылларын чоруулуп турганнар. Бо бригадалар база чедиишкиниг ажылдаан болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бир кижиге онаалтыр алырга, планнан ажыр Р. Григоровичиниң бригадазы 32,3 хуу, А. Ельшованың бригадазы 12,2 хуу бедиткен.

М. Сафронованың, Л. Мязинаның бригадалары сентябрьда багай эвес көргүзүүлердиг болган. Ол бригадаларның кайызыла күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнан ажыр 29 хуу улгаттырган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл өөн күш-ажылчы чедиишкиниер-биле үткүүр, онгу беш чылдың планын амыдыралга боттандырарынга талейтиг үлүүн киирер, түдүг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүседир, шынарын экижидер дээш № 48 эргелелдиң бригадалары улам сорукчуг ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады А. И. Ельшова бадуунуң бригадазының кежигүннери-биле маны.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ОЛЧАҢАР ХӨЙ-ЛЕ БОЛЗУН

Аңчы кижиниң кол херексели болур—бродни ишик, хөвеңниг чүвүр, фуфайка, аъш-чем, боо-моңгу, ок-чемзек, мунар аът хээш бо чүүлдер-биле республиканың бүгү белеткел организациялары, колхоз, совхозтарының үдүртүкчүлүүлери аңнаан аътталыр хуусалга чедир 20 хонук четпейн турда белеткеп турары чугула. Чамдык черлерде диңиң эгээрыны маңаап, хүрөл-суглаанны орай арттырган, аңчыларны орайтадыр аътмаргаанмакка чер четпейн чорда, улуг хар чаггаан, канадаа четпейн баар таварылгалар чылдан чылче тургулаан болгай, ам оңу катаптавас хээш бүгү-ле болуунар хемчегларни алыр херек.

Соолгу чылдарда күрүнеге дүжээр бүгү олуктуң өртөө чүүлү айы-биле аажок өскен болгай. Чижээ: ишки, диңиң, чекпе, дырбактыг дээш өскедээ олуктуң өртөө өскен чорук олук тывыжын ковуйдырының талазы-биле аңчылардың улуг сонуургалын кодургеп.

Белеткел организациялары, аңнаар черлери аңнаар сезонунда аңчыларны четпейн саныг ок-биле хандырарны чугула. Кажан кереэ чартош, аңнаан үеэрде бир хүнге 3 ок баар—ол дээрге ылаңгыя эгелеп чоруур аңчыларга чедип дээр.

Аңчы кижиниң кол херексели болур—бродни ишик, хөвеңниг чүвүр, фуфайка, аъш-чем, боо-моңгу, ок-чемзек, мунар аът хээш бо чүүлдер-биле республиканың бүгү белеткел организациялары, колхоз, совхозтарының үдүртүкчүлүүлери аңнаан аътталыр хуусалга чедир 20 хонук четпейн турда белеткеп турары чугула. Чамдык черлерде диңиң эгээрыны маңаап, хүрөл-суглаанны орай арттырган, аңчыларны орайтадыр аътмаргаанмакка чер четпейн чорда, улуг хар чаггаан, канадаа четпейн баар таварылгалар чылдан чылче тургулаан болгай, ам оңу катаптавас хээш бүгү-ле болуунар хемчегларни алыр херек.

Соолгу чылдарда күрүнеге дүжээр бүгү олуктуң өртөө чүүлү айы-биле аажок өскен болгай. Чижээ: ишки, диңиң, чекпе, дырбактыг дээш өскедээ олуктуң өртөө өскен чорук олук тывыжын ковуйдырының талазы-биле аңчылардың улуг сонуургалын кодургеп.

Белеткел организациялары, аңнаар черлери аңнаар сезонунда аңчыларны четпейн саныг ок-биле хандырарны чугула. Кажан кереэ чартош, аңнаан үеэрде бир хүнге 3 ок баар—ол дээрге ылаңгыя эгелеп чоруур аңчыларга чедип пес, ынчангаш ол дутайын база-да белеткел организацияларны өөренип алыр артык эвес.

Аңчылардың сорулгазы аңнаан, диңиңээ чораан, орт айлыгыңдан тайга-тандызын, оран-чуртун, аът-кодун, одар-белчиирин, дерекээлер, аъш-чемни, ок-чемзекти серемчелдигт ажаар, эртеи эрте аңнаан үеэрде, ылаң-да одун ожуур белгеш катаа-катаа хынаары артык эвес. Маңаа бир чижекти киирер бодадым.

Шаанда Тере-Хөл пожуунуң турда Каргы сумузунуң аңчылары аңнаан үнтеп. Олардың баштыңы —каргы сумузунуң даргазы В. Бегзи. Ол үеде кожуунга ажылдап турган Семен Седип башталып белүк аңчылар Кайыгай, Тарташтай белиирнүү болчушкаш, хаңкаңнар.

Болчашкан черинге келгеш, Чазылыг, Чиргек Улуг-Кулуунда ол ынчаар олча-омактыг диңиңээн. Каргы сумузунуң, кожуун төвүдээ үнтеп аңчыларның олчалы катыышкан 4 муң диңиң чоошкулаан болгай. Артыкан огун төндүр диңиңээри-биле чораап, кежээ одаанга кээрге—бүгү олчазы өртүнүп калган болгай. Ам кадчаар боор: ыяер төп улуг эвер орнуута курган пеш чара кайкаш, аъер кылып, коп ыңгыржаанын орнуунга кадбак чартылар салгаш, 120 ажыг километр черге аът чарнидиктап, донуп, түрен чоруап, чаңыя келгенивер.

Эргим аңчылар, ам адыяы күс дүжүп, күскү аңнаар сезонну кашпа-ла хонгаш, эгелээр: аңнаан, диңиңээр үе-дээ келди. Бо чылын диңиң кайдаа-даа хөй. Партия болгаш чазактың чымчап алдынны хөйүг-биле тывар деп сагыш турар сорулгаларын күүседир дээш республиканың аңчыларны өдүк тывыжынче аътталыр.

Мен октябрьда шелээм үеэнинде диңиңээр мен. Ынчангаш социалистиг чарышка «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында хөйжү бригадада Сергей Ашактың «Тоора-Хөө» сопсопла йол Кавырыкты, «Тере-Хөл» модхола Андрей Сагаачыны, Магбан Сайнам, Сержи Кызыл-ооду болгаш Сыстыг-Хөм аңнаар-тывыш ажылагыныда Ирбизиг Тенгиноолду чарышка киирлгаан, бодум 150 диңиң, 1 киштэ, 1 кызыл аспы белеткел организациязынга дүжаарын хүндедим.

Олчаңар хөй-ле болзун, эргим аңчылар!

С. ИДАМ,
хоочун аңчы.
Кызыл хоорай.

ССРЭ-НИҢ САҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ БАНКЫЗЫНДА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң дазаскаңы-биле 1947 чылда үндүрген ССРЭ-ниң үзүү ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдеринин күрүнеинин ийнги чазынының төлеп бээр тиражы 1976 чылдың октябрь 15—16-да Москвага болурум ССРЭ-ниң Саң министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Күрбанкызы доктаадын тургускан. Тиражка 80 млн. рубль түңнүг облигацияларны төлеп бээр. Төлеп бээр тиражтың албан таблицазын тоң солунгаргга 1976 чылдың октябрь 31-де пардаа үндүрөр, а төлеп бээр тиражко киргэн облигацияларны 1976 чылдың ноябрь 1-деп шелеп төлээр.

Спорт— сессияның хүн айтырыы

«Күш-кулътураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдер дугайында СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, а ол ышкаш партияның болгаш чазактың доктаалдарын чайгылыш чок күүседирин... эң чугула соруулга кылдыр санаар».

Владивосток хоорай Совединиң депутаттары эзлчеглиг сессиязынга ындыг доктаалды хүлээп алган.

РСФСР-ниң үлүстарының спартакиадазын чедиишкиниг эрттиргени дээш Оомум океанның эриинде хоорай ССРЭ-ниң Спорткомитединиң болгаш Профессиялдар Звиледелериниң Бүгү-звилел Төп Чөвүлелиниң диплому-биле шаңнаткан. Хоорайның өөлдар, кыстары ГТО-нуң хөй хевирлеринге Ыраакы Чөөн чүүтүң бирги черин бүзүрелдиг чаалап алган. Спорттуң эки тура ниитилелдеринин спортчуларының хүрээлеңинде мастерлер эвээш эвес. Владивостокка бодуунуң олимпийжи чемпионнары база тургулаан.

Ыраакы Чөөн чүүлүн эң улуг үлетпүр, үстем болгаш культура төвү сөөлгү үш олимпиадаларга чурттүн шилиндек командаларының составынга бодуунуң атлеттерин шуут ниирбээн.

Ол харын депутаттарның сеткилин дүвүреткен. Владивостокта спорттуң хөмүдээп турарының ноя чыдагааннары материалдыг баазанның мөшкаанда, спорт тудугларының эвээжинде болгаш оон үламыннан хоорайда массалыг спорт шимчээшкиниимиң четпес калбарып турарында аазрзин онзалап демдеглээн.

Чартык миллион ажыг кижи чурттачылыг Владивостокта чүгле үш стадион бар, оларның индирлеринге беш муңдаи бичe ажыг кижи сыңчыр, оон ыңай спорттуң ийи ордузу, сугга эштир үш бассейн бар деп, хоорхүүсков даргазы Д. Гагаров депутаттарга дыңнаткан. Мындыг байдалдарда шынап-ла спорттуң массалыг болурунга кордал салыры бергe, ынчангаш спорт массалыг эвес болганда, мергежилдиң өзүлдези бөлдүнмазы база биндингир.

Школачыларга эвээш эвес спорт школучүгештерин тутнан турбуже, оларның ортузунга күш-культураны болгаш спортту пропагандалаар талазы-биле амыдың четпезин депутаттар Н. Бурмистрова, А. Булыгин, М. Третьякова болгаш өскелер-дээ дүвүрээн сеткил-биле чугаалаан.

Хоорайның эң улуг улетпүр маттыжыышкынмарының болгаш будурулгелериниң күш-культураже болгаш спорт тудуунче кичээнгей салбайн турар улуттуучуларын сессияга шыңгыы шүүмүчүлээн.

Владивостоктуң социал-культура хөгжүлдезининиң онгу беш чылга ажылдап кылдынган планының күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдеринче угланган шын оруктар айыттынган аазрзинге хоорай Совединиң депутаттары чаңгыс эп-сеткилдиг болган.

Н. МОИСЕЕВ, СЭТА-ның корр.

Владивосток.

ЫРДА КИРГЕН ЧАА-СУУРДА

Овүр районда «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының малчыннарын шиитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш күжениишкиниг ажылдааннар. Үк салбыр 60 чылгы шиитиниң малынга 460 тонна сигеп белеткээр планын 612 тонна кылдыр күүседип, амгы үеде бүгү жүштүг мал кыштаглаашкынынче угландырган.

Чаа-Суур салбырда хойнуң база ошкүүнүң бир-бир бригадалары бар. Олар шиитиниң малынга чемни боттарынын күжү-биле белеткеп, үзеп ажыг малчын сигенин хол кадмыры-биле кезип чайлаан. Лопсан Тумат-оол удурткан ошку бригадазының кежигүннери 110 тонна сигеп белеткээр планын 150 тонна кылдыр ажыр күүседип, чарыштың тивилекчизи болган.

Амгы үеде салбырның шиитилери 252 тонна сигеннин, 280 тонна ногаан массаны, 85 тонна будук-бүрүнү кыштаглардa соортуп чедиргеп. Кыштаглашкынга белеткелди октябрь 20-де бүрүн доозар дел малчыннар Ойдуп Дүжүүт, Арбаан Копчук болгаш өскелердээ хүлээлгеиннер.

П. ЛАМДЫП.

ЧАА АГРЕГАТ

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ. Нефть база газ шинчилээрде эң ханы чер үттээшкиниерин кылырынга дизельгидравликтиг бо херекселди ажыглаар. Ону Уралмашзаводка бүдүрүп үндүрген. Чаа агрегатты «Грознефтиниң» геолог шинчилекчилеринче чорудуп бээр.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ОРУКЧУЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының аразында № 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң коллективи бодунуң күжү-биле элээн чугула участокгарны харыылап, ыңгыыр хемчегларын алгылаан. Барыын-Хемчик районнуң тараалаң совхозтары болур «Хемчик», «Барлык» совхозтарының күрүнге дужаар тараа сөөргүр Эрги-Барлык участогунуң оруун үүрмек сай-биле ыңгыан. Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозтан тараа сөөргүр сайлыг, даштыг орунга сай, довурак төп дескилээн. Ам бо оруктарда тараа сөөрткеп машиналар саат чогу-биле шуужуп турар болгаш. Орук экижээшкинден алдын тараанның тектүн хораары болбастаан. Ол чорук тараапы күрүнге шыгжамырынче дүрген сөөргүр, совхозтарның тараа дужаарының күрүнге планын күүседирингe улуг идиг боол турар дээрэн билдингир.

Бистиң коллективтиң оруктарны экижиткенинден ангыда, машина-техниказы-биле мал чемни белеткээринге база өскедээ ажылдарга киржип турар. «Шекпээр» совхозка 3 тонна будук-бүрүнү, 10 тонна эки ыңгыырлыг сигевчи, 5 тонна кек-сулаңы кезип, болуп саалаттаан, дужаадывыс. Ол ышкаш күскү дүжүт ажаалдазынга база киржип, 2 га картофельдың каскаш, силадка чедирип, уруп когдывыс. Ол-ла совхозтуң төп шаңын алгызып, трейдер-биле дескилээн бис.

Шефтээшкинге идепкейлиг киржип турар механизаторлар, орукчулар бисте хөй. Оларга орук мастери Эмер-Сарыг Күжүгет, чолаачылар Додуй-оол Монгуш, Чылбак-оол Соян, Владимир Күжүгет, Белег-оол Сет, Максим Херел болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Кодээ ажыл-агыйның ажылакчыларынга дуралакыры бистиң хүлээлгевис деп чүвени колдентивте ниити бүрүлү эки болгаш.

С. СЕРИН-ООЛ,
№ 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң начальнигы.

Алдын шуудуг үзүктел чок

Онгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдү. Оны чидирип чок, кыска хуусаада ажаан алырының шалыпчы ажылчээнде хаара туттунган «Чыраа-Бажы» совхозтуң бүгү чону, ыяаңгыя тараажылары социалистиг чарыштың түгүн бедик түдүн, ажылының темпизин шаңкывчыткан.

Улуг-Хову, Дагыр-Шеми, Хову-Аксы болгаш оске-даа тараалаң шөлдерде, хову турлаштарында, шаңнарда ажыл хайнымышкынныг. Чыраа-Бажы суурда механизаттывган тоо шаңче алдын шуудуг дүн-хүнү-биле үзүктелбестээн. Ында бо чылын ажигзалда киргеп «КЗС-20» деп маркалыг, тараапы кургатымнаан арыглаар агрегат ажылдап турар. Тыва АССР-ниң алдарлыг хову ажылдакчызы Семис-оол Тевекович Куулар удурткан 30 ажыг кижи шаңда эдлчежин ажылдап, арыглаар, кургадыр пунктуда тараапы чүдүрер, дүжүрер, арыглаар механизмнерде сорукчур ажылдап турар. Күрүнге шыгжамырынга киирерингe белеткээн тараа сөөргүр черлеринин хой кезии бо Чарыстың кашпалы дег, даштарының ийлерн козүр, хорум даштар-биле шыптынган. Бизбес кижи болза, ыңгыыр черге канчан хой, мал малдап турар улус боор-даа деп алдеспиннер. Шынап-ла, бо аалга чедер дээш Кызыл-Хая суурдан Чарысты өрү өскеп орувуста. Мөгеп-Бүреп бо ыңгычалдыр бир дугаар чедип каап турар дарга ойнай-сылдай:

— Машина байтык, аттыгдаа чоруп болбаан орай-дыр мөң!— деп, даштар аразынга ыңай-бээр чайлыңайның чоранн машинаның чайгазрынга шуулдаксап тугаалап чорду.

Кадарчы хоюн суг ол чарынга доктаадын, өткарып каап, өөнге келгеш, шайлап олура-даа, чугаа кадында-даа тура халаап барып бакылап, хоюндан карак салбайн хайгаарал, дайгырып каап турду. Ол дээрге «Мөгеп-Бүреп» колхозтуң хойжузу Серен-Чимит Сереевич Сереэ-дир. Дагдан хойну бадырганын, чай кадында ону барып көрө каапкан турарын көргеш, оон мал малдап чаңчыкпаанын, бүгү ажылдарын мал-биле тудуш харылзаалының эскерин, бодап олурдувус. Серен-Чимит бот-боткаланып, тускай машина-механизмнерни ыңгыыр-биле ажылдаар черлерге ажыглаар талазы-биле

КИЖИ—АВТОМОБИЛЬ—ОРУК

Оруска чоруурунун айыыл чок чоруун сагыыры ам-даа хүнүн айтырыындан дүшпейн турар. Чүге дээрге, оруска чораан транспортун ооал-ондактыг халавындан материалдыг-даа чидириглер болгулаар, олуг-чидим-даа таваржыр болгай. Мен бодап көөрүмге, кижи—автомобиль—орук деп ниитги системага кижи нол черни ээлээр үжүрлүг. Чолаачы кижиниң* билиг-мергежилиндеи, баш удур белеткелиндеи, сагылга-чүрүмүндеи, кичээнгей-серемчилелиндеи транспорт аргыжылгазының айыыл чок чоруу бир дугаарында хамааржыр.

Мергежил талазы-биле бүүдүлдиг чорукту хандырар база көөдүлдир, белеткелдин шынарын экижидер соруглга-биле 1976 чылдың июнь 1-деи эгелеп, чолаачылаар аргенин шинзылгазын тынысырының чаа чүрүмүн доктаатткан. Шынчангаш бистин Кызылдың эки тура автомотожулар ниитилели хуузунда автомашина, мотоцикл эдлери кижилериниң белеткелин хынап, оруска тергиин эки чоруларының болгаш кудумчу шимчээшкинниниң дүрүмнерин өөредип турар. Хүн бүрүүн хайгаарал дарынан алгаш көөрге, ниитилелдиг кежигүннерге чамдык эштер шылгалда дужаагаанының соонда «Оруска чоруурунун дүрүмнерин» катап номчувас, чоорту уттуп каапгар таварылгалар бар. Оруска чоруурунун айыыл чок чоруун үраэн хуузунда автомашиналыг кижилерниң ортузунда бөзин ээлээн хой чылдарның дургузунда чолаачылап келген ийи-чангыс эштер, харын-даа 1973 чылда үндүрген дүрүмнерни билбес болгулаанын КАИ ажылдакчылары тодаратkан.

Кудумчуга канчаар чоруурун чүгле орук демдектери билирпбиле кызыгаарлаттынмас. Машинаны башкарарының бедик мергежили, чадаг улус үргүлүг аргыжар кудумчу белдирин болгаш оске-даа хөй-ниити черлерин оваарымчалыг таварын эртерн, кудумчуга оваарымчалыг чоруурун сагыыр дээш оске-даа чүүлдер хамаарыыр. Бо айтырыгны автомотожуларнын хоорай ниитилели өөренип көргеп, автомашинаны тергиин эки чоруларын шингээдип алырының комплексизын тургускан бис.

Бистин ниитилелиивистеe бактаап турар 46 эге организацияларда 2460 кежигүн кирип турар. Хуузунда автомашиналыг чолаачылар ай сайында немежип турар болганда, оларның ортузунга чамдык сагындырыглыг хемчеглерни ап, комиссия бүрүзү тургустунган план ёзугзар ажылдап турар. Чижээ, ниитилел кежигүннериниң күдумчуга чоруурунун дүрүмнерин хажыткан хераанин сайгарылгазын көөр комиссия ылангғыя бо чылын элээн идепкейлиг ажылдаан. 7 кижилеп тургустунган бо комиссияның хуралынга 207 чолаачының хераан сайгарып чугаалашкан. 37 кижини донгузар, сагындырар, штрафтаар хевирлиг янзы-бүрү хемчеглер дүзээткеш, артканнарының бир айдан 5 чыл чедир чолаачылаар аргенин каазаан. Оон-биле чергелештир найысылал Кызылга улегерлиг корум-чүрүмну тургузар дээш оруска чоруурунун айыыл чок чоруун шыпгыы сагып, кежигүннери ооал-ондактыг таварылгалар болдурбайн келген аге организациялар база бар. Оларга аэропорт коллективи (даргазы П. Сафонов), Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң автобазазы (В. Картин), Тываның шинчилел-геодогия экспедициязы (Г. Огнев) болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Оруска чоруурунун айыыл чок чоруунун талазы-биле 1976 чылдың сентябрь 1-ден октябрь 1-ге чедир көрүлдеи болуп эрткен. Кызылдың автомотожулар ниитилели бо улуг ажылга аваап-биче улуг-хуузусту кирип, хөй-ниитиниң болгаш КАИ ажылдакчыларының бир деминг киржилгезинбиле 9 рейдилерни кылып чоруткан бис. Оон түнелиинде оруска чоруурунун дүрүмнеринге 1316 хажыдыышкын болганы илереэн. Алыс мергежили черле чолаачы кижилер 656 санныг кудумчу чүрүмүнүн үреэшкиннерин кылган. Оларның иштинден 61 кижи автомашинаны эзирик башкарып чораан. 92 чолаачы доктааттынган хемчээлден ажыр хөлүн эрттир үрген чоруп турган. Бо сан-түмүү хуузунда автомашиналыг хамаатыларга хамаарыштыр алырга мынды: оруска чоруурунун айыыл чок чоруун үреэннер—416, арага ижип алган чорааннар—32, дүрген чоруурунун хемчээлин ажыр халытканнар—74. Чадаг кижилер 244 катап кудумчуларны шын эмес кежип, транспорттун чоруурунга шапгараазынны таварыштырган.

Транспорттун оруска чоруурунун чүрүмүнүн үреэшкиниң, ылангғыя районнардан келген хуузунда автомобильдиг, мотоциклдиг кижилер болганчок-ла кыла каапгарын рейд үезинде көрдүвүс. Моон алган көөрге, чамдык районнарда техниниимумнуң белеткелин чаңыс деңнелге чорудуп турары илдең.

Хуузунда автомашиналыг эш-хөрүүстүн чолаачылар чанчылдарын сайзырадыры, оруска чоруурунун айыыл чок чоруун хандырарының талазы-биле болгаш оске-даа баш үдур сагындырыглыг массалыг хемчеглерни алыры—бистин ниитилелиивистин мурнунда салдынып турар соруглар ол.

Ам база бир чугаалаксап каар чүвем чүл дээрге, автомотобашкарыкчыларының ниитилелдерин республиканың районнарынга тургузары кончуг таарымчалыг хире. Ол чорук оруска транспорттун айыыл чок чоруун чедип алырынга боттуг салдарны чер-черге чедирерн чугаажок.

Н. ТРАЧУК.
Кызылдың автомотожуларының эки тура ниитилелиниң даргазы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Эрткен неделяда Франциа телевидениеге интервьюзунга Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни ышкаш, чепсегленнишкиннерни эндере бүдүрер чорукка удур демисел үениң эң-не негелделиг чүүлү болу берген. Каттышкан Нациялар Организациязынга кирген чаа совет саналдар делегейнин хөй-ниитизининң калбак болуктерни бодунга хаара тудуп турары ынчангаш эдептиг эвес. Ол саналдар чепсегленишкиннерни эндере бүдүрер чорукту сөкседырынче, күрүнелер аразының харылзаалаарынга күш алыглаар чорукту болдурбазынче угланган.

Чепсегленииң киниие рии эндере бүдүрерин сөкседырының болгаш чепсекты дүжүреринің айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң кирген меморандумуу ол утлаңышкынга күрүнелериниң дугуруштунган хөделиишкиннериниң калбак программазы болуп турар. Делегейде политиктиг болгаш стратегтиг байдалды барымдаалап көргеш, ядролуг чепсегленишкинии эңдере бүдүрерин сөкседырын, ядролуг чепсекти кызырарын болгаш дараазында ону узуткап чок кылырын, ындыг чепсектиң шенелделерин сөкседырын, ону таратпазының корум-чүрүмүн быжыглаарын баш удур көрүп турар тодаргай хемчеглерни ССРЭ саналдан турар. Химиктиг чепсекти хоруглаарының болгаш узуткап чок кылырының, массалыг узуткаашкынның чепсээнин чаа хевирлерин тургузарын болдурбазының, шериг бюджеттерин кызырарын чедип алырының эргежок чугулазының меморандумда база-ла онзалап демдеглеп турар.

КПО-нуң Кол Ассамблеязынга чугаалажып көөру-биле кирген, делегей харылзаалажырынга күштү ажыглаарын болдурбазының дугайында делегей кергазининң совет телевиделиниң делегейниң дүшкүүдүт чоруунуң чавырылышкының ханыладыры дээш демиселге чаа удуг салыышкын кылдыр көрүп турар. Ындыг керээни чарар чорук болза, дайынының болгаш агрессияның айыылын түмүлүнга чедир чайладыр ындыг үеге чоокшуладыр кедергей чугула хемчег болуур даарзии ниити политиктиг дискуссиязының чоруудулазынга чептүү-биле демдеглээн.

Кол Ассамблеяга чугаалажып көөру-биле кирген, делегейниң экономиктиг харылзаалырын чаарты тургузар дугайында Совет чазактың тодаргай-медегелеи делегейге удуг сонуургалды болдурган. Ол харылзаалырны демократтыг болгаш чөптүү үндезинге чаарты тургулары дээш бистиң чүртүүс турган турарын болгаш ол соруганы чедип алырының тодаргай оруктарын саналдап турарын ында онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

В. ЖИСКАР д'ЭСТЭННИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары Л. И. Брежневтиң француз телевиденнеге 1976 чылдың октябрь 5-те интервьюзунга хамаарыштыр Францилиның президентиэн В. Жискар д'Эстэннің медеглелии француз телевиденнеге дамчыткан.

Президентиниң медеглээни болза: Совет Эвилелинге мээң албан хуузунда ани-чоруумнуң соонда бир чыл эрткенде франциуз телевиденнеге дээрги Леонид Брежневтиң кылган медеглелин улуг сонуургал-биле хүлээп алдым. Л. И. Брежневтиң интервьюзун үгле француз телекөрүкчүдерге эвес, харын оске-даа кижилерге таныштырары-биле француз телевидение бодунуң экранын калбак-биле ажыктанының ол фактының демдеглээр бодай-дыр мен.

Хөлчынкиге хүлээп алган шинтпирлерге бистиң хамаарылгавысты ап көөр болза, ол бот-бодун билчир чорукту ёзулу-биле характерлеттиниң турар деп, президент чугаалаан.

Хуусаа бетинде дооскан

БУХАРЕСТ. 9 айларның планын Румыниядың металлургтары хуусаа бетинде дооскан болгаш планган ижер 210 муң тонна шойму будурун үндүртеннер. Романның, Бухарестиниң база Кымпия-Турэйниң металлургтары эки чедиштикиннерни чедип алганнар. Чыл эгелеңнеден эгелеп олар 100 млн. лей немелде продукциияны бергеннер.

Чурттуң металлургия будурүлге черлериниң коллективтери үгле сентябрьда 50 млн. лей түңге немелде продукцияны будурүп үндүргеннер.

РУМЫНИЯ. «Дагларда айыыл болган!» деп медээ-биле хүмдус-даа, дүне-даа, чаашынныг-даа, сөөк-даа турда айыылга таварышканнарга дуза чедирери-биле даглга айыылга таварышканнарга дуза чедиринчилери дораан-на чоруп каар. Чүгле сөөлгү наш чылдарның иштинде кижилерниң амы-тынын камгалап алыр талазы-биле 30 муң ажыг операцияларны ол дидим кижилер чорутнан. Румыниянның даглыг черлеринде дыштанып турар хөй кижилерниң, а ол ышкаш спортчуларның, альпинистерниң амы-тынын өскер камгалап алганнар.

Адперпресс — СЭТА-ның фотозу.

ТӨӨГҮЛҮҮГ ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

БЕРН. (СЭТА). Берлинте болган коммунистиг болгаш ажылчын партияларның конференциязының түңнелин буруңгаар улуг базым деп, Швейцариниң Күш-ажыл партиязының Политбюро кежигүнү Я. Лехлийтер эдээн. ШКП-ниң парлалга органы «Форвертс» солунга Берлин конференциязы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ходелиишкиннериниң тодаргай программалын ажылдап кылган деп, Я. Лехлийтер бижээн. Дешилгелиг болгаш демократтыг оске күштер-биле кады чорудуп турар ол ходелиишкиннер Европага тайбынны, айыыл чок чорукту, кады ажылдажылганы болгаш социал дешилгелгени быжыглаарыңче угланган.

Чугаа болза реаксылыг болуктерниң удурлажышкынынга удур тайбың хандырарының, чепсекти дүжүреринің болгаш шериг чарыгдаалдарын кыымарымның аргазыбиле шериг чавырылышкынын чедип алырының дугаймында бөөп турар деп, Я. Лехлийтер демдеглээн.

Берлин конференциязы Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының аразында кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш хамыладырынга чугула болуп турар деп, ол чүүлдүң автору онзалап демдеглээн.

Берлин конференциязынга хүлээп алдынган документ тайбың, аймыл чок чорук, социал дешилгелиг база социализм дээш демиселге чаа идиглиг чугаажок бээр. Коммунистиг болгаш ажылчын партия бүрүзү ол соруганы чедип алырынга бодунуң салыышкынын киирер ужурлуг деп, автор демдеглээн.

НАЙЫРАЛДЫГ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Синая деп курорттуг черге РКП-ниң Чиңгиие секретары, РСР-ниң Президентизи Н. Чаушеску биле ПКАП ТК-ның бирги секретары Э. Геректиң аразында чугаалажыышкыннар болган.

Эштер Н. Чаушеску болгаш Э. Герек РКП биле ПКАП-тың, Румыния биле Польшаның аразында пайырадың, кады ажылдажылганың харылзааларын ооалап демдеглээнер.

Ийи аксы-дүңмалыышкы партияларның удуртукчулары социалистиг чурттарның, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бүгү антиимпериалистиг күштериниң чаңгыс эвин быжыглаарынга, тайбыңныг болгаш социал дешилгелиг хереэнге боттарының моон соңгаар-даа салыышкыннарын кайтеринге РКП-ниң болгаш ПКАП-тың, Румыниядың база Польшаның күзелдиин бадыткаанар.

РКП-ниң Чиңгиие секретары ПКАП ТК-ның бирги секретарынга алдар болдуруп дүштеки шайлалга кылган болгаш аңаа Н. Чаушеску биле Э. Герек чугаа солуушканнар.

РАСИСТЕРГЕ БОЛГАШ ОЛАРНЫҢ НӨМЭЭРЖИКЧИЛЕРИНГЕ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кижиниң кандыг-даа эргелерин дорамчылап, КНО-нуң хөй санныг шинтпирлерин хереке албайн, миллион-миллион африканнарны кул байдалында тудуп турар Форстериниң болгаш Смиттиң өзу-чүрүмнарының кем-бүрүүдүг расписчи политиказын делегейниң ниитилежилгелиг шинтпирлии-биле бүрүү шаап турар.

Намибия дугайында айтырыгны КНО-нуң Аймыл чок чорук чөвүделинде чугаалажып турарындаң ап көөрге, Мурнуу-Барының Африканың удусчу организациязының (СВАПО) удуртугазы биле национал хосталыышкын болгаш хамаарыштыг чорук дээш ол чурттуң патриоттарының чорудуп турар чөптүү демиселин делегейниң чурттарының колдуг хөй мурнуузу деткип турар.

Бурунданың даштыкы хөрүктер болгаш кады ажылдажылга министри М. Бучакара чүве чугаалаан, Мурнуу Африка Республиканың Намибияны дүрүм чок черге эжеден алган турарын буруу шаңкап. Намибияда политика талазы-биле бүгү хоруглаттырганнарны доп-дораан хостаарын болгаш ол чурттуң девискээринде апартеидтиг ёзу-чүрүмүн узуткаарын ол негээн.

Намибияда, Родезияда болгаш Мурнуу Африкада туруп турар расисчи ёзу-чүрүмнарны КНО-нуң шинтпирлериниге дүүштүр узуткап чок кылырының үезин келген деп, Польшаның даштыкы херектер министрининг орлаачызы С. Трепчиньский медеглээн.

Намибияда амгы байдал дээш бүгү харылсалга Форстериниң ёзу-чүрүмүнга онаажыр ужурлуг деп, Шри Ланканың төлээлекчизи Н. Т. Канакаратне демдеглээн.

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орденнер-биле болгаш „Иениң медалы“ медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч А Р Л Ы Ы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сее урганы бөжаан, кижизиткен иези «Иениң алдары» орденнин II чергези-биле

Кара-кыс Хертековна Сюрюн—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Чеди урганы бөжаан, кижизиткен иези «Иениң алдары» орденнин III чергези-биле

Өлчеймаа Салчаковна Сезээ—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Алды урганы бөжаан, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чүстүк Иргитовна Иргит—Бай-Тал суурда ог-бүле эзэн.

Дешлиимаа Калдар-ооловна Хертек—Бай-Талдың харылзаа бөлүүрүнүң начальниги.

Бет урганы бөжаан, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кавылмаа Кара-Саловна Дашка—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Мария Ломбуевна Очур-оол—районнуң харылзаа белдириниң экономизи.

Аратмаа Комбужаповна Самба-Люндуп—Тээли 8 чыл школазының башкызы.

Долзатмаа Сапун-Мидиповна Херел—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос урганы бөжаан, кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденнин I чергези-биле

Чечек Канчыыр-ооловна Монгуш—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сее урганы бөжаан, кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденнин II чергези-биле

Нина Алдын-ооловна Ооржак—Дөң-Терезин 8 чыл школазының техажылчызы.

Кудус Лопсановна Саая—Ленгаты ортумак школаның техажылчызы.

Чеди урганы бөжаан, кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденнин III чергези-биле

Кок-кыс Канчыыровна Ооржак—«Шекпээр» совхозтуң ажылчызы.

Алды урганы бөжаан, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Биче-кыс Байыр-ооловна Монгуш—Дөң-Терезин 8 чыл школазының техажылчызы.

Кок-кыс Байырты-Белековна Ооржак—«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчызы.

Лакпаа Арап-Хереловна Ооржак—Дөң-Терезин суурда ог-бүле эзэн.

Шынрий Содунамовна Саая—«Шекпээр» совхозтуң ажылчызы.

Бет урганы бөжаан, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Нина Маадыр-ооловна Күжүгет—«Барлык» совхозтуң ажылчызы.

Чечек Дүктүг-ооловна Куулар—«Шекпээр» совхозтуң ажылчызы.

Самдан-кыс Агбыевна Монгуш—Дөң-Терезин суурда ог-бүле эзэн.

Солун-кыс Самбаловна Монгуш—«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчызы.

Дылай Намчаловна Сарыглар—«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчызы.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос урганы бөжаан, кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденнин I чергези-биле

Хорел Бегзиевна Допгак—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Барымаа Сарыг-ооловна Кара-Сал—Шеми ортумак школаның техажылчызы.

Алдын-кыс Кууларовна Коңгар—Чадаана хоорайда КМК-бүлүң ажылчызы.

Кара-Урут Серенова Күжүгет—Чадаана хоорайда ог-бүле эзэн.

Хамаатай Манай-ооловна Куулар—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Александра Ламаевна Монгуш—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Валентина Самбыновна Монгуш—Чадаана хоорайда № 1 ясли-сад ажылчызы.

Кертик Доржуевна Монгуш—Шеми ортумак школаның ажылчызы.

Сендин Давыйтаковна Монгуш—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Ынчынней Аргал-ооловна Норбу—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчызы.

Лидар Сергеевна Ооржак—ажылчы чоннар депутаттарының Бора-Тайга кежээ Совединиң күүскомунуң секретары.

Стюра Мартай-ооловна Ооржак—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчызы.

Татьяна Кыштеековна Ооржак—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчызы.

Ууламчылыг).

Улам-на чаа чедишкиннерни чедип албышаан, Американың Каттышкан Штаттарының Коммунистиг партиязы бодунуң соңгулда мурнунда кампаниязын уламчылавышаан.

ЧУРУКТА: ам болур деп турар президент соңгулдаларынга Компартияның кандидаттары Г. Холлду болгаш Дж. Тайнерни депшидер дээш ат салыышкынынарын чыып турары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАИЛАНДЫДА ШЕРИГ ЭРГИЛДЕЗИ

Эртеңи неделяда Таиландыга болган хан төгүүшкүнүүр эргилде ол чуртту диктатураның дүмбей үелериниче катап киирген. Национал реформалар чөвүделди деп адаар амгы чөвүделде еске кижилерниң аттары кирип турар болза-даа, чурттун депшилгелиг күштериниң үш чыл мурнумда дүжүр октаазы шериг хунтазыбиле олар ыяк харылзаалыг турган.

Чаа шериг «триумвиратының» баштап турар адмирал Сангад Чалорью антикоммунистиг үзел-бодалдары-биле сураглаан болуп турар. Эргилде болуруңун бир хонук мурнунда ону хенертен камгалап министрлиге томуйлаан чорук дүжүрткен премьер-министр Сени Прамоттун чоок кижилери сулчазының планын биилир турган даргының дугайын дерелчилеп турар.

Эмиграциядан Таиландыга чоокта чаа эвп келген мурнундагы шериг диктатор Таном Киттикачон эргилдеге киришкен деп, журналистер ынчаар бодап турар. Ол америк ТРЭ-биле харылзаалыг турган. Оон Бангкокка костүп келгениниң сорулгазы чуртка кризис байдалын тургузары болуп турар. Делегейниң дүрткүлдүг чоруунуң чавырылышкының ханыладыры дээш демиселге чаа удуг салыышкын кылдыр көрүп турар. Ындыг керээни чарар чорук болза, дайынының болгаш агрессияның айыылын түмүлүнга чедир чайладыр ындыг үеге чоокшуладыр кедергей чугула хемчег болуур даарзии ниити политиктиг дискуссиязының чоруудулазынга чептүү-биле демдеглээн.

Кол Ассамблеяга чугаалажып көөру-биле кирген, делегейниң экономиктиг харылзаалырын чаарты тургузар дугайында Совет чазактың тодаргай-медегелеи делегейге удуг сонуургалды болдурган. Ол харылзаалырны демократтыг болгаш чөптүү үндезинге чаарты тургулары дээш бистиң чүртүүс турган турарын болгаш ол соруганы чедип алырының тодаргай оруктарын саналдап турарын ында онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЭПТИГ, ТААРЫМЧАЛЫГ КЫЛДЫР

Көдээ суурнуң культура төвү. Клуб, библиотека. Күшажылчы кижилер маңаа иезп, хостуг шактарда дыштанып, кино, концерт көөр, ойнаар, хөглээр. Культура одаглары эки септеп дериттинген, чылыг, чырык, чараш-ла болур болза, кижилериң сагыш-сеткилинге таарымчалыг. Аңаа чон кезээде чыглыр. Шак ындыг эстетика талазы-биле таарымчалыг дериттинген клубтарга, библиотекаларга келир кижилер хөй болурунуң чылдагаанындаа ыңма.

Бистиң Каа-Хем районнуң культура албан черлериниң кышка белеткели хөй кезиинде доозулган. Боттарынга хамаарыкшыл турар культура одаглариның септелгези, ооң дериглезии шуут холга ап, улуг дузаны чедирип турар ажыл-агыйлар удуртукчуларын кым-да мактаар. «Бурунгаар» совхозка хамаарыкшыл турар Бүрен-Хемниң Культура бажыңын орду деп чорааргал-биле адап болур. Ында делгем фойе, 350 олуттуг көрүкчүлер залы, спорт залы, болгүнгер ажылдаар үш өрөөл дээш еске-даа черлер бар. Ордуның даштыкы кластелгазы эки кылдынган, ооң девискээрин чаагайжыткан. «Бурунгаар» совхоз (директору А. А. Мусухин) Культура бажыңының септелгезинден чыл бүрү эки чорудуп турарын демдеглээри чугула.

«Совет Тыва», «Кызыл тук» совхозтар, «Коммунизмче орук» колхоз боттарының күсели-биле Культура бажыңнарын, библиотекаларын септеп белеткеэн. «Эң эки көдө клуб» деп карулде-конкурс чоруп турар, аңаа биетиң сес көдө клувувуе киржип турар. Дерзиг-Аксы, Бай-Сөөт, Мерген, Сизим болгаш еске-даа клубтар бо талазы-биле эки коргузүглерлиг совхоз (директору М. И. Поспежаев) клуб септелгезиниң дутайында айтырыг тургузарга херекке албас, харын: «башкай мал кажаалары, ооң соонда бажыңнар, бир эвес ажылчыннар хостаны берзе, клубту көөр бис» деп каар. Көдө Советтиң-даа, культура кындызының-даа талазындан айтырыгны хөй удаа тургузуп турза-даа байдал ыңдыг-дыр. Ам бо хүннерде ында кезек батареялар септээн, болган. Клубтарның дериглө-шимелдези эки шынарлыг кылдынган, чаңында ыяштарны олуртқан, чайгы үеде чечектерни тарып турган. Ылаңгыя Мерген көдө клуби бо чылын эки септээн. Чогаалчы С. Токаның төрээн черинде турар болганда ооң дериглө-шимелдези база аңаа таарыштыр кылыр сорулга салдынган.

Культура албан черлерин кышка белеткээринге, ооң дериглезинге киржилгези кошкак удуртукчулар бисте база бар. Чижээлээрге, «Бүрен» совхоз (директору А. А. Мусухин) Культура бажыңының септелгезинден чыл бүрү эки чорудуп турар. Херек кырында каштал септелге пегеттинин турар. Кышкы үеде маңаа библиотекарь хүнзедир ажылдаар арга чок, ооң. Ону бile тура, директор Культура бажыңындан ойталавышаан.

«Тиилелге» колхозтуң төвүнде колхозтуң күсели-биле ийи кат Культура бажыңының тудуун уламчылавышаан. Бо чылдың төнчүзүнде спорт залы ажылдап эгелээр.

Келир чылдың эгезинде районнуң библиотекалары төнчүтүнген системаже шилчидер. Район библиотеказының тудуун бо чылдың төнчүзүнде доозар сорулга салдынган.

Кышка белеткелдиң байдазы ыңдыг хевирлиг. Ынчаарга культура албан черлериниң ажыл-херек шиитиилбile багай эвес. Кедээнин культура хандырылгазынче сагыш салышкыны бисте эки. Янзы-бүрү масеалыг хемчеглер клубтарда, Культура бажыңнарында чоруп турар. Ситенчилериниң, тараажылар-ның культура хандырылгазынче улуг кичээнгейин салып келген бис. Кышкы үеде чон ортузунга культура-масеалыг болгаш еске-даа ажылдарны чорударынга эң таарымчалыг байдалдар тургустунар. Ынчангаш ону чон ажыглаар, чоңга таарымчалыг болзун дээш улам эки ажылдаар апаар бис.

Г. ДОНГАК,
Каа-Хем райкүүскомнуң культура кындызының эргелекчизи.

Көдээниң культура одаглары

АНЫЯАНДАН АЛДАР ЧЕТКЕН

Кижилер, фактылар, болуушкуннар

Ынчан августуң ортан үези турган чүве. Эрзинниң «Чаа оруң» колхозунга чеде бердим. Тарлашкын-Аксында Иван Дүпчүрге удуртқан хойжу бригаданың сигенчилери социалистиг чарышка каш удаа бирги черни алган деп дыңнаап, дорээн ынаар хэптывыс.

Доң кырында кызыл тук киискээн майгынга баргаш, колхозтуң малчыннарынга ужураштывыс.

Мал чемнерииң белеткелиинге эки киржии турар малчыннарны бригадир адап, оларның бо чылгы көргүзүглерииге доктаадым.

— Дамдың-оол Дамчай өске өөрү-биле кады сезон эгелээнден бээр эки ажылдаан. Малдың таш толуп алыр, дүгүн кыртыыр, чемни белеткээр ажылга дески ар-дир ийин—деп, Иван Сапчиевич Дүпчүр демдегледи.

Кижилериниң ажыл-ишке кызымаан, амыдыралче түткүлүн, оран-бажыңының чанынга баргаш-ла эскерип каар. Дамдың-оол Дамчайның түн дег ак өөнүң даштында «Москвич» маркалыг машинаны, мотоцикли тургузуп каан. Ооңге кире бээрге, хүндүлүг бижиктерни, өг-бүлээ эң эргим фото-чуруктарны хооларда эскан. Ында малчынның Москваға болган Совет Эвилелиниң оске-даа хоорайларынга чораан тырттырган чуруктары бар. Эки ажылдаиы дээш халас путёвка-биле шаннаткаш, бо хоорайларга чораан-дыр ийин дээш боладымны малчынның хадайы, районнуң мурнакчы херээжен ишчилериниң бирээзи Акмаа Саржанмаевна бадыткады.

Агаар-бойдустуң, маз-магазының бәйдалының дутайында чаңчыл болган сөстер солчуп ора, ооң амыдырал-чурттагазынче болган ажыл-ишкинче чоорту шилчий бердивис:

— Сөөдүг чылдарда ооң дугайында эң чыдыг сөстерни солуннарга-даа бижип, чоңдаа чугаалажып турду. Чогум-ла канчангаш, адың алгыл, чонуңнуң чоргааралы апардың мод, Дамдың?

— Чүү дээ чугаалаар боор. Ол айтырыгга чаңгыс сөс-биле харыылаары берге. Мени биле-бес эвес силер, бо Акмаа-биле ог-бүле туткаш, колхозувустуң малын малдап, 1961 чылдан эгелээш-де хой-биле холбашкан улус бис. Малга баштай киргеи улус хураган, а ооң соонда ирт малдаар боор үве. Бис база-ла янчанган бис. 1968 чылга чедир ажылдаш, баштаар черниң шиитиирин ёзугаар төрүүр хой хүлээп аддывыс. Шылгалдаиы эки дужаганывыс-ла ол боор. Ам-да кызыл ажылдаал, оске киживерден ылгалывыс үүл—чаш тол алыр талазы-биле колхозтуң бергеи планын ажырар дээш бүгү күжүвүстү салыыл деп дугуруушкан бис. Хоювустуң чайгы, кышкы одарларын таарыштырып, чылыг кажааларын боттарывыс септеп, чемни белеткеп эгелээн бис. Ооң соонда шынап-ла шору түнелдиг болдувус—баштайгы чылда-ла үүс төрүүр хойга онаштыр 95 хураган алдынган. Дүнгүш хойдан ол хире хураган алыры белеп эвес. Ооң бистиң көргүзүүвүс кудулаваан: чылдың-на үүс баш төрүүр хойга онаштыр 99—100 баш хураганны ап, арга-дуржулгавыс бедип, ажылывыс шулуудай берген. Эрткен чылын үүс башка онаштыр 110 хураганны, а бо чылын 106-ны алдывыс. А дүк талазы-биле көргүзүүвүс база-ла эки.

— Адырам, сан-чыраглайларда эки-дир. Бо хире эки түнелди чогум-ка канчангаш чедип алдыңар? Хойжу кижиниң ажылында чүү кол деп санаап турар силер?—деп, айтырдым.

— Бистиң колхозта хоочуннар хөй. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-оол Соян, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Даваа ышкаш апыяктарның дагдыныкчылары, ат-сураа алгааннар хөй. Оларның ажыл-ишинде өөредиглиг чүүлдер хөй: хойжу одарладыры, суттарары, кажаадаары, чаш хураганны доруктурары дээш оске-даа чүүлдер ёзу-чурумнуг болур. Мурнакчыларның байлак дуржулгазынга, тускай эртемнигларинің сүмезинге даянып, ак сеткилдиг ажылдаарга эки түңнел чедип алдынар. Чалгаа, шүшпе, карак ажыттаар кижилер малга таарышпас. Мен хууда бодаарымга малчынның ажылында кол чүүл—ооң бодунуң херээже, ажылжинге бердингени, аңаа ынакшыл-хандыкшылы болур. Чаш төлдү менди алыры дээрге чыдың дөрт үезинде хой-жунуң ажылындан дөрт хы-мааржыр. Семиртилгени эки организастаап, кыштаглаашкыга эки белеткевтеш, чем курлавырын тургускаш, эки түңелдиг маңап болур. Эки малчын кижи эртеминиң чедишкинчерин хире-чертезинбile билир, мурнакчыларның арга-дуржулгазын солундан номчуп, радиодан дыңнап, бодунга кандыг-ла бир ажыктыг чүүлдү билип ап орар. Хой ажылы нарын, берге, кижиниң ажылгырын, кижизинин көргүзүп кээр шылгалда боддур ийин.

Малчыннар Акмаа биле Дамдың-оол Дамчайларның шудургу күш-ажылын партил, чазак бедин-биле үнелээн. Дамдың-оол «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, Ленинчи юбилей медалы, Акмаа «Күш-ажылчы алдар» орденниң үшкү чергези-биле шаңнаткан. «Тоску беш чылдың шалыпчызы», «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери, улус ажыл-агыйының чедишкинниериниң делгелгезинииң медальдары, хүндүлүг бижиктер өг-бүленің чоргааралы болуп, бир пашкада чыдынган.

Малчыннарның кыштаглаашкыга белеткелиинің дугайын Акмаа Саржанмаевна мынчаар чугаалады:

— Кыштаглаашкыга белеткелди частан эгелээр улус бис. Бичии чайлыг үе тыптырга-ла Хөнделеңге барып, кажаалариыстың үүрмек септелгезин кылып, кыштаазрыстыр арыгнап, отгулар чүүдү белеп белеткеп алыр бис. Кажан сигенинің үнүүү четчирге сигенче кирер. Мен уругларым-биле аалга артар, бо кижи бригаданың оске кежигүннери-биле сигенче кирер. Бодувустуң күжүүс-биле чылдың-на он тонна сигенни белеткеп, кыштаавыска чедирип алырывыс чаңчыл болган.

Дамдың-оол Данзовоч Дамчайның аалыта малчын-биле ужуражылгавыс доозулган. Оон ог-бүлезинге, чаптанчыг бичии чаштарынга чедишкинниерии, аас-кежиин чаңчыл бүтүрелдиг үүрмек, Сөөлчерии куду бадып ора:

«Ядыы араттың огзу алдарлыг кижи апарган, аас-кежиктиг, амыдралга херектиг эт-септиг, сагыш-сеткилии чаагай уругларының уругларын интернатта, күрүне хандырылгазында, бичиилерн яёли-садиктө озуп дорутуп турар. Оларның кайгыы-даа дөртеп хар безин четпээн хирезинде орден-хевыя-биле демдеглеткеп. Ырак-үзак Эрзинде турган, ажылдап турар Дамчайларның амыдыралы бистиң совет амыдыралдың магалыын, чазагайын, ондүр-бедиин херечилеп турарэ» деп чоргаар бодап чордум.

А. ЧАРАШ-ООЛ.
ЧУРУКТА: Д. Д. Дамдың-оол.
Авторнуң фотозу.

УРАН-ШЕВЕР КИЖИ

Бот-тывынгыр композитор, уран-шевер чуруқчу, чазаныкчы Бригат Дүпчүр-биле Эрзин районга чораан ужурашкаш, ооң-биле хөорежип чугаалаштывыс. Ооң үгулаалап, сиялбип, чуруп кылган ажылдарын магадап, ооң чогаалткан ырларының аялгаларын дыңнап сонуургадым.

Бригат Дүпчүр нарын, бичии чепсек-хереккелин, чонвардашты холунга алгаш, ону ай-дедир, андара-дүндере туп коруп, чазанып орда көөрге дыка солун. Ооң арыңшырайы каш янзы өскерлир. Ол дээрге кандыг-бир дириг амытанның хевир-дурзузүн өттүр көрүп, бодап олурары ол. Үш-дөрт хүн хынамчалыг шыгаан көрүп, чазап, чонуп келгенинің түнелинде кандыг-бир дириг амытанның хевирн көстүп келир.

Бригат даш чонукчузунуң уран талантызын улустан көрүп, бодунуң кызымаккай күш-ажылы, аңаа хандыкшылы-биле чедип алган. Ол билип каэрге, аваазы шыдал-күштүг улустуң ишк-хевин болган янзы-бүрү чагыгларын кылып турган. Ооң аваазы кончуг шевер киижи чораан. Бичии киижи солун, чараш чүвении черле соора көөр эвес. Баштай аваазының кылып даарап турар чүвелерин ол былаажып, ойнаары-биле дилеп турган. Чоорту ессе-ессе ол боду дириг амытаннарның янзы-бүрү дүрзүлерин бакка-сокка чөвүрөөдеп чазап турар болу бергеп.

Ус билдиртпейн эртип-ле турган. Аваазының уран-шеверин ол дээш алган. Школага өөренип турган бапи ойнаарынга, чурук чуруурунга оске эш-өөрүнден Бригат ылгалып турган. Сөөлүнде келгеш аялгалар бижиринге хандыкшыл берген. Ооң чогаатқан ырларын ам бистиң республиканың бүлүң бүрүзүнде аныяк-даа, улуг-даа улус билир.

Бот-тывынгыр композитор, уран-шевер чазаныкчы Бригат Дүпчүр Эрзин районнуң төвүнде чуртаан, ажылдап турар. Ооң-биле чугаалажып, хөорежип олурган, ац-не хандыкшыдыг, сунлуг ажылын айтырдым. Чазанып ажылын онзалап чугаалады.

Чөвөр-даштан дириг амытаннарның дүрзүлерин чазарын Бригат 1968 чылдан бээр сонуургап эгелээн. Уран чуруланың бо хевирин кончуг ажы кылдыр шиитээдип алырынга, ССРЭ-ниң Чуруқчулар эвилелиниң бежингүнери, РСФСР-ниң Репин аттыг күрүне шаңналыңын дүрээдыр Баир Байыңды биле Хуна Хертек олар аныяк чуруқчуга боттарының хөй чылдарда чедип алган бедик арга-дуржулгазын күзелдин-биле дамчыдып бергеннер. Чугаавис араазында Бригат бодунуң башкыларының дугайында чылыг сөстерни чугаалап олурду.

Бригат Дүпчүр ам ССРЭ-ниң Чуруқчулар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культурааның алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг аттың эдилекчизи. Ол республиканың, РСФСР-ниң база ССРЭ-ниң чуруқчуларының делгелгелеринге киржип, көрүкчүлерниң болгаш уран чүүлдүң уран-шевер ажылдакчыларының үелелиин алгылаан.

Ооң чазап кылган чүүлдери тыва национал хевирлиг болбушаан, киживиң сагыш-сеткилин хайныктырып келир ханы уткалыг. Амгы үеде уран-шевер чазаныкчы чазачаа дүрзү-хевирлерни тып, чогаадып турар.

В. ЧАДАМБА.
ЧУРУКТА: Б. Дүпчүр.
Авторнуң фотозу.

Спорт

ЧЕМПИОНАТ, БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Шыдыраа талазы-биле Кызылдың чемпионуу илереди-маргылдаа өртнеп дыңнаныр хүйнерде эгелээн. Шилиттингген 12 бирги разрядчының болуунде хоорайның шыырак дээн шыдыраачылары колдуунда хаара туттунган.

Баштайгы хүнүң салымда Н. Шишигин биле Л. Моховтуң оюну кичээнгейниң төвүнге турган. Маңаа агы-биле ойнаан Шишигин салыг оргу кирип орда, төпке турган артык ооп алган, ону тиилелгелиг төнчүзүнге чедир сайгарып, удурланыкчызын бүзүреллиг үткан. Ол дараазында ужуражылышкында В. Лэминге удур тергеелин теверге солуга-даа, чоорту артык оолдарлыг апаргаң, туруш-байдалы экижип, аныяк удурланыкчызын дүжүп бээринче албадаан.

Республиканың хоочун шыдыраачыларының бирээзи М. Бичe-оолга «Тыва көдө тудуг» трестин автобазазының кол инженери Ю. Белов биле кинофикация эргелелиниң улуг инженери С. Наксыл олар үттурганнар.

«Тыва септелге тудуг» трестин инженери Ю. Быков В. Заворинни, Ч. Оюн оларны удаатыр үткан, 2 санны алган.

Ийнги салыгда Л. Мохов В. Заворинни, В. Луканов Х. Ондарны үткан.

Бирги болукке 8 санны чеп-пп алган шыдыраачы кандидат баллды күүседир, а аңаа эң хөй санны ап, шылгараал шыдыраачы 1976 чылдың хоорай чемпиону аттын адылекчизи болур.

Ийнги болукте 14 ийнги разрядчы бирги чер дээш маргыжып кирипкеннер. Оларның аразында бирги разрядты (10 сан) чедип ап, тиилекчи болган шыдыраачы бирги белукке ойнаар эргени алыр.

Башкы институдуның доцентизи Д. Куулар, облпрофсовиелел човуделиниң инструктору Д. Ламажаа, Тыва телевидение болгаш радио комитединиң толээлери С. Хертек биле Б. Оюрзак олар аңдыызында 2-2 санныарны баштайгы салыгларда алган.

Хөрээжеи улустуң чемпионадында телетоптуг шыдыраачызы Л. Соколова, республика эмнелгезинин эмчи сестразы Д. Сат олар баштайгы 2 санны алган, маргыдаала оске оорун мурнай бергеннер.

Д. САЛЧАК.

БАШТАЙГЫ ТҮҢНЕЛ

РИМ. Делегей чемпионунуң одун эдилээр маргылдаага киржир эрге дээш үш гроссмейстерлерниң—Тигран Петросян, Михаиль Таль (ССРЭ) болгаш Лайош Портиштин (Венгрия) ужуражыышкынын итали хоорай Всресада эгелээн. Делегейниң экс-чемпиондары ийи совет шыдыраачының башкайгы салыы 18 дугаар көште хайыы болуп доозулган. (СЭТА).

ЧАҢГЫС КЕЖЭЭ — ҮШ УДУК

ТБИЛИСИ. Шыдыраага херээженнерниң СССРЭ чемпионадының соңгаарлаттынган самыларын воскресеньеде чедир ойнадырга. Киев чурттуг Лидия Семенова үш сөөдан 3 санны алган. Семенова ол хүн Тбилисиниң шыдыраачылары Нино Гурцелия, Нана Иосселиани, Нана Александрияны үзелдирзин үткан, маргылдаада байдалын өскертип, ийи дугаар черде чоруп орар.

Александрия соңгаарлаттынган 4 салыны ойнаан. Ол бакытай Горький хоорай чурттуг Эсфира Эпштейни, Александра Кислованы (Ленинград область) үткан, дарзазында Семенова биле делегей чемпиону Нона Гапрындашвилиге уттурган.

(СЭТА).

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ХҮН ЧУРУМУ

Хүн чуруму — режим улугдаа, бичии-даа киживилерии ажыл, амыдыралын шын организастап, чаңгыс аай чурумга өөренип чаңчыгарынга улуг уңур-дузалыг. Эң ылаңгыя школага чаа өөренип эгелээн бичии өөреникчилериң доктаамал шанта кичээл өөренип, агаарлап, уйуп, дыштанып, эртен ой-шаанда туруп чаңчыгары оларны келир үеге белеткеп дадыктырарынга, чедишкинниг середип, киживилерниге ажыктыг дээрии эртемденнер бадыткаан.

Бир эвес кижи доктаамал шактарда чемнеңии, ажылдап, уйуп өөрепп бээр болза, удавайн ол кижи шак-үеге чайгаар чаңчыга бээр. Чижээлээрге, дүшүте доктаамал шакта чемнеңии чаңчыга бээрге, чемге киживиң хөөшүүү, туралыы ажыкшыр. Кежээлерде чаңгыс ол-ла шакта уйуп өөрепи бээрге, дүргеи уйуп каар болгаш кижи эки дыштанган туруп кээр.

Школачының хүн чурумурежимии эртеи туразыидан эгелээш, кежээ уйуурунга чедир мынчаар таймылбырлап болур. Эртенги эдилгелиң уруглары колдуунда-ла 8 шак 15 минута турза өөрепии эгелээр болгай. Ону барымдаалаш, база өөреникчи бүрүзүнүң эртенги ыяап-ла күүсеңир хүлээлгелери бар болганда, эртен 7 шактан орейтавайн турза чогуур. Ол дораан оруину эдип, эртенги суда шимчээшкиннерии кылгаш, мага-ботту дадыктырып шаптаңгаш, чуиуп, дыраиып алыр. Эртенги суда шимчээшкиннерии ыяапла кылырыпта уругларны чаңчыктырары чугула. Ол шимчээшкиннер оларның сергек, шимчеңгир болурунга дузалаар. Эртенги чемнеңишкинге 30 хире минутаны чарыгдаза чогуур, ынчан өөреникчи далаш чок чемнеңгеш, аяссавазын чүп четтиргиптер.

Школага өөреникчи таваар чедип, оруика 10—15 минута агаарлап алыр болза вовчут эки. Өөреникчиниң школага каш шак дургузуида өөренирии, кажан чаңы келириниң шагын база хүн чурумунга айтып кагза чогуур. Ынчан ада-иелер школачының дүшү соондагы үезии шын организастап эртүүрии хынаарынга дузалыг болур. Кичээлдер доостурга, уруглар чаиы кээп, чемнеңир. Ол үе дүштеки-ниң 1 шактан эгелээш, 20 минута үргүлчүлээр. Ооң соонда бирги классчыларны болгаш кадыы кошкак уругларны бир шак иштинде удуудуп, дыштандырарын эмчилер сүмелеп турар. Ооң оске өөреникчилер дүштеки чем соонда агаарлаар ужуруут. Чүге дээрге, баш мээзик болгаш шын ганнарны дыштандырып, үр үеде кожудур олуртканындан шимчеп, сергээри чугула.

Гигиеннст эмчилериниң шимчилеп коргени-биле адырга, амгы үениң школачылары хонуктуң оң сес шагының дургузунда шоолуг-ла шимчевейн олуруп, туруп яйнкпе чыдаргар, а чүгле алды шак иштинде шимчеп чоруурлар дээрал тодараан. Ол дээрге школачының организминиң шын өөрүнге ыракта чедишпес болуп турар. Кажан кижи арыгагарга шимчээрге, организм дадыгын, быжыгар, бөш-мээзиниң клетказары дүргеп дыш алыр. Ынчангаш эмчилериң өөреникчи бүрүзүнге, хүннүнге 2 шактан эвээш эвес үе иштинде агаарга шимчеңгир оюннар (лыжалаар, чугулаар, волейбол дээш) ойнаарын сүмелээри таварылга эвес.

Ооң соонда, дөрт шактан эгелеп бот-кичээл белеткелии эгелээр. ССРЭ-ниң школачыларының уставын ёзугаар өөреникчилериң бот кичээл кылырының шагын мынчаар доктаткан: 1-ги классха—бир шак иштинде, 2-га класс—бир шак чартык; 3 болгаш 4 классларга ийи шак иштинде, 5—6—7 классларга — 2 шак 30 минута; 8-ки класска—3 шак; ооң улуг классларга—4 шак хире үе иштинде бот-кичээл кылыры таарымчалыг. Бот кичээл үезинде 30 минута болгаш-ла 10 минута иштинде дыштанын чавсарлаза чогуур. Ынчан орээлдя агаарладып, суда шимчээшкиннерии кылып, мага-ботту сегередип дыштанырыы чугула. Бот кичээл белеткелиниң соондагы үеии базала арыг агаарга, даштыга шимчеп обназа чогуур.

Чеди шакта иежээки чем эгелээр. Ооң соонда школачының хостуг үези. Ынчан ол сеткилиите таарышкан чүүлдүн кылып, ном вомчуп, чуруттушар, чамдыкта телевизорда көөр. Эге класс өөреникчилери теледамчыдыгларыны чүгле бир шак дургузунда, неделяда ийи-үш удаа кергээ организмге кандыг-даа хора чок, таарымчалыг болур. Ооң хөй шактарда телевизор көөр болзо, карактар шилээр, нерв системазынга халалыг. 1—4 класстарның өөреникчилери кежээ 9 шактан эртпейн, оранын агаарлаткаш, чуиуп-арыгланган удуур ужуруут.

Школачының хүн режимиге удуруунга четчир шактарны киирерии эргежок чугула. Баштың мээзинин, дыштаар, көөр органнарының, плиганнарының дүне сударап дыштанырынга уругларының хар-назынының аайы-биле дүнеки уйгунун үргүлчүлээри 7 харлыгларга 11 шак, 8—9 харлыгларга 10 шак 30 минута, 10 харлыгларга 10 шак пегеттинер. Чүгле 16 хар четкеннериц уйгузу, улуг кижилерниң ишкаш, 8 шак болур. Уйгузуны четпээнин ужуруидан янзы-бүрү нерв аарыгларыидан уруглар аарып болурун эмчилер тодаратқан.

Ийнги аалчегде, дүшү соонда өөрепир школачыларга хамаарыштыр кысказы-биле мынчаар чугаалап болур. Эртен 8 шактан эртпейн турар. Ооң соонда, бот кичээл кылырының муриунда 1 шак иштинде агаарлаар. Кежээ школадан келгеш, бот кичээл шуут кылбайн, эртенги шактарыы—дыш үези ажыглаары чугула. Хүн чурумуи эки классгарды эгелеп хажыттайн сагыш чоруларга, уруглар 10 хар үелиңде-ле ийи шуут чаңчыгып каар.

Уругларын школаже чорудуп туре, оларның өөредилгезинге дузалаар, кадыкшылыгга ажыктыг хүн чурумуи тургузуп берип, ону сагынарын негээрии ада-иелерге чагыыры күзенчит.

Д. ОЮН,
республиканың санэпидстанциязының эмчизи.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

СОЛУН КЕЖЭЭ

Тожу районнуң Азас оргумак школазынга «Алдын күс» деп темаглыг кежээ болуп эрткен. Кежээге школаның өөреникчилери болгаш башкылары идепкейлиг киришкеп. Школаның улуг залына кежээниң темазынга таарыштыр өө-баазынга чечектер-биле, хаваларын катчыыс-биле дерип каастаан. Бүгү класстар янзы-бүрү аттарлыг, ханы утка-шынарлыг хана солуннарны үндургеии солуп. Ол кежээге школаның бүгү класстар аразында чыгган эм оттарының, кат-чыыстың, бойдус дутайында чуруулганың делгелгеии болган. Кат-чыыс болган хана солун делгелгезиите эге класстардан 2 «б» класстың өөреникчилерии шыгаран. Үстүңү класстардан от кежээге бүгү талазы-биле 5 «б» класстың өөреникчилерии (класс башкызы К. Кара-Сал) 1-ги черии эдилеп, быжырыы кааи ажыглыг «Хлеб-дусшбile шаңнаткан. 10 «а» класстың өөреникчилерии күскү кат-чыыс, янзы-бүрү ажыл-чем делгээш, 2-ги черии ажганнар. Ол кежээни белеткээрикте аныяк башкылар А. Монгуш, Т. Энчейбея, Г. Кудаш олар идепкейлиг киришкеннер.

Азас оргумак школазының башкыларының «Алдың күс» деп темага эрттирген бо кежээни эстетиктиг кижизидиргеге талазы-биле бичии уругларга кончуг салдарлыг болганы чугаажок.

Н. ОНДАР.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

7.50—«Бойлуң-биле танмжып тур бис!»
8.10—«Пшкте». Мультфильм.
8.20—«Аваимың школазы».
8.50—9.00—Чапсар.
9.00—«Сергеев Сергеевти дилеп чор». Уран-чечен телефильм.
10.05—«Уйуеу чогаадыларга». Теледоңчулал.
10.50—«Оперетгага миилеттерга».
11.55—Уругларга фильм. «Хөла куш». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

13.10—«Солдат бурунгаарлан ора». Документалдыг фильм.
14.30—«Ынак операладан». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

15.30—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдыктага Казахстанның Компартиязының Мангышлак обкомуиуң бирги секретары Т. А. Ашимбаев кирижир.
16.15—«Уйуеу чогаадыларга». Теледоңчулал.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Эш ыры». Музыкалыг эстафета.
19.10—«Парад». Документалдыг фильм.
19.20—«Хөй-ниити аимдыралының экраны». Дамчыдилга.
19.50—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемөдделер.

МОСКВАДАН

20.25—«Бомбуреектиң аныяктары».
21.10—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».
21.55—«Сергеев Сергеевти дилеп чор». Уран-чечен телефильм.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Чаа чеспачылар» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рикки Тикки Тави» 9.00, 10.30, 14.00, 15.40, «Алыңы дагларынга эгелээр» 12.10, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Светофор» деп киноклуб: «Баштан кижи» 15.00, «Мону мен олурдум» 16.50, 20.30, «Ак аймалыг» 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хлебты дедеп үлежир» 15.00, «Кыстар ашактанып ужурдут» 17.00, 19.40 шактарда.

Совет организларга болгаш совхозка хөй чылдарда ажылдап чораан хоочун коммунист

Моптуш Сундуевич
КОГЕЛДИН

мөчээни-биле холбаштыр «Бартык» совхозтуң директиязы, ында партком, ажылчын комитеди ооң өг-бүлезиниге база чоок төрелдеринге ханы ажылдалтыл илерлейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлазкыларынын 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харысалгадыг секретарынын 2-23-54, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, коозо ажыл-агый киллизинин 2-21-47 үлетоур киллизинин 2-22-64 чагаа киллизинин 2-41-27 информация база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларынын 2-27-41, бухгалтерия тын 2-12-45, секретариат тын 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16331. ЧАҢГЫ № 1776.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном чыдыгер чер, полиграфия болгаш ном садымының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01403.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 241 (10226) | 1976 чылдың октябрь 13, среда | 1925 чылда үшеваалеттинген | Өртээ 2 коп.

Парторганизация секретары

Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коммунистери Роза Хертековна Билчейни партия организациязының секретарынга үш чыл улаштыр боттарының отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга сонгувушаан, аңаа бедик бүзүрелди көргүзүп келгеннер. Роза Хертековна коммунистерниң ындыг улуг бүзүрелин улуг-даа, биче-даа ажыл-херектерге бодунуң принципиалдыы, хөй-нийти ажылынга идепкейлии, бедик негелделии-биле, кижилерге кичээнгейлиг сагыш сагынгыры болгаш организакчы мергежилдиг-биле чедип алган.

Бо фермада коммунистер хөй эвес, 16 кижи, ынчалзажок олар партия организациязының секретарының удуртулгазы-биле коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ, ында бүгү ажыл-херектиң организакчылары болгаш башкарыкчылары болу бергеннер. Олар барык-ла шупту материалдыг бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарында ажылдап, бүдүрүлгеге болгаш хөй-нийти ажылынга авангардчы ролюн көргүзүп турар.

Партия организациязының секретарынга сонгудары дээрге хүндүлүг болгаш харыысалгалыг херек. Оларның хөй нуруузу коммунистерниң бүзүрелин шынзытпышаан, ону бедик харыысалга-биле медереп билип, калбак активтиң күжүнге даянгаш, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылды СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр организастаарын оралдажып турарлар.

Ажыл-херекти организастап билири, бедик идейлиг база принципиалдыы, кижилерге сагыш човангыр кичээнгейлии-биле бодунуң коллективинге бедик хүндүткелди чедип ап, хөй чылдарда партия организацияларын удуртуп келген эштер бисте эвээш эвес. Оларга хамыктың мурнунда парторганизация секретарылары: «Торгалыг» совхозта — В. Б. Бюрбюнү, «УТКА 25 чылы» совхозта — Н. Л. Кылын-оолду, Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозта — В. М. Пироговту, Кызылда 48-ки тудуг эргелелинде И. В. Сермавкинии болгаш өске-даа хөй эштерни хамаарыштырып болур.

Сөөлгү чылдарда СЭКП Кызыл хооркому болгаш райкомнары партия организацияларының секретарыларының шынар составын экижидеринче, оларның өөредилгезин организастаарын системажыдарынче кичээнгейни улам күштелдирген. Мурнунда эрткен отчёт-сонгулданың үезинде парторганизация секретарыларынга сонгутканнарның 81,7 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг эштер болганы, ол-ла үеде колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларының секретарыларынга 80 хуу хире специалистер сонгутканы чогум-на ол дугайын бадыткап турар.

Оон-биле чергелештир партия эге организациязының секретарыларынга кайы бир эшти сонгуурда чамдыкта оон политиктиг болгаш ажыл-херекчи шынарын хандыр өөренип көрбейн, ажыл-херекти билирин, принципиалдыын, политиктиг билиин барымдаалавайн сонгуур таварылгалар база бар. Ындыг фактылар Каа-Хемниң, Улуг-Хемниң партия организацияларынга тургулаан. Чижээ, «Бүрен», «Улуг-Хая» совхозтарның партия организацияларының секретарылары тургаш Л. И. Миков биле Н. Г. Базыр оларны шыңгыы четпестерии дээш отчёттуг уе доозулбаанда-ла ажылындан дүжүрген.

Амгы үеде эртип турар партия организацияларның отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга айтырыгның бо талазынче кичээнгейни күштелдирбишаан, парторганизация бүрүзүн шыырак билиглиг, дуржулгалыг болгаш ат-алдарлыг, принципиалдыг коммунистер удурткан турзун дээш сагыш салыры эргежок чугула. Партийжи ажылга дуржулгалыг хоочун эштер-биле чергелештир маңаа аныяк эштер база сонгуттурар апаар. Олар чамдыкта ажылды идепкейлиг эгелээш, баштайгы үеде кандыг бир бергеге таварышкаш, оон соонда суларай бээр таварылгалар база турар. Ынчангаш секретарь бүрүзүнге, иланғыя аныяк эштерге СЭКП райкомнарының хүн бүрү доктаамал дузазы, деткимчези херек апаар, ынчангаш олар ажылдың лениичи стилин шингээдип алзын дээш партия райкомнарының талазындан оларның өөредилгезин системалыг кылдыр организастаар херек.

Секретарь кайы-даа хире дуржулгалыг инициативалыг болза, ол бүгү ажылдарны чаасқаан организастап шыдавазы билдингир. Ынчангаш ол коммунистерге, иланғыя партийжи активке доктаамал даянмышаан, организацияның ажылынга оларны идепкейлиг киириштирип, ажылга коллективтиң принципти шыңгыы барымдаалаар ужурлуг. Ындыг таварылгада ол кол айтырыгларже кичээнгейни күштелдирбишаан, амыдыралдың көдүрүп үндүрүп турар чугула сорулгаларын чогуур өйүнде шиитпирлээринге бодунуң шак-үезин, күжүн шын хуваап, ажыглап шыдаар.

Парторганизация секретарынга улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны хүлээндирип турар. Коммунистерниң бедик бүзүрелин үнелеп көрбүшаан, бо чугула даалганы төлептиг күүседири, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чеңишкиниң боттандырары дээш демиселдиң кезээде мурнуку одуруунга туржуру оон чугула хүлээлгези болур.

Планда көрдүнмезе-даа

Онгу бөш чылдың баштайгы чылының дүшүдүн аңгар талазы-биле чугула кампания бистиң республиканың девискээринде бө хүннерде дооступ турар. Ол ашылдың чеңишкинниг доозулганын Каа-Хемде «Тиилелге» колхоз, Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар болгаш республикада өске-даа ажыл-агыйлар СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттааннар. А «Көк-Тей» совхозта дүүнүт ажаалдазының наңчаар чоруп турарын чугаалап бээрин совхозтуң директору Анатолий Иванович ЛОМАЕВТЕН бистиң корреспондентивис дилээн.

Бистиң «Көк-Тей» совхозу куш ажыл-агыйлыг совхоз кылдыр өде специализастаанының түңнелинде, биске күрүнеге тараа садар талазы-биле планныг онаалда көрдүнмээн. Ындыг-даа болза, Казахстанның партия-ажылагый активинин хуралынга СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга сорук кирип, кубаньчыларның үлегерин эдерген бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге боттарының шыдаар шаа-биле тараа дужаарын шиитпирлээн.

Совхозтуң ишчилериниң кызымак ижинин түңнели бо хүннерде тодазы-биле илереэн. Бүрүне шыгжамырынче бир мун ажыг тонна тарааны ургап бис. Дүүнүт ажаар ажылга Степан Санниковка болгаш Василий Чистобаевке удурткан ажаалда-транспорт отрядтары хаара туттунган.

СЭБП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөлели соолгу он хонукту шалыпчы декада кылдыр чарлаан болгай. Ол эрткен хонуктарда бо ийи отрядтың аразынга социалистиг чарыштың оду кыптыгып, тараажылар боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шудургу ажылдаанын демдеглевес арга чок. Оон түңнелинде Василий Фёдорович Чистобаевтиң удурткаңы № 1 отряд тиилекчи болуп үнген. Ук коллектив 2450 га черниң тараазын кестиргеш, оон алган дүүнүдүн бүрүнү-биле бастырган. Бир гектардан ортумаа-биле 9 центнер тарааны алган.

Бистиң совхозтуң хову-шөзделиринде 20 ажыг комбайн тараа кезии ажылдап турар. Бо шиитпирлиг өйде чылдагаан чок турар техника чок болганындан сорулгавыс чеңишкиниг күүсеттиниш тур. Ниитизи-биле бо хүннерге чедир 4800 гектар черниң тараазын кестиргеш, оон барык шупту-зун бастырдывыс. Ам 800 хире гектар черниң кызыл-тазын кестирери арткан. Ону чоокку хүннерде доозуттар бис.

Бистиң чуртувустуң мурнакчы ажыл-агыйларының база республиканың дээре колхоз болгаш совхозтарының үлегерин эдерген көк-тейжилер бо чылын бир гектардан 10 центнер дүүнүт алган. Оон-биле чергелештир бо чылын бистиң ажыл-агыйлыстың ишчилери 970 тонна үрезинии келир чылга белеткээр планныг. Ону 1000 тонна кылдыр күүседип алдывыс. Үрезин арыглаары ам-даа уламчылап турар.

Ам бистиң мурнувуста туруп турар сонгаарлаттынмас айтырыг — кыштаглаашкынга белеткел. Ол ажылга совхозтуң ишчилери база шудургу киржип, социалистиг чарыштың одун калбартканнар.

Кызыл хоорайның дорт дугаар микрорайону хүн келген тудум-на чараш болуп, хевир кирип бар чыдар. Мында «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары база ажылдап турааар. Оларның аразында хоочун-даа, аныяк-даа тудугжулар хөй. Анатолий Нешадаев кап чыдаар мурнунда Кызылдың дорткү микрорайонунуң баштайгы бажыңнарының таваан салып турда тудутта ажылдап киргеи. Аныяк оол ам бедик мергежилдиг тудугжуларның бирээзи. Ол дапчы, бызаңчы, бетонщик дээш оон-даа өске тудугжу мергежилдерни шиитээдип алган. Ол ай салыпда хууда планның 130—140 хуу күүседип турар.

Амгы үеде оларның бригадазы 110 авал иштиг чурттаар № 10 бажыңның тудуун доозуп турар.

ЧУРУКТА: А. Пешадаев.

А. Монгуштуң фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ!

СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары эш А. Ч. МОНГУШКА

Райкүүском даргазы эш Н. Б. ТЫРТЫК-КАРАГА

Эргим эштер!

СЭКП-ниң область комитеди, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели районуның колхозчуларынга, колхозтарның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге, партия-совет организнарынга дүүнүт ажаалдазын доесканы-биле хавбаштыр изиг байырны чедирип тур. Эрзиниң чер ажылдакчылары бө чылын багай эвес дүүнүттү ажаап ап, 1977 чылдың үрезинин долузу-биле уруп алган болгаш Тес-Хем районуның ажыл-агыйларынга тараа культураларының үрезинин урар талазы-биле улуг дузаны чедирип, Төрээн чурттуң шыгжамырынче 880 тонна тараазы уруп, ниитиниң малынга четчир санныг тараа фуражын белеткээш, күрүнеге тараа дужаарын ам-даа үргүлчүлеп турар.

Районнуң чедип алган чедимишкиннериниге малчыннар улуг салыышкынын киирип, сүт дужаарының чыл планын 108 хуу, дүктү—117 хуу күүсеткеш, тос айларның планын ыңаңдан ажыр 2187 центнер эътти күрүнеге сатканнар. Эрткен чылга деңнээрге, мыйыстыг бода мал—12,6 хуу, хөй болгаш өшкү—8,3 хуу, чылгы мал—10,7 хуу немей өскен.

Районнуң недээ ишчилери октябрь 20-ге чедир күскү хову ажылдарын болгаш мал ыштаглаашкынынга белеткээри бүрүнү-биле доесмаш, Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 59 чыл ооңга уткуштур күрүнеге эът садарының чыл планын күүседир дээп хүлээлгеии алган.

Районнуң ажыл-ишчилери ажылдың бедик темпизин нөшжатпайн, амгы беш чылдың баштайгы чылын чаа-чаа куш-ажылчы чедимишкиннерлиг доозар дээрзиңге СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Каа-Хем районнуң „Тиилелге" колхозунуң баштаар черииң даргазы эш В. М. РЫЖОВКА

Партком секретары эш Т. С. САЛЧАККА

Көдээ Совет күүскомунуң даргазы эш Ф. В. ТОЛМАЧЕВКА

Профэвилел месткомунуң даргазы эш Л. А. БОРТНИКОВАГА

Эргим эштер!

СЭКП область комитеди, республиканың Министрлер Чөвүлели «Тиилелге» колхозтуң коммунистеринге, комсомолчуларынга, бүгү ажыл-ишчилеринге кайгамчыктыг куш-ажылчы тиилелге-биле — дүүнүт ажаап ажыышкынын чедимишкиниг доесканы-биле болгаш күрүнеге тараа садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүсеткенибиле холбаштыр изиг байыр чедирип тур.

Механизаторлар болгаш бүгү ажыл-ишчилер 5600 гектар шөлдүг черниң тараа культураларын организастыг доескан. Гектар бүрүзүнден 16,8 центнер тарааны ажаап алган, ол болза алган социалистиг хүлээлгелеринден элээн хөй болуп турар. Ол чорук күрүнеге 1950 тонна тараа садар планныг тургаш, 5313 тонна тарааны садар, 1977 чылдың дүүнүдүнге үрезиннерни долузубиле урар база ниитиниң малын четчир санныг фураж-биле хандырар арганы колхозка берген. Бодүүн мал чеминн бедеткээр талазы-биле онаалда база күүсеттинген.

Колхозтуң малчыннары база шалыпчы ажылданнар. Сүт садарының чыл планын 102,7 хуу, дүктү 105,4 хуу, эът садарының тос айлар иштинде планын 104,5 хуу күүсеткеннер.

Чедип алган чедимишкиннер чер ажылдакчыларының, малчыннарның күжениишкиниг куш-ажылының, партия, профэвилел, комсомол организацияларының, колхозтуң удуртукчуларының болгаш туснай эртемниглерниниң политиктиг, организаторчу ажылының түңнели болган.

Колхозтуң ажыл-ишчилери чоокку хүннерде бүгү күскү хову ажылдарын доозар, кышка чөгүүр үезинде белеткенир, бо чылдың декабрь 15-те эът садарының чыл планын күүседир, чыл төнчүзүнге чедир планга немештир 150 тонна сүттү садар дээп хүлээлгеии алган.

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели колхозтуң коллективи күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседири, көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерин будуреринн көвүдевиринче болгаш садарынче бүгү күштерни мобилизастаар, оон-биле СЭКПниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга бодунуң салыышкынын киирер дээрзиңге бүзүрелин илергейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ТЫВА–ХАКАСИЯ

(9 айларның түңнели)

	Тыва АССР		Хакас авт. обл.	
	хуу биле план күүсеттиези	1975 чылга 1976 чыл хуу-биле	хуу-биле план күүсеттиези,	чыл хуу-биле
Үлетпүр				
Продукцияны сайгарары	98	105	102	116
Күш-эжылдың бүзүрүкчүлүү	97	96	101	112
Тудуг				
Бүгү черлерден капитал салыышкыны	85	104	88	107
Керээлиг ажылдарның хемчээли	89	104	98	105
Күш-ажылдың бүзүрүкчүлүү	101	103	101	103
Чурттагга бажыңнарын ажыглаага киргени	74	108	100,7	86
Транспорт				
Ниити ажыглаа автотранспортунуң чүүк сөөртүлгези (тонна-биле)	99,4	111	100,8	113
Амыдырал хандырылгазы				
Чурттанчы чонга амыдырал хандырылгазы	99,6	104	102	108
Оон иштинде недээ черлерге	93	102	101	111
Садыг				
Үүрменгеп садар бараан саарылгазы	101	104	100,3	104
Недээ ажыл-эгый продукциязын садары (немелде онаалдазылыг план)				
Эът	107	126	109	124
Сүт	100,4	98	104	101
Дүк	109	105	111	102
Мал чемининг продуктулуу				
Бир иненнге онаалтыр сүт саалдазы (кг)	1284	99,2	1722	80
1 кыс дагзаның чуурга бээри (кезек)	117	82	178	74
Органиктиг чемишчидилгелерни киргени (муң тонна)	149	89	826	97

Кыштаглаашкын — хүннүң айтырыы

ХЫНАМЧАЛЫГ БЕЛЕТКЕНИРИ ЧУГУЛА

Көдээ ажыл-агый талазыбиле кайгамчык улуг сорулгалар СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде айыттынган. Ол сорулгаларны боттандырарынга эвээш-бичедаа бол күш-ажылчы үлүүн киирер дээш бистиң коллективтиң ажыл-ишчилери бир деминиг ажылдап турар. Сүт бүдүрерии көвүдедири, күрүнеге баразынныг сүттү садарын хуусаа бетинде чеңишкинниг күүседири дээш «Искрае колхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи-биле социалистиг чарыштыг бис.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының тос айларының күш-ажылчы эдлээ доозулду. Сүт бүдүрериниң база ону күрүнеге саларының талазыбиле алган опаалдавысты боттандырар дээш саанчы, кадарчы бүрүзү кызымак ажылдаан. Алдының турар хемчелер, ниитиниң хераа дээш кижи бүрүзүнүн ажылга турасорулттуу коллективке күш-ажылчы чеңишкинни болдуруп келген. Коллектив тос айларда 540 тонна сүттү саап, күрүнеге 465 тонпаны сатkан. Ынчангаш сүт бүдүрерин көвүдеткеш, күрүнеге октябрь 1-ге чедир планнаң ажыр 246 центнер баразынныг сүттү бердивис. Бир инекке онаалтыр 2001 килограммазы арткен чылдың бо үезиндээзинден 127 килограмм хөй сүт сагынган. Социалистиг чарышка куш-ажылчы көргүзүглери-биле Дүктүг Онлар, Долума Монгуш, Шет Кулар, Зоя Монгуш, Мочаа Монгуш болгаш оон-даа өскелер тергиндеп турар.

Бистиң мурнувуста ам салдынып турар чугула болгаш харыысалгалыг сорулгаларның бирээзи — кышка бүгү талабиле хынамчалыг белеткениринг.

Кыштаглаашкынга белеткелдиң кол үндезини болур мал чемининг белеткелинге багай эвес киришпивис. Боттарывыстың күжүвүс-биле 75 тонна сигенни кезип, белгеш кыштагда чедирип алган бис. Фермаңың баазазында ам ниитизи-биле 160 тонна сиген, 500 тонна сенаж, 3400 тонна силос белеткеттинген. Беш кезек одалга системазынга ажыглаар 50 кубометр токпакты чайын тайгага хап белеткээш, девискээрде чедирген. Оон-биле каңы ажылдакчылар боттарының бажыңнарынга хереглээр курган токпакты база белеткээн. 100 тонна хөмүрдаштың сөөртүлгези ам тулук, удавас доостур.

Кыштаглаашкынга белеткелде база бир чугула зүве — кажаа-турлагны шынарлыг септеп белеткээри. Бо ажылды ниити күжүвүс-биле белеткеп алырынга задчыккан бис. Саанчылар, кадарчылар, бызаа ажаакчылары кажааларны септеп чылыглаарынче организастыг киргеп. Бирээзинге-ле 200 инек кирер механизастаттынган ийи кажаанын цементилээн шалаларының хоорлу берген черлерни септеттинген. Саар инек турар кажаанын үүрмек септелгези база доозулган. Төрүүр инек кирер болгаш чаа бызаа доруктурар кажаада чылыглаашкын доостур чоокшулаан. Кызыл-булуңнуң шалазын будаап, чугайлаашкы, көскү агитациянын бүгү хевирлери-биле дерии экижиткен.

Кышкы үеде кургаг электин чугулазын көргеш, ниити күш-биле 60 тонна өдектн белгеш, ол-шык дүшпес черге казагалаан. Оон-биле каңы инек кажааларынга хереглээр сирозитинна белеткээрии үргүлчүлеп турар. Кажааларны болгаш ферма девискээрив аңгы бүрү аарыгларга удур дезинфекциялап, инектерни бир удаа, бызаа болгаш молдургаларны ийи удаа чуулдага киирген.

Кыштаглаашкынга белеткелде ам-даа шапкынчывайн турар ажылдар хөй. Кажааларның ишти, дашты чугайлаттынмаан. Чугай, кисточкалар безин ам-даа белен эвес. Чамдык кажааларның хаалгалары, шагжаларның салаалары үрелик хевээр. Ону кылырынга материалдар чеңишпес. Одалга четкизиниде үрелиишкин чок-даа болза, оларнын канчаар ажылдаарын хынап, шенеделер чоруттаан.. Эрткен чылын ажыглаага киргеи маңаан кылыр цехке база элээн септелге чорудары негеттинип турар.

Кышкы үеде сүт саалдазын шуулатпайн, харын, улам өстүрериңге аки белеткелдиг кыштаглаашкынның ужур-дузазы улуг. Ынчангаш ферма ажылдакчылары кыштаглаашкынга шудургу бээткенип, болдунар-ла хемчегларни ап турар. Ынчалза-даа кышкы үеде биске сүттүң бот-үнезинин улгадыры болгаш сүт чарыгдалының көвүзээри чайлаш чок. Оон чыдагаапы — фермада одалга системаларын чаңгыс аайландыр топчуттээри. Оон харазы-биле бар турар беш кезек системаларга кыш дургузунда он ажыг одакчы ажылдаар, хөй хөмүрдаш, сүт база чарыгдаттынар. Совхоз дирекциязы фермага одалга системазын топчудер талазы-биле хемчегни моон сонгаар алыр ужуралуг.

Алдын-кыс МОҢГУШ,
СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Доргун сүт-бараан фермазының эргелекчизи, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады.

ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Сентябрьның тоңчүүнде Москвага чурттуп дээш өөредилге черлериниң нинтилел эртемнериниң кафедраларының эргелекчилериниң чөвүлел хуратын СЭКП ТК-ның шинтпирин ёдуулар эртиргеп. Оон ажылынга дээш өөредилге черлериниң ректорлары, партия организациларының секретарылары, шинтилел хөгжүдээшиниң талазы-биле эртемденнер, эвилелдешкен республикаларның ТК-зарының, СЭКП крайком, обкомнарының эртем болгаш өөредилге черлериниң кылдыстың эргелекчилери, эвилелдешкен республикаларның дээш болгаш тускай өөредилгениң министрлери, идеологиялың тып албан черлериниң удуртукчулары киришкеп.

Хуралга «СЭКП-ниң XXV съездиниң болгаш нинтилел эртемнериниң кафедраларының соруглалары» (илеткелии СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин), «СЭКП-ниң XXV съездиниң болгаш бедик мергежилдиг специалистерниң белеткээрининг шынарын экижедрининг соруглалары» (илеткелии ССРЭ-ниң дээш болгаш орттумак тускай өөредилгениң министри В. П. Елютин), «СЭКП-ниң XXV съездиниң болгаш нинтилел эртемнериниң талазы-биле эртем шинчилелдериниң соруглалары» (ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының вице-президентиниң П. Н. Федосеев) деп илеткелдерни улуг кичээнгей-биле дыңнап талышкан, сайгарып чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин илеткелиг СЭКП-ниң XXV съездиниң түңнелдеринге хамы теоретиктиг үндезинерни берип, совет улустуң мурнунда, оон иштинде чурттуң өөредилге черлериниң мурнунга онгу бөк чыдмың салган өндүр улуг соруглаларын тода ыяткан.

Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң XXV съездиниң өөредилге черлериниң мурнунга тургускан соруглаларын, бир-де дугаарында, өөредилгениң бүтү хемнелерин, кижизидилге ажылын опталай сайгырацгайжыдары, нинтилел эртемнериниң талазы-биле шинчилелдерни үндезинин-биле экижедри ол деп демдеглээн.

Партия болгаш чазактың ада сагыш салыпкынының ачызында улус өөредилгезиниң бүтү адырларын, оон иштинде дээш школаны улам сайгырадырынга сөөлгү чылдарда дыка хей түүлдер кылдыңган. Амгы үеде бистиң чуртувуста 859 дээш өөредилге черлер, оон иштинде 65 университет бар. Оларда студентилерниң саны 5 миллион чедип турар. Студентилерниң 60 чыгаа хуузу ажылчыннарның, колхозчулардың уругдарының. Чыл бүрүде 700 муң аныяктар дээш эртемнер дээдомнарын чедип ап турар. Ол сан улус ажыл-агыйының адырларының кадрларга нелдезин хандырып турар.

Специалистер белеткээр талазы биле онгу бөк чыдың дээш өөредилге черлериниң мурнунга тургускан соруглалары оон-даа улуг. 1976—1980 чылдарда 2,6 миллион бедик мергежилдиг специалистерниң, оон иштинде 3,7 млн. дээш эртемниг специалистерни белеткээрни айытқан.

Чурттуң дээш өөредилге черлеринге өөредилге болгаш кижизидилге ажылын СЭКП ТК-ның айтымышкыларынга дүүштүр сайгырангайжыдар талазы-биле ажыл база чоруп келген. Лекцияларның эртемниг утказы, идеякижизидикчи угланымышкыны кескүү-биле экижээн. Семдүү үеде лектор башкыларның шилгедээнинге дээш өөредилге черлериниң өөрэ кичээнгейин салып турар апаргаш. Чамдык дээш өөредилге черлеринде лекторларны эдем чорудуледдинге, партия комитеттеринге бадыгып турар. Семинар кичээлдерин өөредип эртип турар курстуң ыяш айтырыгларынга хамаршыннын чогаадыкчы маргылаалар, студентилерниң теоретиктиг конференциялары кылдыр эртиргеп кижизидикчи эки утказынарлыг боор турары көрүүстүнген. Оон түңнелинде студентилерниң марксизм-ленинизмниң үндезилекчилериниң чогаадырының, СЭКП-ниң делегейниң коммунистиг шимчээшинниң документилериниң өөренирнче совүүргалы өскен, нинтилел эртемнериниң талазы-биле чөрүдүлгениң түүжү бөлгөн. Хөй-дө дээш өөредилге черлеринде ол көргүүт 95—100 хуу, а нинтилел эртемнерниг институттарда 4, 5 дем-дектерге дүжээгин студентилер 75—80 хуу чедип турар.

Бөгүнгү студентилер шаанның хөгжүмнүп, өскерлип турар дээш-ле чүүл. Ыяшчаган өөредилге черлеринге оон ыяшчаган чорудуледдинге, партия комитеттеринге бадыгып турар. Семинар кичээлдерин өөредип чорудуледдинге, партия комитеттеринге бадыгып турар. Семинар кичээлдерин өөредип эртип турар курстуң ыяш айтырыгларынга хамаршыннын чогаадыкчы маргылаалар, студентилерниң теоретиктиг конференциялары кылдыр эртиргеп кижизидикчи эки утказынарлыг боор турары көрүүстүнген. Оон түңнелинде студентилерниң марксизм-ленинизмниң үндезилекчилериниң чогаадырының, СЭКП-ниң делегейниң коммунистиг шимчээшинниң документилериниң өөренирнче совүүргалы өскен, нинтилел эртемнериниң талазы-биле чөрүдүлгениң түүжү бөлгөн. Хөй-дө дээш өөредилге черлеринде ол көргүүт 95—100 хуу, а нинтилел эртемнерниг институттарда 4, 5 дем-дектерге дүжээгин студентилер 75—80 хуу чедип турар.

Бөгүнгү студентилер шаанның хөгжүмнүп, өскерлип турар дээш-ле чүүл. Ыяшчаган өөредилге черлеринге оон ыяшчаган

АНЫЯКТАРНЫҢ ОРУУ АЖЫК

Башкы кижиниң ажылының дугайында чылыг өөрүп хөй-биле дыннап болур. Ынчангаш ортумак школа дооскан аныяктарның хөй кезии башкы болуксаарын күзексээр. Ынчалзажок оларның чамдыктары, кандыг-бир чылдагаандан, даады өөредилге черинге кирип шыдавайн баар таварылгалар база тургузаар.

Ажыл, амыдыралының айны-биле боттарының өөредилгезин уламчылап шыдаваан аныяк кижилерге даады артем чедип алырынга дузалаар хемчеглерин бистиң туруувуста калбаа-биле практикалап турар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1969 чылдың август 20-де хүлээп алган докталы болуп, даады өөредилге черлеринде, оларның арапында Кызылдың башкы институдунда белеткел салбырларын ажыктап. Ук салбырларның сорулгазы болза, ажылдап турар аныяктарны даады өөредилге черлеринге киирерин болур.

Келир өөредилге чылында институтка киирер аныяктарны хүлээп ап эгелээн бис. Кичээлдер декабрь айның 1-де эгелээр.

Кызылдың башкы институдунуң чанында белеткел салбырывга бүдүрүлгелерде, хозяйствада болгаш сөвюзтарда ажыддан турар база Чеңсектиг Күштериниң хүрээленнинде халажып келген түс черниң үндезиг чурттакчылары аныяктарны колдуну хүлээп ап турар. Биске киирип күзээн аныяктар өске шкызылгалар биле кады кейи-бир коллективке бир чыл дургузунда доктаамал ажылдап келгенинден дугайында шын-ыглаанны эккээр чүүрулуг. Чеди ай дургузунда өөренген, салбырның экзаменнерин эки дүжаатаннар институттуң бирги курузунга экзамен тутпайн киирерлер.

Салбырның студентилериниң өөренирингө болгаш дыштанырыгга таарымчалыг бүтүү түүлдерин тургускан. Дыңнакчылар институттуң бүтү өөредилге херекседдерин, кабинеттерин ажыттылаар, ай санында 40 рубльдиң стипендиязын алыр болгаш районнардан келген улусту общежитиеге чурттадыр.

1976—1977 өөредилге чылында биске көп өөренирин күзээн аныяктар билдиришкин биживишаан, ноябрь айның 24-тен эгелеп институтка болур беседзлажышкынга келир ужурлуг. Кымның кайы факультетке киирер ынчан тодаратпышаар.

Е. РУМЯНЦЕВА.
белеткел салбырының эргелекчиэ.

Механизаторга сүме

ДУГУЙЛАРНЫ АЖЫГЛААРЫНЫҢ ЧАА ЧУРУМУ

«Тракторлар болгаш кодээ ажыл-агыг машиналарының дугуйларын ажыглаарының чаа дүрүмүн» ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агыг министерствозу. Бүгү-эвилелдиг «Сельхозтехника» каттыжышкынын болгаш ССРЭ-ниң нефть ажылдап кылыр болгаш нефти-химия үлетпүрүүнүң министерствозу бадылаан.

Чаа дүрүмде дараазындагы кол-кол кезектерни киирген: кодээ ажыл-агыг техниказының дугуйларын демдектеп, ылгаары болгаш оларның ужур-дузазы, дугуйларны дажыглаары болгаш шыгжаары, тракторларны болгаш кодээ ажыл-агыг машиналарын дугуйлар-биле четчелээри, дугуйларны эптеп-чаларының чуруму, ажыл-агыларга дугуйларны ажаапкадагалаарының чуруму, дугуйлар ажыглалының үүлү, дугуйларны септедиря-биле ылган-шалыринің чуруму, дугуйларны үндүр биживири болгаш ооң-даа өске.

Дугуй бүрүзүнүң үр хуусаа-да ажылдаарын чедип алырыбиле дугуй бүрүзүге шын үчёттү тургузар. Ону чедип алыры-биле дугуй бүрүзүге тускай дептерни тургузуп, аңаа ооң хемчээлин, моделин, серия аайы-биле долу дугаарын, дугуйну эптээн, азы часкан хүнүн, тракторлуң, кожуунуң азы машинаның марказын ыяап-ла биживир.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

ЧАГААЛАР НЕДЕЛЯЗЫ

Почта... Ол бистиң хүн бүрү амыдыралывыс-биле бижиг холбаалыг. Хүнүң-не бажыңнарывыска почтачы солуунарны, журналдарны, чагаалларны экпеп турар. Ацаа-муут чаңчылгын калган болгай бис.

Почта кажан үндезилеттинин тургустунганы, шаанда кандыг байдалдыг турганы? Ол дугайын бир чыл болгаш бодунуң 100 чыл ооң демдеглээр Ленинградтың Төп халдаа музейиниң экспонаттары тодаргай чугаалап турар.

...Россияга баштайгы почта 1665 чылда тургустунган. Елзут «почта» деп сөс баштай-ла Россияның Польша-биле тайбың дугуржулга керезинге таварышкан.

Баштайгы почта оруктарын картада чуруп көргүскен. Ол оруктар Москвадан Польшаже, Архангельскиже, Якутскиже, Сибирьже Тобольскиже, Нерчинскиже үлөлүп чоруткулаан турган. XVII векпиң төнчүзүндө Россияга почта оруктары 2905 верста турган.

Петр I улуг чогаадыкчы чоокы кижи дээрээ билир бис. Ол почта ажылынче база ынчээгейнин угландырып турган. Чижээ, Москвага, Петербургка, Ригага баштайгы почтамтыларны, а ооң өске улуг хоорайларга почта контораларын тургузуп, ооң ажылдакчыларының албан-дужаалын доктадып тургускан.

Аът-биле почта дажыр үеде, чамдык пассажирлерге губернаторнуң чөптээрелээ бүгүдээр тускай бижик-биле почта дажыдап турар аътты ажыглаарын чөптээреп турган.

Үстүнде адаанмыс музейдеп ындыг тускай чөптээрел бижиктерни көрүп болур. Оларның арапында А. С. Пушкинниң эдинга 1820 чылдың октябрьда тывыскан бижик база бар. Ында, «Санк-Петербурктан Торжка чедир Царскосельский лицейниң кижизиттирикчизи Александр Пушкинге... почтачылардан үш аътты удаачылы-биле кады...» деп чөптээреп каан. Ооң ындыда почта дажыглаарынга ажыглап турган тускай шоодайлар, бауллар, почта харжактары, почта дажыглап турган тергелер макеттери, баштайгы почта маркаларының, почта штемпелдериниң хевирлери болгаш ооң-даа өске солуун түүлдер бар.

Ук музейниң кол салбырлары совет почтазының организаттыныганын, ооң сайзыралын көргүскен материалдар-биле байлак. 1918 чылдың ноябрь 21-де В. И. Ленинниң, почта болгаш телеграфтың улус комиссары В. И. Подбельскийниң ат салгазы «Чагаалар чорудулгазын халас болдурар дугайында» совет күрүнениң декредин дыка солун. Ол декретте «...хоорайның пролетарийлериниң болгаш бодээнин ядыларының арапында бижидилге харылзаазын бижыктырарын, Россияның социал-революстуг күжүн организаторларын почта харылзаазы деткип турарын—деп бижээн.

Бистиң чуртувустун почта харылзаазынга база бир кол чүүл—1925 чылда кодээ почтачы деп таа албан-дужаалдың немешкеңи болур. Почтачыларның дузазы-биле кодээ черлерде чонга почтаны дүрген тарадып турар.

Бистиң чуртувуста чылдың-ва октябрьның бирги чартында «Чагаалар неделязы» эрттирип турар. Ол чүүн-биле харылзаалыгбыл? 1874 чылдың октябрь 9-та Бүгү делегейниң почта Эвилелин тургускан. Ооң кежигүннери ыылдыр дыка хөй чуртталар киргеп, анаа Россия база катыжып турар. «Чагаалар неделязы» биске аңаа алдарлыг организастаан. Ол неделяның хүннеринде бүгү-де почта салбырларында чагаа-хавының маркаларынга тускай штемпелдер салып турар. А харылзаашың Төп музейинде ол хүннерин—ажыктер эжиктер хүнүнүң ыылдыр эрттирип турар. Тодаргайларга, музейже көрүкчүлер хостуг бирип болур.

А. АПМАРИН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Театрның көжегези ажыттынган

СОФИЯ. Софияның улустуң опера театры чаа театр сезонун чанчыл болганын ёзугаар А. Райченовиң «Гайдуктар ырызы» дээр баледи-биле ажыткан. Делегейниң хөй-хөй чурттарынга оны киргүзүп чоруп турган алдаржаан театрның репертуарынга орус болган совет композиторларның чогаалдары, өске чурттарның авторларының ажылдары алдыын киирип турар. «Борис Годунов» дээр опера театрының сценазынга хөй чылдар дургузунда үнүп келген.

Чаа сезонда театрның коллективи А. Хачатурянниң «Спартак» болган Т. Хренниковтуң «Инакшыл-ла инакшыл» (Шекспирниң «Куруг чүвелеп хөй шүүгааның» деп комедиязы-биле) дээр балеттерни белеткеген.

Тудуг материалдарының индустриязы

ПРАГА. Социалистиг Чехословакиянга чыл бүрүзүнде-ле хөй-хөй чурттарга бажыңнары, хөй-нимитиг черлериниң базыңнары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң база кедээ ажыл-агыйының дериишкиннери ажыттарга кирип турар. Үлетпүр болган чурттарга тудуушкунунуң ол хире калбарышкыны тудуг материалдарының индустриязының шанкын хөгжүдениниң ачызы-биле болдунар аргалыг болу берген.

Эртиен чылын ол адырның бүдүрүлгелери улус ажыл-агыныга 8 млн. тонна цементинин, 4 млрд. ажыг туйбуну болгаш өске-даа продукцияны берген. Бо чылын тудуг материалдарын бүдүрүп үндүрери 7,7 хуу ковудээр. Ону бүдүрүлге күүчтерин улгаттырарының күзели-биле чедип алыр.

«Икарустуң» беш чыл планы

БУДАПЕШТ. Делегей антелге цетинден чаа будуу чыттаалын турар «Икарустарэ» уламтыр үнүп-де турар. Венгрияда болган Совет Эвилелинде, ГДР-де болган Эфиопияда, Венесуэлада болган Иракта пассажирлерниң бедик үнелелин чедип алган эптиг, таарымчалыг автобустар Будапештиниң Матьяшфельд районунда тургузуп турар.

Бо чылдың эгезинден бээр «Икарус» заводтуң конвейерлеринден барык-ла 9 муң автобус үнген, а чылдың төнүзүүге чедир ам-даа 2,5—3 муң машинаны ол будүрүлге кылын үндүрер. Ынчангаш беш чылдың башкайгы чылының планы ажыр күүсеттинген турар. 1980 чылга чедир шупту 60 муң «Икарустарны» будүрүп үндүрер—эртиен беш чылда үндүргенинден будуп чартык катап хөй. Ол машиналарның элээн хөй кезээ Совет Эвилелиниң хоорайларының кудумчуларынга кестүп алыр.

Румын флоттуң чаа судноларын

БУХАРЕСТ. Галацтың судно тургузукчулары чыл эгезинден бээр ол будүрүлгеге кылган онгу суднону сугже ажыктырып киргеп. 18 муң тонна руда сөөртүр суднону хуусаалының бетинде судно дериишкинин кылыр монтажка тургускан. Ооң чамдык агрегаттарын суднону сугже киирер мурнунда-ла эптеп тургускан, ол оорук суднону толевизеттинген хуусаалыдан арте чагыгларга бээрнин аргалыг боор. Галацтың судно тургузукчулары бо чылын «Ай санында—бир судноэ деп дозуп-биле ажылдап турар. Олар боттарының хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеглип турар.

(СЭТА).

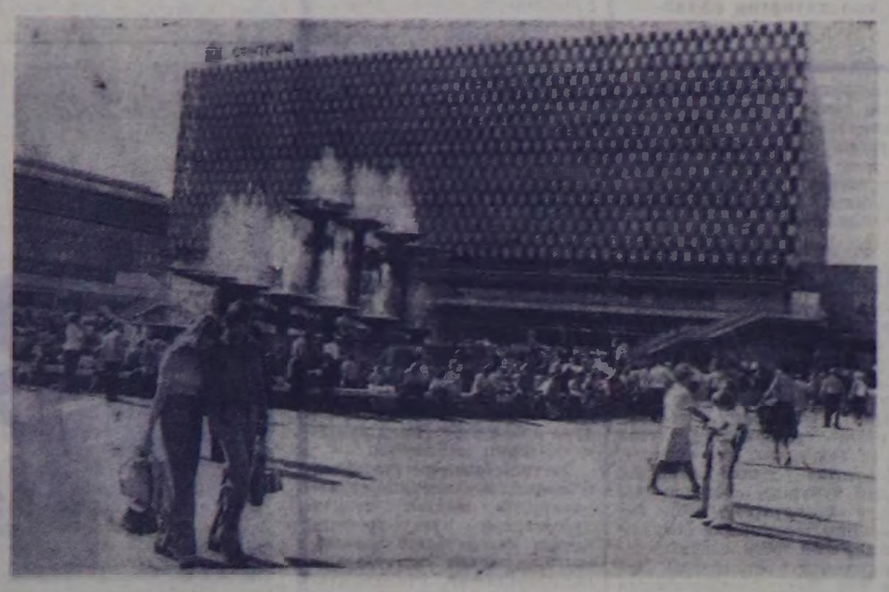

Герман Демократтыг Республиканың найысылалы — Берлин. Сөөлгү чылдарның дургузунда Александерплац шөлдү долгандыр дыка хөй деримишиннерни кылган, ол чорук хөөрайның ол кезээн амгы үеним хевир-шинчилиг болдурган, немец ажылчыннарның болгаш тараачыннарның социалистиг күрүнезиниң алчыларының — хөй санныг туристтерниң баар чери кылган.

А. КАТКОВТУҢ фотозу.

ВАП ТК-ның пленуму

ХАНОЙ, (СЭТА). Вьетнамның Амыдчы ченнер партиязының ТК-зының пленуму ажаа болуп эртиен. ВАП-тың IV съездизин 1976 чылдың декабрьның ортанда чыылдырар деп шиитпирни ажаа хүлээп алган.

ВАП ТК-ның парлап үндүргөн информастыг дыңнадыында чугаалап турарынга алыр-га, ам болур съездиниң сорулгазы — бүгү чуртка социалистиг революциялың угланышкынын, ийиги беш чыл планының (1976—1980 чылдар) ноян сорулгаларын чугаалаашын ноору болгаш тодаргайлаары, партияның чаа уставын хүлээп алыры болгаш чаа Төп Комитетти сөөгүүру болур.

Бүгү-ле деңнелдерге партия конференцияларын белеткээрринче болгаш чедишкинниг эрттиреринче, партияның документилерин база чаа уставын бүгү талалыг чугаалашын ноорунче, будүрүлгени хөгжүдери дээш куш-ашыючы чарышты организастаарынче база калбартырынче бүгү партия организацияларын Төп Комитет кыйгырган. Съездиниң шиитпирлерин күүседиринге, тайбың, хамаарышпас, чаңгыс аай болгаш социалистиг Вьетнамны чедишкинниг тургузарын хандырарынга ынанышты үндезинни тургузарынче ТК база ыыйгырган.

Ж. Маршениң чугаазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Ядролуг чеңсекти узуткаарынга чедирер ужурлуг чеңсекти дүжүрериниң идевкейлиг политиказы дээш Францияның Компартиязы туржуп турар. Чамырлыышкынын, чеңсекти дүжүрериниң, майнаралдың керелерни чарарының политиказы—Францияның аңыыл чок болгаш хамаарышпас чоруун хандырарының чугула чепсээ болур дээ, ФКП-ниң Чиигине секретары Ж. Марше Фужерге (Бретань) болган митингиге түвө чугаалаан медээлээн.

Хельсинкиге наиын Европа човудел хуралы чеңсекти дүжүрериче орукка чугула үеде чедип болган деп ол чугаалаан. Ямы-бүрү шиитпирлерни хүлээп алгылаан. Ынчангаш оларны амыдыралга боттандырар толээде, ам-даа хөй чүүлдерни кылыры дегеттинип турар. ФКП болза чедип алдынган бүгү-де дугуржуулуг күнчарны күүседирге эргежок чугула дээш турдуп турар.

Тайбың коза-хелбээ догуланаашкынның оруунга, чеңсекти дүжүрериниң оруунга бодунуң күжениишкиннерни Совет Эвилелиниң сөөлгүлайн турар деп, ФКП-ниң Чиигине секретары уламчылаан.

Генерал де Голлдуң хүлээп алганы: Францияны кандыгдаа шериг организациязынга чагыртпас үжүрлуг даады шиитпирни хүндүлеп көөрү даады француз коммунистер туржуп турар деп, Ж. Марше медеглээн. Бүгү-де угланышкынныларга национал камталалдың бүрүнү-биле хамаарышпас политиказын чорударын ФКП иегеп турар.

ХАРЫЛЗААЛАР ХӨГЖҮП ТУРАР

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалия биле Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар чедишкинниг хөгжүп турар. Ол харылзаалар болза бот-бодунуп ишкин херелерине холгаарлавазының принципиин ийи таланың ылгыг болгаш шыңгы сагырыгга үндезилеттинген деп, Португалия Республикавың ССРЭ-де элчизи Мариу Нейшш «Диариу да Нотисиаш» солунга интервьюгунга медеглээн.

1974 чылдың апрель 25-тиң португали революциязының мырыай эгезинден турала Совет Эвилелиниң улустары, совет удуртукчулар Португалия-биле харылзааларны быжыглаарынче сөөлгүлээн. Португали делегациялар эң-не чаагай сеткилдиг хүлээп алышкынга доктаамал таварыш турган, ол чорук ийи чурттуң аразында харылзааларның хөй-хөй талаларында үре-түңелдиг кады ажылдажылгаының перспективазын бөске ажыктаан.

Парламент ажылын катап эгелээн

ЛОНДОН. (СЭТА). Англия парламентиниң общинналар палатазы октябрь 11-де бодуун ажылын катап эгелээн. Амгы сессияга кол кичээлгелин экономиктиг аитырыгларга уламдырар. Ол айтырыглар фунт стерлингиниң туруштарының чаа ышкаашкынының үезинде, ажыл чок чорукту ковудуунунуң, инфляциянын үезинде Великобританияда онаа чидиг болу бергеп.

Лондон солуунарының чаңгыс үн-биле бодыткан турарыбиле алырга, лейборист чазактың экономиктиг политиказы парламентиге чидиг шүтүмчүдеге таварыжыр. Фунт стерлингинин байдалын болгаш шиитпир-биле англия экономиказы эжиндер талазы-биле чазактың ап чорудуп турар хемчегеринин дээштиг эвээш парламентиге чугаалажыышкынныар мурнунда-ла айты бергеп.

Ол хемчегерни ажылчы чонпарның массаларының кол арге-ажыктарынга ажыы-биле таап халдаткын кылдыр база экономиктиг кризисти моновластиг капиталдың туруштарын баглаар шиитпирлээр дээш орландажышкын кылдыр «Морнинг стар» солуун үнелеп көргеп.

Г. Шмидтиң болгаш Дж. Каллагеннің чугаалажыышкынnары

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт Великобританиянын бодуунуң ойлаттыг аяи-чоруун дооскан. Шида чарлап дыңнаткаары-биле алырга, ол аяи-чорук «хүү шыырааның» болган. Ол болза барыын герман чазактың баштыкының парламент сөөлгүлеринің соонда даштыкыже баштайгы аяи-чоруу болган.

ГФР-ниң солуунарының демдеглээн турары-биле алырга, Г. Шмидт болган Англияның премьер-министри Дж. Каллаген Великобританияның экономиктиг база сан-хөө талазы-биле бергедээшкиннерни чугаалажып көөрүгө улуг кичээнгейин салганнар. Сөөлгү үеде ГФР-ниң валюта бирээзиринге барыын термин маркага хамаарыштыр фунт стерлингиниң үнезинин кудулаашы ол бергедээшкиннерниң илереди болган.

Параллелдиг дыңнадып турары-биле алырга, ГФР-ниң девискээринде турар англи «рейн шеринин» ажаап-техникаринге барыын герман төлевилелеринің дугайында айтырыгны база чугаалажып көргеп. Элчегейлер дугуржулганың күштүг болурунуң хуусаазы бо чылдың март 31-де-ле эрте бергеп-даа болза, чоокку чылдарның иштинде барыын герман чазактың төлээр ужурлуг акша түңнерининң дугайында чаа дугуржулга амга чедир чардынмаан. Ооң чылдагааны болза, чүүн-даа мурнунда телелегелерни улгаттырар дугайында Лондонуң негелдеэн күүседиринден ГФР-ниң ойталаа турарында деп, тайбыырлакчылар демдеглээн.

Журналистериниң айтырыгларынга харылаан тура, чазактың төлээлемчизи «рейн шеринин» ажаап-техникаларынга холбашкан айтырыгларны чугаалажып тура, дугуржулганы «чедип ап шыдаваан» деп демдеглээн.

Лондонче Г. Шмидттиң келаштыр аяи-чоруу англи экономиказының ЕЭП-ниң кирижиктелерин чурттарның экономиказынга база сан-хөөгүнге багай салдарны чедирип болур шыңгыы бергелерге-биле холбаштыр ГФР-ниң база болуктерлериниң дуурааныының дугайын херечилеп турар деп, хайгааракчылар демдеглээн.

КАНАДА. Торонто хоорайга болган чыылганда (чурукта) 14 муң ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар киришкен. Ажылчы чонпар ажык төлевилерин бедидерин база күш-ажылдың байдалдарын ажыглаарын, а ол ышкаш профсоюзтар организациязынга улуг эргелерин бээрин иегеп.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чогум саналдар, сүмелер кандыгыл?

Эрги, чаа чаңчылдарга болгаш ёзулалдарга хамаарыштыр келген чагаалардан

К. Шойгунуң болгаш С. Тойлунуң эрги, чаа чаңчылдарга болгаш ёзулалдарга хамаарыштыр бижээн түүлдери номчукчуларның сонуургалын хайныктырган болгаш бо айтырыг дугайында бижээн чагаалар биске хөйү-биле кээп турар.

Чонуң кижизидилгезин күштелдиреринге, культуралыг бедидиринге хамаарыштыр чугула айтырыгны үстүнде адаанывыс авторларның солуп арныга тургузуп, калбак массаларның саналы-оналдарын хаара тутканын түүлүгүнүң деткээнинің дугайын Чадаапа хоорайның чурттакчызы В. Пачын-Бора, Барыын-Хемчиктө Эрги-Барлыктың чурттакчызы Э. Ховалыг, Бии-Хемниң Аржаан суурда чурттап орар пенсионер В. Маажык, Улуг-Хемниң Ак-Туруттa К. Кызыл-оол, Хандагайтыда мал эмчизи Н. Монгуш, Улуг-Хемниң Булуң-Теректе Ч. Товаришгай, Иштии-Хемде С. Кыргыс болган оон-даа өскелер бижээн.

Соолгу үеде кээп турар чагааларда эки чүве чүл дизе, солунга үнген чагааларны чугаалажып сайгарарынга киржип турар бижикчилер тургустунган айтырыгны чүгле «чүүлдүг-дүр» деп деткиней, тыва улустуң шагдооүдеп бээр салгалдан салгалче дамчып келген эрги-даа бол, эки болган чараш чаңчылдарын, ёзулалдарын бистиң үевистиң пегелдеринге дүүштүр улам чаартып, сайыраңгайжыдарының база эртинин чыдып калган, чамдык таварылгаларда харын-даа хоралыг, чаңчылдарындан хоорлуп адырарының талазы-биле боттарының саналы-оналдарын киирип турарында болур.

Маңаа элээн каш бижикчилерниң чагааларындан чамдык одургларны номчуп көрээлиер.

Каа-Хемниң Ильинка суурунда Срат-оол Кенден аныяктарның кудазын ол черде соолгу үеде канчаар эртирип турарын мынча деп бижээн:

«Бистиң суурга комсомолчу кудапы эртирери соолгу чылдарда чаңчыл апар чыдар. Борта оруе-даа, тыва-даа чоп деткижип, колхоз баштаар черишип, кодээ Советтиң деткимче-дузаламчызынга даянып эртирип турар. Ылангыя кышкы үеде болган кудага чараштыр каастап-дерээп дериг-херекселдиг, коңгулуурлуг үш аът кошкан тапактарга өг-бүле тудуп турар оолду, кысты, оларның ада-мелери, чоок төрелдери болур кудашкыларны олуртупкаш, суурнуң кудумчуларынга чоруп турда чараш, согдаг-сүүрүшкүннү деткээн. Ынчангаш ол кудага чаштарга хереченнел кылып бээрин, паспорт тыпсырын кодээ Совет, хөрээженнер човуулели байырлалдыг ёзу-биле организастап, йорээлдер кылып, белектерни тыпсыры база-ла чаңчыл апарган.

Бистиң суурнуң коочун чурттакчызы коммунист Сергей Оюн уругларының хар харлаан хүнүн эрттирде, оларның чажыттарын, чаңгыс-классчыларын чалап алган, амданныг аъш-чем-биле шайладып, музыка ойнаткаш ырладып, тамылдып турар. Аңаа келген уруглар ажинге открыткаларны, белектерни тыпсып турар».

● Чаңчыл, ёзулаал деп чогум чүл? Оларның аразында ылгалы кандыгыл?

● Чаагай чаңчыл, ёзулалдарны нептередиринге коллективтиң салдары кайы хире деп бодаар силер?

Аныяктарның кудазын эрттиреринде, кижиниң төрүттүнген хүнүн, ылаңгыя 50, 60 хар харлаашын, ортумак азы дээди эртем чедип алганнарга, күш-ажылчы амыдыралдың оруунче баштайгы базым кылганнарны демдеглээрде чаа ёзулалдарны, акыдүүмә улустарының чараш ёзулалдарын ажыглаары бисте элээн пептерергей апаргалы оорүүчүг.

База бир чагааны помчуп көрээлиер. Ол Тес-Хемден келген. Самагалдайда харылзаа салбырының ажылдакчызы Өөлет Чиңмит Эрэнге чораан, аңаа болган бир кудалың культурлуг байдалга эки эрткенин магадап бижээн болду:

«—Эрэнге чораан, бир кудалың чараш чаагай эрткенин сонуургап көрдүм. Ынчап мындыг чорду. Үүгле чалаткандар аймакан шагында белекселектиг чедип кээр. Куда дүшкен черни эки каастап, шимеп каан. Ында бир опагай үүл болза, түскай саазыннарда угаадыг-йөрээлдиң, чагыг-сүмениң чылыг соотелрип оол, уруглуң доргүл-төрели бижээш, аскылап каан боор чорду. Оларның чамдымызы бо-дур:

«Эки кылган ажылыңар — Элеп читпес алдарыңар!»

«Оолдуң, кыстың биске белээ—

Оюн соңгаар ижиңер-дир!».

«Арыг-шынчы чурттөлгөңөр Аккан хем дег арыг

болзуң!».

Ындыг йөрээл-чагыг өгленген аныяктарның моон соңгааргы чурттаалгазынга шынчы, ажыл-ижинге ызымак боларуштуң-даа.

Оон аңгыда чаа төрүттүнген чаштарга хереченнел кылып бээрин, паспорт тыпсырын кодээ Совет, хөрээженнер човуулели байырлалдыг ёзу-биле организастап, йорээлдер кылып, белектерни тыпсыры база-ла чаңчыл апарган.

Бистиң суурнуң коочун чурттакчызы коммунист Сергей Оюн уругларының хар харлаан хүнүн эрттирде, оларның чажыттарын, чаңгыс-классчыларын чалап алган, амданныг аъш-чем-биле шайладып, музыка ойнаткаш ырладып, тамылдып турар. Аңаа келген уруглар ажинге открыткаларны, белектерни тыпсып турар».

Ында бир чагааны помчуп көрээлиер. Ол Тес-Хемден келген. Самагалдайда харылзаа салбырының ажылдакчызы Өөлет Чиңмит Эрэнге чораан, аңаа болган бир кудалың культурлуг байдалга эки эрткенин магадап бижээн болду:

«—Эрэнге чораан, бир кудалың чараш чаагай эрткенин сонуургап көрдүм. Ынчап мындыг чорду. Үүгле чалаткандар аймакан шагында белекселектиг чедип кээр. Куда дүшкен черни эки каастап, шимеп каан. Ында бир опагай үүл болза, түскай саазыннарда угаадыг-йөрээлдиң, чагыг-сүмениң чылыг соотелрип оол, уруглуң доргүл-төрели бижээш, аскылап каан боор чорду. Оларның чамдымызы бо-дур:

«Эки кылган ажылыңар — Элеп читпес алдарыңар!»

«Оолдуң, кыстың биске белээ—

Оюн соңгаар ижиңер-дир!».

«Арыг-шынчы чурттөлгөңөр Аккан хем дег арыг

болзуң!».

Ындыг йөрээл-чагыг өгленген аныяктарның моон соңгааргы чурттаалгазынга шынчы, ажыл-ижинге ызымак боларуштуң-даа.

Ийиги кезээнде курларның янзы-бүрү хевирлерин хандыр өөренип, шинчилеп көргеш, оларның хевирин өскертип турар нарын кылыгларның үжүр-дүзаалын баш удур болдурбазының профилактика комиссиялары дээш оон-даа оске. Оларда ажылдап турар активчилер база-ла хөй. Хамаарышкан черинiң чонун бүдүрүлгениң кол айтырыгларынче мобилизастаары-биле чергелештир, кижизидилге ажылын олар хире-шаа-биле база чорудуула турөөрлер.

Ынчалзажок бо хире улуг күш турда кижи ажаагаш черге түге кайы-хамаан чок хөй улус чыглырыл, улуг арагадаашкын, чогуш-кырыш, озалдондак болу бергизөөрил, чамдык кижилер каш хонукта ажыл-ижин каапгарып деп айтырыглар тургуступ кээр.

Бистиң номчукчуларывыстың хөй-ниити организациялырының четпес ажылының уламындан ындыг чүүлдер болуп турөөр деп түңнедип кыымп турары черле шын. Ындыг чүүлдер чүгле чок. Харыы-даа берге үеде чүтаалаан чылыг сөс, чагыг оларны деткимир, сагыш-сеткилиниге эки чүүлдү арттырар, коллективим, чомум дээш чоргааралды бодудурар. Соолгу үделегениң хамааты ёзулалдың норум-чуруму ынчан туттуна бээр. «Лама», «хам мен» дээр хуурмактар аңаа чымыбас.

Орнукшудулгага хамаарыштыр кандыг-бир «рецепт» бээр берге. Ынчалзажок ол ёзулалды үстүнде чүтаалаанывыс ышкаш арттырөөр болзувусса аргинiң база бир бөлек чаңчылындан үштунар бис. Республиканың барыын талазы районнарының чамдык суурларынга кижи олген черлерге боттарын «хамнар», «караң корүүр улус бис» дижир кижилериниң чылыг кээп турарының дугайын бистиң бижикчилеривис бижип турар. Ол таварылга эвес. Кайда-даа ажыддавайн турар маңгыстальчак амыдыралдыг аза арагачы, чазый-чиижең ниити чаңгыс кижилериниң качыгдалга таварышкан кижилерин кончуг кажар арга-оп-биле ажыглап турары ол. А оларның «өөредии» аныяктарның, олуң орар аймы-төлүң мээ-медеренiнга кайы хире хора чедирип турарыл? Айтырыгны мындыг янзылыг тургузуп көөр болза бо аңаа бир чүве эвес. Бистиң шаап-халдакты идеологиявыс эрттинiң мындыг янзылыг артышкынынарынга согулту бээр ужурлуг. Бо дугайын республиканың Культура министерстволунуң ажылдакчызы Д. Монгуш база бижээш, чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередир хөрекке калбаа-биле киржиривис культура албан черлериниң ажылдакчыларын кыйгырган.

Үстүнде бижээн үүлдердеа болган бижикчилериң саналоналындан мындыг түңнел тургуступ турар: эрттинiң чыдып калган багай чаңчыл, ёзулалдарындан үштунарынга, социалистиг утка-шынарлыг, амгы үениң пегелделеринге дүгжүп турар чаа, чараш чаңчыл, ёзулалдарны нептередирiнге чер-черде партия, совет организарның, хөй-ниити организациялырының ролю улуг. Олар чыдып калган үүлдерге удур шыгыы демисежир, хөй националдыг культуравыста, совет амыдыралдың хевиринде тыптып кээп турар дешилгелиг үүлдерни деткинир, мандымын хөгжүдер хүлээлгелиг. Ынчангаш бо талазы-биле партия, совет, хөй-ниити организарның база культура албан черлериниң ажылдакчыларының саналы-оналы кээр боор деп бодаал-биле мону бижээн.

С. МААДЫ,
«Шынның» корр.

СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

ХОСТУГ ХҮРЕШ. Делегейниң ийи дакпыр чемпионну болган Монреальга артаан олимпий оюннарының тимлекчизи Сослан Андиев база бир бедик аттың адилекчизи болган. Бодунуң төрээн чери, Орджоникидзеге хостуг хүрешке ССРЭ-ниң тулган чемпионну атты чаалап алган.

Соңгу Осетиянның наймыылалынга Россия Федерациязының, Казахстанның, Белоруссиянның, Украинаның, Закавказьенің, Прибалтиканың эң-не шыырак дээн 17 мөгеан чыглып келген. Оларның иштинден эң-не аары Львов чурттуг Богдан Белоус болган. Оон денизиниң 139 килограмм. ССРЭ-ниң тулган чемпионун илередир маргылдаа үезинде Киев чурттуг Борис Бигаев-биле ол хүрежин тургаш, түгле 45 секунда иштинде октаткан. Бигаев эрткен чылын чурттун тулган чемпионну турган. Бо маргылдааны эң баштай 1974 чылда организастаан, орта Красноярскинин Иван Ярыгин шылгараан.

Соолгу шинтпирлиг ужуражылгада Бигаевти сан-биле Сослан тиилеп алган. Ынчангаш республиканың «Динамо» спорт чөвүлелиниң тургусканы алдын медальды, кубокту, эң эки техника дээш шанналы Андиевке тывыскан. Моңгун шанналга Бигаев төлептиг болган. Орджоникидзениң дуржулгалыг мөгеэн Эльбрус Икаев үшкү черни ээлээн.

ХОККЕЙ. Чурттуң чемпионадының элчегдиг оюнунда Ленинградтың армейжилери пайысылалдың ЦСКА командазын 4 : 3 санга уткан.

— Бистиң дыка хөй ойнакчыларывыс удурлажыкчыларының күжүн чедир үнелеваэн болгаш бо ужуражылгага психология талазы-биле белеткенмээн — деп, Москва хоккейстерииниң тренери В. Кузькин чугаалаан.

Маргылдаанның туңчугунге чедир 39 секунда артаан турда москвачылар Третьякты алдыгы ойнакчы-биле солуза-даа, чүү-даа кылып шыдаваан.

Шайбаны киргеннер: тиилекчилерден — Чучин, П. Андреев, С. Глазов (ийи); утурганнардан — Анисин, Волчков, Викулов.

ЧАДАГ ТЕРГЕ. «Социалистическая индустрия» солунның шанналы дээш чалаг тергеге хөй хүннерде чаржыр ССРЭ-ниң чемпионадының киржикчилери Ташкентиден Узбекистанның, Таджикистанның, Киргизиянның оруктарыбиле чорупкан. Олар 1748 километр орукту эртер, ону он бир кезекке үскен.

(СЗТА).

РЯЗАНЬ. «Багги» автомобильдерге бүтүзилелдиң бирги кросунга Россия Федерациязының, Украинаның, Латвиянның, Эстониянның, Грузиянның спортсменнери киришкен.

Ниити команда санын алырга, «Коммунар» заводтуң (Запорожье) спорт-техника клубунуң автомобилистери бирги черни ээлеп турар. Ол маргылдаалар келир чылын болур чурттуң башталгы чемпионадының «үзүргедии» болуп турар.

ЧУРУКТА. «Багтылер» орутта.

Ю. ДЬЯКОВТУҢ фотозу.

Сонуургактарга

БӨДҮҮН КАРАНДАШ

Карандаштарның графит будуктарын эрте-бурунгу грек культура сайзыраң эгелеп турда-ла ажылап турган. Ынчап графиттиң улуг кежектери ховар, а ооң будуун ажыглавастап, улус ону чоорту үттүпкен.

1790 чылда француз Жак Конте керамиктиг технология ёзугаар карандаш будуң кылырын санаадаан. Хоюг графитти дойдан кылган чымчак масса болгаш сутта эзиидиргеш, оон алган будумелин тырый бастырыпкан. Ооң түнелиңде тывылган удазын хевирлиг чүүлдү улам кадырар дээш ортедип көргеш. Шак мындыг янзы-биле ортеткен будуктуң бижиири багай турган. Ындыг төлээде, ону үе-биле чаап алган, ам бижип турган.

А бистиң чуртувуска карандаш фабриказы 1848 чылда туттунган. Ол үеде карандаш кылыр мяш аймаа ховар. Ынчангаш, мяшты чондурилгазы — «Криворуковтуң бууразы».

15.40—«Эртем бөгүн».

16.10—«Комсомолдуң Октябрьга золчазы».

16.20—«Петя болгаш бөрү». Музыкалыг телефильм.

17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Каткының чажыттары болгаш...» Документалдыг фильм.

18.30—Мультфильм.

18.40—Телемедээлер.

18.55—«Салым-чолу вус туң хоорайы». Документалдыг фильм.

19.15—«Кижи болгаш хөйлүү». Дамчыдылга.

19.45—«А аваң мецээ ынак эвес». Документалдыг фильм.

19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Торпедо» — «Спартак». 2-ги таймы. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

11.55—Уруглarга фильм. «Хүлер куш». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

13.00—Медээлер.

13.10—13.20—Чапсар.

13.20—«Кувейт. Түс-түс чылдар, каш хүннер».

14.15—«Сибирь» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы кортүүлгези. 4-кү сериязы — «Криворуковтуң бууразы».

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

ИНСТИТУТТУҢ ТУДУУ

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы — республикада ийиги дээди өөредилге чери болур. Ол институт тургустунганындан бээр ийи чыл ажылдап турар. Ам ында 600 студент өөренип, тудуг болгаш автотранспорт инженерлериниң мергежилин шиңгээдип ап турарлар. Келир беш чылда ук филиал шуут ады институт апаар.

Ынчангаш аңаа бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузар дээш чаа өөредилге комплекизиниң тудуун эгелээни ол. 1977 чылда лаборатория корпузун ажыглалга киирер, а 1978 чылда студентилерниң общежитиезиниң тудуун эгелээр. Өөредилге комплекизиниң тудуунуң бүгү ажылдарын 1982 чылда доозар. Тудугну «Тыва тудуг» трезти чорудуп турар.

САЯН АЖЫЛДЫР ЭНЕРГИЯ

Онгу бөш чылда Сибирьга күчүлүг энергия күмүн Саяно-Шушенская ГЭС бээр.

Станция туттунуп турар. Шак оон бедик вольтулуг электри дамчыдылгазының шугумун чүк-бүрүже салып эгелээн. Саян ажыр Тываже электри шугумунуң тудуун чорудар чер шилип алдынган.

Чиик өртек-үнелиг электри энергиязы бистиң республиканга дыка херек. Чаа-чаа үлетпүр будурүлге черлери, хоорайлар, суурлар көвүдеп турар.

Хову-Аксының, Ак-Довуракның, Кызылдың электри станциялары амгы үеде республиканга хереглиг электри энергиязының дөртен хуу хирезин берип турар. Оон өскезин Красноярскиниң чаңгыс аай электри системазы хандырар. Удавас Саяно-Шушенская ГЭС-тиң электри шугуму Тываға дыка хөй километр черге тарай бээр. Саян ажыр тайгасыннарлыг черлеп 300 ажыг километр электри шугуму шейлүп кээр. Ооң тудуунга амгы үениң чаа техниказын ажыглаар. Ынчангаш Енисейде туттунуп турар делегейде эң-не күчүлүг ГЭС-тиң электри энергиязы Совет Тываның экономиктиг хөгжүлдезинiң дүгедедир.

К. МААДЫ.

ХЕРЕГЛЕЛДИ ХАНДЫРАР ДЭЭШ

Онгу бөш чылдың бирги чылының бердинген планныг онаалдаларын күүседир дээш Чөөн-Хемчик районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылшчылары бо чылдың эрткен айларында багай эвес ажылданнар. Бараан саарылгазының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң тос айлар даалгазын коллектив ажыр күүсетнен. Үшкү кварталдың онаалдазын база ажыр боттандырган. Тодаргайлаарга, бараан саарылгазының планын 102 хуу, ниитиниң чемненилгезин —118 хуу күүсетнен. Райпонуң өске көргүзүглери база багай эвес болган. Ажылчы чоннуң хереглел барааннарын үзүктел чок хандырар дээш ап чорутнан хемчегларниң түңнелинде даалганы ажыр боттандырган.

К. АРТАА,
райпонуң экономизи.

ЧАА НОМ

Чоокта чаа «Легкая индустрия» деп ном үндүрер чер хептиң моделин чогаадып кылырынга болгаш ону даараарынга белеткел дугайында бөлүк авторларның тускай номуп орус дылга парлап үндүрген.

Бо чаа ном даараныырынга өөренип эгелеп чоруурларга, дааранылга черлерниң ажылчыннарынга болгаш тускай мергежилдиглерге ажыктыг сүмелерни берип турар башгайгы ном болуур. Үк ном хөп бүрүзүнүң хөй янзы моделиниң уран чогаадыглары-биле байлак.

Авторлар хептиң он-он чылдарда туруп келген хевирлерин хандыр өөренип, шинчилеп көргеш, оларның хевирин өскертип турар нарын кылыгларның үжүр-дүзаалын болгаш ол кылыглар моданың өскерлиринге кандыг салдарлыг болуп турарын долгереңгей тайылбырлаан.

Ном ийи кезээнден тургустунган. Бирги кезээнде хеп тургузуунуң чогаадылгазынга нарын кылыгларны бирдей бирээ чокка тодаргай тайылбырлап, уран чогаадыгларның схемаларын көргүскен. Ол схемалар хептi мода баугаар даараарының аргазын шиңгээдип алырының .кол үндезини болуур.

Ийиги кезээнде курларның янзы-бүрү хевирлерин хандыр өөренип, оларны кандыг материалдан, кандыг хевирлиг кылырын, хептиң аазы-биле капчаар куржаага чараш, таарымчалыг болуурун болгаш эгиппиг хептерни даараарының аргаларын тайылбыры-биле кады оларның дүрүү-хевиринiң схемаларын коргүскен.

Бо ном үүлге даараныр бидирлерге болгаш херээжинерге солун болурундан аңгыда кандыг-даа помчукчуның улуг сонуургалын чаалап алыры чугаажок.

УЛУСТУҢ ШЕВЕРЛЕРИ

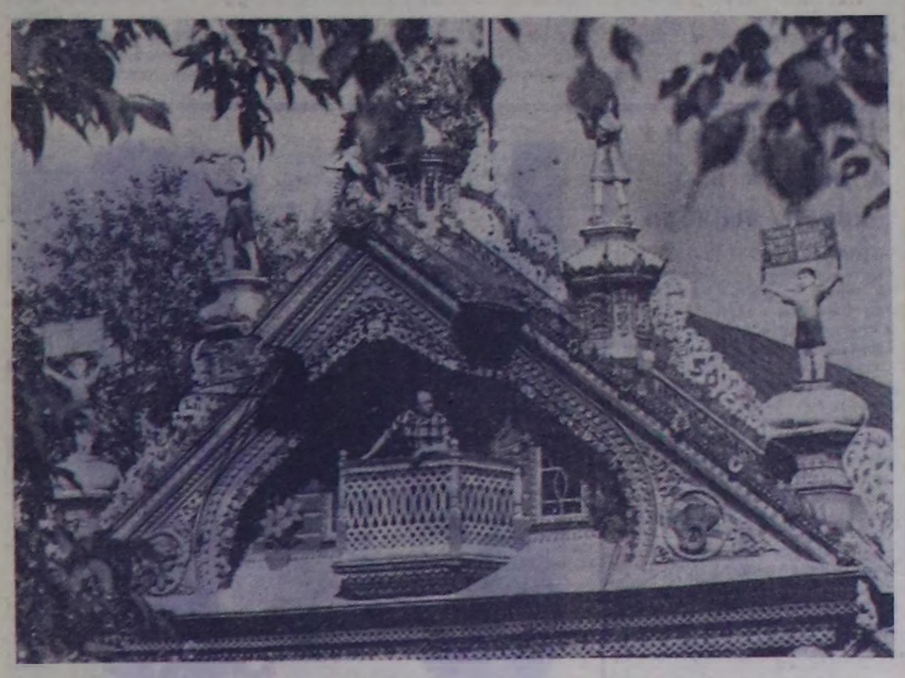

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ. Кунара суурда Сергей Иванович Кириловтуң бажыңынга баар болза, дыка селун. Ол шевер кижи ыяштан хээлей иезип тургаш, бажыңын кедергей чараш кылдыр каастап алган. Дарган, дүүзаалакчы болгаш совхозта мерген септекчи С. И. Кирилов хостуг үезинде ыяштан чүве хээлей иезип чазаарынга ынак.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

7.30—«Төөгү арыллары». «Москва — орус күрүненiң пайысылалы».

7.55—«Делегейни дескиндир». Африка. Саваннылар.

8.20—«Ырым—76».

8.50—9.00—Чапсар.

9.00—«Сибирь» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы кортүүлгези. 4-кү сериязы — «Криворуковтуң бууразы».

10.25—«Чаңгызы шуптузу, шуптузу таңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.

11.40—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Торпедо» — «Спартак». 2-ги таймы. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

11.55—Уруглarга фильм. «Хүлер куш». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

13.00—Медээлер.

13.10—13.20—Чапсар.

13.20—«Кувейт. Түс-түс чылдар, каш хүннер».

14.15—«Сибирь» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы кортүүлгези. 4-кү сериязы — «Криворуковтуң бууразы».

15.40—«Эртем бөгүн».

16.10—«Комсомолдуң Октябрьга золчазы».

16.20—«Петя болгаш бөрү». Музыкалыг телефильм.

17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Каткының чажыттары болгаш...» Документалдыг фильм.

18.30—Мультфильм.

18.40—Телемедээлер.

18.55—«Салым-чолу вус туң хоорайы». Документалдыг фильм.

19.15—«Кижи болгаш хөйлүү». Дамчыдылга.

19.45—«А аваң мецээ ынак эвес». Документалдыг фильм.

19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Торпедо» — «Спартак». 2-ги таймы. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

21.10—«Л. Кесоглу ырлаар».

21.35—«Сибирь» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы кортүүлгези. 4-кү сериязы — «Криворуковтуң бууразы».

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Аагаар

Богүн республикага бүргеп, ылаар. Барыын түк утлапмышкыпшыг хаттыг хүүгү кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, арганнарынга 7—12 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың күүгү кошкак. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыыр.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаа испанныр» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рикки Тикки Тави» 9.30, 11.05, 17.30, Киноклуб: «Шуптузуп билип алыксаар мен», 15.00, «Альпы дагларынга эгелээн» 12.40, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «042 кайдал?» 15.00, 16.50, «Контрабанда» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуптузуп кырынче кыйгырар» 15.00, «Моңгу мен олүрдүм» 16.50, 18.40 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амызыраа киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47 үлетпүр киллизиниң 2-22-64 чагаа киллизиниң 2-41-27 информация база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарыат тың 2-23-35, солун кезбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАГЫГ № 1777. Тираж 16331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човуелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыымның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01405

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 242 (10227) | 1976 чылдың октябрь 14, четверг | 1925 чылда үдезиледиттингеп | Өртээ 2 көп.

ТУҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРГЕН

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы октябрь 11-де болган, анаа 1976 чылдың тос айларының дургузунда РСФСР-ниң улус амыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планын, социалистиг хүзээлгелерни күүсеткенинин база күрүне бюджедин бөттандырганының түңнелдерин болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге, Казахстанның партия-амыл-агый активиниң чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында киргеп айтыышкынналар база сүмелер-биле холбаштыр республиканың улус амыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле сорулгаларны чугаалаамын көргеп.

Бо чылдың тос айларының дургузунда күрүне планын база бюджеттиг күүсетикенниң түңнелдерин төдавгай видеозтеп көргеш, 1976 чылдың планын база аяган социалистиг хүзээлгелерин чедир болгаш амыр нүүседириниң бүгү хемчегерин алырын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң министерстволарының база ведомстволарының удуртукчуларынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облүүскомнарга, Москваның болгаш Ленинградтың хорумүүскомнарынга хүзээткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро көшигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары эш К. А. МАСПЫК-ООЛГА

Райкүүском даргазы эш А. И. СТРЕЛЬНИКОВКА

Эргим эштер!

СЭКП-ниң область комитеди, республиканың Министрлер Чөвүлели районнуң ажылчы чоннарынга тараа культураларын ажаан алырын доосканы-биле, күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүзээлгелерни 120,2 хуу күүсеткени-биле байыр чедирип тур. Улуг-Хемниң чер ажылдакчылары бо чылдың октябрь 12-ге чедир Төрээн чурттуң шыгжамырынга 2404 тонна тарааны ургап болгаш боттарының аргаларын санап көргеш, ону 2700 тонна чедирерин хүзээнгеннер.

Районнуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилеря пландан ажыр ам-даа 1200 тонна тарааны күрүнеге садар талазы-биле бедиткен хүзээлгелерин партия организациязының удуртулгазы-биле күүседир. Үрезиннерни, мал чеми тарааны хереглелге чедир урар, бүгү саванны бүрүн болуп, сарзаттап алыр, малдың кыштагазашкынынга чогуур үезинде белеткеңир, мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле планнарны болгаш хүзээлгелерни чедимишкинниг күүседир, ооң-биле ону беш чылдың баштайгы чылын чедимишкинниг доозар дээрзинге СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң баштаар черииниң даргазы эш Д. С. НАСТЫК-ДОРЖУГА

Партком секретары эш С. Ч. ХЕРТЕККЕ

Күрүнеге тараа садар планын күүсеткеш, пландан ажыр ам-даа 400 тонна тарааны немей садар деп шиитпирлээнин-биле холбаштыр «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилериниге СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели шаг байырны чедирип тур. Кижилериниң күш-ажылын билдиглиг организастааны, техника ажыглалын экижиткенин болгаш агротехниктиг комплекстиг хемчегерни боттандырганы бо чылын тараа культураларының бедик дүжүдүн осттүрер болгаш үрезиниге база мал чеминге хереглээр тарааны четче курлавырлап ылгыр арганы бергеп. Күрүнеге 400 тонна тараа дужаар планын колхоз октябрь 11-ге чедир 674 тонна кылдыр күүсеткен. Күрүне шыгжамырынче тараа чорудары үргүлчүлеп турар. Ниитиниң малынга бөдүүн мал чемнерин белеткээрининг планы 106,1 хуу күүсеттингеп.

Колхозтуң малчынары база-да күжениишкинниг ажылдап турар. Күрүнеге дүк садарының чыл планы 100 хуу күүсеттингеп. Күрүнеге өт садарының талазы-биле тос айларның планы 143,9 хуу, сүттүү—101,7 хуу күүсеттингеп.

Колхозтуң ажыл-ишчилериниң күрүнеге пландан ажыр ам-даа 400 тонна тарааны садар дээш хүзээлгезин чедимишкинниг боттандырып, дүжүт ажаан алышкынын организастаг доозуп, тараа саванын бүрүн ажаан ап, күскү чер андырлгаш чедимишкинниг доозарыга база күрүнеге мал продуктулары садарының планнарын долдурукүүсеткеш, ону беш чылдың бирги чылын чедимишкинниг доозар дээрзинге бижыг бүзүрелдиниң СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң доктаамал комиссияларында

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң палаталарының план-бюджет болгаш адырлар комиссияларының тургусканы, 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планын база 1977 чылда чурттуң күрүне планын болгаш бюджедин баш удур чугаалажып көөр талазы-биле белеткел комиссияларын Москвада ажылын үргүлчүлеп турар. Улус ажыл-агый планының болгаш бюджеттиң кол-кол кезектериниң талазы-биле шуутту 15 каттышкан белеткел комиссияларын турускан.

ССРЭ-ниң Күрүзанының, ССРЭ-ниң Сан министерствозунуң, өске-даа министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчуларының, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң төлөөлекчилериниң илеткелдерин депутаттар чугаалажып турар.

Бүгү улустуң калбарган социалистиг чарыжының түңнелинде, онгу беш чылдың баштайгы чылының онаалдалары чедимишкинниг күүсеттинип турар дээрзин хуралдарга демдеглээн. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга, улус ажыл-агыйын интенсивтиг хөгжүдерин хандырарынга чурттуң ажылчы чоннары чаа чугула салыышкынны киргеп. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, улустуң чаагай амыдыралын бедидеринге чаа чугула базым кылдынган.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының өрткен айларының дургузунда чурттуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары улуг кедүргүүшкүн-биле ажылдап турган дээрзиниң дутайын хереченлер турар фактыларны депутаттар чижекке киргеп. Одалга-энергетика үлөтүргүнүң, металлургиниң болгаш геологиниң талазы-биле комиссияда онза кичээнгейни будуруганиниң курлавырларын дээш-биле демдеглээн.

Бойдусту камгалаарының болгаш бойдус курлавырларын чөптүт ажыглаарының талазы-биле хемчегерни биелиг чурттувуста чыл бүрүде улам-на организастыг болгаш сорулгаже түткүлдүг кылдыр чорудуп турар дээрзин депутаттар бойдусту камгалаарының болгаш бойдус курлавырларын чөптүт ажыглаарының талазы-биле белеткел комиссияларының хуралдарынга демдеглээн. Үлетпүр будуруглерни хавычак болгаш эргилип турар сүт хандырылгаамче шилчидиринче, технологияны сайыырангайдаарынче, агаарже хоралыг артыынчылар үндүрүп болдурбас будуруглелерни шыгжалып алырынче онза кичээнгейни салган.

Машина тудуунуң, химия, нефтехимия, . мин болгаш целлюлоза-сазыны үлетпүрүнүң; транспорттуң болгаш харылзаанның; кадык камгалалының болгаш социал хандырыгының база оске-даа адырларның талазы-биле белеткел комиссияларының хуралдарынга чугула чугаалажыышкыннар болгузаан. Депутаттар эвилелдешкен республикаларның планнарын база бюджеттерин аналитиг көргеп.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының, 1977 чылда чурттуң планының база бюджединиң талазы-биле белеткел комиссияларының сападдарын болгаш чазалгаларын олан-бюджет комиссияларының пленарлыг хуралдарынга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилелдин Советиниң болгаш Националдар Советиниң адырлар комиссияларының база аныяктар төрээлериниң талазы-биле комиссияларының төлөөлекчилериниң киржилгезин-биле чугаалажыш көөр.

Белеткел комиссияларының хуралдары үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

КҮРҮНЕГЕ 55 МУҢ ТОННА ТАРААНЫ САДАР СОРУЛГАЛЫГ БИС

ДҮҮНГЕ ЧЕДИР САТКАНЫВЫС 52.694 ТОННА

Күскү хову ажылдарының хүн демдеглели

Республика дүүнге чедир 187523 гектар тарааны бастырган. Октябрь 13-не чедир Тыва АССР күрүнеге 52.694 тонна тарааны дужааган. Эрзин, Бай-Тайга районнар дүжүт ажаалдазын доозупкан. Ук ажыл Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Кызыл районнарда шалыпкын чоруп турар.

Бастыртынган тарааның бир гектарга онааштыр дүжүдү республикада 9,2 центнер болган. Каа-Хем, Кызыл болгаш Эрзин районнарның бир гектар тарылга шөлүнден алган дүжүдү 9,4—11,3 центнер четпеп. Дүжүт зә-не чавыс болган районнар—Тоджу, Тес-Хем. Чамдык черлерде дүжүт ажаалдазы кончуг ооскум. Ылаңгыя Тоджу район тараазының түгле 15 хуузун, Тес-Хем 39 хуузун, Бии-Хем 21 хуузун ажаап, социалистиг чарыштың сөөлгү одуруун эзлеп турар. Ол районнарның ажыл-агыйларының удуртукчуларындан, түскай эртемниглеринден дүжүт ажаалдазын шапкынчыдар талазы-биле шыгғыы хемчег алыры негеттинип келген.

Сыпта ам-даа 20 муң ажыг гектар тараа турбушаан, шөлдерде тавычалаан тараа база хой. А үе эвээш: соок дүжүп, чамдык черлерде хар чаап эгелей берген. Күрүнеге 400 тонна тарааны дужаар планын колхоз октябрь 11-ге чедир 674 тонна кылдыр күүсеткен. Күрүне шыгжамырынче тараа чорудары үргүлчүлеп турар. Ниитиниң малынга бөдүүн мал чемнерин белеткээрининг планы 106,1 хуу күүсеттингеп.

Сыпта ам-даа 20 муң ажыг гектар тараа турбушаан, шөлдерде тавычалаан тараа база хой. А үе эвээш: соок дүжүп, чамдык черлерде хар чаап эгелей берген.

Саван болер ажыл Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин районнарда чогумчалыг. А Чөөн-Хемчик район ажааттынган тараа шөлүнүк үштүк бир кезииниң, Улуг-Хем дек кезииниң саванын болуп алган. Республикада дүүнге чедир тараазын бастырган 187523 гектар шөлдүк түгле 109 муң гектарының саванын болдунген. Бо чөрүк күскү чер андырлгазының планы алдан-на хуу күүсеттинген. Кызыл, Эрзин, Улуг-Хем районнарда бо ажыл чүгээр чоруп турар. Элээн хой ажыл-агыйлар күскү чер андырар планының чартыын бензин күүседип албаннар.

Келир часкы тарылганың үрезинин урар үе бо. Дүүнге чедир үрезии урар планны республика 82 хуу күүсеткен. Кызыл, Эрзин, Каа-Хем, Бай-Тайга районнар четчир санныг үрезинин уруп алган болгаш арыглаашкынын чедимишкинниг чорудуп турар. Бо ажыл Бии-Хем, Өвүр, Тес-Хем, Моңгун-Тайга районнарда кончуг сула. Сөттүг, райончуттунган болгаш чамар дең-нелинге чедир арыглаттынган үрезин бедик дүжүттүң үндезини дээрзин уттуп болбас.

СОВЕТ РОССИЯНЫҢ ХОВУЛАРЫНДА

Россия Федерациязының ажыл-агыйлары дүжүт ажаан алышкынын агаар-бойдустуң парын байдалдарында доозуп турар. РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң медзолеринден алырга, октябрьның 11-ге чедир тараа болгаш тараа-бобы культураларын 72,1 миллион гектардан кескен. Ол—тарааның шөлүвүң 94,2 хуузу. Кестингеп бүгү тарааны бастырып алган.

Күкурузаны 9,3 миллион гектардан ажаап алган. Ол—ооң шөлүвүң 86,7 хуузу. Долгунеп хемдирип 576 муң гектар черден уштадып алган. Кырлыг-каравын, чанге-тараның ажаап алышкыны доостур чоокшулап турар.

Свекла болган картофель шөлдериниде ажылдарны кызбак фронт-биле чорудуп турар. Республикада ниитизи-биле чигир свеклазын барык 2а миллион гектардан ажаап алган, ол болза ооң шөлүвүң 60 хуузу. Картофельдя 1,7 миллион гектардан кылып алган — олуттаан шөлдүң 85 хуузу.

Колхозтарда болган совхозтарда 51,2 миллион гектар ангысты андырган. Күзүн чаштырар культураларны 18,5 миллион гектарда чаштырган, ол болза планның 90,8 хуузу.

(СЭТА).

«Кок-Тей» совхозтуң төп шаңында ажыл-иш ам-даа хайныышкынынгыр. Ажыл-агыйның № 2 бригадазының шөлдеринден сөөлгү тараалар келбишаан. Ону чидириг чон арыглап, күрүне шыгжамырынче урар дээш калбарган социалистиг чарыш шаңның ишчилериниң ортузунда калбарган.

Ында тарааны арыглаар болгаш чүдүрер агрегаттар дүнхүн чон ажылдап турар. Аңаа слесарь-эдикчи Василий Фёдорович Даниловтуң киирген үлүг-хуузу улуг. Ол агрегаттарның тура дүштейн ажылдаарын чедип ап, бичии-ле үрелиишкин болу бээрге, дораан-ка эдип турар.

ЧУРУКТА: социалистиг чарыштың тиилекчизи В. Данилов (оң талазында) тараа сөөртүп эккелген чөлээчы В. Ястребов-биле.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

НАЙЫСЫЛААЛДЫҢ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИ ТОС АЙЛАРДА

Онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш Кызыл үлетпүр будуруглелериниң ажыл-ишчилери бо чылдың өрткен тос айларында кызымак ажылдап турарлар.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының даалгазын найысылаалдың будуруглелери ниитизи-биле 100,1 хуу күүсеткен. Ниити продукция будуруминиң онаалдазын тос айларда 99,6 хуу боттандырган, азы 172 муң рубльдиң продукциязын хоорайның будуруглелери чедир бербээн. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге продукция будурери 1265 муң рубльге өскен.

Үлетпүр будуруглелери тос айларда 3,3 миллион киловатт-шак электроонергинны, 114 муң тонна хомур-даштыг, 1143 тонна чалан сүт, 112 тонна кондитер кылыгларын, 8,4 муң ажеш хом идиктерни бергинген пландан ажыр бүдүрген.

Күш-ажылдың будуруткчулүүн бедидериниң планын найысылаалдың үлетпүр будуруглелери 100,9 хуу күүсеткен.

Хоорайның дыка хөй будуруглелери продукция сайгарарының болгаш ниити продукция будуруминиң планнарын ажыр боттандырган. Оларга Каа-Хемниң хомур-даш разрези, сүт заводу, сайгарылга баазазы, дараныларга фабриказы, «Тыва кодээ тудуг» трестиң демир-бетон кылытлар заводу, септелге заводу болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Найысылаалдың 23 үлетпүр будуруглезиниң чедизи продукция сайгарарының, тозу ниити продукция будуруминиң тос айлар планнарын күүсеттээн. Эрткен чылдың бо үезинден күш-ажылдың будуруткчулүүн сес будуруглге кулулаткан.

Онгу беш чылдың бирги чылының сөөлгү кварталының планын күүседир дээш социалистиг чарыштың тургаш, будуруткчулуг ажылдаары найысылаалдың ажылышчилериниң негеттинип турар.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ УЛАМЧЫЛАВЫШААН...

Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мал ажылын улам ыңай көдүрериниң, малга быжыг чем-суурлу тургузарының әргежок чугулазынче база катап онза кичээнгейни үгландырган. Ону барымдаалаш, бистиң совхозтуң коммунистери, бүгү ажыл-ишчилери ниитизиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш онгу беш чылдың баштайгы чылында шудургу ажылдаан.

Ниитизи-биле совхоз 2961 тонна сигенни белеткээн. Ажыл-агыйның түс-түс салбырларындан Ишкин (эргелекчизи Д. Монгуш) 1011 тонна сигенни белеткээш, планындан 271 тоннаны ажырган. Сиген белеткелинге хой-хой малчыннар, түс-түс күш-ажылчы ог-бүлелер идепкейлиг киришкен. Ылаңгыя хой-жулар Монгуш Сертен-оол 35 тонна, Монгуш Сеглең-оол—38, ог-бүле звеноларының Тамчай Монгуштуу — 54 тонна, Куулар Байлан-оолдуу — 66 тонна сигенни белеткээн.

Ооң аңгыда ниитизиниң малынга хереглээри-биле 4500 тонна силосту, 400 тонна сенажты салган. Сиген дазганы бүдүрер техниканы бо чылын ажылдалга киргеш, 65 тонна витаминниг сиген дазганын белеткээн. Ооң аңгыда 200 тонна сенажты ам-даа немей бүдүрер ажыл үргүлчүлеп турар.

Тараа ажаалдазы бисте ам доостур чыгап турар. Ынчангаш 1065 тонна сабанны болуп, прессээн.

Мал чемнин белеткээри ам-даа үргүлчүлеп турар, саван ажаалдазында үш прессподборщик доктаамал ажылдавышаан. Ооң-биле калы совхозта кыштагларны септеп белеткээринин шалыпчы эзлээ чорун турар. Кыштаглар септелгезин октябрь 25-те дооскар сорулга салынган. Кодээ ажыл-агый чызынга оң чугула үе дээрге күскү кампанияларны чедимишкининг чорудары болгай. Ынчангаш совхозтуң партия организациязы маңаа холбаштыр агитаторларның, политинформзторларның болгаш лекторларның ажылын улам күштелдирген. Дүжүт ажаалдазын дүрген дооскарынче, кыштаглаашкынга бүгү талалыг белеткечиринче ажыл-ишчилерниң күжүн моөнеп, ажыл-агый онгу беш чылдың бирги чылын чедимишкининг дооскан түрүнү дээш партия организациязы ам-даа шудургу ажылдарны чорудар апаар.

В. САТ,
«Сут-Хол» совхозта партком секретары.

Пионер вожатыйларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Пионерлерниң болгаш школачыларның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле үре-түңнелдиг улуг ажылы дээш

ТЫВА АССР-ДЕН

«Күш-ажылчы шылгараа дээш» деп медаль-биле

Кызыл хоорайның № 2 орттумак школазының улуг пионер вожатыйы Лумза Самундуевна ОНДАРНЫ шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль.
1976 чылдың октябрь 7

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг мелерге «Маадыр-ие» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ол болгаш ооң-даа хөй уругларны божаап, кижизиткен мелерге «Маадыр-ие» хүндүлүг атты тывысыпшаан, «Маадыр-ие» орден-биле база ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң бижии-биле шаңнаары болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Майя Натпит-ооловна Даваа — Тес-Хем районда «О-Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Чудуруквай Чолаевна Донгак — Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Лопар Сайын-Белековна Нара-Сал—Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Евдокия Васильевна Мясникова — Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Бавуу Мочек-ооловна Ондар — Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Кок-Хуваевна Ондар —Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчузу.

Бопууда Хаажыковна Оюрмак — Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бичии-кыс Дербет-ооловна Сеян —Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль.
1976 чылдың сентябрь 29.

Эш О. И. Кожевниковту Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел биижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Харылзаа органнарынга үр биле холбаштыр Харылзаачылдарда үре-түңнелдиг ажыды дээш база төрүттүнген хүнүмден бээр 50 харлаанында Олег Иванович Кожевниковту Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел биижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың октябрь 7.

Ажылдың участок бурузунге коммунистиң харыысалгазы

ХӨЙ ЧҮҮЛДЕР ХАМААРЖЫР

Коммунистиң хууда үлегеринден ышкаш-ла хөй чүүлдер хамааржыр. Бо дугайын № 149 «Шында» парзаттынган «Кажан-кезээде, каяа-даа» деп эгелиг чүүлү болгаш ажылдың участок бурузунге коммунистиң харыысалгазының «дугайында өске-даа материалдарны номчаш, аңаа каттышпышаам, бодумнуң бодалдарымны илередиксеним.

Бүш-ажылга болгаш хөйниити аймыраңга партия кежигүнүнүң идепкейи бедик болган түүм коллективте чогаадыкчы ажыл-иш улам идепкейлиир, салдынган сорулгаларны дүргеп, эки шиитпирлеринге тааржымчалыг байдал тургустурлар. «Коммунист кижи бурузу бедик идейлиг, партиянып идепкейлиг дайынчызы, коммунизм тургузукчуларының мурнуку одуругунга турар дээрбин үттээ үжүрүг бил» деп, СЭКП-ниң XXV съездиниге паартыя ТК-ның Отчёдунга ош Л. И. Брежнев чугаалаан.

Бистиң «Кок-Тей» совхозтуң сүт-бараан ферказында партия организациязы коммунист бурузун күрүне планизарын чедиишкиниг күүседиринең аргаларын улам идепкейлиг иилеп тыварынче хаара тударын ораалажып турар. Совхоз бүдүүлгезинниң чугула айтырыгларын партия хуралынга чугаалашкан бис. Амгы үеде фермада 2000 тонна силос, 530 тонна сиген, 160 тонна иисстээн саваи бар. Оон үчёдуп, чарыгалын шын тургузарынче кичээнгейин күштедирген.

Чоокта чаа болган партия хуралынга кыштаглаашкынга белеткелиин байдалын чугаалашкан. Бо чугула ажылда чедир кылдыныпаан чүүлдер биске хөй дээрбин аяа сайгарган. Ылангыя бо чылын сентелгеже орай киргенинден амгы үеде ийи чүс инек кирер бир кажаанып сентелгези доозулбаан, соңгаларын шилдевээн. Инекке чем каяа бээр кормушкалар, суг дамчыдар хөлөйлөрны сентээрин уламчылавышаан. Чуртталга бажыңнарының кышка удур сентелгези база чогуур деңелге четпес.

Малды хүр чаагай кыш ажырар, продуктуулуун кудулаттас, планныг онаалдаларны күүседир дээш партия организациязы (секретары А. Г. Лобачева) коммунистерден нетелдени бедиип турар. Ам биске чеди коммунист бар. Олар барык шүүлтү материалдыг чүүдерни бүдүрер ажылда хаара түттүнган болгаш доктаамал партийжи даалгалыг. Ону күүседирге коммунист бурузун организаяктыг ажылга чаңчыктырар, идея талазыбыле аъзиринге дүүлээр деп бодаар мен. Нетелде бедик болган түүм, харыысалга улгадыр болтай.

Мен бодум партия кежигүнүнге кирге-ле он бир чыл чедип турар мен. Бо фермага амыдырал-чурттагам айбыбле келгеш, саанчылай бергенимден бээр чеди чыл четкен. Саанчылап ажылдаары эр кижите белен эвес. Ынчалза-даа бо мергежилги хүндүлээр, аңаа ынак мен. Инектерни мурнунда хол-биле саап турган болза, соолгу үш чылда электрилиг саалда аппарады-биле саап турар бис. Бо чоруқ бодунуң ажылының ёзулуг мастери болуруп саанчы бүрүүлеп иилгээр. 1967 чылда Кызылдың коозе ажыл-агый техникумун доозкан кижи болганымда, аңаа чедип алган билиглеримни саанчы мергежилгинни бедидеринге идиглиг болган. Партийжи даалга ёзугаар фермага саанчылар болуп ажылдап эгелээнимден бээр, ферманың планын бүдүрүп турар мен.

Фермавыста шүүлтү 17 саанчы бар. Оларның иштинде аныяк саанчылар хөй. Коллективтиң бо чылдың тос айларында сээр бир инекке онаалтыр 1777 кг сүттү саапкан. Күрүнеге чылда 7600 центнер сүт сээр планныг бис. Тос айларда 5226 центнерни саап, чыл планының 68,7 хуузун күүседиптивис. Чайгы үеле инек сээр черивестен ферманың кыштанче киирүп келгенивис соонда сүт сааттазы будулай берген. Ынчангаш инектерниң сүткүрүн көвүдедириниң хемчегжерин ап турар. Силостуг, сааннаны немелде чечке берип эгелээн.

Тос айларда саанчылардан Т. Конобеевская—2282 кг, О. Будникова—2031 кг, комсомолчу Н. Оюржак—1820 кг, Л. Нодарүева—1855 кг сүттү бир сээр инекке онаалтыр саап, мурнакчы ажылдаанывыс. Бодум бир инектең-не 1664 кг сүттү сагдым.

Ажыл-ишке харыысалгазым бедидери-биле фермада партия организациязы коммунист бурузун кичээнгейге алган. Партия хуралдарында аларның дыннадыгларын ап турар.

Ынчалза-даа СЭКП Уставының негелделерин хажыыр чамдык коммунистер биске бар. Чижээ, кадарчы Т. Топчун-оол фермада он ажыг чыл ажылдаан хөөчүн коммунист болгай. Мурнунда эки кадарчы-даа турган. Соолгу үеде чамдыкта арагалаар, партийжи даалга күүседириниең янзы-бүрү чылдык-биле ейталаар апарган. Партия организациязы аңаа шынгыы хемчегларин хүлээдип туражок, оон чогуур түнвел үндүрбейн турар. Бо дээрге даанзыргаан ажыл-херек дээш харыысалга чок чоруқту киргүзүп турары ол деп бодаар мен.

А саанчы Н. Маңчыкты ап көрээл. Ол район Совединиң депутады, шынарак саанчыларивыстың бирээзи кижи. Ынчалза-даа коммунист кижи бүгү-ле үүреге хуудa үлегерлиг болуруп чамдыкта бада үттүптар бооp-тур. Арагалап, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээп тавары-талары бар. Бо дугайын фермада партия, профсоюзтуң хуралынга шимгыы чугаалаңып, эң-эвээ чаптыг сүмеин катказ. Оон ол чогуур түнелди үндүрер бооp деп бодаар мен.

Фермаңың септелгезин ларый доозарынче бо хүннерде бүгү күүседиптикин утпаган. Инектерни удавас тургузу азыралче киирер. Кышкы үеле оларның продуктуулуун кудулаттас, онгу беш чылдың бирги чылының планныг сааалдаларын күүседир дээш мында коммунист болгаш ажыл-ишчи бүрүзү улуг харыысалга, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар сорулгалыг бис.

Борис САТ,
«Кок-Тей» совхозтуң СБФ-зиниң саанчызы.

РЕДАКЦИЯДАН: «Ажылдың участок бурузунге коммунистиң харыысалгазынга» хевбаштыр Кызылдың даарыныла фабриказының хөөчүн эмзычыны коммунист О. Менгуштуң болгаш өске-даа эштериң чагаалаарын сөлүүга парлаан. Бо айтырыгга хевбашкан чагааларны сөлүүга парлаарын редакция моон соңгаар-даа уламчылаар. Ынчангаш бо талазы-биле саналөөналдарны киирип, чагаалардан биминирин коммунистерден, партия ажылаакчыларындан редакция дилеп тур.

ЧОН-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЛЫГДА

Чер-чер Советтериниге эргеи чылдагы соңгудалларда Азас кодаа Советиниң депутаттарынга 25 кижи соңгуткан, а оларның 66 хуузу ажылчыннар. Тоожу районнуң Азас кодаа Совединиң депутаттарының иштинде «Тоора-Хем» совхозтуң төп салбырында, совхозтуң төп сууругда кадык-камгалал, культура-чырыдышкын албан черлериниң ажылын удуртуп башкарар болгаш Советтиң организасмассалыг ажылын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Соолгу чылдарда кодаа Советтиң депутаттарының идепкейи бедиген, олар сессиларга айтырыг белеткээринге болгаш оларның ажылыпга «бот-тоу-биле киржип турар. Сессиларга хүлээп алган шиитпирлеринң күүседиринге хынаарынга депутаттар база киржип турар. Депутаттар боттарының соңгуткан округтарынга отчёдтарын кылып, соңгукчуларының чагыттарының күүседиринең дугайын ыңнадып турар.

Кодаа ажыл-агыйның сөөлүгүт ажылдарын барымдаалап, чер-черге хынаалда ажылын чорудары-биле депутаттар болуктерин, постуларын туруткулаан.

Иштиниң малында эки шынарлыг чем куразывырын белетээринче бүгү чонну мобилизастаар талазы-биле күүсем чамдык организастыг хемчегларни ап чоруткан. Ол чугула айтырыгны Советтиң сессиязынга чугаалашкат, аңаа белеткел ажылында четпестерни илередип, оны чайладырының аргаларын чугаалажып, белеткээн мал чеминиң үүлбүн эңгижидер, оон шынарының дутайында айтырыгларже киҥээнгейни утландырып келген. Оон түшелиңде Совет Тыва солбырның ажылчыларын иштиниң малында 1865 тонна сигенин, 1066 тонна чөк-суланы сараатталан база 5520 тонна ногаан массаны силостаан. Бо түлүктүг ажыл ам-даа үргүлүлеп турар.

Чон оргуузунга киҥээндилге ажылып чорудар талазы-биле ажылга депутаттарның киржилгези база улуг. Агитквартирилар дарталары-биле депутаттар доктаамал харылаажын, чон оргуузунга ол талазы-биле чогуур ажылдарны кылып чорудуп турар. Олар ог-бүлеге уругну шын киҥээндери-биле холбашкап айтырыгларга лекция, бесседаларны чорудуп, чурттакчылыг черлериниң арыг-шеверин хынап турар. Ажыл кылбас, арагалаар, күш-ажыл чурумун үрээр киҥээндерни үчётка алырын күүсем депутаттың киржилгези-биле кылып турар. Кодаа Советтиң депутаттарының база активчилериниң чон-биле харылзаарының быжыг болганындан амыдыралды чугула айтырыгларны эртем-шиитпирлээр арганы берип турар.

Бистиң ажылывыста чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер бар дээрбин чугаалаар херек. Адыр-Кежиг суурда чаагайжыдызга ажылы ам-даа чогуур деңелде эвес, аңаа чонуң киржилгези кошкак. Улустуң дружина, эң хуузунуң суду бодунуң ажылын чедир кылбайн турар. Оон түшелиңде иштиге ажыктыг ажылга доктаамал ажылдавас, ажыл шагы үеүп, арагалаар ийи-чангыс киҥээндер-биле демисел кошкак тургустунган.

Кодаа Совет болгаш оон күүскому, депутаттарның кылын чорутқан ажылдарын бот-шүтүмчүлекчи ёзу-биле аналилеп көргеш, чедир кылдынмаан ажылдарны кылыш, оон чогуур түшелдерин үндүрбүшаан, СЭКП-ниң XXV съездиниң Советтерниң мурнунга салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бодунуң организастассалыг ажылын улам экижидер дээш Азас кодаа Совединиң бөттүг ажылдарны моон соңгаар улам күштедирээр.

А. АМБАРЖИ,
Тоожу районнуң Азас кодаа Совединиң күүсекомунуң даргазы.

ДЕПУТАТТЫҢ БУЛУҢУ БҮЗҮРЕЛ

Людмила Лопсаңның адазы Эрэшиниң Мореп чурттуг Пар Ичековичиниң чон эки билир. Ол пенсиялап үңгүже чедир төрээн колхозунуң дээре малчыннарының бирээзинге саңаттырып келген. Чеди уругуң адазы. Уругларының оолун улгатканы, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар. Бүрбүүжүк —чылгычы, Данил—чоланчы, Людмила — тудугжу дээш оон-даа ынай.

Беш дугаар уруу Людмиланы 1971 чылда Нарын ортумак школаның доозкаш, тудугжу болур күзелин илередирге, оң чоңшээрешкен.

Шынап-ла, бир чыл эртеңнде, Людмила Кызылдың № 4 профессионал-техникти уг училищезинге доозкаш, штукатурмалярының мергежилин чедип алган. Чаа мергежил аныяк кыстың № 48 «Кызыл тудуг эргелелиниң» Раиса Фёдоровна Григоровичиниң бригадирлээн комсомолчу-аныяктар бригадазынга чедириң келген.

Людмила Паровнаның кайы өрээлде ажылдап турарын айтырдывыс. Бөгүнгү хуваалда ёзугаар «Тудут кезектери» комбинат чанынче чаа чорупканын оларның бирээзи дыңнатты.

— Силерниң адыларыңа кайызы дээрил?

— Мени Валентина Маадыр-оол дээр, 2 эжимиң—Татьяна Аракчаа дээр — дигеш, бот-боттарынче удур-дедир коржуп хуулумуруштулар.

— Ынчаарга чаңгыс бригадада ажылдап турар эжиңер Людмила Лопсаңның дугайында чүү чугаалап болур сиздер?

— Мени Валентина Маадыр-оол дээр, 2 эжимиң—Татьяна Аракчаа дээр — дигеш, бот-боттарынче удур-дедир коржуп хуулумуруштулар.

— Ынчаарга чаңгыс бригадада ажылдап турар эжиңер Людмила Лопсаңның дугайында чүү чугаалап болур сиздер?

Шынап-ла, бир чыл эртеңнде, Людмила Кызылдың № 4 профессионал-техникти уг училищезинге доозкаш, штукатурмалярының мергежилин чедип алган. Чаа мергежил аныяк кыстың № 48 «Кызыл тудуг эргелелиниң» Раиса Фёдоровна Григоровичиниң бригадирлээн комсомолчу-аныяктар бригадазынга чедириң келген.

Людмила Лопсаңның адазы Эрэшиниң Мореп чурттуг Пар Ичековичиниң чон эки билир. Ол пенсиялап үңгүже чедир төрээн колхозунуң дээре малчыннарының бирээзинге саңаттырып келген. Чеди уругуң адазы. Уругларының оолун улгатканы, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар. Бүрбүүжүк —чылгычы, Данил—чоланчы, Людмила — тудугжу дээш оон-даа ынай.

Беш дугаар уруу Людмиланы 1971 чылда Нарын ортумак школаның доозкаш, тудугжу болур күзелин илередирге, оң чоңшээрешкен.

Шынап-ла, бир чыл эртеңнде, Людмила Кызылдың № 4 профессионал-техникти уг училищезинге доозкаш, штукатурмалярының мергежилин чедип алган. Чаа мергежил аныяк кыстың № 48 «Кызыл тудуг эргелелиниң» Раиса Фёдоровна Григоровичиниң бригадирлээн комсомолчу-аныяктар бригадазынга чедириң келген.

Тудугга каш чыл улаштыр ажыладыкан кижиге оон тургузукчу ажыл-ишиниң түңнели өөрүнүүр болур. Наймыылал Кызылдың кудумчуларыбиле чоруп орарыңга, бодунуң күш-ажылчы ходдарыңбиле тутчуп тургаш, кылын будургенип чаа-чаа тудуглар, бажыңнар сеңээ байыр чедирип турганыыр, делгем чагай, көрүштүг чараш бедий бергем тургулаар. Кижиге күш-ажылчы чоргаарал чогум-на ынчаар тыптыр дээрбин Людмила ам сактып чугаалаан орар.

Оз-ла чылдарда Лопсаңның амыдыралынга чаа болуушкуннар-даа болгулаан. Ог-бүлеглиг-даа апарган, өңнүктери-биле пайыралды-даа быжыккан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады кылдыр чон оны база соңгаан.

Людмиланың ажылдап турары Р. Григоровичиниң удуртқан бригадазы 18 кижиден тургустунган, олар-ара-зында пайыралдыг, бир демниг ажылдаар.

Аныяк депутат Л. П. Лопсаңның ажыл-херээ, аймыралчурттаалавын улам халдыр соңуургаар сорулга-биле № 4 микрорайонда чаа тутчуп турар садык тудуунга чедеберивис.

Оз-бо орээлдерде ажыл хаймышкынныг. Эжик кастыктары будуп турган чигжеек сыныыт ажылчын кыс кадыажылдап турган эжи-биле катка-хөглүг хөөрөшки каап, салдынып чок ажылдаан турлар.

Людмила Паровнаның кайы өрээлде ажылдап турарын айтырдывыс. Бөгүнгү хуваалда ёзугаар «Тудут кезектери» комбинат чанынче чаа чорупканын оларның бирээзи дыңнатты.

— Силерниң адыларыңа кайызы дээрил?

— Мени Валентина Маадыр-оол дээр, 2 эжимиң—Татьяна Аракчаа дээр — дигеш, бот-боттарынче удур-дедир коржуп хуулумуруштулар.

— Ынчаарга чаңгыс бригадада ажылдап турар эжиңер Людмила Лопсаңның дугайында чүү чугаалап болур сиздер?

— Мени Валентина Маадыр-оол дээр, 2 эжимиң—Татьяна Аракчаа дээр — дигеш, бот-боттарынче удур-дедир коржуп хуулумуруштулар.

— Ынчаарга чаңгыс бригадада ажылдап турар эжиңер Людмила Лопсаңның дугайында чүү чугаалап болур сиздер?

Тудугга каш чыл улаштыр ажыладыкан кижиге оон тургузукчу ажыл-ишиниң түңнели өөрүнүүр болур. Наймыылал Кызылдың кудумчуларыбиле чоруп орарыңга, бодунуң күш-ажылчы ходдарыңбиле тутчуп тургаш, кылын будургенип чаа-чаа тудуглар, бажыңнар сеңээ байыр чедирип турганыыр, делгем чагай, көрүштүг чараш бедий бергем тургулаар. Кижиге күш-ажылчы чоргаарал чогум-на ынчаар тыптыр дээрбин Людмила ам сактып чугаалаан орар.

Оз-ла чылдарда Лопсаңның амыдыралынга чаа болуушкуннар-даа болгулаан. Ог-бүлеглиг-даа апарган, өңнүктери-биле пайыралды-даа быжыккан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады кылдыр чон оны база соңгаан.

Людмиланың ажылдап турары Р. Григоровичиниң удуртқан бригадазы 18 кижиден тургустунган, олар-ара-зында пайыралдыг, бир демниг ажылдаар.

Аныяк депутат Л. П. Лопсаңның ажыл-херээ, аймыралчурттаалавын улам халдыр соңуургаар сорулга-биле № 4 микрорайонда чаа тутчуп турар садык тудуунга чедеберивис.

Оз-бо орээлдерде ажыл хаймышкынныг. Эжик кастыктары будуп турган чигжеек сыныыт ажылчын кыс кадыажылдап турган эжи-биле катка-хөглүг хөөрөшки каап, салдынып чок ажылдаан турлар.

Людмила Паровнаның кайы өрээлде ажылдап турарын айтырдывыс. Бөгүнгү хуваалда ёзугаар «Тудут кезектери» комбинат чанынче чаа чорупканын оларның бирээзи дыңнатты.

— Силерниң адыларыңа кайызы дээрил?

— Мени Валентина Маадыр-оол дээр, 2 эжимиң—Татьяна Аракчаа дээр — дигеш, бот-боттарынче удур-дедир коржуп хуулумуруштулар.

— Ынчаарга чаңгыс бригадада ажылдап турар эжиңер Людмила Лопсаңның дугайында чүү чугаалап болур сиздер?

Тудугга каш чыл улаштыр ажыладыкан кижиге оон тургузукчу ажыл-ишиниң түңнели өөрүнүүр болур. Наймыылал Кызылдың кудумчуларыбиле чоруп орарыңга, бодунуң күш-ажылчы ходдарыңбиле тутчуп тургаш, кылын будургенип чаа-чаа тудуглар, бажыңнар сеңээ байыр чедирип турганыыр, делгем чагай, көрүштүг чараш бедий бергем тургулаар. Кижиге күш-ажылчы чоргаарал чогум-на ынчаар тыптыр дээрбин Людмила ам сактып чугаалаан орар.

Оз-ла чылдарда Лопсаңның амыдыралынга чаа болуушкуннар-даа болгулаан. Ог-бүлеглиг-даа апарган, өңнүктери-биле пайыралды-даа быжыккан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады кылдыр чон оны база соңгаан.

Людмиланың ажылдап турары Р. Григоровичиниң удуртқан бригадазы 18 кижиден тургустунган, олар-ара-зында пайыралдыг, бир демниг ажылдаар.

Аныяк депутат Л. П. Лопсаңның ажыл-херээ, аймыралчурттаалавын улам халдыр соңуургаар сорулга-биле № 4 микрорайонда чаа тутчуп турар садык тудуунга чедеберивис.

Оз-бо орээлдерде ажыл хаймышкынныг. Эжик кастыктары будуп турган чигжеек сыныыт ажылчын кыс кадыажылдап турган эжи-биле катка-хөглүг хөөрөшки каап, салдынып чок ажылдаан турлар.

КЫШ КЕЛГЕН, А БЕЛЕТКЕЛ КАНДЫГЫЛ?

Совхозтуң төп салбырында тудут бригадазы ажыл аймыбиле звеноларда хуваатталган, олар түс бүрүүнде онаалдалыг ажылдап турар. Мал кажаалары болгаш чуртталга бажыңнары сентээр эш Монгуштуң звенозу алдап каш кыштагларны сентеп доозкан. Ажылдың бүдүүгүрү, эки шывары дээш чарыш бызаңчы бүрүүзүн улам соруқ киирген. Кончук Хүргүлекке улуттаан звеновуң ажылы базагай эвес.

Бир эвес шүүлтү звеноолар шак ынчаар ажылдаан, олче малчыннарның күжүн чогуур өйүнде база звеноларын болза, кышка белеткел бо хүннерде эзилеп шинкарылган турар иймек. Чүгле сентелге эвес, мал чеми белеткээри, ону фермаларже, хой бригадаларынче сөөртүү, оон-даа өске ажыл-ла хой.

Жданов аттыг совхоз бо чылын 1300 баш бода малды тургузу чемгерилгече семиртир планныг. Ол сорулгага кажаа чедишпес, аңаа иймин немей кылыр. Тудуун чазында эгелээн 2 кажаа амдыгаа чедир кылдынмаан, а сентээр 2 кажаа база часкы хевээр. Совхозтуң дирекциязы олче кичээнгей салыры күзеничик.

К. АРАКЧАА.

Мурнакчыларның бирээзи

Ленин аттыг колхозтуң хөөчүннарының бирээзи Б. Д. Сандыкчаа Эрэнде сураглыг малчыннарга санадып турар. Он алды чыл иштинде чеже хураганны немей өстүрүп бербээн, күрүнеге чеже тонна дуктуг болгаш эттии белеткешпээн дээр.

Бексе Дамдынович алган социалистиг хүлээлгезин чыл бүрү чедиишкинниг күүседип келген. Чижээ, бо чылын тевүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураган алыр турган, а херек кырында 102 хураганны мөңгө төрүктүрген. Ол кышкан хой бүрүзүнге онаалтыр 2 кг дуктуң орнуна 2,1 кг дуктуг кыргыткан.

Малчыннының кышка белеткели чыл бүрү база хынамчалыг болуп, кышкы турлаанда сентелгени боду кылып ап келген. Бо чылын ол 10 тонна өдекти кургадып белеткеп, 20 тонна сигенни белеткээн, шүүлтүзүн кыштаанды чедиртип алган.

ЧЕМНЕНИЛГЕ ЧЕРИНИҢ ТЕРГИИНИ

1954 чыл. Ынчан Анастасия Федоровна Южаковаңың эң-не баштай Тывага келгени ол. Оон бээр чээрби пий чыл билдиртпеин эрте берген. Совет садыг шүүгүмүнга Анастасия Федоровна 1955 чылдан эгелээт, бо хүннерге чедир 20 ажыг чылдың дургузунда чонга бараан болуп ажылдап келген.

Тывага келгенинең дараазында чылында ону Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суурунуң столоваязынга элчежип ажылдаар повар кылдыр чорутқан. Ол суурга Анастасия Федоровна 1960 чылга чедир поваралап ажылдаан.

— Хөй чылдарда ундургеи күш-ажылчы улугдерни канчаар уңелээвил? — деп айтырымга, ол мынчаар харымылады:

— Улуг-Хем район Совединиң депутады турдум. Депутат кижи чонуң бүрүн эргелиг толээлээ болганда, олардың чагыын күүседип, аъшчем-биле хандырылгазын эки-жидер дээш эш-өөрүмүнүң киржилгези-биле кады кылын ажылдап келдим. Суг-Хөл суурунуң столоваязынга эки ажылдааны дээш мөңгө эки повар деп атты тывыспышаан, республиканың хереглекчилер ивилелиниң хүндүлел дептеринге кирер бижээн. Оон ангида акша шаңналып, хүндүлүг бижиктер-даа алдым. 1958 чылда Кызылдың садыг-кооперативтиг школазынга поваралар биле бедидеринге бир чыл хуусаалыг курсуун доостум. 1959 чылда Кызылга келгеш, столоваялар болгаш ресторандар трестиниң № 5 столоваязынга базалавышаан ажылдап киргеш, бо хүнге чедир доверзап тур мен.

Трестиң столоваязынга хуваап берген аъш-чем эргилдезиниң ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседирингe үзүүмүү киирип келгенимге өөрүп, улам эки ажылдакпам кээр.

Чыл эгезинден бээр бараан сварылгазының болгаш аъшчем эргилдезиниң ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседирингe үзүүмүү киирип келгенимге өөрүп, улам эки ажылдакпам кээр.

Чыл эгезинден бээр бараан сварылгазының болгаш аъшчем эргилдезиниң ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседирингe үзүүмүү киирип келгенимге өөрүп, улам эки ажылдакпам кээр.

Анастасия Федоровна № 5 столоваяның кол поварын болганда, оон ажылыңдан план күүседдеэн удуу-биле хамааржыр дээрбин билдингир. Бөдүүн ажылчының кызымакай күш-ажылын трестиң баштаар черн демдеглеп, хүвдүлел дептеринге кирер бижээш, мактал бижиктер-биле каш удаа шаңналаан. Чурттакчы чонуң негелделерин, чагыттарын, депутат хүлээлгелерин, трестиң каттышкан профсоюзтуң организациязының болган хөрөжеңнер чүүлелиниң пенигүүн хүлээлгелерин күүседирингe эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келген.

— Элээн каш чылдарның дургузунда дандыныкчы болуп келдим. Садыг-кооперативтиг школазынга өөредип турган, бистиңнге практикалап келген сургуулдарга повар мергежилимни тайылбырлап берип, ук мергежилдиң ныпы-бүрү аргаларынга күүседиммивиле өөредип тур мен. Ылангыя столоваяда ажылдап келген ажылчыларга арга-мергежилимни каш чыл улаштыр дамчыдып берип келдим. Моон соңгаар-даа дагдымыкчы хүлээлгемни уламчылаар мен—деп, Анастасия Федоровна Южакова чугаазын соңгаан.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Трестиң столоваяга хуваап берген аъш-чем эргилдезиниң ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседирингe үзүүмүү киирип келгенимге өөрүп, улам эки ажылдакпам кээр.

Чыл эгезинден бээр бараан сварылгазының болгаш аъшчем эргилдезиниң ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседирингe үзүүмүү киирип келгенимге өөрүп, улам эки ажылдакпам кээр.

Анастасия Федоровна № 5 столоваяның кол поварын болганда, оон ажылыңдан план күүседдеэн удуу-биле хамааржыр дээрбин билдингир. Бөдүүн ажылчының кызымакай күш-ажылын трестиң баштаар черн демдеглеп, хүвдүлел дептеринге кирер бижээш, мактал бижиктер-биле каш удаа шаңналаан. Чурттакчы чонуң негелделерин, чагыттарын, депутат хүлээлгелерин, трестиң каттышкан профсоюзтуң организациязының болган хөрөжеңнер чүүлелиниң пенигүүн хүлээлгелерин күүседирингe эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келген.

— Элээн каш чылдарның дургузунда дандыныкчы болуп келдим. Садыг-кооперативтиг школазынга өөредип турган, бистиңнге практикалап келген сургуулдарга повар мергежилимни тайылбырлап берип, ук мергежилдиң ныпы-бүрү аргаларынга күүседиммивиле өөредип тур мен. Ылангыя столоваяда ажылдап келген ажылчыларга арга-мергежилимни каш чыл улаштыр дамчыдып берип келдим. Моон соңгаар-даа дагдымыкчы хүлээлгемни уламчылаар мен—деп, Анастасия Федоровна Южакова чугаазын соңгаан.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ЛИТВА ССР. Вильнюстуң өрүмнер заводунда 500 ажыг контролёрлар чиг-эттии база материалдарны каминаары дээш походта киржип турар. Оларның иштиниң бирээзи-ле — коммунист.

Контролёрлар чоруткан хынаалдалар үезинде материалдарны, дериипкиннерни болгаш электроэнергияны үреттүнелдиг кылдыр ажыглаарының аргазын бээр курлаавырларны илереткеп. Оон ачызы-биле чыл эгезинден бээр 500 мун киловатт-шак электроэнергияны, херекселдүрген кылыр 45 тонна кажы каминаар алган. Термиктиг суулуларны ажыглаары дыка ажыктыг.

ЧУРУКТА: прокат секторунуң цех начальниги А. Усонис (солагай талазында) болгаш пехтиң улусчу контроль бөлүүнүң даргазы мастер И. Исаенко чиг-эттиң шынарын хынап тур.

В. ГУЛЕВИЧИНИҢ фотозу.

ЛИТЕРАТУРАНЫҢ СОЦИАЛ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Чогаалчының күш-ажылының сайгарылгазы болуп, критика чежеге турун келгенил, литератураның социал сорулгаларының дутайында маргылдаалар база ол хире уламчылап келген.

Ол талазы-биле чүгаалар чеже-даа хөй болза, оларны кысказым-биле ийи болукке чарып болур. Биргизи: чогаалчы кижиниң иштилелдиң шиитпирлээринге киржилгези-биле, өске талазы—дерек кырында амыдырадды чүүл көргүзерин күштедирип, ону чедип ап тура, чурукчу бодунуң талаптыының күжү-биле амыдыралдың елзе үжүр-утказын кижиге ажыдып берип, чүгле бодунуң эвес, харын социал садыл-чолдуу биилип элырыпга чөпшүлээн турар.

Гоголь, Достоевскай болгаш Толстойнуң үезиведен эгелеп, орус классиктиг литература өйгө орукту шелип алган. Оз бодунуң бодалынга чөп дутайында эң биитүүн кезээде ажыктыг ажыл-агыйның, ажыл-ишчи класстың, ураң-чечен шыныдыгның идеяныың бодунуң чонунга бараан болуруныц дээштиг аргазы кылдыр хүлээп ап келген. Совет литератураның уктап алгаш ол национал чаңчыл делегейниң литература чорудулгазынга көскү салдарны чедиргеп.

Чөп, эрге-чагырга, национализм салым-чолуунуң дугайында бодунуң бодалдарын илередип шыдаваан аъш бодунуң үрел-бодалдарының төнүүзүнге чедир эдерип шыдаваан кандыг-даа кончуг саңныыпаачак талапт бодунуң чаңбас чер чуртуларының ыяктыңылынга болгаш хүндүткелиниг төлептив болуп шыдаваз.

Политиктиг үе-шактың шилип элырыныц айтыкылаарын болгаш улуг-улуг дайынчарның болгаш социал сылгывышкиннерниң хүннеривиде—XX векте дег—кажал-даа ыяктыг чаңгыс тургустуунмайн келген. Европа чогаалчыларының ийиги делегей дайыны аар үржүктүг шылгалда болган. Бодунуң үрел-бодал болгаш моральдыг туружун оларның чамдыктары чөп-биле кады демисселге ыяаш ап тургузаанвар...

Ынчалза-даа хөрек чүгле чогаалчының бодун канчаар ап турганыңда эвес." Литература —ол болза ураң-чечен овурлаашкынныңарның болгаш идеяларының делегейи. Ынчангаш чамдыкта ол аңаа бир кижиниң кылган херээнден ораапок. Дөштүг кижилдикти күш боов турар. Чогаалчының социал идепкейи хамыктың мурнунда оон шиитпилелдиг кайы-бир идеалдарын көргүзүп чоруур чогаадыкчы ажыл-ишинге илереп кээр.

Номчукчуларның киҥээнгейин тодарап өрар бир болуушкунче уландырыкседим. Бүгүнде бүгү делегейде делегеңгей технократтыг негелделер-биле чергелештир өске аңаа удурланышкак доктрина база турун турар. Шак ол сагыш-сеткил аристократизминиң хевири баштай кандыг-даа онзагай идеялар-биле хейъат кирип турган болза, ол кезээде демократияга удур чорукту айыдыл, улус массаларны тоомча чок көөр чорукту илергейлеп чоруур.

Ынчалза-даа фашизмни шуут-ла немең чогаалчы болгаш философ Ницшеден «үндүрүп эң» турун бээр болза, абстракционисчи чурукчуларны 30 чылдарның үгаан-бодал Мюнхенэ дээш харыысалгалыг дээнге-биле домей бужар чорук аңаар. Чурукчуларның-даа дижик, идеялары хөгалгаже үнүп келген, көңгүс-ле болуун амыдырал-биле боду хөглүжүп, авторларының боттарының шуут - дужаазын-даа практиктиг түңнелдерге бээп экеп болур.

Бодунуң киҥээнгиг, эвилең хей-аъды-биле күштүг болуп келген амгы европа литературазы эки чогаалдары-биле улуг реалисчи ураң чүүлдүң чанчылдарынга шынчы болуп артар дээрбиге бүзүүр бис. Социализм биле капиталимниң социал-политиктиг тургузуунда аңгылаачак чүүлдер бистиң чурттарывыстың чогаалчыларының болгаш бомчукчуларының аразында чугаалажышкыннарын шуут чок кылыш шыдаваз. Бир эвес оон үндезиниге баш удур политиктиг бодаашкыннар эвес, а шынче чүткүл, идеологтуг хогжулдезиниң кайы-бир парымдашкыннарының спекуляциялар эвес, а бот-боттарының социал-онзагай бодалдарын хүндүлээр болза, ынчан ол ййи талаһын чугаазы коңчуг-ла чедиишкиниг уре-түңнелдиг болур ийик.

Бир эвес бегүүдүг хей национал-дыг совет литературазы ап көөр болза, боттарының чогаалдарынга киҥээ төрелгетеңнің философтуг чугула айтырыгларының эге үндезинниорииге бистиң амгы социалистиг амыдырал-чурттагавысты чуруп көргүзүп тураар Чингиз Айтматов, Юрий Трифонов, Василий Шукшин, Юрий Бондарев, Сергей Ялыгин, Георгий Владимов, Грант Матевосян, Надор Думбадзе мышкаң прозаиктериниң ураң-чечен дээшкинниерге ам үвелиг болган перспективтиг боом турар.

Мурнунда кеступ көрөөн базым-биле балып одураар биитиң иштилелдиктиң угаан-медереэл сайгарал балаң түүм, амыдыралдың үжүр-утказы авторларны-да, номчукчуларны-да бодунче улам соруналай тыртып турар. Чазылгаларге, чогаалчы Федор Абрамов: «Бо чүс чылдың коллөл айтырыгларының дугаайында боданыксаар-дыр мен: ур төөгүлүг үениң дургузунда киҥээ канчаар оскерлиг турарыл? Амыдыралдың үнелиг чүүлдерн киҥээниң салдарыбиле канчаар өскерлиг турарыл? Чүгле бөгүүде иднк-деңгиг, тодуг-догаа болуп турарыңга шупту киҥээлер таалап турар бе? Угаан-бодалдың эртенелиг чүүлдерн дээш салым чөвээр чорук канчаар тыптып кээп турарыл? Бодаамже, материалдыг чаагай чүүлдер, кажаа олар өндүр сорулга кылдыр бодаттынып кээп турда, сорунналай тыртар күштүг чүүл болуп турар аңаар, а кажаа олар чедип келгээр, аларга даянган, оон-даа ыраалыр, бедидир чүткүүлээн келкр-дир» — дел чугаалап турар.

Сөөлгү чылдарда эң эки дээш тоожу болгаш ромлнарывыста социал айтырыглар киҥээ төрелгетеңнің киитп идеялары-биле согаңалаттынган болуп турар. Коммунизм тургузуушкуну—чөрүүдээ чон бөөп болбас-ла болгай. Бис база-ла улуг бергелерни, оон иштинде социализмниң кол айтырыгы болур киҥээ болгаш оон сагыш-сеткилиниң деңгейин шиитпирлээринниң айтыгларны дээш кешкаш бергелерни ямыр эртер үжүрга таваржып турар бис. Иңет, бистең келген тудум-на бай-шымырак апар чыдар бис. Ынчалза-даа угаан-медерел, киҥээ чурум—ол болза киҥээниң кол даянгыштары болур ужурлуг.

Совет литератураның социал хүлээлгеэн болза, амгы маадырының иштинге сагыш-сеткилин х

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ССРЭ-НИҢ ПОЛИТИКАЗЫ—ТАЙБЫҢНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Сөөлгү үеде Совет Эвилели дыка хой чугула эгеленчи коруктарны кылган, оларның эчис сорулгазы делегей харылзааларында чогумчалыг чүткүлдерни хөгжүдери болган бижиглээры. Ол эгеленчи коруктар СЭКП-ниң XXV съездизиниң документтеринде айыттынган чүүлдерге үндезилеттинген деп, «Трибуна людуо» солун «Тайбыңның совет политиказының дынамизиниң» деп чүүлүнде бижээн.

Совет Эвилелинде делегей байдалының хөгжүлдезин хамыктың мурнунда тайбыңны быжыглаарының база идролуг даймының аймылын чайладырының хөрөзүнге бурунгаар шимчээшкин кандыг чергезибиле чедип алдының турарын барымдаалап үпелеп турар деп, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев француз телевидениезе интервьюлунга демделээн. Совет эгелекчи коруктарны чогум-на шак ынчаар билир херек деп, солун айыткан.

Ол сорулгаларны чедип алырынче углаган тодаргай бараннар КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязынга совет делегациязының киирген документтеринде толевилеттинген деп, «Трибуна людуо» бижээн. Ол саналдар Шолышаның болгаш социалистиг чурттарның бүтүү дем каттыштырылгазының бүрүн деткимчезин алган. Үк саналдар—биетин дем каттыштырылгавметың тайбың угланышкынының хажык чогунуң практиктиг плеринишкин.

Совет саналдарның ужур-дузазы чүдел дээрге, олар чавырлышкынның чорудулгазын хижытпинас характерлиг болдурарынче угланган күжениишкиннерни идепкейжитпишаан, делегейниң улустар арасының политикалының тайбынче углапган шимчедикчи күжү болуп, чугаалажыышкыннар-биле чергелеп турар болур. Тайбының чаагай чорууңга совет политикалың тонуп читкес идепкейлиг чорук биетин бомбуразэзистиң тайбың белиг үезинге идегелди кижилерниң чүректеринге сиңдирип турар.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

Чурттуң үлетпүрүнүң эң улуг төвү болур Сан-Паулу хоорайга Совет Эвилелиниң каттыжыышкыннарының зашкаар үндүр садып турар машиналарының болгаш дериглелериниң делгелгези Бразилияның хөрөнгитен белүктериниң улуг сонуургалын болдурган. Делгелгениң ажылдап турар үезинде ийи миллион ажыг долларга дөрээлерни чаргап.

(СЭТА).

СОВЕТ КОСМОНАВТЫЛАР БЕРЛИНДЕ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ниң Чиигине секретары Э. Хонекериниң чалаачы-биле мында чедө берген совет алдарлыг космонавтылар В. Ф. Быковскийни болгаш В. В. Аксеновту ГДР-ниң наймылалы эргим аалчылар кылдыр уткуп алган. Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң эртемденериниң ажылдап кылганы база «Кары Цейс Йена» деп оптиктиг бүлүүлүге черинге белеткеп кылган. Чер кырын тыртпарынга хереглээр тускай аппаратураны оларның «Союз-22» кораблиге ушудушкунуңуң үезинде чедиптикиниг шензини республиканың ажылчы чонларының болгаш бүтүү чурттакчы чонуңуң улуг сонуургалын болдурган. Космоска кады кылган шенелдеши ГДР-ниң эртемденнери, хөй-ивилизи, парламгазы акы-дунмалыгны чурттарның арасында эртем-техниктиг калбак кады ажылдажылганың чижээ кылдыр бедип-биле үпелеп көрген.

Космос маадырлары В. Ф. Быковскийни болгаш В. В. Аксёновту Берлиниң аэропортунга ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары Э. Хонекер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнери болгаш кежигүнүңге кандидаттар, хоорайның хөй-ивилизиниң төлээлекчилери уткаан. Утпаларының аразында ССРЭ-ниң ГДР-де элчизин П. А. Абрасимов база бар болган.

Аэродромдан космонавтыларның турар черинге чедир 30 километр орукка Берлиниң хөй муң чурттакчылары оларго шаңг байыр чедиргеп. Эргим аалчыларга «Кириш моорлацар!» деп чугаалаарын болгаш Герман Демократтыг Республиканың черинге оларның аас-кежиктиг чоруурун иидээрин идегедир дээш олар шаңмыладың кудумчуларынга база шөлдерине үнүп келгеннер.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ИДЕЯЛАРЫНГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

ТОРОНТО. (СЭТА). Партизиниң XXIII съездизинге соңгуткан Канаданың Компартизазының чаа Төп Комитединиң пленуму аңаа болган. Пленум Төп Комитетти соңгаан. Канаданың Компартизазының Чиигине секретарынга Уильям Каштанны база катап соңгаан.

Марксизм-ленинчи ооредиглиг идеяларынга, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчы Канаданың коммунистери монополияларның тергиделиге удур демиселге чурттуң демократтыг бүтүү күштерин каттыштырарын уламга шинтирлиг-биле чедип алыр, ажылчы чонларның эрге-ажыктарын камгалаар, тайбың болгаш улустарның хосталгазын даазы, социал дешилге херээниң тиилелтези дээш чаңгылыш чок демиселди чорудар деп, съездиге түңнел соңгуже У. Каштан медеглээн.

Съездиниң делегаттары делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын пикчээшкиниң чаңгыс эвин быжыглаарынга бүтүү тада-биле деткимче бээрине кавада коммунистерниң чүткүлүн илередип, Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлин конференциязының түңнелдеринге байыр чедиргеп резолюцииниң чаңгыс үн-биле чүүдүлгүнүн хүлээп алтавиар.

Октябрь 11-де орай кежээ Канаданың Компартизазының XXIII съездизи бодунуң ажылын доозаан.

ДЕМИСЕЛДЕ УЛУСТАРНЫҢ ШЫНЧЫ ЭВИЛЕЛЧИЗИ

ДАКАР. (СЭТА-ның корр.). Эрге-медел чок болгаш раса талазы-биле мында чедө берген совет алдарлыг космонавтылар В. Ф. Быковскийни болгаш В. В. Аксеновту ГДР-ниң наймылалы эргим аалчылар кылдыр уткуп алган. Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң эртемденериниң ажылдап кылганы база «Кары Цейс Йена» деп оптиктиг бүлүүлүге черинге белеткеп кылган. Чер кырын тыртпарынга хереглээр тускай аппаратураны оларның «Союз-22» кораблиге ушудушкунуңуң үезинде чедиптикиниг шензини республиканың ажылчы чонларының болгаш бүтүү чурттакчы чонуңуң улуг сонуургалын болдурган. Космоска кады кылган шенелдеши ГДР-ниң эртемденнери, хөй-ивилизи, парламгазы акы-дунмалыгны чурттарның арасында эртем-техниктиг калбак кады ажылдажылганың чижээ кылдыр бедип-биле үпелеп көрген. Космос маадырлары В. Ф. Быковскийни болгаш В. В. Аксёновту Берлиниң аэропортунга ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары Э. Хонекер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнери болгаш кежигүнүңге кандидаттар, хоорайның хөй-ивилизиниң төлээлекчилери уткаан. Утпаларының аразында ССРЭ-ниң ГДР-де элчизин П. А. Абрасимов база бар болган.

Аэродромдан космонавтыларның турар черинге чедир 30 километр орукка Берлиниң хөй муң чурттакчылары оларго шаңг байыр чедиргеп. Эргим аалчыларга «Кириш моорлацар!» деп чугаалаарын болгаш Герман Демократтыг Республиканың черинге оларның аас-кежиктиг чоруурун иидээрин идегедир дээш олар шаңмыладың кудумчуларынга база шөлдерине үнүп келгеннер.

ДАКАР. (СЭТА-ның корр.). Эрге-медел чок болгаш раса талазы-биле мында чедө берген совет алдарлыг космонавтылар В. Ф. Быковскийни болгаш В. В. Аксеновту ГДР-ниң наймылалы эргим аалчылар кылдыр уткуп алган. Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң эртемденериниң ажылдап кылганы база «Кары Цейс Йена» деп оптиктиг бүлүүлүге черинге белеткеп кылган. Чер кырын тыртпарынга хереглээр тускай аппаратураны оларның «Союз-22» кораблиге ушудушкунуңуң үезинде чедиптикиниг шензини республиканың ажылчы чонларының болгаш бүтүү чурттакчы чонуңуң улуг сонуургалын болдурган. Космоска кады кылган шенелдеши ГДР-ниң эртемденнери, хөй-ивилизи, парламгазы акы-дунмалыгны чурттарның арасында эртем-техниктиг калбак кады ажылдажылганың чижээ кылдыр бедип-биле үпелеп көрген. Космос маадырлары В. Ф. Быковскийни болгаш В. В. Аксёновту Берлиниң аэропортунга ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары Э. Хонекер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнери болгаш кежигүнүңге кандидаттар, хоорайның хөй-ивилизиниң төлээлекчилери уткаан. Утпаларының аразында ССРЭ-ниң ГДР-де элчизин П. А. Абрасимов база бар болган.

Аэродромдан космонавтыларның турар черинге чедир 30 километр орукка Берлиниң хөй муң чурттакчылары оларго шаңг байыр чедиргеп. Эргим аалчыларга «Кириш моорлацар!» деп чугаалаарын болгаш Герман Демократтыг Республиканың черинге оларның аас-кежиктиг чоруурун иидээрин идегедир дээш олар шаңмыладың кудумчуларынга база шөлдерине үнүп келгеннер.

ЧИЛИНИҢ УЛУЗУ ТИИЛЭЭР

● **НЬЮ-ЙОРК.** Чилиниң шериг хунтазының агентилеринге аразтазыны-биле ыяртнеп, Чилиниң Улусчу чаңгыс эвиниң чазазының сургалыг амылдаачызы Орландо Летельерге турзыскаатканы намыладыр митингизинин Нью-Йоркту хөй-ивилизиниң төлээлекчилери ада эрттирген.

Штаттарның, ыяртарының болгаш муниципалитеттиниң ажбан чергелериниң ажбан-хаанчыларының профэзилелдериниң федерациязының даргазы Джорри Уэрф ада чүве чугаалаваш, Чилиде массаалыг хорутдашкыннарны, хивиниентээшкиннерни база патриоттарны ыяртып турарын буруу шаңнаан.

Митингиниң кирижикчилери хунтага кандыг-даа дуза база детиимче коргузорин сөөлдарын Вашингтондан иигээн.

● **БУДАПЕШТ.** Делегей временазының Пиночеттиң хунтазы улам-на улуу-биле ажгыдаашкынга таварыжаан. Чурттуң империалистиг менеджияларга үптедириве берилиен ол ёзу-чурумуңуң экономиктиг политиказы буурап дүшкен деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле бесдазынга Улусчу чаңгыс эптиг чазазының даштыкы хөрөнгө министри чөрээн Клодомиро Альмейда медеглээн.

О. Летельерни ыяртөөнин ол буруу шаңнаан. Ол ыяртукчу чөрүн бүгү демогейде хой милиен депшиглеңиг киишилериниң килеңиг удурлажыышкынын бөлдурган. Чаңгыс киишини ыяртып бөлүр, шачаза-даа бүгү улусту базып шыдавас. Чилиниң улузу тиилээр дээрзинге бүзүрээр бис деп, К. Альмейда ондалап демделээн.

● **КАРАКАС.** Венесуэлага Чилиниң политхоругдатканнары-биле болгаш улузу-биле эпсетнин каттыштырылгазының неделязы эртиен. Чурттуң янзы-бүрү черлеринге митингилер эртиннээн, хунтага ыяртөөн киижилериниң ог-бүлелериниң дузалаар фондуга аңша-хөреңги чыылдазын чорукан.

(СЭТА).

Диптерден медээлер

● **СОФИЯ.** Болгар хоорай Козлодуйда атомнуг электростанцияга ажыглалга киргеп үезинден бээр чедө миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүргөн. Амгы үеде Козлодуйда АЭС-тиң пйнги эдлээзиниң бажыңып тудуп турар. 1980 чылда ооң иивти күчүзү 2.760 муң киловатт болур.

● **БУДАПЕШТ.** Стазок тудуувуң талазы-биле делегейниң VIII конгреси мында ажыттынган. Ооң ажылында 11 чурттуң, ооң иштинде Совет Эвилелиниң эртемденнери болгаш спецыалистери киржип турар.

● **ЛОНДОН.** Общиналар палатазында экономиктиг политиканың айтырыгларының талазы-биле санал-опал солчулгазы доозулган соонда болган бадылаашкының түңнелинде англи чазактың угланышкының бадылаашкының хөй нуруузу-биле чүүлдүг деп көрген. Ол угланымышкылны деткиири-биле парламентиниң 301 кежигүнү бадылаашкынын бергеп, 288-и удур бадылаан.

● **БАГДАД.** Иракның аныяктарының бүгү-ниитии эвилелиниң чалааны-биле Демократтыг аныяктарның бүтүү делегей федерациязының делегациязы федерациязының президентиниң Пьетро Лаппиреллди башташтыр мында алгайлаарга, капитал салыышкыннарының иивти хемчээлиниң барымк-ла чартымын чарыгдаар.

Ыйнчангаш, ооңгу беш чыл планы болза хереглеп бараанларын бүдүрери шынар талазы-биле олуп турар хереглеп биле деңге хөгжүдүрүнче онза угланышкынны кылып турар. Ыйнчалза-даа сан талазы-биле озулде база уттундурбас. «Бо» белүктүң адырларында бүдүрүлгениң планнаттынган иивти хемчээли амгы беш чылда эрткен беш чылдазындан хөй-даа болза, доктаатынган опаалдаларын эң бичии хемчээлдиг кылдыр көрүп турар.

Беш чылдың түс-түс чылдарының планнарын ажылдап кылып турда, ол опаалдалар улам улгадыр апаар. Чүге дээрге биетиң экономикавыстың удуртулгазынга ажылчы чонларның идепкейлиг чоруу улуг рольду ойнаар болгай.

Бүдүрүлге черлериниң директорлары, инженерлери, ажылчыкпары—олар туштуу барааннар бүдүрерин көөдүрипге, чонга ачы-дуза чедирерин улам калбартырыкка бир домей соңуурталдыг. Беш чылдың бирги чылында боттарының планнарын тургузуп турган, заводтарның болгаш фабрикаларның коллективтери 1 миллиард 550 миллион рубльдиң чонуң хереглеп бараанларын немей бүдүрер деп хүлээлгелерин алган.

Совет кижилериниң боттарының күш-ажылын медеррелеттогаадыкты ёзу-биле көрүп турары—ол дээрге ооңгу беш чылдың опаалдаларын тедиишкининг күүседиринин болгаш ажыр күүседиринин үндезинин ол болур.

Леонид ПЕКАРСКИЙ,
экономика артемперинин кандидады.

(ПМА).

ТРЭ—РЕАКЦИЯНЫҢ ЧЕПСЭЭ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). «Реакциниң болдурбас», «Эфиопия ийги Чили болбас», «Империализмниң хөзээленикчи агентилеринге соңгаш», «ТРЭ-ниң чимеинишкиннерни узуткаары» — мындыг лозүнүнар эфиоп улустуң бодунуң революстуг чаалап алышкынынарын камгалаарыга-биле чедип алыр, ажылчы чонларның эрге-ажыктарын камгалаар, тайбың болгаш улустарның хосталгазын даазы, социал дешилге херээниң тиилелтези дээш чаңгылыш чок демиселди чорудар деп, съездиге түңнел соңгуже У. Каштан медеглээн.

Съездиниң делегаттары делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын пикчээшкиниң чаңгыс эвин быжыглаарынга бүтүү тада-биле деткимче бээрине кавада коммунистерниң чүткүлүн илередип, Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлин конференциязының түңнелдеринге байыр чедиргеп резолюцииниң чаңгыс үн-биле чүүдүлгүнүн хүлээп алтавиар.

Октябрь 11-де орай кежээ Канаданың Компартизазының XXIII съездизи бодунуң ажылын доозаан.

ЧИЛИНИҢ УЛУЗУ ТИИЛЭЭР

● **НЬЮ-ЙОРК.** Чилиниң шериг хунтазының агентилеринге аразтазыны-биле ыяртнеп, Чилиниң Улусчу чаңгыс эвиниң чазазының сургалыг амылдаачызы Орландо Летельерге турзыскаатканы намыладыр митингизинин Нью-Йоркту хөй-ивилизиниң төлээлекчилери ада эрттирген.

Штаттарның, ыяртарының болгаш муниципалитеттиниң ажбан-хаанчыларының профэзилелдериниң федерациязының даргазы Джорри Уэрф ада чүве чугаалаваш, Чилиде массаалыг хорутдашкыннарны, хивиниентээшкиннерни база патриоттарны ыяртып турарын буруу шаңнаан.

Митингиниң кирижикчилери хунтага кандыг-даа дуза база детиимче коргузорин сөөлдарын Вашингтондан иигээн.

● **БУДАПЕШТ.** Делегей временазының Пиночеттиң хунтазы улам-на улуу

„ХУУЛГААЗЫН ЧОК ХУУЛГААЗЫН“

Ютослав журналист Д. Попович Белградтың «Дельта-пресс» дээр ном үндүрер черинге үнген «Хуулгаазып чок хуулгаазын» деп помунда Сибирьнын «Совет Эвилелиннн соңгу Эльдорадозу» деп адаан. Сибирьнын черн амгы үеде опза сайырап, келир үеннң айтырыглары шинтюрлеттинип турар край апар чыдар деп, ол бижээн. Сибирьнинң байлаан шинээдип алыр дээш хайныкка күш-ажылдың демдээ мында бизым бүрүзүнде коскү

Д. Попович — бүтүү диптерин кезээн сураглыг журналист. Ол элээн каш номнарын бижээн. Д. Попович чоокта чаа Сибирьнн кезип, алмаз тыныттыг Мирныйга, Байкалга, БАМ тудуунга, улуг-улуг электростанцияларга, Тюменьниң нефтячилеринге, Новосибирек чоогунда Академхоорайжыгашка чораан. Ол эртемденнер, инженерлер, ажылчыннар, аңчылар-биле, янзы-бүрү мергежилдиг болгаш назы-харлыг кижилер-биле ужуражып, беседалашкан. Ынчангаш бүгү-ле көрген болгаш билген чүүлдерининң дугайында номда бижээн.

Югослав журналист «кандыг-даа дүвүден күштүг» совет кижилерниң туруштуун кайгаан. Сибирьде бойдус-биле демиселге тиилеп чаңчыккан чаа кижилер, оптимистер чурттап турар-дыр деп, ол бижээн. Сибирьнин шинээдип алырының херээжиң ужур-дузалымга болгаш боттарының күжүнге бүзүрелдиг ол кижилерге кандыг-даа бергелер шантыктап шыдавас.

Сибирь чурттуглар дээрге ажык чүректиг, хүндүлээчел болгаш эрес-дидим кижилер-дир деп, Д. Попович опзалап демдеглээн. Олар чедишкиннер-даа, бергелер-даа дугайын эгелиг чокка ажыы-биле чугаалаар. Оларның эртип шыдаваалы мооңдактар чок деп чүвеге бүзүрелдиглер. Сибирьжилер югослав чонну чылыы-биле хүндүлээр, ооң фашистиг эжелекчилерге удур маадырлыг демиселиннің дугайында эки билирлер деп, автор демдеглеп турар.

Совет Сибирьнын байлаа келир үеде делегей экономиказынга ёзулуг сепсациялыг болдурар деп, Д. Попович бижээн. Күштүг кижилер болгаш күчүдүг техника делегейге тайганың болгаш тундраның эртинелерин ажыдар.

ССРЭ-ниң ол районууда түү барын орта билбес кижилер бистиң планетавыстың келир үезининң дугайында чүү-даа билбестер деп, бир француз специалист чугаалаан. Д. Попович бодунуң номунда ооң ол сөстерин база киирген.

«Эрткен шагда бурган болгаш кижилер уткан сибирь черинң» план ёзулаар, экн бодамчалыг шинээдишкинин номда онзалап айыткан. Сибирьнн шинээдип алырының планнарын Новосибирек чоогунда Академхоорайжыгашта эртемденнериниң бүдүн штабы ажылдап кылып турар деп, Д. Попович бижээн. Шинчилел экспедицияларының медээлери-биле чепсегленген эртемденнер көзүлбес байлактарже оруктү айтып турарлар.

Сибирьге чораан, чап чаа дериг-керекселдерлиг заводтарны, амгы үеннң механизмнерин ажылгап турар тудугларны көрдүвүс деп, журналист бижип турар.

Сибирьнин чурт чуруунда чылдыц-на чаа-чаа чурттакчылыг черлер көстүп кээп турар. Богун олар — суурлар, даарта хоорайлар болур, а ооң соонда улуг үлетүүр болгаш культура төптерн апаар. Бо хүнперде олар түгле бульдозерлер, кранвар ажылдап, машиналар дагжап турар тудуг шолдери.

Д. Попович Сибирь хемнериниң кайгамчык улуг гидроэнергетиктиг мүмүүзүн, нефть, көмүр-даш, чее рудалары болгаш оске-даа ажыктыг казымалдарның тывыштыг черлерин чөп ажыглаарының планнарының амыдырала боттанып турарының дугайында чугаалап турар. Сибирьнин байлак-даа болза, эвээш чурттакчылыг районнарын шинээдирнге Байкал-Амур магистралының улуг ужур-дузалыын ол айыткан.

Д. ДЫМОВ,
СЭТА-ның корр.

САД—МААДЫРЛАРГА ТУРАСКААЛ

«Дамыракчыгаш» дээр уругдар садының чаштары бир янзы белекти алганнар. Дайынның 67 харлыг хоочуну Василий Иванович Тимошенко Ада-чурт дайынының фронтуларынга өлген эштеринге тураскаал кылдыр өстүрген садының баштайгы дүжүдүн оларга берген.

Чадаг шеригжи Василий Тимошенко дайынны 1944 чылдың чазынында Ясеы чоогунга төндүрген. Ханы төктүп чыткан солдатты тулчуушкун шолүүнден дайынчы өөнүктери үндүрүп экелген. Боттары база катап тулчуушкунче киргеш, олчаан кеп келбейн барганнар.

Андрей Слободян, Иван Пинчук, Андрей Атаманчук... Оларның аттары каш чыл бурунгаар Тимошенконуң олуртулааны баштайгы мыяптарның чанында таблицаларга көстүп келгилээн. Ол садтың дугайында медээ удаваанда бүгү округка тарай берген, ынчангаш Василий Ивановичиниң оон дузалакчылары тыптып келгилээн. Бижидер адаларынга болгаш ашактарынга, акыларынга болгаш ооларынга чазып чечектелип, күзүн дүжүдүн берип турар дириг тураскаалды тургузар дээш кээп эгелээн.

Амгы үеде аныяк садта дөрт түс ажыг ыяш бар — яблоннлар, грушалар, вишнялар, грек тоорук. Ясиноватгын комсомолчулары садты ажаап карактаарының талазы-биле хөй ажылдарны кылып турар. Аныяк ажылчыннар, сургуулдар, школачылар субботниктер, воскресниктерде мында кээп ажылдап турар. Ясиноватта транспорт тудуунуң техникумунуң сургуулдары бир диплом ажылынга мемориалдыг комплекстин телевилелин ажылдап кылган.

Ооң үндезини — сад-тураскаал.

СЭТА-ның корр.
Ясиноватая, Донецк область.

МОСКВАДА—ДЕЛГЕЛГЕДЕ

Чурулга уран түүлүнүң Москвада төп делгелге залында болгаш уран чурулга лотереязының залында «Чурттуң чалыылары» деп чурулга уран түүлүнүң Бүгү-эвилел делгелгези ажыттынган. Ол улуг делгелгени ССРЭ-ниң Культура министерствозу, чуруккулар эвилели болгаш ВЛКСМ ТК-зы организастаан. Ында бүгү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның салым-чаланның аныяк чуруккулары үш муң хире ажылдарны киирген. Делгелгениң кол темазы — бистиң чуртувустуң амгы хүннери, тургузукчу ажыл-ижи, ону кэастаан күш-ажылчы кижилер, келир үеже кезе керген аныяктары болуп турар.

Ол-ла уткапы ужуктаан улуг чуруку аныяк тыва чуруккчу Владимир Ховалыг делгелгеде киирген. Чуруктуң ады — «Кыргыкчылар». Ол аът мал ажыл-агыйлыг, аныяк республиканың бир онзагай талазын илередип турар. Оон ангыда ол-да авторнуң тываларның амыдыралындан эдилелдери, аъш-чемн киргеп ийи натюрморту база делгеттинген.

В. БЕЛЯКОВ.

МОСКВА.

* * *

Тываның аныяк чуруккучуларының бирээзи Владимир Ховалыгны бо чылын ССРЭ-ниң Чуруккулар эвилелиниң кемигүнүнге хүлээп алган. «Чурттуң чалыылары» деп Бүгү-эвилелдиң улуг делгелгезинге оон үш чуруун киирген салым-чаланныг чуруккучунуң улуг чедишкини. «Россияның чалыылары» деп делгелгеге ол чуруктары дээш В. Ховалыгга ВЛКСМ ТК-ның шанналын тывыскан. Амгы үеде В. Ховалыг «Чурттуң чалыылары» делгелгениң дугайында сайгарылгага киржирибиле Москвада чеде берген.

ЧУРУКТА: В. Ховалыгның «Кыргыкчылар» деп чуруун делгелгеден москвачы В. Беляковтуң тырттырганы.

АДАЗЫНЫҢ БЕЛЭЭ

Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда чылдарда Совет күрүнениң күчүзүн улам быжыглап, оон экономиказын катап тургузуп, хогжүдээ соруглга-биле Коммунистиг партия. Совет чазак хөй санныг хемчегларнн ап, амыдырала боттандырган. Ол хемчегларнің бирээзи узун хуусаалыг акпа облигациязы болуп.

Ук облигация чурттуң хогжүдээнинге болгаш дайын соолундеги чонның амыдыралынга улуг деткимчени чедиргени билдингир.

Ол үеден ээгелеп чуу чурттаазы дег Советтиг Тываның чонунуң ортузунга облигация тарадыр ажыл кидни түлүк чоруп турган. Тываның чону ол политиктиг ажылды бедик кадырлүүшкүн-биле деткип, облигация тарадылгазынга идепкейлиг киржип, ону өреге бүрүзү шыдаар шаанче улуг соңуургалдыг садып ап турган.

Ынчангы кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниг ажылдакчызы Сергей Дондупович дайын соолунде чылдарның акпа облигацияларын садып ап, ол эгелээшкинге киржип, ук ажылды организастажып турган. Садып алган облигацияларының ийи калбаан бир-ле чылын улуг уруу школа назыны чедерге белек кылдыр шыгжаан.

Соолгу чылдарда Совет күрүне ол чээлиин чонга дедир эгидип бээрининң дугайында түскай шинтпирнн үндүрген болгай.

Үжен чыгыы чылдарның мүүрү эртип турда, Сергей Дондупович 1948 чылдың чээли облигацияларын шүүштүрүп турда, 28 чыл мурнунда уруунга белек кылдыр садып шыгжаан ийи облигациязы дугаарларынга таварышкан. Уруунга аазаан белээн тыпсыр үе келген. Сергей Дондупович амгы үеде пенсионер, назылап кыриза-даа, бодундан шырак-узак, аңгы черде ажы-төлдүг, ог-бүлелиг ажылдап, чурттап чоруур уруунга 100 ажыг рубльдн боду чедирип берген.

Адазының 20 ажыг чылдарда шыгжаан белээн уруг өөрүп хүлээп ап, четтиргенин илереткен.

Кызыл хоорай.

К. САТ.

УЛУСТУҢ ШЕВЕРЛЕРИ

Сафарбой Сохибовтуң кераминазы.

Тадмик черниң каас-чараш өңнерин, национал хээниң онзагай чүүлдерин Чорку кишиланта чурттап турар, улустуң шевери, ССРЭ-ниң Чуруккулар эвилелиниң кежигүнү Сафарбой Сохибов тадмик кераминтиг савазларга уран-чечени-биле сиилбил кылып турар.

Ам ол мастер улуг кераминтиг сервизти кылып турар.

ЧУРУКТА: Сафарбой Сохибов белгаш ооң кераминазы.

Р. МЕТЕЛЕВТИҢ фотозу.

ЗАВОДКА...

ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның корр.). РСФСР-ниң литература болгаш уран чүүл коргузүүнүн Узбекистанда хүнерининң кирижикчилеринге Ташкентниың трактор заводунуң ажылчыннары хөвең сывының будуун болгаш кызыл-тас макаан сиилбип чураан үнелиг белекти бергенмер. Ону ук будурулге черинде сураглаан уран-шевер чуруккчу слесарь-кандакчы Л. Мехуев кылган. Россия Федерациязындан барган сцена мастерлери трактор заводунуң ажылчыннарынга концерт коргускенмер.

Ол заводка ужуражылга — бистиң чурттуң ол республикада эртип турар пайырал болгаш акы-дүмэ ёзулуунуң байырлалының чугула болуушкуннарының бирээзи. Ооң башгайгы программазында — фильмнер коргүүлүнүн ажыдыышкыны, узбектерниң чаңчыл болган ужуражышкыны — шүлүкчүлер маргылдаалы, эрте-бурунгу Бухарага Кубань казактарының ниити ыры оолуунуң олуу. Наманганта Ленинградтың артистерининң коргүзүү болур. «Политотдел» колхозка алдар-сураглыг «Берёзка» ойн коргускен, ынчаарга «Баян» дээр квартет Голодная ховуунуң ажыл-ишчилеринче чорупкан.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

8.25—«Бойдус-биле танышып тур бис».
8.40—«Спортлото» тиражы.
8.50—9.00—Чапсар.
9.00—«Сибирь» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 5-ки сериязы — «Ужуражышкын».
10.10—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!».
10.55—«Т. Кесоглу ырлавар».
11.20—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Химик». (Воскресенск). 3-кү оюн. ЦСКА-ның Спорт орудузундан дамчыдылга.
11.55—Уругларга фильм. «Күлер куш». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы.
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. Оюнчуң ортузу.
13.50—«Кодээ суур: ажылжын, шинтпирлеттинмээн айтырыглары». Ю. Черниченко эрттирер.
14.20—«Сибирь» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 5-ки сериязы— «Ужуражышкын».
15.30—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Ажылдың шынары болгаш будурулгениң ажыктыы». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү К. Н. Плюшников киржир.
16.00—«Спортлото» тиражы.
16.10—Топ телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфония оркестриниң концерти. Дирижеру — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Федосеев.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Мультфильмнер программазы.
18.20—Телемедээлер.
18.35—«Ран аарыгже халдашкыны». Документалдыг фильм.
19.25—«Челээш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Химик» (Воскресенск). 3-кү оюн. ЦСКА-ның Спорт орудузундан дамчыдылга.
21.00—«Танцының үзээзылалы». Фильм-балет.
21.20—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Ажылдың шынары болгаш будурулгениң ажыктыы».
21.50—«Сибирь» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 5-ки сериязы — «Ужуражышкын».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Оске чагаалар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Рикки Тикки Тавн» 10.30, 14.00, 15.40, 17.20, «Чаа неланнар» 12.10, 19.10, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Альпы даглариына эгелээн» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Контрабанда» 15.00, 18.40, «Ак азыгдыг» 16.50, 20.30 шактарда.

Чурттуң музейлеринден

ИЙИ СТОЛ

Москваның Воровский кудумчузунда А. М. Горькийниң музейи бар. Улуг чогаалчының ажыглап чораан бүгү эт-херекселин ында делгээн. Оларның аразында ийи стол бар. Оларның биргээзи, каразымаар хүрен сукно-биле кырын шап каан улуг авес стол—алдарлыг чогаалчының литературлуг ажыл-чорудулгазының херечензи, ол моон артында олуруп алгаш, баштайгы чогаалдарын бижээн.

Ханада эрткен вектин ийиги чартының үезинде Россияның карта-чуруун азып каан. А. М. Горькийниң чоруп турган черлерин ында шыйып көргүскен. «Русыгу кезий кылаштап чораанын дээрге, тоягаксап чоруп турганым ол авес. Кайда чурттап чоруур мен, менн долгандыр кымнар туруп турарыл деп чүвенп билеп алыр дээш күзел-биле чер кезип төрээн мен» деп чогаалчының чугаалаан чугаазын ында бижээн. 1891 чылда Закавказтың демир-орук мастерсказынга баштай дарганнап, оон соонда конторага септелгеге үнген материалдар санап ажылдап турган. Ол ада политиктиг шелүлгеге турган (народник) А. Калюжныйның бажыңынга чурттап турган. 24 харлыг Алексейнин чер кезип, янзы-бүрү чүүлдерни көрүп чораанының дугайында чугаазын хоочун революсчу кежээнин-не кичээнгейлиг дыңнап, ол бүгүнү бижиирин сүмелеп турган.

1892 чылдың сентябрь 12-де «Кавказ» солунга «Макар Чудра» деп рассказ костүп келген. Ону бижээн кижиниң адын М. Горький деп каан болган.

Чогаалчы бирги рассказын бо столга бижээн.

Ийиги стол моон улуг. Ону Алексей Максимович Горькиге чурттап турган, чагыг-биле кыдыртып алган. Бо столдуң артында «Клим Самгининиң амыдыралы» деп роман-эпопея бижиттинген.

Чогаалчы Горькиге хөй ажылдарны бижээн. Ол ажылдаар шактарын долузу-биле ажыглап турган. Эртенин-не 8 шакта турган, 9 шакта чемненир. Оон дүшке чедир бо столунга олурун алган, ажылдаар. Дүшү соонда селгүүстээр. Бешшактан орайтаазе чедир ажылдап турган. Кежээки чем соонда база цаган селгүүстээр. Бүүк-бүрү чыып алган, садка одаг кыпсып алыр. Оок оду ашкүже чедир ажаа орар турган.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ РЫЦАРЫ

Ленинградта Дзержинский кудумчузунда № 2 бажында революция рыцарының музей-кабинединн бо чайын ажыткан.

Шаанда Гороховая деп турган кудумчуда бо бажынга революция мурнунда Петроградтың хоорай начальныгының аргелели турган. 1900 чылда В. И. Ленин маңаа он хонукта хоругдаттырып турган бо бажың ам төөгүнүң музейи апарган.

1917 чылдың декабрь 7-ден 1918 чылдың март 10-га чедир маңаа Ф. Э. Дзержинский баштаан Бүгү-росснявын Оңза комиссиязы ажылдап турган.

Дзержинскийнин ажылдап турган кабинедин ынчан турганын ёзугаар дерээн. Чаныссының чок революсчунуң дугайында материалдар хөйү-биле чыгдынган. 1921 чылдың июль 1-де партия Төп Комитединге долдурган хуудa бүрүткелинде мындыг одуруглар бар. «1914 чылдың дайынынга чедир кала турганыл?» деп графаның дужунда «Партия ажылынга» деп бижээн. «Дайын чылдарында кала турганыл?» — «Каторга».

Ооң кады ажылдап турган өөрүнүн сактышкынынаан алырга, Дзержинский бо кабинетке ажылдап, дыштанып турган. Дүне бичии хөстүг үезинде диван кырынга чыып алыр турган. Эжик ажыттынарга туруп келгеш, столунче кылаштаптар.

Музей-кабинетте чыгдынган чүүлдериниң аразында Дзержинскийнин бодунуң сактышкыннары база арбын.

А. АШМАРИН.

Кижи болгаш бойдус

Тундрада чеже куш барыл?

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Коми филиалының институдунуң эртемденнери ону тодаралыр деп шинтпирлээннер. Сөөлгү чылдарда Улуг-чер болгаш Биче-чер Тундразының девисизээринге кижиниң салдары улгадып турар. Коми АССР-ниң болгаш Ненец национал округтуң девисизээринге Тимано-Печорскиниң үлетпүр комплекизин тудар. Мооң мурнунда кижи чок, ээн турган районнарда экспедицияларның саны көвүдеп, амгы үениң күштүг техниказы тыптып келген. Ол бүгү Тундраның үнүжүнге болгаш дириг амытаннарынга. оларның аразында куштарга кандыг салдарны чедирерин?

Биология институдунуң эжылдакчызы Ю. Н. Минеевтиң удуртнан орнитологтар болуу азровизуалдыг учетту амытлап турган, шинчилел ажылдарын дүргедедирин шинтпирлээнн.

— Улуг-чер болгаш Биче-чер Тундразының черлеринде бир миллион хире суг куштарын санаан—деп, Ю. Н. Минеев шинчилелди түүнээн. Авиация дузазы-биле куштарның чаа уяларын болгаш бо черлерде чаа сугларны тыпкан. Чижээ, Тундраның эң ырак районнары, барын Дөштуг океанның эриктеринден бо сезонда хөвү хамнаарагы, улуг шокар торганы, хартыга дег үүнү тыпкан.

Эртемденнерниң бадыткап турарын ёзугаар алырга, Тундраның девисизээринге — куштар чыглыр, уялаар черлерге элээн каш орнитологтуг заповедниктерни тургузар үе келген. Тундрага дириг амытаннарны намгалап, өстүрер арганы ол бээр.

Э. ВАСИЛЬЕВ.
Сыктывкар. (СЭТА-ның корр.).

Чагыдылга чоруп тур

ШУУДААН

Өвүр районнуң ажылишчилеринде болгаш албан организациязының черлеринде парлалга чагыдылгазы кидин түлүк чоруп турар. Эрткен чылын район ниитизи-биле 5833 янзы-бүрү журналдарны, солуннарны чагытқан турган болза, бо чылын 7600 ажыгны чагыдарын планнап турар. Октябрь 1-де түүнел-биле алырга, парлалга чагыдылгазы эрткен чылдазы-биле деннээрге, шалыпкын байдалга чоруп турар. Түүле чаңгыс сентябрь айда районнуң чурттакчылары 3600 экземпляр янзы-бүрү чагыдылганы кылып эп четтигипкеннер.

«Кызыл тук» колхоз (парторугу К. Донгак), Хандагайты оргумак школазы (парторугу Т. Сат), район эмнелгези (парторугу В. Элбек), райпо (парторугу Е. Монгуш) олар парлалга чагыдылгазының херээжине идепкейлиг киржип, номчукчу бүрүзү 3-тен хөй чагыдылгалыг турар сорулганы чедип алганнар. Эрткен чылын парлалга чагыдылгазынга мурнап турган «Торгалыг» совхоз (парторугу В. Бюрбю) бо чылын ара хожудан турар. Кижи бүрүзү чагыдылгалыг турар сорулганы чедип алыр ээш пропаганда ажылы уламчылап, парлалга чагыдылгазы үргүлчүлевишаап.

М. ДОРЖУ.

Гаагаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырта богун республикага бүргеп, аазыр, чамдык черлерге биче хар чаар. Мурнуу чүк угланышкынның хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 3—8, оске артканнарынга 8—13 градус чылыг болур.

Республика найысылалынга шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу чүк угланышкынның хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыг болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орадакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллзазының 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-23-54, партийжо ажылдарал киллзазының 2-37-13, культура киллзазының 2-23-54, көдээ ажыл-агыйб киллзазының 2-21-47 үлетүүр киллзазының 2-22-64 чагаа киллзазының 2-41-27 информацня база совет тургузуг киллистерининң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретварнатның 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАГЫГ № 1778. Тираж 16331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидтрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01407.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 243 (10228) | 1976 чылдың октябрь 15, пятница | 1925 чылда үнелевлеттингеш | Өртээ 2 нан.

РСФСР-ниң Дээди Советин чыылдырар дугайында РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң доктаадыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Советиниң тоску чыыжының дөртку сессиязын 1976 чылдың ноябрь 18-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1976 чылдың октябрь 13.

МАР-ның партия-чазак делегациязы ССРЭ-ге аян-чорук кылып келир

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаагай-биле 1976 чылдың октябрьниң кыйыгы чартыында Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Юмжагийн Цеденбалга башкаткан Моол Арат Республиканың партия-чазак делегациязы Совет Эвилелинге албанның ыйнаалдыг аян-чоруун кылып келир.

Аян-чорук доозулган

ТАШКЕНТ. (СЭТА). МПЛ-ның Даргазы, АӨР-нуң Президентизи А. А. Нетога башкаткан Ангола Улус Республиканың партия-күрүне делегациязы октябрь 13-те Совет Эвилелиниден чоруушкын.

Ташкент аэропортунга вал-чыларны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартия ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының орлаачызы П. Я. Страутманис, албанның өске-дээ кижилери удээн.

А. А. Нето чоруптарының мурнунда парлалга конференциязынга чүве чугаалаш, ССРЭ-ге чоруп турганының түңнелдеп база совет-ангола харылзааларның улам ыңайгы хогжүлдезиниң перспективаларын бедии-биле үнелээн.

Л. И. Брежневтиң интервьюзунуң сөзүн дептер кылдыр үндүрген

СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары Л. И. Брежневтиң Франциз телевидениеге 1976 чылдың октябрь 5-те дамчыткан интервьюзунуң сөзүн Политиктиг литература парлап үндүрер чер дептер кылдыр чырыкче үндүрген. Депterни массалыг тираж-биле парлаан.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң Германия Демократтыг Республикага чоруушкынын бедии-биле

Германия Демократтыг Республикага Л. И. Брежневтиң чоруушкынын бедии-биле ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Председатели Вилли Штоф, ГДР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Председатели Вилли Сток,

ТӨРЭЭН ЧУРТКА — ХӨЙ ӨЛҮКТҮ

Бистин республикавис РСФСР-ниң девискээриндө эң хөй аңныыр-тывыжыны бөрүп турар черлериниң бирээзи. 80 ажыг яаны-бүрү аңнар болгаш 300 хире куш аймаа тайга, сыннарда саватшыныр турар.

Аңчыларның тыпкан өлүүн өске чурттарже үндүр соорткөн турарындан аңгыда, өлүк аймаалдан чүүз-бүрү ишкөн-хеп кылыр фабрикаларынче киирип турар. Киш, диин, күзеп, кырза, ас, дырбактыг кежик шагдан тура сургажаан, тыва черниң үнелиг байлаа апарган.

Тывавын аңчылары 1975 чылда аңнаыр-тывыжының болгаш өлүк белеткелиниң планын чедиишкиниг күүседкен. Күрүнеге өлүк дуваарының чыл планы 112 хуу, ооң иштинде аңнаыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң күрээнүмүр ажыл-агыйлары 102, республиканың хөреглекчидер аволелиниң коопаңнаыр ажыл-агыйлары 114 хуу күүседкен. 180 муң диин, 2900 кииш кештерөн болгаш оскө-даа өлүктү дужаагаан.

1976 чылда 400 муң рубль өлүктү күрүнеге дужаары көрдүнген. Өлүк аңнарын 60 чылдың октябрь 25-тен эгелеп аңнаар, дүмүлүг аңнарны октябрь 10-дан бөөр аңнап киргеп.

Аңнаыр-тывыш сезонун организастыг эрттирөри баш удур хынамчалыг белеткелдеп кол хамаажыр. Бо хүннерде аңнаыр ажыл-агыйларында аңчыларның семинар-слөттары эртип, оларга эрткен чылдың түңнелдерин болгаш чаа сорулгаларны чугаалажып, ажыктыг саналгаларны солчуп турарлар. Ооң шаа аңчылар ол слөттарга аңнаыр-тывыш техникалының мурнакчы дүржүлгалы-биле таныжып, аң кежин канчаар шынарлыг соңгун аныяктарга сүмелеп турары ажыктыг.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталының бөлүүлөр 2500 ажыг аңчылар «чымчак алдын» тывыжынче аъттанып. Оларны четтир-сан-ныг ок-чемзек, аъш-чем, идик-хеп аймаа-биле хамдырар. Аңчылар шуптузу билеттериин болгаш бооларының бүрүткелин чогуур өйүнде ыяап кылдыртып алыр ужурлуг.

Амгы үеде аңнаар черлерде 1600 бичии бажыңнарны септеп белеткээн, 500 майгынарны даараап, аңчыларга берген. 260 демир суугуларны болгаш оскө-даа дериг-херекседдерни кылып белеткээн. 1200 шаңдерпин, 800 аъттарны, автомашиналарны, тракторларны, ӧң ырак черлерже чоруур вертолөттарны аңчыларның эргеленүнө тилчиткен.

Тыпкан өлүктүң шынары план күүселдезинге кол черни ээлээр ужурлуг. Бо талазы-биле эртикен чылын ээлээн чидириглиг болгап бис. Өлүктүң шынарынга 50 муң рубль чедир алдынмайн барган. Ол дээрге бүтүү хүлээп алдынган өлүктүң 10 хуузу-дур. Шынарның чавыланының кол чылдагааны аңнаыр кежин соңгун турар үеде, олче чогуур ынчаптей салбас, алгыны хөй-күчүк болдурөр, овааырымча чокка ора-тыртыш каар, бышкактарын шын эвес кезер чорук ажылдаш шынарын кудуладып турар. Ооң түңнелинде үнелиг ыяштың ортаа 10—12 хуу кудулаа турар. Чижээ, диин кежиниң бир дугаар сортунун ортаа 2 рубль 40 копеек турда, оңу ортумаа-биле 2 рубльже дужаап. 40 копеек чедир албайн турары коңгуг четпес.

Өлүк тывыжы аңчы кижиниң мергежилиндеп база хамаажыр. Ол ыттыг чораап, боолуг аңнаары-биле кадыкапканы ажыглап. дүзакты салып биларн эргежок чугуда.

Аңнаыр-тывыш ажыл агыйлары боттарынга быжыглаан участоктарны тодарадып, 30—40 муң га черниң девискээринге аңнаар хүлээлгелиг.

Өлүк аңнарын дилеп тыварында ыт аңчы кижиге удуг дүзакны чедирөр. Ынаыг болганда арыг ужаалыг эки аңчы ыттарны өстүрөр сорулгалыг.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР:
Ынаныштыг хоолайлар

Курсининиң септөлге-механика ,завводу суггарынга чөткилеринге херек улуг диаметрлиг металл хоолайларның чаа хевирин бүдүрүп эгелээн. Ол хоолайларны күүдүүлүг чавшкыннаалдырылга системаларынга чер иштинден суг сорулурарынга ажыглаар.

Ол хоолайларның хамаары аңаа ыңдыг хоолайлардан барык-ла беш катап чуга. Бымыг болзун база дадарбазын дээш оларның даштын тускай цехке цемент-элезин ыаът-биле шыпкан. Шак ыңдыг «ыаттарлыг» хоолайлар чартык чүс чыл дургузумда үрелбес.

УКРАИНА:
Кан камналгазы

Харьковтуң өрүк машиналары кылыр заводунуң коллективи аңаа бетонну ажыглап турган, күүдүүг бульдозерлер кылырда кан камналгазын чедип алган. Шак ынчаар солуурун Харьковтуң автомобиль-орук институдунуң өртөмденнери сүмелээн. Олар довурактың кезер болгаш дажыглаар херекселдиң чаа технологиязын ажылдап кыланнар. Ам ооң даштыңы ханаваа ыяштан чуга кылгаш, оларның аразынга бетонну кончуг сырый кылдыр тырып кааp апарган. Шак ынчаар кылган аар «таранның» бажыы биезги хевээр болур болгаш машина бүрүзүнден чүс ажыг килограмм кан камнаттынар.

Ындыг чаа херекселдерниг бульдозерлерниң баштайгы бөлүү шылгалданы чедиишкинниг эртнен.

КИРГИЗИЯ:
Суг даг кырынче үне бээр

Киргизияның бедик даглар-лыг Джумгa районунда улуг насос станциязының тудуу эгелээн. Ол станция Джумгал хемниң суун ийи чүс метр бедиче үндүр сордургаш, ону кан хоолайлар дамчыштыр «Чаек» совхозтуң дагда кур шөлдеринче аксыптар.

1976—1980 чылдарда черни мелиорастаарының планының дугайында СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын бөттандырбышаан, Киргизияның ирригаторлары Тянь-Шаньга элээн каш ыңдыг станцияларны тудуп, магистралдыг каналдарны казып, ажыглалда суггарылга системаларын эвелерип турар. Бо чылдың эгезинден бээр сес муң хире гектар черлерни суггарган, он-он муң гектар өдарларны суглардырган.

Киргизияга суггартынган черлер чер болгаш мал ажылының продукциязын ийи-үш катап улгаттырар, ажыл-агыйларның орулгаларын бедидер арганы бээр.

АРМЕНИЯ:
Кижиниң дузалакчылары

Ийи-үш хире доос-караларга курт дүшкен будун ыяштыгдаа камгалап ап болур. Чамдык ажыктыг насекомнар үнүштерни довузунаштырар, техниктиг үнелиг болгаш эм продуктуларны бээр. Насекомнарның аразында кижиниң шынчы өңнүктери эвээш эвес. Оларны камгалаарының дугайын Даг черлерниң бойдус камгалалының делегей комитединиң секцияларының бирээзиниң Ереванга болган човулел хуралынга чугаалашкан. Ол хуралдың ажылынга Совет Эвилелиниң, Болгарияның, Польшаның болгаш Чехословакияның специалистери киришкен.

— Совет Эвилелиниң «кызыл дептеринде» үнелиг дириг амытаннар-биле чергелештир дыка хөй ажыктыг насекомнар: тас арылар, кымысмаяктар, дүмүүг арылар база бар. Ынчалза-даа олар кижиниң камгалаары негеттинип турар өңнүктериниң шупгузу ол эвес болуп турар. Ынчангаш ол хуралга оларның дажызын ам-даа уламчылаар дугайында айтырыгны кодургени база таварылга эвес — деп, Даг черлериң бойдус камгалалының делегей комитединиң даргазы профессор Х. П. Мириманян СЭТАның корреспондентизинге чугаалаан.

Ажыктыг насекомнарны камгалаар талазы-биле бистиң чуртувуста улуг ажылды чорудуп турар. Тянь-Шаньда болгаш Кавказта бедик даглардың альпий зоналарынга, дагларда өдарларга болгаш шыктарга тускай камгалал черлерин тургузар деп турар.

Эртемниң хөгжүзүн-биле холбаштыр кодээ ажыл-агыйның болгаш ыяш ажыл-агыйының хоралаңчылара-рынга удур демиселди биологтуг арга-биле чорудар арга бар апарган. Дыка хөй республикаларда биолабе-раториялярны тургускан, оларга ажыктыг насекомнарны — трихограммаларны өстүргеш, хоеу-шөлдерже салып чорудуптар. Ол амытаннар хоралаңчыларны узуткап каапгар. Ындыг арга чамдык химикаттарны ажыглаарынга бедзарга, бойдуска когарал чедирбес.

Бүгү чурттуң девискээринге ажыктыг насекомнарны камгалаарын организастаары кодээ ажыл-агый будүрүлгезинниң продуктулуг чоруун бедидерин-ге дузаалаар.

КАЗАХСТАН:
Уран чүүл кадагалалы

Казах ССР-ниң күрүненiң уран чүүл музейи Алма-Атада амыттынган. Аңаа тускайлап тутткан бажында он дөрт зал бар.

Он беш муң экспонаттар — ол дээрге күрүненiң Т. Г. Шевченко аттыг казах уран чүүл галереязының база нацинал уран чүүл музейининиң барын-ла дөртем чыл дургузунда ажыл-чорудулгазының түңнели-дир. Оларның баазазынга чаа музейни тургускан. Чыгдынган коллекциялар орус, совет, барын европейни, амгы уран чүүлдүң база ол ышкаш Чөөн чүк улустарының уран чүүлүнүң бөлүктерин тургузар арганы берген.

Үнезиниң талазы-биле ол экспонаттар чуртта чыгдынган эң үнелиг чүүлдерниң бирээзи болуп турар. Ада-чурт нульту-разының чоргаараалы болуп турар мастерлерниң боттарының кылган ажылдары — И. Аргуновтуң, Ф. Рокотовтуң, В. Тропининиң чураан портреттери, А. Сабрасовтуң, И. Левитанның, А. Куинджиниң пейзаттары база бар. В. Перовтуң, И. Репининиң, И. Крамскийниң ажылдарын ол музейден көрүп болур.

Даштыңы мастерлерниң чогаалдарының дыка хөй коллекциязы бар.

УЗБЕКИСТАН:
Ырак чылдар

Ташкентиге режиссёр Камиль Ярматовтуң «Ырак чөөн чылдар» деп кинофильминиң башгайгы көрүлдези болган. Чаа кино Туркестанга революстуг тулчуушкуннарга турас-каатгынган, ол тулчуушкуннар Социалистиг Ууш-ажылдың Маадыры, сураглыг ол узбек режиссёрнуң чогаадыкчы ажылында нол тема болуп турар. Ол кинофильм Хорезмниң Улусчу Совет Республиказының тургустунганының бөлгаш басмачылар-биле демиселдиң дугайын чугаалап турар. Ярматов боду — ол үениң кызыл-шеригизи, ол болуушкуннарның база кирээничизи.

Кол рольдарда — ССРЭ-ниң улустуң артизи Шукур Бурханов, узбек театрының сураглыг артистери Замир Мухамеданов, Пулат Самдыкасымов, туриимэн актёр Баба Аннанов.

ДӨРТ МУҢ ТОННА

Ажыл-агыйның экономиказын быжыдып, улам хөгжүдеринге холбаалыг чугула хемчегниң бирээзи малга магадылалдыг чем суурну белеткээри болур. «Күш-ажылдың хостуу» база «Бай-Тал» совхозтарының ол талазы-биле кыйгырыын деткивишаан, «Чыраа-Бажы» совхозтуң коллективи чамдык хемчеглерни организастап чоруткан.

Ынчаар соруглаңы чедиишкиниг күүседиринге ажылдың графигин тургускаш, сигең, малдың өске-даа чемнерин белеткээр даалганы бригада, ферма бүрүзүнге берген, онаалдаа звено, малчын бүрүзүнге бар. Күш-ажылдың чурумун саңгыр, техниканы будүрүкчүлүг ажыглаар. Үүле-херектиң будүнгүрүн, шынарын бедидер айтырыг социалистиг чарышлың кол негелдеринге ыңдыг.

Моон түңнелинде совхоз 3943 тонна сигенни белеткээн. Ол болза бүрүүлге планында көрдүнгенинден 143 тонна хөй болган. Октябрьның бештен оңга чедир 57 тонна сигенни немей белеткээн. Бүгү-эвилелдиң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнге. Совет Тыванын 32 чыл байырлалынга үткүштүр 4000 тонна сигенни белеткеп алганы бүтүн күш-ажылчы коллективиниң чедиишкининиң бөлүүзүнүң.

Шык-Бажы, Дөң-Терек, Малчылык шөлдеринде олуртаан хөй-чаанда күүседип, азы хептеп даараанының, аштаанының шынары багай болур болза чагыкчыларын өй-шаанда, эки шынарлыг кылырын хандырар дээш хууда чагыглар бүүгүвүр хеп даараар болгаш септээр фабриканың коллективи күжениишкиниг ажылдакчылары ажылдың шынарынче кичээнгейни күштелдирген. Ажылдың шынарын эжижидерпиин талазы-биле комплекстиг хемчегларни чыл эгезинден тура-ла ажылдап кылган, ооң боттандырылгазын чедип алыр дээш ажыл чоруп турар.

Чаа модэның хептерин чөөге бараалгадып, ындыг көрүлдерни эрттиргилээн бис. Шөнар хыналдазын чорудар тускай комиссия тургустунган. Неделяның среда савында ол комиссия бригадаларда, цехтерде даарап турар хептерниң азы химиктиг аштал-ганың шынарын хынаа көрүлээр. Кайдыг-бир четпестер, илереттингеп болза буруулуг кижиниң тыпкаш, дораан эде кылдырар. Чамдык таварылгада хеп эде кылдынмас, чагыкчының пегелдезинге дүүштпес апарган болза, буруулуг кижи чагыгның өртээн ээзиниге төлөөрүнге чедир хемчегни ап турар. Хептя шуут үрей кылыр таварылгалар бисте барык болбас апарган. Колдуунда-ла улуг эвес эде кылышкынынарның соонда чагыгларның ээлери дедир ап алгылаар.

Продукцияның шынарын эжижидериниң талазы-биле ажылдарны моов соңгаар-даа чорудар болгаш аңгы үеде шынарны башкарарының системазынче шилчиириниг белеткенип турар бис.

Фабриканың ажыл-херээнде четпестер чок деп болбас. Күш-ажылды организастаашында, ажылчыннар оргуузунга инженизидилге-массалыг ажылдар чорударында четпестер, ажыглаттынмайн турар курлавырлар бар. Чамдык бригадалар планның онаалдаларын күүседпейн турар. Хожудеп турар бригадаларны мурнакчыларның денгелинге чедирер дээш, ында ажылдап турар ажылчын бүрүзү-биле тускай ажылды чорудуп, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш хемчегларни боттандырар ужурлуг бис.

Баштайгы чылдың сеңгү кварталы эгелээн. Планның онаалдаларны чедиишкиниг күүседир. Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы белеткелиг үткүүр дээш бистиң коллектив күжениишкиниг ажылдап турар.

Г. ДОВААДОР,
хууда чагыглар ёаугаар хеп даараар фабриканың директору.

ЧАГЫГЛАРНЫ ЭКИ ШЫНАРЛЫГ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Онгу беш чылдың баштайгы чымында планның онаалдаларны чедиишкиниг күүседир, чөнүң чагыгларын өй-шаанда, эки шынарлыг кылырын хандырар дээш хууда чагыглар бүүгүвүр хеп даараар болгаш септээр фабриканың коллективи күжениишкиниг ажылдакчылары ажылдың шынарынче кичээнгейни күштелдирген. Ажылдың шынарын эжижидерпиин талазы-биле комплекстиг хемчегларни чыл эгезинден тура-ла ажылдап кылган, ооң боттандырылгазын чедип алыр дээш ажыл чоруп турар.

Чаа модэның хептерин чөөге бараалгадып, ындыг көрүлдерни эрттиргилээн бис. Шөнар хыналдазын чорудар тускай комиссия тургустунган. Неделяның среда савында ол комиссия бригадаларда, цехтерде даарап турар хептерниң азы химиктиг аштал-ганың шынарын хынаа көрүлээр. Кайдыг-бир четпестер, илереттингеп болза буруулуг кижиниң тыпкаш, дораан эде кылдырар. Чамдык таварылгада хеп эде кылдынмас, чагыкчының пегелдезинге дүүштпес апарган болза, буруулуг кижи чагыгның өртээн ээзиниге төлөөрүнге чедир хемчегни ап турар. Хептя шуут үрей кылыр таварылгалар бисте барык болбас апарган. Колдуунда-ла улуг эвес эде кылышкынынарның соонда чагыгларның ээлери дедир ап алгылаар.

Продукцияның шынарын эжижидерпиин талазы-биле ажылдарны моов соңгаар-даа чорудар болгаш аңгы үеде шынарны башкарарының системазынче шилчиириниг белеткенип турар бис.

Фабриканың ажыл-херээнде четпестер чок деп болбас. Күш-ажылды организастаашында, ажылчыннар оргуузунга инженизидилге-массалыг ажылдар чорударында четпестер, ажыглаттынмайн турар курлавырлар бар. Чамдык бригадалар планның онаалдаларын күүседпейн турар. Хожудеп турар бригадаларны мурнакчыларның денгелинге чедирер дээш, ында ажылдап турар ажылчын бүрүзү-биле тускай ажылды чорудуп, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш хемчегларни боттандырар ужурлуг бис.

Баштайгы чылдың сеңгү кварталы эгелээн. Планның онаалдаларны чедиишкиниг күүседир. Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы белеткелиг үткүүр дээш бистиң коллектив күжениишкиниг ажылдап турар.

Г. ДОВААДОР,
хууда чагыглар ёаугаар хеп даараар фабриканың директору.

ФОТОИНФОРМАЦИЯ

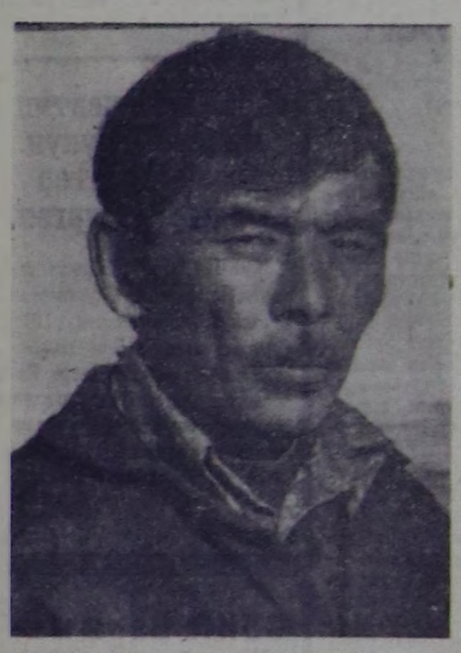

Максим Хомушку Эрзин районда «Мөрен» колхозтуң кол агроному. Ол Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумун 16 чыл бурунгаар доосказ-ла Эрзин районнуң ажыл-агыйдарынга баштайгы күш-ажылчы базымнарын эгелээн. «Мөрен» колхозтуң тараажылары бо чылын 1 га чердеп 7,8 центнер дүжүттү алган. Шак ол чедиишкинде Максим Хомушкунуң (үстүнде чурукта) киирген үлүг-хуузу база бар.

* * *

Комсомолчу Нарын Донгак Бии-Хем районда Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи. Ол ай, квартал планнарын доктаамал 130—140 хуу күүседип турар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл ооңуң байырлалынга чедир 20 шаа хонук арткан. Аңаа күш-ажылчы белеткелиг ужуражыр дээш чарыш чер болганда кэйбарган.

Аныяк хоорай Ак-Довуракты улеттүр будүрүлгелеринде, тудуг, транспорт организацияларында бо байырлалга үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш кэлбарган.

Ак-Довуракты автотранспорт будүрүлгезинниң коллективи планның онаалдаларын чүгле күүседир эвес, а харын ажыр күүседир дээш ажылдап келген. Кызымак киштиң түңнели өөрүнчүг болган. Чылда алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткенин автотранспортчулар чоскта чаа рапортташ. Бо коллективтиң кежигүннери эрткен 9 айларда эки ажылдап, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген.

Чоокта чаа коллективтиң хуралы болуп эрткен. Түс-түс чолаачыларның болгаш бригадаларының күш-ажылын эде организастап, шимчээр составты тогумчалыг ажыглавышаан, автомобильдерни септээрин, ооң техниктиг хандырылгазын мегзинизастап, ажылдың шынарын бедидип тургаш, чаа-чаа курлавырларны дилеп тыварын планнаш, немелде социалистиг хүлээлгелерни коллектив кежигүнүнер алган.

Он айларның планның онаалдаларын автотранспортчулар октябрь 20-де күүседирин болгаш планнан ажыр 83 мун тонна улус ажыл-агый чүгүн дажыглаарын, 1250 мун тонна-километрин эртип, планнан ажыр 12 мун пассажирлерни аргыштырарын, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 0,5 хуу өстүрөрин, 105 комплект автодүгүйүү, 62000 литр кывар-чаар материалларны камнап алырын хүлээнген.

Комсомолчу-аныяктарның В. Козловка удуртукан бригадазы, Х. Тумгаевтиң, А. Михайловтуң бригадалары база бедиткен хүлээлгелерни алган. Автотранспорт ажылдакчыларының хуну — октябрь 31-де 11 айларның планын күүседирин олар шиитпирлээн.

Коллективтиң 50 ажыг чолаачылары онгу беш чылдың планның онаалдаларын 4,5 чылда күүседирин хүлээнген.

ПЛАНЫН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Ак-Довуракты амыдыралга хамдырылга комбинадының ажыл-ишчилери эрткен тос айларда чедиишкиниг ажылдаан. Олар чонга ачы-дуза чедирериниң планын 102,4 хуу күүседип, хоорайның үлеттүр будүрүлгелериниң ортуузунда чарышка тийлекчидерниң бирээзи болган.

Бо ажыл-ишчи коллективте ажылынга бердинген, чонунга мактадыг мурнакчылар хөй. Ылангыя идик даараар мастер Б. Григорян 9 айларның планнаг онаалдаадын 184,4 хуу, шак септээр мастер А. Сулейман 120,5 хуу, хеп даараар мастерлер В. Нохабова, З. Оржак олар планнаг онаалдаларын түс-туста 115,9 болгаш 119 хуу күүсеткеннер.

Ол ышкаш чурук тыртыпгар, баш таарар цехтер 9 айларда бүдүрүлге программазын база ажыр күүсеттинер.

БИСТИҢ КОРР.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

«Хараалаңчыг-даа, шугулдаңчыг-даа» деп ыгелиг М. Мергеделейниң чагаазы сентябрь 4-те парлаттынган. Республиканың Иштики херектер министерстволуунуң ажылдакчыларынга хамаарылгалыг № 4 ясли-садик дугаймында ук чагаалда бижээн. Аңаа ада-иелер уругларын машиналыг чедирнин, ап турарындан ол чоок-кавында тарып олуртаан мяштар, чаңан үүштерни, өчбаазын чечектерни сапка бастырын турарын илереткен.

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министриниң ораңанчызы В. Ф. Филимоновтуң редакциязга дыңнатканы:

Ясли-садтың чоок-кавызы машина чоруп, тургузарынга тааарышпазы шын. Моон соңгаар ол девискээрге ында уруглардыг ада-иелериниң машиналыг келбезин дыннаткан. Маңаа хамаарыштыр № 4 ясли-сад чоогунга автомашина тургузарын чөпшээреливиниң демдээн тургузар айтыышкынны КАИ начальниги В. Бриханов алган.

ЧӨВҮЛЕЛГЕ СӨЗҮН БЕРГЕН

Эрткен чайын Бии-Хем районнуң редакциязга чагаа келген. «Саян» совхозтуң ажылчыннары Эрес-оол Настык-оол болгаш ооң кадайы Валентина Шап-оол уругларынын кижизидилгезинче сагыш салбас, арагалап, төлеп чогу-биле чаңнап турарын ында бижээн.

СЭПП районнуң хөрээшөммөр ортуузунга эмыл чоруудар ниидизиниң эргеленчизи М. Ноябуйнуң тус чагаага хамаарыштыр бисче дыңнатканы:

Чагаанның изи-биле хыналданы кылган. Ында чамдык фактылар бадыткаттынган. Совхозта быжаа азырап турар, дөрт уругнуң иезин В. Шап-оолдуң ооңуң хевиндеп чарылганы шын. Э. Настык-оол хоорай кайра-даа ажылдавайн, арагалап, уруглар кижизидилгезинге үлүүн киирбейн келген. Ону тус черде коллө Советтиң кичээнгейинге киирген.

Суурда херээженнер чөвүлелинге В. Шап-оолду келдиртип, чугаалашкан. Ооң чамдыкта арагалаптарының таварылгалары турган. Моон соңгаар чыпп калган ыяыг чанчылгы каап, уругларының өөредилге, кижизидилгезинге кол кичээнгей салырын ол ааваан.

Черниң аныяк ээлери

ДАДЫГЫЫШКЫН

Күш-ажылчы кижиларлиг школаларга боттандырып чорударынга өөренүкчилерниң бүдүрүлге бригадалары, арга-арыг болуктери улуг рольдуг боон келген. Эрткен чайын пиак ыдыг бригадаларга болгаш болуктерге, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлеринге он мун ажыг уруглар ажылдап турган. Уруглар 1,5 муң гектар черни болбаазырадып, ийи муң гектар черге чаш ыяштарны тарып олуртkан. Ол ышкаш 508 тонна сиген, 206 тонна будук-бүрү белеткеттинген, 400 тонна саваны болгеи, 45 муң хойну кыргаап...

Чанчыл болган республика елёдунга уругларың кылган ажылдарын түүнеп, мурнакчыларны шилнап мактаан. Чадаананың № 1 школазының бүдүрүлге бригадазы эң тергиин болгаш, бирги черни ээлээп. Бригадага бирги чергенниң дипломун, ортектиг белекти—«Темп» деп магнитофонну тывыскан. Ийиги черни ээлээп Тураның аныяк дуржулгачыларынга ийиги чергенниң дипломуун транзистор-биле кады тывыскан. Үшкү черип Эрги-Барлыктың бүдүрүлге бригадазы алган.

Школачыларның арга-арыг болуктеринден — Шагаан-Арыгның № 1 школазынга бирги черни, Балгазың школазының арга-арыг болүүнге ийиги черни, сарыг-сепчилерге — үшкү черни түс-туста тыпсып, шилнап мактаан.

Амгы үеде школага негелдеп хаңызы-биле билбилеп, школачыларның күш-ажылын организастап, оларның ажылдаарынга материалдыг баазаны быжыглап тургузарынга ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелерниң ачы-дузаазы улуг. Ыяш ажыл-агый эргелелиниң начальнигы Т. И. Вороиков, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң директору Т. К. Пичен-оол, С. К. Тока аттыг совхозтуң директору Б. И. Горячев, «Кызыл тараачын» совхозтуң директору С. А. Докучин, «Хемчик» совхозтуң директору О. Д. Сарыглар дээш өске-даа удуртукчулар бо талазы-биле сагыш човангыр чоруун коргузуп келгеннер.

Аныяк патуралистерниң болгаш дуржулгачыларның республика елёдунга республиканың барык шупту районнарындан 200 ажыг школачы кириишкен. Слёттуң киржикчилери арга-дуржулгазын солчуп, ажыл-херектериниң дугайын бот-боттарынга соңуургатkан.

— Бистиң бригадавыс СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң баазазында турар. Биске бижыглаан 67 гектар черде кызыл-тасты тарып, картофельди, кукурузаны, погаларны остүрүп турар бис. Гектар черге онаалыр 110 центнер погаа алыр хүлээгевисти 146 центнерге чедирген бис—деп, Чадаананың № 1 школазының бүдүрүлге бригадазының бригадири Олег Окап елётка илеткээн.

Школачы тракториетерниң зона маргылдазының чемпиону Сат Чечек бо чайын Алтай крайга эрткен зона маргылдазының дугайын соңуургадып тургаалаан. Ылгы түлүк маргылдааның хүнү аңаа уттундурбас. Маргылдажыры ыдыг-ла амыр эвес болган. Республиканың аттаарлары, эш-өөрүнүң, башкыларының чагыг созуу уругну сорук киирип, тиилелгеже кыйгырган. Бо бүгүнүң түнелинде тиилелгени чедип алган. Зона маргылдазының чемпионунуң кожаазы болгаш алдын медаль Москваның Тимирязев аттыг кодээ ажыл-агый академиязынче конкурстан дашкаар өөренип кирер эргени берип турар. Күш-ажылга ханы хандыкшылдың, ону хүндүлеп көрүүшкүнүң үнези ол хире боор-дур. Сат Чечек ам онгу класста өөренип турар. Ол бодунуң өөрү комсомолчуларбиле кады Улуг Октябрьның 60 чылынга уткуптур шалыпчы алдан педелгга киржир соруулганы салып алган.

18 тонна сигенни, 30 тонна будук-бүрүнү белеткээн, 22 тонна саваң болдунген. Чайгы суггарылгага ооллар база дузалажып турган, хой кыргылдазынга хой уруглар кириишкен дээрзин Бай-Тайганың «Бай-Тал» совхозтуң өөренүкчилер бригадазының бригадири Лида Монгуш слётка чугаалаан. Бо бригада колдуунда хову ажылынче угланыышкынныг. 15 га черде тарып остүрген кызылтастың гектар бүрүзүнден 12 центнер дужүттуг баштайгы удаада алганнар. Школаны бо чылын доозан 33 дооскучу торээн совхозунда ажылдап артып калган.

Элегее ортумак школазының бүдүрүлге бригадазы республикада база сураглыг апарган. Оон кежигүннери бүдүн чыл дургузуида ажылдап турар. Хой ооллаашкынының үезинде уруглар саңманцинтеп тургаанар. 22 хонукта 1641 чаш хураганны остүргеп, малчыларга хүлээткен. Уруглар хой кыргылдазынга эң идепкейлиг кириишкен. Бланғыя Римма Куулар, Юрий Сана-Хөө оңаа ышлгираан.

Үстүк классчы тос уруг чай дургузунда фермага саанчылап турган. Хоочун саанчылар уругларга дузалажып, боттарының мергежилгиге өөреткеп.

Республикада бүдүрүлге бригадалары хой. Оларның төлээлекчилерге ажыл-херектериниң дугайын өөрүнге чугаалап, санал-оналын солушманнар. Чаа-Холдуң, Бажың-Алаакты, Аянгатының, Ак-Туругнуң школачылары база шиитиге ажыктыг күш-ажылбиле улуг кижилерни өөртүп, оларның макталыгына төлептиг боон турарлар.

Балгазың школазының арга-арыг болүүнүң ажылы солун. Ук болүк тургустунга-ла 10 чыл болган. Уруглар бойдустуң ёзулуг оюкчтеря болу бергеннер. Арга-арыгны өртен камгалаарынга, куштарга уя тудуп, оларны остүрерингe дузалап, янзы-бүрү эм оттарны чыып, аптекага дужаап турар.

Балгазынчыларның дуржулга ажылы оңаагай. Хады-биле пошту хайнакташтырып, оларны тарып остүрүп турар. Уруглар шатомпикте озумнерин хой чылдар дургузупла хайгаарап, остүрүп келгеннер. Школазда биология башкызы Антонина Семёновна Пепелеева бригаданы он чыл дургузуида үзүктел чок удуртуп турар.

Сарыг-Сепчик болгаш Самагалдайның арга-арыгжылары баштайгы шенелделерин кылып эгелээн. Оларга чедишкиннерин күзеп каалыңар.

Уругларның күш-ажылчы херектери солун болгаш хой талалыг-дыр. Оларны «Эр хейлер!» деп мактаар бис.

М. ФИЛИМОНОВА.

делегей бо хүннерде

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның чедиишкиннери

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ККОнуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязында Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң делегациязы 1975 чылда ЭДЧ-ниң ажыл-чорудулгазының дончулалын ында тараткан. Ол үезиниң дургузунда ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар экономика болгаш артем күүзүн улгаттырарының, делегей экономиказынга боттарының туруштарын бижыглаарының оруу-биле чаа улуг базымны кылган деп, дончулалда айтып турар.

Комплекстиг программаның хемчеглерин чедиишкинниг боттандырып турар чорук социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазын чаа, уламна бедик чадаже көдүрген деп ол документиде демдеглээн. Комплекстиг программаны хүлээп алганының соонда үеде (1971 чылдың июль) ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар болгаш оларның төлээлеттирген органнары база организациялары экономиктиг болгаш артем-техниктиг кады ажылдажылганың дугайында ЭДЧ-ниң хемчээлдеринге ажылдан кылган хөй талалыг 160 дугуржулганы, ооң иштинде соңуургалдыг чурттарның демнеиг күзенишкиннерибиле чаа үлетүр объектилерин тургузар дугайында 10 дугуржулганы, бүдүрүлгени специализастаарының болгаш кооперастаарының дугайында 50 дугуржулганы, артем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле 80 дугуржулганы чаргап.

Комплекстиг программаны амыдыралга боттандырар талазы-биле беш чылдың ажылының түнели социалистиг тургузутуун күжүнүң болгаш кедергей улуг болдунар арталарының дугайын, социалистиг интернационализмниң, күрүнелиг тускай догуламашкынын, хамаарышпас чоруун болгаш национал эрге-ажыктарын хүндүлээрининг, иштики херектериге холгаарлаваазының, бүрүн дең-эргенин, бот-бодунга ажыктыг болуруун база эң хуузунун удурдедир дузалажылгазының амыдыралга хынаттынган принциптеринге үндезилеттинген экономиктиг харылзаалардың артык күштүг чоруунуң дугайын бүзүрелдинбиле кереглеп турар деп, дончулалда онзалап демдеглээн.

1975 чылда Чөвүлелдиң органнары ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның 1976—1980 чылдарда артем-техниктиг кады ажылдажылгазының планнарын ажылдан кылган, од планнарга үндезилөш, айттынган үеде артем-техниктиг кады ажылдажылганың ниити планын база кылып тургускан. Ол планга артемниң болгаш техниканың талазы-биле 200 ажыг эң-не чугула айтырыгларны киирген.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарының хогжүн эгелеп турар чурттар-биле кады ажылдажылгазы чедиишкинниг кадбарын турар, ооң чугула индустриализациязынга, хамаарышпас национал экономиказын тургузарынга, ооң күрүне секторун калбартырынга база быжыглаарынга деткимче коргузэри болуп турар.

Амгы үеде ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар хогжүн эгелеп турар 64 чуртка деткимче коргузуп турар. 1975 чылда оларның-биле эксиомиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында 240 ажыг дугуржулганы чаргаан.

Барыын парлалга Пекинде болуушкуннар дугайында

ЛОНДОН. (СЭТА). «Бүзүрел болур түүлдерге даянып турар» бодунуң Пекинде корреспондентизиниң ККП ТКниң Политбюрозунуң дорт чежигүннерин түүп хоргудаанының дугайында медеглелин «Дейли Телеграф» солун парлаан. Оларның аразында Цзян Цин (Мао Цзе-дунуун кадайы), бодап турары-биле алырга, ККП ТК-ниң даргазының ораалакчызы Ван Хунь-вэнь, Курсоветтиң премьериниң ораалакчызы Чжан Чунь-цяо болгаш Яо Вэнь-юань бар. Олар шупгузу «Шанхай бодуу» деп адаар болүкке хамаарыжыр болгаш оларны, Лондон солуунуң дыннатканы-биле алырга, «күрүне эргилдезин кылыр деп турганы дээш буруудадыпп» хоргудаан.

Лондонуң өске солуппарының бадыткап турары-биле алырга, ортаакы авеноюуң 40 хире кыдат албан кижилерин тудуп хоргудаан. оларның аразында культура министри Юй Хуей-юн болгаш Мао Цзедунуун чэзин Мао Юань-синь, а ол ышкаш «Женьминь Жибао» солуунуң база радиоюуң харылсалгалыг ажылдакчылары бар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Пекинде үей дипломаттарның бодалыбиле алырга, Цзян Цинни болгаш албашның өске-даа кижилерин тудуп хоргудаанының дугайында англи парлалганың дынадыы ёзулуг ыын боон болур деп, Франс Пресс агентилели дыннаткан. Соолгу хүнперде кыдат албан чергелериниң төлээлекчилери Пекинде чамдык даштыкы дипломаттарга күрүне эргилдезин кылыр дээш ораладажышкын болган болгаш оон соонда тудуп хоргудаашкынынарны чоруткан дугайын партийжи дээди кадрларга база политкомиссарларга дынаткан дээрзин медеглээн деп, агентство бадыткаан.

Американың айтырыгларын шиитпирлээриниң программазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чурттуң социал-экономиктиг чидыг айтырыгларын күнажылчы улустуң кол эргежыктарынга дүүштүр шиитпирлээрининг боттуг программазын америк соңгукчуларга АКШ-тың Коммунистиг партизы саналдаан. АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалыпга коммунистериниң кандидазы, Коммунистиг партияның Чингине секретары Гэс Холл «Паблик Бродкастинг Сервис» деп телепрограммага түве чугаалаан, ындыг медеглелди кылган.

Соңгулда мурнуунуң амгы кампаниязының үезинде америк коммунистер айтырыгларны дээштин-биле шиитпирлээрин саналдаан, а буржуазийн кол партияларының кандидаттары чуртту мурнунда туруп турар айтырыгларга дегбезин ораладышканнар деп, Г. Холл айтыкаан. Чижек кылдыр Гэс Холл амгы үеде 10 млн. американнарны хаара туткан ажыл чок чоруктуң айтырымын киирген. 10 млн. кижиге ажыл бээрингe дузалаар база үргүлүү ажыл чок бөөн келгеннерин ажылга киирип алырының айтырыын шиитпирлээрингe тодаргай саналдарны Компартия ийин удуртуп.

Расизм-биле демпеселдиң эргежок тутулазының коммунистерининг кандидады демдеглээн. Раса ылгай көөр чоруктуң кандыг-бир хевирингe таваражын турар 40 млн. американнарның конституциялыг эргелерин үреп турар расизмге удур тодаргай хемчегерин ап чорудар мындыг үе келген деп, ол медеглээн. Коммунистиг партияның соңгулда мурнуун программазы расизминиң актыларын хоойлу ёзугаар ap-бабап шивлер кылдыр тургузарын санаадаан.

Америк хоорайларның кризизиниң айтырыгларынга Коммунистиг партияның Чингине секретары оңаа кичээнгейин салган. Каттышкан Штаттарга бүгү американнарга бажыңнарны, квартираларны тударын, школаларны, эмнелгелерин, уруглар садтарын тударын, шиитпирлээрин ажыл-херекчи болгаш ажыктыг транспортуун системазын тургузарын хаара туткан чаа чаартылга программазы негеттинип турар деп, ол демдеглээн.

Бо чылын корпорациялар 130 млрд. доллар орулга-кончаалы алырлар. 100 млрд. доларны ап алгаш, ону социал айтырыгларны шиитпирлээрингe ажыглаалынар деп бис саналдаар бис деп, Г. Холл немээн.

Энергетиктиг комплексти болгаш үлетпүрүүн өске-даа адырларын национализастаары, банкыларны, телефон компанияларны болгаш өскелерин-даа улустуң опчузу кылдыр шилчидерин дээш Компартия демпеежин турар деп, ол уламчылаан.

Американың айтырыгларын шиитпирлээриниң программазы

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). Улустуң эрге-чагыргалың черчер органнарының муниципалдыг ассамблеяларының депутаттарының октябрь 10-да болган соңгулдаларынга бадылаашкынның баштайгы ээлчээнниң түңнелдерин ында чарлаан. Анаа 5 миллион 282 муң кижи, аны соңгукчуларның 95,2 хуузу киришкен.

Соңгукчуларның эң-не бодук идепкейлиг чоруу куба улустуң быжыг чаңгыс эвиинин, эш Фидель Кастрога баштаткан Коммунистиг партияны болгаш революстуг чаваны долгандыр ооң сырый каттышкынының база бир бадыткалы болган деп, анаа болган парлалга конференциязынга чүве чугаалаан Кубаның Компартиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, национал соңгулда комиссиязының даргазы Блас Рока онзалап демдеглээн.

Соңгулдаларны бүзүлүг улусчу демократиянның өскү илереи деп, Куба Республиканың президентизи Освальдо Дортикос адаан. Ол бодунуң политиктиг бедик башкап чоруун коргускен деп, ол чугаалаан.

УЛУСТУҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Бадылаашкынның баштайгы ээлчээнде 7.888 депутаттарны соңгаан. Кандидаттарның кадыыы-даа чогуур санныг бадылаашкынны чедип албаан кыдаг округтарга соңгулдаларның ийиги ээлчээн октябрь 17-де чорудар.

Күрүнеп башкарарының паа, демократтыг системазыны тургузарынга идепкейлиг-биле киржип турар куба улустуң сеткил-сагыжын даштыкы тергинделген Кубаны хостаары дээш демпеездиң хоорчуну, 112 харлыг соңгукчу Амадо Нов Баяса мынча дең илереткен: «Хосе Мартинин болгаш Антонио Масонуң тускарынга адванга бистиң демпеежин турган бүгү чыыткылыг идеалдарывыстың амыдыралга боттанылгазының хереглиг болдум».

Ю. СВЕРДЛОВ,
Н. ЧИГИРЬ.

Анголаны хөстаары дээш Улусчу шимчээшкинниң (МПЛА) удуртулгазы-биле бодунуң хамаарышпас чоруунуң дайзыннарын чыыча шапкаш, ангола улус тайбың келир үеник тудуушкунун чоруда берген.

ЧУРУКТАРДА: найысылайда Төп телеграфтың бамыңы; массалыг митингилерге болгаш чысиаалдарга Анголаның ажылчы чоннары МПЛА-ны деткип турарын илереткен (Уамбо хоорай).

Е. КОРШУНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Англи коммунистерниң туружу

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияда чидыг экономиктиг кризистиң, инфляциязының чыыдагайы болза, дайын соонда чыыдарда демократ-даа, консерватор-даа чазактарның улуг бизнести деткээн политиказы болур деп, машина тудукчуларының профсоюзелериниң бастелеттининг Религобританиязының Коммунистиязының Чингине секретары Г. Макленнаның парлап үндүрген түүлүнде демдеглээн.

Инфляция-биле демпеселге хемчег кылдыр ажылчы чоннарның ажыл төлевирин улгаттырбазынга Коммунистиг партия шиитпирлээ-биле удурлаашкын турар болгаш марыпай-сыр өске курсту чорударым—чурттакчы чоннуң садыл алыр аргазын улгаттырарын эргежок чугула деп саналаар дээрзин Г. Макленнаи бижээн. Ол сорулталар-биле ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин, а ол ышкаш пенсиларны улгатгырар, ортектерни база квартира төлевирин улгаттырбас ужурлуг.

Оон-биле кады хуу компаниялариың орулга-кончаларын кыналгаарлаар, орулга-кончаага үндүргүү улгаттырар база даштыкыже капитал-ды үндүр соортүрүге контрольду тургузар деп, ол чүүлде онзалап айтыкаан.

Англи экономиканы экижилерниң аразында үлетүрде национализастаттынган секторну калбартырып, черже тырыгдалдарын улуу-биле кызырарын, Англияның даштыкы садыын, эң ылангыя соңвалютаг хогжүдерин Г. Макленнаи айтыкап.

ЧОРГААРЛАНЫРЫ Ч Ө П Т Үү Г

Дарган дээрге, кижиге дораан-на: моочек шыгаанар, күдер мага-бот, улуг азы бяче маскалар, аар дожу, күчүлүг хорук азы демир кызылар чылыныг печка сагыдырар. «Улуг-Хая» совхозтуң төп мастерскаязынче бар чораан, ында чаңгыс эвес дарганнар, механизаторлар барын, дехтер айы-биле хаймыныг ишти бодап, ол бүгү шупту-ла халаамга корупчуктелип турган ышкаш болду.

— Ажылдың кайы-даа участогунда кижи бүрүзү онаашкан үүле-херээнге хандыкшылдыг, ажыл шагын будурукчулуг ажыглаарынга чүкулдуг. Ооң иштинде эң-не чымыштыг кижилер дарганнар-ла болгай. Оларның дугайын хойну чыыдары күзенчиг—деп, хол инженер Д. Л. Бобровскийниң чугаалаанын, МТМ-те баргаш улам-на будуредим.

Тонмысып, ажылын чыыдыкаан дарганым О. Ы. Кандан кайнын ирги дээрзин, чай чок ажылдан тургаанарның бирээзинден айтырдым.

— Мен-дир мен—диве-ле, чаңымда бо. Шолбап карактарлыг, чолдаксымаар сыныг, ажылче сундукkан моолуг эш, хаваапда дерип чотпушаан, менче эвилеп көрүп келди...

Оон дожу кырында салган кызыл демирни масканы шоо хаң, а дөргөп ээлгир эде салып турда эптиин, мергежилин кижи магадап-ла хаймас.

Үр-даа болбаан. Механизатор оол келгеп:—Дүргеп дузалаашпаан дээш өөрүп четтирдим. Ондар Ымыжыкович. Мээң кац аъдым ам тура дүшпес—дээш, ыылдырын чагыын алгаш чорупту. Ооң адынга ыак ыдыг пороп мактал чаңгыс хүнде безин хөй удаа болгулаар.

Часкы хову ажылынып, малга чем белеткелиниң, күзүү дүжүт ажаалдазының хүнәргинде механизатор, ылангыя дарган кижиге эң-не харыысалга, чымыштыг ию онаажыр. Кандыг септелгелер, техниктиг эдилгелер МТМ-те келбес дээр. Ол бүгүнү дүрген, ыынарлыг будурер—негелде ыдыг, ону Ондар Ымыжыкович эки билир.

Улуг-Хемге коллективтиг ажыл-агыйлар тургуступун эгелээн чылдардан бээр дарганнан келген. Аът дагаазы, андазын биле, терге болгаш шаңактан эгелээп, ооң кылбас-ла чүвели чок чораан. Бурунгаар хогжулдете, техника ковудээнинге холбаштыр бижинп, арга-мергежилин ол үргүлүү бедидип келген.

О. Ы. Кандан ус дарган ажылынга ам 30 чыл ашкан, ол аразында чеже үүле-херекти будурбээн, ол мергежилге чеже ашнык кадрларны өөретпээн деэр. «Улуг-Хая» совхозтуң коллективи Ондар Ымыжыковичиниң 1974 чылда пенсиже удаан. Анаа олутка дөстүнмес, алыыдан будуштуг кижи болганындан Ондар Ымыжыкович дарганнар ажылын ам-даа уламчылавышпаан.

К НАТНИЙ-ООЛ.

СОЦИАЛИЗМ ЭКОНОМИКАЗЫНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫН ӨӨРЕНИП ТУРАР

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Социализминиң делегей системазының экономика институду бо чылын 15 чыл оюн демдеглеп эрттирген. Ол чылдарның дургузунда ук институт улуг эртем төвү кылдыр хуула берген. Ында 250 ажыг ажылданчылар бар, оларның аразында эртемнериниң 24 доктору болгаш 108 кандидат бар. ПМА-ның корреспондентизи Сергей Ломанинниң дилээп ёзугаар институттуң ажыл-чорудулгазының дугайын ук институттуң эртем секретары Герман Александрович ВЛАСКИН мынчаар чугаалаан:

— Бистиң институдувус дөрт кол угланыышкын ёзугаар ажылдап турар. Бистер сайзырагай социалистиг пиитилеп тургузуушкунуун экономиктиг айтырыгларын, ооң политиктиг структуразының интернационалчы алыс утказын, социалистиг демократияның хогжулдезиниң сорулгаларын, ЭДЧ-ниң талазынга экономиктиг кадыүлүү ажылдажылганың хевирлерин өөренип көрүп турар бис. Социализмниң делегей системазының институду акы-дуңма күрүнелериниң академиктиг 40 институду-биле эртем талазы-биле харылзааларны тудуп турар. 20 тема талазы-биле шинчилелди олар кады чорудуп турар.

Амгы бо беш чылда эртемденнериниң чүтүлө сорулгаларының бирээзи болза социалистиг дем каттыштырылганың (1990—2000 чылдар) перспективтиг моделин ажылдап кылыры болур.

— Ону тургузарының нелелдери кандыг ирги?

— Эрткен беш чылда ЭДЧ кежигүнү чурттарның индустриязы сайзырагай капиталистиг чурттарның үлетпүрүнге децпээрге ооп дөрт катап дүрген хогжээн, социалистиг дем каттыштырылга чурттары ам күүзүлүг материал-техниктиг баазалыг апарган. Ол үе дургузунда социалистиг күрүнелериниң национал орулгазы пиитизибиле 30 хуу, чоңлуң кижи бүрүзүнге опаштыр боттуг орулгалар — 29 хуу өскен. Сан-түңнерни децпештирерге ол улам билдинип келир болгай. Чижээлээрге, кан эвилдиңерни ЭДЧ кежигүнү чурттарга 193 млн. тонна, а Европаның экономиктиг пиитилежилге чурттарынга —126 млн. тонна болган. 1975 чылда электроэнергия ажыдап кылыры ЭДЧ кежигүнү чурттарга 1386 млрд. киловатт-сак, а «Ниити рынок» күрүнелерингe 1010 млрд. киловатт-сак четкен. ЭДЧ кежигүнү чурттарның талазынга экономиктиг социалистиг харылзааларның чаа үе-чадалының дугайында бодаар үе келген. Кады ажылдажылганы улам хаңыладыр база сайзырагайжыдар болгаш социалистиг экономиктиг интеграцияны хогжүдерининг 15—20 чылдар дургузунда чадаалар аайы-биле боттандырар Комплекстиг программаның хемчеглерининг кол кезиин күүсеткен соопла кады ажылдажылганың эң эптиг хевирлерининг болгаш арганарының дугайында айтырыгны практика экономиктиг эртеминиң мурнунга тургузуптары чайлап чок.

— Социалистиг дем каттыштырылганың перспективтиг моделин чугаалап олур ышкаш силер, чаа хевирниң ол харылзаалары ЭДЧ-ниң талазынга кандыг болурул?

— 1990 — 2000 чылдарда социалистиг дем каттыштырылганың перспективтиг моделиниң национал экономикаларының чоокшулажырынга үндезилээш, чаңгыс ай интернационалчы улус ажылагый комплекизин хевирлеп тургузарының чорудулгазының чайлап чогун болгаш аргазын хойге көргүзер ужурлуг. Экономиктиг дем каттыштырылганың ындыг моделин тургузары социалистиг күрүнелериниң политиктиг болгаш идеологтуг кады ажылдажылганың улам хаңыладыры-биле чергелештир хогжүүр, чүге дизе ол чурттарның улустарын пиитизорулга — коммунистиг пиитилеадын тургузар сорулга каттыштырып турар. Социалистиг дем каттыштырылганың перспективтиг моделиниң дугайын чугаалап тургаш, экономиктиг болгаш политиктиг интеграцияның дээди үе-чадаамында ук чорудулга «национальяларның эки тура эвилелиниң» чайгыс ай социал-экономиктиг болгаш пиитилепполитиктиг организмниң хевирлеттинип тургустунарынга чедирин эккээр деп чүвени барымдаалап турар бис. Чогум-на ооң-биле В. И. Ленин келир үеде бүгү делегейниң экономиктиг харылзааларын холбай көрүп чораан. «Интернационализмниң болгаш демократизмниң пиститиктиг база модель-биле бир дөмей. экономиктиг саналашкың социалистиг пиитилелге бүгү национальяларның дүрген чоокшулажырын болгаш каттыжарын негеп турар» деп, В. И. Ленинниң чугаалаары амгы үеде кончуг чугула болуп турар. Шинчилажок ындыг пиитилеп орулга чүге ырак эвес келир үеде тургуступун болур.

— 1990 чылга чедир ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарының социалистиг экономиктиг интеграциязын канчаар көрүп турар силер?

— Богун стратегтиг кол сорулга болза бот-боттарынга ажыктыг, делегейниң күшажыл хуваалдазынга үндезилоот, социалистиг чурттарның национал ажыл-агый структуразын хогжүдерин бот-боттарынга улам таарыштыр база дүүштүр чорударын хандырары болур.

1990 чылга чедир пятеграцияның хогжүдерининг чүгула угланыышкыннарының биреэзи — чурттарның хереглелдерин бүрүн хандырар сорулга-биле оттуулар түүлдерниң, энергетиканың болгаш чигат комплекстерин хогжүдери, материалдарның кол-кол хевирлерин болгаш улус ажыл-агыйын техника-биле чаартыр дээш дерилгелерин будуреп дугуржулгалыг хогжүдерин хандырар, чоңнуд этп-чем, баралп талазыбиле хереглелин хандырарынга күзенишкиннерни каттыштырар дээш ышкап чүгула ыдыг айтырыгларны хей талалыг үндезинге шиитпирлээри.

ЭДЧ кежигүнү чурттарның интеграциязының будурүлгези ук институт ЭДЧ кежигүнү чурттарының кады ажылдажылганың үр хуусалыг программаларын белеткөрингe киржир. Шинчлалгаш институттуң мурнунда боттандырар сорулгалар улуг деп чүве мээн-на иделеп-дир.

(ПМА).

1976 чылдың акша-бараан лотереязының немелде (чаа чыл) үндүрүлгези

«1976 чылдың акша-бараан лотереязының немелде (чаа чыл) үндүрүлгезиниң дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1976 чылдың июль 29-та № 426 доктаалынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1975 чылдың декабрь 18-те № 714 доктаалын удуртулга болдурарын, районнарга болгаш Кызыл хоорайга лотереяның хуваалдазын база контроль онаалдаларын чорударын Тыва АССР-ниң Сан министерствозунга болгаш лотереяның негелделерип калбаабиле чыыдарын республика солуппарының редакцияларынга, телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле комитетке даваскан.

БҮГҮ НАЗЫНЫНДА

Кижиниң чуртталгазында уттувдурбас үелер, болуушкуннар, онзагай таварылгалар кайы хөй болгулаар. Амыдыралче улуг оруктү эгелээн үеди хоочун башкы Чооду Чамзыровна Куурапмай кажан-даа утпаз.

1932 чыл. Тыва бижиктиң чопга пептереп турган үеин ол.

Бир-ле хүк Куурапмай Берт-дагның эдээнде шаттарга кадарып хүнзээн хойларын кежээки кызыл хүн барыын чүкте ашкалакта аалының кодунунга чедирип келген. Өөнго кирип кээрге, адазы Чамзыр ногаан хөректе изиг шайын шөлээнп кончуг кудуп ап, оорепген чаштыны-биле шөлүредир аартап олурган.

— Хойларың эки хүнзеди бе? Доңдуң бо, уруум?—деп адазы айтырган.

— Чок, доңмадым, хойларым эки хүнзеди—деп харылзаан.

— Мен богун кожуун товуге чордум. Бистиң арбан-сумуларның аныяк-оскенин өөредир школа деп чүве ажыдар дээнин дыңнадым...

Удаваанда ол уруун Теректиг-Хемден кожуун товү Самагалдайга чедир аъдынга ушкарын чедирип каан.

Школачы чылдар билдиртпейн эрте берген. Куурапмай ынчаардагы эге школаны чедиишкининг доозкаш, Берт-Даг сумузунга арбо даргазынга ажылдай берген. Бир чыл ажыл чорда кожуунның культура килдизинден келдирткен бижик колген.

Самагалдайга чедип келгеш, культура килдизинге кирип кээрге, ооң даргазы Михаил Паадымович Ешпек сумулардан келген оолдар, уруглар-биле чүтааалашкап олурган.

— Силерни маңаа келдиртккен херээ мындыг чүве, дуңмаларым. Бистиң Тыва Арат Республиканың кожууннарында чаа бижикке чоңшу өөредир шимчээшкин улам калбарып турар. Ооң-биле чергелештир башкылар база чедипшестээн. Ынчангаш силерни республика төвүнде башкы техникумунуң чанында башкының түр курузунче чорудар аңвар-дыр бис—деп мындыг.

Чооду Куурапмай кады чоруур аш-оорү-биле шанактыг аътка үш хонуп чораан, Кызылга чедип келген. Кедээге оскен урутта хоорайга кээрге хөлчок солун болган. Езулуглө көрбээн түүлдерин ол аңаа бир-ле дугаарында көрген. Кызылдың башкы техникумунуң башкылары оларны эки утпуп, хүзээп алган. Ынчаардагы техникумнуң башкылары Алексей Белек-Байыр, Агрипина Конгарова, Леонид Чадамба, Степан Сарыг-оол олар кызымак ажылдап, сургуулдарны эртем-номга өөредир дээш бүтү күжүн салып турган...

Чооду Чамзыровна башкының алды айлыг курузуп доозкаш, Шуурмак, Бай-Хөл сумуларынга организастаттынган чайлаг школаларынга барып, бир-бир ай ажыг башкылап ажылдаан. Улуг, бичө чоннуң эртем-билигже түткүлү, сонуургалы улуг болганын ынчаарда ол магадаан. Ол-ла чылдың күзүнүнде Самагалдай эге школазынга башкылап эгелээн. Чооду Чамзыровна-биле кады башкылаар А. Чараш-оол, Б. Дүшүүн олар ажылдап турганнар. Өзүп орар бичии чаштарны эртем-сургуулга өөредиринге четчир бааза тургустунмаан: ном, кыдырааш, будук, демир-үжүк тынызбас, ховар үе болгай.

Ооң амыдыралында уттувдурбас төөгүлүг үениң бирээзи Тыванның Совет Эвилелиниң составынга киргени болуур. «Тыва Совет Эвилелиниң составынга киргең соонда башкылап ажылдаары дыка чиик апарган. Өөредилге номнары, херекселдер албазо» — деп хоочун башкы чүтаалап турар. Ынчан Чооду Чамзыровна Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг школазынга ажылдап турган. Лермонтовтуң, Пушкинниң, Горькийниң болгаш өске-даа чүтаалчыларның чогаалдары-биле аңаа бир-ле дугаарында танышып эгелээн. Оң-ла үеде школаның башкылар коллективтери башкылаашкынның чаа аргаларын шинээдип, педагогика-биле чеңгелеп турган. Эң алдынгы сураглыг совет педагог А. С. Макаренконуң кижизидилге ажылының талазы-биле бижээн ажылдары хөй-хөй ажыктыг үүлдерин башкылар коллективинге берген.

1954 чылда Чооду Чамзыровна Тес-Хем районнуң Үшпулаа эге школазынның эргелекчизинге томуйлаткан. Эге школаның ажылын, өөредилге-материалдыг баазазын экижидер дээш ооң киирген үлүг-хуузу улуг болган. Ол чылын Үшпулаа сумузу суурлуг байдалче чаа-ла шилчин эгелеп турган. Суурлуг школазындан ажыдаары дыка чиик апарган. Өөредилге номнары, хереклер албазо» — деп хоочун башкы чүтаалап турар. Ынчан Чооду Чамзыровна Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг школазынга ажылдап турган. Лермонтовтуң, Пушкинниң, Горькийниң болгаш өске-даа чүтаалчыларның чогаалдары-биле аңаа бир-ле дугаарында танышып эгелээн. Оң-ла үеде школаның башкылар коллективтери башкылаашкынның чаа аргаларын шинээдип, педагогика-биле чеңгелеп турган. Эң алдынгы сураглыг совет педагог А. С. Макаренконуң кижизидилге ажылының талазы-биле бижээн ажылдары хөй-хөй ажыктыг үүлдерин башкылар коллективинге берген.

Ооң ажыл-херээн бедин-биле үнелеп, Ленинчи юбилей медалы-биле болгаш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан. Ол ышкаш эртекен 1975 чылда эки ажылдааны дээш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле база шаңнаткан. Хоочун башкының эртип келген оруундан каш демдегледи кысказы-биле бижиирге мында.

Ч. СҮЛДҮМ.

УРУГЛАР ЧУГААЗЫ

5 харлыг Урана:

— Оларда пионер кижи чөптур аа, ачай?—деп айтырган.

— Чоп ынча дээрим ол, уруум?

— Шагда-ла башың бээр болду чоп. Ам база бербээнмер ышканыл. Мегечизи ынчугдурлар аа. Пионер турганнар болза, мегелевес ийик.

* * *

Бичии уруг аңазындан мынча деп айтырган:

— Ачай, мээң-биле чүге ойнавас сен?

— Ойнап турар чай чем ышкажыл, уруум.

— Чүге чайың чогул?

— Чүге дээрге ажылдап тур мен.

— Чүге ажылдап турар сен?

— Акша ажылдап алыр-ла болгай.

— Акшаны чүге ажылдап алыр чүвел, ачай?

Семи чемгерер дээш...

Бичии уруг бодангаш, харылаан:

— Ачай, мен ам чем чиксевейн тур мен, ынчангаш мээң-биле ойнап кер даан.

* * *

Көдээ үнүп чораан бичии оол мынча деп көөрел олурган:

— Ол өрге деп чүве база бажыңныг чорду, ачай. Кижи моруп каап, бажыңынче бурт-ла дээр чорду.

БИЧИИЛЕРГЕ ШҮЛҮКТЕР

Көрүнчүкке бодуп
Көрүп каштым, таңаап.
Ыглап орган уруг
Ыядып-ла калган.
Улус көрбээн боорга,
Улуг тынгап,—ыят чок.
Карак чажын чоткаш,
Каттырыпкан ирген.

ДҮЖҮ БОЛГАН

Эрес уруг удаап,
Эки душтуг дүлүүн.
Алфавитти доозазын
Адап билир болган.
Отту хонуп кээрге,
Орунунда чыткан.
Адын салыр туржук
«Ав-ны-даа билбес болган.

А. ДОПЧАА.

—●—

А. БАРТО.

БОПУКТАР

Хевээр дуңмам бопуктары
Кедергей өй, тар-даа эвес.
Андрюшкаа кедирерге,
Аажок кайган тургулаар —
Бопуктарын ойнаарак дээш,
Борбаңнадыр туткулаар.
Чаа сатказ бопуу-биле
Шаанга кирер үредилгир:
Шидиглерин шойбелээр,
Чиге кайган шынчылээр.
Андрюша чаптанчыг,
Бопуктарын суйбагылаар.
Боду будуп кедүргеш,
Аңар баазар ойу келген.

А. ДАРЖАЙ очуулдурган.

МОСКВА. Инженер-механик Г. В. Малофеевтиң бажың галереязында ийи чүс хире чуруң санаттынып турар. Бот-тывынгыр чурукчуның чүве чуруур «будуу» шактар механизминериниң иезектери болуп турар. Ынак темазы транспорт. Г. В. Малофеев бодунуң ажыдары-биле транспорттуң бүгү төвүзүн эрте-бурунгу чуузатергелерден болгаш Кулибинниң боду чүгүрер тергезинден эгелээш, космос корабльдеринге чедир чуруп коргуснен.

ЧУРУКТА: Г. В. Малофеев бодунуң бажың галереязында.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ХООЧУН КОНТУГ...

Шыдыраа талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш баштайгы болукте ойнап турар шыырак шыдыраачыларның ортузунга онзагай өскерилге болбаан. Ынчалза-даа ТДЛТЭШИ-нин эртем ажылдакчызы ам ӨБ харлыг М. Д. Бире-оолдуң эрес соруктуг ойнап турары хып дээн чалыы аныяктарга туржук, кымга-даа үлегер. Монгуш Допчунович 1930 чылдарның ийиги чартыынган эгелеп, найысылал Кызылдың бирги чери дээш ойнап, шаңналдыг черлерни удаа-дараа ап чораан, чемпионизп-даа турган. Ол барык дөртен чыл хире авазы-бүрү маргылдаларга киржип келген. Эң шилиндек чемпион ат иледир шыырак дээш шыдыраачылар-биле адаан-моорей салып ойнаары—чалгаа чазып, аңаа шыдыраалаарындан чыгыыттыг. Бо нарын сорулганы Монгуш Допчунович баштайгы салыгларда чедиишкининг күүседип шыдаан. Аштырышкын чок ойнап кел чоруур тудуг инженери Ю. Быков хоочун-биле ужуражы бергеш, омунун ортузунда элээн чигинчиг байдалга турган. Ол хирезинде нояның айыылдан чайладып ап, бодаларын солушкаш, харын-даа хайыннажыр арганыг болган.

Ол-ла кежээ И. Шишигин бо чайыч шеригден чаа халашкан аныяк бирги разрядчы В. Лукановту чиигн-биле уткаш, 3 санныг болуп, ескелерин мурнай берген. Ч. Оюн В. Заворинни, Х. Ондар Ю. Белоозу, Л. Мохов В. Ламинни, И. Беркович С. Наксылды түс-түзунда утпуулаан.

3 салыг соонда Н. Шишигин—3, М. Бичө-оол биле Ю. Быков—2,5—2,5 санныг аштырышкын чок мурнап турар.

Ийиги болуктун шыдыраачыларындан пединституут башкызы Д. Куулар 3 санныг, кымга-даа уттурбаан. Хереэкен шыдыраачыларны баштап турар Л. Соколованың үш салыгда көргүскен түңнелдери база ыңдыг.

Д. САЛЧАК.

ЧААНЧЫГАШ

Очул.: М.Сага.

Чаан оглу чуртап чораан ыргын.

Магалыг, чаагай-даа чаанчыгаш чүве-дир. Ындыг-даа болза күжүр кылыр ажыл тыппас, соңга караанга олурупкаш, эзеп каап, улумуран, боданып орар турган.

Бир-ле катап кудумчуга чаъс чаай берген ыргын. Чаъска чагдырган дилгижек оол соңгадан бакылаган чаанчыгашты көргеш:

— У-у! Кулаан-даа магалыг-дыр! Сээң кулаан биске

тергинин эки майгын-чаглак боол болур-дур—деп чалынган.

Чаанчыгаш орта шынап-ла өөрүп, дилгижектерге, койгунчугаштарга, чараа-чеченчигештерге кулаан улуг майгын кылдыр хере кедүрүп берген. Оларны чаъстан чажырып алган ыргын.

Чаъс-даа эрткен, чаанчыгаш база катап мунгарай берген; чүнү канчаар айыы тыппайн барган. База катап соңга караанга олурупкаш боданып эгелээн.

Чаны-биле койгунчугаш мынап эртип чыда:

— Оо-о! Ажок-да узун хаайлыг-дыр сен! Ыяштар сугтарар болзунза магалыг эвеспе —даан.

Чаанчыгаш амырай берип, ыяштарны, чечектерни, оът-сигенни узун хаайынга суг пактап алгаш, чаштырып, суттарып эгелээн.

А кажан суттарар чүве төнерге база-ла мунгарай берген. Хун ашкаш, карангылаан, сылдыстар көстүп келген. Дүн дүшкен. Дилгижектер, койгунчугаштар, чараа-чеченчигештер шупту удаан. Чүгле чангыс чаанчыгаш удуваан, чүнү канчаар чоор деп бодаңмышаан.

Хенертен улуг от көрүп каан. «Өрт үнген-дир!» — деп чаанчыгаш бодаан. Ыяштар, чечектер суттарып турганын сактып келгеш, хемче маңнаан. Эңдере суг пактап алгаш келгеш, хып чыткан үнү кезектеп, бир төжекти өжүрген.

Авчыгаштар оттуп каап, чаанчыгаштың орт өөрүп казынга байыр чедирип, аргазын орт өжүрүкчүзү кылдыр төөйлээн ыргын.

Чаанчыгаш-даа аажок чоргаар апарган. Кыланнаш домир бөрт кедипкен, аргага орт болу бербезин дээш ону келиг чоруп турар. Чамдыкта бөргүнүн ишпинге суг куткаш, корабльчигештер ажыдирерин дилгижекке, койгунакка чоп-шээрээр-даа.

Г. ЦЫФЕРОВ.

СЕРГЕК БОЛУРУНУҢ АППАРАДЫ

Чехтиң эртем-техниказ ниитилелиниң ажыдыышкынналарын болгаш чаартыкчы саналдарын хогжүдүп шингээдир институттуң тургусканы чаа үүлүг—Чехословак вонизаторну ынча деп адаан. Ол бөдүүн ажыктыг хереселди хөй кижилер ажылдап турар черлериниң — транспортка, чуртталга бажыңнарынга, эмнелгелерге, хөй-ниити черлеринге агаар арыгларынга хереглээр. Ионнан каап агаар туруп шыпаарын эвээжедип, сергедирин шенелде коргускен. Ол ышкаш бо чаа Чехословак аппарат өске мындыг аппараттарга деңнээрге хорааы чок болган.

СҮТ ДУЗАЛААР

Хүнде-ле шин стакан сүт ижер болуп, ажын ратындан зарырыгы элээп кымырар деп, Токионуң рак айтырыгларының талазы-биле институдунда доктор Т. Хирами айыткан. Ол дугаймы АКШ-ка болган эртем конференциязынга доктор медеглээн.

Мооң мурнумда Япония сүттү болгаш сүттеп кылган продукцияларны чемге ажылларын ковудеткен турган.

ТАЙГАНЫҢ БАЙЛАА

ЧИТА. (СЭТА-ның корр. Л. Фадеев). Байкал мындың тайга-сыннарының ачылары октябрь оң йинде изюбрларның консервалаш каан бо сезонда эң соолгу мыйыстарын болбаазырадыр кылыр будуруге черлерниче чудуруп чоруткан.

Он-он ачылар тайга-сыннарга барып тывыш ажылыпта киришкеннер. Меңзиниң ыяш үлеттүр ажыл-агый черинде ачылары В. Севастьянов биле В. Ковалев олар эң улуг олчалыг болганнар. Севастьянов барык беш килограмм мыйыстыг, Ковалёв—дөрт ажыг килограмм изюбр мыйызын дужаганнар.

Бо чылын Байкал мындың ачылары 160 килограмм мыйысты заводтарже чоруткан. Оон-биле беш муң хире литр үнелиг эм—пантокрипин белеткеп ап болур.

ЭРТЕ-БУРУНГУ ХООРАЙДА МУЗЕЙ

Афрасиаб деп эрте-бурунгу хоорайдан археологтар бистап эрага чедир VI-V вектерге хамаарыжыр камгалал хаванын тыпкан.

— Амгы үеде фортификастыг тудугларны шинчилеп көөрге, шаг-шаанда Самаркандының түүйбудан кылган беш метр бедик хапа-биле хериннээни бадыткаттынып турар—деп, эртем мандидады Шарип Ташходжаев чугаалаан. Бистиң эрага чедир V вектеле Чөөн чүктүң улуг товуя чедип метр бедик хапа-биле хериичээн турган.

Бо хоорайга келир туристер ордунуң артынчызыны болган камгалал херимин көөрге, шаг-шаанда Самаркандының түүйбудан кылган беш метр бедик хапа-биле херимээни бадыткаттынып турар—деп, эртем мандидады Шарип Ташходжаев чугаалаан. Бистиң эрага чедир V вектеле Чөөн чүктүң улуг товуя чедип метр бедик хапа-биле хериичээн турган.

Бо хоорайга келир туристер ордунуң артынчызыны болган камгалал херимин көөрге, шаг-шаанда Самаркандының түүйбудан кылган беш метр бедик хапа-биле хериичээн турган.

Самарканд хоорай.

АСТЕРОИДТЕР—УЧЁТТА

Марс биле Юпитерниң аразында каш метрден чүс-түс километр чедир диаметрлиг бичии планеталар — астероидтер шимчеп чоруп турар. Оны хайгаараарга билдиннес түүлдер база тургулаар. Үш чурттарының обсерваторииларында улаштыр 1941, 1956, 1971 чылдарда «ажиктаны» демдеглеткен дугаары чок дээр телозу-биле база ыңдыг болган. Ол дээрге ады-адгы эвес, а чаңгыс планета деп ажыдыышкынны Рига чурттуг астроном, физика-математика эртемнериниң кандидады М. А. Дирикис хепертен кылган. Ол бодуңуң түңнелдерин электроннуг санаалга машиназының санаавы-биле бадыткап үндезилээн. Ынчаар тодаткан материалдың кезиин астероидтер шинчилээр талазы-биле делегей топтерииче чоруткан.

Латвияның университединде М. А. Дирикис удуртка обсерватория эки шинчилеттинмээн элээп каш астероидтерни учётта алган. Немелде хайгаараалдар, саналашкыннар оларны долузу-биле ажыдарынга эртемденнерге дузалаар.

Рига хоорай.

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУҢ

БҮГҮ СИБИРЬНИҢ ЧУРУУ

Сибирь дугаймында эң-не баштайгы дыңнадыгларны XI вектиң тоңчүзүнде төөгү бижидилгезинден көрүп болур. XVI вектиң эгезинде Урал улустарының дугаймында баштайгы ураң-чечен чогаалдар коступ келген. «Бүгү Сибирьниң чуруун» Тобольчуруттуг бай кижи оглу Семен Ремензов XVII вектиң тоңчузүнде тургускап. Ажылгыг географ Ремензов талаптылыг тудугжу болгаш чурукчу база чораан. Кремльдиң Чепсек палатазынга биличи бедидип өөренгир-биле ону Москвазже чалаан. Маңаа Сибирь черлериниң шыйыын тургускан. Ол ышкаш Великопермскиниң, Печорискиниң, Поморскиниң, Двинскиниң чуруктарын кылырын база дааскан.

С. МАКОВСКИЯ.

ЭРТЕ-БУРУНГУ ХООРАЙДА МУЗЕЙ

Афрасиаб деп эрте-бурунгу хоорайдан археологтар бистап эрага чедир VI-V вектерге хамаарыжыр камгалал хаванын тыпкан.

— Амгы үеде фортификастыг тудугларны шинчилеп көөрге, шаг-шаанда Самаркандының түүйбудан кылган беш метр бедик хапа-биле хериннээни бадыткаттынып турар—деп, эртем мандидады Шарип Ташходжаев чугаалаан. Бистиң эрага чедир V вектеле Чөөн чүктүң улуг товуя чедип метр бедик хапа-биле хериичээн турган.

Бо хоорайга келир туристер ордунуң артынчызыны болган камгалал херимин көөрге, шаг-шаанда Самаркандының түүйбудан кылган беш метр бедик хапа-биле хериичээн турган.

Самарканд хоорай.

АСТЕРОИДТЕР—УЧЁТТА

Марс биле Юпитерниң аразында каш метрден чүс-түс километр чедир диаметрлиг бичии планеталар — астероидтер шимчеп чоруп турар. Оны хайгаараарга билдиннес түүлдер база тургулаар. Үш чурттарының обсерваторииларында улаштыр 1941, 1956, 1971 чылдарда «ажиктаны» демдеглеткен дугаары чок дээр телозу-биле база ыңдыг болган. Ол дээрге ады-адгы эвес, а чаңгыс планета деп ажыдыышкынны Рига чурттуг астроном, физика-математика эртемнериниң кандидады М. А. Дирикис хепертен кылган. Ол бодуңуң түңнелдерин электроннуг санаалга машиназының санаавы-биле бадыткап үндезилээн. Ынчаар тодаткан материалдың кезиин астероидтер шинчилээр талазы-биле делегей топтерииче чоруткан.

Латвияның университединде М. А. Дирикис удуртка обсерватория эки шинчилеттинмээн элээп каш астероидтерни учётта алган. Немелде хайгаараалдар, саналашкыннар оларны долузу-биле ажыдарынга эртемденнерге дузалаар.

Рига хоорай.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

8.10—М. Горькийниң «Ава» деп романы.
8.50—«Билип алыксаң тур мен». Киножурнал.
9.00—Хөй сериялыг ураң-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Сибирь». 6-гы серия—«Шуургандан кортпас бис».
10.10—«Петя биле бөрү». Музыкалыг телефильм.
10.50—«Бомбүзаектиң аныяктары».
11.35—«Хөглүг нотказар».
11.50—Спортчу программа.
12.15—«Сээң амыдыралыңда ноң».
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—Дезегей конкурстарының лауреады А. Наседкин ойнаар.
13.50—«Москва болгаш москвачылар».
14.20—Хөй сериялыг ураң-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Сибирь». 6-гы серия. «Шуургандан кортпас бис».
15.30—«9-ну студия». Валентин Зорин чорудар.
16.30—«Ыры-76».
17.00—«Үе». Информастыт программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Амыдыралдың шугуму». Документалдыг фильм.
18.20—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин —амыдыралга!» Дамчыдыкта.
18.50—«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры». Дамчыдыкта.
19.05—«Аас-кежиктиг Кукушкин». Ураң-чечен фильм.
19.35—«Тываның неделязы». Информастыт программа.
19.50—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Спортчу программа.
20.50—«9-ну студия». Валентин Зорин чорудар.
21.50—Хөй сериялыг ураң-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Сибирь». 6-гы серия. «Шуургандан кортпас бис».
23.00—23.30—«Үе». Информастыт программа.

ГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин даугаар олурга, бөгүм республикага бүргеп, алгыр, чамдык черлерге бичө хар чаар. Барыын чүк углашкынның хаттың дүргеп секундада 5—10 метрден 10—15 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге дүне 5—10, өске арткаларынга 0—5 градус соок болур. Хүндүс даглыг черлерге 7—12, өске арткаларынга 12—18 градус чылыг болур. Автоорукторга көстүү эки.

Республика шайысталынга шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк углашкынның хаттың дүргеп секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0—2 градус соок, а хүндүс 5—7 градус чылыг болур.

Редактор
В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өске чагаажар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рикки Тикки Тави» 9.30, 11.10, 15.10, Киноклуб: «Келир үениң даймичызы» 16.50, «Чаа испанияр» 12.50, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киноклуб «Дириг амытаннар делегейинде». «Адыр, сеңи шиңме!» 15.00. Кипочыныды 10.00, «Оларым дилеп турар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кок койгуннар» 15.00, «Алтын дагаарынга эгелээн» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

1976 чыдың февраль 13-те Кызыл КАИ-ниң Валерий Дырынаевич Лоспан-Доржуга тывыскан УД серияныг 734117 дугаарлыг чоланчы шынзылгазы читкен. Ону ам күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харылсалгалыг секретарының 2-23-54, партийже амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлеттүр килдизиниң 2-22-64 чагаа килдизиниң 2-41-27 информацияның база совет тургузуут килдистериниң 2-20-60, корректораарының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат ның 2-23-35, солуң келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАҢЫГ № 1778. Тираж 16331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдедиинің Ном издурер чер, полиграфия болгаш ном садымының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01411.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (10229) 1976 чылдың октябрь 16, суббота | 1925 чылда үдеваълеттингеи | Өртээ 2 коп.

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле – коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа тиилелгелерже бурунгаар!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл оюнга

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл ою далгерезин!

2. Бүгү-делегей төөгүзүнге чаа үе-чаданы—делегейни революшчу ёзу-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчиринниң үезин ажыткан Улуг Октябрь делгерезин!

3. Кезээде дириг революшчу интернационалчы өредиг, империализмге удур, социализминиң болгаш коммунизминиң тиилелгези дээш бүгү чурттарның ажылчы чоннарының демиселиниң тугу—марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, онгу беш чылдың ондур улуг программазын амыдырапга боттандырар дээш демисежиңер!

Коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннерже, бурунгаар!

5. Коммунистер! СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардына болуп, массаларның идеикейлиг организаторлары болгаш кижизидикчилери болуңар!

6. Чер ырынга баштайгы коммунистиг ниитилелдиң тургузукчузу—маадырлыг совет улус чүс-чүс чылдарда алдарлып турзун!

7. Коммунизм тургузуушкунунда кол күш—Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

8. Коммунизминиң идепкейлиг тургузукчузу—алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

9. Коммунизминиң идепкейлиг тургузукчузу — совет улусчу интеллигенция делгерезин!

10. Амылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның бүзулбас эвилели делгерезин! Совет ниитилелдиң идей-политиктиг чаңгыс-эви быжыгып турзун!

11. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының өндур улуг чаалап алыышкыны—ССРЭ-ниң улустарының ачы-дуңма найыралы делгерезин!

12. Эртемниг коммунизминиң партиязы, ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң шылгаттынган авангарды—Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның болгаш улустуң бүзулбас өндур улуг чаңгыс эвин делгерезин!

13. Ёзулуг улусчу эрге-чагырганың органнары—ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин! Социалистиг демократия хөгжүп, быжыып, күрүневи эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгезин калбарып турзун!

14. Совет профэвилелдери! Социалистиг чарыштың база күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле неөрү дээш шинчээшкинин бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш амылдың шынарын бүгү хемчег-биле бедиделинче угландырыңар! Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынче ажылчы чоннарны калбаа-биле хандыкшыдыңар!

Коммунизминиң школазы—совет профэвилелдери делгерезин!

15. Олдар болгаш ыыстәр! Марксисчи-ленинчи өредигни, эртеминиң, техниканың болгаш культураның чедишкиннерин чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! Совет улустуң алдарлыг революшчу, дайынчы болгаш күш-эмжиглиг чаңчылдарын улам көвүдедиңер! СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин чедишкиннинг күүседирин дээш демисежиңер!

16. Коммунистиг партияның идегелдиг дузаланчызы болгаш дайынчы нур күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды—ленинчи комсомол делгерезин!

17. Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң чалбыышты патриотчуларны, күш-ажылчы болгаш хей-ниитичи амыдыралдың идепкейлиг миржикчилери — совет хөрээженнер делгерезин! Уругларны — коммунизминиң келир үедеги тургузукчуларын кижизидеринге бодунуң чүрээниң чылыын берип турар ие-хөрээженге хүндүткел болгаш алдар!

18. Совет дайынчылар! Боттарыңарның дайынчы болгаш политиктиг белеткелиңерин могаг-шылаг чок сайзырапгайгыдыңар, амгы үениң чепсээн болгаш чаа техниканы шиңгээдип алыңар, совет улустуң тайбың күш-ажылын серемчилелдиг болгаш идегелдиг камгалаңар!

ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

19. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Төрээн чуртуң күчүзүнүң болгаш чоннуң чагаг амыдыралының чайгылыш чок кедүрлүүшкүнүнүң үндезини— социалистиг экономиканың улам ыңай өзүлдезин чедип алыр дээш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидерин быжыг туруштуг чедип алыңар!

1976 чылдың планын чедишкинниг күүседири дээш социалистиг чарыштың түгүн бедик тудаар!

20. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, онгу беш чылдың баштайгы чылының планын чедишкинниг күүседири дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардында чоруп турар күш-ажылчы коллективтерге, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга хүндүткел болгаш алдар!

21. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Улус ажылагый планнарын эң-не эвээш чарыгдаңдар-биле долдур болгаш ажыр күүседири дээш идепкейлиг демисежиңер! Пиан, технология болгаш күш-ажыл сагылга-чурумун бүгү хемчег-биле быжыглаңар! Бүдүрүлгениң нурлавырларын ажылагыйжы ёзу-биле ажыглаңар, материал, күш-ажыл болгаш сан нурлавырларының шыңгыы каналгазын чедип алыңар!

22. Үлетпүрүң ажылдакчылары! Бистиң Төрээн чуртувустуң индустриалдыг күчүзүн улам ыңай хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдырапга боттандырар дээш демисежиңер! Техниктиг депшилгени дүргеедиривиң, бүдүрүлге күчүлерин дүрген шиңгээдип алырын болгаш эң дээре ажыглаарын чедип алыңар!

Чаа техниканы болгаш депшилгелиг технологияны орукту калбартыыл!

23. Үлетпүрүң ажылдакчылары! Улустуң хереглелиниң бедик шынарлыг баразаннарын бүдүрерин көвүдедири дээш быжыг туруштуг демисежиңер! Оларның ассортиментизин чаажыдыңар, совет кижилериң хереглелдерин улам-на долузу-биле хандырыңар!

24. Тудугнуң ажылдакчылары! Капитал тудугнуң талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын чедишкиннинг күүседирин дээш демисежиңер! Чаа объектилерни чогуур үезинде ажыглалга киириңер! Дүрген, шынарлыг, каминалгалыг ыыдыр болгаш амгы үениң техниктиг үндезинниге тудуп тургузуңар!

25. Транспорттуң болгаш харылзаанның ажылдакчылары! Транспорттуң болгаш харылзаанның хереглелдерин хөгжүдүүдер база сайзырапгайгыдыңар! Улус ажыл-агыйын хандырарын бүгү хемчег-биле эки-ижидиңер, совет кижилериң хереглелдерин улам-на долу хандырыңар!

26. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП-ниң аграр политиказын амыдырапга идепкейлиг боттандырыңар! Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш химижидериниң, черни мелиорастаарының темпилерин дүргеедиңер! Ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкынга болгаш агроүлетпүр интеграциязынга үндезилээш, бүдүрүлгени специализастаарынче база концентрастаарынче угланыышкынны чүткүлдүг чорудуңар!

27. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш чүткүлдүг демисежип, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидерин чедип алыңар! Черни, техниканы, чемнишчидилгелерни, бүгү материалдыг нурлавырларны эки ажыглаңар!

28. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер база нүрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседириниң бар нурлавырларны эки ажыглаңар! Мал ыыштагладыышкынын чедишкиннинг эрттирер дээш демисежиңер, келир чылдың бедик дүжүдүнүң быжыг үндезинин тургузуңар!

29. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт болгаш белеткел организацияларының ажылдакчыларынга, тараанны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрер база нүрүнеге садар талазы-биле социалистиг бедик хүлээлгелерни чедишкиннинг күүседирин боттарының эрес-шудургу ажыл-ижи-биле хандырган бүгү кижилерге алдар болгаш хүндү!

30. Садыгның, ниитининң чимнемиге черлериниң, амыдырал болгаш коммунал ажыл-агый албан черлериниң ажылдакчылары! Ачы-дуза чедирер черлерни улам идепкейлиг калбартып, сайзырапгайгыдыңар, ажылдың депшилгелиг хевирлерин болгаш арталарын нептередиңер! Совет кижилерни хандырарының бедик культуразы дээш демисежиңер!

31. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ниитилеп өнчүзүн ыдыктыы-биле камгалап болгаш көвүдедиңер! Чиг-этти,

(Уланчызы 2-ги арыында).

ОРБИТАДА «СОЮЗ-23» КОРАБЛЬ

СЭТА-ның дыңнадыы

Корабльдин командири подполковник Вячеслав Дмитриевич Зудов болгаш бортинженери подполковник-инженер Валерий Ильич Рождественский олар составтыг экипаж космостуң башкарылгалыг «Союз-23» корабльин Совет Эвилелинге салып үндүрерин 1976 чылдың октябрь 14-те Москваныы-биле 20 шак 40 минута турда боттандырган.

«Союз-23» корабльди салып үндүргенинин сорулгазы болза «Союз-21» транспорт корабли биле «Салют-5» станцияның кады чоруткан ужудуушкунунуң үезинде 1976 чылдың июльдуң 7-де эгелээн, орбитаның «Салют-5» эртем станциязындан эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни үргүлчүлээри болуп турар.

«Союз-23» корабльдин борт системалары чогумчалыг ажылдап чоруур. экипажтың байдалы эки.

Космонавтылар эштер В. Д. Зудов болгаш В. И. Рождественский ужудуушкуннуң программазын күүседиринче кирипкен.

* * *

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТОП. Космостуң «Союз-23» корабли октябрьның 15-те Москваныы-биле 12 шак турда Чернин он катап дескинген.

Экипажтың дыннатканын болгаш телеметриктиг медээлерни ёзугаар алырга, космонавтылар В. Д. Зудов биле В. И. Рождественскийниң кадыынын байдалы эки. Корабльдин системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Подполковник Вячеслав Дмитриевич ЗУДОВ

Космостуң «Союз-23» кораблиниң командири Вячеслав Дмитриевич Зудов 1942 чылда Горький областын Бор хоорайынга төрүттүнген.

Ол 1963 чылда Балашовта ужудукчуларның дээди шериг ужар чүүл училишезин дооскан, а оон соонда шериг-транспорт ужар чүүлүнге албан эрттирип турган. 1200 хире шакты ужудуп эрттирген. Парашют спортунуң талазы-биле база бирги разрядтыг.

В. Д. Зудов—1963 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Вячеслав Дмитриевич космонавтылар отрядынга 1965 чылда кирген. Космосче ужудуушкуннарга белеткелдиң бүрүн курузун эрткен. Ол үеле тускай ханы билигиниг, техниканы эки билирин, херек кырында космос ужудуушкунунуң байдалдарынга барык-ла домейлештир кылган байдалга эргежок чүгүлә шиитпирни дүрген хүлээп алыр мергежилдиин көргүскен. Башкарар космос корабльдеринин болгаш станцияларының ужудуушкуннарын башкарарынга каш удаа киржип турган.

Подполковник-инженер Валерий Ильич РОЖДЕСТВЕНСКИЙ

Космостуң «Союз-23» кораблиниң бортинженери Валерий Ильич Рождественский 1939 чылда Ленинградка төрүттүнген.

Ол 1961 чылда Ф. Э. Дзержинский аттыг дээди шеригралай инженер училишезин дооскан, оон соонда Шериг-Дээди Флодунуң кезектеринге албан эрттирип турган. Кызыл туктуг Балтий Флодунуң авария-камгалаашкын албанының ханы суг дүвүнче эштип кирер болуунуң командылап турган.

В. И. Рождественский — 1961 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Валерий Ильич космонавтылар отрядынга 1965 чылда кирген. Космосче ужудуушкуннарга белеткелдиң чорудулгазында ол космос техниказының нарын айтырыгларын ханызы-биле тодаргайлап шыдаар, бүгү талазы-биле билиглиг инженер кылдыр бодун көргүскен. Башкарар космос корабльдеринин болгаш станцияларының ужудуушкуннарын башкарарынга каш удаа киржип турган.

Тускай белеткелдиг үезинде янзы-бүрү хевирими самодёттарынга улуг хемчээлдиг ужудуушкун ажылларын күүседкен. Шериг-агаар күштеринин парашют-десант белеткелиниң инструктору болуп турар.

Республиканың күш-ажылчы хүннери

Хүлээлгезин ажыр күүседкен

Онгу беш чылдың бирги чылында Таңды районда «Революциянын чалбыыжы» совхозтуң чер ажылдакчылары тараанын чаагай дүжүдүн өстүргеш, күрүнеге 3800 тонна тараанны садар хүлээлгени чыл эгезинде алган. Соглээн сөстү ажыл-херек кырынга боттандырар дээш совхозтуң ишчилери чер ажылының үнүш-дүжүткүрүн бедиделинче угланган агротехниктиг хемчегларни ап чоруткан. Ол эки түнделдерни берген, төлдерден багай эвес дүжүт өлүп үнген.

Казахстанның партия-ажылагый активиниң хуралынга СЭКП Топ Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан сорулгаларга дүүштүр совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садар талазы-биле чыл бедиткен социалистиг хүлээлгезин алганнар. Мурнунда алган хүлээлгезинге немештир 2200 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирерин аазаннар, азы ниитизи-биле 6000 тоннаны садар.

— Ховуларда үнген чаагай тарааны чидириг чокка ажаап алырынче база күрүнеге тараа садар бедиткен социалистиг хүлээлгени күүседиринче бүгү күштү мөөнээн бис— деп, совхозтуң директору ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады О. П. Чуева чугаалап турар.

Тараа кезип эгелээн хүндеп бөөр механизаторлар, тараажылар эртен дан бажындан орай дүнеге чедир ажылдап, эрес-шудургу чоруун коргузуп турарлар. Ажыл-агый 10 мун ажыг гектар тараа ажаар ужурлуг, ол доостур чоокшулаан.

Тараа ажаап алышкынында совхозтан 50 хире комбайнер ажылдап турар, оларның ортузунда күш-ажылчы чарыш баштайгы хүннерден калбарган. Оон мурнуку одуруунда Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг эдилекчилери Саан Диниг-Кара, Михаил Симонов, хоочун механизатор Чоолу Байыр чоруп орар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш кызымак ажылдаан түнелиинде күрүнеге тараа садар хүлээлгезин ажыр күүседкен. Тодаргайлаарга октябрь 14-ке чедир күрүне шыгжамырынга 6936 тонна тарааны киирген. Ол шыкаш келир чылдың часкы тарылгазынга хереглээр аки шынарлыг үрезинни уруп алган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл оюн күш-ажылчы белектерниг ужуражыр дээш балгазынчылар кызымак ажылдап турарлар.

Бистиң корр.

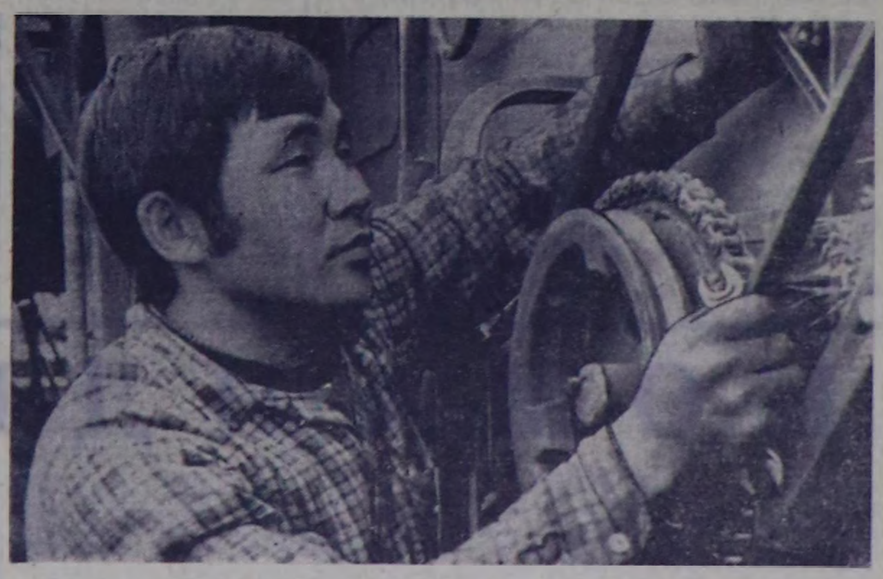

Онгу беш чылдың баштайгы чылында Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң тараажылары багай эвес дүжүттү ажаап алган. Оон ховү-шөлдериндеи сес муң ажыг тонна бедик шынарлыг тараа күрүнеиниң шыгжамырынче киргеи. Ажыл-агыйның тараажылары бо чугула сезонда дүн-хүн чоон ажылдап, планның онаалдазын чедишкиннинг күүсеткени ол.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, мурнакчы комбайнер Александр Аңгыр-оол. Ол хүн нормазын 170—180 хуу күүседил келген.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАРЫШ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому болгаш райкүүском үшкү кварталдың социалистиг чарыжының түнделдерин үндүрүп, тиилекчилерин илереткен.

«Шекпээр» совхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планын ажыр күүсеткеш, чарышка бирги черни алган.

Сүт-бараан фермаларындан «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяа № 1 фермазы тиилекчи болган.

«Хемчик» совхозтуң Сарыглар Тадар-оолга удуртқан хой-жу бригадазы районнуң хойжу бригадаларының аразынга чарышка шылгараан.

Социалистиг чарыштың тиилекчилериниг партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктарын тыпсырын шиитпирлээн.

Х. МОНГУШ.

ДЕПУТАТ СОҢГУКЧУЛАРЫНДА

Кызыл-Мажалыктың Барын талазы № 32 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниг депутат, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу-биле соңгукчуларның ужуражылгазы Кызыл-Мажалыктың Культура бажыныңга болуп эртген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш онгу беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Тываның ажыл-ишчилери канчаар ажылдап турарын, ол ышкаш моон соңгаарги сорулгаларны депутат соңгукчуларга чугаалаан.

Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» каттыжышкынында моторист Саая Шойдак, суурда ургларның музыка школазының башкызы Михаил Хомушку болгаш өскелер-даа ужуражылга хуралынга түве чугаалаашаш, боттарының ажылжин чылганнарга таныштырып, депутатка чагыларын берген.

ӨВҮРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

СЭКП Өвүр райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском бо чылдың үшкү кварталының социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеи.

Ажыл-агыйлардан «Коммунизмче орук» колхозту социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан. Колхоз дүк садарының чыл планын 128 хуу, эът садарының квартал планын 103 хуу, сүттү —106 хуу күүсеткеи.

Хойжу бригадалардан «Торгалыг» совхозтуң Чоззда хойжу бригадазы чүс баш төрүүр хойга онаалтыр 91 хураганны доруктургаш, бир баштан-на 2,7 килограмм дүктү кыргыш алгаш, чарышка бирги черни эзлээн.

Үлетпүр бүдүрүлгелерден районнуң амыдырал хандырылга комбинады тиилекчи болган.

Социалистиг чарыштың тиилекчилериниг СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктарын тывыскан.

М. САЯ.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эртелекчизи.

ЧАРАШ, ТААРЫМЧАЛЫГ КЫЛДЫР

Хавдагайтының амыдырал хандырылга комбинадының коллективи чонга толелтиг бараан болур дээш кызымак ажылдап турар. Ылаңгыя ажыл-ишчилерниң чагаан чагыларын чараш, таарымчалыг кылдыр даараар хемчегларни ап келген.

Комбинаттың ишчилери кылган продукциязының шынарын экижидер дээш демисежип турар. Дирекцияның болгаш хей-ниити организацияларының чоруткан ажылының түңнелинде бүдүрүлге үшкү кварталда продукция бүдүрериниң планы 102,6 хуу, оны сайгарарының планы 114 хуу күүсеткеи.

К. МААДЫ.

ГЕОФИЗИКТИГ РАКЕТАНЫ САЛЫП ҮНДҮРГЕН

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос делгемин тайбың сорулгаларга шинчилээриниң болгаш ажылгаларының талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының программазынга дүүштүр, геофизиктиг «Вертикаль-4» ракетаны 1512 километр бедикте салып үндүрерни ССРЭ-ниң Европа колониң делегээринге ортумак широталарынын 1976 чылдың октябрь 14-те Москваныы-биле 13 шак 50 минута турда боттандырган.

Геофизиктиг «Вертикаль-4» ракета болза Черниң атмосфералыг база ноосферазын, а ол ышкаш Хүнүүн Чер атмосфералыг-биле кыска чалгылыг хереглеериниң үндүредир саадарын комплекстиг шинчилээрин үргүлүүлээриге кордүнген болуп турар.

173 километр бедикке ракетадан аңгылаары берген приборлар контейнеринде Болгар Улус Республикага, Герман Демократтыг Республикага, Совет Эвилелиниг болгаш Чехословак Социалистиг Республикага белеткээн эртем аппаратуразын тургускан.

Геофизиктиг «Вертикаль-4» ракетаның ужудуушкунунуң үезинде ноосферанын кызыбүрү параметрлерин чер кырындан хемчээрин хары угда чоруткан.

«Вертикаль-4» ракетада тургускан эртем аппаратуразын эштеп кылырынга болгаш шенеп көөрүнге, а ол ышкаш ону салып үндүрериге БУР-нун, ГДР-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң специалистери киришкеи.

Кады чоруткан шенелделиин киржикчилери чурттарынын эртем организациялары алынган информацияны ажылдап кылырынче киришкеи.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл оюнга

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

одаар чүүлдү, электроэнергияны, металлы болгаш өске-даа материалдарны каммаарын чедип алыңар!

32. Улус ажыл-агыйының ажылданчылары! Профессионал мергежилиңерни чүткүлдүг бедидип, экономиктиг билиглерни, ажыл-агыйны углап-шиглээриниң болгаш эргелеп башкарарының амгы үеде арталарын шиглээдип алыңар! Күш-амылды эртемге үндезилеп организастаарын, мурнакчы дүрмүлгаларны, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедимишкиннерин бүдүрүлгеге малбан нептередиңер!

33. Инженерлер болгаш техниктер! Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар! СЭКП-ниң XXV съездизиниң эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир талазы-биле салган сорулгаларын амыдыралга идепкейлиг боттандырыңар! Чаа эртем амылдаашкыннарын, чогаадылгаларны болгаш мурнакчы дүрмүлганы бүдүрүлгеге дүргеп нептередирни чедип алыңар!

34. Совет эртемденнер! СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын чедишкинниг күүседир дээш чүткүлдүг демисеңиңер! Эртем шинчилээдириниң амыктыын бедидиңер, эртемниң бүдүрүлгө-биле харылзааларын быжыглаңар, эртемниң чедишкиннерин улус ажыл-агыйынга эң дүргеп нептередирин чедип алыңар!

Коммунизм тургузуушунунга төлептиг салыышкынын киирип турар совет эртемденнерге алдар!

35. Литератураның, уран чүүлдүң болгаш культураның ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүң партийжы болгаш улусчу чоруунуң тугун бедик тудуңар! Боттарыңарның талантыңарны болгаш мергежилиңерни чонга, коммунизмниң хөрээнге-бараан болурунга бериңер, бистиң улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чогаалдарыңы тургузуңар!

36. Улус өредилгезиниң ажылданчылары! Өредилгениң шынарын бүгү хемчег-биле бедидиңер, улус ажыл-агыйынга кадрлар белетиээрин сайгыарыңгаймыдыңар! Өзүп олурар саңгакчыларны коммунизмниң идеалдарының болгаш замы-чаң принциптериниң өзүзунга, өредилгени база күш-амылды медереглиг нөөрүнге киижидиңер!

37. Кадык камгалалының болгаш күш-культураның ажылданчылары! Чонның медицина хандырылгазын эжиидиңер, совет киижилериң хүн бүрүде амыдыралынга күш-культураны идепкейлиг нептередиңер!

38. Революциянық, дайынның болгаш күш-амылдың хөчүннары! Аныяктарның дагдынмычылары! Боттарыңзарның билиглериңерни болгаш дүрмүлгаңарны аныяк оолдар, кыстарга дамчыдып бериңер, совет улустуң революстуг, дайынчы база күш-амылчы чаңчылдарынга аныяк саңгакчыларны киижидиңерингө идепкейлиг киириңер!

39. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чуртуңарга изиг ынак болуңар, эки өөрениңер, күш-амылчы чаңчылдарны шиңгээдип алыңар! Ленинниң хөрээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демисеңчилер болурунга белеткениңер!

40. Амылчын аңгының болгаш бүгү амылчы чоннарның дайынчы марксисчи-ленинчи авангарды, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чоруң болгаш социализм дээш, империализмге удур быжыг-туруштуг демисеңчилер — коммунистиг болгаш амылчын партияларга ану-дуңманың байыры!

41. Делегейниң амылчын аңгызының шыгаттышкан болгаш күчүлүг чепсээ — пролетарлыг интернационализм делгерезин!

Марксизм-ленинизминиң, пролетарлыг интернационализминиң шимчеш дивес үндезинниг бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкыны быжыглып турзун!

42. Европаның коммунистери! Коммунистиг болгаш амылчын партияларның Берлин конференциязының идип үндүрген эчис, сорулгаларын чедип алыры дээш демисеңиңер!

43. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

44. Социалистиг чурттарның улустарынга ану-дуңманың байыры! Делегейниң амылчын аңгызының улуг төөгүлүг чевлап алышкыны, антиимпериалистиг демиселдиң шиитпирлиг күжү, тайбыңның, демократияның болгаш социал депшилгениң чөленгиижи — социализминиң делегей системазы хөгжүп база быжыглып турзун!

45. Социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттарының улустарының чаңгыс эви болгаш сыоый каттыжышкыны делгерезин!

Социалистиг чурттарның коммунистиг партияларының марксизм-ленинизминиң, пролетарлыг интернационализминиң шылгаттынган принциптериниң үндезинниг бузулбас дайынчы эвилели быжыглып турзун!

46. Маадырлыг вьетнам улуска ану-дуңманың байыры! Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңның болгаш социализминиң күштериниң чугула чөленгиижи — Вьетнам Социалистиг Республика быжыглып база чечектелип турзун!

47. Эрес-дидим лаос улуска ану-дуңманың байыры! Социалистиг ниитилелди тургузарының өруунда киргеп Лаос-Улус Демократтыг Республика быжыглып база чечектелип турзун!

48. Бүгү ажылчы чоннарның эргелери дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш эрес-шудургу демиселчи — капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга ану-дуңманың байыры!

49. Колониалдыг бекти ап октаан, хамаарышпас чоруун быжыглаары дээш, социал, экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң депшилгелиг оруу дээш, делегейниң экономиктиг харылзааларын чөптүг, демократтыг үндезинге чаарты тургузары дээш демисеңип турар улустарга изиг байыр!

50. Национал хамаарышпас чоруун быжыглаар болгаш социал депшилге дээш эрес-дидим демисеңди чорудуп турар Англоланың, Мозамбиктиң, Гвинея-Бисвуның болгаш Нөгаан думчук өртүлүнтарының улустарынга ану-дуңманың байыры!

51. Хөсталгазы болгаш национал хамаарышпас чоруу дээш, империализмге база расизмге удур, колониализминиң бүгү-ле артыышкыннарынга удур демисеңип турар Африканың улустарынга изиг байыр!

Делегейниң улустары! Зимбабвениң, Намибияның, Мурнуу Африканың улустарының расисчи ёзу-чурумнарны бүрүнүбиле узутказары дээш демиселин деткиирин күштелдириңер!

52. Революстуг күштерниң — социализминиң делегей системазының, делегейниң амылчын шимчээшкининиң, улустарның национал болгаш социал хосталыышкыны дээш демиселчилерниң күчүлүг эвилели быжыглып турзун!

53. Кара-бажыңарда болгаш фашистиг киинданнарда хиинчентенип чыдар, улустарның хосталгазы, демократия болгаш социализм дээш эрес-дидим демиселчилерге ану-дуңманың байыры!

Бүгү чурттарның коммунистери болгаш амылчы чоннары! Терроорну болгаш ужур-дүржөк аамылаашкынынарны сонсадыры дээш демиселге идепкейлиг киржиңер!

Империализмге болгаш реакцияга хоргудаттырганнарга хосталга!

54. Реаксыяыг-фашистиг күштерге удур маадырыг демиселди чорудуп турар Чилиниң амылчын аңгызынга, бүгү амылчы чоннарынга болгаш демократтарынга ану-дуңманың байыры!

Делегейниң улустары! Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткия каттыштырылгазын быжыглаңар!

Луис Корвалянга хосталга!

Фашистиг хунтага хоргудаттырган бүгү кижилерге хосталга!

55. Делегейниң улустары! Араб чурттарның иштики херектеримге империалистиг хөлгаарлаашкынга удур, Чөөнку Чөөн чүктүң бүгү күрүнелеринге болгаш улустарынга чептүг база быжыг тайбыңны дектавдып тургузары дээш, израиль агрессияның үржүктарын бүрүн узутнаары дээш демиселге күженнишкиннериңерни улгаттырыңар!

Совет Эвилелиниң болгаш араб чурттарның улустарының аразында найырал база кады амылдажылга быжыглып, хөгжүп турзун!

56. Европа чурттарының улустары! Нимти-европа Чөвүлеп хуралының Түңнел актызын амыдыралга бүрүн боттандырарын, Европаны тайбыңнык, айыыл чок чоруктуң, кады амылдамылганың болгаш социал депшилгениң диви болдурарын чүткүлдүг чедип алыңар!

57. Империалистиг кыжаныышкыннардан бодунуң хамаарышпас чоруун эрес-шудургу камгалап турар Кипрниң улузунга изиг байыр!

Делегейниң улустары! Кипрниң девисизиринден бүгү дашткы шериглерни үндүреринь, оон бот-эргезин болгаш бүдүн девисизирлиг турарын хүндүлээрин негеңер!

58. Демократтыг чаалал амылышкынарын камгалаар болгаш быжыглаар дээш, боттарының чуртунуң хостуг болгаш хамаарышпас хөгжүлдези дээш эрес-шудургу демиселди чорудуп турар Португалияның амылчын аңгызынга, бүгү амылчы чоннарынга изиг байыр!

59. Боттарының чуртунуң хосталгазы дээш, демократтыг чаартыыгазы дээш демисеңип турар Испанияның амылчын аңгызынга, бүгү депшилгениг күштеринге изиг байыр!

60. Азия чурттарының улустары! Тайбыңны, кады амылдамылганы болгаш чаагай коже-хелбээ харылзааларны быжыглаары дээш, диптиң күрүнелеэзиниң дем натнан күженнишкиннеринге үндезилээш, Азияга айыыл чок чорукту хандырары дээш демисеңиңер!

61. Делегейниң улустары! Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкының ханылдыр дээш, ону янзы-бүрү социал тургузуглуг-күрүнелериниң аразында кайы-кайызынга амыктыг мадыг амылдамылганың тодаргай хевиолери болдурар дээш демисеңиңер! Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң дайзынчызы — агрессия, реваншизм болгаш реакция күштериниң чивеникишкиннерин сойгалаңар!

62. Делегейниң улустары! Делегей харылзааларында күштү ажыглавазы хоойлу болган, а ядролуг чепсен кезээ шагда хоргудаттырган турарын чедип алыңар! Чепсегленишкиннерни эңдере бүдүреринь сокладыр дээш, бөө-чепсектиң мөөңнеттинген күрлавырларын кызыраринче, чепсегленишкиннерни дүжүреринче шимчишкинин дээш демисеңиңер!

63. Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, империализге, реакцияга болгаш дайынга удур демисеңип турар бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы — Совет Эвилелиниң ленинчи даштыны политиказы делгерезин!

Тайбың болгаш делегейге кады амылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ыңайгы демиселдиң талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң амылдап ыланган программазы амыдыралга бүрүнү-биле боттанып турзун!

64. Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

65. Марксизм-ленинизминиң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизм тургузуушунунга чаа-чаа типелелгелерже бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

ЭШ А. П. КИРИЛЕНКОГА ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАНЫ

Октябрь 14-те Кремльге СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары эш А. П. Кириленкого Ленин орденин база Социалистиг Куш-ажылдың Маадырының «Кадыыр болгаш Маскаа» ийиги алдын медалын тывыскан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүүндеп бээр чедеп харлаапы-биле холбаштыр эш А. П. Кириленкоду ол бедик шаңналбиле шаңнаан.

Шаңналды СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный тывыскан.

Шаңналды тыпсып турда залга эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. Н. Пономарев, И. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. У. Черненко олар олурушкан.

Эш Н. В. Подгорный шаңналды тыпсып тура үүре чүүлээн.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Эргим Андрей Павлович! Эргим эштер!

Бо хүн бис Ленин орденин база «Кадыыр болгаш Маскаа» ийиги алдын медальды Андрей Павлович Кириленкого тыпсып турар-дыр бис, ону оон-биле Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүүндеп бээр чедеп харлаапы-биле холбаштыр шаңнаан.

Эргим Андрей Павлович! Сээң ажыл-чорудулгаңга бистиң ленинчи партиявыстың ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет чазаатың чедиргең байырлыг бергең бедик үнелелге бистер шүүтувус, сээң эштериң болгаш өөруктериң өөрүшкүлүү-биле каттыжып турар бис деп чугаалаар болзумза, ниити бодалды илередир боор мен деп бодай-дыр мен.

Сээң бүгү медереткиниң амыдыралын чамдыкпас холбашкан партияның сени чорудуп турганы бүгү албан-дужаалдарга кызымак күш-ажыңың ол бедик үнелелди чедип алган. Күш-амылчы улустуң оглу, партияның шынчы солдады, сев оларным-биле кезээде кады чорун, кадыг-бергелерни ажып эртип, тиилелелериниң өөрүшкүүн кады үлежип келген сен.

Ам чаэрбе чылдың иштинде сен бистиң партиявыстың удуртукчу дээди органының —СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү боон келген сен. Бистиң улуг өөнүүвүс, удуртукчувус болгаш эжиивис ТК-ның Чиигиве секретары Леонид Ильич Брежневтиң удуртуп турары бистиң партийжи удуртулгавыстың составында тура, бистиң чуртувускага коммунистиг тургузуушкынын улуг планнарын ажылдап кылырында болгаш күүседириңге, партияның иштики база даштыкы политиказын боттандырарыңга дорт болгаш идепкейлиг-биле киржип келген сен.

СЭКП-ниң XXV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бистиң ленинчи партиявыс болгаш совет улус хей-аът киргеп ажылдап турар амгы кайгамчыктыг үеде база бистиң мурнувуста чаа улуг сорулгалар туруп турда сен, эргим Андрей Павлович, эки кадыкшыдың, чаа чогаадыкчы күштериң база ужам-шиңгиы улуг чедишкиннериң күүседириңге, партияның иштики база даштыкы политиказын боттандырарыңга дорт болгаш идепкейлиг-биле киржип келген сен.

СЭКП-ниң XXV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бистиң ленинчи партиявыс болгаш совет улус хей-аът киргеп ажылдап турар амгы кайгамчыктыг үеде база бистиң мурнувуста чаа улуг сорулгалар туруп турда сен, эргим Андрей Павлович, эки кадыкшыдың, чаа чогаадыкчы күштериң база ужам-шиңгиы улуг чедишкиннериң күүседириңге, партияның иштики база даштыкы политиказын боттандырарыңга дорт болгаш идепкейлиг-биле киржип келген сен.

Сээң бүгү медереткиниң амыдыралын чамдыкпас холбашкан партияның сени чорудуп турганы бүгү албан-дужаалдарга кызымак күш-ажыңың ол бедик үнелелди чедип алган. Күш-амылчы улустуң оглу, партияның шынчы солдады, сев оларным-биле кезээде кады чорун, кадыг-бергелерни ажып эртип, тиилелелериниң өөрүшкүүн кады үлежип келген сен.

Ам чаэрбе чылдың иштинде сен бистиң партиявыстың удуртукчу дээди органының

«Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медальды тургузар дугайында

СССР-ИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИЙ ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫГЫ

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докладымры болаа:

1. «Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медальды тургузар.

2. «Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медальдың дугайында дүрүмиү бадмылаар.

3. «Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медальдың дүрүү-хевириниң тайылбырын бадмылаар.

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
И. ПОДГОРНЫЙ

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль.
1976 чылдың октябрь 8.

«Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медальдың дугайында дүрүм

1. «Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медаль биле тудугга эки ажылы, толевилел-шинчилел ажылдарын бедик шынарлыг күүсеткен, тудугну болгаш тудугжуларны дорт хандырып турар будүрүгелерге, албан черлерине болгаш организацияларга ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Байкал-Амур демир-орук магистралының, БАМ-Тында-Беркакит арааның демир-орук шугумунуң, Тайшет-Лена арааның демир-орук шугумунуң ийиги оруунуң, будүргүне баазаның болгаш чурттал-хамаалы ужур-дузалыг объектилер тудуунуң идепкейлиг киргизикчилерин шанналр.

Медаль-биле колдуунда-ла тудугга болгаш оон хандырылгазынга үш чылдан эвээш эвес хуусаада ажылдаан ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны шанналр.

2. «Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медальды хоректиң солагай талазынга, «Кур черлерни шыгдодуп алганы дээш» деп медальдың соонга кадаар.

3. «Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медаль-биле шаннаткан кижиге өлген таварылгада ону тураскаал кылдыр ук кижиниң өг-бүлезинге артгырар.

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

«Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медальдың дүрзү-хевириниң тайылбыры

«Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп медальды латундан кылыр, 32 мм диаметрлиг төгерик хевирлиг болур.

Медальдың арын талазынга тейлер болгаш хем кежилдир көвүрүг-биле чоруп орар демир-орук составының мурнунга ар, херээжеп тудугжуларның арнын көргүскен. Аларда, солагай талазында «Байкал-Амур магистралын тудушканы дээш» деп сөстерни бижээн.

Медальдың артыы талазында боодал бүрүлер ортузунда хүннү болгаш шөйлүп чоруй баргаи демир-орук оруун көргүскен, оон кырында «БАМ» деп бижээн. Медальдың артыы талазының үстүнде Кремлдыр болгаш Масканы чурааи.

Медальда бүгү бижимелдерни болгаш чуруктарны кырлаң кылдыр күүсеткен.

Медальдың кыдыгларып долгандыр хаажылаан.

Медальды бек будуң хевирлиг ылыртыкмыга сырга хевирлиг биилекчиген-биле тудуштурар, а ылыртыкының калбаа 24 мм, кыдыгары 6 мм калбак, кара-ногаан шугумнарлыг торгу лента-биле шывар, ында чидиг-сарыг шугумну бора өнүүг ийи доора шугум-биле ангылаан. Лентаның кыдыгларын чиге чидиг-ногаан шугумнар-биле хаажылаан.

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● **БЕРЛИН**

72 муң кижилиг Штральзундунуң тос чурттакчы бүргүзүүн-не бирээн шыда турар ГДР-ниң эң улуг судно будүргелериниң бирээзинде ажылдап турар. Республиканың Балтий эриндеги турар ол хоорайга корабельдиң чергежилэ чайчыл апарган болгаш ол чурттакчыларның ортузунда улуг хүндүткелди адилеп турар. Ынчаарга ол черле билдингир: ук черниң будүргелгешиге тургускан судноларны делегейниң хей-хей чурттарынче чорудуп турар.

Эрткен үжеп чылдың дургузунда Штральзундунуң корабельдери 1,200 судноны сутче жиидирип киирген хээрээ чугаалаарга-ла четпир. Оларның хей иеруузун Совет Эвилелиниче чоруткан.

● **УЛАН-БАТОР**

1976 чылдың баштайгы тос айларында республиканың улус ажыл-агыйын болган культуразын хогжүдериниң планын иоол ажылчы чоннар чедиишкиниг күүсеткен.

МАР-ның Төп статистика эртелелиниң дыңнатканындан алырга, Моолдуң үлетпүр продукциязын будүрериниң хемчээли ол айларның дургузунда эрткен чылдың ол үезинге деңнээргэ, 8,1 хуу өскен, күш-ажылдың будүргүчүлүү 5,1 хуу бедээн. Моол үлетпүрүнүң одаага, энергетика, металл болбазыларадыр, даараныгга, химиа, полиграфия болган өске-даа аңырларынга планнарны ажыр күүсеткен.

● **БУДАПЕШТ**

Венгр Улус Республиказа октябрь — музейлериниң чаңчыл болган айы. Бо хүннерде чурттуң музейлеринде чаа делегелгелерни ажылдың. Венгрияның болган даштыкының ураа чүүлүүн, культуразының, төөгүзүүнүң дугайында лекцияларны чорудуп турар.

Партия болган ВҮР-ның чааза чурттуң чонунуң культурлуг деңнелии белидер дугайында доктаамал сагыш салып, музейлерни хогжүдерин улуг ужур-дузалыг деп кырүп турар. Ол соруулгаларга чыл бүргүзүнде-ле 200 млн. ажыг форинт акшаны үндүрүп баар. Музейлерниң болган делгелге залдарының оюн турар шеперемгей чоруу-даа ол талазы-биле чедиишкиниерниң дугайын хереглеп турар. Чүгле эрткен чылын бээш оларга 12 млн. кижи чораан.

● **ПРАГА**

Барымын Чехияның үш курорту — Карловы Вариның, Марианскениің болган Франтишкове Лазненің ат-сураа чыл бүрүде улам-на пеитереп турар. Бүгү делегейде ат-сураглыг ол курорттарга бо сезонда барык-ла 180 муң кижи, ооң иштинде 25 муң ажыг даштыкы хамаатылар эмнедиишкинии эрттирер. ЧССР-ниң 350 муң хире ажылчы чоннары анаа турисчи путёвка-биле барып дыштанып.

Социалистиг Чехословакияда санаторий-курорт эмнээшкиниң чоннуң калбак массаларының кадыкшылын камгалаарының эң чугула хевирлериниң бирээзи болу берген.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ АЯН-ЧОРУУ

СОФИЯ. (СЭТА). БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков-биле болган алдаанда найыралдыг аян-чоруун ыкшы Болгарияда чеде берген Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкиниин (МПЛА) Даргазы, АУР-ның Президентизи Антонио Агостиньо Нетонуң ужуражымышыны анаа болган.

Тайбыңнаш, демократияның болган социал депшилгениң херээжиң чаагай чоруунга хей-

РЕВОЛЮСТУГ ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ХУРАЛЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Революстут Чөвүлели—Республиканың президентизиниң чаңында дээди шериг-политиктиг консультативтиг орган—чуртта амгы политиктиг байдал-биле база оон бөөп болур хогжүдези-биле холбашкан дыка хей айтырыларны бодуунуң хуралынга аналитеп көргеш.

Чөвүлелдиң албан хуузунуң дыңнадымында демдеглеп турарылдан алырга, эрге-чагырганың чер-чер органнарынга болур соңгуулдаларга, а ол ышкаш аграр реформазын үре-түңнелдиг кылдыр боттандырарының, күрүнеңиң демократтыг принциптерин камгалааның талазы-биле хемчегларге оңаа кичээнгей салган.

Даштыкы политиканың айтырыларын болгаш чурттуң экономиктиг байдалын база чугаалажып көргеш.

Чугаалажымышкының чорудулгазында чуртка күрүне эрге-чагыргазының органнарының чедиишкиниинг ажыл-чорудулгазын хөндүрээр талазы-биле сүмелер айтыткаи.

Ревчөвүлелдиң кежигүү майор Молу Антуңешке баштаткан конституция комиссиязының кежигүпнерэ эң чоокку үеде даңгыраан баар болгаш болуңуң албан хуузунда ажыл-чорудулгазын эдилер дээ, Революстут Чөвүлелдиң хей-нияти-биле харылзаалар талазы-биле толээлемчизи капитан Соуза Э Каштру хуралдың соолуңде чарлаан.

Луанда — Ангола Улус Республиканың найысылалы. Далай эриниң иниити хевири.
В. БУДАННЫҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

КУБА ЧОННУҢ КИЛЕҢИ

ГАВАНА. (СЭТА). Куба пассажир самолёдуп катастрофага болгаи 73 кижиниң өлүмге таварыштырган террористиг кем-керек «үүлгедиишкинии куба улус килеңиин-биле буруу шаан турар.

Бриджтаун — Кингстон — Гавана маршрут-биле ужудушкуи кылып бар чораан ол самолёт октябрьның 6-ның хежээнде Барбадос ортузукүн чоон талазынга элээн каш километрге Кариб далайже коон дүшкен дээрээ мурнуунде дыңнаткан болгай. Катастрофаның бичии-ле мурнуу чарыында самолётка частырышкын болган деп, ооң ужудукчузу дыңнаткан. Кажыдал чедирилгиниилерэ биижир деп терлерни Кубаның аэропорттарында, өөредилге, азбан черлеринде болгаи будүргелерде ажыткылаан, анаа кажыдал биилээн кижилер куба эмигранттыларының контрреволюстут организациязының кем-керек үүлгедиишкинии шиитирлин-биле буруу шаан.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ ЧИДИГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Сирий армиязының шаан халдан турар кезиктери биле Ливаның национал-патриоттуг күштериниң болгаи удурланымышкынының налогтан ишимчээшкиниин каттыжкан отрядтарының арагызында кадыг-дошкуу тулчуушкулар ливан наймысалдың чөөн чүүлдэ база мурнуу ливан хоорай Сайданың үлегыышкымында үш хүн үргүлүлеп келген. Сирий черлер Бхамдун хоорайны артиллерия-биле болгаи мювомёт-биле аажок бооган, а барыын үеелдиг христиан күштер Алей хоорайны бомбалап турар. Ол йиң хоорай болуз деңнелгелег күштериниң болгаи УПШ-ниң Бейруттун барыын талазында эдлеп турар районнарынче ерукта биижыглал пунктулары болур. Тулчуушкун болуп турар черлерде артиллерия адыышкыларының кем-керек үүлгедиишкинии шиитирлин-биле буруу шаанын.

Ферраrга ужуражыышкын

РИМ. (СЭТА-ның корр.). Феррар хоорайга ЕЭН-ниң киржикчилери чурттарының: Бельгияның, Великобританияның, Голландияның, Данияның, Италияның, Люксембургтуң, Франциязың, ГФР-ниң, а ол ышкаш Финляндияның, Грециязың, Испаниязың, Португалияның, Сан-Марииоиуң коммунистиг партиязының төлээлекчилериниң ужуражымышкыны болган. Олар «Иинти рынок» чурттарының кедээ ажыл-агыйының айтырыгларын, ЕЭН-ниң аграр политиказын чугаалажып көргеиер.

Ужуражымышкынның киржикчилери «Иинти рынокту» аграр политиказының ялзыбүрү талааларын шүгүмүүзеп. Чижээ, Великобританияның төлээлекчиэ ЕЭН-ге киргенинден соонда ол чуртуң кедээ ажыл-агыйы сандараан деп, онаалаи демдеглээн. «Иинти рынокту» хей национал-ду компаниялар тараачыннарының молчүүрүнге база кедээ ажыл-агыйы продукциязының хереглекчилериниң коичаа алырынга ажыглаи келген деп, ГКП-ниң делегады демдеглээн. Европаның экономиктиг иинтилежиидегзинге бодуиуң тергиилелин тургузарыиче АКШ чүткүп турар деп, француз Компартиязың төлээлекчизи бодуңуң саналынга мөргүскен. ЕЭН киржикчилерэ чурттарының кедээ ажыл-агыйынга таварышкан кризис деэш аар харыысалганы «Иинти рынокту» чүктээр ужурлуг деп, Италиязың Компартиязының төлээлекчизи медеглээн. Ол кризис деэш «Иинти рынок» чурттарының чазактары база харылсалгалыг. Грециязың болгаи Португалиязың коммунистиг партияларының төлээлекчилерэ ол чурттарың ЕЭН-ге кирмиинге удур саналдаанар.

Ужуражымышкын соонда парлаи үнүрген дыңнадыгда коммунистиг партиялардың «ЕЭН-ниң киржикчилерэ чурттарының тараачыннарының, бүгү ажылчы чоннарының амыдыралының база күш-ажылының байдалын эжиилер деэш, улус массазарының арге-ажыктарынга капиталистиг Европаның күрүнелеринде экономиканы хогжүдери база демократияны калбартыры деэш» деидеилэ чорударынга шиитирлиин онаалаи демдеглээн.

В. ГОНЧАРОВ.

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). КНО-ның Кол Ассамблеязының ында бооп турар XXXI сессиязында иинти политиктиг дискуссиязының соолгу хүнниринде делегейниң дүшкүүрүг чоруунуң чарылышкынының, чепсекти дужүрелиниң, делегейниң дүшкүүрүг чоруунуң одаглармың айтырыглары нол черни золеиишаан.

Дүшкүүрүг чорукту чавырылдырарының политиказы мурнукулу ышкаш делегейде болуушкуннарның хогжүдезиигге бодуиуң салдар чедирип турарын Австрияның даштыкы херектер министри В. Пар сеткил ханып демдеглээн. Дүшкүүрүг чорукту сулараарының талазынга Совет Эвилелиниң туруп турары чепсекти эдлере будүрерин соксадырынга база чепсекти дужүрелиниң айтырыглары иинтиирлээриигге эң салдарны чедирип турар деп, ол чугаалаан.

Чавырымышкының политиказы делегейниң бүгү чурттарынга ажыктыг деп, Мадагаскарның даштыкы херектер министри Б. Ракутумабу медеглээн. Оиу барымдаажаш, күрүнелер арааның кадыг ажылдажылганың базазын калбартпышаар, делегейниң кол айтырыгларын иинтиирлээриигге деп эргелиг байдалга бүгү күрүнелериниң киржири чугула.

Европага аймыл чок чорук болгаи кадыг ажылдажылга талазы-биле Хельсинки чөвүлел хуралының делегейниң дүшкүүрүг чоруун сулараарының талазынга Ботсвана Республиканың даштыкы херектериниң күрүне министри демдеглээн. Делегейниң дүшкүүрүг чоруунуң одаглары амгы үеге чедир туруп турар черлерге ол оиаа чугула деп, ол онаалаи айыткан. КНО-ның Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң база Кол Ассамблеяның кажы удаа резолюциялары турбуже, израиль агрессорлар мыичага чедир араб черлерин эжелеп келген деп, ол демдеглээн.

Африка туртарының, чижээлээргэ, Нигериниң, Мадагаскарлың, Малиэ Республиканың төлээлекчилери КНО-ның индирилеп Мурнуу Африкада апартеидтиң ёзулуруумнарын хевээр арттырарынче база Өжыгдаарынче утланган империалистиг бүлүтериниң дипломаттыг ажар арганарын сойгаган, Зимбабвениң, Намибияның болгаи Мурнуу Африканың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкиниериниң күштерин детиин саиал бергеиинер.

В. МАТЯШ,
Ю. РОМАНЦОВ,
Г. ШИШКИН.

Үре-түңнелдиг кады ажылдажылга

БАМАКО. (СЭТА). ССРЭ биле Мали Республиканың арагында дипломаттыг харылзаалар тургусканының 16 чыл болган оюн мали хөймиити демдеглеп эрттирген.

Тайбыига миижылдыг даштыны политиказың, национал болгаи социал хостааго дыиы демвесеиин турар улустар-биле эң-сетиил каттыштырылгазының ленииизм принциптеринге шыичы ССРЭ хамаарыштыг Мали Республика-биле дипломаттыг харылзаалары тургусган башкы күүрүнелериниң бирээзи болур.

Эң-не эгезиидеи эгелээи ийи чурттуң арааига пайыралдыг болгаи үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың харылзаалары тургустуиган.

ССРЭ биле Мали Республиканың арагында экономиктиг база эртем-техниктиг харылзаалар кадыг ажылдажылганың кол принциптерин, хемчээлин бөөп уламмышкымпын тодаратқан дугуржулга ёзугаар хогжүн келген.

Совет Эвилелиниң техниктиг дузалаачызы-биле тутуп-туган Диамуда цемент заводун мали индустриязың башкайгызы деп адаан. Чоокта чаа Каланиың алдын-биле байлак черни шинээдин алырынга техниктиг дузалаачызын көргүзериниң талазы-биле совет-мали дугуржулгага ёг салдыган.

Мали кижилер-биле кадыг ажылдап турар совет эмчилериниң, башкыларның, инженерлериниң күш-ажылын Малиниң чааза бедии-биле үнелеп көргеш.

ТАИЛАНДЫДА БАЙДАЛ

Оларның чамдыкшы чагырыкчы шериг хуиазының удуртулгучу эрге-дужаалдарын хуваап турда, оларны оюн кааикан деп санаан. База катап эргилде кылырының орааидажымышкыны болган деп дамчыр чугаа Бангкокта пеитерган. Кожазында моолдарда турар чадаг шеригниң чамдык колоктери пайысылаче тамчеп үүгүкеп, мичилза-даа оларны хуиганың удуртулгазынга шынчы шериглер дожаатқан дижин турар.

Ийи хүн бурунгаар сулээзин илеретпеииниң дугайын база мурнунда кургаг чер күштериниң командылакчызының орлакчызы турган генерал Ч. Хираиласариин болгаи элээи кап дээди офицерлерин халаажымның дугайын Бангкокта чарлаан. Оларның барык шуитуун удуп хоруудаан. Октябрь 13-те генерал-лейтенант Виткун Ясаваслиниң чурттан хевертеп чоруй баргаиының дугайын дыңнаткан. Даштыкы корреспоидентилерниң сонун айтырыгларынга ол оиаа чугула деп, ол демдеглээн.

Демисел үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрьның баштайгы чартымында Каттыжкан Штаттарга америк акылчын ажгыдың бодуиуп эргелери дээш демиселэ уламна күштелген.

АКШ-ның эң улуг концерииериниң бирээзи — «Форд моторинуң» будүргелеринде автомобиль тургузукчулары 170 муң ажылчыннарның ажыл соксадымышкыны барык-ла ай хире үргүлчүлеп турар. Автомобиль, аэрокосмос үлетпүрүүн болгаи иодоо ажыл-агый машина тудуунуң ажылчыннарының патрышкап профессиязының кол негелдезин — чуртта ортак-үиеиң олуг турарын-биле холбаштыр, ажыл төлевирин бедидер дугайын чаа мүнажын дугуржулгазынга бырымдаалап кеяр дээрэй-биле будүргүлгө эдлерэ чоиштоорер ужурга таварышкан. Ынчаар болза-даа ол компаниязың 22 янтатта 102 будүргүлгөзиин-даа ажылдаавас хевээр иеиилэриниң хемчээлерин үлетпүрэрэ, иүш-ажылдың байдалдарын ажыктыдар дээш мынкаш, ажылчыннарның мындыг чүүлэ негелдеиилерин заводтарының эдлерэ хандырарын ажыл сонсалтканнарының хей иурүүзү негеи турар.

Чуртта иодоо ажыл-агый деранжыкшиирээн эң улуг будүргүкчүзү — «Дир энд компаниэ» фирманың 30 муң хире ажылчыннары «Форд моторнуң» заводтарының бөттарыының эитериин ынкаш ындыг эдлерэ хандырарын ажыл сонсалтканнарының хей иурүүзү негеи турар.

Чуртта иодоо ажыл-агый деранжыкшиирээн эң улуг будүргүкчүзү — «Дир энд компаниэ» фирманың 30 муң хире ажылчыннары «Форд моторнуң» заводтарының бөттарыының эитериин ынкаш ындыг эдлерэ хандырарын ажыл сонсалтканнарының хей иурүүзү негеи турар.

Кижилерге өөрүшкү

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге хүнүгүн-ве он-он муң кижилер келир. Ол болза, мурвакчы дуржулганыңа, күш-ажылдың дешпишгелиг аргаларының, бүдүрүлгени организастаарының школазы апарган. Ынчалза-даа Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгези моөнавчыларның болгаш паймызалдың аалчыларының хандыкпыл-биле дыштанып чери база болуп турар. Аңаа келген кижилер сетиил оожургалдыг, өөрүшкү-хөглүг болуун дээш хей-хей албан черлери, ыяшгыя амыдырал хандырыгазының черлери сагыш салып турар.

Аңаа оларның часгыларын ёзугаар чаа кафелерни, тура чемнеңир черлерни, ресторанны туткапшың соонда делгелгенип «дүштеки чем столунга» барык бүдүн чартык муң олут немежир. Оларның телевилелердиң ажылдап ыылбышаан, «Моспроект-2-ниң» № 4 мастерскаязының архитекторлары чаа бажыңнарны тудар черлерни өөренип көрүп, оларның түс бүрүзүг бот-бодунга дөмейлешпес хевир-шынчылыг болуруңче чүткүл салган. Чижээ, узбек национал архитектураның опзагай хевирлерин «Ташкент» ресторанның туфар бажыңының архитектуразынга ажыглаан, ооң тудуу бо чылын эгелээр.

Апыяк патуралистер павильонунуң дужунга «Уругларның» деп кафе турар. Делгелгенип чаш назылыг көрүкчүлерниге таарыштыр тудар ол кафени уруглар тоолдарында чараш суургалар салгышка кирип келир кылдыр каастап кылыр. А «Хадыңчыгаш» деп кафе ээ-не суургалыгларның бирээзи болуруңгиниг чок. Аңаа хары угда беш түс ажыг кижи дүштеки чемни чемнеп-ип база дыштанып ап болур. Оон ыңай ол кафе бир ябызының көрүлде шолу болу бээр: ооң терразындан делгелгенип чурумалдыг хевир-шынчыяа кайын тура каракка калбаа-биле көстүп келир.

(СЭТА.

Чечектер-биле

Ол хүн Дильдора Махмудованы кады ажылдап турар эштери чечектер-биле уткаан. Олар аңаа ийи дакпыр чедиишкинн-биле байыр чедирген: шалыпчы ажыл-шынчы кметып күш-ажылчы чедиишкиннерниге ажылчын аныяктар школазына ооң алганы тергиин эки демдектери немежи берген.

Узбек ССР-ниң болгаш Узбекистанның Коммартизазының 50 чылы аттыг даваңгыла катыжыышкынының (Ташкентиде) партия организациязы ажылчын херээженнериниң өөредилгезиниң дугайында опза сагыш салып турар.

Школага баштайгы конга эткен хүндеп бээр ында 386 будүрүлгечи өөренип кирипкен. «Аныяк ажыл-шынчы бүрүзүнге—ортумак эртем» деп Бүгү-эвилел көрүлдезинге чедиишкиннерлиг болгаш дээш бо каттыжышкынының коллективинге ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Чырыдышкыш министерстволарының дипломун тывыскан.

(СЭТА).

«Чер адаанда соодукчулар»

Исков областың Печоры хоорайында ногаалар болгаш чимистер кадагалаар күй «соодукчуларны» туткан. Дагже хандыр корзинну үттеп киирген, оортан ийи талазынче алды «кудумчу» адырыктарын чоруткан. Баштайгы чүүше тонна яблоколарны, морковьтарны, свеклапы, капустаны кыштыг эртпир чыдар кылдыр харын ында шыжаан. Таарымчалыг микроклиматтың тургузарынга улуг ортек-үнелиг дериглер ол кадагалал черинде чок, ынчалза-даа чартык чыл эрткенде-даа ол ногаалар болгаш чимистер чаа хевээр болур. Оларның дугайында бойдуе болу сагыш салыр.

Чер адаанның складын тургузар дугайында бодап ол черлериниң кайгамчыктыг күйларының эдептиг будүжүүн уламыдан тыптып келген. Кыжын болгаш чаймы, дүне болгаш хүндүе аңаа температура доктаамал — беш градуе чылыг болур. Агаарның шыгы база чангыс дейпелге турар. Куйларның кырын элезип-биле таарыштыр шыпкан, ол болза артык шыкты сорун аптар болгаш микроклиматтың доктаамал болуруп халдырар аргалыг. Сугга ынак сирень чечекти бээп суг чонка күй иштинге тургузуп каарга, чедп хонуп эрткенде безин баксыравас болгаш чаагай чыды чиппес.

СЭТА-ның корр.

(Эгези № № 232, 233, 235 ев-зуннарда).

А инда хачылар, пудре, эрин будуур будуктар, духилер, одеколонпар, марля, эптетка, кулактаап, ширин...

— Медфельдшер кижи ыпкажыл. Херек болза боларны ажыглап турар-ла болгай. Кедер, адилээр чүве-де хей-дүр. Өлген кижиниң хевинде, эт-севинде кижи чекпинер чүү деп—дээш, Сарыгбай шнавының дүлүүрүп кадайынче сунган. —Ма, моңу ап ал. Чүнү канчаарын бодуң бил. Тыва улустуң чанында болза, өлген кижиниң идик-хевин, эт-севин чоок төрел-дөргүлү үлежир ужурлуг. Мээң кады төрээн чүвелерим, адам-нем чок. Бо бүтүнү кымга бээр мен. А кадайның, калган кадайның дунмалары шуптү кыстэр. Беш кыс, оларга бербээн мен. Боттарын-даа иегевээн. Бергеш чоор мен, кижиге перспектива херек—дээш, база катап чугаалаан.—Ма, дүлүүр. Ам бодуң-на таарыштырып көр.

Хеймер-кыс дүлүүрүнү албаан, чаңгыс сөс-даа чугаалаваан, орунга чыдыпкаш, идиктерин ушта тепкилепкеш, хал көрнү бергеп. Оон мглап эгелээн, ооң хөрээнин догданайнып чыдарын, арның ийи холу-биле дуй туттунуп алганын Сарыгбай көрүп турган. Сарыгбай ону ынчап баар деп бодаваан. Ам харын ооң бажынче бир-ле чүве чык дидим шыкаш. Эмин эрттир бодүүн, эмин эрттир ажык болган. Оода-ла хирлит, эрги хептерин чүге аңаа сыгай берген. Аңаа кижизиг ёзу-биле чугаалажыр турган-дыр. Мындыг чүвелер бар-дыр, канчаар бис деп аан.

Сарыгбай душтуун оожукпаар бодап, чапыпга баргаш, аргалаан.

— Чоп ыглаар сен, Хеймер. Мен арай чазыптым шыкаш, оршээп көр. Хеймер-кыс тура халаап, саножкаларын кире тепкилээш, тонун, боргун кидишкеш, карааның чажын чоттышаан, уне халып чоруй барган...

Хеймер-кыс боданып-ла чыткан. Ооң чаныпда кым-даа чок, түгле өле аът. Оон ковайын келген. Карааның үзүндэ биеэги-ле көрүп: хөд, «Чедер» курорту, ол-бо түгүнде ховулар, ёдарын каан черлер, оң талазында база кедээзинде даглар. Оон ынай ийи аал. Актыг коорге хоюп дозуп алган, дуу ыракта карара бергеп турган. Ковайын көөрге, каракка костүр чүве хей, бодал алаатар, ынчангаш ол катапла чер чыттаап чыдыпкан.

Актың демги айтырыы чоп: «Сен мөңээ ынак сен бе?» Оон аңаа ынакшын эгелээнинде маргылдаа ток. Хеймер-кыс ол дугайын өттүр билген. А Хеймер-кыс аңаа ынак бе ынчаш? Ол айтырыгга харыы бээрде, баштай бо айтырыгны шинтпирлээр херек. Сарыгбай мөңээ шын-на сеткилиг-биле ынакшаан бе?

Бодап-бодап көөрге, ынакшаанын-да шын... Ол дээрге дүне-дир. Бажындан үнгеп Хеймер-кыс кайнаар баар, ада-иезинге келген.

— Чүү болду, уруум?—деп, адазы айтырган.

Ындыг-ындыг чүве дугайын адазынга чугаалап чыдар боор бе, аңаа-ла, «чок» деп каан. А авазындан чажырбаан.

— Өлген кижи хевин чоор сен. Бис садып бээр бис мынаан, уруум—дээш, бажындан чыттап каан. Ол аразында Сарыгбай бо чеде хонуп келген, артында сумка тудуп алган. Келгеш, олуруп-даа чадаап, ынай-бээр кезек кылаштаан. Катты папирос суларта-даа ынаваан. Оон ийи шал водка уштуп экелгеш, боду-ла дашпага кутказып, сунган. Ол аңаа шынын чугаалаак:

— Калтан кадайымның хевин көргүзүп, ону эдилде дээримге, бо Хеймер-кыс ыглапкаш үне маннады. Ческинери ол ыйнаан. Оон оске бактажыпкан чүвевис-даа чок... Мээң сеткилимге арай апчыр болду.

Кадай чүү-даа чугаалаваан. Хеймер-кыстың адазы араганы түгле аас дээп, чөрө арага ишпес, а Сарыгбай каш-даа дашканы ажырыпкан, эзирип эгелээн.

— Кудандар кажан боор түвел бо, хүреген?—деп Хеймер-кыстың авазы айтырган. Күдээзи база холуун часпаан.

— Хеймер-кысты бадылажып аалы дээримге ынаваастыр. Бадылашпас болза куданың херээ түү деп.

— Оо, ындыг чүве-дир аа. Мен өскөөр биляп чораан кижи-дир мен. Ындыг чүве-дир. Ам түүш мааан чоруур уруг боор бо—дээш, уруум ыяй дээп.—Хеймер! Уруум!

Хеймер-кыс оон оозун керекке албаан, харын оон дээп кылган.:

— Мөңээ ажылдан тыпчып берип корам. Мен ажылдаксап тур мен.

— Ажыл, ажылдаксаап чоор сен? Сеңээ мен ажыл дилеп бербос мен. Кижиге перспектива херек. Гир эвес ажылдаксар кижи болзунза, ол кижиден барып дилеп. Ол сеңээ дузалажыр ыйнаан.

«Ол кижиң... Ол түү кижил? Ынны ынчан турар кижил бо?» деп бодавгаш, Хеймер-кыс черле ужуруи тып чадап каан. Черле ынчаш «ол кижиң» деп сөстер ооң аскыдан мыраастаан, түвө-ле болза «ол кижиге барө, «ол кижиңден айтыр», «Ол кижиге чордун бе» деп, бир-ле биллинмес кижите хүнээш туруптар.

Ындыг ярлы Хеймер-кыстың ажылга киреринге душтуу дуза катпаан. Ам канчаар чыда олур чылан эвес, уруг боду хөделип эгелээн. Хей-де албан организация, будүрүлге черлери кезээн. Ажыл чок эвес, бар, колдуу-да кара ажылдар: түүйбу хевилээр, аптакчылаар. Ындыг ажылдарже душтуу ону олут-даа чыткаш ыглас дээрээш Хеймер-кыс билип турган, мичалза-даа кымдыгмындыг ажылдар бар-дыр, кайы бирээзинге ажылдайн деп, оолдунга чугаалаан. Сарыгбай-даа дыңнаар-даа хөөн чок.

— Ол кижиң айтып берди бе? Оон-биле сүмелеп. Моөң чаныпга оргаш кажан-даа ынаар барбас сен. Чок болза моон чоруй бар!

Сарыгбай-биле чурттаары берге-дир. Моон соңгаар ажылголдуг-даа апаар, оон дора болур. Эрте дээре өскөөр доделбес болза хоржок-тур деп. Хеймер-кыс шинтпирлеп алган, Ынчан турда, үгбе, чесгеш Чедерже коңгу чоруур апарган. Ада-иезинге ужуруи чугаалаан, дүштүүнге ыыттавайн олардың-биле кады бадыпаан. Чер-чурт-даа корүп алгай-ла, кайы-бир черге ажылдайн-даа.

Ам бо-дур, Чедер холдуң кыдыында баалык кырында эрткен-барганын коптара сактып чыдар...

Айтырыгны Ак шын салган: «Сен мөңээ ынак сен бе» деп. Ында харын бээрде, баштай оске айтырыгның ужуруи тывар херек. Хеймер-кыска Сарыгбай ынак бе? Хеймер-кыс канчаар-даа бодын көөрге, ол аңаа шынап-ла ынак, оон башка кадайларымас, безин чедаарда кууруг черге «ол кижиге» хүнмевес. Ол хүннерде канчап туржук?

Боодалга маргылдаазынга белетеглдиг бирге хүнү келир үеги ынакшылдың ягаа болган. Сарыгбай ону суурну долгандыр мотоциклиге сөөртүп-сөөртүп, бажыңынга экиеп каан. Боду шайлап-шайлап, даарта ойлдаваан нашпда сагындырган, а Хеймер-кыс барбас мен деп чыны калган.

Ол дүне Хеймер-кыс көңгө шарак шимнээн, даңма-ла оон дутайын бодап чыткан. Удуур дээш канчаар-даа ыяшдарга хоржок, үйгу келбес, хал-даа корүп алырга, бээрдээ корүп алырга, домей-де, оон характерынга Сарыгбай костүп келир. Кулугурнуң чаражы-даа конгуг шыкаш! Ындыг-кижиге ынакшыпайн кымга ынакшыр. Чанчыс-ла түвө Хеймер-кыстың сеткилиниге таарыныпас болган. Түл даарте, Сарыгбайның хары оон дыка улуг. Бодан чыдарга, боттуң сеткилиниге-даа ынчок ынакаш, чөп арагыяга-даа бөстүргө мянчыг ышкаш сагындырган. Ынчалза-даа Хеймер-кыс бодун боду ооружаткан: «Оздээ ажырбас, мында түү деп, ийи боду-ла эптит болза. Ачам биле аванны безин көрбес бе. Аванмаан ачам он бир хар улуг. Түү-даа канчанмаан, чурттап-ла чораан».

(Үзүнчмээг)

С. Сүрүң-оол. «Кымның оглул?»

МАГИСТРАЛЬДЫ ДУРГААР

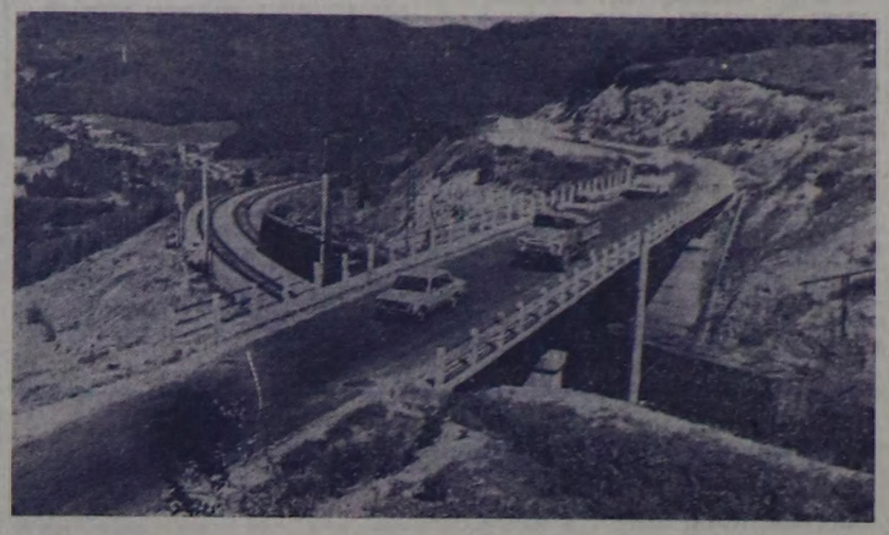

БАМ-ның эң соңгу талакы беш түс километр участогун дургаар арга-арыгларны дапзылаарын Белоруссиянның арга-арыг талазы-биле тускай эртемнигнери дооскап. Бурят АССР-ниң девискээринге олар келир үеник кан оруундан тайга иштинче ханылады үш түс километр чедир шинчилеллерни чоруткап. Тудуг ыяжының курлавырларын, ыяштарның назы-харын тодаратка, каш-каш оң чылдарның дургузунда ыяштарны кезеринин ээлчеглерин доктаатка.

Бурятияның арга-арыгларынга белорус специалистер бир-ле дугаарында барып турары ол эвес. Чоокта чаа «Леспроект» бүдүрүлге Байкалды долганыр арга-арыгларның суг камгалаар зоназының кыыгаарларын тодарадырын дооскап. А ам, түгле хөрт ай дургузунда, даг сынарының ийлеринде болгаш хемнер үнпарында нияти шалу 4,2 миллион гектар делгем шалдерни шинчилээн.

Ажылды дүргеледнрииге үжар түүл дузалаан. Тайгаларга специалистерни болгаш ажылчыннарны, херекселдерни, аъш-чемни, майгынпарны вертолёттар чедирген. Фоточуруктарны агаардан тыртырган. Ол чорук ыяштарның уксазын, назы-харын, бедиин болгаш оон туржук тудуг ыяжының савын безин тодарадыр арганы берген. Алынган санмедээлер келир үеник ыяш үлетпүр ажыл-агыйларын, ыяшты сайзырадыр ажылдап кылыр будүрүлгелерни төлевилээр, чер ажылын хөгжүдер арганы бээр.

• • •

БАМ-ның барыын талакы участогу. Байкал-Амур магистралының тудуунда демир-оруктчулар, сүгжулар, авиаторлар, автомобилистер сырый харылзаалыг ажылдап турар. Баштайгы бамчыларны дүмбей тайгаларга Усть-Күттүң вертолётчиктери чедирип турган болгай. Ам бүгү суурларга автомашиналарга олурупкаш чедип болур, ынчалза-даа келир үеник оруунуң кырын дургаар вертолёттар хиледир ужудуп турар: дүрген чедер чүктерни, почтаны, чимистерни чедирип турарлары ол. Усть-Кутта аэропорт чаагай, чараш шинчи кирип орар. Ол удатпас-ла Чөөн Сибирьге эң эки аэропорттарның биээзи болу бээр— күчүлүг ИЛ-76, ЯК-42 лайнерлерни хүлээп алыр. БАМ-ның чүктерин хүлээп алыры-биле Байкалда Култук, Байкал, Мыс Күрлы даар тускай порттарны туткан. Магистральдың авто-оруктарын база тудуп турар. Ол оруктарбиле янзы-бүрү тудугларга кижилерни болгаш чүүл-бүрү кезектерни сөөртүр.

Мырынай чоокка чедир-ле кижилер эртип шыдавас кылдыр санаттыныр турган черлерни таварты ам чорбас-барбас черп чок илчирбе дугуйларлыг машиналар артып, тудугжуларны чедирип турар.

ЧУРУКТА: транссибирь магистралы Култук суурнуң чанында. Оортан ырам эвесте портту тутнан. Демир-орукту таварты ояче БАМ-га ажыглаар чүктерни чедирип, ооң соонда оларны бармаларга чүдүргеш, ивилир үеник магистралының тудуунуң черинче чөрүүлер.

Э. БРЮХАНЕНКО биле В. ХУДЯКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Кадыкшыл болгаш спортчу мергежил чадалары

«Комсомольская правда» солуунуң шаннаны дээш ГТО-нуң хей хевирлерин дужаарынга ССРЭ-нип чемпионады октябрь 29—31 хүннеринде Ташкентиге болур. Маргылдаанын бүдүүзүнде **ГТО комплекизининң талазы-биле Бүгү-эвилел көвүүлелининң даргазы Совет Эвилелининң ийи дакпыр Мазадыры ужудуичу-космонавт А. А. Леонов** СЭТА-ның спорт редакциязының айтырыгларынга харыы берген:

— Алексей Архипович, чемпионатка белеткел майы хире чоруп турарыл?

— Түнгел маргылдаага белеткел доостур чоокшулаан. Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелининң Даргазының оралакчызы А. Р. Ходжаевке баштаткан оргкомитет бүгү ажылды улуртуп турар. Дыка хей түүлдерни кылган. Чоокта чаа Ташкент чараш, ону бүүреп көрдүм.

— Чемпионаттың программазын таныштырып көрүкеп.

— ГТО-нуң хей хевирлерин дужаарынга ам болур чемпионат үш дутаары ол. Баштайгызы Сочиге, ийигизи — Бакуга эртken. «Пахтакор» стадионга комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге тураскаатkан күш-культура байырлалы-биле маргылдаа ажыттынар. «ГТО-нуң демдээнин эдилекчизинден олимпий медалынга чедир» деп түнгел маргылдаанын девизи ол. Бо стадионга чүгүреринин, халыырының, мяч, гранат октаарының маргылдаалары болур. Ийиги хүнде сугга эштир, боо адар, үшкү хүнде кросс эртер.

— Баштайгы ийи чемпионаттан ам болур маргылдааның ылгалы чүл?

—Моон мурнунда эң бичиилернин маргылдаазын «Артекке» эртирип турган бис, бирги чаданың нормаларын дужаары-биле олар ам Ташкентиге келир.

Эң-не опза ылгаар чүве болза, Узбекстанның найысталынга чаа комплекстин V чадазының нормазын эки күүсеткен назы талазы-биле бирги болуктүң төлээлери бир дугаарынга маргылдаага киржир. Шилиндек командаларның составынга 40—49 харлыг эр улустү, 35—44 харлыг херээженнерни киирип ап болур.

Боодалга маргылдаазының негелдээри база өскерилген.

— ГТО-нуң хей хевирлерин дужаарының эртken чылгы чемпионадының ыол түңнелдери кандыг болганыл?

— ГТО-нуң хөрек демдээнин эдилекчилериниң спортчу мергежилиниң өскенин болгаш массалыын маргылдаа көргүскен. Түнгел ойнарга 178 спорт мастерлери киришкен, ол бирги чемпионаттан ийи катап хой.

Чемпионаттың бирги чадазының массалыг маргылдаалырынга 36 муң кижи киришкен. Күш-культура коллективтерниге комплекстин хей хевирлерин дужаап турар үеде 11,4 миллион кижи ГТО-нуң демдээнин эдилекчизи болган.

Четпестерни база демдеглээр херек. ГТО-нуң хей хевирлерин дужаарының бирги чадазының маргылдаазынга эртken чылын 34 муң ажыг күш-культура коллективтери киришпээн. Олар Грузияда, Таджикистанда, Туркменияда хей болган.

— Оон ыңай кандыг айтырыгче ынчаангей салыр бодап тур Силер?

— ГТО комплекизининң талазы-биле Бүгү-эвилел көвүүлелининң даргазы кижи болганымда сеолгу үеде комплекс талазы-биле чамдык көвүүлелдерниң болгаш комиссиларның ажылы идепкейлиг эвес болу бергенинче кичээнгей салыр бодадым.

ГТО-нуң хей хевирлерин дужаарынга ССРЭ-ниң үшкү чемпионадының дөрт чадаларының түңнелин ханыр аналистеп көргеш, көвүүлелдерниң составын кыска хуусаа ишгинде эде көөр, ону ат-алдарлыг, спортка ынак кижилер-биле быжыглаар бодадым мен.

Бирги ээлчегде хей-нинги активинин ажыл-чорудулгазын идепкейжидериниге, ГТО-нуң нормаларын дужаарының социалистиг чарыжын организастаарынче, ол ажылды комплекстиг планнаарынче кичээнгей салыр. Ону күүседирде күш-культура коллективтеринге, спортчу клубтарга, эки тура спорт ниитилелиниң бирги черн дээш маргылдаа «Совет Тываның 5 чылы» стадионга бөгүн 10 шакта эгелээр, даарта «Хүреш» стадионга 10 шактан эгелеп уламчылаар.

Шыдыраа илуунга хөөрайның бирги черн дээш маргылдаа бөгүн 15 шакта, даарта 10 шакта уламчылаар.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ

Бөгүн «Геолог» Культура башкыңга ВЛКСМ-ниң 58 чылынга тураскаатkан комсомолчу ырлар фестивалының түңмелин, аңаа будүрүлгелериниң, көредиглерниң ырааңылары, ыры-хөгжүмүүр ансамбльдери киржир. Эгелээри 11 шакта. Даарта маңаа аныяктарның танцы кежээзи 20 шакта эгелээр.

«Енисей» Культура башкыңга аныяктарның дыштанылга кежээзи бөгүн 20 шакта болур.

Октябрь 17-де Политиктиг чырыдышкын башкыңга «Кижиниң төлептиниң дугайында» аныяктарның кежээзи 14 шакта эгелээр.

Хербис даанга чайгы биатлонга республиканың бирги черн дээш маргылдаа бөгүн болгаш даарта болур. Эгелээри 11 шакта.

ГТО-нуң хей хевирлерин дужаарынга «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги черн дээш маргылдаа «Совет Тываның 5 чылы» стадионга бөгүн 10 шакта эгелээр, даарта «Хүреш» стадионга 10 шактан эгелеп уламчылаар.

Шыдыраа илуунга хөөрайның бирги черн дээш маргылдаа бөгүн 15 шакта, даарта 10 шакта уламчылаар.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

8.10—«Музыкалыг абонемент».
8.45—«Даазай кыдыында хоорай». Документалдыг телефильминиң башкарылгазы көргүзүү.
9.05—«Че-ве, кыстар!»
10.15—«Цирк ареназында».
11.00—«Көрүкчүлериниң чагаалары ёзугаар». Музыкалыг программа.
11.25—«Чурук бүрүзүнде — хүн».
11.40—«Тоолдуң валчызы». «Чолбең көрүүкчүгүн хаан черн». Уран-чечен фильм.
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—Мультфильм.
13.30—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. Политиктиг хайгааракчы А. Каверзиев чорудар.
14.00—А. П. Чехов—«Чайка». Тургускаадан бээр 80 чылынга. ССР Эвилелиниң Москвадың академиктиг уран түүл театрының фильм-шнвазы.
17.00—«Че-ве, кыстар!»
17.30—«Кадыкшылга» программазының почтазы.
18.00—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак»—«Химик». (Воскресенск). В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузувдан дамчыдылга. 2-ги, 3-ну ойнар. 1. Чапсарда—«Спортлото» тиражы». 2. Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—«Че-ве, кыстар!»
21.35—Документалдыг фильм.
21.45—«Цирк ареназында».
22.30—«Че». Информастыг программа.
23.00—00.45—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Киев)—«Торпедо» (Москва). Киевтеи дамчыдылга.

Аагаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чагбас. Барын чүк угланыышкынның хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, өскелериге 7—12 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Барын чүк угланыышкынның хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыг.

Автооруктарга көстүрү эки.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Өскө чагаалар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рикки Тикки Тавн» 9.00, 10.40, 14.10, 15.50, 17.30, «Сеңээ миякпылым ошкен» 12.00, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Валерий Чкалов» 15.00, «Чаа испаннар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хулумзуруг дээш аяк-чоруу» 15.00, «Оларны дилеп тур» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Күскү футбол чемпионадында

БЕШ ОЮН АРТКАНДА

Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң күскү чемпионадының төнчүзүнге чедир беш оюн артканда, Москваның торпедочулары маргылдаанын таблицазын баштавышан, ооң соонда чоруп орарларны 4 сан мурнай бергеннер.

Чүртүүк бирги черн дээш эртип турар чемпионаттың эң дээре халдакчызы эртаа чаалап адырынче чеди-чеди бөмбүкту киир тепкен Данилов («Карпаттар»). Маркин («Зенит») болгаш Копейкин (ЦСКА) олар семеп, ол бүзүрелге идегелин ам-даа оскүнмаан. Ынчаарга Копейкин чеди бөмбүкту сеолгу ойнарда улаштыр киирген. Спартакчы Булгаковтуң үлүүнде киир тепкинген 6 бөмбүк демдеглеттинген. (Оон үжүн он бир метр черден киир тепкен).

Арбитрлер болуп эртken 79 оюн үезинде чурум үрээн футболистерге хамаарыштыр 50 катап сагындырыг бээриниң сарыг карточка-саазынпарын көдүрген. А алды ойнакчыны арай каржыланып ойнаанны дээш шөлден үндүрген. Бо хүскү чемпионаттың төөгүзүнде эң «дүшкүүрлүг» оюн сеолгү ужуражышкынында болган. Аңаа 4 кижини сагындырган, 4 кижини шөлден үндүрген. Чурум үрээшкини «Араратчың» футболистериңде хей болуп турар. (1 кижини шөлден үндүрген, 9 кижиге сагындырыг берген). Олардан «Карпаттар» база-ла шоолуг дээредевейн турар. (4 сагындырыгны алган болгаш 2 кижини оюндан үндүрген). Арбитрлер, тренерлер болгаш футболистер карлы ойнаарынга удур шинтпирлиг деминеяли чарлаар үеурлуг.

(СЭТА).

АРТЫК ООЛДАР

Кызыл хоорайның бирги черн дээш эртип турар цыдыреа маргылдаазының үштүң бир кезии дооступ, 4 салыг ойлаттынган.

Бирги болукто шилиндеглерниң одуруун баштап турар Н. Шишигин, Ю. Быков, М. Бичеоол бо үш кижи оске артканнарын мурнап турар хевээр. Шишигин дөртку салыгда Ю. Беловка удур каразы-биле ойнаап, аар, чиик бодалар солчуушкунуңуң соонда эки тончулу бодунга алган. Ол кыдыкка шутумунга бажы ажык ооллуг апаргаш, аътка удур артkал ак тевели-биле быжыг турушту эмелеп алган, артык оглун мерзе кылдыр үндүрериниң кыры чорда, удурланыкчызы дүжүп берген.

Хоочун шыдыраачы М. Бичеоол шырак бирги разрядчы Ч. Оюн-биле ужурашкан. Ак тала оюнуң ортузунда шолдуң токунге ажык баштыг ооллуг болу бергеш, адаа улуг идегелди салган. Ынчалза-даа кара тала-биле ойнаан М. Бичеоол тевезин тергеге орнап, таарымчалыг солуушкунну кылгаш, удурланыкчызының мерзе талазынга турган ооллдарын үзүктелиишкин чок шалдап турган, чиглелеп каапкан. Чыртак-оол Оюн мат салырынын оруктарын дилээрин орайдашса-даа, ооң ножны багай туруштут болганындан тергеге үдеттирген ажык баштыг артык ооллуң бурунгаарлаашкынын доозук ап шыдаваан.

Дараазында холдерге П. Беркович Ю. Быковка, С. Наксыл Х. Ондарга, В. Заворин В. Лямите үттурган.

4 салыг соонда Н. Шишигин—4, М. Бичеоол биле Ю. Быков—3,5-3,5 саннарлыг.

Д. САЛЧАК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлун 2-24-63, редакторлун орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харылсалгалыг секретарының 2-23-54, партийжо амыдырал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, конзо ажыл-агый киллизинин 2-21-47 үзетшүр киллизинин 2-22-64 чагаа киллизинин 2-41-27 информация база совет тергиттүүт киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солуп келбейн барганза 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАҢЫГ № 1778. Тираж 16331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01414.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 245 (10230) | 1976 чылдың октябрь 17, воскресенье | 1925 чылда тудуп эгелевилеттинген | Өртээ 2 көп.

Бөгүн — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү

Тываның тараажылары 61.000 тонна тарааны күрүнеге сатkан

АЛДАР БОЛГАШ МАКТАЛ

Ийи дакпыр орденниг совет Тываның амылчы чоннары база бир күш-ажылчы улуг чедишкинни чедип алган. Төрээн чурттка 61 муң тонна эки шынарлыг тарааны дүмааганың партия болгаш чазакка улуг өөрүшкү-биле рапорттаан.

Юбилейлиг онгу беш чылдың баштайгы чылын бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң черле багай эвес көргүзүглерлиг доозуп турарын демдеглээр херек. Колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Чурттуң фабрикалары Тывадан 29.415 центнер дүктү алган. Ол дээрге чыл планындан 2.415 центнер хөй болган. Күрүкеге эът болгаш сүт садарының талазы-биле эртиен төс айларның планнары (немелде оналдаби-биле) база-ла ажыр күүсеттингилээн.

Ынчалзажок күрүнеге тараа садар хүлээлгениң ажыр күүсеттингенин республиканың бүгү ажылчы чоннарынаң, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының чүгле күш-ажылчы эвес, а политиктиг чедишкинни деп санаар апаар. Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев: «ТАРАА БОЛГАШ АЪШ-ЧЕМНИҢ ӨСКЕ-ДАА ПРОДУКТУЛАРЫ БОЛЗА, ЭШТЕР, КАНДЫГ-ДАА ЧУРТТУҢ БАЙ-ШЫДАЛДЫЫНЫҢ КОЛ КӨРГҮЗҮҮ БООП КЕЛГЕН БОЛГАШ БОЛУП АРТАРДАА» деп онзалап айытkан.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының чаагай дүмүдүн чидириг чонна амаап алыр, күрүнеге тараа садар планны хуусаа бетинде күүседир, үрезинге болгаш мал чеминге четчир санныг тарааны уруп алыр, күскү чер аңдарылгазының планын күүседир дээш колхоз, совхозтарның механизаторлары, шаң ажылдакчылары болгаш шефчилер күжениишкинниг ажылдаан.

Республиканың болгаш чер-черде партия, совет органнарның дүмүт амаап алыышкынын дүрген болгаш эки шынарлыг эрттирер дээш элээн организастыг хемчеглерни ап турганы бо ажылга эки салдарны чедирген. Дүмүт амаалдазын организастыг доозарының республика болгаш районнар штабтарын тургусканы, бо талазы-биле партия обкомунуң шаяпчы он хонунту чарлааны амаап алыышкынның темпизин кескүзү-биле бедиткен.

Бо чылдың амаалда ажылында база бир онзагай чүүл болза, бистиң элээн хөй ажыл-агыйларывыстың механизаторларының Кубаньның болгаш Донның тараажыларының амаап алыышкынны комплекстиг арга-биле чорударының мурнакчы аргаларын амыглааны болур. Каа-Хемниң «Тимилелге», «Коммунизиче орук» колхозтарының, «Тимилелге» совхозтуң, Дуржулга станциязының болгаш оон-даа өске ажыл-агыйларның механизаторлары механизастаттынган транспорт-амаалыышкын отрядтарынга үстүп алгаш, тарааның кезилдезин, бастырыышкынын бедик темп-биле чорудуп келгеннер. Бо хевирлиг депшилгелиг аргаларны моон соңгаар-даа нептередир ужурлуг.

Дүмүт амаалдазынга хөөрай, сууларның ажыл-ишчилери идепкейлиг киришкен. Чүгле найысылаа Кызылдан 22 муң 400 ажыг чолаачы, механизатор, ажылчын болгаш ортуман база дээди середилге черлериниң сургуулдары, студентилери кадзының ажыл-ишчилеринге улуг дузаны көргүскен.

Дүмүт дээш демисеяге калбарган чарышка бистиң чүс-чүс трактористеривис, комбайнерлеривис, чолаачыларывыс, шаң ажылдакчыларывыс эрес-шудургүзүп көргүзүп турарлар. Каа-Хемде «Коммунизиче орук» колхозтуң комбайнерлери ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады М. Ситников, Ф. Долганов, «Тимилелге» совхозта комбайнерлер О. Натпит-оол, Н. Маады, Дуржулга станциязында А. Селигеев, Н. Панкратов болгаш оон-даа өскелер сезон нормазын ийи катап ажыр күүсеткилээннер. «Тимилелге» совхозна Кызылда «Тыва суг тудуг» трестен шефтеп барган бульдозерист И. Грабцевич комбайн хүлээп алгаш, 1,5 муң гектар хире черниң тараазын кестиргеш, совхозта ажылдап турар бүгү трактористерниң араазында чарышка бирги черге үнгеш, С. К. Тока аттыг шаңналдың лауреады болган. Бо хевирлиг чижектерни амаа хөйну чугаалап болур. Мурнакчыларга алдар болгаш мактал!

Кадзының механизаторларының мурнунда ам-даа улуг соруулгалар туруп турар. Күскү чер аңдарылгазының планын ажыр күүседир, арткан тараалларны дүрген бастырар, четчир санныг үрезинни урар, бүгү савакны ажаап алыр, келир часны хөвү ажылдарынга бүгү талалыг белеткенир дээш оон-даа өске соруулгаларны күүседириниче бүгү күшүвүүстү мөөнүзээр ужурлуг бис.

СЭКП Төп Комитединге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, дүжүт ажаап алыышкынын болгаш мал чемнери белеткээрин чедишкинниг доозуп, күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгезин чедишкинниг күүсеткен. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 61 муң тонна тараапы урган, ол дээрге садар деп доктаатkан тарааның нинти хемчээлинден 11 муң тонна хөй-дүр. Дужааган тарааның 90 хире хуузу бооп турар аъш-чемнин кол кулътуразы—кызыл-тасты садарының планы база күүсеттинген. Келир чылдың дүжүдүнге үрезиннерни уруп белеткээн, мал ажылынга хереглээр бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни четчири-биле белеткээн.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге дүк садар талазы-биле 1976 чылдың социалистиг хүлээлгезин хуусаадан эрте күүсеткен. Дүк садарының нинти хемчээлиниң планы 108,9 хуу күүсеттинген, ону пландан ажыр 240 тоннаны сатkан. Эът болгаш сүт бүдүрериниң база оларны күрүнеге садарының тос айларда планы база күүсеттинген.

СЭКП Тыва АССР-ниң болгаш Сөвет чазактың соксаал чок сагыш салыышкынынга харыы кылдыр Совет Тываның ажылчы чоннары социалистиг чарышты улам-на калбартпышаан, боттарының бүгү күжүн, кызымаккай ажыл-ижин СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтпирлерин, онгу беш чылдың планнарын амыдыралга боттандырарынче угландырар дээрзин СЭКП Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүредип тур. Көдээниң ажылчы чоннары чоокку хүннерде күскү хову ажылдарының бүгү хевирлерин, мал кыштаглаашкынынга белеткелди бүрүнү-биле дооскаш, күрүнеге эът болгаш сүт садар талазы-биле чыл хүлээлгелерин күүседириниң бүгү хемчеглерин алыр, онгу беш чылдың ийиги чылының планнарын чедишкинниг күүседиринге бижыг үндезинни салыр.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СӨӨЛГҮ ГЕКТАРЛАР

«Көк-Тей» совхозтуң тараа шөлү Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң барык чанындан эгелээр. Бир кезек черде чүүдээ чок. Машина-техника-даа көзүлбес, чоокта чаа-ла аңаа хайның турган кижилерниң барааны безин чок. Ам эвээжээн. Ындыг-даа болза, бо шыпшың чорук ында тур. Дүжүт ажаалдазы маңаа чаа доозулган, амгы үеде аңаа турган кижилер өскээр, кожазынче «көже» берген. Орнунда чүгле дилиндектер, истер арткан.

Совхозтуң № 1 хову турлаа. Мында база кижилер эвээш. Ам чаа эрткен шөлүвүс — ол бригаданың девискээри. Ук бригада дүжүт ажаалдазын доозупкан. Кижи күжү, техника-даа шупту № 2 бригадада дузалажып турар. Чаржып турар кожазынга дузалажыры дег эки чүве кайда боор. Тараажыларның ол чаңчылын кым мактавазыл, аңаа кым чоргаарланмазын!?

Ийиги бригаданың турлаанче чоокшулап ора, шала иемдик шөлде чыскаалыпкан хөй комбайнны көрүп кагдывыс. Сөөлгү гектарлар! Сөөлгү күжениишкиннер! Оларның эң бажында № 5 комбайн. Башкарыкчызы—мурнакчы механизатор Иван Тимофеевич Шалагин. Оон-биле мендилежип, ажыл-херээнин дүгайында каш сөс солуштувус (чурукта).

— Нинти байдалывыс эки. Кижилерниң сагыш-сеткили омак. Ындыг болбас арга чок: онгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдүнүң ажаалдазы дооступ тур. Мен болум хуумда бо сезонда 500 гектар черниң тараазын кестиргеш, 350 тоннаны бастырар дээш хүлээлгелиг кижи мен. Сөглээн сөзүмүү эөлээш, ам пландан ажыр ажылдап турарым бо. Хүнде 12 гектар черниң тараазын дорт кестирер планымны 18—25 гектар чедирип келдим.

Иван Тимофеевич ол сөстерни чугаалаш, далажы берди.

— Агаар-бойдустуң байдалы эки-дир. Ол үнелиг минутаны черле чидирбейн, бүгү тарааны кезип ап, күрүне шыгжамырынче урар болгай—дээш, комбайнынче базыпты. Чер-биле бүгү ажылын, амыралын холбаан үндезин тараажы кижиниң үнелиг сөстерин улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алдывыс.

№ 17 комбайнның башкарыкчызы Иван Базимирович Парнуц бисче углуг кылаштап ора-аа, ол хүнгү планның онаалданың күүсеттингенин улуг өөрүшкү-биле чугаалады:

— 12 гектар черни бөгүн кестирдивис, ам-даа дүшт-түр. Кежээге чедир база ол хире черни шыдаар боор бис—дээди.

— «Бис» деп кымнарыл ол?— деп айтырдывыс.

— Мээң биле комбайн-дыр ийин. Бо сезон доозулгуже эптиг эдержип келдивис. «СКД-5»-ти эки эдилээрге, ол дег идегелдиг эш чок болдур ийин, хүн бүрү, шак бүрү ону доктаамал хынап, үзеп, чаап, кошкай берген эриилерин дыңдыдып ап чоруурга, черле тура дүшпес-тир.

№ 2 бригаданың агроному Доровских болгаш бригадир С. Санников олар-биле делгем шөлдү дургаар кылаштажып, чаагай дүжүттүң сөөлгү гектарларын көрүп чораш, даражында түүлүг билип алдывыс.

Комбайннар чергелешкен бо шөлдү № 5 шөл деп адаар. Мында ам чүс гектар кызылтас арткан. Бо чәәрби ажыг комбайн ол сөөлгү гектарны

(Уланчызы 2-ги арымда).

МАСТЕРЛЕР

Кызылдың хлеб заводу онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгазын чедишкинниг күүседип турар. Оон коллективи бо чылдың үшкү кварталында мурнакчы будурүгелериниң одурууна кирип, будурулге озулдезиниң темпизин 105,3 хуу бедиткен болгаш нинти продукция будүрериниң планын 107,4 хуу күүсеткен. Эрткен тос айларның түңпелдерин баштаар алырга, хлеб заводу база-ла чедишкинниг ажылдаан: нинти продукция будүрериниң болгаш сайгарылганың-даа коргузуглери эки боон турар. Заводтуң шыдыг чедишкиннери будүрүгелеге кылбарган социалистиг чарыштың ачызы-биле чедип алдынган. Цехтер, тус-тус кижилер арасында социалистиг чарышты организастаан, оон түңнелдерин доктаатkан хуусааларында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. Цехтерден хлеб, кондитер болгаш хлеб-булка кылыгларының цехтери эң даара коргузуглуг чедип ап турар. Ылангыя хлеб-булка кылыгларының цехи тос айларның түңнелин баштаар бирги черже үнген. Эзлиг санында-ла ол цех бир ажыг тонна янзы-бүрү кылыгларны—торттарны, вотрушкилерни, сдобаларны болгаш өске-даа амданныг чаагай чемни кылып үндүрүп турар. А план—900 килограмм болгай.

Цехтиң чедишкинниг ажылдаарынга оон хоочуннары М. Бахова, Ш. Күжүгет, З. Черкашина даан ышкаш, өске-даа мурнакчылар улут үлүгүн киирип, социалистиг чарыштың мурнуку одурууна чоруп турар. Эң ылангыя Кызыл хоорай Советиниң депутады О. Күжүгет бо хүнеерде 1977 чылдың үлүгүнде ажылдап турар. Оң—аныяк ажылчыларның дагдыныкчызы, идепкейлиг хөй-нинтчи болгаш күш-ажылдың мергежилдиг организакчызы. Оон артыжуткулгазын эш-өөрү кажандаа өөренип ап, ажылгаш болурлар. Мергежилдиг мастер ол будүрүшке черинге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты баштай чедип алганнарының бирээзи. О. Күжүгет хөй удаа хүндүлел бижиктер, мурнакчыларның көрек демдектери-биле шаңнаткан. Оон соруглаан беш чыл даалгазын дөрт бүүн чартык чылда күүседирге бооп турар.

ЧУРУКТА: О. Күжүгет болдунуң эштери З. Черкашина, М. Бахова олар-биле кады тур. Олар Аъш-чем үлетүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн чедишкинниг уткаанынга өөрүп тураалар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Кышка белеткел

ЧАҢГЫС ДЕМНИГ ШЕФЧИЛЕР

«Демниг сааскан тева тудуп чиир» деп чоннуң үлегер домаа кончуг шын. Демнигге күштүг.

Бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң бүгү албан организациялары инитиниң малынга бижыг чем-суурну тургузарынга, тараа ажаап алыышкынынга боттарының демин, күжүн киирештирип турар. Аңгы-аңгы организациялар, агитквартиралар, школалар организастыг шефтээшкиннерни удаа-дараа чорудуп, сиген белеткелиниге, тараа кургадырынга, картофель ажаалдазынга, саван болериниге идепкейлиг киржип келген. Оон чижээнге, бо эрткен дыштанар хүнде МТМ-ниң слесарьлары, совхоз төвүүн контора ажылчыннары болгаш тудугжулар 16 тонна саванны болуп сараатган, долгандыр бижыг кажаалы тутkан совхозтуң Киров салбырынга хүлээткен. Шефчилерден чыраа кажаа аргыш тударынга хоочун тудугжу Манчы Ооржак, саван болуп чүдүрериниге Моңге Куулар, сараатталрынга Экер-оол Куулар, Чүлдүм Моңгуш болгаш өскелерниң-даа идепкейлиг, шалыпкын ажылдаанын демдеглээн.

Б. САТ.

• • •

Ол-да совхозтуң Кызыл-Тайга салбырында машина-трактор гаражын пинтиниң күжү-биле тутkандан бээр 3 чыл чедип турар. Ол үениң дургузунда ук гаражты орта чылыглаваанындан соок, ону чогуур деңгеелиге чедир чылдары берге турган. Сентябрь, октябрь—кышка белеткелдиң, чылыглаашкынның таарымчалыг үези болгай.

Эрткен ийи улуг-хүнеерде гараж септелгезинге гаражтың одакчызы, таңнымыы Ичин Моңгуштуң болгаш салбырының ажыл-агый эргелекчизи Норбу-Бавуу Ондарның удуртулгазы-биле шеф организастаан. Ак-Тал сүт-бараан фермазының ажылчыннары, механизаторлар, сууртуң чурттакчылары пинтиин-биле 50 ажыг кижи шефке идепкейлиг ажылдап, гаражты кышка ыяк белеткээнер.

О. КУУЛАР.

«Союз-23» корабльдиң ужудуушкуну үргүлчүлевишаан

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Вячеслав Зудовтуң болгаш Валерий Рождественскийниң космостуң «Союз-23» кораблиниң бортунга ужудуушкунчуң ийиги ажыл хүнү октябрьниң 16-да Москвашыы-биле 3 шак турда доозулган.

Ужудуушкунчуң ийиги хүнүнүң программазын ёзулаар космонавтылар Зудов болгаш Рождественский планнаттынган ажыктарны чорутkан. Октябрьниң 15-тө 21 шак 58 минута турда, «Союз-23» корабльдя «Салют-5» станциязыбиле автоматтыг чоокшулаашкырының режиминге киирген турган. Чоокшулаштырарыы башкарар системаның ажылының таарымча чок болганындан корабльдя «Салют-5» станциязы-биле тудуштурбаан.

Экипаж ужудуушкунун доозуп, Черже эөп келириниге белеткенип турар.

Орбитаның «Салют-5» эртем станциязы ужудуушкунун автоматтыг режим-биле үргүлчүлеп турар.

61.000 тонна тарааны курунеге саткан

УНЕЛИГ БАЙЛАК

Тараа — кижиниң амыдыралында эң-не чугула чүве ол. Ол барда, чүгле тодуглаа эвес, харын эгин бедик, күштүг болган чоргаар бис. Ынчаар унелиг байлакты бүдүрүп алыс-кежиктиг болганымга сорувес аргам чок.

61.000 тонна! Тыва черниң ол хире кежин күрүне шыгжамырынга киргеи. Ол дээрге, механизаторларның, шаң ажылдакчыларының, чолаачыларның, ажыл-агый удуртукчуларының, тускай артемнитлерниң демниг ижиниң түнелиндир. Ол дээрге чер-черде партия организацияларының организастыг болган масса-политиктиг ажылының ачызыдыр. Шынап-ла, хоорай, суурларның чүрттакчылары-даа, хову, шөлдерниң ишчилери-даа бо чылын, онгу беш чылдың башгайгы чылында, хоомай эвес ажылдаан бис.

Совет Тываның күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүседирнге Коммунистиг партиниң болган Совет чазакгың суггаттыг черлерни база чемнинчилгелерни долу ажыглаарынмың, хөрүнүү янзы-бүрү үрелиишкинивердең камгалаарының, үрезин ажылын болган агротехниканы янжидериниң дүтайында болган эске-даа доктаалдарының күүселдезинин улуг рольуг болганы чүгаажок. Чер ажылын хогжүзер талазы-биле алдын ажыларның кылынганы моон ялдеп. Ол дүтайын бо чылын дүжүү-даа бадыткап турар.

Республиканың тараазы иургулайында ажаатынган. Каа-Хем, Кызыл, Чоон-Хемчик болган эске-даа районнар багай эвес дүжүттүг ажаап алган. Мурнуку зонада турар Эрзин безин бир гектар тарилга шелүге онаашгыр 9,4 центнер тарааны остүрген болган республиканың социалистиг хүлээлгезин күүселириге бичезвес үлүг киргеи. Чер ажылынче чогуур кичээнгейин салыр болза, кайыйн-даа дүжүтту ап болурунуң херечизи ол.

СЭКП Топ Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чугаазы, кубаньчыларның кыйгырыы болган чүрттүн сураглыг тараажыларының чагаазы Тываның чер ажылдыгларын күш-ажылчы кодуралүшкүнче хей-аът кииргеи. Оон улаштыдан чамдык колхоздар, совхоздар түрлүк районнар безин күрүнеге тараа садар талазы-биле немелде хүлээлгелерни алган чеминшкининг ажылдаан. Оларның аразында бистин район болган моон колхозум база бар.

Каа-Хем район онгу беш чылдың башгайгы чылында 35 муң гектар ажыг черге тараа культураларын тараан. Тарыганы чогуур хуусаазында бедик агротехниктиг чорутканының болган чайгы ажаалданы ажыктекниниң түнелиниде оон багай эвес дүжүт алдынган: бир гектарга онаашгыр 11 центнер! Тарыгага бедеткел база организастыг эртнеи. Техника-даа шынарлыг септеттинген, үрезин-даа чажар шынарынга чедир арыгаарладыр бис — деп, эргелекчи А. Тырышкин чугаалады.

...Дедир ээп чаныл олура, совхоз директору А. Ломаевтин «Бистин ажыл-агыйывыс мурнуку чылдарда тарааны күрүнеге дүжаавышаан, күш ажылынче база хаара туттунуп турган. «Кок-Тей» республикада күш ажылдыг кара чангыс совхоз. Тараа дүжаар план сөөлгү үеде биске көрдүнмээн. Шидыг-даа болза, совхозтуң ажыкчыннары үндезин тараажылар болгаштын ол чаагай хереэндеп чарлып шыдавас-тыр, оларның черге ыыаан, анаа бергинээнни хову турлагларынга баргаш коор сиизер» дээн сөстерин катап-катап сактып чордум.

Д. ЧЫДЫМ.

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

СӨӨЛГҮ ГЕКТАРЛАР

ажаан, шалыпчы ажылдан турары бо. База бир дүржүлгадыг комбайнер Петр Петрович Штарк комбайнындан бисче холуң чайып, хөглүг эрти.

Бригадаиың төвү. Мында лозуң, плакаттар дүжүт ажаалдазының эгезинде дег чаа хевээр. Кызыл туктар улам кинскээн. Коргузуг дамбырааында чурагайлар сөөлгү түнелди айыткан. Ам оңу сөөлгү катал чаартыры артган.

Бригаданың девискээри арыг-силиг. Столовайзы улуг, делгем. Тараажыларның чемнеринге оңу таарымчалыг кылдыр дерип кылган. Ак-ак халат кеткен поварлар амданныг чемни белеткеп, чай чок чорун турлу.

Столовая-биле кожа кымыл-булун. Ында солуннар, журналдар, шыырал, даалы, биллиардтар... Үчүгниктин ажылдаар ораэли ангы. Сөөлгү гектарларның түнелдерп... Шуну механизаторларның коргузуг дегере мында. Моон хамык сан-түн үнер, мурнакчылар изерээр.

Бригада төвүнде үрелген комбайн азы трактор козузбес. Шуну техниканың ажаалдаже бүрүн хаара туттупганының бир херечизи бо. Септедгеге чангыс комбайн турган болду. Ол безин ажылдап үне берген. Сөөлгү гектарның тараазын ажаажыр даэш кирилкеп.

Шаига баар даэш келген оруувус-биле дедир эптивис. Демги шөлде комбайнар амдаа шуушпушаан. Эң бажында И. Шалагининиң № 5 комбайны чор. Дүржүлгалыг механизатор он ажыг чыл ишчиде тараа кестирип, өөрүн баштап келген. Оңу беш чылдың башгайгы чылының дүжүдүн ажаажып, оон хейаътты ажылдап турары бо. Иван Тимофеевич Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы-биле танышкаш, база кубаньчыларның үлегерин ээрип ажылдарынче бригаданың тараажыларын кыйгырып, коллективке бодунуң хүү үлегерин көргүскеп. Оон дугайында агроном П. Деревских чергаарал-биле чугаалап чорду.

Ийи бригаданың тараа арыглаар шалы. Оон эргелекчизи Александр Тырышкин ынчап байалды таныштырды. Ында тараа чүдүрер болгаш тараа арыглаар машиналар. Олар бүүнү бичии-даа када тура дүшпейн ажылдап келген. Анаа слесарь-эзикчи Василий Данилович кииргеи үлүг улуг. Оон бедик чергежилиниң ачызында хей-хей тонна тараа дүм-хүн чок арыглаттырыр, күрүне шыгжамырынче киргеи.

— Тараа ам-даа хей келир. Оңу бедик шынарлыг арыглап, бичии-даа саадаашкын чокка чүдүрүп чорудары — бистин хүлээлгевис болгай. Оңу бөгүнге чедир кончуг эки күүселип келдивис. Оңу беш чылдың башгайгы чылының дүжүдүн ажаарынга киирген үлүүвүстүң хүүзүнга чоргаарладыр бис — деп, эргелекчи А. Тырышкин чугаалады.

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮГ

СЭКП-ниң XXV съездиниң чүртка тарааның чылда ортунак чылдазыны 25—40 миллион тонна чедирери чугула деп соруланы салган. Бо харысалгалыг соруланы күүседир дээш бистин чүрттүн коозе ажыл-ишчилериниң оңгу беш чылдың башгайгы чылында карак-кызыл, шүүрүг ажыл-ижиниң түнелиниде Төрээн чүрттүн шыгжамырынче миллион-миллион тонна тараа киирип турарының дугайында сорунчуг медээлерни бо хүнерде солуннардан номчуп, радиодан дыңнап турар бис.

Даалайга ханыы дуза» деп улустуң мерген үлегер чугаазы бар болгай. Бүгү чонуң бүдүрген ол улуг чаагай үүлезинге «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери база-ла боттарының үлүүн хире-шаа-биле киирген.

Ажыл-агый бо чылын тараа болгаш мал чеми культураларын суггаттыг черлерге тараан, суггарылганы чоп ажыглаанындан багай эвес дүжүттү остүрген. Октябрь эгезинге чедир 1650 гектар тараа ажааттынган. Бир гектар черге онаашгыр 10,5 центнер дүжүт алдынган.

Күрүнеге тараа садар даалганы совхоз 187 хуу. күүседкен. Ында ажыр ам-даа 100 тонна тарааны садарын шинчилээн. Келир чылдың дүжүдүнүн магадылалы — үрезинни бүрүн уруп алган. Оңу арыглап сайгарарымның ажылы ажелей берген. Саваң болуушкуну дүжүт ажаалдазы-биле чергелештир үргүлчүлеп турар.

Совхозта 3216 тонна сигеи, 825 тонна сенаж, 3063 тонна силос белеткеттинген. Мал чемин болур-чогууру-биле хөйну белеткээрнинн хемчеглери ам-даа чоруттунуп турар. Мал чеминиң белеткелинге «Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжышкынының автобазазының коллективи идепкейлиг киржип, совхозка улуг дузаны чедиргенин демдеглээри чугула.

Улуг Октябрь мурнувуи күш-ажылчы эдлээнге турушкаш, алдан-маадыржылар дүжүт ажаалдазын шалыпкын доозуп, кыштаалаашкынга хынамчалыг белеткеиин турар.

Х. МОҢГУШ,
«Алдан-Маадыр» совхозтуң директору.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

Кызылда Күрүнеиин педагогика институдунуң студентилери оңгу беш чылдың башгайгы чылының дүжүдүн ажаап алырынга улуг үлүг-хуузун киирип, республиканың колхоз, совхозтарынга боттарының дузазын көргүскеннер. Оларның чамдыызы Кызыл районнуң «Тиилелге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак», «Сукпак» совхозтарга болгаш эске-даа ажыл-агыйларга ажылдааннар.

Институттуң филология факультединиң үшкү курузунуң бирги болуүнүң студентилери бо кууун «Сукпак» совхозтуң хову-шөлдериигө ажылдап, дүжүт ажаалдазының үезинде 200 тонна ситенни болгаш саванны болуп, саразаттаннар. Оон ангыда олар 145 тонна минералдыг чемнинчилгелерни ховуларже сеөртүп төккеннер.

Факультеттиң труплары тараа арыглаашкынынга киришкен. Олар 1200 тонна тарааны арыгаан, ниитизи-биле 1500 хире тонналы күрүне шыгжамырынче чүдүрүп чорударынга дузалашканнар.

Үк институттуң чамдык студентилери Кызылда сайгарылга бааазынга база ажылдааннар. Олар 6000 тонна тарааны сайгарарынга киржип, боттарының бичө эвес үлүүн киирнгени өөрүнчүг. «Тиилелге», «Кара-Хаак» совхозтарга ажылдаан оолдар болгаш кыстар база эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Г. ЛЕХЕР,
Кызылда Күрүнеиин педагогика институдунда ВЛКСМ комитединиң секретары.

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

Тараа—чүрттүн алдын байлаа. Ону тарып өстүрериие, ажаап алырынга хей күш негеттинер. Тываның коозе ажыл-агыйының ишчилери оңгу беш чылдың башгайгы чылында багай эвес дүжүттү остүрүп, күрүнеге тараа садар талазы-биле хүлээлгезин чедиишкининг күүсеткен. Ол хамыктың мурнуда Каа-Хем, Кызыл, Таңды, Чоон-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарының ажыл-ишчилериниң эрес-шүдүргү күш-ажылының ачызында чедип алдынган.

Бедик дүжүт дээш кызымак ишке чүгле коозеиин эвес, а хөөрайларның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ишчилери база идепкейлиг киришкен.

Республиканың автотранспорт бүдүрүлгелериниң чолаачылары оңгу беш чылдың башгайгы чылының дүжүдүн ажаап алырынга идепкейлиг киришкен. Ажылдап турарым № 1 АТБ-ниң чолаачылары-биле Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хову-шөлдериие тараа сеөртүп турдум. Чоннуң байлаан күрүне шыгжамырынче ЗИЛ-130-биле (кожуглуг) дажыглаштым.

«Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери гектар бүрүүзүнден 15,6 центнер тарааны ажаап ап, күрүнеге 1950 тонна тараа садар планын 5313 тонна күүсеткен.

«Тиилелгежилерниң» бо күш-ажылчы чедиишкининге чолаачы эске-даа эш-өөрүн-биле кады төлептиг үлүүмүү киирген-иимге чергаарланыр мен.

З. ШОМА,
№ 1 АТБ-ниң чолаачызы.

ТАЛАНТЫЛЫГ ТАРААЖЫ

Дайлыр. Бо тывызыксыг аттыг чер — Улуг-Хем районда «Улуг-Хем» совхозтуң девискээринде. Ында үк ажыл-агыйның 700 ажыг гектар шөлүнге чаагай тараа чоокка чедир чалгын чыткан. Аңаа чаярбы ажыг комбайн дүн-хүн чок ажылдап, оңгу беш чылдың дүжүдүн чыдырыг чок ажаап алыр дээш, күжениишкининг ажылдап турган.

Механизаторларның аразынга калбарган социалистиг чарыштың түнелиин үндүрген бүдүрүлге дуразы. Чыылганнар комбайнер Тумат Кара-оолдуң адын хей удаа адап, аңаа тиилекчилерниң бирээзи болганы дээш ызыг байырны чедирип, моон соңгаар-даа чедиишкиннерниң болуруп күзээн...

Тумат Кара-оол ол дораан ховуже үнер дээш, трактордуна келген. Техника ажылаарынга белеи. Ол Сээнекче аътланыптар. Оңгу беш чылдың тараазын ажаажып доозкан. Планның онаалда алдарымы-биле ажыр күүсеттинген. 192 тонна тарааны бастырар даэш планын ийи чүс тонна орантык ажырган. «Сибиргы»-биле байырлашкан, ол ам «Беларусьту» мунган, чаңгыс чылның ситенин иезер даэш аътланыры ол.

Үдавас кыш. Малга четчир саанныг чем херек. Тумат Хууракановичиниң аңаа олурар чайы чок. Ол бодунуң трактору-биле ам кыпты иттүр ажылдаар. Ам база бир чылдың тоңуп бар чыдары бо. Ийет, үзавас кыш. Оңгу беш чылдың ийиги чылы база үнүп кээр. Техника-биле ээришкенинден бээр ам 16 чыл боолу турары ол. Үе-даа билдиртпес чүве-дир ийин, ылаңгыя механизатор кижиге. Часкы, күскү ажылдар дээш чоруп турда-ла, хүннер эжертинмес.

Ажаалданың маадырлары

Тумат Кара-оол Сээнекче далаш чок бар чыда, хөйну бодап чоралы. Оон трактору-иуң соонда Виктор Доспан чорупп орган. Викторну Тумат Хуураканович бодунга дагдынып алган. Оон бээр хөй-даа ге эртпээн, аныык ооп дүржүлгалыг механизатор аварган. Ол хүнде-16 га черниң тараазын ажаар үлүүн 17—18 га чедирип турганы кымга өөрүнчүг эвелиг!?

Оон улаштыр Кара-оол бодунуң дагдынык-чыгы Седип Анай-оолду сактып келген. Он алды чыл бурунгаар Кызылдың профтехучилищезин доозкан, ол төрээн совхозуна ажылдап келирге, Анай-оол хөл тудуп мендилеп, хей-аът киирип, үткүн хүлээп алган. Тумат Хуураканович база-ла дүржүлгалыг механизаторунуң үлегерин ээрип чораан, техниканы кончуг эки шинчээпип ап, мурнакчы болганыда-даа ол.

Эрткен-барган оруун сактып, амыдыралды эргий бодап чоруй, Кара-оол трактору-иуң даажы-биле чаржаштыр сыгырткан:

Коъш-Талдың, Баян-Колдуң
Комбайнери акын боор мен.
Кончуг эрес саанчы кыстың
Холга сугар биилээ боор мен.

Бо кожамыкты ол та чеже катап ырлаан! «Улуг-Хаяның» хову-шөлдериигө-даа, кодээ клубунга-даа, Шагаан-Арыгның Культура бажыңынга-даа, Кызылга, Новосибирскиге... Оон турчук, бистиң улуг Төрээн чүртүвүстүң найысылалы Москвага безин оңу хөй-хөй көрүкчүлер дыңнаан, тыва чонунуң база бир уран талантызын нагаладыр. Оон чүрүү 1966 чылда «Огонёк» журналга парлаттынган, бодуун тыва кижиниң бедик мергежилдиг механизатор болганын муң-муң номчукчуларның мурнунга ол балыткаан. Оон киришкенин районнуң сыгыт ансамбли республикага 1975 чылда бирги, а бо чылын — үшкү черни ээлээн.

Ч. ДАҢГЫТ.

ҮРЕЗИННИҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының тараамылары дүжүт ажаап алышкынын доозкан. Ниитизи-биле 1000 га ажыг черниң гектар санындан-на 10,5 центнер дүжүттү алган. Ам кол чүве ажаап алган тарааны чогуур шынарынга чедир арыглап, келир чылдың тарылгазынга четчир үрезинни уруп аларыы.

Бо хүннерде шаңда тараа арыглаашкынын үргүлчүлеиишаан. Ында үш нимин тараа арыглаар машинада ажылдап турар бис. Шаңда ниитизи-биле 750 тонна тараа дүжүртүнген. Оон 240 тонназы үрезинге хереглээр арбай, кызыытас, суга болуп турар. Баштай 100 тонна кызыытас арыглаашкынынче киирген бис. Оны октябрь байырлалының бетинде доозап сөөлгө салдынган.

Шаңда кады ажылдап турар эштерним Куулар Баяуу, Алексаидро Монгуш олар-биле кады хүнде 8 тонна тараа арыглаар үлүүвүстү 10—12 тонна чедирип тур бис. Кол-ла чүве—ажылды эки шынарлыг чорудары.

Ч. САРЫГЛАР,
тараа арыглаичызы.

Чоон-Хемчик райоп.

1976 чылдың тараазы

Дүжүттүң ажаалдазы

Шаңда бачым иш

Тарааны — күрүнеге

Бөгүн—Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүну

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮН БЕДИДЕР, ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының байырлалы онгу беш чылдың баштайгы чылында, партияның тоогузыг XXV съездиниң шиитпирлерин ажыдыралга бөттандырып турар үеде болуп турар. Будүрүлгелерде, цехтерде, эдчетлерде — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Чиигиие секретары эш Л. И. Брежневтиң Казахстанның Алма-Ата хоорайга болган партия-ажылагыл активиниң хуралынга чугаалаалары ажыл-херекчи сүмелерин өөренип, деткип, чогуур хемчетлерин ап чоруудуп, бо чылгы чедимшкиннерин улам быжыглап турар.

Күрүне планын болгаш немей алдынган социалистиг хүзээлгелерин Тываның аъш-чем үлетпүр эргелелиниң будүрүлгелери бо чылдың тос айларының түнелди-биле күүседипкен. Продукция сайгарарының планы 100,4, а ниити продукция планы будүрелиниң планы 100,3 хуу күүсеттинген, азы эрткен чылдың ол үези-биле деңнээргө шиитя продукция будүрери 233 муң рубль хөй болган.

Социалистиг үлетпүр будүрүлгениң кол көргүзүү—күш-ажылдың будүрүктүлүү тос айларда 100,7 хуу күүсеттингеи, азы эрткен чылдың ол үези-биле деңнээргө, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң өзүлделгеи 1,4 хуу болган. Тос айлар дургузунда бөш ялзы бүлочкалар болгаш кондитер кылыгларын шиңгээдип алган. Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары бөттарының байырлалын будүрүлгени чедимшкиннер-биле үткүп, планның онаалдаларын, алган социалистиг хүзээлгелерин чедимшкиннер күүсеткеннер.

Ылаигыя Р. Дорохова, З. Саая, А. Ондар, И. Демшина, М. Сапникова болгаш оон-даа өске мурнакчылардың аттарын чоргаарал-биле адап турар бис.

Тос айларда 121 ажылчын кадрларыны эргелелдиң шугуму-биле өөредип белеткээн. Бөттарының биилиг-мергежилии 67 ажылчыннар бедиткеи. будүрүлге-техниктиг курстарга 9 кижи өөренген. Кызылдың хлеб заводунда кадрларның ажылдан үнер чорду 79-тан 39 хуу чедир эвээжээн.

Чаа технологтуг чорудулгаларны, чаа хевирнең продукцияны шиңгээдип алыры, продукцииның шынарын экижидер — будүрүлгениң ажыктыг чоруун бедиглериниң кол курлавырлары ол. Бо чылын үлетпүр будүрүлгелерге чаа технологиял ёзугаар 12 муң тонна хлеб кылыгларын будүрүп үндүрген. Ынчалзаа-даа продукцииның шынарын болгаш оон ажыктыг чоруун экижидер ажылдарда улуг четпестер бар. Кол көчөзөлгейии будүрүлгелериниң долу күүүүн ажыттаар, дериг-херекселдерии, машиналарыны сөөзээл чокка ажылладыр, заводтарда технологтуг сайгылга-чүрүмиу сагывайн, шуудан ажылдавайн турарында. Бо чылын күрүне инспекциязы ниитизи-биле 22 тонна хлеб болгаш булочкалар аймаан шыпары багай деп санаан. Оон кол чылдагаалыг — продукцииның шынарын болгаш оон ажыктыг чоруун экижидер ажылдарда улуг четпестер бар. Кол көчөзөлгейии будүрүлгелериниң долу күүүүн ажыттаар, дериг-херекселдерии, машиналарыны сөөзээл чокка ажылладыр, сөөзээл чокка ажылладыр, күш-ажылды организастазарын экижидер, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн хандырар, оон уламындыя продукция будүрериа ковүдедир, будүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сайгылга-чүрүмүн экижидерииче угландырган. Кызылдың хлеб болгаш пиво заводунда будүрүп үндүрүп турар продукцииның шынары техниги-ниг стандарттарга дүүшөйн турар. Оон кол чылдагаалыг — продукцииның шынарын болгаш оон ажыктыг чоруун экижидер ажылдарда улуг четпестер бар. Кол көчөзөлгейии будүрүлгелериниң долу күүүүн ажыттаар, дериг-херекселдерии, машиналарыны сөөзээл чокка ажылладыр, заводтарда технологтуг сайгылга-чүрүмиу сагывайн, шуудан ажылдавайн турарында. Бо чылын күрүне инспекциязы ниитизи-биле 22 тонна хлеб болгаш булочкалар аймаан шыпары багай деп санаан. Оон кол чылдагаалыг — продукцииның шынарын болгаш оон ажыктыг чоруун экижидер ажылдарда улуг четпестер бар. Кол көчөзөлгейии будүрүлгелериниң долу күүүүн ажыттаар, дериг-херекселдерии, машиналарыны

МЕДЭЭЛЕР

Чоннуң хереглелинге

Кызылдың садыг бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери бо чылдың тос айларында бердингеп планныг онаалдаларны болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажыылааннар. Оон түүнелинде тос айларда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 103,8 хуу күүсеткен. Хоорайның ажылчы чонунга пландан ажыр 697 мун рубльдиң бараанын саткан. Ол болза эртекси чылдың бо үеэзинден 1 миллион 837 мун рубль хөй.

Бо үениң дүргүзүнде хөй-ниитиивиг чемненилге черлериниң бүдүрүлгелери бодунуң продукциязын бүдүрериниң планын 103,5 хуу күүседип, багай эвес ажыылааннар.

Кызылдың үлетпүр болгаш продуктулар садыг черлери тос айлар планның ажыр күүсеткен.

Картофель болгаш ногаалар аймаанга чонуң негелдеги улуг, ону хандырар хемчеглерни ап турар. Амгы үеде 1100 тонна картофель, 40 тонна морковь, 500 тонна согуна болгаш еске-даа ногаалар аймаа белеткеттинген.

Ю. БАЛ-КАРА.

* * *

Спортчуларга шаңналар

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң бистиң республиканың болук спорт активин 1976 чылда ажыл-чорудулгазын үнелеп көргеш, Хүндүзел бижиктер-биле шаңнаан. Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң ургуларның спорт школазының футбол салбырының тренери Алексей Аракчаа, Кызылда баскетболдуң хөй-ниитиг тренери, кодээ ажыл-агый техникумунда Виктор Павлов, Тожу районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы, ча адарыпып хөй-ниитиг тренери Кол Даш-оол, Бай-Тайга районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы Хомушку Киров болгаш өскелер-даа комитеттиң шаңналып алган.

Х. АЛАШ-ООЛ.

* * *

Малчынга дузалашкан

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң контора ажылдакчылары партком секретары Монгуд-оол Бичө-оолдуң удуртулгазы-биле хойжу Дадар-оол Кадыр-оолдуң чаа кыштаанын кажаазын долгандыр херимизери-биле тайгадан ийи машина ыяштыг кескеш, коданында дужүргеп.

Даразымда дыштанып хүнде малчының херимин кылып бээрин шефчилер азаваң.

О. ТАВАА.

* * *

Бирги курсчуларга

Кызылдың автоорук техникумунуң улуг залын байырлал шинчи кинр каастап кэлп. Сургуул болурунга тураскаатканы чанчыл болган кежээге ооллар болгаш кыстар аңаа чыглып келгеп.

Техникумнуң директорунуң өөредилге талазы-биле орлакчызы В. С. Викторов башкыларның мурнуундан өөредилге черинин пайыралдыг коллективинге кирген бирги курсчуларга нанг байыр чедирген.

— Техникум ажыттынганындан бээр он ийи чыл эртвен болза-да, республиканың ол эң-не улуг ортумак түскай өөредилге чери болу берген. Амгы үеде оон хүндүлүг салбырында мун ажыг кижи өөренип турар. Өөредилге черин 1200 хире аныяк епшиалистер доозкан, олар бистин Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү будунварында ледиилиниң ажылдап туварлар—деп. В. С. Викторов чугаалаан.

Бирги курсчуларга зачёт зептелерим, сургуул биметтерин тывыскаа.

БИСТИҢ КОРР.

Кижилер, фактылар, болуушкуннар

СЦЕНАГА БОЛЧАГ

Көрүкчүнүң театрга келири дээрге-ле—оон кандыг-бир байыр-наадымга келгени мынаш болур. Чаа шин оңаа чайынналчак чаа болуушкун боол артар. Ындыг болганда театр болгаш артист көрүкчү бүрүзүнге тускай сонуургалды, таалалды чедирип турар. Ооң харааны-биле артист кижиниң дугайында бижээн чүүл чамдык улуска билдингир, өскелеринге шын эвес-даа мынаш сагындырып болур. Ынчангаш хогжум-шин театрының «өзек» артистериниң бирээзи болур Дарый Чулдумовна Монгуштуң дугайында бо-чүүлүмүң номчукчу немең, байыдып олура, номчуурун күзедим. Оон аңгыда Дарый Монгуш бодумнуң үе-чергем болганы-биле, ону театрда адап турарывыс мынаш, аңаа-ла Дарый деп адавышпаан, бижилимээ эвчок эвес боор.

Кандыг-бир маадырның сценага чурттап, көрүкчүлериниң сеткил-сагыжынга артыш казырынга артист кижи херек. Артист-биле кады чурттап чоруусаш, ооң дугайын шоолугла сонуургавас бис. Ынчалзажок ооң ажылдап, кылып, көргүзүп каан овур-хевири биске уттундурбас. Бо дээрге артист кижиниң чогаадыкчы өске профессиялардан ылгалы ол. Чиизээрге, артист Дарый дээн дижих. Ийе. Ындыг артист бар, харын-даа хол тутчуп мендилежин, кады чаңгыс столга олурган-даа бис. Ол артистиң дугайын хандыр бодаптар болзувусса, эңдерек хөй, караавыс-биле-ле көрген маадырларывыс көстүп кээр. Ол дээрге тоол маадыры—Алёнушка, француз башкы—Полина Франциевна, чүе-чүс чылдар мурнуңуң Фелиспаназы, оң тос вектиң Белотеловазы, революсчу кыс — Мартина, фашистерге саттынакчы—Тузикова... Оон-даа хөй. Шиилерниң аттарын, авторларын бээн уттупкан бис, а бо маадырлар каракка көстүп кээр. Бо-ла бүгүнү биске Дарый артист шаңнаан.

Долуманы чүге уттуптуң чө? Ону утпаан мен. Долума—бо хүннерниң кижизи, үе-чергевис-ле болгай. Дарыйның бээке шаңнаан Долумазы—кодюниң комсомолчу механизатор кыстарының хей-аъды, кыйгырыкчызы. Ынчангаш К. Кудажының «Долуманың хуулгаазының» деп шинзиниң сценадан дүшпезин-даа ол. Харын-даа телевизорга болган конперттерге ук шиинден үзүп-дүлерин үргүлчү көрүп турар бис. Долума-биле ужурашкан санывыста-ла, чаа сонуургалды, таалалды ап турарывыс артистиң уран талантызының база ачызы. Ол дээш Дарый артисти бо хүннерде төрээн коллективин Тываның комсомолунуң хуреадыныче дешпидилдаа турары ол чадавас. Долума—аныяк салгалга төлептиг овур-хевир.

Дарый—салым-чаяанныг артист. Ол өске артистерден ылгалдыг, катаптаттынмас аяпныг. Бир-бир бодаарга тускай темалыг. Ооң ол темазы талантызын чалгынаптарга, чедишкинниң дээвирин чоок мынаш сагындырар. Эң ылаңгыя Долуманың өске маадырлар—Севил Серенович, Дүрген-оол, Ширижик оларның-биле үскүлежин көөр спепаларынга ёзулуг ар мозу негеттинип кээр. Ол таварышталарда артистиң бүдүжү, аажы-чаны мергежилден аңгыда, даштыкы хевирлер-биле илереп үнер. Тыва театрда Дарыйдан аңгыда Долуманың овур-хевирин ол хире чедишкинниг күүседиптер өске көрөжен артистер ховар дизе, өскелерге харааданчыт эвес боор деп бодаар мен. Бо рольга хөй ажылдар артистен негеттингени чугаа чок. Ол мынаш ук шиинде режиссёру—РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн режиссура талазы-биле сагыыгыр шиитпирлерни, хуваалдазарыны, бодаалдарны кыптанып демгелээри артык эвес.

Артист Дарыйның чогаадыкчы диапазону херии. Кажан ол ойнай бээрге, ону хевирлер, характерлер чептиваан, көрүкчүлерни каттыртып, ыладып турар апаар. Ол классиктиг болгаш амгы-даа үениң шиилериниң көрүкчүнүң сеткилин хайыытырып, бодалын оттуруп, сеткишкинин сергедип кээр. Бо талазы-биле Дарыйның сөөлгү ажылдарын шиилерни белеткеп турар. Оларның аразында бистиң республикада орук тудуундэ ажылдап турар ениктарның ажыл-амыдыралын, ынакшылын тоожуп турар «Оруктар, оруктар...» деп шин база бар. Ук шиинде Сөөрө деп кыстың овур-хевирин көрүкчүге бараалгадыры-биле артист Дарый белеткеннп турар.

Дарый Чулдумовнадан хөйнү маңаа боор бис. Чүге дизе ол—роль санында-ла биске чаа чүүлдү шаңнап, дилээшкинерни кыпын турар. Дорту-биле чугаалаарга, өзүп олурар артист. Оон чажыды чүдел? Дарыйның институтка башкызы—РСФСР-ниң улустуң артизи, профессор Леонид Фёдорович Макарьев «Т-3» деп хуулгаазын «витамин» дугайын чугаалаар турган. «Т-3» дээрге—труд, терпенье, талант (күш-ажыл, шыдамныкай чорук, салым-чаяан) деп үш сөс. Артист кижи бо үш чүүлдү доктаамал бодунга ижиктирип алыр болза чедишкинниң үлдезини ол. Ынчангаш Дарый мергежилин бедидерп-биле кызымак ажылдап-даа турар.

Ленинчи юбилей медалдыныг, хой-хой хүндүлел бижиктериниң эдилекчизи, хөй-ниитиг артистиң күзелдерин айтырган мен: «Шекспирниң бүтү-ле хөрөжен маадырларын, «Самбажыкта» Чинчиниң ролюн сонуургаар мен. Чер-ле ынчап бүтү күштү салып, артист кижиден хөйнү негеп көр овур-хевирлер менээ өргим» деп сөглээр болду. Ынчангаш Дарый-биле сценага болчажып алыылнар. Ол сагыш-сеткилди хөлеедип кээр, оваагай овур-хевирлерлиг, чаагай, чаа чүүлдү шаңнап көөр маадырлар боол хуулуп алгаш, келир болдур эвеспе. Болчажып алган артизивис—Тываның комсомолунуң лауреады болурга улам чалыыткан, чылыгып, ооң талантызынга таалаар бис.

В. СЕРЕН-ООЛ,
хөгжүм-шин театрының артизи.

Тываның комсомолунуң шаңналынга

ШЕВЕРИН АА!

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Григорий Маркович Кириленко шевер холдуттарының бирээзи. Ол Тожунуң мыш ажыл-агый черинде чазыныычылап ажылдап турар. Онаашкан ажыл-херээге кызымак, ак сеткилдиг аныяк кижилер коллективи хүндүлүг. Ол хой удаа социалистиг чарыштың тывилекчизи боол келген. «Бешь чылдың аныяк гвардейжизи» деп хорек демдээ-биле база шаңнаткан.

Аныяк коммунистиң сонуургаар чүүлдери-ле хой. Ыяштан янзы-бүрү чүүлдер оюп кылырынга ооң сонуургалы улуг. Хостуг шактарында мнак ажылын кылып олурупгар. Кирилленконуң бажыңынга баар болзуларза, ыяштан оюп тургап, каастап кылган кылыглар-ла хой. Хлеб салыр тавактың чаражын чүү дээр, ооң кыдыгларып хөлер каастаан. Өнүгүр чараш кылдыр каастап кылган чечек саваларын, бичии уруглар сандайы, вазалар дээш шевер кыыгларының кайызын ол дээр боор. Бо чурукта салгынныг аътарны көрбес силер бе. Бо ажылын ол доозар четкен.

Шевер кижиниң кылган чүүлдерин көрүп олурарга, ужур-утказы хаяы, көрүштүг, чараш. Бир талазында, тураскаал белектер кылдыр база ажылган болгу дег. Тожунуң тураскаал белектери туристтерге, авлчыларга солуп болбас ужур чок. Чүгле аңаа база херек мышкажыл. Ус-шевер кижилер черле кайда-даа хой-ээ болгай.

В. КЛЕЙМЕННЫХ.

ЧУРУКТА: Г. М. Кирилленко хостуг шагында.

Авторнуң фотозу.

«АВА» РОМАН БОЛГАРИЯДА

А. М. Горький аттыг литература музейиниң аалчызы боол чораан болгар журналист Регина Кашер-Димитрова ол музейиниң экспонаттарын сонуургап көргеп. Чогаалчының «Ава» деп романынга хамаарышкан делгелге залын ол онза сонуургаан. Нижний Новгородка ажылчыннарның тоогузун, ажылчыннарның Сормовка болган май бирге тураскаткан тыскаалын «Ава» деп романны чогаалчының канчаар бижээнин хамызы-биле өөренип көргеп.

Музей-биле танышмагандың соонда Кашер-Димитрова «Ава» деп романның Болгарияда пепгерентей апартанының дугайын чугаалап бергеп. «Аваны» болгар дылче 1968 чылда-ла очулдурган. Ол дээрге романның даштыкы дылче баштайгы очулгазарының бирээзи. «Аваны» эң-не баштай шинчидип тургускан чер база ол. 1908 чылда Костендим хоорайга башкылар коллективи А. Горькийниң романын шинчидип тургускан. Павел Власовтуң ролюн Станке Димитров—Марек ойнаан. Ол кезиинде барын Болгарияның Коммунистиг партиязының коскү ажылдакчызы, Георгий Димитровтуң кады ажылдап чораан эки, Совет Эвилелиниң оңнуг болган.

А. КАЗАНЦЕВ.

Горький хоорай.

ЧАА ТРЕТЬЯКОВКА ТУДУУ

Москва хемниң кыдыында, Крым көвүргүүнүң чоогунда, ССРЭ-ниң күрүвениг чурукта галереязының болгаш ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң делгелге залдарының комплексиниң тудугларын чоруп турар. Третьяковкамың эрги бажыңынга улуг орус мастерлериң революция мурнунда чураан кайтамчык ажыыдарын артар. Чаа комплекско уран чурулгаларын, скульптураларын, графиканың эң тергиин чогаалдарын долген көргүзер.

Делгелгейде эң улуг музей комплекстериниң кайгамчык улуг бажыңын уран чүүл пазырынга тудар. Комплекс кончуг улуг девискээрлиг: ооң июлу 25 мун дөрбелчин метр. Комплекстиң баштайгы эзлээ—делгелге залдары келир чылдың октябрьда ажыглалга киирер. Маңаа ажыттынар баштайгы делгелге — Октябрьның алдан чылыпта тураскаткан турулга талазы-биле Бүгүэвилелдиң юбилей делгелгези.

Хары угда алды муң кижи кирер музей кезээ болгаш ынны комплекс 1980 чылда ажыглалга киирер.

И. КОСЕНКОВА.

Москва хоорай.

Хөлдер дээрге черниң карактары-дыр дижир болгай. Бодап көөрге, ол кончуг-ла шын ийин. Сактырга, шынап-ла кылынайпып, борбаңайпып чыткан мнкаш. Хөлдүң кыдыын хазыкылаан үүш-бойдуг карактың кирбиин сагындырар.

Элим шынаап Тожунуң делгемнеринде черниң карактарыла хөй. Олар балык-байлап, янзы-бүрү куштар-биле байлак. Чуруктуң Н. Ондарының «Сайлыг-Хөлде» деп чураап чуруу.

1977 ЧЫЛДЫҢ СОЛУННАРЫН БОЛГАШ ЖУРНАЛДАРЫН ЧАГЫДАРЫ СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ ЭГЕЛЭЭН

НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солуннуг чагыдып алынар.

Анаа чагыдылганы харылзааның бүгү салбырларында болгаш белдирлерледе, ажылдаар черниң айы-биле парлалганың хөй-ниитиг тарадыкчылары хүлээп ап турар.

Чагыдылганың өртээ: чартык чылда—3, чылда—6 рубль.

(Этеги № № 232, 233, 235, 241 солуннарда).

Экзаменге эки белеткелдиг, шыырак билигиит өөренирнилер чүүдеп көскү: мурнуң быжаажыр, чарыштырып өөреткен чүгүрүк аяттар мынаш. Кошкак өөренирнилер база ийден болдур ийин, сөөлүнде кирикээр, башкыларның «моган-шылай бээрин» маңдасаар. Хеймер-кыс бир-ле дугаарында харылаап, он шак четпээде-ле хостапы берген.

Бажыңынче утпай, төп кудумчуну кежип чыдырда, соонда мотоцикл даргыраан. Хая көрүүн кээрге, Сарыгбай ногаан шлёмнүт халдын келгеш, мотоцикпин тургузупкан, бодунуң чазык-чуазуу-даа кончуг, быйыргын ак диштерин чайынаады хүлүмзуруп орган.

— Хеймер, бээр олурывыт—дээш, кожаанның шывының ака октапкан. А мнда дүүнгү-ле тозовка чыттырыпаан. Хеймер-кыс дыртыкып турган. А Сарыгбай далаштырган: — Чоп турар сен, олурывыт.

Хеймер-кыс олурупкан, мотоцикл шимчеп чорупкан. Сарыгбай дүүнгү мынаш кайы-хамаан чок шаңнаан, аңар халдын олурган.

— Кайнаар баар сен?

— Чанар.

— Чанар... Экзамениң дужаан каапты бе?

— Ийе.

— Кайы хире болдуң?

— Харыылаадым-на.

— Демдээн аан?

— Түүнелин мынаш чаргаар.

Хеймер-кыс өөрүп чораан, сеткилп сергек. Ынчаннайн канчаар бир экзаменни ажыл арткен-дир. Сарыгбай база-ла өөрүп чораан, чүге дээрге Хеймер-кыс ооң аайынга кирип эгелээн, арны чавык, чугаа-домаа үнүп келген.

— А Хеймер-кыс! Мынчаал аа? Ам-даа шак эрте мынажыл. Чаныксаан чоор сен. Тирге баргаш, кезек боолап көөр бис бе? Белеткел—перспектива херек.

— Хоржок.

— Чүге?

— Хеп солуп недер-ле болгай.

Хеймер-кыс ак фартуктуг, хүрең платьелиг, ак укпуг, ак босовожкалыг, бажында лента база өрүп алган. Мындыг хевин канчап доварак-доозунга боравр боор. Ынчалза-да ооң ойталавайн чоруурун Сарыгбай эскерген.

— Бажыңга баргаш, солуй кеттиниң ал.Ында үр чүү деп, бөш минута-ла мынаан.

Хеймер-кыс чөпшээрешкен. Ажыл шагы. Авазы чок. Бажында бичии дуңмаларны, олар база олурбас, ойнап чоруп каар. Ам та кайда халчып чоралар. Бажың шыпап-ла шоочалыг. Хеймер-кыс трико, кета кедикеп, удур кылаштап кезеп. Сарыгбай ооң оруун доза турупкан, оозу туре дүшкеп. Кайызы-даа удур-дедир көрүкүн алгап турган. Оон-даа чүү боор, Сарыгбай туттунун шыдаваан, карбаш дээш соонда, уругнуң ийи энтинден куспактаап, бодуне чыыра тырткаш, изин ариннеринден ошкай берген. Демгизи база-ла ушта чүткүвээн, харын-даа ооң мойнундан куспактанмакан. Хеймер-кыс ол хүн бир-ле дутаар ор кижиге ошкаткан.

Тирге келген. Эзи. Харагайнар аразында инектер оътап чораан. Кушкаштар мнда, мында эдип олургулаан, мнаар мндыг кончуг мрак эвесте саскан чартыраан. Удатпаанда оларның чанында чоон терекке хек хонушкаш, узун суук кыдыр бадырып эгелээн:— Кук—ку-ук! Кук-ку-ук! Ол хөөкүй баарында олурган ийи кижи мнакшын эгелээн деп кайны билир, мнчалза-даа оларга аяп тудуп орган.

Сарыгбай дүүнгү-ле дорожказын чаткаш, ооң кырынга солуп чадын каан. Оон новайын келгеш, чанында турган Хеймер-кыстың чивенейнин турган карактарын көргеш, база шыдашпайн бартан. Демги мышаш куспактаап, ошкай берген. Эриннер дегжи берген, кижилер куспактажыкшап турган, оске кижи көрген болза, оон мнай салдынышпас хөзи улус-тур аа деп-даа бодап болзур. Тыва улустуң «ог мунгаш дээш кайы хамаан аас этпес» деп чугаазы бар. Бир дынзаарга, кижилер-даа бижиреишен мынаш, мырыңай чанында хире. Ошкашканнар салдынчы каапкаш, мнды-бертин көрдүнүп четтикпээнде, бичии ооллуң үнү үнген: «Ой, оол көрем. Ол кижи утбамны ошкаптың». Мнап-ла бичии ооллуң үнү.

— Аа, чүүже?— дээш, Сарыгбай шыргай хаактар аразынче ийи-үш базын чорда, оон-моон тура халыпса-ла, данды бир үе, өңдерек ооллар. Оларның аразында Хеймер-кыстың ийи оол дуңмалары. Ол тирге «бээр» боолап ойнаап турда, мотоцикл келчыдырга, чашты бергеп чүвелер-дир.

Сарыгбай биле Хеймер-кыс каттырыкып турун келгеннер. Сарыгбай амырап турган.

— Көрдүң бе, Хеймер. Хоречилер баш ашкан эвеспе. Перспектива деп чүве ол-дур. Бир эвес бистиң кайы бирээнис хөрлээр болза, ол ооллар дораан чугаалаар, көөр-даа сен, олар кымдавда чажырбас.

Боолап эгелээн. Баштай Сарыгбай, боону шенээри ол ыйнаан, үш аткан. 27 сан аткан.

— Ма, ам сен. Боо-дээ сагыш-ла-дыр.

Хеймер-кыс база-ла дүүнгүзүнден дээре түүнел көргүсшин, мнчалза-даа ол октан 66 сан аткан. Ол дээрге шоолуг эвес көргүзүг мышажыл. А спорт дергазы макпан турган.

— Эки-дир, эки-дир. Оон артык боор бе. Көөр сен, кежээ оон хөй болур.

— Ынчаш улус дооза кээр мйнаан? — деп, Хеймер-кыс мзавылаан.

— Келир-келир, дооза келир.

Бир хааржак ок анаа төнген. Чоруурунуң мурнунда, база ошкажы берген. Та демги хек, та оске хек, боо ада бээрге, дезе берген хектиң орнунда база бир хек олурупкан, эдип эгелээн:—Кук-ку-ук! Кук-ку-ук! Ол аразында, дынзаарга, демги мышаш, база-ла бичии оолларның бижиреишкени дыңналган: «Ой, оол, корем, утбамны ол кижи база ошкады». Сарыгбай биле Хеймер-кыс чугаа дыңналган үгнее көрүүн кээрге билеп, хамык ооллар ооп-моон тура халышкаш, катык-ниилиг салчып мнай болган. Бичии ооллардың боо боолаары сонуургапчыг болзбайн канчаар. Демги халчып чорутса-да, сыгыр-октуг сылыпы бээрге, биздирбестеп чедип келгеш, чаштып көрүп чыткан чүвелер-дир.

Хеймер-кыс каттырбышаан, бот дугайты чугаалаттынган:

— Кончуг буктарны. Көрүп чытканнар-дыр.— Оон дуңмаларын кый дээп:— Салам! Саша! Бээр келиңер! Чаныңар! Чемненип алыңар!

— Ол кымнарыл?

— Мээң дуңмаларым мынажыл.

— Кый де. Биске ушкажыштынар дс.

— Салам! Саша! Бээр келиңер! Бо мотоцикпге олурупкаш.

Ооллар амырай берген, ужатура маңнажып орган. Бирээзи садын турар ойнаарап — автоматтыг, бирээзи мяш боолуг.

(Узанчылыг).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

8.10—«Тараажылар». Документалдыг фильм.
8.35—Франциянның телевидениезинге Совет Эвилелиниң неделязының түүнел концерти. ССР Эвилелиниң Улуг театрынган дамчыдылга.
10.05—Спортчу программа. 1. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузунган дамчыдылга. 2. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады «Динамо» (Киев) — «Торпедо» (Москва) Киевтен дамчыдылга. 2-ги оюн.
11.15—«Хеглүг нотадар».
12.00—«Совет Эвилелиниге бараан боол тур мен!»
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—«Спортлото» тиражы.
13.30—«Музыкалыг квоска».
14.00—«Кино ажы-чорудуларының клубу».
15.00—«Делегей панорамазы».
15.30—«Литература чогаалдарын экранчыдары». «Күзевзон мынакшы».
17.00—«Ye». Информастыг программа.
17.30—«Бөгүн — Аъш-чем үзетпүрүүнүң ажылдакчыларының хүнү». ССРЭ-ниң аъш-чем үзетпүрүүнүң министри В. П. Ленинниң чугаазы.
17.45—Аъш-чем үзетпүрүүнүң ажылдакчыларынга музыкалыг программа.
18.45—Документалдыг телефильм.
19.00—«Кодзо дугайында».
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Тускай медээлер.
20.25—Телешиниң баштайгы көргүзүү. «Философия доктору».
21.50—«Совет музыканың чымыды арыпнары». «Д. Шостакович үежелериниң сактымынкыпнарында». 1-ги дамчыдылга.
23.00—23.30 — «Ye». Информастыг программа.

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

8.10—«Бистиң адреазинге—Совет Эвилелиге».
9.25—«Хову хаяны Лир». (И. С. Тургепевтиң тоожузун ёзугаар). Телешиниң баштайгы көргүзүү.
11.00—«Билип алыксаа тур мен». Киножурнал.
11.05—Москваның школачыларының күүселдезинге совет шүдүкчүлериниң чогаалдары.
11.35—Уругларга фильм. «Боолар болгаш көгебугалар». Уран чечен фильм.
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—«Москва — Владивосток». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 1-ги сериязы — «Магистраль». 2-ги серия —«Чаа делгеннер».
14.20—«Хову хаяны Лир». (И. С. Тургепевтиң тоожузун ёзугаар). Телешиниң баштайгы көргүзүү.
15.55—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Казахстанның КП-ның Мангышлак обкомунуң бирги секретары Т. А. Ашимбаев дамчыдылгада киржип турар.
16.40—«Танцының онуг-хевирээри. Фильм-балет.
17.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Киножурнал.
17.40—«Ирина Богачева мырлаар». Фильм-концерт.
18.40—Телемедээлер.
18.55—«Ырак ортулуктуң чажыды». Мультфильм.
19.25—«Чечек». Дамчыдылга.
19.55—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Конперт.
20.40—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Казахстанның КП-ның Мангышлак обкомунуң бирги секретары Т. А. Ашимбаев дамчыдылгада киржип турар.
21.25—«Хову хаяны Лир». (И. С. Тургепевтиң тоожузун ёзугаар). Телешиниң баштайгы көргүзүү.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өске чагалар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Рикки Тикки Тави» 9.00, 10.40, 12.20, 14.00, 15.40. «Сенээ мынакшывас мен» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Максим Перевелица» 11.20, 13.10, «Чаа вспаннар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Чаа кижи» 11.20, 13.10, 15.00, «Шыкымчалыг куда» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тыпызык оорлаашкын» 11.45, 13.20, 15.15, 17.45, 18.45, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Оцеола» 9.30, 11.20, 15.30, 17.20, «Өске чагалар» 13.10, 19.10, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: Киноклуб. «Үүш-бойдуг делегейинде». «Э-эй, вобвойлар» 15.00, «Сенээ мынакшывас мен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Рикки Тикки Тави» 15.00, «Чаа вспаннар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 6.67000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, промзагында киллизинин 2-31-75, харылзалгазы секретарының 2-23-54, партийжи эмдилерал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-57, газетчыр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-11-27, информация база совет тергүзүг киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариатның 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАГЫГ № 1778. Тираж 16331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидтрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелээнин типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01417.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (10231) | 1976 чылдың октябрь 19, вторник | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 2 нов.

Тыванық күрүнениң көдээ ажыл-агый дуржулга станцизының директорун эш В. С. САПЕЛКИНГЕ
Партком секретары эш Н. Ф. СТРИГИНГЕ
Ажылчын комитединиң даргазы эш С. Б. ОЮНГА
Көдээ Совет күүскомунуң даргазы эш Г. И. ИВАНОВАГА
ВЛКСМ комитединиң секретары эш В. Г. ЯРКИНАГА

Эргим эштер!

Тыванық күрүнениң көдээ ажыл-агый станцизының коммунистеринге, комсомолчуларынга, бүгү ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседишкени-биле хөлбаштыр СЭКП область комитединиң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирип тур. Станцияның коллективи Төрээн чурттуң шыгжамырынга бодунга алган социалистиг хүлээлгезинден 640 тонна хөй — 1890 тонна тараазы урган, республиканың колхозтарынга болгаш совхоттарынга садарын-биле база бодунга ажыглавары-биле бедик шынарлыг тараа культураларының үрезиниерин долузу-биле уруп, белеткээн.

Дүк садарының чыл планы 115,7 хуу, эът садарының тос айларының планын 132,1 болгаш сүттүүн — 120,6 хуу күүсеткен.

Дуржулга станцизының ажыл-ишчилери келир чылдың дүжүдүн өстүрер, аңгыс айларының планын база күүсеткен. Амгы үеже шын мал кажаларын септээрин доозарының шалыпчы он хонуун чарлаан.

Дуржулга станцизының коллективи эртем шинчилелдериниң ажыктыг чоруун улгаттырарынче, көдээ ажыл-агый продукцизының бүгү хевирлерин бүдүрерин болгаш садарын улам улгаттырарынче угландырган, оон-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин бөттандырарынга бодунуң үлүгүн киирер дээрзинге бүгүдерлин СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели илереглеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Пропагандистиң мергежили

Коммунистиг партияның идеяларын хөгжилериң маз-медерелинге чедирип, чон ортузунга нептередириңге пропагандист онзагай черни эзлеп турар. Ооң кижилер-биле ажылдап бидиринден, эртем-билиинден болгаш арга-мергежилинден коммунистиг пропаганданың дээштиг болгаш ажыктыг чоруу дыка хамаарыгалыг болур. Политиктиг болгаш экономиктиг өредилгениң системазында байтаараң пропагандистер—партияның идейлиг дайынчыларының база бир отряды. Оларның чымыштыг үези—партийни өредилге чылы чөөнга чаа эгелээн.

Бистиң республикада ийи муң ажыг пропагандистер политиктиг болгаш экономиктиг өредилгени чөрүдүп турар. Оларның иштинде үлетпүр бүдүрүлгениң, совхозтарның база колхозтарның удуртукчулары, амыл-агыйларның, культураның тускай эртемниглери, партия, комсомол ажылдамчылары бар. Хөй чыл улаштыр хөй-ниитиниң даалгазын ак сеткилдиг күүседип, ажылынга мергемип, арга-дуржулгалыг апаргылаан кижилер оларның аразында хөй. Экономиктиг эртемнериң кандидады Василий Амыртаевич Копеёл Кызылдың башкы институдунуң чанында ниитилел эртемнериниң методологтуг семинарын хөй чыл иштинде удуртуп, Марксизм-ленинизмниң кежээни университединде башкылап турар. Павел Васильевич Кирдеев Сак министерствозунуң чанында теоретиктиг семинарны удуртпушаан, Марксизм-ленинизмниң кежээни университединиң тургустунган хүнүнден бээр ады башкылап келген. Кызылдың харылзаа белдириниң кол инженери Галина Ивановна Насюрюн, тууйбу заводунда Светлана Дмитриевна Шейкина, материал-техниктиг хандырылганың начальниги Николай Алексеевич Минцев дээш республиканың найысылалында эки ажылдыг пропагандистер-ле хөй.

Даамган хөй-ниитичи даалгазын кызыыган күүседип турар эштер Тываның кайы-даа районунда бар. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчиктиң Суг-Аксы ортумак школазының башкызы Ондар Ирикбейович Каң-оол, Чадаана хөорайда эмчи Лидия Монгушовна Кок-оол, Бора-Тайга школазының башкызы Оорлан Хуналовна Дудаа болгаш өске-даа чүс-чүс кижилер марксизм-ленинизмниң идеяларын ажылчы чоннуң, аныяк өскенниң ортузунга тайылбырлаар хереккө эң-не идепкейлиг кирип келген.

Шак мындыг кижилер дугайын партияның XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр партийни өредилгениң серулгаларының дугайында СЭКП Төп Комитединиң докладында онзалап айытпаан. Пропагандист кадрларга камнаар хамаарылгалыг боор, оларның билиглерин доктаамал чаартыр, мергежилин бедидериниң чугулазының дугайында ленинчи айтыышкыннарны хамык чонга удуртулга болдурарының эртемнең чугулазын ында демдеглээн. «ПРОПАГАНДИСТЕРНИ ЫЛАПТЫГ ШИЛИИРИН ХАНДЫРАР УЖУРЛУГ — деп, доктаалда айытпаан. — ОЛАРНЫҢ ТЕОРЕТИКТИГ БОЛГАШ МЕТОДИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕЗИН, ИНФОРМАЦИЯ АЛЫРЫН, АЖЫЛЫНЫҢ ДУРЖУЛГА СОЛЧУЛГАЗЫН ЗНИЖИДЕР. ПРОПАГАНДИСТЕРНИҢ ЧОГААДЫКЧЫ АЖЫЛДАРЫНГА ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАРНЫ ТУРГУЗАР, ОЛАРНЫ КОЛЛЕКТИВТЕРНИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫН ТАЙЫЛБЫРЛААРЫНГА БОЛГАШ ПРАКТИКТИГ ШИИТПИРЛЭЭРИНГЕ КИИРИШТИРЕР. ПРОПАГАНДИСТЕРНИҢ АЖЫЛЫН ОНЗА ЧУГУЛА ПАРТИЙЖИ ДААЛГА КЫЛДЫР КӨӨР, ОЛАРНЫҢ БУЯНГЫ АЖЫЛЫНГА ЧОГУУР ДЕТКИМЧЕНИ КӨРГҮЗЕР».

Партия организациялары пропагандист кадрларны хынамчалыг шилииринче, оларның билиг-мергежилин бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып келген. Партийни чырыдыышкынның эге, ортуман болгаш дээди звеноларында ажылдап турар дээди эртеминиг, арга-дуржулгалыг кижилерниң саны чыл келген тудум немежип турар.

Кичээл, семинар, теоретиктиг конференция бүрүзү пропагандистиң мергежил бедидериниң ёзуулуг школазы апарган. Партия комитеттери политиктиг чырыдыышкын кабинеттерин, экономиктиг өредилгениң чөвүлелдерин, доктаамал ашылдап турар семинарларны бо хереккө бараан болдурар дээш бүгү-ле чүвени кылып турар. Районнарның пропагандистериниң семинарлары чоокта чаа болуп эртилээн. Олар орта чаа өредилге чылында сорулгаларын тодарадып, бөттарының арга-дуржулгазын солушканнар.

Амгы үеде дыңнакчыларның билии бедээн, олар янзы-бүрү медээлерни массалыг информацияның болгаш пропаганданың хевирлерин дамчыштыр ап турар. Моок умун пропагандистиң амылы аажок нарыыдаан, оон негелде хөлчок дыңзаан. Ынчангаш пропагандистиң хууда белеткели—ооң билиг болгаш мергежил бедидериниң кол хевири апарган. Дыка хөй кижилер мону баш удур билип, чаа литератураны садып ап, хууда библиотекаларын чаартып, янзы-бүрү журналдарны, солуннарны чагыдып алгылаан.

Кичээл бүрүзүн солун, дыңнакчыларга амыктыг болдурар төлээде, аңаа хынамчалыг белеткенир херек. Республиканың дээре дээн пропагандистери кандыг-бир темага кичээл азы семинар эрттирер төлээде, ол дугайты номнарда бижээн чүүлдерни билип аары-биле ыыгаарлаттынмайн, эртеминиг коммунизиниң үндезилекчилериниң ол дугайында бижээн ажылдарын хандыр өөренип, ында сиңген ханы бодалдарны дыңнакчыларга дамчыдып берип турар.

Кандыг-даа айтырыгны хандыр сайгарбайн, ёзу барымдаалап, кыры-биле эртип турар өредилгениң амыы ыыга-даа чөк дээрэи билдингир. Ынды кичээлдер кижилериң эртембилигже сонуургалын өөрүп, олче чүткүлүн сулаарадыр.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң марксисчи-ленинчи өредилгезиниң кол сорулгазы—кижи бүрүзүнүң коммунистиг, эртемге үндезилеттинген, үзел-бөдалын хевирлээри болур. Политиктиг-даа, экономиктиг-даа, өредилгениң алыс утказы олче угланган. Ынчангаш кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидери чугула.

Теорияның айтырыгларын чогаадыкчы ёзу-биле, амыдырал-биле сырый холбап өредири — пропагандист бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези. Марксисчи-ленинчи өредигниң алыс шыңныын амыдырал базым бүрүзүнде бадыткап, хүн бүрү тодаргай барымдааларны ол берип турар. Пропагандистер ол бүгүнү билдилиг амыгаар апаар.

Коммунистиг идеяларны быжырымчалыг шиңгээдип алган, ону хууда база хөй-ниити амыдыралынга удуртулга болдуруп чоруур пропагандистер кижилериң медерелинче болгаш сагыш-сеткилинче ёзулуг дээштиг салдарны чедирип турар.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КӨДҮРЛҮҮШКҮН

СЭКП Төп Комитединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл ойнга уткуштур кыйгырыы биетиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүн боддурган. Бүгү чурттавазы шыкаш, биетиң Совет Тываның ажылчы чоннары партияның кыйгырыынга сорук киргишаан, Октябрь журнунуң социалистиг чарыжын улам калбартып, аңаа боттарының бүгү талазы-биле чедишкиннерин соцнзорынге белеткеннп турарлар.

СЭКП-ниң, ооң дотпачы Төп Комитединиң, партия Төп Комитединиң Чаңгыс секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң мерген угаанныг удуртулгазының адаа-биле чораан, совет улус коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа улуг тиилелгелерни чедип ап турар.

Бистиң республиканың үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының ажыддакчылары бүдүрүлгенинге ажыктыын болгаш шынарлыг чорууп бедидерин чедип алыр, ол эвээш чаргыдалдарны үндүрүп турган, ең хөй продукцияны бэлэн дээш бүгү совет кижилер ышкаш, кызымаккай ажылдап турар. Онгу беш чылдың биргн чылының эрткен тос айларының түңнеделери ону бадыткап турар. Тываның электроэнергетиказы, оттуулар чүүл үлетпүрү, оңнуг металлургнязы, чинк үлетпүрү, продукцияны сайгарарының болгаш бүдүрерининң планнарын ажыр күүсеткилээн. Ол ышкаш продукция сайгарарының, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин өстүрериниң база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининң талазы-биле бо чылдың тос айларының планнаг даалгаларын доодур болгаш ажыр күүсеткен бүдүрүлге черлерн бисте эвээш эвес. Оларга Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Тываның электри четкиси, «Тыва кобальт» комбинат, сүт комбинады, аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели, республика типографязы, даараныла фабриказы, алгы заводу дуржулгага черлерн хамааржыр. «Үлетпүрүнүң ажыдакчылары! Бистиң Төрээн чуртувустуң индустриалдыг күүзүүн улам ыңай хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демнеежиңер!»— деп, ТК-ның октябрь Кыйгырыыларында чугаалаан турар.

Октябрь журнунуң социалистиг чарыжында республиканың дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелерн чедишкиннг киржип турар. Онгу беш чылдың баштайгызының тос айларда даалгаларын чедишкиннг күүсеткен Кызылдың автосептелге заводу оларның санында база кирип турар. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ол заводтуң мехучастогу, кузов болгаш электротермиктиг цехтери чоруп турар. Ээ ылаңгыя кузов болгаш прицептер септээр цехтиң слесарылары партиның кыйгырыынга харыы кылдыр чаа, бедиткен социалистиг хүлээлгени алган: олар чыл планын Улуг Октябрьның 59 чыл ооңга алдар кылдыр күүседирин аазааннар.

Заводта чамдык бригадалар ам 1977 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Чижээ, П. Герасимовктуң удурткан бригадазы бо хүшерде келир чылдың үлүүнде ажылдап турар. Иишкин-биле ол бүдүрүлгениң он беш муныкчылары онгу беш чылдың ийнги чылының үлүүнче кирнпкенер. Оларның аразында бедик мергежилдиг токарь Г. Кострнцев 1977 чылдың баштайгы аймыңа, а электротермиктиг цехтиң демир канаакчылары, алышкылар Иван болгаш Алексей Попов олар — августың даалгазын күүседип турарлар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) токарь Г. Кострнцев; адаанда—Иван биле Алексей Попов алышкылар.

Т. МОНГУШ.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

АЛБАННЫҢ НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУУ

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааны-биле Москвага октябрь 18-те албанның найыралдыг аян-чоруун кылып Моолдуң Араттың Революстуг намының Төп Комитединиң Биргн секретары, МАРның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Юмжагийн Цеденбалга башкаткан Моол Арат Республиканың нам-чазак делегацнязы чедип келген.

Моол Арат Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимет-тингеп Внуково аэродромга самолёт чадазының чанынга эш Ю. Цеденбалды, делегацнянның кежигүннерин СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш албанның өске-даа кижилери чылыы-биле база чүректиң ханызындан байыр чедиргеннер.

Үжудуушкун шалгүне Чеңсентиг Күштерниң үш хевирлериниң хүндүлел таңнымылын чыскаваган. Хүндүлел таңнымыының начальниги эш Ю. Цеденбалга рапорт бергеп. МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнлерин ойнаткан. Эштер Л. И. Брежнев болгаш Ю. Цеденбал совет-албанчылажарның чыскаалын эргээн.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. Цеденбал, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмуних мотоциклчилериниң хүндүлүг таңнымылынга үдезип алгаш, Кремльже чөрүшкүлеп-нар. Аэропорттаа Моол Арат Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле, моол болгаш орус дылырынга байырлыг лозуңнар-биле каастаап паймылдыг кудумчуларынга болгаш моолдерниге хөй муң москважылар совет болгаш моол улус-тукчуларга өөрүшкүлүг байыр чедиргеннер.

(СЭТА).

„СОЮЗ-23“ КОРАБЛЬДИҢ ЭКИПАЖЫ ЧЕРЖЕ ЭЭП КЕЛГЕН

СЭТА-ның дыңнадыы

1976 чылдың октябрь 16-да «Союз-23» корабльдиң бортунга амылдарны доосканының соонда космонавтылар эштер Зудов Вячеслав Дмитриевич болгаш Рождественский Валерий Ильич черже ээп киргеннер. Москванынң-биле 20 шак 46 минута турда «Союз-23» корабльдиң дүжүрер аппарады Целиноград хөорайның мурнуу-барыын талазынга 195 километр чеөге хонупкан.

Экипаж «Союз-23» корабльди черже бадырарынга белеткээш, Москванынң-биле 20 шак 02 минута турда тормозтарының шимчедиичизин ажылазыпкан. Шимчедиичи ажылдап дооскан соонда корабльдиң механтери аңгыланы берген. Дүжүрер аппарат иудуласшкынының траекториязынче шилчээн болгаш чөө кырындан 7 километр бединге парашют системазын ажылдадыпкан. Дүжүрер аппарат Тенгиз хөлдүң кырынга хонупкан.

Дүнеки үениң нарын байдаадарында болгаш улуг хөө чаап турар үеде самолеттардан, вертолеттардан болгаш эмнидирер чүүлдеден тургустунган дилеп тыварының комплексизи космонавтыларны болгаш дүжүрер аппаратты өске черже чедирерин чедишкиннг хандырган.

Эштер Зудовтуң болгаш Рождественскийниң кадыкшыл байдалы эки.

Үжудуушкунуның бүгү чадаларында болгаш хонупканының соонда экипаж боттарының хүлээлгелерин күүседип, бүзүрелдин-биле хевелеген.

КОСМОНАВТЫЛАР КОСМОДРОМДА

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның корр.). «Союз-23» космос кораблиниң экипажын Аркалыктың чурттакчылары изин-биле уткуп алганнар. Хөорайның мурнуу-чөөн чүгүнге 140 километр черге, Тенгиз хөлге ол корабль хонупкан.

Аркалыктың аэропортунга хөорайның хөй-ниитизининң түлээлекчилери чыглып келген. Казахстанның Компартиязының Тургай өбкомунуң бирги секретары С. К. Кусаинов корабльдиң командири, подполковник В. Д. Зудовка болгаш бортинженер подполковник-инженер В. Н. Рождественскийге черже ээп келгени-биле байыр чедирген.

Аркалыкчылар космонавтыларга хлеб-дуз тутсуп, хөорайның хүндүлүг хамаатылары аътты тывыскаанының херечилнин оларга тывыскан. В. Д. Зудов болгаш В. Н. Рождественский өөрүшкүлүг үжуражыышкын дээш күр чержилерге өөрүп четтиргенни илередип, күш-ажылга чаа чедишкиннерни Тургайның тараажыларынга күзээннер.

Байырлажыышкыннар, чүректиң ханызындан күзээшкиннер болган. Космонавтыларның олурган самоледу Аркалыктың аэропортундан үжуп үнүпкен.

Октябрь 17-де эртен «Союз-23» корабльдиң экипажы Байконур космодромга чедип келген.

ККП ТК-ның пленуму

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Көреянның Күш-ажылчы партиязының ТК-ның эдлетелиг пленуму ККП ТК-ның Чиңгыне секретары Ким Ир Сенниң дорталаашкыны-биле эрткеп.

Пленумга 1976 чылда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң түңнелнн үндүрген болгаш тараа бүдүрүлгезин улам ыңай ковудедириниң айтырыгларын чугаалажып көрген.

Таарымчалыг эвес агаар байдалы турза-даа бо чылын республиканың бүгү төөгүзүнүң иштинде туруп корозин дүжүттү—8 млн. тонна ажыг тараапы улусчу Көрейге ажаап алган деп, пленум онаалап демдеглээн. КУДР-нуң ажылчы чоннарының мурнунга чаа сорулгаңы—10 млн. тонна тараапы бүдүрерни салган. Ону чедип алыры-биле курлаг черлерни суттарарын доозар, черни мелиорастаарын болгаш шөлдерни террастаарын чурумчуларын, кужурлуг черлерни шинээдип алырын толевилээн.

Экономиканың көдээ ажыл-агый-биле сырый холбашкан янзы-бүрү адырларын электроэнергия-биле долу хандырар, трактороларны, автомобильдерни база химиктиг чемнишчидилгелерни бүдүрүп үндүрерни улгаттырар дээш шиитпирни хүлээп алган.

Пленумга Ким Ир Сен түңнел сөс чугаалаан.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

ХҮННҮҢ СОРУЛГАЗЫ: САВАҢНЫ АЖААРЫ

Республиканың тараажылары Төрээн чуртка 61 муң тонна тараапы саткаш, ам күскү хову ажылдарын чер болганда доозуп турар. Бөгүнгү сорулга болза савапны бүрүн бөлүп алыры, чер аңдарылгазының планын күүседири болур.

Октябрь 18-ке чедир оперативтиг медээден ап иевргe, республикада 116,3 муң гектар черниң савакын бөлүп алган, бо дээрге амаараан бүгү шөлдүң үүгле чартык кезии боон турар.

Каа-Хемде «Тилелге» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарның ажыл-ишчилери савапны ажыл-агыйжы бөлүп ап турар. Олар ажаап алышкын эгелээн хүннерден-не савапны эргежок чугула машиналар болгаш механизмнербиле чепсегленген, мал чеми белеткээр специализастаан бригадаларның күжү-биле чорудуп турар. «Саян» совхоз савапны пресстээш, ферма, кыштагларже сөөртүп турар.

Дуржулга станцизының «УТБА-ның 25 чылы» совхозтуң чер ажылдыгларының савап болеринче улуг кичээнгейни угландырып турар. Кызыл районнуң ажыл-агыйлары кескен төлдерниң үүгле үштүң бир кезинден савапны бөлүп алган. Бо районда «Азот» санның кижилер савап бөлүп, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглавайн турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары савап болер ажылды шүшпеп организастап турар. Оон түржүк бо районнарда болуп, сараатгаан савапны ам бээнн мал төөлүп эгелээн. Моны болдурбазының хемчеглерни ажыл-агыйларның удуртукчулары алыр хүлээлгелиг.

Келир чылдың дүжүдүн магадылазарынче сагыш салыр үжурлуг бис. Совлгу медээ ёзугаар алырга республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында 90 муң гектар черни аңдарган, а аңдарар планывыс—140 муң гектар.

«УТБА-ның 25 чылы», «Саян», «Большевик» совхозтар ажаап алышкын эгелээри-биле күскү чер аңдарылгазын организастыг чоруткан. Каа-Хемде «Бурунгаар» совхоз күскү чер аңдарар даалгазын база күүсеткен.

Оон-биле кады чамдык черлерде, ылаңгыя Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында күскү чер аңдарылгазы саадаанын айтыр херек.

Чамдык районнарда хар чапкан. Күскү чер аңдарылгазының дугайында чугаа кылыр үе эрткен. Бир, ийи-даа хонук болза донмаан черлерни аңдарары чугула боон турарын болаар херек.

БЕЛЕТКЕЛИ ЭКИ

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен тос айларның түңнелин үндүрүп, келир кышка уткуштур белеткел ажылының дугайын бүдүрүлге хураалынга чугаалашкан.

Олар бо чылын ниитиниң малынга 4813 тонна сигенни белеткеп, 380 тоннаны кыштагларда чедирген. Ол ажылга чүгле ажылчыннар эвес, өөреникчилер-даа, пенсионерлер-даа идепкейлиг киришкен. Малга сигеп белеткээринге малчыннар боттары база идепкейлиг чоруун көргүзүп турар. Чижээ, совхозтуң Май 1 салбырда Кол Ковукпен болдунуң күжү-биле 12 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедирген.

Ниитиниң малын кыштагламашкынга белеткээр талазыбиле ук ажыл-агый алдэн хөй ажылдарны кылып чоруткан. Совхоз бо чылын 600 баш хөй кирер кажаны, дөрт аал ишти чурттаар чуртталга бажыңын, беш олуттуг чунар-бажыңны малчыннарга тутkан. Оон аңгыда пионер лагерин, 10 автомашина кирер гаражты база ажыглалга киргеннер. Арткан кыштагларның септелгезин Улуг Октябрьның 59 чыл ооңнуң бүдүүлүнде доозарын олар хүлээнип турарлар.

Н. ОНДАР.

Кыштаглаашкын — хүннүң айтырыы

БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ БЕЛЕТКЕНИР

Республиканың малчыннарыг СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга үлүг-хүүнүн киириштирип, мал ажылының продуктуларын ковудедир талазы-биле аразында социалистиг чарылты калбартканнар. Бо чылдың эрткен тос айларында Тыва АССР-ниң колхозтарының болган совхозтарының шүүлтелери кескү чедишкиннерни чедип алган. Олар ыт будурулгелиң эрткен чылдың бо үениг деминдерге 10 хуу, дүктү—4,7 хуу ковудеткен. Каа-Хемниң, Бии-Хемниң болган Кызыл районнарының ажыл-агыларының сүт бүдүрүлгенин улгаттырган. Шиитпирбиле республика эрткен үш кварталда күрүнеге садар планның сүтү—100,4 хуу, ыттың—107 дуу, дүктү—108,9 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа, мал ажылын хөгжүдер талазы-биле спынгы четпестер турганын айтыр херек. Сүт садар планыг онаалдазын 11 ажылагай, 3 район күүсетпээн. А ыт планын 4 район, 13 ажылагай, дүктү 1 район, тос колхоз болган совхозтар күүсеткиш чыдавааи. Сүт садар талазы-биле планның онаалдаларын Таңды, Чөөн-Хемчик болган Барыын-Хемчик районнар четпес боттандырган.

Үстүнде четпестер түүдей болганын дээрге, колдуунда ол ажыл-агыларның кыштаглаашкынга кошкак белетменнин кээп алган. Олар ыт будурулгелиң эрткен чылдың бо үениг деминдерге 10 хуу, дүктү—4,7 хуу ковудеткен. Каа-Хемниң, Бии-Хемниң болган Кызыл районнарының ажыл-агыларының сүт будурулгелиң улгаттырган. Шиитпирбиле республика эрткен үш кварталда күрүнеге садар планның сүтү—100,4 хуу, ыттың—107 дуу, дүктү—108,9 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа, мал ажылын хөгжүдер талазы-биле спынгы четпестер турганын айтыр херек. Сүт садар планыг онаалдазын 11 ажылагай, 3 район күүсетпээн. А ыт планын 4 район, 13 ажылагай, дүктү 1 район, тос колхоз болган совхозтар күүсеткиш чыдавааи. Сүт садар талазы-биле планның онаалдаларын Таңды, Чөөн-Хемчик болган Барыын-Хемчик районнар четпес боттандырган.

Үстүнде четпестер түүдей болганын дээрге, колдуунда ол ажыл-агыларның кыштаглаашкынга кошкак белетменнин кээп алган. Олар ыт будурулгелиң эрткен чылдың бо үениг деминдерге 10 хуу, дүктү—4,7 хуу ковудеткен. Каа-Хемниң, Бии-Хемниң болган Кызыл районнарының ажыл-агыларының сүт будурулгелиң улгаттырган. Шиитпирбиле республика эрткен үш кварталда күрүнеге садар планның сүтү—100,4 хуу, ыттың—107 дуу, дүктү—108,9 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа, мал ажылын хөгжүдер талазы-биле спынгы четпестер турганын айтыр херек

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орденнер-биле болгаш „Иениң медалы“ медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

(Этээн № 240 «Шын»-ге)

Валентина Чашкадаевна Сат — СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң комлыгыны.

Нина Романовна Ховалыг — Чадаана нефтебазазының ажылчыны.

Беш ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Сагаан Кавчыг-ооловна Куулар — «Большевико» совхозтуң ажылчыны.

Чылаан Монгеевна Менгуш — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Чыртай-ооловна Сава — Ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсюмунуң культура киидизиниң бухгалтери.

Аршаа Самдановна Сарыг-лар — Боро-Тайга суурда ургылар ясливазиниң ажылчыны.

Бурунмаа Маадыевна Сарыг-лар — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Антонина Боражыковна Ондар — Хорум-Даг суурда от-бүле эмзи.

Мамаа Тоорукпайевна Ховалыг — Бора-Тайга школазының башкызы.

Сайлымаа Комбуевна Удапоол — Бора-Тайганың харылзаа салбырының ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Тос ургларыг божаап, кижизиткен иениң «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Чүсүма Ховалыговна Даржай — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Сес ургларыг божаап, кижизиткен иениң «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Чалба Донгаковна Бичеоол — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Александра Суруевна Сат — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Майя Баир-Тогусовна Чашоол — Арыг-Бажы суурда от-бүле эмзи.

Чеди ургларыг божаап, кижизиткен иениң «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Хандыш Кыргысовна Бичеоол — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Казбу Эртинеевна Допдукоол — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-Уруг Сорукуевна Монгуш — Шагаан-Арыг хоорайда от-бүде эзи.

Чавчын Кыргысовна Тарый — Эйлиг-Хем суурда от-бүле эзи.

Алды ургларыг божаап, кижизиткен иениң «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Серенмаа Донгаковна Арамчаа — «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Норжунмаа Сурунмейевна Кызыл-оол — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Бичеоол Уруг Очур-оолович Кыргыс — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Конеештей Доржуевна Севек-оол — «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Хойлаварак Кожалыковна Серен — «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Сенгажиевна Сундуй — Чодураа суурда от-бүле эзи.

Серенмаа Ховалыговна Тыртыкара — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Чавчыма Кыргысовна Ховалыг — Арыг-Бажы суурда от-бүле эзи.

Беш ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кара-кыс Шынар-оолович Балдар — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Ховалыговна Балчий — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Шомбуловна Биядей-оол — Кек-Чыраа сурда от-бүле эзи.

Өлчей Сатовна Бүрбү — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Донгак Сээйиевна Дадар-оол — «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Хемерек Буяновна Дугур — Ак-Туруг суурда от-бүле эзи.

Анчима Шалыковна Кок-оол — «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Александра Тюлюшевна Кыргыс — Арыг-Узуу суурда от-бүле эзи.

Доозулбаа Кыргысовна Кыргыс — «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Күпсенмаа Ховалыговна Маскыр — «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Диңгенмаа Кыргысовна Ондар — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Александра Тюлюшевна Чөнданова — Хайыракан суурда от-бүле эзи.

Чайзат Шожалсовна Шириндуу — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Туматовна Ыдам — «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

(Улавчылыг).

Чооду Оттеновна Кыргыс — «Кызыл Туң» колхозтуң ветврачузу.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Алды ургларыг божаап, кижизиткен иениң «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Анна Гавриловна Никифорова — Сеян суурда Минусинскиниң техучастогунуң ажылчыны.

Беш ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Алдын-кыс Маадыевна Маады — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Роза Үйнук-ооловна Мопокпан — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Кок-ыяс Толбаевна Тамжима — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Егоровна Тетюхина — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос ургларыг божаап, кижизиткен иениң «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Таймак Чолаевна Ондар — Кур-Чер суурнуң эмнелгезиниң санитарказы.

Сес ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кара Чаймановна Монгуш — «Тывилелге» совхозтуң ажылчыны.

Мария Сановна Монгуш — «Тывилелге» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Серенорна Седер-оол — Кур-Чер ортумак школазының башкызы.

Калдар Бавыковна Ховалыг — «Тывилелге» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Рависа Лопсановна Сарыг-лар — «Тывилелге» совхозтуң ажылчыны.

Долчанмаа Ивановна Шимит — Кунгуртуг суурнуң ургларга садының ажылдакчызы.

Алды ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Үйнукай Александровна Ортээлек — Кур-Чер суурда ортумак школаның кижизидикиә башкызы.

Дыртыма Айданмаевна Сарыглар — Кунгуртуг суурда участок эмнелгезиниң ажылчыны.

Беш ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Нина Чорбаевна Ооң — Кур-Чер суурда ортумак школаның башкызы.

Татьяна Алежеевна Хуужугур — Кунгуртук суурда библиотекарь.

Лидия Дамдиновна Чап — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

ОВУР РАЙОНДАН

Тос ургларыг божаап, кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Александра Кечил-ооловна Монгуш — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Сес ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Ачыт Очур-ооловна Ооржак — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Чидиримма Тюлюшевна Шоржак — «Торгалыт» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Ак-кыс Сутсуг-Коковна Донгак — «Кызыл Туң» колхозтуң колхозчузу.

Бий-Уруг Ооляковна Куулар — «Кызыл Туң» колхозтуң колхозчузу.

Алды ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Валентина Кыргысовна Ажы — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Сазыговна Монгуш — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш ургларыг божаап, кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Сумба Каакайевна Куулар — «Кызыл Туң» колхозтуң колхозчузу.

БАЙКОНУРДАН РЕПОРТАЖ

Байконурунң бетон шөлүгүнеринден космоска ушкудуп үнген кижилериң санынга октябрь 14-те чаа кижилер немежиккен. Сылдыстың дээрге барып ажылдаары-биле шаар ушкудуп үнген 37 болгаш 38 дугаарлыг совет космонавтыларының аттары билиндирер апарган. «Космоска барып ажылдаар» дээш сөстерге бистер шуут-ла чаңчылгын иеп чыдар бис. Ынчалзада кандыг-даа ажылды кылыр сорулгалыг ушкудуушкун болза, ону белеткээн-даа кижилерге болгаш ону доораларындан хайгаарап көрүп турган-дан кижилерге дыка солун, уттувидурбас кылдыр кезээде арттар.

Ынчалза-даа космодромга анаа-ла хайгаракчы боон турар кижилерге ужуражыры берге. Ол хамаан чок журналистер бедин ужудуушкун мурнуу чарымында тускай графиктиг боон, кыыс-чай чок ажылдаан турарлар. Журналистерге репортажтар белеткеп алыры-биле чөпшээреп каан ийи-үш-ле хүн дургузунда дыка хөй ажылды кылып четтигер херек: ракетаның болгаш корабльдиң ээ сөолгу белеткелиң кылып турар шенелде корпузунга баар, космоска чаа экспедициялар дерип турар инженерлер болгаш эртемденнер-биле ужуражыр, көрөйгөш болгаш оон хевирлиг — космодромнуң инженерлериниң сөолгу чаа чүүлдерин билип алыр дээш оон-даа оске. Адактың соонда, космоска эртелиг ажылдың ам-не солун чүүлдерин билип ап, сыдыгыстыг дээрже үнер экипажтың дугайын бижиирге тугула.

Вячеслав Зудов, Валерий Рождественский-биле Звёздный хоорайга-даа космоче ужудуп үнгеш экипажтарның дублёр-солуучулары боон турганы космодромга-даа чаңчыс эвес удаа ужураншкан бис. Ынчалза-даа ужуражыышкынналарның үезинде «космонавтының профессиязының кол-даа сорулгазы чүл» деп айтырыгга долу харыынны черле ам көрбээн бис. Чүте дээрге оларның ажылы тыл келген тудум-на чаа-чаа утка-шынардыг боон, космонавт кижиниң портреттиг-ге чаа-чаа хевирлер немежип турар.

— Бистиң кол-ла сорулгавыс — космоска ужудуушкун кылдыр дыка хөй кижилерге бодаттынар боон чадавас — деп, корабльдиң командири чугаалады.— Ынчалза-даа отрядта бодумнуң эштерримниң ажылын хөй чылдарда хайгаарап келгеш, бистиң профессиязыстың кол сорулгазы оон-даа дээрзинге бургаан мен. Ол дээрге, «кажан-кезээде ужударынга белеп болуру», тодаргайларга сеңээ даасказ кандыг-даа экспедициянның программазын ам-не кыска хугсаада шингедип алыры-дыр.

Ындыг саналды — космос кораблиниң экипажын тургузар даалганы Вячеслав Зудов биле Валерий Рождественский ийи чыл ажыг үениң мурнунда алганнар. Оларны отрядта соңгу чер-чурттуглар деп адаан турар: бирээзи Горькийн область торуттунген, өскези — хоочун ленинградчы болган. Оларның космонавтикажеоруу чаик эвес-даа болза, ону ийилээн алдарлыы-биле эртип шыдаан. Командир бодуунуң отрядында өөнүктериниң хөй кезии ышкаш, база-ла ужудуучу профессиялыг, дыка хөй хевирлиг самолёттарга өөренип алган, ужудуп чораан. Бортинженер далай офицериниң оглу болганда, ол бодуунуң салым-хуулуун дыка хөй чылдарда далай-биле холбаштырып келген.

Космоче ужудуп чорутаарының мурнунда соолгу парлалга конференциялыг. Мырнай чаа-чаа Күрүне комиссиязының хуралдыга кожеступ «Союз-23» корабльниң экипажын бадылаан. Чедиргикчи ракетаны болгаш корабльди ужударынга белеткээн эртемденнериң болгаш инженерлериниң коллективиниге Вячеслав Зудов өөрүн четтиргенин илереткен. Космос дугайында эртемин болгаш техниканы хөгжүдер дугайында үргүлүг сагыш салып турарры дээш Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың удуртукчуларынга ол өөрүн четтиргенинң чүректи-тиң хамыыдаан, чалбыышты сөстерни чугаалаан. «Космонавт» гостиницазының парлалга конференциязы кылыр залынга орбитаның «Салют-5» станциязының экипажы Борис Волынов биле Виталий Жолобов база олурганнар. Чогум-на оларның дуржулгазы, Черге эккелген эртем болган инженерлиг түңнелдерни ужудуушкуннуң программазын бистиң чүле тергиин эки күүседиргиниг дузалаар деп Валерий Рождественский чугаалады.

Үш-ле шак болгаш космоче ужудуушкун эгелээр дей берген. Хүн чаа-чаа ажыттанып, имиртинней берген, мичээнгей прожекторлар корабльди салып ундурер тенеегериң: шолтугеште чыры-дың эгелей берген. Кижи карааа чылчырыктап турар экчайт ракетаның бодум база чырыдып турган. Ужудуп үүгүшкүнүң соолгу белеткелдин дугайында кезек болгаш-да дыңнадып турган оператормуң үнү ыяшым-шөлээн үеде демертеп чаңгыланып, дыңналып ааш турган.

— Ийи шак дерген минута болгаш ужудуп үнериниге бедеп!

Прожекторларның бирээзи экипажтың олурун аглап келдиң келгеин автобуузун карангы черден чырыдып, көргүзүптү. Ужудуушкунга бүгү чүүлдериниң белениишкин дугайында мүүне комиссиязының даргазының айыткаан үнү тодаргайы-биле чаңгыланып турган. Хоочун чаңчылды ёзугаар орук-суур мендичаагай чоруурун нүзежип, байырлашкан. Космонавтылар ужудуушкуннуң удуртучуларынга болгаш корабльди салып ундурер кижилерге хүрээледип, ходдарында хааржакчыгаштарны база борт-журналдарны тудуп аглап, ракетаның адаанга чеде бергеи соонда, дораан-на лифтаже кире бергеш, дүү ол, хаарде шарарын шеглүп турган корабльниң эжинче углаап, кодурлуп үнүкпеннер.

А 20—30 хире минута эрткенде, кажан ракетаның чыышыга салын ундурүкчүлериң соолгу, «от кыысыр эзим-чээ» артып, а бистер шолтугештен бир километрде хайгаараар черге чедип келгенивисте, эфирде «Заря»-биле (Черниң кыйгырар ады) «Родоннарыың» (экипаж бодунга ыяшдыг атты шилип алган) арааныга кайчаар чугаалажып турары дыңналып эгелээн. Салып ундурериниң «Кыысыышкын!» дээн кеймандазының соонда дораан-на командирнин:

— Бис-даа хаптывыс! Чер кырында бүгү кижилерге чүректиң хамыыдаан баяыр! — дээн үнүн дыңнадывыс.

Онгу беш чылдың үшкү, башкарылгалыг ушкудуушкуну мичаар эгелээн.

И. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.

Байконур шемодром.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Найыралдың, эп-сеткил каттыштырылгазының харылзаалары

Анголаны достаары дээш Улусчу шимчээшкинниң (МПЛА-ның) даргазы, Ангола Улус Республиканың президентизи Антонио Агостиньо Нето баштадыр Ангола Улус Республиканың партия-күрүне делегациязының бистиң чүрттүвүскә чорааны совет-ангола харылзаалар ханыладырынга болгаш калбартырынга чаа үече-чада болган. Аның ангола күрүнениң баштыңының Совет Эвилелинге найыралдың болгаш интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының байдалынга өртеен бо баштайгы албанның аян-чоруунуң түнелинде ССРЭ-ниң болгаш Ангола Улус Республиканың аразынга найырал болгаш каты ажылдажылга дугайында дүгүржүлгага совет-ангола медеглелге ат салдынган. Ол ам чүгүлә документилер ийи партиниң болгаш ийи чүрттүүн тайбыңнын, хосталганың, интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш социализмниң идеалдарынга хандыкшылдың, бердингенин көргүзүп турар.

Бистиң чүрттарывыстың аразында найыралчы харылзаалар барык чәәрби чыл мурнуда, МПЛА-ның үндезилеттинип турарының үезинде төрүттүнген. 1961 чылдың февральда португал колониализмге удур ангола улустуң чепсектиг демиселге МПЛА-ның үдүртүлгазы-биле этелээн. Ол демисел эрткен чылдың ноябрь 11-де Ангола Улус Республиканы чарлаанды-биле доозулган. Ол бүгү чылдарның дургузунда ангола улус Совет Эвилелинниң, Кубаның болгаш социалистиг өлем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелериниң телаяындан бүгү талалыг дузаламчыны база дегнимчеин ап келген. Анголаның маадырлыг улузунуң бодуунуң хамаарышпас чоруун чаалап болгаш камгалап алырынга чогум-на харын ол интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының улам күш киргеш улустуң бодуунуң хосталгазын камгалап алыр деп шинтиирлиг чоруу — тинлеттирбес күш дээрзин база дагын бадыткаан — деп, хүндүлүг ангола аалчыга алдар кылдыр Кремльге турган дүштеки шайзалга үезинде эм Л. И. Брежнев медеглээн.

Ангола болза, турунтуг болгаш эрес-чаадыр чоруткуун үлегер-чижээ, колониалдыг дарлалга удур, политика болгаш экономика талазы-биле бүрүн хосталыышкын дээш демиселче Африка диптиң улустарын сорук кирип турар бүгүле дешилгелиг күштериниң делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының демдээ болу берген.

Хегжүдениң социалистиг оруун шилип алган, Ангола Улус Республика болуунун күжениишкиннерин социал-экономиктиг чаартылгаларны бодунга тодарыраның үлегин көргүзүп турар.

«Ангола болуушкуннар бистин хүннерривистиң өндүр улуг шынныг чоруун: интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш деткимче дузалаан. Империалистиг агрессияны ойтур шаварда болгаш реакцияны ашкан бүзүредиг тинлелгени чедип алырда харын аныяк республикага ол эп-сеткил каттыштырылгазы, ол деткимче дузалаан.

Өске-даа португал-колониялардың улустарының тинлелгелери ышкаш, ангола улустуң ол кайгамчыктыг тинлелгени Африканың мүнүү талазынга байдалды үндезинин-биле өскертken. Империализмге болгаш кеш-сөөк ылгаар бай-чүрүмнарга удур, хостанга болгаш хамаарышпас чорук кылып Намибияның, Зимбабвеның база Мүнүү-Африка Республиканың патриоттарының демисселин чедиишкиннииг уламчылаарынга ол тинлелгелер таарымчалыг байдалдарны тургускан.

«Ангола болуушкуннар бистин хүннерривистиң өндүр улуг шынныг чоруун: интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының улам күш киргеш улустуң бодуунуң хостанга

Критика болгаш библиография

АНЫЯКТАРНЫҢ ШҮЛҮКТЕРИ

«Улуг-Хемниң» 37 дугаар номеринде шүлүк кезээде колдуунда-ла 70 чыдарның аныяк авторларының шүлүктери кирген. Ук чогаалдарны номчуп ора, эгелеп чоруур шүлүкчүлерниң боттарының шүлүктү үнүп тып алыр дээш күжениишкиннери шын оруктада-дыр деп бодал башка кирди. Аныяк авторларның шүлүктериниң тематиказы аңгы-аңгы болуп турза-даа, ынакшыл темазын колдады бижип турарын эскерип болур. Үе-черге өөрүүн чараш, эки шүлүктен бижиксимзе дээш хайныкпан бодалдарын Салчак Сарыг-оол «Күзел» деп шүлүүнде мынчаар илередип турар:

Чонум шупту чоргаарланыр
Чоддуг сөстен сөглеңзиве.
Чалыы кыстың хөледелитпер
Чараш ырдан тогаатсымза.

Марит Хайдыптың сөолгу үеде бижээн шүлүктериндеп мурнунда турган четпестерни ажып эртер дээш күжениишкинниг ажылдан турарын эскерип каап болур. Оон хереғзи—«Оң хол», «Ужуражып келгижеге» деп шүлүктер. Баштайгы шүлүкте фронтуга холуун чидирген хоочун дайынчының лириктиг маадырының канчаар мендилээнин бижип турар. Автор хенизг түүлду эскерии каал. Шүлүк солун бижиттинген. Ынчалаада-даа автор мендилежиттиң оңзагай талаларын барымдаалавайн барган. Чон бистиң мынчаар өөредип турар болгай: бичии кижи кажан-даа улуг кижиниң мурнай холуун сунуп мендилевес. Оон аңгыла өттеп кирип келген кижи баштай мендилээр ужурлуг. Хайдыптың шүлүүнде сыр дедир: лириктиг маадыр улуг кижиниң мурнай холуун сунуп чыдар:

Ургларже
холуум сунуп мендилээр мен.
Элдээ кончуг
адыжымпы дыңзыг тудар.
Улуг-хүнде
бир-ле акый өттеп келген.
Эгилээр дээш,
холуум суна каапшыр мен.

Авторлуң кол-ла чазыы үстүнде одурургларда. Ам номчукчуның кичээнгейин «Ургларже» деп одургже угландырып көрээл. Мында бодавыже шүлүктүң аянын көөрге «улугларже» диген болду-ла бе? Чүге дээрге, шүлүкке илередир дээш бодалын эгелээрде, бир-ле үүлдеп туттунуп алыры авторга эртежок чугула болгай. Шүлүкте улуг кижи дутайында бижип турар болганда, ооң эге одуруу «ургларже» эвес, а «улугларже» турар ужурлуг.

Сөс — шүлүк чогаалынга, дашчы кижиниң бажың тудар кирбиижи ышкаш, чугула тудуг материалы болур. Дашчы хананы хыйыштыр салбас дээш кызымдар, а шүлүкчү сөстү чогуур черинге ажыглаарын ораалдажыр.

Марит Хайдыптың «Ужуражып келгижеге» деп чогаалында мынаар одуруглар бар:

Күскү болчаг. Ховар сөстер.
Сөглеп чараан чугаам-даа
чок,
Күжүрүмге белек кылдыр
Сонгеп тудар чечээм-даа чок

—үстүнде сөс дутайында болалга тодартай чижек бо-дур. Бо строфаны баштай номчаап, ооң сөс-домаанга шорлуур хире чылдак тыппайн барып болур. Кичээнгейлиг номчуур болзувусса, баштайгы ийи одуругда илдигип чыдар чер бар. Автор чүге бирги одуругга: «Күскү бодал. Ховар сөстер» дээш, дараазында одуругну аңва удурланыптыр: «Сөглеп чараан чугаамдаа чок» дээнил деп бодал дораан башка кире дүжер. Шүлүкко одурут бүрүзү ботбоду-биле харылзаалыг, чаңгыс аай бодалды илередир ужурлуг. Автор «Ховар сөстер» деп сөс каттыжыышкынында ховар деп сөстүң турушун оскертипкен-дир. А херек кырында ол одуруглар мынчаар турар ужурлуг-дур:

Күскү болчаг. Сөстер ховар.
Сөглеп чараан чугаам-даа
чок.

Бо шүлүктүң байдалынга «ховар сөстер» турбас ужурлуг, лириктиг маадыр сетквлсагыжын ажыдар дээш холдээш чогуур сөстер тыппаан болуп турар. А «ховар сөстер» болза, шүлүкте бир-ле онзагай, каас-коя чараш сөстер дээш уткалыг апаргаш, шүлүктүң эки ылаларын бакырады берген. Ол дээрге, өөс-биле кичээнгей чок ажылдаар болза, шүлүнүүнү бок сөс «ужур дегээнеп» болуруп бо хенизг чижек хереғзиген турар-дыр. Ындыг чаптылар чүгле чаңгыс Марит Хайдыптың частыылары болбайн турар. Бо талалы-биле өөредиглиг чижекти Сергей Бакпзович Пюрбюнүң шүлүктериндеп көрүп болур. Тыва шүлүк чогаалының үндезилекчилериниң бирээзи, бүтү назынында аныяк шүлүкчүлер сайгарып өөренир ужурлуг бис. Сергей Пюрбюнүң мөчээнниң соонда үнген «Сөолгу шүлүктер» деп чыыдызында «Шагаамай» деп чедир бижиттинмейн баргаа балладаамның ийи вариантызын берген. Тыва шүлүктүң мастеринниң бодунуң шүлүктерни канчаар ажылдап кылып чоргаанының көскү чижээ оон көрүп болур бис. Шүлүктү чаңгыс бижээш, болур кылдыр ажылдап шыдавас, олче хөй катап эглип келир ужурлуг.

Альманахта кирген аныяк авторларның шүлүктерин помчуп ора, база бир четпести эскерип көрдүм. Чаңдык авторлар бир болушкунну чугаалап, бир овур-хевирни чуруп тургап, ону ара капташ, бо кижи бодаарга, аңаа хамаарышпас үүлдерже шилчий бээр-дир. Ону Болат Мавның «Ырла, сарыым» деп шүлүүнден көрүп болур. Оон баштайгы ийи строфазын көрүп көрээлицер:

Кырлар шыпкан туман,
чаъсты
Кылыктыг хат ойладыпты.
Эр каътыын баармадан
Элир ужуп бедип үнду.
Сактырга-ла, чада херген
Чалгынныг дет
коштунчупкаш,
Дүдүскекче кады шымнып,
Дүпдүштелип капчаарым
ол?

Ам дараазында ийи строфаны көрээл:

Чае дет чаагай уттунзурбас.
Чалыы шаавыс ындыг
чорду.
Хөлээзи чүрээм
чавырылдыр
Хөгүүт ырдан ырла,
сарыым.
Аяар, өткүт, хоюг үүнү
Ам бир катап дыңнап
алмайн.
Чылдар өттүр чымыштыг
соп,
Шылаан чүрээм сергеп
алзын.

Шүлүктүң эге строфаларыбиле төнчү ийи строфазының аразында кандыг-даа дараалашкак харылзаа чок болуу берген-дир. Шүлүкке строфа бүрүзү бот-бодуң таймылбырлажыр чаңгыс аай болур ужурлуг. Бо чижекте ийи түскайлап шүлүк чаңгыс аттыг болуп каттыжа берген-дир. Баштайгы ийи строфада авторнуң бодалы чаа, овур-хевир солун. Ол ёзадуг төнген уткалыг шүлүк болуп турар. Дараазында үшкү, дөрткү строфалар аңгы бодалды илередип чоруур болгаш «Ырла, сарыым» деп ат оларның бажынга чоруур ужурлуг.

«Улуг-Хемде» эки бижиттинген шүлүктер хөй боон турар. Оларның иштиңден Николай Куулар-ның чогаалдары — альманахтың ёзулуг ажыдымышкыны болган. Оон шүлүктери-биле номчукчу моол мурнунда таныш эвес чоралаң. Николай Куулар — чаа автор. Альманахта парлаткан шүлүкчүлериниң эң-не аныяк. Оон шүлүктерин номчаш, кижиниң сеткил-сагыжынга идегелдиң оттугажы кыптыгын көөр. Оон шүлүктериниң тематиказында чаа үүлдер чок, ынчалза-даа бодалдары бир аңгы, онзагай. Чижээлээрге, «Кодүрер-даш» деп шүлүүн ап көрээл, маңаа хамаарыштыр элээн авторлар боттарының шүлүктерин бижээн. Сат Күстүүрүүн. Ондар Араакчаанның шүлүктеринде кодүрер-даш чыткан черинде хевээр арткан.

«Кайыын келген мөгежик
сеп?
Кагдырбадым» дигеннг-даа.
Кодүрер-даш көскү шөлде
Хорээн дөгеп чыдып кагды.
(Ондар Араакчаа. «Кодүрер-даш».)

Мында көскү деп эпитетти шын эвес ажыглаан.

Николай Куулар үстүнде автордан шүлүүн бир янзы кылдыр төндүргеп. Оон топчуу бо:

Бир-ле не бөгүн чаа-ла
Бичии оолдуг болган
дишти.
Канчап билир, кодүрер-даш
Каш чыл эртее шимчей бээр
боор.

Шүлүкте кодүрер-даш чыткан черинге хевээр арткан, ынчалза-даа бир-ле не оолдуг болган, оол озуп келгеш, ону шинчедиптер чадап чок. Эрги темага аныяк автор түнелеп бодалды шак ынчаар эки тыпкан-дыр. Куулар бодунуң шүлүктериниде тыва шүлүк чогаалларының чаңчылдарын эдерерип кылыдып турар. Оон «Шаалаш» деп шүлүүнден синтаксистиг параллелизмни билдилиг ажыглаанын эскерип болур бис. Ол баштай бойдустуң болуушкунун бижип туре, ону лириктиг маадырның сеткил-сагыжы-биле эки холбаан.

Аныяк шүлүкчүлериниң шүлүктери форма талазы-биле база ылгалып турар деп чүвениң оларның шүлүктерин деннеп ора, көрүп болур-дур. Форма шүлүк чогаалынга база бир кол сагыыр түүлдүң бираазын. Форма-биле утка ботбодуң немеп чоруур. Бо талазы-биле өөредиглиг чижекти, аныяктарның форманы чаартыры дээш кызымак ажылдап турарын Шаңгыр-оол Куулар-ның «Дидимненип чор мен», Черлик-оол Куулар-ның «Дүргеп-не сарыымга чөдейн», Чкалов Маадыырымның «Көжээлиг төөл». Охемчик Ондарның «Каас чайын» деп шүлүктери тодаргай көргүзүп турар. Шаңгыр-оол Куулар одуругларның эгезин болгаш төнчүзүн аянаштырарын кызыткан, ол соруглаңы автор чедип ап шыдаан.

Чымчак, хоюг көргүжүдеп
чалдандым,
Сымыранып, «ынаам» дидиң
—дыңнадым.
Чүлүү-чүрээм чырыдыкпан,
сылдызым,
Чүгле сеңээ харыы берип
чадаштым.

Автор шүлүкте аллитерацпя биле рифманы катай ажыттаан. Шүлүк эгезинден төнчүзүнге чедир ынчаар бижиттингеп. А Черлик-оол Куулар бодунуң шүлүүн тос ажык үнүүг кылдыр бижээн, тыва шүлүк чогаалынга ынаныг шенээшкиннер моол мурнунда барык костүп корбаан.

Ондар Охемчиктиң алкаңахта «Каас чайын», «Дүндүк оттүр» деп шүлүктериниде кижиниң сагыжынга яртыы калыр чамдык одуруглар бардыр.

Чижээ:

Дудускектиг кадыр мээстер
Дүндүк оттүр иштүп келди.
Орегени бамылаан дег
Өөр хойлар мяда чорлар.
(«Дүндүк оттүр»).

Бо одуруглар кандыг-даа таймылбырлап турар-дыр.

Аныяк чогаалчылар семинарларында оларның шүлүктерин сайгарып тура, бистиң хоочун шүлүкчүлериниз эгелеп чоруур авторларның сөсбиле хандыр ажылдап билбезин, тематиказының кызыы, чаңгыс аайын дүвүрел-биле үргүлүү чугаалап келген. Юрий Кюнзегеш бир-ле семинарга аныяк авторлар эпитетгерни чүгле тергиндээриниң чадазында ажыглап турарын эскерип чугаалаан. Чижээ: Хүн—алдын, чырык. Саин—ондур бедик. Улуг-Хем—терең суглуг, амыдырал —чаа болгаш оон-даа оске. Владимир Маяковский «Владимир Ильич Ленин» деп шүлүглеливге «сөстер платье ышкаш эргижирей бээр» деп чиге сөглээн. Үстүнде эки сөстер шүлүкке хөй ажылданыышдан шүлүкчүлерге онзагай чаа бодалды чугаалаарынга шаптыктай берген.

Бистиң богунгу амыдыралчуртталгавыс аныяк шүлүкчүлерден боттарының чогаалдарының идейлиг уран-чечен деннелии база поэтиктиг сөстүң уран силбикти шыпаарын долузу-биле ажыглаарын негеп турар. Ынчангаш поэзиявыс хүнде үлам чырып тураун дээш кызаар ужурлуг бис. Сергей Есенин бир-ле катап аныяк шүлүкчүлерге боттарының чогаалдарынга төрээн чуртуң тыл алырын сүмелээш, «төрээн черге ынакшыл чокта оон эки шүлүкчү үнмес» дээн. Ол кончуг шын, ону амыдырал бадыткап турар.

А. ДАРЖАЙ.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

КУБОК — ТАҢДЫЖЫЛАРДА

ГТО-нуң хөй хевирлерин дужаарынга бистиң республиканың «Уреһай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш маргылдаа Кызылда «Совет Тываның 5 чылы» стадионга эртеки дыштанар хүнүнде болуп эрткен. Аңаа Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарының, Кызылда недээ аңылагай техникумунуң, кооператив училищезиниң шилилиден командаларының спортчулары киришкен.

Маргылдааның баштайгы хүнүмде 100 метрге чарыш, черниң узунун халыырынга болгаш бөөдээлгээ маргылдаалар болган. Маңаа ГТО-нуң дөртку чадазының бирги болуу 19—28 хаалыг спортчуларның аразынга спортчу демисел шыңгыы болган.

Бай-Хаакта уругларның спорт школазының тренери Михаил Григорьев 100 метрни 11,9 секундада, черниң узунун 5 метр 60 сантиметрни халааш, бодунуң болууңга бирги черде чоруп турган. Ынчалза-даа ол бөөдээлгээ чедишкинин чок киришип, чаңгыс-даа санны албаан. Тес-Хем районнуң төлээзи Андрей Оюржак ГТО-нуң үш хевириниң соонда Григорьевтен 5 санны аймап ап турган.

Маргылдааның ийиги хүнүнде үстүнде аваанын болуунке бирги чөө дээш земисел база-ла А. Оюржак биле М. Григорьев оларның аразынга болган. Чидиг спортчу демиселдиң түңнелинде Андрей Оюржак 44 санны алгаш, бодунуң болууңге тиилеңчи болуп үнген. А. Оюржак маргылдаазының программазында киргеп спорттуң хевирлериниң шуптузун ГТО-нуң аядын знагчогунга дужааган.

Ийи хүн үргүвчүлеп келген спортчу демиселдиң түңнелинде Таңды районнуң спортчулары команда талазыбиле бирги черни алгаш, «Уреһай» эки тура спорт ниитилелиниң шилчимир кубогу, бирги чергениң диплому-биле шаңнатқан.. Кежээ аныяагый техникумунуң сургууллары ийиги, кооператив училищезиниң командазы үшкү черлерни эзээзинмер.

ГТО-нуң хөй хевирлерин дужаарынга бистиң республиканың «Уреһай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш болган маргылдаага Каа-Хем, Эрзин, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга болгаш Төвү районнарның спортчулары шуут киришкен. Ол чоруң бо районнарда спорт амылының кешиктер чоруп турарының хереғзиң болуп турар. Маргылдаага киришкен 60 аңыг спортчулардан чүгле 9 кижи ГТО-нуң нормаларын дужаап шыдаан. Районнарда ГТО дужаалдазы кончуг кешиктер чоруп турарын болуп эртеки маргылдаа бадытказан. Ынчангаш «Уреһай» эки тура спорт ниитилелиниң удуртучулары өлче чугула ынчазингейни салыр ужуралуг.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: ГТО-нуң аяды хевиринге болган маргылдаазының дөртку болууңге тиилеңчи болган А. Оюржак (үстүнде); кросс маргылдаазының үезинде.

ДЕМИСЕЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

Кызылдың чемпионы деп аттыг чаалап алырының шыдыраа маргылдаазының бешь, алды дугаар салыглары эрткен дыштанар хүнүнде болган. Чемпионат бурунгаларын тудум, ооң киржикчилерив тиилелге чедип алыр дээш ботботтарының аразында шыгыы ойнап турар.

Ийиги болуктүң шыдыраачыларындан эгезинден-не эки ойнап турар, А. Саратовкин, Д. Куулар, Б. Ооржак олар бешки салыгда база-ла кымгадаа уттурбааннар. Алдыгы ужуражылга үезинде ол-ла болуктен А. Саратовкин, С. Хертек, В. Моисеев, Д. Куулар, М. Өлзей-оол олар удурланыкчыларын тиилеп алганнар.

Бешки салыг үезинде бирги болуктүң мурнаа турган шыдыраачызы М. Бичс-оол аныяк шыдыраачы В. Заворинге уттурган, баштайгы текти чемпионат таблицазында кииp биживткен. Ол-ла болуктен Ч. Оюн—П. Берковичиин, Ю. Быков Х. Ондарны, Н. Шишигин—С. Наскалды, В. Лукапов В. Ламинин дужуп бээрнче албаадааннар. Алдыгы салыгда Н. Шишигин, В. Лукапов, В. Ламин, С. Наксыл, Ч. Оюн, М. Бичс-оол бир-бир саннарны немеп алганнар.

Чемпионаттың алдыгы салымның соолуңде бирги болуктен Н. Шишигин—6, М. Бичс-оол, Ю. Быков—4,5 Ч. Оюн—4 саннарлыг. Ийиги болуктен А. Саратовкин—5, Н. Толпышов, Д. Куулар—4,5 Л. Ламажаа—4 санныг.

Херээжен шыдыраачылар чемпионадындан Л. Соколова —5, Д. Сат, Е. Емельянова 4-4 саннарлыг болуп оске өөрүн мурнаа чоруп турар.

А. ДЫРТЫН-ООЛ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

8.10—«Хээлер».
8.40—«Бистиң садыбыс».
9.10—«Николай Бауман». Уран чечен фильм.
10.45—«Поэзия» альманах.
11.45—Ургларга фильм. «Акпок патруль». Уран-чечен телефильм.
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—«Москва — Владивосток» Хой сериялыг документалдыг телефильм. 3-кү серия—«Урал меридианы». 4-кү серия — «Урал мындың черп».
14.20—«Николай Бауман». Уран-чечен фильм.
15.35—«Маадырлыг чоруқ». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Армия генералы П. И. Батов дамчыдылганы чорудар.
16.25—А. Слободинин ойнаар.
16.35—«Үениң болгаш болунуң дутайында». Каверин—«Ийи капитан». Документалдыг телефильм.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Фильм-концерт.
18.00—Киножурнал.
18.10—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга.
18.30—«Усть-Илимниң ийи хүнү». Телефильм.
18.50—Телемедээлер.
19.05—Мультфильмнер программазы.
19.25—«Дамырак». Дамчыдылга.
19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Ыры-76».
20.55—«Маадырлыг чоруқ». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Армия генералы П. И. Батов дамчыдылганы чорудар.
21.25—«Николай Бауман». Уран-чечен фильм.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Чаагай

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Барыын чүк угланымышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дагыыр черлерге 0—2 градус соок, өске артканнарынга 0—5 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланымышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—2 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Тывызык оорлаашкын» 11.45, 13.20, 15.15 17.45, 18.45, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: Кипоклуб: «Светофор» 9.00, 10.30, 15.00, «Оцеола» 16.45, 18.40 «Оске чаагаазар» 12.20, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Рустам дутайында тоол чутаа» 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.
«ВОСТОК»: Кипоклуб: «Светофор»—«Баштак кижи» 15.00 «Сеңээ мынакшывас мен» 18.50, 19.40, 20.30 шактарда.

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУҢ

Мону билир силер бе?

Кижи бүдүү хүн дургузунда 20 мун базым кылыр. А чыл иштинде ол сан 7 миллион, а 70 харлыында 500 миллион чеде бээр 500 миллион базым 384 мун километрге дең. 384 мун километр Чер биле Ай аразының хемчээли. 384 мун километр дээрге-ле, черни 9 катап долгантаны-дыр. Ынчангаш кижи 70 харлыында чедир од оруктү артып шыдавар ышкажыл.

Фамилия эдилевес

Эфиопиянын чурттакчылары фамилия адилевес, ынчангаш боттарының чүгле адын адаар. А бажан кижиниң улуг хүндүлел биле азы албан-ажыл аайы-биле адаар деп болза, ынчан ол кижиниң адынга адазының адын немей адаар. Ынчангаш төрүттүнгеп чаш уругнуң адын адаарда кончуг бодамчылыг. Хаяы уткалыг кылдыр адаар.

Ада-ие уруун азы оглун кандыг кижи кылдыр көрүкселээни ол атта сиңиишкен турар ужурлуг. Чижээ, Тэсмайе—«Мээң идегелим», Гобазе—«Мээң коргуш чокпайым» дээн уткалыг.

Чамдыкта уругнуң ады адазының ады-биле хады кандыгбир утканы илередир домак тургузуп болур. Оол уругнуң ады мындыг боон болур. Номиссырач, а адазының ады Тэсэма—«Оөрүшкүүт медээ ыяиалган» дээни ол. Кыз уругнуң Цыге-Рэда Аббэбэ деп ады—«Роза чечек чечектелген» дээн уткалыг.

«Шола» аттың тывылганы

Москва театрларынга аныяк актёр Александр Алексеевич Пожаровтуң баштайгы опшнары чедишкинниг чоруп турган. Көргүзүүр төнерге, актёрнуң ойнаанын сонуургаан көрүкчүлер адаа байыр чедирип, үнүп харамаланмайн:

— Пожаров! Пожаров!— деп алгыржып турган.

Ол үеде сөолгу одурутта орган көрүкчүлерге «Өрт!» деп алгыржып турар ышкаш кылдыр дыңналган. Залга орган үлүс могудеп, үнер ажыкче далашкан.

Шак ол көргүзүгнүң соонда актёрга доп-дораан фамилиазын солуурун сүмелээн. Аныяк актёрнын баштайгы үнүшкүнү оон-биле доозулган, а сценаже Александр Алексеевич Остужев дээр артист үнүп эгелээн.

Ыяштар чугаалап турар

Эрткен 200—300 чыл бурунгаар суг деннелиниң чайгылыышкынының кайы хире хемчээлдиг турганын билип албайн, хөл чоогунга тудуг тургусепас деп ол талазы-биле эртем чугаалап турар.

Байкал орииниге келген тудугжулар ону херек кырынга боттандырганнар. Оларга ыяштар харылап берген. Бир хадыны хирээлээш, ботаниктер ооң назынын тодаткан. 1454 чылдан эгелеп чуртап эгелээн, хары—520. Он беш чыл болганда сут ыяштың дээрбээнге хаяы демдекти арттырып каан.

Элээн хөй ыяштарны хирээлеп көргеш, Байкалдың суу чылдан чылче чайгылып турар, ынчалза-даа сөолгу беш чүс чылдарда чангыс-даа катап 3 метрден бедик көдүрүлбээнин эртемденнер тургусекан.

ДҮЖҮТ КЕЖЭЭЗИ

Улуг-Хем районда «Жданов» совхозтуң тараажылары эрткен чазын чернинг агротехниктиг хемчегларин экижиткенинден онгу беш чылдың баштайгы чылында багай эвес дүжүттү өстүргеп. 1700 га шолден 1134 тонна тараа культураларын ап, планда көрдүнмээн-даа болза күрүнеге 266 тонна арбайны дужаагаи, мал чеминге 210 тонна арбайны силостаан. Артканыи үрезинге белеткеп турар.

Совхозтуң херээженнер чөвүлели механизаторларның, хову ажылчыныарының дүжүт ажаап алырынга идепкейлиг болганынга тураскаткан дүжүт кежээзин организастаан. Ханада бүрүлер-биле «Алдын күс» деп чараштыр бижээнин, «Челээш» деп хана-солуунуң чаа үнген номериниде чолаачы Начын-оол Донгакты, шак эргелекчиэн Кара-кыс Күдерии, комбайнерлер Маныза Хирлитоолду, Виктор Маспык-оолду, Сарыг-оол Даспаанчыкты макгап бижээнин чон үдуг сонуургал-биле номчуп танышкан.

Ол кежээ клубка кижи бажы киирарт. Дүжүт ажаалдазының талазы-биле илеткедиг херээженнер чөвүлелиниң даргазы, башкы К. В. Чүлүүн кызган. Хурал соонда Хендерге ортумак школазының өөредикчилери-биле совхозтуң аныякларының каттышкан конперти болган. Аиза чедиги классчыларның танцылаарын, совхозтуң аныяк комбайнери А. Дамбаалайның, аныяк чолаачылар С. Маргыы, О. Янжит-оол олардың «Шончалай» деп ырыны күүседкенин чыыглаанар чагаалаан.

Концерт доостурга, аг-буде болгаш кудумчулар аайы-биле аъш-чем белеглеги эгелээн. Чөлөктиг тараа, үскен далганыг муи, шөйгей быштак, быжырган хан дээш амданыыг кандыг чемнерни мында чок дээр.

Тиилекчимерни түскай жоргя кежигүннери илереткеш, бирги черниң шаңналын Эрик кудумчузунга, аг-буде талазыбиле ол-ла кудумчуның чурттакчызы Ондарый Комбуга тывыскан.

Д. ШУЛУУ.

ШАҢНАП МАКТААН

«Улуг-Хая» совхозтуң девискөринде бир эге школазибиле 4 сес чыл школазы бар. Ол школаларда совхозтуң ажылчын, албан-хаакчыларының болгаш малчыннарының уругларының өөредип турар. Келир үениң ол аныяк салгалынга бистиң мотаг билбес башкыларывыс билиглерни берип, кижизидип турарлар.

Олар чүгле уругларының ооредиглиг, кижизидиглиг ажылдары-биле кызыгаарлаттынмайн, хамаарышкан суурларында хөй шиитп ажылынга болгаш совхозтуң ажылагыйынга улуг дузалы чедирээн. Форма-биле утка ботбодуң немеп чоруур. Бо талазы-биле өөредиглиг чижекти, аныяктарның форманы чаартыры дээш кызымак ажылдап турарын Шаңгыр-оол Куулар-ның «Дидимненип чор мен», Черлик-оол Куулар-ның «Дүргеп-не сарыымга чөдейн», Чкалов Маадыырымның «Көжээлиг төөл». Охемчик Ондарның «Каас чайын» деп шүлүктери тодаргай көргүзүп турар. Шаңгыр-оол Куулар одуругларның эгезин болгаш төнчүзүн аянаштырарын кызыткан, ол соруглаңы автор чедип ап шыдаан.

Чымчак, хоюг көргүжүдеп
чалдандым,
Сымыранып, «ынаам» дидиң
—дыңнадым.
Чүлүү-чүрээм чырыдыкпан,
сылдызым,
Чүгле сеңээ харыы берип
чадаштым.

Автор шүлүкте аллитерацпя биле рифманы катай ажыттаан. Шүлүк эгезинден төнчүзүнге чедир ынчаар бижиттингеп. А Черлик-оол Куулар бодунуң шүлүүн тос ажык үнүүг кылдыр бижээн, тыва шүлүк чогаалынга ынаныг шенээшкиннер моол мурнунда барык костүп корбаан.

Ондар Охемчиктиң алкаңахта «Каас чайын», «Дүндүк оттүр» деп шүлүктериниде кижиниң сагыжынга яртыы калыр чамдык одуруглар бардыр.

Чижээ:

Дудускектиг кадыр мээстер
Дүндүк оттүр иштүп келди.
Орегени бамылаан дег
Өөр хойлар мяда чорлар.
(«Дүндүк оттүр»).

Бо одуруглар кандыг-даа таймылбырлап турар-дыр.

Аныяк чогаалчылар семинарларынга оларның шүлүктерин сайгарып тура, бистиң хоочун шүлүкчүлериниз эгелеп чоруур авторларның сөсбиле хандыр ажылдап билбезин, тематиказының кызыы, чаңгыс аайын дүвүрел-биле үргүлүү чугаалап келген. Юрий Кюнзегеш бир-ле семинарга аныяк авторлар эпитетгерни чүгле тергиндээриниң чадазында ажыглап турарын эскерип чугаалаан. Чижээ: Хүн—алдын, чырык. Саин—ондур бедик. Улуг-Хем—терең суглуг, амыдырал —чаа болгаш оон-даа оске. Владимир Маяковский «Владимир Ильич Ленин» деп шүлүглеливге «сөстер платье ышкаш эргижирей бээр» деп чиге сөглээн. Үстүнде эки сөстер шүлүкке хөй ажылданыышдан шүлүкчүлерге онзагай чаа бодалды чугаалаарынга шаптыктай берген.

Бистиң богунгу амыдыралчуртталгавыс аныяк шүлүкчүлерден боттарының чогаалдарының идейлиг уран-чечен деннелии база поэтиктиг сөстүң уран силбикти шыпаарын долузу-биле ажыглаарын негеп турар. Ынчангаш поэзиявыс хүнде үлам чырып тураун дээш кызаар ужурлуг бис. Сергей Есенин бир-ле катап аныяк шүлүкчүлерге боттарының чогаалдарынга төрээн чуртуң тыл алырын сүмелээш, «төрээн черге ынакшыл чокта оон эки шүлүкчү үнмес» дээн. Ол кончуг шын, ону амыдырал бадыткап турар.

А. ДАРЖАЙ.

ДЕЛЕГЕЙДЕ АЖЫЛЧЫН САНЫ

Бүгү-делегейниң Күш-ажыл организациязының статистика бюрозунуң дыңнаткан медээзин ёзугаар алырга, 1950 чылдан 1975 чыга чедир делегейниң бүгү кижизиниң саны 2 млрд. 500 миллион турганындан 3 млрд. 970 миллион четкен.

Ол үениң дургузунда ажылчын кижилерниң саны 49 хуу оскен азы 1 млрд. 640 миллион кижи немешкен.

«Новое время» журналдан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харылсаалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи аймыдыраа киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, иоңээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47 үзеглүр киллизинин 2-22-64 чагаа киллизинин 2-41-27 информация база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректораларының 2-27-41, бухгалтерия сын 2-12-45, секретариат тын 2-23-35, солуң неделяда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАҢЫГ № 1778. Тираж 16331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыымның талазы биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01332.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 247 (10232) | 1976 чылдың октябрь 20, среда | 1925 чылда үнделгелеттинген | Өртээ 2 коп.

Л. И. Брежневтиң Ю. Цеденбал-биле беседазы

СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң МАРН Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал-биле ынчаралдыг беседазы октябрь 19-та Кремльде болган.

Эптер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбал СССР-биле МАР-ның аразында бүгү талалыг кады ажылдажыпканы улам ынай хамылаарының, СЭКП биле МАРН-ның аразында харылзаларны калбартырының айтырыглары чугаалашкан. Совет болгаш моол коммунистерниң үзел-бодалдарының база хөделимишкиннериниң чаңгыс эвин болза СССР-биле болгаш МАР-ның чаңчыл болган эвилелин быжыглаарының, ачы-дүңма ийи улусту чөвүлештирарының кол фактору болур деэрзин онзагай демдеглээн.

Ужуражышкынының чорудулгазында коммунистиг болгаш ажычын шимчээшкинде байдалдың дугайында санал-оналар солчулгалы болган. Коммунистиг шимчээшкинниң марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге сыры каттыжыпкарының моон сонгаар-даа бүгү хемчег-биле идил бараалыг СЭКП-ниң болгаш МАРН-ның шимчээшкинниң ийи партиязының удуртукчуларының айтыкталган.

Чавырлыышкынның чорудулгазының быжыглаарынга, делегейниң аймак чок чоруун быжыктырарынга болгаш күрүшелер аразынга кадыг ажылдажылганы хөгжүдериге чугула ужур-дузалыг болуп турар делегей айтырыгларын чугаалажып көрүшкен, Л. И. Брежнев болгаш Ю. Цеденбал чеиссегленнишкиннерни эңдере бүгүрерин кызыгаарлаарының база соксадырының талазы-биле дээштиг хемчегларни алырының эрчемге чугулаазын демдеглээн.

Ужуражышкынның чүректин хамыыкталган хүндүлевириниң, майыралдың болган чугаалашкан бүгү-ле айтырыглар талазы-биле үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс эвиниң байдалынга эргежок.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР ЧАРЫШ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛ!

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1976 чылдың 9 айларында мал продуктуларын бүдүрерин көвүдедир болгаш күрүнеге садар, дүжүт ажаап алыр боягаш күрүнеге тараа садар, мал чеми белетизар талазы-биле районнарның, аймак-агыйларның аразында социалистиг чарыштың түңнелин чугаалашкаш, үнүрген.

МАЛ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕР БОЛГАШ КҮРҮНЕГЕ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бистиң республика тос айларда күрүнеге сүт сааркынын планын 100,4, эътти — 107,1 хуу болгаш дүк садарының чыл планын 108,9 хуу күүседткенин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. Социалистиг чарыштың үезинде дээре коргузугүнү Мөңгүн-Тайга районнуң малчыннары чедип алган. Районнуң колхозтары тос айларда эът садар планын 101,5, дүк садарының чыл планын 109,3 хуу күүседип, эрткен чылдың олда үезинге деннээрге эът бүдүрерин 30,1. дүктү — 6,3 хуу өстүргеп. Ол ышкаш мыйыстыг бода малдың баш санын 6,8, чыгыы малды — 10,2, хой, ошкүнү — 4,3 хуу ажыр өстүргеп.

Эрзин районнуң малчыннары эът, дүк бүдүрер болгаш садар планын ажыргаш, бүгү чүүүн малдың өөрүлезин чедип алган. Ынчалза-даа үк район сүт сааркын эрткен чылдың деннелиинден 13,2 хуу кудуларткан. Каа-Хемниң малчыннары багай эвес түңнелди чедип алган.

Оон-биле кады чамдык районнар болгаш ажыл-агыйлар мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле тос айларның планын күүседтээн. Күрүнеге сүт, эът, дүк садар планнарын Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары, сүт болгаш эът сааркын — Барыын-Хемчик рэйон, сүт сааркын — Таңды район, эът сааркын — Улуг-Хем рэйон болгаш «Тоора-Хем» совхоз күүседтээн.

Республиканга нииитизи-биле, ылангыя Чөөн-Хемчик, Таңды, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында мыйыстыг бода малдың баш саны эрткен чылдың ол үезинде турганынган кызырылган. Тожу, Таңды, Тес-Хем районнарда сүт бүдүрери эвээжээн. Тес-Хем районда саар бир инекке оналаштыр 323 кг сүттү эрткен чылдыңдан эвээшти алган, Таңдыда —131, Өвүрде—108 кг сүттү эвээшти алган. Бии-Хем, Кызыл, Чөөн-Хемчик районнарда малдың өлүп-хораар чоруу эвээш эвес болган.

Айыткан районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агыйы органнары, комсомол, профэвилел организациялары садарын чайладырын, дөртку кварталда чыл планын күүседирин хандыраарын Тес-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Тожу районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агыйы органнарынга, профэвилел, комсомол организацияларынга дааскан.

Районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агыйы органнары, профэвилел, комсомол организациялары, колхоз, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери саар инектерни тургузу азыраарынче доп-дораан шилчиндер, дөртку болгаш келир чылдың бирги кварталында күрүнеге дужаар малды чемгерилге шолдеринче кииирер, кыш дүжер бетинде бүгү одарларны хынаап, үскен малдарны эмнелге-санитария пунктуларынга киирип, олар эттиинген соонда эът комбинаттарынче чорударының хемчегларин алыр хүзээлгелиг. Мал кыштагладыышкынынга белеткелди дөозары-биле чергелештир 1977 чылда чаа толду бүрүн алыры-биле зооветеринарлыг хемчегларнын комплекизин боттандырар, мал чемин, одарларны ажыглаарының планың тургузар херек.

1976 ЧЫЛДА ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫР БОЛГАШ КҮРҮНЕГЕ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ажаап алышкынны болгаш күрүнеге тараа сааркын организастыг эрттирер талазы-биле өлөөн ажылдарның кылынганын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. Ажаап алышкын республиканга колдуунда дооэулган. **Баштайгы медээ ёзугаар алырга ажаап алган шолдуң бир гектарындан-на ортумаа-биле 9 центнер дүжүттү алган, эрткен чылын чугле 4,4 центнерни гектардан алган. Моон түңнелинде республиканың колхозтары болгаш совхозтары 62 муң тонна тараанны, азы социалистиг дүзээлгеге көрдүнгенниинден 3,4 муң тонна хойну күрүнеге сатканы.**

Эрзин, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларынга ажаап алышкынын организастыг эрткен.

Күрүнеге тараа садар талазы-биле республиканың социалистиг дүзээлгезин күүседирин төлептиг улугну Каа-Хем (16779 тонна), Кызыл (16499 тонна), Таңды (14990 тонна) районнарның ажыл-агыйлары, «Революцияның чалбыыжы» совхоз (7124 тонна) киирген.

Күрүнеге тараа садар социалистиг дүзээлгезин Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Эрзин районнар чедиишкинниг күүседткен.

Чамдык районнарга болгаш ажыл-агыйларга ажаап алышкын ажылдарының чөгүүр хүүсаазында дооэулбазының, чамдык ажыл-агыйларның күрүнеге тараа садар планың күүседтээнин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. **Бо чылдың октябрь 18-ке чедир республикада ниитизи-биле бодуун мал чеминиң —сигенни, сенажты, будын-бүрүнү 200 муң тонна хирени, силосту — 193,4 муң тонналы, витаминниг сиген далганын — 5,5 муң тонналы белеткээн. Мону чемгерилге единицазынче шилчиндеге 116,3 муң тонна, азы 1975 чылда белеткеп алганындан 2,3 катап хой боон турар.**

Малга бөдүүн чемнер белеткээр талазы-биле план-даалганы Каа-Хем, Кызыл, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Мөңгүн-Тайга районнарның колхозтары болгаш совхозтары күүседткен. Бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни белеткээр талазы-биле эки түңнелди Бай-Тайга, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары чедип ап, чемгерилге единицазынче шилчидерге тус-тузунда план-даалганын 85 болгаш 77 хуузун белеткээн. Ажыл-агыйлардан «Тоора-Хем», «Бай-Тал», «Шекпээр» совхозтар, «Тиилелге», «Хадын» колхозтар күүседткен. Витаминниг сиген далганы белеткээриниң план-даалгазын бир агрегатка оналаштыр 670 тонналы белеткээн С. Б. Тока аттыг совхоз база Бии-Хем районнуң совхозтары күүседткен.

1976 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери болза:

— районнардан — **Бай-Тайга район** (СЭКП райкомунуң секретары эш Данзын-оол, райкүүском даргазы эш Хунай-оол, ВЛКСМ райкомунуң секретары эш Хертек);

— ажыл-агыйлардан — **«Тоора-Хем» совхоз** (совхоз директору эш Эрелчин, партком секретары эш Кашкак, кодээ Совет күүсекомунуң даргазы эш Амбарды, ажылчын комитединиң даргазы эш Моңгуш, ВЛКСМ комитединиң секретары эш Чашынчай).

Бай-Тайга районга болгаш «Тоора-Хем» совхозка СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, I черегниң дипломун, тус-тузунда 750 болгаш 250 рубльдиг шаңналдарын тыпсырын шиитпирээн.

Бүгү саванны болгаш хонак чемнерни болуп, сөөртүп алырын, мал чемининг бүгү курлавырларын камгалап, хумагалыг ажыглаарын, мал чемин бүгү кышка дең хувазырын, мал чеми белеткээр бүгү агрегаттарны болгаш дериг-херекселдерни чогуур үезинде ажылдадырын Кодээ ажыл-агый министерствозунга, СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга дааскан.

СОВЕТ-МООЛ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Октябрь 18-те Кремльде совет-моол чугаалажыышкынар эгелээн.

Чугаалажыышкыннарны чорудуп турарлар:

совет талдан — СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СССР-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Булаков, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев;

моол талдан — МАРН ТК-ның Бирги секретары, Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, Политбюро кежигүннери — МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмүнх, МАРН ТК-ның секретары Д. Моломжамц, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Д. Майдар, МАРН ТК-ның секретары Н. Жагварал, МАРН ТК-ның кежигүннери — МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы Д. Содном, МАР-ның дашпыкы херектер министри М. Дүгэрсүрэн, ЭХКК-ның даргазы Д. Салдан, МАР-ның ССРЭ-де элчиин Х. Банзрагч.

Акы-дүңмалышкы найыралдың, чүректин хамыыкталган болгаш бүрүн билчириниң байдалынга эрткен чугаалажыышкынар үезинде ийи тала СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин күүседир дээш совет улустуң, МАРН-ның XVII съездиниң шиитпирлерин күүседир дээш моол улустуң ажылының дугайында, ийи чурттарда күш-ажылчы бедик кедүрүлгүзүн дугайында информация солушкан.

Акы-дүңмалышкы найыралдың чедиишкинниг хөгжүдезинге сеткил ханыышкынын илереткеш, совет болгаш моол удуртукчулар харылзааларны улам ынай бүгү талалыг ханылаарының, СЭКП биле МАРН-ның аразында, ССРЭ биле МАР-ның аразында сырый харылзаалларның ажыктыын, оон хевирлерин болгаш методтарын сайзырангайжыдарының чамдык чугула айтырыгларын чугаалажып көргеннер. ССРЭ-ге болгаш МАР-га коммунистиг болгаш социалистиг туругзуушкунуун сорудалгаларын шиитпирлээринге Совет Эвилелиниң база Моол Арат Республиканың социалистиг дем каттыштырылгазының өске чурттары-биле кады 9ДЧ кежигүннерни чурттарның кады ажылдажылгазын улам ынай ханылаарынга база сайзырангайжыдарынга болгаш социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдеринин комплекстиг программазын боттайдыраарынга идепкейлиг киржиринин улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

Делегей айтырыгларының талазы-биле санал-опал солчулгазы база болган. Оон-биле кады ийи тала делегей ареназында соолгу чылдарда бооп турар ханы эки өскерлиишкиннерниң улуг ужур-дузазын демдеглеп, чавырлыышкын политиказын делегейниң бүгү районнарынга неитередирин дээштээн. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чаңгыс эвин быжыглаарынга, а ол ышкаш делегейниң коммунистиг болгаш ажычын шимчээшкинниниң байдалдарынга, ол шимчээшкинни марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге улам ынай быжыглаарының сорудалгаларынче улуг кичээнгейни салган.

Чугаалажыышкынарга совет талдан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары Н. К. Байбаков, И. Т. Новиков, ЭХКК-ның даргазы С. А. Скачков, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның килдизиниң эрчелекчизиниң бирги орлакчызы О. Б. Рахманин, ССРЭ-ниң МАР-да элчиин А. И. Смирнов; моол талдан — МАРН ТК-ның делегей харылзаларының килдизиниң эрчелекчизи Н. Давагсүрэн, МАР-ның дашпыкы херектер министриниң бирги орлакчызы Д. Ёндон, албанның өске-даа кижилери база киришкен.

Чугаалажыышкынар улам чылар.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

1976 чылдың октябрьның баштайгы он хонуунда автотранспорт ажылдакчыларының социалистиг чарыжының түңнели

1976 чылдың октябрьның баштайгы он хонуунда көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнге ажылдап турган автотранспорт ажылдакчыларының социалистиг чарыжының түңнелдериниң талазы-биле республика комиссиязының киирип келген материалдарын чугаалажып көргеш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң президиумунуң докгаатканы болза:

Тыванын транспорт эргелелинин № 3 автотранспорт бүдүрүлгезинин (директору эш Шамонин, партия организациязының секретары эш Стерехов, местком даргазы эш Казанцев, комсомол организациязының секретары эш Фроленко) колонналын социалистиг чарыштың тиилекчизин деп санаан. Көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнге эң дээре коргузугүлерни чедип алган ол коллективке Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун болгаш 1000 рубльдиг шаңналын тыпсырын шиитпирээн. № 3 АТБ-ниң начальниги Г. Шамонинни, кол инженер Н. Макаренкону, ажыгмаа кылдыынын начальниги В. Стереховту тус-тузунда 50-50 рубль-биле шаңнаар.

Кызылдың «Транссельхозтехника» автотранспорт бүдүрүлгезинин (директору эш Мышанский, партия организациязының секретары эш Сычева, местком даргазы эш Медведев, комсомол организациязының секретары эш Валинская) болгаш № 2 АТБ-ниң (директору эш Путинцев, партия организациязының секретары эш Комарова, местком даргазы эш Волошин, комсомол организациязының секретары эш Волошин) эки ажылдаанын демдеглээн.

Найыралдың ырлары

ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның корр.). Октябрь 18-те Опера болгаш балеттиг А. Навои аттыг Улуг театрынга Узбекистанга РСФСР-ниң литературазының болгаш ураң чүүдүүн хүнерниин байырлыг хаашкыны болган. Узбекистанның Компартиязының ТК-ның секретары А. У. Салимов, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы В. И. Кочемасов анаа чүве чугаалаанар.

Байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов, республиканың өске-даа удуртукчулары олурушкаанар.

Узбекистанның чериите ужуражышкынар ол черинің кижилеринге база алчыларынга ур үеэн иштинде уттуп дурбас. Россия Федерациязының чогаалчылары, композиторлары, чуруукчулары боттарының чаа бодаларын солчуп, Совет Узбекистанның кижилеринге, бистиң чуртувустуң улустарының пайыралынга тураскаатказ чогаалдарны тургузар дугайында боттарының күзелин чугаалаанар.

Кызылдың №1 КПТУ-нуң директору эш К. Ф. ШИШИГИНГЕ Партбюро секретары эш И. Б. БЕГЗИГЕ Профком даргазы эш В. Л. КРЫЦИНАГА ВЛКСМ комитединиң секретары эш Л. М. ДАНИЛЕЙКОГА

Өөредилге ажыл-агыйынга ажылдарны чедиишкинниг доозанынга холбаштыр Кызылдың № 1 көдээ ортунук профессионал-техниктиг училищезинин башкыларынга, мастерлеринге болгаш сургууларынга СЭКП-ниң область комитеди болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедирип тур. Бо чылын сургуулдарның күжү-биле тараа культураларының багай эвес дүжүдүн өстүргеп. Оон түңнелиниг Кызылга № 1 КПТУ-нуң өөредилге ажыл-агыйы бодунга эки шыварыг үрезинин белеткеп алган болгаш Тоорэн чурттуң шыгжамырынга 715 тонна кызыл-тасты, оон иштинде 629 тонна бирги категориянын кызыл-тазын урган.

Училищенің өөредилге ажыл-агыйы калбак мергежилдин көдээ механизаторларын белеткээриниң эки базазы болбушаан, сургууларның бүдүрүлге чөчүлларын шиитпирлээнин алырынга чугула рольду ойнап турар.

Училищенің удуртулгазы, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, башкылар боттарының бүгү күжениишкиннерин СЭКП-ниң XXV съездиниң салган сорудаларын чедиишкинниг күүседиринче, өөредилге-кижизидиглиг чорудуушкунун улам ынай сайзырангайжыдарынче, республиканың көдээ ажыл-агыйынга бедик мергежилдиг кадрларны белеткээринче бүгү күжүн мөөнүзээр дээринге бүзүрелиин СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Дутанчы Орайовна Кол — «Тоора-Хем» совхозтуң Одугенде иви фермазының кадарчызы. Оон аалы ам Бичи-Баштың кадыр тайга-таскыларында.

Онгу беш чылдың баштайгы чылында Дутанчы Орайовна Кол 140 ивиң, чарылы мени кыш ажырып, чайгы семиртилгезин эки организастаан. Кадарчының кодунында төрүүр 85 мынды бар, оон 84 анайны бүрүн камгалап алган.

Ам каш-да хонгаш бо чылдың аңныныр сезонну эгелээр. Ол дугайында Дутанчы Орайовна мынча дээн:

— Кадарчы кижи иевилерден чыдып кадыр арга чок. Кончуг шимченгир мал. Бичии-ле саадыар болзунза, чиде халыжа бээр. Иишки кижи үргүлчү боодуг чоруур. Бистер ивиң кадарын чорааш, диицээр апаар бис. Оон аза Агымна Кол-биле кады бо чылдың 500 диицин белеткел пунктузунга дужаарын хүлээгеп бис.

ЧУРУКТА: Д. Кол.

А. АЙРНИҢ фотозу.

ПОЛИТИКТИГ БОЛГАШ ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

ЭПТИГ КЫЛДЫР ТУРГУСКУЛААН

Барыын-Хемчик районнуң партия организациялары ажыл-чонмуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин организастап чоруулар талазы-биле элээн дуржулганы мөөңнээн. Партийаже чырыдыышкынның болгаш экономиктиг билиглериниң шөлээлары, белгүмнери, теоретиктиг семинарлар улам-на ковудеп, өөренир күзелдиглериниң саны чыл келген тудум езуп турар. Бо чаа өөредилге чылында үшен ийи политшколарда, коммунистиг куш-ажылдың болгаш экономиктиг билиглериниң үшен беш школаларында ниитизи-биле 2100 ажыт дыңнавышчы хамаарыштырган, оларның иштинде коммунистерниң саны 90 хуу чедип турар.

Чер-черге партия организациялары кайы-даа өөредилгениң чорудулгазын удуртуп, контрольдаар, теоретиктиг деңнелиин бедидер талазы-биле база кичээлдер эрттирериниң таарымчалыг байдалды тургузар аарыг ээлээн ажылдарыны кылып чорудуп келген. Сөөк түңнелинде, эртмен өөредилге чылында, ыламгыын «Шемпээр» совхозтуң Бичө-Тей салбырында, «Барлыг» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында, райпода, районнуң харыязаа белдиринде тургустунган экономиктиг өөредилгениң школаларыг доктаамал ажылдап турган болгаш оларның пропагандистери М. Куулар, П. Ижонников, Л. Бекасова даазы өскелер-даа дыңнавышчыларга быжыг билиглерни бергеннер.

Ол ышкаш Ак-Довурак хөрээдә бо талазы-биле ажылдаанның багай эвес чоруттунуп турарын айтыры чугула. Бо өөредилге чылында партия чырыдыышкынының бүгү звеноларында 21 школа, удуртуучу ажылдакчылар өөренир 4 семинар болгаш коммунистиг куш-ажылдың 60 ажыг школазы ажылдап эгелээн. Эртмен чылдарда В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт, энергия цехтеринде, рудниктe, үлетпур бүдүүлге комбинадында, АТБ-де тургустунган школаларга кичээлдер бедик теоретиктиг деңнелге, үзүктел чок эртип турган. Оларда бо өөредиге чылы база организастыг эгелээн.

Пропагандистериң кичээлдер үезинде ажыглаар эргемнең чугула көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер, база ол ышкаш литература четчир. Кичээлдерниң белүр хүннерин, шактарын дыңнавышчыларга эптиг кылдыр тургускулаан.

В. МОНГУШ.

КОЛЛЕГИЯГА ЧУГААЛАШКАН

Бүдүүлге планнарын болгаш үндүрген шиитпирлеринниң күүсеңдезин хынаары нүш-ажылчы коллективтерниң ажылынга чугула черни эзлеп турар. Ынчангаш республиканың Чөнүң амыдырал хандырылга министерствозунуң коллегия хуралынга бо айтырыгны чугаалашкан.

Министерстволуң бүдүүлгелери бо чылдың эртмен тос айларында продукция сайгарарының планын 105,3 хуу күүсетпек. Чонга ачы-дузалөөр чедирериниң даалгазын база ажыр боттандырган. Кызылдың амыдырал техниказы септээр чер планын 138 хуу, төлеателье — 125, «Чечек» фабрика — 109, Туранның амыдырал хандырылга комбинады — 103, Ак-Довуракның — 102 хуу күүседип, мурнакчы коллективтерге самадың турар.

Чадаанамың, Бай-Хаактың, Хөөү-Аксының амыдырал хандырылга комбинаттары тос айларның планын күүсетпээнин четпес деп коллегияга демдеглээн.

Кызылдың, Сарыг-Септиң амыдырал хандырылга комбинаттарында социалистиг өөрүүнү камгалаар турарының дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Сарыг-Септиң комбинадында социалистиг өөрүүнү камгалаар талазы-биле улуг четпестер, хамыдыышкынымнар турган. Ынчангаш комбинаттың директорлуг А. Я. Шөөченнүүнү амыдыынган хөстээн.

Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадында болгаш өске-даа бүдүүлгелерде амыдыраачы чөнүң бижидиришкинниң, негелде-хөмүдалдарын, сана-онаалдарын кичээр сайгарып турарының дугайында коллегияга чугаалашкаш, четпестерни илереткеш, сөрүглээрни тодаргай айтыкан.

Р. ТОЛЗАТМАА.

Казах ССР. Кустанайның 420 комбайнерлери кижен бүрүзү он муң центнер ажыт тарааны бастырган. Чөвүта чаа-ла ынча хирени каш-ла бербак эң дээре механизаторлар кылып болур чораан. Мурнакчыларның аразында хөөчүннар-даа, аныыктар-даа бар. Казахстанның Төрээн чуртка саткан миллиард пуд тараазынга олар төлептиг салыышкынын киирбеннер.

ЧУРУКТА: «Тениз» совхозта ажаалданың мурнакчылары, күр черниң хөөчүннары Митрофан Новиков (солагай талазында) болгаш Файзулла Шалок олар.

В. ДАВЫДОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникazы).

АЖЫЛ ИЗИГ ТҮЛҮК

Амгы үеде Коммунистиг партия, Совет чазак кежээ ажыл-агыйның продуктуларын көвүдедириңче кол кичээнгейни салып турар. Өвүр район мал ажыл-агыйлыг. Районда «Торгалыг» совхозтуң Сарыг-Хөлде 1200 баш бода мал семиртир улуг комплекстиг кажааны кылырын № 1138 КМК-га дааскан. Амгы үеде ийиде ажыл нигиз түлүк. Ол организациялының Болат-оол Монгушка, Бүрүткел Туматка, Сергей Тувет-оолга удуртkан түлүгжүлер бригадалары ажылдап турар. Олар 2 эвел ишти чурттаар бир бажыңны түлүп доозуп, ам база бирээни түлүп эгелей берген. Бригадалар аразында социалистиг чарыштырып, ында ажыл-ишчилерниң амыдырал-чуртталгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Түлүгжүлер шахмат, музыка дээш ышкаш чүүлдер-биле ойнап, радиоприёмник дыңнап, хостуг үезин хөлүг эрттирип турар. Сарыг-Хөлде түлүгжү бригадалар алган хүндөлгезиниң чогуур үезинде доозар соруулганы салган, күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Сөөлүн чаа хөөжү бригаданың партия болүүнүң хуралынга коммунист хөөжүлер кыштагларашкынга белеткелге кайы хире идепкейлиг киришкенин, бүгү хөөжүларга камчаар үлегер-чижектиг ажылдаарыл деп чүвени тодаргай чугаалашканнар. Ынчангаш коммунист хөөжүлер Быстан, Ооржак Серен, Таймаа Ооржак болгаш өскелериниң-даа кыштагларашкынга камчаар белеткенип турарын чугаалап, чөрге ынчаш ишти бригаданың ажылында кандыг чедерлетпестер барын тодаргай сайгарып корген.

Ш ЕКПЭЭРИИН хөөжү бригадазы бо чылын 120 тонна сигенин мал чеминге белеткеп алыр планын чогуур үезинде күүседип алырынга. Болза, улуг харлыг, соок кыш берсе болгай, ол малчынга шыңгыы шылгалдамы таварыштырар. Мал чеми чедишпес болза, кыштың соогунда сиген, савацы, янзы-бүрү холуксаалыг чемнерни кайнын алырыл? Ынчангаш кышка белеткенир. Бо талазы-биле хөөчүн хөөжүнүң дуржулгазы улуг.

Эртине Даваевич чүгле бодунуң дугайында бодавайн турар. Ол хөөжү бригадада партия болүүнүң организаторлуг. Оон ажылдан турары «Алдан-Маадыр» совхозунуң Шекпээр хөөжү бригадазы чыл саныында-ла хөй баш хөй малын улуг харлыг соок кыштан хүр кыш ажырып, оон чаш төлүп онча-менди остүрүп келген. Келир кыштыг олар база-ла күш-ажылчы бөө-биле, хүр чаагай эрттирериниге магадылалды тургузуп турар.

Ш ЕКПЭЭРИИН хөөжү бригадазы бо чылын 120 тонна сигенин мал чеминге белеткеп алыр планын чогуур үезинде күүседип алырынга. Болза, улуг харлыг, соок кыш берсе болгай, ол малчынга шыңгыы шылгалдамы таварыштырар. Мал чеми чедишпес болза, кыштың соогунда сиген, савацы, янзы-бүрү холуксаалыг чемнерни кайнын алырыл? Ынчангаш кышка белеткенир. Бо талазы-биле хөөчүн хөөжүнүң дуржулгазы улуг.

Эртине Даваевич чүгле бодунуң дугайында бодавайн турар. Ол хөөжү бригадада партия болүүнүң организаторлуг. Оон ажылдан турары «Алдан-Маадыр» совхозунуң Шекпээр хөөжү бригадазы чыл саныында-ла хөй баш хөй малын улуг харлыг соок кыштан хүр кыш ажырып, оон чаш төлүп онча-менди остүрүп келген. Келир кыштыг олар база-ла күш-ажылчы бөө-биле, хүр чаагай эрттирериниге магадылалды тургузуп турар.

Чоокта чаа хөөжү бригаданың партия болүүнүң хуралынга коммунист хөөжүлер кыштагларашкынга белеткелге кайы хире идепкейлиг киришкенин, бүгү хөөжүларга камчаар үлегер-чижектиг ажылдаарыл деп чүвени тодаргай чугаалашканнар. Ынчангаш коммунист хөөжүлер Быстан, Ооржак Серен, Таймаа Ооржак болгаш өскелериниң-даа кыштагларашкынга камчаар белеткенип турарын чугаалап, чөрге ынчаш ишти бригаданың ажылында кандыг чедерлетпестер барын тодаргай сайгарып корген.

Ш ЕКПЭЭРИИН хөөжү бригадазы бо чылын 120 тонна сигенин мал чеминге белеткеп алыр планын чогуур

Республиканың херээженнер чөвүлелдеринде

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

«Кара-Хөл» колхозта херээженнер чөвүлели он беш ишти составтыг. Ол чөвүлел бүдүүлге, арыг-шөвер, инжаанилге ажылы, өөредилге, аралаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле секцияларны дамчыштыр херээженнер ортузунга организаторлуг, масса-политиктиг ажылды план езугаар чорудуп турар.

Бо ажылдарны организастырының үезинде — 12 агитквартира бистe тургустунган. Олар аразында социалистиг маргышкыг. Агитквартираларга бүрүүнүң дараалаңы боттарының ажылын ында артыктыышкан амчылер, депутаттар, херээженнер чөвүлелиниң активчилерибиле сырый харылзаалыг чорудулар.

Бүгү херээженнериниң хуралын айда бир катап арттырер, чорутkан ажылды анда түнээр. Агитквартираларның агитаторлары янзы-бүрү лекция, беседаларны боолга кылыр. Байырлал хүннеринде оюн-концертти организастаар. Чогаалчы К. Кудажының «Үйгү чөк Улуг-Хем», В. Закруткинниң «Хиндалдың не» деп номнарының темазынга конференциялзын, «Аразының хораазы» деп диспутту арттырген.

Бо чылын агитквартираларның бот-тывынгыр уран чүүл көрүүдезини арттырген. Анда бирги черни — «Күзел», ийиги черни — «Найырал», үшкүзүн черни — «Алаш» агитквартиралар аалдап. Башкы Б. Оюржактың каттырынчыг интермедиязын. Вера Чанзынның танцылдарын, пенсионер Ч. Шойтүүнүң домустарын, Л. Дутарның «Бай-Тайга тайгамсаа» деп ырының ырааларын оюн болгон сонуургаан. Чазын районнуң уран чүүл көрүүдезинге Кара-Хөлдүң бот-тывынгыр артистери бирги черни алганы тавакыла эвес.

Херээженнер чөвүлели көдээ Советтың административтиг комиссиязы, казы четпээннер херээнниң талазы-биле комиссиязы, эш хүүзүмүн суду, үлүсчү дружина-биле бир деминг ажылдаан, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле ыяап ажылды чорутkан. Арага-харыяже хандынмышыр, ажыл шагы үзер, колхозка орта ажылдаакы киижилер-биле, херээженнер чөвүлелиниң арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле секцияны шыырлы чугаалажып, чогуур хемчегларны ап турар. Оон түңнелинде бо чылдың үшкү кварталында бистe кем-херек үүлгедиишкинни болбаан.

Арагалаан, чүрүм үрээн чурттакчыларны агитквартираар хуралдарынга ыяпкыш чугаалажып, сайгарып турар. Шаңгыя врачебно-хандынмаа ие херээженнер-биле ажылче кичээнгейни салган. Учёт-та киргеи ындыг иелер саны ийи-чангыс бар. Школа-биле харылзаже, үүлгедиг киижилдилгелиинче чөвүлелдиң активчилеринге кичээнгейни түңнелдиргеп. Агитквартиралар ажылының дугайын түс черниң радиозунга ой-ойлеп дамчыдып турар. Бо чорук оларның ажылын идепкейжидиргеге илигин бергеп.

Колхозтуң херээженнери малга чең белеткээринге. Алаш хемниң кежиилер көвүүрүг үүларынга үлүүн киргеп. Малчыннарның амыралының культуразын бедидери амгы үеде бир чугула айтырыг болуп турар. Херээженнер чөвүлелиниң активчилери малчынарже ам-даа ховар үнүүшкүн кылып турар. Суурының чаагайжыдылгазы, санитарлыг деңнели багай. Бүдүк айтырыы аңы шиитпирлеттинмейн туруттакчы чөн кылын Алаш хемнеп суглаар. Бо тестиктерни чайлаар талазы-биле айтырыгларны шиитпирлээринге херээженнер чөвүлели активке даянгаш моон-даа сонгаар үлүүн киирер.

С. ОЧУР,

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунда херээженнер чөвүлелиниң дарғазы.

Э К И Ж Э Э Н

Отчёттуг үениң иштинде чорутkан ажылын «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа суурунда херээженнер чөвүдели түнеп, ниити хуралынга чугаалашкан. Чөвүлел беш кижиге составтыг. Олар херээженнериниң күш-ажылыпың болгаш культурлуг амыырал-чурттагазының байдалдарының дүтээнда айтырыгны боттарының ажыл-чорудулгазының төвүнде тургускай. Суурда чурттап турар херээженнериниң чартыктан ажыг кезии совхоз будүүлгезинде даара туттунган. Оларның хөй кезии саанчылар. Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазы тос айларда сүт будүрер, күрүнеге садар планын ажыр күүсетkен.

Херээженнер ортузунга масса-политиктиг, кижизидилге ажылының янзы-бүрү аргаларын ажыглаанының түңнелинде, ыламгыя саанчылар ортузунда күш-ажылдың сагылгачурумү быжыкkан. Ол ышкаш суурда арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үзүүр херээженнер чок болуп турар.

Херээженнер чөвүлелиниң арыг-шөвер, будүүлге, культура-массалыг ажылдар талазы-биле секцияларының ажылы идепкейжээн. Оларның ап чорутkан ажылының түңнелинде суурда бажыңдарның арыг-шөверя экижээн. Херээженнериниң боттарының белеткээн концертин суурга эвес, харын Арыг-Бажыңның саанчыларынга-даа сонуургаткан.

Суурда дөрт агитквартира бар. Оон даргалары херээженнер чөвүлелиниң кежигүннеринең болуп турар. Ол агитквартираларны дамчыштыр масса-политиктиг, кижизидилге ажылын чорудуп турар. Чижээ, боттары бажыңнарын чугайлап шыдавас кырган, аарыг-ажыктыг херээженнериниң бажыңнарын бөлө чугайлап бээрлер. Суурда үлээдиг кыс уруглардан өөредилгезин ара кагган азы өөренмейн турар кижи чок. Ынчаза-даа 16—19 хар чедир назылыг 14 оол кайда-даа өөренмейн, ажылдавайн турары илереткен. Бо талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Чөнүң амыдырал хандырылгазында херээженнер чөвүлелиниң кичээнгей салза чөгүүр айтырыглары үзүүн эвес. Суурда чырык, салыг, эмчи чок болуп турар. Бо талазы-биле чөнүң негелээн чөрттүт.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

Улуг-Хемниң унунда улуг тудугда

Саян-Шушенск ГЭС тудуунуң начальнигиниң кабинезинге кире бергеш, кандан кылган белекти көрүп болур. Ол даапгө Ленинградтан сибирьжилерге чорутkан бедек — Невада хөөрайның инженерлериниң болгаш ажылчыннарының Сибирьниң гидротудугжуларын-биле хөй чылда чогаадыкчы кадыы ажылдажылгазының демдээ-дир. Ленинградчылар биле сибирьжилер ниити күжениишкиннерин үндүрүп турган, төөгүде турбаан — алды миллион дөрт чүс муң киловатт күчүлүг ГЭС-ти Улуг-Хемде тудуп турар. Оон турбиналары бо беш чылда токту берип эгелээр.

...Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуг шөлүнде ажылдың кижин түлүк үезин. Улуг-Хемниң Саян даглармы чиге шаап чоруй барган черинде плотина бедип унуп орар. Ол тудугжуларга ажаып эвес бергелерни таварыштырып турар. Олар хая-даштыг буза шаап, балырын тургаш, метр чер бүрүзүн улуг күжениишкин-биле кылып турарлар.

Муң-муң кижилер Улуг-Хемниң эриктеринге чедип келгиннээн. Машиналар болгаш механизмнер эмгежок. Ам бүлүттар көжүп эртип турар черге плотинаның сирти турар, ол плотинаның кыры-биле демир-орук болгаш автомобиль оруу эртер.

Ам чогум чүү кылдыынганы? Хемни боопкан, оон суу чаа унну куду агып чыдар. Бо чылын плотинага алды чүс муң кубометр, келир чылын бир миллион ийи чүс муң кубометр бетонну салыр.

1975 чылдың күзүүнүнде Улуг-Хемни бооп турда, Неваның эриктеринден делегация чедип келген. «Моорланар, эргим ажылчылар!» деп хүндүлээрге, ленинградчылар: «Бистер ажылчылар эвес бис, плотинаның тудугжулары бис» деп адаа ажыныксан харыылаавыр.

Ол шынап-ла ындыг. Ленинградтың эртемденнерим Улуг-Хемни шинчилээн, чер дилекчилери плотинага тааржыр кыдааны тыпкан, инженерлер хөвүр гидробелдирииң телевизидин тургускан болгай. Бүгү эртем-шинчилел болгаш төлевилел ажылдарының оннуң тос кезээн Невада хөөрай күүседип турар. Бүгү нарын болгаш дыка хөй түүлдер талазы-биле онзагай дериг-херекселдерни чедеп хүүдүн ында кылып турар. Металл заводунда делегейде эң-не күчүлүг гидравликтиг турбиналарны бүдүүрүп турар болгай. Турбина бүрүзү (олар шупту он болур) — ол даапгө 640 муң киловатт-тыр. Ленинградчылар чаа ажылчын дугуйларны ажылдап кылган, ол дугуйларның ачызында баштайгы турбиналар электростанциязының түлүү доозулгалакта-да токту бере бээр.

Белен кылдыр кылдыынган турбиналарны Ленинградтан Улуг-Хемниң эриктеринге чедир чедирип алыры база негеттинер. Демир-орук-биле чедирер бе? Ол хире аар чүүктүүп шыдаар ындыг платформа делегейде чок. Турбиналарны далайлар болгаш хемнер тавартыр чедирер апаар. Красноярск ГЭС-ти түүп турда, оон турбиналарын база ынак ынчаар чедиртеп болгай. Ынчан Невага болгаш Улуг-Хемге турбиналар түүрер-дүжүрериниге таарыштыр түскай черлер кылган. «Ледьма» деп лихтер Ленинградтан чүүктүү хүлээп алгаш, 6000 километр узун орукче чорупкан. Сонгу чүктүң далайларының лихтериниң чоруурунга тумаанар болгаш доштар шаптыктап турган. Эң үнелиг чүүнке айыыл чок чорукту ледоколдар хандырган. «Ледьманың» командазы Чаа Чернов чоогунга ында бергелерни ажыыл эрткен, анаа судно кедергей улуг деңгээлдиг черлерге тавартыкан. Улуг-Хемге келирге, даг-ужарлар айыылыг болуп турган, оларны эртеринге урам мергежилиг деңнеминар дуулаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шиитпирлерин ёзугаар Саяным декискиф-будүүлге комплекизи тургустунуп турар, оон төвү Саян-Шушенск ГЭС болур. Алюминий, магний түзээр (чылда 40 муң шаңнаң кылыр) улуг заводтарны, электротехниктиг комплекстиг, таш болбазырадыр комбинатты түүп турар. Улуг-Хемниң эриктеринде чаа индустриалдыг төп алуп, сайгырап өзедээн. Гидроэлектростанцияң Сибирьниң каттышкан энергосистемазынга кирер, ол система кедиинде барып чүртүүн Чаңгыс аай энергетика системазының кезээ болуу бээр.

Михаил ЦУНЦ. (ПМА).

Коммунист дугайында чугаа

ЧҮСТЕН ЧҮС ОН СЕС

Хемчик увунда алдын күс дүшкен. Арга-арыглар, алаактар, шыналдар хоорсарыг хорагай-биле шиметтингеп. Хөйжүнүң кадарган хою мурнунда үзүн сарыг хоорзүнда чеде берген, тараазын каш хонук буруңгаар ажаал каапкан амгыста оттан чорду. Сивреп мага-боттуг, шала делгемаанмээр эгиннерлиг хөйжү панирозуп далаш чок тыртып, моон сонгаарғы ажылжаанның дугайында боданып орган.

Анта турар черинден Хемчик унунче ийи хонук буруңгаар дуржулгалыг хөйжү Эртине Даваевич көжүп кирип келгеп от. Хөйжү кыштагладып үндүрери ам-даа эдек. Ынчангаш оларны оттуг, сутлуг черге кадарып тургаш, ам-даа экп семиртип алыр апаар.

Хөйжү алдын күстүң эгезинде Ак унунда Кара-Даглар-га хонуп алгаш, анаа бир каш хонук кадарган. Бо чылын чаъстыг чыл болгаш ол черлериң оъдуп кандыг даар. Ынчалза-даа иштик киргиссеп хөй аныыг шоодуг-ла доктаар хөйнү чок болган. Ынчангаш хөйжү Хемчик унунче көжүп кирип келген.

Хөйжүнүң бодалы оон соонда кыштаанда биргеп. Бедик тайга-сыннар баштарында дүшкен хар хонук эртмен тудум-на, удаа чоокшулап бадып орган. Тайгалар баштарынга хар-даа нээ кээптер, шүүгүн-даа болгудаар. Хөйнү көргөн, кыштың улуг шылгалдазын билир хөөчүн хөйжү ам анаа кайчаң олуруп шыдаар. Ол бодуу кышка бо хүннерде багай эвес белеткеттингеп. Кажаанын корженя контарттымган, кургаг одек-даа болдуунген. Хөйжү бодуу он чедя тонна сигенин чогуур үезинде кезии, белеткээш, кыштаанче сөөртүп чедирип алган.

Ажыл-ишчи хөйжү черле аңаа олурбас. Кок суланы, ол ыштат савацны база болуп, белетпеп, кыштаанче сөөртүп ап турар. Мал чемин амдыгаштан кычаар белеткевес болза, улуг харлыг, соок кыш берсе болгай, ол малчынга шыңгыы шылгалдамы таварыштырар. Мал чеми чедишпес болза, кыштың соогунда сиген, савацы, янзы-бүрү холуксаалыг чемнерни кайнын алырыл? Ынчангаш кышка белеткенир. Бо талазы-биле хөөчүн хөйжүнүң дуржулгазы улуг.

Эртине Даваевич чүгле бодунуң дугайында бодавайн турар. Ол хөйжү бригадада партия болүүнүң организаторлуг. Оон ажылдан турары «Алдан-Маадыр» совхозунуң Шекпээр хөйжү бригадазы чыл саныында-ла хөй баш хөй малын улуг харлыг соок кыштан хүр кыш ажырып, оон чаш төлүп онча-менди остүрүп келген. Келир кыштыг олар база-ла күш-ажылчы бөө-биле, хүр чаагай эрттирериниге магадылалды тургузуп турар.

Чоокта чаа хөйжү бригаданың партия болүүнүң хуралынга коммунист хөйжүлер кыштагларашкынга белеткелге кайы хире идепкейлиг киришкенин, бүгү хөйжүларга камчаар үлегер-чижектиг ажылдаарыл деп чүвени тодаргай чугаалашканнар. Ынчангаш коммунист хөйжүлер Быстан, Ооржак Серен, Таймаа Ооржак болгаш өскелериниң-даа кыштагларашкынга камчаар белеткенип турарын чугаалап, чөрге ынчаш ишти бригаданың ажылында кандыг чедерлетпестер барын тодаргай сайгарып корген.

Ш ЕКПЭЭРИИН хөөжү бригадазы бо чылын 120 тонна сигенин мал чеминге белеткеп алыр планын чогуур үезинде күүседип алырынга. Болза, улуг харлыг, соок кыш берсе болгай, ол малчынга шыңгыы шылгалдамы таварыштырар. Мал чеми чедишпес болза, кыштың соогунда сиген, савацы, янзы-бүрү холуксаалыг чемнерни кайнын алырыл? Ынчангаш кышка белеткенир. Бо талазы-биле хөөчүн хөйжүнүң дуржулгазы улуг.

Эртине Даваевич чүгле бодунуң дугайында бодавайн турар. Ол хөйжү бригадада партия болүүнүң организаторлуг. Оон ажылдан турары «Алдан-Маадыр» совхозунуң Шекпээр хөйжү бригадазы чыл саныында-ла хөй баш хөй малын улуг харлыг соок кыштан хүр кыш ажырып, оон чаш төлүп онча-менди остүрүп келген. Келир кыштыг олар база-ла күш-ажылчы бөө-биле, хүр чаагай эрттирериниге магадылалды тургузуп турар.

Чоокта чаа хөөжү бригаданың партия болүүнүң хуралынга коммунист хөөжүлер кыштагларашкынга белеткелге кайы хире идепкейлиг киришкенин, бүгү хөөжүларга камчаар үлегер-чижектиг ажылдаарыл деп чүвени тодаргай чугаалашканнар. Ынчангаш коммунист хөөжүлер Быстан, Ооржак Серен, Таймаа Ооржак болгаш өскелериниң-даа кыштагларашкынга камчаар белеткенип турарын чугаалап, чөрге ынчаш ишти бригаданың ажылында кандыг чедерлетпестер барын тодаргай сайгарып корген.

Ш ЕКПЭЭРИИН хөөжү бригадазы бо чылын 120 тонна сигенин мал чеминге белеткеп алыр планын чогуур үезинде күүседип алырынга. Болза, улуг харлыг, соок кыш берсе болгай, ол малчынга шыңгыы шылгалдамы таварыштырар. Мал чеми чедишпес болза, кыштың соогунда сиген, савацы, янзы-бүрү холуксаалыг чемнерни кайнын алырыл? Ынчангаш кышка белеткенир. Бо талазы-биле хөөчүн хөйжүнүң дуржулгазы улуг.

Эртине Даваевич чүгле бодунуң дугайында бодавайн турар. Ол хөйжү бригадада партия болүүнүң организаторлуг. Оон ажылдан турары «Алдан-Маадыр» совхозунуң Шекпээр хөйжү бригадазы чыл саныында-ла хөй баш хөй малын улуг харлыг соок кыштан хүр кыш ажырып, оон чаш төлүп онча-менди остүрүп келген. Келир кыштыг олар база-ла күш-ажылчы бөө-биле, хүр чаагай эрттирериниге магадылалды тургузуп турар.

Чоокта чаа хөөжү бригаданың партия болүүнүң хуралынга коммунист хөөжүлер кыштагларашкынга белеткелге кайы хире идепкейлиг киришкенин, бүгү хөөжүларга камчаар үлегер-чижектиг ажылдаарыл деп чүвени тодаргай чугаалашканнар. Ынчангаш коммунист хөөжүлер Быстан, Ооржак Серен, Таймаа Ооржак болгаш өскелериниң-даа кыштагларашкынга камчаар белеткенип турарын чугаалап, чөрге ынчаш ишти бригаданың ажылында кандыг чедерлетпестер барын тодаргай сайгарып корген.

Ш ЕКПЭЭРИИН хөөжү бригадазы бо чылын 120 тонна сигенин мал чеминге белеткеп алыр планын чогуур үезинде күүседип алырынга. Болза, улуг харлыг, соок кыш берсе болгай, ол малчынга шыңгыы шылгалдамы таварыштырар. Мал чеми чедишпес болза, кыштың соогунда сиген, савацы, янзы-бүрү холуксаалыг чемнерни кайнын алырыл? Ынчангаш кышка белеткенир. Бо талазы-биле хөөчүн хөйжүнүң дуржулгазы улуг.

Эртине Даваевич чүгле бодунуң дугайында бодавайн турар. Ол хөйжү бригадада партия болүүнүң организаторлуг. Оон ажылдан турары «Алдан-Маадыр» совхозунуң Шекпээр хөйжү бригадазы чыл саныында-ла хөй баш хөй малын улуг харлыг соок кыштан хүр кыш ажырып, оон чаш төлүп онча-менди остүрүп келген. Келир кыштыг олар база-ла күш-ажылчы бөө-биле, хүр чаагай эрттирериниге магадылалды тургузуп турар.

Чоокта чаа хөөжү бригаданың партия болүүнүң хуралынга коммунист хөөжүлер кыштагларашкынга белеткелге кайы хире идепкейлиг киришкенин, бүгү хөөжүларга камчаар үлегер-чижектиг ажылдаарыл деп чүвени тодаргай чугаалашканнар. Ынчангаш коммунист хөөжүлер Быстан, Ооржак Серен, Таймаа Ооржак болгаш өскелериниң-даа кыштагларашкынга камчаар белеткенип турарын чугаалап, чөрге ынчаш ишти бригаданың ажылында кандыг чедерлетпестер барын тодаргай сайгарып корген.

Ш ЕКПЭЭРИИН хөөжү бригадазы бо чылын 120 тонна сигенин мал чеминге белеткеп алыр планын чогуур

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

В. КЛЕЙМЕНЫХТЫҢ фотозу.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА

Хүр чыл ашкан, күжү семис малдың продуктулуу бедик, чаш төлү боткур болгаш дүрген мандыычал болурун ажылдың практиказы улам бадыткаар. «Торгалыг» совхозтуң малчыннары ол талазы-биле дуржулгалыг.

Кыштагладыышкынны, ыламгыя чайгы семиртилгени эки организастаанының түңнелинде, мал ажылының талазы-биле совхозтуң бо чылгы көргүзүглери өөрүнчүг. Малдың бажы чүзүн аайы-биле өзүлделиг, оон продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле көргүзүглер база бедик болган.

Күрүнеге ъът садарының тос айлар планын совхоз 164 хуу, сүттү 119 хуу, дүктүң чыл планын 111 хуу күүсеткен. Ону эрткен чылдың ол үези-биле деңнээргe ъът 23 центнер, дүк 25 центнер хөй болган. Ол ышкаш күрүнеге саткан малдың 89 хуузу ортумактан өрү семис болган, а эрткен чылын барык деп кезии ортумактан кулу күштүг болган.

Совхозтуң амгы кышка белеткели база багай эвес. Кыштагларда кажаа септелгези, малчыннар чурттаар бажыңнарны чылыглаары организастыг чорун турар. Мал чеминиң белеткели эрткен чылдыындан эки азы 85 хуу болган. Белеткеттинген 3225 тонна сигенден 1602 тонналы кыштагларда сөөртүп чедирген.

К. ООРЖАК.

Өвүр район.

ЧУРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН, АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ӘЗУЗУНГА

СЭКП Төп Комитедә, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң чазаа МАРИ ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Чеденбалга удуртказан МАР-ның партиячазак төлээлериниң аттары дээш Кремльдиң Улуг ордузунга октябрь 18-те дүштеп шайлалга тургускан.

Дүштеп шайлалтага совет талазын эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, А. И. Пельше, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, Б. И. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев, М. В. Зимянин, К. У. Черненко, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, министрлер, албанның эске-дээ кижилери барган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев дүштеки шайлалтага чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Чеденбал!

Хүндүлүг эштер, өөнүктер!

Москва, а ооң-биле кады бистиң бүгү чуртувус делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшиниишиниң көзүү ажылдакчызы, акыдуйма Моолдуң шилгаттынган удуртукчузу, чайтымыш чок интернационалчы эш Чеденбалга баштаткан Моол Арат Республиканың партиячазак төлээлерин өөрүшкүлүг болгаш чүректиң ханызындан үтүнүп ап турар-дыр. Бистер боттарывыстың моол өөнүктериниске кирип мооранар! деп, сагыш-сеткилинистиң ханызындан чугаалап турар бис.

Эргим эштер, силерниң бо аян-чорууңар, ооң түңнелдери совет-моол кады ажылдажылга мурнукузундан даа артык-делгем девискээрлерин ажыдар, бистиң аравыста харылзаалары бүгү талазы-биле калбартырынга чаа-чаа орунтарны салыр болгаш совет база моол улустериниң улам-на чоокшулажырын хандырар дээрзинге бижыг бүзүрелимни СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өөнүлээшинден мында байыр чедирип тура, илередиксеп тур мен.

Пролетаржы социалистиг Россиниң хостуг Моол-биле дейлешчи эвилелиниң тургустунганы үеден үеже бээр элүзүн эвес — элээш эвес боорда, өөдүр улуг чартымалар болгулаан. Ынчалза-даа бистиң харылзааларывыстың байдалы кандыгыл даа ооң бирле онзагайчак хевирлиг боон турар. Ол дээрге бот-боттарывыга эң-не хынызы-биле идегээри-дир. Ол харылзаалар Владимир Ильич Ленинниң Сухе-Баторга баштаткан Моолдуң революстуг төлээлери-биле төөгүлүг ужуражышкынындан эгелеп үнделеттинген. Ол идегел — бистиң партияларывыстың интернационалчы политиказының бот-боттарывыстың ажыл-чорудулгаларыга болгаш эртежажыктарыга эш-хуунуң кичээнгейиниң дорт түңнелиниң төөгүзүнүң дургузунда, а Моол болза, Советтиг чүрттуң таг-шаандап тура өөнүү болгай, бистиң харылзааларывыс ёзулуг-ла чүректиң ханызындан, чалбыыттыг, акы-дуңманың ёзузунга шынчы боон келген. Анза шынап-ла чоргаарлавыш болур.

Совет партия-чазак төлээлериниң Моолга 1974 чылда аян-чорууу бистиң партиларывыстың болгаш чүрттарывыстың аразынга сырый кады ажылдажылганы хөгжүдеринге чугула үе-чада болганынга бистер шуптувус чөпшээрежин турар бис. Ынчан бистериниң кады чугаалажыш алган түүлдеривис амыдыралда чайгылыш чок боттанып-даа турар.

Бөгүн бистериниң кайнывысты-даа соңуургадыг турар айтырыгларны чугаалажып көөр даэш база катап ужуражыш-турар-дыр бис. Херек кырында алыр болза, чугаа бистиң съездилеринистиң — СЭКП-ниң XXV съездиниинин болгаш МАРИ-ның XVII съездиниинин быжыг чаңчыл анаргап совет-моол кады ажылдажылганың түңнелдерин боттандырып чорударының дугайында боон турар. Ынчангаш чугаалажышкынывыстың кол-да сорулгазы — боттарывыстың мурнуузуда селиң турарывыс социал-политиктиг болгаш экономиктиг сорулгаларның программазынга улам долузубиле дүүшсүп даэш боттарывыстың аравыста харылзаларының хевирлерин болгаш аргаларын кады айтып, тодарадыры ол боон турар.

Эрткен беш чыл аян-дуңма Моолдуң бүгү төөгүзүнде эң-не чедиишкиниг болганын демдеглээри өөрүшкүг: национал орулганын абсолюттуг өзүлелеп мурнуундагы он чылда алган немелде өзүлде-биле деп болган. Ол бүгүнү ажылчын ажыктың, инженер-техниктиг ажылдакчыларның улгаткан мергежилиниң, араттарның ыяшкаккай күш-ажылының, ол шынаан моол коммунистеринең политиктиг болгаш организаторлуг улуг ажылының ачызында чедип алыптанган бичиглиг. Бистиң министерстволарывыс болгаш төп албан черлеривис-биле дорт харылзаны тургускаш, улус ажыл-агыйының түүлө беш эвес, харын-даа бир чыл планнарын хөлбаштырары, бүгү он сес аймактарның партия организацияларының, совет республикаларының, крайларының болгаш областарның партия организациялары-биле ажыл-херекчи бижыг харылзаларын тургусканы ажыктыг рольдуг болган деп чугаалаар болаумза, бүгү кижилериниң бодалын илереткеним ол болур деп бодап тур мен. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистиң кады ажылдажылгавыстың херек кырында практиказының тынылган бүгү чаа түүлдер ролдуг болган-дыр. Өске чүткүлдү моонда сонгаар чайгылыш чокка кылыр херек, бо талазы-биле бис моол эштериниң бодап турары-биле бүрүн чөпшээрежир бис.

Дарханның тургустунун эгелеп турганы алдан чылдарның шупувус биле бис. Ол ынчан дыка улуг тудуг боон турган. А амгы үеде Эрдэмэтиниң чес-молибден кылыр улуг бүдүрүлге чериң тударда, үүле чаңгыс чылда белиң мянгарда Дарханга беш чылда чарыгдан турганы мшкаш, ол хире акша-хөреңгини үндүрүп турар. Улусчу Моолдуң төөгүзүнүң дургузунда, а Моол болза, Советтиг чүрттуң таг-шаандап тура өөнүү болгай, бистиң харылзааларывыс ёзулуг-ла чүректиң ханызындан, чалбыыттыг, акы-дуңманың ёзузунга шынчы боон келген. Анза шынап-ла чоргаарлавыш болур.

Совет партия-чазак төлээлериниң Моолга 1974 чылда аян-чорууу бистиң партиларывыстың болгаш чүрттарывыстың аразынга сырый кады ажылдажылганы хөгжүдеринге чугула үе-чада болганынга бистер шуптувус чөпшээрежин турар бис. Ынчан бистериниң кады чугаалажыш алган түүлдеривис амыдыралда чайгылыш чок боттанып-даа турар.

Бөгүн бистериниң кайнывысты-даа соңуургадыг турар айтырыгларны чугаалажып көөр даэш база катап ужуражыш-турар-дыр бис. Херек кырында алыр болза, чугаа бистиң съездилеринистиң — СЭКП-ниң XXV съездиниинин

Бистер канчаар бис даарга, XXV съездиниң хүлээн алганы тайбың даэш демиселдя моон-даа социал чорударының программазының боттанырыны чедип ап турар бис. Ынчангаш бөгүнгү бо ужуражылганы ажыглап алгап, тайбыңнып, демократиялың, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социализмниң идеалдары даэш социалистиг чүрттарың чорудуп турар ниити демиселивиге Моол Арат Республиканың кижирип турар үүгүй төлептин-биле үнелеприн нүзеп турар бис.

Моол—бистиң эвилелчивис. Ол социалистиг күрүлелериниң үдүү ог-бүдээшиниң кежигүшү, ынчангаш ооң турар байдалында, ооң аймыл чок чорудуда бижыг. 1966 чылда ат салган Совет-моол керээ бистиң чүрттарывыстың болгаш улустарывыстың эрте-ажыктарынга, ниитизә-биле бүгү тайбыңның эрге-ажыктарынга эки бараан боон турар.

Бидиңгер чылдагаанывыстың ужурундан Ленинниң айтырыгларынга, ооң-биле кады эң-не нарын айтырыгларже өске кичээнгей салган бис. Оларны үзе шинтипирлеп болур бис? Бистер болур дээрзинге бүзүрээр бис. Харылзааларны чаагай кожа-хелбээ догуннаарының принциптеринге даугаар шыдамыккай, бодыш бүрүзүндеңшын шинтипирлеп, келир үеже бурунгаар ыөөр, өске күрүлелериниң дең эргезин болган суверенитединг херек кырында хүндүлээр, бүдүмчелиг чугаалажышкынын кылыр херек. Бо чүүдерин барымдаалаш көөр чүрт бүрүүг бистиң биле-биле, детклирлапске шуут мынаның-даа болур. Ол чорук бүгү азий күрүлелериниң эртеажыктарынга, бүгү делегейге тайбыңның эрте-ажыктарынга дүгжүр ийик.

Эргим моол өөнүктер! Сонгузу хүн силер бистиң чүрттуң кезии чорупкаш. Казахстанга, Новосибирскиге барар болган силер. Совет кижилер оңгу беш чылдың сорулгаларын күүседир даэш кайы хире кедүлүүшкүнүүт, кайы хире күжениишкинниг ажылдаа турарын, съездиниң айытнан

Эш Ю. Чеденбалдың чугаазы

Эргим эш Л. И. Брежнев!
Эргим эш Н. В. Подгорный!
Эргим эш А. Н. Косыгин!
Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Моол улус алдарыг ленинча партияны, бодунуң өскерлиш чок өөдүүг—маадырлыг совет улустуң алгап-йөрээ чоруур, ынчангаш бистер Советтериниң улуг чүрттунга наймыралдың болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң дээжилерин ап алгаш чедип келдивис.

Силерниң-биле, эргим эштер, ужуражышкыным бүрүүг бистиң ханызы-биле оортун база дүүредип турар, чүте диве, ол дээрге бистиң акы-дуңмалышкы партияларывыстың, чүрттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында харылзаалардың төөгүзүнге кежээде кайгамчык чугула болдуушкун боон артып турар. Ооң-биле кады Совет Эвилелиниң келгенивисте коммунистиг тургузуушкунга, кижи төрелгетеннің чырыткылыг идеалдарын боттандырар даэш демиселге совет улустуң чаа-чаа чедиишкиниери болгаш байлак дуржулгазы-биле чоок танывааар аргалыг боон турар бис.

Найыралдың аян-чорууң кылып, Совет Эвилелиниг кээрө-биле чалаавы даэш, бисче чылыг хүлээп алышкынын көргүскеним болгаш өөрүшкүлүг аажок ёзулеп-биле хүлээп алгаш даэш бистиң партия-чазак делегациявыстың Москага көргүскен. Ооң-биле Берлинниң, Прагамың болгаш Будапештиниң чүрттакчылары база танышкан.

Делегейниң 18 чүрттарындан 1200 ажыг ыраажылар болгаш музыкантылар «Кызыл мак» деп политиктиг чырың ийиги делегей фестивалынга киришкеннер. Ол фестиваль Благоевград деп болгар хоорайга болган. Фестивальның хүндүлүг залчмазары совет композитор А. Пахмутова болгаш шүлүкчү Н. Добронравов, америк ыраажы Дин Рид, элээн каш даштыкы чүрттарның культуразының

чаңгыс эвээ болгаш акы-дуңмалышкы чорук моол болгаш совет улустарның бүгү хөй талалыг, үре-түңнеедиг кадыажылганының өзээ боон турар, ол үүлдер акыдуңма наймыралдың эң чаңы болгаш бижыг доңналашкыны болган.

Социалистиг Моолдуң хамааты бүрүзү бистиң бузуулбас найыралывысты, акы-дуңма эвилелиниң болгаш ханы кады ажылдажылгавысты бижыглаарын болгаш ханызадырын бодуүүн хан-дамырындан хөрээ кылдыр санап турар. Моол-совет найыралдың ёзулуг бүгү улустуң характерин, моол улустуң совет улуска чүректиң ханызындан ынакшымнын болгаш хүндүткелин, акы-дуңмалышкы чоруун болгаш бердингенин делегейниң революстуг шимчээшкинниинің кайгамчыктыг ажылдакчызы, моол улустуң улуг өөнүү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев башаан совет партия-чазак делегациязы 1974 чылда бистиң чүртувуска чоруп турда илерлейн коргускен болгай. Бо төөгүлүг аян-чорук моол-совет наймыралдың чыл дедегелеминге МАР-ның болгаш Совет Эвилелиниң аразында акы-дуңмалышкы кадыажылганың улам шүлгай хөгжүдеринің болгаш хандырадырының улуг салмышкыны боон артаан.

Бистер бодун моол-совет чугаалажышкынывысты бистер ажыктыг болгаш ажыл-херекчи байдалга эгелеттинис.

Бистиң чүрттарывыска социализмни болгаш коммунизмни чедиишкиниинің тургузарынга, бистиң улам шүлгай кадыажылганың болгаш хемчээлин тодарадырынга, а ол шынаан делегей ажылдажылганың углавышкынын болгаш хемчээлин тодарадырынга, а ол шынаан делегей амыдыралының көз айтырыгларынга хамаарышкан чугула, принциптиг айтырыгларны чугаалажып тур бис.

Совет Эвилели-биле бистиң кадыажылганывыс ажыглажылгавыс, ооң улам өзүп турар интернационалчы дузалашчызы МАР-ның бүрүнгаар хөгжүдеринге күчүлүг фактор боон келген болгаш болур-даа.

Эрткен беш чылда бодаарга, чаа беш чылда МАР-ның бүдүрүкчү күштераш улам көдүрер херекке Совет Эвилелиниң көргүзер экономиктиг дузалашчызы ийи ажыг катап өөрө деп чүвени бис көрүп турар бис.

Моолдуң өөнүктер! Сонгузу хүн силер бистиң чүрттуң кезии чорупкаш. Казахстанга, Новосибирскиге барар болган силер. Совет кижилер онгу беш чылдың сорулгаларын күүседир даэш кайы хире кедүлүүшкүнүүт, кайы хире күжениишкинниг ажылдаа турарын, съездиниң айытнан

Эш Ю. Чеденбал харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

МАР-ның социал-экономиктиг хөгжүлүшүнүң айтырыгларын хынызы-биле бижын турарыы даэш, доктаамал акы-дуңмалышкы сатыш човаашкыны болгаш интернационалчы бүгү талазыг дузалашчызы эш Л. И. Брежневтиң, бистиң чүрттувустуң чазаанга өөрүп турар чөпшээрежинге, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниинің объективтиг дүрүм ёзугаар чүүлү болза социал-экономиктиг амыдыралга оларның чоокшулажышкынны, ол чүрттарның хөгжүлдезиниң келир үеде барын, ниитизә план-биле таарыштырын турар, делегейниң чаңгыс аан коммунистиг ажыл-агыйын тургузарынче үгланыдыр хөгжүп турарыы болуур. Байдалмыдыг боон турар чүве төлээде, политика, экономика, идеология, культура, эртем болгаш ниитилел амыдыралының өске-дээ талаларында МАР-ның болгаш Совет Эвилелиниң аразында кадыажылганы болгаш чоокшулажышкынны бүгү талалыг таарыштырарының айтырыы бистиң чүртувустуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин улам шинай дүргедериниң амыдыралчы хереглели боду берген.

Чоокшулажышкын болза социалистиг дагынаар будүрүлгениң бүгү-ле үе-чадаларын—будүрүлгень, хувааланы, солчулганы болгаш хереглелди хаара тутказ турар ужуруут даэрзик бис боромдавааш турар бис. Кижиниң ажыл-чорудулгазының эң шинтипирлиг кавымынга—материалдыг будүрүлгеге чоокшулажышкын чорудулгазының будүрүлгень кооперативтериниң, кажы чорудар будүрүлге объектилеринең тургузарының болгаш ооң-биле кадыажылганың ажыл-херекчиниге болгаш будүрүлгеге МАР хынызы-биле соңуургалдыг болуп турар.

Бистиң чүртувустуң социалистиг дем-наттыштырылганының чүртүлөри-биле ийи талалыг үндезинге болгаш ол шынаан ЭДЧ-ниң хемчээлдериге мык, улам-на калбарын турар кадыажылганы Моолга социализмниң материал-техниктиг базазының чедиишкиниг тургузарының чугула фактору болуп турар. МАР болза чүге экономика интеграциялының ең чугула сорулгаларын шинтипирлээринге эвес, харын даштыкы политиктиг, ажыл-херекчилиг талалыг-биле акы-дуңма социалистиг чүрттар-биле шын демниг хөделеп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-дээ чүрттарның могаг-шылаг чок, экономиктиниг күжениишкиниерінің түңнелинде, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чамырыдырарының херээнге улуг чедиишкиниер чедип алдынган. Бо талазы-биле канчаар-даа аажок улуг роль Совет Күрүнең. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, коммунизм даэш, тайбың болгаш улустар аразынга найыралдаэш могаг-шылаг чок домиселчи, тайбыңның болгаш социал депшилгениң чаагай чорууга эрес-шудурту үреттүнделдиг ажыл-чорудулгазы бүгү делегейде толептиг хүндүткелди база хүлээп көрүшкүүнү эвилеп турар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке хамаарыкып турарлар.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чаңгыс эвээ болгаш акы-дуңмалышкы чорук моол болгаш совет улустарның аразында, бистиң партияларывыстың болгаш чүрттарывыстың аразында найыралдың база акы-дуңмалышкы чорукту харылзаалардың улам шинай ханыладырының оруулга чаа чугула үе-чада болур дээрзинге бижыг бүзүрелинисти илерлейн тур бис. Моол-совет найырал бистиң ажылчы чоннарывыстың ажыл-херектеринге болгаш бодалдарыга моңгеш-биле чүрттаар, моол улустуң ажыктың база чечектелиишкинниинің ыяшкыгыг магадылы болгаш төөгүн читпес үлер даэш кыдыр өзер болгаш бижыгар апаар.

Бо даашкы мынча даэш күдүрерин чөпшээрей көрүүр.

Совет Эвилелиниң алдарыг Коммунистиг партиязы болгаш ооң ленинча Төп Комитединг даэш, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, чайгылыш чок маркстиг-ленинниг, бистиң эргим өөнүүүс эш Леонид Ильич Брежневтиң алдарлаадыы даэш;

Совет Эвилелиниң чаазаа даэш, эштер Николай Викторович Подгорныйныы, Алексей Николаевич Косыгинның болгаш Коммунистиг партиязының база Совет чазактың өске-дээ удурутукчуларының алдар-кадыы даэш;

Моол болгаш совет улустарның бүзүлбас аян-дуңма наймыралы даэш, тайбың бала социализм херээнге чиилелгени даэш!

• • •

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Ю. Чеденбалдың чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүледдиг адыш часкаашкынынары хей удаа үзе кирип турган.

Дүштеки шайлалга чүректиң ханызындан, акы-дуңма ёзулуунуң байдалынга эрткен.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Даштыкыда культураның чаа түүлдери

СОФИЯ. Болгарияның чурукчулар эвилелиниң теп делгелге залынга ийи ай хире үениң иштинде социалистиг чүрттарның чуруичуларының ажылдарын көргүскен. Оңгутлерни фашизмни тиилелиниң 30 чылынга тураскаатказан. «Тиилелгениң үжеп тылы» деп делгелгете Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, ГДР-ниң, Кубаның, МАР-ның, Польшаның, Румынияның, ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның уран түүлүүн мастерлериниң чогаалдарын делгеп көргүскен. Эң-не баштай ол делгелгеге эрткен чылын Москага көргүскен. Ооң-биле Берлинниң, Прагамың болгаш Будапештиниң чүрттакчылары база танышкан.

Делегейниң 18 чүрттарындан 1200 ажыг ыраажылар болгаш музыкантылар «Кызыл мак» деп политиктиг чырың ийиги делегей фестивалынга киришкеннер. Ол фестиваль Благоевград деп болгар хоорайга болган. Фестивальның хүндүлүг залчмазары совет композитор А. Пахмутова болгаш шүлүкчү Н. Добронравов, америк ыраажы Дин Рид, элээн каш даштыкы чүрттарның культуразының сураглыг ажылдакчылары болгаш.

Фестивальдың киржикчилериниң ооң көргүзүгээри акыктарның делегей эң-сеткил каттыштырылгазының, олардың революстуг чаңчылдарга, найыралдың база гуманизмниң идеяларынга ышкы торуунуң көргүзүү болгаш.

БЕРЛИН. Наймысталдың «Интернационал» кинотеатрынга «Бетховен—амыдыралдың бир арны» деп уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү болган. Ону Г. Куперттиң сценарийи-биле «Дефа» киностудиязының Х. Зеемани турускан. Кол ролга совет актёр Д. Банионис ойнаан.

БЕЛГРАД. Нови-Сад деп югослав хоорайга удуусчу музыканың делегей фестивалы ажыттынган. Ында Дунай тоогунуң сес чүрттарындан, ооң иштинде Совет Эвилелиниң солистер болгаш музыка коллективтерин киржип турар.

ТЕГЕРАН. Өөредилге фильмнериниң 13-кү делегей кинофестивалы «Абу Рейхан Бируни» деп совет киночурукту көргүскени-биле ажыттынган. Ол кинофестивальда 25 чүрттардан 95 фильмнерни киирген.

ЛОНДОН. А. Арбузовтуң «Эрги модалыг комедия» деп шинээниң баштайгы көргүзүлгези Лондонуң «Олдвич» деп театрынга улуг чедиишкин-биле эрткен.

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. Режиссёр Х. Нарлиевтиң тургусканы «Келин» деп фильмни көргүзери-биле совет фильмнериниң неделязы ажыттынган. Чоокну хүнниң иштинде Бразилияның көрүкчүлери Адаүрттүүн Улуг даймынга тураскаатказан элээн наш киночурукторлары, документалдыг фильмнерни база урлаларга болгаш аныяктарга фильмнерни көргүзер. Ол неделя «Дерсу Узала» деп киночурукту көргүзери-биле дүүстүр.

(СЭТА).

Ажылчы-чоннарның ойтур шавыышкыны

Дайын-сөөлүнде бүгү ёзениң иштинде оң-не аар экономиктиг кризистиң уржуктарын ажып эртип шыдавайн, капиталистиг чүрттарның чагырыкчы бөлүктери ол кризистиң аар үүргелин ажылчы чоннуң эктинге салырын оралдашкаш. Ынчангаш ажыл-ажымышкынныларга ажылчы чоннар күштүг ойтур шавыышкынны кылганнар. Ол дугайын сөөлгү хүннерде болгаш неделяларда капиталдың хөй чүрттарында болуушкуннар хөрөчилээн. Боттарының хүн бүрүг хөрегзелдерин хандыраары даэш демиселин сокатпайн, ажылчы чоннар монополияларның тургузуп турары экономиктиг болгаш политиктиг угланыышкынныларын үндезининерінге удур демисежи берген.

Чижээлээрге, ажылчы чоннарның күсели-биле экономиканы «экижедерининің» «Барраның планы» деп адаар чаяк программазынга (шалынны эстурбезин, үндүрүглерин улгаттыраары болгаш өскелерин-даа) харшы кылдыр Франциянга октябрь 7-де ажыл сокадыышкынының болгаш удурлажышкын чыскаалының ниити национал хүнүн чорутқан.

Будун хонук иштинде мунмун заводтар болгаш фабрикалар ажылын сокатқан, хөй санның албан черлерге ажылдавааш демир-оруктар турушкан, солуннар үзилеп, школалар болгаш өске-дээ өөредилге черлерге хагдыгган. «Курдарның дыңдыдарының» улуска удур политиказындан ойталаарын негевишкен, чөөн үзелдиг партиялар болгаш профсоюзтар каттыжышкынныары экономиктиг кризистиң болгаш чуртта кандыгышкынның уржуктарын ажып эртеринге өске оруктарны дилеп тывары иегэзи. Ону кылырынга херек акша-хөреңгини оруулга-конча алларынга чидирип чөн болгаш улуг монополиялардан алырын олар сөөлээвэн. Ооң-биле кады шалынның эң бичии дешелиин, бедиларының, социал хандырылганың системазын эжиждерининң, пенсиялзар пландыны 60 харга чедир кызыраарының эргежок чугулазын база айыткан. Бодунуң күжүн көргүскеш, Франциянның күш-ажылчы улузу ол болза салдыгган сорулгаларны чедип алыр дээш демиселдиң чүтле эге чазазы болур деп сагындырган.

Капиталдың делегейиндеаңгы демиселин күштелеп. Ажылчы чоннар монополияларның бүрүн эргелери-биле чөпшээрешип турарлар.

И. ЛАЙПЦКИЙ.

(СЭТА).

Чаа беш чыл планының чылдарында Моол Арат Республиканга 730—760 муң дөрбелчин метр чурттаага башыңнарын тудар. Республиканың найысталдың Улан-Баторну хөгжүдеринің база чаартып тургузарының совет түснай эртемнигнерниң дузазыбиле тургускан кол планын бүгээр хоорайны чеекну он чылдың иштинде чаартып тургузарын дээзер деп төлевилээн.

ЧУРУКТА: найысталдың чурттанчыгыг чаа району. Ындында цирк башыңы.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Л. Н. Толстойнуң 150 чылынга уткуштур

№ 12 ПАССАЖИР ПОЕЗДИЗИ

Б. ГУСЕВ.

(Документалдыг рассказтан үзүндү)

Кижи бүрүзүнүң чүрээнге чоок, турасиялдыг черлер Россияда хөй. Михайловскоо деп сөстү дыңнаш-ла Пушкинни санаптып иэр бис, а Лев Толстойну Тула чоогунда Ясная Полянадан аңгылап шыдавас бис. Ийи демир-орук оруунуң белдиринде станция бар. Шаанда ону Астапово деп адап турган, а ам ону Лев Толстой хөорайымыгаш дээр, ол ам Липецк областың район төвү болган. Лев Николаевич Толстойнуң амыдыралының сөөлгү хүннери аңаа эртикен.

1910 чылдың ноябрь хүнеринде Астапово станциязынга олум-чидим-биле холбашкан, хөөн каранчыг болуушкуннар хайыккан.

* * *

Станцияның демир-орук доктаар шөлчүгежи... Вокзал бажыңының мурнунда ийи улуг шак бар. Бирээзи амты шагның электрилиг шагы, а оон чанында ыяш хааржак иштинде эрги шагның шагы. Ону хол-биле долган ажылдадыр. Ол шак кежээ моңгеде 6 шак 05 минутаны айтып алган турар. 1910 чылдың ноябрь 7-нин эртенинде, ынчангы Астаповога Лев Николаевич мөчүй баарге, ол шактың ажылдаарын хенертен сөкседкен. Оон бээр-ле ону кым-даа ажылдатпаан. Малаашкын залында оон-биле домей шак бар. Ол база-ла 6 шак 05 минутаны айтып алган турар—ажылдавастаан. Лев Толстой олче киргеш, сандайга бичии када олурган...

...1910 чылдың октябрь 31-ниң күскү соок келээзи. Станцияның демир-орук доктаар черинге бараан болгаш кижилер сөөртүр № 12 поезд чедип келген. Ийиги вагондан кижи ортузу чеде берген назылыг, сегел салдыг бир-ле дээрги үне халып келген. Поезд утпуп келген үлүстүң аразынга ол ынай-бээр көскүленнеп чоруп тура, станция начальнигин кайын тып алырын айтырган. Станция чанында чиге, сарыг ыяштар-биле долганыдыр херимнеп каан бичии бажыңны аңаа айтып бергеннер. Демги дээргиниң үнүп келген вагонунуң удекчизи станцияның дежурныйынга бир-ле чүве сымыранган. Оон соонда «граф Толстой келген-дир» деп чугаа аңаа дыргын тарай хөна берген.

...Демир-орук дүжүмеди Иван Иванович Озолиннин бүгүн бажыңы. Иван Иванович 36 харлыг, интеллигент, сегел салдыг, түрүп шагзыраан шинчилиг арын-шырайлыг, көрүжү мунгак, өг-бүле иштинде хөй. Ашаа, кадайы болгаш уругларыы керосин камнаашы, бүдүрүүн деп чырыынга кежээки чем чиирлер. Ук черниң кожайы Курнашов дээрзи кирип келгеш, аңаа үш-үдүрүм айтырыг салып шаг-ла болган. «Лев Толстой Ясная Полянадан чоруткан-дыр. Ам оон кайда барганы билдинмес» деп хайыынығ медээни эртенги солуннарда парлаан болган.

—...Иван Иванович, кандыг деп бодай-дыр сен. Ол кыргаң тений бербээн бе оң! Чөртчүндаа, чөртчүвейн-даа турду-ла чоп, а ам кээп канчап барганы ол?.. Хүрээ-хинтче чоруй барбаан бе?..—деп, Курнашов хөлзеп үнген.

Озолин ыллтаваан. Толстойну бурган кылдыр көрүп тораан болгаш, ам кээп мунгарай берген. Бичии урутлар азырап ажаап турар Марта дээр хөдели уруг кирип келгеш, даштын силерни бир кожай айтырып тур деп дыннаткан.

— Моорланар, моорланар—деп, Озолин чугаалаан.

Сегел салдыг бир-ле кижи кирип келгеш, мынча деп илеткээн:

— Граф Толстойнуң эмчизи Душан Петрович Маковицкий мен. Лев Николаевич бо поездиге чораан кижи. Оруккa доңгаш, аарый берди. Эъди изип турар кижи-дир... Моон ынай чоруп шыдавас. Бир өрээлден тып, оода каш хонукта хөлезилеп алырынга дузалажып көрүнөрем. Черле өршээп көрүнер.

Озолин мөгүдеп тура халып келген.

— Астаповода гостиницада чок-ла болгай... Ынчалза-даа мен бажыңымны белеткээр мен. Хайлыг чүве, орук чанында болгаш мында даап-шыпаан кончуг. Азы силерниң ол хуу, улуг чаагай бажыңнарга таарымчалыг ирги бе, Курнашов?

Иван Иванович оон кезек зайын тыпшайн туруп берген. Курнашовтуң арын-шырайы хуула берген, хыйланып харыылаан:

— Мээң бажыңым эмнелге эвес-тир...

Оон ол турган, үне берген.

Озолин дораан шиитпирлеп-кен.

— Графка улуг өрээлден, оруң-дажектен база белеткенер—деп каап, ол боду Маковицкий-биле кады кадыг узун сандайга шугланып алган чыткан Толстойнуң вагонунуче далаштыр чорупканнар.

Вагон чанында улус үнмерлежип келген, оон-моон улайлай кээп-ле тургулаан. Кожайлар-даа, ядыы-түремиктерда ында хөй болган. Ынчалза-даа депонуң болгаш демир-орук ажылчыннары эң хөй келген. Чыыгаанар сымыраны аарак чүүл-бүрү чүвени чугаалажып турганнар. Арай дидимнери кижи төрелгетенин хөлзеңип, чугаалаштырып, харылаштырып, маргыштырып турган кижини көөр дээш вагон соңгаларын бакылай бергилээп...

Оон соонда болуушкуннар удаа-дараа болгулаан. Душан Петрович өрээл тывыланын дыннаткаш, Лев Николаевич болгаш ону эдерип чоруур ийи херээжен кижи-биле Иван Ивановичи Озолинни таныштырган. (Толстой Ясная Полянаны чүтле Маковицкий-биле ийи-лээн катташ чорутка турган. Ынчалза-даа Лев Николаевичиниң утбазының чурттап турар Шамордино деп суурунга бир хонгаш, чоруптарда Толстойнуң хеймер уруу Александра Львовна биле Варвара Феокритова эдерген. Ынчангаш олар дөртеэлээн № 12 поездиге чоруп органнар). Душан Петрович болгаш Александра Львовна, Варвара Феокритова олар эң-септи болуп тудуп алганнар. Озолин биле орук мастери ийи холундан ыяк туткаш, Толстойну вагондан сөлеп алгаш үүлү келгеннер. Чыглып келген кижилер бөрттерин ужулганнар. Лев Николаевич оларже мөгейгилээн. «Холга кодурүп алгаш, эппаар херек»—деп, оожум үүлээн чугаа дыңналып кээп турган...

Толстой белеткеп каан орунга чыдыпкан. Ук орундан ол турүп шыдавайн барган. Аарыг кижиниң чанында уруу биле эмчи Маковицкий артып калган. Оон соонда чеди хүн, түн иштинде Толстой Астапово станциязында болуп турар болуушкуннарга киржип шыдаваан. Сөөлгү демдеглелдерин ол кылган. Бүргеи дугайында боладарын бижип, амыдыралдан хоорук кайда-түде бир дүрүү-хевирлер дугайын уруунга адап берип, бижидип чыткан.

Тула область. Ясная Поляна-нага Л. Н. Толстой төрүттүнген болгаш аңда ол 50 ажыг чыл иштинде чурттаан. Улуг чогаалчыны база ында хөөрмүткен.

Ясная Полянаның кайгамчыытыг бойдузунга чогаалчы кара чажыдан хандыкшаан, ол чаагай бойдус угаан, күштү, улуг аас-кежиин болгаш чогаалыкчы ажылче сундулаяды төрүттүндүрген. Чурумалдыг кайгамчык байдусна бүргеткеш, хей-аът кирген чогаалчы аңаа «Дайын болгаш тайбың», «Анна Каренина», «Воскресенье» деп романнарны болгаш янзы-бүрү төөмуларны, чечен чугааларны, шиилерни болгаш үүлдерни бижигилээн.

ЧУРУКТАРДА: Л. Н. Толстойга турасиаал. Ясная Полянада Л. Н. Толстойнуң чурттап турган бажыңы. Автору В. И. Буякин, архитектору А. Н. Колчин.

Лев Толстой кино көргеш...

1910 чылда Москвадың «Киножурналының» кедээзин үзүгаар алырга, ол-ла чылдың январь 6—7 хүннеранде Ясная Полянага кино кежээзи болган.

С. А. Толстаяның чалаакы үзүгаар Л. Н. Толстойну Чертковтуң шенешизинге болгаш Москвага кичээ тыртырып турган А. О. Дранков Петербургтаң чедип келген. Лев Николаевич ол кинофильмнерни көрбээн болгачда, оларны Ясная Полянага экскээрин дилээн. Ол кино кежээлеринге Лев Толстойнуң оолчылары, дыргыл-төрээдери болгаш хөй тараачыннар чыглып келгеш көргеннер.

Лев Николаевич боду кинематографты аажок сонуургаан. Кимону кажан, канчаар тыртырганын болгаш кинематографияда чаа болуушкуннар дилээвиш чогаалчы айтырып, чугаалыкшыл шаг болган. Лев Николаевичиниң сачалык үзүгаар алырга, Россияга кинематограф колдуунда-ла орус алмадералды, оон чедер, четпези-биле катай-хаара көргүзерин сралдажыр ужурлуг.

Ол чугаачың үезинде Татьяна Львовна орус тараачын кижиниң шкандалы костюмнери Тула можуунда ам-даа кадагалаттынып турар, оны кинога көргүзүп көрзе дег. медеглээн.

— Танаңы херекке ап, оон чугаалаан толгал дыңнал көрүчер. Ол кончуг солун-дур. Чүве дээрге тараачын кижиниң алыдералы солун болгаш өөредиглиг болгай—деп, Лев Николаевич бадыткап чугаалаан.

САРЫГ ШАЙ—ЧААГАЙ ШАЙ

Чер бембүрээзиниң бүгүлеп чөрүүринде шайны ижип турар белгаш ол амданныг база сүүсүн чайдырар чүүлге улус ынчуг ынак.

Шай бүрүзүнде эң-не үнелиг чүүл болза Р витамин болуур. Ол витамин-биле байлаанын талазы-биле шай бүрүзүнге дөңмөнүр үнүш чок. Оон аңгыда сарыг шайның бүрүлеринде С витамин, никотин кислотазы, тиамин, рибофлавин, нефелин, таббровин, микроэлементилер, эфир үстери болгаш биологтуг өскө-даа бүдүмелдер бар.

Сөөлгү чылдарда янзы-бүрү аарыгларның үезинде шайның энин салдарлыы илерээн. Оон-биле кады кара эвес, а сарыг шай элээн дээштиг деп чүве илерээн. Ол чорук бүдүрүлге-биле холбашкан. Сарыг шай-биле эмнээнинiң соонда 250 хире аарыг кижини Батумиге шинчилеп көргөн. Аарыг улустуң шинчип көргөнинден алырга сарыг шайның хандызының чүгле кадык эвес, харын атеросклероз-биле, гипертония аарыындан, ревматизмден, баарын соонга алыскан улустарга энин аныытыы тедараттынган. Сарыг шайның хандызын эмнээшкинниң амгы үедеги методтары-биле кады ажыглаан дээрзин онзалап демдеглээр ушуурлуг.

Шайның салдары-биле хан дамырларының эзигир чоруу бедик база өлзаның өткүдү кудулаар. Алкоголь хан дамырларының өтүдүн бедидип турар болза, сарыг шай хандызы оон сыр өскө шынарлыг болган. Оон ушуруңда хан дамырның аарыглары — инсульттылар, инфарктың инфарктары алкоголльду эмин эртпир хөйну ишкининиң соонда даартазында аарыг киминерге таваржыр.

Сарыг шайның хандызы С витаминни эмин шиңгездип алырынга дузалаар. Чогуур эмнелгени чорудуп турда, ол сунсун баш мээзинниң хан үндүрер аргазынга идигни бээр, баврга протромбинниң тыптырын күштелдирер. Оон аңгыда шайның хандызы организмде бөөп турар ажыдынчы, катап тургузарының чорудулгаларынга эмн салдарлыг болуп, суг-дус соңчулгазын таарыштыр тургузарынга дузалаар. Сарыг шай чүректиң шыңганнарын быжыглаарынга, атеросклероз-биле аарыг улустарның байдалын эмнидер, хан дамырларынга үс хевирлиг чүүлдерниң чыглырынга шаптыктаар. Гипертониядан зараан таварыгарга, эң ылаңгыя оон бирги болгаш ийиги чадазының үезинде шай хан-дамырынга базыынынны эвээшкедир.

Шай эмни селуп болуур деп түңнел ыллыр болза шын эвес. Шай болза бүгүлеп аарыгларга эм болбас, ынчалзашкөн ол амданныг сунсунуң профилактиктиг салдары чигзинниг чоп. Шай кижини сергек бөдүүрер, кижиниң сунсаанын дүргеп сөкседир. Найы хире шайны ижерил база канчаар хайындырарын? Профилактиктиг серүүлге-биле мынчаар санаалдап турар: үш грамм сарыг шайны, өскээр чугаалаарга, шай өмаажының ишти хире шайны чартын стакан суугa хайындырар. Курлаг шайның ыырынче изиг суглу кудупнаш, 10 минутa иштинде тургузар, өөң соонда шүүп ааптар. Оон үнүп келген хандыны чемнемгенинiң соонда хүнде үш катап ижер.

Өскө шайлар-биле бир демейге сарыг шайны аңаа хайындырып ап база болуур. Шай өмаажы ишти шай ийи стакан шай хөйындырып алырынга четчир. Ынчалза-даа шайны эмин эртпир хөйну ижип база болбас. Шай, кофе, компот-биле катай улуг кижиге хүнде 800—1000 г суун чүүл негеттинер. Оөң иштинге мун кирбес. Удуурунуң мурнунда чеми хөй шайны ижип болбас. Бир шай өмаажы ишти шайдан хандыга 0,05—0,1 г кофеин үнер. Оөң хөй санныы кижини сергедиптер шынарлыг болуур. Соңгу чүктүң база изиг Мурнуу чүктүң байдалдарынга, аныяк-даа, кырган-даа кижилерге, азырыг-даа, кадын-даа кижилерге шай ажыктыг.

Шайны шагдан бээр-ле амыдыралдың сунсуну деп адаан.

Сарыг шайдан ижиңер!

ТЫВАНЫҢ ЭРТЕМ ФАРМАЦЕВТ НИИТИЛЕЛИ.

ЧАҢЧЫЛДАР ЫНЧААР ТЫПТЫР

Чаа төрүттүнген уруун холунга көдүрүп алган ада-иелер байырлыг хөгжүм ойнап турда, хевис чалыг кыры-биле бар чорааннар. Оларның соонда хлеб, дусту каас аржыыл кырынга салып алган кижилер-бар чоруур. Оң-баазын кожаа болгаш чечектер-биле шимээн клубтуң сценазында чаа төрүттүнген чаштың адыгырып, хып келчирге, Совет Эвилелиниң гимнизиниң аллагазы дыңналып келир. Көдээ Советтиң депутатлы уругунуң азалеизинге байыр чедиргеш, чаа совет хамаатызының төрүттүнгенинiң хереченилелиң болгаш турасиаал бижиктиң оларга тыпсыр. Ынчаарга ол суурнуң эң улуг назылыг чурттакчызы кожаа баглап каан бичии чаш ыяшты база оларга тарып олуртуруу-биле түтсүр: чонның чаңчылын ёзугаар алырга, бичии кижи-биле кады ол чаш ыяш база өзүп быжыгар ужурлуг. Волыниде Усичи суурда чаа төрүттүнген уругнуң ёзулалын кылырын ынчаар байырлап турар.

Ол черге куда болур дээнде, өг-бүле болуп турар аныяктар бүгү суурну тавартыр Культура бажыңынга чедир кылаштажып чедер, аңаа оларның ашак-кадай болганының дугайын бүрүткөөр. Ашак-кадай болуп турар кыс биле оол ийилээ эргинии артап киреривилек, ийи талазында чысхаалып алган, национал хевин кеткен оол, кыстар чечектер болгаш каас аржыылзарыы оларның баштарының кырынга тудар. Көдээ Советтиң күүсекчи комитединиң даргазы ашак-кадай болушканнарыы байырлыы-биле бадылаарын эгелээн дугайын чарлаар. Өгбүле болуп турарлар сцена кырынче үнгеш, кудага түскай угулзалап даараан аржыыл кырынга туруп алгаш, эш-өөрүнүң болгаш Советтиң депутаттарының чедирген байырын хүлээп алырлар. Буда шайлалгазының столунга барып олуруптарының мурнунда, суурну гитлержилерден хостап турда, өлген совет шеригнерниң турасиаалынга болгаш дайындан ээп келбээннериниң өг-бүлелеринге ол аныяк өгбүле баар.

Ашак-кадай болчурунуң эрте-бурун шагдан бээр доктаарган чаңчылынга чаа-чаа чүүлдерин амыдырал киирип турар. Чижээ, ырлаар. Эрте төөгү шагда кудага ырлап турган ырларының аялгаларын ам-даа дыннап болур. Ынчалза-даа ашакка барып алгаш, аар-берге чурттаганы эгелээн кыстың шаандакы мунгаргай байдалын илереткен болгаш орнда-даа өскө ол чижектиг амгы үеним социал байдалынга таарышпас апарган эргинiң чаңчылдары куда ёзулалында ам шуут читкен. Өг-бүлелиг кижилеринiң аразында харылзаазы мурнуку үени бодаарга, үндезинии-биле шуут өскерилгеп, эргинiң чамдык чаңчылдары, чижээ, уругну садып алыр, өөчү үзер даан чижектиг эрги чаңчылдарны ам чон кыжырыыр, кочулаар апарган. Оларның орнунга чаа, амгы үеним чаңчыл-ёзулалдары, чижээ, солдаттарның болгаш партизаннарның хөөр-турасиаалынга чечек салыры ышкаш, чаа үүлдер тыпты берген. Өг-бүле болуп турарларның кудазының ёзулал чаңчылдарынга оларның өөренип азы ажылдап турары коллективтериниң ролю улам улгадып турар. Чаа өг-бүле болуп турар аныяктарга чаа квартираны белек кылдыр берип, оон дүлүүрүн тыпсып турар чорук ховар эвес. Аныяк өгбүлени коллектив бодунуң хайгааралында ап турар ышкаш байдалдыг болуп турар. Ынчаар куда ёзулалын кылырга, аныяк оол-даа, кыс-даа оларның кылган чаа базыны аңаа оюнчук эвес-тир деп үзүрыысалганы билип турар.

Буда, чаа уруг төрүттүнери... Бо дээрге социологтарның чугаалап турары-биле кижиниң салым-чазалында «созулдениң бир чугула үези» болуп турар. Кижиниң чурттаагазының иштинде ынаыт болуушкуннар чеже болбас дээр! Байырлалдыг байдал, бүтүү ниитиниң киржилгези, бо бүтүү чүүлдер болза болуп турар болуушкуннуң чугулазын, кижиниң бодунуң амыдыралдың бир чадазындан өскө, алаэн бедик чадазынче шилчип турарын үнелеп билиринге дузалап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында байырлалдарның болгаш ёзулалдарның хөй янзы системалары Украинада тывылган. Авыяктарны мергежилдерге өөредири, чижээ: сургуулга турасиаалыг, көөр баштайгы чер аңдарганының» байырлалы даап ышкаш, ол чижектиг өскө-даа чүүлдер байырлыг байдалда өртип турар. Бо байырлалдар болгаш ёзулалдар чеже-даа хөй янзы девиргиг болуп турза, оларның ниити утказы чаңгыс. Бүгүзавилелдиң шахтер хүнү-даа Великий Раковциде виноградчыларга азы Николаевода корабль тургузукчуларынга турасиаалган байырлал-даа — күш-ажылчы кижини алдаржыдары болуп турар.

Күш-ажылды ак сеткилдиг ёзу-биле көөрүнче угланган ёзулал чаңчылдарга күш-ажылы чоруулгазы кирип турар. Чижээ, юбилейлиг тракторну, машина будүрериниң, газ дамчыдар хоолай тудуун доозарының будүүзүнде, сөөлгү машинаны эптээр, сөөлгү хоолайларның аразын тудуштур канаваар эрге дээш бригадалар аразының чарыжын чарлаар. Күш-ажылдың байырлалы шак ынчаар тыптып турар.

Улустуң байырлалдарын болгаш ёзулал-чаңчыллarын өөренип көөр база амыдыралга непередир талазы-биле республика комиссиязы Украинага 1969 чылдан эгелеп ажылдап турар. Оон составында кирип турар социологтар, этнографтар, хөй-ниитиг организациялarының төлээлекчилерп чаа ёзулуң байырлалдарын болгаш ёзулал чаңчылдарын чорудар талазы-биле санал, сүмелерин ажылдап ыыпып турарлар, ынчаарга ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери ол чаа үүлдерни амыдыралга чаңчыл болдуруп киирериниге хүзалажып турарлар.

Ол комиссияның ажылының дугайында оон даргазының оралакчызы Владимир Немирович мынча деп чугаалаан:

— Бистер украин улустуң чаңчыл шуут өске уткалыг апарган. Украиннерниң амыдыралы, бүгү совет улустуу ышкаш, чыл бүрүде улам өзүп турар. Ынчалза-даа Чаа чылдың бүдүүзүнде байыр чедиримишкинин база аас-кежиктн, өөрүшкүнү, чедиишкинин күзээн ажык чагаа, телеграмма алыры кижиниң сагыш-сеткиниге өөрүнчүт-ле болгай. Национал хептерин кедип алган оолдар, кыстар ол черниң, бодунуң азы өске-даа чүүлден алган ырларыы, кожамыктарыы ырлажып, бажыңнарыы кезип чоруп турарлар. Ол ырлар дээрге төрээн, черниң, чонунуң тывызык, мерген-чечен, хөлүг угаан-бодалын илереткен ыры чыындызыдыр.

Виктор ЧАЙКА,
ПМА-ның корреспондентизи.

САНПОСТУЛАР МАРГЫЛДААЗЫ

Эртикен неделяда республиканың хамааты камгалалының курстарының девискээринге Кызылдың будүрүлгелериниң, тудуг организацияларының, ортумак өөредилге черлериниң санитар постуларының маргылдаазы болуп эртикеп. Анаа иштинде-биле 78 кижи киржикчилиг 19 санитар постулары маргышкан.

Маргылдаанның киржикчилери алды чадавы ажыы эртер соруулганыг. Кадык камгалал органнарының ажылынга дуза кылдыр санитар постуларының киржилгеэн болгаш документилер хынаалдазы хамааты камгалалының талазы-биле оларның биликин болгаш хуузунда камгаланырының херекселдерин ажыглаң биликин хынаары, «ядролуг болгаш химиктиг хорааннашкыы» үезинде санитар постуларының хүлээлгелери, «хорааннагайларны» транспортка сөөртүп чорудары болгаш өскө-даа чүүлдер хамаарыкыр.

Бүгү чадаларның негелдезин оскелерден эң кысна үе дургузунда шалыпкын, шын күүсеткеш, биргн черни Тывапың геология-шинчилел экспедициязының санитар постузу чаалап алган. Ийиги, үшкү чердерни столоваллар болгаш ресторанар трестизиниң, № 48 тудут эргелелиниң санитар постулары үлешкеннер.

Тиилээн санитар постузу Кызыл Крест ниитилелиниң хөорай комитединиң ымпелдә, мактал бижип-биле шаңналткан. Ол мынаан ийиги, үшкү чердерни эелээн санитар постулары түс-туста шаңналдарны алгылаапнар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ
МОСКВАДАН

8.10—«Эртем—болгун».
8.40—«Оруе чугаа».
9.25—«Социалистиг чурттарының халың ажылдажыгазы». Польша Улус Республиказы.
9.55—Р. Шуман. Фортепиано биле оркестрге концерт.
10.55—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!»
11.40—Уругларга фильм. «Соңгу халаам кипсыңар». Уран-чечен фильм.
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—«Москва — Владивосток». Хой серилгыг документалдыг телефильм. 5-ки серилээ—«Энин, Барыын Сибирь». 6-гы серилээ — «Новосибирскиге ужураашкынынар».
14.20—«Чүректиң айыткалыбиле». Уран-чечен фильм.
15.55—«Кижи болгаш хоойлуг». Профессор А. А. Безуглов эрттирер.
16.25—«Силерниң бажыңнарда». Музыкалдыг программа.
17.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Буковинно немээлери».
Фильм-концерт.
18.10—«Техниктиг информацияның медээлери».
18.25—«Сергей Аваковтуң мипутазы». Документалдыг фильм.
18.40—Телемедээлер.
18.55—«Койгунчарның кулаптары чүге узуулуп». Мультфильм.
19.10—«Кадышшма». Дамчыдыга.
19.35—«Хемниң төрүттүнгени». Документалдыг телефильм.
19.55—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Хоккейге СССР-ниң чемпионады. «Спартак» — «Крылья Советов». 3-кү кезээ. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузундан дамчыдыга.
21.05—«Кижи болгаш хоойлуг». Профессор А. А. Безуглов эрттирер.
21.35—Р. Шуман. Фортепиано биле оркестрге концерт.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—00.65—Европа чемпионнарының футбол кубогу. «Динамо». (Киев) —«Панк» (Салоники. Греция). Киевтеи дамчыдыга. Чапсарда—«Спортлото» тиражы.

Редакторлуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тывалыг оралаашкыны» 11.45, 13.20, 15.15, 17.45, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Операция—«Кобра» 9.00, 10.50, 15.00. Кинолекторий: «Атеист» 16.50, «Оскө чагаалаар» 12.40, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Онза комиссиязының ажылдакчызы» 15.00, 18.50. «Бачыттыг хөрээжен» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рустам дугайында тоол чугаа» 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

Редакциянның адрези: индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харыысалчылар секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-67, үлегчүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация база совет тургузут киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАТЫГ № 1778. Тираж 16331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидурер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01334.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 248 (10233) | 1976 чылдың октябрь 21, четверг | 1925 чылда үнделеттингеш | Өртээ 2 кеп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди «Чогаадыкчы аныяктар-биле ажыл дугайында» доктаалды хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXV съездиниң совет уран түүл интеллигенциязының, ооң иштинде аныяктарның чогаадыкчы идепкейлиг хевирлерин бедидерин демдеглээн деп доктаалда чугаалап турар. Аныяк литераторларның, чуруукчуларның, композиторларның, театр, кино болгаш телевидение ажылдакчыларының күжү-биле соолгу чылдар дургузунда хой-иштиниң хүлээп көрүүшкүнүн алган чогаалдарны тургускан. Чогаадыкчы аныяктар амгы үениң айтырыгларынга улуг сонуургалын илергейлеп, парын чечен чогаал сорулгаларын шиитпирлээринче чүткүп турар.

Партия организацияларында, комсомолда, культура органнарында болгаш чогаадыкчы эвилелдерде литератураның база уран түүлүң аныяк кадрлары-биле ажылдың чогумчалыг дуржулгазы бар болуп турар деп доктаалда демдеглээн. Амгы үеде ооредилгенин болгаш кижизидилгенин тургустугүнүн системазы уран түүл культуразының кавызынчо толештир салгалды киирерин колдуунда хандырып турар.

Ооң-биле чергелештир, коммунистиг тургузуушкунга литератураның болгаш уран түүлүң озуп турар ролю, СЭКП-ниң XXV съездиниң идеология ажылының талазы-биле салган сорулгалары чогаадыкчы аныяктарның мергежил болгаш идей кижизидилгенинге партия, күрүне база хей-ниити организацияларының кичээнгейин улам ыцай эскижидер талазы-биле хемчегларнің системазын ажылдап кылырын эвилелдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларынга, СЭКП-ниң крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, ВЛКСМ ТК-га сүмделээн.

Аныяк чогаалчылар-биле бүгү ажыл негелдениг болгаш принципиалдыг болур чорук-биле оларны сагыш човаңгыр, хүндүлуг чер бүү-биле коорун дүүштүреринге үнделедип турар ужурлуг деп доктаалда онзалап демдеглээн. Аныяктарның айтырыгларын болгаш хереглелдерин ооредип көөр, боттарының салым-чаяанының оларның илередиринге дузалаары, талантыларның хогжүдезин чогаадылга талазы-биле перспективалыг орукче углап-баштаары чугула. Аныяк уран түүл интеллигенциязының амыдырал-биле харылзаалары доктаамал бижиглээр болгаш янзы-бүрү бодургор, ооң хой-ниити идепкейин хогжүдер, аныяктарга солуп ажыл-херектерин даандырар. оларны коммунистиг идеалдар дээш бижыг-тургуштуг демисевилер кылдыр кижизидер. Уран түүлүң ооредилге чергелеринде башкы кадрларын таарыштыр шилип алырының болгаш оларның идейлиг-өөдүүшкүнүн дугайында, оларның ажыл-херекчи база педагогиктиг мергежилин бедидер дугайында сагыш салыры эргежок чугула.

Чогаадыкчы эвилелдерниң, коллективтериниң болгаш ооредилге чергелеринде партия болгаш комсомол эге организацияларының ажыл-чорудулгазын удуртуруун күштедирери; аныяк интеллигенцияның ээ дээре төлөэлекчилерин СЭКП-ниң хүрээлеңнүге киирип алырының практиказын сайзыраңгайжыдары чугула.

(Үзенчызы 3-кү арында)

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелиринің, тудуг, садыг организацияларының, чоннуң коммунал болгаш амыдырал хандырыгга чергелериниң социалистиг хүлээлгелерин 1976 чылдың үшкү кварталында күүседкеннинің түнелерлиг СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көргеш, дараазында чергелерни социалистиг чарыштың тиилекчилери деп салавышаан, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл туктарын тывыспышаан, бирги чергенниң дипломпары-биле шаңнаар деп доктаатkан:

үлетпүр бүдүрүлгелиринден продукция сайгарарының планын 111,6, ону кылып үндүрериниң планын—116,2, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүшүн — 115,4 хуу күүсеткен, бүдүрүлгенің озулде темпизин 102,2 хуу хандырган **«Каа-Хем» разрезтің коллективинге** — (директор Р. Х. Шагнахметов, партия организациязының секретары В. Г. Тещуков, профэвилел комитединиң даргазы И. Г. Лепехин, комсомол организациязының секретары С. С. Хроменков);

— транспорт бүдүрүлгелиринден —чүк сөөртүргүнүң планын 115, чүк саарылгазының — 100 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын — 101 хуу күүсеткен, орулга планын күүседкирип 113 хуу хандырган, чүк сөөртүргүнүң озулдезіпиң темпизин—18,2 хуу күүсеткен **Минусинскиниң автобүдүрүлгезиниң коллективинге** (начальник Р. Н. Жданов, партия организациязының секретары Г. П. Иванов, профэвилел комитединиң даргазы В. П. Дьяков, комсомол организациязының секретары Н. А. Тушков);

—тудуг организацияларындан—тудуг-моктаж ажылдарының планын 125,3, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң —102,1 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң озулде темпизин—27,9 хуу хандырган, ажыл төлевирининг фондулуудан 1,4 муң рубль камналганы алган **чер ажылдарының тудуг эргелелинин коллективинге** (начальник А. И. Антонов, партия организациязының секретары И. А. Дурновцева, профэвилел комитединиң даргазы Г. П. Проной, комсомол организациязының секретары Э. П. Лещ).

— чоннуң коммунал амыдырал-хандырылгазының бүдүрүлгелиринден—ачы-дуза чедирериниң талазы-биле сайгарылга планын 110,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң— 100,1 хуу күүсеткен, амыдыралга ачы-дуза чедирериниң талазы-биле сайгарылганың озулде темпизин 20,8 хуу хандырган **Кызыл хоорайның амыдырал-хандырылга комбинадынга** (директор П. И. Голышев, партия организациязының секретары М. Ф. Тарханова, профэвилел комитединиң даргазы Е. Л. Осипова);

—садыг организацияларындан—үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 105,8, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң 105,8 хуу күүсеткен, олардан ажыр 42 муң рубль орулганы алган **Кызылдың каттышкан садыг коллективинге** (директор В. Г. Кайгородов, партия организациязының секретары А. Е. Брунская, профэвилел комитединиң даргазы С. Г. Ахутшанова),

Ийиги чергиң эвлээн болгаш ийиги чергиниң дипломпарын тывыскан черлер:

—үлетпүр бүдүрүлгелиринден—продукция сайгарарының планын 107,3, ону бүдүрериниң планын—104,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң—115 хуу күүсеткен, үлетпүр продукциязын сайгарарының озулде темпизин 14,5 хуу күүсеткен **Кызыл хоорайның сүт заводунга** (директор Х. Аллаҗиев, партия организациязының секретары В. А. Чихачёва, профэвилел комитединиң даргазы В. Ф. Сумешкова, комсомол организациязының секретары В. К. Толмачев);

транспорт бүдүрүлгелиринден — чүк сөөртүлгезиниң планын 119,6, чүк сайгарылгазының — 122,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң —116,9 хуу күүсеткен **«Тыва суг тудуг» трестиң автобазазының коллективинге** (начальник О. Е. Кухлов, партия организациязының секретары П. С. Гаврилов, профэвилел комитединиң даргазы И. И. Юрков, комсомол организациязының секретары Б. И. Клешков):

— тудуг организацияларындан — тудут-монтаж ажылдарының планын 100,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң—102,1 хуу күүсеткен, ажыл төлевирининг фондулуудан 1,4 муң рубль камналганы алган **«Суг капал» эргелелинин коллективинге** (начальник В. А. Гавриченко, профэвилел комитединиң даргазы И. И. Якушкина).

Ол ышкаш доктаалда Тываның электри четкизиниң, автосепгелге заводунуң, «Тыва суг тудуг» трестиң кожуун чоруур механизастаттынган колонназының, «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының, Кызылдың сепгелге-тудуг эргелелиниң, пассажирлер АТБ-зиниң коллективтериниң оон ажылдаанын демдеглээн

Электри энергиязы, хомүрдаш, тудуг ыяжы, дилиг материалдары, хом идиктер, мал саржаа, даараан болгаш кондитер кылыглары бүдүрериниң талазы-биле хүлээлгелер күүсеттингеп. Хүлээлгеден ажыр улус ажыл-агыйынга чугула 52,8 муң тонна чүктү сөөрткеп, чоңга 484 муң рубльдиң бараанын сатkан, 48 муң рубльдиң ачы-дузазын үндүргенин доктаалда база демдеглээн.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Дүүн Кызыга республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының активиниң хуралы болуп эрткен. Хуралдың ажылынга республиканың болгаш район-нарының партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчу ажылдакчылары киришкен.

Күчеү хову ажылдарының түңнелдеринден, беш чылдың бирги чылының планнарын болгаш бедиткен хүлээлгелерни күүседир талазы-биле сорулгаларның база мал кыштаглаашкынын организастыг эрттиреринің болгаш келир чылдың дүжүдүнге быжыг магадылалды тургузуп алырының талазы-биле илетиелдя Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы М. Е. АБРАМОВ кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылган чугаазында айыттыган сорулгаларны күүседир дээш бистиң республиканың ажылчы чоннары күженишкинниг ажылдап турар деп, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы М. Е. Абрамов чугаалаан.

Республиканың малчыннары онгу беш чылдың баштайгы чылын багай эвес коргузуттелдиг эгелеп. Күрүнеге дүк сөдарының чыл планы ажыр күүсеттингеп, ол айларда сүт сөдарының планы 100,4 хуу, эштин—107,1 хуу күүсеттингеп. Бо продуктуларны бүдүрери эрткен чылдың ол үезинде тургапындан көвүдээш. Ылангыя сүт бүдүрерин Каа-Хем, Бии-Хем, Кызыл районнар көвүдеткен.

Бистиң тараажылармыже күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган, күрүнеге 62 муң тонна эки шынаргыг төрээ дужааттынган. Каа-Хем, Кызыл, Улуг-Хем, Чоон-Хемчик, Барыын-Хемчик районнар күрүнеге хой тараанды сатkан. Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозунуң колхозтулары күрүнеге 1950 тонна тараа сөдар планын 5 муң тонна кылдыр ажыр күүсеттип, оскелерден эки көргүзүттелдиг болган.

Ниитининң малынга чем-суур белеткели база-лар багай эвес чорун турар. Бо хүннерге чедир 150 муң тонна сиген, 46 муң тонна ажыг сенаж, 5,6 муң тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген болгаш 173 муң тонна ажыг сиилос салдынган база 80 муң ажыг тонна савай саналаттатынган.

Чеднишкиннер-биле чергелештир күскү хову ажылдарында, мал кыштаглаашкынына белеткел ажылдарында улуг четчестерниң бар бүүп турарын айтыр хөрек деп илистелчи уламчылаан. Мал болгаш чер ажылын улаш ынай хөлүкүдер талазы-биле бистиң мурнувуста улуг сорулгалар туруп турар. Көдээ ажыл-агыйның машина, дериг-херекселдерин чыл санында хөёү-биле ап келген бис. Ыкдыг болбажок, оларны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаавайн турарывыстан көдээ-ажыл-агыйда пиитэзи-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү куду, а продукциянын бот-үнези бедик болуп эртпшаан. Чамдык аналитерни кылырга мындыг. Часкы тарылганы 10—12 хонукта эртирер арга бисте бар турда-ла бо ажыл бир ай хире үргүлчүдеп кээр, дужут ажаан алышкыны 10 хонук ажа бээр, а мал чемнин белеткели барык үш ай ажыр уламчылап кээр-дир. Бо хире үр үениң дургузунда ажылдан кезиимиссе-дее, сөөн белеткели, күскү чер андырылгазы дээш ышкаш ажылдарның планы күүсеттинмейн турар.

Бо бүгү четчестер техникалы эки ажыглаавайн, механизатор кадрларны четчир саанын кылдыр белеткевейн турарывыстан боон турар. Бистер бар бүгү трактордарның күүзү чылда түүже 60—70 хуу ажыглаттынып турар. Эталон трактор чылда 900 га черлп ажылдан кылыр ужурлуг, хөрек кырында 615 гаңы ажылдап кылып турар. «Алдан-Маадыр», «Совет Тыва», «Өөк», «Улуг-Хая», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарда, Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин районнарның колхозтарында техника ажыглалы коичуг куду. Сепгелгенің шынары куду боон артпышаан. Бо күзүн бүгү сепгелгенің уржуундан, ажыл-агыйжы эвес чоруктан 350 хире комбайн тараа ажаалдазынга кирипшээн. Бистиң механизатор кадрларывыстың мергежилги коичут чавыс. Оларның түүле 43 хуу хемчээли сес центнер болган.

Каа-Хем райкүүскомунуң даргазы К. С. Очур-оол сапалынга район дүжүт ажаалдазынга кубаныңчыларның белүүтеп ажаар аргазын ажыглаавы улуг ажыктыг болганын демдеглээн.

Район иниттиниң малынга четчир сапныг мал чемин белеткеп алган. Ам кыштаглаашкынга белеткел түүк. Ажылда четчестер эвээш эвес. Ылангыя күскү чер андырылгазы сөдарын турар. Сөөрге база четче белүдүмээн. Малдың чаш төлүүн ажаан ап турарыныс база ам-даа четпес. Чамдык тудуттарның ажыглалга киирер хуусаазы узамдыгын турар.

Көдээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязының директору В. С. Сапелкин күрүнеге тараа дужаар план чок-даа болзувусса, 1200 тоннаны дужаарын хүлээгеш, ол хүлээлгезинти 1937 тонна кылдыр күүсеттивис дээн.

Дуржулга станциязының директору чамдык организациялардың ажыл-агый-биле чарган кереэлерин күүсеттиңпи турарын шүүмүлээн. «Тыва көдээ тудуг» трест бир складты дөрт чыл дургузунда тудуп келген, ам-даа доозулбаан. «Сельхозтехниканың» районнар араазының катты-жышкынын көдээ ажыл-агый машиналарының сепгелгезин четпес чорудуп турар. Сепгелгеде турар техниканың кадагаллы багай, комбайннар, тракторлар тоймаглаттынып турар.

Актив хуралынга санал берген өске-даа эштер четчестерни шүүмүлеп, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседирин хүлээнип турган.

СЭКП ТК-ның Көдээ ажыл-агый кылдазының сектор эргелекчизи И. С. Деревянко актив хуралының ажылынга киришкен болгаш ацаа чүве чугаалаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин актив хуралынга чүве чугаалаан, республиканың ажылчы чоннарының мурнувда турун турар амгы үениң болгаш перспективтиг сорулгаларга долгереягей доктаалган. Тываның ажылчы чоннары онгу беш чылдың баштайгы чылын эки коргүзүүлерлиг эгелээн. Көдээниң болгаш хоорайның ажыл-ишчилерн көдээ ажыл-агый кампанияларын чедиишкинниг эрттиреринге кажантызымдап ажыктың идепкейлиг киришкен деп ол демдеглээн. Амгы үеде көдээ ишчилерниң мурнувда турун турар бирги чергенин сорулгазы болза, кыштаглаашкынга белеткелдің база күскү хову ажылдарын чоокку хүннерде доозары болур. Бүгү савайны ажаап алыр херек. Күскү чер андырылгазынга ажылды ийиш ажыг-биле организастаар хемчегларни чер бүрүүнге алыр. Комбайнчылардан эгелээш, бүгү техниканың сепгелгезин амдап өгелээр.

Сүт саалдазының хемчээлин кудулаттыр дээш инектерни пемедде чем-биле чемгерип эгелээр, партия, совет органнар ферма бүрүзүнүң ажылынга хүн бүрүнүң контролюн организастаар ужурлуг. Мал семиртир шоолдерни бо хүннерден эгелеп ажыглаар, тарын боозадыгланыр чоруп турарынга спецналистерниң контролюн күштелдирер дээрзин ол айыткан.

Хуралдың соонда районнар, ажыл-агыйлар араазында социалистиг чарыштың тиилекчилериниг СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл туктарын тывыскан.

Совет-моол чугаалажыышкыннарның доозулганы

Совет-моол чугаалажыышкыннар октябрьның 19-та Кремльге доозулган.

Чугаалажыышкынга эрнээ кылганнар болза:

Совет талаадан—СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев;

моол талаадан—МАРН ТК-ның Бирги секретары, Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, Политбюро кежигүннери—МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның секретары Д. Моломжамц, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. Майдар, МАРН ТК-ның секретары Н. Жагваral, МАРН ТК-ның кежигүннери—МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, МАР-ның Күрилак даргазы Д. Содном, МАР-ның даштыкы херектер министри М. Дугэрсүрэн, ЭХКК-ның даргазы Д. Салдан, МАР-ның ССРЭ-де элчизи Х. Банзрагч.

Совет Эвилелинде болган Моол Арат Республикада социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуун кол-кол айтырыгларының талазы-биле сагыш-оналдар солчулгазын талалар дооскан. Ийи чурттуң үре-түнелдиг кады ажылдажылгазын хегжүдеринге улам ыцай идепкейлиг бурунгаарларынга таарымчалыг үнделиин-суур барын олар демдеглээн.

Делегейниң негелделиг айтырыгларының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимээшкинниинің айтырыгларының талазы-биле сагыш солчулгазын үргүлчүлээп турган.

Азиянның бүгүле күрүнеелеринің деминг ходелиишкиннерине үнделеглээш, Азияга тайбыцны, айыыл чок чорукту болгаш чаагай кожа-хелбээчи харылзаалары хандыраарының сорулгаларынга чугаалажыышкынарның кирижикчилери оныа кичээнгейин салган.

Моол Арат Республиканың партия-чазак делегациязының Совет Эвилелинге чоруп турганының дугайында дыңналыгны дугурушкан. Дыңналыгны парлап үндүрген турар.

Чугаалажыышкыннар акылуима ваймралдың болгаш чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле үзел-бодалдарның чаңгыс эвиинің байдалынга эрткен.

(СЭТА).

СОВЕТ-МООЛ ДОКУМЕНТИЛЕРГЕ АТ САЛГАНЫ

Бүгү талалыг совет-моол кады ажылдажылганы улам ынай калбартырының болгаш хапыладырының айтырыгларының талазы-биле документилерге октябрьның 19-та Кремльге ат салган. ССРЭ биле МАР-ның аразында кызыгаар дугайында кереэни база чарган.

Документилерге болгаш кереэге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев болгаш МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал ат салган.

Документилерге ат салыр үеде киришкеннер болза:

совет талаадан — эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, И. В. Подгорный, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев, М. В. Зимянин, К. У. Черненко, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң палаталарының даргалары, министрлер, албанның эске-даа кижилери;

моол талаадан—МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАРН ТК-ның секретары Д. Моломжамц, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. Майдар, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАРН ТК-ның секретары Н. Жагваral, делегациянның эске-даа кежигүннери.

(СЭТА).

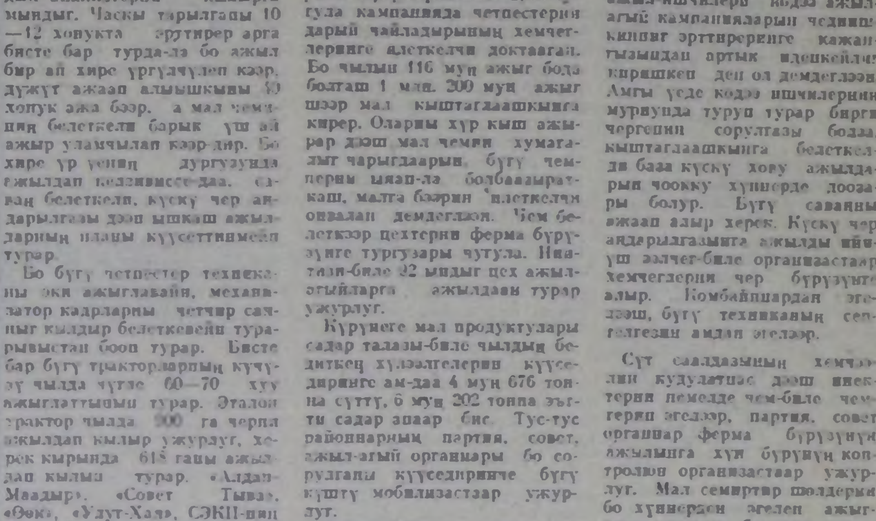

ЧУРУКТА: шилчинир Кызыл тукту Моңгун-Тайга районнуң телээлекчилеринге тыпсып турарры.

▲. ЗАПЦЕВТИҢ фотозу.

Партияның баштапгазы-биле

Бистин календарывыста кижи бүрүзүнге эң-не эргим болган чоок хүшеримин бирээнинге — Октябрьның байырлалынга совет улус бедеткенин турар. Ук-шаг ынайлаан түдүм-на улус революциянын төөгүлүг болгушкунидарының кижи төрелгетенинин салым-чалузына тодарадыкчы ужур-дузазы улам ханы илерегйлеттинип кел чыдар. В. И. Ленин планетала баштайгы социалистиг күрүлемнин төрүттүгүнүнин чарлаан хүнүнүң — бүгү делегей төөгүзүнүң чаа үе-чалазы — делегейни революсчу ёзуу-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчиринин үе-чалазы эгелээн хүнүң 59 чыл оннуун бүдүүзүнде ону онза тода көрүп турар бис.

Марксизм-ленинизмнин тиилелгелиг өөредии-биле чепсегленген бистин партиявые Советтер чүрүүн Октябрьның өруу-биле — шынның, хосталганын болган улустуң аас-кежиининң өруу-биле бүдүрелдиг башкарыш, ол оруктә үе-чада бүрүзүнүң сорулгаларын эртем ёзуу-биле тодарадып турар. Ынчангаш кажан кезээде ишкаш, кайгамчыктыг хүнүнүң бүдүүзүнде СЭКП Төп Комитединиң октябрь он алдыда парлаттынган Октябрь Кыйгырыгларында ол сорулгалар бүгү талалыг демделеттинген. Массаларның чогаадыкчы күштеринге, коммунизм идеаларының тиилелгезинге ханы бүзүрел сиинискен партияның сөөз чаа ниитилелдинң миллион-миллион түргүзүкчуларын патриотчу боттандырыгаларже сорук киирип турар.

— Совет Эвилелиниң ашыкчы чоннары! СЭКП-ниң XXV съездизининг төөгүлүг шиитпирлерин, өөгу беш чылдың ондур улуг программазын амыдыралга боттандырар дээш демисеңиңер!

Коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедимишкиннерже бурунгаар!

Ажытчын аңгы, колхозчу тараачыннар, интеллигенция — бүгү совет кижилер, тургузукчуларның чангыс аай күш-ажылчы ог-бүленэ кылдыр сырый каттышкан чүрүүн бүгү аңы-дүнма улустары Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг үткүүрүп, Ада-чүрттүк улам хөйүнү кылырын күзеп турар. Төрээн чүрттүн күчү-шыдалының болган улустуң чаагай байдалын, сес-кежиининң ынак кезээлеринге,

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

(Төнчүү. Эгеам 1-гн арында).

ССРЭ-ниң Культура министерствозу, ССРЭ-ниң Кыркинозу, ССРЭ-ниң Ном үндүрер черинің күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилели, ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилели, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилели, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилели, Театр ниитилелдери аныяктар-биле ажылче, ооң профессионал болган хөй-ниитя ажыл-чорудулгазынче онза кичээнгейин салыр, салымчаланнып аныяктарның чогаадыкчы эвилелдериниң хүрээлеңин өстүрер дугайында сагыш салыр ужурлуг деп доктаалда айытқан.

Аныяктар-биле ажыл чорудар талазы-биле чөвүлелдерин (комиссияларны) тургузар болган хүн бүрү үнер парталгаларның — культура болган чогаадыкчы эвилелдериниң органнарының редколегияларынга, делегеле комитеттерине, чечен чогаал болган редакция чөвүлелдерине, үдуртукчу органнарга оларның төлөделичилерин калбартыр талазы-биле чогаадыкчы эвилелдериң инициативазын деткиирин сүмелээн, литератураның болган уран чүүлдүң авторитеттиг мастерлерин аныяктар-биле ажылга хаара тударын, теоретиктиг семинарларны, чогаадыкчы чөвүлел хуралдарны, дискуссияларны калбаа-биле чорударын сүмелээн.

Чурттуң хереглелинге дүштүр культура талазы-биле тускай артемингилерин белеткээрин баш удур көрген хемчеглерин ажылдан кылыр, уран чүүлдүң ээдил болган ортумак өөредилге черлеринге хүлээп алырын турумчуларын, оларның материалдыг баазазын чайгымшчокка хогжүдүрин болган бижиглаарын, институттар чанында өөредилге театрларын, опера студияларын, делегеле залдарын, уран чүүл-будүрүге мастерскаяларын, өөредилге черлериниң чанында белеткел (ооң иштинде интернаттырлыг) салбырларының четкизин калбартырын министерстволарга болган ведомстволарга даскан.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ажылчы чоннарның депутаттарының крайлар болган областар Советтеринге, Моссоветтиң болган Ленсоветтиң күүскомнарынга ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилели-биле кады аныяк чуруукчуларның чогаадыкчы ажылын удамна калбаа-биле коргүзер сорулгабиле делегеле ажыл-чорудулгазын эжиидирин; 1976—1980 чылдарда Москва хоорайга делегелгенің немелде бажыңнарын ангылап тургузарын баш удур көөрүн; чурттуң улут хоорайларынга чуруукчуларга мастерскаяларны тударын калбартырын СЭКП ТК-зы дааскан.

ССРЭ-ниң Ном үндүрер черинің күрүне комитединге болган чогаадыкчы эвилелдерге аныяк прозаиктерниң, шүлүкчүлерниң, очерктерниң, ында чогаадыкчыларының, композиторларның даарга чогаалдарын парлап үндүрериңге, а ол ышкаш аныяк чуруукчуларның альбомнарын парлап үндүрериңге дузаларын санаалдаан. Аныяк авторларның чогаалдарын парлап турар ном серияларын болган журналдарны үндүрүп турар литература-чечен чогаал журналдарының болган ном үндүрер черлериниң редколегияларының дуржулгазын неперединиң сүмелээн.

«Юный художник» болган «Литературная учеба» журналдарны катап үндүрериң СЭКП Төп Комитеди түүлдүг деп санаан.

Уран чүүлдүң аныяк ажылдакчыларының идей-чогаадыкчы озуңдезинге дуза көргүзер сорулга-биле докталл элээн наң хемчеглериң, ооң иштинде: «Мосфильм» студиязының баазазынга аныяктарның чогаадыкчы шеңелде каттыжышкынын организастаарын: аныяк чуруукчуларга ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң системазынга чурулга уран чүүлдүүн сургуулгалы мастерлериниң удуртулгазы-биле Москвага, Ленинградка, культураның өске-дээ улуг төптеринге ботоорудга чарылгалыг мастерскаяларны тургузарын; аныяк чуруукчуларның, ында чогаадыкчыларының болган композиторларның ажылдарын чагырынга болган садыг алырынга чыл бүрүде аңшалаңдырышкынын улгаттырарын; чечен чогаалдың дээдү өөредилге черлерин доозуп тура медаль-биле шаңнатканнарга улуг мастерлериниң чанында стажировка эртиирер база үр үениң иштинде чогаадыкчы командировка тыпсыр эргеин берип турар алдын болган моңгун медальдарны тургузарын; профсвоюзалдыг мергежин төлөзи-биле (сцена чугаазы, вокал, танеп болган өске-дээ) ниитчээдерин чүүлдүң театрларынга организастаарын баш удур көрген.

Төп болган чер-чер солунларының база журналдарының редакцияларынга, ССРЭ-ниң Ном үндүрер черинің күрүне комитединге, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчылары П. Н. Страутманис, партия, совет болган хөй-ниитя организациялардың удуртулгалары, ниитилелдиң активчилерни олурушкан.

Хуралды Найыралдың совет ниитилелдер эвилелиниң президиумунуң даргазы З. М. Круглова амыткан.

Хуралдың киржикчилеринге эш Ю. Цеденбал чүве чугаалаан, Моолдуң дээдү шаңналы Сухэ-Батор орден-биле ниитилелди шаңнаазы-биле холбаштыр МАРН ТК-ниң болган МАР-ның чазаанның бөзө бодулуң өөрүзазиндеп ниитилелдиң удуртукчуларынга болган активчилеринге наң байыр чедирген.

Олурушкаларның үргүлүлелдиг адыш часкаашкыныкыны үезинде Ю. Цеденбал совет-моол найыралдың ниитилелиниге Сухэ-Батор орденни тывыскан.

Ниитилелдиң Төп баштаар черинің даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, МАР-ның Маадыры, ССРЭ-ниң үжүдукчу-космонавтызы В. В. Горбатко хөй миллион активизерінің өөрүзазиндеп ниитилелдиң ажыл-чорудулгазынга бедик үнелел дээш МАРН ТК-га, Улустуң Улуг Хуралының Президиумунга болган МАР-ның чазаанга чүректиг хамыынган өөрүн четтиргенин илереткен.

Совет-моол найыралдың ниитилелиниге Сухэ-Батор орденни тывыскан.

• • •

Эртенги шайлалта ақы-дүңмалышкы найыралдың байдалынга эртикеп.

Төп болган чер-чер солунларының база журналдарының редакцияларынга, ССРЭ-ниң Ном үндүрер черинің күрүне комитединге, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы П. Н. Страутманис, партия, совет болган хөй-ниитя организациялардың удуртулгалары, ниитилелдиң активчилерни олурушкан.

Хуралды Найыралдың совет ниитилелдер эвилелиниң президиумунуң даргазы З. М. Круглова амыткан.

Хуралдың киржикчилеринге эш Ю. Цеденбал чүве чугаалаан, Моолдуң дээдү шаңналы Сухэ-Батор орден-биле ниитилелди шаңнаазы-биле холбаштыр МАРН ТК-ниң болган МАР-ның чазаанның бөзө бодулуң өөрүзазиндеп ниитилелдиң удуртукчуларынга болган активчилеринге наң байыр чедирген.

Олурушкаларның үргүлүлелдиг адыш часкаашкыныкыны үезинде Ю. Цеденбал совет-моол найыралдың ниитилелиниге Сухэ-Батор орденни тывыскан.

Ниитилелдиң Төп баштаар черинің даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, МАР-ның Маадыры, ССРЭ-ниң үжүдукчу-космонавтызы В. В. Горбатко хөй миллион активизерінің өөрүзазиндеп ниитилелдиң ажыл-чорудулгазынга бедик үнелел дээш МАРН ТК-га, Улустуң Улуг Хуралының Президиумунга болган МАР-ның чазаанга чүректиг хамыынган өөрүн четтиргенин илереткен.

Николай МАСЛОВ,
ТАСС-тың корреспондентизи.

АЖЫЛ-БИЛЕ АЛДАРЖЫЫР

Чимкент областың Сарыагаш районда Карл Маркс аттыг совхоз колдуунда хевек тарымыр талазы-биле спецзадавыстаттынган. Ол культураны тарымыры-биле үш муң хире гектар суттатты шөлдерни мына ангылаан. Специализастаттынган бригадаларны тургускаанымыр, чер ажылдакчыларының бедик мергежилиниң ачызында, ажыг үениң техниказын ажыглап, минералдыг чемиичидилгелерни болган сугларылганы чогуур ой-шиитпэ чорудун тургаанындан агаар-бойдустуң кандыг-дээ байдалы турда, ук совхоз чыл бүрүде тергиин оки хевекти ап келген.

Шак ол шөлдерден ажыгы ук ажыл-агыйда тараа тарыыр черлер база бар. Бо чылын амза арбай болган кызыл-тас тарымырының алды муң ажыг гектар шөлдерни ангылаан.

Казахстанның мурнуу курак зоназынга тараа тарып остүрери белен эвес. Анда техникалың чеп ажыглазы, хову ажылының үезинде шалыныкын чорук ооң бедик шыпары, эккин-биче чаган чазыкыныларны чеп ажыглаан билири кеттиттинер. Чаатпыпар чүгле чазын болган күзүн болгузаар. Шынчаган тараапы күзүн тарып турар. Олар ооок дүшкүжеге чедир дамылданган, ыяшты пыдамык эртер.

А шала часкаар минералдыг чемиичидилгелерни төп эгелээр. Ооң-биле чергелеңгир-ник базырымыпкыны болган өске-дээ агротехниктиг хемчеглерни чорудар. Тараазын сугтарын, аптап-арыгдаар ажыл хевеқ планированиларында ажыл-биле капсырлажын каар. Шынчаган техника-биле хандырары болган черни болбазымрадыры, тарылганы чорудары бергедей боор.

Совхозтуң тараажылары ол берге байлалдардан уштупар аргазын тыпкан: чүгле тарол будурер талазы-биле спецзадавыстаттынган бригада тургускан. Анда тускай техниканы, септелге хереккелдерни, минералдыг чемиичидилгелерни, үреэнн фондузун тускайлап берген. Ук бригадада бедик мергежилдиг механизаторлар четчелеттинген. Оны аймак коммунист Ералхан Ошаев удуртун турар.

Бригаданың кежигүн бүрүзү бодунга онаашпан ажылынга конучут кызымак, ан сетпилдиг ажылдан турар. Бо чылы дүжүттү остүрери-биле 6050 гектар черни олар тараапар. Күе безин дүшпээде, хову ажылдарын бедик агротехниктиг чүрүм-биле болбазырадыр-кан. Четчир сланыг чемиичидилге токтүнген. 1900 га черге кызыл-тастыг болган 4150 гектарга арбайны күзүн тараапар. Ук тараа кышка чедир дамылданып, сосктуу конучут шыдамык үткеан.

Ук бригада бо чылын районда оң баштай дүжүт ажаалдазымче кирген. Ажаалды агротаттарының аразында социалистиг чарыш ыябарган, тараны бедик дөпшелге бастырар дээш кижи бүрүзүнүң идепкейн кедүрүлген.

Күш-ажылды чазы-биле организастаанының түшелинде К. Маркс аттыг совхоз күрүнеге 5640 тонна тараны сактаан. Ол дээрге улус ажылагый планын барык ийи кылаң күүсеткенин-дир.

Николай МАСЛОВ,
ТАСС-тың корреспондентизи.

Ю. ЦЕДЕНБАЛГА ЛЕНИН ОРДЕННИ ТЫВЫСКАН

Октябрьның 19-та Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунуң Даргазы И. В. Подгорный Ленин орденнин МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы эш Цеденбалга ийнги Ленин орденни богун улуг тааржымыштың-биле тывыскан тур бис.

Орден тыпсыр үеде эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев, М. В. Зимянин, К. У. Черненко, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунуң Даргазының болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң палаталарының даргалары, министрлер, албанның өске-дээ кижилери киришкен.

Залга МАР-ның нам-чазак делегациязының кежигүннери база турган.

Шаңналды тыпсыда эш И. В. Подгорный чүве чугаалаан. Оон чугаалазы болза:

Бистиң өңдүүвүс болган соратнигивис, Моолдуң Арат-тың революстуг намының ТК-зының Бирги секретары, Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы эш Цеденбалга ийнги Ленин орденни богун улуг тааржымыштың-биле тывыскан тур бис.

Совет күрүневиң дээдү таныалы-биле, эргим эш Цеденбал, Силерни ССРЭ-ниң болган МАР-ның улустарының аразында ақы-дүңма найыралды база кады ажылдажылгавыстың магалыг үре-түңнелдеринделээ көрүп тур бис, эргим эш Цеденбал. Силер хажык чок интернационалчы шугумну шылгарангай эчы-хавыяқар дээш шаңналаан.

Ол бедик шаңнал-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Силерге чылыг болган чүректиң хамыыдан байырны чедирген дээрзинин дугайын дүүн чугаалаан болгай Силер, эш Цеденбал. Бегүн бааза катап бистиң шартиивыстың Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың өөмүзээзиндеп Силерге алдарлыг юбилей-биле — төрүттүнген хүнүңерден бээр 60 харлаанывар-биле болгаш бүтүн делегейниң ажылчыи ангыланың бааза ажылчы чоннарының улуг баштыңчызы—Ленининиң чыяткылыг овур-хевирин моңгезиг-биле көргүскен орден-биле шаңнатканывар-биле үүректиң хамыыдан ыяш байырны чедирерин чөптээреп көрүнер.

Улусчу Моолдуң тургустуунуушкуну болган хогжүдүлгэзи Ленининиң ады-биле үзүктелчок холбашкан. Хогжүдүлгэниң капиталистиг үе-чадазын таварывайн, феодалдыг тургузугдан социализмче шилчин болдурувун дугайында ооң гениалдыг баш удур көрүүшкүү Силериниң чүрттүцерге социалистиг тургузуушкунувун бүтүү практиказы-биле чайынналчак кылдыр бадыткаттынган. Иниитн дайзынналрга удур кады чоруткан демиселге, бистиң улуг эчис сорулгаларывыстың болгаш идеалдарывыстың ужуу эрес-шудургу тургузуукчу күш-ажылга канналган моол болгаш совет улустарының бузулбас найыралының эгезин В. И. Ленин биле моол улустуң күрүнезинин үндезилекчизи Сухэ-Батор салган.

Силериниң улуг ачы-хавыяңарны бистиң хөй талалыг кады ажылдажылгавыстың магалыг үре-түңнелдеринделээ көрүп тур бис, эргим эш Цеденбал. Силер хажык чок интернационалчы шугумну чорудуп келген болгаш чорудуп турар-дыр Силер, улустуң Моолдуң Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-дээ чүрттүр-биле ақы-дүңма найыралын быжыглаарынга улуг салыышкыны киирип турар Силер.

Силериниң бүтүү-ле янзы-бүрү талалыг ажыл-чорудулганар моол улустуң чедиш алган улуг чедишкиннери-биле кожбашкан болгаш ооң эрге-ажыктарынга бараан болурунга бүрүн берлингген. Делегейниң депшилелиг кижилери Силерни хажык чок маркесизм-ленинчи, социализтиг дем-наттыштырылгазының, коммунистиг шимчээшкининиң, амгы үениң бүтүү-ле революстуг күштериниң чаңгыс ээн болгаш сырый каттыжышкынны дээш, Аныяга база бүтүү делегейге тайбынны хевээр артырары болгаш быжыглаары дээш бүзүреликтиг демиселчи кылдыр билир болгай эш Цеденбал.

Түңнелинде Н. В. Подгорный Ю. Цеденбалга сеткилинин ханызындан байыр чедирген болгаш аңаа чагай кадыкшылды, моол черге социализмниң чечектелиишкининиң, совет-моол харылзаларны улам ыңай хогжүдериниң, социализтиг дем-наттыштырылгазын быжыглазарының үзүп чагай ажыл-чорудулгазынга чаа чедишкиннерни күзээн.

Ооң соонда эш Ю. Цеденбал чүве чугаалаан, бодун Ленин орден-биле шаңналды дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунга, Совет чазакка чүректиң хамыыдан ооруп четтиргенин илереткен.

Улут Ленининиң ады чер кырында бүтү-ле ак сеткилдиг киилерге эргим болуп турар, чүге дээрге ол бодунуң маадырлыг амыдыралын, бодунуң күчүдүг генийин болгаш хайнылыкшыл ажыл-чорудулгазын социалистиг революциянның тиилелгезинин хөрээнге, дарлалдың болгаш мөлчүгделдиң бүтү-ле хевирлеринден ажылчы чоннарны хостаары дээш демиселге бүрүү-биле бараалгаткан деп, Ю. Цеденбал онзалап демдеглээн.

Ленинчи өөредилгэ хажык чок барымдаалавышаан база Ленининиң болгаш Улуг Октябрьның алдарлыг Төрөөн чүрттү — күчүдүг Совет Эвилелиниң бүтү талалыг акыдүңма дузаламчызынга доктаамал даянмышаан, бистиң партиявыс болгаш моол коммунистер үндезин революстуг таартылгаларны боттандырган, ооң чорудулгазында чаа жономиканы тургузарынга база өстүрериниг, амгы үениң культуразын хогжүдериниг магалыг чедишкиннер чедип алдыгаан, шаанда хожудагай турган Моолду амгы үениң социалистиг күрүнези болдурган деп, Ю. Цеденбал уламчылап чугаалаан.

Бистиң партиявыс болган бүтү моол улусту улус ленинчи партия-биле база маадырлыг совет улус-биле ленинчи наймралдың бузулбас белдирлери, эчис сорулгаларының таңгыс ээн болгаш МАР биле Совет Эвилелиниң аразында удур-дедир харылзаларның айтырыгларының, делегей хогжүдезинин бүтүү-ле айтырыгларының талалыбыле үзел-бодалдарның ниитн чоруу холбаштырып турарынга сагыш-сеткилвистиң хамыыдан ооруп турар бис.

Түңнелинде Ю. Цеденбал СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге, бүтү совет улуска СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерни боттандырарынга, улустар аразында тайбың, наймрал болгаш кады ажылдажылга дээш демиселге чаа улуг чедишкиннерни күзээн.

Эштер И. В. Подгорный биле Ю. Цеденбалдың чугааларын адыш часкаашкыныкыны-биле уткаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларын эш Ю. Цеденбалга бедик таңнал-биле чылыг байырны чедирген болгаш аңаа чагай кадыкшылды, улуг үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазынга чедишкиннерни күзээн.

(СЭТА).

МАР-ның делегациязының чоруп турары

МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалга баштаткан МАР-ның нам-чазак делегациязы октябрь 19-та СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге алдар болдуруп эртеиги шайлалга кылган.

Совет талаадан эртеиги шайлалгага эштер Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев, М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунуң Даргазының болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң палаталарының даргалары, министрлер, албанның өске-дээ кижилери чорааннар.

Моол талаадан МАР-ның нам-чазак делегациязының кежигүннери чораан.

Эртеиги шайлалгага МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх үүре чугаалаан. МАР биле ССРЭ-ниң аразында ақы-дүңмалышкы дем-каттыштырылгазын удам ыңай ханызадырының хөрээнге октябрь 19-та ат салган моол-совет документилер коңчуг улуг ужурдузалыг болур. Ында чартык чүс чыл ажыг дуржулгазы түңнээн болгаш ийи чүрттиң аразында харылзаларның үндезин утланмышкыларып тодаткан деп, ол демдеглээн.

Совет Эвилели-биле ақы-дүңмалышкы наймралды болгаш сырый кады ажылдажылганы бүтү хемчеглер-биле быжыглаары бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың кол шугуму, бүтү моол коммунистериниң, бүтү моол улустуң ат-алдарының база интернационалдыг хүлээлгезинин хөрээ болур деп, Ж. Батмунх онзалап демдеглээн.

Совет ниижилер бистиң шагдагы оңдүүвүс болгаш эвилелчивис Моол Арат Республиканың хогжүдезинге болгаш чедишкиннерни ниин-биле база улут сонуургал-биле шүүп турар деп, харыы чугаазынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин демдеглээн. Тайбың болгаш дешилгениң идепкейлиг демиселчиин боон МАР делегейге чогуур ат-алдарны чедип алган.

Хостуг Моол-биле социалистиг пролетарлы Россияның дайынчы эвилелиниң тыптып тургустуунган үезинден бээр моол оңдүктер-биле биске хаяа бүзүрелдиң харылзаалараның тургустунганының дугайын дүүн Кремльге Леонид Ильич Брежнев чугаалаан деп, А. Н. Косыгин уламчылаан. Ыңдыг бүзүрел иштики болгаш даштыкы политиканың бүтү моол айтырыгларының талаазы-биле чаңгыс ээй бузулбас сорулгалар болгаш үзелдер-биле каттыжкан чүрттерниң база партиялар-ның аразынга чүгле туруп болур. Бистиң партиларывыстың интернационалисчи политиказының түүнели болур бот-боттарынга ыңдыг бүзүрел совет-моол наймралдың улам ыңай быжыгларының кажан-даа кыынын-даа үреп ыңдавазы бистиң ақы-дүңмалышкы эвилелиниң быжыглын болгаш бузулбазының ыңдыг бүзүрел ишкинин болгаш моңгун медальдар тургузарын; профсвоюзалдыг мергежин төлөзи-биле (сцена чугаазы, вокал, танеп болган өске-дээ) ниитчээдерин чүүлдүң театрларынга организастаарын баш удур көрген.

Төп болган чер-чер солунларының база журналдарының редакцияларынга, ССРЭ-ниң Ном үндүрер черинің күрүне комитединге, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы П. Н. Страутманис, партия, совет болган хөй-ниитя организациялардың удуртулгалары, ниитилелдиң активчилерни олурушкан.

Хуралды Найыралдың совет ниитилелдер эвилелиниң президиумунуң даргазы З. М. Круглова амыткан.

Хуралдың киржикчилеринге эш Ю. Цеденбал чүве чугаалаан, Моолдуң дээдү шаңналы Сухэ-Батор орден-биле ниитилелди шаңнаазы-биле холбаштыр МАРН ТК-ниң болган МАР-ның чазаанның бөзө бодулуң өөрүзазиндеп ниитилелдиң удуртукчуларынга болган активчилеринге наң байыр чедирген.

Олурушкаларның үргүлүлелдиг адыш часкаашкыныкыны үезинде Ю. Цеденбал совет-моол найыралдың ниитилелиниге Сухэ-Батор орденни тывыскан.

Ниитилелдиң Төп баштаар черинің даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, МАР-ның Маадыры, ССРЭ-ниң үжүдукчу-космонавтызы В. В. Горбатко хөй миллион активизерінің өөрүзазиндеп ниитилелдиң ажыл-чорудулгазынга бедик үнелел дээш МАРН ТК-га, Улустуң Улуг Хуралының Президиумунга болган МАР-ның чазаанга чүректиг хамыынган өөрүн четтиргенин илереткен.

Николай МАСЛОВ,
ТАСС-тың корреспондентизи.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧУРУКТА: Дархан ТЭС-тиң башкарылга черп.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АКЫ-ДҮҢМА МООЛ БӨГҮН

Улусчу Моолдуң электроэнергетиктиг баазазы бедик темпилер-биле хогжүп турар. Ону ақы-дүңма социалистиг чурттар-биле МАР-ның ыяк кадыг ажылдажылгавының ачызында чедип алган. Чуртта ажылдап үндүрүп турар электроэнергиниң дыка улуг үлүг-хуувун Совет Эвилелиниң, Чехословакиянның, Полыпаның болгаш Болгариянның детиимчеви-биле тулуп тургускан чылыг күжү-биле ажылдаар алды электростанция бүдүрүп турар.

Эң улуг энергетиктиг төптериниң бирээзи Дархан болу бергеи. Иниити төлевилел күүзүү 100 муң киловатт болур ТЭС-тиң бирги блогу ында ажылдап турар. Чуруктуң улуг үлеттүрүлүг төптериң хаара тударын, МАР-да тургузуп турар чаңгыс ээй энергетиктиг системаның чугула тудуш неезо Дарханның чылыг күжү-биле ажылдаар электростанциязы болур.

ЧУРУКТА: Дарханда ТЭС-тиң иниити хевири.

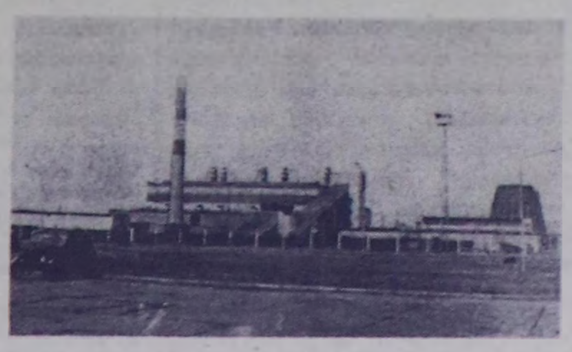

К. СОРСАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Октябрь 5-те француз телевидениеге бодунуң интервьюзунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев амгы үениң эң ие чугула айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң бодалын илереткен деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Финляндиянның Социал-демократтыг партиязының даргазы К. Сорса медеглээн.

Ол интервьюда онза чугула чүүл болза СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чаавырлымшкын политиказының улам ыңай уламчылаарынче кыйгырганы болгаш чепсекти эдерде будүрериң соксадырының, чепсекти дуржуреринин эргежок чугулазын омоолап демдеглээни болур. Ылап-ла ол талаларга улам-на тодаргай базымнарны ылыры эргежок чугула. Чепсекти дуржурер талазы-биле боттуг түңнелдерни чедип алырынче утланган хемчеглер үениң негелдеан болур.

Ниити-европейжи чөвүлел хуралдың чугула, принципиалдыг ужур-дузазы ФСДП-ниң даргазы демдеглээн. Хельсинкиге чедип алдыган дутуржулгаларны амыдыралга боттандырарының сорулгазы амгы үеде салдыган деп онзалап айытнаан. Л. И. Брежневтиң чугаалаан идеялары ол дугайын хереглеп турар деп, ол чугаалаан.

Тайбыңны быжыглаарынче, чепсекти эдерде будүрерин соксадырынче база чепсекти дуржурериниг углаттырар база партиялар-ның аразынга чүгле туруп болур. Бистиң партиларывыстың интернационалисчи политиказының түүнели болур бот-боттарынга ыңдыг бүзүрел совет-моол наймралдың улам ыңай быжыгларының кажан-даа кыынын-даа үреп ыңдавазы бистиң ақы-дүңмалышкы эвилелиниң быжыглын болгаш бузулбазының ыңдыг бүзүрел ишкинин болгаш моңгун медальдар тургузарын; профсвоюзалдыг мергежин төлөзи-биле (сцена чугаазы, вокал, танеп болган өске-дээ) ниитчээдерин чүүлдүң театрларынга организастаарын баш удур көрген.

Төп болган чер-чер солунларының база журналдарының редакцияларынга, ССРЭ-ниң Ном үндүрер черинің күрүне комитединге, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээдү Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы П. Н. Страутманис, партия, совет болган хөй-ниитя организациялардың удуртулгалары, ниитилелдиң активчилерни олурушкан.

Хуралды Найыралдың совет ниитилелдер эвилелиниң президиумунуң даргазы З. М. Круглова амыткан.

Хуралдың киржикчилеринге эш Ю. Цеденбал чүве чугаалаан, Моолдуң дээдү шаңналы Сухэ-Батор орден-биле ниитилелди шаңнаазы-биле холбаштыр МАРН ТК-ниң болган МАР-ның чазаанның бөзө бодулуң өөрүзазиндеп ниитилелдиң удуртукчуларынга болган активчилеринге наң байыр чедирген.

Олурушкаларның үргүлүлелдиг адыш часкаашкыныкыны үезинде Ю. Цеденбал совет-моол найыралдың ниитилелиниге Сухэ-Батор орденни тывыскан.

Ниитилелдиң Төп баштаар черинің даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, МАР-ның Маадыры, ССРЭ-ниң үжүдукчу-космонавтызы В. В. Горбатко хөй миллион активизерінің өөрүзазиндеп ниитилелдиң ажыл-чорудулгазынга бедик үнелел дээш МАРН ТК-га, Улустуң Улуг Хуралының Президиумунга болган МАР-ның чазаанга чүректиг хамыынган өөрүн четтиргенин илереткен.

Николай МАСЛОВ,
ТАСС-тың корреспондентизи.

ТУЛЧУУШКУННАР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА-ның корреспондентизи В. Копытинниң дамчыткаңы болза:

Дээдү деңнелге алды талалыг чөвүлел хуралга ливан кризистиг таарыштыр тургузарының дугайында Эр-Риядда Бейрутка медээлер кэлп турар үеде, ливан наймысталдың кудумчуларында артиллерин спаридтары, миналар частып, а бүтү фронтуларда каржы-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан. Октябрь 17-де Бейруттуң барыын талазында чурттакчылыг кварталдарны барыын үзелдиг христиан күштериниң талазындан артиллериниң болгаш минометтарның күштүг бооллашкынынга таварыштырган.

Бейрут солуннарының дамчыдыкшыл турары-биле алырга, артиллериниң күштүг бооллашкынының соонда израиль механизастаан кезектер болгаш барыын үзелдиг христиан шерниг кезектери израиль кызытаардан 6 километр черде турар Хеннн деп мурнуу ливан-суурже кады халдаашкынны кылган болгаш ону эжелеп алган. «Аль-Мухаррир» солуннуң медегээзинде алырга, Ливанның мурнуу чүгүнче Израильдиң деңискээринден халдаан израиль солдаттар болгаш барыын үзелдиг христиан деревнилер Хеннниң чурттакчыларын өлүрүп-кырган, а ооң соонда, оларның бажыңнарын орттедикеп.

Сирий кезектер октябрь 17-де Бейруттуң чөөн талазында ой километр черде турар даглыг черде Бхамдун база Алей хоорайларының деңискээринче шаап халдаашкынны чорутkан. Кадыг-дошкун тулчуушкуннарның соонда олар Эль-Харф, Руейсат аль-Баллут база Абадуйа суурларыны эжелеп алган. Ынчаган-даа НПК-ниң болгаш УПШ-ниң отрядтарының ойтур шавышкынынга таварыштыр, сирий шерниглер Ливан пайысталче оларның баар орунда туруп турар Алей хоорайже чоокшулаан ыыдаваан.

Ливанның мурнуу талазынга сирий шерглер октябрь 17-де Джессининиң чоогунда чурттакчылыг суурларны артиллерия-биле бооларын уламчылаанар. Алды сирий шерниг самолёттары Бейруттуң ыырынга ужудуушкуну ыыгаанар, ынчалза-даа НПК-ниң болгаш УПШ-ниң турушкарындан күштүг пулемет болгаш зенит бооллашкынынга таварышкылап, ливан пайысталдың агаар девискээрин каар ужурга таварышкан.

Ливанның НПК-ниң Төп Политиктиг Чөвүлели октябрь 17-де болган болдунуң хуралынга израиль кезектериниң база барыын үзелдиг христиан шерглерниң Хеннн суурже дыргеча халдаашкынын буруу шаап. Ливанның деңшилгелиг шимчээшкининиң база УПШ-ни базарынче утланган империалистиг күштериниң, сионизмниң болгаш араб реакциянның суйгаашкы болдурбас деп демиселге быжыг турушту болгаш эң-не серемчилелдиг болурунче Ливанның калбак массаларынга кыйгырыгны үндүрген.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Республиканың «Урожай» эки тура спорт пинтилели спорт эге организацияларына эрткен отчёт-сонгулдалыг хуралдарны бедик деңнелго эрттирер дээш чамдык ажылдарны кылган. Районнарга спорт пинтилелдериниң отчёт-сонгулдалыг конференциялары октябрь-ноябрь айларда болур. Оларны бедик деңнелге эрттирер сорулга-биле конференция кайы районга кажан болурунуң хүнүн тодаратқаш, опу харылаар кижилерни быжыттаан. Ол ышкаш түс-түс районнарның партия, совет, профовилел органнары-биле отчёт-сонгулдалыг хуралдарны болгаш конференцияларны шыпарлыг эрттирер талазы-биле дутуржулгаларны кылгаш.

Эрткен чылдарда чамдык районнарның конференцияларынга белеткели кошкак эртер аза айытқан хуусаазында эртпейн баар таварылгалар тургулаан. Ындыг чорукту бо чылын катаптавас ужурлуг бис.

Чоокта чаа Тожу районнуң «Урожай» эки тура спорт пинтилелиниң отчёт-сонгулдалыг конференциязы болуп эрткен. Отчёттуг үеде кылып чорукан ажылының дугайында Д. Кол бодунуң илеткелинге чугаалаан.

Спортту ажылчы чоннуң ортузунга пеперединр, анаа хой кижиниң киприштирер дээш алаан ажылдарны кылып чоруткан. Район товунде багай эвес стадион бар. Бильярд, стол теннизи, шыдыраа секциялар ажылдаар бажыңны тулуп турар. Чз адарының спорту-райында алаан сайзырел эгелээн. Хой-пинтиниң тренерлер Кол Даш-оол, Евгений Тутатчиков апнякташны ча адарыңга хандыкшыдып, белеткээр талазы-биле кылымак ажылдап келгенинден отчёттуг үеде ССРЭ-ниң спорт мастеринге 2 кандидатты, 3 бирги разрядчыны белеткээн. Олар баштайгы чедишкинге доктаавайн, опу улам быжыттаар, ковүдедир сорулганы салган ажылдап турарлар.

Кыдынган ажылдар-биле чергелештир районнуң спорт организациязының ажылында чамдык четпестер барын илеткелчи болгаш санал бергеп делегаттар чугаалаан. Ылангыя спортчуларның саны амдаа эвээш, материалдыг баваа кошкак. «Тоора-Хем» совхоз акша-хөреңги-биле спорт организациязынга деткимче көргүсейн турарындан дериг-хереклер четпес.

Спорт ажылын экижидериче утланган доктаалды конференция хүлээп алган.

Б. КУВЕЗИН.

«Урожай» эки тура спорт пинтилелиниң даргазы.

ОРГАНИЗАСТЫГ АЖЫЛДАР ЧУГУЛА

Транспорт аймааның орукка болур озал-ондакты таварылгаларының чылдагаанары хөй, ынчала-даа оларның бирээзи — автотранспорт хереклелериниң чолаачыларын багай белеткээн болуру биллингир. Чолаачылар составын, ылангыя хуу машиналарның болгаш мотоциклдериниң башкарыкчыларын белеткээр талазы-биле ажыл бистин республикага соолгу үеге чедир дыка куду деннелдиг бооп келген. Ынчангаш бо талазы-биле организастыг улуг ажылдарны кылырын үе чайгаар-да иеген келген.

Үлетпүрүнүң, автотранспорттуң хогжүлдези шапкынчаан, совет кижилерниң хереглел-негелдези улгатқан амгы үеде ажылчы чоннар чылдың-на чүе-чүе муң автомобильдерни, мотоциклдерни салып ап турар. Бо хүннерге чедир чугле бистиң республикада белиң он дөрт мун ажыг кижи хуу автомобильдиг болгаш мотоциклдиг бооп турары оон тодаргай чижээ-дир.

Хуу автотранспорт хереклелериниң саны ковүдээн тудуму-на орук шимчээшкинниниң айтырыгы улам шыңгыраар болгаш озал-ондакты таварылгаларны болдурбазының дээштиг хемчеглерин алыры чугула апаар. Орукка шимчээшкинниң чурумун үрээр болгаш озал-ондактыг таварылгаларны болдурар чорук автотранспорт башкарыкчыларының, ылангыя аныяктарның багай белеткелинден хамаажыр. Оон ужурудан машина-техника үредир болгаш кижилерниң амы-тынынга айылдыг таварылгалар болгулаар.

Хуу машина-техникалыг кижилерниң ортузунга өредилге болгаш кижизидилге ажыынга экижидер, оларның харысалгазын бедидер, сагыыга-чурумун быжыглаар, а ол ышкаш чолаачы мергежилин хамыладыр сорулга-биле автомототехниказының эдилекчилериниң эки тура пинтилелиниң республика ковүлелин тургусканың момчүчүлер билир. Бо пинтилел хуу автотранспорттуг кижилернин артык кезектерни садып алырынга, автомобильди кадагалап, ажаарынга болгаш септээринге дузаалаар хүлээглелиг. Пинтилелдиң районнарда, хоорайларда ковүлелдери, а ол ышкаш ковүлелдериниң үе организацияларының база бар.

Автомотоэдилекчилери н ың эки тура пинтилелиниң устаның ёзугаар республика ковүлели чыл санында-ла план ёзугаар автошколаларны болгаш курстарны тургузуп, оларга чолаачыларны өредип, белеткээр ужурлуг. Ынчаарга пинтилелдиң автошколаларының районнарга, хоорайларга бөттарының салбырларын ашкадып болур. Ындыг салбырларга чолаачыларның өредилгезин организастаарын болгаш ханы билитлиг болгуун автошколаларның ажылдакчылары чедип алыр.

Республика найысылалы Кызылда бир автошколаны тургускан. Ында өредилгеге ажыттаар 5 чиик автомашина, 2 мотоцикл, көргүзүр материалдары, өредилге хереклелери бар болгаш башкылар, инструкторлар-биле хандыртынган. Школа чолаачыларны болгаш мотоциклчилерни теория база практика-даа талазыбиле эки белеткеп шыдаар аргалыг. Ол ышкаш дайынның болгаш күш-ажылдың-да пинвалидтери апаа хол-биле башкарар транспорт хереклелерин чолаачыларынга өөренип ап болур.

Районнарның автомобиль, мотоцикл болгаш мотороллер башкарып, чолаачыларының курстарын эки тура пинтилелиниң районнар ковүлелдериниң даргалары уланп баштаар. Кызылдың автошколазы болгаш районнарда курстар автотранспорт хереклелерин башкарарынга өөренирин күзээннерден хөлеп албышаан, оларны 140 шакты программа ёзугаар өөредир. Ол ышкаш техминимумнуң 32 шакты программазын база эртер ужурлуг.

Автошколаларга болгаш курстарга-даа ортумак школаның сеңги класындан куду эвес билитлиг, эчүи шинчилгезин эрткен, кадыкшылы эки болгаш 16 хардан куду эвес назылыг кижилерни хүлээп алыр.

Өредилге программазын доозканының соонда дыңнакчылар оруккa шимчээшкинниң дүрүмнеринге болгаш автомобильди азы мотоциклди башкарып, чолаачылаарынга доозарының шылгалдазын тудар апаар. Шылгалдаңы Ишкин хереклер министерствозунуң күрүненнин автомобиль инспекциязы хүлээп алыр.

Теоретиктиг кичээлдерниң 80-ден эвээш эвес хуузунга олурушкан болгаш өредилге программазын бүртүү-биле эрткен кижилерни доозарының шылгалдазынга киирер. Ол ышкаш транспорт чүүлдерин башкарарының практиктиг курузун эртип, зачёттуг дужаар. Автомобильди азы мотоциклди башкарарының талазы-биле практиктиг өредилге инструкторнун удуртулгазы-биле чоруттунар ужурлуг.

Автомотохереклелерин ың башкарыкчылары бо бүтүү шылгалдаларны эрткенде чолаачылаар эргени ап болур.

Эки тура пинтилелдиң республика ковүлели моон соңгаар ажылының планында курстарны ажыдарын коруп турар. Баштайгы удаада ындыг курстарны улуг-улуг районнар төптеринге, а оон соонда өскелерде чуртталчылыг черлерге тургузар. Оон-биле кады Кызылдың автошколазының ажылын экижидип, өредилге-техниктиг базазын быжыглаар ужурлуг. Бо бүтүү демчеглерни амыдыралга боттандырып, хуу автомобильдиг, мотоциклдиг, мотороллеринг кижилерни автотранспорт чүүлдерин мергежилиг башкарарынга өредип болза, республиканың орукчуларынга озал-ондактыг болуушкүннар өзөктөр, харын-даа уругаттынып болур.

Хууда автотранспорттуг болгаш оларны келир үеде садып алыр деп турар-да кижилер автомотокүн ёзелериниң эки тура пинтилелиниң кежигүүнүнге кирер болгаш чолаачылаарының эргезин чедип алыр ужурлуг. Пинтилел оларга бүтүү таланың дузаламчызын көргүзеринге кажан-даа белеп.

И. ЦЕВМЕНКО,

автомото эдилериниң эки тура пинтилелиниң республика ковүлелиниң даргазы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

8.10—«Спортлото» тиражы.
8.25—«Эки Сертоо». Документтадыг телефильм.
9.05—«Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар класы.
9.35—«Дөртқу душтуу». Уран-чечен фильм.
10.50—«Тараа дугайында сес». Чогаалчы Ю. Грибовтуң чугаазы.
11.10—«Солуп маргылдаалар».
11.55—«Аныяктарга музыкалыг кезээлер». 1-ги кезээ. Программада: Д. Шостакович — Бирги симфония. Тоо телевиденнеңниң болгаш Бүгүзилел радиозунуң симфония оркестри күүседир. Дирижёру — М. Шостакович. ССРЭ-ниң улустуң артизи Ленинчи шаңналдың лауреады Д. Б. Кабалевский бесөда кылыр. Останкинода концерт студиязындан дамчыдылга.
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чаңсар.
13.20—«Москва — Владивосток». Хой сериялыг документтадыг телефильм. 7-ги серияны— «Кол бедидер». 8-ки серияны — «Эң-не арыг суглуг далайның кыдынга».
14.15—«Дөртқу душтуу». Уран-чечен фильм.
15.30—«Спортлото» тиражы.
15.45—«Миллионнарның лениичи университединг». «Тайбың-чаагай келир үе дээш». Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязы бүгү делегейге тайбың болгаш социал деңнилге дээш демисел дугайында.
16.15—«Музыка чагыы». «Аныяк күүседикчилер». Делегей конкурстарының лауреады В. Виардо ойнаар.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Удавас чаңс чаар». Телефильм.
17.50—«Серенада». Уран-чечен телефильм.
18.20—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.
18.40—Мультфильмилер программазы.
19.00—Телемедээлер.
19.15—«Ак алдынның ээзи». Документтадыг телефильм.
19.35—«КАП экраны». Дамчыдылга.
19.55—Чарлаллар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Миллионнарның лениичи университединг». «Тайбың—чаагай келир үе дээш». Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязы бүгү делегейге тайбың болгаш социал деңнилге дээш демисел дугайында.
20.55—Альфонсо гитаристер ойнаар.
21.45—«Дөртқу душтуу». Уран-чечен фильм.
23.00—«Үе». Информастыг программа.

ГРЕЦИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ ТЕАТРЫ МОСКВАДА

МОСКВА. ССРЭ-ниң М. Горький аттыг МХАТ-ының чаа бажыңынга Грецияның национал театрының оюн көргүзүү Софокладуң «Колонда Эдип» дээр трагедиязы-биле эгелээн. Ол шинии театрның чиңгине директору Аленсис Минотис тургускан. Көл рольду база-ла ол күүседип турар.

ЧУРУКТА: шиидеп көргүзүг.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу.

СОНУУРГАКТАРГА

ЭМ СУГЛУГ ХӨЛ

Ол хөлдүң суунук өңү сарыгымаар, ону долгандыр оът-сеген болгаш кандыг-даа үңүп чок. Ынчалза-даа ук хөлче чүтле ол чер чурттуулар эвес, мрак-узактан оскедаа кижилер секпүл барып турар. Соль-Илецкиниң хөлүнүң эм болур ажык-дузазының дугайын дыңнаан, чурттун янзы-бүрү булуңнарындан улуг, биче кижилер эмпенирин-биле чылдың-на үзүк чок барып турар апарган. Чайгы үеде Соль-Илецкиниң ол хөлүнүң эриинге кижи бажы кизирт боор. Ында хөл чогум чүзү-биле сураглаашпа?

1906 чылдың чазынында Песчанка деп хемчиг-ге эриктерни ажа халып, үеделей бергеп. Үеделеп суг улустуң ажаан ап, ажыглаан турганы дустуг, элээп улуг девискээрни хоме ады бергеп. Тереңи чээрби метр хире Разваз деп хөл ынчаар тывылган. Оон аажок ажыг дустуг суу дөрт метр ханызындан эгелеп чайпың кончуг иезинде безин чавыс температуралыг турар.

Ол дустуг сутнуң дыгыйы аажок: бир литр суг 270 хире грамм дустуг. Бо дээрге кижиниң эзүг мага-бодунуң дыгыймыдан артык бооп турар. Ынчангаш Разваз хөлге кижи белеп дүжүп өлбес, оон суунуң кырында ойталап чыдып алташ, ном болгаш солуп-даа помчуп, хол майгынары тудуп алгаш, аңаа чаглактанып-даа болур. Ол хөлде кандыг-даа дириг амытан чок. Оон ындыг боору чөп. Чүге дээрге оон дустуг суу аажок дытый болгай. Ынчалза-даа оон суун «дириг» дижип турар. Бромнуң иондары-биле, натрий, хлор, кальций-биле оон суу байлак. Ынчангаш эм болур ажык-дузалыг. Соль-Илецкиде ындыг хөл чангыс-да ол эвес. 1956 чылда база ындыг хөл тывыгаан, ону Чаа хөл деп адап алганнар.

— Хөй чүнү чугаалаар боор, даштындан иоорге, ындыг кончут көрүштүг эвес хөл-де болгай. Эң баштай мен маңаа ыяш олуртуруп орайлаштым, ынчалза-даа дус одарым чиң каапкан — өңгүлеп калган. Оон кыдымында чебинца деп ыяш харын үнүп келген, алдеп чүве боор. Ол ыяш дуска шыдамык болгаш-дыр — деп, физиотерапевт эмчи Равиль Абдрахманов чугаалап турар.

Көдээниң ол эмчиниинг ботинденийн-биле ында эмнелге чериң тудуп тургускан. Район эмнелгешиниң чанында малгаш-биле чиңеп эмвээр улуг-улуг корпустар тургустунгулаан. Ону 1974 чылда ажыттаан. Ук эмнелге чери амгы үениң хереклелери-биле бүрүн дериттиргеп.

И. ГАВРИЛЕНКО.

«Сельская жизнь» солун.

1977 ЧЫЛДЫҢ СОЛУННАРЫН БОЛГАШ ЖУРНАЛДАРЫН ЧАГЫДАРЫ СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ ЭГЕЛЭЭН

НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солуннуу чагыдып алынар.

Ана чагыдылганы харылзаанын бүгү салбырларында болгаш белдирлерээде, ажылдаар черниң аайы-биле парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары хүлээп ап турар.

Чагыдылганың артээ: чартык чылда—3, чылда—6 рубль.

ОРГАНИЗАСТЫГ АЖЫЛДАР ЧУГУЛА

«ОЛИМПИАДА-80»-НИҢ ЭМБЛЕМАЗЫ

«Олимпиада-80»-ниң Организастыг комитединиң сагыш салыр айтырыглары-ла хөй. Оларның иштинден эң-не колду олимпиаданың эмблемазын тургузары болган. Амгы үениң Олимпиадазын 1896 чылдан бээр эртирип эгелээни биллингир. IX Олимпий оюнары 1932 чылда Америкада эртеп, ынчан америкажылар бир дугаарында олимпий эмблемазын тургускан. Ол үеден бээр олимпиада бүрүзү эмблемалыг болуп келген.

«Олимпиада-80»-ниң Оргкомитеди 1975 чылдың сентябрьда олимпиаданың эмблемазын тургузарының Бүгү-эвилел конкурузун чарлаан. Сес муң бөш түс хире кижи аңаа киржип, 26,5 муң эскизтерин чоруткан. Профессионал чурукчулардан эгелээш, школаныларга чедир аңаа киришкен. Бүгү-эвилел конкурузун бистиң чуртка чарлаан-даа болза, Англиядан, Канададан, ФРГ-деп, Индиядан, ГДР-деп, Венгриядан, Болгариядан, Польшадан, Чехословакиядан эскизтер келгилеп.

В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт музейинге организастыг комитединиң чарлаазы Бүгү-эвилел конкурузуның түңнелин үндүрери-биле олимпиаданың эмблемаларының делегелгезин ажыткан. Орта 26 муң ажылдан ийи муң ажыг эскизти киирген. Оон алды чүс хире ажылды XXI олимпий оюннары болуп турар хүнперде Монреальга эрткен делегей делегелгезинче чоруткан. Монреальга болган Делегейниң олимпий комитединиң сессиязы 1960 чылдың чайты Олимпий оюнларының эмблемазын бадылаан.

Бүгү-эвилелдиң конкурузунуң тиилекчизи Латвияның Резекне хоорайында 25 харлыг пурхыр Владимир Арсентьев болган. Чураан эмблемазының кол элементилери: бөш тудушкан дээрбек, стадионнуң спорт оруктары, ол Москваның архитектурлуг овур-кевирин көргүскен болгаш бөш адырлыг сылдыс бар. Владимир Арсентьев ажылчын ог-бүледен төрүттүүген, ол чоокта чаа шериг албанындан халашкан. Конкурстуң жюризи аңаа бирги черни тывыскаан соолунде Москвага болур делгелгезиниң ажыдымышкынынга киржири-биле Арсентьевти чалаан. Аңаа оон-биле ужуражыр арганыг болган мен.

— Конкурс болуруп дыңнаан, орта киржип, күжүмүнү шенээрин бодаан мен. Чедишкинниг болур ирги мен бе деп чүве сагыжыгга-даа кирбээн. Колдуунда-ла ажыл тагының соолунде кежээлерде ажылдап турдум. Конкурска мени бирги черни алган дээрге, баштайгы үезинде бүзүреваан мен. Тиилекчи болуру ооруучүт-дур —деп, Владимир Арсентьев чугаалап турар.

Л. ОЛЫХОВСКАЯ.

ЧУРУКТА: «Олимпиада-80»-ниң эмблемазы.

БАЗА КАТАП ДОШЧЕ

Армияның төп спортчу клубунуң болгаш чурттуң шилиндек хоккей командазының халдакчызы, спорттуң аддарлыг мастери Валерий Харламов майда автомобиль аварияязынга таварышкаш, элээп бертинниишкинге таварышкап. Үш ай ажыг үеде госпитальга ол эмнедип чыткап, мырыңай чоокта чаа хоккейиниң дош шолуунче үшүп, белеткенип киришкей.

СЭТА-ның корреспондентизи пайысылалдың армейжилериниң бир белеткелиниг барып, Валерий Харламовтан интервью алган.

— Ол хире ұр үениң соолунде дошка белеткел кылып үнери берге болган боор аа?

— Ийе, белеп эвес. Ынчалзадаа аңаа шагда-ла белеткенип эгелээн мен. Гантелдер кодурүп, холдуң шыңгазынарын ажылдадып турдум. Ынчан эмчилер оруктан турарыл чепшээревейн турган. Оон гимнастиканы үргүлүү кылып, а эмчиден үндүр бижиттерге эштип, кроссларга маңнап, штанга кодурүп, велоэргометрге мертежилдер кылып турдум. Ол-ла бүгүнү амдаа кылып турар мен. Ынчалза-даа үениң хой кезиин дошка эрттирерин ораладажып, баштай клюшкалыг аңаа чугулап турдум, ам командада эштерим-биле деңге белеткенип тур жен. Чүгле ийи талалыг оюнларга ам-даа киришпейн тур мен.

— Командаларга кажан ойнап эгелэр сиңер?

— Бир ай болгаш эмчиден чөпшээрел алырынга бүзүрээр-дир мен.

ХЭЭЛИДЕН КАНЧАП ЧАЙЛААРЫЛ?

(Шоодуг)

Силерге хээли алыр чаң тыпты бергеп дижик. Хээли алыры ботка эки-ле ыйнаан харып. Ынчалза-даа оон адырлыг алыр деп барган дижик силер. Оон кандыг янзылыг адырлыг силер чээ?

Оон адырлыг дизе, таакпыларын кааптар дээш кижи дег, барык-ла ынчаар кылырып орадажыр апаар. Ол ийиде ылгал харып бар-ла, ынчалза-даа опу бодаар херек.

Маңаа чижектерден көрөөлү. Силерге кандыг-бир кижи хээли экжелтеп дижик. Аңаа бичип-даа моогудевеңер. «Ол түңерил!», «Мени кымга дөмейлээрлиг ол!» дээп ишкаш артык чүве-даа чугаландайн, кылыктаны бербейн, аңаа-ла тавазар:

— Албас мен!— деп каңар. Ол дээрге силерге таакпы сумарга. «таакпылавастаан мен ийин» дээп-биле домейле чүве-дир. Хээлиниң уржуу, таакпының хоразы-биле домей-ле. Ынчалза-даа хээли алгашының уржуундан карабажыңадыр болгай.

Таакпылаар улус ону тырпас-тыр дээнде дораан-на каавытпас, баштай бичиилеп тыртып чоруй, чигир соруп, будалдырган аянныг турарларыны-даа бар ышкажыгай. Хээли бээр дээп кижи келирге, оон сунуп турар түңүн оваарымчалыг хынаңар. Алырындан ойталап, ынчаарындан дигиленер: «Шынап-ла бериксээрнер кончут болза двады бир азы ийи копеектиң демир чоостарын чаңгыс адыштан экжелтиңер».

Чигир соруп алаакка демги кижи дег, ынчаа ынчаар чоорту чардынып болур сеп. Хээлиниң соруузу дег, тыртар күжүнден аңаа-ла адырлыры берге, ынчангаш аңаа соруузалатпас дээш шаандыбиле ходелип-ле көр. Хээли албастай бергеш, чоорту мага-бодуң арып-доруп, иштихырыны-даа биеэгизи чок сепип эгелээр. Ынчалза-даа ажылдакчыларыңар сыр дедир будуу үрүлежир: «бистиң директорувустуң хырны үрдүне-ле берип-тир».

Үстүнде саналдаанывыс ажылдан турар чериңерге алыр хемчег дижик. А бажыңга база-ла байдалды таарыштырза эки. Шалыңыңарны алгаш, кадайыңарга дөгерезин экжеп бериңер. Ажылдап чоруур дей бээриңерге-ле оң азы оон эвээш-даа аңшаны силерге ол берип турар кылдыр таарыштырыңар. Ол дээрге сагышка эки болбазыкпе, хээли ап турганзыг болур аап. Ынчан ам сеткиличер осжургаар. Оон коргунчут чүү-даа болбас: кым кымпы-даа молчуээн болур, ол-ла. Бажыңдан ынчаар акша алгаш, үңүп турарын чаңчыгар кылдыр ай-даа чедир үргүлчүлээй силер.

Бо бүтүүң түңнелинде хээли-ле албастаң чаңчыгы алаарза, сагыш сеткиличерде дыштанар, оожургаар ийик. Ынчан шынаа-ла «кижи чеми сүүлүнүг» деп улустуң мерген домаан сактып келтеш, шүүт-ла бүзүрээр силер.

С. МХАРДЗЕЛИ.

Кызыл КАИ-зиниң 1970 чылдың июль 14-те Валентина Мортукеевна Монгуштуң адынга тывысканы ПРО сериялыг № 108900 шынзыдылга бижик читкел төлээде, күш чок деп саналар.

Кызыл КАИ-зиниң 1970 чылдың октябрь 30-де Ким Чүлдүмович Донгактың адынга тывысканы ПРО сериялыг № 252264 шынзыдылга бижик читкел төлээде, күш чок деп саналар.

Кызыл ДОСААФ-ының 1970 чылдың апрель 12-де Галактофон Никонович Подкорытовтуң адынга тывысканы № 108413 шынзыдылга бижик читкел ужурунда күш чок деп саналар.

«Тываавтотранспортстроительдиң» Кызылда КМК-зы: авточүдүрүкчү машинизиниң, экскаваторнуң машинизиниң, трактористерниң, чалашкычы-бетонщиктерниң, ыкш белеткээр ажылчыннарының, штукатурмалаарларының, дашчыларының, БТО-ның улуг инженериниң, газоэлектросварщиктерниң ажылче чалап тур.

Ажылдың көжүп чоруур байдалын барымдаалаш, малынга немелде төлевирин ажылчыннарга төлеп бээр.

Келир черичиң адреси: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 20, «Тываавтотранспортстроительдиң» Кызылда ТИЭ-зи, кадрлар килдизи, телефон 2-25-34, 2-43-67. Хлебозавод деп автобус доктаар черге чедир № 2 автобус-биле келир.

ГААР

Бүгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге быскан хар гаар. Барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы түк градус болур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы түк градус болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАНЫРАЛ»: «Тывызык оорлаашкыны» 11.45, 13.20, 15.15, 17.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дүсүүг ыт» 9.30, 11.00, 12.30, 14.00. Киноклуб: «Орлята» 15.30, «Кыдыг черде бажың» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өске чагаалар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Малахов Курган» 15.00, «Онза комсеенниң ажылдакчызы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянық адреси: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харылсалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амызыраа киллизиниң 2-37-13, культураа киллизиниң 2-23-54, коозээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47 үзетүүр киллизиниң 2-22-64 чагаа киллизиниң 2-41-27 информацияа база совет туургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат гын 2-23-35, солуп келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАГЫГ № 1779. Тираж 16331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном ,ыдыгер чер, полиграфия болгаш ном садыының газазы биле редакциянның типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01338

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 249 (10234) | 1976 чылдың октябрь 22, пятница | 1925 чылда үнделеттингеш | Өртээ 2 коп.

Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УЖУРАЖЫР

Омгу беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүзээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш Тываның электри четкилер коллективи кызымак ажылдап турар. Оон түңнелинде бо чылдың эртнеи тос айларының даалгазын ажыр күүседкен. Бо үениң дургузунда пландан ажыр 1. 672 муң киловатт-шаг электри энергияны ажылдап кылган. Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү планда көрдүнгенинден 7,3 хуу эскен, электри энергиязының бот-үнези чигзэн.

Күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынга социалистиг чарыш улуг рольду ойнап турар. Оон кол-ла серулгазы болза, коллективке чаңгыс-даа хомудап, планын күүсетпейн баар кижини тургуспас, ону эки ажылдап турар ворүнүң деңнелинге чедирери болуо. Ынчангаш амыдалчыларның билиин бедидеринче, күш-ажылдың сагыага-чүрүмүн бымыгларынче кичээнгейни домтаамал салып турар. Мурнунда тус-тус кижилерниң кылган ажылының түңнелин айлап үндүрүп турган, ам хүнүң-не бижилирин чүрүмчүткен. Ол база-ла эки амылдаарынга-идиглиг болган.

Релелиг камгалалдың болгаш автоматиканың тус чер албанының цеги, энергоцехтиң септекчилер бригадазы, септенге-тудуг цехиниң штукатуржулар бригадазы үшкү кварталдың социалистиг чарыкының тимлекчилери болганнар. Күш-ажылчы чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чоруп, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Тываның электри четкилер коллективи бо хүннерде Улуг Октябрьның 59 чылынга төлептиг умуражыр дээш социалистиг чарышты калбартиан. Оларр октябрь айның даалгазын хуусаа бетинде күүседир соруганы салганнар. Электри энергиязын амыдап кылырының чыл планын Энергетик хүнү—декабрь 22-де күүседирин хүлээнгеннер. Сөглээн сөзүн амыдыралга боттандырарының бүгү аргалары оларда бар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

О. У. Балган ниитиниң мал ажылынга он беш чыл болган, оон ол талазы-биле дуржулгазы байлак, «Кара-Хаак» совхоттуң хоочун хойжуларының бирээзи. Бо аразында оя чеже хураганны немей өстүрбээн, күрүнеге чеже тонна эът тудуп болганы дуктуг белеткешпээн дээр.

Оюн Уваңнаевич бо чылын социалистиг хүлээгээнин база ажыр күүсеткен. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны доруктурган, хой бүрүзүнден-не 300 грамм дуктуг кырган. Оон хөрээнде «Хүндүлелдиң Демдээ» орден болгаш Ленинчи юбилей медалы чайнап чөрүүр.

ЧУРУКТА: Оюн Уваңнаевич Балган.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

УЛАМ ХӨЙ СҮТ ДЭЭШ

Допчулаал

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылын сүткө хамаарыштыр ийи доктаал хүлээп алган. Баштайгызы августуң ийиде—«1976 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле немелде онаалдалар дугайында», ийиги сентябрьның тосta—«Сүттүг бүдүрериниң болгаш садыл алырының талазы-биле чыл планының күүселдезин хандырар дугайында».

Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң сүт бүдүрерин көвүдедир, сүттүг күрүнеге садарын дүргедедир талазы-биле кандыг хемчеглер алырын ол доктаалдарда биллингир айыткан.

Ол соруга-биле ажыл-агыларга саар малды тургузу азыраары, оларны сылос, чарба болгаш оске-даа хоолуг чемнер-биле үзүк чок чемгерерин планнаан болгаш уз ажылга шыгыы контрольду тургузары корген. Ындыг турбуже, ол ажыл колхозтарның болгаш совхозтарның хой кеминде чедир боттанмайн турар.

Күрүнеге сүт садарының тос айлар планын республика 100,4 хуу күүсеткен. Оон кижи бүрүзүнге өөрүнчүт болуру чугаажок. Ынчалза-даа сүт бүдүрерин түгле үш район (Каа-Хем, Кызыл, Бии-Хем) эртken чылгы дениелдеп көрүдеткен. Чоон-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик болгаш оске-даа улуг-улуг сүт-бараан фермаларлыг районнарның коргузуу чүге чавыс болганыл? Доргун, Арыг-Бажы, Бижиктиг-Хая чергелиг мурнакы фермаларның дуржулгазы чүге пептеревейн турарыл? Тес-Хемде Хараал-Тей, Тандыда Кара-Булуң, Бии-Хемде Туран дээш, ындыг коллективтер-ле эмгежок болгай.

Күрүнеге сүт садарын эвээжеткен ажыл-агыйларның сүдүүтүң барааныны 77 хуудан ашпайн турар. Дужааган сүттүң шынары база чавыс. Кызыл районнуң колхоз, совхозтарындан, Тандыда «Революцияның чалбыжы», Салчак Тока аттыг совхозтардан тос айлар дургузунда шынары чавыс 84 тонна сүт Кызылдың сүт комбинадынга киргеи. Ол черлериниң сүт-бараан фермаларында арыг-шеверин санитар дүрүмнерин сагыгымайн турар. Изиг суг, шүүр, чуур болгаш дезинфекциялаар херекселдер чедишпес.

Республаканың элээп хой ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларында сүттүң шынарын илередир лабораториялар чок азы бар-даа болза ажылдавас. Оон уламнындан Кызылдың сүт заводунга болгаш районнарның сүт хүлээп алыр пунктуларынга киргеи шынары багай сүттүң хемчээли 150 тонна четкеп, а оң ажыг тонна хирлиг болгаш ажаан сүттүң колхозтарже болгаш совхозтарже дедир эгидер ужурга тавармышкан. Эртken тос айлар дургузунда күрүнеге 1500 тонна чавыс шынарлыг сүт дужаттынган. 263 төнна сүт хүлээп алыр арга-нок кылдыр үрелген. Ажыл-агыйларның сүттен алыр орулгазының кызырлып турар ужуру шында.

Республикада сүт саалдазының элээнгеи турарының база бир чылдагааны—саар малдың оспейн турарында. Чижээлээрге, Чоон-Хемчик районда мыйыстыг бода мал эртken чылдагазының 2622 баш, оон иштинде саар инек 716 баш кызырылган. Бо коргузуглер дараалаштыр Улуг-Хем районда 908 болгаш 348, Тандыда 906 болгаш 331 болган.

ЧАРЫШ ТҮҢНЕЛИ

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюрозу болгаш райүтеком үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш садыг организацияларының база совхозтарның аразында социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелдерин үндүрген.

Үлетпүр бүдүрүлгелерден Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинады продукция бүдүрериниң планын 106 хуу, продукция сайгарарының онаалдазын 105 хуу күүсеткеш, бирги черни эзлээн.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязы садыг коллективтеринден дээре ажылдаан, чарышка шылгараан.

Ажыл-агыйлардан «Найырал» совхозу күрүнеге дук садарының чыл планын 111 хуу, сүт садарының тос айлар онаалдазын 113 хуу, эътиң—129 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Сүт-бараан фермаларындан «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Оймак фермазы чарышка бирги черни алган. Фермаңың коллективи эртken чылдың бо үезинге дениээрге 32 тонна хой сүттү сагган.

Хойжу бригадалардан «Ак-Туруг» совхозтуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Арапгаң Тыыкыга удурткан хойжу бригадазы чүс баш төрүүр хойдан 89 хураганны өстүргеш, бирги черни эзлээн.

Үстүнде ады киргеи социалистиг чарыштың тиилекчилерниге СЭКП райкомунуң, райүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шалчыыр Кызыл туктарын тывыскан.

Саанчылардан «Найырал» совхозтуң саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Чыртык Тинис чарышка шылгаган, бир саар инектен тос айларда 1830 кг сүттү саап алган. «Найырал» совхозтуң өшкү кадарчызы Чанчыы Сат чүс баштан-на 122 аңайны өстүрүп алган, бирги черни алган. Саанчы Тинске, өшкү кадарчыны Чанчыыга тураскаадып, районнуң Күш-ажылчы алдар тугун кодүргеи.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чылына күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш районнуң шпчилери ажыл-агыйның бүгү участокторында шалыпчы ажылдап турарлар.

С. ПЕЛЬЧИР-ООЛ,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдазының эргелекчизиниң орлакчызы.

Л. И. Брежневтиң А. Хаммерни хүлээп алганы

Октябрь 20-да Кремльге СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев хей чылдарның иштинде ССРЭ биле АКШ-тың аразында садыг-экономиктиг харылзаларны хөгжүдеринге идепкейлиг киржип калган, америк хөреңгитен бөлүктериниң сураглыг төлээлевчизи Армаид Хаммерни хүлээп алган.

Беседа үезинде ССРЭ биле АКШ-тың аразынга кайызынга-даа амыктыг, дең эргелиг харылзаларны хөгжүдериниче Совет Эвилелиниң чайгылаш чок угланыышкынының, чижээ, ол харылзааларны ниитизи-биле ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниити тайбыңны бымыгларының эрге-амыктарынга доктаамал болдурарынга аныктыг экономиктиг харылзааларның улуг ушур-дузалыын өнзелеп демдеглээн. Амыл-херектиң ынчаар үгүлүг бурунгаарлап шимчээрикке ийи таланың нүүлел болгаш ийи чурттуң күшенниишкини негеттимнери билдингир.

Ол бодал-биле А. Хаммер чөпшээрешкеш, америк хөреңгитен бөлүктерде Совет Эвилели-биле садыгны база экономиктиг харылзааларның өске-даа хевирлерин калбартыр нүүлел барын демдеглээн.

Беседа амыл-херекчи, кайыралдыг байдалга эртикн. Беседага СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

ЧУРТКА АЯН-ЧОРУКЧЕ

МАРН Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Юмжагийн Цеденбалга баштаткан Моол Арат Республиканың нам-чазак делегациязы октябрь 20-де Москвадан Алма-Атаже чорупкан.

Акы-дүңмалышкы социалистиг чурттуң делегациязын үдээри-биле пайысмалдың кудумчуларында болгаш шөлдеринге хөй муң москвачылар чыылган. Кремльден аэродромче автомашиналарның баар оруунга москвачылар эштер Л. И. Брежневке, Ю. Цеденбалга, Н. В. Подгорныйга, А. Н. Косыгинге, Ж. Батмунхка, совет болгаш моол оске-даа удуртукчуларга ыяш байыр чедирип турганнар.

МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга Чепсектиг Күштериниң үш хевирлериниң хүндүлел таңнылдын чыскаараан Ю. Цеденбалга хүндүлел таңпызының начальныгы рапорт берген. МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнерин күүсеткен. Эштер Л. И. Брежнев болгаш Ю. Цеденбал совет дайынчызарының чыскаалын эргээн.

Байырладыг ёзулаал хүндүлел таңнылдың эрткенибиле доозулган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри Л. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ф. Д. Кулаков олар самолёттуң чадазынга чанынга барып, эш Ю. Цеденбал-биле, делегациянын кежигүнүлери-биле акы-дүңмалышкы ёзу-биле байырлашкыннар.

• • •

Ол-ла хүн эш Ю. Цеденбалга баштаткан МАР-ның нам-чазак делегациязы Алма-Ата-га чеде бергеи. Аэропортка делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Д. А. Кунаев, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимов, албанның оске-даа кижилери уткуп алган.

Акы-дүңмалышкы чурттуң төлээлекчилериниге Казахстанның пайысмалының ажылчы чоннары чүректиг ханызындан байыр чедиртеннер.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң тоску чыжыының дөртку сессиязын ноябрь 18-те чыыдырары-биле холбаштыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет, адырлар комиссияларынга болгаш Аныяктар херектериниң талазы-биле комиссиягга 1976—1980 чылдарда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл Күрүне планын, 1977 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын, 1977 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң болгаш 1975 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезинин дутайында отчеттуг баш удур чугаалажыр көөрү база оларның талазы-биле түңнелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң белеткеп киирерин дааскан.

Октябрь 19-та РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга доктаамал комиссияларның даргаларының төөрүлел хураглын эрттиргеи, анаа РСФСР-ниң Күрүне планын база Күрүне бюджедин баш удур чугаалажыр көөрү-биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

Ол-ла хүн РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының биле ажырлар комиссияларының болгаш Аныяктар херектериниң талазы-биле комиссияның төлээлекчилериниң каттышкан хуралы болгаи. Хуралды РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазы С. И. Чистоплясов чоруткан.

1976—1980 чылдарда РСФСР-ниң Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл Күрүне планының болгаш 1977 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының, а ол ышкаш 1977 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдериниң чогуур кезектерин комиссиялар чугаалажыр эгелээн.

(СЭТА).

Эртем-практиктиг конференция

ТБИЛИСИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Пропаганда кылдазының болгаш Грузиянын Компартиязының Төп Комитединиң чылдырганы. «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин-биле холбаштыр ленинчи национал политиканы боттандырары болгаш интернационалчы кижизидилгенин өйү келген чугула айтырыглары» деп Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы октябрь 20-де Тбилисиде ажыттынган. Конференцияны СЭКП ТК-ның Пропаганда кылдазының эргелекчизиниң бирги орлакчызы Г. Л. Смирнов ажыткан.

Конференцияга элеткелди Грузиянын Компартия ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе киргеи.

Тбилисиге чыылдырган Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы Октябрьниң сопиалистиг Улуг революциязының 59 чыл ойнуң бүдүүзүнде. СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин биспик бүгү чурттуг массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг идепкейиниң байдалынга чедишкиннииг боттандырып турар онгу беш чылдың баштайгы чылында, магалыг үеде, болуп турар-дыр деп, ол чугаалаан.

Чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң эртине-байдаан чаа теоретиктиг түңнелдер болгаш үүлдер-биле байыткан биспик партиявыстың XXV съездиэ ленинчи национал политиканың айтырыгларышта, массаларны совет патриотизминиң болгаш пролетарлы интернационализминиң өзүзунга кижизидиргенге улуг кичээнгейни салган. Совет пиитилелди улам ында интернационалмастаарының болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгенинин съездиге көдүртүнген ойү келген айтырыглары бодунуң интернационалчы хүзээлгелиг партиянның күүседиглиг шугуму ажылдавайн баар болза, котельнаяда суугуларны одаар бис. Котельная белеп байдалда. Ында ийи суугулуг капитал септелгеи доозулган, үшкүзүүү—тоокку хүниерде доостур. Ниитизи-биле кварталдың одалга шугумунда таарыштырылга ажылын ам-даа торудун турар бис. Неделя хире хуусаа иштинде № 1, 3 бажыңнарга байдалды оскертир бис, ол бажыңнарның чылыдылга системазы дескн чылыдар болу бээр—деп, каттышкан котельнаялар будүрүлгезиниң удуртукчузу В. Юшков аалады.

Кыш чоокшулаан. А бо бажыңнарда байдалды дарый эде кылырын чурттакчылар шыңгыы негеп тур.

Рейд бригадазының кежигүннери:

З. ОСМОЛОВСКИЙ,
хоорайның улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору;

Л. ЖУКОВА,
№ 2 бажыңнар эргелелиниң кол инженери;

Н. ООРЖАК,
«Шынның» корреспондентизи.

Кышка белеткел

ААЗААШКЫНДАН АЖЫЛ-ХЕРЕКЧЕ

Рейд

Республиканың пайысмалы Кызылда чаңгыс ай төлевилел ёзуглаар туттунган, хой кагыг бажыңнарлыг чаа квартал-дар ковудээн. Ол бажыңнар чаагайжыды туттунган. азыг, соок суг, газ, электри-биле хандыртынган, канализация дээш чурттаарынга таарымчалыг бүгү чүве бар. Чаа тудуглар хүн бүрү немежип турарындан хоораймыстың овур-хевири улам-на чараш болуп, хевир кирип орар.

Ол бүгү дээрге Коммунистиг партиянның болгаш Совет чазактың чоннуң амыдыралын улам чаагайжыдар дээш хүн бүрү ада-сагыш солыышкынының бир тодаргай хереглизидир.

Хоорайның мырыңай төвүнде турар оң ийиги квартал найысмалалдың бир чараш черлериниң бирээзи. Ол квартадда Топография кудумчузунда № 1, 3 бажыңнар 3 чыл буруңгаар ажылдарга киргеи. Оон чурттакчыларының оөрүшкүмаңнайын чүге дээнээр! Ол биллингир: чаа, чырык, делгем квартиралыг болганынга канчап амыравазыл.

Кыш чоокшулаан. Ол ийи бажыңнарның чамдык квартираларының батареялары изиг болгашындан чурттакчылар донуп эгелээн. Черле элдептиг, № 1, 3 бажыңнарның кайызында-даа чамдык квартираларда батареялар экп чылдар, а өскелеринде батареялар чогуур деңнелинге чедир изиг болгуллар. Чангыс-ла квартирада безин бир ороолде батареял шору изиг, а чамдыктарында чүге чылбай. Мындыг байдал бажыңнарны ажытталга кииргенинин соонда бир дугаар кыштап-па илерээн.

Хоорайның удуртур органнарынга партия хооркомунга, ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунга чоннуң нетелдээ киргеи соонда, каттышкан котельнаялар будүрүлгезинге (начальныгы В. К. Юшков, улуг инженери А. В. Савченко) ук бажыңнарның одалга системазы дескн ажылдавайн турарының чылдагаанын тодаратказ, эде кылырып даваскан турган.

Оон бээр эвээш эвес үе эрткен. Одалга сезону шагда-ла эгелей берген.

Сураа үнген бо бажыңнарда амыы үеде байдал кандыгыл? Ону тодарадыры-биле чурттакчылар-биле ужураскаш, чамдык бажыңнарны кезип чордувус.

№ 3 бажыңда 11, 15, 23, 28, 41, 42, 43, 52, 53, 54, 57, 58 дугаарлыг квартираларның эзлери батареялар барык ийитпейн турар, донуп тур бис деп хомудадылар. А № 57 квартираның эзлери база-ла ол ийилыг хомудалдыг сестерин чугаалап турар.

№ 56 квартираның батареялары бо күүнү шуут чылдаап болду. № 41 квартираның батареялары изитпес, шупту ороолдери соок.

Топография кудумчузунда № 1 бажыңның квартираларында база шак-ла ындыг. Бажыңды ажыглалга киирген үезинден бээр чамдык квартираларда соок, бо хүнерге чедир байдал оскерилбээнин дыка хей квартираларның чурттакчылары бадыткады.

Бо ийи бажыңның барыын талазынче соңгаларын корүнген квартираларда колдуунда шуптузунда чылыг, радиаторлары изедип турары эки, а чоон талаже корүнген соңгалыг квартираларда радиаторлер пантпезинден соок болуп турар.

Бажыңнарның соок болуп турарының бир чылдагаанын одалга системазының багай болуп турарында. Соңга, хаалганы, хапаларны тудугжулар чогуур нетелдеге дүүштүр чылыглап кылган.

— Одалга системазының ындыг байдалдың чылдагаанын тодарадып, эдер дугайында негеп, бижип-даа келген бис, ынчалза-даа ам-даа ол хевээр артышаан—деп, бажың комитединиң даргазы Золотухин чугаалады.

Хоорайның одалга системазын башкарып, харылап турар каттышкан котельнаялар будүрүлгезинин начальныгы В. Юшков-биле ужурашкаш, кандыг хемчеглер алдынын турар дугайын айтырдывыс.

— Он ийиги кварталды эрткен чылын-на хоорайның топчүткен чылдыгга шугумунда бажыңнарны чылыдып турары дески болур ужурлуг—деп, В. Юшков тайылбырлады.

В. Юшковтуң тайылбырын дыңнаарга, демги ийи бажыңнарда одалга системазының чүге деп-дески чылытпайн турарының чылдагаанын эмдээ эки тодаратпаалы, ол бажыңнарда чылыдылга системазын мынчага чедир эде кылбааны илдең болду.

Топография кудумчузунда № 1,3 бажыңнарның одалгазы багай, соок болуп турарындал ону эде кылыр дугайында айтышкынны ук будүрүлгенин удуртулгазынга партиянның хоорай комитедя бертеп болгай. Бо бажыңнарга хамаарыштыр тодаргай кандыг хемчеглер алдынганын оон мааныап айтырдывыс.

— Он ийиги кварталдың одалгазы бо чылын алгаторлуг схемаже шилчээн. Ындыг механизмин тургусканындан кварталда бажың бүрүзүнге чылыг чедерп эки, бүгү бажыңнарда чылыдылга радиаторларының изиири дески болур ужурлуг. Оон ангыда кандыг-бир чылдагаандан теп чыдылга шугуму ажылдавайн баар болза, котельнаяда суугуларны одаар бис. Котельная белеп байдалда. Ында ийи суугулуг капитал септелгеи доозулган, үшкүзүүү—тоокку хүниерде доостур. Ниитизи-биле кварталдың одалга шугумунда таарыштырылга ажылын ам-даа торудун турар бис. Неделя хире хуусаа иштинде № 1, 3 бажыңнарга байдалды оскертир бис, ол бажыңнарның чылыдылга системазы дескн чылыдар болу бээр—деп, каттышкан котельнаялар будүрүлгезиниң удуртукчузу В. Юшков аалады.

Кыш чоокшулаан. А бо бажыңнарда байдалды дарый эде кылырын чурттакчылар шыңгыы негеп тур.

Рейд бригадазының кежигүннери:

З. ОСМОЛОВСКИЙ,
хоорайның улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору;

Л. ЖУКОВА,
№ 2 бажыңнар эргелелиниң кол инженери;

Н. ООРЖАК,
«Шынның» корреспондентизи.

В. Д. Долмажапты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет органнарга, улус өөредилгезиниң талазынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр ажылчы чоннар депутаттарының Тээли кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Валентина Достай-ооловна Долмажапты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың октябрь 7.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

● ШАГААН-АРЫГ

«Улуг-Хая» совхозтуң Хаймаакан салбырының улуттук-чуларының эрге-дужаалын соора ажылгаан, мөге нарад тургузуп, акына ан тургынының дугайында медээни болүк кадарчылар районнуң улусчу контроль комитединге киирген. Хово-трактор бригадазының үчүгээ Бүрбү Даҗар-оол бодунуң кадайынын адынга, төрелери Тоидувай Сиилин болган Артур оларга сиген белеткээн дээш 579 рубль 26 копеекке мөге нарад тургузуп акына төлээн. Херек кырында бо ниижлер сиген белеткелинге шуут киришкен, кандыг-даа ажыл кылбааны контролёрларнын кылган хынаалдазындан илерээн.

Ол-ла медээде салбырда мал үүдүнүң сандаргайышқы дугайын база биижээн. Ол база бадыткаттынган. Чижээ, кадарчы Мижит-Доржу Сат шээр мал чидиргеш, ону ийи шарыжыраш-биле төлээн турда-ла, кадарчының алыр шалыңыдан үр үе иштинде хуулап тыртып ап турган. Ол шарыкандыг-даа үчүткә кирбейн, иниек кадарчызы Виктор Чапмырның коданынга турганы тодараан. Оң ореэзинің дугайында эш Мижит-Доржу салбырның удуртукчуларынга, совхозтуң бухгалтериязынга ажыылдакчыларынга кап-даа удаа айтырыг тургузуп барган. Оон кандыг-даа харыы албаан. Хынаалданың түңнелин районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып көргеш, Бүрбү Даҗар-оолдуң бир айда алыр шалыңын тыртып, чидиргеп когаралын эгидерин шиитпирээн; салбыр эргелекчиэн Түлүүш Шулуунну сагыш-дырган.

● БАЙ-ХААК

«Россия» совхозтуң түскай эртемнигленииң талазындан дужуут ажаалдазының үезинде ажылды багай организастаан, ажаалданыңы технологииязын үреп, комбайнинарыңы техниктиг байдалынга контрольдуу кошкадын келгеннинің түңнелинде тараа ажаалдазы эзоон чидиргиг болган. № 2 ховү бригадазының тараазын доора ыдың чок мотовило-биле ажаар тургаш, ону эде дерин албаанындан тараанны мажактай кезип, чидиргиглиг ажаагаан.

Жаткаңчы тараа кезер бизин ой-шаанда ойлеп тааңыштырбаанындан база чамдык комбайнинарыңа тараа бастырар шүүлгелерин тараашыртыр бирээы чогундан сыырый-даа, тараамык-даа сыптыг тараанны чаңгыс аай ойлээшкин-биле бастырган. Ээзон каш комбайнинарны хынаан, одаргай ийи-зинің тараа бастырар ээзөнниг корпузунда ойбак бар болганындан тараанны хөйү-биле черже ойбактар таварыштыр үндүр чашкаанаан чораан. Оске-даа хөй чеченстер бар болганы хынаалдаа үезинде илерээн. Ынчангаш бир дорбеҗинде метр черии хынаарда 400—500 борбак тараа тоглуген болган. Хынаан 1070 га шолден 218 тонна тараа токтуп хоран азы гектар бүрүзүнден 2—2,2 центнер тараа чедир алдынмаан. Бо бүгүнү совхозтуң агрономнары, бригадирлери корүп, билип тураа-даа кандыг-даа хемчег алдынмаан тураан. Бригадада улусчу контроль постуузунуң кежигүннери база ону ой-шаанда эскерип, хемчег албаан. Хынаалдың түңнелин комитет чугаалажып көргеш, хамаарышкан түскай эртемниглерге чогуур харыысалга онаан, хемчеглер алырын даакаан.

● ТУРАН

«Саян» совхозта тудуг проравы В. Ф. Козлов база мастер Г. Р. Безматерный оларның немей бижилге кылаш, карак чаап турарының дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып көрген. Ийи каът конторага улуг эвес сентелге кылыры пегеттинип турган. Ону кылганы дээш Р. Мелкопяның бригадазынга 29944 рубльди төлээн. Кылдыңмаан ажыылдарга немелде бижилге кылып тураан 2267 рубльди артыкко төлөөни хынаалдаан илерээн. А херек кырында 667 рубльди төлөөр үзүүлүг турган.

Ол-ла бригада хөй чылдыг культурлуг одар тутуун кылганы дээш 2942 рубльди база чурттадга базыңнарын септээни дээш 566 рубльди мегелеп немей бижилге кылып, артыкка алганнар. Эштер Козлов. Безчастерный оларның контроль чогундан ол бригада ниитизи-биле 5874 рубльди артыкка төлелии алган.

Наряд тургузарының чүрүмүн хажыдар, майыкта корүнгеп айтырыгларга долу харыылаваас, кылдыңнан ажыылдарны тодаргай тайыңбырлап бииживе, ус-шагын база өртээн айытпае, ажыылчыларның ажылга үнүп турган хүүнүн демдеглеевес, оон түржүк ат, фамилиязы безин бандыннее турган.

Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң инженер-тудуг-жузу П. Ф. Быков контрольду болуулап чайладып, ажыылдың хемчээлин хынаалай нарадтарны бадылап берип турган. Немей бижилге кылып, карак чаап турганы, күрүлеге 5874 рубльдан каражалын чедиргени дээш чедирген когаралының чамдыкшын эгидеря-биле прораб В. Ф. Козловтуң үш айның, мастер Г. Р. Безматерныйның бир айның шалыңын тыртырарын комитет хуралынга шиитпирээн.

● КЫЗЫЛ

Хоорайның улусчу контроль комитеди Кызылдың эът комбинадының бүдүрүн үндүрүп турар продукциязының багай шынарының дугайында айтырыгны чугаалаанган.

Эрткен чылын комбинаттан 5,1 хуу эътти. 11,9 хуу эът продуктуларын база 4,3 хуу колбаса кылыгларын шынары багай дээш брактаан. Тоо айдарда эътти 14 хуу, эът продуктуларын 9,8-тен 10,3 хуу чедир, колбаса кылыгларын 3,4—10,7 хуунуң хынаан продуктуларын брактаал. Чүгле сентябрь айда хынаан эътниң 14,4 тоннадын катап эштээрилган, болбаазындарны-биле эзиткен. Стандартка дүүшпее продукция бүдүрери октябрь айда азы маадыр масеалыг соогушкынуун үезинде улам ковүдөөн. Куду шынарлыг, стандартка дүүшпее продукция бүдүрүп үндүрер чоруктар технологиязын сагыйлай туралыңдан, мастерлеринең талазындан контрольду конпактаканындан база түскай эртемнигленинг негелде чогундан болуп турар. 313 кг дүүгүлээ, 664 кг колбаскидилер, 168 кг чүрек, бүүрүктер, 360 кг дыл база 420 кг бүүрек технологиязынга үреп кылганындан бракталтынган. Негелделериң сагыйлай турганындан продукция куду шынарлыг болуп турган.

Куду шынарлыг продукция бүдүрүп турганы, оон шынарлыг эжиилер талазы-биле багай хемчег ап келгени дээш комбинаттың кол инженери эш Чирков, кол технолог эш Шактаржык, кылдие эргелекчизи эш Колесникова оларга сагындырып берген.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

● Хамаатыларның хууда мал тударының норма-чижээнин дугайында доктаалды шыңгыы сагып, күүседир.

● Көдээ ажыл-агый ажылдарының эң чугула кампаниязының үезинде бир колхозтуң хайгыылчылары.

● Мурнакчы садыгжы — контролёр.

ХЕМЧЕГЛЕРНИҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Партияның болган чазактың шиитпирлериниң күүседизин хандырарынга киришпишаан, колхозта улусчу контрольдуң кол бөлүү даандырган ажыл-херек дээш харыысалганы бедидериниге ургаанган хынаалдазыны, рейдилерни план бүзүлар чорудун турар. Аңаа хөй-ниити организацияларының төлөзлекчилерин кабза-биле киириптирер. Оон түңнедерин кол бөлүктүң хуралдарында чугаалакпаш, четчестерни чайладыр талазында шиитпирлиг хемчегерии ап чорудары-биле кодээ Советтиң күүскомунче, колхоз башкаар черинче чорудун, ол хемчеглериң бөттөнгылалыңче кичээнгейни күүтседиргин турар.

Ыланғыл Дүвүренде хойжу бригадазын төвүнде белеткээн 10 тонна сараатка камгалал кажаа кылдыңмаанын илереткеп, кылдыктыган. Сыын-Чүректе хойжу бригадазының чамдык малчыннары Кара-Тал деп черге кескеш болуп хоннаан-гаан сигенин чижек хемчээлбиле үчүткә киирген, 55 үүлү хоннаанын кыштагларже соортөнейн, ол-ла черинге арттырып каап турганын улусчу контролёрдар илереткеп. Оларны кыштагларга чедиртпин, үчүдүн ыын тургускан. Шээр малдың үүлү үүлүг.

«Детский мирниң» ишкинге кире бооргө ары-сыңыг, баранынарны чаңгыс аай, көрүштүг кылдыр делгеп каан. Маңаа ында улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери база чоруун салдарын чедирип турар.

Аңаа келген садыл алыкчы ижкинге баранынарны экизи, шыңаргылы, көрүштүг херек болгай. Ол оны садыл алгаш, баранынар чанында турар садыгжыга өөрүп четтиргенин илередир. Оон холда тутқан хөйлеени, бөргү, ийии садыл алыкчыныи олгунга, үрүүнга, дүмажынга тадаржыр, эптиг белүүн дээш, инда контролёрдар черле шудургу ажыладап турар.

— Чүгле хөй-ниитичи контролёр эвес, садыгжы кижи болганында үрүүлараа тааржыр, амгы үениң ийии-хевии садыл алыкчыларга чедирер деп соруулагыл мен. Бо үеде амыдыралын шапкыны-биле хигжүү, улуг улустуң хамаан чок, бичии кижилериниң хереглери улгатқан болдур ийин. Бараанарның ассортиментизи хөй. Магазинге кирген садыл алыкчы бүрүзүнүң сеткилинге тааржыр хереглээн бараанын саткаш, ам чорудар үжүрулүг бис. Кандыг-бир кижиниң айтырган хеви чок болурга, биске дыка эвчок. Ынчангаш болбайн канчаар, од кижи дараажында бистиң магазинивисче бээрда, «ол бараан бар ирги бе, алы чок ирги бе?» деп көрүп, оларга доктаамал дузалыг чедирген. Иниттиниң малынга чем белеткээр үеде оон учет-отчёдун шын тургузар дээш хынаалдазыны беш хонган-па чорудун турган. Кызыл Болдуй-оолдуңа Монгуш удурткан улусчу контролёрлар белеткээн мал чемнигге шын хемчеел түүнү үндүрген. Чамдык сараатгарның хемчээли муринда үчүткә киргенинден эвээжээн, Чикчап Монгуш удуртқан бригаданың белеткээн сигенинден 60 центнер четпес болган. Оны халаска чедир кылдыртқан. Мындыг чижектер оске-даа бригадаларга тургулаан.

Ыланғыл Дүвүренде хойжу бригадазын төвүнде белеткээн 10 тонна сараатка камгалал кажаа кылдыңмаанын илереткеп, кылдыктыган. Сыын-Чүректе хойжу бригадазының чамдык малчыннары Кара-Тал деп черге кескеш болуп хоннаанзаа сигенин чижек хемчээлбиле үчүткә киирген, 55 үүлү хоннаанын кыштагларже соортөнейн, ол-ла черинге арттырып каап турганын улусчу контролёрдар илереткеп. Оларны кыштагларга чедиртпин, үчүдүн ыын тургускан. Шээр малдың үүлү үүлүг.

«Детский мирниң» ишкинге кире бооргө ары-сыңыг, баранынарны чаңгыс аай, көрүштүг кылдыр делгеп каан. Маңаа ында улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери база чоруун салдарын чедирип турар.

Аңаа келген садыл алыкчы ижкинге баранынарны экизи, шыңаргылы, көрүштүг херек болгай. Ол оны садыл алгаш, баранынар чанында турар садыгжыга өөрүп четтиргенин илередир. Оон холда тутқан хөйлеени, бөргү, ийии садыл алыкчыныи олгунга, үрүүнга, дүмажынга тадаржыр, эптиг белүүн дээш, инда контролёрдар черле шудургу ажыладап турар.

— Чүгле хөй-ниитичи контролёр эвес, садыгжы кижи болганында үрүүлараа тааржыр, амгы үениң ийии-хевии садыл алыкчыларга чедирер деп соруулагыл мен. Бо үеде амыдыралын шапкыны-биле хигжүү, улуг улустуң хамаан чок, бичии кижилериниң хереглери улгатқан болдур ийин. Бараанарның ассортиментизи хөй. Магазинге кирген садыл алыкчы бүрүзүнүң сеткилинге тааржыр хереглээн бараанын саткаш, ам чорудар үжүрулүг бис. Кандыг-бир кижиниң айтырган хеви чок болурга, биске дыка эвчок. Ынчангаш болбайн канчаар, од кижи дараажында бистиң магазинивисче бээрда, «ол бараан бар ирги бе, алы чок ирги бе?» деп көрүп, оларга доктаамал дузалыг чедирген. Иниттиниң малынга чем белеткээр үеде оон учет-отчёдун шын тургузар дээш хынаалдазыны беш хонган-па чорудун турган. Кызыл Болдуй-оолдуңа Монгуш удурткан улусчу контролёрлар белеткээн мал чемнигге шын хемчеел түүнү үндүрген. Чамдык сараатгарның хемчээли муринда үчүткә киргенинден эвээжээн, Чикчап Монгуш удуртқан бригаданың белеткээн сигенинден 60 центнер четпес болган. Оны халаска чедир кылдыртқан. Мындыг чижектер оске-даа бригадаларга тургулаан.

Ыланғыл Дүвүренде хойжу бригадазын төвүнде белеткээн 10 тонна сараатка камгалал кажаа кылдыңмаанын илереткеп, кылдыктыган. Сыын-Чүректе хойжу бригадазының чамдык малчыннары Кара-Тал деп черге кескеш болуп хоннаанзаа сигенин чижек хемчээлбиле үчүткә киирген, 55 үүлү хоннаанын кыштагларже соортөнейн, ол-ла черинге арттырып каап турганын улусчу контролёрдар илереткеп. Оларны кыштагларга чедиртпин, үчүдүн ыын тургускан. Шээр малдың үүлү үүлүг.

«Детский мирниң» ишкинге кире бооргө ары-сыңыг, баранынарны чаңгыс аай, көрүштүг кылдыр делгеп каан. Маңаа ында улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери база чоруун салдарын чедирип турар.

Аңаа келген садыл алыкчы ижкинге баранынарны экизи, шыңаргылы, көрүштүг херек болгай. Ол оны садыл алгаш, баранынар чанында турар садыгжыга өөрүп четтиргенин илередир. Оон холда тутқан хөйлеени, бөргү, ийии садыл алыкчыныи олгунга, үрүүнга, дүмажынга тадаржыр, эптиг белүүн дээш, инда контролёрдар черле шудургу ажыладап турар.

— Чүгле хөй-ниитичи контролёр эвес, садыгжы кижи болганында үрүүлараа тааржыр, амгы үениң ийии-хевии садыл алыкчыларга чедирер деп соруулагыл мен. Бо үеде амыдыралын шапкыны-биле хигжүү, улуг улустуң хамаан чок, бичии кижилериниң хереглери улгатқан болдур ийин. Бараанарның ассортиментизи хөй. Магазинге кирген садыл алыкчы бүрүзүнүң сеткилинге тааржыр хереглээн бараанын саткаш, ам чорудар үжүрулүг бис. Кандыг-бир кижиниң айтырган хеви чок болурга, биске дыка эвчок. Ынчангаш болбайн канчаар, од кижи дараажында бистиң магазинивисче бээрда, «ол бараан бар ирги бе, алы чок ирги бе?» деп

ХАЖЫДЫШКЫННАРГА ЭПТЕШ ЧОК

Иргит Намчылова Декабрь Бай-Гайгадан амыдырал-чуртталгазының аайы-биле 8 чыл бурунгаар Кызылче чедип келген. Ол аңаа база иденкейлиг контролёрларның бирээзи турган. Кызыдың «Детский мир» магазининге ол ажыылай бергеш, оон коллективте өөрү Декабрьның ажыл-херекке хамаарышкыннарын, принципиалдың эскерип каапнар. Удаазында ону улусчу контроль болуунуң кежигүнүне сонгуп алганнар.

Садыгны кижиниң дарыысалгазы бедик, негелде база улуг болгай. Ону Иргит Намчыловна ыяк билир. Бодунуң хой-ниити ажылынга бердингенин, четчестерни чайладыр дээш оон быжыг туруштуун оон чүгле өөрү эвес, садыгга келген садыл алыкчылар база эскерип турган. Декабрь будуүнден ыңдыг кижи.

Ийи-чангыс ак сеткилдиг эвес кижилер складка үр чыдып, үези эртип, эргижирей берген баранынарны безин садыгже үндүрерин ораалдажы бээр таварылгадар турар. Аңаа Иргит Декабрьның киржилгезии-биле хынаалда кылган контролёрлар эрестинг ажыылдан, үреглеп ийикпе, азы ажыглаттынмас хире баранынарны дорзан илередип экээрлер.

Ол ээзи-биле беседалажып чугаалажып олура мынча дейдир:

— Чоокта чаа чүве. Бистиң магазинивиске бичии ооллар хөйленгери экелди. Баштай көөрүвүске хөй-ле дуруг хептер болду. Даштындан көөрге холуур хире чүве чок, харын-даа чамдык кижилер «Че-зе, оон дуруун чазып турган канчаар, үүлээн алыылыңар» деп турду. Мен база улустуң аайынга кире бер часкаш, бичче-ле болза хүлээп аптар частым. Черле чүвени канчан билир дээш, бир дуругну чазыптарывыска, ортуундында бир кезек хөйленнерни курт чип калпкан болган. Бистиң киирген медээвис ёзугаар ак сеткилдиг эвес чоруу дээш бүрүүлүг кижилерге административтиг чүрүм-биле чогуур хемчегни хүлээткен.

«Детский мирде» улусчу контроль бөлүүнде 7 кижи бар. Оларның шүүтүзү бо хой-ниитичи даалгазыгга ак-сеткилдиг. Белүктүң удуртқучузу Нонна Степановна Локоновна база ол дугайында дугаалап, ол идекейлиглеринең адын алады. Ынчангаш Н. Голобородько, И. Бухтуева олар хамааржыр.

Ол коллективтиң контролёрлары бо кварталда дөртен хире үлүг, бичче хынаалданы кылып, хой-хей хажыдышкыннарны чайлатканнар. Ол дээш «Кызыл-садыгның» улусчу контрольдуң кол бөлүүнден каш удаа шаңналдарны алгүлеген -чижээй оскелерге көрүскеннер. Бо чаагай ажыл-херекке И. Декабрьның киирген

Кызыдың ийнги автотранспорт бүдүрүлгеннде улусчу контроль бөлүүнде беш сектор тургустунган. Ында ниитизи-биле чээрби кижи кирип турар. Олар автомобильдериниң техниктиг хайгаралын, үредиишкин чок ажыглаарын, социалистиг ончу-хөреңгиин камгалаарын контрольдап, бүдүрүлгө планнарын чедиишкинниг күүседирине боттарының толелеттиг үүлүн киирип турарлар.

Автобүдүрүлге черинде А. Арчумаев, И. Галочкин оларның удурткан секторлары эки ажылдап турар. Олар хынаалда болгаш соонда хуудустарыны үндүрүп, оон түңнедерни кылып турар.

ЧУРУКТА: улусчу контролёрлар (солдаг талазындан оң талазынче) И. Маналов, А. Арчумаев болгаш И. Галочкин олар хынаалда соонда хуудус үндүрүп турлар.

А. ЗАЙНЕВТИҢ фотозу.

„КОЖАЙЛАР“

Дүрүгүр-дүрүгүр бедик шоргай хажыларга хүрээлектеп дескеп черде бодеп ог бүүрүүтүң коступ, оон элеп бергеп ыяк, дежик хоолайындан кок ыы шойлуун үңүп тургулаар. Оон хой кезии тонуунуң ойбак-дежик черлериндеп, ковуук моңкап, шогжегер дүктер үштүгүлдеп бергеш-ле, ажыг бода малды азыраан, колхозсовхозтуң одар-белчиириң саза бастырып орар.

Барыын-Хемчиктиң Хөндеп, Ак, Алаш ол мичаар ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн, от-сигенин забек кадыр-берт, ырак-узак черлерде, шаандагы ышкаш, хуузунда кешкүн байдалдыг чүрттан чоруур «Самдар-Кожай» ыпкаптар база бар. Хамаатылардың хуузунда: тудар-малдының хемчээлиниң дугайында айтышкыныңа кара ожегтор үреп, бажың аппан мал-маганының девиг-биле тамчык харап, хелестенип, ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн, ойлар-чиктер кезип, одар-белчиңер солуп кожуп чоруур кожайлар ол. Ындыг «ырык» кожайларга 8 бодя малдыг, 110 хой, ошкулуг Алыс-оол Монгушту, 105 төөр малдыг Хөвең-оол Сундуйну, 14 бодя малдыг, 214 хой, ошкулуг Адыг Ооржакты хамаарыштыруп болур. Ол ышкаш хоочун кожайларның ниин-иштеп, эдерее байырлыңың күзел-сорулгазын салган ийи-чаңгыс аныяк кижилер барыын-хемчиктиңерниң аразында база-ла бар.

Чижээ, Алаш үнүн чүрттан чоруур Кодүр-оол Сарыглар хыл дээш аныяк эр. Ийнчалза-даа ол 5-6 чыл иштинде ниитиге ажыктыг кандыг-даа ажыл кылбайн, хуузунда 105 ошку, ховну, 5 хире бода малды тудуп, ой-чик кезип тоган чүрттан чоруур. Оодаа бо аныяк кижиниң мындыг оруктуу шилиг алган чыдаганы чүдел дең айтырыг тургустунуп кээр. Оңу бодунуң эрге-ажыыл ниитилелдиниден бедик көөр, чүгле бот-хүүда байымырыңче суңдукан хоптан сеткилге «дужадыкпан». ярын-ыүүр чок чоруук-тур деп санаан болгур.

Мындыг янзылыг бодалды кырган-дижеңиге сылдан алгаш, чырык чаагай күзелче чүткүвейн, ат-алдарын-даа бодаайн, чүгле бажыңы ажыр байымырын орадашкаш, устүнде ады үнгенгерге базала дорт хамаарыштырып болур.

Чоп белен четпес ырак, ядыр-берт черлерде чаптын сыңны берген бо кижилериниң чамдыкшы «Хой мал азыраан каан бурузуус ол бе» деп хоюшуу илередип турар. Хоойлу-дүрүм ёзугаар доктаатқан хемчээл тургүже, чүге бот-хүүда байымырынче үгленган чазый сеткилдиг көргүүл, ниитиниң малының одар-белчиңирин саза бастырын, «ежеледирэ чорукту черле буруу шавар ашаар чыдар.

Совет кижи бүрүүзү-де ниити доктаатқыгаан хоойлу-дүрүмге чагыртыр, ону хажыг чокка сагыыр үжүрүүг-да болгай. Хүүда малды тудар хемчээлиниң талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң түскай доктаадың хүлээп алганнаң бээр бир чыл чедип турар. Оон ынай СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1970 чылдың февраль 23-те үңүргени «Ниитилеге ажыктыг ажыл ыыларындан ойталар, малчыстаачак амыдыралдыг кижилер-биле демиселии күштеалирер дугайында» доктаал база бар...

Хемчээлден ажыр мал тудуп турар, төөлеп хоорук, ажыктыг ажыл кылыысаавас мындыг ийи-чаңгыс кожайлар турда-ла, Хөндеген көдээ Сеңеди үшкү кварталда эът планын 67-де хуу күүсеткеңе чаржыктыг херек. Бо үеткүзе айытпышкан доктаалдарны кошкан күүседип турарын бо факт көргүзүп турар. Маңаа од дезиселдерде турар улусчу контроль органнарының чидиг шиитпирлиг созуу, тодаргай киржилгези база херек аппар. Оон ыңдыда хемчээлден ажыр мал тудуп турар кожайлар-биле демиселии чорудуп, райкүүсков болгаш «Барлык», «Дөң-Терезин» совхозтарының директор черлерге деңге бир деминг шиитпирлиг хеделип көрөө кадыгтыг.

М. МЕРГЕН.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Малга чем белеткээрииң, дужуутту кыска хуусаңа, чидирии чокка ажаан алырыкпыл ыяаныыр оңаалдаарын күүсеңер дээш демиселе ышкаш ажыддың мыдыг ког айтырыглаарын райониуң улусчу контролёрлары холга алган. Ол ышкаш камаалга, ажыыттынмайн турар курлавырларны дидеп тывары, көдээ ажыл-агый машиналарының, ажыл шагының ажыглалыын эжиилерин, күш-ажыдың бүдүрүктүүүн бедидери чижектиг айтырыглаарже киичээнгейни күүтседиргеп.

Бо чугула кампаниялар үезинде чер-черге улусчу контрольдуң 22 тур поступузун тургускан. Аңаа 67 кижини хаара тутқан. Олар дээрге коммунистер, комсомолчулар, партия кежигүнү эвес актывтилер-дир.

Үстүнде кампаниялар үезинде «Хемчик» совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүү (дарга: О. Оюрбак) бодунуң ажыылы идекейлиг-кеп. Контролёрлар рейдилерии, хынаалдаларны доктаамал чорутқан. Илерээн четчестерии чогуур хемчээл алыры-биле партюкомче, совхоз директориязынче улусчу контрольдуң кичээнгей салган кол ажыылдарының бирээзи.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күүгүнге салдарының талазы-биле планныг оңаалдаларыңа белеткеңир талазы-биле ажыылдарга районнуң улусчу контролёрлары моон-даа соңгаар үдүүн киирер.

В. ЧАДАМБА,
Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Куйбышевтиң ужар чүүл заводу хоорайның мурнакчы-будуруяге чери болур. Самолят тудуячуларының коллективи бүдүрүлгениң технологизиязын сайзырақгаймыдар талазы-биле улуг ажылды чорудуп келген. Бүгү цехтерде продукцияның бедик шынары, күш-ажылдың будуоүкчүлүүн бедиери дээш чарыштың калбартнан. Заводтуң будуруп үндүруп турары ТУ-154 деп реактивтиг самолёттар умудукчу шынарлары-биле улуг сураглыг. Автоматика, электроника, башхарылганың чаа деригелери оларга нарын метеорологтуг байдалдарга ужар арганы берген. Оя чалгынныг нирабльдер биспиң чуртувустуң болгаш социалистиг еске хей күрүнелериниң агаар оруктарында умудуп чоруурлар.

ЧУРУКТА: заводтуң чылпа цехинде.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЛЕНИНГРАД. М. И. Калинин аттыг политехниктиг институттуң инженер гидрология болгаш гидротехниктиг тудугжуларының чагыы-биле орук участокторлуның шинчилеп чорудуп турар. Келир үениң оруунуң девискээринде Нюжки дээр даг хемниң моделин институтта тудуп кылган. 50 ажыг дарбелчин метр шолдуг ол модельге хем унунуп чамдыкшы довурак-биле дуглантарга, хем суунуң агымының кайы хире дүргелей бээрни, чүү хире сугну чарыгдавырын шинчилеп турар.

Институт шинчилээшкиннериң дугуржулгада хуусавадан бир ай мурнай доозарын хүлээнген.

ЧУРУКТА: инженер гидрологияның кафедразының улуг инженери В. Г. Сяликов (солагай талазында) болгаш гидротехниктиг тудуг кафедразының инженери А. Е. Андреев олар магистральдың унунуп моделиниң аэродинамиктиг шинчилеин чорудуп турары.

И. САБАДАШТЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы)

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИСТИГ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ГАВАНА. (СЭТА). Улус эрге-чагыргазының муниципал органнарының Кубаның төөгүзүнде башкайгы бүүлүг демократтыг соңгулдалары бүгү улустуң байырлалы болган. Балыкташкынының октябрь 10-да болган 17-де болган ийи хонуунуң түңнелинде чурттуң шупту 169 муниципалитединиң улус эрге-чагыргазының муниципал ассамблеяларының 10.725 депутадын соңгаан.

Соңгулдалар кайчаар-даа авыкон улус политиктиг подругуушкынүнүң байдалынга эртикеп. Колдуг хей шуруузу — коммунистер болгаш комсомолчулар болуп турар ажылчын ажымның, күш-ажылчы тараачыннарының, интеллигенциниң ам эки төлевилекчилери дээш, боттарының бадылаашкынының бербиталп. Кубаның хамаатылары Коммунистиг партияны долгандыр боттарының мык сыры маттыжынның бүзүрелдээ-биле коргусаан.

«Соңгулдаларга белеткел болгаш бадылаашкынының чорудулгазы бистиң улустувустуң революстуг бүзүнүң болгаш туре-кирүттүүнүң шинчеш хевээнин, ооң политиктиг медерелиниң бедик деңгелин бага катап бадыткаан» деп, Кубаның Компартия ТК-ының Политбюро кежигүнү, национал соңгулда комиссиязының даргазы Блас Рока СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медегленээ. Бадылаашкынының бирги болгаш ол шыкаш ийиги эээчижинге бүгү-ле дайындатыпган соңгукчуларның 95-тен ажыг хуузунуң кириишкенин онза коргузүглүг болуп турар деп, ол онзалап демдеглээ. Кубаның дайынчыларының, хамыктың мурнунда ТРЭ-ниң болгаш ооң агентуразының агрессиян семэшкиннериниң чүүлүн ажылчы чоннарының шак шинчаар харылаан. Соңгулдалар болгаш оларның түңнелдерин — революстуг чавлап алышкынынарны камгалаар, социализмниң болгаш интернационализмниң оруубиле бурунгаар бижыы-биле чоруур деп онзалаан. Кубаның дайынчыларының, тараачыннарның база ус-тывыпчыларның экономиктиг туруптарын сулаарадырыгга, улус буржуазиязының артык эргелери хевээр арткан турда, ажылчы чоннарының сэдын адыр аргаларын кудуладырыгга чедирер деп, чөөн үзеллиг партиялар айытнан.

Чазакка бүзүревезиниң резолюциязын саналдаат база ооң «бижыг намналга» планын хүлээп көрбейн. Национал хуралда чөөн үзеллиг партияларның депутаттары чүүлүүн экономиканың Франциянның чөөн үзеллиг күштериниң эвилелиниң идеп үндүрген программазында көрдүнген тургузукчу реформаларның болгаш национализациянның комплекснин боттандырарының аргазы-биле амгы берге-лерден үштүп ап болур деп, онзалап демдеглээнер.

Соңгулда комиссиязының дыңнадыы

БЕРЛИН. (СЭТА). Улус палатазынга, депутаттарның округ хуралдарынга, а ол ышкаш Улут Берлининиң депутаттарының хоорай хуролынга октябрь 17-де болган соңгулдаларының түңнелдериниң дүгайында ГДР-ниң соңгулда комиссиязының дыңнадыын ында ыарлап үндүргеп. Дыңнадыг бүүлаар - алырга, бадылаашкынга 11263631 соңгучу азы бүгү бадылаар эргелиг кижилериниң 98,58 хуузу киришкен.

ГДР-ниң Национал Фронтузунуң кандидаттары дээш 11247243 кижи бадылаан, ол болза бадылаашкыннарда киришкеннериниң 99,86 хуузу болгаш.

Соңгулдаларның түңнелдерин ГСЧП-ниң IX съездизиниң хүлээп алдынган тайбынның болгаш социализмниң политиказын моон соңгаар-даа чайгылып чокка күүседиринге ГДР-ниң хамаатыларының шинтпирлиниң дугайын хөреңнээн деп комиссиниң дыңнадыында демдеглээн.

РУМЫНИЯДА ЭНЕРГЕТИКА ХҮНҮ

БУХАРЕСТ. Румынияга энергетика хүнүн калбаа-биле демдеглеп эртинген. Ында энергетика үлетпүрү болза социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының үрет-түнелдиг кады ажылдажылгазының тодаргай чижээ болуп турар. Чуртту электрификастазының баштайгы шаавы хүлээп алган 1950 чылдың октябрьге чедир Румыния чылда түүле 2,1 миллиард киловатт-шак электроэнергияны будуруп тургаи, а ам 54 миллиард киловатт-шак болуп турар.

Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчээ-биле Дунайда тудуп тургускан «Демир Хыкиткер» ГЭС безин ам республикага чылда беш миллиард ажыг киловатт-шаиты берип турар.

А. Нетонуң чугаазы

ЛУАНДА. (СЭТА). Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияже албатының аян-чоруунуң доозулгазының соонда Анголаны хоставы даап улусчу шинчээшкинниң даргазы, АУР-нуң президентизи Агостиньо Нето ында ээп келген.

Ээп келгенинин соонда ынаймылалдың ажылчы чоннарының массалыг митингизинге түүле чугаалаан, бие ийи акы-дүүмалышкы социалистиг чурттарга чораан бис, анаа түрүктүң ханызынган база ооруштуулуг-биле бистиң хүлээп алган деп, ол медеглээн. Совет Эвилелиниң чорун тура, совет интерниң талазындан амгы үеде бистиң чурттап эртип турар бергелерибисти долуу-биле биларин көрген бис. ССРЭ биле АУР-нуң аразында ат салган документилер бистиң бүгү улустувусна болгаш бистиң чурттувустуң келир үезинге кончуг улуг ужур-дузалыг болуур.

Хоставгалыг ийи дайынның үезинде ангола улус Совет Эвилелинден аян-дүүмалышкы дузаламчыны үргүлүү ап келген деп, А. Нето онзалап демдеглээн. Ол дузаламчыны ол ам-даа ап турар. Биске Куба болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының ооруштуулуг-биле биларин көрген бис. ССРЭ биле АУР-нуң аразында ат салган документилер бистиң бүгү улустувусна болгаш бистиң чурттувустуң келир үезинге кончуг улуг ужур-дузалыг болуур.

Хоставгалыг ийи дайынның үезинде ангола улус Совет Эвилелинден аян-дүүмалышкы дузаламчыны үргүлүү ап келген деп, А. Нето онзалап демдеглээн. Ол дузаламчыны ол ам-даа ап турар. Биске Куба болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының ооруштуулуг-биле биларин көрген бис. ССРЭ биле АУР-нуң аразында ат салган документилер бистиң бүгү улустувусна болгаш бистиң чурттувустуң келир үезинге кончуг улуг ужур-дузалыг болуур.

ССРЭ-ге болгаш Болгарияга аян-чорук үезинде бистиң делегацииыстың нежигүннери хей солуу болгаш ажыктыг чүүдерин көрген, ону Анголага чаа амыдыралды тудуп тургузарының хөреңнге ажыглаар деп, Анголя күрүнелиг баштыңы демдеглээн.

ФРАНЦИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ ХУРАЛЫНДА

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Есиповичиниң дамчыткаяы болза: Францияның Национал хуралынга октябрь 19-тан 20-же дүнезинде чазакка бүзүревезиниң талазы-биле резолюциягга бадылаашкын болган. Ону чөөн үзеллиг күштер эвилелиниң партияларының — ФКП-ниң, Социалистиг партияның болгаш Чөөн үзеллиг радикалдар шинчээшкинниң депутаттары киирген.

1976 чылда бюджетке оскерилгелер дугайында хообілу телевилелиш парламентиге чугаалажын көөру-биле холбаштыр ол резолюцияны саналлаап. «Инфляция-биле демисел болгаш экономиканы экижидер талазы-биле чазак планының» бир кезии ол болган. Бүзүревезиниң резолюциязы дээш 181 депутат бадылаан. Ол резолюция чогуур 242 бадылаашкынны алдаан болганда, ону хүлээп алдынмаан деп санаан.

Шинчээ-даа бадылаашкынның түңнелдери чурттуң мурнунда турып турар социал болгаш экономиктиг чидиг айтырыгларны чок кыдын шыдавааи.

Франция 1974—1975 чылдарның хаяы кризизиниң уржуктарындан ам-даа онгарлып шыдавааи, будуруглениң деңгели 1974 чылдың коргузүглериниңден куду болуп артпышаан.

Экономикада чаңгыс черге таптаашкын ССРЭ үзеп чылдың иштинде турып корбээн ажыл чок чоруктуң озулдезинге чедирген. Амгы үеде чуртта ажыл дилеп чоруур 1,3 миллион кижи бар.

Калбаи хереглелдиң барааннарыгга ертектер чайгылып чокка озуп келген. Франциянның Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының сан-медальдер-биле алырга, соолгу он ийи айларның иштинде ертектер 12,7 хуу өскен. 1972 чылдың январьдан 1976 чылдың сентябрьге чедир ертектериниң иштин озулдезин 178 хуу болган, а ол-даа чылдарының иштинде эъп-чем продуктуларының — 185 хуу өскен.

Чылда 18 хуу чедир дүрген озуп турар инфляция хаяы сагышсыралды болдурган.

Ындыг байдалдарда «инфляция-биле демисел» чазак планы ол айтырыгларның кайызын-даа шиитпирлевейн, чүгле ажыл чок чоруктуң озулдезинге, тараачыннарның база ус-тывыпчыларның экономиктиг туруптарын сулаарадырыгга, улус буржуазиязының артык эргелери хөвээр арткан турда, ажылчы чоннарының сэдын адыр аргаларын кудуладырыгга чедирер деп, чөөн үзеллиг партиялар айытнан.

А Л Д Ы Г Ы БЕШ ЧЫЛДА

ПРАГА. Бо беш чыллың (1976—1980 чылдар) дургузунда Чехословакияга барыкла 90 улус будуруглени болгаш индустрия объектилерни ажыглалга киирген турар. Машина тудуунда, металлургияда, энергетикада, химия, чиик болгаш аян-чем үлетпүрүнде чаа күүдерни дүргени-биле ажылдалга киирериниче оны ниченгейин салып турар. Алдыгы беш чылда капитал тудуга 800 миллиард ажыг крон акша күрүне хереглиниң чарыгдаан турар.

Идролуг энергетиканың индустриялдыг баазазын тургузарын республикада бир дүгаар тудуг кыдыр чарлаан. Пльзеньде машина тудуунуң В. И. Ленин аттыг «Шкода» каттыжымышкымында АЭС-ке хереглээр атоммуг реакторларның күүлүг дегин күүсеиишкиннин-биле дериг тургузуп турар.

Кедизинде барып «Шкода» социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттарынга атоммуг электростанцияларыга хереглээр реакторларны, турбиналарны болгаш оскеда технологтуг дериишкиннерни бээр кол будуруге эпаар.

Кады ажылдажылганың быжыг үндезини

БЕЛГРАД. (СЭТА-ның корр.). Октябрь 20-ниң хүнү Югославияның төөгүзүнде онза чери эвилээ. 1944 чылда ол түн Совет Армиязың болгаш Югославияның улусчу-хоставгалыг армиязының кады демисежип турган дайынчызары каржыдошкун тулчуушкыннарының сөөнда гитлержи эжелекчилерден Белградты хоставнар. Ооң чурттакчылары мадыр хостакчыларны улуг оорушчу-биле утказнар. Ол хүнүң Москва артиллерия салютту-биле демдеглээн.

Хоорайны хостаары даап аны-тыныы берген совет болгаш югослав дайынчыларның дугайында тураскаал белградчыларның чүрээнде кезээ-моңгеде дириг арткан. Оны гранит тураскаалдарда моңгежиткен. Оларның чанында кезээде чечектер салып каан болур.

Дайын соолгудеги чылдарда югослав пайысыал танытыымас кылдыр озуп, кончуг чараш болуу берген. Ооң хей районнарын архитектуранын чаа ансамбльдери каастаан.

Социалистиг хөгжүлдениң чылдарында Белградтың ажылчы чоннары амыдыралдың бүгү талаларынга улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. Дайын мурнундагы үе-биле деңгээрге, хоорайда үлетпүр будуруглени 18 катап өскен. Амгы беш чылда Белградтың будуруглег черлери продукцияның иштин хемчээлин 11 хуу немей өскүрер. Чурталга фондузу элээн улгадыр.

Совет болгаш югослав улустар фашизмге улуг иштин демисел дугайында тураскаалды камнығы-биле кадагалап чоруур. Ол демиселдиң үезинде тургустуунган болгаш быжыккан ийи улустарының пайыралы улам быжыгып, чаа утказ-биле долгуунган.

1971 чылда СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Югославияга ааи-чоруунуң үезинде ат салган совет-югослав медегелдиң беш чыл болган соон бо, чылын демдеглээн. Ол документ ССРЭ биле Югославияның аразында бүгү талалыг харылааларыны улам ынай калбартырынга быжыг үндезин болган.

Экономиктиг база техниктиг кадың ажылдажылга дүргенибиле хөгжүп келген. Эрткен беш чыл-биле деңгээрге, чүгле бо беш чылда ийи чурттуң аразында барааи саарылгазы ийи ажыг катап озер. Югославияның улус ажыл-агыйының кол адырларының будуруглег черлерин тузарынга база чаартың кымыгынга совет техниктиг дузалажчы экономиктиг харылаалаарының хей янзы хевирлериниң аразынга коску чериң элээн. Оларның аразында Смедеревода болгаш Зеницада металлургия комбинаттары, чыл бүрүүзүнде демир рудазын 2 млн. тонна чедир казып турар «Омарска» рудник, ниити ачүзүг 2,4 млн. киловатт, оналга-биле ажылдаар электростанциялар бар.

ССРЭ биле Югославияның улустарының аразында пайырал болгаш кадың ажылдажылга чыл келген тудум быжыгын база хөгжүп келген. Быжыгып турар харылааларның чаа чижээ болза октябрьның тоончузүнде Югославияга ажыттынар «Совет культураның хүннери» болур.

Г. ПОЛЕГАЕВ.

БАНГКОК. Мурнунда шериг диктатор чораан Таном Киттикачонмуң Таиландыже эки келгенинге удураанын, Таиландының сес университеттериниң студентилери өөреникейн баргинар. Бангкоктуң төп кезииде турар Таммасат университединиң хей муң шилдиг митинг болган. Ооң кирижинчилери 1973 чылда студентилериниң чыгаалдарын боолаанынга болгаш 72 кижиниң өлүрериниге бурулуг, мурнунда диктатор чораан ол идегеттиг чурттан үндүр шөлүүрүп негээн.

Ок-боокну ажыглаан, полиция студентилериниң эдлеп алгаиы Таммасат университединче база булгаш кирген. Демисел үезинде ооп-оп кижилер өлүрткен, 200 ажыг кижи балыгаткан болгаш 300 ажыг кижиниң үдүп хоруудаан.

ЧУРУКТА: полицияның өлүрүчү хорууга таварышкан кижи.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Киев — делегейниң чараш хоорайларының бирээзи

Оңгу беш чыл планының чылдарында Украин ССР-ге ниити шолу 97 миллион ажыт дарбелчин метр чурталга бажыннарын тудар. Ол чорук ам-даа 8,5 миллион кижиниң чурталга байдалдарын эжиждер арганы бээр, тодаргайлаарга республиканың алдыгы чурттакчы бүрүзү чаа квартираже көжүп кирер.

Республиканың пайысыалында чурталга тудуунуң айтырыы канчаар шиитпирлеттиишип турарының дугайын ашыкчы чоннар депутаттарының Киев хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы Владимир ГУСЕВ ПМА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан:

— Дээн мурнундагы 1940 чылда Киевке чеже хире саннығ квартира турган болдур, ол хире саннығ квартираны төскү беш чылда тутпаи бис. А ол үеде хоорайның чурталга фондузу 6,5 миллион дарбелчин метр турган. Ам чурталга шолу 26 миллион дарбелчин метр четкен. Тудугнуң темпилери база дүрген озуп орар: хоорайга 20 минута санында-ла чаагайжыды тутунган чаа квартира, а хонук санында-ла 80 квартиралыг бажын кестүп кээп турар.

Чурталга тудуунуң планнарын Киевти хөгжүдеринниң болгаш чаартты тударының кол планы-биле бүрүн дүүштүрүп турар, ол планны Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүдели 1967 чылда бадылаан. Үк план хоорайның перспективазын бо үүс чылдың төнчүзүнге чедир тодаргай турар.

Киевти хөгжүдеринин үндезинде коммунистиг келир үеним хоорайы бойдуска чөөк болгаш чараш көрүштүг болур ужурлуг дээрзинин дугайында изеа киргеп. Ында дүүштүрүлгени аимдырарга боттандырып четтикеннивиске чоргаарланып турар бис. Бир эвес Киевти бедиктен көөр болза, чаа чурталга массивтери нургулайында-ла арга-ыяштыг черлернин азы паркталарын чанында бедип үнгүлээнин болгаш ол чорук хоорайның ниити хевирин бичии-даа үревейн турары каранка кестүп келир. Чүгле ийи чижек. Украинаның пайысылалының соңгу жылында Оболонь дээр чурталга массивин тургулуп турар, анаа барык 200 муң киевчилер чурттаар. Ооң квартилдары Днепрнин болгаш киевчилериниң дыштанылгазының ханыкшылдыг черн — Нуша-Водина арымның аразынга чаттылып чоруттар. Шак ындыг улуг чурталга массивин Днепрнин солагай талазы эриинде база тудуп турар. Ооң чоогунда Улустарның пайыралының парыгы бар, ол 500 гектар шолду эзлээн. Киев бегүн чурталга тудуунуң темпилериниң-даа, хемчээлиниң-даа талазы-биле чуртта кол черлерин бирээзин эзлеп турар.

— Социал план талазы-биле алырга, ол чүү болуп турарыл?

— Ол чул дээрге, чаңгыс чылдың дургузунда безин 80 — 90 муң киевчилер чаа квартираларже көжүп кирер дээнидир. Ооң анызыа, түс-түс коммунал квартираларже көжүп кирбишаан, чыл бүрү 40 муң чедир кижи боттарының чурталга байдалдарын эжиждип алып турар. Чүгле соолгу он чылда безин хоорайның миллион чурттакчылары түс-түс квартираларже көжүп кирген. Амгы беш чыл планының чылдарында ам-даа чартык миллион кижи чаа квартиралар алыр.

Киев ам Украинада эң-не камналгалыг чурталга бажыннарын тудуп турар ол фактыны онзалап демдеглеве чогуур. Тудутта индустриалдыг мурнакчы аргаларны иештеретиишкинден ону чедип ап турар. Чижээ, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКПнин XXV съездизиниң делегады Иван Бушма удуртқан комплекстиг монтаж бригазазының коллективи чаа серияның бажыннарын тударын чуртка бир-ле дугаарында шинчээдип алган. Ол дээрге эжиттинген планнаашкынныг, чараш фасадтыг бедик бажыннар-дыр. Ындыг бажыннарны чаа, дешшилгелиг материалдарны ажыглаан улам калбак хемчээлиг элементилерден эптеп турар. Ол бажыннарны бисте дүрген, чиик ертек-үнелиг болгаш чараш көрүш-шинчилиг, шынарлыг кылдыр тудуп турар. «Тергиин эки телевилелден тергиин эки бажынчер» деп эгелээшкин Киевте төрүттүнген. Ооң алыс уткалй — тудуп турар объектилериниң бедик шынарлыг болуруй хандырары. Ам Украинавын бүгү тудугжуларының боттарының хүлээлгезин кылдыр санай берген.

— Делегейниң ең чараш хоорайларының бирээзи болур алларны чедип алган болуруун онзагай көрүштүг шинчизин мынаыг күженнивискиниг тудугнун уламыидан Киев чидириптес пйнеи?

— Бичии-даа чидирбес. Чаа чурталга массивтери азакок чараш шинчилиг. Хоорайның эрги кудумчуларын, оларның аразында Крешатикти-даа чаартырын уламчылап турар бис, ол улам чараш болуур. Кожүрер эрги бажыннарның орнунга шилди, алюминийни, гранитти болгаш мраморну калбаа-биле ажыглап турганы, чаа бажыннарны тудар бис.

Ынчалзажок Крешатик келир үеде хоорайның карактыс төвү болуур аргазын чидиргптер. Киевтиң солагай талазы эрик кезиимге ооң ийиги төвүн тургузар ажыл ам безин чоруп турар. Анаа администрativtиг бажыннар, эртем-шинчилел институттары турар, садигның болгаш социал-амыдыралдың албан черлериниң будуп комплекснин озуп умер. Мун көрүкчү кирер олуттуг хөгжүм-шии театрын бала тудар бис.

Бегүн Киев 780 дарбелчин километр шолду эзлеп турар. Ол хей бе азы эвээш бе? Кончуг хей. Чижээ, бегүн Киевтиниден ийи катап хей, 4 миллион ажыг кижи Ленинградта чурттап турар болгай, шынаарга ол 680 дарбелчин километр шолду эзлеп турар-дыр. Бүүн чартык муи дарбелчин километр шолдуг Лондонда 7 миллион ажыг кижи чурттап турар. Оске улуг хоорайларбиле деңгээрге, Киев ыяка таарымчалыг байлалга турарыы ооң илден-дир. Бистс терең суглуг Днепр агыы чыдар, хоорайның чурталга районнарының аразында чаттылган хей санныг парктар бар ол фактыны кичээнгейге алыр болза, ол таарымчалыг байдал улам көскү апаар. Киев арга-арыг-биле хурзалеттиишкинген. Киевтиң кижи бүрүзүнге 350 дарбелчин метр ногаан олуртулгалар онаажыр.

Киевтиң чонунуң ковудээшкини колдуунда-ла ооп иштики немей чаттадезиниң күселибиле болур. Демографтарның санаалгалары-биле алырга, бо үүс чылдың төнчүзүнге чедир ол 3 миллион кижи чедир өзер. Ынчан ийи миллион кижи ол талакы эриккс, а миллион кижи солагай талакы эриккс чурттаар.

— Ынча хей кижиниң болгаш хоорайның будуруглегериниң хей санныг хереглелдерия хандырарынга Днепрнин суу четчир бе? Ол база социал айтырыг болгай.

— Ам киевчи кижи бүрүзүнге хонукта-ла 0,6 кубометр суг онаажыр турар. Ол ортумак көргүзүг-дүр. Кижиге-ле ең хей — кубометр суг онаалтырар көрүзүг салып турар бис. Ам-даа ийи суг ламчылыгазын тудуп турар бис. Оларның бирээзи сугну Днепрден, а бирээзи — ооң адыры Десналан бээр.

Хоорай транспортун улам хөгжүдер улуг ажылдарны оңгу беш чылда чорудар. Киевчилер дүрген чорукчуг трамвай алыр. Метрополитенниң ийиги валчаанын бирги участогу ажыглалга киирер. Магазиннерниң, эмнелге, хандырызга болгаш оске-даа албан черлерининя четкизи дыка калбадар. Хоорайны долгандыр эртер улуг орукчуя тудуу эгелээн. Долгандыр турар бойдустуг кангалаарының хемчеглерин калбак хемчээлдерже чорудуп турар. Украинаның пайысылалынга чаа парктар, сегерлектер кестүп келир. Допчузу-биле чугаалаарга, Днепрде хоорай улам чараш, чаагайжыды түүгүнгап турзуп, а ооң чурттакчылары чурттаарынга ам-не эптиг, эки байдалдаатыг болзуп ында бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Алексей ТРОЦЕННО.
(ПМА).

Чылдар болгаш кижилер

КАШПАЛДЫҢ ОГЛУ

МАГАЛЫГ КҮС

Башпал, Үрбүнүң кадыр дагларынга шаг-шаандан тура кожуп-дужуп, аныал-меңнеп чораан анчы Чыргал-оолдуң оглу Шулуу Саттың дугайын чугаалаар дээр болза, класывыстың өөреникчилериниң дугайында черле чугаалаар апаардыр.

1944 чылдың күзүү онзагай күстериниң бирээзи болган. Түс-түс кожуннардан бистерни ортумак эртем чедип алыш дээш Кызылдыва чорудупкан. Бай-Тайгадан, Барыын-Хемчиктен, Чөөн-Хемчиктев, Өвүрден, Улуг-Хемден, Бии-Хемден, Тес-Хемден, Тожудан бээр чыглып келген оолдар, кыстар Кызылдың № 2 школазынга өөренип кирген бис.

Ол чылдың күзүн кажан-даа утпас мен. Ол күзүн төрээн Тывам Совет Эвилелиниң улуг ог-бүлезинге бактаап кирген. Эртемниң шыпшык бажын чедип алыр улуг орук ажыттынган. Ол күзүн Совет Эвилелиниң хамаатылары болган бис. Инчан Шулуу Сат-биле танышкай мен, чангыс столдуң артынга кожа олурдувус.

ӨӨРҮМ КОНЧУГ

Кожуннардан чыглып келгилээн сургуулдарны бир класс кылып каан, чүге дээрге орус дылга хирелиг болган бис. Кызылга чеди класс дооскаш бир дугаар класска өөренип кирген. Сөөлүүредир, үш чылдың шүүрү бооп чорда, бир чамдыктарывыс хуштунгуллуп бергилээн, арткан оолдар, кыстар чангыс класска кады кичээлдеп турар апарган бис. Ам бодап чоруурумга, класывыстың адын сыкпайн-на чораандыр бис. Башкывыс Алексей Мокур-оолович Белек-Баир турган. Бистиң аравыстан чангыс-даа доора будалган кижи чок, шуптувус эртем-билигниг, чуртунга, чонунга телептиг бараан болуп чоруур. Н. Н. Тараа, Е. С. Таан-оол, В. Д. Өшкү-Саар, Л. Б. Уйнук-Кара, З. Б. Сарыг-кыс, Б. К. Конга, Г. И. Дарыма — коммунизм тургузукчуларын өөредип, кижизидип чоруур алдар-аттыг башкылар. Бистиң аравыстан журналистер, очулдурукчулардаа үнгүлээн. К. Х. Оргу — национал школалар институдунуң Тыва лабораториязының эртем ажылдакчызы, бир чамдык өөрүмнүң үнүп дыннаваспаа болзумза, оларның өөреникчилери-биле бо-ла ужуражы бээр-дир мен. Бистиң классты элдин медаль-биле дооскан А. К. Чычаан-оол — сөдүн редактору, З. Б. Чаламба — филология эртемнериниң кандидады, эртем-шинчилел институдунуң сектор эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары Б. Б. Чодүк — райкүүском даргазы, Ю. Л. Аранчын — теоту эртемнериниң кандидады, эртем-шинчилел институдунуң директору. Кластывысты моңгүн медальдыг дооскан Шулуу Чыргал-оолович Сат филология эртемнериниң доктору. Ол ам бежен харлап турар.

БУЯННЫГ ЧАГЫГ

1947 чылдың чазы. Улуг-Хемниң чалгыларында кызыл үер болуп мөөреп турда, онгу класстыг дооскан бис. Өөрүшкү, хөгжөшкинниниси чүге деңнээр. Марттың төнчүзүнде чүве. Салчак Калбакөөрекович Тока бистиң школавыска кээп, башкылар-биле ужуражып чугаалашканын утпас мен. Бышкан билигниин аттестадын алганывыс соонда С. К. Тока бистиң өзулал келээвиске база моорлап келген, баар оруувус оңаган, буянныг йөрээлиг чугаалаан чүве.

Ол биске ыяк байырны чедирип, аас-кежиин күзээн, өөредилгени уламчылаарын. Совет Эвилелиниң эң улуг өөредилге черлериниң бирээзинге барып өөренир болганывыстың чугаалаарга бистиң өөрүшкүвүс-даа хөлчок. Сес айның ортаңдан озалдавайн чедип келгиривисти ол биске сагындырган...

Хөочун коммунистиң чагыныга хей-аът киргеш, өөренип чорупкан бис. Ленинград университединиң студентилери апарганывыс ол.

АКАДЕМИКТИ КАЙГАТКАНЫ

Ййи дугаар чылдан эгелээш, чылдың-на курс ажылы бижимир турдувус. Эртем конференциязынга база киржип турдувус. Бир-ле катап ажым Шулуу Саттың тыва дылда кылыг сөзүнүң дугайында илеткели болган. Бистиң удуртукчу башкывыс Владимир Михайлович Наделяевтиң чанында делегейде сураглыг академик Иван Иванович Мещаников кожа олурар болган.

Бир кайгамчык чүве хей кижиниң чыглып келгени. Шулуу Саттың илеткелинге студентилер болгаш аспирантылар чүнүң ужун хөйү-биле чыглып келгенин эки-ле билип шыдавас турган мен. Бир дыннап турарымга ажым академиктиң айтырыынга харыылап турар болган. Ушкү курсчуну академик мактап турар деп чүвени бодап көрүнер даан. Кышкы сессия соонда ажывыс Сталин аттыг стипендиат апарган болгаш 1952 чылда Ленинградтың Күрүне университедин түгле беш демдектерлиг дооскаш, Төрээн Тывазынга чанып келген.

МОСКВАГА НОМУН ПАРЛАТКАН

«Боо чүктепкен-не кижини анчы дивес. Бөрүнүң кежин союп эккелген кижини анчы дээр» деп тайга чыгыг-тут кырганнар чугаалажыр боор. Кижиниң кылган ажылы дораан-на эскертине бээр. 1955 чылда Ш. Ч. Сат «Тувинский язык» деп эртем ажылын Москвага парлаткан. «Тыва-орус словарь» база ынчан парлаттынган. Ол ном профессор Александр Ацольфович Пальмбахтың редакторлаанывыле тускай ном боон үнген. Тыва дыл дугайында дыка хөй ажылдар бижиттинген. Мен ол номну кончуг магадаар мен. Сөөлгү чылдарда Ш. Ч. Саттың «Тыва дылдың шинчээчилериэ», «Амгы тыва литературлуг дыл. Синтаксис» болгаш сөс дылга бижээни «Тыва литературлуг дылдың хевирлеттингени болгаш сайзыраанын» деп ажылдары парлаттынгылаан.

ЧӨРГААРЛАНЫР БИС

«Эки аът эзим байыдар. Эки оол чонун мактадыр» деп өгбелерниң үлегер домаа бар. Салчак Тока «Араттың сөзүн» бижип каарга, Максим Мунаун «Дерсу Узала» деп кинога ойнап каарга, Монгуш Чөрзи дириг амытаннар дүрзүлерин чонар-даштан оюп, сиилбин каарга тываларның алдар-ады делегейге дыргын тарап турар, аңаа сагыш-сеткиливе өөрүп, чөргаарланып чоруур бис.

Бистиң класстың оглу Шулуу Сат 1973 чылдың февральда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырынга филология эртемнериниң доктору деп эртем адын камгалап алган. Ол тыва литературлуг дылдың хевирлеттинип сайзыраанының дугайын эртемденнерге таныштырган. Эртем човулелги Ш. Сатка филология эртемнериниң доктору деп эртем адын тыпсырын чангыс үн-биле бадылаан. Тыва литературлуг дылдың онзагай байдалын, оон сөс-домаанын чаа-чаа хевирлиг апарганын болгаш орус дылдын ачы-дузазын ол эртем ёзугаар көргүзүп шыдаан.

Бежен катап час эрти. Бекён катап күс дүштү. Даглар бажында башкы хар чаапкан. Тываның Алдан-Маадыр аттыг музейиниң чаны-биле кара портфельдиг, бажының дүктеги шала-була бууларып чоруур кижи эртенин-не өртүп бар чоруур. Ол болза студентилерге лекция номчуруу-биле бар чоруур доктор Шулуу Сат-тыр.

Чоруунар чогузуун, үүленер бүтүн!

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ЧУРУКТА: Ш. Ч. Сат студентилери-биле кады тур.

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН...

Шыдыраа

Кызыл хоорайның чемпиону ат дээш чоруп турар маргылдааның чедиги салыы доозулган. Элчегліг оонда республиканың каш лакпыр чемпиону чораан Николай Шишигин шыырак шыдыраачыларның бирээзин Чыртак-оол Оюн-биле таварышкан. Салыг төнеринче чоокшулап орда, ноянын солуп четтикпээн-даа болза, Оюнуун туружу элээп тзарымчалыг байдалга турган. Каразы-биле ойнаан Шишигин ужуражылганын түннели нарындан кел чыдарын билгеш, хайым саналарга. Оюн аңаа чөпшээрешпээн. Ынчалза-даа ол шала сөөлүүредир, частырыглыг коншак көштер кылгаш, Шишигинге уттурган.

Х. Ондар бодунуп эң чараш салыгларының бирээзин чедиги салыгга ойнаан. Оон удурланыкчызы хоочун шыырачы М. Бичө-оол бо удаада Вена салыгның эте көштеринде-ле ак талага идепкейин алзып, бергедээшкиннерге таварып эгелээн. Ондар ону дораан ажыглаан, шинтирлиг халдаашкынны шөлдүн ортузунга тургузуп, бодаларыы-биле кара ноянның баарынче хөме таварын кирипкен. Ол баштай тергеэн халас бербишаан, шалаарга, удурланыкчызының ноянны кайнаар-даа блар аргазы чок болу берген, тергеэн апкан. Ондар оон соонда аъды-биле база катап шалаан, кара таланың мерзеэнин чип үнген. Салыгның салым-чолу шинтирлеттингеп хире апарза-даа, Монгуш Допчуновичи камгаланырының оруктарын дилээрин ораалашкан. Материалдыг күш артык болганындан маңаа Ондар хоочун шыырачыны дүжүп бээринче албадаан.

П. Беркович В. Заворинни, В. Лямин С. Накемады, В. Луканов Ю. Белоту туе-туундан улуп алган, бир-бир санныарны алгаанар.

Ийиги белүкке ойнаан шыырачылардан республика радиозунуң ийи телээзин — С. Хертек биле Б. Ооржакты, «Тулуг кезектери» комбинатта инженер М. Буулары, Краснодарскиниң политехникчиг институдунуң Кызылда филиалының студентиниң В. Бурхинович демдеглеп болур. Олар бөттарының хөлдеринге улуг санныарын алгылаш, бирги разряты чедип алырының демиселиин үргүлчүлевишаан.

Херээжен шыырачылардан Людмила Соколова кыпга-даа уттурбайн, 7 санныг мурнал турар.

С. ДАНЗЫ.

ПЕТРОСЯН 3,5 САННЫГ

Делегейниң бирги черн дээш көрдакчылар маргылдааныга киржир эргени чаалаш алыр дээш Вареада эгелээн үш гроссмейстерлерни маргылдаазының үш дугаар эргилдези Тигран Петросяи — Лайош Портишпиң (Венгрия) хайым болган салыыбиле доозулган.

Ам арткан үш түүнел оюнуң мурнуу чарымында 3,5 санныг Петросян мурнаи турар. Портиш — 3, Михаил Таль — 2,5 санныг.

(СЭТА).

ГРОССМЕЙСТЕР БАЛЛ

ЯЛТА. Оруе шашки талазыбиле ССРЭ-ниң 36-гы чемпионадының алдыр медалын Рига чуртуг спорт мастери Владимир Вигман бир дугаарыпда чедип алган. Маргылдааны ол чангыс-даа миттырымышкын чокка доозуп, 15 салдан 11 санны алган. Бо тиилелге Рпганың мастери баштайгы гроссмейстер балдыг алырынга чедирген.

(СЭТА).

Ааар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга будуттаар, соңгу районнарга хар чаар. Хаттың дүргени сөкүндээ республикага 7—12 метр. Кызылга 3—7 метр чедер.

Аттарның температуразы дагларга 7—12, оскелеринге 0—5, Кызылга 0—2 градус соор.

ГАЙДАРНЫҢ СӨӨЛГҮ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ

Киевтен ырык эвесте демиреорук орунуң чоогунда тейжигешке Аркадий Гайдарның кылганы сөөлгү маадырлыг чорүү эрткенден бээр 35 чыл болган.

Гайдар кадыынң, байдалыбиле шерии ябаны эрттирбес ужурлуг чораан. 1924 чылда полк командири турда, ону ыяларыынгыннардан, вертишишкиннерден кайы бакырааң дээш, шерии албанындан халаан.

Ада-чуртуун Улуг дайыны эгелээрге, ол фронтуже чоруур дээш барбаан-кирбээн чери чок болган. Эмчилер чепшээреже бээрге. «Комсомольская правда» солунуң корреспондентизи боор алгаш, фронтуже хапкан. Июль айның 21-де ол дайын шелүнге баргам.

Бистиң шеригленивис Киев хоорайны каапкаш тур чоруур деп турда, Гайдар самолетка олррар биледим өске кижиге берипкеп. Бүзээлээшкинге артып каар деп шиитпирээн. Октябрьның эгезинде Леплява суурнуң чоогунда партизан отрядынга каттыжып алган. Отрядка тургаш ай четпес үемин дургузунда хол гудемёу-биле эш-өөрүнүң атакаларын, аткаарлашкыннарын деткип тургаш, хөй эш-өөрүнүң амы-тынын камгалап ап келген. А бо удаада бодунуң амы-тынын артынга каалаш, дөрт эжин өлүмден чайлаткан.

Ол дугайын чогаалчы Борис Камов документолдыг тоожузунда каракка кыступ кээр кылдыр тодаргай, чечен бижээн.

...Гайдар өөрү дөрт партизан-биле кады даалга күүседип чораан, дедир чоруп ора, хадылар араазынга дыштанып дең шиитпирлээннер. Удавас дең чыгыыр, домей-ле маңаа хүчээр апаар. Партизаннарны фашистер бүүн эскерип каан, долгандыр бүзээлеп келгенин олар билбээннер. Партизаннарны диригге тудуп алыр дээш олар дыка-ла кызып, сүрүп келгеннери бо.

Гайдар таңнымайдап, ыяй-бээр оожум хымаштал турган. Даң чыгып орди ону бир-ле кижи будуу хайгаарал турар ышкаш кылдыр аңаа сагындырган. Оңгар чоогу черден бичии ыяап алгаш, хеп-хенертен хөл көрүнген—ыяаа араазында автоматтыг немец солдаттар. Тулан өттур партизан оларны эскербээн боор деп фашистер бодавышаан, ыяаа араазында кыймыш дивейн органнар. Чоокку дең ындынче халый бээр болза, алдырбайн барып болур. Ак гвардейжилер-биле, бандиттер-биле демисежип турган, мындыг таварылгаларда Гайдар херек кырында чок эскадреннарны безин командылап каалкаш, дайзынны суртедип бээр чораан-на болгай.

Ам база ыяай халыптар, команда бериптер болза бот дириг үне бээр арга-ла бар, а дөрт эжти канчаарыл?

Гайдар гранатазын демги төзүлген фашистерниң үүнче октал чыда:

— Оолдар, фашистер!—деп алгырган.

Алгы-биле деңге тоонуг боо үнү дыңналгач. Чогуур үезинде ледээ алган партизаннар гранаталары-биле дайзынны чылча шаап чораан, бүзээлээшкинден үнген. А Гайдарның сөөлгү маадырлыг чорүү хаңаа болганы ол.

Л. КАЗАНЦЕВ.

ЧУРУКТА: Киев чоогунда Гайдарга тургускан турдускаал.

АВТОРНУҢ фотозу.

Бир дузалал пунктузунда

Өрээлге кирип кээривиске, милицияның бичө лейтенантызы Л. А. Резникова-биле аныяк херээжен кижи аразында чугаалашкан орлар.

— Амыдырал, ажыл-херээң эки чорун турарынга өөрүүрдүр мен, Галя. Оглуңуң кижизидилгезинче кичээнгейин Амыдырал кижи бүрүзүнге үнелиг. Частырыгны кылгаш, ажы-чанда четпестерин эдип ап, шинтилелге ажыктыг ажыл-херекти кылып, чонунга төлептиг баранын болуру — кымның-даа мыйыктыг хамаатыны хүлээлгеэн ол. Үстүнде адаанывыс Г. Романцованың рының ажылын үзүп, баштаар будүрүүге чери ол. Баш будүрүүге тургустунган плән бүтээр чамдык ажылдар кылдынган. Ылаңгыя эки тура улустуң дружинаның ажылын элээп эжиккөп. Наймыылал Кызылды үлегерлиг корумчурумнуг хоорай кылдыр тургүзар дээш республика эмнелгези, «Тыва кодээ тудуг» эргези, «Кызыл үлетүр тудуг» эргелели, автосептелге заводу шыкаш оске-даа коллективтериниң дружинниктери элчегліг дежурнмйлаашкынче график бүзүүр ай саныда үшүп турар.

Хой-ниитиниң човулелдиде элээди уругаар ортузунга ажыл чорудар секция дээрелериниң саныда кирип, хайгааралга алыр ужурлуг оолдар, уругларның даңзызын тургускан. Човулелдиң ажылчорудулгазынга школа директорлары, үлетүр будүрүүге төлөөлери, № 4 хоорайның профессионал-техниктиг училищезиниң коллективин киржилгени ап, чон-биле харылзааны бүжүглеваан.

Автосептелге заводунуң аныяк ажылчыны Борис Сандалның удурткан комсомолчуларының шалынчы отряды хамаарышкан участоктарында үлетелиг корум-чурумну тургузуп, ийи-чаңгыс арагачыларга, шош-содаа үндүрүкчүлериге удур дээштиг хемчегларни чорудуп, рейдилерни кылып турар. З. Араптаанын харыылаан турары депутаттар бөлүү бодунуң хуралдарынга янзы-бүрү айтырыгларны шинтирлеп, хамаатылар-биле хуузунда чугаалажыышкыннарны кылып турар.

Милицияның бо дузалал пунктузунда ажыл-херек шуптуу-ла чогумчалыг чорукайн турар. Ылаңгыя депутаттар хүлээп алышкынга келген кижилерни худу дедиглге эртирип, чон-биле доктаамал харылзааны тутпайн турары четпес, база ол ышкаш дружинниктериниң дежурнмйлаашкыны тускан график бар хирезинде-ле чамдык хүнерде үстүп турар.

Л. САЛЧАК.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

8.10—«Москва болгаш москвачылар».

8.40—«Музыка делегейинде». Тележурнал.

9.45—М. Паньоль — «Топаз». Телешиниң баштайгы көргүзүлгези.

11.20—«Бойдуе болгаш кижи».

11.50—Уругларга фильм. «Бис кады болзувусса». Ураи-чечен телефильм.

13.00—Медээлер.

13.10—13.20—Чаңсаар.

13.20—«Москва—Владимир воеводок». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 9-ку сериялы — «Шинчилекчиниң оруулбилее». 10-гу сериялы — «Эжим, океан».

14.15—«Амыдыралга ыры-биле». Аныяк ыраажыларның Бүгү-эвилел конкурузу.

15.25—«Амыдыралдың социалистиг овур-хевири болгаш чонуун чаагай чоруу». Телекөрүкчүлериниң чагааларынга харыылар. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң иштики амыдыралының талазыбиле политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский эртгирер.

16.25—«Эстрада концерти».

17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Аңнаашкын дугайында чечен чугаалар».

18.20—«Хамаатыы камгалалыг өөрешпнер». Документалдыг фильм.

18.30—«Океанче базымнар». Телефильм.

18.50—Неделяда болуушкуннарның тайылбыры.

19.05—Уругларга фильм. «Эзимде ким бышкырганыл».

19.15—«Тываның педелязы». Информастыг программа.

19.30—«Хой-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга.

19.55—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Амыдыралдың социалистиг овур-хевири болгаш чонуун чаагай чоруу». Телекөрүкчүлериниң чагааларынга харыылар. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң иштики амыдыралының талазыбиле политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский эртгирер.

21.25—М. Паньоль — «Топаз». Телешиниң баштайгы көргүзүлгези.

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Тываның ырлаашкыны» 11.45, 13.20, 15.15, 17.45, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыды 9.30, «Арга-заан балладазы» 11.00, 17.05 Кинокдуб: «Дириг амытаннар делегейинде» 15.00, «Тываның ырлаашкыны» 12.40, 18.45, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рикки-Тикки Тавн» 10.0), «Өскө чагаалар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Кинокдуб: «Орлятко», «Кызыл аръылар» 15.00, «Ажыл кылбастың амыдыралындан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-73, харыысалгалы секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, культураа киллизинин 2-23-64, иенге ажыл-агый киллизинин 2-21-47 үлетүр киллизинин 2-22-64 чагаа киллизинин 2-41-27 информация база совет тургузуут киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариатның 2-23-35, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгнар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАГЫГ № 1780. Тираж 16331.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01420

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 250 (10235) | 1976 чылдың октябрь 23, суббота | 1925 чылда үнелеттинген | Өртээ 2 кап.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, онгу беш чылдың өндүр улуг программазын амыдыралга боттандырар дээш демисежиңер!

Коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннерже бурунгаар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Кыйгырыктарындан).

Келир чылдың дүжүдү дээш

Онгу беш чылдың баштайгы чылының дүжүдү ажааттынган. Республиканың күрүнеге тараа садар талазы-биле планныг онаалдазы болгаш социалистиг хүлээлгезин күүсеттинген. Чаңгыс сөсбиле чугаалаарга, ийи дакпыр орденниг Тываның тараажылары боттарының мурнунга салдынган сорулганы алдарлыы-биле күүсеткен.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга хей-аът киргсн көдээ ишчилер бедик дүжүт дээш демиселди кыжын-на эгелээн турган. Ол улуг шимчээшкинниң организакчы болгаш удуртукчу күжү чер-черде партия организациялары болуп келген. Үрезин арыглаарынга, техника септээринге, дүжүт ажаарынга болгаш өскедаа ажылдарга коммунистер социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эзелеп, өскелерге үлегер болганнар.

СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бүгү ажыл-ишчилериниң баш удур ап чоруткан хемчегленiниң ачызында часкы тарылга чогуур үезинде бедик агротехниктиг байдалга чоруттунган. Кол кичээнгей суггаттыг черлерни болгаш чемишчидилгени долу ажыглаарынче, хөрзүн үрелиишкини болдурбас техниканы шиңгээдип алырынче, сорттуг болгаш райончуттунган үрезинни чажарынче угланган турган. Бүгү-ле ажыл-херек онгу беш чылдың «Бүдүрүлгениң ажыктыы, ажылдың шынары дээш» деп лозуңнуң адаа-биле боттанып келген. Дүжүттүң багай эвес болганының үндезиннери ол. А тараны кыска хуусаада чидириг чок ажаар дээш база демниг ажылдаан бис. Механизаторлар, көдээниң болгаш хоорайның бүгү ишчилери 1976 чылдың тараазын өстүрер болгаш ажаар талазы-биле кызымак чоруун көргүскен.

Дүжүт ажааттынган, ынчалзажок тараажының ажылы соксаш кынмас: келир часкы хово ажылдарынга белеткел шагда-ла эгелээн. Бо хүннерге чедир күскү чер андарылгазының планы чеден ажыг хуу күүсеттинген азы 96 муң гектар чер белен. Кызыл, Эрзин, Улуг-Хем районнарда бо ажыл элээн организастыг. Ылаңгыя «Большевик», «Саян», «УТКА 25 чылы» совхозтар чер андарылгазын ажаап алышкын-биле денге чоруткан. Чамдык колхозтар болгаш совхозтар келир часка белеткээр ужурлуг черин андарып апкан. Ынчалза-даа элээн хөй ажыл-агыйларда күскү чер андарылгазын чугулалавайн турар байдал бар. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчиктиң, Тес-Хемниң колхозтарында болгаш совхозтарында ындыг. Күзүн андарган черге чашкан тараа чазын удур андарган чернинден ийи катап хөй дүжүт бээр, үени болгаш күштү камнап алырынга база дөгүм дээрзин уттуп болбас. Амдаа 40 ажыг муң гектар чер андартынмаан.

Келир часкы тарылгага 55200 тонна үрезин херек. Бүгү-ле тараа, бобы болгаш мал чеми культураларны ооң-биле тарыыр. Ол үрезинниң чартык кезии кызыл-тастың болур. Оон ынай беш муң тонна картофель үрезини негеттинип турар. Боттарывыстың белеткеп алыр ужурлуг үрезинперивис ол.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары магадылаллыг дүжүттү алыр дээш, эң-не шынарлыг үрезинниң ажыглаар херек. Бо чылын республикага тараа культураларының 79,6 хуузун сорттуг үрезин-биле тараан, а райончуттунган сорттар 65 хуу болган. Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарга сорттуг үрезин-биле тараан шөлдер 85—98 хуу четкен. Ынчалза-даа Чөөн-Хемчик, Эрзин болгаш өске-даа районнарда сорттуг, ылаңгыл райончуттунган үрезинниң дең-зигүүрү дылка эвээш.

Ажыл-агыйлар үрезинин нургулайында уруп алган болгаш арыглап турар. Ынчалза-даа ында темп оожум. Үрезинниң шынарын үрезин инспекциялары ам-даа илередээн. Сорттуг үрезин солуур ажыл база сула. Бо бүгүнү организастаарын көдээ ажылагый эргелелдери, күрүненiң үрезин инспекциялары, үнүштер камгалаар станцияның тускай эртемниглери шыңгыы контрольдаар ужурлуг.

Хову ажылдарын чогуур үезинде бедик шынарлыг доозары техниканың байдалындан улуг хамааржыр. Бо кыжын 2700 тракторну, 1200 ажыг комбайнны болгаш хөй санныг көдээ ажыл-агый машиналарын септээр бис. Часкы тарылга техниказын апрель бирге, күскү дүжүттүүн июль бирге чедир септеп доозар. Хову ажылдары доостурга техниканы септээш, ооң соонда кадагалалга тургузары чугула. Эрзинде Ленин аттыг колхоз часкы сезонга киржир техниказының 70 хуузун септеп алган.

1977 чылда бедик дүжүт злыр дээш кылыр ажылдар ам-даа хөй. Хову-шөлдерже 90 муң тонна өдекти сөөртүр, 2000 гектар шөлдү булукталдырар, четчир санныг механизаторларны, суггатчыларны болгаш өске-даа кадрларны белеткээр. СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXV съездизинниң индириден «Эң-не чугула сорулга болза, тарал бүдүрерин өстүрери болур. Ол дээрге көдээ коммунистерниң, бүгү колхозчуларның, совхозтар ажылдакчыларының ажылының шалыпчы участогу-дур» деп чугаалаан. Бо сөстер тараажы бүрүзүнүң ажыл-ижинге удуртулга болур ужурлуг.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА УТКУШТУР

ИВИЖИ-АҢЧЫ

«Тоора-Хем» совхозтуң иви ажылдыг Хамсыра салбырының Өдүгүнде фермазының кадарчызы Булут Чистякович Лопсан беш чыл иштинде иви кадарган.

Булут Чистякович онгу беш чылдың баштайгы чылында 261 иви, чарыны кадарып, ооң иштинде төрүзе чогуур 94 ивиндыызындаан 90 анайны мөңги камгалап алган. Октябрьның 59 чыл ооңга ооң болза ындыг.

Бөгүн бистиң республикада аңныыр сезону эгелээн. Иви кадарчызы Булут Лопсан бо кампанияга база киржир. 5 киштi, 200 диңнии иви кадарбышаан, дужаарын ол хүлээнген.

ЧУРУКТА: Б. Лопсан.

(Хамсыраның ивижилериниң дугайында материалды ийиги арындан номчуңар).

КӨРГҮЗҮГЛЕР БЕДИК

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык көдээ Советиниң дэвискээринде тургустунган «Хемчик» совхоз—районда улуг ажыл-агыйларның биржээзи.

1976 чылдың часкы тарылгазын кыска хуусаада бедик агротехниктиг негелдеги дүгүлгэр эки ивинарныг чоруткалының түңнелинде богай эвес үнүш-дүжүттү өстүрүп алган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының XXV съездизиниң худаа алган шиитпирлерин болгаш улус ажыл-агыдының хөгжүлдезинин онгу беш чыл планының бирги чылында журнувуста салдынган сорулгаларны күүседир дээш совхозтуң ажыл-ишчилери 9 айларда курунеге садар эътти 100,3 хуу, сүттү—100,2 хуу болгаш өңкүн чыл планын ажыр күүсеткен.

Тараа нөлдериниң 2126 тонна дужуттуг ал, 1 гадан 12—15 центнерни өстүрүп, курунеге тарал дужаар планын октябрь 1-ге чедир 2—3 катап ажыр күүседип, тараа дужаалдазын ам-даа үргүлчүлеп турар.

Картофельди слуурткан нөлүктен 276 тонналы казып ал, курунеге 116 тонналы саткан.

Малчыннар кыштагларында чурттаалга базыңнарны, кажаалар септеп, чугайлаар 2 звеноны тургускан.

Совхоз будүрүлгезиниң планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле көдээ Советтиң депутаттары механизаторлар Каадыр-оол Ооржак, Очга Доңгак олар часкы, күскү кампаниа үезинде ажыл нормазын 110—120 хуу күүседип келген.

О. ПАПЫН.

Чарыштың тиилекчизи

КЫЗЫЛ ТУКТУГ КОЛЛЕКТИВ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүдүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш республиканың транспорт будүрүлгелериниң ажыл-ишчилери кызымак ажыл-ишке хаара туттунган. Ылаңгыя үшкү кварталда автотранспорт будүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга «Тыва сүт түдүг» трестиң автобазазының коллективи ийиги черни, «Тыва көдээ түдүг» трестиң автобазазының коллективи үшкү черни эзелеп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүдэлдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алганы өөрүнүүр.

Автотранспорт — республиканың улус ажыл-агый чүүлтерин дамчыдаарынга транспорттуң кол хевири. Ылаңгыя Сакы артындан чүүк сөөртүлгезиниң талазы-биле бистиң республика-биле божа хоорайларның автотранспорт будүрүлгелери биске улус дузаны чедирип турар. Ындыларның бирээзи — Минусинскиниң автобудүрүлге коллективи (начальнигi Р. И. Жданов, партия организациязының секретары Г. П. Иванов, профсөвүдэл комитединиң даргазы В. П. Дьяков, комсомол организациязының секретары Н. А. Тупиков). Бо автобудүрүлге чүүк сөөртүрүүнүң планын 115, чүүк саварының планын 100, күнажыктың будүрүкчүлүүн 101, орулга планын 103 хуу күүсеткеш, республиканың транспорт будүрүлгелериниң ортузунда калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, бирги черни эзелеп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүдэлдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктуң чаалаан алганы өөрүнүүр.

Минусинскиниң автобудүрүлгези — Красноярск крайның эң улуг, хоочун автобудүрүлгелериниң бирээзи. Ам-каш чыл эртерге тургустунганындан бээр 50 чыл ооң демдеглеп эрттирер бо будүрүлге черн Тываның улус ажыл-агыйын хогаденирге улуг салдарны чедирип. Саян артындан бээр 330 ажыг сапныг «КРАЗ-тар», «МАЗ-тар», «Шкодалар»-биле 40 тонна чедир аар денгилиг, чижээлээрге, трансформаторлар, экскаваторлар ишкаш, чүктерни Тываже дажыглаан турар.

Минусинскиниң автобудүрүлгези бистиң республиканың шифер, цемент, туубу, дем-мир-бетон, плиткалар дээш оон-даа өске тудуг материалдарын, ында-бүрүг дерат-херекселдерни, техниканы, кывар-чаар материалдарны, аъш-чем аймаан—чылда 287 муң ажыг тонна чүктү кыяр сөөртүп, моон эът, тудуг материалдары, хомур-даш, дагдуту болгаш оон-даа өске чүктерни дажыглаан турар.

Бо автобудүрүлге Тываның даг-дүгү болбазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадының Чадаанадан чылда 10 муң тонна хомур-даш сөөртүп бээр планын эрткен 9 айларда-ла ажыр күүсеткен.

1979 чылдың октябрьда демдеглеп эрттиреринге автобудүрүлгениң 50 чылынга утказыр социалистиг чарыш ында калбаргаан. Коммунист чолаачылар: А. Цедрик, Ю. Ряпас болгаш М. Михеев олар чүүк сөөртүлгезиниң, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң талазы-биле онгу беш чылда алган социалистиг хүлээлгелерин 1979 чылдың октябрьда күүседирип хүлээнген.

Планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турааралар ында хой. Ындыларга М. Павфилов, М. Русин, республиканың автотранспортунуң алдарлыг ажылдакчызы В. Коновалов, В. Алёхин, Ю. Сухарев, Г. Мясников, А. Зимин болгаш оон-даа оскелер хамаарыжыр. Бо чолаачылар шүүтү — коммунистиг күш-ажылдың болгаш тоску беш чылдың шалыпчылары.

Автобудүрүлгеде чолаачылар ортузунда социалистиг чарышты организастаарывыс улуг кичээнгейин үлегдиирын, автоколонналарның чарыкмыта бирги черни эзелээни дээш 210 рубль акша шаңналын тыпсыы, а автобудүрүлгениң бүгү бригадаларындан (олардың саны 23) тиилекчи болганы дээш акша шаңналын тыывысыпсаан. Күш-ажылчы аддар түгүн кодурүп турар.

Үшкү квартадың түңнелиниң-биле алырга, социалистиг чарышка бирги черни Г. И. Пономарёвтуң, а ийигилеп—автобудүрүлгениң ажыглаг киллизинде партия организациязының секретары С. Ф. Скрипов оларның удуртқан автоколонналары чаалап алган.

Октябрь революциязының 59 чыл ооң толгетинге үткүүр. Тываже чүүк сөөртүрүүнүң планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Минусинскиниң Кызыл туктуг автобудүрүлгезиниң коллективи күш-ажылчы золчегже ажылдап турар.

М. КАЛЧАН.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

Өөрүнчүг түңнелдер

Тываның даг-дүгү боабазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадының тудугжулары онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш күжениишкиннiг ажыл-ишке хаара туттунган. Тура-соруткур ишчилериң ажылы үшкү квартадла база чедишкиннiг боор, тос айларда керээлиг ажылдар планын 4469 муң рубльге, азы 163,5 хуу күүсеткеш. Бир эвес сентябрь айда тудуг материалдары-биле объектилерни тәүктел чок хандырып турган болза, ол айда ажыглалга кирер ужурлуг 140 орунныг уруглар садыг дужаттынар болгаш план күүседеш оон-даа бедик болур ужурлуг турган.

Эрткен кварталда ышкаш, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Данзырык Калдар-оол, Куулар Хапын-оол, Галина Коляда оларның удуртқан бригадалары социалистиг чарышка тиилекчилер болгулаан. Олар үшкү квартадың планныг онаалдаларын тустуста 103, 131,7, 174 хуу күүсеткилээн.

Тудуг материалдары-биле бригадаларны хандырарын үзүктелдирер чорук база бар. Куулар Хапын-оолдуң, Галина Коляданың бригадалары тудуг материалдары-биле эки хандыртынза-даа, № 107 чурттаалга бажыңының тудуунда ажылдап турар Данзырык Калдар-оолдуң удурткан бригадазынга тудутта хереглээр материалдар бо-ла үстү бээр таварылгалар турган. А ол бригада Ак-Довуракта боторуулга-чарылгаже шилчээн баштайгы бригада болгай. Ынчангаш моон соңгаар тудуг материалдары-биле хандырылгада четшестерни дарый чайладыры чугула.

Үшкү квартадла социалистиг чарыштың тиилекчилерi болгашнарга Зинаида Салчактың шеверлекчилер, Виктор Савыдың бызаңчы-бетонщиктер бригадалары база хамаарыжыр.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиинде будүрүлгенiң мурнакчыларының саны хүн бүрү ковудеп, оларның күш-ажылчы үлегер-чижээ тудугжуларның хей-аъдын кодурүп турар.

Куулар Хапын-оолдуң бригадазы ийи чыл мурнунда мозаика херээн шиңгээдип ап, ол мергежилге ескелерни өөреткеш. Дашчы Ооржак Комбуй-оол, бызаңчы-бетонщиктер Күжүтет Алдын-оол, Александр Усольцев, шеверлекчилер Тыдык Сарыглар, Галя Хертек, Светлана Ооржак болгаш оон-даа өске ажыл-ишчилерни ак-довуракчылар мактаар.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиинiң тудугжулары Октябрь мурнунуң күш-ажылчы золчозунче киргеп.

Чедишкиннiг ажылдаан

Ак-Довуракның ажылчын-хандырылга кылдыынның коллективи бо чылдың үшкү квартазын будүрүлгези эки коргузуглер-биле дооскан. Садыг четкилери болгаш столоваялар бараан саарыдгазының квартал планын 101,8 хуу күүсеткеш.

Ниитилел будүрүлгезиниң ажыктыг чорууң бедидериниң болгаш шынарның беш чылында алганы социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседир дээш олар кызымак ажылдап турааралар.

Эжишкилер

Ак-Довурак автобудүрүлгезиниң аныяк чоллачылары Виктор Сарыглары болгаш Виктор Рользитта' коллектив кежигүннери хүндүлээр. Оларның башкарганы № 70-68 автобус пассажирлерни график ёзугаар хоорайгө ыяш-бээр аргыштырып турар.

Бо ийи аныяк ооллар кайызы-даа АТБ-ге үш чыл буруглаар келгеннер. Оларга автобусту хүлээдип бергеш, кады золчежин ажылдаарын даап-кан. Оон эгелээш-ле бо ажылынчы бичии коллектив тургустунган.

Викторлар кайызы-даа бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүседип, хей-ниитин ажылынга идепкейлиг киржип келген. Оларның башкаргаң автобузу арыг-силиг, графиктеп озаладавас, техниктиг байдалы эки.

Бистиң корр.

ДАШТЫКЫДА

ССРЭ-ниң национал хүнү

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Бухарестиде «ТИБ-76» дээр делегей ярмарказынга октябрь 21-де ССРЭ-ниң национал хүнүн эрттирген. 2900 дөрбелчин метр шөлдүг, 21000 ажыг экспонаттарны делгээн, каас кыядыр дерип шимээн ССРЭ павильонунга байырлал шилчилиг болгаш улус эңдерик турган. Ол—ярмарканың эң-не улуг павильонларының бирээзи, ону хүн бүрүзүндe ортумаа-биле 15 муң хире кижи кээп көрүп турар.

Совет павильонунуң демдеглел дептеринге хөй-хөй көрүкчүлер пайырлыг бижиишкиннерни ыыдып турар. Аңаа баштайгы бижиишкинни РКП-ниң Чингине секретары, РСР-ниң Президентизи Николае Чаушеску кылган: «1976 чылдың Бухарестиде делегей ярмарказында ССРЭ-ниң павильонуну сеткил ханыш көрдүм. Ооң организакчыларынга байыр чедирерни болгаш ол делгелге румын-совет экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга, бистиң улустарывыстың аразында найыралды ханылалырынга баран болур дээрзинге бүзүрелдi илередирiп күзедим».

Хоолай дүңзаалаар «1220» станшың, каңны үзүктелишкип чокка кудар дорт каналдыг установкаңың, программныг башкарыгалыг доора чондурар база токарь станоктарының макеттери, чиик автомашиналар, контрольхемчээл болгаш оптиктиг приборлар, чадаг-тергедер болгаш өске-даа кылыгаар келген кижилерни база специалистерни магададып турар.

Совет делгелгениң бир кезээ социалистиг экономика интеграциязының комплекстиг программазының хемчөлдеринге социалистиг демократтыштырыгазының чурттарының кады ажылдажылгазынга тураскаатынган.

Совет станоктарны, даг-шахта дериишкиннерни, насостарны, металлургия чиг-эдин, ужар-чүүл техниказын болгаш өске-даа бараннарны РСР-ге чорудуп бээрiнiң улуг хемчөлдiг садыг дуржулталарын румын даштыкы садыг организацияларыбиле чаргаш чорук «ССРЭ-ге кылган» деп маркалыг бараннарга хереглелiнiң улуун хеченилеп турар.

ПРЕЗИДИУМ ХУРАЛЫНГА ЧУГААЛАШКАН

Дүүн Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң хуралы болган. «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының, Советтер депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлуун аңмыдыралга боттандырар талазы-биле Таңды районнуң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ажылының дугайында» 1973 чылда республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң докладының күүседип турарының дугайын ацаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелдi районнуң күүсекчи комитединиң даргазы Т. С. Тюлюш кылган.

Район Советиниң күүсекому ук докладты күүседир дээш чамдык ажылдарны кылзаан, ону ымыдыралга боттандырар дээш район Советиниң күүсекомунуң кошкак ажылдаанын Президиум демдеглээн. Ол докладты күүседир талазы-биле хемчегленi чогуур үезинде албаан. Ооң түңелинде районда чамдык Советтериниң организас-массалыг ажылы куду деңелде болуп артышаан.

Ол мшкаш ажылчы чоннар депутаттарының Тожу район Советиниң күүсомунуң хөй-ниитин организацияларын удуртуп турарының дугайында айтырыгны база чугаалажып корген. Ол талазы-биле илеткелдi районнуң күүсекчи комитединиң даргазы Д. О. Дартан кылган. Районда яжы-бүрүг 92 хөй-ниитин организациялар бар. Ылаңгыя Сыстыг-Хем көдээ Советтиң Ырбан суурда хөй-ниитин организацияларының багай эвес ажылдап турарын Президиум хуралынга айыткан. Ылаңгыя хөй-ниитин организацияларын удуртур талазы-биле эки ажылдыг Советтерниң дуржулгазын пенгередириниң чугулазы аңаа демдеглеттингеп.

Үстүүде чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле ажылдарда чедер-четпестерни шыңгызы-биле чугаалашкан, ол ажылдарны акжыдырынге угланган доктаалдарны хуралга хүлээп алган.

(БИСТИҢ КОРР).

Октябрь мурнунуң чарыжын калбартыыл!

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Казахстанның партия-ажылагый активиниң хуралыгта СЭКП Тес Комитединиң Чигизинге секретары эш Леонид Ильич Брежнев: «Бистиң партиявыстың болгаш чонувустуң ажыл-чорудулгалыпда амыы үеде кол чүүл болза, партияның XXV съездининиң шиитирлерин, 1980 чылга чедир чүүлүң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринің кол үелиишкинларын амыдыралга боттандырары болуп. Чоокку беш чылдарның дургузунда бистиң эрттер дөмүүзүс аазап кадыр деп чүгаалап болур мен. Ынчалзажок ол кадырны ниитизип-биле бедик темпилиг ажыл эгелээнивисти сеткил ханымнакчы-биле демдеглеп болур» деп чүгаалаан.

Оңгу беш чылдың планныг онаалдарын болгаш бедиткен хүзөлгелерин үүсказа бетинде күүседир деп пайысылап Кызылдың ажылчы чоннары, ылангыя ажыкчыннар болгаш интеллигенция мүжениилкининиң ажылдап, багай эвес түпелдерин чедип ап турар. Хоорайның партия организациязы будургүзүп, тудуг болгаш өске-даа ажырларның коллективтериниң чыл планныг чедиишкинниг боттандырарыпче мобилизаставышаан, кол кичээнгейни күш-ажылдың будурукчулүүн бедидеринче, ажылдың шынарын экижидирипче болгаш будургенин ажыктыг чорууп келген болгаш үгланды-рып-даа турар. Оны чедип алырының талазы-биле чамдык эки дүрүмчүлер чыгдыгган. Айыттыган сорулгаларны чедип алырыпка будургүзүп чорудулгалын сайгарыпгайжыдары: мурнакчы дургузганы иештередирп, социалистиг чарыштыг организастаарын экижидерп дээш ышкаш айтырыглар үлүг рольду ойнаар. Ынчангаш оларны шиитирлеринче үлүг ниченгейни салып турар бис. Ол чорук биске чамдык эки чүүлдерни бергеп.

Хоорайның үлетпүр будургүлегинин ажылдакчылары эрткен тос айларда продукция сайгарарының болгаш күш-ажылдың будурукчулүүн бедидеринің планнарын чедиишкинниг боттандырган. Эрткен үениң дургузунда хөмүр-даш, чалаң сүт продуктулары, кондитер ылыгларын, хөм ыдык дээш оон-даа өске продуктуларны планда кердүүгенинден хойнү будурген. Демир-бетон кылыгтары, далиг материалдары, мебель айтмаа, далган, шойдан дериг-хереккелер кылыры эрткен чылда тургенилдан арбыдаан.

Беш чылдың баштайгы чылының планнарын, бедиткен хүзөлгелерин хоорайның будургүлүг черлеринің барык шупгузу эки күүседип чоруп орар. Оларның аразында калберган социалистиг чарыштың бирги одургузунче моок мүрнүда хожудан турган ийикпе, аза оргумак чергелиг ажылдан турган коллективтериниң үлүп турарын өөрүшкү-биле демдеглээр херек. Чижээлээрге, тудуг организациязарынга херектиг чүгула материалдарны будурүп турар коллективтериниң ажылын ап көрөзиниер. Моок мүрнүда кап чыл үзаштыр хожудактай ажылдыг деп сападыл келген «Тыва тудуг» трестиң демир-бетон кылытлар заводу, эрткен чылдың ол үези-биле дедиээрге ниити продукцияның хөй-ниитизи органиязарының ажылчы чоннарының ортузунга масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды дөмүүзүг чорудуп келгенивиле эки түңнеддер чедип алдынган. Социалистиг чарыштың организастаарында чаа эки дүрүмчүлгө биске чыгдынып эгелээн. Будургүлениң ажыктыг чорууп бедидер, ажылдың шынарын экижидер деп кыйгырыгның адаа-биле бо чылын калбарган чарышка бүгү коллективтерни, ажылчыннарны хаара тудар сорулга-биле хейниити көрүлделерни чарлаар дугайында мурнакчы коллективтериниң эгелекчи сананалдарын партия хооркому, хооркүүском деткээн.

Бо ажылды чедиишкинниг эртиреринге хоорайның партия организациязының коммунистери идепкейлиг кирижип турар. «Тудуг кезектерна» болгаш өөрүм комбинаттарынга, дараанылга фабриказынга, сүт заводугга шынар хүнелерни эрттирип турда үк черлерниң партия организациязарының коммунистерн боттарының хуралдарынга продукцияның шынарын бедидеринің болгаш өзөп хөй тудуг организациязарының коллективтери Октябрь мүрнүүнүң социалистиг чарыжының эткээнге, иштики курлавырларны дилеп тыварынга хамаарышкан айтырыгларны калбаа-биле чүгаалажыны көрүп, четпестерни чайладырыныр талазы-биле тодаргай хемчегларни ажылдап кылып турган.

Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның көрүлде хүннерни эртирип турган үеде аазап хөй коллективтериниң будургүлге ажыл-чорудулгалыпга эки чүүлдер чедип алдынган. Автозаводтуң сентээн моторларынга шынары багай дээш кээп турган хомудалдарның саны ийи катап кызырылган. Дараанылга фабриказының коллективи будүүп турар продукциязының 92,6 хуузун өң эки шынарга чедиртеп. Алгы заводу бирги сорттуң продукциязын хойнү будүүп турар апарган.

Амгы үеде Кызыл хоорайның ажылчы чоннары Октябрь мүрнүүнүң социалистиг чарыжыгга калбаа-биле киржип эгелээн. «Тыва сүт тудуг» трестиң автобазазының, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң болгаш өзөп хөй тудуг организациязарының коллективтери Октябрь мүрнүүнүң социалистиг чарыжының этеп-лекчилерн болганнар. Олар моок мүрнүүнүң алган хүзөлгелерин ап көргеш, чаа бодиткен хүзөлгелерин ап эгелээн. Чижээлээрге, «Тыва сүт тудуг» трестиң автобазазының чолаачылары чыл планны мүрнүдээ алган хүзөлгелеп беш хонук эрте күүседирий, пландан ажыр 5 муң тонна чүүлүг сөөртүрүк, 2 муң тонна кыпар-чаар материалдарны камнап алырын хүзөлгеп.

Ажыл-агый чылының доозугунга чедир шоолуг эвес үе артган. Бистиң чамдык будүүлге коллективтеривистиң ажылында четпес чүүлдер база бар. Ылангыя чурттагга тудуу конгуг хоюдап турар. Ол ышкаш «Тудуг кезектерни» комбинат, түүлбү заводу, «Сельхозтехниканың» районнар аразының хатпыныышкыны планныг онаалдарын үзүп келген. Бо черлерниң удурүлгазы, партия организациялары будүүлге чорудулгазын ханызы-биле аналиэтеп, чыл планның ыяап-ла күүседирин хандырар хемчегларни алыр ужурлуг.

В. ДОБРОМЫСЛОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунун бирги секретары.

БҮДҮНГҮР БОЛЗУН

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниде А. Водопьянов, С. Борбак-оолга удуртулган мурнакчы бригадалар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Злобинниң аргазы-биле чедиишкинниг ажылдап келген. Ол дөмүлгелиг аргазы бистиң республикада бир дугаарында ажыглап эгелээн ийи бригаданың ажыл-ишти үре-түңнелдиг болуп, бедик көргүзүглерни чедип ап турары өөрүнүүр.

Аныяк бригадир Степан Артёмович Борбак-оолдуң удуртканы бригадазы СЭКП-ниң XXV съездининге күш-ажылды чедиишкиннерни рапорттаанын биилер болгай бис. Ол дээрге, бригаданың кежигүннериниң кызымак, ак сеткилдиг ажылдыының көскү түңнели. 1975 чылдың дөртку кварталында тудуг, транспорт будүүлгелериниң аразында Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыгга Степан Артёмович Борбак-оолдуң бригадазы тывлекчи болган «Главкрасноярск тудугчуң» доктаазы-биле үшкү чергеминиң акша шаңналын алган. А 60 чылдың ийиги кварталында «Красноярск тудугчуң» бригадаларының аразында мергежил ажы-биле чарышка «Кызыл тудуг» эргелелиниде Алексей Иванович Володинниң бригадазы эки ажылдаанын демдеглээн. Үе чедиишкиннер—бо мурнакчы бригадалар чарыштың түгүн бедик тудуп, тудуг-монтаж ажылының ажыктыын болгаш ыннарын бедидер дээш демисселге ажылдың темпизин бичии-даа кошкаштайн турарының херечээн.

Улуг Октябрьның баймралдының будүүзүнде «Кызыл тудугнуң» мурнакчы бригадалары ажыл-ишти улам шаңкыпчыткан. «Тудугнуң ажылдакчылары! Капитал тудугнуң төлээ-биле СЭКП-ниң XXV съездининиң салган сорулгаларын чедиишкиннер чогуур үениде күүседирн дээш демисежиңер!.. Дүргеп, ыннарлыг, кампалгалыг, кылдыр болгаш амгы үениң техниктиг үндезининге тудуп тургузуңар!»—дээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл оюнга СЭКП ТК-ның кыйгырыгларындан сөстер эргелелдиң бригадаларын хей-аът киирип, бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш социалистиг чарышче чалгынналдырып турар.

Эрткен 9 айларда социалистиг чарыштың түңнелиниң үндүрерге «Кызыл тудуг» эргелелдең бригадаларындан бо бригадалар база тергиинер болгулаан. Бирги черде—Алексей Володинниң бригадазы. Ол бригада тудуг-монтаж ажылының планын 103,9 хуу, күш-ажылдың будурукчулүүнүн 112,1 хуу күүсеткеп. Үшкү кварталда олар бешки микрорайонда 129 квартиралыг чурттагга бажыңының тудуун доозуп, ажыглалга киирген. Ол ышкаш бригада тудуг-монтаж ажылдарының оргээнин чиигелдеми чедип алганыстан 6 муң рубльдин камналгазын алыр аргалыг болган.

Амгы үеде бригадирниң аразындан оон оралакчызы А. Пашков бригаданы баштап турар. А. Пашков ажыл-ишке шалыпчы, эш-өөрүнге үлегерлиниң бирээзи. Монтажниктер Б. Монгуш, В. Аксёнов, С. Шабалин, кадынакчылар И. Шипкоренко, В. Григорьев олар онаашкан нормазын үрүлүү ажыр күүседип турарлар.

Степан Борбак-оолдуң коммунистиг күш-ажылдың бригадазы чарышка ийиги черил эзээп. Бригаданың коллективи тудуг-монтаж ажылдарының планын 103 хуу, күш-ажылдың будурукчулүүнүн —112 хуу күүсеткеп. Бригадир боду амгы үеде лүжүт ажылдамында киржип турарында бригаданы оон оралакчызы А. Воронин удуртуп турар. Нәйырлыг бригада хоорайның дөртку микрорайонунда № 10 бажыңның тудуун ам бо хүннерде чорудуп турар. Бригададан К. Кызыл-оол, В. Томилин, Г. Апосова, Т. Шетинина, Ю. Чащухин олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылында алган уткуштур планның С. Борбак-оолдуң бригадазы мынчаар чедиишкиннг боттандырып турар-дыр.

Улуг байырлалдың чоокшуланып олурары «Кызыл тудугнуң» тудугжуларын, бүгү совет улус-биле бир дөмей планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш демисселче удам кодураашкүнүт киржирнин хүзөлеирип турар.

Ю. ООРЖАК,
«Шынның» корр.

КӨДЭЭ СУУРНУҢ АЖЫЛ-ИШЧИ БИР ХҮНҮ

Чаамдар — Тываның картазынга мындыг-ла үр эвестс тыптып келген суур, баштайгы үеде кооперацияның Тожуда аныыр-тывыш ажылагый черинин төвү турган, ам — «Тоора-Хем» совхозтуң ийи ажылдыг Хамсыра салбырының болгаш Тоора-Хемде коопаныыр-тывыш ажылагый черинин Хамсыра участогунуң төвү.

Аныяк суурнуң ажыл-ишчилери ан-өлүк, балык, бойдус байлаа (кат-чимис, моогу, төөрүк болгаш оон-даа өске) белеткээринге ат-сураглыг.

Ацаа чеде бээрге кижиниң кичээнгейин хаара туда бээр бир онзагай чүүл болза ол бичежек суурнуң чонунуң эп-найыралдыг чурттап турары. Чаамдарның чурттакчылары: билбезин—айтырыжыр, чогун— суражыр чаңчылдыг. Амыдыралдың бүгү талазарынга олардың сонуургалы улуг.

Бедийде ийи фермазының кадарчылы, коммунист Ак Тамчылаевич Балыжык 14 чыл дургузунда ийи кадаргаш, бодунуң кызымак күш-ажылы-биле өөрүнүң хүндүткелин чедип алган. Төрүүр үс мындыга, опаштыр 85 аныйны ол бо чыдын камгалап алган.

Төрээн чуртка хөй өлүктү берээл!

ТАЙГАЖЕ АЪТТАНЫПКАН

Тожу—ан-мөң талазы-биле байлак, оон эрестиг аңчылары чылдың-на республиканың ан-өлүк планының эвээш эвес кезиин күүседип, Төрээн чуртка дииш, киш кежип, өске-даа өлүктү берип турар.

Бо чылгы аныыр сезонунда районнуң аңчылары ыраккы тайга-таскылдарже аъттанып, 100 мундан эвээш эвес диинин дужаары-биле бөгүн аъттаныпканнар. Оларның саны 600 ажыг кижи. «Тоора-Хем» совхоз аңчыларның мунары 700 хире чарыларны үзүп бергеп. Тоора-Хемде кооперацияның аныыр-тывыш ажыл-агый черинин штаттыг аңчы бүрүзү сезон дургузунда 500 рубльдин олуун дужаар, а аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң кежигүннери аңчыларның кижи бүрүзү 200 рубльдин олуун киирер сорулгалыг.

Кооперацияның аныыр-тывыш ажыл-агый черинин Хамсыра участогунуң аңчылары 30 муң рубльдин ан-өлүүн күүдиеге дужаар хүзөлгелеп алтап база аъттаныпкан.

Аңчыларның ажыл-херээнин талазы-биле бистиң корреспондентивистиң айтырыгларынга участок начальнигы Анатолий Васильевич Тушпевтиң харыылааны болза:

— Чаамдар суурнуң аңчылары Төрээн чуртка хөй өлүктү бээр талазы-биле боттарынга алган хүзөлгелерин чылдың-на чедиишкиннг күүседип келгенин демдеглээри чүгула. Эрткен беш чылдың даалгазын чедиишкиннг күүседкеп кижилер бисте хөй. Ол ышкаш участоктуң аңчылары 1975 чылдың даалгазын база ажырган. Эрткен чылын 52 муң рубльдин ыяы-бүрү ан-өлүүн күүдиеге дужаагаи бис.

— А бо чылгы байдалыңар кайдыг ирги, Анатолий Васильевич?

— Диин, киш, өске-даа өлүктүң өзүп, көвүдээринге бо чыл таарымчалыг болган. Баш удур кылган разведка болгаш амгы коступ турар байдалдан ап көөрге, ылангыя диин конгуг хөп. Ынчангаш участоктуң штаттыг 16 аңчызы, ийи кадарчылары, аңнаарынга хандымышылдыг өскедээ кижилер 50 муң рубльдин олуун киирер. Оны ажыр күүседиринниң бүгү аргалары, барымдаалары бисте бар.

— Сезонга белеткелиңер дугайында чүнү чүнү чугаалап болур силер?

—Чедиишкиннин үндезинге белеткелдең хамаарыжырып моок мүрнүдээгы чылдарның практиказы бадыткаан. Бо чылын аңчыларга бар ыяы-бүрү бооларны немей алган, биче араалыг боонун 250 муң өңгү бар, ол биске четпир, ол ышкаш «Тоора-Хем» совхозтан 120 чарыны алчылап алган бис. Аңчылар чурттаар (тайгага) орган базыннарның септелгезинге чоруткан, беш чаа базыңны немей тудкан.

Ыпдыг-даа болза аңчыларга эргежок чүгула чамдык чүүлдериниң четпейн бергенин айытсаа чогуур. Сухарай эвээш болган. Резина, бродни идиктер бага четпээн. Кидис, майгын болгаш өске-даа чүгула бараанчар база эвээш болду.

— Мурнакчыларга кымнарны хамаарышчырып турар силер?

— Хей-хей кижилерни. Тоску беш чылдың, эрткен чылгы аңнымыр сезонунуң планын күүсеткеннерге Даш-Ширя Дембирелович Дембирел, пенсионер Седип-оол Бак-оолович Ак, Балдан Орайбанович Ак, оон оонуң оолы Седип Дүлескенович Ак, тыва эки турачы, гвардейжи Алексей Хойбалович Седип-оол болгаш оон-даа өскелер.

Планныг даалгазын үргүлүү ажыр күүседип, мурнакчы болган бо аңчылар администрацияның черинин хүндүлел бижиктерн, өртектиг баразаныры-биле кат удаа шаңналып келген, харын-даа Центросоюзтуң Хүндүлел-бижиг-биле шаңналгаңнар бар. Олар чүгле эки аңнаар турар эвес харын, кат-чимис, моогу, төөрүк чыыр даалгаларын доктаамал ажырып келген. Участок бо чылын 30 тонна төөрүгү база белеткээн.

— Аныыр херээн сайгарыңгайжыдар талазы-биле кандыг хемчегларни боттандырып турар ирги?

— Эң-не бергедеп турар айтырыг ол түүл. Дүрүм бүгаар аңнаар участоктарны бөлүп кижилерге хуваагаан турар болгай. Бис оны ам-даа чедип албаан бис. Ынаыг-даа болза специалист Е. Коневский баштаан Москваның аңнаыр-туузуг экспедициязы участоктуң девискээринде шинчилел-толкылел ажылын доозарының ыяында келтеп. Оон түңнелиниде ук экспедициязының черлериниң ылыгаарын, ан-мөөнүн башаанын тодарадып, эртемге үндезилеттиргеп сүмелин биске бээр. Аңчылар түскай бижиктелеп участоктарлыг аңнаар, чогум-на моок аңчызында ацаыыр херээн сайгырадгайжыдарының артазарны тургустунар.

«Ак-көк хемниң чурту» деп тыва кинода тырттырган аңчы Долгай Бодалайовна Ак хүнде 40 ажыг диинин чайлыг аңнаар, бо чылын 3 киш, 200 диинин артып алган, эки келир.

16 чыл аңчы стажтыг Хайыыр Чамыяновна Чамыын эрткен чылын 5 киш, 200 диинг дужаагаи, бо сезонда 10 киш, 200 диинин дужаар. Оон уруунуң олуу бир хардыг Эдуард кырган-аназын чорудукгавазы кончуг, ынчалза-даа...

18 харлыында аңнаап эгелээн Даш-Ширя Дембирелович Дембирел 5 киш, 300 диинин таалыңнап алган келир.

А. АЙРЫҢ фотолары.

ЭРЕС АҢЧЫ

Дыыгыт дигеп даашты
Дыыжы кулаа эндевес.
Чаштып, хорааи сырбыкты
Чандыр белен көрбес.
Эрес-хажыр аңчыга
Ажыг соок, улуг хар-даа,
Араатан ан, берт сын-даа,
Эннеш-быраш болбас.
Чүге дизе, аңчылар
Чүглеттиптеп сорукчуг:
«Олчаң көвей чору» деп
Оңу чурту берээнгеп.

К. ТУЛУШ.

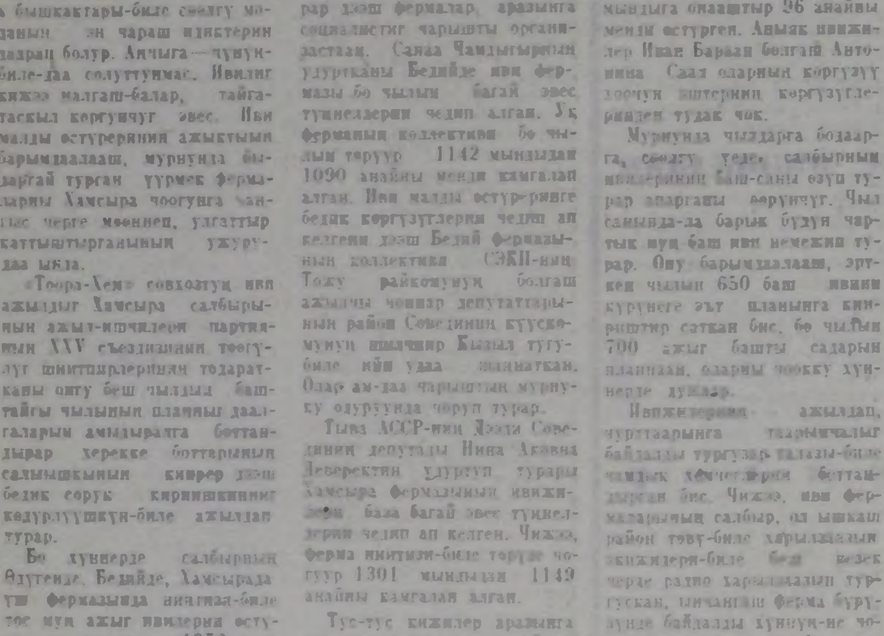

Ур үеде чиир продукт, кедер хеп аймаа садып алдыптан. Ам Одугенниң ийи фермазынче чорупталды.

АЖЫКТЫГ МАЛ

Ийи — ажыктыг мал. Эзди амданныг, сметана дег хөөг суттуг, оон-биле шай сүттээр, быштак кызар, кежин—кедер, а быжыктары-биле сөөлгү мөдаанын эң чараш идиктерин задаар болур. Анчыга—чүнүү-биле-даа солуттунмас. Ийилиг кижээ малгаш-балар, тайга-таскыл коргунчуг эвес. Ийи малды өстүрериниң ажыктыын барымдаалаан, мурнунда бызартай турган үүрмек фермаларны Хамсыра чоогунга чаңгыс черге моонниеп, улгаттыр каттыштырганының ужурдаа ыка.

«Тоора-Хем» совхозтуң ийи ажыдыг Хамсыра салбырының ажыл-ишчилери партияның XXV съездининиң төөгүлүг шиитирлериниң тодаратканы онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын амыдыралга боттандырар херекке боттарының салымшкынын киирер дээш бедик сорук киринишкининг кодурлуушкүн-биле ажылдап турар.

Бо хүннерде салбырының Өдүтеңге, Бедийде, Хамсырада үш фермазында ийилгээ-биле төс муң ажыг ийилерни өстүрүп, ажаан турар. 1976 чылда төрүүр ужурлуг 3100 баш чыдылардан 2713 баш анайларны камгалап алган бис.

Ажыктыг мал — ийиниң семиртилгезин эки организастаарын, чаш төлүг чидериг чок камгалап алырын ханызыр-биле төс муң ажыг ийилерни өстүрүп, ажаан турар. 1976 чылда төрүүр ужурлуг 3100 баш чыдылардан 2713 баш анайларны камгалап алган бис. Ынаыг-даа болза специалист Е. Коневский баштаан Москваның аңнаыр-туузуг экспедициязы участоктуң девискээринде шинчилел-толкылел ажылын доозарының ыяында келтеп. Оон түңнелиниде ук экспедициязының черлериниң ылыгаарын, ан-мөөнүн башаанын тодарадып, эртемге үндезилеттиргеп сүмелин биске бээр. Аңчылар түскай бижиктелеп участоктарлыг аңнаар, чогум-на моок аңчызында ацаыыр херээн сайгырадгайжыдарының артазарны тургустунар.

Ийиниң семиртилгезин эки организастаарын, чаш төлүг чидериг чок камгалап алырын ханызыр-биле төс муң ажыг ийилерни өстүрүп, ажаан турар. 1976 чылда төрүүр ужурлуг 3100 баш чыдылардан 2713 баш анайларны камгалап алган бис. Ынаыг-даа болза специалист Е. Коневский баштаан Москваның аңнаыр-туузуг экспедициязы участоктуң девискээринде шинчилел-толкылел ажылын доозарының ыяында келтеп. Оон түңнелиниде ук экспедициязының черлериниң ылыгаарын, ан-мөөнүн башаанын тодарадып, эртемге үндезилеттиргеп сүмелин биске бээр. Аңчылар түскай бижиктелеп участоктарлыг аңнаар, чогум-на моок аңчызында ацаыыр херээн сайгырадгайжыдарының артазарны тургустунар.

Парторганизацияларда

отчёттар болгаш соңгулдалар

БЕДИК АТКА ТӨЛЕПТИГ БОЛУР ДЭЭШ

«Коммунистиг күш-ажылдың будурулгезин». Республика типографиязының хериминге кирер ажиктиң кырында улуг үжүктер-биле хаалеп бижып клан ыдыг сестерни маңаа келген кижи дораан эскерип каар. Тываның эң хөөчүн бүдүрүлелериниң бирээзи—типография коллективи бо бедик адын алаш каш ол улаштыр бижыг түдүп келген. Оны ооң ажылчыныары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы, бижыг сагылга-чуруму, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөру дээш демиселдиле чедип алган. Маңаа ында партия организациязының хөй талалыг организакчы болгаш политиктиг ажылы улуг ролдуг болганы чугаажок.

Будурүлгениң мурнунда салдынган соруглары күүседириңче ажыл-ишчилериң күжүн мобилизастаар, оларның идейполитиктиг билиниң профессионал квалификациязын бедидер, ажылчыннар ортузунга коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларын күштелдирер талазы-биле парторганизация хөй талалыг ажылды чорудуп турар. Коммунистериниң будурүлгеге авангардчы ролүн, даандырган ажыл-херек хаяа харыысалгазы, хөй-ниитичи идепкейи бедээн.

Онгу беш чылдың баштайгы чылында бо будурүлге бедик темп-биле ажылдап турар. Бо чылдың 9 айларында продукция сайгарар планын типография 100,5 хуу, ниити продукция будурер планын 100,9 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың будурүкчүлүү элээн бедээн. Шинкография цеги ышкаш, чамдык цехтерге будурүлгениң чаз технологиязын нептеткен. Коммунистер А. Блинова, Михалёва, В. Попова, К. Допчун-оол, Г. Залюбовская болгаш ооң-даа оскелер күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Ол бүгүнүң дугайын будурүлгеге партия организациязының отчет-соңгулдалыг хуралынга тодаргай аналитеп, бүгү талалыг чугаалаткан.

— Онгу беш чылдың баштайгы чылының онаалдаларын чедиишкиниг күүседиринге кижи бүрүзү тодаргай үлүгүн киргеп турар үжүрлүг болгай эштер, коммунистер. Бисте кижи бүрүзү шудургу, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын, күрүнеми болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагып, бригада база цех бүрүзүн-деки ажылдаарын чедип алырын оралдажып турар— деп, парторганизация секретары Г. Голубков чугаалаан. Мында ажылчыннар ортузунга партийжи организастыг болгаш кижизидикчи ажыл будурүлгениң ажыл-чорудулгазын экижиңеринге дэштиг салдарны чедирип турары чугаажок. Коллективтиң будурүлгечи кергүзүглериниң дугайын үеэвзе чугаалаан болгай бис.

Партия организациязы коллективке социалистиг чарыштыг удуртуп, организастаар, ооң дээди хевири—күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле бөрү дээш шимчээшкинниң калбартыр талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ам мында 90 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, 38 кижи ол бедик ат дээш демисежип турар. Парторганизациянып үчёдунда ажылчын коммунистер шуптузу ол бедик атты әдилеп турар. Тиилекчи болган цехке шилчинир кызыл туктуг, чырып турар Кызыл сылдыстыг болгаш акша-шканалын, а ол мышкаш ажылдың шынарын тергиин эки күүсеткеннерге 20 рубльдиң шаңызын тыпсып турар.

Ынчалза-даа санал берген коммунистер партия организациязының хуралдарында чамдык чугула айтырыгларны чугаалажып турза-даа, ооң шиитпирлериниң күүседилгин кошкак контрольдап турарын шүгүмчүлээнер. Чижээ, будурүлгениң ажыктыын бедилериниң, ажылдың шынарының дугайын хуралдарга чугаалажып келген. Ол хирезе өрүлге цегинден парлаары-биле эккеп турар материалдар шынары багай болганындан чамдыкта ону машинаже киргизеге эдип, хөй артык шак чарытпан турар дугайында коммунист парлакчы М. Михалёванын шүгүмчүлээнин черле чаптыг.

— Бистиң дептерлэр цегинвисти алыр болза, мында бай-дал бала-ла ооң-даа дээредевес — деп, ооң начальныгы Т. Косинцева чугаалаан. Ынаргыда парлаар болгаш өрүүр цехтериниң чамдык ажылчыннарының буруузу-биле чамдыкта чедир кылынчаан номнар номчукчуларга чеде бээрге, оңу солуп бээр дугайында олар дилеглер кылып, дедир типографиже чөрүүнтүр тавариылгалар түргүлээн.

Отчёттуг үениң дургузунда партия организациязының хуралынга будурүлгеде комсомол ажылының дугайын чугаалажыкаш, ол дугайында шиитпирни хүлээп алган турган. Ынчалзажок ооң күүселдезин эки организастап шыдаваанындан комсомол ажылының денгелеи ам-даа чаяыс болуп артпышаан. Ол дугайын коммунистер И. Кара-оол, М. Муренкова олар тодаргай чижектер-биле коргускеннер.

Будурүлгениң ёзуулуг организакчылары, ажылчыннарның кижизидикчилери болур ужурлуг инженерлериниң, пех начальниктериниң, мастерлериниң роли, харыысалгазын бедидер талазы-биле партия организациязы чамдык ажылдарны чорудуп турза-даа, ооң денгели ам-даа чаяыс. Будурүлгеде чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның эге организациязының удуртуур ужурлуг инженер Р. Когуттуң илеткелиң партия хуралынга ап турда, ол илеткээр тодаргай чүү-даа тыпсаан болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэлер-биле демисел чорудар профилактика чөвүлели ажылдап турар? Бо чылдың «Хөй-ниитининң корум-чурумунуң үлегерлиг коллективи» деп ат дээш демисежири-биле будурүлге хуралынга хүлээлгени алган. Ынчалзажок хөй-ниитининң корум-чурумунуң үреэлер, арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагывас ийи-чангыс кижилер мында ам-даа бар. Ынаргыда аныяк ажылчыннар А. Дыртык-оол, В. Адыг олар эзирктер сергелир черге хонганнар. Ол дугайын коммунистер М. Бурков, Д. Муренков болгаш оскелер-даа дүвүрээзин биле чугаалааннар.

«Коммунистиг күш-ажылдың будурүлгезин» деп бедик атты бужарталып турар ийи-чангыс ыдыг товарылгаларны болдурбас дээш партия организациязы ажылчыннар ортузунга идей-политиктиг кижизидиге ажылын улам күштелдиреринин, маңаа холбаштыр коллективте оске хөй-ниитин организацияларының ролүн болгаш харыысалгазының бедиреринин эргежок чугулазын хуралга коммунистер дугуржуп алган. Онгу беш чылдың баштайгы чылы доостурунга чедир шоолуг эвес уе артканда. Оны чеминшкинниг доозарыныче, СЭКП-нин XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга бөртандырарыныче коллективтиң күжүн мобилизастаарыпартия организациязының организастыг болган политикалыг ажылының деннелиптеп улуу-биле хамаарыжып апаар.

С. ШОЙГУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ВЕНАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРДА

ВЕНА. (СЭТА). Төп Европага кайызынга-даа чепсектиг күштерниң болгаш чепсекти кызырарының дугайында чугаалажымышкынының кирижиктериниң 11-ги плениарлыг хуралы октябрь 21-де ажаа болган.

Совет делегациязының баштыңы Н. К. Тарасов ажаа чүве чугаалаан, чугаалажымышкыннарда тургустунган байдалды тодарадып турда, Европа дээке шерит чавырлыышкынын хандырарынга социалистиг чурттарның белеңнин онаалап демеглээн. Ол сорулганы чедип алырыкка, чугаалажымышкыннарының дөрт кирижиктериниң деп эртелиг үндезинге бүгү күүселериниң аймыл-нок чоруунуң эрге-ажыктарын пыңгыы сагып турган, чепсектиг күштериниң санын улгаттырбазынган эгелээн. Төп Европага шериглериниң база чепсектиң санын улуулуне кызырарынга чедир чугаалажыышкынныңга социалистиг чурттарның делегациязының киргеп хөй санныг саналдары чугула ролдуг ойнаан. Француз телевидениеге бодуунуң интервьюзунга СЭКП ТК-ның Чиңгиис секретары Л. И. Брежнев Совет Эвилели кымга-даа кыжаамайн чораан болгаш кыжаамайн турар, ынчангаш кайызынга-даа хамаарыжыр үндезинге чепсектиг күштерниң кызырарынга каядыг-даа уеде ол белең деп айыткан.

Венада чугаалажымышкынарның бүрүштаарлазарынга амдыызында НАТО чурттарының туруштары шаптыктап, сес кырынга олар бүгү күүселерге хамаарыштыр Төп Европага шериглерни дең үнелиг кызырарының эргежок чугулазын медеглеп тураада, хөрек кырында чүве чаңгыс талага шерит талазы-биле артык эргени алырынче чүткүп турар деп, совет төлээлекчи сагындырган.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Пловдивте бижик кагар машиналар заводунуң продукциязы чүгле Болгарияда эвес, харын даштыкыда эки билдингир.

«Марица-41» деп хевириң машиназы даштыкы чагычылар ажок хереглээр апарган.

ЧУРУКТА: будурүлгениң мастери Г. Хаджийски, бригадир А. Караджов, контролёрлар Г. Стоймелов болгаш Г. Крушева оларның ССРЭ-же чорудар дээш машиналарны хынап турары.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

* * *

ЧССР. Бо хүннерде социалистиг Чехословакияда хөй-ниитин болгаш күш-ажылчы улуг кодураглушкун болган. Октябрьның тоңгузунде чуртка эрге-чагырганың төлээлекчи органнарынга бүгү-ниитин соңгулдалар болуур.

Соңгулда мурнунуң кампаниязы болза соңгуг беш чылдарның иштинде улусчу эрге-чагырганың органнарының кылган ажылдыңыр дугайында отчёду, келир үеге планнарның бүгү улусчу коруудезин болган. Ада-чуттуң болгаш ниитилелдиң социал-экономиктиг улам ыдай хөгжүдезиниң талазы-биле ЧКП-ниң XV съездизиниң салган соруглары коң черни эдеп турар.

ЧУРУКТА: Усти-на-Лабе хоорайның (Соңгу Чехияда) соңгулда участокторының бирээзинде.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ПУР. Гданьскиниң барыын талазында барык 40 километр черде славян бичебуурай улустарның бирээзиниң төлээлекчилери—кашубтар шагдан бээр чурттап келгеннер. Чурттуң ол талазы улустуң эң-не солун аас чогаалы-биле сураглыг. Ол черниң чурттакчылары бодуунуң эртикен үезин утпайн, бурунгуйун улустуң ырларын, дамчыыр чугааларын база таңцыларын, чаңчыл болган класс-чараат хептерин хевээр арттырып алган.

ЧУРУКТА: кашуб улустуң таңцызы.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

Совет космонавтылар КНО-да

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНОнуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязынга хүнүң кол болуушкуну ол организациянның штаб-квартирязынга совет космонавтылар — А. Леонов биле В. Кубасовтуң аян-чорук кылып бартаны болган. Олар Делегейниң астронавтика федерациязының 27-ги конгрезиниң ажылынга киришкеш, Калифорниядан Нью-Йоркка чедип келген.

Космос делегенин тайбың соруглаларга шинчилээринге база ажылдаарынга делегейниң кады ажылдажыктазын бо хүннерде чугаалажып турар КНО-нуң Кол Ассамблеязының Бирги комитединге (политиктиг айтырыглар болгаш аймыл-нок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле) космостуң маадырларын чылы-биле утказал. Бүгү кирижиктериниң өмүүзүнүдээ олларга байыр чедирбишаан. Бирги комитеттиң даргазы Г. Яровек (Польша) мынча деп чугаалаан: «Космостуң аддарлыг шинчилээринге чүректиң хамыынган байыр чедирбишкиннерни дамчыдар болгаш космос делгемин улам-най шинчээдин алырынга чаа-чаа чедишкиннерни күзээр болган тур мен».

Комитеттиң хуралынга чүве чугаалаары-биле космонавт А. Леонов чалаан. Амгы үеде космос болза чүгле эртем шинчилелдери кылырының талазы эвес, харын практиктиг соруглаларны шиитпирээринде — бүгү талалыг радио болган телевидение харылаалары хандырарының, метеороогуут хандырыштаның, Чериин бойдус курлавырларын шинчилээринең, долгандыр турар бойдус чүүлдериниң кирленишкинин контрольдаарының талазы болу берген деп ол демеглээн.

Космосту тайбың соруглаларга ажыглаарының болдунгыр арганы шынап-ла ыяшаар чок деп, А. Леонов уламчылаан. Ынчалзажок ол соруглаларны эң-не үре-түңнелдиг, ажыктыг кылдыр шиитпирлээр төледе, ында-бүрү чурттарның күжениишкиннерни каттыштырары, ап турар информациязы солчуру, чаа төлевилелдерни кады ажылдан кылырынга болган туруштарынга киржирга чугула. Ындыг кады ажылдажылганың чайынналчак чижээ болза «Союз-Аполлон» программа-биле кады кылган советамерик ужудушкун болур. Ол ужудушкунун космос делгемин тайбың соруглаларга шинчилээринең болган ажыглаарының талазы-биле делегейниң кады чорудар калбак күжениишкиннерниң эгезин салган дээринге хамызы-биле бүзүрел турар бис.

«Интеркосмос» программаның киржакчылары чурттар космос делгемин тайбың соруглаларга шинчилээринге болган ажыглаарынга кады ажылдажылга дугайында дугуржулганы чаргай, ук дугуржулга Совет Эвилелиниң болган социалистиг оске-даа чурттардан космонавтыларының кады чорудар ужудушкуннарын баш удур көрүп турар дээрзин совет космонавт комитеттиң кежигүнеринге дыңнаткан. Баштайгы даштыкы кандидаттар белеткелди эртери-биле 1976 чылдың ноябрьга ССРЭ-ге чедип келир.

Совет космонавтылар Каттышкан Штаттарга боттарының аян-чоруун КНО-га баарым-биле доозаан.

В. МАТЯШ,
Ю. РОМАНОВ.

ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕР, ЧЫРЫК ПЕРСПЕКТИВАЛАР

ПРАГА. (СЭТА). Октябрь 20-де Прагага соңгукчуларның соңгулда мурнуму хуралынга чүве чугаалаан, ЧКП ТК-ның Чиңгиис секретары, ЧССР-ниң президентизи Г. Гусак чехословак улус соңгулдаларга коммунистиг партия-биле бижыг чаңгыс эктиг болгаш сырый каттыштыкан. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының оске-даа чурттары-биле бижыг эвилелдиг, навыралдыг келген деп онаалап демеглээн. Улусчу эргечагырганың бүгү чадаларының организларынга октябрь 23-де болур соңгулдалар эң чугула политиктиг болуушкун болур деп, ол демеглээн. Соңгулда мурнуның хураддарынга болгаш митингилеринге хөй миллион чехословак хамаатылар чедип алган чедишкиннерин үнелеп, ЧКПниң XV съездизиниң төлевилеттингеп күрүнеңиң хөгжүдезиниң программазынга бодуунуң хамаарыштазын илереткен. Чехословак улустуң коммунистиг партиязының болгаш Чехословакиниң национал фронтузунуң политиказынга хамызы-биле бүзүрел, долузу-биле деткип, чурттуң улам ыяшгы хөгжүдезиниң программазын чаңгыс аян чүүлдүгүзүнү, национал фронтуның кандидаттарын долузу-биле деткип турарынга бис өөрүп турар бис.

Бистиң национал хосталгавыс, күрүнеңиң хамаарышпас чоруу, бистиң социалистиг түрүзүүрүүстүң быжыг чоруу база бистиң улузувустуң тайбың амыдыралы ССРЭ болгаш социалистиг оске-даа аңы-дуңмалышкы чурттар-биле эвилелдиг база найырал бистиң улузувус эки билир деп, Г. Гусак демеглээн. Ол эвилел база найырал бистиң улузувустуң тайбың чогаадыкчы күш-ажылының, бистиң партийжи база күрүне политикавыс тургустунган.

Социалистиг сайыраңгай ниитилелди түрүзүнүң, социалистиг демократияны хамыладырының, бистиң улузувустуң чаңгыс эвин, ССРЭ-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының ооң-даа оске чурттары-биле эвилелди база найыралды быжыглаарының К. Готвальдының айытканы чаңгыс орук бистө бар деп, Г. Гусак түңнелинде чугаалаан.

ЛИВАНДА АТКЫЛАЖЫЫШКЫННЫ СОКСАТКАНЫ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Беш араб чурттарның баштыңнарының, болган НХО-нуң даргазының Эр-Риядка болган чөвүлел хуралдарынга чедип алдыптап, Ливанның бүгү девискээринге дайын чорудулгаларын соксадыр дугайында дугуржулга октябрьның 21-инде эртенгиден эгелеп күштүг болуп кирген.

Ливанның национал-патриоттуг күштериниң удурланыышкынында палестин шинчээшкиннинг, а ол ышкаш барымын үзеңдиг христиан күштериниң удуртукчулары дайын чорудулганы соксадыр болгаш санының талазы-биле 37-ги болуп турар, аткылажымышкынны соксадыр дугайында дугуржулганың негелделерини сагыыр айтышкынны боттарының чеңсектиг отрядтарынга берген. Хооранның чамдык черлеринге ында-хаая аткылажымышкыннар база үтүр-бөө октарының частымышкынары дыңналып турза-даа, эртенгиниң алды шактан эгелээп, ажаол ырлыын анаргаан.

Ливанның мурнуу чүгүнде дүшкүүрлүг болган айыылдыг бүйдал хевээр артышаан турар, империалистиг болуктериниң идепкейлиг деткимчезин алыгаан турар Израиль ында ажык интервенциязын калбавыбиле боттандырып турар. Ооң шеригдерэ аар артиллериниң болгаш 60 танкының деткимчези-биле мурнуу ливан Ярун суурже чаза болган киргеп, ону эжелеп алган. Ооң соонда ында-ла айлар артканда, барымын үзеңдиглерни Тель-Авив идепкейлии-биле деткип эгелээн.

Пекинде чыскаал

ПЕКИН. (СЭТА). «Шанхай болуу» дээр болукке кирип турган дөрт кыдат удуртукчуларның ажыл-чорудулгазын бүрүү шанкан массалыг чыскаал октябрь 21-де майысыладың төп кудумчуларынга болган. Алдан болган будурүлге черлериниң айыыбиле колониалар кызыдыр чыскаалып алган хөй-мүн кижилер организастым-биле Чананьзае деп кол кудумчудап Тяньаньмэнь шолдун үүнче чорупкан. Чыскаалганнар «Дөрттүң антипартийжи кем-бүрүүлүг чорууң бүрүү шиитпимее». «Дөрттүң антипартийжи болууң чылча шапканыны шаңы-биле деткидинее», «Цзян Цин, Чжан Чунь-цяо, Яо Вэнь-юань, Ван Хунвэнь сеңкинже деп лозуннарны кодурган чорааннар. Чамдык лозуннарда «дөрттүң контрреволюстуг даарбечи бөлүүнүң» дугайын бижээн болган.

Кризистиң күштелгени

ТОКИО. (СЭТА). Чагырыкты либерал-демократтыг партияның япон парламентинде депутаттарының хөй келии октябрь 24-де премьер-министрниң эрге-дужаалыдан Т. Мякинин халажырын болгаш эрге чагырганы премьериниң орлакчызы Т. Фукудага дамчыдып бээрин негаан. Бодуунуң хуралынга ЛДП-ниң 392 депутаттарының 245 депутады октябрь 31-де болур партияның ээлчег чок съездизинге Т. Мякинин партияның даргазының эрге-дужаалыдан халажырын база чедип алыр деп медеглээн. Т. Фукуда чазакты болгаш ЛДП-ни баштаарынга бодунуң белеңнин илереткен.

Ам болур деп турар партия съездизинге хөй келии боон турар ЛДП-деп парламент кежигүнериниң ол хуралының шиитпири чагырыкчы партияда кризистиг оскенин база ооң баштыңнарының аразында эрге-чагырга дээш демиселдиң чидиглешкенин баш удур көргүскен.

ЕЭН-НИҢ СЕССИЯЗЫНДА

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Европа ниитилежилгелериниң министрлер төвүлелиниң даштыкы хереглер министрлериниң деннелиңге болган сессиязы «Ниити рынокта» шынгыы чөрүлээлер барын база катап бадыткаан.

«Ниити рынок» кежигүнериниң аразында чидиг чөрүлээлер ЕЭН-ниң хемчээлдеринге балык тудуушкунунуң айтырыгларын чугаалажып турар үеде тодаргай илереп келген. «Тостуда» чурттарының министрлери дыка үр чугаалажып келзе-даа, балыкталыкын зоналарының болгаш чурумунуң дугайын дугуржуп ап шыдаваан. Ол айтырыгны чугаалажып көөрүп Европа ниитилежилгелериниң министрлер Төвүлелиниң октябрьның тоңгузунде Гаагага болур эвилеч чок сессиязынче соңгаарлаткан.

Бо айтырыгның талазы-биле мээң чүртүммүн национал эрге-ажыктарны камгалазарынга үндезилеттингеп туружун «ниитилежилге талазыбиле чамдык ярилелчилер карлыы-биле ыйыдып, дора коруп турган» деп, сессияның доозулганының соонда Ирландияның даштыкы хереглер министри Г. Фитцжеральд медеглээн.

«Ниити рынокка» Грециниың киреринің дугайында ЕЭН биле Грециниың аразынга чугаалажыышкынарның чүрүмүн сессияга тодаргайлаан. Ол айтырыг ЕЭН-ниң бир сессиязындан оске сессиязынче шилчип келгенин билдингир болгай (Греция бодун хүлээп алыр дугайында дилегни 1975 чылдың июньда-ла киргеп турган). Ону хүлээп албайн турганының бир чылдагаанда болза, кошкак грек экономика «Ниити рынокка» шаптык товарыштыра бээр ирги бе дээр онаалаашкынныкын болуп турган деп, парлаага демеглеп турар. Колдуунда-ла аграрлыг чурт болуп турар Грециниы киирип алыр чорук ниитилежилгениң тус-тус кежигүнеринге аразында аландажылганың үржүүнден кризистиг кее кырынга турар ЕЭН-ниң кодээ ажыл-агый политиказының чөрүлээлерин күштелдиреринге чедирер деп базала айтып турган.

ЕЭН-ниң ийнп үндүрген негелделеринден алырга, Греция болза чүгле «Ниити рынок» чурттарының ниити садыг политиказынга болгаш сайлы тыттар эвилелинге каттыжар эвес, харын-даа оларның даштыкы политиктиг үдээлгелерин база хүлээп алыр ужурлуг болуп турар. Греция биле ЕЭН-ниң аразында «техниктиг чугаалажымышкынарның» бирги жолчаа ноябрьда эгелээр.

ЭДЧ биле ЕЭН-ниң аразынга удур-кедиргүлер харылаалардың үндезиниерни ажылдан кылыр дээш ЭДЧ-ниң кежигүнери чурттарның саналынга харыыта хамаарыштыр санал-оналды ЕЭН-ниң чурттарының даштыкы хереглер министрлерй солушкан дээрэн ында билдингир апаргаан. Олар ол айтырыгны чугаалажып көөрүп Европа ниитилежилгелериниң министрлер чөвүлелиниң дараазындагы сессиязында тургустунгаар деп шиитпирлээн.

Кижилер, фактылар, болуушкуннар

СПОРТКА ХАНДЫКШЫЛ

Хүрешке тывалар шаг-тоогуден бээр ынак чораан. Чаңгыс-даа байыр-наадым ол чокка эртпейн келген. Моге кижилерни чон хүндүлээр, мактаар турган. Оон уламыдан оларның аваңгырының, күштүүнүң, капизагайның дугайында чечен болгаш тоолчурган чугаалар дыка хөй. Сөөлгү үеде тыва хүреш улам ыцай сайзыралды алган. Ону спорттуң национал хевирлеринге Сибирьниң болгаш Ыраккы Чоон чүүтүң улустарының спартакиадазының программазында киргген. Тыва хүрештиң арга-арыын чүгле Тываның эвес, Якут, Бурят АССР-лериниң, Хакас, Даг-Алтай автономнуг областарының, Усть-Орда, Агинск Бурят национал округтарының мөгелери өөренип ап, сайзырадып турар. Оон-биле чергелештир бистиң республиканың мөгелериниң арга-мергежили оскен. Оларның аразында атсураглыг кижилер эвээш эвес. Оон бирээзи Киров Хомушкунуң дугайында номчукчуларга кысказы-биле таныштырар бодадым.

Хомушку бичезиндеден турала моге-шыырааш, боткур талазы-биле чажыт өөрүнден ылгалдыг турган. Школачы чылдарында өөреникчилер ортузунга болган хүрешке ол бола шүглүг бээр турган. Оон бээр тыва хүрешке хандыкшыл, оон аргаларын өөренип эгелээн. Сураглыг моге Салчак Намчыл Бай-Тайганың Тээлиге чурттап, ажылдап турган. Бай-тайгажылар бо могени Моге-Намчал деп хүндүлеп адаар чүве. Оон девирип чараш, аргаларны аваңтыр, дүрген ажыглаар. Ону Хомушку Киров өөренип, салган алган. Ол 17 харлыында районга шүглүп, шыырааш, мергежилдиин коргүскен.

Шериг албанын эрттирип турар үеде Киров улам күш кирип, эът-ханы четчип келген. Анаа классиктиг хүрешке хүрежип, бирги разрядтың нормазын күүсеткен. Ол ышкаш хостут хүрештиң аргаларын өөренип алган. Хүреш талазы-биле биилип тыва хүрештиң мастыдаалаврынга чедишкинниг болурунга дузалаан.

Бо моге бистиң республиканың пайысыалдынга болган хөй санныг тыва хүреш мастыдаалаарынга доктаамал киржип, чаңгыс удаа эвес шаңналдыг черлерни ап келген, оку шуптулуп санап бижиири берге.

1961 чылдан бээр национал спорт талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чоон чүк улустарының спартакиадазы чылдың-на эртип турар. Оон мастыдаалаарынга Киров Хомушку үргүлүү идепкейлиг киржип турар. Спартакиаданың эгезинде башкайы чылында Улан-Удэге, оон дараазында чылын Якутскиге бурят хүрешке ол чемпион атты чедип алган. Бо зонаның мөгелериниде аңаа күш чедер кижи йөн чыл улаштыр чок болган. Оон соңдагы чылдарда болган спартакиадаларга база шаңналдыг черлерни эзээн. Спортчу чедишкиннерин үнелеп көргеш, Киров Хунажыкович Хомушкуга 1973 чылда национал спорт талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастери деп атты тыныскан.

Хомушкунуң хары дөртен ашкан, ынчалза-даа хандыкшылдыг спортун ам-даа нагбаан. Бо чылын эрткен национал спорт талазы-биле республика спартакиадазынга бурят хүрештиң 82 килограмм чедир дең-зизинге ол хүрешкеш, үшкү шаңналдыг черни эзээн.

Бай-Тайга районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң дартазында Киров Хомушку каш чыл улаштыр ажылдап, спортту сайзыradыр херекче биче эвес үлүгүн киирип турар. Күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини — ГТО-ның нормаларын дужаарынче ажыл-ишчилерни кадбаа-биле хвара тудар ажылды чорудуп келген. Оон түңнелинде 2126 кижи комплекстиң нормазын дужаарынче киртен, муң хире кижи ГТО-ның домдоонуң эдилекчизи болган.

Район төвүнге маргылдаларны доктаамал эрттирип турар, аңаа шилиттинген командалар республиканың зоналарынга болгаш найысалдынга эрткен маргылдаларга киржип, чаңгыс удаа эвес шаңналдыг черлерни ап келген. Район социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Лопсаңнап атты шилчиир кубоктуң эдилекчизи база турган.

Аныяктарны спортче хандыкшыдар, күш-культуражуларның бижик-мергежилин бердирерине Хомушку кичээнгейлиг салып турар. Боттарының бар аргалары-биле спорттуң чамдык хевирлеринге секцияларны организастаан. Кыдыы чорутпан ажылдарның түңнелинде Николай Седип, Гоман Хомушку, Андрей Кара-Сал, Николай Салчак ышкаш шырак спортчулар бар болуп бергеш.

Киров Хомушкуну моге кижи болганда тыва хүрешти сайзырадырын чугула деп санаан, оон секцияларын организастаар хемчеглерни алыр деп турар.

Киров Хомушкуну спорттуг пропагандалаар, ону сайзырадыр дээш 1976 чылда кызыл чорутпан үре-түңнелдиг ажыл-ишкин үнелеп көргеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитедин Хүндүлел бижик-биле чоокта чаа шаңналаан.

ЧУРУКТА: К. Х. Хомушку.

Т. ХЕРТЕК.

НИЖНЕКАМСК БӨГҮН

ТАТАР АССР. Нефтехимиктериниң Нижнекамск хоорайы бодунуң баштайгы он чылын демдеглеп эрттирген. Мурнунда куруг шөл турган, хат хадыы турган черде бо хүн дезгеп кудумчулар, чуртталга кварталдары, школалар, кинотеатрлар тургустунган. Хоорайның тудуунга ан-не мурнакчы, депшилгелиг бүгү чүүдерни ажыглаан. Нижнекамскиде ыштап турар чаңгыс-даа хоолай чок. Үзеттирүнүң бүдүрүзге черлерин калбак болган зонанның даштында тургускан.

Чаагайжымдыга талазы-биле Россияның хоорайларының социалистиг чарыжынга ол бирги черни эзээн.

Он чылдың иштинде Нижнекамскиге кылымал кауучуктуң, газтың, дугуйнуң заводтарын болгаш оон-даа өскө бүдүрүлге черлерни тудуп алган. Нижнекамскиниң бүдүрүлге черлериниң продукциязы чүртүүн үзүүр акыл-агыйында төлептиг черни эзээн.

ЧУРУКТА: Нижнекамскиниң кол кудумчузу—Тудугжулар проспектизи.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУРУКТА: «Нефтехимик» Культура бажыңының «Яшлек» деп үзүсчү ансамблиниң танцычылары Каманың эриинде.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чаа номнар

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

Чоокта чаа Алма-Атага Бүгү-эвилелдиң тюркология конференциязы болган. Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң бөлүк эртемденнери аңаа барып киришкеннер. Олар чаның келгеш, боттарының киришкен секцияларының аайы-биле илеткел кылып, сонуургатканнар.

Төөгү эртемнериниң кандидады М. Маңнай-оол төөгү секциязының ажылынга киришкенинiң дугайын тугаалаан. Ол секцияның киржикчилери М. Маңнай-ооллуң илеткелил улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Аңгы-аңгы хоорайлардан бартан 67 кижи база илеткел кылган.

Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының академизи А. Нусулбековтуң «Советтиг үеде түрк уктуг улустарның төөгүзүнүң айтырыглары шинчилээри» деп илеткели дыңнакчыларның улуг соонуургалын хөгжүдеринге, төөгүнү шинчилеп, өөренирине, ылаңгыя тюркологияның чугула айтырыглары көрүп, шинчилээринге төлептиг үүгүн киирип турарын конференциягa демдеглээнин М. Маңнай-оол дыңнаткан.

В. МОҢГУШ,
институттуң эртем ажылдакчызы.

Школа ажыглалда кирген

Бай-Тайгада «Кара-Хөл» колхозтуң тудугжулары 320 олуттуг школаны бо чылын ажыглалга киирип, уругларының өөренирине таарымчалыг байдалды тургузар дээш кызымак ажылдаапнар.

Ыраккы Даспы-Аксынга чоокта чаа школаны ажыдарынга тураскаатканы мөгенип болган. Колхозта партком секретары А. С. Адыгбай аңаа чүве чугаалаан, келир үениң ыяык салгакчыларын өөредип, кижизидеринге таарымчалыг школаны тудуп бергеш тудугжуларга өөрүп, четтиргенин илереткен.

Школаны тударынга Хертек Норбужап, Хертек Бадан-оол, Хертек Байыр-оол, Күжүгет Борбак-оол, Хертек Маадыр-оол болгаш оскелердээ идепкейлиг киришкен.

Чырык, дезем класстарлыг, спорт залдыг школазада кичээлдер эгелээн.

А. САЙЫН-ООЛ.

«СЦЕНАДА АМГЫ ҮЕ»

Тываның ном үндүрер черн «Сценада амгы үе» деп эгелиг тыва болгаш орус шиидер чыныызын үндүрген. Ону республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы парлап үндүреринге белеткээн.

А. Афиногеновтуң «Машаныгаш», Ю. Сотниктиң «Шуут халап», А. Хертектиң «Бистиң Май-оол», А. Емельяновтуң «От дээш демнеел» деп шиилери чыындыда киргген.

Бо чыынды бот-тывынгыр уран үүл коллективтеринге ажыктыр.

ДАГАЛЫГ ХАЛЫЫР-КАРА

Александр Матвеевич Сысолятинни «Уралдың ус-шевери» деп адап турар. Ол эң нарын кылыглар кылырынга бодунуң күүнүн шагда-ла шенеп эгелээн.

Бир катап ол бодунуң кады амыдап турар эштерин кайгаткан. Амылдаар черинге бичии шил хөөлайыгаш эккелгеш, оон иштинден нарын испинчигеш-биле бичии элезинчигештн шыычып эккелгеш, саазын кырынга салып каан. Хеп-хенертен элезинчигеш шурап эгелээн. Уягаттырар шия-биле моорге, кылыызын «халыыр-карамыгаш» болган. Оон мага-бодун моңгүнден, даваннарын—кандан кылган. Ол шимченгиз халыыр-карамыгаштыг Сысолятин беш ай ажыг кылып келген. Эштериниң сумези-биле кылып алганы элдепейлиг чогаадылгазын Москваның бир музейинче чорудупкан. Музейниң ажыдакчылары халыыр-каранның «аалыызын» билбээни-биле, шил хөөлгаш, ю. Сотниктиң «Шуут халап», А. Хертектиң «Бистиң Май-оол», А. Емельяновтуң «От дээш демнеел» деп шиилери чыындыда киргген.

Бо чыынды бот-тывынгыр уран үүл коллективтеринге ажыктыр.

Александр Матвеевич ажыг уидараваан. Оон шевер хөлдары ындыг нарын кылыгларны чаңгыс удаа эвес кылган. Оон дугайын хөй-хөй кижилер сонуннардан номчаан. Сысолятинте эртемденнериң чагаалары, чогаадыкчыларның диилелери кээп эгелээн.

...Уралда хоорайыгаштан Москваның күрүне университединиң генетика болгаш селекция факультединге белен почта-биле чаңе хөнүп келген. Ында—клеткаларга нарын кезишкиннер кылыр, эртемшинчилелге хереглээр хуулгазын хевирселди каныыр оозап суп каан. Ол инениң узуну—бир сантиметрден ашпас, диаразы—01, миллиметр.

Карак эвчизи сураглыг профессор С. Н. Федоров Александр Матвеевичиден каракпак картынын кескен тиглорин даараар нарын хевирселдерни алган. Бо даараашкынны кылырда хендиргигештн инениң үдүнче сугарын микроскоп дузазы-биле кылыр. Карак эвчизи белорус профессор В. Т. Парамей «Уралдың ус-шеверинден» карак өгүнүң тиканнарын кезип эмнээр тускай хевирселди кылып бээрин дилээргe, Сысолятин баш кыргыыр машинка хегиргиг нарын хөрөнселди чогаадып, кылып берген.

А. М. Сысолятин «Егоршин» шахта эргелелиниң механиги болуп ажылдап турар. А нарын кылыглар—оон хостуг үезинде хандыкшылыы. Чоокта чаа уралчының талантызы-биле Звездный хоорайның чурттакчылары танышканнар. Александр Матвеевич «Совез» биле «Аполлонимуң» кады улуудушкунунга тураскаатканы бичии нарын кылыгны чогаадып күүсеткен. «Уралдың ус-шеверн» ынчаар ажылдап турар.

«ИЗВЕСТИЯ» сөөнүдэн.

Эртем-практиктиг конференция

«Дээш саурар салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге ынчуң болган библиотеканың ролю» деп темага эртем-практиктиг конференцияны ВЛКСМ обкому, Культура болгаш Чыргыдыышкын министерстволары, республиканың К. М. Чуковский атты уругдар библиотеказы организастап эрттирген.

Коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларынга ынчуң болган библиотеканың ролю, библиотека болгаш школ организацияны, школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезинге библиотеканың ролю дээш өске-даа айтырыгларны конференцияга чугаалашкан.

БИСТИҢ КОРР.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

8.10—«Ужуралдар фильмнериниң экраны». «Тутурбас өжээн негекчилер». Уран-чечен фильм.
9.25—«Мону ыыдаар силер». Аныяк чогаадыкчыларның конкурузу.
10.35—«Дириг амытаннар делегейинде». Дамчыдылганы журналист В. М. Песков эрттирер.
11.35—«Тоолче ааладашкыны». «Морозко». Уран-чечен фильм.
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—«Кадыкшыл». Эртем-нептередилгелиг программа. Дамчыдылганы амчы Ю. Белянчикова эрттирер.
13.50—«Кинопанорама». Дамчыдылганы кинокритик Г. А. Капралов эрттирер.
15.20—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы А. Кавераев эрттирер.
15.50—«Музыка делегейинде». Тележурнал.
16.50—«Бурят хөлөр». Документалдыг телефильм.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—Улуг улусха мультфильмнер программазы: «Сайдай», «Фильм, фильм, фильм».
18.00—Хоккейго ССРЭ-ниң чемпионазы. ЦСКА—«Динамо» (Рига). В. И. Ленин атты Теп стадионнуң «Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарларда: 1. «Спортлото» тиражы; 2. Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—А. Хачатурян. «Байыр-лалдыг поэма».
20.45—«Ужуралдар фильмнериниң экраны». «Тутурбас өжээн негекчилерне». Уран-чечен фильм.
22.00—«Дириг амытаннар делегейинде». Дамчыдылганы В. М. Песков эрттирер.
23.00—23.10—«Үе». Информастыг программа.

ЧАГААР

Бөгүн республикага бүргээр, хар чаар. Барыын чүк угланышкынынг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даг-харта 10—15, оскелеринге 7—12 градус соор.

Кызылга бүргеп, быскан хар чаар. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы тик градус болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Авыралдыг пес» 9.50, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыды 9.20, «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 10.50, 15.05, 16.55, «Тывызык оорлаашкыны» 12.40, 18.45, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соолгу он» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Операция: «Кобра» 15.00, «Оске чагаалар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызыл КАП-зинниң 1976 чылдың апрель айда Николай Николаевич Усольцевтиң адынга тывысканы ВН сериялыг, № 735315 шыырадылга бижик читкен төлөөде, ону күш чок деп санаар.

СОТКА ОЛУРГАН

(Шоодуг)

Хүрең-оол Кууларович чаңчыкканы померже долгай каапкан:

— Алло! Чылбаа Хертекович бе? Экии! Сонгаже көре каавыдам. Кандыг-дыо! Магалыыл аа! Бурган авыралында чаяан боош, чаш харын төө каапкаш барган. Койгуннаар дээн ийик бис чоп, уткының ол бе? Ийе, ийе. Дугурушкаанывыс ёзугаар богун дораан хаптаазы. Кара-Талче. Машина че?.. Сен ол эргеледдиң чаяк-каразын апсыңа? Ындыг-дыр че. Чылбаа Хертекович. Белеткенип алыйн.

Эжишкилер удатпаанда магазин чанынга хап келгеннер. Орук-суур, олча-омактыг болуру дээш, Хүрең-оол Кууларовичиниң чугаалары дег, бурган авыралынче чажар апаар-ла болгай. Оон каккаш, машина кежиг аксынга доктаагаи.

— Дутуржуп алган хүнүвүсте сагыш ышкаш чаап каар магалыг улус эвес бис бе, Хүрең-оол Кууларович. Аас-кежиивис, шынап-ла, аксывыста халаңайнып чоруур—дивишаан, бирээзи дашка бажып өрү-куду чашкылаан.

— Бурган авыралындан-на болган боор оң, Чылбаа Хертекович—дээш оскези база ток-ла кылган.

Алгаашкыы оон-биле доозугган. Машина Кара-Тал кайы сеп дээш карацнадыпларган.

— Магалыг эт аа! Уйгу-чыдып-даа дивес, аъш-чем-даа негевес, кайнаар ыдалай-дыр, ыпаар халып-ла олурар. Кандыг кижи чогаалткан чүве ирги? Ол кижиге муң-даа акша болза харам чок мен ийин. Хүрең-оол Кууларович—дээш, Чылбаа Хертекович машинаның рулюн долгагылаан.

— Ындыг харын. Бергеле кижи турганы чугаажок — деп кожазы деткээн.

Кара-Тал бо-ла болгай. Адап каапы дег болук-болук кара талдар дистинчя берген тургулаан. Оон кыдыын куду алзы делгем шолду харагаанар эзээн.

— Ойт, тургус! Майтак чүвен доо барды!—деп. Хүрең-оол Кууларович алгырган.

Чап харга базып ыяк ис кескү болгаш биилиигир болур. Эжишкилер исти кезии кергеш, дүрген дутуржу каапкан. Чылбаа Хертекович сегиг бажынга олурар, а бирээзи сегиртип бээр мындыг болган. Ийи-үш катап сегиртиишкинниң түңнелинде боо даажы Кара-Талды чаңгыландыр дагжап-ла үнген. Кежоликтей апарган. Ийи эжишкиси олча-омактыг болганы дээш дашкаларын каш удаа кодургулээш, чанарынче белеткеп берген.

— Бурган авыралы-да оршогеп боор оң—деп. Хүрең-оол Кууларович чугаалаан, бодунуң чугаалаары дег «Майтак чүвезин» машинаже киир каапкан.

— Аас-кежии-де чалаган боор оң—деп, оскези база оттуган.

Бүгү-ле чүүлдер чоруурунга белеп. Ынчалза-даа бичии кала болган ыржымны Чылбаа Хертековичиниң алгыы үрешкен:

— Ат болган!.. Сээң хайың!.. Койгуннаар деп алган!

— Чүү болу берди? Канчап бардың?

— Мотор!—деп, кускуннапкаш, Чылбаа Хертекович, эжиниң хорзозиден сегирип алган:—Мо-то-ор! Дыңнадың бе? Моторуун суу донган-дыр! Суун чүге токпээн сен!

— Сокса! Канчап бардын? Дувуреевейн баштай көрүп корзоли—дээш. Хүрең-оол Кууларович моторже зоге берген. Шынап-ла, доңган сугнуң доштары блоктуң тиглеви берген черинден кылаңайндыр костүп тургулаан.

— Ол-дур. көрдүң бе! Чедип алган чүвевис кайы хире-дир?.. Аа хадак! Каражадыр он, сотка олургап-дыр бис, билип тур сен бе! Көрүп көрем, ам чүү болур деп?—дивишаан, Чылбаа Хертекович холунуң дыңзыы дам барган.

— Болгаан! Канчап бардын, орталап мон!—деп оожуктурбушаан. Хүрең-оол Кууларович эжиниң хозуудан адырлып алыры-биле ону ыде каапкан.

— Сеңээ чүү хереглиг, аа?—дээш, Чылбаа Хертекович Хүрең-оол Кууларовичиже чудуруун көргүскен.

— Сокса! Канчап бардын? Орталаныл, өршээл көр!—деп оозу дилээн.

Хүрең-оол Кууларовичиниң чугаалары дег, бурган авыралының ачызы болганы ол ийикпе, харын-даа ол өйде чаяан болуп, малчыныарже сиген чедиргеш чаныы олурган машинаны Чылбаа Хертекович көре соп-каан. Үрдээ болбайн олар машинаазын сөөртүрүп алгаш суурже утпанканнар. Оон соонда оларны күрүнеге каража чедиргеп дээш база арагалаш турганы дээш ажылдарындан хостаан дээр чүве.

В. САТ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орадакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи эмыдыраа киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуу киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарыат-ның 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАГЫГ № 1780. Тираж 16332.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01339

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 251 (10236) | 1976 чылдың октябрь 24, воскресенье | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 2 кеп.

Совет профэвилелдери! Социалистиг чарышты база күш-ажылды коммунистиг ёзулбиле көөрү дээш шимчээшкинни бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бүгү хемчег-биле бедидеринче угландырынар! Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынче ажылчы чоннарны калбаа-биле хандыкшыдынар!

(Октябрьның 59 чыл иевнга СЭКП ТК-ниң Кыйгырыгларындан)

Чуртка аян-чоруук

МАРН ТК-ниң Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Целибеевге баштаткан Моол Арат Республиканың нам-чазак делегациязы октябрьның 23-те Алма-Атадан Новосибирскиге чоруукан.

Аэропортка делегацияны СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-ниң бирги секретары Д. А. Кунаев, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимов, албанның эске-даа кижилери үдээн.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Күш-ажылчы ээлчегде

Онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш Туранның аймыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилериниң оргузунда калбарган. Шаңгыя үшкү кварталда алгаиы социалистиг хүлээлгелерни түгле күүседир эвес, а ажмр күүседир деп соруулганы коллектив нежингүнери хүлээнгеш, кызымак ажылдаан. Комбинаттың ажыл-ишчилериниң күжелиишкинниг ажылының түнелви болгаи: үшкү кварталда чонга ачы-дуза чедирериниң планын 103,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 105,4 хуу күүседип, чонга ачы-дуза чедирериниң талазы-биле өзүлде темпизин 14 хуу ажырган.

Үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг, садыг организациязының, чоннуң коммунал болгаш аймыдырал хандырылга черлериниң социалистиг хүлээлгелерин бо чылдың үшкү кварталында күүсеткенинден түнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көргеш, Туранның аймыдырал хандырылга комбинадын чоннуң коммунал аймыдырал-хандырылга бүдүрүлгелеривден ийиги черни эзилеп деп санаап, аңаа ийиги чергениң дипломун тыпсыр деп доктаатқан.

— Ук диплом биетиң комбинаттың ажыл-ишчилериниң төлептиг ажылын үнелевишаан, биетиң коллективти моон соңгаар-даа улам эки ажылдарын дагаш, хүлээдирип турар. Комбинаттың ажыл-ишчилери эрткен кварталдарда-даа чедишкинниг ажылдаан.

Ам коллективтиң мурнунда кол соруулга болза, чедишкиннерге оожургавайн, ажылдың темпизин улам шапкимчыдып, чыл планын хуусаа бетинде күүседир болур—деп, комбинаттың партия организациязының секретары Н. А. Беспалов чугаалап турар.

Ажыл-ишкиге кымынак, чонуна мактадыг мурнакчылар бо бүдүрүлгеде хөй. Оларның чандымзы-биле танышулгаалыңар.

М. Петеримова—чайгы платье даараар бригадаиын бригадири. Тоску беш чылда эки ажылы дээш бо бригада РСФСР-ниң Чөвүл аймыдырал-хандырылга министерствозунуң ыыпелиі-биле шаңнаткан. А Мария Селиверстова бо комбинатка 1952 чылдан эгелеп ажылдаан, бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи. 9 айларның бүдүрүлге планын ол 132 хуу күүсеткен.

Бижикчи К. Пищаковаңың ажылы онза мактанчыг. Ол — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүзел бижик-биле шаңнаткан, коммунистиг күш-ажылдың болгаш тоску беш чылдың шалыңчызы. Тос айларның бүдүрүлге планын 162 хуу күүсеткен.

Аржаан суурда чагыглар хүлээп алыкчызы Е. Сидячёва эрткен чылын Россия Федерациязының ол иергежил талазы-биле коңкурузунуң тиилелчизи болган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чылына күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражып, чоннуң хандырарының культуразын улам бедидер дээш комбинаттың коллективи күш-ажылчы ээлчегже хаара туттунган.

М. КАЛЧАН.

Түңнелдерни үндүрүп тура

Онгу беш чылдың бирги чылын чедишкиниг доозар дээш массалыг социалистиг чарыш районнуң чер бүрүзүнде калбарган. Ону күш-ажылчы коллективтерге организастарының экижидип, дээштиин бедидеринче угланган хемчеглерни ап чоруткадының түнелинде бо чылдың тос айларында болгаш үшкү кварталда районнуң ажыл-ишчилери чамдык эки түңнелдерниг болган.

Район күрүнеге чылда мал ажылының продуктуларын садар хүлээлгезин: эттн 103,8 хуу, дүктү 111,3 хуу кылдыр күүсеткен. Шинитиниң малының баш санын өстүрериниң чыл планын: мыйыстыг бода малдың 100,2 хуу, хойнуун —101,2 хуу, ошкүнүүн — 102,3 хуу, чыгынының — 102,9 хуу күүсеткен. Районда 44 малчын төрүүр чүе башка онаалгыр 85-тен 104 баш чедир чаа малды менди ап, доруктурган.

Колхозтардан «Мөген-Бүрен» колхоз мыйыстыг бода малдың, оон иштинде төрүүр инектериниң, хойнуң, ошкүнүң, чыгынының баш санын өстүрериниң планын чедишкиниг күүсеткен. Колхозта зоотехния ажылын экижидип, малдың продуктулуун бедидеринче кичээнгей күштелип турар. Бо ажыл-агый мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын—эттн—101,1 хуу, дүктү — 111,9 хуу күүсеткен.

Чоокта чаа СЭКП райкомунуң бюрозунуң болган райкүүскомнуң каттышкан хуралында колхозтарның, хойжу бригадаларның, бүдүрүлгелерниң ара-ында социалистиг чарышының үшкү кварталда түңнелин үндүргеи.

Колхозтар ара-ында чарышка «Мөген-Бүрен» колхоз бүгү көргүзүглер талазы-биле чиилекчи болуп, бирги черни алган. Бо колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң колхозтар ара-ында шилчимир Кызыл тугун тывыскан.

Хойжу бригадалар ара-ында чарышка «Малчын» колхозтуң Каргыда № 1 хойжу бригадазы (бригадири Х. Салчак) эки түңнелдиг болган. Бригаданың ажыл-ишчилери төрүүр чүе хойдан-на 95 хураганны камгалап ап, малга сиген белеткээр планын ажыр күүсеткен. Бригадага партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчимир Кызыл тугун тывыскан.

Бо бүгү чедишкиннер-биле чергелештир шинчилээзе чогуур айтырыглар районда амдаа хөй. Ыяңгыя малдың олуп-хораар чорту ам-даа эвээжевейн турарын, кышка уткуштур мал кажааларының септелгези, малды чемгерер, суггарар хережелдерни, суг сөөртүр машиналарны четчелеп, бүрүн белен тургузары чергелиг ажылдарның оожум чоруп турарын райком бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга деп-легээн.

Д. КУУЛАР.
Мөңгүн-Тайга район.

ГТО — күш-дамыр кижизидилгезиниң үндезини

Бистиң республиканың спорт комитеди, спорт нинтилелдери болгаш коллективтерде спорт организациялары ГТО-нуң нормаларын дужаарынче ажылчы чон калбаа-биле кирзин база чаа комплекстиң хөрек демдээниң эдилекчилери хөй болзун дээш бо чылын элээн ажылдарны чоруткан. ГТО-нуң хөй хевирлерин дужаарының маргылдааларын каш удаа эрттирген. ГТО-нуң нормаларын дужаарында бо чылын республикадан 26 муң ажыг кижи киришкен, оларның он сес муң хирези нормаларны долузу-биле дужааган.

«ССРЭ-ниң күш-ажыл болгаш оран камгалалыңга белен бол (ГТО)» деп Бүгү-эвилелдиң чаа күш-культура комплекизин иептередир дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың январьда хүлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырар дээш чоруткан ажылдың түнели ындыг болган.

ГТО-нуң чаа комплекизи—совет күш-дамыр кижизидилгезиниң системазының программалыг болгаш нормалыг үндезини болур, коммунистиг нинтилелдиң бүгү талазы-биле сайзырангай, идепкейлиг тургузукчуларын белеткээрингe ол улуг рольду ойнаар деп доктаалда айыткан.

Комплекстиң нормаларын дужаар талазы-биле ажылды кайда-ла доктаамал, айыткан сорулганы күүседиринче угландырган болдур, ында спорт массалыг болуп, ажыл чедишкиниг чоруп турарын практика көргүскен. Бистиң республикада ындыг коллективтер база бар. Оларга Кызылда «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязы, Тываның электри четкилери, автоорук техникуму, № 14 школа, «Торгалыг» совхоз болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бо коллективтерниң удуртукчулары болгаш хөй-нинти организациялары күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини—чаа комплекстиң нормаларын дужаары ажыл-ишчилериң кадының быжыглаар, дыштанылгазын экижидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээрзин эки билип турарлар.

Чаа комплекстн иептередир дугайында партия болгаш чазактың доктаалын хүлээп алганындан бээр дөрт чыл ашкан. Бистиң республикада бо чугула документтини күүседип турарында четпестер ам-даа бар. Бо чылдың эгезинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң коллегия хуралынга Бүгү-эвилелдиң күш-культура комплекизиниң ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкан. Орта чедишкиннерни демдеглээш, чедир кылдынмайн турар ажылдарны экижидеринче кол кичээнгейни угландырган. Чаа комплексти четпес боттандырып турарларның ара-ында Тыва АССР-ниң спорт комитеди база бар.

Республиканың дыка хөй коллективтеринде ГТО-нуң нормаларын дужаар чугула херекти ам-даа чедир үнелеп көрбейн турарындан бо ажыл шуудан чорувайн турар. Кызылда үлетпүр бүдүрүлгелер, тудуг, транспорт организациялары, өөредилге черлери хөй. Оларның хөй пууузунда чаа комплексти иептередип турары багай. «Тыва тудуг» трестиң тудуг организациялары, республиканың автотранспорт бүдүрүлгелери, тууйбу, алгы заводтары, дээди болгаш ортумак өөредилге черлери болгаш өскелердаа аиаа хамааржыр. Ол ышкаш республиканың чамдык районнарында, Ак-Довуракта, Хову-Аксында ГТО-нуң нормаларын дужаар ажылды четпес организастап турар.

«ССРЭ-ниң күш-ажыл болгаш оран камгалалыңга белен бол (ГТО)» деп Бүгү-эвилелдиң чаа күш-культура комплекизин иептередир дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында ажылчы чоннуң күш-дамыр кижизидилгезин экижидер талазы-биле министерстволарның, ведомстволарның, эргелелдерниң, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөлиинити организацияларының харылсалгазын улам бедидерин айыткан болгай. Ындыг турбуже ол айтыышкын четпес күүсеттинип турар.

«Спартак», «Урожай», «Трудовые резервы», «Динамо» спорт нинтилелдери боттарынга хамаарышкан коллективтериниң ортузунга күш-культура комплекизин иептередир ажылды сула чорудуп келген. ГТО-нуң нормаларын дужаар кижилер-биле баш бүрүнгаар белеткел чорутпайн турар, ону организастаар хемчеглерни албаан. Ол ышкаш ГТО-нуң хөй хевирлеринге маргылдааларның шынары куду. «Урожай» эки тура спорт нинтилели чоокта чаа республика масштабтыг маргылдаа эрттирген. Аңаа чедн районнуң командалары келбээн, маргылдаага киришкен 60 кижиниң эвээш кезии ГТО нормазын дужааган. Чамдык районнарда бо ажылдың кошкак чоруп турарын ол көргүскен.

Амгы үеде ГТО-нуң хаакка маннаарының нормазын дужаарынга ажылчы чонну калбаа-биле киришгирер ажылды чорудары чугула.

Күш-культураның чаа комплекизиниң нормаларын дужаары тур үеиин ажылы эвес, доктаамал сагыш салыр айтырыг. Ынчангаш спорт организациялары ону экижидер хемчеглерни алыр хүлээлгелиг. Чер-черде партия, совет органнары оларга деткимче, дузаны көргүзер ужурлуг.

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЖЕ ШИЛЧЭЭН

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Каддар-оол Хертекович Данзырыктың комплекстиг бригадазы Постоянный суурда алдан аал ишти чурттаар бажыңда ажылдап турар. Ол чуртталга бажыңын 1977 чылдың февраль 23-те, Совет Армиязының хүнүн таварыштыр, ажыглалга киирери — бригаданың кол соруулгазы.

Алдынаиган күсүү хүннүң чылыы-даа, аязы-даа кончуг. 42 дугаар тудуг эргелиниң кол инженери Полина Васильевна Дмитриченко-биле дугурушканывыс бүгүнгө ажыл-шагы төнгелекте, ол бригадага чедо бердивис. «Мында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Х. Данзырыктың бригадазы ажылдап турар» деп сөстерлиг, Алдын Сылдыс медальды чүрүп каан самбыра ырактан-на көстүп тур. Каддароол Хертековичиде олут бар эвес, шынап-ла, ол-бо звеноолар ара-ында чүгүрген, овумову айытқан — дүрүреп-ле турду.

Ийи каът чедир бедий берген бажың кырында өөрүнче Каддар-оол Хертекович эргий көргүзээн: «Шак четкен, хураддарыбле чыглыңар» деп кыйгырыпты.

Бригада кежигүннери шалыкыны аажок чыглып келгеш, долгандыр олурупгулар.

Бригаданы бот-орулга-чарылгаже шилчидер дугаймида айтырыгны чугаалажыр дээн. Көрдүнген айтырыгны тайылырлап дыңнаткан соонда саналдар эгеледи.

— Бот-орулга-чарылгаже киреринниң ужур-дузазын сидерго мурнунда-даа база чугаалап турган мен. Бо дугайында хоочуннарның саналын дыңназа чүл?— деп, Полина Васильевна саналдады. Хамыкты мурнай хоотун дашчы Күжүгет Алдын-оол сөс алгаш:

— Бот-орулга-чарылгаже шилчиирииниң өйү келгеи. Кызылда ийи бригадалар бот-орулга-чарылгаже шилчээн болгай. Бистиң бригаданы бот-орулга-чарылгаже шилчидерии бүрүнү-биле деткип турмен. Ам кол-ла чүве бир дем-биле ажылдаары, камналга чурумун шыңгыы сагыры, тудуг материалдары-биле соксаал чок хандырарын чедип алыры, күш-ажылдың сагылга-чурумун улам экижидери болур. Бистиң аразыста ажылга чалгаа, шүшпеи чамдык киижилер бар. Оларның талазындан моон соңгаар ажыл-шагы үзер таварыгалар турун келзе, шыңгыы айтырар апаар — деп, чугаазын ол дооскаи. Ленин бойгаи Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниериниң эдилекчизи, сураглыг тудугчу Ооржак Комбуй-оол сөс алгаш, бригада ийи кол звеноларга (дашчылар болгаш бызаңчыларның) чарылган, ол звеноларның составын эде көрүп, оон удуртукчуларынга оң дуржулгалыг ажылчыинарны быжыглаарының чугулазын чугаалаан.

Бригаданың хоотун, дуржулгалыг ажылчыннары Лүндүп Сыдаа, Мөңге-Назын Дмитров боттарының саналдарынга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, чылдагаан чок ажыл шагы үзер чоруктарны болдурбазының доктааган.

Адактың сөөлүнде Каддароол Хертекович турун келдн.

— Казахстанның партилажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ниң Чигинно секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы бисти күш-ажылчо улам сорун киирип турар-дыр. Онгу бешки чылдың баштайгы чылының үзетүрге, көдээ ажыл-агыйга чедип алдынган чедишкиннерге кижиниң сеткили чоргараар-дыр.

Бригаданы бот-орулга-чарылгаже шилчидип турзарын эрсиргей көрүп болбас. Бот-орулга-чарылга деп сөстерденне оон ужур-утказы биилингир-дир. Алдан аал ишти чурттаар бо бажыңны Совет Армиязың 59 чыл ооында дужаары-биле шыңгыы графиктн тудут эргелелиниң партКомуу бадылаан болгай. Ол соңгаар-даа улам эки ажылдарын бистен иегеттинер. Бот-орулга-чарылгаже шилчиин турзарының

Партийжы амыдырал

ШЫЛГАТТЫНГАН АРГА

Шүгүмчүлел болган бот-шүгүмчүлел—четтестерни чогуур ойлуде чайладырының кол чеңсээ, амылдың шылгаттынган арга-методу болур. СЭКПиниң XXV съездизинге бо айтырыгже база улуг кичээнгейни салган. Съездиге партия Төп Комитединиң Отчет илеткелинде мынча дээн. «...Шүгүмчүлелдиң үнелии ооң шынарында, ооң кодуруп турар айтырыгларының ниитилеле үжүп-дүзелиишкинде. Ынчаргы бот-шүгүмчүлелдиң үнези болза, ак сеткилдиг болурунда, чазыгларын болгаш четтестерни эдип алыр дээш доп-дораан ажылдап киришкенге белеңнинде болур». Ол бүгүнү барымдаалаан, партияның Тожу район организациязы шүгүмчүлелдиң калбартырынче, ооң ажыл-херекке ажыктыын болгаш дээштиин бедидеринче кол кичээнгейни үтүндүрүп турар.

Партияның XVI область, VIII район конференцияларынга база партия эге организацияларының отчёт-сонгуулалгы хуралдарынга болгулаан коммунистерниң шүгүмчүлелдии саналдарынга үнделиишкээ, СЭКП райкомунуң перспективтиг ажыл планын 3 чыл хуусаалыг кылдыр ажылдаан кылгаш, ону бүрөгө болгаш планнууга бадылаан турган. Ооң аңгыда шүгүмчүлелдиг саналдарны амыдыралга боттандырар талазы-биле тускай хемчеглерни база ажылдаан кылган. Амгы үеде оларның күүселдезин организастаарынга контрольду күштелдирген.

Ылаңгыя партияның XVI область конференциязынга СЭКП райкомарының ажылының стилин, арга-методун улам сайыраңгайжыдарынче, партияны организастыг, ниитинги болгаш политмассалыг ажылдарынче, партияга хүлээп алымшкынның айтырыгларынче улуг кичээнгей салган. Партия райкому ооң чогуур түнелдя кылып, маңаа холбашкап четтестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни алган.

Ылаңгыя партияга хүлээп алымшкынны, аныяк коммунистер-биле ажылды күштелдирер талазы-биле чамдык хемчеглер алдынган. Эрткен 9 айларда СЭКП-ниң хүрээлеңиниге бистеп 13 кижи хүлээп алдынган. Оларның шынар составы ажыккан. Партияга киргеннериниң 77 хуулу ажылчыннар болгаш оларның хөй нуруулу комсомолду дамчыштыр киргеп. Оларның аразында күрүшеңнии Сыстыг-Хемде аныяр ажыл-агый черинии механизаторлары В. К. Кол, В. Б. Тайбыл, киномеханигти И. Т. Баяков, «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыннары З. Н. Кол, С. Ш. Эрге-оол, ында БЛКСМ комитединиң секретары У. Ч. Кол болгаш ооң-даа өскелер бар.

Мурнуунда конференциялар-га, хуралдарга болгулаан шүгүмчүлелдиг саналдарны үнделиишкээ, партия хуралдарын Устав ёлүүлер, бедик идей-кижизиилелиг деңнелге эрттирер дээш ажыл күштелгеп. Ажылхерээнде четтестерниг коммунистериниң түс-түзу-биле бедиктелдиг сеңээлериниң күүселдезиниң организастаарынга контрольду күштелдирген. Хүлээп алган сеңээлериң доктаамал чорудуп турар. Ылаңгыя райпо баштаар черинии дарга-зы В. Л. Чершова, районда чоннуң амыдырал хандырыкка комбинадының директору Б. М. Оюржак-биле СЭКП райкомунга тускай беседаларны кылган соонда олар ооң чогуур түнелдя кылган, ол коллективтериниң ажылында чамдык эки талалар бар апарган. Чижээ, райпо III кварталда бораан саарылгазының планын 105 хуу күүсеткеп, а комбинат мурнакчыларының одуруунче киргеп.

Ажыл-агый чорудулгазынга партийни удуртулганың деңнели чогуур иеткелдеге четтес, ылаңгыя «Тоора-Хем» совхозта малдың саны өспейн турарының, ооң өлүп-хоразары бөга тетчеглээр чорукту-ун хөй болуп турарының дугайында чиңит шүгүмчүлелдер болгулаан. Маңаа холбаштыр «Совхозта ниитилештирген малды чидирер болгаш тетчеглээр чорукка удур хемчеглер дугайында» болгаш еске-даа айтырыгларны СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалаткаш, доктаалдарны хүлээп ап, ооң күүселдезин организастаан.

Ап чоруткан хемчеглер чамдык эки талаларын көргүскеп. 9 айларның түнелдя-биле алырга, совхозта шиинің баш саны эрткен чылдыңкы деңнээрге 6,2 хуудга, чылгының— 12 хуудга өскеп.

Эрткен чылын партияның район конференциязынга «Тоора-Хем» совхозта малга быжыг чем-суурлу тургузарын, тудут ажылын кошкак чорудуп турарының дугайында делегаттар шыдгыы шүгүмчүлелдерни кылган. Ынчангаш бо чылын райком-даа, совхозта партком-даа бо айтырыгже оның кичээнгейни салган. Бо чылын малга бөдүүн болгаш чулуктуг чеминерни белеткөөр талазы-биле ажыл-агыйлар аразынга социалистиг чарышка эки көргүзүлгелри дээш «Тоора-Хем» совхозту тиилекчи деп санаан, ында чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профбиледелериниң область чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл тутуң болган акша шаңналыын тыпкан.

Районда капитал тудуунуң болгаш улус өөредилгезиниң талазы-биле ажылдарда четтестериниң дугайында мурнуунда эрткилээ конференцияга, хуралдарга шыдгыы шүгүмчүлелдер болгулаан. Оларга холбаштыр партия, совет болгаш ажыл-агый организары чогуур хемчегдерни алган соонда мында база-ла чамдык бүрүмгаарлаашкыннар бар. Тожуңуң этээртинмес бойдус байлаан ажыктыг кылдыр ажыглап, хумагалаар талазы-биле айтырыгларга хозбаштыр, чамдык хемчеглерни ап турузуусса-даа, ол амдыызында чедир шиитпирлеттинмээн.

Шүгүмчүлелдиг саналдарның дээштиин бедидер соруглага-биле СЭКП райкому болган партия эге организацияларны шиитпирлер күүселдезин организастаарынче кичээнгейни күштелдирген. Хүлээп алдынган шиитпирлер канчаар күүсеттинип турарының дугаймында даразында партия хуралдарынга, райкомуң бюро хуралдарынга доктаамал информастаан турарын чугумчуткан.

Шүгүмчүлелдиг саналдарны амыдыралга боттандырар, ооң дээштиин бедидер талазы-биле районуң партия организациязының чамдык ажылдарны чорудуп турааш-даа, мында чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хөй. СЭКПниң XVI область конференциязынга болган шүгүмчүлелдиг саналдарны СЭКП Тожу райкомунуң күүседеп турарының дугаймында айтырыгны чоокта чаа партия Тыва обкомунуң бюрозунга чугаалаткаш, бистиң бо талазы-биле чорудуп турар ажылывыста чамдык эки талаларны демдеглээш, шыңгыы четтестерни айтыкап. Ылаңгыя партияның ажылдың стилин болгаш арга-методун улам сайыраңгайжыдар, кадрлар-биле ажыл, хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин контрольдаар талазы-биле ап турар хемчегдериве чогуур иеткелдеге четпейн турар.

Ооң-биле кады мурнуунда эрткен партия конференциязынга, плепумнарга чамдык республика организацияларынга холбаштыр бистиң районуң коммунистериниң шүгүмчүлелдеринден оларның удуртукчуларының чогуур түнелдя кылбайн турар. Чижээ, Кызылдың авиа-будуруглегиниң ажылында четтестерге хамаарыштыр шүгүмчүлелдер хөй удаа болган. Ында шоолуг ажыкилге болбаан. Ол шынаан республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу, респотребсоюзтуң баштаар черн база-ла бо талазы-биле хемчегдерни кошкак ап турар. Чижээ, «Тоора-Хем» совхозту тускай эртемнит кадрлар-биле четтестер дугаймында Кодээ ажыл-агый министерствозуң чыл шиитпирде аазап келген.

Бистиң партиязыстың Төп Комитединиң шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң улам калбартырынче, ооң дээштиин бедидерниче бүгү партия организацияларының кичээнгейни доктаамал уламдырып турар. «Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалының дугаймында» СЭКП ТК-ниң доктаалында шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң арга-методунуң, кандыг-даа организациянның, азы ажылдакчының ажыл-чорудулгазының бүгү талаларын шын үнелеп көөрүнүң, четтестерни удуртукчулар дээш ону бүгү талазы-биле аналитээринин чугулаазын ондаалап демдеглээн болгай. Ынчангаш районуң партия организацияларының шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң ажылдың шылгаттынган арга-методуну, кандыг-даа ажыглавышаан, ону улам калбартыр, ооң дээштиин бедидер дээш моон соңгаар-даа шудуругу ажылды чорудар апаар.

С. ОРУС-ООЛ,
СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары.

ДУДИНКА—ЕНИСЕЙДЕ ПОРТ ХООРАЙ

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Эрткен чылдыңнан элээн хөй, улус ажыл-агыйының дөрт муң беш чүс тонна ажыг чүүгүн бо чылын Дудинканың далай база хем портунга дамыглаан сайгарер.

Ам ында судноолар чүүгүн дүмүрүп турар. Олар Запеляровые Надеждинскиниң металлургия заводунга металлоконструкцияларны болгаш дериягелерни, Талнахтың рудниктеринге чер иштинге бөду чоруур механизмнерни, Норильскиниң чурттаачыларынга идик-хептн, негаларны, фрунгуларны чедирип келген.

Дедир ээп чоруптарда корабльдер Норильскиниң металлын, Талнахтың рудазын сөөртүп алгаш чоруур.

ЧУРУКТАРДА: порт ажылчыннарының бригадири, коммунист Владимир Бадукин. Ооң баштап турары коммунистиг күш-ажыл бригадазы портта эң дээрелеринги бирээзи; ооң талазында—Дудинка портунуң судноолар доктаар черинии чанында.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СЕМИРТИЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫ ДЭЭШ

Чоокка чедир-ле бистиң «Скотопром» трестиң ажылаайларынга хөй эвес инектиг кезек-кезек кодакнар эмгежок турган. Ам индыг түрмек коданнар кандыбестээн, мал шупту удат-удат фермаларда иженгеттинген. Оларны өстүрериниң болгаш адырларының аргаларны база өскерилген. Мурнунда хөй ёлүрлыг турган ажыл-агый сферлиг үеде мөөнгеттинген болгаш специализастаттынган.

Каш чыл мурнунда «Бурунгаар» совхоз мыйыстыг бода мал-биле чергелештир хаванны база өстүрүп турган. Дөрт чүс хаван чылда 15—20 тонна ёттеп берип, мал чеминиң болгаш күш-ажылдың улуг чарыгалыг үндүрүп келген. Бо хүннерде ында 400 баш мыйыстыг бода мал өзүп турар, уламчыс ооң кырынга база ол хире немежир. Совхоз орулгалыг апаргап.

СЭКП-ниң XXV съездизинин кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарының болгаш концентрастаарының талазы-биле шиитпирлерни «Скотопром» трести амыдыралга багай эвес боттандырып, бүдүрүлгенин ажыктыг чорууп бедидер ажылдарны шудуругу чорудуп келген. Ук ажылды удамчылазары кардыгеп. Ооң түнелиниде трестиң 12,2 муң баш мыйыстыг бода малы 1950 чылга чедир 17 муң баш чедир өзер. Ынчан ёт будурери пйи катап улгадыр. Бо чылын безин «Бурунгаар», «Кызыл тук», «Шивилиг» совхозтар элээп орулгалыг болур.

Бистиң совхозтарывыс шупту малды өстүрүп, семиртип, садып турар. Мал ажылын үлетпүр үндезинниче шилчидеримиң баштайгы базымы ыыланган. Ажыл-агый бүрүзүнге бызаа, молдурга, улуг болган бөөс инектер ангы-ангы турар. Төрүүр чыгаан инектерни тускай кажаага тургузар. Ол кажаага бүгү кыс малдың 15 хуузу кире берип болур. Төрээн бызаалыг инекти он беш хоңгаш бир кодан кылдыр үзер. Чайгы өдәрже үндүрдеп эр, кызын база ангылаар. Күскээр апарганда бызааларны нелериниң ангы тургузар. Ынчан оларның хөй кезии кыс малды өстүрериңге, чамдыкы семиртилге шөлдериңге баар.

Чаа байдалга малчыннарның ажылының будурукчулуг ээлээн улгаткан. Чижээлээрге, «Сукпак» совхозтуң мурнакчы малчыннары чыл дургузунда 30—35 муң рубльдиң продукциязын берип турар. Бо дээрге бистиң ажыл-агыйларывыстың 5—7 чыл мурнунда турган көргүзүглериниң он катап ажыг турар көргүзүлдүр.

Мыйыстыг бода малды семиртир ажылда таваржып турар берелер база аазап эвес. Оларның бирээзинге мал чемин будурерин көвүдедир хамаарыжыр. Чүгле көвүдедир база эвес, сигненниң дужүүд чавыс чергерин эжиндери чугула. «Сукпак» совхозтуң девискаларин көрүүдерден: күзүн ооң өзүү кадын каар, углуучал бодуу бээр. Индыг бөөрга совхоз чайын тараа тараап, аңаа мадын кадарар апарган. Ол үеде аныяк инектер өртүмаа-биле хонукта 790 грамм немелде денгнин берип турар. Ол-ла үеде аңаа чер өдүңга турган инектин хонукта бээр немелде денгнин 550 грамктан дээредевес. Д. Клинин чайын тараан тараага кадарып турган инектери август айда хонукта 1416 грамм немелде денгнин берген. Моон алгаш көөрге, чайын тараан ногаан тараанын мал семиртилгеңинге ажыы улуг.

Мыйыстыг бода малды кыжын тургузу азыраарынга мал чемин болбаазырадып бөөрн улуг роль-дуг. Ону барымдаалаан, «Скотопром» трестиң ажыл-агыйларының шупгузунга мал чемин болбаазырадыр черлерни тургускан бис. Ооң нынай бёлөкту ковудедир сөөрүлга-биле чаңгыс чылдыг сигенни бөбү культуралар-биле холуй тарып турар. Сенаж будурерп база ковудээн.

Трестиң мурнунда салдынган мал семиртир сөөрүлгаларны амыдыралга боттандырган түдүм-на, мыйыстыг бода мал улам оруглалыг болур. Чемгерилгени эжиндип, малды семиртирии дүргедедир болзувуска, мал чеминиң, кижи күжүнүң болгаш күш-ажылдың чарыгалы эвээш болур. Продукциянын бөт-үнезинин чаңыс азы бедик болуру база ооң хамаарыжыр. Индыг болганда мыйыстыг бода малдың чемгерилгезин эжиндип турган семиртирии черде ажыктыг.

Сөөлгү чылдарда мыйыстыг бода малды тускай семиртилге шөлдериңе мөөнгеп турар апарганы чүгле орулга талазыбиле ажыктыг эвес, харын малчыннарның ажыл-ижиңге болгаш амыдыралынга база таарымчалыг болу берген. Бистиң «Скотопром» трестиң малчыннары шупгузу сүүрлерде чүрттап турар. Олар – хоорай улузу-биле барык домей чүрттап, ажылдап, улуг-хүнерде дыштаныры дуруумуй берген. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, мыйыстыг бода малды специализастаары болган концентрастаары бүгү тала-биле ажыктыг.

А. СЕМЕНОВ,
«Скотопром» трестиң директорунуң орлакчызы.

Д о я тараажыларының тиилелгези

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерни амыдыралга боттандырбышаам, Ростов областың төдээ ажыл-агыйының ажылышчылерн бо чылын чаагай дүжүттү өстүрген болгаш ажаан алымшкынны организастыг чорууган. күрүшеге тараа садар талазы-биле бедиткеп социалистиг хүлээлгелерни күүсеткеп.

Тараа будурерин болгаш белеткөөрин ковудедиргеге улуг салымшкынны Салыск, Зерноград, Азов база Целинск районнарның чер ажылдыларга киргеп. Олар ниитизи-биле миллион ажыг тонна тараны күрүшеге саткан. Песчаноков, Миллеров, Орлов, Егорлык болгаш областтың өске-даа районнарының тараажылары берген сөзүн алдарыны-биле күүсеткеп.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Б. Бочкаревтуң звенозунуң эгелээнии бедик будурукчулуг чорук болгаш ажылдың тергиин эки шынары дээш социалистиг чарыш Донның механизаторларының ортузунда калбарган. Чижээ, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. В. Переверзевалың звенозу чарыштың ачызында эң бедик кылымшкынны чедип алган—дөрт «Колос» комбайн-биле 125 муң тонна тараапы бастырган.

Мурнакчы коллективтериниң үлегери-биле албек тараа дээш демиселди механизастаттынган отрядтар болгаш ажаалда-транспорт звенолары чорудуп турган.

Комбайнерлер-биле чергелештир автомашиналар чоланчылары база-ла кончуг эки ажылдаан. И. Т. Ярошенкога болгаш В. И. Носачевка баштаткан чоланчылар коллективтери СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында харыы кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеннээн, ажаан алымшкын сезонунуң дургузунда чүс муң тонна тараапы элеваторга сөөртүп чедиргеп. Бригада дагдымышкынының аргазы-биле тараа сөөртүрүнге бир-ле дугаарында «Севкавтранс» эргелелдин мун хире автопоездилерн ажылдап турган.

Партия, профбиледел болгаш комсомол организациялары, совет база кедээ ажыл-агый органнары улуг организастыг болгаш политиктиг ажылды чоруткан. Тараа хүлээп алыр пунктулар болгаш элеваторлар үүктелиишкинге чок ажылдап келген.

Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган сүмелерни эдербишаан, Донның чер ажылдыглары күзүн чажар тараапарының чаштырылгазын чедиишкиниг дооскан, келир чылдың дүжүдүнге эки үндезинии салган. Күзүн чажар культураларны 2,4 миллион гектар ажыт черде тараан, 677 чылдың дүжүдүнге — Донның тараажыларының магадылалы» деп лозун-биле шиитпирлерни областа кадбарган. Ам кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери чер база мал ажылының продуктуларын будурерниң база күрүшеге садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткир дээш бүгү күжеиниишкиннерин салып турар.

В. ЯНЧЕНКОВ,
СЭТА-ның корр.
Донда-Ростов.

Коммунист дугайында чугаа

ХОЙЖУНУҢ ЧЫМЫШТЫГ ИЖИ

Кежээ дүжүп чорда, Агар даанның кырынга кара будут көстүп келгеш, чоорту улгадып орган. Күстүң сервин тыныжы кажараан хойжуну сезиндирип турган: «Донат болу берги дег, кандаай ескелеңнег чоор». Шара-Нуур хөлдүң кыдынга кадарып чораан хойларын аалче чоорту чоокшуладып, от сезиниңг уламынган дээриңг соңгу-барын талазынган. Агар даанын кырынган, карак албайн хайгаарап чораан. Сырыннап, хадыммырлаар-даа. Шара-Нуур хөлдүң кыры, изиг хүнде элеңниг ховуда чиргилчин ыпкаш, бырлаңнадыр чалгып каан чыдар болган.

Аалдың мурнуу түгүнде Көгей сынарының кырында ээдир ак будут база көстүп кээп, удаткан чок улгадып эгелээн. «Сонгу, мурнуу талалардан хары угда бүргеп бээр, хары, хады кады келир дивээн бе?» деп, малчын иштинде бодаңнаан. Ол маңаа үр чүрттаан келген болгаш кудайның чүдөзээр-даа, аялыр-даа демдектерин дораан экирер аңаргап.

Хойжуңуң бодалын бадыткаан чүве дег, ийи чүктен келген булуттар каттышкан соонда харлыг чаашкың эгелээн. Хенертен шуурганнаң келге, кажаа чок хойларга-да кончуг-дур деп, хойжу бодаңнаан.

Аалынга кел сал-ла, өөревиг чаңы-биле оон быжыды өртеп алган. Ам оон бодалы чаңгыс: хойларны канчаар дүн хондуруп алырыл? Оларны ак черге хондурар болза, кырлы берин болур. Аалдын мрак эвестее, беш хире километр черде, ыыттаг бар. Хойларны аңаа барып хондурар деп шиитпирлеп алган. Дүн ортузу чедип турда, хойларын халаам хаспың уу-биле сууруп, дыштандырып чораап, кыштатта экээргге, доңган чүвелер боттары-ла кажааже кире маңнажы бергеннер. Че эртеп тудум, харның чаары, соок хаттың хадыгы улам күштелгеп.

Дан аткан. Улуг ажыл кылгаш, туруп шылгадаш, унгузунче шымдыккан кижи дег, хойлар кажаа иштинде ыыт-чеп дивейн чытканнар. Кадарчы хойларын «сарай деп турган кажаадан үндүр сууруп алгаш, дүштее чедир одарадып чораап, аалынга экелгеп.

Оңаче кирип көрге, кадайы:

— Мыңгага чедир кедбеңге коргуп турдум. Хойларың оңга-менди хондурдуң бе?—дээш, чаа чаа хайындырган шайны аякка кудуп берген. Доңуп шымырыккан хонжу изиг шайны шала-була аартап чоруй, кадаймының айтырымына ам-на харыылаан:

— Хойларывыс оңга-менди, кадай. Соогу-да хөлчок болду. Эртен хойларны кажаадан пат бөөрда үндүрүп алдым...

Бо таварылганың маздыры —Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң дуржулгалыг хойжуру Хайың Эренчинович Сояң. Хоочун малчыннын «көрбээн чүвеин, шидүрбээн хөнээ чок». Кажан Тывага коллективтиг ажыл-агыйның хевири — МТАЭ-лер тургузар дээш шимчээшкин калбарып турда, Хайың аңаа илеткейлиг киржип, МТАЭ-лерниң бирээзиниң кежигүнү болган.

Тыва Арат Республика Совет Эвилелиниг каттышкан соонда элээп каш чылдар эрткенде колхозтар тургустуунуп эгелээн. Оларның бирээзи ынчангы Сталин аттыг колхоз (амгы «Ак-Эрик») болган.

Ынчан Ак-Эрик суурдуң орнунга чаңгыс өрген бөөнн чок. Доозуунуут ховута баштай-ла контора, клуб, школа, эмнелге, каш чүрттаага бажыңнары туттунган. Оларның тудуунга бызаңчы Х. Сояң база улуг үлүг киргеп. Удаваанда ол тудутчулар бригадирииге томуйлаткан.

— Баштайгы үеде колхозтуң тудуг ажылынга бергедер эвээш эвес турган. Тудут ыяжын тайгадан үш-дөрт хондур аът-биле сөөртүп эккеп турдувус. Оон аңгыда юй довуракты аът-биле чүүра бастырып турган, малгашты ыяш хепке кадырып, саман бажыңнар тудуп турдувус — деп, ол чугаалап орар.

Ам байдал үндезинге-биле өскерилген. Колхоз төвү амгы үениң чаагайжыды түттүнган сууру апарган. Сааччылар, кадарчылар толевизел бүгээар туттунган бажыңнарлыг. Чүрттаарынга, ажылдаарынга бүгү-ле таварымчалыг байдалдар тургустунган.

1958 чылда Хайың Эренчинович Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге киргеп. Оон аңгыдыралында үттүндүрбес чылдарның бирээзи ол.

— Баштайгы үеде колхозтуң тудуг ажылынга бергедер эвээш эвес турган. Тудут ыяжын тайгадан үш-дөрт хондур аът-биле сөөртүп эккеп турдувус. Оон аңгыда юй довуракты аът-биле чүүра бастырып турган, малгашты ыяш хепке кадырып, саман бажыңнар тудуп турдувус — деп, ол чугаалап орар.

Ам байдал үндезинге-биле өскерилген. Колхоз төвү амгы үениң чаагайжыды түттүнган сууру апарган. Сааччылар, кадарчылар толевизел бүгээар туттунган бажыңнарлыг. Чүрттаарынга, ажылдаарынга бүгү-ле таварымчалыг байдалдар тургустунган.

Онаашкан ажылынга харыысалгазын каш дакпыр бедидип, партия организациязының бергеп даалгазын күүселдир дээш бодундан хамаарыжыр бүгү-ле чүүлдерни ол кылып турган. Бодунуң политиктиг болгаш иитпиң билиин бедидип, хой-ниитпе ажылынга идепкейлиг киржип, ылаңгыя колхозтуң тудуг ажылын эжиндер талазы-биле эвээш эвес үнелиг саналдарны киирип, амыдыралга боттандырган.

1961 чыл. Бир-ле хүн колхозтуң хову турлаапга механизаторлар чүрттаар базың тудуп турган тудугжуларынга чораап кээрге, уругларының иези:

— Сени чедип кээрге-ле дүрген конторажге чорудуптуңар деп сөс иедди—деп.

— Колхозтуң иитпи байдалын эки билир болгай силер. Ажыы-биле чугаалаарга, ажыл-агыйның чугула адыры —мал ажылы бисте хөкүдээ турар-дыр. Кадарчылар чедишпес. Ынчангаш партбюрога силерни малчыннадыр деп дугуруптуувус — деп, Хайың Эренчинович конторага кээрге, партбюро секретары Э. Чооду чугаалаан.— Кандыг деп бодаар силер?

— Мени чүү боор Эртине Баазанович. Коммунист кижи болганымда партийжи даалганы күүседир ёнаар. Ажыр-бас, ажылдаар мен—деп, ол чоңнаарешкен.

Х. Сояң ол күүн төрүүр 340 баш дыштуг хойну хүлээп алган. Башкайгы чылында чамдык бергедер турза-да, коммунист малчын торулбаан. Ол 100 баш хойга онааштыр 90 хураганны камгалап ап, бир хойдан-на ортумаа-биле 2 кг дүктү кыргып алгаш, колхозтуң мурнакчы хойжуларының одуруунга киргеп.

Чедишкиннерни удам бы-жыглаан, иитпиниң малының баш санын өстүрери, продуктулуг чоруун бедидери —хойжуңуң кол сорулгазы апарган. Мурнакчыларның дуржулгазын өөредирип, зоотехниктер билиглер-биле чепсегленнир эргежок чугула дээрии ол ыяк билген. Дөрту-биле чугаалаарга, ол бүгү кужун, билиин хой малды өстүрериңе утландырган. Каш чылдар эрткенде мурнакчы малчын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президимумунуң Хүндүлел биижин-биле шаңналган.

Х. Сояң чыл бүрүде төрүүр чораап кээрге, уругларының иези:

— Сени чедип кээрге-ле дүрген конторажге чорудуптуңар деп сөс иедди—деп.

— Колхозтуң иитпи байдалын эки билир болгай силер. Ажыы-биле чугаалаарга, ажыл-агыйның чугула адыры —мал ажылы бисте хөкүдээ турар-дыр. Кадарчылар чедишпес. Ынчангаш партбюрога силерни малчыннадыр деп дугуруптуувус — деп, Хайың Эренчинович конторага кээрге, партбюро секретары Э. Чооду чугаалаан.— Кандыг деп бодаар силер?

— Мени чүү боор Эртине Баазанович. Коммунист кижи болганымда партийжи даалганы күүседир ёнаар. Ажыр-бас, ажылдаар мен—деп, ол чоңнаарешкен.

Х. Сояң ол күүн төрүүр 340 баш дыштуг хойну хүлээп алган. Башкайгы чылында чамдык бергедер турза-да, коммунист малчын торулбаан. Ол 100 баш хойга онааштыр 90 хураганны камгалап ап, бир хойдан-на ортумаа-биле 2 кг дүктү кыргып алгаш, колхозтуң мурнакчы хойжуларының одуруунга киргеп.

Чедишкиннерни удам бы-жыглаан, иитпиниң малының баш санын өстүрери, продуктулуг чоруун бедидери —хойжуңуң кол сорулгазы апарган. Мурнакчыларның дуржулгазын өөредирип, зоотехниктер билиглер-биле чепсегленнир эргежок чугула дээрии ол ыяк билген. Дөрту-биле чугаалаарга, ол бүгү кужун, билиин хой малды өстүрериңе утландырган. Каш чылдар эрткенде мурнакчы малчын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президимумунуң Хүндүлел биижин-биле шаңналган.

Х. Сояң чыл бүрүде төрүүр 100 баш хойга онааштыр 103 хураганны дорукторуп, бир хойдан-на 2 килограмм 300 грамм дүктү кыргаан. Ол кыштатлаашкынга база эки белеткенген. Агар даанын мурнуу талазында Ак-Өдекте кыштаңнда четчир сигеп, чус болган одаар чүүлдерни белеткеп алган.

Чүткүлдүг малчынның ажыл-херээн Совет чаагы бо-ган мал семиртир сөөрүлгаларны амыдыралга боттандырган түдүм-на, мыйыстыг бода мал улам оруглалыг болур. Чемгерилгени эжиндип, малды семиртирии дүргедедир болзувуска, мал чеминиң, кижи күжүнүң болгаш күш-ажылдың чарыгалы эвээш болур. Продукциянын бөт-үнезинин чаңыс азы бедик болуру база ооң хамаарыжыр. Индыг болганда мыйыстыг бода малдың чемгерилгезин эжиндип турган семиртирии черде ажыктыг.

Сөөлгү чылдарда мыйыстыг бода малды тускай семиртилге шөлдериңе мөөнгеп турар апарганы чүгле орулга талазыбиле ажыктыг эвес, харын малчыннарның ажыл-ижиңге болгаш амыдыралынга база таарымчалыг болу берген. Бистиң «Скотопром» трестиң малчыннары шупгузу сүүрлерде чүрттап турар. Олар – хоорай улузу-биле барык домей чүрттап, ажылдап, улуг-хүнерде дыштаныры дуруумуй берген. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, мыйыстыг бода малды специализастаары болган концентрастаары бүгү тала-биле ажыктыг.

А. СЕМЕНОВ,
«Скотопром» трестиң директорунуң орлакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

КОЛ КОНСТРУКТОРГА ТУРАСКААТКАН

Практиктиг шемомаатикалын үдезилекчиэн, Социалистиг Күш-ажылдың ййи дакпыр Маадыры, Ленинчи шаңаалдың лауреады С. П. Королевтүн төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чыл болган ооң демдеглеп эртиреринге чүртүүн эртем хей-ниитизин белеткеңип турар. Эртеминиң болгаш техникалың ле улуг чаалап алымышкыларының бирээзи — космос делегеминиң кижиниң шиңгээдип алырының эразы ажытыны ооң ады-биле холбашпаан.

Башгайы ракета-космос системаларының ол конструкторуүнүң тураскаалыңга бараалгаткан хемчеглариниң планын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы ажыдаан кылган. С. П. Королевтүн эртем салгамырын ниитизидериниң болгаш ооң шалыттыкшеген ажыдарын парлап үндүреринің талазы-биле түскай комиссеэзиниң түргүзар деп шиитпирзэн. Академиктиң төрээн чурту — Житомирде, ооң хей чылдарда чүртээн база ажыдаан түргелиң Москвада мемориал музейлерге, а ол ышкаш Байконур космодромга ол демдеглелдиг хүнүң таварыштыр чаа делегелгелерни ажыдарын төлевилээн. Ол делегелгелер совет эртемниң болгаш техникалың чедишкинниерин, космос делегемниң кадыы өөренип көөрүүн база шиңгээдип алырының талазы-биле чүрттарның болгаш улустарның ыжеңишкинниерин каттыштырып турарын көргүзер апаар.

ССРЭ-ниң УАЧД-зинде «Космос» павильонда, Звездный хоорайжыгатта, Калугада космонавтика төөгүзүүнүң К. Э. Циолковский аттыг музейинде делегелгелерни чаартыр болгаш калбартыр. Оларга Ада-чурт космонавтиказының чедишкинниери, СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлери-биле холбаштыр ооң улам шайбы хөгжүлдезин калбаа-биле көргүскен турар. Бүгү-эвилелдин «Билиг» ниитилелиниң организастап турары болүк демниялар базыла ол темага камааржыр. Политиктиг литература парлап үндүрер чер. «Новости» парлалга агентилези, «Знание», «Машиностроение» дээр парлалга черлери ракета болгаш космос техниказының хөгжүдезиниң үе-чадаларын, космосту шиңгээдип алырының янжилериниң эртем база ажыл-агый амыдыралынга ужур-дузазын чугаалап турар номнарны парлап үндүрер.

Октаргайже кижи төрелгетеңге орукту ажытқан эртемденниериң болгаш космонавтыларның маадырзыг чорүүнүң дугайын тоожуп турар уран-чечен болгаш документалдыг киноларны, шиилерни чүрттүүн экраннарынга, театрларынга ол тураскаадыг күннерде көргүзер. Чүрттүүн эзэн кап дээди өөредилге черзеринге студентилериниң эртем помчулгалары болур.

С. П. Королевтүн төрүттүнген хүнү — январь 12-де ооң амыдыралынга, эртем болгаш конструктор ажыл-чорудулгазынга тураскаатқан эртем сессиязы Москвага, Эртемденнер башкыңга ажыттынар. Ук сессияны ССРЭ-ниң Эртеминер академиязы, Бойдуг эртеминиң база техникалың хоогуузунуң институду, а ол ышкаш өске-дээ эртем болгаш хей-ниити организастиялары эрттирер.

А. РОМАНОВ,
СЭТА-ның таймылбырлакчызы.

НАЙЫРАЛ ФЕСТИВАЛЫ ДООЗУЛГАН

БАКУ. (СЭТА). Совет болгаш португал эдыктарының найыралының неделязы октябрь 20-де доозулган. Ооң киржинчилери үлетпүр бүдүүлелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның аныяк ажыл-ишчилериниң, республиканың дээди өөредилге черлериниң студентилериниң барып чораан. Аалчылар боттарының азербайджан үе-чергелиниң күш-ажылының база өөредилгезиниң байдалдарыбиле танышкан, совет-португал найыралдың митингизинге, интернационалчы найырал кежээлеринге киришкен.

Португал адыктарның төлээлекчилерин республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы К. А. Халидов болгаш Азербайджанның Компартия ТК-ның секретары Г. Х. Ибрагимов хүлээп алган.

Неделяның түңнелериниң дугайын чугаалавышаан, Коммунистиг адыктар эвилелиниң Төп комиссеязының кежигүнү, Португалияның Коммунистиг партиязының кежигүнүнге кандидат Жозе Педру Соареш мынча дээн: «Фашизмге болгаш империалистиг реакциягa удур, тайбың дээш кадыг чорудар демисеелге туруштарны ылап тодарадыларының аргазын найырал неделязы биске берген. Ййи чүрттүн улустарының аразында бот-бодуп билчир чорукту хөгжүдеринге чүгүлээ рольду ойнаш турар ындыг хемчегler моон соңгаар чаңчыл аңнар дээрзинге бүгүдээр бис».

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

КОЛ АССАМБЛЕЯДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Делегейниң экономиктиг харылзаалларын эде түргүзарының дугайында, неоколониалдыг тергиделге улустарының дугайында айтырыг делегейниң хей-ниитизиниң кичээлгейиниң төөгүзүндө турар. Ол дугайын КНО-ның Кол Ассамблеязының ийиги номитединде (экономиктиг болгаш сан-тоо айтырыглар язы-биле) доозулган ниити дискуссия херечилээн.

Делегейниң экономиктиг харылзаалларын эде түргүзарының дугайында Совет чазактың медегелиин дискуссиязының киржикчилери бедип-биле үнелеп көргеш. Совет документиниң Кубаның төлээлекчизи Ибарра Мартинес империалистиг мөлчүдегиниң уржуктарын чок кылырының херээге чогаадыктыг салымчыкып деп тодаратқан.

СЭКП-ниң XXV съездиниңге СЭКП ТК-ның Чеңгиче секретары Л. И. Брежневтиң тайылбырлааны тайбың болгаш делегейге кады ажылдажызга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам шайбы дениселдиг программазынга байыр чедирбиттээн. ГДР-ниң төлээлекчизи Вилли Люхтерханд оны боттандырары бүгү улустарның эрге-ажыттарынга дүшкек, делегейниң экономиктиг харылзаалларынга колониалдыг дарлаашкынның системазының бүгү артыышкыннарын, деп эртелиг өвес чоруктуң бүгү илерээшкиниерин, албадаашкыннарны болгаш мөлчүдегиниң чок кылырынга ийиги бээр деп айытқан.

Хей үе чылдарның иштинде колониалдыг тергиделдиң уржуктарын Азиниң, Африканың болгаш Латин Американың чүрттары ам-даа чүктеп эртип турар деп. Индияның, Шри Ланканың, Ливиниң, Нигериниң, Суданның, Сьерра Леонениң, Мексиканың болгаш өске-даа хей хөгжүп орар чүрттарның төлээлекчилери демдеглээнер. Барының чүктүн улуг күрүнелери болгаш оларның монополиялары неоколониалчы политиканың дузазы-биле аныяк күрүнелериниң ёзулуг экономиктиг хамаарышпае чоруукче база хосталгаже чүткүүшкүүн базарын амдаа үргүлүдеп турар деп. Пеменинң төлээлекчизи Ахмед ба-Исса медегээн.

Делегейниң экономиктиг харылзааларында артын калган деп эртелиг өвес чоруктаан империалистиг чүрттар дөрт харылсаалгалыг деп, хей санныг чижектерге хөгжүп орар чүрттарның төлээлекчилери бүзүредиш-биле көргүскеп. Чижээлээрге, 1975 чылда делегей экспортунуң ниити хемчээлиниң чүгле 23 хуузу хөгжүп орар чүрттарга оналаккан, а бир эвес ооң нефтиниң үндүр садын турар чүрттарның казыы каантар болгаш. оларга чүгле 10 хуу оналаккыр деп. Индияның төлээлекчизи Вир Бхадра Сингх айытқан.

Скандинавияны Европа дип-биле тудуштурган эң-не буруңгу паром шугуму октябрьда 73 чыл болур. Гесер биле (Дания) Варнемюнде (ГДР) аразында 42 километр далай оруумда «Нептунверфт» деп верфке тутқан «Варнемюнде» дээр деминг-оруун парому ам он үш чыл иштинде «эштип чоруур ковуруг» ныдыр барзан болуп келген.

ЧУРУКТА: паромнуң Варнемюнделе азып келгени. Ооң ыырынга баразының состав (30 ваген чедир) база 1000 хире пассажирлер сыңа бээр.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. СЭТА-ның корреспондентилери В. Копытиниң болгаш А. Уразовтуң дамчытқаны болза: Ливанның нарысмалында болгаш ооң кыдыгларында, база ол ышкаш дагдыг районнарда элээн тайбыгчаан, ынчангаш месилдежин турар талолар иштизебе аткылажыышкыны соңгадыр дугайында Эр-Риядка чедип алдынган дугуржулганы күүсеткеннер.

Ооң-биле кады парлалганың дынаатиязы-биле алырга, Бейруттуң барының талакы районнарынга дугуржулганың негелделерин үреп, барының үзелдиг христиан күштер 70 хире снарядтарны болгаш миналарны атқаннар.

Ливанның президентизи И. Саркистиң хынаалдазы-биле база ында туруп турар айыыл чок чоруктуң арабтар аразының күштериниң дузаламчыдазы-биле «ангылаар зоналы» база хайгаарал пунктуларын Бейруттуң барының болгаш чөөн районнарынга тургускан. Олардан аткылажыышкынны сокгадыр дугайында дугуржулганы национал-патриотчу күштер сагыырын шиитпирзэн деп. Ливанның НПК-ниң Төп политиктиг човуделиниң даргазы К. Джумблат октябрь 21-де медегээн.

Референдум чүүнү көргүскенил

1972 чылдан бээр Филиппинга дөрт катап чоруткан референдум ол чүрттүң хамаатыларының аңаа дөрт чыл бүрүнгаар тургускан шериг байдалын хевээр арттырар деп күзелин база катап көргүскен. Амгы болган референдумнуң дезинде конституциягa элээн каш чазалгаларны база чүүлдүг деп көрген. Ол чазалгаларда түр парламентиниң тургузары көрүүнен. Ооң депутаттарының чамдыызын президент томуйлаар, а өскелерин можударның база хоорайларының хуралдарында сонгуур. Ооң ангыда хары үгле премьер-министрин хүлээлгелерин күүседир ужурлуг президентиниң бүрүн эргелерин база калбартқан.

Бадыдаашкынның түңнелери элээн каш хонуктар өрткен соонда билдингир болуурда болза, референдумга киришкен филиппинчилерниң хой кезии амгы президент Ф. Маркосту деткөн деп, түңнели үндүрүп болур.

Референдумнуң ыныг түңнедлерни таймылбырлаары-биле, Филиппинига шериг байдалын киирериниң мурнунда 1972 чылда болган болуушкуннарны сакпыры чугула. Ол үеде чүртке байдал кончуг дүшкүүрүг болу берген. Маркостуң чазаанны чоруудар деп турганы кызыгаардаттынган социал чаргыдалгаларга ол чернин реакциялыг күштери кылчалыы-биле үзүрлаган. Ол күштерни АКШ-тың империалистиг болуктөгери деткөөн. Барының үзелдиглерниң ыныгы үзүрлалыышкынынга чаа конституциниң төлевилели, феодалдыг чер эелелиин чок кылыр соруига-биле чорудар дээш чер реформазының программазы, ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чүрттар-биле харылзааларны болүр-чогуур-биле түргүзарының планнары-даа таварышкан. Барының үзелдиглер чажыт сулчээлерни кылырындан-даа, помещиктерге база реакциялыг политиктерге албан эрттирип турган хөлезилениевчи даңбечилерни кириштирип, ажык үйлеңнерни кылырындан-даа чалгынмаанар. Политиктиг сандаргай чоруктуң байдалынга национал түргүзуушкуунуң планнарын база телевилеттинген реформаларны боттандырар арга чок болган. Ынчаар болганының уругунда 1972 чылдың сентябрьда Филиппинига шериг байдалын тургускан. Ол чорук реакциялыг күштерниң сегүүнү берген. Ооң-биле кады демократтыг база деңнелгелиг организациялар болгаш кижилер истеп сүрүшкүүне база таварышкан дээрзин айтыр ужурлуг.

Эрткен дөрт чылдарның иштинде Маркостуң чааза чер реформазын боттандырар талазы-биле башгайы базымнарны кылган. Чүрттүң хой районнарынга политиктиг байдалды болур-чогуур-биле түргускаңының ачызында экономиканың чамдык экижишкинниин чедип ап шыдаан. Даштқы политика талазы-биле чаа угланыышкынның эң-не төлө илерээшкини ССРЭ-биле дипломаттыг харылзааларны түргүскенары, социалистиг өске чүрттар-биле харылзааларны экижишкени болур.

Филиппинының парлалганының онзалап демдеглээнибиле алырга, референдумнуң түңнелери президентиниң чорудун турар даштқы политиказын, эң ылаңгы АКШ-тан хамаарылгалыг чорукту эвээжеттирииче угланган политиканы деткөөнинiң дугайын айытқан. Ф. Маркостуң улуг типлелгези Филиппинда турун турар америк шериг базаларының эргелериниң дугайында АКШ-тың төлээлекчилери-биле чугаалажышкынның соолгу чазазында ооң туружун күштелдирген. Ол базаларга бодунуң контролюн тургузарын ол чугаалажышкынкинарга Филиппинны чедип алыр деп турар.

В. ХОРХОРДИН,
С. ФЛОРКИН.
(СЭТА).

ИТАЛИЯ. Чүрттүң профэвилеелериниң эң улуг маттыжышкыны — ВИКТ, ИКПТ база ИСТ дээр чаңгыс аай федерациялың кыйгырылы-биле хей миллион ажыячыннар, хелечитер, тараачыннар, садыг судналарының матростары, полиграфистер болгаш күрүне албан-хаажычылары ийи шак иштинде ажыя сонсадыышкынын ыыганнар.

Ажыя сонсаткаңнар массалыг ажыя чөн чорукту узуткаарын, үлетпүрүү эве түргүзарын, чүрттүң мурнуу түгүнүң хөлүдакгай райониларын индустриалдыг арга-биле хөгжүдерин негээннер.

ЧУРУКТА: Римниң иудумчуларында ажыя сонсадыышкынының киржинчилери.

Л. ПОЛУНИННИҢ телефотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МИЛИТАРИЗАЦИЯГА ЧАРЫГДАЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Хей миллион чилилерниң амыдыралынга аш болгаш ядараңгай чорук үргүлүү таварыкып. Бараан өртектериниң Чилиниң төөгүзүзүнге турбаан аартаашкыны болгаш ажыл чок чорук улуг хемчээлдиг болу берген үеде Пиночеттиң фашистиг хунтазы истеп-сүрер органнары — чексентиг күштерни, полицияны, өске-даа албан черлерни калбартырыга база күштелдирериниге конгүг хой түңнүг акша-хөрээнгин чарыгдап келген. Чүрттү милитаризастаарынга болгаш өлүрүкчү политиканы боттандырарынга хей чарыгдалдарны Чилиниң чүрттакчы чонундан-даа, делегейниң хей-ниитизиниден-даа чажыррар сорудга-биле хунта ижыбүрү кажар арталарны хереглээн.

Барыын парладтага парлап үндүрген сан-медээлерге үндезилээш, Кубаның «Боэмиа» журналы Чилиниң ёзу-чуруумувүн буруузут үстелмишкымының дугайында тодаргай сан-түңнерни парлаан. Чижээлээрге, чүгле армияны ажаан-тежээринге чыл дургузунда акшаландырышкын 330 миллион доллар апкаан деп, ол айытқан. Ол болза иниитизи-биле кадык камгалалынга, чүрттакта бижыларын тударынга, көдөө ажылагыйга, хей-ниитизи ажылдарынга бюджеттиң үндүрүп турар ниитизиниң түңүнден барык үш катап хей.

Ооң-биле шериг чарыгдалдары кызыгаардаттынмаан.

Журналдың айытқаны-биле азырга, хунтаның күрүне бюджединде 900 миллион доллары чарыгдаары кордүнген «Парламентиге чарыгдал» дээр статья бар. Пиночеттиң болгаш ооң талалакчыларының чүртка эрге-чагырганы ажелеп алган соонда баштайгы базымының биирээзи Чилиниң национал конгрезин тарадыр ойлатқаны болган ужурунда, «парламент» чарыгдалдарының дугайында кандыг-даа чүгле турбас ужурлуг. Ол бүгү акша-хөрээнгини чүрттакшыларынга, делегей аремазынга чорудуп келген база чорууп турар күрүве болгаш хей-ниити ажыл-чорудулгазы-биле сураглыг болуп турар.

Конго Патрис Лумумбаның, турк Назым Хикметтиң, ангола Агостиньо Нетоның, пакистан Фаиз Ахмад Фаизтиң, венгрий Чануа Ачебенин, кенний Нгуги ва Тхионгоның, сенегал Сембен Усманның болгаш өске-даа авторларның чылдында кирген шулуктеринден болгаш чечен чугаалардан аңы-дүнма хол тутчуушкунунда каттышкан, домнежин турар ийи удуг дептиң овур-хевири каракка хоступ келир.

Азиниң болгаш Африканың аныяк чогаалчыларының чогаалдарын чыыдыда киирген. Оларның чамдыктары чүгле литературлуг чогаадылгазы-биле эвес, харын тайбының болгаш национал хамаарышпас чоруктуң идеяларын камгалаашаан, боттарының чүрттарынга, делегей аремазынга чорудуп келген база чорууп турар күрүве болгаш хей-ниити ажыл-чорудулгазы-биле сураглыг болуп турар.

Конго Патрис Лумумбаның, турк Назым Хикметтиң, ангола Агостиньо Нетоның, пакистан Фаиз Ахмад Фаизтиң, венгрий Чануа Ачебенин, кенний Нгуги ва Тхионгоның, сенегал Сембен Усманның болгаш өске-даа авторларның чылдында кирген шулуктеринден болгаш чечен чугаалардан аңы-дүнма хол тутчуушкунунда каттышкан, домнежин турар ийи удуг дептиң овур-хевири каракка хоступ келир.

Азиниң болгаш Африканың аныяк чогаалчыларының аңы-дүнмалыкшы чорукту болгаш демисеелдиг ол эстафетазын бөгүн хүлээп ап турар дээрзин Ташкентиге болган ужуражышкын бүзүредиштиг коргускен деп бодаар мен.

(ПМА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

● ЛИМА

Сураглыг совет балеринa, танцычы ССРЭ-ниң улустуң артизи Майя Плисецкаяның ооң көргүзүлгези ында улуг чедишкин-биле эгелээн. ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Улуг театрының артистеринден болуу-биле база Перуның «Сан-Маркос» деп күрүне университединиң балет артистеринiң киржилгезиг-биле Майя Плисецкая «Кармен-сюита» балетке оналаан. Совет артистеринiң ойлаашкынын Перуның көрүкчүзери улуг совуургаз-биле хүлээп алганнар.

● ПАРИЖ

Францияның даштқы политика талазы-биле угланыышкынын тодарадырда чаварыышкын политиказы база Совет Эвилели-биле болган социалистиг өске-даа чүрттар-биле кады ажылдажызганы калбартыры кол үндезин фактор болур деп, француз болгаш даштқы парлалганың төлөлекчилери-биле ужуражышкын үезинде Францияның даштқы хереқтер министри Лун де Гиренго медегээн. Франция ол угланыышкынга кандыг-даа өскерлиишкин киирерин күзевейн турар деп, министр онзалап айытқан.

● ВЬЕНТЬЯН

Лаос Улуг Демократтыг Республиканы туругсканының соонда эмчилериниң база медицина сестразарының баштайгы доозуукшуну лаос найысылалга болган. Дипломнарны тыпсырының ёзулелынга ЛУДР-ниң кадык камгалал министри Сык Волгсак киргилеп.

Элээн каш хонуктар эрткен соонда тускай эртеминг аныяк медиктер чүрттүүн мрак районнарынга ажылдаары-биле чоруптар.

● МАПУТУ

Мозамбиктиң хостаарының улусчу күштериниң командылал составы улустуң революстуг чаалап алышкынының камгалаарының хереэнге, а ол ышкаш Мозамбиктиң хостаарының фронтузунуң политиказын пропагандалаарынга улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ол дугайын тускай курстарга билинип бодидеринiң өөредилгезин доосказан армияның дээди командлединiң болүүнүң мурнунга чүве чугаалаан, республиканың президентизи Самора Машел медегээн. Боттарының ажылын база революстуг хүлээлгелерин күүседириниң боттарының дайынчыларынга чижек болуруниче оларны ол кыйгырган.

● БРЮССЕЛЬ

Нивель хоорайда «Папетри де Гастюн» деп типографияның ажылдакчыларының барык ийи хей иштинде уламчылап келген аныяк соксатқынарының тиилелгези-биле доозулган. Ол черниң эрге-чагыргаларындан типографияның хөрүмүк дүтәйында шиитпирин күш чок болдурарыы олар чедип алган. Типографияны хаанкан болза 240 ажыг кижи ажыл чок артар турган.

● БОНН

Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажызга талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң ажылчын бөлүүнүң ийи хонук иштинде болган хуралы шиңа доозулган. Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажызганың талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң комиссеязының Боннга 1977 чылдың чаңгыында болур VII сессиязын белеткээриниң дугайында айтырыгны ийи чүрттүң делегацилези чугаалажыр көрген.

● БУЭНОС-АЙРЕС

Бодунуң чүрттүүн чазаанның Совет Эвилели-биле болган социалистиг өске-даа чүрттар-биле садыг харылзааларын хөгжүдеринге база бижыглаарынга соңуургалдыын Аргентинаның даштқы экономиктиг болгаш даштқы садыг харылзааларының талазы-биле күрүне сонгтаары Альберто Альфонс Фрагво онзалап демдеглээн.

Ажыдаан кылдынган программа ёзугаар 1976 чылдың ноябрьдан 1977 чылдың март-апрельге чедир үениң иштинде социалистиг дем натыштырылганың чүрттарыбиле чогуур чугаалажышкыннарны чорудар деп, «Оливьеро» солунга бодунуң медегелиниге айытқан.

(СЭТА).

АКЫ-ДҮҢМАЛЫШКЫ УЖУРАЖЫШКЫН

«Национал культураның түргүзуушкунунга аныяк чогаалчының киржилгези» деп чылдыг тема-биле Азиниң болгаш Африканың аныяк чогаалчыларының ужуражышкынының 6о чылдың сентябрьның 28-тен октябрь 3-не чедир Ташкентиге болуп эрткен. Делегейниң 60 чүрттүүн төлөлекчилери Совет Үзбекистанның пайысылалынга чедип келген. Аныяк литераторлардан ангыда, ужуражышкынга Европаның болгаш Америкамның социалистиг база капиталистиг чүрттарындан келген аалчылар, а ол ышкаш Африка, Азия чогаалчыларының депшилелиг шимчээшкининиң хоочуннары база киришкен.

ИМА-ның корреспондентизиниң дилээ-биле совет делегациязының кежигүнү, литература критиги Евгений Сидоров аныяк чогаалчыларның ужуражышкынының дугайында бодунуң бодалын чугаалаан:

— Африка болгаш Азия чогаалчыларының үнү бөгүн дүнегейниң культура ареназынга улам-на ыыткыр болгаш аташадарлыг чаңгыланып турар апаргаш, чүге дээрге бодунуң социал болгаш төөгүлүг чопшт чоруу-биле чүге-даа аштырбас улустуң күүүлүг шимчээшкининиринден ол тыптып келгеш. Улустуң, фольклор уран түүлүүнүң чаңчылдарыбиле ховар эвес ыяк холбашкап африка-азиат литератураның хей янзы он-чүүлүнiер туруп турза-даа, ол ийи дептиң аң-не дээре чогаалчыларының кол чүткүүл херек кырында чаңгыс аай болуп турар. Ол болза сөөк-азы мүгаар мөлчүдегиниң кандыг-даа хевирлеринге удур, национал хамаарышпас чоруук дээш демисеелдиң, чаа хостуг амыдыралды тургузар дээш, империалзамге болгаш неоколониалзмге удур демисеелдиң соруук кириишкиннi-дир.

Африка-азиат чогаалчы шимчээшкининiң он сес чыл мурнунда организас талазы-биле хевирлеттингеин хоорайга — Ташкентиге Азиниң болгаш Африканың аныяк чогаалчыларының бирги ужуражышкыны болганы кончуг солуун. Ооң соонда Каирге, Бейрутка, Делиге, Алма-Атага конференциялар болгулаан. Ооң база катап чаа үндезинге Ташкентиге ээп келгеин ол-дур. Боттарының адаларының чүрттан турган байдалдарындан хей түүлдер талазы-биле ангыланып турар байдалдарга өскен аныяк салгалдың төлөлекчилери бо удаада маңаа чыгып келген. Ол сес чыл дургузунда делегей таныттынмас кылдыр өскерилгеп, африка-азиат чүрттарының хей ауруузу хамаарышпас чоруктуң депшилгелиг лозуңгары национал ангылапчак болгаш ойлагай чоруктуң лозуңнары болу бээрнин херек кырында боттуг айыылы биспин үеинсте бар болуп турар. Империализмниң идеологтары «ынчаар национал арге-ажыттарның» лозуңун ажыглавышаан, мурнунда дарладып турган улустарның национализмнин «үшкү делегейлиниң күш-ажылчы массаларын чарыдырарының, националдар аразының шериг үсүлөжиишкиннерин шыныдырының кажар чеңгээ болдурарын ораладжып турар. Ынчаар хевирниң национализмни — хөгжүп эгелеп турар чүрттарның ажылчыннарының, тараачыларының, депшилгелиг интеллигенциязының интернационалчы чаңгыс эвин чарып турар ээ-не хоралыг чүүл, ынчангаш ооң-биле демисеел болза демократтыг гуманистиг туруштарда туруп турар африка-азиат чогаалчыларының бирги чергезинiң сорулгазы деп бодаар мен.

Азиниң болгаш Африканың чүрттарында амгы үениң культура тургузуушкунунуң ол болгаш өске-даа чүгүлө айтырыгларын Ташкент ужуражышкынынга чугаалажып көрген. Ол ужуражышкынын бот-бодуп билчирiнiң болгаш ханы ээ-сеткил каттыштырылганының ёзулуунга эртеен дээрзин бадыдаашкынның ёзулуг-ла хостуг чүрт болурунче шилчилге хамаарышпас чоруктуң депшилгелиг чогаалчыларының интернационализм дээш, социал чөптүг эвес чоруккa удур демисеелдиң киржилгелиг чогаалчыларының ыяк киды ажылдажылгазы дээш, киржинин дорамчылаттаан төлевин катап тургузары дээш ниитизиниң-биле турлжуп турар деп, ужуражышкынның киржинкчилериниң чаңгыс ээ-сеткил-биле хүлээп алганы, бүгү чогаалчыларга база культура ажылдакчыларынга кыйгырыгда шуут-ла оналаап демдеглээн. Азиниң болгаш Африканың ялзы-бүрү девискээрлеринде, ооң иштинде Тоокку Чоон чүкте, Африканың мурнуу түгүлде, Индий болгаш Ойкум океандарының бассеиннеринде боттарының тергиндээшкинниг туруштарын хевээр арттырарынче чүткүп турар империалистиг күрүнелериниң агрессия хөделиишкиннерин хей-хей аныяк чогаалчылар шиитпирлиг буруу ташкаа. Фашистиг болган диктаторлуг ёзу-чуруумнарга удур демисеелдиң турар Латин Американың улустарының делегаттар ялзы-биле деткээн.

Ужуражышкынның индиринден чүве чугаалаан хей-хой чогаалчылар Совет Эвилелиниң хажык чок боттандырып турары делегейниң дүшкүтүүт чоруун чавырылдырарының политиказы бистин бомбүзавшистиг улустарының боттуг догадмычы күш-ажылдыкка оның таарымчалыг байдалды тургузарынга идиги бериn турар дээрзиниң дугайын анытқаннар.

Ташкентиге бистиң кижи бүрүүзү даштқы чогаалчылар-биле танышкан болгаш оңнукүлешкен. Хүүнүң аралажылгаларын, эш хүүүнүң дискуссияларын албан хүүүнүң кандыг-даа программазы солуп шыдавас боор. Байлак черниң магалыг хүндүлээл-ноорук-биле көргүскен, ооң кос-түп келгеин база-ла аңаа эвес, Азиниң болгаш Африканың 33 чүрттүнден сураглыг шүлүкчүлериниң болгаш чогаалчыларының чогаалдарын чыыдыда киирген. Оларның чамдыктары чүгле литературлуг чогаадылгазы-биле эвес, харын тайбының болгаш национал хамаарышпас чоруктуң идеяларын камгалаашаан, боттарының чүрттарынга, делегей аремазынга чорудуп келген база чорууп турар күрүве болгаш хей-ниити ажыл-чорудулгазы-биле сураглыг болуп турар.

Конго Патрис Лумумбаның, турк Назым Хикметтиң, ангола Агостиньо Нетоның, пакистан Фаиз Ахмад Фаизтиң, венгрий Чануа Ачебенин, кенний Нгуги ва Тхионгоның, сенегал Сембен Усманның болгаш өске-даа авторларның чылдында кирген шулуктеринден болгаш чечен чугаалардан аңы-дүнма хол тутчуушкунунда каттышкан, домнежин турар ийи удуг дептиң овур-хевири каракка хоступ келир.

Азиниң болгаш Африканың аныяк чогаалчыларының аңы-дүнмалыкшы чорукту болгаш демисеелдиг ол эстафетазын бөгүн хүлээп ап турар дээрзин Ташкентиге болган ужуражышкынкын бүзүредиштиг коргускен деп бодаар мен.

(ПМА).

ШЫК

Тываның комсомол шаңналының лауреады

● дөртку арын ● 1976 ч.октябрь 24

АКТАН ЭГЕЛЭЭН ЫР

Дулгээлиниг ырлар Актың улуп бурун шагдан бээр долуп чораан
Чангыс Актың уруглары
Чалгаарынчыг тенек улус.
Чанчыын кезип аппарбазын,
Базып алгаш олур, акый.

Ол эрес, шовла, сончок одуруглар барза-барза, төрээн хеминиң унунга сымыыпастаашаш, оске черлерже тарады ужугуп тургулаан. Чаа шагның ёзузу-биле оларның утка-шынары, ураң-чечени база чаартыныл, сай даҗы ышкаш хоюглаттынып келген.

Ады-сураа үнген Акка төрүттүнген, оон улузунуң аразынга оскен чогаалчы Салим Сүрүң-оолдуң баштайгы «Колхозчу мен», «Дүнма, сенче аңне баштай», «Үделге» суг-суг дээн ышкаш чонга тараан ырларының сырын-хөөнү үстүнде киргенивис одуруглардан үн ап эгелээнин эскерери берге эвес боор. Соолунде кестүп келгилээн «Ынакшыл-дыр», «Озалаан хем», «Лейтенантының даалгазы», «Авазынга дангырак» деп улуг хемчээлдит чогаалларның чонга чоогун, оларның авторунуң хөйге билдингир апарганын база-ла моон-биле тайылбырлаза черле частырыг болбас. Чүге дээрге чон-биле сээн чангыс болза, кандыг-даа ажыл-херектиң, база ол ышкаш кандыг-даа чогаалдың оруу ажык, түннелү чаагай болур.

Чогаалчы Салим Сүрүң-оолдун бүгү чогаалдарының кол маадырлары аныяктар болуп турар дээрзин хамыктың мурнунда демдеглээр херек. Хуралбай биле Сегитмаа («Озалаан хем»), Базыр-оол, Окаа-оол болгаш Катя («Лейтенантының даалгазы»), Чараш-оол («Авазынга дангырак»), Хеймерек («Ынакшыл-дыр») болгаш өскелер-даа.

Моон-биле чергелештир Салим Сүрүң-оолдуң чогаалдарының кол-колу-биле каксы-даа бол танышып көрээли.

«Озалаан хем» деп тоожуда автор чөөрби чылдарның эгезинде Барыын-Хемчик районунуң бир ырак сумузунда болуп турар болуушкуннарны номчукчуларга көргүзер. Ында ак гвардейжилериниң артынчыларыры-биле араттарның демиселин чураан. Чогаалдың кол маадырлары Хуралбай биле Сегитмаа тиилелгени чүгле дайзынбиле демиселге чедип алыр эвес, харын эрги феодалдыг ёзу-чурум-биле хүрешке база чедип алыр. Сегитмааның овур-хевири тыва литературада чаа черни эзлеп турар. Чүге дээрге оон мурнунда, бооченсекти холга туткаш, дарлакчыларга удур демисежин төрээн херээжең кижиниң барык көрбээн бис.

Бо одуругларның автору «Лейтенантының даалгазы» деп тоожуну парлаттыга үндүреринге киржип, чогаалчыга ажыктыг сүмелерин кадып турган болгаш оон дугайында чылыг сактыышкыннарны амдаа утпаан. Тоожуда көргүстүнген болуушкуннар Адачурттуң Улуг дайынының кадыг-дөшкүн чылдарында болуп эрткен турар. Ынчан Тыва аңгы догуңнаан күүрүе турган болгай, ынчалза-даа ол берге үеде араттар Тывага чурттап турган совет хамаатылар-биле бир баг болуп алгаш, тиилелге дээш туруунга чедир турушканнар. Тоожуның маадырлары школа директору Окаа-оол, араттың революстуг шеринниң дайынчызы Базыр-оол, школа ажылдакчызы Катя дайын соолунде келген айылдыг дайызынны сойгалап, ону тудуп алырынга хөй-нийти организиларынга дузалажырлар. Чогаалчы шак бо кол сюжеттыг шугумга даянып алгаш, ол берге үеде тыва араттарның патриотчу ажыл-херектерин ураң-чечени-биле чуруп көргүскен.

Салим Сүрүң-оолдуң чогаалдарында амгы үениң темазы кол черни эзлеп турар. Ол черле ындыг болур ужуруглуг-даа. Чүге дээрге депшилгелиг кижи төрелгетен чүгле бурунгаар чоруп орар. А чогаалчыларның кол соруглазы база ол болуушкунну аваа-ла чуруп көргүзери эвес, харын анаа бүдүрүкчү күштериниң туружундан дорт киржири болур. Моон-биле капсырлаштыр чогаалчының төөгү темазын үпайн турары база таварылга эвес. Амгы болгаш келир үениң салгалдары бодунуң чонунуң төөгүзүн эки билген турар ужуруглуг. Бо талазы-биле үстүнде адаанывыс чогаалдар танылыглыг болгаш кижизидилгелиг ужуруткалыг болуп турар.

Кандыг-даа үелер аразында ышкаш келир үе база амгы үе арткан үеден тургустунган, ол ышкаш келир үе база амгы үеден төрүттүнер. Салим Сүрүң-оолдуң чогаалдары-биле танышкаш, оон үелериниң диалектиктиг харылзааларын чугулалап көрүп турарын эскерип каап болур.

Бо-ла соруга-биле С. Сүрүң-оол, үстүнде демдеглээнивис ышкаш, амгы үениң темазынче, чаа кижини кижизидериниң айтырыглыларынче улуг кичээнгейин салып турары көскү.

Чижек кылдыр чогаалчының «Авазынга дангырак» деп тоожузун ап көрээли. Ында амгы салгалдың төлөлекчилериниң (Чараш-оол биле Чеченкыстың) бистин никтиелиивисте ийи-чангыс шаарланчак кижилер-биле мораль талазыбиле эптеш чок демиселин тоожун чураан.

Чогаалчының бижээн номнары чонга хүн бүрү сураглыш бар чыдар. Оон база бир хереҗиз болза бүгү-авиел номчукчузунче орүктүн эгелеп турары болур.

Бо чылын Салим Сүрүң-оолдун «Чайлагга» деп бичии уругларга бижиттингеп тоожуу Москваның «Детская литература» деп ном үндүрер черинге парлаттынган. 1977 чылда чогаалчының «Ынакшыл-дыр», «Озалаан хем» деп тоожулары-биле бүгү-авиел номчукчузу таныжар аргалыг болур. Наймыслалга номун парладыр, бүгү-авиел номчукчузу-биле чугаа кылыр чорук дээрге чогаалчы кижиге чүгле улуг алдар эвес, харын бедик харыысалга болур ужуруглуг. Оон-биле кады ол дээрге оон чогаалдарының бышканының тодаргай демдээ-дир.

Салим Сүрүң-оолдун чогаалдарын Тываның комсомолунуң шаңналынче депшиткени-биле холбаштыр чогаалчының хөй-нийти ажыл-чорудулгазында бир чүүлдү демдеглеп кагза арткан черле ындыг. Ол Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң башкаар черинин харыысалгалыг секретары, чечен чогаал консультантызы албан-хүлээлгелерден адыгда, «Тываның аныяктары» солуунуң редакциязында «Дамырак» деп литературлуг каттыжыышкынны ам алээн каш чыл улай удуртуп келген. Аныяк күштерни илередип тывар, оларга чогуур дузаны көргүзер талазы-биле бо кончуг чугула ажыл болуп турар.

СЭКП Төп Комитединиң «Чогаддыкчы аныяктар-биле ажыл дугайында» чугула доктаалды хүлээп алган. Маңаа хамаарыштыр «Дамыракты» дуржулгазын неитередип, чогаддыкчы аныяктарга дуза көргүзер, хоочун чогаалчыларның аразынга дагдыныкчылар шимчээшкинин кылбартыр талазыбиле ажылды улам хайнышкынныг чорудары негеттинип турар.

Салим Сүрүң-оолдуң Тываның комсомол шаңналының лауреады болганы черле чөптүг болгаш Актан эгелээн ыр-ында үргулчулээр дээрзинге номчукчулар чигинмейн турарлар.

Н. КУДАЖЫ,
чогаалчы.

М. Б. Кек-оол улус середилгезинин шугумунга 20 ажыл чыл ажылдап келген. Ол эм Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек ортуман школазының 1 «б» класста башкылап турар. Монгуш Балчийевичиниң класының середиге хуузу бедик, оореникчилериниң сагыыга-чуруу эки.

ЧУРУКТА: М. Б. Кек-оол 1 «б» класста ничээл эрттирип тур
О. ДОНМУТТУҢ фотозу.

МЕРГЕЛДЕЙГЕ ЧАГААЛАРДАН

ЧООККА ШООТТУГ

Хаалгада кара шооча
Кажан шолуурт дээр болду...

Эрги-Барлык суурнуң аныяктары мынчаар ырлажы бээрдир ийин. «Хат чок болза, хзак бажы кайын шимчээр» дээни ышкаш, херек ойде Культура бажыңының хаалгазынга кара шооча астынмайн турган болза, ындыг ырны аныяктар кайын тып ырлажы бээр деп. Оон директору Б. Саая методистиг болгаш баянистиң хүлээлгезин күүседип турар. Ынчанмайн канчаар, ийин кижиниң «чүгү» аар-ла болганы ол боор, ол соолгу үеде бурунгаар чүткүвестээн, — бүрүй бээр апарган. Культура бажыңын кара шоочага кадарып каап, карак ажыг чиде бээр чан ап бар чыдар.

Культураның ол одаа ындахаа ажыттынза-даа, чүгле чагылыг кижи олуруп шыдаар. Одалга системазының насозу үрелген. Ону тып алыры бергедээн. Кыштың соогу ону маңаар боор бе?! Хуралсуглаа, лекция, беседа чарлааргa чон чыылбайн баргылаар, 5—6 кижи келзе кээр. Ол улустар догдурткайның туруп-туруп, соогунга шыдашпайн чангылай бээр.

Чамдык боттуг чижектерни көргүзүп көрейн. Бо чылдың сентябрьда комсомол хуралын чарлаан. Анаа комсомолчуаныяктарның совхоз бүдүрүлгезинге киржилгезинниң дугайын чугаалажыр турган. Анаа четче чыылбаан, каш-ла кижи келген. Ынчангаш хурал болбаан.

Октябрь 1-де суурнуң ажылчы чонунуң хуралы чарлаттынган. Анаа коруң-чурум дугайын чугаалажыр — хүннүң айтырыы эки. Элдеп чүве боор, анаа база-ла уургуссууруктап каш-ла кижи келген. Ол хурал база болбаан. Бо чорук бир чеже чурттакчы чон ортузунга идей-политиктиг ажылдың кошкаан база хереҗилеп турар.

Бакка бак уламчып-ла турар ийин. Кино механиги Шеригбей база алдеп. Сураглаарга сураа чок боор. Арага-биле өннүктежин чоруп бээр. Чижээ, сентябрь 20-ден 27-ге чедир кинолар чарлаттынган турган. А херек кырында механик-даа көзүлбээн, Культура бажыңы шоочалыг. Чыыганнар ол кежээлерде анаа хүлүрежин туруп-туруп хөөн чок чангылаан. Ол ам-даа үргулчулей бергилээр-дир. Соолгу үеде чурттакчы чон аразында ол Культура бажыңына хамаарыштыр «Эрги-Барлык кедээ Совет ээ коруп көрген болза» деп хомудаан хөөнүн илередип турар апарган. Культура одааның ажылы сегизе, улустуң «ыракка ыыттыг, чоокка шоттуг» үнери чидер боор. А оон башка...

Х. ЭРЕС-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ХАЯ КӨРНҮ БЕРГЕНЗИГ

Кызыл-Мажалыкта чурулга мастерскаазының чаны-биле эртип чыттым. Таныырым бир чурукчу херим иштинде бок-сак аразында бир-ле чүве дилегзинип, кеденгирлээн ышкаш оожум базып тур. «Бо чүнү чидиринкен кижи боор» деп бодаан чоокшулай бердим. Хорумналган демир-тес, ыышдаш аразындан карактарын адырбайн-дыр, артында-ла хере көрүпкен, мени-даа эскербейн-дир...

— Мынза чүнү чидиринтин, чинчи дилеп тур сен бе?—деп, оон-баштак-биле айтырдым.

Каттырыпкаш, арын-шырайы, бүргээн даар дег кынып келгеш:

— Эрги-каксы-даа болза, салбак чуга демир дилеп тур мен ийин— диди.

Анаа ол бир организацил черинин адрезин бижиир дээш кызып дилеп турар болду. Ынаары чогуур шагынга сагбае, харын-даа чамдык саанчылар арагалап алгаш, инекти уругларынга сагдырар дивеспе.

Арагалаашкынның хоразын, оон амыдырал-чурталгага багай салдарлыын эки билир болгай бис. Анаа хамаарыштыр каш чижектен көргүзейн. Шеряг албанындан чоокта чаа халажып келген В. Дугаржап арагалаар, төрээн мезинин сеспомаан дыйнавас, төлеп чок чоруун көргүзүп турар. Фермада саанчы Өлзей биле инек кадарчызы Кыдыр-оол Бюрбюлер 3 уругларлыг, боттары үргулчу арагалаар, кожазында чурттап турар кижилериниң дыжын үреп, шаптыктап турар.

База бир чижек. Арыг-Бажы суурнуң чурттакчызы, 6 уругуун мези Д. Ховалыг үргулчу арагалаш, уругларының кижизидилгезинче мырыңай сагыш салбастаан.

Үстүнде ады кирген эштерни ниитиинең корум-чурумун быжыглаар талазы-биле комиссиянга көрген. Олар моон соңгаар арагалаарын соксадып, эки ажылдап, уругларының кижизидилгезинче сагыш салырын аазааннар.

Арагалаашкынга, корум-чурум үреэшкининге удур ажылды шыгыралып, суурда улусчу дружина, эш-хуузунуң суду болгаш оске-даа хөй-нийти организацилары Арыг-Бажы суурну үлегерлиг корум-чурумнуг суур кылыр тургузар дээш чогуур хемчеглерни алырынга Мергелдей чигзинмес боор.

Т. ОНДАР.

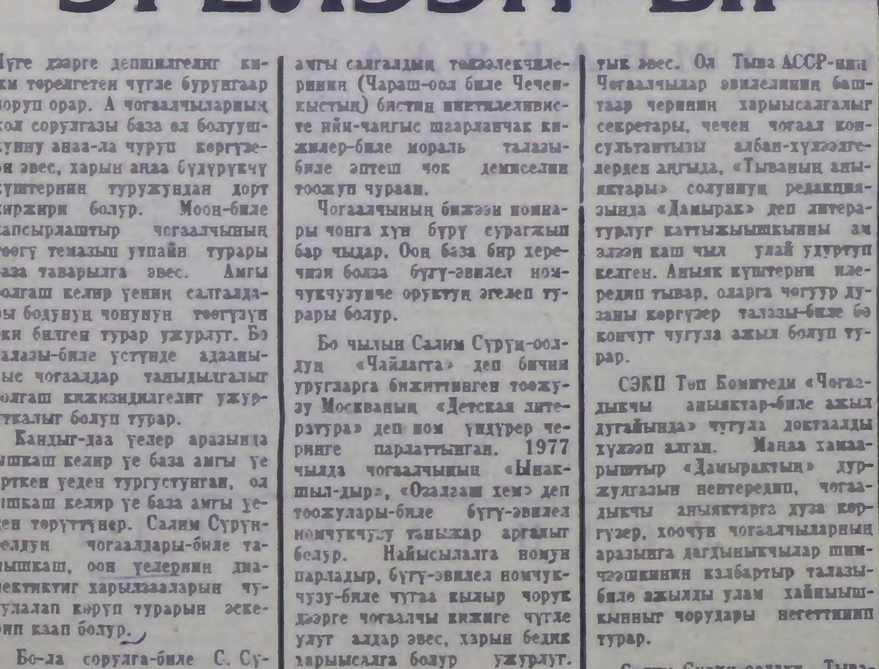

ЧУРУКТА: Казах ССР-ниң найысылалы Алма-Ата хоорайда Мазыыр 28 панфиловчулар аттыг паркта Ялдар турасказалы. Бо найгамчын неруш-шинчилиг турасказалдың авторлары скульпторлар В. Андрюшенко биле А. Артимович, архитекторлар Т. Басенов, Р. Сейдахин, В. Ким болгаш З. Цой олар болган.
В. САДЧИКОВ биле Ф. САЛЬНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Суд залындан

ҮҮЛГЕДИИН ХАРЫЫЛААР АПААР

Аныяк организмниң арагалбиле хораанап, арын-шүүрүн артынга кааскаш, хөй-нийтиниң корум-чурумун үреэр, долгандыр туралгаларны бодундан куду көөр, доктаамал ажылдавас ийи-чангыс кижилер ам-даа бар.

Ындыгларның тижээнге 17 хардыг Дорлук Дарган-оолович Ооржак биле Элбек-оол Успанович Ооржакты хамаарыштырып болур.

Элбек Ооржак «Шекпээр» совхозтуң хову бригадазынга тараа частырып ажылдап турган, техникага камналга чогуун көргүзүп, арагалап, хөй-нийтиниң корум-чурум үреп, 15 хонук хорудаттырган, оон кандыг-даа түлел үлдурбээн. Дорлук Ооржак доктаамал ажылы чок. Ажыктыг ажыл кылбайн келген.

Д. Ооржак, Э. Ооржак олар 1976 чылдың май 8-те Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр сумузунуң Бичe-Тей суурга аэиртир арагалап алгаш, школага кежээ эрттирген улуска шаптыктап, бижектер тудуп алгаш оореникчилер коргудуп турганнар. Ол кежээ Д. Ооржак биле Э. Ооржак оореникчи Виктор Сояп, Валерий Күжүгет оларның кадымына хоралыг кемдээшкинин чедирип, хулаган херектиң үлгеткеннер.

Барыын-Хемчик районнуң улус суду РСФСР-ниң кеземмче хоойлузунуң 206 үүлүнүн 3 кезээ-биле Дорлук Ооржакты 5 чылда, Элбек-оол Ооржакты 4 чылда хосталгазын кодып шиитккеп.

Б. БОРИСОВ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

8.10—«Ужуралдар фильминиң экраны». «Тут-турбастарның чаа ужуралдары». Ураң-чечен фильм.
9.30—«Театр дугайында чечен чугаалаар». Дамчыдылганы Н. А. Абалкан эрттирер.
10.45—«Спорттагтоо» тиражы.
11.00—«Оолдар, бурунгаар!».
12.00—«Совет Эвилелиниге бараан боон тур мен!».
13.00—Медээлер.
13.10—13.30—Чапсар.
13.20—«Музыкалыг киоск». Э. Беляева эрттирер.
13.50—«Делегей панорамазы».
14.20—Т. Докшиңер ойнаар.
14.40—«Чечен чогаалдарның экраничыдылга эы». «Дон Кихот». Ураң-чечен фильм.
17.25—«Рой Кларк кантри шоунуң» (АКШ) концерти.
17.00—«Недээниң ажыл-ниити».
18.30—Документалдыг телефильмнер программазы: 1. «Киль адаанда бир фут». 2. «Радио».
19.00—«Кино аял-чорунтарының клубу». Ю. А. Сенкевич эрттирер.
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—«Ужуралдар фильминиң экраны». «Тут-турбастарның чаа ужуралдары». Ураң-чечен фильм.
21.45—«Поэзия». Р. Бородулин.
22.00—«Ыры-76».
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—23.45—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Торпедо» — «Шахтёр». 2-ги таймы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

17.00—«Алдын роза». Фильмшин.
18.10—«Казахстанымың мал ажыл-агыйы». Документалдыг фильм.
19.05—Телемедээлер.
19.20—«Чогаадылганың оорушкузу». Документалдыг фильм.
19.30—«Улусчу чогаадылга фестивалы чоруп тур». Дамчыдылга.
20.10—«Ужудуушкун полуунде—кижи». Телефильм.
21.05—Телемедээлер.
21.15—Чарлалдар.
21.20—22.55—«Кара маңнар». «Истелгени Златоктар кылып турар» деп цикадан ураң-чечен телефильм.

Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединге киреэри күзүн 10 класстың оореникчилеринге болгаш ортумак эртемниг ажыктан турар аныяктарга бот-ооредилгелиг белеткел курстары математика кафедразынга ноябрь 10-да ажыттынар. Курстарга ооредиир халас.

Чурттап турар черинин адрезин ылаптыг айыткаш, билдирилгелериниң дараазында адресче чорудар: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчуу, 34. Пединституттуң математика кафедразы.

«Зооветснабтың» республикадың тыва каттыжыышкынын 1976 чылдың ноябрь 1-ден 15-ке чедир санажылга чорудар. Барааларны ынчан сатпас. Совхуургадыг организацияларга ветеринарнай бараанналарын садыып алырын дааштатты.

1974 чылдың апрель 18-те Кызыл КАИ-зиниң Чорбаа Лопсанович Кунзекпиң адынга тывыскан XII сериялыг, 889222 дугаарлыг чолаачы шынаныгазы читкеп. Ону ам күш чок деп санаар.

Аагаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, соңгу районнарга быскан хар чаар. Барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 5—10 градус соор, өскелеринге 2 градус чыыгдан 3 градус чедир соор.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы бир градус сооктан 2 градус чедир чылыыр.

Редакторнун оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оң-баазын дүштер» 10.00, 11.30. «Авыралдыг ие» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, «Шоочa чөк эжик» 20.30 шактата.

«ПИОНЕР»: Киночымыды 9.55, «Ромбинзон Крузоның амыдыралы болгаш эдептиг уягралдары» 11.25, 13.15, 15.05. «Тывызык оорлаашкыны» 16.55, 18.45, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рикки-Тикки Тави» 11.30, 13.00, 14.30. «Хлаатынын керээде кандыг-даа каразыг чок» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Октаргайга узуп алы-чорук» 11.30, 13.00, 14.30. «Осие чагаалары» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эргим Ромбинзоным» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15 17.00, 18.45, «Кара чагыс» 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кургаг черде шуурган» 10.00, 11.35, 15.30. Биколекторий: «Ленинниң идеялары чурттап тиилеп турар» 17.20, «Авыралдыг ие» 13.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тывызык оорлаашкыны» 15.00, 16.50, 18.40.

«ВОСТОК»: «Москвада башын чор мен» 15.00, «Эртинним, Шарика» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харыысалгазы секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, көзө ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үзетүүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база, совет тургузуут киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерзалгын 2-12-45, секретариат тын 2-23-35, солуун келбейн барганда 2-32-75 телефончe болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЧАГЫГ № 1781. Тираж 16332.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелеениң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 1).

ТС—01343.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 252 (10237) | 1976 чылдың октябрь 26, вторник | 1925 чылда үнелевээттингеш | Өртээ 2 кеп.

Россия Федерациязының ажылчы чоннарынга

Улут күш-ажылчы тиилелге-биле холбаштыр колхозчуларга болгаш совхозтар ажылчыннарынга, механизаторларга, ажыл-агыйларын удуртукчуларынга база спецналистерниң, кадрө ажыл-агый болгаш белеткел организацияларының ажылдакчыларынга, үлетүүр будурүлгелериниң, транспорт организацияларының, өредилге черлериниң коллективтеринге, партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол ажылдакчыларынга, Россияның тараазы дээш тулчуушкунга бодунуң эрес-шудургу күш-ажылынын үлүүн киирген бүгү-де кижилерге чүректиң ханымынын ыяш байырны чедирип тур мен.

Күрүнеңиң ыяжамырынга урган 52 миллион 227 муң тонна тараа —чурттуң тараа курлавырларынга канчаар-даа ажоон улут салымыкын-дыр, мынчаткан ол дыңнадырны бүгү совет кижилер таны тааразыныышкын-биле уткуур дээрзинге кандыг-даа чигзинит чок.

Россия Федерациязының колхозтарының болгаш совхозтарының чедиишкини — ол ээрге партияның аграр политиказын амыдыралга хажык чок боттандырганының, кодө ажыл-агыйның муң-муң ажылдакчыларының — дүжүт ажаалдазының ёзулуг нааданрарының, республиканың бүгү ажылчы чоннарының эрес-шудургу күш-ажылының, партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының улуг организаторчу болгаш политиктиг ажылының түңнели-дир.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары шаңгыстарның болгаш совхозтарның өңүп турар материал-техниктиг базазынга, эртемнин база мурнакчы дүрзүлгезиниң чедиишкиннеринге дээргаш, тараанын, чигир свёклазының, тарымал тооруктуң, картофельдин, ногаалдарының, фруктуларының болгаш өске-даа культураларның бүдүрүлгезин улам ыңай повүдедири дээш идепкейлиг демисеелдэ калбарыңнар чорудар, мал ажылын дүрген хогжүдезин хандырар, келир чылын чаагай дүжүттүг алыры-биле бүгү-де чүүлдерни кылырынга, онгу беш чылдың башгайгы чылының планын ёзулуг ажыл-агыйының өске-даа адырларынга чедиишкинниг доозар дээрзинге СЭКП Төп Комитединиң бижээр бүзүрелдин илерткейлеп тур.

Эргим эштер, СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырары дээш демисеелге силерге улам ыңайгы улут чедиишкиннерни күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1976 чылдың октябрь 25-те СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму ажыттынган.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерииң Күрүне планының дугайында болгаш 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерииң Күрүне планының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы эш Н. К. Байбаковтуң илеткелин база «1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында» ССРЭ-ниң сан министри эш В. Ф. Гарбузовтуң илеткелин Пленум дыңнаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев Пленумга делгереңгей чүве чугаалаан. Чугааны парлалгага парлаар.

Илеткелдер талазы-биле санал берген эштер: В. В. Щербицкий—Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Д. А. Кунаев—Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, М. С. Соломенцев—РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Т. Я. Киселев—Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Г. А. Алиев—Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, В. В. Гришин—СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары, С. Ф. Медунов—СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары.

ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

«Росводпром» каттыжышкынының демир-бетон заводунуң коллективи бо хүнүнде эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрер дээш деннатың адаа-биле ажылдап турар. Эрткен тос айларда завод продукция бүдүрериниң планын 135,8 хуу, а сайгарарының планын 117,5 хуу күүсеткен. Чедиишкиниг ажылдап турар бо коллектив онгу беш чылдың башгайгы чылының планныг опталдаарын бүгү көргүзүлгер талазы-биле күүседирингe чоошшулаан. Бо чедиишкиннерде Г. Терентьевке, В. Ширафутдиновка, Белайдинке удурткан бетонщиктериниң мурнакчы бригадаларының кирген үлүг-хуузу эвээш эвес.

Күш-ажылчы чедиишкиннерин заводтуң коллективин Улуг Октябрьның байырлалынга тураскаткан.

ЧУРУКТА: (үстүнде) бригадир Петр Георгиевич Терентьев бригаданың кежигүннери-биле кады. (Адаанда) В. М. Ширафутдиновтуң бригадазының демир-бетон кыыгылар белеткээр черн.

А. ЗАЙЦЕВТИЦ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНУНДА—АВТОТРАНСПОРТЧУЛАР

«Тыва даг-дүтү» комбинаттың транспортчулары социалистиг чарышка чангыс эвес удаа тиилекчи боор келген. Үшкү кварталдың соңгу айы —сентябрь айда транспортчулар онза күзенишкинниг ажылдап, графикти чангыс-даа хүн үспээн. Оон түңнели көрүнүт болган: тос айларның чүк сөөртүлгезиниң хемчээли 1001170 тонна-километр азы план 113,3 хуу күүсеттинген. Нинти кылыр ажылдың хемчээлиниң күүседези 106,7 хуу болган. Ол-ла үеним дүргүзүнде комбинаттың транспортчулары 71150 тонна чүктү сөөрткеш, 10329 литр бензинни, 101674 литр дизель оттулар түүдүн болган 53590 рубльдиг автодүгүйларын камнап алганнар.

Онгу беш чылдың эгезинден тура транспорт цехиниң бригадаларының, колонналарының аразынга социалистиг чарыштың түңнелдерин ай санында үндүрүп турар. Үшкү кварталдың сентябрьда А. Игнатьевтиң удурткаңы № 1 колонназы бирги черни ап, бүгү көргүзүлгерни планнан ажыр күүсеткен. Ол коллективке шилчиир Кызыл тукту болган 200 рубль шаңналды тывыскан.

Октябрь Революциязының болган Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниериң эдилекчизи С. Туровецтиң удурткаңы чолаачылар бригадазы Улуг Октябрьга күш-ажылчы чедиишкиннер үжүрлежир ээлиштиг ёзу-биле ажылдап турар. Ол бригаданың ажылынган бүгү комбинаттың деңнеши, соксаал чок ажылдазы хамаарлыр деп чугаалап болур. Оон чолаачылары даргүтү арыглаар фабрикаже рудазы сөөртүп турар. Ол дугайын хоочуннар Е. Тимофеев, В. Сапожников, А. Матвеев, Н. Чернышев болгаш өскелерээ эки билир. Олар шүптү улуг дүржүлгалыг, мурнакчы чолаачылар деп санаттырып турар. Сентябрьның түңнелдерин үндүрерге, бүгү-де транспорт бригаларының С. Туровецтиң бригадазы тергиннеп, планныг даалганы 131 хуу күүсеткен. Ол бригада вымпелди чаалап алган болгаш 90 акша-биле шаңналган. Ийнги черни комбинаттың дузалал транспортунуң бирги бригадазы алган.

Комбинаттың транспорт цехиниң ажылдакчылары боттарының арга-курлавырларын тодарадып көргеш, чүк сөөртүүнүң чыл планын хуусаадап чартык ай мурнай доозаан, онгу беш чылдың ийнги чылының үүлүнче өске цехтерни мурнап кирер деп шиитпирлээн, күзенишкиниң ажылдап турарлар.

Ю. ЕГОШИН.

Ак-Довуран хөорай.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫНЫҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШЫГЖАМЫРЫНГА 52 МИЛЛИОН 227 МУҢ ТОННА ТАРААНЫ УРГАН

Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының ажылынчылары СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырары дээш шудургу деңнесиннинээн, тараа культураларының чаагай дүжүдүн өстүрген болгаш онгу беш чылдың башгайгы чылын тараа фронтузунга улуг чедиишкин-биле деңгелээн. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 52.227 муң тонна азы 3 млрд. 188 млн. пуд тараанын урган, ол болза белеткелдерниң докталган хемчээлинден ажып турар. Республикага ол хире хөй тараанын бир-ле дугаар белеткээни ол. Күштүг болгаш кадыг кызыл-тас белеткээринин планын ажыр күүсеткен. Күрүнеге тараа садары үргүлчүлеп турар.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары чазын чажар культураларның үрезиннери-биле боттарын бүрүн хандыртыпган, а ол шынаан сорттуг үрезиннер садарының талазы-биле опталганы ажыр күүсеткен.

Республикага тараанын бүдүрерин болгаш белеткээрин ковүдедиринге улуг салымыкынны социалистиг чарыштын эгелекчилери — Кубаньның чер ажылдыглары киирген. Оларның эгелекчи чоруун СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев бегин-биле үнелээн. Ол кыйгырыгга харыы кылдыр 15 областар, крайлар болгаш автономнуг республикалар күрүнеге тараа садарының талазы-биле докталаттынган хемчээлдерни дыка ажыр күүсеткен. Ылангыя Оренбург областың чер ажылдыглары чурттуң тараа курлавырларынга улуг салымыкынны киирген, олар 5 млн. тонна ажыг тараанын саткан. Волгоград областың тараажылары күрүне шыгжамырынга 4800 муң тонна тараанын. Саратов область—4253 муң тонна, Башкир АССР—2445 муң тонна, Куйбышев область—2030 муң тонна, Татар АССР—1646 муң тонна, Пенза область—1200 муң тонна, Ульяновск область—1132 муң тонна, а Поволжьеның бүгү колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге миллиард пуд ажыт тараанын салып, бедиткен социалистиг хүлээлелерин чедиишкиниг күүсеткен.

Күрүнеге 4 млн. тонна тараанын сатпан Ростов областың, 1,9 млн. тонна тараанын сатпан Воронеж областың ажылчы чоннары магалыг чедиишкиниң чедип алган. Тамбов, Курск болгаш Белгород областарның кайызының-даа колхозтары болгаш совхозтары белеткел пунктуларынга миллион ажыт тонна тараанын дүжаган. Липецк, Рязань, Тула, Орёл, Амур болгаш өскелээ областарның көдээ ажылынчилери тараа садар талазы-биле боттарының планнарын ажыр күүсеткен.

«РСФСР-ниң Кара хөрзүнүг эвес зоназының көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын күүсетиннээн, кара хөрзүнүг эвес черлерниң колхозтары болгаш совхозтары тараа бүдүрерин ковүдеткен. Бо чылын ол зонага тараанын ниити чыылдазы 26 млн. тонна четкен болгаш эрткен беш чыдың чыыда ортумак деннелинден 6 млн. тонна ашкан. Энне дүжүктүр 1973 чыл-биле деннээрге, гектардан тараанын ортумак дүжүдү ол зонага 2,6 центнер өскен. Кара хөрзүнүг эвес черлерниң хөй-хөй колхозтары болгаш совхозтары гектар черден 40—45 болгаш оон-даа хөй тараанын ажаан алган.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалының уламындан болган бергелерни ажып эртпишаан, колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, механизаторлар, специалистер, белеткел организацияларының ажылдакчылары, көрээнин бүгү ажыл-ишчилери бо чылын бедик организастыг чоруун, мергежилдиин, техниканы ажыглап билирин көргүскен болгаш өстүрген дүжүттү ажаан алыр, сөөртүп дажыглаар база кадагалаар дээш болдунар бүгү-де чүүлдерни кылган. Партия организациялары, коммунистер болгаш комсомолчулар, совет база профсоюзтар организациялары тараа дээш тулчуушкунга зайынчы организакчылар болган.

Республиканың колхозтарының база совхозтарының дүжүттү ажаан алырынга болгаш тараа белеткээринге улуг луузламчының хоорайларның, үлетүүр будурүлгелерниң ажылчы чоннары, транспорт организацияларының ажылдакчылары, студентилер, Совет Армияның автомобиль кезектери көргүскен.

Чигир свеклазын, картофельди, ногааларны, каттарны, виноградты, тарымал тооруктуң, соянын болгаш көдээ ажылагыйының өске-даа культураларын ажаан алырын база күрүнеге садарын доозарының талазы-биле күзенишкиниг ажылды күүстүң парын байдалдарында чорудуп турар.

ЧЕДИИШКИННИҢ ЧУГУЛА НЕГЕЛДЕЗИ

Партийжи ажылдың стилин болгаш арга-методун улам сайзырадгайжыдыр дугаймында СЭКП-ниң XXV съездиниң бедик шиитпирлеринге дүүшүүр партиянын Эрзин райкомунуң ажылынын стилин болгаш арга-методун сайзырадгайжыдып турарының дугайында айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Съезд соңгунде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соругаларын боттандырарынче массаның күжүн мобилизастаар талазы-биле ажылды райониүң партия организацинын эжиктиккенин, коммунистериниң авангардчы ролюн бегзээнин анда демдеглээн. Ылаңгыя СЭКП райкому партийжи ажылдың планнаашкынынче улуг кичээнгейин салып, партия эге организацияларына удуртулганы дыка күштелдиргеп.

Шиитпирлериниң канчаар күүсеттинип турарын хүралдаргa, пленумнарга үргүлчү информастаа турарын чедип алган. Кадрларны шилип алыр, таарылтыр туругаар болгаш кижизидер талазы-биле айтырыгны бо районнуң партия организацияны докладтама кичээнгейге алган. Амгы үеде партия райкомунуң номенклатуразында турар ажылдакчыларының 76,5 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг, а партия эге организациялар секретарьларының 94,7 хуузу база-ла ыйдыг эртем-билиглиг боон турар. Дээдидирган ажыл-херек дээш коммунистерниң харыысалгазын бедидери-биле олардың отчеттарын дыңнаарың, тус-тузу-биле бесседилер кылырын партия эге организацияларына-даа, СЭКП райкомунга-даа доктаамал практикалаң туреп.

Партийжи—организастыг ажылдың стилин сайзырангайжыдыр, оон деңнелин бедиткеш бо районнуң мурнунда салдынган ажыл-агыйжы соругларны шиитпиразиринге дээштиг салдарын чедиргеп. Эрзинчилер онгу беш чылдың башгайгы чылында күрүнеге дүк, сүт болгаш тараа садарының чыл планын, эът садарының тос айлар планын ажыр күүсеткен.

Партияның хөй-хөй эге организациялары боттарының коллективтеринең ёзулуг даймчы өзээ болбушаан, ажылдың стилин база арга-методун сайзырангайжыдыр талазы-биле база хөй чүүлдерни кылып турар. Чижээ, Кил-Хем хөмүр-даш разрезинде партия эге организацииязы (секретары В. Г. Тешуков) ажылчыннар ортузунга организакчы ажылдың деңнелин дыка бедиткеп. Мында коммунистериниң болгаш коллектив кежигүннериниң инициативазын, харымсалганы база чогаадыкчы идепкейин бедидеринче өзээ кичээнгей салдынган. 40 хире коммунистиң хөй нурузун бүдүрүлгениң эң шиитпирлиг участокторунда бижыттаан. Оон эң ыяш черн дар цехинде 10 кижи шупту коммунистер.

Соңгу үеде бо коллектив социалистиг чарыштың каш удаа тиилекчизи боон турары тааларыга эвес. Бо чылдың тос айларының түңнелинде коллектив республиканың үлетүүр будурүлгелериниң аразынга чарышка бирги черни, ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетүүрүнүң будурүлгелериниң аразынга ийнги черни, хөмүр-даш будурүлгезиниң Краснояр каттыжышкынының талазы-биле чарышка үшкү черни алган. Онгу беш чылдың башгайгы ийи чылының планнын опталдаарын улуг Октябрьның 60 чылында күүседир дээш чарыш хөмүр-даш разрезинде улам калбарып турар. Бо үстүнде дег эки өске-даа хөй чижектерни көргүзүп болур.

Ажылдың деннеччи стилинин бир эң чугула хевирэ—хүлээп алган шиитпирлерни боттандырар талазы-биле организакчы ажылды доктаамал, дээштиг чорудары болур. Мында холбаштыр алыр болза, чамдык партия организацияларында бо ажылдың деңнели ам-даа чогуур петелдеге четпес. Чижээ, СЭКП-ниң Тожу райкомунуң бюрозунуң хуралдарынга «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-чорудулгазының дугаймында бо чылын 6 хире ишпы-бүрү айтырыгларны чугаалашкап, шиитпирлерни хүлээп ап турган. Ылачалажок бо совхозтуң будурүлгезинде болгаш специалистер-биле ажылында четпестер ам-даа үргүлчүлеп турар. Ылаңгыя ажыл-агыйда кол специалистер четчелеттинмээн. Нинтинин малының өлүп, хоралар чоруу ам-даа бар боон турар.

Чаңгыс айтырыгны каш катап чугаалажыр, ол дугаймында хөй шиитпирлер хүлээп алыр чорукту болдурбас дугаймында СЭКП-ниң XXV съездиниң чугулаан деңгелээн болгай. Ынчалзажок ыңдыг чорун чамдык партия организацияларында ам-даа боон турар. Чижээ, шиитпиниң малын чедирер болгаш оралдыр чорукка удур деннеелдэп, социалистиг өнүчүү каңгалаар болгаш хөй-шиитпиниң корум-чурумун бижыглаар дугаймында чугаалар Тес-Хемниң, Чөөп-Хемчиктиң чамдык партия организацияларының хүралдарынга хөй удаа боон турган-дыр, бо айтырыгның эки талазынче бурунгаарлаашкын шоолуг эвес.

Партийжи ажыл хөй талалыг болгаш нарын. Ылаңгыя маңгаа ажыл-агый болгаш культура чүргүзүүшкүнүнүң партийжи удуртулганы күштелдирбишаан, кижилер-биле ажылынче ыяш кичээнгейни салыры эргежок чугула. Чамдык партия организацияларының айтырыгның кайы-бир талазынче кичээнгейни үзлаттырган, өске талазының дугаймынче шоолуг сагыш салбайн баар таварылгалар база бар. Ылаңгыя СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому бүдүрүлге, ажыл-агый айтырыгларынга чардыкпаан, ажылчы чоннарның коммунистиг, ылаңгыя ажыл-чаң кижилдилгезинин айтырыгларынче кичээнгейни кошкатканын чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунга чөптүү-биле деңгелээн болгай.

Партийжи ажылдың стилин болгаш арга-методун улам сайзырадгайжыдыры — амгы үеде бүгү партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга эң чугула негелделеринің бирээзи. Ынчангаш парторганизацин бүрүзү бодунуң ажылының стилин улам сайзырадгайжыдар, маңгаа чедип алдынган дүржүлгаиы быжыглап, улам байлакшыдар, чорудар организакчы болгаш идей-кижилдилгезиг хемчеглериниң чаа-чаа аргаларын болгаш хевирлерин дилеп тывар дээш моон соңгаар-даа күзенишкиниг ажылдаар ужуруг.

ПЕДАГОГИКА АРНЫ

БЫЖЫГ, ХАНЫ БИЛИГЛЕР ДЭЭШ

Танды районнуң Кочетово сес чыл школазы школачыларның коммунистиг кижизидилгезинге чедип алган чедиишкиннери дээш бо чылдың эгезинде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Школа үш чыл улаштыр 100 хуу өөредилгени чедип ап келген, бүгү-ниити сес чыл өөредилгезиниң дугайында Хөөлүүшү хажык чокка шүүседип турар. Школаның доозукчулары өөредилгезин уламчылап, 9—10 класстарга болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге ортумак эртемни чедип ап турар. 1975 чылда 8 классты доозкан 31 уругнуң 14-үү 9 классче, 9-у техникумнарже, 8-и ортумак эртем бээр профессионал-техниктиг училишелерже, а 1976 чылда 8 класс доозкан 36 уругларның 24-үү 9 классче, 5-и техникумнарже, 7-зи училишелерже өөренип кирген. Азы сөөлгү ийи чылдың доозукчулары шуптузу өөредилгезин уламчылап турар. Бо чижектер бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозарының айтырыын школа бүрүнү-биле шиитпирлеп шыдаарын херечилеп турар.

Бо арында Кочетово сес чыл школазының ажыл, амыдыралынга, арга-дружулгазынга хамаарышкан материалдарны парладывыс.

Өөренирнээн чаңгыс класстан ийи чылда катап олуртуруу деп чүл? Ол дээрге, үүле күүдеге улуг могорел апес, а бичии кижиниң сагыш-сеткилинге, тура-соруунга, келир үеге бүзүрелиңге аар согут, доктар болуур. Ынчангаш бистиң школаның башкылар коллективи ийи чылчылар чок ажылдаар деп улуг соруглаңы шагда-ла салган турган. Ол соруглаңы күүседириниң кол негелдези болза класс бүрүзүнге көрдүүлең өөредилге программазының өөренирилерниң шуптузунуң шиитпиткен турары болуур. Ону чедип алыры-биле бир кол арганы кылдыр бис перспективтиг өөредилгезин шилип алган бис.

Перспективтиг өөредилгеге чүү негеттиневил? Бир-ле дугаарында, башкыларның өөренирин бүрүзүнүң ажы-чанын, сонуургалын, чүү чүвеге ээлем-чаяанныын хаңы өөренип билип алыры, орта үндезилеп башкылаашкыл ажылын талыыттыр тургузары. Оон аңгыда перспективтиг өөредилгени ажыглаар деп бодаар болза, башкыларның солушпас, чылдан чылче доктаамал ажылдаарын чедип алыры болуур. Ол негелдерден аңгыда башкыларның ажылының түңнелиңге дөрт хамаарылгалыг деп чүвеин медередирге чүүлээ ужур-дузалыг. Ынчалза-даа оон өөредилгезиниң деткирер-биле, өөренип болуурунга бүүрелди оттуларыр-биле үддүүл түңнелиңге багай демдек чок ылдыр коргуштунуус. Андрейвиң биле шилилээ кошкак турган. Бодунуң школаның башкылар коллективиниң сөөлгү каш чылдарда улуг өскерилге чок артыш келген. А бо чылын школада өрткен чылгы-ла башкылар шуптузу ажылдавышаан. Башкыларның найырадыг коллективиниң өөренирилерин эки билир, чүүл негеттиң, кандыг соруглаларны күүседир дээш ажылдаар турарын дээ билир.

Өөренирилерниң «ийи» демдек салгаш, бир каш кичээл эртикенде катап айтырган боол болза «ийи» салыр, уламның төрүү баары дээрге башылаашкынга эрецгей, багай хамаарылга деп санап турар бис. Өөренирилерниң билиин бедидер, программаның негелдеиниге дүүштүр өөредир талазы-биле өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың бүтүү системазын бар арга-дружулгавысты ажыглап турар бис. Перспективтиг өөредилгениң чамдык чижектерин киирип керээлцер.

Каш чыл бурунгаар Андрей Ваня үшкү класстан өөредилгези багай дээш мырыңай дузалал школаже беиңи чорудуп турган. Ону бис дөрт дугаар класска үүлээп алдывыс. Бирге, ийиги-даа уулдуларда элээн каш эртемнерге ийилиг боол үнүп болур турду. Ынчалза-даа оон өөредилгезиниң деткирер-биле, өөренип болуурунга бүүрелди оттуларыр-биле уддүүл түңнелиңге багай демдек чок ылдыр коргуштунуус. Андрейвиң биле шилилээ кошкак турган. Бодунуң ажыл-ижиниң, школаның башкылар коллективиниң ийи чылчылар чок ажылдаар деп улуг соруглаңы шагда-ла салган турган. Ол соруглаңы күүседириниң кол негелдези болза класс бүрүзүнге көрдүүлең өөредилге программазының өөренирилерниң шуптузунуң шиитпиткен турары болуур. Ону чедип алыры-биле бир кол арганы кылдыр бис перспективтиг өөредилгезиниң шилип алган бис.

Перспективтиг өөредилгеге чүү негеттиневил? Бир-ле дугаарында, башкыларның өөренирин бүрүзүнүң ажы-чанын, сонуургалын, чүү чүвеге ээлем-чаяанныын хаңы өөренип билип алыры, орта үндезилеп башкылаашкыл ажылын талыыттыр тургузары. Оон аңгыда перспективтиг өөредилгени ажыглаар деп бодаар болза, башкыларның солушпас, чылдан чылче доктаамал ажылдаарын чедип алыры болуур. Ол негелдерден аңгыда башкыларның ажылының түңнелиңге дөрт хамаарылгалыг деп чүвеин медередирге чүүлээ ужур-дузалыг. Ынчалза-даа оон өөредилгезиниң деткирер-биле, өөренип болуурунга бүүрелди оттуларыр-биле үддүүл түңнелиңге багай демдек чок ылдыр коргуштунуус. Андрейвиң биле шилилээ кошкак турган. Бодунуң школаның башкылар коллективиниң сөөлгү каш чылдарда улуг өскерилге чок артыш келген. А бо чылын школада өрткен чылгы-ла башкылар шуптузу ажылдавышаан. Башкыларның найырадыг коллективиниң өөренирилерниң эки билир, чүү негеттиң, кандыг соруглаларны күүседир дээш ажылдаар турарын дээ билир.

Өөренирилерниң «ийи» демдек салгаш, бир каш кичээл эртикенде катап айтырган боол болза «ийи» салыр, уламның төрүү баары дээрге башылаашкынга эрецгей, багай хамаарылга деп санап турар бис. Өөренирилерниң билиин бедидер, программаның негелдеиниге дүүштүр өөредир талазы-биле өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың бүтүү системазын, бар арга-дружулгавысты ажыглап турар бис. Перспективтиг өөредилгениң чамдык чижектерин киирип керээлцер.

Каш чыл бурунгаар Андрей Ваня үшкү класстан өөредилгези багай дээш мырыңай дузалал школаже беиңи чорудуп турган. Ону бис дөрт дугаар класска үүлээп алдывыс. Бирге, ийиги-даа уулдуларда элээн каш эртемнерге ийилиг боол үнүп болур турду

ШЫНГЫН ПОЧТАЗЫНДАН

«ЧЫЛГЫЧЫ» МАЛЧЫН

Бербак-Арыг суурнуң чурттанчылары өөң адын өйзуп «Чылгычы» диңир. Ында база утка-ла бар.

Ондар Чыргалович 1948 чылдан эгелеп чылгы кадарып чораан. Ол ышкыга таптыг-ла 25 чыл болган. Бо үениң иштикле ол даанган ажылынга төлептиг болуп, чыл санында чүс башка өнаштыр 75—80 чедир кулучуну деоүнтүруп ап келген.

1973 чылдан эгелеп С. Ондар хей кадарга бергеи.

— Төрүүр хей кадаргаш, үш чыл болдум. Улуг бергелергедээ таварышпайн тур мен. Эртикен чыл-ла кончуг болган. Сигген-ширбиниш чедишпес, кар база ныйын чаггап. Кыштаам чевгунда өдөр шөру болган болгаш аңырбадым—деп, чугаалап өлүрер.

Ол ам совхозтуң мурнакчы хөйнуларының бирээзи. Бо чылын 100 хойдан 95 хураганны намгалап ап, бир хойдан 2,5 килограмм дүктү алган.

Бо хүннерде Сендиңмаа Чыргалович хөюн хүр ныш ажыдер дээш эки белеткенип, 20 тонна сигенни, 2 тонна ажыг будун-бүрүнү белеткеп алган.

К. Куулавка улуртунан тулугшулар эвенезу хөйнуга чаа чурттанга башыңын тудуп бергеннер. Намаалар септелгези бөзө дөвүлгеп. Ам чүгле хөйнуның Хараганныт-Узүкте кыштаанга барып хонуп алыры артыкш.

Д. МОҢГҮШ.

Чөөн-Хемчик район. «Большевик» совхоз.

АНЫЯК ЧОЛААЧЫ

Комсомолчу Сергей Белекоол Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозука чолаачылап ажылдаа-ла элээн каш айлар эрткен.

Чаа-Хөл ортумак школазының сес дугаар классын дооскан соонда, 1975 чылдың күзүнүнде Шагаан-Арыгга чолаачылар курузунга кирип ап, ону чедиптиннинг дооскаш, совхозунга дедир ээп, автослесарьлап кирип алган. Өөренип-даа турган үезинде, совхозтуң машина севтелгезинээдээ хүлээлгеп ажылынга ырескежээнин көргүзүп келген. Ажылынга кызымак аныяк комсомолчуга бүзүрээш, совхозтуң баштаар черя анаа машина хүлээдип берген. Машина хүлээп алган хүнүнден эгелээш бо хүннерге чедир машинамын арыг-силиг эдилеп, үрелген иезектерин дөрээн ыяш алырынга ол ынаа.

Ажыг үеде аныяк чолаачы совхозтуң тараалаң ховуларының бирээзин Терезин бригадазында трактористерге кыварчаар чүүл сөөртүп чедирип турар. Ол чангыс-даа хүн ажыл шагы үнешкен, хүн нормазын 110—120 хуу кылдыр ажыр күүседип турар.

Ажылынга ынаа, ак сеткилдиг аныяк кижиниң трактористер бө-ла макталып чугаалашкан турарлар. Совхозтуң директизы оон кылган ажылын үнелеп көрүп, ортактыг бүзаанйар-биле каш удаа шаңнап, макталп келген.

Күш-ажылчы оруунче чедиптиннер-биле кирипкеп аныяк чолаачы Сергей Белекоолга онгу беш чылдың мурнакчы чолаачызы болур боор дээримге идегел улуг.

А. ЧИГДЕН.

ӨӨРҮШКҮМ ИЛЕРЕТТИМ

Бо күзүн сентябрь 17-де Хөвү-Аксы эмнелгезинге Кызыл сөрүзүнден берге байдалыг келдим. Республика эмнелгезинин улуг гинекологу О. Л. Мохагаров, Хөвү-Аксы эмнелгезинде гинеколог Э. Л. Москаленко болган кезер эмчи О. Л. Дорофеев меңээ келиптиккинин кылып, амы-тынымны алган. Чаърбй төрт хонукта бо эмнелгеге тыныр, эмнеп келген үемде эмчилеримнин, эмнелге ажылдакчыларының аарыг улуска өлдек-эвилелин, хүн-хүн чок кызымак күш-ажылын көрүм.

Чаа бөлээн иезерге эмчилернин лекция, бесседаларны номчуп, ажыктыг сүмелерни үргүлүг берип, бо бүгүге четпеп турарын хүнүүп-не көрүп, дыннап турар бис. Ачы-бүзүнүг эмчилеривиске, иланган Емелья Львовна Москаленкога болган эмнелгенин ажылчыннарынга өөрүшкүдең хайыккан сеткилимни илерелип, оларга аас-кежиктиг амыдыралды, ажылынга чептиккиннерин күүзөр-дир мен.

Н. ХИРЛИГБЕЙ,
инженомеханик.

ТӨРЕЛДЕРИМ КАЙДА ИРГИ?

Мээң ада-иемни болган доргул-төрелимни тыптып бээрин редакциязан улуу-биле дилеп тур мен. Мен болуп болган кижизидикчи башкыларым оларның дугайында чүүү-даа билбес-тир бис. Төрүттүнген дугайында төречилелиннге Хомушку Наталья Бурунчаловна 1962 чылдың ноябрьның 17-де төрүттүнген деп бижип казынадан эскерээ-ием дугайында чүүү-даа айытпаан.

Мээң эш-өөрүмүүн кымбир кижиниң чедее бар боорлар. Төрелдери оларга кээп, а өөрлерим дыштанылгазын төрелдеринге барып эртиргеш-даа келгилээр-дир. Канчап чедее мен ада-иеге, төрелдер-даа чок, кара чаасказан кижи деп мен.

Кызыл-Арыгже мени уруглар бажыңындан эккелген. Кымнан-даа дуза ыдаар аайын тыппас болган чагаалыны солуна үйлүрериниерни ыңнедим. Оны номчаап, Наташа деп уруглуг чорааның кым-бир кижи сактып каэри, төрелдерим-даа тыпты бээри чалавас. Улуг идегел-биле чанап артым.

Н. ХОМУШКУ,
Кызыл-Арыг школазының 7-ги классының өөренликчизи.

Маадырның төрээн черинде тураскаал

Моолдуң Арат Революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, Моол Арат Республикавың Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң даргазы, МАР-ның Күш-ажылдың Маадыры эш Ю. Цеденбалдың чоокта 60 хар харлааны-биле холбаштыр оон төрээн черн Убса-Нур аймактың төвү Улаангом хоорайта оон үүлдерден кылган хөрек тураскаалын ажыктаан.

Ук тураскаалды ажылдарының бүзалыына МАРН Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, МАР-ның Сайыттар Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы М. Майдар, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң секретары Ц. Готов, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң секретары Л. Тудэв, МАР-ның күрүнениң айыыл чок чөрүүл камгалаар намытының сайыды, армия генералы, МАР-ның Маадыры Б. Дорж болган Убса-Нур аймактың нам комитединиң ажыктыг чоннар депутаттарының күүсекчи чагыргазының кежигүннери кирипкеп.

(«Утге зохиол Урлаг» солуудан).

Ажы-дуңма кады ажылдажылганың үре-түңнели

ПРАГА. Чехословакияның хоорай Пльзеньде машина тудуунуң делегейде суралгыг В. И. Ленин аттыг «Шкода» комбинады бо чылын солуун көбилейтип демдеглеп турар. Чүге чыл мурнунда—1876 чылда «Шкоданың» заводтары боттарының даштыкыга баштайгы тозаа черин Киевке ажыктаан. Ында тигер болгаш чигир кылыр заводтарга хереглээр техниканы, бус-биле ажылдаар машиналарны, дөрөбе дериишкиннерни ол үеде «Шкода» Россияга калбаа-биле чорудуп берип турган.

Октябрь революциязының тималаанының соонда «Шкода» аныяк совет республика-биле ынак харылзааны тургускан баштайгы чехословак будуруге болган.

Ындыг болза-даа «Шкоданың» машина тургузукчуларының Совет Эвилелн-биле ёзулуг калбак болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазы чүгле Чехословакияга улус арге-чагыргазы тиилээнинниг соолуже эгелээн. Комбинат станоктарны, прокат болгаш энергетика дериишкиннерни, электровозтарны, тролейбустарны ССРЭ-же хөйү-биле чорудуп эгелээн. Оон-биле чергелештир ол комбинаттың цехтеринге совет техниканы тургузуп, совет машина тургузукчуларының коллективтериниң ажылының мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле ажылдап турар апарган. «Шкода» база Свердловскиниң «Уралмажзапчасть» эразында ынак пайыралдыг харылзаалар тургусээн.

Социалистиг экономика интеграциязы Пальеньнің машина тургузукчуларының мурнуңга чаа перспективаларны ажыктаан. Ам «Шкоданың» коллективтиниң акы-дуңма социалистиг чурттарда тудуп турар атомнуг электростанцияларга хереглээр дериишкиннерни бүрүн үндүрериин шинчээдип ап турар.

БУДАПЕШТ. «Центросоюз» биле даштыңы садыгның кооператив будуруглези «Хунгарокооптуп» эразында баштайгы садыг дугуржулгазынга ат салганының 20 чыл оюн бо хүннерде демдеглеп турар.

Ам ол ийи организациянның эразында садыг харылзаалары эң-не калбак ассортиментинин барааннарын хөвүрээ тудуп турар. Чижээ, совет пос-тавыны, соодукчуларны, чадагтергелерни, мопедтерни, транзисторлуг радиоприемниктерни Венгрияның магазиннеринден садып ап болзур. Ынчаарга «Хунгарокооп» будуруң золчээнде модалыг даварачыга кылыгларын, хөмдеп кылган чүүлдерин, чаңдык аъш-чем продуктуларын Совет Эвилелинче чорудуп турар.

Эртикен беш чылдың дургузунда удур-дедир бараанар чорутчуң бээринин өртекүшеэ ийи катап көвүдээп.

ВАРШАВА. Социалистиг чурттарның эртемнер академиязының оралакчы президентилериниң иштилел эртемнерин хогжүдериниң өйү келген айтырыгларының талазыбиле чөвүзел хуралы аңаа доозулган.

Иштилел эртеминиринің талазы-биле информациянның делегей системазын тургускынының дугайын ол чөвүлел хуралга дыпшаткан.

БУХАРЕСТ. Совет Эвилелн болза биетиң чурттувустуң ков экономиктиг партнеру болуп турар деп, «Скынтейа» солуп үнүп эгелээн. Оон тиражы дөрт муң экземпляр.

Чурттакчы чоннуң ков болган орулгалыг ажылы —садыглажышкын базз турлетер хандырылгазы. Андорраның бодунуң анша единицазы чок, саарылгада француз франк биле испаи песетазы ажыглап турар.

Андорра 1819 чылда үндезилеттинген. Оон черин залеп алыр дээш француз болган испаи феодалдарның эразында ханнар демнеел чорун турган. 1278 чылда Андорраға Францияның болган Сео-де-Урхель дээр испаи хоорайның епископунуң ийи талалыг дээди эрге-чагыргазы турустуткан, ынчаарга Андорра иштики айтырыглар талазыбиле долу эвес хамаарышпас чорукту артырып алган. 1886 чылда чурттуң конституциязын хүлээп алган, ол амга чедир улуг өскерлиишкин чок арткан.

Андорра албан ёзузу-биле княжество деп адаттынар, а төрек кырында ол — республика. Чазакты Францияның президентиэи биле епископ Урхельский олар кады баштап турар.

Хоойлу үндүрер орган—24 кежигүнден тургустунган Кол човулел (парламент). Күүсекчи эрге-чагырганы Кол човулелге томуйлаткан бирги болгаш ийиги синдиктер боттандырып турар. Сөөлгү чылдарда Андоррада политиктиг партиялар көстүп келген: консерваторлар азы «Конкордунуң хөй кезиниң партиязы», «Демократия болгаш бурунгаар дешпилгее» партия база эрвитейлерниң партиязы. Олар бот-боттарындан улуг-ла ылгалбас. 1974 чылдың декабрьда каталап дылга баштайгы «Побло Андорра» («Андорраның чоңуу») солуп үнүп эгелээн. Оон тиражы дөрт муң экземпляр.

Чурттакчы чоннуң ков болган орулгалыг ажылы —садыглажышкын базз турлетер хандырылгазы. Андорраның бодунуң анша единицазы чок, саарылгада француз франк биле испаи песетазы ажыгл

„ШЫН“: 1977 ЧЫЛДА ЧҮНҮ ПАРЛААРЫЛ?

Эргим номчукчу! «Шын» сөлүн — сээм ынак солуннарынның бирээзи. Найда-даа чүрттап, кандыг-даа амыр кылып турар болгунза, оңу халга түптәйн, амыл кәрбейн, сонуургал номчувайн барбас болгай сен. Оон ажыктыг, солун үүлдерни хөйү-биле билип албышаан, дараазындагы чаа номернің келирин четтиктейн мааэр сен. Хүн, ай эртнен түдүм-на, бе чылдың төнерн чоокшулап орар, оңң-биле кады солуннарга, мугнал-дарга чагыдылга чоруп турар амгы үеде, келир 1977 чылда солуннуң арынналырына кандыг темалар, кандыг чугула айтыырлар кедуртүнерин, кандыг чаа-чаа рубрикалар турарын бай удур биллип алыксаар болгай сен. Ам оңң дугайында маңаа ыяскы чугазадан чорудазалы.

«Шын» солун Тывага социалистиг чаартылгаларны чорударынга, экономиканы тургузуп, бижыглаарынга, культура революциялыг типтерге, ленинчи национал политиканы боттандырарынга улуг-хуузун киирип келгең. Тыва АССР-ның ажылчы чонарынның коммунистиг кижизидилгениң, оларны ажылчагай болгаш культураар чорудуп тургузуунуң сорулгаларын күүсеңдирип мобилизаторлуг талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш тургустуганындан бээр 50 чыл ооңгула ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1975 чылдың август 8-те Чарлыы-биле «Хүндүлелдиг Демээ» орден-биле шаңналаанда ол дугайын хереченнер турар.

Амгы үеде бистиң солуннуң коллективи СӨКП-ниң XXV съездизиниң төөгүүзүн шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, ажылчы чонну оңгу бөлүмнүң башкарыы чылының планын чедиишкинниг күүсеңдиргө мобилизациялаар, бүдүүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шинарын бедидер дээш чер-черде калбарган социалистиг чарыштыы чыгыдыг турар.

Келир чаа чыл база онзагай чыл. Үүл дээрге ол оңгу беш чылдың ийиги чылы. Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының 60 чыл ооңн демдеглээр чыл. Редакциянның коллективи ол улуг байыр-лалга утказыттыр солуннуң идейлиг утказын, техниктиг шимелде-каасталганын улам экижидип, солуннуң организациязын, кижизидикчи болгаш мобилизакчы ролюн бедидер дээш чогаадыкчы-даа, организастыг хемчеглерни аң, ол талазы-биле түскай планны тургузуп эгелей бергең. Ол хемчеглериң биргээи болза, чер-черге организастап эртирер номчугга конференциялар. Аңаа номчукчуларның күүсеңдирип мобилизастаар талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш тургустуганнарын ол йиинде, үндүскүзүнге чедир бөгүн адыш шыдаваан. Ынчалза-даа ол үнгаараан, харын-даа аңаа хогулуг болгаш.

Сарыгбайда чай чок; карагар азаар, ок үлээр, сай-түн кылыр. Кижа хой болганда, черле ынчан баар. Бир коруп туратка, райком секретары Хеймер-кыстың чанында чеде бергең, оңу сургаан турган:

— Аскырбас, аңырбас, Хеймер. Үгбалар—аралар аңыы каапты. Аскырбас. Үүү дээр айык, «доочуң коктуг, хола ланза кактыг». Сен оларны алдаар сең—дээш, секретарь оңң эктиг часкагылган, харын-даа оң холу-биле оңң эктни тутказ, бодуүне чёпара тутказаан. Оон бир дыннаан ышкаан рубрикаларның аңаа-биле үндүргүзээн. Үстүнде рубрикалар доктаамал улам-чылаар болгаш аңаа оон-даа оске болуктөзөн, түүлээн чаа эгелер, будуңнар, арыннар немежир.

1977 чылда «Шын» солуның арынналырындан делегейде, Төрээн чуртувуста, бистиң республикада үүү болуп турарын, үүү кылдыын база будуп турарын номчукчу хөйү-биле билип алыр. Оон аңгыда, бойдуста, әртем-техникада, амыдыралда солун үүлдериң үргүлүү парлаар. Маңаа хамаарыштыр «Хижектер, фактылар, болүүшкуннар», «Бойдуе болгаш кижи», «Туристи оруктар», «Сонуургактарга» дээш ышкаан рубрикаларны, будуңнарны парлаарын улам-чылаар.

Редакция партия болгаш чазактың хүн бүрүде үндүруп турар чугула докталл, шинтирлериңе, делегейде болгаш бистиң чуртувуста болуп турар онза үжүр-дүзалыг болуүшкуннарга холбаштыр тайыгбаларлыг үүлдерни удаа-дараа бээр. «Ийи делегей, ийи аңгы амыдырал» деп түскай арынга совет амыдырадың буржуаз амыдыралдан артык күштүүн, чаражын, мөзү-шынарлыын, амыдыралгыын тодаргай чижектер-биле деңнештирип турган коргузерин үргүлүүлээр.

«Партийжи амыдырал», «Идеологтуг ажылдың практиказындан», «Идеологтуг фронтунуң дайынчылары» деп рубрикаларны улам-чылаар. Бо рубрикаларның адаанга партия организациязларының организастыы, кижизидикчи болгаш политиктиг ажылының дүржүлгазының, партийжи удуртулгалың стилиң, партия организациязларының иштики амыдыралының болгаш ажылының арга-методунуң айтыырларын, агитаторларның, политинформаторларның, пропагандистериниң арга-дүржүлгазын солчуглазын чырыдар **«Ажылдың участок бүрүзүнге коммунистиң харымсалгазы»** деп рубриканың адаанга коммунистериниң авангардчы ролюнүң, ажылхерек дээш харымсалгазының дугайында оларның үүлдерин парлаар. **«Коммунист дугайында чугаа»** деп эгенин адаанга коммунист кижиниң мөзү-шынарының, мурнакты ажыл-ижинин, төлептиг ажыл-чанының, оскелерге үлегер-чижээнің дугайында очерктер, чечен чугаалар, корреспонденциялар парлаттынар. Аныяктарның патриотчу ажыл-херээнин, оларның төлептиг ажыл-чанының, культурлуг өөгдедезиниң дугайында солун чугаа Дагдыныышкың— хүндүлүг херек», **«Хой ажылы—аныяктарның шалыпчы херээ», «Ада-ниниң үгун салгаар»** деп рубрикаларның адаанга улам-чылаар. Ажылчы чоннарның, млангыя аныяктарның күш-ажылчы, ажыл-чаң болгаш эстетиктиг кижизидилгезиниң дугайында маргылдаалыг чугаалы **«Кижиниң чаражы чүдеа?»** деп эгенин адаа-биле чорудар.

Совет Тыбаның чаартылгаларын, оон ажыл-ишчи кижилерниң опыт-хевирин, оларның мөзү-шынарының чаартыгаанын, совет улустуң эң эки чаңчылдарын, быжыг эпнайралын коргүскен чүүлдер, корреспонденциялар, очерктер хөйү-биле парлаттынар. Ол чүүлдер «Алдан чылдың бединден» деп чаа рубриканың адаанга, «Күжүүс—пайырадза», «Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы аздар» деп арынларга чыыттынар.

Кодээ ажыл-агый темазы—солуннуң кол темалаарының бирээзи. Ол тема солун арынына чаңгыс-даа хүн чыыттынмайн барбас. СӨКП Тыва обкомунуң X пленумунуң республиканга хөй ажылын үзам көгжүдер дугайында салган сорулгазы солуннуң кодээ ажыл-агый талазы-биле көл темалаарының бирээзин апаргаң. Бо айтырыгны доктаамал чыырдарын солун уламчылаар болгаш ол талазы-биле чамдык мурнакчы ажыл-агыйларның арга-дүржүлгазын чырыдын бижиир. «Хойжуңун арыын» доктаамал үндүрер.

Кодээ ажыл-агый техниказын ажыглаарының, кадагалаарының болгаш камнаарының талазы-биле чугланы солун арынына чорудар. Аңаа солуннуң номчукчуларын калбаа-биле кайыштырер. **«Черниң кежиин четтирер дизе», «Чемшчидилгени — шолдерже»** дээш үжектег рубрикаларга «Хөрээүүг үрелиниишин болдурбас», «Агротехниика —ажыктыг», «Суггаттыг черже — кичээнгей» деп чаа эгелер немежир. Оон ынай мал, чер ажылының мурнакчы звеноларынга, бригалаларынга болгаш ажыл-агыйларынга **«Мурнакчы дүржүлганың арыын»** бараалгадын үндүрер. Оң ышкаан кодээ ажыл-агыйны концентрастаарыңче болгаш специализастаарыңче база кичээнгей салдынар. Чижээлээрге, малдың комплексиг улуг-улуг кодаларын тургузарындан эгелээш, ногаа, сүт болгаш өскелерде продуктуар будурер ажыл-агыйларга чедир материалдар солун арынынарыңга чыыттынар.

Эң ыяш шынарлыг, эвээш чарыгдалдыг, хөй продукциялы будурери дээш, будурүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, республиканың үлетүр будурүлгезе, тудут, транспорт организациялар коллективтериниң, чоннуң амыдырал хандырылга ажылдакчыларының аразында калбарган социалистиг чарыжны **«Социалистиг чарыштың экрааы»** деп арынга доктаамал чыыр-дар. Аңаа мурнакчыларның дүржүлгазын тодаргай чыыттынмышаан, план-хүлээлгелерин күүсөтпейн турар чамдык будүрүүлегериниң хожудан гурар чылдагааннарын илередир, ол соруүга-биле «Хожуудан турар будүрүүлегиниң үдүртүүчүзүүлдүг интервыю» деп рубрикалы үргүлүү үндүрер. 1977 чылда ажылдагга кирер турдуларда ажылдың байдалын **«Ажыттылга кирер объекти-де»** деп рубрика-биле номчукчуга танылтырар.

«Советтер амыдыралы», «Депутаттар бүлүүү», «Советтер болгаш корум-чуруум», «Үзегелдиг корум-чуруум дээш», «Силерниң суурнар болгаш оол кижилер», «Социалистиг оңчү. Оон кадагалалы», «Араганың хайы» деп рубрикаларны үламчылаар.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң культура албан черлериниң ролю улуг. Культура одагларының ажылының дүржүлгазын солун доктаамал чырыдар. Маңаа хамаарыштыр **«Бистиң суурнуң клубу»** деп эгенинң адаа-биле номчукчуларның чугаалажыкшыкшыл организастаар, кодүргеп айтырыгның түңнелин үндүрер. Ээдүүг ээ, ак сеткил, хүндүлел, ат-алдар дугайында чуганы солун арынына чорудар.

Чечен чогаал бүлүүнарны («Челээш», «Хүнүгтеш», «Шыпшың» ааттыларны, «Сооткан хүрен аттыг, соора көрбес Мергедей» деп рубрикаларны үндүрерин улам-чылаар. Ол ышкаан тыва чогаалчыларның, аныяк авторларның чаа чогаалдарындан үзүндүлерни, шүүлгерни, рассказтарны парлаар. **«Хостут шактар»** деп чаа рубриканың адаа-биле дыштанылганы чөп организастарыга, хостуг үени ыяш ажыглаарыңга хамаарышкан номчукчуларның чагаалдарын парлап үндүрер.

1977 чылда «Шын» солуның армынарынга чыыттынар чамдык кол-ла айтырыларны донучаг-биле чугаалаарга мынгыг-дыр. Маңаа хамаарыштыр боттарының сүмелерин, бодалдарын номчукчулар бээр ыярзинге редакция бүүдүүлээр тур.

1977 ЧЫЛДЫҢ СОЛУННАРЫН БОЛГАШ ЖУРНАЛДАРЫҢ ЧАГЫДАРЫ СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ ЭГЕЛЭЭН

НОМЧУКЧУЛАР!

«Ш Ы Н»

солунну чагыдып алыңар.

Аңаа чагыдылганы харылзаанын бүгү салбырарында болгаш белдирлериңде, ажылдаар черниң аайы-биле парлалганын хөй-инити тарадыкчылары хүлээп ап турар.

Чагыдылганың өртээ: чартык чылда—3, чылда—6 рубль.

1976 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 10-ДА ДОНДА-РОСТОВ ХООРАЙГА БОЛГАН ОЙНААШКЫННАРНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ ТИРАЖЫНЫҢ АЛБАН ХУУЗУНДА ТАБЛИЦАЗЫ

РСФСР-ниң бүгү-ле ажаалда кассаларында ойнаашкыннығ салыышкыннар талазы-биле дараазында дугаарларга ойнаашкыннар таварышкан

Саннар дугаары	эрткен чартык чылда салыышкыннығ ортуманың түңүлгө ойнаашкың хемчээли хуу-биле
8	Чээрби беш
74	Чээрби беш
93	Үүс
169	Чээрби беш
162	Чээрби беш
224	Чээрби беш
255	Ийи үүс
282	Чээрби беш
359	Чээрби беш
381	Чээрби беш
424	Чээрби беш
450	Чээрби беш
484	Чээрби беш
526	Чээрби беш
567	Чээрби беш
617	Чээрби беш
665	Чээрби беш
719	Бежеп
733	Чээрби беш
787	Чээрби беш
810	Чээрби беш
843	Чээрби беш
893	Үүс
934	Бежеп
954	Чээрби беш

Саннары 1000-дан ажыл турар ажаалда кассаларында дараазындагы бүгү-ле мунпарга баштайгы муңда ышкаш ол-ла саннар ойнаап азган, тодаргайларга А—1008, А—2008 болгаш ескө-даа.

Комиссиянның дараазы — Г. П. ПРОФУРИНА — Амыгчы чонпар депутаттарының Ростов хоорай Советиниң күүскомунуң дараазының орадакчызы.

Комиссиянның секретары — М. Т. ТРУБИЦИНА — Күрөүш-ажыл ажаалда кассазының Ростов область эргелеңиниң улуг экономизи.

С. Сүрүң-оол. «КЫМНЫҢ ОГЛУ?»

(Эгези № 232, 233, 235, 244, 245 «Шында»)

— Аа, мындыг ардер-дир ийин мон. Адазың дээзин оолдар-дыр але. Адазының чүртүн тудар ёрлер-дир. Ашак-даа кайын хөзүн чазар, мынчангаш бодунга дөмей кылдыр бүдүрген-дир. Перспектива херек—дээш, Сарыгбай каттырыглазаан.— Че, чоруулунар. Сен бичии кижи үгбан хойнунга олуруп ал. Сен... Сээң адың кым ийин? Салам де. Мейээ ушнаажыыт.

Мотоцикл чоруткан. Салам биле Сайлаңмаа оорү ыяштар аразында бөкпеңнеп алган, эштериниң соонган адаарга-лыг турун чалганнар.

Сарыгбайның аскы шын болган, кежээ бүгү команда доозо келгең, ийи үгбай, сүргалыг адыгчылар база кезгең. Оон аңгыда комсомол райкомунуң ажылдакчылары бирга секретарының баштадыр доозо келгең. Ийи үгбалар чеже-дээ карап четпес болза, Хеймер-кыстың үшүкон аймыр атканнар. Хеймер-кыс хей улуг норгеп, сүргоозөзин ол йиинде, аза эмин эрттир тутунганы ол йиинде, үндүскүзүнге чедир бөгүн адыш шыдаваан. Ынчалза-даа ол үнгаараан, харын-даа аңаа хогулуг болгаш.

Сарыгбайда чай чок; карагар азаар, ок үлээр, сай-түн кылыр. Кижа хой болганда, черле ынчан баар. Бир коруп туратка, райком секретары Хеймер-кыстың чанында чеде бергең, оңу сургаан турган:

— Аскырбас, аңырбас, Хеймер. Үгбалар—аралар аңыы каапты. Аскырбас. Үүү дээр айык, «доочуң коктуг, хола ланза кактыг». Сен оларны алдаар сең—дээш, секретарь оңң эктни часкагылган, харын-даа оң холу-биле оңң эктни тутказ, бодуүне чёпара тутказаан. Оон бир дыннаан ооң соонда Сарыгбайның бажыныыне оруук тыныгаан. Бүгү-ле чүве ийи чоруп турган. Ам чопчап барган? Үүге Хеймер-кыс төрүттүүгеи сүүрүндан үүс-түс километр черде, базыын кырында чыдарын? Ооң кадында ооң-биле чажыт ол «сен мөңгө ышак сен бе?» деп айтырыг тургузуп келгең. Аңаа харыы берея. Ынчалза-даа бодап, кезий бодан. Бодаптаны ботка херек.

— Ойт, удуп кааптың бе?

Хеймер-кыс тура халып келгең. Ак аъдындан дүжүп чыткан.

— Көрдүң бе, хоюн черле хоржок-тур. Суксаан—дээш, кыстың чанында туруп алган:—мээң айтырымга харыы тыныш бе?— деп айтырган.

— Үүү деп айтырыңга?

— Сен мөңгө ышак сен бе? — деп айтырыг салдым.

— Аа... Чок, тыныдым. Дээрта чугаалап боор мен.

— Ыңдыг-дыр, маңаайн.

Дээрта үүү боор, даа адар, хүн үпер, ол-ла-дыр.

Д ааратазында, даң бажында. Айтың ада-иезинің өөнге кожактыг мотоциклдиг, ак-кок чап-чаа шлёмнүг, кончуг чараш эр халдың келгең. Соонарының аалын айтыргап. Ынчан хүн-даа үмнээп, ынчалза-даа чер делегей шагда-ла чыраан. Айтың бергеңнер. Оң чараш эр аңаа баргаш, шаг хире болган соонда, дедир дыргырадып келгең. А кожаңда Хеймер-кыс олуртуп алган. Хеймер-кыс Айтың ада-иези-биле байырлашкан:

— Мен ам чапарым ол. Байырлыг!

— Ам, моон соңгаар бээр келбес сен бе, уруум?— деп, Айтың аъазы айтыргап.

— Чогенчиг боор, ынчалзада канчап билир, дедир зоңдда кээрим чалдааас—дээш, дес кажаага чоленип алган турган Акка келгең, холун сунган.—Байырлыг, Ак.

Ак оон холун шаг чок тутканн.

Бир-ле чүве айтырар бодаан, ынчалза-даа чай албаан. Оон аңгыда ак-кок шлёмнүг кижиниң олче сезиглелдиг коруп турарын эскерген. А ак-кок шлёмнүг мотоциклист Хеймер-кыстың үшкарын алган чорупкан.

(Үлаачылыг).

Баян-Талга суурнуң көдээ кацеунуң урак чүүл болуунуң киржикчилеринден «Челээш» ааттыкультбригада турустунган. Олар чүгле тараажыларга эвес, ураң талантылыг сигенчилерге болгаш колхозтуң чүрттекчилиме эскерге черелериңе барааттарган. «Челээш» ааттыкультбригадының болук артистери концертке белеткенип турар үеве.

С. СЕДИПТИҢ фотозу.

МАРГЫЛДААДАН ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРЕР

Эрткен дыштаныр хүнниерде ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнүң турасказаттаан кросс Кызылга болуп эрткен.

Баштайгы хүнде холушкан эстафетага команда бүрүзүнден 5 эр, 4 херээжен кижи киришкен. Спортчу дэмиседдиң түңнелиниде автобуук тесбикумуңуң командазы биргеи чергиге эглээн. «Динамоо» спорт шинтилелиниң, республиканың уругларның спорт школазының толээлеринден дараазында шаңналдыг черлерни алган.

Дараазында хүнде янзы-бүрү хемчээлдерге эр болгаш херээжен улустуң чадаг чарыжы болган.

Уругларның 500 метрге чарыкчыга республиканың уругларның спорт школазының Татьяна Винник 1 минута 50 секундада чүгүрүп келгеш, биргеи чергиге эглээн. Херээжеңнериниң 1000 метрге чарыкчыга «Динамоо» спорт шинтилелиниң спортчузу Елена Долгова шылгаран. Бо хемчээлди ол 3 минута 45 секундада эрткен. Ийиги, үшкү черлерни Ира Белогазова («Динамоо»), Галина Сафронова («Хоороно») алган.

Эр улустуң муң метрге чарыкчыга Ховуу-Аксыдан келген Владимир Ковалев ол хемчээлди 2 минута 48 секундала эрткеп, оске оруңден мерееждидиин коргүскен. 5000 метрниң чарыкчыга шыырак спортчулар киришкен. «Динамоо» спорт шинтилелиниң төдээзи Леонид Чуруто аңаа биргеи черни алган. Хемчээлди ол 8 минута 54 секундада эрткеп. Республиканың уругларның спорт школазының өөредиичилери Алексей Баһанов, Василий Уламов ийиги, үшкү черлерни эглээн. 5000 метр хемчээлде Владимир Блинт («Динамоо») 14 минута 57 секундада чүгүрүп келгеш, биргеи шаңналдыг алтан. Республиканың уругларның спорт школазының толээзи Сергей Селихов, Кызылдың № 14 школазының башкызы Владимир Чуруто ийиги, үшкү черлерни эглээн.

Команда талазы-биле биргеи черни республиканың уругларның спорт школазы алган. ВЛКСМ обкомунуң, республиканың спорт комитединиң шилчиир кубогуң, биргеи черге диплому, турасказалдыг выпмелди аңаа тывыскан. Ийиги черни садыг-иеөөретив училищези, үшкүзүн — «Динамоо» спорт шинтилелиниң командазы.

Биргеи черни алган спортчуларга маңтазалга бижиктерни турасказалдыг белектерни тывыскан.

Комсомол хүнүнге турасказтаан күскү кросска эвээш командалар киришкеп, оон уламнадан маргылдаанын шынары пуду эрткеп. Районнарлап, Ак-Довуракпан, Ховуу-Аксыдан командалар бо республика уэзур-дузалыг кросска келбээн. Оң ышкаан найысыладдан үүле 6 команда киришкеп. Кызыдың дээди, оруумак өөредиге черлериниң школалар бээзи аңаа шүүлгүү киришкеп болза, командаларның, спортчуларның саны хей болуур ийиги.

Күскү кросска чаңгыс-даа райондан үүле команда келбээнил, наймысладдан үүле эвээш команда киришкенил? Бо айтырыгны ВЛКСМ обкому, республиканың Министерлер Чөвүдээлиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди чугаалаашкы күүлүге экп.

Т. ХЕРТЕК,
«Шынның» корр.

БАШТАЙГЫ АШТЫРЫЫШКЫН

П. М. Беркович — республиканың хоочуп шыдыраачылаарының бирээзи. Оон аңы 1950 чыдарының ийиги чартыынадын бээр спорттуң бо хевирииге сонуургалдыгларының оргузуунга сурагның эгелээн. Мергежиидиг шыдыраачы барык 20 ажыт чыл республиканың шилиндек командазының кежигүүзүүге кирип, Тываның ат-алдарын камгалап чоргаан. Оон ооңнарны диилеп, чараш шинтирлэрин-биле онзагай черлэп эглеп турар. Петр Мокеевич Кызылдың чемпиону ат дээп маргылдаанын биргеи чартыын арай чедимче чок ягелеп-даа, ол тоскуу салыгга чадгыс-даа аштырыышкын чок ойнап чоруп турган. Н. Шишигиин 40 дугаар көпте дүжүп бээрииче албадаан.

Н. Шишигин бир дугаар кожүнде поэн талазында аъдын 13 көзепекче кииргп салып каарга, кара тала-биле ойнаан Беркович ак тевс баарында оглун с 5-че идиишкеп. Кара таланың ооздары шолдуң оргузуңга быжыг тоолу эжеллэрииде, Шишигин бодунуң ноянын кыска талазынче солаан. Аңаа харыы кылдыр кара поэн уэун талазынче солуттунган. Шишигин халдаашкымны күштеддирер соруулгалыг ноэн талазындан халдаарын ораалдашкаа. Ооллар чашкеннинеп соонда, ак ноянның баарын ажыттынып, туруку божаанайны берген. Ол байлады. Берковичтың дораан ажыглаалп, халдаашкымны чоорту куштелдирип, ону тиилелелиг тоонуу-зүнге чедирген.

Милиция ажылдакчызы Виктор Луканов биле Кызыл районнуң ДОСААФ комитединиң даргазы Бичеслав Лямин — чемпионаттың киржикчиларининиң эң аныяктары ол. Олар назы-хар талазы-биле база чажыттар, кайызы-даа—22 харлыг. «Баштайгы үзеги кулактың социал үзеги мынче чедер» дээп мынаан маргылдаанның эгезинде тергиндеп чоруп орган дүржүлгалыг биргеи разрядчы Ю. Быковту В. Луканов тоску салыгда удуп алган. Ч. Оюн ол-ла кежээ В. Лямниге уттургап.

Пединститут башкызы Х. Ондар В. Заворинна уткап, Н. Шишигин-биле хаймынаашкап, маргылдаада байдалын эглээн экижеткен.

Он дугаар салыгда В. Луканов Ч. Оюнчу уткап, Н. Шишигинин чартык сан мурнай бергеи. Ол ам 8 саннып.

Ийиги болдуруп кыдыраачылардыдаи педучилищенниң музыка башкызы Александр Саратовкин амдыызында кыыга-даа уттурбаан. Эдучегаар салыгларда Д. Куулар-биле хаймынаашкап, И. Толпышеети уткап. 8 санны ол алгаш, оске артканнарын мурнап, биргеи разрядты чедип ап, чемпионнаарыпнын магадыллалкурлаавырын, бар аргаларын оскуммаан.

Хереженен шыдыраачылардан Л. Соколова маргылдаа тоомсоонде-де Кызыл хоорайның чемпионы атты чаалап алган.

Д. САЛЧАК.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 26-ДА. МОСКВАДАН

11.00—«Чемпионнарга денисинжер». Дамчыдыалгалы Н. Еремина, Е. Майоров эрттирер.
11.30—Эрүглаага фильм. **«Уруглар кудумчуда ойнап турар».** Ураң-чечен фильм. Болгария.
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—А. Н. Островский — **«Үгланның болуруңга болдуүнү четчир».** ССР Эвилелиниң Москванын М. Горький аттыг академиктиг ураң-чечен театрының фильм-шиңээнин баштайгы көргүзүлгези.
16.05—**«Социалистиг чарыштың хүн демдеглелиг».** Дамчыдыалгага СӨКП ТК-ның кежигүнү СӨКП Курган обкомунуң биргеи секретары Ф. К. Князев киржир.
16.50—«Локтаар черим бо». Документалдыг фильм.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Документалдыг фильм.
18.20—**«Аныяк ленинчилер».** Дамчыдылга.
18.50—Мультфильм.
19.00—Телемедээлер.
19.10—**«Этиттинген чыл».** Ураң-чечен фильм.
19.35—«Үедемедээлер».
19.50—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—А. Н. Островскийнің— **«Үгланның болуруңга болдуүнү четчир».** ССР Эвилелиниң Москванын М. Горький аттыг академиктиг ураң-чечен театрының фильм-шиңээнин баштайгы көргүзүлгези.
23.00—23.50—«Үе». Информастыг программа.

Ааар

Бөгүн республикага бүргеп, аңаар, соңгу районнарга быскап хар чаар. Барыын чүк утланмышкынмыг хаттың дүргени секундала 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 5—10, өскелеринге 0—5 градус соор.

Кызылга бүргеп, аңаар, чагбас. Хаттың дүргени секундала 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 1—3 градус соок болур.

Автоорукгарның көстүү эки.

Редакторнуң орадакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 28-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Эртем Робинзонуң» 10.00, 11.45, 13.20, 15.15, 17.00, 18.45 «Ынак Москвам» 20.30 шакта.

«ПИОНЕР»: «Күргаг черде шуурган» 9.30, 11.05. Киноклуб: «Элээди уруглар болгаш хөөйүү» 15.00, 17.05 «Аныралдыг нее» 12.40, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аас-кежиктиг болукказыпза» 15.00, «Абст докторнуң шинчилел шевелеэзе» 18.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киноклуб: «Дириг аныяктар делегейинде» «Адыыр, семи шиимс» 15.00, «Оолум чок болгаш соонда үш хонуук» 16.50, «Тывызыма оорлаашкын» 18.40, 20.30 шактарда.

1928 чылдан бээр СӨКП кежигүнү, халажыгзада подполковник, пенсионер

Иван Пичекеевич ДАНААҢЫҢ

моңгоонин Кызыл хоорайның шериг комиссариадының командылалы болгаш партия организациязы, ханы кажымдал-биле дыдлатышаан, моңгон кижиниң төрөлеериниң база чоок кижилеринге кажымдалды илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орадакчыларының 2-35-24, 2-31-75, прозагаанга кыдыынаның 2-31-75, харылсалгалы секретарының 2-23-54, партийжи эмгемирад кыдыынаның 2-37-13, культура кыдыынаның 2-23-54, кодээ ажыл-агый кыдыынаның 2-21-47 үзегтүүр кыдыынаның 2-22-64 чагаа кыдыынаның 2-41-27 информасия база совет тургузуут кыдыыстериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерия гың 2-12-45, секретариат гың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16332. ЧАГЫГ № 1782.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдээлиниң Ном (издатерп чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелеэлиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 1).

ТС—01343.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 253 (10238) | 1976 чылдың октябрь 27, среда | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 көп.

СЭКП-ниң Краснодар крайкомунга — *эш С. Ф. Медуновка*
Крайкүүскомга — *эш Г. П. Разумовскийге*

Краснодар крайның колхозтары болгаш совхозтары тараны бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле социалистиг бедик хүлээлгелерни күүсеткенинниң дугайында силерниң дыңнадыңар сеткил өөрүнчүг-дүр.

Крайның партия организациязы, кодээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилери беш чылдың баштайгы чылында тараны болгаш еске-даа продуктуларны бүдүрерин база Төрээн чуртка садарын көвүдедир дээш социалистиг чарыштыг казбартыр, беш чылдың бүгү планын күүседиринге эки эгелээнкинин кызыр деп кайгамчыктыг патриотчу эгелээнкинниң инициаторлары болуп турары бүгү совет кижилерге билдингир.

Кубаньчыларның кыйгырыын бүгү областар, крайлар болгаш республикалар, чурттун кодээ ажыл-агыйының бүгү ажылдавчылары казбаа-биле деткээн болгаш од чорук дүжүт ажаан алышкынын чедиишкинниг чорударынга, чидиргилер-биле демиселге, тараның ниити чыыдазын көвүдедиринге ынчуг чугула рольду ойнаанын демдеглээри өөрүнчүг-дүр.

Улуг херекти эгелээн улуска кезээде берге болур. Ол бергелер Краснодар крайның тараажыларынга база турган. Ынчалза-даа колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының эрес-шудургу чоруу, коорайларның болгаш үзеттүр төптеринің дузазы, партия организацияларының, совет, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң күүсеткенинниң чугула чүүлү — күрүнеге 4 миллион 425 муң тонна тараны сагланы-биле доозулганы улам өөрүнчүг-дүр, ол саннар тараа садарының докпаттынган ниити хемчээлиниң болгаш шуруунда алдынган хүлээлгеден дыка ажыг турар-дыр.

Крайның ажылчы чоннары бүдүрүлгениң ажыктыы болгаш ажылдың шынары дээш социалистиг чарыштың шуруу одуруунга моон соңгаар-даа туруп, тараны болгаш кодээ ажыл-агыйның еске-даа продуктуларын бүдүрерин улам ынай көвүдедирин хандырар дээрзинге бүзүредиг мен.

Алдарлыг кубаньчылар күскү хоюу ажылдарының бүгү вониелекиин үзеттирер доозарын, мал кыштаглаашкынын эки чорударын, үзеттүрге болгаш улуг ажыл-агыйның еске-даа адырларынга планнарны чедиишкинниг күүседирин, СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин күүседирииге төлептиг салымышкынын киперин күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1976 чылдың октябрь 26-да СЭКП Төп Комитединиң Пленуму 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл Күрүне планының, 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында, 1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында база 1975 чылдың Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында айтырыгларны чугаалажып көөрүн улзымчылаан.

Ол айтырыглар талазы-биле санал-онал берген эштер: СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, СЭКП Оренбург обкомунуң бирги секретары А. В. Коваленко, Ростов областың «Золотаревский» совхозтуң кукурузачы звенозунуң звеночузу Р. Ф. Горожаева, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри П. Ф. Ломако, Украинаның Компартиязының Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. К. Месяц, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының даргазы Г. И. Марчук, Харьковтуң В. А. Малышев аттыг транспорт машина тудуунуң заводунуң токары Г. Л. Михайлов, Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс, ССРЭ-ниң прибор тудуунуң, автоматчыдылга херекселдериниң болгаш башкарылга системаларының министри К. Н. Руднев.

СЭКП ТК-ның Пленуму чугаалашкан айтырыглар талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган, ону парлалгага парлаар.

СЭКП ТК-ның Пленуму организастыг айтырыгны чугаалажып көрген:

Пленум СЭКП ТК-ның секретарынга эш Я. П. Рябовту соңгаан.

Пленум эштер В. А. Карлов, К. Н. Беляк, Ф. Т. Моргун оларны кандидаттардан СЭКП ТК-ның кежигүннери кылдыр шилчиткен.

Төп Комитеттиң Пленуму ооң-биле бодунуң ажылын дооскан.

1976—1980 ЧЫЛДАРДА ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ БЕШ ЧЫЛ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ, 1977 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ БОЛГАШ 1977 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИНИҢ ТӨЛЕВИЛЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДОКТААЛЫ

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл Күрүне планының, 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш 1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин колдуунда үүлдүг деп көөр болгаш оларны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чугаалажып көөрүг-биле киирер.

Партияның XXV съездизинге ажылдап кылган социал-экономиктиг программаны болгаш даштыкы политика талазы-биле угланыышкынны боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын, бо Пленумга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайылбырлаан үүлдерни база түңнелдерни бүрүнү-биле болгаш долузу-биле үүлдүг деп көөр.

1976 чылдың онаалдаларын чедиишкинниг доозарын, 1977 чылдың улус ажыл-агыйының планын болгаш ниитизи-биле беш чыл планын чугаа чокка күүседирин хандырып турар эргежок чугула хемчеглерни боттандырып чорударын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның крайлар болгаш областар комитетеринге, партияның бүгү организацияларынга саналдаар. Уткуштур планнарны болгаш социалистиг бедиткен хүлээлгелерни бүдүрүлге коллективтериниң хүлээп алырынга база боттандырарынга онза кичээнгейни салыр. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга ажылдың шынарын бүгү хемчеглер-биле бедидер талазы-биле соруглаларны шиитпирлээринче совет болгаш ажыл-агый органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, күш-ажылчы коллективтериң күжениишкинчерин мөөңнээр. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, мурнакчы дуржулганы улам-на калбаа-биле ажыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияны бүдүрүп үндүрерин көвүдедиринге болгаш ооң ассортиментизин база шынарын экижидеринге, улустуң хереглел барааннарының бүдүрүлгезин калбартырынга

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының уланчызы

уламының беш чыл планының чамдык түүлерин бүүседириге бергедээжикиннавы тыптып турганы биилдингир.

Бо бүгү чорук практика кырынга ажыл-агыйлаы ажылчорудулгенның үезинде чаа курлавырларны тывырын, уламда бедик деңгеелге үеринниң артадын тывырын министерстволарга болгаш ведомстволарга, партия обкомнарынга, крайкомнарынга, республикаларның компартияларының ТК-нарынга дагзын турар. Бо бүгү чорук курлавырларның чедишпеээнден таарымчалыг эвес түүлер болгаш бергедээжикиннер тургустунуп келир мындыг участоктарны оңза контролдуг тургуварын негеп турар.

Айтырыгны мынаар тургузарын Пленумуның кежигүнерн детиир боор деп болай-дыр мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң арганарывыстың кайы хире үлүүн, партияның организаакчы ажылының кайы хире күштүүн бо 1976 чылдың — оңгу беш чылдың баштайгы чылының дүржулгазы көргүскем.

Бо чыл дарын байдалдарга эгелээнин биилдингир болгай. Эрткен чылдың кадагаашкынының үржуктары бистиң планнарывыска база ажылхеректиң херек кырында байдалдарывыга үлүг эвес салдарны чедирген. Ол чорукту барымдаалаан, ажыл-агыл организациларының ажыл-чорудулгазын идепкейжидер, планнинг онаалдаларны күүседир, база ажыр күүседиргече ажылчы чоннарны мобилизастаар үржулуг экономиктиг база организас-политиктиг хемчегеринң бүүн системалыг Төп Комитет ап чоруткан.

Бо чылдың тос айларының түмленинде үлетпүр продукциялының озулдезин чыл планында 4,3 хуу турган болза, 4,8 хуута өскен. «Б» болуктүн адырларында бүүдүргелиниң озулдезининң талазы-биле планны ажыр күүседкен, хөй миллиард рубляе шаандан ажыр үлетпүр продукциялын бүүдүрүп үндүрген.

Мал ажылынга бо чыл варын болган. Шынаажок байдал ам эки талазынче оскерлип турар. Малдың баш саны көвүдеп турар. Белүүн болган чулуктуг чемнериниң белеткеери чедишкиниг чоруткан. Хөй-хөй ажыл-агыйлар мал чеми тараанның хумагалал фондузун тургускан. Ол — ажыктыг чугула херек. Эътпе, сүттүг болган малдың оске-даа хөй продуктуларын доктаамал, турушпут бүүдүрер дээш, чүүле мынаар ажылдаар.

Шынаангаш беш чыл эки эгелеэн. 1976 чылдың ажыл-агыйжы чорудулгазы партияның салган сорулгаларын күүседирин хандырып турар. Чиик үлетпүр министерствозу-биле тергелештир, мындыг барааннарны бүдүрериниң үлүг ажылдагылыының хөй-хөй адырлары кылып турар. А оларның арамында чогуур таармытырымга чок болуп турар.

Массалыг хереглеел барааннарның бүдүрерин үлам мындай хогжүдер дугайында сананалды ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң белеткеп турар. Эштер боттарының мурнунда урар сорулгаларны долу калбаа-биле көөр, боттарының ажылын үүрмек, кезик-чамдык ажыжидипшиннерже эвес, а улустуң хереглеел барааннарын бүдүрериниң үлүг ажылагыйының хөй-хөй адырлары кылып турар. А оларның арамында чогуур таармытырымга чок болуп турар.

Массалыг хереглеел барааннарның бүдүрерин үлам мындай хогжүдер дугайында сананалды ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң белеткеп турар. Эштер боттарының мурнунда урар сорулгаларны долу калбаа-биле көөр, боттарының ажылын үүрмек, кезик-чамдык ажыжидипшиннерже эвес, а улустуң хереглеел барааннарын бүдүрериниң үлүг ажылагыйының хөй-хөй адырлары кылып турар. А оларның арамында чогуур таармытырымга чок болуп турар.

Ооң маадырлары болза, мурнакчы колхозчулар болган совхозтар ажыддакчылары, бистиң механизаторларывыс, кодээниң ажыл-ишчилеринге дузалап турган Совет Армиязының дайынчылары, дүжүт даш демисселдиң могат чок организакчылары — партия, комсомол, совет ажыддакчылар-дыр. Ооң маадырлары болза, бүгү эвилелдекпеен база автономнуг республикаларның ажылчы чоннары-дыр. Плену мның бедик индирилеен оларның шуптулуна чүректиң хамыдаңнын четтиримн, албек-даа дээш четтиримн деп чугаалакчай-дыр мен! **(Адыш часкаашкыны).**

Чигир свекласының чазагай дүжүдү өстүрүп алдынган. Харьковтулариның болган воронежчилерниң кыйгырыы-биле чурттуң свёклачылары эрес-маадырлыг күш-ажылың үлегер-чижээн көргүскенер.

Үзбекистанның, Туркменияның, Таджикистанның болган Азербайджанның, Казахстанның база Киргизиниң хөвеңчилери бисти өөртүп турар. Сес миллион тонналы чедип алыр деп сорулгалы база катап ажыраар дээринге бүүрен турар бис. Шынаажок ол дээрге ооң индыкы хемчээли эвес болгай. Моон соңгаар-даа чаа-даа рекордтар тургустунар дээрлиг бүүрен турар мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Ажылга-биле чергелештир келир чылдың дүжүдүне бижыг үнделин салдынып турар дээрии демдеглээри тутуна. Эрткен чылдың-биле деңнээрге күүни чажар тараалары барык-ла 5 миллион гектарга хөйүг тараан, ангыстыг дыка хөйүг аңдарган, колхозтар болган совхозтар үрениннер-биле эки хандыртынган.

Мал ажылынга бо чыл варын болган. Шынаажок байдал ам эки талазынче оскерлип турар. Малдың баш саны көвүдеп турар. Белүүн болган чулуктуг чемнериниң дүжүдүнүң, бүүдүргелиниң болган ооң-даа үлүг ажылдың үлам-на бедик бүүдүркүлүүн, бүүдүргелиниң болган камналганың чурумуе шынгы сагыырын, бүүдүнүң ажылының шынарын, бүүдүнүң үндүрер продукциязының шынарын экижидерин хүн бүүү чедип алыр ужурлуг дооза ол-дур.

Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демисел совет кижи бүүдүү, күш-ажылчы коллектив бүүдүү күш-ажылдың үлам-на бедик бүүдүркүлүүн, бүүдүргелиниң болган камналганың чурумуе шынгы сагыырын, бүүдүнүң ажылының шынарын, бүүдүнүң үндүрер продукциязының шынарын экижидерин хүн бүүү чедип алыр ужурлуг дооза ол-дур.

Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демисел удуртукчу болган специалист бүүдүү ажылдың ленинчи стилин, эртелеп-башкарарының ленинчи эртемин шингээдип алыр ужурлуг амгы үеник планнаашкынчыларны болгаш күш-ажылының бүүдүркүлүүнүң өзүлде темнээн көвүдеер болгаш бо төрүүстүүнүң талазы-биле кол угланышкынарда көрүүген сан-чурагайның үстүкү хемчээлин чедип азырын хавдырар.

Төп Комитет бо айтырыгны көдүрбүшаан, бүүү партия, партияның бүүү организацияларының оңу бүрүү-биле деткир боор деп санап турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Ажыктыг чорукту болгаш шынарны белеткеринде ажылдың ангы-аяы участоктарынга айгы-айгы бейдал-биле боттавдырып турарын көрее чогуур. Бистиң экономика талазы-биле бодазывыс шаантыг тодаргай болур хире-дир. **(Адыш часкаашкыны).** Ол болза үлетпүрүн продукциязының шынар демдээ-биле яйлеп дыка хөй катап бүдүреринң көвүдеер деп бөш чыл планнаын төлевилелиниң айтыкынындан дыка хөй хемчээлге бүдүрер арганы бар.

Ооң үламының фонду эңгидинниин дүргедээр болгаш дериг-херекселдерни ажылдың ленинчи стилин, эртелеп-башкарарының ленинчи эртемин шингээдип алыр ужурлуг амгы үеник планнаашкынчыларны болгаш күш-ажылының бүүдүркүлүүнүң өзүлде темнээн көвүдеер болгаш бо төрүүстүүнүң талазы-биле кол угланышкынарда көрүүген сан-чурагайның үстүкү хемчээлин чедип азырын хавдырар.

Төп Комитет бо айтырыгны көдүрбүшаан, бүүү партия, партияның бүүү организацияларының ажыктыг чорукту

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазынын уланчызы

тин мурнуруста турул турар сорулгалар дугаймы мында дөгерзин чугаалап шыдавас мен, чугаалар деп сорулгадаа салбаан мен, эштер. Оон иштинде ылаглыя шыңгыы бергелер тургуступа берген транспорт айтырыы, материал-техниктиг хандырыга системазын ажындериниң, улус ажыл-агыйын планнаарын болгаш эртелеп-башкарарын сайымрангайжыдар талазы-биле съездиниң салган сорулгаларын боттандырары шыкаш айтырыглар бар. Оларның дугайын дараазында чугаалай бээр мен. Ажылдың ол чугула участокторунда бар бөргелерин болгаш четпестерин кыска хуусаада ажып эртериниң хемчеглерин ажылдан кылырын партия болган ажыл-агый органнары идепкейлиг-биле чорудары күзелчит-дир. Ук маналве болгаш.

Келир 1977 чылда ажылдарга хамаарыштыр чамдык түүлгелерни чугаалап көрейн.

Планда көрүлгенниңден-даа дүрген бурунгаарлар арталымывысты бо чылдың түнелдери көргүзүп турарын үеткиже чугаалыдым. Беш чылды иштиг-биле күүседиринин шегелиг магадылалын ажыл-агыйын планнаарын болгаш эртелеп-башкарарын сайымрангайжыдар талазы-биле съездиниң салган сорулгаларын боттандырары шыкаш айтырыглар бар. Оларның дугайын дараазында чугаалай бээр мен. Ажылдың ол чугула участокторунда бар бөргелерин болгаш четпестерин кыска хуусаада ажып эртериниң хемчеглерин ажылдан кылырын партия болган ажыл-агый органнары идепкейлиг-биле чорудары күзелчит-дир. Ук маналве болгаш.

Бо удаада сессиниң ажылынга түүле Югославиянын, КУДР-нун, Лаостуң болгаш Анголаның төлөлекчилерин иришкен. Бо бүгү ЭДЧ-ниң аттаңдарының бедюшин, оон харылзаалариның калбарын туларын көргүзүп турар.

ТК-ның Политбюрозу **социалистиг чурттарның** ажы-дунма партияларының удуртукчулары-биле быжыг харылзаларын доктаамал тудуп турар. Бо талазы-биле бодум бала иштинде Чаушескуның Совет Эвилелинге аян-чоруу болгаш оон-биле бистиң эш хуу чугаалажыышкынналарывыс ужур-дузалыг болган.

Социалиям чурттарының экономиктиг кады ажылдажыгаам бурунгаарлавыштаан. Бо чайын Экономиктиг Дуза-лажылга Чөвүлелиниң XXX сессиниинга чугула шинтипрлерни, тодартайларга, чиг-эт, энергетика, аъш-чем дээш эске-даа түүлгер талазы-биле үр хуусаалыг эмне сорулгалыг программаларны ажылдап кылырын дугайында чугула шинтипрлерни үүлээп алган. Черле ынчан социалистиг экономика интеграциязы өзүп бижитып олурар.

Бо удаада сессиниң ажылынга түүле Югославиянын, КУДР-нун, Лаостуң болгаш Анголаның төлөлекчилерин иришкен. Бо бүгү ЭДЧ-ниң аттаңдарының бедюшин, оон харылзаалариның калбарын туларын көргүзүп турар.

ТК-ның Политбюрозу **социалистиг чурттар-биле** аҥы-дунма харылзаалары хөгжүдеринче бирге чергелиг кичээнгейни доктаамал салып турар. Делегей социализминиң туруштарын улам ынай бижыглаарының херээже эртилем айтарда коску чедишкиннер чедип алдынганын сеткил ханылышкыл-биле демдеглеп турар бис.

Социалистиг күрүнелериниң улуг дем каттыштырылгазы болгаш ынчалза бистиң бүгү улузувус коммунизм дээш демисеилдиң улуг фронтузунуң бүгү участокторында күш-ажылгы чаа-чаа тиилелгелер-биле, чаа-чаа ажыл-херектер-биле ол аддарлыг хүнге ужуражыр деп бистиң иштиг бүүдүүлүшүн илертейлаарын чөпшээреп көрүнер. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Ам партияның делегейге ажыл-чорудулгазының чамдык айтырыгларыга доктаамал чөпшээреп көрүнер, эштер.

Ук ажыл-чорудулгага СӨКП-ниң XXV съездиниң шинтипрлерин боттандырар дээш кыйгырыгның адаа-биле чоруп турар. Съездиниң үүлээп алганы тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарывыс хоспалгалы болгаш хамаарышпас чоруу дээш удам ыңайгы демисеилдиң программазын социалдыышкын чөкке амыдыралга одорлан-на боттандырып эгелээн бис.

ТК-ның Политбюрозу **социалистиг чурттар-биле** аҥы-дунма харылзаалары хөгжүдеринче бирге чергелиг кичээнгейни доктаамал салып турар. Делегей социализминиң туруштарын улам ынай бижыглаарының херээже эртилем айтарда коску чедишкиннер чедип алдынганын сеткил ханылышкыл-биле демдеглеп турар бис.

Социалистиг күрүнелериниң улуг дем каттыштырылгазы болгаш ынчалза бистиң бүгү улузувус коммунизм дээш демисеилдиң улуг фронтузунуң бүгү участокторында күш-ажылгы чаа-чаа тиилелгелер-биле, чаа-чаа ажыл-херектер-биле ол аддарлыг хүнге ужуражыр деп бистиң иштиг бүүдүүлүшүн илертейлаарын чөпшээреп көрүнер. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Ам партияның делегейге ажыл-чорудулгазының чамдык айтырыгларыга доктаамал чөпшээреп көрүнер, эштер.

Ук ажыл-чорудулгага СӨКП-ниң XXV съездиниң шинтипрлерин боттандырар дээш кыйгырыгның адаа-биле чоруп турар. Съездиниң үүлээп алганы тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарывыс хоспалгалы болгаш хамаарышпас чоруу дээш удам ыңайгы демисеилдиң программазын социалдыышкын чөкке амыдыралга одорлан-на боттандырып эгелээн бис.

Бистиң социалистиг күрүнелериниң кайгамык дем каттыштырылгазы байлак, хөй таланлыг ажылды чорудуп турар-дыр, эштер. Бо дээрге улуг ужур-дузалыг фактор-дур, бо бүгү моон соңгаар-даа шак ындыг болзуп дээш бистиң ленинчи партиливис бүгү күжүн салыр! **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Вьетнамның каттыштырарын доозалыы база ногучут улуг ужур-дузалыг, ол ол Социалистиг Республика болган. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны)** Вьетнам Социалистиг Республика болган. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Вьетнамның каттыштырарын доозалыы база ногучут улуг ужур-дузалыг, ол

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының төнчүзү

ян канчалдыр берзе чогуурул дээрин наш удаа чугаалашкан. Чижээ, КНО-нуң Кол Ассамблеязының элчелиг сессиязынга чамдык тодаргай саналдарны киирериң шинтирлээн турган.

Делегей харылзааларынга күштүг ажыглаваc дугайында бүтүг делегей керээзин чарарын Совет Эвилели саналдаан. Ол документтиниң тодаргай характеристиказын КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга берген. Күштүг ажыглаваны бистиң төлевилелиивисте күрүнелер аразының харылзааларын хаара тудуп турар, боттарының социал болгаш национал хосталгаазы дээш демиселге улустарның чарлып болбас эргелиг ол детбейн турар деп чүвени маңаа харын онзалап демдеглеп киирериве ол дугайында бистиң саналдарывыс ол сорулгага бараан болур.

КНО-га Совет Эвилелиниң чаа инициативаларын он-он күрүнелер болгаш тайбыңга ынакшылдыг калбак хөй-нийтти биллиишкин болгаш дотпишкин-биле уткаан. Ол бисти оортуп турар. Чер кырынга быжыг тайбың дээш чаа-чаа күжениишкиннерже ол чорук сорук киирип турар. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Төп Европага чейссектиг күштерни болгаш чейсегленишкиннерни кызырар дугайында Венада чугаалажымышкынарга чедиишкин алырын эң чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр Совет Эвилели мурнуку хевээр санап турарын онзалап демдеглексей-дир мен. Европада бот-бодунга удурлажыштыр туруп турар шериг күштерин талааларның чыгызынга-даа каражка чедирбейн эвээжедириңге чедирип болгу дег тодаргай шинтирлээшкиннерни ында саналдан турар бис. Шак-ла ындыг принциптерге үндезилеттинген уткуштур саналдарны чугаалажырынга база белеп бис. Улам ынайгы дем катнап боттуг (чангыс талаалыг ажык сүрүүшкүнүүнче утланнаан, чогум-на харын боттуг, ак сеткилдиг) дилеп тывыңшкыннар, ырыңай эң дээди дедиелге чедир, каңдыг-даа дедиелге бистиң чугаалажыкчыларывыс-биле чугаалажышкыннар кылырынга белеп бис.

Эргим эштер! Бир эвес делегей херектериңге бистиң чедип алнаывыс кол чүүлдүң дугайында чугаалаар дээр болза, арыг нүүр-биле мынчаар чугаалап болур: социалистиг өске-даа күрүнелер-биле кады база бүтүү-ле тайбыңга ынакшылдыг, боттуг уғаазыралдыг күштериң деткимчези-биле бистиң ап чоруткан күжениишкиниериниң түңнелинде ядролуг дайынның кыжанын чайладыр, тайбынны улам идегелдир, улам быжыг кылыр аргалыг болган. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Ындыг түңнелге бистер шуптувус өөрүп, аңаа чоргаарланып болур бис, эштер, ол түңнелден бүтүү кижи төрелгетеп ажыкты алыр. **(Адыш часкаашкыны).**

Түңнелинде делегейниң коммунистиг шөмчээшкининиң чаңдык айтырыгларынга доп-

раканың чамдык чурттарының компартиялары боттарының чурттарында дыка улуг политиктиг деңгүүлүг болуп турар.

Мынчангаш, социализмниң болгаш национал хосталга күштериниң туруштарының делегейде бижыгын турарының байдалдарында коммунистиг шимчээшкин шылгарангай чедиишкиннерни чедип ап турар. Бистер аңаа сагыш-сеткилдиң хавызындан байыр чедирип турарывыс **(Адыш часкаашкыны).**

Ынчаарга ону империалистер бир янзы көрүп турар. Барып Европада компартияларның салдарынга күштелгени оларның дүвүрээшнин хайыыктыртан. АКШ-тың болгаш ГФР-ниң удурлажулары соңгуудаларга компартияның чедиишкинниг болганынга холбаштыр Италияның адреэинге каржы ыыпшкынны болгаш кыжаныышкыннарны кылган, ол чорук хөй-хөй чурттарга, ооң иштинде италь буржуаз политиктериниң аразында безин килеңээшкинни хайыыктырган. ССРЭ-де бистер база ол дугайы боттарывыстың бодаа-оналаашты чажырбаанывыс биилдингир болгай. Бо чайын **Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлин конференциязын** эрттиргени соңгу үениң дыка чугула болуушкуну болган. Ону белеткээринге эвээш эвес үе вететтингеп. Чамдык чугула айтырыгларның талазы-биле 29 партияларның савал-оналарын дүүштүрүп көөрү болгаш түңнел документиниң төлевилелин хүлээп алырын дугуржуп алыры чугула турган.

Ынчалзажок шыдамыктай шудургу ажыл болумун түңелип берген. Конференция Европаның коммунистериниң эпсеткил каттыштырылгазының болгаш бот-боттарының ажыдунмалишки ажыл-чорудулгазының ёзузунга, ол дээш тайбыңны, айыыл чок чорукту, кады ажылдажылганы быжыглаарының дугайында, социал депшилгениң дугайында оларның сагыш-сеткилдиг хүлээп алыышкынының байдалынга эрткен.

Конференцияга Европаның бүтүү компартиялары (Албанияныңыдан өске) киришкен, мынчаарга түңнел документтиниң чангыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

Берлинге болган конференцияның киржикчилериниң чугааларынга тайбың болгаш социализм дээш идепкейлиг дөмейээнга ёзузу сиңиккен. Аңаа хүлээп алган документ— ол дээрге Европага тайбың, айыыл чок чорук база чавыртыышкын дээш улам ынайгы демиселдиң тодаргай программазы-дыр. Бистиң өнүктерибистии-даа база аңгы талазыбызже удурланыкчыларывыстыңда үнелээнии ёзугаар алырга, ниитизи-биле Берлин конференциязы Европаның амыдыралынга коммунистерниң идепкейлиг ролюнуң чаа бадыткалы болган, мынчангаш бистер бо улуг херекке СЭКП болуунуң салыышкынын киирип шыдазының сетиил хамыышкынынбиле демдеглеп турар бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Делегей байдалының дугайында силерге чугаалаксаан чүвем ол-дур, эштер. СЭКП-ниң XXV съездизиниң ол талазыбиле шинтирлеринге боттандырар дээш ТК-ның Политбюрозу могаг чок ажылды чорудун турары илдең-дир. Совет улустуң тайбың база аас-кежии дээш бүтүү кижи төрелгетеннид тайбыңы болгаш депшилгези дээш, ол ажылды бистер моон соңгаар-даа бүтүү-ле энергия, күчүзүү-биле үргүлчүлээр бис. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

Эштер, бодумнуң чугаамны дооскарымда, СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын боттанырарынга партийжи-организастыг болгаш идей-политиктиг бүтүү ажыл идигин бээр ужурлуг дээрзин онзалап демдеглексеп тур мен.

Кандыг-даа албан дужаалды эдилеп, ону күүседип, кайладаа ажылдап турар болза, коммунист бүрүзү бодунуң мөзү-бүдүжүнүң болгаш сагыла-чүрүмүнүң, ажыл-херекти чогаадыкчы байдалдыг көрүүзүп үлегер-чижээн, улуг-даа, бичедаа сорулгаларны шинтирлээрни күрүне ёзузу-биле көргүзери моон соңгаар-даа чедип алыры эргежок чугула.

Коммунистерниң чер-черде партия, совет болгаш ажылагый организмнарының, ажылчы чоннарның калбак массаларының чогаадыкчы идепкейин бүгү талаалыг халбартырынче утланган партияның шугуму— ының шугум болур. Ол шугуминуң берип турар чаагай үрелүүлелдерни бис боттуу-биле медереп билип турар бис.

Пландың, социалистиг күрүнениң ажылчыныларга онаалдавы ышкаш аажок улуг мобилизакчы ужур-дузалыг дээрзин В. И. Ленин онзалап демдеглеп чораан. Бистиң чугаалажып турар документивис ажылчыныларның, колхозчуларның болгаш бистиң интеллигенциявыстың үнелээн эргежок чугулазынга дүүжүп турар.

Күш-ажылчы коллектив бүрүзү, ажылчы чон бүрүзү чедип алыр, шинтирлээр ужурлуг сорулгаларны тодаргай танышкаң, перспективаларны билген турар кылдыр ажылдаректи мынаар кылыр керек.

Онгу беш чыл бистиң партивистың болгаш улустуң мурнунга аажок улуг, бүтүдеин хаара тудуп турар солун ажылдарны ажыдып турар. Ажыл канчаар-даа аажок харысаалгалыг. Бистиң кайы хире ажылдаанывыстан, айытынган планы кайы хире күүсетеннивистен бистиң Төрээн чуртувустуң күүзү, ат-алдары болгаш чечектелишкини, өскүзе бүрүзүнүң чогумчалыы болгаш совет кижи бүрүзүнүң чаагай байдалы база аас-кежии оон хамаарыжыр апаар. **(Адыш часкаашкыны).**

Ленинниң партиязынга удурткан бистиң улузувус төңгүүн аңаа хүлээдиргени бедик харысаалганы бо удаада база күүседир дээрзинге чигзинит турбас. **(Үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны).**

СЭКП-ниң XXV съездизиниң кодуруп үндүрген сорулгалары, партияның айтымышкынары ажыдырала боттанган турар!

(Дыңнаттыг, үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны. Шеңнүм кежигүннери туруп келген, эш Л. И. Брежневке байыр чедирип тургай).

ТЮРКОЛОГТАРНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

60 харлаан шагаазы келир чылын болур улуг Төрээн чуртувустуң социалистиг төөгүзүнүң баштайгы чылдарындан эгелээш-де Коммунистиг партия, Совет чазак В. И. Ленинниң башталгазы-биле база ооң ооредилиң, чагыын ёзугаар ажыл-агый болгашкультура тургузуушкунуңнуң өндүр улуг сорулгаларын бодтандырары-биле кады национал дылдарны хөгжүдериниче кичээнгейни салып келген. Дөртен ажыг дылга бижиктиг чогаадыл кылганы, оруе бижиктиң реформазын кылганы, бижик билбее чорукту уурткаар дээш чоруткан хемчегер ону бадыткап турар. В. И. Ленин дылдарның дең эргелиг, хөстүг хөгжүүрүн айытпышаап, оларның аразында улуг оруе дылдың ужур-дузазын онзалап айтып чораан.

1926 чылдың февраль-март айларда Баку хоорайга Бүгү-Эвилелдиң тюркология съездизи бооп эрткен. Съездиге ол үеде дыка улуг ужур-дузалыг турган дыл тургузуушкунунуң айтырыгларын көргеп. Ол дээрге национал бижиктерни непередирип, литературлуг дылдарның үнделеп дылектилерин тодарадыры болгаш литературлуг дылдарын тургузары, түрк дылдарны эртем ёзу-биле шинчилээри, эрткен үениң багай салгалы — бижик билбее чорукту уурткары, ооң-биле кадыы чоннуң идей-политиктиг, культурлуг деннелиин кодүрери чергелиг айтырыглар турган. Съездиниң резолюцияларында тюркологияның сорулгаларын тодаратказан.

Ооң соонда түрк улустарның дылдарын, литератураларын болгаш төөгүзүн шинчилээриниң херээге улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Амгы үеде совет тюркология теория биле, практика-даа талазы-биле делегейде мурнуку турушту бүзүрелдиг үелеп турар. Ындыг болбас арга чок, чүге дээрге чуртта түрк дылдыг улустар саны-биле славян дылдыг улустарның соонда ийиги черде туруп турар. 1970 чылдың чизээнин ёзугаар түрк дылдыг улус 32,4 млн. кижи турган.

Бо чылдың сентябрь 27—29 хүннеринде Алма-Ата хоорайга Бүгү-Эвилелдиң тюркология конференциязы бооп эрткен. Ону ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының литература болгаш дыл салбыры, ол салбырның чанында Тюркологтарның совет комитеди, Казах ССР-ниң Эртемнер Академиязы организастаан. Конференцияга түрк дыл эртемининиң, литература эртемининиң, фольклористиканың, төөгүүнүң, археологияның болгаш этнографияның айтырыгларын шинчилээн илеткелдер болган.

Бүгү-эвилелдиң тюркология конференциязын Улуг Октябрьның 60 чылынга туралаатканы болгаш, башгайгы тюркология съездизиниң 50 чыл болганынга таварыштыр эртиргеп. Аңаа түрк дылдыг республикалардан болгаш облаетардан, Москвадан, Ленинградтан, Новосибиректеден болгаш өске-даа черлерден тюркологтар келгилээн. Оларның аразында Тюркологтарның совет комитединиң даргазы академик А. Н. Кононов, академиктер С. К. Кенеебаев, М. Ш. Ширалиев, ууралгылыг дылчылар Б. А. Серебренников, И. А. Баскаков, Е. И. Убрятова, Э. Р. Тенишев, төөгүүчүлер Ю. В. Бромлей, А. Н. Нусупбеков, литератор Г. И. Ломидзе болгаш өске-даа улуг эртемденнер бар. Конференцияга даштыкы чурттардан база тюркологтар келгеп.

Конференцияның ажылынга Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының орлакчызы Ш. Ж. Жанибеков, Казахстанның компартиязының ТК-зының эртем болгаш өөредилге черлериниң киллизиниң эртелекчизи С. О. Джандосов база киришкен.

Конференция ниити баштайгы болгаш сөөлгү пленарлыг хуралдарын ангыда, үш кол секциялыг ажылдап эрткен: 1) Совет тюркология болгаш ССРЭ-де түрк дылдарның хөгжүдели; 2) Түрк дылдыг литераторлар — төөгүзү болгаш амгы үеде литературлуг болуушкун; 3) ССРЭ-ниң түрк улустарының этниктиг болгаш төөгү-культурлуг харылзаалары. Секция бүрүзү ниитизи-биле секцияларга база үзүлген. Үш хонуг уламчылап келген хуралдарга 320 илеткелди дыңнаан.

Баштайгы ниити пленарлыг хуралга ымыдыг илеткелдер болган: Амгы үеде ССРЭ-де түрк дылдар дугайында эртем (академик А. Н. Кононов); Совет үеде ССРЭ-де түрк дылдарның хөгжүдели (коллективтиг илеткел, академик С. К. Кенеебаев помчаан); Хөй националдыг совет литератураның эстетиктиг байышкынының оруктары (ССРЭ-ниң ЭА-ның корр.-кежигүнү Г. И. Ломидзе); Совет үеде ССРЭ-ниң түрк улустарының төөгүзүнүң проблемалары шинчилеп турары (академик А. Н. Нусупбеков).

Сөөлгү ниити пленарлыг хуралга конференция чедиишкиннинг доозулган деп саналаа болгаш түңнел сөстер кылган, рекомендациялар хүлээп алган.

Тывадан ол конференцияга чедип кижи чораан. Олар түстүе секцияларның ажылынга киржип, илеткелдерин кылган. Тыва ДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы З. Б. Чадамба «Ооразактан тывылган эрги түрк бижиктиг кожоо дугайында», М. Х. Маңнай-оол «Тываның чурттакчы чонунуң түркүүн эгелээнниң дугайында», З. Б. Самдан «Фольклорнуң тыва литературага хүлээлгелери», А. К. Калзан «Тыва литературага роман жанрының тывылганы», Б. И. Татаринцев «Советтиг хөй утказының дугайында айтырыгга» деп илеткелдерни, Кызылдың пединститудунуң башкылары Д. С. Куулар «Тыва фольклорнуң өске улустарның аас-поэзия чогаадылары-биле холбаалары», Ш. Ч. Сат «Тыва литературлуг дылдың стильдериниң тывылганы» деп мындыг-мындыг илеткелдерни кылганнар.

Секция бүрүзүнге-де чаа, солун түүлдерни дыңнап болур турган. Чижээлээрге, «Фонетика, бижик болгаш стилистика» деп секцияга узбек дылда орус дылдан үлегерлеп алган сөстерни адаарының онзагайлары, түрк дылдарда «р» деп үнүүн туружун тодаратканы, электрилиг саналга машиналарының дузазы-биле түрк дылдарны шинчилээнниң түңнелдерин чугаалааны солун. Ол секцияның киржикчилери экспериментталдыг шинчилелдерни күштелдиреринге, түрк дылдарның алфавиттерин сайзырадырының дугайын, чугаа культуразының талазы-биле консультация чорудар болүктерин организастаарын чугула деп санап турган.

Сөөлгү түңнел пленарлыг хуралга секциялар удурткучулары отчёттар кылган, академик А. Н. Кононов түңнел сөс чугаалаан.

Бүгү-Эвилелдиң тюркология конференциязы СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтирлеринге дүүштүр амгы совет тюркологиязының лингвистикага, литература болгаш төөгү эртемнеринге моон соңгаар улам бурунгаар хөгжүдериниң талазы-биле рекомендациялар хүлээп алган.

Конференция бооп турган Казах ССР-ниң Эртемнер Академиязының бажыңынга совет тюркологиязының чедиишкиннерин көргүзүп турар түрк дылдар, литературалар дугайында ажылдарының төөгү эртемнериниң ажылдарының делгелгеэн ажылдап турган. Оларның аразында тыва авторларның ажылдарын база делгээн.

Конференцияның киржикчилери Алма-Атаның болгаш оон чоок-кавызының төөгүлүг, көргүзүтүг черлери-биле танышкан, театрларынга база чораан.

Ш. САТ,
конференцияның киржикчиин.

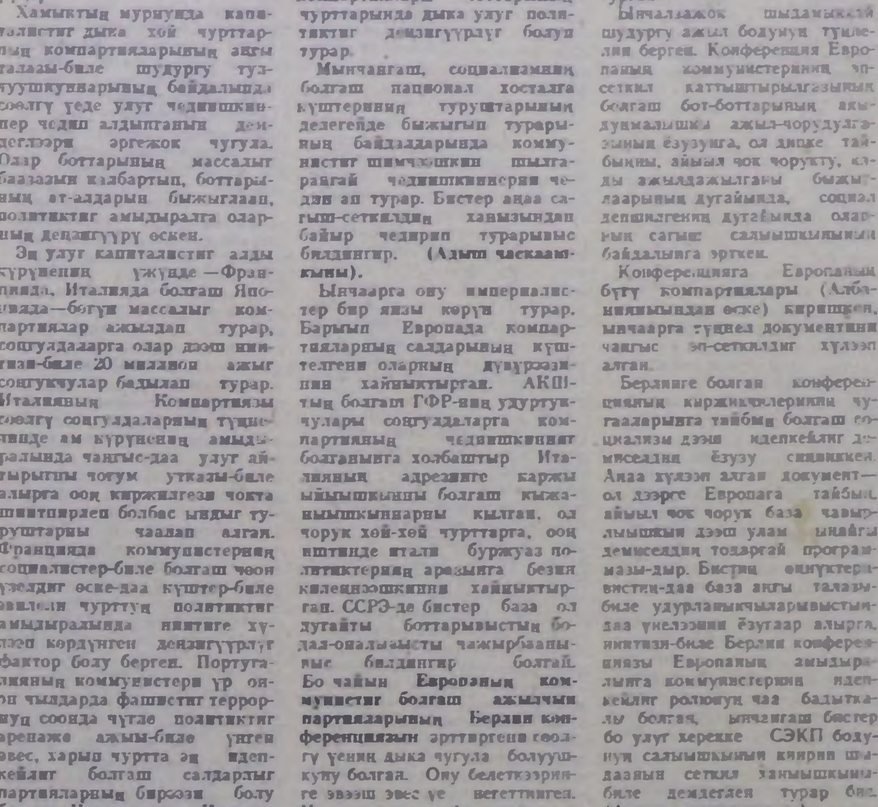

Тыванық делгемнеринде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фото ажы.

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУҢ

Тывынгыр чорук

Россиязының социал-демократтыг ажылчын партиязының (РСДРП) Москва комитединиң удуртукчулары 1906 чылда революсчу П. К. Штернбергке шериг-техниктиг бюрога хамаарыштыр харысаалгалыг айыылдыг даалганы берген. Москванық барып болгу дег бажыннарының топограффтыг картазын кылгап, бир эвес чейсектиг тура халышкын болур болза улуг ролдуг харылзаа шугумнарын болгаш объектилерни айтырын аңаа айтырын дааскан.

1905 чылдың революциязының соонда дүшкүүрүг үеде ону кылыры берге турган. Ынчалза-даа профессор тывынгыр арганы бодап алган. Университеттиң эртем чөвүлелиниң хуралынга каргыс офицер олуржуп турда, профессор Москвага аномалия деннелгелерин теодолиттиг чуруктыртыларын ажыглап тургаш, чорударын саналдаан. Ону офицер деткээш, П. К. Штернбергтиң ажыдымышкынынга полиция дузазын чедирерин ааззаан.

Удаазында профессор революсчу студентилер болгаш ажылчыннардан болүк тургускаш, ажылдап эгелээн. Хоорай чагырыкчылары үстүнден дужаал алганы-биле «чурук тыртыырыкчыларының» ажылынга дузалажып турганнар.

Москваның Революция музейиниң архивинде орта хамаржыр документилерни кадагалап турар.

В. РЫЧКОВ.

Бичези чүс харлыг

Брест хоорайның чурттакчызы Самсон Виконтьевич Хрущкий чүс харлаан. Оруеяпон дайынының үезинде ол «Орёл» деп броненосецке албан хаап, Цусима тулчуушкунунга киржип, бирги, ийиги делегей дайыннарын эрткен. 1942 чылда от-бүлезинбиле кады ол партизаннап чорупкан. Самсон Виконтьевичиниң ийи оглу—Антон биле Евгенийни фашистер өлүрүп каан.

Хрущкийлерниң ада-огбелери шуптувус улуг назылыг. Өг-бүлениң төөгүзүн ёзугаар алырга, Самсон Виконтьевичиниң ачазының адазының адазы 140 харлаан, адазының адазы — 133, а адазы 112 харлаан. Хрущкийнин эң улуг акызы 105 харлыг турда фашистер өлүргеп. Оргумак акызы Шипка тулчуушкунунуң киржикчизи Константин 114 чыл чурттаан. А Самсон Викентьевич — Хрущкийлерниң эң-не хеймери.

Н. МАБУКОВСКИЙ.

Үнелиг тывыштар

Чүд хелдүң эриктеринде чурттакчы чоннуг черлерге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының орус литература институдунуң экспедициязы чораап, барган. Ол черниң чурттакчыларындан хөй санныг шаандакы номнарны, ооң иштинде XVIII—XIX чүс чыларның Брюков бижилгелиг номнарны тыпкан. XVI чүс чылдың эге ооредилге азбуказы болгаш ай аттары сөстер эң-не үнелиг болган.

Ополчецк болгаш Красногородск районнарынче Псков областының төөгүнүң болгаш архитектуранның музей-заповедниниинің ажылдакчылары кылган. Олар база эрте-бурунгу орус чогаалдарны хөйүү чыганнар. Бо чогаалларны Ленинградка удавас ажыттынар делгелгеге салыр.

А. ИВАНОВ,
(СЭТА).

Псков.

КОРДАКЧЫЛАР — ПЕТРОСЯН БИЛЕ ПОРТИШ

Тигран Петросян биле Лайош Портиш—шылырва талазы-биле делегейниң бирги черн дээш кордакчылар маргылдаазының киржикчилери. Олар делегей чемпионунуң адын эдилээриниң демиселин үргүлчүлээр эрген Вареса деп итали хоорайга доозулган матч-маргылдаага баштайгы кён черни эелээп чедип алганнар. Аңаа озардан ангыда, Михаил Таль база киришкен.

Үш кижиниң аразында маргылдаа 4 эргилдениң иштинде болуп эрткен. Петросян 4,5 санныг (түңнел ужуражышкында Портиш-биле хайымашкан) маргылдааны доозкан. Портиштиң саны—4, Тальдың—3,5 болган. Петросян чангыс салыгны (Портиштн) удуп аап, артыан чедизин хайым ойнаан. Портиш база бир ооннуу (Тальды) удуп алган. Ол чангыс аштырышкынга таварыпкаш, алды салыгны хаймнашкан. Таль бир катап уттургаш, 7 салыгны хаймнаан.

(СЭТА).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

9.15—«Эртем. Техника. Дөнмилге».
9.45—«Документалдыг экран». Шүлүкчү Р. Рождественский эрттирер.
11.00—«Чаңгыс шуптувус, шуптувус чаңгыс хөөш». Ленинградтан дамчыдылга.
11.45—Уругларга фильм. «Чедиден оң ийиге чедир». Уран-чечен фильм.
13.00—Мелодиялер.
13.10—13.20—Чаңсар.
13.20—«Терентий Семенович Мальцев».
14.05—В. Чичков—«Чоруу соолдарымны-даа». Хөй серийлиг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги серийзы.
15.10—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак»—«Динамо» (Рига). 3-кү кезек. В. И. Ленин аттыг Топ стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.
15.45—«Эртеменге сөөс». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Уралда эртем төвүнүң химия институдунуң директору химия эртемнериниң доктору Г. А. Швейкининиң чугаазы.
16.15—«Ливанның дүвүрээшиннери болгаш иделегдери» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
16.30—«Улустуң уран чогаадылгазы».
17.00—«Үеэ». Информастыг дыңнадыг.

КЫЗЫЛДАП

17.30—«Комсомол, сөөн орденнерин». Документалдыг телефильм. 1-ги, 2-ги серийлары.
18.35—Телемедээлер.
18.50—«Дирижерлар». Телефильм.
19.15—«Черге кижи чурттаар». Дамчыдылга.
19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Мелодиялер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.
20.25—«Балет дугайында». «Анна Павлованың уран чүүлү».
21.25—«Москвачыларның ажылчын мызыылалы».
21.55—В. Чичков—«Чоруу соолдарымны-даа». Хөй серийлиг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги серийзы.
23.00—23.30—«Үеэ». Информастыг программа.

Ааар

Бөгүн республикага бүргеп, аңаар. Барымн чүк утланмышкыныңг хаттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температурээ дагаар черлерге 10—15, өске арткаларынга 5—10 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Барымн чүк утланмышкыныңг хаттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температурээ 5—10 градус соок болур.

Редакторнуң орлакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эргим Робинзонум» 9.35, 11.20, 13.05, «Бобби» (2 серийлыг) 14.50, 17.40 шактарда, «Докерлер» 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Курлаг черже шуурган» 9.55, 11.30, 17.10, «Чаа келген кижи» 15.00, «Кара чаңгыс» 13.05, 18.45, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Авыралдыг ие» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тулчуушкунче түгле кыртаннар кирип турар» 15.00, 18.40, «Чайлаш чок болган эжелтер» 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-23-54, сөөртээжи амыдыраа киллизиниң 2-37-13, культураа киллизиниң 2-23-54, көзээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетөөр киллизиниң 2-22-84, чаңгыс киллизиниң 2-41-27, информация база совет туружуут министерстволарының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерия гын 2-12-45, секретариат гын 2-23-35, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16332. ЧАГЫГ № 1783.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном ,ыдырер чер. полиграфия болгаш ном салымының талазы биле эргелээнниң гипографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01426.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 254 (10239) | 1976 чылдың октябрь 28, четверг | 1925 чылдан үдезилеттиргеш | Өртээ 2 кез.

СЫЛДЫС ЭСТАФЕТАЗЫНЫҢ ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Космостуң маадырларын Звездныйга уткааны

Космос рейизиниң дооргаанының соонда октябрь 26-да «Союз-23» корабльдиң экипажы Вячеслав Зудов болгаш Валерий Рождественский Звёздный хоорайже эоп келген.

Чер чоогунуң орбиталыңга ажылды космонавтыларның доозаны-биле холбаштыр Москва чоогунуң аэродромнарының бирээзинге бо чыл үш удаа байырлалдыг марш чаңгыланып үнген. Совет артемденнер болгаш инженерлер космос делгемин шинчилээриниң улама нарын оруктарын өзеп эгелээн. Черге маадырларны уткааны—ол болза космос шинчиледелериниң эстафетазының ээлчеглиг үе-чадазының түннели болур.

Вячеслав Зудовту болгаш Валерий Рождественскийни аэродромга уткууру-биле космоска баштайгы ужудуушкунуңун маадырлары, баштайгы ужудуп үнүүшкүнүңге белеткенип турар аныяк космонавтылар четкилеп келген.

Ол хүн Юрий Гагариниң тураскаалыңга салган кызыл чечектер космосче совет кижилериниң баштайгы ужудуушкуну-биле совет космонавтыларының чаа салгазының чорудуп турар ажылының аразында салгалдының база бир керечиги болур. Звёздный хоорайның Культура бажыңында болган митингиге код артемденнер болгаш космос техниказының конструкторлары, «Союз-23» корабльдиң экипажының кежигүннери, космонавтылар белеткээр төптүң хей-ниитиниң төлээлекчилери ол солун база нарын ажылдың дугайын чугаалаавнар.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиңге байырлыг чагаалы митингиниң киржикчилери улуг кадырлүүшкүн-биле хүлээп алганнар. Оон соонда ужудуушкуну чорудар талазы-биле Күруне комиссазының хуралы болган. Космос рейизиниң программазын күүседип турар экипаж ам-не арес-маадырлыг чоруукту база профессионалдыг белик меңү-шынарны киргүскен деп артемденнериниң болгаш тускай артемингилериниң үнелели ындыг болган.

Звёздный хоорай.
(СЭТА).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бешки сессиязы

ДҮҮН КРЕМЛЬГЕ

Чурттуң экономиктиг күүзүн улам ынай улгаттырарынче, амыдыралдың деннелин чайгылыш чок кодуреринче, социалистиг ниитилел харылзааларын сайзырангайжыдарынче, коммунизмче улам бурунгаар чоруурунче угланган СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин совет кижилер чедиишкинниг боттандырып турар. Съездиниң шиитпирлери массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң чаа кодургүүшкүнүн болдурган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының бүдүүзүнде СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болган.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев Пленумга делгереңгей чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле совет улустуң хөлелиишкиннериниң тодаргай болгаш боттуг программазы ол чугаада берилгеп.

«Онгу беш чылда чурттуң мурнунга, бистиң партиявыстың болгаш улустуң мурнунга аажок улуг, сагыш-сеткилди хайныктырып келир солун ажыл тургустунуп турар. Ол ажыл эң-не харыысалгалыг. Ынчангаш бистиң Төрээн чурттувустуң күүзүү, ат-алдары болгаш чечектелиишкини, өгбүле бүрүзүнүң чаагай чоруу, совет кижи бүрүзүнүң чаагай амыдыралы болгаш аас-кежии бистиң канчаар ажылдаарывыстан, төлевилеттинген планнарны канчаар күүседиривистен хамаарыжыр апаар» деп. эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Партияның XXV съездизинге ажыллап кылган социал-экономиктиг программаны болгаш ламшыкты политиктиг угланыышкынны боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайылбырлаттынган үүлдерни болгаш түннелдерни Пленум бүрүнү-биле үүлдүг деп көргеи. Улус ажыл-агый планнарын күүседиринии ажыктыг таныказын Пленумга төлевилээн, партия, комсомол, совет болгаш ажыл-агый органнарының онза кичээнгейн, партияның база улустуң күштерин эң-не улуг-биле мөөнээри негеттинер, беш чыл болгаш чыл планнарының ындыг үүлдерин тодаргайлаан.

Онгу беш чыл планының төлевилелин, а ол ышкаш 1977 чылдың планының болгаш бюджединиң төлевилелдерин СЭКП ТК-ның Пленуму коллуунда үүлдүг деп көргеи.

Октябрь 27-де Москвага, Кремльдиң Улуг орузунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бешки сессиязы ажылдап эгелээн.

Эртенгинии 10 мак турда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Национаплар Совединиң хуралы Национаплар Совединиң Даргазы **В. П. Рубенинң** даргалаашкыны-биле ажыттынган.

Депутаттар болгаш аалчылар эштер **Л. И. Брежневти, Ю. В. Андроповту, В. В. Гришинни, А. А. Громыкону, А. П. Кириленкону, А. Н. Косыгинни, Ф. Д. Кулаковту, Д. А. Кунаевти, К. Т. Мазуровту, А. Я. Пельшени, Н. В. Подгорныйны, Г. В. Романовту, М. А. Сусловту, Д. Ф. Устиновту, В. В. Щербицкийни, Г. А. Алиевти, П. Н. Демичевти, П. М. Машеровту, Б. Н. Пономаревту, Ш. Р. Рашидовту, М. С. Соломенцевти, И. В. Капитоновту, В. И. Долгихти, К. Ф. Катушевти, М. В. Зимянинни, К. У. Черненкону, Я. П. Рябовту** диниттиг. ургулчүлелдиг алыш часкаашкыны-биле бүт кырынга тура үткааннар.

Депутаттар сессияның хүн айтырыгларын, а ол ышкаш оон ажылдаарының чүрүмүн чаңгыс үн-биле бадылааннар.

Сессияның хүн айтырыглары:

1. Украин ССР-ден, Грузин ССР-ден болгаш Литва ССР-ден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчыларының дугайында.

2. 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күруненин беш чыл планының дугайында.

3. 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининг Күруне планының дугайында.

4. 1977 чылда ССРЭ-ниң Күруне бюджединиң дугайында болгаш 1975 чылда ССРЭ-ниң Күруне бюджединиң күүселдезининң дугайында.

5. «Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалырын камгалаар болгаш ажыглаар дугайында» ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында.

6. Херээженнериниң күш-ажылының болгаш амыдыралының, иени болгаш чаштың камгалаарының айтырыгларының талазы-биле Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаплар Совединиң доктаамал комиссияларын тургузарының дугайында.

7. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчыларынга: Украин ССР-ден—Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **А. Ф. Ватченкону**, Грузин ССР-ден—Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **П. Г. Гилашвилини**, Литва ССР-ден — Литва ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **А. С. Барнаусмасты** депутаттар чаңгыс үнбиле сонгааннар.

Хүн чурумунуң ийиги болгаш үшкү айтырыгларының талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат **Н. К. Байбаков** кылган.

Хүн чурумунуң дөртку айтырыгының талазы-биле — «1977 чылда ССРЭ-ниң Күруне бюджединиң дугайында болгаш 1975 чылда ССРЭ-ниң Күруне бюджединиң күүселдезининң дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң сан чиниистри депутат **В. Ф. Гарбузов** кылган.

Эвилел Совединиң болгаш Национаплар Совединиң баштайгы каттышкан хуралы оон-биле хоозулган.

(СЭТА).

1976—1980 ЧЫЛДАРДА ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕНИҢ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ 1977 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат Н. К. БАЙБАКОВТУҢ илеткели

Хүндүлүг эштер депутаттар!

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы улуг байырлалдыг—Октябрьның социалистиг революциязының 59 чыл ооюун бүдүүзүнде болуп турар-ыр. Делегей ужуу-дузалыг шылгарайгай болуушкун, бистиң Төрээн чурттувустун коммунизмче орузунга чугула үе-чада болуп төөгүге киргеи партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынче совет улустуң бүгү ажыл-херээ болгаш угаанбодалы угланган.

СЭКП-ниң, оон Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң мерген угаанныг ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын совет улус иезибиле болгаш чаңгыс эп-сеткилдии-биле деткип турар. Ол политика социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттарының улустарының, бүгү күш-ажылчы кижи торелттенниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүжүп турар; чер кырында ак сеткилдиг бүгү кижилер оны деткип турар.

Бүгү улустуң чугаалажып көргениниң чорудулгазында бурун үүлдүгүнүүшкүлүг алган 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининң код угланыышкынларын партияның XXV съездизин бадылаан болгаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининң беш чыл Күруне планын оон онаалдаларын чылдар аайы-биле, ССРЭ-ниң министерстволарының, ведомстволарының база эвилелдешкен республикаларның аайы-биле ажыглап турган ажылдан кылырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиңге дааскан.

Беш чыл болгаш чыл планнарын СЭКП Төп Комитединиң бо чылдың октябрь 25—26-да болган Пленумунга бүгү талазыг чугаалашкан болгаш колдуунда үүлдүг деп көргеи. Бүгү партияның болгаш чоннуң сорук киришкен-биле хүлээп алганы, эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазында беш чыл планының принципиалдыг политиктиг үнелээшкинни берилгеи, ажылдың шиитпирлиг участоктары ыланып тодаргайланган, шиитпирлээриниң бистиң эң-не улуг кичээнгейивис болгаш күштеривисти мөөнээри негеттинип турар планның код-код сорулгалары илереттингеи.

Онгу беш чыл планы—партияның экономиктиг политиказын амыдыралга боттандырарының тодаргай программазы

Беш чылдың код сорулгазын — «ниитилел бүдүрүлгезиниң динамиктиг болгаш пропорционалдыг хөгжүдерииге база оон ажыктыын бедидерииге, эртем-техниктиг дешилгеии дүргедедириие, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериие, улус ажыл-агыйының бүгү-ле звеноларынга ажылдың шынарын бүгү хемчег-биле экижидерииге үндезилээш, улустуң амыдыралының материалдыг база культурлуг деңнелии кодуреринче Коммунистиг партияның утланыышкынын хажык чок боттандырарын» шиитпирлээрии планда хандырып турар.

Онгу беш чыл планы болза бистиң чурттувустуң экономиктиг хөгжүдезининиң амгы үе-чадазының негелделериие дүжүп турар дыка хөй онзагай үүлдери-биле тодаргайлаттынып турар. Олуң турар бүдүрүлге күүзү социал-экономиктиг айтырыгларга, хамыктың мурнунда совет кижилерии амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелии бедидерииге, оларның күш-ажылының база чурттаалгазының байдалдарын экижидерииге улус кичээнгейии салырынын болдунар аргазын биске берип турар.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң ролю, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң сорулгаларын шиитпирлээрииге эртем-техниктиг дешилгеиниң интенсивтиг факторлары күштелип турар.

Социалистиг экономиканың фундаментизи — аар индустрияның дүргеи өзүлдезиниге үндезилээш, бүгү адырларны динамиктиг хөгжүдерип, улус ажыл-агыйының, адырлар аразының база девискээр аайы-биле хуваашкыннарның хөгжүлдезиин экижидерии планда база көргеи.

Чурттакчы чоннуң аъш-чем болгаш үлетпүрүү кодээ ажыл-агый чиг-эдэ-биле идегелдиг хандырарынче, хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннарының материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелии улам ынай чоокшулаштырарынче угланган партияның үр хуусаалыг аграр политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттандырарын база көрүп турар.

Онгу беш чылда делегейниң социалистиг күш-ажыл хуваалдазының аргаларын улам долу ажыктаар, ону үүнүндаа мурпунда социалистиг экономика интеграциязының комплекстиг программазын боттандырарының оруу-биле чедип алыр. Делегейниң оске-даа чурттары-биле экономиктиг кады ажылдажылга кялбарар.

Эртем-техниктиг дешилгеия болгаш бүдүрүлгеии интенсификастаарын дүргедеткенинии, бүдүрүлгеиниң чаа күүзүлерии тургусканының ачызында национал орулганың, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының бедик өзүлде темпизи хандыртынар. Чижээ, 1976—1980 чылдарда национал орулганың өзүлдези болгаш ниитилел продукциязының 23,5 миллиард рубль чедер болгаш тоску беш чылга деңнээрге 14 миллиард рубльге өзер. Үлетпүр продукциязы 36 хуугa өзер болгаш оон эң бедик өзүлдези 183,5 миллиард рубль чедер азы тоску беш чылда турганыидан 30 миллиард рубль хөй болур. Кодээ ажыл-агыйының ниити продукциязын чылда ортумаа-биле бүдүрери 16 хуугa өзер, оон эң бедик өзүлдези 18,2 миллиард рубль азы эрткен беш чылда турганыидан барык 5 миллиард рубль хөй болур.

Улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң оске-даа көргүзүлгелериниң, оон иштинде чоннуң амыдырал деңнелиниң өзүлдезиниң тодарадыкчы үүлдери болур бараанны үүрмектеп садарының болгаш чоннуң боттуг орулгазының эң бедик өзүлделери тоску беш чылдарда турганыидан бедик болур.

Бистиң экономика хөгжүлдевистиң темпизиниң дугайын чугаалап турган, бир хуу өзүлдениң деңнеңүүрүүнүн улам бедии орарын демдеглээр херек. Чижээ, сескн беш чылда национал орулганың бир хуу өзүлдези 2 миллиард рубльге деңнежип тургаи болза, ол чурагай бо беш чылда 3,6 миллиард рубль апаар, азы 1,8 хуу хөй-дур.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериие дүүштүр ниитилел бүдүрүлгезиниң структураазын, оон деп-лески болурун план база хандырып турар. Үлетпүрге, үүнүн-даа мурнунда машина тудугунга, химия болгаш нефть-химия үлетпүрүнге бүдүрүлгеиниң чепсек-херекселдерии бүдүреринии бедик темпизин чедип алырын көрүп турар. Беш чыл дургузунда «А» бөлүкке продукция бүдүреринии ниити хемчээли 138 миллиард ажыг рубль болур, ол чорук амгы үеиии деригг-херекселдери. ажыы удуг чиг-эт, материалдар болгаш энергия-биле улус ажыл-агыйын хандырар аргазы бээр.

Онгу беш чыл— ажыктыг чоруктуң болгаш шыпарның беш чылы деп үүве билдиигир болгай. Бо доңчу, ынчалзадаа ханы үткалыг характеристиканы беш чыл планында база тодартайы-биле киирген. Күш-ажыл, материал болгаш сан-хөө курлавырларын ажыглаарын экижидерии көрүп турар.

Ниитилел күш-ажылының бүдүрүкчүлүү улус ажыл-агыйынга ниитизи-биле 25 хуугa өзер. Оон үлетпүрге өзүлдези барык 31 хуу, кодээ ажыл-агыйын ниитилел сеторуунга—28 хуу (чылда ортумаа-биле бүдүрерии сапаарга), тудугга — 30 ажыг хуу болгаш демир-орук транспортуунга — 20 хуу болур. Онгу чедип алыры-биле элээп хөй хемчегерии боттандырарын планда көрүп турар. Бүдүрүлгеии механизастаарынче болгаш автоматчыдарынче, күш-ажылды холбиле кылып турар ажылдакчыларның санын кылырарынче оныа кичээнгейии угландырып турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын бедик бүдүрүкчүлүг техника-биле эде чепсегээрии дүргедедирии болгаш күш-ажылдың фонду чепсегээшкинии бедидерии база көрүп турар. Үлетпүрге ол 1976—1980 чылдарда 34 хуу өзер, кодээ ажыл-агыйының ниитилел секторуига 60 ажыг хуу, а улус ажыл-агыйыига ниитизи-биле 36 хуу өзер апаар.

Маңаа үндезилээш, а ол ышкаш күш-ажылды болгаш бүдүрүлгеии организастаарын экижидии турган, фонду чепсегээшкинииге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерии мурнадырын хандырар апаар. Беш чыл планын күүседип турар үеде код фондуларны ажыглаарын экижидер болгаш фонду эгидиишкинии бедидер талазы-биле пемелде хемчегерии ажылдап кылырын база херек кырынга боттандырарын ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан.

Материалдыг курлавырларны чөптүг болгаш камнаг ажыглаары, камнаглга чурумун сагыныы планнап бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидерииге улуг ужур-дузалыг боон турар.

Планга **шынар көргүзүлгериниң** ролю күштелип турар. Бүдүрүлгеиниң техника-экономиктиг деңнелии бедидериниң талазы-биле онаалдаларны министерстволар болгаш ведомстволар доктаадып тургускан. Продукциялардың номенклатуразы калбарып база ассортиментизи чаартынып турар. Беш чыл дургузунда чаа хевириниң 20 муң хире продукцияларын бүдүрерии шиитээдии алыр, ол болза 1971—1975 чылдарындаан 16,5 муң хөй болур. Күрүнениң шынар демдээ-биле кылдынган продукциязының деңзингүүрүү үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиге дыка өзер.

Бүдүрүлгеиниң ажыктыг чоруушуп өзүлдезиниң үндезиниа —эртем-техниктиг дешилгеге болур. Ол болза материалдыг бүдүрүлгеиниң эртем-техниктиг деңнелиниң болгаш структурazының сайзырангайжыдарының угланыышкынын тодаргайлап турар. Сөөлгү чылдарда, ылангыя тоску беш чылда бүдүрүлгеге чаа техниканы кеитердиии коскүү-биле дүргедип, ол болза 1971—1975 чылдарда үлетпүр продукциязының чаа хевирлерии шиитээдии алырының хемчээлии ийи катап көөдедир арганы берген.

Ынчалзаажок бир эвес экономиктиг хөгжүлдеиің перспективаларының дугайын чугаалаар болзувусса, чедип алдынган үүлдер бистиң канчаи-даа оожургатпайн турар. Ынчангаш эртем-техниктиг дешилгеиниң темпилериие планның деэштиин күштелдириниің талазы-биле хемчегерии көрүп турар.

Социал хөгжүлдениң болгаш чоннуң чаагай байдалын бедидериниң программазы

Эштер депутаттар!

Материалдыг бүдүрүлгеиниң, оон ажыктыг чоруунуң өзүлдези болза чоннуң амыдыралының чаагай байдалын бедидериниң болгаш чурттуң социал хөгжүлдезиниң калбак программазының үндезиии болгай. Ол программа совет кижилериин күш-ажылының болгаш амыдыралының талазы-биле болук улуг хемчегерии хаара тудуп, оларның материалдыг болгаш угаан бодал талазы-биле хереглелдерии бистиң чуртувустуң хамааты бүрүзүнүң хөй-ниитичи идепкейии бедидерии болгаш коммунистиг медереллиг чорукка хевирлеп кижизидерии, бүгү талалыг болбаазыралын хандырып турар болгаш амыдыралдың социалистиг овур-хевирии сайзырангайжыдарынче утланган.

Бистиң экономикавыстың хөгжүлдезиниң социал угланыышкынының күштелгении национал орулгага хереглелдер фондузун мурнап орар темп-биле өзүлдезиишге плерлейлеттиниң турар, национал орулгага ол фондуларның үлүт-хуузу беш чылдың дургузунда 73,5-тен 75 хуу чедир өзер. Национал орулганы хуваарының өүсели-биле совет кижилериниң хереглелдерии хандырарынга немей 7 миллиард рубльди киириштирер аргалыг болур, а бүгү хереглелдериниң фондузу барык-ла 76 миллиард рубльге хөвүдзөр.

Национал орулганың өзүлдези болгаш хуваалдалы чоннуң кижи санынга онаштыр боттуг орулганы беш чылда 21 хуу бедидериг хандырар. Ажыл төлевиирии сайзырангайжыдарынче улуг кичээнгей салдынар. Амыдырал деңнелии бедидериниң талазы-биле ниити күрүненин чаа хемчегелериие төпчүткей чуруы ёзугаар 1980 чылды киириштир алырга, кордунген 17,7 миллиард рубльдеи 13,7 миллиард рубльди ол сорулгага тускайлап турар.

Беш чыл дургузунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевиири 170 рубль болур, азы барык-ла 17 хуу, а ажыл-агыйының ниитилел фондузундан колхозчуларның ажыл төлевиири 116 рубль болур ийикпе, азы 28 хуу өзер. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның ажыл төлевиринии болгаш колхозчуларның күш-ажылының төлевиринии өүсели-биле чоннуң орулгаларының өзүлделериниң дөрттүн үш кезиниң хандырарын планнап турар.

Онгу беш чылда бүдүрүлге кавызынга хамаарышпайн турар 31 миллион ажылдакчыларның ажыл төлевирии өстүрер. Беш чылдың төнчүзүнде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевиринии, ставкаларының болгаш талыңының кудуку хемчээлии өстүрериниң чаа үечадазын эгелээрии көрүп турар.

Шалың төлевирии өстүрериниң талазы-биле хемчегерии боттандырбышаан, тариф системазын экижидериниң, бүдүрүлгеиниң болгаш оон ажыктыының өзүлдезиниге ажылдың норма-чижээниң болгаш ажыл төлевиринии ролюн бедидериниң хемчегерии боттандырар, ажыл төлевиринии өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ажыкчыннарның мергежилии бедидериие улуг салдарыы чедиприр.

Бистиң чуртувустун чоон талакы районнарынга кадрларны быжыглаарынче угланган хемчегерже онза кичээнгей салдынар. Чоон чүк районнарында ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга ажылдың стажы дээш ажыл төлевириие немелдеии киирерии база Уралдың болгаш Казахстаның чамдык районнарында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевиринге мурнунда кордувмейн турган район коэффициентилии киирерии уламчылаар.

Ажылчы чоннарның боттуг орулгаларын ковүдедириниң чугула үндезиии болза **ниитилел хереглелдериниң фондулары** болур. Беш чыл дургузунда ол фондуларда төлеп бериишкиннер болгаш чиигелделер 27 миллиард рубльге, азы 30 хуугa ковүдзөр, 1980 чылда 117 миллиард рубль болур. Пенсия хандырылгазын, социал-камгалалын болгаш оске-даа үүлдерни ажыглаар талазы-биле хемчегерии чорудар. Кыраалының болгаш бертик-бежеел чоруктуң, а ол ышкаш азыралдыкчының чидиргеи ог-бүлелериниң пенсиязының кудуку хемчээлии бедидер. Пенсионерлерге эмнерииің чамдык хевирлериниң талазы-биле ортаан чиигелдирии төрүп турар.

Колхозчу тараачыннарның, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның социал хандырылгазын улам ынай чоокшулаштырары колхозтарга болгаш албан черлериие ажылдың эргежок чугула стажтыг колхозтар кежигүннери чорааннарга пенсиялар бээрине, колхозчуларның аразындан бирги белүктүң инвалидтериниң пенсияларынга оларны ажаап-тежээрииге немелделер доктаадып бээрииге идиг бээр.

Ажылдап турар хереэженнерге оларның уругларын бир хар четкижеге оларны ажаап азыраарынга кезек төлевирлиг шөлээ бээрии, хөй уругларлыг иелерге пенсия хандырылгазының талазы-биле чиигелделерии калбартырын, бажың-интернаттарга, божудулга бажыңнарына, уругларның болгаш слеппаливастаан эмнелгелерге болгаш салбыларга аъш-чемге база оске-даа хереглелдерге чарыгдалдарның нормаларын, а ол ышаш школа-интернаттарга болгаш уруглар бажыңнарынга аъш-чемге чарыгдалдарның нормаларын бедидер.

Күрүненин иштики чээшкинниерии чыл бүрү төлеп бээр талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирии ёзугаар 1974 чылдз эгелээн ол төлээшкинии уламчылаарын көрген.

Чоннуң орулгаларының өүп турарынга дүүштүр үүрмектеп **садыглаар бараан саарыгазының** хемчээлии 29 хуу удаттырарын болгаш ону 1980 чылда 269 млрд. рубль чедирерии төлевилеп турар.

Бүдүрүүшкүнүнүң өүп, ассортиментинии калбарып болгаш шынарның бедип турарынга үндезилээш, чоннуң аъш-чем продуктуларын ажыглаарының структуразы экижиир. Чижээ, беш чыл дургузунда эъттиг болгаш эът продуктуларны ажыглаары 10,5 хуу, балыкты болгаш балык продуктуларны—24 ажыг хуу, фруктуларны болгаш каттарны—35 хуу, могааларны болгаш бахчилерии—27 хуу ковүдедир. Сүттүг болгаш сүт продуктуларын, чуургаларны, үүүш үзүн, чигирии ажыглаары улам ковүдзөр.

Чиик үлетпүрүнүн кылыгларын чонга садары экижиир, пөстериин, трикотаж, үк кылыгларының болгаш идиктериин ассортиментизи дыка экижиир.

Телевизорларны, радиоприёмниктерии, магнитофонларны, соодуктуларны, электро-доозун сорудуркуларын, шкатарын, ишик автомобильдерии, мотоциклдерии, а ол ышкаш амыдырал химиязының барааннарын болгаш оске-даа кылыгларны садыглаары немей өзер. Беш чылдың төнчүзүнге чедир чүс ог-бүле бүрүзүнге: 84 телевизор, 85 соодуку, 83 радиоприёмник онаажыр.

Совет кижилериин үргүлчү өүп турар негелделери хереглелдп үргүлчү, бүгү талалыг өөренип нөөр, хандырылганын культурazын бедидер сорулгазын садыгнда мурнунга туртузуп, бедик шынарлыг болгаш калбак ассортиментилиг барааннарны бүдүрүүн дээш үлетпүрге улам шыкгы негелдеии салып турар. Ол айтырыглар эвилелдешкен республикаларның, ССРЭ-ниң Салыг министерствозунуң, Центросоюзтуң болгаш улустуң хереглел бараанчарын бүдүрер министерстволарының кол кичээнгейиниге үргүлчү турар ужурлуг.

Чоннга чедирип турар ачы-дузаның хемчээли 1980 чылда 8 ажыг миллиард рубль чедер, азы 1,5 катап, оон иштинде көлээ черлерге—1,7 катап немей өзер. Чоннга ачы-дуза чедирериниң шынары экижиир болгаш хандырарының культуразы белиир. Амыдырал хандырылгазының амгы үеиии болур чаа бүдүрүлгелери ажыглалга кирер.

(Уланчымал 2-гө арыида).

ДЕПУТАТ Н. К. БАЙБАКОВТУҢ ИЛЕТКЕЛИНИҢ УЛАНЧЫЗЫ

(Уланчызы).

Хоорайлык болгаш хөдээниң ажылчы чонунарының чуртталга байдалдарын экижилер дугаймында коммунистиг партия-биле Совет чазак хүн бүрү сагыш салып турар. 1976—1980 чылдарда шинти шөлү 550 млн. дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын туразыр. Беш чыл планының чылдарында 50 ажыг миллион кижи чуртталга байдалдарын экижидип алыр. Чуртталга тудуушун шынарынче, квартираларны планнаттынче болгаш ышкыг болдурарынче, чуртталга бажыңнарының шинтики база дамтыкы хаастагларынче улуг кичээнгейни салыр. Чаа чангыс аай төлевилелдер ёзугаар беш чылдың төнчүзүнге чедир күрүне болгаш кооператив бажыңнарының 60 хуузун тудар. Хоорайларны болгаш суурларны чаагайжыдар, чуртталга фондузун гөчүдөр, суг дамчыдылгазының четкизин болгаш өске-даа коммуникацияларны калбартыр дыка улуг хемчээлдиг ажылдарны күүседиривиң төлевилүүн.

Чонуң кадыын камгалаары социал программада чугуза-черни эккеп турар. Эмнелгелерни, поликлиникаларны, профилакторийлерни болгаш өске-даа эмнелге албан черлерин тудуп турган, кадык камгалалының материал-техниктиг базазын быжыглаарын планда көрүп турар. Чаа болгаш ажылдап турар эмнелге албан черлерин эртемниг болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин ажыглап тургаш, амгы үениң медицина дериглери-биле чепсеглер. Беш чылдың төнчүзүнге чедир эмнелге оруннарының саны 3,3 миллион кедер. 1980 чылда сөөлүү эмнелге оруннары-биле хандырылгазы 10 мун чурттакчыга оналаштыр алырга 123 орун болуп. Эмнелге албан черлериниге медицина хандырылгазының шынары белиир болгаш күш-ажылды эогаништазары экижир. Чонуң дарыйын өөскүдүп, ажылдакчыларның ажыл-ижи, амыдырал-чурттал хевирлери сайзырап, культурлуг, эртемниг, техниктиг дээш-биле хөгжүп турар. Ажылдакчы чонга үнелиг хөлүг-дүрүмнүг, ажыл-ижинге, амыдырал-чуртталга, өөренип-сайзырааш-ка

ДЕПУТАТ Н. К. БАЙБАКОВТУҢ ИЛЕТКЕЛИНИҢ ТӨНЧҮЗҮ

(Эгээн 1-ги, 2-ги арыннарза).

Капитал тудут планын бүтүү коргузуглер талазы-биле чайгылыш чок күүсеглиг бен чылга шинтиримнег ужур-дузалыг болуп турарын база катан демгелээри чугула. Бо бен чылдың баштайгы чылында капитал тудугунуң байдалын анализтеп коорге, капитал тудут планны күүсеглиг турарында, аланның кол фондуларын болгаш бүдүрүлге күүсеглерин ажыглалга киирип турарында хожудаашкынныр барын илерен турар. ССРЭ-ниң министерствозары болгаш ведомстволары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери бен чылдың баштайгы чылында ажыглалга киирер объектилериниң тудуун дүргеп зоозарының хемчеглерин алыр. 1977 чылдың ажыглалга киирер тудугларынга эргежок чугула белеткелги боттандырар болгаш ажыглаарны калбартыр. 1978 болгаш оон дараазыдагы чылдарда ажыглалга киирер күүсеглерни ажыглаттырынга магадыланды тургузар ужурлуг.

Бүдүрүкчү күштерни таарыштыр тургузары болгаш эвилелдешкен республикаларның ажыл-агыйын хөгжүдери

Эштер депутаттар!

Онгу бен чыл болза бүгү эвилелдешкен республикаларның улус болгаш чүрттүң экономиктиг районнарының улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге, ленинги национал политиканы амыдыралга боттандырарынга чаа үе-чада боон турар болгай. «Бистиң бен чылывыс—бо дээрге, экономика дылынче оъуулдуруп чугаалаарга, улустарның найыралының ленинчи политиказы-дыр» деп СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев чечен-мергеин-биле чугаалаан болгай.

Республика болгаш район бүрүзүнүң байлаглыг барымдаалап, бүдүрүлгениң структуразын сайгырлангайкыдарын, комплекстиг хөгжүдерин болгаш специализастаарын планда коруп турар. Ол чорук эвилелдешкен республикаларның эрге-ажыктарын чүрттүң ниити эрге-ажыы-биле дүүштүрер, ниити күрүне соруглаглыг шинтирлээринге республика бүрүзүнүң кииреп үлүүн бедидер аргазы берип турар. Кол утланышкынныңарга дүүштүр, ажыл-агый саарылгазынга олалга-энергетика болгаш минерал-чиг-эт курлаавыдарының эң ажыктыг хевирлерин хаара тудар, талазы-биле үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының чугула хевирлерин бүдүрер талазы-биле планнарны эвилелдешкен республика бүрүзүүре бээр.

Эвилелдешкен республикалар талазы-биле үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өөлүдези мындыг апрыышкы:

продукциянның өөлүдези

Республиканың деңнээшкинде бүгү үлетпүр (1975 чылга болаарга 1980 чылда хуу-биле алырга)	Көдээ ажыл-агый (1971—1976 чылдарга болаарга 1976—1980 чылдарда. чыл саныңда-ла өртүмва-биле бүдүрери)
РСФСР	136	116
Украин ССР	133	113
Белорусь ССР	143	112
Узбек ССР	136	122
Казах ССР	140	115
Грузин ССР	141	129
Азербайджан ССР	139	121
Литва ССР	132	111
Молдав ССР	147	137
Латвий ССР	127	116
Кыргыз ССР	137	113
Таджик ССР	139	115
Армян ССР	146	124
Туркмен ССР	130	119
Эстон ССР	126	117

Бен чылдың бир оңзагай түүлү болза чүрттүң чөөн талаккы районнарының бүдүрүкчү күштерин улам дүргеп хөгжүдери, ажыл-агый саарылгазының оон байлаң бойдус курлавырларын калбаа-биле хаара тудары болур. Эрткен бен чылдарда до чөрлерге боттуг чедиишкиннерни чедип алган.

Онгу бен чылда Чөөн түкке одаага, алюминий тывыжының бүгү өзүлдезин алырын, электри энергиязы ажыдап кылырын, тудуг ыяжы соортүрүн дыка көвүдедирин планнап турар. Ол чорук энергиязы хөйүг хереглээр бүдүрүлгени, ыяш ажыдап кылыр үлетпүрүнү дүргеп темп-биле хөгжүдер арганы бээр. Ынчангаш чөөн талаккы районнар Сибирь, Ыраккы Чөөн түк, Казахстан, Ортаа Азия үлетпүрүнүң чугула адырларының, түңүп-даа мурнунда энергияны хөйүг хереглээринге чаа-чаа районнары апаар.

Бүдүрүкчү күштерни организастаарының деңгилгелиг аргазы болур девискээр аайы-биле бүдүрүлге комплекстерин калбаа-биле пептередирин планда корген. Бо хевириниң бүтү-ле ажыктыг аргаларын долузу-биле ажыглаар чүве төлээде, бодунуң бүдүрүлгези комплекстиг составында кирип турар министерстволар болгаш ведомстволар, ол ышкаш тудуг министерстволары боттарының ажыктыг таарыштырылгазын болгаш чоңгээрежилгезин экижидери, тудуг херээн чорударынга, комплексте кирип турар объектилерни ажыглалга кииреринге болгаш шинчээдин алырынга үгаанчарышлыг болуруң хандырары эргежок чугула. Ынчангаш эвилелдешкен республикаларның планнарында тудуг базазының быжыглаарыңче, автомобиль оруктарын болгаш склад бажыңнарын, бүдүрүлге болгаш социал структураның оске-даа объектилерин тударынче улуг кичээнгейни үгландырган.

Кара болгаш өңгүр металлургиянын, энергетиканың, нефть ажылдап кылырының болгаш нефтихимиянын, чиик үлетпүрүнүң, тудуг материалдары бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелериниң, геология-шинчилел ажыллары чорударының объектилерин социалистиг чүрттарының девискээринге тударынга дузалы Совет Эвилели бодунуң талазыңдан көрүзер.

Азиянын, Африкавың болгаш Латин Америкавың хөгжүп орар чүрттары-биле даштыкы экономиктиг харылзааларны Совет Эвилелиниң калбартаан турарын коруп турар. Ол чүрттар-биле кадыг ажыллажылга үеляпе дээш эргенин, ботболдунун эрге-ажыктарын хүндүлеп, ырлыг-ёзулал чок ботболдунга ажыктыг чоруктуу кылырының принциптерин чайгылыш чок боттандырар апаар. Совет Эвилели мурнундары чылдардаазы-биле бир домей, бо күрүнелерге түңүп-даа мурнунда экономиканың янзы-бүрү адыраларыга, ол ышкаш национал үлетпүрүң тургузарынга болгаш хөгжүдерингe, геология-шинчилел болгаш ирригация ажылларын чорударынга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаарынга, транспорт, кадык камгалал, чырыдыышкын, культура объектилерин тударынга, национал кадрларны белеткээрингe техниктиг дузаны көргүзер. Совет Эвилели хөгжүп турар чүрттарның даштыкыже үндүр садар чаңчыл апаргандыр. Ол чүрттар-биле чаңчыл болган садыг харылзааларында ажыглаттырынга, эгидилгелиг дугуржулгаларның үнделеннге кадыг ажылдажылганы база уламчылаар. Ындыг дугуржулгалар-биле дүүштүр минерадтыг чеминнидилгелер, кызымал волокнолар болгаш чамдык оске-даа химиктиг продукцияны бүдүрер тейлээш-биле бүдүрүлге чергелерни, металлургия комбинадын, дой-довурак заводун болгаш өскелерни-даа тудар.

Экономиктиг даштыкы харылзааларны калбартыры совет экономиказының хөгжүдеринге чугула ужур-дузалыг болуп турар болгаш бистиң тайбың политиказыстың база деңгеенниң дүүжүүрүүр чорууң чамыржыдырарының чугула факторларының бирээзи болуур.

1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында

Эштер депутаттар! СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алдынган чүрттүң социал-экономиктиг хөгжүдезинин онгу бен чылда ондур үлүг программазы совет кижилериң күш-ажылчы чаа кодургуушкуун болдурган. 1976 чылдың 9 айларының иштинде улус ажыл-агыйының ажылдарының түңнелдериниң коргускени-биле алырга, бен чылдың баштайгы чылының планының код опаалдалары күүсеттинер болгаш ажыр күүсеттинер, 9 айларның иштинде үлетпүр үлаадан ажыр 4,5 млрд. ажыг рубльден продукциязын саарган. Тараазы, хөвеенге, чигир свёклазын, шайны болгаш ыяш кап оске-даа продуктуларны бүдүрер талазы-биле экө түңнелдерни көдээ ажыл-агыйда чедип алган. Кедээниң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннери СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга улус үрелелди алган. Үлетпүрүнүң чаа бүдүрүлге чергелери болган ажылдап турар бүдүрүлге чергелериниң чаа күүсеглерни ажыглалга киирген. Улустуң амыдырал деңнелин улам шинай бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырын келген. Эртем-техниктиг деңгилгелиг дүргедедир, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын остүрер талазы-биле хөй чүүлдерни кылган.

Кыңчалзажок бен чылдың баштайгы чылының ниитизиниң-биле эки түңнелдериден аңгыда шинтиргелеттинмээн айтырыгларны болгаш бергелерни көрбейн барбас үүнүүр бис. Бо чылын үлетпүрүнүң өзөөн каш адырлары продукциянын номенклатуразының болгаш ассортиментизинин талазы-биле, керээлер база чагыглар бүүгаар оңу садарының планын күүсеппес. Бүдүрүлге күүсеглерни ажыглалга киирер талазы-биле опаалдаар долузу-биле күүсеттинмейн келген. Чамдык министерстволар бүдүрүлгениң ажыктыын белидер болгаш ажыл-агыйны ажыл-чорудулганың шынарын экижидер талазы-биле ажылды ам-даа оожум сайгырангайкыдын турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтирлериниң негеп турары ышкаш, айыттынган четпестерни дүргеп чайгаарны эргежок чугула.

1976 чылдың планының күүседелгиниң үезинде чедип алдынган түңнелдер 1977 чылдың болгаш ниитизи-биле бен чыл планын чедиишкинниг күүсегдиринге эргежок чугула байдалдарны тургускан.

1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планы оңгу бен чылдың чарыгбас керээ болуур. Бо чыл — Октябрьдың социалистиг Улуг революциязының алдан чыл болуур чылы—совет экономиканың чаа күүсүлүг кодургуушкуңу-биле демдегаститтинер.

Материалдыг бүдүрүлгениң адырларының өзөөн улуг өөлүдезинин үндезинниге чүрттүң национал орулгазы 1977 чылда 1076 чылга деңнээре 15,5 млрд. рубльге, азы 4,4 хуу өзөр. Үлетпүр продукциязының хемчээли барык 30 млрд. рубль, азы 5,6 хуу өзөр.

Кодээ ажыл-агыйга тракторларны, тараа ажаан алыр комбайннарны, чүүк автомобильдерни, минерадтыг чеминнидилгелерни чорудуп бээри көвүдүүр. Көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкынарны ажылдарның бүтү комплексининг талазы-биле 32,7 млрд. рубль болуур.

Транспорттуң бүгү хевирлерин улам шинай хөгжүдерин бап удур коруп турар. Демир-орук транспортунга ниитги оруктарны чаа шугумнарын ажыглалга киирер, демир-оруктарны электрификастаарын үргүлүлээр, а ол ышкаш оларның эрттирер аргалыын күштедирер талазы-биле оске-даа хемчеглерни боттандырып турар.

Акшаландырылганың бүгү-ле үнер дестрининг талазы-биле улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге киирер капитал салыышкынларының хемчээли 1977 чылда 121,5 млрд. рубль болуур азы бо чылга деңнээре, 3,6 хуу үлгадыр.

Совет улустуң амыдыралының деңнелин улам шинай кодүрериниң талазы-биле хемчеглерни 1977 чылдың аларыңда бап удур коргеш, Чөөнүүн кижин сыныра опаалтыр хереқ ырлыыда боттуг оруулгаларның пемелде оъуулези 3,6 хуу болуур, ол болза оңгу бен чылда оруулгаларның оъуулезинниң чылда орткан темпилериңге дүүжүүн турар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазын 228 млрд. рубль хемчээлинге толевиизин азы 4,8 хуу өзөр. Чөнгө коргүүн үүрүг ачы-дуза чедирилгезинин хемчээлдери калбарар.

Бүдүрүлгө кавышылга эвес ажылдакчыларның шалыныңы база ажыл толевииниң бедиишкини келир чылын үргүлүлээр. Бүдүрүлге адырларында күш-ажылдың байдалдары ажыктарга болгаш хоралыг болуп турар черлерде турар ажылдакчыларның ажыл толевиинги сайгырангайкыдарынга онза кичээнгейни салыр. Үлетпүрүнүү дыка хөй адырларына дүүжеки үеде ажылдааны дээш пемелде, толевиизер үлгадыр. Европа оңгу үүтүнүү чамдык районнарының ажылдакчыларының шалыныын талазы-биле чинеделер калбарар. Од хемчеглерни барымдаалап алырга, улус ажыл-агыйының ниитизин-биле ажылчыларның болгаш азбан-хаакчыларның айда-өртүмаж ажыл толевиин 1977 чылда чиижек-биле 155 рубль болур.

Чүрттелга бажыңнарының, школаларның, эмнелгелерниң болгаш культура-амыдырал хереглеливиг оске-даа объектилериниң тудуушкунун 1977 чылда улуг масштабтарга боттандырып чорудар апаар. Ниитги шөлү 112,1 млн. дөрбелчин метр чүрттелга бажыңдарын тудуп тургузар деп турар. 10 млн. ажыг кижи чагаажыдыг кыштап чаа квартираларга алыр болгаш чүрттелга байдалдарын эжиждер.

Эштер депутаттар! Чаа бен чыл планын амыдыралга боттандырар чорук Совет Эвилелиниң делегей түрүттарының улам-на улуу-биле бижыттырыңга чедирер, сайгырангай каапиталистиг чүрттар-биле болгаш хамыктаң мүрүүлда АКШ-биле экономиктиг чаргыжка удам шинайы чедиишкиннерни чедип алырының аргазын бүрске бээр. Бен чыл планын күүсеттевининг түңнелинде, 1980 чылда ССРЭ-ниң национал орулгазы 1975 чылда турган национал орулгазының деңнели-биле деңнээре, бен чылдың эгээнде турган 67 хуунга удур чиижек-биле 85 хуу болуур, үлетпүр продукциязының хемчээли ол-ла дараалакка-биле 80 болгаш 109 хуу, көдээ ажыл-агыйның продукциязы—чиижек-биле 85 болгаш 100 хуу болуур.

Силерге көөрү-биле киирген 1976—1980 чылдарның бен чыл планы болгаш 1977 чылдың планы иүкеиишкининг, ынчалза-даа хөрек кырында күүсеттинер боттуг болуп турар. Оларны күүседирер планнаашкынны болгаш ажыл-агыйның чорудулганың ажыын эрттирер аргаларга удам шинай сайгырангайкыдарын, улус ажыл-агыйының бүтү-ле звеноларынга ажылдың шынарын бедидерин нетеп турар. Од бөлүк партаның экономиктиг политиказының кол уланышкынныңарының бирээзи болуур.

Партияның XXV съездизиниң шинтирлериниң болдургаш социалистиг чаргыштың күүсүлүг кодургуушкуну үткүнтүр планнардан тодаргайы-биле илерен турар. Бүгү-ле үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуглараа, колхозтарга болган совхозтарга бистиң чүрттувустуң ажылчы, чоннарың күш-ажылдың бүдүрүкчүүнүң бүгү хемчеглерни-биле өстүрери, материал база сан курлавырларын кампаары, продукциянның планының ондаалдарын чедиишкинниг күүседелгиниң база культуразын ажыглаттырынга, эртемниг база культуразын ажырлеливиг ажылдың талазы-биле Казахстанга кыдыынан бүгү күүсеттер бүгү совет улустуң бүгү чедиишкиннери-биле, чедип алган күүседелги-биле бир домей. Силерниң ажыларыңар-биле холбашкан деп бүзүредим-биле чугаалап болуур мен, Леонид Ильич. Төрөл чүрттүң бедик шаңналын ап тура, оңу мен онаалап чугаалаксай-дыр мен.

Түңнелинде Силерге, эргим Леонид Ильич, Политбюроның эргим кежигүнүзе силерни партияның онаалдаларын ак сеткилдиг күүседелдээш, улуг совет чонуска ыыш-ыы бараан болур дээш мендең хамаарыкшыр бүгү үүгедерни кылырымны бүзүреттим.

Силерге улуу-биле четтирдим.

* * *

Төрөөн чүрттүң бедик шаңналы-биле эш Д. А. Кунаевке Коммунистиг партияның болган Совет күрүнениң удурткулары чүректин ханыындан байыр чедиргеннер. Олар аңаа экин кадыкшылгы, бистиң чүрттувуска коммунистиг ынтилелдиң түргузар дээш улам шинай үре-түңнелдиг ажыл-чорудулганы күзээнер.

(СЭТА).

ШЫН

ССРЭ-ниң даштыкы экономиктиг харылзааларының хөгжүлдези

Кара болгаш өңгүр металлургиянын, энергетиканың, нефть ажылдап кылырының болгаш нефтихимиянын, чиик үлетпүрүнүң, тудуг материалдары бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелериниң, геология-шинчилел ажыллары чорударының объектилерин социалистиг чүрттарының девискээринге тударынга дузаны Совет Эвилели бодунуң талазыңдан көргүзер.

Азиянын, Африкавың болгаш Латин Америкавың хөгжүп орар чүрттары-биле даштыкы экономиктиг харылзааларны Совет Эвилелиниң калбартаан турарын коруп турар. Ол чүрттар-биле кадыг ажыллажылга үеляпе дээш эргенин, ботболдунун эрге-ажыктарын хүндүлеп, ырлыг-ёзулал чок ботболдунга ажыктыг чоруктуу кылырының принциптерин чайгылыш чок боттандырар апаар. Совет Эвилели мурнундары чылдардаазы-биле бир домей, бо күрүнелерге түңүп-даа мурнунда экономиканың янзы-бүрү адыраларыга, ол ышкаш национал үлетпүрүң тургузарынга болгаш хөгжүдерингe, геология-шинчилел болгаш ирригация ажылларын чорударынга, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин организастаарынга, транспорт, кадык камгалал, чырыдыышкын, культура объектилерин тударынга, национал кадрларны белеткээрингe техниктиг дузаны көргүзер. Совет Эвилели хөгжүп турар чүрттарның даштыкыже үндүр садар чаңчыл апаргандыр. Ол чүрттар-биле чаңчыл болган садыг харылзааларында ажыглаттырынга, эгидилгелиг дугуржулгаларның үнделеннге кадыг ажылдажылганы база уламчылаар. Ындыг дугуржулгалар-биле дүүштүр минерадтыг чеминнидилгелер, кызымал волокнолар болгаш чамдык оске-даа химиктиг продукцияны бүдүрер тейлээш-биле бүдүрүлге чергелерни, металлургия комбинадын, дой-довурак заводун болгаш өскелерни-даа тудар.

Экономиктиг даштыкы харылзааларны калбартыры совет экономиказының хөгжүдеринге чугула ужур-дузалыг болуп турар болгаш бистиң тайбың политиказыстың база деңгеенниң дүүжүүрүүр чорууң чамыржыдырарының чугула факторларының бирээзи болуур.

Бүдүрүкчү күштерни таарыштыр тургузары болгаш эвилелдешкен республикаларның ажыл-агыйын хөгжүдери

Эштер депутаттар!

Онгу бен чыл болза бүгү эвилелдешкен республикаларның улус болгаш чүрттүң экономиктиг районнарының улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге, ленинги национал политиканы амыдыралга боттандырарынга чаа үе-чада боон турар болгай. «Бистиң бен чылывыс—бо дээрге, экономика дылынче оъуулдуруп чугаалаарга, улустарның найыралының ленинчи политиказы-дыр» деп СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев чечен-мергеин-биле чугаалаан болгай.

Республика болгаш район бүрүзүнүң байлаглыг барымдаалап, бүдүрүлгениң структуразын сайгырангайкыдарын, комплекстиг хөгжүдерин болгаш специализастаарын планда коруп турар. Ол чорук эвилелдешкен республикаларның эрге-ажыктарын чүрттүң ниити эрге-ажыы-биле дүүштүрер, ниити күрүне соруглаглыг шинтирлээринге республика бүрүзүнүң кииреп үлүүн бедидер аргазы берип турар. Кол утланышкынныңарга дүүштүр, ажыл-агый саарылгазының олалга-энергетика болгаш минерал-чиг-эт курлаавыдарының эң ажыктыг хевирлерин хаара тудар, талазы-биле үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының чугула хевирлерин бүдүрер талазы-биле планнарны эвилелдешкен республика бүрүзүүре бээр.

Эвилелдешкен республикалар талазы-биле үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өөлүдези мындыг апрыышкы:

продукциянның өөлүдези

Республиканың деңнээшкинде бүгү үлетпүр (1975 чылга болаарга 1980 чылда хуу-биле алырга)	Көдээ ажыл-агый (1971—1976 чылдарга болаарга 1976—1980 чылдарда. чыл саныңда-ла өртүмва-биле бүдүрери)
РСФСР	136	116
Украин ССР	133	113
Белорусь ССР	143	112
Узбек ССР	136	122
Казах ССР	140	115
Грузин ССР	141	129
Азербайджан ССР	139	121
Литва ССР	132	111
Молдав ССР	147	137
Латвий ССР	127	116
Кыргыз ССР	137	113
Таджик ССР	139	115
Армян ССР	146	124
Туркмен ССР	130	119
Эстон ССР	126	117

Бен чылдың бир оңзагай түүлү болза чүрттүң чөөн талаккы районнарының бүдүрүкчү күштерин улам дүргеп хөгжүдери, ажыл-агый саарылгазының оон байлаң бойдус курлавырларын калбаа-биле хаара тудары болур. Эрткен бен чылдарда до чөрлерге боттуг чедиишкиннерни чедип алган.

Онгу бен чылда Чөөн түкке одаага, алюминий тывыжының бүгү өзүлдезин алырын, электри энергиязы ажыдап кылырын, тудуг ыяжы соортүрүн дыка көвүдедирин планнап турар. Ол чорук энергиязы хөйүг хереглээр бүдүрүлгени, ыяш ажыдап кылыр үлетпүрүнү дүргеп темп-биле хөгжүдер арганы бээр. Ынчангаш чөөн талаккы районнар Сибирь, Ыраккы Чөөн түк, Казахстан, Ортаа Азия үлетпүрүнүң чугула адырларының, түңүп-даа мурнунда энергияны хөйүг хереглээринге чаа-чаа районнары апаар.

Бүдүрүкчү күштерни организастаарының деңгилгелиг аргазы болур девискээр аайы-биле бүдүрүлге комплекстерин калбаа-биле пептередирин планда корген. Бо хевириниң бүтү-ле ажыктыг аргаларын долузу-биле ажыглаар чүве төлээде, бодунуң бүдүрүлгези комплекстиг составында кирип турар министерстволар болгаш ведомстволар, ол ышкаш тудуг министерстволары боттарының ажыктыг таарыштырылгазын болгаш чоңгээрежилгезин экижидери, тудуг херээн чорударынга, комплексте кирип турар объектилерни ажыглалга кииреринге болгаш шинчээдин алырынга үгаанчарышлыг болуруң хандырары эргежок чугула. Ынчангаш эвилелдешкен республикаларның планнарында тудуг базазының быжыглаарыңче, автомобиль оруктарын болгаш склад бажыңнарын, бүдүрүлге болгаш социал структураның оске-даа объектилерин тударынче улуг кичээнгейни үгландырган.

Кара болгаш өңгүр металлургиянын, энергетиканың, нефть ажылдап кылырының болгаш нефтихимиянын, чиик үлетпүрүнүң, тудуг материалдары бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелериниң, геология-шинчилел ажыллары чорударының объектилерин социалистиг чүрттарының девискээринге тударынга дузаны Совет Эвилели бодунуң талазыңдан көргүзер.

Азиянын, Африкавың болгаш Латин Америкавың хөгжүп орар чүрттары-биле даштыкы экономиктиг харылзааларны Совет Эвилелиниң калбартаан турарын коруп турар. Ол чүрттар-биле кадыг ажыллажылга үеляпе дээш эргенин, ботболдунун эрге-ажыктарын хүндүлеп, ырлыг-ёзулал чок ботболдунга ажыктыг чоруктуу кылырының принциптерин чайгылыш чок боттандырар апаар. Совет Эвилели мурнундары чылдардаазы-биле бир домей, бо күрүнелерге түңүп-даа мурнунда экономиканың янзы-бүрү адыраларыга, ол ышкаш национал үлетпүрүң тургузарынга болгаш хөгжүдерингe, геология-шинчилел болгаш ирригация ажылларын чорударынга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаарынга, транспорт, кадык камгалал, чырыдыышкын, культура объектилерин тударынга, национал кадрларны белеткээрингe техниктиг дузаны көргүзер. Совет Эвилели хөгжүп турар чүрттарның даштыкыже үндүр садар чаңчыл апаргандыр. Ол чүрттар-биле чаңчыл болган садыг харылзааларында ажыглаттырынга, эгидилгелиг дугуржулгаларның үнделеннге кадыг ажылдажылганы база уламчылаар. Ындыг дугуржулгалар-биле дүүштүр минерадтыг чеминнидилгелер, кызымал волокнолар болгаш чамдык оске-даа химиктиг продукцияны бүдүрер тейлээш-биле бүдүрүлге чергелерни, металлургия комбинадын, дой-довурак заводун болгаш өскелерни-даа тудар.

Экономиктиг даштыкы харылзааларны калбартыры совет экономиказының хөгжүдеринге чугула ужур-дузалыг болуп турар болгаш бистиң тайбың политиказыстың база деңгеенниң дүүжүүрүүр чорууң чамыржыдырарының чугула факторларының бирээзи болуур.

ЭШ Д. А. КУНАЕВКЕ ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

Октябрь 27-де Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш Д. А. Кунаевке Ленин орденин база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының «Кадыр болгаш Маска» ийиги алдын медалын тывыскан.

Ол бедик шаңналды көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерининг талазы-биле партияның XXV съездизиниң шинтирлерини чедиишкининг күүседиринге республиканың база 1976 чылда күрүнеге тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын садар талазы-биле социалистиг бедиткен хүлээлгелерини чедиишкининг күүседиринге республиканың коммунистерини болгаш бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаарынга улус ачы-хавыяанар дээш, Силерни ол шаңналдар-биле шаңнаан болгай, эргим Динмухамед Ахмедович.

Чүрттүң амыдыралының оске-даа эң чугула айтырыгларын-биле чергелештир, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин перспективаларынга СЭКП ТК-ның чүгле чаа болуп эрткен Пленуму канчаар-даа ажок улуг кичээнгейни салган. Дүүн Пленумну хаан Политбюро кежигүзү, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары Динмухамед Ахмедович Кунаевке Ленин орденин болгаш «Кадыр болгаш Маска» деп ийиги алдын медалды улуг сеткил ханыышкыны-биле боогун тыпсып турар-дыр бис.

Партияның Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет Чазакстың Министрлер Чөвүлелиниң, бо залда бүгү чыгыын келтеринерин омуязоодин бистиң эскиниске болгаш онгүвүске Төрөөн чүрттүң бедик шаңналдары-биле чүректең ханыышкын ыяш байырны чедиирини чөпшээрен көрүзер.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтирлерин амыдыралга чедиишкининг боттанырарынче, күрүнеге тараа болгаш чер база мал ажылының оске-даа продуктуларын садарының талазы-биле бедик социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге республиканың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаарынга улус ачы-хавыяанар дээш, Силерни ол шаңналдар-биле шаңнаан болгай, эргим Динмухамед Ахмедович.

Чүрттүң амыдыралының оске-даа эң чугула айтырыгларын-биле чергелештир, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин перспективаларынга СЭКП ТК-ның чүгле чаа болуп эрткен Пленуму канчаар-даа ажок улуг кичээнгейни салган. Дүүн Пленумну хаан Политбюро кежигүзү, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары Динмухамед Ахмедович Кунаевке Ленин орденин болгаш «Кадыр болгаш Маска» деп ийиги алдын медалды улуг сеткил ханыышкыны-биле боогун тыпсып турар-дыр бис.

Партияның Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет Чазакстың Министрлер Чөвүлелиниң, бо залда бүгү чыгыын келтеринерин омуязоодин бистиң эскиниске болгаш онгүвүске Төрөөн чүрттүң бедик шаңналдары-биле чүректең ханыышкын ыяш байырны чедиирини чөпшээрен көрүзер.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтирлерин амыдыралга чедиишкининг боттанырарынче, күрүнеге тараа болгаш чер база мал ажылының оске-даа продуктуларын садарының талазы-биле бедик социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге республиканың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаарынга улус ачы-хавыяанар дээш, Силерни ол шаңналдар-биле шаңнаан болгай, эргим Динмухамед Ахмедович.

Чүрттүң амыдыралының оске-даа эң чугула айтырыгларын-биле чергелештир, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин перспективаларынга СЭКП ТК-ның чүгле чаа болуп эрткен Пленуму канчаар-даа ажок улуг кичээнгейни салган. Дүүн Пленумну хаан

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Эргим Динмухамед Ахмедович!

Эргим эштер!

СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүзү, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары Динмухамед Ахмедович Кунаевке Ленин орденин болгаш «Кадыр болгаш Маска» деп ийиги алдын медалды улуг сеткил ханыышкыны-биле боогун тыпсып турар-дыр бис.

Шаңналды тыпсын турда эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев, М. В. Зимянин, К. У. Черненко, Я. П. Рябов олар киринкен.

Залга Казах ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, Казахстанның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимов, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе база бар болган.

Шаңнал тыпсын тура эш Н. В. Подгорный чүве чугаалаан.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Эргим Динмухамед Ахмедович!

Эргим эштер!

СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүзү, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары эш Д. А. Кунаевке Ленин орденин база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының «Кадыр болгаш Маска» ийиги алдын медалын тывыскан.

Ол бедик шаңналды көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерининг талазы-биле партияның XXV съездизиниң шинтирлерини чедиишкининг күүседиринге республиканың база 1976 чылда күрүнеге тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын садар талазы-биле социалистиг бедиткен хүлээлгелерини чедиишкининг күүседиринге республиканың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаарынга улус ачы-хавыяанар дээш эш Д. А. Кунаевке тывыскан.

Шаңналды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев, М. В. Зимянин, К. У. Черненко, Я. П. Рябов олар киринкен.

Залга Казах ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, Казахстанның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимов, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе база бар болган.

Шаңнал тыпсын тура эш Н. В. Подгорный чүве чугаалаан.

Д. А. КУНАЕВТИҢ чугаазы

Эргим Леонид Ильич!

Эргим Виктор Николаевич!

Эргим эштер!

Мээң күш-ажылымга бедик үнелел дээш ТК-ның Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, Совет чазакка бодумчуң хаанының чөпшээрелгезинин ырлеп-дээш, Силерге бүүр-бүтүн сеткил-сагыштың ханыышкын күзеп тур бис, эргим Динмухамед Ахмедович.

Силерниң ачы-хавыяанарыңар улуу чигинииг чок, Динмухамед Ахмедович.

Эш Д. А. Кунаев харыы сөс чугаалаан.

Чаатай кадыкшылды, төрүүн читпес энергияны болгаш омак-сергек чорукту, бистиң ниити хөрөзүстиң — коммунизмниң тиилелеези дээш чаа улуг чедиишкиннерни Силерге сеткил-сагыштың ханыышкын күзеп тур бис, эргим Динмухамед Ахмедович.

Эш Д. А. Кунаев харыы сөс чугаалаан.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Профессионал революсчу, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарақтай амыдаҥчызы, совет гар үлетпүрүңүң эң улуг организаҥчылгарының биргээзи Г. К. Орджоникидзениң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чыл болган. Москвага октябрь 25-те СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунга болган байырыг хураяды он хүнге турасхаатҥан. Аҥаа хей-ниитиниң төлээлемчилери, партия болгаш совет амыдаҥчылар, партияның хөвүннарый, төвүүчү эртемденнер, Москваның будуруулуг черлериниң амыдчыннары киришкен.

Г. К. Орджоникидзениң амыдыралының, партия болгаш күрүне ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директорунуң биргы оралаҥчызы профессор П. А. Родионов кылган.

Улустуң аас-кежии дээш алдарлыг демиселичиниң дугайында сактыышкынмарын хөвүн коммунистер, революстуг демисел база ажыл талазы-биле Г. К. Орджоникидзениң нады амыдап чораан эштери чугаалаашкынар.

(СЭТА).

СОВЕТ ЭМНЕЛГЕДЕ МООЛДАР

Демурный эмчи Читаның медицина институдунуң неврология кафедразының эргелекчизи доцент Ю. А. Дамаевке бир аарыгның төвүгүзүн сунган. Доцент бижинти ажып, айыткан анализтерни көргеш. Моол Арат Республиканың Чойбалсан сумузунуң күрүне ажыл-агыйының директору Жигмит Бадемсет деп атты кайгап көргеш.

Ийиги палата. Ийи метр хире узун улуг маадыр орундан туруп келген. Эмчи хүүмзүрүп каан. В. И. Ленин аттыг эмнелгеже киргеринiң мурнунда Жигмит мөге-шыырак эвес турган.

— Ам кандыг-дыр силер?—деп, Ю. Дамаев айтырган.

— Ам аарыыр чер чок, каң-кадык болдум, ам чанар-ла — дээш, эмчиниң холун Жигмит дыҥзыг тутҥан.

— Уруглар салбырында Жаргалче барып болур бе?—деп, моол кижи айтырган.

— Ол салбыр эмнелгевиске, харын уруглар садигинге демейлежир. Үе-черге өөрүнүң аразында беш харлыг Жаргал Дамдин аззо моол ооп маңнап турар. Ол Моолда Чойбалсан хоорайдан аар ааралаак келген. Ам каң-кадык болганы ол. Оон билир өрүс сөзү чүгле «мама». Эмчилерге, сестраларга ол ол-ла сөзүн чугаалаар.

Жигмит оолду холунга недүргүлээн. Чигир болгаш яблоколар бергеш, удавас ачаң чедип иээр деп өөрүнчүг медээни дыҥнатҥан.

— Силерниң чуртуңарга дөрт удаа келдим. Үш катап аалчы болуп, а ам бо удаада ааралаш. Силерниң эмчилериңер кайгамчыктыг-дыр, мени дораан-на бут кырынга тургузуп каггы—деп, Жигмит Бадемсет чугаалаан.

— Аҥы-дуңмалышкы чурттан аарыг кижилерни ам-даа хүлээп алырынга белен бис. Бир эвес херек апарза, вертолет-даа, санитар машиназы-даа чоруварынга неэээде белен бис. Сөөлгү үеде чүгле бистиң эмнелгевиске безин чээрби хире моол хамаатылар аарыын эмнеткен.

(СЭТА).

КОЛХОЗТУҢ КОНТОРАЗЫНГА

Ажыл-агыйны башкарар колхозчу чонуң негелдезин хандырар талазы-биле кандыг айтырыг тургустунмас дээр. Ол бүгүнү чогуур ойүнде шын шиитпирлээри удуртукчу кижиден, оон арга-мергежилинден чугула хамаарыжыр.

Кызыл-Хая суурлуң төвүнде, еске тудуглардан онзагай көстүр, Эртенги салгынга кызыл тук кырында чайнаан конторага, ылаҥгыя даҥгаар эртен-ле орай келээ кижи черле үзүдбес. Октябрь ортаның бир эртенинде, аҥаа ажыл ааны-биле кире бердим.

«Мөген-Бүрен» колхозтуң баштаар черинiң даргазы С. К. Шыдыраа-биле амырменди солчуп таныштым. Ол хүн ажылга үнер автомашиналарның, оларны башкарар чоладачыларның даҥзызын кол механик кирип келди, тудуг бригадирлериниң, зоотехниктериниң тургускан айтырыглары хүннүң чугула негелдеринге база-ла дүүшкен болду. Ол бүгүнү Саая Кара-оолович биидиляг башкарын олурда көөрге, көренген-не чорду.

Эртенгиниң сес шак. Колхозчулар, ылаҥгыя малчыннар түс бүрү айтырыгларын тургузуп эгелээн. Оттуулар ыяш, малга чем сөөртүүдеп эгелээш, аал көжүреринге чедир хүннүң амыдыралчы негелделери-ле хөй. Чоруун чогутқан кижилер кабинеттен үнүп турда, дараазында эштер улажып турган...

Ажыл хүнү эгелээр мурнунуң эртенги шактарында шиитпирлээр айтырыглар шыпкарылган. Дарганың кабинединде чүгле удуртур ажылдакчылар, колхозтуң түскай эртемнигилери артып калган. Кышка белеткелге хамаарыштыр чамдык мал бригадирлериниң, зоотехниктериниң информацияларын дыҥнаан. Кажаалар септээр, чурталга базыңнары чыылгалаар ажылда, сиген, концентрат чемнер сөөртүлгезинде четнестерни дарый чайладырын дугуруушкан.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылында колхозтуң ажыл-агый көргүзүлгелерин Саая Кара-оловичиден сонуургадым.

— Мөген-бүренчилер бо чылын мурнуку кайы-дээ чылдан эки ажылдаан. Оон түннелийнде күрүнеге эът садарының 270 тонна планын хуусаа бетинде 273 тонна кылдыр, 25 тонна дүктүг орнунга 28,3 тонналы сатқан. Ол ышкаш 440 тонна мал чеми белеткээр сорулганы 460 тонна кылдыр күүсеткен.

Ажыл-херек бүрүзүн кижилер кылып будурер, оларның, материалдыг байлактың үнезилекчилери малчын чонуң ортузунга партийжи-организастыг болган масса-политиктиг ажылды калбарткан. Чаш мал камгалап алыр талазы-биле чарышка тийлекчи болган С. Б. Шыырапның үшкү хөй бригадазы 70 центнер дүк планын 73,5 центнер кылдыр күүсеткен. Малчыннардан Намзы Маазыр-оол, Иргит Хүлер-оол ышкаш мурнакчыларны база хөйну адап болур.

Ниитиниң малын хүр, төдүг, чылыг чыл ажырары—хүннүң чугула айтырыының биразы. Болдөө баштаар черн, партия организациязы амгы кичээнгейни олче угландырып турар.

А. ДОНГАК.

Акшарумованың алдын медалы

Москвачы Анна Акшарумова сөөлгээрлеттинген салгыгга болдуңуң чаңгыс чер чурттуг эжи Татьяна Затуловскаяны уткап, ниитиниң-биле 12 салыыг бооп, бирги черже үнүп, алдын медальды аҥыр аргалыг болган.

Тбилиси чурттуг Нина Александрия 11, а Нона Гаприндашвили, Людмила Зайцева, Людмила Саунина олар 10-10 салыыг.

Дүүн оң сөөлгү салыг болган. Бир эвес Нина Александрия Таллин чурттуг Татьяна Фоминаны удуртар, а Анна Акшарумова Лидия Муленокка (Запорожье) уттуруптар болза оларның саналары дениежи бээр. Горький чурттуг Зефирь Эшпайын москвачы Людмила Белавенцеви удар болза-ийиги черни эдээр, а Гаприндашвили, Зайцева, Саунина олар боттарының удурлашкычыларын удуп апса, үшкү черни үдежир.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

9.25—«Оныктериниң арын-шынчизи». Чогаалчы А. Алексин эрттирер.
10.10—Омскиниң күрүнениң орус улустуң ниити ырының концерти.
10.40—«Шылгалдалар үезинде». Документалдыг телефильм.
11.00—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!».
11.45—Уругларга фильм. «Элдепейлиг тывыш». Уран-чечен фильм.
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар класы. Эндишиль.
13.50—«Миллионнарның ленинчи университединде». «Чонның чаагай чорууң эжиндери — партияның экономиктиг политиказының сорулгазы».
14.20—«Чөрүү оолдарымыдаа» деп хөй сериялыг телефильмниң баштайгы коргүзүлгези. 2-ги сериязы.
15.35—«Хөгжүлтө» тиражы.
15.45—«Оныктериниң арын-шынчизи». Чогаалчы А. Алексин эрттирер.
16.30—Үрер хөлөкүм хереклеринiң оркестрлериниң концерти.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Артемьевтер». Телефильм.
17.45—Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радио дамчыдыкка комитединiң симфония оркестрiниң концерти.
18.25—«Булуттарга үүе базым». Ураа-чечен фильм.
18.45—Телемедээлер.
19.00—«Орус аңгалар». Улут улуска мультфильм.
19.10—«Халдып ор човаачы». Дамчыдыкта.
19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—«Апмактарның адресте-ри».
21.15—«Миллионнарның ленинчи университединде». «Чонның чаагай чорууң эжиндери — партияның экономиктиг политиказының сорулгазы».
21.45—«Чөрүү оолдарымыдаа» деп хөй сериялыг телефильмниң баштайгы коргүзүлгези. 2-ги сериязы.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Хадымыр ергеи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Курлаг чөрге шуурган» 9.05, 10.40, 14.00, 15.35, 17.10, «Эргим Робинзиум» 12.15, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдагдал кылыр эрге чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ээ, ковбойлар» 15.00, «Шүүргедекчи бомбардировщиктиң хрониказы» 16.50, «Авыралдыг ие» 18.40, 20.30 шактарда.

ССРЭ-ниң Күруне шаңналын тыпсырынга

УЖУДУУШКУННУҢ ЭКИ ТҮҢНЕЛДИИ ДЭЭШ

Москва область. Күш-ажылга шылгарангай чедишкиннери болгаш бүдүүлгениң ажыктыын бедидеринге курлавырларны дилеп тыварынга база ажыглаарынга эгелекчи чоруу дээш, Домодедовонуң ужар чүүл будуруулгезиниң ажылдакчылары М. В. Поваляев, Е. С. Стофорандов болгаш П. Д. Кудря оларны 1976 чылда эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Күруне шаңналын тыпсырынга киирген.

Корабль командири М. В. Поваляев—1 класстың ужудукчузу, чээрби беш чыл ажыг үениң дургузунда арбофлоттуң шугумнарынга ажылдап келген. Ол 14 муң шакта озал-ондак чок ужудуушкунун кылган. Ол оп-оң корабльдериниң командирлерин белеткээн. М. В. Поваляевтиң баштап турар экипажы тоску беш чыл планын Домодедовонуң ужар чүүл будуруулгезиниң бүгү экипаждарынга деткээн.

П. Д. Кудря—1 класстың штурманы, кезектиң партбюро секретарының оралакчызы, Е. С. Стофорандов—1 класстың бортрадизи, кезектиң партбюро секретары.

Олар ужудуушкун бүрүзүнүң озал-ондак чок болуруп база бедик экономиктиг үре-түңнелдиин чедип ажыры дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери болган. Ол эгелээшкинин Домодедовонуң ужар чүүл будуруулгезиниң бүгү экипаждары деткээн.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): штурман П. Кудря, корабль командири М. Поваляев, бортрадизи Е. Стофорандов.

В. ЗУФАРОВТУҢ фотозу.

Сезонга уткуштур

СЕТКИЛДИ ДОЮЛДУРАР ШИИ

Театрның көрүкчүлер залында кым-даа чок, сценада орус бөлүктүң артистери, режиссёр Виталий Скляриның удуртулгазы-биле делегей айтырыгларының талазы-биле сураглыг соьет журналист Генрих Боровикти ң «Буэнос-Айреске интервыю» деп шинзиин белеткеп тур.

— Шинииң кол маадыры Карлос Бланконуң бажыңыпта төрүттүнген хүнүн демделеп турар сценадан эгелээли. Ону кичээнгейлиг көрүнер— деп, режиссёр командылаап, сценаның бир кыдыында хынамчалыг көрүп ор...

Карлос Бланко (артист Георгий Шапин) уруу Дина-биле (артист Нина Бершанская) Чилите ханныг күрүне эргилдезинiң соонда төрүттүнген хүнүн демделеп турар. Комендант шагы. Үениң бергези нде. Ол-ла үеде хенертен эжик соктап келир. Петро деп аттыг аныяк кижи Сальвадор Альенденiң чазаанның үезинде министр турган, Карлос Бланконуң эки таныры аар балыглангаан Рохосту чедип алгаш кирип келир. Оларның-биле кады Рохостуң секретары, Карлос Бланконуң кадайы чоргаан Марта Бланко база келир. Олар доп-дораан чажырып каарын дилеп-даа, журналист Карлос Бланко шиитпир чок, девидеп турар. Ындыг-даа болза, ок-боону аныын кээрге ол чөпшээрежиптер. Удаваанда Карлос Бланконуң оглу Хосе-биле кады фашисчи бөлүктүң удуртукчузу Габриэль Фастос чедип келгеш, аҥаа турганнарны шуптузуп гудуп хоруудаар...

Белеткел катап-катап уламчылап-ла турар. Режиссер кайда бир чедир кылдынмаан черни эскерип каапп, артистерге сүмезин кадып, салган сорулгазын чедип алыры-биле хүн бүрү күжениишкиниг ажылдап-ла турар.

Делегейниң деппилгелиг кижилериниң чүрээнден мыравайн турар Чилинiң, оон чонунуң салым-чолунуң дугайында шин болганда кижи оны дораан-на сонуургал болган онза хандыкшыл-биле көрүп эгелээр. Шак билдиртпейн эрте берген. Режиссёр каш минута иштинде чапсар чарлаап. Оон-биле чугаалажы бердивис:

— Генрих Боровикти ң бо шинизин ССРЭ-ниң чогаалчыларының VI съездизинге сөөлгү үеде бижиттинген солуп, ханы уткалыг шиилерiниң одуруунга кирип турар чогаал деп санаан болгай. Ында чогум чүүң дугайын чугаалап турар ирги?

— Чилинiң, оон тайбыңга ышкышылдыг чонунуң салым-чолунуң дугайында чогаал болур «Буэнос-Айреске интервыю» деп шин чуртуң хой-хой театрларының репертуарында бо сезонда кирген —деп, Виталий Леонидович Скляр чугаалаап, чымчаар уламчылады. — Чилинiң чону фашистиг ёзу-чурум-биле кажан-даа эптежип шыдавас, шынныг херек чонның талазында деп ханы утка шиидe синишкен. Чогаалдың төвүнде хоочун журналист Карлос Бланконуң овур-хевири. Ол күрүне эргилдезинiң соонда фашизмниң ханныг үүлгединiң караа-биле көртеш, демократтыг күштериң талазынче кирер болгаш чуртунуң хосталгазы дээш демисежип эгелээр, чогаалда база бир кол черни аныяк коммунист Петронуң овур-хевири эдлеп турар. Ол хосталга дээш демиселдиң мурнуку одуруунда туржуп, фашизмни ширбий шаварынче бүгүдени кыптырып турар.

Тываның хөгжүм-шин театрының орус бөлүүнүң артистерин билир бис. Бо сезонда ол бөлүкке ажылдаарыбиле Кемеровонуң театр училищезиниң доозукчузу, Балтий флодунуң театрынга ажылдап турган артист Георгий Шапин, Ростовтуң уран чүүл училищезиниң доозукчузу, Курскиниң шин театрынга ажылдап турган Виктор Кузин, Тюменьниң театр студиязының доозукчузу, Благовещенскиге ажылдап турган артист Вадим Евтушенко ышкаш талантылыг аныяк актёрлар чедип келген болгаш чаа сезонну ажыдар шиилерде кол рольдарны ойнап турар.

— Силер бистиң театрывыста бо сезонның бүдүүзүнде ажылдап эгелеттиңер. Бодуңарның дугайында каш сөстен чугаалажыңарза ындыгыл?—деп, Виталий Леонидовичиден дилеттим.

— Мен Ленинградтың театр, музыка болгаш кинематография институдун доосказ мен. Орус бөлүктүң артистерибиле кады солуп шин чогаалдарын чонга бараалгадыр, чаа театрның репертуарынга кирер чогаалдарны белеткээр планныг мен...

Орус бөлүктүң артистери чаа сезонга белеткелди күжениишкинниг уламчылавышаан. Олар Генрих Боровиктиң «Буэнос-Айреске интервыю» деп шинзиинден ангыда Розовтуң «Дөрт дамды» деп чогаалдың сезон эгезинде көрүкчүлерге бараалгадыры-биле белеткеп турар.

Леонид ГОРЯНОВ.
(ПМА).

ӨРЕГЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Совет парлалга бистиң улуска аъш-чемниң, агазарның чугулазы ышкаш пегеттинер апарган. Чонның билиң, культуразы бедээн тудум, оларның чагыдыгазы улам ковудээрiн амыдырал бадыткаан. Келир чылдың парлалга чагыдылгаам, чурттуң бүгү черлериниде ышкаш, Чөөн-Хемчик районда база организастыг эгелээн.

Октябрьның эгезинге чедир районда 7342 экземпляр, оон иштинде 3576 журналдар чагыттынган, «Шын» солун 1180 ашкап. Чадаана хоорайда бүдүүлге, албан организацияның коллективтеринде байдалды мактап болур, ниитизинбиле 5137 экземпляр солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Район эмнелгезинде Анна Петрова, школа коллективинде Тулуш Алдын-кыс ышкаш хей-ниитиң парлалга тараныкчыларын демдеглээри өөрүнчүг.

«Октябрь 30 чылы» колхозта бижидилге база организастыг чоруун турар. Ниитизин-биле чагыттынган 816 экземпляр солуннардан «Шын»—197, төп солуннар болгаш журналдардан —122.

Бир эвес районуң шулту чердиңге чагыдылганы эки организастаан болза көргүзүг амтызындан ыракта дээре болур турган. Бижидилге эгелээнден бээр ай ажыг үе эрткен, а чагыткан парлалга энир чылдың деннелиниге хамаарыштырарга оон чүгле 35 хуузу кеткен.

Районнуң хой чонунут улут ажыл-агыйлары «Чыраа-Бажы» совхозта чүгле 400, а «Сүт-Хөл» совхозта 227 экземпляр солуннар болгаш журналдар чагыттынганы четпес. Ол совхозтарла партком секретарлары Г. Ч. Канчымыр-оол, В. Ш. Сат оларның парлалга бижидилгезиниче кошкаш кичээнгей салганын демдеглээр.

Төп солуннарны болгаш журналдарны бижидери ноябрьның 20-ге чедир үргүлчүлээр. Ол талазы-биле организастыг ажылды коллектив бүрүзүнге чорудар, ылаҥгыя ыраккы одарларда малчыннар бижидин четтикпейн артып калбас кылдыр ажылдаар. Почтачыларның, хей-ниитиң парлалга тарадыкчыларының ажылын эжиждер.

Өреге бүрүзү чагыдылгалыг, кижи бүрүзү бодунга хереглиг солун азы журналлыг турар кылдыр байдалды организастаары чугаза.

Н. МААДЫР-ООЛ.

ТУСКАЙ ШКОЛА

Найысылелдың Парк кудумчузунда 16 дугаарлыг ханалбяле деп калбак сонга шиилерiниг анаа эвес архитектуралыг бажың улустуң кичээнгейiн хаара туда бээр. Мында уругларның спортчу гимнастика талазы-биле тускай школазы бар. Бо школада чедиден 14 хар чедир 125 уруг, 132 ооп спортчу мергежилге өөренип турар. Оларның кижи бүрүзү бодунуң шилип алган спорт хевиринге мергежип, өөренирiнге бүгү таарымчалыг байдалды мында тургускан. Школада ооллардың база уругларның ийи улуг аалдарын чаа, олимпийжи конструкциялыг снарядтарының бүрүн комплексилээн, поролон маттар, хостуг мергежилдер кызырынга долу габариттиг хевистер, машиналарынга оруктар, видеомагнитофоннар-биле дерээн. Чымчак креслолалрлыг, телевизорларлыг дыштанар өрөөлдерлиг, делгем кылагар хавалыг душтарлыг, библиотека, кинозалдыг.

Бо болза найысыладың бир районунуң бичии хамаатыларының байлаа-дыр. Оларның чамдыкызы-биле таныштым. Он харлыг Лена Власова бо школада үш чыл өөренип турар. Оон ада-иезин уруу шымрак, кадык болуп, спортка хандыкпылдыг болурун күүсээрлер. Оңу Лена күүседип. бирги спортчу разрядчы болуп, мастерлерiниң программаларындан элээн элементилерни күүседип билир апаргаан. Он харлыг Боря Васильев—спорт мастерiниң кандидады.

Уруглар кижизидилгезиниң мергежилдиг, дуржулгалыг, уруглар бөлүүнүң тренери Игорь Журавлев дээш ышкаш кижилерге бүзүрээн. Ол 1940 чылда Ленинградтың күш-культура институдун доозун тура-ла гимнастика талазыбиле спорт мастери апаргаан. Ада-чурттуң Улуг дайынынга киришкеп, оон ээп келгеш, Журавлев башкы ажылче шилчээн. Оон кижизидип, өөреткен улустарының аразында 1952 чылдың Олимпиадазының тулган чемпиону Мария Гороховская, 1958 база 1962 чылдарның Олимпий оюннарының чемпиону — Лариса Латынина, делегей чемпиону, бежеп чылдарның Олимпий оюннарының болган чурттуң чемпиону Софья Муратова болгаш оскелер-даа бар. 1956 чылда Игорь Журавлев ССРЭ-ниң хереэженерiниң шилиндек командазының улуг тренери турган. Ол команда Мельбурига XIV Олимпиадага тергиин ойнаан. Чурттуң гимназистерiниң аразында бир дугаарында Журавлевка «ССРЭниң алдарлыг тренери» деп атты тывыскан.

Игорь Журавлев ам совет спорттуң номелде гвардизиин белеткеп турар. Школага беш чыл ажыдаан, 32 спорт мастерлерiн белеткээн. Оларның аразында чурттуң шилиндек командазынга кандидаттар Любовь Богданова биле Раиса Бичукина. Москвадың шилиндек командазының кежигүннери школачылар Лена Алексеотина, Марина Алябьева, Лена Сорокина болгаш оскелер-даа бар.

Ооллар бөлүүнүң улуг тренери Сергей Литвинов—ССРЭ-ниң тулган чемпиону, 1956 чылдың Олимпий оюннарының чемпиону, эң тергиин совет гимназистерiниң бирээзи Павел Столбовтуң кижизидикчизи. Сергей Литвиновка база «ССРЭ-ниң алдарлыг тренери» деп атты тывыскан. Школаның башкыларының аразында дөрт ССРЭ-ниң алдарлыг тренери, беш РСФСР-ниң алдарлыг тренери, он ажыг спорт мастерлери бар.

Аныяктарның күш-культура кижизидилгезинге олар бүгү күжүн, билиин, мергежилин харамнаныайн берип турарлар.

...Улуг чырык залга 14 шакта ээлчегiниг кичээлдер эгелээр. Хевис шугумун дургаар дөрткө уруглар чыскаалыптаан. Оларның эң-не улуу оң дөрт харлыг, оларның шуптузу кичээнгейлиг-биле Игорь Журавлевтуң шимчээшкин бүрүзүн көрүп турар. Хөлүг чараш музыка-биле баштай сула шимчээшкиннер-биле снарядтарга мергежилгелерни эгелээр.

Треперлер мында өөренип турар уругларның ниити бижиглер школазында өөредилге байдалын дектаамал сонуурган. (Багай өөредилгелерни моон дораан үндүрүптер) оларны шеверген, ажылгыр болурунга чаңчыктырып турар. Школаның салбыр бүрээзинде хана солуннарны үргүлчү үндүрүп, кино, театрларже коллективтиг барып, солун номнарны чугаалажып турар.

Леонид ГОРЯНОВ.
(ПМА).

Аңчылар кокпазында

Ирнангараның хар-биле ам-даа шупту дескн шыптынмаан тайгазында кышкы аннаыр сезону эгелээн. Братск болгаш Усть-Илим районнарындан өлүк-тывыш дээш 1300 аңчы аътталган. Ырак-узак, кадыр-берт черлерже аңчыларны вертолёт-биле чедирип турар.

Амгы аннаыр сезонунуң белеткелиниң үезинде Братскиниң аннаыр ажыл-агыйы хой түүлду кылган. Арга-эзим иштинде 30 хире чаа казанакты аңчыларга белеткеп тутқан. Эзим иштинде вертолёт хонар черлерни болгаш кокпа-оруктарны аштап ырыглаан. Аңнаар ырак-узак черлерде аъш-чем курлавырын чедиргилээп, харыызажыры-биле рацияларны тургускулаан.

Бо чылын Братскиниң тайгаларында тоорук болгаш аңнарга өскө-даа чемнитер аябек болган. Ындыг болганда киштиң-даа, диинниң-даа «дүжүдү» чаагай болур хире.

(СЭТА).

ТӨРЭЭН ТЫВАНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧЕРНИҢ ХАЙЫРАЛЫ

Горький аттыг кудумчуда Читаның политехниктиг институдунуң геология кафедразының эрги бажыңының чанында почта машиназы эртенин-не доктаар. Харылзаа ажылдакчылары шоолуг улуг эвес, аар хааржактарны бажыңче киирерлер. Минералдар музейиниң эргелекчизи М. С. Кириллова ол хааржактарны делгирге, бүстү бээр шил дег, кончуг камнап салгылаар. Ында долдур суккулап каан казар байлактар бар.

Читаже минералдарны, даг породаларын болгаш еске-даа казар байлактарны Совет Эвилелиниң бүгү-ле булуннарындан чорудуп турар. Институтуң коллекциязында казар бәйлактың он муң ажыг янзыбүрү хевирлери чыгдынган. Оларның хөй кезиги экспозицияже киргеп.

Ийи чыл безин четпээн бо музейде ам коллекцияларны системчидер ажыл чоруп турар.

(СЭТА).

Редакцияның адреси: индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдазының 2-31-75, харыысалгалы секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал кылдазының 2-37-13, культура кылдазының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдазының 2-21-47 үлетпүр кылдазының 2-22-64 чагаа кылдазының 2-41-27, информация база совет гурузут кылдыстериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат гын 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефойче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16332. ЧАГЫГ № 1784.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01426.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 255 (10240) | 1976 чылдың октябрь 29, пятница | 1925 чылда тудевилеттингеп | Өртээ 2 коп.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң тоску чыыжының бешки сессиязы

1977 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИНИҢ ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ 1975 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң сан министри депутат В. Ф. ГАРБУЗОВТУҢ илеткели

Бистин чуртувустун бүгү ниитилел-политиктиг болгаш ажыл-агый амыдыралы СЭКП-ниң XXV съездизиниң тоогүлүг шиитпирлерин болгаш экономиканы кодүрер, чонның чаагай чорууп бедидер, тайбыңы болгаш улустар арозында кады ажылдажылганы быжыглаар талазыбиле партилиң ленинчи угланышкынын амыдыралга чедиишкиннииг боттандырар дээш бүгү улустуң калбарган демиселиинии байдалдарында эртип турар деп, В. Ф. Гарбузов чугаалаан.

Съездиниң шиитпирлерин совет улустуң кайчаар-даа аажок улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы кодүрүүшкүн-биле үткүп хүлээп алган партияның угланышкынының шынчыл болгаш амыдыралчызын бүзүрелдиг бадыткап, партия болгаш чонун булулбас эвин, ажылчы чоннарның партия Топ Комитединиң, шынчы ленинчи, амгы үениң шылгарангай политиктиг ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары эш Леонид Ильич Брежневти башталыр ооң Политбюрозун долгандыр сырый каттыжыкпаның база катап көргүскен.

Партияның XXV съездизиниң хүлээп алганы социал-экономиктиг программаның амыдыралга боттанышкынын бистин чуртувусту чаа-чаа бедиктерже кодүрүп үндүрер. Онгу беш чылда ниитилел бүдүрүлгезиниң масштабтары көскүүг-биле улгадыр, улус ажыл-агыйының техниктиг деңнелиинге болгаш структуразынга шынар талазы-биле ханы чаартылгалар чедип алдынар болгаш совет кижилериин амыдыралының деңнели көскүүг-биле бедиир. Онгу беш чылдың эки темпилерлиг эгелээнии эртип турар чылдың планныг онаалдаларының күүселдези хереглеп турар.

Бо чылдың эрткен 9 айларының дургузунда пландан ажыр 4,5 млрд. ажыг рубльдин үлетпүр продукциязы сайгартынган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукциянын бот-үнезин чигедир болгаш үлетпүрге орулга алыр талазы-биле онаалдалар күүселдезиниң турар. Көдээ ажыл-агый чыл улут чедиишкиннериниң адаа-биле дооступ турар.

Совет кижилериин амыдыралының бүгү талаларын экижидер, оларның материалдыг чаагай чорууп бедидер дутаймда Коммунистиг партия докгаамал кичээнгейин салып турар. Бүдүрүлгеде ажылдан турар ортумак ажыл төлевирлиг кижилериин ажыл төлевириинин кудуку деңнелии бедидери, тариф ставкаларын болгаш шалыпын остүрери доозулган. 1976 чылдан эгелеп чуртту элээп хөй районнарыпга бүдүрүлге кавызынга хамаарышпас адырларга ажыл төлевирин остүрери эгелеор. Иниитилелдиң хереглеп, фондуларының өзүлдезиниге үндезилээп улус ооредилгези, кадык камгалалы улам шиидгы көгжүлдеии алган, пенсиялар, дузаламчы болгаш стипендия төлүүриие күрүне акшалаидырышкынны көвүдеткен. Бо чылын чонның кижи санынга онааштыр боттуг орулга 3,7 хуу өзер.

Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрериин көвүдеткеи болгаш ону садарын арбыдаткаиы чоннуң өзүп турар иегелделерии эки хандырар арганы берген. Үүрмектеп салар бараан саарылгазының хемчээли 1976 чылда 4,1 хуу өзер.

Партияның калбак социал программазының чарылбас болгаш тудуш чугула бир кезээ болза, бистин чуртувуста чурттаалга тудуун улуг масштабтарга чорудуп турары болур. Бо чылын 11 миллион ажыг кижи чурттаалга байдалдарын экижидер.

Улус ажыл-агый планының чедиишкиннииг күүселдезиниң, национал орулганың өзүлдезиниң база ол шыкаш немелде курлавырларыи мобилизастаар болгаш камналга чурумун боттандырар талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглериин күсели-биле Күрүне бюджединиң күүселдезээи боттанып турар. 1976 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджеди орулгалар талазы-биле 227,7 миллиард рубль түнге азы план 101 хуу кылдыр, а чарыгдалдар талазы-биле 224,6 миллиард рубль түнге азы план 99,7 хуу кылдыр күүселттинер. Орулгалар чарыгдалдардан 3,1 миллиард рубль хой болур.

1976 чылдың планныг онаалдалары кол көргүзүглер талазы-биле долдур болгаш ажыр күүселттинерии бо чылдың эрткен үезиидэ улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң түнелдерии бадытаап турар. Ол чорук онгу беш чылдың ийиги чылы—1977 чылда чаа чедиишкиннерии чедип алырынга эки байдалды тургузуп турар.

ССРЭ-ниң 1977 чылда бюджедин партияның XXV съездиниң тургускан соруглаларынга болгаш ниитилел хөгжүлдезиниң, коммунистиг тургузуушкуннуң база делегей харылзааларының амгы хөгжүлдезиниң теориязының болгаш практиказының колкол чугула айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы принципиалдыг айтыышкыннарынга дүүштүр ажылдап кылдынган. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чорууи бедидериичe болгаш улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга ажылдың шынарын экижидериичe планда болгаш бюджетте улуг кичээнгейии үглавыргап. СЭКП-ниң XXV съездиниң айтыкаиы бо соруглалар болза, партияның экономиктиг стратегиязының чарылбас кезээ болур болгаш бүгү совет улустуң чогаадыкчы күжениишкиннериниң кол утланыышкыннарын тодарадып турар.

СЭКП ТК-ның октябрь 26-да ажылын дооскан Пленуму 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планын болгаш 1977 чылдың улус ажыл-агый планын база бюджедин колдуунда үүлүдүр деп көргеи.

СЭКП ТК-ның Пленумунга кылган чугаазынга эш Л. И. Брежнев совет кижилериин эрткен үеиин дургузунда тургузукчу ажылдарының түнелдерин ханызы-биле аналиатаан, чурттун амгы үе-чададагы экономиктиг хөгжүлдезиниң үндезии айтырыгларының талазы-биле чугула түнелдерии кылган болгаш 1977 чылдың планын, бюджедин база онгу беш чылды чедиишкиннииг күүселдир, партияның XXV съездиниң шиитпирлерии боттандырар талазы-биле партия болгаш чоннуң ажыл-чорудулгазының тодаргай соруглаларын айыткан.

1977 чылда ССРЭ-ниң бюджеди улус ажыл-агыйының планынга, экономиканы болгаш культураны моон ынай хөгжүдериие, чоннуң чаагай чорууи экижидериие, чурттун камгалал күүзүзүн быжыглаарынга пегеттинер чугула курлавырларыи хөндырарынга дүүштүр тургустунган.

(Уланчызы 2-гн арында).

ТУРГУЗУУШКУННУҢ ӨНДҮР УЛУГ ПРОГРАММАЗЫ

Эвилел Соведининиң хуралы

Октябрьның 27-де 16 шак турда, палаталарның хуралдаар залынга ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Соведининиң баштайгы хуралы Эвилел Соведининиң Даргазы депутат А. П. Шитиковтун даргалаашкыны-биле ажыттынган.

Эштер Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кирилеико, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Г. В. Романов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев, Я. П. Рябов оларны депутаттар болгаш залчылар адыш часкаашкыны-биле үткаан.

Сессиялар аразында үеде мочаэн депутаттар Б. Е. Бутоманың, А. В. Георгиевтиң, А. А. Гречконуң, Ю. И. Дудининиң, Л. Д. Евдокимованың, В. В. Щербаковтуң туралаашкыларын сактып, сессияның киржикчилерии туруп ёаулаан.

Эвилел Соведи үнгевиериин орнунга соңгуткан депутаттарның бүрүн эргелерии мандат комиссиязының хынаанының дугайында мандат комиссиязының даргазының орлакчызы депутат А. И. Аксёновтуң илеткелии дыңнаан.

Эвилел Совединиң депутаттары — Харьков областың Харьков-Коминтерновск соңгулда округундан соңгуткан Ю. Ф. Косяктың, Краспоярск крайның Уирск соңгулда округундан соңгуткан Ф. А. Горшаковтуң, Москва хоорайның Киев соңгулда округундан соңгуткан А. П. Александровтуң, Алтай крайның Каменск соңгулда округундан соңгуткан А. И. Жукованың, Свердловск областың Ирбит соңгулда округундан соңгуткан М. В. Мошковцеванын, Грузин ССР-ниң Рустав соңгулда округундан соңгуткан Г. В. Колбинаның, Горький областың Кулебак соңгулда округундан соңгуткан М. В. Егоровтуң, Сумск областың Ромен соңгулда округундан соңгуткан И. Г. Гринцовтуң бүрүн эргелерии хүлээп көөр чоп. Эвилел Соведи докчаткан.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүненин бешчыл планының дугайында, 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында, 1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында айтырыгларның талазы-биле Ленинградтың хоорайлыг соруглалар-биле Ленинградтың Ленин районнуң Ленин ады-биле Кеми

Депутат В. Ф. ГАРБУЗОВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

(Эгези 1-ги арыпда).

ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилези орулгалар талазы-биле 288,8 миллиард рубль түнге, чарыгдалдар талазы-биле 238,6 миллиард рубль түнге тургустунган. Азы орулгаларны чарыгдалдардан 200 миллион рубльге ажыы турар кылдыр планнаан.

1977 чылда будурулгелерниң болгаш ажыл-агый организацияларының орулгазын 114,7 миллиард рубльге планнап турар, ол дээрге бо чылдавыдан 8,2 хуу хөй болур. Будурулгенниң техниктиг чаартылгаларын кылырынга, экономиктиг идиг берииккинге болгаш оске-даа планнаттынган чарыгдалдарга ажыглаары-биле будурулгелерге орулгадан 43,7 миллиард рубльди арттырар.

Барааннарны будурериң комудедир, оларның ассортиментизин калбартыр, шынарын экижидер талазы-биле улус ажыл-агыйының планының кандыраар хемчегларин ында база айыткан. Хөгжүп орар чүрттер-биле бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг калбак кады ажылдажылганы улам калбартырын болгаш хавыадырыпт моон ынай улам чедип алдынган деп, сессиниң киржикчилери чаңгыс эң-сеткил-биле онаалап демдеглеп турар.

Депутаттарның саналдары Совет Эвилелиниң экономиктиг күүсүн улам ынай бижыглаарының дутаймында, совет кижилериниң чаагай чорууның өзүлдезиниң дугаймында, тайбынны бижыглаар дутаймында сагыш салышкыны-биле синиккен болуп турар.

Эвилел Советиниң баштайгы хуралы оптябрының 27-де хүнүң айтыр чартымда болгаш. Депутаттар 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринниң беш чыл Күрүне планының дутаймында. 1977 чылда Күрүне планының база бюджединиң дутаймында айтырыглары тургаалажып көргеш.

Саналдаргеш депутаттар болур. Ажылдан турар будурулгелерниң чаартыры, чаа будурулге объектилерни түдеры, моөдээ ажыл-агый будурулгезиниң индустриалдыг үндезинге хөгжүдери, транспортуун, харылзаанның болгаш улус ажыл-агыйының оске-даа адырларының техниктиг чаартылгалы улуг масштабтарга боттанныр.

Эртем-техниктиг дешилгенин дүргедириниң, өртемниң чедишкиннерин будурулгеге шилгедириниң талазы-биле 1977 чылда чугула хемчегларни боттандырары көрдүнүп турар. 1977 чылда эртем чинчилелдеринге 18,2 миллиард рубльди чарыгдаар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Коммунистиг партиниң дашткы экономиктиг политиказы 1977 чылдың планында болгаш бюджединде база-да тодаратгынган. Күн-ажылдың делегейниң хувааларзынга болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң хежигүннеря чүрттарның социалистиг экономика интеграциязының хөгжүдеринге Совет Эвилелиниң улам калбаа-биле киржирип хандырар хемчегларни ында база айыткан. Хөгжүп орар чүрттар-биле бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг калбак кады ажылдажылганы улам калбартырын болгаш хавыадырыпт моон ынай улам хөгжүдерни. Улетпүр талазы-биле сайгырангай капиталистиг чүрттар-биле бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар болгаш садыглажымыткын улам хөгжүүр.

Чоннуң чаагай чоруун бедидериниң талазы-биле партияның XXV съездизиниң ажылдан кылган калбак программазын Коммунистиг партия чайгылыш чок күүсединп турар. Совет улустуң амыдыралының деңнелин бедидер хемчегларге 1977 чылда 6,8 миллиард рубльди чарыгдаары көрдүгеш.

Чаа беш чылдың социал программазын боттандырарынга ниитилелдиң хереглелдер фондулары улуг рольду ойнаар. 1977 чылда оларның ниити түүү 99 миллиард рубль болур ийикке, азы бо чылда турганыдан 4,8 хуу көвүдээр. Кадык камгалалың, культураның, улус өөредилгезин болгаш пенсия хавыырылгазын моон ынай улам хөгжүдерин ол хөрөнгилер хандырар. Ниити шөлү 112 миллион дөрбелчин метр чүрттарлы бажыңнарын тударынга 16,8 миллиард рубльди тускайлаан.

Улус ажыл-агыйын акшаландырарынга бюджеттеп, будурулгелериниң боттарының хөрөнгилериниң болгаш кредиттен 251 миллиард рубльди көрүп турар, ол болза бо чылын турганыдан 4,6 хуу хөй

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыпда)

Октябрьның 26-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязы ажылын үргүлчүдээн. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл Күрүне планының. 1977 чылдың планының база бюджединиң төлевилеларин чугаалажын көргеш. Планнаар совет улустуң үндезин эрге-ажыктарынга дүүжүп, эвилелдешкен болгаш автономнуг республика буруузунуң оныгай чүүлдерин база хереглелдерип барымдаалап, оларның бир дескн хөгжүлелин хандырып турар деп, депутаттар демдеглеп турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң айтыылкынарыпга дүүштүр ажылдап кылган беш чыл планы—ол дээрге канчаар-даа ажок улуг хемчеелдерниң болгаш улуг экономиктиг болдупар аргаларның беш чылы.

Коммунизм дээш демиселдең улуг фронтуунуң бүгүде участоктарынга совет улустуң чедишкиннери СЭКП-ниң оон Төп Комитединиң, партия ТК-ның Чиргиже секретары эш Л. И. Брежневке баттаткан ТК-ның Политбюроунуң мерген угаанныг иштики болгаш дашткы политиказының ачызында чедип алдынган деп, сессиниң киржикчилери чаңгыс эң-сеткил-биле онаалап демдеглеп турар.

Депутаттарның саналдары Совет Эвилелиниң экономиктиг күүсүн улам ынай бижыглаарының дутаймында, совет кижилериниң чаагай чорууун өзүлдезиниң дугаймында, тайбынны бижыглаар дутаймында сагыш салышкыны-биле синиккен болуп турар.

Эвилел Советиниң баштайгы хуралы оптябрының 27-де хүнүң айтыр чартымда болгаш. Депутаттар 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринниң беш чыл Күрүне планының база бюджединиң төлевилеларин чугаалажын көргеш. Планнаар совет улустуң үндезин эрге-ажыктарынга дүүжүп, эвилелдешкен болгаш автономнуг республика буруузунуң оныгай чүүлдерин база хереглелдер фондулары улуг рольду ойнаар. 1977 чылда оларның ниити түүү 99 миллиард рубль болур ийикке, азы бо чылда турганыдан 4,8 хуу көвүдээр. Кадык камгалалың, культураның, улус өөредилгезин болгаш пенсия хавыырылгазын моон ынай улам хөгжүдерин ол хөрөнгилер хандырар. Ниити шөлү 112 миллион дөрбелчин метр чүрттарлы бажыңнарын тударынга 16,8 миллиард рубльди тускайлаан.

Улус ажыл-агыйын акшаландырарынга бюджеттеп, будурулгелериниң боттарының хөрөнгилериниң болгаш кредиттен 251 миллиард рубльди көрүп турар, ол болза бо чылын турганыдан 4,6 хуу хөй болур. Ажылдан турар будурулгелериниң чаартыры, чаа будурулге объектилерни түдери, моөдээ ажыл-агый будурулгезиниң индустриалдыг үндезинге хөгжүдери, транспортуун, харылзаанның болгаш улус ажыл-агыйының оске-даа адырларының техниктиг чаартылгалы улуг масштабтарга боттанныр.

Эртем-техниктиг дешилгенин дүргедириниң, өртемниң чедишкиннерин будурулгеге шилгедириниң талазы-биле 1977 чылда чугула хемчегларни боттандырары көрдүнүп турар. 1977 чылда эртем чинчилелдеринге 18,2 миллиард рубльди чарыгдаар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Коммунистиг партиниң Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дашткы экономиктиг политиказының хөгжүдериниң талазы-биле 1977 чылда чугула хемчегларни боттандырары көрдүнүп турар. 1977 чылда эртем чинчилелдеринге 18,2 миллиард рубльди чарыгдаар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дашткы экономиктиг харылзаалардың ажылын сайгырангайжыдар талазы-биле хемчегларниң улуг программазын тодаратканнар. Ук хемчегларни чайгылыш чок боттандырары Совет Эвилелиниң дашткы чүрттар-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганының моон ынайгы ажыктыг чорууп хандырар.

1977 чылдың планында үлетпүр будурулгезиниң бүжыг өзүүшкүнүн үлетпүрүү болгаш транспортту акшаландырарынга чарыгдаа 5,7 хуу көвүдээр болгаш 20,5 миллиард рубль болур. Байкал-Амур орууп тударын үргүлчүдээринге эргежок чугула акша-хөрөнгизинниң болгаш чөлүнниң күсели-биле үлетпүрүү акшаландырарынга 128,9 миллиард рубльди тускайлаан турар.

Ол акша-хөрөнгизиниң кол кезиин— 108 миллиард ажыг рубльди социалистиг индустриянның үндезинге—азып ындустрынга чарыгдаар. Чиик, аъш-чем болгаш түс черниң үлетпүрүн, а од ышкаш чоннуң аймыдырал-хандырылгазын хөгжүдеринге 20,8 миллиард рубльди, азы 1976 чылда турганыдан 5,8 хуу хөйну чарыгдаар.

1977 чылда будурулгениң ажыктының бедидериниче, үлетпүрүн ажылының шынар коргудулгелерин экижидерипче партияның үглавныышкының беза чайтылыш чокка боттандырын чорудар. Кол-кол будурулге фондуларын эң дээрге ажыглаары үлетпүр будурулгезиниң ажыктыы бедидерипге чугула ужур-дузалыг болур. Ынчангаш 1977 чылда үлетпүрүн кол фондулары барык 25 миллиард рубльге көвүдээр болгаш оларның ниити хемчээли 400 миллиард рубль ажа бээр. Ол дээрге бистиң социалистиг Төрөөн чүртувустуң капчаар-даа ажок улуг байлакшылы-дыр, ынчангаш Коммунистиг партия ону эң ажыктыы-биле ажыглаарын негеп турар.

Материалдыг курлавырларның разиопалдыг болгаш комплектилиг ажыглаарынга, оларны чарыгдаарда камнаарының эң шынгыы корум-чурумун барымдаалап чорударынче партияның XXV съездиин улуг киизигейин салган. Чүгле материалдыг чарыгдаларны камнап, продукциянын материалдыг хемчээлин кызырын база чыгаттыр чарыгдаарының дешилгенлиг норма-чижектерин ажыглап, материалдарның камнаалгалыг хевирлерин калбаа-биле хереглеп турганы, 1977 чылда 1,5 миллиард хөрө рубльди чарыгдаарын корүп турар.

Экономиканың болгаш үлустуң амыдыралының чаагай чорууның быжыглырынга продукциянның шынарын экижидерининң чугулазын XXV съезд онаалап демдеглээн. Соолгу чылдарда дыка хөй будурулге чөрлери болгаш министерстволар продукциянын шынарын экижидер талазы-биле эки түнелдерни чедип алган. Оон-биле боттарының продукциязының чүгле эвээш келиишге күрүнеиш шынар демдээн алган министерстволар эвээш эвес деп, плеткелни демдеглээн.

1977 чылда транспортту болгаш харылзааны акшаландырарынга чарыгдаа 5,7 хуу көвүдээр болгаш 20,5 миллиард рубль болур. Байкал-Амур орууп тударын үргүлчүдээринге эргежок чугула акша-хөрөнгизиниң 1977 чылдың планында болгаш бюджединде аймтакан.

В. Ф. Гарбузов көдээ ажылагыйны акшаландырарының дугаймын чугаалаан, көдээ ажыл-агыйда чедип алдынган болгаш будурулгелериниң оске-даа адырларын хөгжүдерин 1,4 миллиард рубльди чарыгдаар.

Совет кижилериң чаагай амыдыралын, оларның ниити билиг болгаш культурлуг деңнелин улам бедидерни, чоннуң медицина хандырылгазын, сошал хандырылганы экижидерни онту беш чылдың планында айыткан. 1977 чылда социал-культура хемчеглерипге күрүне бюджединиң чарыгдалы 3,2 миллиард рубльге көвүдээр болгаш 83,7 миллиард рубль чедер.

Оон ангыда күрүнеиниң будурулгелери болгаш организациялары, колхозтар болгаш хереглеп кооперациялары социал-культура албан черлерин хандырып тударынга боттарының 21 миллиард рубль акша-хөрөнгизин чарыгдаар.

Келир чылдың бюджединде ниити билиг школаларын хандырып тударынга 8,9 миллиард рубльди тускайлаан. Күрүне 1977 чылда 1,2 миллион олуттуг школаны тудар.

Ииитилел будурулгелериниң ажылчыннарын болгаш ажылчыннарын болгаш ортумак база дээди тускай өөредилге черлерипге специалистерни белеткеп, өөредирип көвүдедирип негеп келген. Ол сорулгаларга 1977 чылда чарыгдалдар 7,2 миллиард рубль болур.

Уругларның школа назы четпээн кижизидилгеп улам хөгжүп, чүрттүң будурулге, ниитилел-политиктиг болгаш культурлуг амыдыралыпга херээженнерниң улам калбаа-биле киржирипге идиглиг болур. Школа назыы четпээн уругларның албан черлерипге чарыгдалды күрүне 4 миллиард ажыг рубльге көрүп турар.

1977 чылда эмнелгеге орунпарның саны 3,1 миллион ажыг апаар. Бюджет бүүзаар кадык камгалалың хөгжүдерипге четчир түүүг акша-хөрөнгизи курлавырын тускайлаан.

1977 чылда сошал страхованиени болгаш сошал хандырылганы улам хөгжүдүп, сайгырангайжыдарыпга күрүне чарыгдалы 37,1 миллиард рубль чедер, тодаргайларга, бо чылдың чарыгдалдарындан 5,9 хуу көвүдээр. Оон-биле кады ажылчыннарга, албан-хаакчыларга, колхозчуларга пенсиялар төлээрипге 27,9 миллиард рубльди чарыгдаар, азы амгыларыдан 1,8 миллиард рубль хөй болур.

ВЦСПС-тиң болгаш чер-чергелерде профвилелдерниң тургузуп база күүсединп турарын күрүнеиниң сошал страхованиезиниң бюджединде 6,7 хуу көвүдээр, 29,8 миллиард рубль болур. Берген акша-хөрөнгилер 1977 чылда 10 миллион ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны хамас база чиигелдиг путевкалар-биле санаторийлерже, дыштанылга базыларыпче болгаш туристиг базаларже ииидип болгаш дыштандырып чорудар, 10,4 миллион уругларны пионер лагерьлерипче чорудар арганы профвилелдерипге бээр.

Совет Эвилели улустар аразынга тайбынны болгаш ваймралды быжыглаарыпче, бүгү-ле тайбынга ынакшылдыг дешилгелиг күүтерни детки рипче база реакциянын болгаш дайынның күүтерипге ойтур тавыпкын бээрипче үглавнаг бодунуң дашткы политиктиг үглавныпкының түүкүүлүг болгаш хажыр чөлүн боттандырын турар деп, плетколчи онаалап демдеглээн. СЭКП-ниң Төп Комитединиң Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилези-биле 1977 чылда планнаар социал-культура хемчеглерипге 3,2 миллиард рубльди чарыгдаар

ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ КЕЗЭЭДЕ ШЫНЧЫ

Бөгүн календарлыг ажа тырткаш, «Комсомолдуң төрүттүнүп тывылган хүнү» деп кызыл будук-биле бижиттингеш сестерив шомчуур бис. Хамаатыг дайынның чаңгыстыг үезинде, 1918 чыдың октябрының 29-та, ажылчын болган тараадың аныяктарың Бүгү-россия съездизинге комсомолдуң төрүттүнүп тывылганын чарлаан. Коммунистиг сорулгалыг, массалыг болган бот-тускайлыг ажылдаар, интернационалчы, Коммунистиг партиге шынчы, оон удуртугалы-биле ажылдаар чаа хевириң чаңгыс аян аныяктар организациязы эң баштай шынчылар тургустунган. Оон бээр 58 чыл эрткен.

Бистиң чүртүвүстө ленинчи комсомолдуң улуг школазыг эртиксин, оон төөгүде алдын үжүктер-биле бижиттингеш алдарлыг ажыл-херектериге киришпээн кижи ховар. «Коммунистиг аныяктарның эвилели болза, кандыг-даа ажылга бодунуң дузазын көргүзер, бодунуң инициативазын, бодунуң эгелекчи чорууң үндүрер талыпчы бөлүк болур ужурлуг» — деп, В. И. Ленинниң улуг чагыын комсомол практиктиг ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурун, партияның шынчы дузалакчызы, курлавыр күжү боон өлүп, идей талазы-биле канчалып келген. Оон эрткен оруу партияның болгаш совет улустуң дайынчы, революсчу, күш-ажылчы маадырлыг төөгүү-биле тудуш холбаалыг.

Коммунизминиң идеяларынга, партияның херээнге бодуунуң бердинишкини-биле, сопиалдыг база коммунизм тургузуушкунунга чогаадыкчы инициативазы болган энергиязы-биле ленинчи комсомол партияның, бүгү совет улустуң ханы хүндүткелин болгаш шынаксыпны чедип алган. Комсомолдуң бөгүнгү ажылжын партияның XXV съездизинге бедик үнелээн. «Комсомолдуң күш-ажылчы аддары — ол дээрге оон бижыы-биле чаалап алган туружу-дур» — деп, эң Л. И. Брежнев ол съездиге онзалап демдеглээн.

Ленинчи комсомолдуң алдарлыг ажыл-херектериве Тываның комсомол организациязы бодуунуң үлүүн киирип, оларны улам байлыкшыдып турар. Бистиң организациявыс ВЛКСМ-ниң хүрээлениңде хеймер дуңмазы болбушаан, оон дээрги отряттарының бирээзи боон турар.

Бөгүн Совет Тываның комсомолу барык-ла 500 хире эге, 700 ажыг цех, салбыр, бригада организациязындан тургустунган. Оон хүрээлениңде 27 муң ажыг комсомолчу бактаан. В. И. Ленинниң коммунизмге өөренир деп ондур улуг чагыын күүседип, идейлиг канчылымышкыны ап турар. Оларның чартык хире кезии бүдүүлгеде ажылдап, чонның материалдыг чаагай кежиин бүдүрмүш. Бүүнниг үүлени кылырыга эң идепкейлиг киржип келген.

Комсомолчу оолдар, кыстарның эң идепкейлиг киржилгези-биле В. И. Ленин эттыг «Тыва даг-дүүз» комбинаттың ийнги эзимчэ тутунган. Бөгүн ук комбинатта болгаш чаа Шагаан-Арыг хоорайның база республиканың өске-даа чугула тудугларында 10000 ажыг оолдар, кыстар комсомолчу путевкалар-биле ажылдап турарлар.

Амгы үеде республиканың аныяк өскени СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар ажыл-херекке идепкейлиг киржип, боттарының күжүн, чогаадыкчы энергиязын бараалгадып, онгу бөгүнгү чаагай кежиин ажылдың баштайгызының планныг ойнаалдарын хүүсаа бетинде күүседир дүүш сорук киргеш, шүдүргү ажылдың турар. «Аныяктыг чоруктуң болгаш шынарның бот-чылынга—аныяктарның сорук киришкинии болгаш чогаадыкчы чорууң бараалгадыын!» деп патриоттуг шинчээшкинде комсомолчу-аныяктарның ийи чүс ажыг коллективтери, чүс-чүс аныяк ажылчынар киржип турар.

Улуг Октябрының 60 чыл ооңга турасхаттаан ленинчи комсомолдуң СЭКП ТК-га хүндүлүг күш-ажылчы Рапортунга ат салыр бала бо чылын Кремльге, а келир чылын революциянның канайы — Ленинниң хоорайынга чедип, «Аврора» крейсериниң кырынга чүрүкке тырттырар хүндүлүг эрге дээш социалистиг чарыш калбаргаш. Ук чарышка киришпишаан, хөй-хөй аныяктар коллективтери, комсомолчулар болгаш аныяктар эвээш эвес үнелиг саналдарын киирип, патриотчу эгелээшкиннерин кылгылаан. Партияның XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн -сүт-бараан фермазының комсомолчу аныяктар коллективи, республика типографиязының дептерлекчилер цехинде бригадазы ооңгу бөш чылды 4,5 чылда күүседирин хүлээнеген.

Ленинчи партияның ада сагыш салышкынынга чалгынналган Тываның аныяк-өскени комсомолдуң байырлалып фабрика, заводтарда, тудугларда, колхозтарның, совхозтарның сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларында, албан организациялар-ла күш-ажылчы эдээрге эртирип, бедик көргүзүглери-биле утпуп турар. Хөй-хөй комсомолчу-аныяктар бригадалары социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Оларга Кызыл-Мажалыктың туулбу заводунда аныяктар коллективи, Кызылдың № 12 автобазазында Анатолий Воздвиженский башталган чолаачылар бригадазын, 48-ки тудуг эргелиинде Надежда Суворова башталган шеверлекчилерни, Бай-Хаакта чонвуң амыдырал хандырылга комбинадында Якушинаның шеверлекчилер бригадазын болгаш оон-даа өскелерин хамаарыштырып болур. Боттарының бедик бүдүүлгечи көргүзүүлерив, улегерлиг сагыпга-чуруму-биле алдаржып турар аныяктар бисте эвээш эвес. Ол дээрге хойжу Ондар Аяк-Хээ, чолаачы Анатолий Воздвиженский, тудугжу Валентина Борбак-оол, комбайнер Сергей Оюн, саанчы Зоя Седиевей болгаш оондаа өске он-он аныяктар-дыр.

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» — дии ленинчи зачёт аныяктарның коммунистиг киживидилгелиг ажылынга, партияның XXV съездизиниң идеяларын хандыр шайгаалга алырынга, ооңгу бөш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш демиселдя дайынчы бүүзү-биле организастарынга улуг ужур-дузалыг. Амгы үеде ол зачётта 30 муң ажыг оолдар, кыстар киржип турар. Аныяк киживилериң эртем-билиг дээш чүткүүлүг ажок күштелгеп. Муң-муң оолдар, кыстар хүндүлүг болгаш кежээки школаларда, ортуман болгаш дээди оорединиг черлеринде, партияның база комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының системазында хаара тутунган.

Совет улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы талай чаңчылдарынга аныяк өскенперив киживидер талазы-биле комсомол организациялары күжениишкинниг ажылды чорудуп турар. Мээда «Адаларның алдарлыг дээп алымпыкын үезинде бистиң корреспондентивис М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ тыртырган чуруктарын көрүп тур силер.

КОМСОМОЛЧУ ОТЧУГАШ

Коммунистиг партияның идегелдиг дузалакчызы болгаш дайынчы кур күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды—ленинчи комсомол делгерезин!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл ооңга СЭКП ТК-ниң Ыйгырыгларынган).

Тожунуң Одуген тайгазында ам кыштың кылын харын дүжүпкен. Хар-дүвүлүг хат хаагайнып, дыттар, пөштер баштары мындыңыг ырын ырлажыр турар. Ындыг байдалда кадыр таскыдарга ийи кадарары белеп эвес. Араатап бору азы адыг чоокшулап келгенин эскерип кагза чары, мынды-даа шиг дээп соопда чиде халыжа бээр. Ак уктугдаа болза ажаап-кадагалап турар малын чидирээптер болза ишкинге кавчап берге эвезил?!

Аныяк кыс Лена Дарыйгы бодунуң кыптыгып чоруур тура-соруун илередип, Одугенге барып ийи кадарар күзелин «Тоора-Хем» совхозта комсомол комитединге ийи чыл бурунгаар илергейлээн. Амгы үеде Лена Будуговна 214 баш ишкин кадарып турар. Ол бо чылын төрүзе чогуур 98 мындыдан 73 апайны камгалап алган.

— Тайга-тасқылдар келип, ийи кадарарга чаңчыкпаан кижиге берге бозурун баштайгы чылдың шылгалдаыпдан көрген мен. Чоорту кээп, хоочун эштериин дузазы-биле бергелерин ажып эрттиринге бодумну чаңчыктырып алган мен. Партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар керекке үзүүн киирип ажылдазы—ыяс-кежиин. Бодумнуң күжүмнү, билиимнии, аргаларымны ийи өстүрериниң херээнге харам чок бөгө мен — деп, Лена Будуговна чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Л. Дарыйгы.

А. АНРИИҢ фотозу.

АДА-ИЕНИҢ УГУН САЛГААР

Амыдыралга бодуунуң туружун эдээрги — амгы үеде аныяк кижи бүргүзүнүң мурнунда чугула сорулга болгай. Шилип алган мергежилиңге оон чаңчыгып, аргамергежилдиин көргүзериге, чонунуң күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга кижилдерииң дузалаары хоочуннарның хүлээлгези болур.

Аныяктарны күш-ажылчы өг-бүлеге хүлээп ап тура бистиң «Чаа орук» колхозта хоочуннар боттарынга бодик харысалганы ап, оларны толеттир ажыл-ишчилер кылдыр кижилдерин хүлээнип турар.

Колхозтуң экономиказының бир чугула участогу — хой ажылынга бо 1 хүнүерде элээн хөй аныяктар ажылдап, хоочуннарның үлегерин эдерип, оларның үгүн салган турар. Амгы үеде колхозтуң бүгү хойжуларының 60 хуузу комсомолчу аныяктар болуп турар.

Бистиң ажыл-агыйның дөрт хойжу бригадазында амгы үеде 32 муң хире хой бар. Оон иштинде комсомолчу-аныяктарның үш хойжу бригадалары болгаш түс-түс хойжулар ооңгу бөш чылдың бирги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Комсомолчу сакманщик бүргүзүп 100-ден орү хураганы өстүрүп ап, улуг кадарчыга хүндүрип хүлээнеген. 41 сакманщик малдың чаш толуун менди камгалап алыры-биле районнуң аныяк сакманщиктерин кыйыргаш, малчынарже аътталган. Олар шиитпир-биле 10000 хураганы менди ажаап алыры хүлээнеген.

Аныяк сакманщиктер ол хүлээлгелерин ажыр күүседип, шиитпир-биле 10526 хураганы, алы сакманщик бүргүзүп 130—253 чедир чаш толуун камгалап алган. Оларның арасында Б. Даваа, А. Савилбаа, В. Сонам, А. Даамба, Т. Далайдай, Р. Дембирел, Б. Дамчай, З. Чооду, Л. Күнчүн, О. Бойзаан, К. Довдук, М. Дөгүер олар болгаш өске-даа сакманщиктер ажыл-херээ-биле мактадыг.

Бо чылын 11 комсомолчу төрээн колхозугга малчынналар күмөлин илереткеш, комсомолчу путёвка-биле мал ажылында киргеп. Аныяк хойжуларында, сакманщиктернии ортузунда социалистиг чарыштыг мурнакчу одуруглуларында комсомолчулар чорун турарынга чоргаарлаалыр бис. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады комсомолчу П. Даадаа—102, М. Дадар-оол—108, Э. Дүпчен—105, Х. Богзы—96, К. Дамдың—95 хураганы камгалап алган. Ол ышкаш дулалакчы хойжулар О. Севилбаа, Б. Дамчай, В. Назын олар бээ күш-ажылга кыймакка чорууп көргүскен.

Колхоз башкарар черн, партия болгаш комсомол комитеттери, кадзо Советтиң күүсекому аныяктарны мал ажылынга быжыглаарының хемчегерии ап келген. Оларга материалдыг болгаш моральдыг шаналдарны тыпсырып чүрүмчүткен. Тиилекчи болган комсомолчу сакманщиктерге колхоз башкаар черн чылдың-на Бүгү-эвилелдиң аныяктар лагерьлеринге бар путёвкаларны берип турар. Бо чылын тиилекчи болган 4 сакманщикти аныяктар лагерьлеринче баар халас путёвкалар-биле шаналаан.

Бо хүнүерде комсомолчу-аныяктар бригадаларының кежигүннери Улуг Октябрьга аддар болдурган күш-ажылчы «60 шалынчы неделяга» идепкейлиг киржип турар.

А. НАМДАК,
Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунда комсомол комитединиң секретары.

ТУРА-СОРУК ТУРДА

Кызылдың сүт комбинадының коллективиниң кежигүннериниң хөй дуруузу аныяктар. Олар бүдүүлгеге ажылчыннарының кол өзээ болбушаан, күш-ажылга үлегерии көргүзүп турарлар. Бистиң аныяктарывыс «60 шалынчы неделяга» идепкейлиг киржикии, бедиткен социалистиг хүлээлгелерии алган. Комбинаттың комсомолчулары болгаш аныяктары «60 шалынчы неделяның» бирги неделязынга турускаакташ сентябрьның 18-те болган субботникке баш идепкейлиг киришкен.

Коллективте ажылдың шынарын, ажыктыг дээш социалистиг чарыш калбаргаш, шынчаалаш чарышты түүжеп тура, ажылдың шынарыиче улуг кичээнгейни салып турар бис. Шынарның хүнүн эрттирери чаңчыл апартаан.

Бистиң аравыста күш-ажылды коммунистиг дүү-биле көөр, ажылынга чедишкиннерлиг, хөй-иштинги аныяктар хөй. Ындыгларның чижээге компрессор петининг мастери Л. Оспповаиы база оң ышкаш А. Назарованы, В. Ермованы болгаш өскелерии-даа хамаарыштырып болур.

Комсомолчулар бүдүүлгенин планныг өнаалдазын күүседиринге боттарының экээп эвес үүг-хүүзүн киргиштирер, комсомолчу шынар постуларын тургускаш. Шынар постуларын тургускаш продукциянын шынарын, бар аргаларны, курлавырларны четче ажыглаарынга, ажылга хармысалгазын бедидеринге улуг идеп боон турар.

Комбинаттың аныяктары хөй-иштии ажылдарынга киржип, Октябрьның 60 чыл ооңга чедир 2 субботникторин эрттирер деп шиитпирлеиир. Бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнде аныяктар шупту хаара тутунган.

Бистиң ажылывыска улуг дузаны партия эге организациязы, местком чедирип, сүмени биске берип турар. Комсомол эге организациязының чорудун турар ажылдары аныяктары күш-ажылчы коллективке киживидерииче дээштир салдарны чедирер дээринге бүзүрээр бис.

«КП-шуң» ажылында четпестерии чайладып, ажылыжывысте чедер-четпестерии чырыдар агитхуудустарның доктаамал үнүн турарын чедип алыр сорулга-биле чогуур хемчегерии ап турар бис.

И. ТОЛМАЧЕВ,
Кызылдың сүт комбинадында комсомол эге организациязының секретары.

УТТУНДУРБАС

Школачы оолдуг, кыстыг аяк думаалыг болзукарза, бо-ла эскерер силер: ол бир хүн школадан аажок өөрүшкүлүг чедип келгеш, октябрятка кирер деп барганын ыыладырлар. Ол дээрге анаа улуг байырлалчыг ыын-хүр деп чүвени бодап, өөрүшкүзүн үлегер силер.

Кезек үе эртер. Дептиилерии өөрү, аяктарал чадазының дескиштерии улам-на хөйү-биле сакып эртип орарының хереглиг сестерии база катап дыынаар силер: бистерии удавас пионерге хүлээп алыр!

Айлар, чылдарның эртери улуг-ла эскертинмес болгай. Аныяк назынның дадыгын өөрү, аяктарал базымының херииин оон-биле демей. Ынчан аныяк киижи бүргүзүүнүн чүрттелгазынга база бир өөрүшчүг болууткун болур — ол ленинчи комсомолдуң хүрээлениңге кирген, оон хөрээнге улуг баштыңчының дүрүү-хевир сиилбээн кызыл хөреи демдээ чайнай бээр. Арнында — ыас-неижиктиң хүлүмзүрүү.

ВЛКСМ Кызыл хоорекомунга комсомолга хүлээп алыр.

КАЙДА-ДАА— АНЫЯКТАР

Комсомолга киргеннерге билеттерии тыпсыры-биле суурда комсомол организациязының иштии хуралы эгелээн. Оларның аяаа чугаалашкан чүүлдери-ле хой.

Ам бисте комсомол документилерии сорлуур дооступ, партияның XXV съездизиниң шиитпирлерии күүседир дээш комсомолчулар чаагай ажыл-херектерии кылган. Ылаатыг гидрометаллургия цехинде комсомол организациязының (секретары Сергей Рукавишников) бүдүүлгечи ажыл-херектерии киживидилге ажылы-биле холбаштырарынга ролю бедээн.

Сергей Рукавишников комсомолчуларны баштавышаан, мурнакчы комсомолчу-аныяктар бригадазыны база удуртуп турар. Коммунистиг күш-ажылдың бо бригадазында 13 кижи бар. Оларның 10-у коммунистиг күш-ажылдың шалынчылары.

Бригада амгы үеде улуг Октябрьның 60 чыл болур ооңга аддар болдурган күш-ажылчы эдээрге турушпушаан, күш-ажылга, хөй-иштии аяктарал чадазының дескиштерии улам-на хөйү-биле сакып эртип орарының хереглиг сестерии база катап дыынаар силер: бистерии удавас пионерге хүлээп алыр!

Турисчи оруктар

Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскаатқан «ССРЭ — мээң чурттум» деп экспедицияның ийиги чадазын чурттуң школаларында 1976 чылдың сентябрьдан 1977 чылдың ноябрьга чедир эрттирип турар.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкы министерствозунуң чанында экспедицияның оргкомитеди экспедицияның бирги чадазының түңнелин үндүрген. Анаа Тыванның кызыл нечилериниң 948 отрядының каттыштырып турганы 18911 школаның кызыл нечилери Ак-Довуракның төөгүзүнүң хамаарышкан эки қатерлалды чыып алганнар. «Ак-Дашта хоорай» деп эгелит альбомну кылган. 5 «в» класста М. Бухтуев атты отряд бо талазы-биле эки ажылдаан.

Каа-Хемниң Сарыг-Септе № 1, 2 ортумак школалар экспедиция ажылдарын чедиишкиниг чорутқан. Олар чонуң эрги чаңчылдарының, шажыннының хоралыкының, Сочытып турарлар. Чыраа-Бажы ортумак школаның өөреникчизи Алеша Хомушку 1976 чылдың июньда Орджоникидзе хоорайга эрткен аныяк этнографтарның I Бүгүзиндел фестивалынга киришкеш, лауреат болган.

Экспедицияның ажылының ужур-дузазын үнелээри берге. Коммунистиг кижилиделгенниң ол чугула кезии болур. Совет улустуң революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы алдарының черлери-биле походтуг киржикчилери боттарының адаларының, кырганаачаларының дайынчы болган күш-ажылчы тнилелгелериниң дутайында билип алыр. Тыва улустуң эрги болган амгы амыдыралының талазы-биле Совет эрге-чагырганың чылдарында тываларның амыдыралында болган улуг социал чаартылгаларның дугайында өөреникчилериниң билиин байыдар.

Школа музейлеринге ажылдар, экспедициялар, походтар, аян-чоруктар, экскурсиялар школачыларның билир түүлдерин ковүдедир, культурлуг деңнелин бедидип, чогаадыкчы идепкейин сайзырадыр, күш-дамыр талазы-биле дадыгышкынны бөөр.

Бо ажылдар пазы четпестерни ажыы-чаң талазы-биле кижиларниңге улуг ужур-дузалыг. Улуг пазылыг кижилерни хүндүлеп көөрүнге ол өөредир. Бодунуң улузунуң бурунгу культуразын өөренип тура, аныяк истекчилер биликин байыдып алырлар.

Республиканың дыка хөй школаларының башкылары экспедиция ажылының ужур-дузазын үнезеп көрүп, туризм болган чурт-шинчилел херезинче кичээнгейни салып, хөй күүнү, биликни үндүрүп турарлар. Оларга Чөөн-Хемчиктен М. В. Монгуш, А. А. Ховалыг, Д. Л. Күжүгет, Барыын-Хемчиктен Н. О. Эртине-Очур, В. М. Назин, Т. Я. Колпакова, Каа-Хемден Н. А. Достай, В. Г. Вальков, Тее-Хемден Э. Х. Намзал, Н. Ч. Кочега болган өскелер-даа хамаржыр.

З. ЖУРАВЛЕВА,
республиканың аныяк туристер станциязының методизи.

Байырлыг, чай

Передовой суур хөй санаткыг походтарның болган аян-чоруктарының эгелээр чери ол. Барыын Сагаашың кезии Сайлыг-Хем-Тайгазының эң бедик — Мунгаш-Хөлге чедер сорулгалыг бистиң туристиг походубус база моон эгелээн чүве. Чедер черинистиң бедии 2826 метр. Болүк спортчулар октябрь 9—10-да бо походка киржип чордувус.

Алдын-сарыг күзүн чер кезип туристээрге магалыг-ла чорду. Бо ийи хүн иээрниң хиндинде хир-даа чок аяк болган. Чедер ужурлуг черинискe кадыр-бертти, хая-дашты, хемнерни, сугларны кежип чораан чоокшулап келгеш, арыг кыдыы черге майгынгывыс хап алган, одагланып хондувус.

Эртеминде сынның бажынче үнүп эгелединивис. Дагның хүнүнээрек талазында хар чок болганындан туристер бергедээшкинге таварыштыпаан. Үш пек эртеделе Мунгаш-Хөлдүң бажынга үнүп келдивис. Бедиктеп хар чагбаан дагларны, бедиктерни, арга-арыгларны магадап кадып турдувус. Од-ла ышчап чорун турган, дүш болуп, Горькиий хоорайдан болүк туристер 1972 чылдың июль 29-та бо бедикке үнүп чораан лутайында бижиктп тып алдывыс.

«Бо бедикче үнүшкүнүвүстү ССРЭ-ниң составынга Тываның каттышкаанындан бээр 32 чылынга тураскаттывыс» деп бижиктп бистер — ак-довуракчылар ында салып кагдывыс.

Хүн магалыг чылыг болган. Ынчангаш бистер бо чылдың сөөлгү чылыг хүннери бо-дур деп санап, «Байырлыг, күс!» деп чугаалажып чордувус. Шынап-ла ындыг болган, удаваанда хар чаапкан.

В. ЗАГВОЗДКИН.

ЧУРУКТА: туристер Чарым-Сая халде.

Автордуң фотозу.

Берге суг оруу

Каа-Хемниң суг оруу кончуг шалтаразының чер, ынчангаш ону куду салдан бадарын бергезиниң талазы-биле эң дээди — бешки категорияга хамаарыштырып турар. Бүүдүүтүг суурдан (Балыктыг-Хем) Сизимге чедир суг оруун Тывада эң-не берге деп санап турар. Эрткен чайның үш айында спортчу үжен беш болук ону куду салдадып баткан. Оон удуртукчуларының хөй кезии турнам талазы-биле ССРЭ-ниң спорт мастери болганнар.

Каа-Хемниң каас чараш бойдус чурумалдыг, кадырберт суг оруун эртерин күзээн кижилерниң саны чылдын-на ковүдеп орар. Эрткен сезонда Москваның, Киевтиң, Риганың, Свердловскиниң, Новосибирскиниң, Харьковтуң, Туланың, Куйбышевтиң, Владивостоктуң, Воронежтиң болган өске-даа хоорайларның телээлери чораан барган. Ол ышкаш бистиң Тываның туристери ужарларлыг Балыктыг-Хемни, Каа-Хемни салдадып бадарынга кончуг ынактар. Петр Зверевке удуртқан спортчулар октябрь эгезинде оон эвп келгеннер.

— Сентябрь 16-да суг оруун куду бистиң аян-чоруувус эгелээш, октябрь 1-де доозулгаи. 450 километрни, 57 ужарларны эжиндирип эрттивис — деп, болүктүң удуртукчузу чугаалап турар.

Хемни куду бадып ораргa ужарлар-ла ужарлар. Оларны эрттери эрес кашпагай, дидим, тывынгар болган авазынгыр чорукту негээр.

Он тос дугаар ужарга чоокшулап чедип келириивиске хемниң уну мырыкый дөрт-беш хире метр кызаалай берген. Ужардан суг баткаш, чедер черинге четкеш, бир метр хире өрү чаштап тур. Чаэрби ийи дугаар ужарда улуг ишектаттар бар. Ону ажа аккаш суг даап-шимээни-биле саарыгланып чыдар. Шак оон хемелерни чайладыр, аймыл чокка эртип алыр дээш туристер шаан төдер. Бо хемниң оруу берге-даа болза, кадыгбергелерге торулбас аян-чорукчулар оон чараш бойдузунга удам хандыкшып, катапкатап ол бергелерни эртикседээн келир. Бо дугайында И. Зайцев чугаалаан.

Туризм болган экскурсия талазы-биле Тыва область човуделиниң туризчи контрольно-камгалал албанының кежигүннериниң аалчылыг өөредилге-белеткел чыыжы эрткен. Чаэрби хире хөй-ниитизин камгалакчылар байларкалыг болган үрүн каан салдыг Балыктыг-Хем биле Каа-Хемни куду салдадып бадып, берге суг оруун эртиннер.

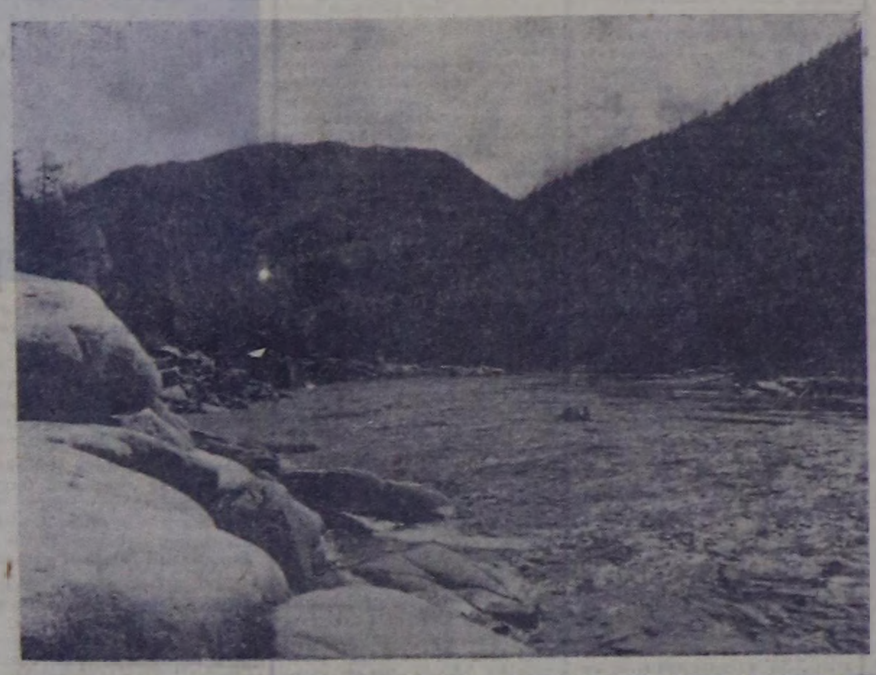

Камгалакчылар берге-берге таварышкан туристерге дуза көргүзерин, ужарларның схемазын тургузарын, сугнуң янзы-бүрү берге мооңдактарын эртерин өөренип алганнар. Бо чыышка ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң туризм талазы-биле кылдыкының улуг инспектору, спорт мастери В. Ф. Шимановский киришкен.

Чыыштың киржикчизи А. Мельниковтуң тыртыргап чуруун моон адаанда парладывыс.

Билир сен бе?

☆ 1959 чылдың апрель 7-де Кызылга автоматтыг телефон станциязын ажыглалга киирген.

☆ 1967 чылдың июнь 20-де Томуда Азас хөлдүң чанында каас чараш бойдус чурумалдыг черге Тываның бир дугаар туристер баазазы «Азас» ажыттынган.

☆ Улуг баштыңчы болгаш школачы киришкен.

Кызылдың № 1, 11, 14, 15 школаларының башкылар коллективтери өөреникчилерни совет улустуң революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы чаңчылдарынга кижиндер дээш улуг кичээнгейни салып турар. Кызылдың № 14 школада чурт-шинчилел болган туризчи ажылдары солун. «Прометей», «Глобус», «Природа», «Ровесник» клубтарын тургускан. Оларны дамчыштыр янзы-бүрү солун ажылдарны чорудуп келген. «Глобус» клуву кызыл нечилериниң 24 отрядын каттыштырып турар. Тывага Совет эрге-чагырганы тургузар дээш демиселдиң чурттуң революсчуларының дутайында материалдарны чыыр, оон диплюшкиниериниң түңнелинде школаның чурт-шинчилел музейин организастаар сорулганы оларның мурнунда салган.

Ак-Довуракның 8 чыл школазында туризчи-чурт-шинчилел ажылын багай эвес организастаан. Анаа үш салгалдың төлөлериниң ужуражылгазын, «Чурттуң комсомолчу шалыпчы түдүгларын» деп аас журналын, туризчи темага кежээлерни, класстарга В. И. Ленин дугайында беседаларны эрттирген. Школаның музейинде экспедициялар, походтар, аян-чоруктар, экскурсиялар школачыларның билир түүлдерин ковүдедир, культурлуг деңнелин бедидип, чогаадыкчы идепкейин сайзырадыр, күш-дамыр талазы-биле дадыгышкынны бөөр.

Бо ажылдар пазы четпестерни ажыы-чаң талазы-биле кижиларниңге улуг ужур-дузалыг. Улуг пазылыг кижилерни хүндүлеп көөрүнге ол өөредир. Бодунуң улузунуң бурунгу культуразын өөренип тура, аныяк истекчилер биликин байыдып алырлар.

Республиканың дыка хөй школаларының башкылары экспедиция ажылының ужур-дузазын үнезеп көрүп, туризм болган чурт-шинчилел херезинче кичээнгейни салып, хөй күүнү, биликни үндүрүп турарлар. Оларга Чөөн-Хемчиктен М. В. Монгуш, А. А. Ховалыг, Д. Л. Күжүгет, Барыын-Хемчиктен Н. О. Эртине-Очур, В. М. Назин, Т. Я. Колпакова, Каа-Хемден Н. А. Достай, В. Г. Вальков, Тее-Хемден Э. Х. Намзал, Н. Ч. Кочега болган өскелер-даа хамаржыр.

З. ЖУРАВЛЕВА,
республиканың аныяк туристер станциязының методизи.

☆ Чөөн Сибирьниң мурнуу талазынга «Саян дээрбээ» деп чаа туризчи маршрут 1972 чылдың июньда амыттынган. Шушенское — Кызыл — Ак-Довурак — Абаза — Абакан — Красноярск маршруду чуртта эң-не узун орулуг.

„ССРЭ — МЭЭҢ ЧУРТТУМ“

школачы киришкен.

Кызылдың № 1, 11, 14, 15 школаларының башкылар коллективтери өөреникчилерни совет улустуң революсчу, дайынчы болган күш-ажылчы чаңчылдарынга кижиндер дээш улуг кичээнгейни салып турар. Кызылдың № 14 школада чурт-шинчилел болган туризчи ажылдары солун. «Прометей», «Глобус», «Природа», «Ровесник» клубтарын тургускан. Оларны дамчыштыр янзы-бүрү солун ажылдарны чорудуп келген. «Глобус» клуву кызыл нечилериниң 24 отрядын каттыштырып турар. Тывага Совет эрге-чагырганы тургузар дээш демиселдиң чурттуң революсчуларының дутайында материалдарны чыыр, оон диплюшкиниериниң түңнелинде школаның чурт-шинчилел музейин организастаар сорулганы оларның мурнунда салган.

Ак-Довуракның 8 чыл школазында туризчи-чурт-шинчилел ажылын багай эвес организастаан. Анаа үш салгалдың төлөлериниң ужуражылгазын, «Чурттуң комсомолчу шалыпчы түдүгларын» деп аас журналын, туризчи темага кежээлерни, класстарга В. И. Ленин дугайында беседаларны эрттирген. Школаның кызыл нечилери Ак-Довуракның төөгүзүнүң хамаарышкан эки қатерлалды чыып алганнар. «Ак-Дашта хоорай» деп эгелит альбомну кылган. 5 «в» класста М. Бухтуев атты отряд бо талазы-биле эки ажылдаан.

Каа-Хемниң Сарыг-Септе № 1, 2 ортумак школалар экспедиция ажылдарын чедиишкиниг чорутқан. Олар чонуң эрги чаңчылдарының, шажыннының хоралыкының, Сочытып турарлар. Чыраа-Бажы ортумак школаның өөреникчилери сыгытчылар, хөөмейжилер, каргыраачылар кижилер дугайында материалдарны чыыр сорулганы салганнар. Кызыл нечилер Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, совхозтуң бызаңчызы Кара-Сал Ак-оол болган өске-даа сыгытчылар, хөөмейжилер-биле ужуражылга эрттирген. Ол ышкаш өөреникчилер тыва хөгжүм керекселдерин чыып турар.

Школаның чурт-шинчилекчилери сыгытчылар, хөөмейжилер, каргыраачылар дутайында материалдарны хөйүбиле чыгган, ону школа музейинге дамчыдып берген. Олар түгле материалдар чыры-биле кызыгаарлаттынмайн, тыва улустуң эрте бурунгудан бээр салып алган ураң түүлүнге өөренип алыр дээш шудургу өөренип, чаңграммазын домтаамал дамчыдып эгелээн.

Солуннуң ады безин «СОВЕТСКАЯ РОССИЯ» болганда, ол үүнүү-даа мурнунда Россия Федерациязының амыдыралын чыыдып турар дээрэн билдингир.

Редакция бодунуң кол кичээнгейин партияның XXV оьездизиниң айтырыгларын бүгү тала-биле чыыдарынче, оон шинтиирлерни калбаа-биле пропагандалаарынче, онгу беш чылдың баштайгы чылының планнарын күүседиринче Россия Федерациязының коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаарынче, чоокку беш чылда улус ажыл-агыйының хөгжүдезиниң кол угланылышкынларын чедиишкиниг боттандырарынче, экономиканың база культураның партия удуртулгазының деңнелин бедидеринче, ажылчы чоннарның коммунистиг кижилиделгезиниң айтырыгларынче углаан.

Россияның культура амыдыралы байлак болган хөй талалыг. Россия Федерациязының театр, ураң түүл, литература амыдыралының эң-не чаа солун түүлдерин номчукчуларга калбаа-биле дыштадыр, совет культураның шылгарангай ажылдакчыларыбиле таныштырар. «Культура болган амыдырал» деп рубрикалыг материалдар чыындызын неделя санында парлаар.

Түүлдер болган очерктер, бүдүрүлгеге эртем шинчилелдерни нептередип турары, эртемниң чаа түүлдериниң дутайында, институттарның, төлевилел база конструкторлар организацияларының ажылчорудулгаларының дутайында чугула корреспонденциялар, дээди болган ортумак школаларның амыдыралының, өзүл олурар салгалды кижилиделгезиниң дутайында материалдар-рубрикаларны база ыяап-ла тып алыр.

• • •

«ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА» солуннуң арыннарынга кандыг материалдарны парлаарыл? Экономиктиг өөредилгениң системазының пропагандистеринге болган дыңнакчыларынга, техниктиг ажылдакчыларга, бүдүрүлге чергелериниң, каттыжышкынныларның, министерстволарның болган ведомстволарның удуртукчуларынга кандыг дузаны көргүзерил?

Экономиктиг өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чылы СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын болган документилерни, съездиниң теоретиктиг түңнелдерин болган түүлдерин, партиявың онгу беш чылда төлевилээн экономиктиг тургузуушкунуң программазын улам ыдай ханыладыр өөренирииниң чылы болур.

Чаа өөредилге чылынга белеткелдиң бирги эдлегиниг айтырыгларының бирээзи болза, өөредилгениң баштайгы цикливиң өөредилге курстарын—«Экономиктиг билиглериниң үндезинниерии» болган «Будүрүлгениң экономиказының болган башкарылгазының үндезинниерии» өөренип эгелевээн ажылчыннарның, колхозчуларның, тускай эртемнигдерниң болган удуртукчуларының кезиин өөредилгеге хаара тудары болур. Хөй дыңнакчылар ол курстар талазы-биле өөредилгезин 1977 чылда уламчылаар болган доозар ужурлуглар.

Экономиктиг өөредилгениң системазының дыңнакчыларының кол массаазы өөредилгениң ийиги цикливиң курстарын өөренирлер: ажылчыннар болган колхозчулар—«Социализм болган күш-ажыл» деп курсту, инженер-техниктиг ажылдакчылар, тускай эртемниглер—«Социалистиг ниитилелде инженерниң күш-ажылы», удуртукчу ажылдакчылар «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп курстарны өөренирлер.

Амгы өөредилге чылының доостуру чаа өөредилге чылында болган онгу беш чылда экономиктиг өөредилгениң системазын хөгжүдериниң чугула айтырыгларының бирээзин шинтиирлээри-биле холбашкап. Чугаа болза 1976—1980 чылдарда ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң перспективтиг планын ажылдап кылырының эртежок чугулазының дугайында боон турар. Ыядыг планны тургузарының практиказының дугайында материалды «Экономическая газета» солун 1976 чылда № 9 солунга парлаан.

Чаа өөредилге чылында ажылчыннарның болган колхозчуларның улуг бөлүү экономиктиг өөредилгениң системазынга «Экономиктиг билиглериниң үндезинниериниң» курузум доозушкая болганда, олар «Социализм болган күш-ажыл» деп курсту эгелээр (азы уламчылаар) болганда, солуннуң 18 дугаарынга үдетүүрүнүң, өске-даа адырларның ажылчыннарынга 1977 чылда «Социализм болган күш-ажыл» база «Экономиктиг билиглериниң үндезинниери» деп курстуң бир аай өөредилге планнарын болган программазын СЭКПниң XXV съездизиниң материалдарынга дүүштүр таартып парлап үндүртеп.

«Муринакчы дуржулганың библиотечказы», «Экономиктиг тайылбырлар», «Социалистиг чарыш», «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтиирлеринче», «Директорлуң индири», «Будүрүлгениң бедик ажыктыы дээш», «Продукциянын шаларын башкарары», «Экономистерниң ажыл-ишчи ужуражышкынналары», «Пропагандистиң колонказы», «Коммунистиг күш-ажылдың школаларында», «Методиктиг сүмелер» болган өске-даа хөй эгелер-биле паралаан материалдар пропагандистерге болган дыңнакчыларга чугула дузаламчы болур.

Бо чылын редакция «Муринакчы дуржулганың библиотечказы» деп ам-даа алды үндүрүлгелерни белеткээш, парлап үндүрер, а 1977 чылдың эгезинден эгелээш, экономиктиг өөредилгениң дээштиниң ескени-биле оларны холбаш, чаа сериялы парлап эгелээр.

«Экономиктиг ажылдарның дээштии» деп эгеге пропагандистерге, экономистерге, дыңнакчыларга анализтиг материалдарны, солуннуң арынга диаграммаларны болган таблицаларны парлаар.

• • •

Келир чылын «ЛИТЕРАТУРНОЕ ОБОЗРЕНИЕ», «ЖУРНАЛИСТ» журналдар номчукчуларга үүнүң дутайын бижиирил? Оларның арыннарынга кандыг темаларны база айтырыгларны чыыдарыл?

«Литературное обозрение» журнал бистиң чуртувуста база дашты кыда амгы үениң хөй национадлыг литературазының айтырыгларын калбаа-биле чыыдар.

Журналдың арыннарындан хөй янзы үүнүдерни, тайылбыларны, чаа номнарга реценизияларны, «Янзы-бүрү бодалдар» деп эгелиң адаанга өске-даа арыннарга маргылдааларны база тайылбырлаашкынларны, бодунуң күш-ажылының дугайында чогаалчыларның беседаларын, чогаалчыларның номчукчулар болган иритиктер-биле харылзааларын, номчукчуларның сонуургалдарын шинчилеп турар социолог эртемденнерниң бодалдарын, номчукчуларының боттарының, а ол ышкаш мартыдаалыг үүнүдерни, литературлуг фельетоннарны, библиография информациязын, ном графиказын, пародияларны, карикатураларны номчуп болур.

«Литературное обозрение» дузазы-биле бо хүн литературада чүү боон турарын, оон хөгжүлдезин кандыг түүлдер тодаргайлап турарыбиле эки танывын ап болур.

«Литературное обозрение» калбак номчукчуларга таарыштыр үндүрген. Номга хандыкшылдыг бүгү кижилер — ажылчын, колхозчу, башкы, библиотекарь, журналист болган студент солун, ажыктыг түүлдерин ол журналдан тып ап болур.

«Журналист» журнал номчукчуларны сураглыг совет журналистериниң чогаадыкчы лабораториязы-биле таныштырып, редакция коллективтериниң, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүннериниң санын барык-ла үш катап ажып турары оон хереглиг болур. Журналдың номчукчулары болза, партия ажылдакчылары, интеллигенциянын калбак бөлүктери, ажылчын база модэ корреспондентилер, өскээр чугаалаарга, журналдың дузазыбиле парлалганың деңгем «океанынга» уг-шиг тып алырын кызыкшыр болур.

БО СОЛУННАРНЫ, ЖУРНАЛДАРНЫ ЧАГЫДЫП АЛЫНАР

ОЛАР 1977 ЧЫЛДА ЧҮНҮҢ ДУГАЙЫНДА БИЖИИРИЛ?

«ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ» журнал келир чылын номчукчуларга үүнүү дутайын бижиир үндүрерил?

Журналга марксизчи-ленинчи теориянын, революстуг шинчээшкиниң стратегиязының база тактиказының чугула айтырыгларынга, тайбың болган улустарның аймыл чок чоруу дээш демиселдиң айтырыгларынга, партия' тургузуушкунуүнүң дуржулганыга тураскаатқан аналитиг үүлдерни акы-дүүмалышкы партиялардың чиргине (бирги) секретарьлары, даргалары, удуртукчу ажылдакчылары үргүлүү бижип үндүрер. Ол үүлдер чугула теоретиктиг база инитилел-теоретиктиг уткалыг болур болган делегейниң парлалгалынга чыыттынар.

Соолгу чылдарда журналга партияларның чорудуп турар ажыл-чорудулгазының дутайында, революстуг шинчээшкиниң база делегейде болуушкунар дутайында информациялардың хемчээли улгатқан. Партия ажылының дуржулганың солчулгазынга, коммунистиг шинчээшкиниң төөгүлүт чаңчылдарын пропагандалаарынга онза ужур-дузалыг болу берген.

Коммунистериниң хүн бүрү ажыл-чорудулгазынга база идеологтуг демиселиниге дузалап турар статистиканың түңнел сан-медээлерин улам-на хөйүбиле парлап үндүрериниче журнал үүткүүр.

Бодунга онаатынган сорулгаларны «Тайбыңның болгаш социализмниң айтырыглары» журнал оны парлап үндүрөөнге болгаш нептередиринге киржип турар акы-дүүмалышкы партияларның Тоң Комитеттериниң доктаамал дузаламчызы-биле шинтиирлеп келген.

• • •

Солуннуң ады безин «СОВЕТСКАЯ РОССИЯ» болганда, ол үүнүү-даа мурнунда Россия Федерациязының амыдыралын чыыдып турар дээрэн билдингир.

Редакция бодунуң кол кичээнгейин партияның XXV оьездизиниң айтырыгларын бүгү тала-биле чыыдарынче, оон шинтиирлерни калбаа-биле пропагандалаарынче, онгу беш чылдың баштайгы чылының планнарын күүседиринче Россия Федерациязының коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаарынче, чоокку беш чылда улус ажыл-агыйының хөгжүдезиниң кол угланылышкынларын чедиишкиниг боттандырарынче, экономиканың база культураның партия удуртулгазының деңнелин бедидеринче, ажылчы чоннарның коммунистиг кижилиделгезиниң айтырыгларынче углаан.

Россияның культура амыдыралы байлак болган хөй талалыг. Россия Федерациязының театр, ураң түүл, литература амыдыралының эң-не чаа солун түүлдерин номчукчуларга калбаа-биле дыштадыр, совет культураның шылгарангай ажылдакчыларыбиле таныштырар. «Культура болган амыдырал» деп рубрикалыг материалдар чыындызын неделя санында парлаар.

Түүлдер болган очерктер, бүдүрүлгеге эртем шинчилелдерни нептередип турары, эртемниң чаа түүлдериниң дутайында, институттарның, төлевилел база конструкторлар организацияларының ажылчорудулгаларының дутайында чугула корреспонденциялар, дээди болган ортумак школаларның амыдыралының, өзүл олурар салгалды кижилиделгезиниң дутайында материалдар-рубрикаларны база ыяап-ла тып алыр.

• • •

«ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА» солуннуң арыннарынга кандыг материалдарны парлаарыл? Экономиктиг өөредилгениң системазының пропагандистеринге болган дыңнакчыларынга, техниктиг ажылдакчыларга, бүдүрүлге чергелериниң, каттыжышкынныларның, министерстволарның болган ведомстволарның удуртукчуларының кезиин өөредилгеге хаара тудары болур. Хөй дыңнакчылар ол курстар талазы-биле өөредилгезин 1977 чылда уламчылаар болган доозар ужурлуглар.

Экономиктиг өөредилгениң системазының дыңнакчыларының кол массаазы өөредилгениң ийиги цикливиң курстарын өөренирлер: ажылчыннар болган колхозчулар—«Социализм болган күш-ажыл» деп курсту, инженер-техниктиг ажылдакчылар, тускай эртемниглер—«Социалистиг ниитилелде инженерниң күш-ажылы», удуртукчу ажылдакчылар «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп курстарны өөренирлер.

Амгы өөредилге чылының доостуру чаа өөредилге чылында болган онгу беш чылда экономиктиг өөредилгениң системазын хөгжүдериниң чугула айтырыгларының бирээзин шинтиирлээри-биле холбашкап. Чугаа болза 1976—1980 чылдарда ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң перспективтиг планын ажылдап кылырының эртежок чугулазының дугайында боон турар. Ыядыг планны тургузарының практиказының дугайында материалды «Экономическая газета» солун 1976 чылда № 9 солунга парлаан.

Чаа өөредилге чылында ажылчыннарның болган колхозчуларның улуг бөлүү экономиктиг өөредилгениң системазынга «Экономиктиг билиглериниң үндезинниериниң» курузум доозушкая болганда, олар «Социализм болган күш-ажыл» деп курсту эгелээр (азы уламчылаар) болганда, солуннуң 18 дугаарынга үдетүүрүнүң, өске-даа адырларның ажылчыннарынга 1977 чылда «Социализм болган күш-ажыл» база «Экономиктиг билиглериниң үндезинниери» деп курстуң бир аай өөредилге планнарын болган программазын СЭКПниң XXV съездизиниң материалдарынга дүүштүр таартып парлап үндүртеп.

«Муринакчы дуржулганың библиотечказы», «Экономиктиг тайылбырлар», «Социалистиг чарыш», «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтиирлеринче», «Директорлуң индири», «Будүрүлгениң бедик ажыктыы дээш», «Продукциянын шаларын башкарары», «Экономистерниң ажыл-ишчи ужуражышкынналары», «Пропагандистиң колонказы», «Коммунистиг күш-ажылдың школаларында», «Методиктиг сүмелер» болган өске-даа хөй эгелер-биле паралаан материалдар пропагандистерге болган дыңнакчыларга чугула дузаламчы болур.

Бо чылын редакция «Муринакчы дуржулганың библиотечказы» деп ам-даа алды үндүрүлгелерни белеткээш, парлап үндүрер, а 1977 чылдың эгезинден эгелээш, экономиктиг өөредилгениң дээштиниң ескени-биле оларны холбаш, чаа сериялы парлап эгелээр.

«Экономиктиг ажылдарның дээштии» деп эгеге пропагандистерге, экономистерге, дыңнакчыларга анализтиг материалдарны, солуннуң арынга диаграммаларны болган таблицаларны парлаар.

• • •

Келир чылын «ЛИТЕРАТУРНОЕ ОБОЗРЕНИЕ», «ЖУРНАЛИСТ» журналдар номчукчуларга үүнүү дутайын бижиирил? Оларның арыннарынга кандыг темаларны база айтырыгларны чыыдарыл?

«Литературное обозрение» журнал бистиң чуртувуста база дашты кыда амгы үениң хөй национадлыг литературазының айтырыгларын калбаа-биле чыыдар.

Журналдың арыннарындан хөй янзы үүнүдерни, тайылбыларны, чаа номнарга реценизияларны, «Янзы-бүрү бодалдар» деп эгелиң адаанга өске-даа арыннарга маргылдааларны база тайылбырлаашкынларны, бодунуң күш-ажылының дугайында чогаалчыларның беседаларын, чогаалчыларның номчукчулар болган иритиктер-биле харылзааларын, номчукчуларның сонуургалдарын шинчилеп турар социолог эртемденнерниң бодалдарын, номчукчуларының боттарының, а ол ышкаш мартыдаалыг үүнүдерни, литературлуг фельетоннарны, библиография информациязын, ном графиказын, пародияларны, карикатураларны номчуп болур.

«Литературное обозрение» дузазы-биле бо хүн литературада чүү боон турарын, оон хөгжүлдезин кандыг түүлдер тодаргайлап турарыбиле эки танывын ап болур.

«Литературное обозрение» калбак номчукчуларга таарыштыр үндүрген. Номга хандыкшылдыг бүгү кижилер — ажылчын, колхозчу, башкы, библиотекарь, журналист болган студент солун, ажыктыг түүлдерин ол журналдан тып ап болур.

«Журналист» журнал номчукчуларны сураглыг совет журналистериниң чогаадыкчы лабораториязы-биле таныштырып, редакция коллективтериниң, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүннериниң санын барык-ла үш катап ажып турары оон хереглиг болур. Журналдың номчукчулары болза, партия ажылдакчылары, интеллигенциянын калбак бөлүктери, ажылчын база модэ корреспондентилер, өскээр чугаалаарга, журналдың дузазыбиле парлалганың деңгем «океанынга» уг-шиг тып алырын кызыкшыр болур.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Барыын чүк угланышкынның хаттың дүргеш секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дагыыр чергелерге 10—15, өске арткыннарынга 0—5 градус соок болур.

Кымылга шокар булуттаар. Барыын чүк угланышкынның хаттың дүргеш секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 6—8 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хадымыр сигеп» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 «Самдарбайлар» 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кургаг черде шуурган» 9.50, 11.25, 15.15.

Киноклуб: «Кым болуруа?» 16.50, Кинолекторий: «Улуглярга уруглар дугайында» 19.00 «Эргим Робинзонум» 13.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Вероника» 10.00, «Афоня» 15.00, 16.20, 18.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оңза комиссар» 15.00 «Кара чаңгыс» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

9.15—«Москва болган москвачылар».

9.45—Комсомолдуң тургустурган хүнүүге тураскаткан документалдыг фильмнер программазы: 1. «Комсомол», 2. «Чалбыраан-биле, буруңгар-даа!».

10.20—«Эртем — бөгүн».

10.50—«Социалистиг чурттарның кады ажылдажыгазы. Югославия Социалистиг Федеративтиг Республика.

11.20—Ереванның политехниктиг институдунуң камерлиг оркестриниң концерти.

11.50—М. Карминиң чогаадыкчы ажылының дугайында.

12.30—А. Голубева — «Уракчы чурттуг оол».

13.00—Медээлер.

13.10—13.20—Чаңсар.

13.20—«Джон Рид. Амыдыралының болган чогаадыкчы ажылының эрес-шудургузуу».

14.05—«Чөрүү оолдарымнымда» деп хөй сериялыг ураң-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 3-кү сериязы.

15.10—«ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга сөөс».

15.20—М. Карминиң чогаадыкчы ажылының дугайында.

16.00—«Мурнуку одурүүлерниң эрес-шудургузуу». Телеочерк.

16.30—ССРЭ-ниң улустарының мүзээ болган танцылары.

17.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Даймн төвүүзүнде бир оожум хүн». Документалдыг фильм.

18.05—«Комсомол, сөөң орденнериң». Документалдыг телефильм. 3-кү, 4-кү сериялары.

18.45—Телемедээлер.

18.55—Неделяда болуушкуннарның тайызбыры.

19.10—«Пасхи ортулуктуң чажыды». Документалдыг фильм.

19.20—«Чараа-чечен». Шоодутлуг тележурнал.

19.40—«Тываның неделязы». Информастыг программа.

19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Комсомолчу амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.55—«Ном. Ye. Номчукчу».

21.25—«Мурнуку одурүүлерниң эрес-шудургузуу». Телеочерк.

21.55—«Чөрүү оолдарымнымда» деп хөй сериялыг ураң-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгеэн. 3-кү сериязы.

23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редакциянын адрези: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНИНАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харылсаалгалыг секретарының 2-23-54, партийже амыдырал киллизиниң 2-37-13, культурга киллизиниң 2-23-54, көзээ ажыл-агыйы киллизиниң 2-21-47 үдетүүр киллизиниң 2-22-64 чагаа киллизиниң 2-41-27 информация база совет туристер киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солуун келбейи баргаңда 2-32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16332. ЧАГЫГ № 1784.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы биле эргедилиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01434

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 256 (10241) | 1976 чылдың октябрь 30, суббота | 1925 чылда үнелевлеттингеш | Өртээ 2 коп.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙ ПЛАННАРЫН ЭҢ-НЕ ЭВЭЭШ ЧАРЫГДАЛДАР-БИЛЕ ДОЛДУР БОЛГАШ АЖЫР КҮҮСЕДИРИ ДЭЭШ ИДЕПКЕЙЛИГ ДЕМИСЕЖИНЕР! ПЛАН, ТЕХНОЛОГИЯ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛ САГЫЛГА-ЧУРУМУН БҮГҮ ХЕМЧЕГЛЕР-БИЛЕ БЫЖЫГЛАҢАР! БҮДҮРҮЛГЕНИҢ КУРЛАВЫРЛАРЫН АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЕЗУ-БИЛЕ АЖЫГЛАҢАР, МАТЕРИАЛ, КҮШ-АЖЫЛ БОЛГАШ САҢ КУРЛАВЫРЛАРЫНЫҢ ШЫҢГЫЫ КАМНАЛГАЗЫН ЧЕДИП АЛЫҢАР!

(Октябрьның 59 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң тоску чыыжының бешки сессиязы

ТУРГУЗУУШКУННУҢ ӨНДҮР УЛУГ ПРОГРАММАЗЫ

Националдар Советинде

Октябрьның 28-те 10 шак турда, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советиниң баштайгы хуралы палаталарының хураддаар ажылга Националдар Советиниң даргазы депутат В. П. Рубенин даргалаашкыны-биле ажыттынган.

Эштер А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, М. В. Зимянин оларны депутаттар болгаш ажылчылар адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Сессияның киржикчилери сессиялар аразында үеде мөчээн депутаттар Я. С. Гросулдуң болгаш Г. С. Дзоценидзениң тураскаалыг бут кырында туруп ёзулаан.

Националдар Советиниң үнгеннериниң орнунга соңгуткан депутаттарның бүгүн аргелерин мандат комиссиязының хынаанының дутайында мандат комиссиязының даргазы депутат Э. А. Шеварднадзениң илеткелип дыңнаан.

Националдар Советиниң депутаттары— Эстон ССР-ниң Таллининиң төп соңгулда округудан соңгуткан Э. К. Ококтың, Грузин ССР-ниң Гегечкор соңгулда округудан соңгуткан З. А. Патаридзениң бүгүн эргелерин хүлээп көөр деп, Националдар Советиниң доктаатткан.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң Күрүнеңниң беш чыл планының дутайында, 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң Күрүне планының болгаш 1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дутайында, а ол ышкаш 1975 чылда ССРЭ-ниң күрүне бюджединиң күүселдеэнниң дутайында Националдар Советиниң илап-бюджет адырлар комиссияларының болгаш аныяктар херектериниң талазы-биле комиссиязының эдерингчи илеткелиг план-бюджет комиссиязының даргазы В. И. Маслennиков кылган.

Комиссиялар беш чыл планын, а ол ышкаш комиссияларның саналдарын барымдаалап тургаш — 1977 чылдың планын бүрүнү-биле түүлдүг деп көөрүн саналдаан.

1977 чылдың планының талазы-биле чазалгаларны барымдаалаш, бюджеттиң орулгаларын 132 млн. рубльге көвүдедирин комиссиядар санаалдаан.

Чазалгаларны барымдаалап тургаш, 1977 чылда ССРЭ-ниң күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 238.309.972 мун рубль түңнүге, чарылгалар талазы-биле 238. 732. 458 мун рубль түңнүге, чарылгаларны орулгалар 207. 514 мун рубль түңүнге ажып турар кылдыр бадылаарын, а ол ышкаш 1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдеэнниң дутайында отчёттуг бадылаарын Н. И. Маслennиков санаалдаан.

Ооң соонда Националдар Советинге 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң Күрүнеңниң беш чыл планының, 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң Күрүне планының, 1977 чылда ССРЭ-ниң күрүне бюджединиң болгаш 1975 чылда чурттуң күрбюджединиң күүселдеэнниң дутайында айтырыгларының талазы-биле санал бээри эгелээн.

СЭКП Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ленинчи партияның Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң ажылчорудугазының хөй талазының болгаш үре түңнелдиг депутаттар демдеглеп турган. Сессияның бүдүүлүдө болган СЭКП ТК-ның Пленуму чонуң чаагай чоруунуң дутайында, социалистиг Төрээн чурттуң чечектелишкинниңиң дутайында партияның доктаамал сагыш салышкынының чаа хереченлези болган деп, олар онзалаан демдеглээн.

Чоннуң чаагай амыдыралын үзүктелишкин чок экижиңериниң дутайында ленинчи сагыш салышкынын бүгү делегейге тайбыңдың, демократияның болгаш социализмниң членинниг болуп турар Совет күрүнеңниң экономиктиг, кампалал күүзүн улам ыңай быжыглаарының улус хемчеглери-биле ыяк дүшүүрүп турар партияның экономиктиг стратегиязы планнарының болгаш чурттуң күрүне бюджединиң төлевилелдеринде тодаратынган деп, санал бергенер чугаалап турган. Бистиң партиявыстың ленинчи национал политиказы оларда тодартай илерээн. Ол чорук бүгү-ле совет улустарның акы-дүңма эвилелин улам сырый каттыштырып, оларның пайыралтын быжыглап турар.

Чугаалажып коруп турар планнар болгаш күрбюджет төлевилелдерин ССРЭ-ниң Дээди Советиниң доктаамал комиссияларының немелделерин болгаш саналдарын барымдаалап турган, түүлдүг деп көрген, бадылаарын бүгү оратолар саналдаа турар.

Националдар Советинге бир дугаарында Украинаның Компартиязының ТК-зының секретары депутат П. М. Борисенко санал бергеш, республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң айтырыгларына тодартай доктааган. Республика онгу беш чылды бүзүрелдиг эгелээн. Металлургия, хомүр-даш тывыжы бедик темпилер-биле хөгжүп, электроэнергияны, чоннуң хереглеп барааннарын бүдүрери өзүп турар. Тараанын нинти чымыдазы, чигир свёкласының, көдээ ажыл-агый продукциязының өске-даа хевирлериниң чылда ортумак бүдүрүлгези көвүдээн.

Украинаның бүдүрүлгелеринде, тудутларында, колхозтарында болган совхозтарында бар болуп турар шиитки курлавырларны ээ-не долузубиле ажыглаарының айтырынга оратор улуг кичээнгейни салган. Беш чылды чеднишкинниг күүседирер дээш демиселге кол дүргедеднишкинни оларны ажыглап турган чедип алырын бүдүрүлге коллективтери төлевилеп турар. Кара металлургия бүдүрүлгелериниң септелге базазын дүрген болбазыраңгайжыдары, республиканың девискээринге демир-орук транспортунуң ажылын экижидерге эргежок чугула деп, депутат демдеглээн.

Казах ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы депутат С. Б. Ниязбеков республикага беш чылдың төнчүзүнге чедир 400 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери, цехтер ажыглалга кирген турар, Казахстан мурнукузу ышкаш, тарааның, зыттың, дуктуң база көдээ ажыл-агыйның өскедээ продуктуларының улуг бүдүрүүзүү болгаш белеткекчиин болуп деп дыңнаткан.

Казахстан тараа садарын үргүүлевишаан, сөөлгү мөдээлер ёзугаар алыргa, 1 миллиард 190 миллион пуд тараа шыгжамыры ургап деп, С. Б. Ниязбеков дыңнаткан. Ол хире хөй тараны Казахстан кажан-даа чуртка бериp көрбээн. Чазаган дүжүттү бистиң ажаан алырывыска Россия Федерациязының, Украинаның, өске-даа эвилелдешкен республикаларның чоруткан толээлекчилери дузалашкын, бис оларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлеп турар бис.

ССРЭ-ниң Күрүлелиниң, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Союзсельхозтехниканың» болгаш өске-даа чамдык министерстволарның талазындан шиитпирлээри негеттинин турар, болбазыраңгай техниканы-биле көдээ ажыл-агыйның хандырарының чамдык айтырыгларына депутат доктааган.

Күш-ажылдың кижизиниң дыштанывына баазазын болгаш пионер лагерин тутkан. Кара далайның эриинге чыс бүрүүзүнде 300 ажыг бистиң урутарывыс дыштанып турар.

Пөс-таавы аргыкчыларының кадыкшылының дутайын чугаалап тура, даап-шимээн-биле улам шыгыы демиселдиң чорударының эргежок чугулазынче В. П. Бузова кичээнгейни үгландырган. Ол талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни түскай эртемиглерниң дүргеп ажылдап кылыр ужурлуг.

Партияның төлевилээн планнарын бистиң чүртүвүстүң ажылчы чоннары чедишкинники-биле боттандырып турар деп, ВЦСПС-тиң секретары, депутат **В. П. Прохоров** демдеглээн. Оларны боттандырары дээш бүгү улустуң демиселиниге совет профэвилелдер база киржип келген. Бодунуң бүгү ажыл-чорудузаларын олар бүдүүлгенге улам ыңай көдүреринче, 1976 чылдың улус ажыл-агыйының планын чедишкинниг күүселири дээш Бүгү эвилелдиң социалистиг чарыжын келбартырынче сагыш-салыры күштелдирериниче мөөнүлеп келген. Ол чарын ёзулуг-ла бүгү улусчу хемчээлдиг болу бергеш, ында 87 миллион ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылары киришкен.

Үлетүрүүн, транспорттуң, тудутвуң, көдээ ажыл-агыйның чаартыкчыларынга болгаш мурнакчыларынга эш Л. И. Брежневтиң байыр чедиришкиннери чарышка, ону улам ыңай хөгжүдүрүнге кончут улуг политиктиг болгаш моральдыг идиглиг берген.

Депутат бодунуң саналынга үткуштур планнарга элээп хөй кичээнгейни салган. Оларның ужур-дузазы болза беш чылдың кол соруглаарынга дүжүп турар бүдүүлгенниң шынар факторларынче ажылчы чоннарның чогаадыкчы чоруун көөнүзээни болур. Бүдүүлгениң коллектив бүрүзү үткуштур планнаг болуруп хөй-ниити организацияларының чедип алыры эргежок чугула.

Күш-ажылчы хүн бүрүзү болза марксизм-ленинизмниң чайныналчак идеяларынга партияның кижизиткеин совет хилиерниң бедик медерелдиг база дайынчы тура-соруунуң көргүзүү болур деп, Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **А. С. Суюнбаев** чугаалаан. Ол дугайын бүгү аны-дүңмалыкты республикаларның ажылчы чоннарының маадырлыг күжениишкинин чаңгыс аай каттышкан ооңгу беш чылдың баштайгы чылының күш-ажылчы базымнары хереченлеп турар.

(Уламчызы 3-кү арыында).

ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭ— ЧОННУҢ ХЕРЭЭ

СЭКП ТК-ның Пленумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, Төп Комитеттиң Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязының материалдарын совет кижилер улут сонуургал-биле танышкын турар. Олар партияның шиитки болгаш даштыкы политиказының чаңгыс эң-сеткил-биле чүүлдүгүнүшкенин, ооңгу беш чылда шиитпирлер ужурлуг боттуг сорулгаларны боттарынга тодарадып, чаа бедиктиг, социалистиг хүзээлелерни ап турар.

ЧОГААДЫКЧЫ ДЕМ-БИЛЕ

Чаа техниканы хөй-хөй чылдарда чогаадып кыпкан, шенгередип келген бистер ышкаш кижилерге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң бо талазынга хамаарыштыр чугаалаан сөстери биске дыка солуун болду. Бистиң чуртувус эртем-техниктиг чедиишкиннерни шенгеретпекиниң күселибиле 1980 чылда 20 миллиард рубльдиң немелде камналгазын алыр. Бо чугула херекке ажылчыннарның болгаш инженерлериниң чогаадыкчы дем каттыштырылгазы улуг роль-ду ойнаар.

«Ажылчын инициативазына — инженерлик деткимче» деп эгелээшкин бистө калбак шенгерелдиг алган. Ооң ачызында бистө бир чаа станокту белеткеп кылыры чедиишкиннииг доозулган. Бистиң коллектив ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидер талазы-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлеп турар.

Ю. ВЛАСОВ,
слесарь-механик.
А. НОВИКОВ,
№ 1 шак заводунуң инженер-конструктору.
МОСКВА.

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР

Тюмень областың соңгу талазы сөөлгү чыыдарда тапытынмас кылдыр чаартынган: ажык-тывыш чердери хогжээн, Нефтеюганск, Сургут хоорайларының квартаддары немешкен. Нижневартовск демир-сугу орталары Обь чоогунда нефть тывыштыг чердер-биле ону тудуштурушкан. Баштайгы поезд сибирь нефть тывыкчыларының төвү болур Нижневартовскиге удавас чедип келир. Ооңгу беш чылда кылыр ужурлуг улуг ажылхеректериниң программазы тодаратынган, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев ону аажок улуг хемчээлдериниң болгаш улуг экономиктиг арга-дыларының бели чыхы деп адаан.

Сибирь нефть тывыкчылары ооңгу беш чылдың баштайгы чылын чедиишкиниг эгелээн. Ынчалзажок улус ажыл-агыйын хевээрлери дүргедеп-дүргедеп, улам эки, улам ажыктыг, ыңайлыгелиг ажылдаар херек дээрин чөптүү-биле медерел биилп турар бис. А бистө ажыглаттынмаан курлавырлар ам-даа бар. Ону чөп ажыглаар, дилеп тывар бис.

А. ТИМЧЕНКО,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, комплекстиг-звеночулар бригадазының бригадири.
ТЮМЕНЬ.

ГЕКТАРДАН 42 ЦЕНТНЕР

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга көдээ ажыл-ишчилериниң күш-ажылын бедии-биле үнелээн. Леонид Ильичиниң мынча дээш сестери бистиң улам сорук киирди: «1976 чылдың тараазы дээш тулчуушкунга тиилеп үнген бис, алдарыны-биле тиилеп үнген бис дээ, бүгүн чоргаарал-биле чугаалаар эртелиг бис».

Бо күш-ажылчы тиилелгеде бистиң үлүүвүс база бар деп бодап көөрге, өөрүнчүг-дүр. Кубанының тараажыларының патриотчу эгелээшкинин калбак-биле деткивишаан, бедиткен социалистиг хүзээлелерни амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээш чарыны бистиң колхозтуң чер ажыыдыглары калбартын келген.

Бистиң колхоз — кызылтас өстүрер талазы-биле Грузияда улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Черни болбазыладырының дешпилелиг аргаларны ажыглап, үнүттерни хынамчалыг ажаан тургаш, дүжүттү өстүрүп ап келдивис. Бо чылын күрүне шыгжамырыга 9.700 тонна тараа дужаар тургаш, пинтизи-биле 13.100 тонна тараны дужаадывыс. Бир гектардан орту-маа-биле 42 центнер дүжүт ажаап алдынган, а планывыс — 17 центнер турган чүве.

А. КОБАНДЗЕ,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, колхоз даргазы.
Цителн-Цкаро.
Грузин ССР.

БИСТИ СОРУК КИИРГЕН

СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1976 чыл) Пленумунга СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң хаяы утказыг чугаазын улуг кичээнгей-биле радиодан дыңнап, солуудан номчудум. Ында бистиң партияның иштики болгаш хаарыкы политиказын тодаргай айтыкан. Совет кижилер-биле бир дөмей ол бүгүнү сагыш сеткилиниң ханызындан деткип тур мен.

Коммунистиг тургузуушкуннуң сорук киирингчи перспективазары-биле танышкан, социалистиг Төрээн чуртумнуң чечектелишкини дээш, совет улустуң чаагай чоруу дээш улам эки ажылдакчазы келир-дир. Эш Леонид Ильич Брежнев бодунуң чугаазында мал ажылын дүргеп хөгжүдүрүнче кол кичээнгей салган. Хойжу кижи болганында ону күүседир дээш бүгү-ле арга-дыштанывына баазазын болгаш пионер лагерин тутkан. Кара далайның эриинге чыс бүрүүзүнде 300 ажыг бистиң урутарывыс дыштанып турар.

Пөс-таавы аргыкчыларының кадыкшылының дутайын чугаалап тура, даап-шимээн-биле улам шыгыы демиселдиң чорударының эргежок чугулазынче В. П. Бузова кичээнгейни үгландырган. Ол талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни түскай эртемиглерниң дүргеп ажылдап кылыр ужурлуг.

Партияның төлевилээн планнарын бистиң чүртүвүстүң ажылчы чоннары чедиишкинники-биле боттандырып турар деп, ВЦСПС-тиң секретары, депутат **В. П. Прохоров** демдеглээн. Оларны боттандырары дээш бүгү улустуң, шай өстүрүүчүлериниң күш-ажылын калбак-биле механизастаарының, чүк сөөртүүгенниң организастаашкынын үндезинин-биле экижидериниң, республиканың Кара далай эриктерин дургаар эрик быжыглаар ажылдарны калбартып чорударының эргежок чугулазын ол айтыкан.

Ооңгу беш чылдың планын богун чугаалажып тура, бис даартагы хүнче көрүп, бистиң Төрээн чуртувусту улам-на байлак болгаш күчүлүг кылдыр көрүп турар бис деп, Барановичиниң Белоруссиянның ленинчи комсомолу атты хөвең-саазын комбинадының пөс аргыкчызы депутат **В. П. Бузова** чугаалаан. Беш чылдың иштинде бодунуң хуу ийи беш чыл онаалдаларын күүседир деп хүзээлеген алганын ол дыңнаткан. Пөс аргыкчызы июль 6-да ооңгу беш чылдың баштайгы чылының онаалдазын күүседиккен.

Бистиң бүдүүлге черивисиниң ой муң кижилиг коллективи шупту улуг көдүрлүүшкуннаабиле ажылдап келген. Комбикаттың коллективиниң хүзээлеген социалистиг хүзээлелерин чедиишкиниг күүседирингe чер-чер Советтерниң депутаттары чогуур салымшкынны кииргеннер деп, оратор уламчылаан. Күш-ажылчы коллективке оларның ролю ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарның эрге-хүзээлелериниң дутайында Хоойлуну хүзээп алганының соонда элээп улгады бергеп.

Пөс-таавы аргыкчыларының күш-ажылының, амыдыралының болгаш дыштанылгазының байдалдарын жижидерингe хөй чүүлдерни кылып келген. Комбинаттың чурттагга микрорайонунда кончут чараш Культура бажыңы, магазиннерни, ниити өөредилгениң ыңай база музыка школаларын, профтехучилищени тутkан. Республиканың эң чараш черинде

Рейд

малчыннары ам-даа четчелеттинмээн. Ында чаа кажаанның ажылдаага киреп, чамдык материалдарның чогуудан, сонгаарлап турар. Эжик шүүчүү туружук кадаглар беэин чедиишпес.

Берт-Даг салбырда болгаш чеде ниити совхозта мал чеми белеткээриниң планы чедир күүсеттинмээн. Силостуң чүтле 4,5 хуу болган. Белеткеттингеп 3871 тонна сигеннин 1618 тонназы кыштагларда чедиртингеп. Ылаңгыя Хүреп-Дугайда хөй мал арагыда сигенни дүргеп сөөртүрү негеттинип турар. Ооң-биле чергелештир саван, хымргыш белеткээр бригадаларны комплектилээр аналр. Совхозка ам-даа 10 досказар, 120 фонарь, 500 ооңгача херек. Бо бүгүнү дарый четчелээри, илереттинген четчестерни тайладыры совхозтуң директизиязындан, түскай эртемиглеримден, ында парткомдан болгаш көдээ Совет болгаш хөй-ниити организацияларындан богун пегеттинип турар.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:

Н. БАДЫ-СУУР, районда улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы;

Н. САРЫГЛАР, район Советиниң депутады;

К. ЧООДУ, «Шынның» корреспондентизи.

Кызылдың бирги автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи бо чылдың тос айларының планнаг даалгаларын чедиишкиниг күүсеткен. Анда слесарьларның, агрегатчылардың болгаш өске-даа техниктиг ажылдакчыларның кирген үлүг улуг. Бүдүрүлгениң хөөчүн ажылчыннарының бирээзи слесарь-агрегатчы И. Нагорный хүн бүрүүнү кылза чогуур норма-чижээзи 140 хуудын кудуматтайн турар.

— СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазы-биле танышкаш, бо чылдың планнаг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирин хүзээнин турар иеп—деп, И. Нагорный тутаалап турар.

ЧУРУКТА: И. Нагорный ажыл үезинде чугула кезекти шилип ап тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КЫШТАГЛААШКЫНГА белеткел—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылдың октябрь сесте «1976—1977 чылдарда мал кыштагларашкынын чедиишкинниг эртгерин хандырарының болгаш ажаа белеткелдиң дугайында» доктаал хүзээп алган. Ук доктаалда Тес-Хем районда кыштагларашкынга белеткелдиң ооңум чоруп турарын айыткан. Оон бээр ында кандыг ескерилгелер болганын «Шын» солуннуң рейд бригадазы хынап көрген.

Районнуң совет, көдээ ажыл-агый болгаш хөй-ниити органнары партия организациязының удуртулгазы-биле элээп ажылдарны кылып чоруткан. Ылаңгыя кыштагларашкынга белеткелче чонну мобилизастап, шеф амыдын калбартнан. Албан организацияларының, бүдүрүлгелериниң болгаш школаларның коллективтери малчыннарга улуг дузаны чедирип турар. Олардан аңгы 67 амылчыныкыт 15 звено, хөй-хөй машина-техниканы кыштагларашкынга белеткеяде хаара туттунган. Кыштагларашкынында белеткелдиң районда болгаш ажылагыйларда комиссиялары ажылдың байдалын контрольдап, чогуур хемчегларни ап турар.

Рейд бригадазының кежигүннери «Тес-Хем» совхозтуң Берт-Даг салбырынга чоруп турда. Теректиг-Хем суурнуң туруткакчылары кыштагларга шефтеп турган. Ылаңгыл райОНО-нуң болгаш совхозтуң ясли-садтарының. Берт-Даг ортуман школазының коллективтери ол хүн кержен хоорун, кажаа чугайдан, багай эвес ажылдаан. Олар болгаш өске-даа коллективтер чаймн мал чеминин белеткелиниге база идепкейлиг киришкен. Иштининг малын өстүрер дээш чоннуң көдүрлүүшкүнүг ажыдап турары моон илден. Ынчалзадаа ажылды организастап турарында четчестер барын шефтилер тутаалап турду. Чижээлээрге, шефтилерни самосвалга-даа олуртуптар, бүгүн мынлыг соонта чадагай машинага экжелген. Чамдыкта аъш-чем айтырыны безин бергедей бергилээр. Ол турачук чугай эзилдирер суг чедирил бербестей бээр таварылгалар турган.

Ооңгар-Өдек — сурагдыг малчын Александр Моңгалбишиин кыштаа. Республиканың мурнуку эрлазында эң-не баштайгы улгатгырган кодан ында. Эрээнден эгелээп Моол Арат Республиканың төлээлеринге чедир дуржулга солуткан улус ацаа бо-ла келир. Ким-даа бодаарга, мындыг үлегерлиг кодан кыштагларашкынга шагда-ла белеп тургу дег. Башкы Тарбаа Кок-оол удуртkан школа коллективи коржениң хооруп, кажаазын чугайдап бергеп-даа болза, ында кылыр ажыл ам-даа эвээш эвес. Бирээде, улуг кажаадың эжин чывар келир чүкүе угланган, ону өске тадага кыдыры чугула. Иинде. кодан иштинде өдек болган коржең кажаа-биле деңнежип, шефтилерге, шефчилерни самосвалга-даа олуртуптар, бүгүн мынлыг соонта чадагай машинага экжелген. Чамдыкта аъш-чем айтырыны безин бергедей бергилээр. Ол турачук чугай эзилдирер суг чедирил бербестей бээр таварылгалар турган.

Ооңгар-Өдек — сурагдыг малчын Александр Моңгалбишиин кыштаа. Республиканың мурнуку эрлазында эң-не баштайгы улгатгырган кодан ында. Эрээнден эгелээп Моол Арат Республиканың төлээлеринге чедир дуржулга солуткан улус ацаа бо-ла келир. Ким-даа бодаарга, мындыг үлегерлиг кодан кыштагларашкынга шагда-ла белеп тургу дег. Башкы Тарбаа Кок-оол удуртkан школа коллективи коржениң хооруп, кажаазын чугайдап бергеп-даа болза, ында кылыр ажыл ам-даа эвээш эвес. Бирээде, улуг кажаадың эжин чывар келир чүкүе угланган, ону өске тадага кыдыры чугула. Иинде. кодан иштинде өдек болган коржең кажаа-биле деңнежип, шефтилерге, шефчилерни самосвалга-даа олуртуптар, бүгүн мынлыг соонта чадагай машинага экжелген. Чамдыкта аъш-чем айтырыны безин бергедей бергилээр. Ол турачук чугай эзилдирер суг чедирил бербестей бээр таварылгалар турган.

Ооңгар-Өдек — сурагдыг малчын Александр Моңгалбишиин кыштаа. Республиканың мурнуку эрлазында эң-не баштайгы улгатгырган кодан ында. Эрээнден эгелээп Моол Арат Республиканың төлээлеринге чедир дуржулга солуткан улус ацаа бо-ла келир. Ким-даа бодаарга, мындыг үлегерлиг кодан кыштагларашкынга шагда-ла белеп тургу дег. Башкы Тарбаа Кок-оол удуртkан школа коллективи коржениң хооруп, кажаазын чугайдап бергеп-даа болза, ында кылыр ажыл ам-даа эвээш эвес. Бирээде, улуг кажаадың эжин чывар келир чүкүе угланган, ону өске тадага кыдыры чугула. Иинде. кодан иштинде өдек болган коржең кажаа-биле деңнежип, шефтилерге, шефчилерни самосвалга-даа олуртуптар, бүгүн мынлыг соонта чадагай машинага экжелген. Чамдыкта аъш-чем айтырыны безин бергедей бергилээр. Ол турачук чугай эзилдирер суг чедирил бербестей бээр таварылгалар турган.

Ооңгар-Өдек — сурагдыг малчын Александр Моңгалбишиин кыштаа. Республиканың мурнуку эрлазында эң-не баштайгы улгатгырган кодан ында. Эрээнден эгелээп Моол Арат Республиканың төлээлеринге чедир дуржулга солуткан улус ацаа бо-ла келир. Ким-даа бодаарга, мындыг үлегерлиг кодан кыштагларашкынга шагда-ла белеп тургу дег. Башкы Тарбаа Кок-оол удуртkан школа коллективи коржениң хооруп, кажаазын чугайдап бергеп-даа болза, ында кылыр ажыл ам-даа эвээш эвес. Бирээде, улуг кажаадың эжин чывар келир чүкүе угланган, ону өске тадага кыдыры чугула. Иинде. кодан иштинде өдек болган коржең кажаа-биле деңнежип, шефтилерге, шефчилерни самосвалга-даа олуртуптар, бүгүн мынлыг соонта чадагай машинага экжелген. Чамдыкта аъш-чем айтырыны безин бергедей бергилээр. Ол турачук чугай эзилдирер суг чедирил бербестей бээр таварылгалар турган.

Ооңгар-Өдек — сурагдыг малчын Александр Моңгалбишиин кыштаа. Республиканың мурнуку эрлазында эң-не баштайгы улгатгырган кодан ында. Эрээнден эгелээп Моол Арат Республиканың төлээлеринге чедир дуржулга солуткан улус ацаа бо-ла келир. Ким-даа бодаарга, мындыг үлегерлиг кодан кыштагларашкынга шагда-ла белеп тургу дег. Башкы Тарбаа Кок-оол удуртkан школа коллективи коржениң хооруп, кажаазын чугайдап бергеп-даа болза, ында кылыр ажыл ам-даа эвээш эвес. Бирээде, улуг кажаадың эжин чывар келир чүкүе угланган, ону өске тадага кыдыры чугула. Иинде. кодан иштинде өдек болган коржең кажаа-биле деңнежип, шефтилерге, шефчилерни самосвалга-даа олуртуптар, бүгүн мынлыг соонта чадагай машинага экжелген. Чамдыкта аъш-чем айтырыны безин бергедей бергилээр. Ол турачук чугай эзилдирер суг чедирил бербестей бээр таварылгалар турган.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГ АЛЫР

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! ТӨРӨӨН ЧУРТТУҢ КҮЧҮЗҮНҮҢ БОЛГАШ ЧОННУҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК КӨДҮРЛҮҮШКҮНҮНҮҢ ҮНДЕЗИНИ — СОЦИАЛИСТИГ ЭКОНОМИКАНЫҢ УЛАМЫНАН ӨЗҮЛДЕЗИН ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮН, БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БОЛГАШ АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫН БЕДИДЕРИН БЫЖЫГ ТУРУШТУГ ЧЕДИП АЛЫНАР!

(Октябрьниң 59 чыл ойнаа СЭКП ТК-ниң Кыйгырыктарындан).

Социалистиг чарыштың ЭКРАНЫ

БҮГҮ ТАЛАЛАРЫН БАРЫМДААЛАП КӨӨР

Социалистиг чарыштың үйүртүру, ооң дээштиин болгаш кижизидиҥчи ролүн бедидерин дээш шинээ айтырыглар бистиҥ «Искра» колхозка партоомунуң кичээнгейиниҥ төвүнде турар. Колхозтуң баштаар чери биле профсоюзтуң комитединиң чарыштың негелдемелерин ажылдан кылгаш, ону коллективтиҥ кежигүнүң бүрүзүнге чедир таныштырып, күүседиринде хүн бүрү организастап, хынаан келгей.

Партия, профсоюзтуң болгаш коллективтиҥ ниити хураларынга күш-ажылдың сагыыш-чүрүмүнүң, социалистиг чарыштың организастал турарынаң, бүдүрүлгенин ажыктыын бедидерин болгаш продукциемниң шынарын экижидеринең айтырыглар доктаамал чугаалажыл турар. Социалистиг чарыштың түнелдерин үндүрерде бүү барымдаалар чоруктуң бодулурбас дээш сөөлгү үеде ээлээ ажылар кылдынган. Тиилекчилерин ылаңдарде кылган ажылының нәкә-хемчээлиниҥ ангыда, ооң шынары, чаржыл турар коллективтиҥ болгаш түс-түс кижилериниҥ күш-ажылчы, кежиктиҥ байдалы, сагыыш-чүрүмү, хүлээнген техниказыга, шиитиниҥ өнүүзүнге ооң намыҥ-хумагалыг чоруу чергелиг кол күүдерин бүрымдалаар. Ол бүгүнге ээ эки түнелдерни чедип алган мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг детимчеңи көргүүр, оларны мактап-шаннап турар бис.

Чарыштың негелдемелериниҥ күүселдезин доктаамал контролдаары-биле түс-түс звено, бригада бүрүзүндө харыысалгалыг эштерни тургускан. Олар дээрге коммунистер, үшүктиктер-дир. Олар хүн бүрү демдеглелерни кылып, норма күүселдезин, колхозчуларниҥ бүдүргеи продукциязының шынары, оларның өртүзүнде күш-ажылдың сагыыш-чүрүмүнүң байдалдарын үргүлчү хынап, демдеглээр. Ол бүгүнү барымдаалаар түнелдерни үндүрер.

Социалистиг чарыштың түнелдерин үндүрген хүн коллектив бүрүзүнге бүдүрүлге хүралдарын чыып, ылдыгын ажылдарны, түс-түс кижилерниң ажаа виргеп үлүүн түнеп, ажылдың чедер-даа, четпес-даа талаларын сайгарып, сорулгаларны тодарадыры биске чаңчыл апарган. Колхоз баштаар черииниҥ кежигүнинии, партия болгаш профсоюзтуң организациязыларының төлөлекчилери мурнакчыларга шаңнал-мактал тыпсын, коллективтиҥ мурнунда салдыган сорулгаларың дутайын ажыл-ишчилерге тодарай тамыштырып турар.

Ажыңы, кварталдың база чылдың болгаш сезонуг ажылдарының үезинде 5—10 хонуктуг планныг даалгалып түс-түс книжелерге чедирип, ону чеднишкинниг күүседиринең аргаларын сүмелеп, хынаалдаарны, рейдилерни база кылып турар бис. Бо бүгү ажылдарны организастап чорударынга коммунистериниҥ авангардчы ролүн бедидерип-че кичээнгейни күштелдирип.

Үстүнде ап чоруткан хемчеглер колхозтуң ажыл-ишчилериниҥ оргузунга социалистиг чарыштың дээштиг, массага калбак иштередиг кылдыр организастаарынга ыңгыр-ны берип, ону беш чылдың бүрүн чылының планныг онаалдаларын күүседиринге боттуг саналарны чедирген. Бо чылын көдээ ажыл-агыйның продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларны күүселдириниҥ аргалары колхозта тургустунган.

Бо чылын бүрүнеге 180 тонна от садар планнывысты 100 хуу, 32 тонна дүк садарын 100 хуу күүсеткен бис. Ниитиниҥ мадынга 1610 тонна болдуп чем белеткеринииң планын 1750 тонналга, күрүнеге 400 тонна тарка садарын 510 тонналга күүсеткен. Ол ышкаш шөөр база бода малды өстүрериниҥ чыл планнарын челиишкиниг күүсеттингеп. Күрүнеге сүт садарының чыл планын ноябрь 25-ке чедир күүседип болур арга бистеп бар. Малды хүр-чаагай кыш ажылары-биле ыяштаглаашкынга белеткелерни чорудуп кээтеп. Мал чемниҥ бичө эвес курлавырлары тургустунган. 2600 тонна силосту, 450 тонна сенажты, 860 тонна сакалны пресстеп, сараттаан, ол ажыл үргүлчүлеңнээн.

Келир чылдың дүжүдүүн магадыалын амдан эгелеп тургузары чугула ажылдарның биринии болгай. Күскү чер аңдарылгары-биле кадыг 1977 чылдың дүжүдүүнге 880 тонна үрезиниҥ уруп белеткээн. Чайын 2 муң га, күзүн 1 муң га черни аңдарып, күскү чер аңдарылгалын уламчылап турар.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле бо чылын чедип алган көргүзүлелериис багай эвес. Ол ышкаш малдың өлүп-хораары, ону самчыгдап, чидирер чоруктар-биле демиселди күштелдиргеии планныг онаалдаларны күүселдениште база идегии берген.

Бүдүрүгенин адырлар айы-биле социалистиг чарышка коммунистер болгаш Комсомолчулар авангардчы ролдуг болуп, үлегер-чижээн көргүзүп турар. Савчымнар аралында чарыштың тиилекчиги коммунист Валентина Дойгак үш квартилдарда саар бир инектен-не 1000 литр сүттү сааган. Хойжуларның чарыжының тиилекчиин хоочун коммунист Сеңгилбаа Ооржак, аныяк коммунист Алдын-оол Ондар олар төрүүр чүс хойлан-на 103—104 хураганны тус-туста камгалаан ап, бир хойга онаштыр 2,4 кг дүктү кыргааннар. Ол мурнакчы малчыннар малга чем белеткеринииң планныг даалгаларын ажыр күүседип, келир кышка үлегерлиг белеткеңгеп.

Коммунист Дакай-оол Ооржактың дугайында чылыг состерни тутаалап болур. Ол сезонда 900 га черниң тараазын ажаарын хүдээгеш, ону 418 га кылдыр күүседип, ийи удаа сопчалистиг чарышка тиилекчи болган.

Колхозта ферма, бригада, звено бүрүзүн коммунистер биидилиг удуртуп, боттарының коллективтериниде ажыл-херектиң ёзулуг организакчылары болуп турар. Бригадирлерден аныяк коммунистер Саян Очур, Лиидүүн Дамбу, Дашбаа Моңгуш, Март Иргит олар ажыл-херектиң ёзулуг организакчылары болуп турар.

Социалистиг чарыштың дээштиин улам бедидип, ону массага калбак-биле пептерелдиг болдурун чедип ап, ону улам уре-түңнелдиг болдурар дээш улам күжениишкинниг ажылдап, маңаа партийжи удуртулганы ам-даа сайгы-рангайжыдар сорулга бистиң мурнувуста туруп турар.

С. ХЕРТЕК.

Чөен-Хемчик районнуң «Искра» колхозта партком секретары.

ШЫНАР—КОЛ АЙТЫРЫГ

Будүрүгенин ажыктыг чорууң улгаттырып, продукциязының шынарын бедидери дээш социалистиг чарыш Тываның үлетпүр будүрүлгелеринде улам калбарган. Ооң үре түнелдери ооңгу беш чылдың бирги чылының тос айларының планнарын күүсеткенинден көстүп турар. Дыка хөй будүрүлге черлери планныг даалгаларны доллур болгаш ажыр күүсеткен.

Продукциянын шынарын экижидериниҥ бир чугула чүүл — продукцияга үш категориялар айы-биле күрүне аттестациялын тыпсыры бөлүр. Республикаңың үлетпүр будүрүлгелеринде ол ажыл ам-даа четпес чоруп турар. Аттестацияны кылыр үзүрдүт 43 будүрүлге черлериниҥ чүтле онуңга ону кылып чорутқан. Оларның иштинде Тываның сүт комбинадынга, «Тыва кодээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунга, Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадынга, тууйбу заводунга, мебель фабриказынга, пиво заводунга, бүгү хлеб заводтарынга, республиканың хереглекчилер эвилелиниң үлетүр комбинадынга продукцияны аттестатталарының ажылын кылбаны дыка четпес. Бо чылдың ийиги чартыныга чедир аттестатталар үзүрлүг продукцияның чүтле 15 хуузун, бараанның продукцияның 40 хуузун шынар талазы-биле аттестатлаан боон турар.

Кызылдың даараныга фабриказының бирги сорттуг кылыглары бүгү продукцияның 97 хуузу боон турар. Оларның 92 хуузун холук чокка дужаан турар. Ында бригадалар аразында продукцияның шынарын бедидери дээш социалистиг чарышты организастаан. 15 янзы продукцияны аттестатталаан болгаш бирги категорияның болуунче шилчиткен. Келир чылдың хептериниҥ 4 хемирин Шынар демдеп тыпсырыга белеткеп турар. Фабриканың коллективи ассортиментиниң улам калбартыр хемчеглерни ап турар. Чылдың-на ооң кылыгларының 90 хуузун чаартыпаан, шынарын экижидип келген. Ол ышкаш белии шынарлыг хеп даараны дээш материалдыг шаңнал-мактал кылып, мурнакчыларның дуржулгазын пептередип турар.

«Россуг үлетпүр» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң продукциязының шынарынга хомудал бо чылын болбаан. Заводтуң иштики үрей кызышкыны 1 хуу боон, ооң кылыгларының 90 хуузун холук чокка хүзээп ап турар.

Тываның автосентелге заводунуң иштики үрей кызышкыны эвээжзин. Ында будүрүлгенин культуразы бедээн, автомобильдериниҥ кезектерни катап тургузарының болгаш септээриниҥ чаа аргаларын ажыглаан турар. Заводта шынар - бедидериниҥ көрүлде-конкурузун чорудуп, «Шынар хүннерин» эртиргеп, бо талазы-биле хөй хемчеглерни ап чоруткан.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниҥ 1976 чылдың тос айларының дургузунда шынарлыг бедиткенинден 13 муң 500 рубль арыг орулганы алган. Оң ышкаш Кызылдың алгы заводу сорт бедидерииниҥ талазы-биле планныг көргүзүлерни чедирип, кидис иштиктиҥ 80, хөм иштиктиҥ 90 хуузун бирги сорт-биле кылып үндүрүп турар. Ол заводтуң 10 чүүл продукциязыңга бирги категорияны тывыскан. Сорт бедиткенинден завод 3,2 муң рубль орулганы тос айлар иштинде алган.

Республиканың дыка хөй будүрүлге черлериниҥ күрүне стандартын барымдаалавас чоруктар бар. Чижээ, Улуг-Хемниҥ ыяш-үлетпүр ажыл-агыйынга дээр материалдарының сорттарын улгаттырып турар, ында продукцияны негелде ёлүгаар сорттавас, кылын-чугаазын барымдаалавас болган. Ол будүрүлге черинде хемчээшкин хереклеерии чок, ыяштың дилериниҥ технологиязын барымдаалавайн турар.

Ажыл-чем үлетпүрүүн ергелиниҥ будүрүлгелеринде эът комбинадында, «Тудуг кезектери» комбинатта, Кызылдың тууйбу заводунда продукцияның шынары улуг дүүрээшинни болдуруп турарын айтыр херек. Кызылдың хлеб заводунуң хлевиниҥ болгаш хлеб-будочка кылыгларының шынары багай болгулаар, хемчээл-дериниҥ база аңгы-аңгы. Заводтуң хемчээлиниҥ дерег-херексеглериниҥ 60 хире хуузу үреликк. Продукцияны аттестаттаар ажыл кыдынмаан. Контролёрлар штадын четчелевээн — 5 кижиниҥ орнуна үүтле ийи кижи ажылдап турар.

Кызылдың пиво заводунда, эът комбинадында, тууйбу заводунда болгаш балык заводунда курстандартың негелдерин сагыйын, продукцияны үрей кылыр чоруктарының факт-барымдаалары хөп боон турары ол будүрүлге черлериниҥ удуртукчуларының болгаш партия, профсоюзтуң, комсомол организациязының дүүрээшинни болдурбайн турары шын эвес. Бо чылдың ортен үезинде Кызылдың пиво заводунуң 1620 дал пивозунуң шынары багай болдурга, күрүне хайгаараалының лабораториязының ажылдакчылары ону садарын хоргудаар ужурга таварышкан. Пиво заводунуң продукциязын бөгүнге чедир аттестаттаашкынга кинрбозин дыка четпес. Кызылдың эът комбинадынга сентябрь айда болган хыналданың түнелинде 5,1 тонна этти чедир арыглап кылыры-биле дедир чоруткан болгаш 7 муң рубльдиң колбаса кылыгларын садыг чергериндеп хавырган.

Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадының продукциязының шынары куду болганындан эрткен чылын ол будүрүлге черн 110 муң рубльди чедир албаан.

Шынары куду продукциязының ужурундан хереглекчилериниҥ каража-когаралдарының ковудээри биидингир. Бо чылдың тос айларының дургузунда «Кызыл тудуг» эргелеп 10,7 муң, а 45-ки тудуг эргелеп — 11,07 муң рубльди демир-бетон кылыгларының шынары багай болганындан артыр чарыгдаар ужурга таварышкан.

Продукцияның шынарлыг болурунга контроль-хынаалда болгаш хемчээшкин техниказы улуг ужур-дузалыг. Кызылдың хлеб заводунда, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынында, сүт комбинадында, алгы заводунда, Улуг-Хемниҥ ыяш-үлетпүр ажыл-агыйында, мебель фабриказында, пиво заводунда, «Тудуг кезектери» комбинатта техниктиг контролдуң ажылдакчыларын четчелевээн, технологтуг инструкциялар, шыйгылар чок, курстандарттың дүрүмнерин безин албаан боон турар.

Республиканың 21 будүрүлге черлери шынарының көрүлде-конкурузунга киржип турар. Ынчалза-даа будүрүлге черлериниҥ хөй кезиниде продукцияның шынарын бедидериниҥ талазы-биле перспективтиг план чок. Продукцияны үреликкинге чок кылдыр будүрүвииҥ саратов системазын болгаш продукцияның шынарын бедидерн удуртурунуң комплекстиг системазын ажыглаар дутайында СЭКП ТК-ниҥ болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүзелиниҥ доктаалын республиканың будүрүлге черлериде чедир боттандырбайн турары дыка четпес.

Үлетпүр будүрүлгелериниҥ продукциязының шынарын улам экижидип, амгы беш чылдың ол кол сорулгазын чедип алырынга ажылчы чонларнын ортүзүнге социалистиг чарыш улуг роолдуг. Ону дээштиг кылдыр организастап, тиилекчилерге материалдыг болгаш миральныг идиг бөрү бө талазы-биле айтырыгны шиитирээзиниге чугула чүүл болур.

О. ТУТЫНИНА.

курхайгаралдың Тыва лабораториязының стандартизациин киидизиниҥ начальныгы.

Хожудап турар будүрүлгениҥ удуртукчузу-биле интервью

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИН ЧЕДИП АЛЫР

Хову-Аксының хлеб заводу ажылчын суурнуң болган Ак-Талдың чурттакчыларын хлеб болгаш хлеб-будочка аймаалиле хандырып турар. Эрткен 9 айларның түнелинии ниитизи-биле алырга, продукция будүрүлгенин болгаш сайгарарының планын завод күүседиккен болза-даа, а үшкү кварталдың күүсеткээн.

Ооңгу беш чылдың баштайгы чылының бирги, ийиги кварталында багай эвес ажылдап турган бо завод үшкү кварталда чүге планын күүсеткээнин тодарадыр сорулга-биле заводтуң директорлуг Л. Ф. ТОТИКОВА-биле «Шынның» корреспондентиниҥ интервьюзун болгаш сайгарылгалын моон адаанда парладывыс.

Үшкү кварталда завод планын күүселдезинии Людмила Федоровна мынчаар тайылбырлады:

— Сентябрь төнчүзүнде заводтуң хлеб быжыгар чаңгыс суутузунга үреликкин болганындан 5—6 хонукта суутуну сеңгээн бис. Ол үеде хлебти Бай-Хаактан ап турдувус. Ынчангаш сентябрьның планын завод күүсеткээн.

Ооң ацгыда дээрн болгаш бирги сорттуң далганын Кызылдың дээрбе комбинады (начальныгы А. М. Антонов) чедир бербейн баар, ооң орнунга ийиги сорттуң далганын бээр-дир. Дээш, бирги сорттуң далганындан быжыргап хлебтиң, булочка аймаалиң өрээл ийиги сорттуңдан ораи чок ылгалдыг болгай. Ынчангаш продукция сайгарарының планын күүседирин бо чорук база бергеделин турар.

Шынал-ла, үшкү кварталда хлеб заводу дээрн сорттуң кылыгларын 7 тонналы, бирги сорттуун—8 тонналы чедир бербейн. А ниитизи-биле алыр болза завод эрткен кварталда планда кордугееш-биле деңнээрге 5 тонна хлеб аймаа чедир кыдбаан болгаи. Моон алгаш иеорге, колдуунда үстүкү сорттуң кылыгларны планда кордугеш деңнелиглге ыраак чедир кыдынмайн турар болгаш ооң орнунга куду сорттуң кылыгларны колдап турар-дыр.

Завод магазиннериниң чагыгларын барымдаалап, чиңгүн хлебние хереглелии тодарадыы турар. Ол чагыглар бүтүвар завод хүнде 2 тонна хире хлеб быжырар. А чогум бүдүрүгенин күүтүүн барымдаалаар болза, хүнде 5—6 тонналы-даа быжырарының аргазы бар.

Үстүкү сорттарның далганын Хову-Аксының хлеб заводунга чүге чедир бербейн турар дугайында тараа продуктулар эргелелиниң кол инженери Ч. И. Доңшандан айтырдывыс. Ылангыя үшкү кварталда хлеб заводтарынга үстүкү сорттуң далганын чедир берип шыдавайн турганын ол тутаглаан. автотранспорт ол үеде дүжүт ажаалдаанынга, мал чемниҥ белеткелиите киржип, чай чок тургаашкан болгаш комбинат дээрн, бирги сорттарның далганын эвээштп бүдүрүп турарындан үстүкү сорттуң далганы чедишпес болганын тайылбырлаан.

Шак мындыг чөнүүт чылдагаавнар-биле чергелештир дээрбе комбинадының талазындан хлеб заводтарынче, ылангыя үстүкү сорттарның далганының чүдүрүгенин кошкак организастаашкынга хлеб заводтарының ажылдакчылары хомудан турар. Бирги сорттуң далганы херек кырында бар турда-ла, ону чүдүрер кижи чок аны дыды-бүү шиидагаан-биле ону чүдүрбес фантылар барын Хову-Аксының хлеб заводунуң директору Л. Ф. Тотикова чугаалады.

Бо заводтуң мурнунда айларда болгаш амгы үеде ажылдан турар байдалындан алгаш көөрге (сентябрь айда үр эвес сентелге кылдыныл турган-даа болза), планныг онаалданың күүселдезин чедип ап болурунуң аргазы турган. Ынчалза-даа заводтуд директорлузының талазындан бир курлавырларны кошкак ажыглаан, план күүселдезин үскенин ыанчап-даа чөнүүт деп болбас.

Заводтуң дерег-херексеглериниҥ ниити байдалы чүгүүр, хлебти, будочка аймаа технология дүүлаар быжырарын хандырып турар. Кышкы үеде ажылдаарынга заводтуң белеткээн эки.

Бо будүрүлгеде күш-ажылды организастааны багай эвес, продукцияның шынары дүүш демиселде коллективтиҥ кол кичээнгейн үглаган. Ынчангаш бо чылын заводка продукцияны үрей кылырының товарлыглары барык болбаан. Күрүне-садыг инспекция эргелелиниҥ ажылдакчыларының наш-даа удаа чоруткан хынаалдаларынга киргеи продукцияның шынары эки, стандартка дүүжүп турарын илереэн.

Амгы үе заводтуң коллективи хожудаашкынын болдурбае, чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүселдиргеге бүзүролдуг ажылдап турар.

Н. ООРЖАК,
«Шынның» корр.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Улуг Октябрьга алдар болдурган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, республиканың мурнаичы автобудурулгелериниҥ бирээзи — «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазының дүржулгалыг чолаачызы Михаил Иванович Ямин чүүн соортурунуң планныг онаалдаварын 200 хуу чедир күүселип турар.

* * *

В. Полев—Чурттагаа-коммунал аңыл-агый министерстводунуң мурнаичы чолаачыларының бирээзи, социалистиг чарыштың тиилекчизи.

Ооң болу ооңгу беш чылдың баштайгы чылында улуг модурлүүшкүн-биле ажылдаан болгаш чылды чедимишкинниг двозар дээш шудургу ажылдап, оске эш-оврүнге үлегерин көргүзүп турар.

—Социалистиг чарыштың үезинде хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир модурүп тургаш, коллективке ниити кедүрлүүшкүнүү чедип алыры—бистиң сорулгавыс—деп, ол чугаалап турар.

* * *

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының коллективи республиканың транспорт будүрүлгелериниҥ ортүзүнде калбарган чарышка ийиги чергии эзлеп, ийиги чергенин диплому-биле шаңнатқан. Ол кызыкан аңыл-ишке талаптыг үлүүн кииргеннер бө будүрүлгеде хөй. Оларның бирээзи — чолаачы Н. Назарөөту чуруктан яөруп тур силер.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Сөглээн сөс— керткен ыяш

Коммунист Чамзы Аралдиевич Салчак «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Мөңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» колхозтуң ол хойжуунуң малчыннар ортүзүнге калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкенииҥ херечизи ол.

Чамзы Аралдиевич—колхозтуң үндезилекчилериниҥ бирээзи. Ол болу колхоз кежигүнүүге баштай кирее-даа, элээн үр мал малдаваан. Колхоз баштаар чери актынчы аныяк ооглага улуг идегелди көргүзүп, ооң чолаачылар курузунче чоруткан. Колхозтуң баштайгы чайгыс чолаачызы ол болгаш.

Амгы мурнакчы малчын Чамзы Аралдиевич 1970 чылга чедир чолаачылаан. Ооң колхоз баштаар черинге «Колхоз тургустунганындан бээр чолаачылардың, карак-кулаам-даа бакырап келдө. Мөнү малчылардың көрүмөр, чолаачылаш чоруун ышкаш кызымак ажылдаар мөнө деп билдиримишкин киирген. Ук билдиришкинии партбюро биле колхоз баштаар чери чугаалажып көрген, колхозчуның күзелин боттандырган.

Чамзы бодунуң надайы Калдар-биле 260 хойну дүзээп алган. Ооң хойжу амыдыралының эгелээни ол. Чурттагазының хөй кезиин чолаачылаш эртиргеи кижиге мал малдары белем эвес болуру чөп. Ынчалза-даа ажылга кызымак, бергелерге дадыкпан коммунист ниитинии малын остүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш шудургу чоруун көргүзүп этпеэн. Ооң бээр-ле ол колхозка калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан дүшпээн.

Мөңгүн-Тайганың агаар-бәйдуут берге. Күскү доңаттар, часкы шуургаанар, чайгы чазытар чаш хураганга турүүк улуг малга аңылыдыг. Сигеп кезер черлери безин оске районнарымыдан кызыы. Кичээнгейни бичии-даа кошкадаш болбас ужуру ында. Ынчангаш ук малчын чылдың-на кышка хынамчалыг белеткеннп, малдың семиртилгезин эки организастап келген. Чаш малды ооң менди доруктуруп, дүк планын күүседип келген ужуру ол.

Малчын коммунист баштайында-да төрүүр чүс хойга онаштыр тозан хураганны алган. Ооң бээр ооң көргүзүү ооң чангыс-даа катап кудулаваан, чамдыкта тозан алды-даа чедө бээр. А ооңгу беш чылдың баштайгы чылында Бүгү-эвилел социалистиг чарышкынга киришкеш, төрүүр чүс хойга онаштыр тозан беш хураган өстүрерин ол хүлээпген. Эртекен тос айларның түнелиниде чүс хойдан-на тозан тос хураган алдынган! «Сөглээн сөс—керткен ыяш» деп чүве ол. Дүк планы бээ күүсеттингеп, хой бүрүүндеи-не үжеп граам дүктү планда көрдүнгенинден арттыр кыргын алган.

Чамзы Аралдиевич? кыштаглаашкынга белеткеядиң база мурнуку одуруунда чоруп турар. Бичө-Мөңгүн-Тайганың соңгу талазында Ыймаалы деп чер бар, ооң кыштаа ында. Бөду 5,7 тонна сигенин кескеп, кыштаанда чедирип алган. Кажаа септеттингеп. Ооң корженин чашы-на хоорүп, ядекти болуп алыры чаңчыл апарган. Бо чылын ол сес онгачаны беш шагжаны кылып алган. Ооң кыштаанга барган кижи кодан дешкээриниҥ арыг-силиин кайгаар, көржең, одаар ыяш—бүгү-ле чүве эңгелиг.

Колхозтуң № 3 хойжу бригадазының бө кезиңүү ол бригаданың агитатору. Ооң ойнде «Шын», «Тываның аныяктары», «Правда» солуннар, «Агитаторнуң блокноду» болгаш өске-даа чагыглар бар. Ооң ында ында бригаданың кожер библиотеказы база турар. Ийиги болганда ук коммунист социалистиг чарыштың тиилекчизи болбушаан, партиянын болгаш чазактың сөзүн чонга чедирип турар хөй-ниитичилериниҥ бирээзи база болуп турар. Ооң чуруу—колхозтуң хүндүлел самбразында.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

Планын күүсетпээн

Ооңгу беш чылдың баштайгы чылының үшкү кварталы төнген, а республиканың моөң эдаанда чамдык үлетпүр будүрүлгелери продукция сайгарарының-даа, ниити продукция будүрериниҥ-даа кварталдың планын күүсетпээн:

Тыванық даг-дүгү белбаазырадыр комбинады.

«Тудуг кезектери» комбинат.

Ак-Довуракгың үлетпүр будүрүлгелер комбинады.

Зът комбинады.

Хову-Аксының хлеб заводу.

Үстүү-Енисейниҥ балык заводу.

«Тыва кодээ тудуг» трест.

Шуурмакгың ыяш белеткээр пункгузу.

Улуг-Хемниҥ ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы.

Туранның райүлетпүр комбинады.

Сарыг-Сепгиң райүлетпүр комбинады.

Техниктиг ажаалда станциязы.

Бии-Хемниҥ «Сельхозтехника» салбыры.

Ооңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хүүнда бетиндс күүседир ажыл Кызылдың гуров чагыглар-биле хев даварар «Чеченс» отельиниҥ комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразында социалистиг чарыш улам күштелген. Үшкү кварталдың түнелиниде Н. Якушкинаның комсомолчу-аныяктар бригадазы будүрүлге планның 119,1 хуу күүсеткеш, чарышка тиилекчи болган.

Бо хүннерде ол бригаданың кежигүннери Улуг Октябрьниң 60 чылын—60 шалынчы кедела-биле уткуурунуң күш-ажылчы эзчонгө киржип турар. Ында ажылдың шынарынче киизигейни ооң күштелдиргеи. Продукцияны үрей кылган ийиге, ону ооң шынары багай болган таварылгазы «Чеченко» деп тана-солунга боранн-на бижип турар.

ЧУРУКТА: И. Якушкина удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадазы ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТУРГУЗУУШКУННУҢ ӨНДҮР УЛУГ ПРОГРАММАЗЫ

(Төнүүзү. Эгези 1-ги арыда).

Продукциялыы сайгарарының талыы-биле бо чылдың он айларының планын Киргизияның үзеттүрүү хуусаа бетинде, октябрь 26-да күүседкен. Кушажылдың бүдүрүлчүлүүнүң өөдүлгенин талазы-биле омаалда ажыр күүсеттинген. Кол көрсөткейнин бүдүрүлгенин шыырын болгаш ажыктыын бедидериве утпаандырган. Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишкилери чаа беш чылдың башталгаш чедиишкиннер-биле демделгээн. Бүгү чылдарның иштинде тараның эң-не хей ниити чымыдазын алган, хөвеюн, ногаалары, кодээ ажыл-агыйның өске-даа продукцияларын чыырының талазы-биле күлээлгелерин ажыр күүсеткен. Бо бүгү болза амгы беш чылда боттандырар ужурлуг улуг ажылдарның түгле эгези болур.

Бо беш чылда республиканың индустриялыының чамдык адырларын хөгжүдүрүн дүрбелдирииве утпаан аянын кап саналдарны А. С. Сүмбанов чугаалаан.

Партияның өндүр чаагай соруглаарын амыдыралга боттандырар дээш совет ажылчыннар боттарының күжүн, энергиязын харамнаамаа дээш, Казанда ужар түүлдүн Горбунов аттыг заводунуң фрезеровщитә депутат Г. А. Аскадуллин чугаалаан.

КамАЗ-тың тулуунда киржип турар бүгү коллективтериниң чедиишкиннериниң дугайын ол тодартай чугаалаан. Ужар түүл заводунуң дериг-керекселдерни чыл келген тудум чаартыпшыл, а ажылчыннарның аразында продукциняның ыыпарын экижидер дээш шаңчеэшкин калбарып орар. Машина тудушкунуун продукциязының ыыпарын экижидер дээш старок тудушкумунуң ажылдакчылары амгы үениң негелдениинге дүгжүүн турда техникалыг болгаш инструментилерни дүрген эдээдың үндүрерни ол бодунуң өөрүнүн мурнуудан чугаалаан.

Онгу беш чылдың планы—чүрттүн эртем-техниктиг күжүн өстүрериниң чонуун чаагай чоруун бедиктериниң канчаарда ажоок улуг программа болур дээш, Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының биргә оралакчызы Г. А. Мартиросян демделгээн. Оон кижай ол Армян ССР-ниң беш чылда хөгжүдүлгезиниң айтырыгларыга доктаагаан.

Оратор капитал тудуунуң айтырыгларыга доктаагаш, оон материал-техниктиг хандырылгазының база аңаламдырышкынының системазын ам-даа сайзырангайжыдар болза эки деп санаан. Оон саналы-биле алырга, тудугларның дериг-керекселдер-биле хандырылгазын чаңгыс организацияга—ССРЭ-ниң Күрөлдырылгазытка иевиннеэ эки Арменияның хоорайларын болгаш бүдүрүлгелерин газ-биле хандырар херекте четпестерни, багыы ол дедиглээн.

Национал Советтиниң транспорт болгаш харылзаа талазыбиле доктаамал комиссиязының даргазы Г. А. Мартиросян бо адырларны ажылы тодаргай сайгарган, демир-орук оруунун тудуун калбарыын санаалдаан.

Коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузарыга, пинтилел харылзаалары сайыраигайжыдарыга, совет кижилериниң маркысчыл-ленинчи медереэлиг бедидериве база амыдыралдың социалистиг сферизи хөгжүдүнүп улуг чедиишкиннин бүгү системазын, ылангыя дээш болган: ортумак түскай школалар улуг рольду ойнаар деп, ССРЭ-ниң дээш болган ортумак түскай өөредилге министри В. П. Елютин чугаалаан.

Бүгү хамаатыларның кандыгдаа социалд, эт-хөреңги болган национал ыңгалыы барымдаалавайн оларның эртем чедип алыр дугайында эртезин социалистиг күрүне түгле чарлап турар эвес, а оны херек кырында боттандырып турар. Дээш болган ортумак түскай школаларын ажыл-чорудулгазының үнедели оларның улус ажыл-агыйынга белеткеп турар кадрларының шынарыдан хамаарыжыр деп ол демделгээн. Ынчангаш бүгү школалар коллективтерин, башкы бүрүзүнүн күжениишкинин олче утпаандырган./ Түскай школаны доозуп үнген специалист бүрүзү түгле бедик мергежилдиг ниити эвес, бистин чүрттүвүска коммунистиг ниитилелдин идепкейлиг туругаувучуу болдуруне оның киирилгейин салып турар бис деп, ол демделгээн.

Узбек ССР-ниң беш чылы аттыг дүржүлге ажыл-агыйның трактористи депутат Д. Алиев болдуңук саналынга совет улустун чедип ап турар улуг чедиишкиннери партияның, Төп Комитединиң, ол Л. И. Брежневтиң башкарган ооң Политбюросунуң шилгерангай политиказының ачызында чедип алдының турар деп чугаалаан. Э. Алиевтиң удуртуп турар звенозу Төрээн чуртка берген сезуун эдээш 72 гектар шөлдүн га бүрүзүнден 60 центнер хөвеюн алган. Шөлдүн 95 хуузун машина-биле ажаап алган.

Бистин ажыл-агыйывыстың улуг чаартыылар болуп турар деп, ол уламчылаан. Техника, чемиишчидилгелер-биле ажыл-агый бүрүн хандыртан. Ирригация четкиэн четчир. Чыл санында он-он өг-бүлелер чаа бажыннарны ап турар. Суурнуң коммунал хандырылгазы хоорайларывыы-биле бар дөмей. Продукция бүдүрериң көвүдеир курлавырлар ам-даа бар. Ынчангаш гербицидтерни, шөлдерни десикилеп ажылдап кылыр техниканы кодээже ам-даа хөйүү чорударын ол санаалдаан.

Националдар Советиниң бирги хуралы доозуулган.

* * *

Палаталарның хуралдаар залында 15 шакта Эвилел Советиниң даргазы депутат А. П. Шатиковтуң дарталаашкынывыыбиле ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилел Советиниң ийиги хуралы ажыттынган.

Депутаттар болгаш залчылар аштар Л. И. Брежневти, Ю. В. Андроповту, В. В. Гришинни, А. А. Громыкону, А. П. Кириленкону, Ф. Д. Кулаковту, Д. А. Кунаевти, К. Т. Мазуровту, Н. В. Подгорныйны, Г. В. Романовту, М. А. Суслованту, В. В. Щербицкийни, Г. А. Алиевти, Н. Н. Демичевти, М. С. Соломенцевти, И. В. Капитоновту, В. И. Долгихти, К. Ф. Катушевти, К. У. Черненкону, Я. П. Рябовту үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынывыыбиле уткаан.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин беш чыл Күрүне планының дугайында, 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында, 1977 чылда Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1975 чылда ССРЭниң Күрүне бюджединиң күүседелиниң дугайында айтырыгларны чугаалажырын депутаттар үргүлчүдээн.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязы октябрь 29-та ажыыл үргүлчүдээн.

(СЭТА).

Хоорайның харылзаачыларында

Республика найысылалының харылзаа белдирииниң хөй кежигүнүүр коллективи. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 59 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштыг калбартып, күш-ажылтыг шалыпчы эзилгеде ажылдап турар. Хоорайның харылзаачылары онгу беш чылдың башталгыг чылының тос айларында багай эзес ажылдаан. Онгу бүдүрүлге коллективиниң бо үеде чедип алган көргүзүлгелер херечилеп турар. Харылзаа белдирииниң партия организациязының профвилел болгаш комсомол комитедериниң күн-бүрү ажыл-чорудулгазын бүдүрүлгениң ажыктыг чорууң белдиринге болгаш шыырын экижидевиве утпаандырып келген. Онгу чедип алыры-биле социалистиг чарыштың калбартып, оон нетелделерни күүсединиве коллектив кежигүнүнерин мээнеп турар.

Бүдүрүлге участоктарының, цехтериниң, салбырларының ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының хөй кезии боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турар. Олар тос айларның планныг даалгаларын түс-түзүнде база эки күүсеткен.

Тарифте айытkан орулгалар коллектив планын 101,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн— 101,5 хуу күүсеткен болгаш ажыл телевиринин фондузунда—13,3 мун рубльдан кампан алган. Хоорайның телефон станциязының абоненттер немелдези 545 болгаш радио точкаларының— 124,2 хуу күүсеттингеп.

Кызылдың харылзаа белдиринин коллективинде социалистиг чарышта 490 кижи хаара туттунган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары 260 кижи боот турар. Оларга телеграфист Е. Мапиевская, телеграфтың электрик механиги Н. Тахтуев, почтальоннар И. Власова, Х. Сая, Н. Ржакевич, автоматтыг телефон станциязының монтёру Г. Черпиявская, харылсалгалыг дежурный М. Чербакова, хоорайлар аралыының телефон станциязының телефонизи Г. Забелина олар хамаарыжыр.

Амгы үеде 67 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп хүндүлүг атты чедип алыр дээш чарыжып турар. Коммунистиг күш-ажылдың пеги атты шинти көргүзүп үргүлүүр эки боот келген телеграф пегинге (начальниги П. Шевцова) тывыскан. Бригадалар иштинден ай, квартал планнарын долдур болгаш ажыр күүселиг турар сес бригадага ол атты тывыскын болгаш ам-даа чедип бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи болур эрге дээш кылымаккай ажылдаан турар. Хоорайның харылзаачыларының эки ажылдарынга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылы, беш чылдың мурнакчылы деп ат дээш социалистиг чарыш улуг рольдуг боот турарын демделгээр херек.

Онгу беш чыл дээрге, продукциявың ыыпарын экижидериниң болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын улгатыраның беш чылы. Ынчалзада бистиң радио-телефон точкаларывыс көөдеп, харылзаа чонга улам эки бараан боот турза-даа, ажылга шаптыктыг чамдык түүлдер бар боот турар. Ындыг четпестерни колдуунда-ла харылзаачыларже чаа каар. оларны бүрүүладыр чоруктар бар. Соолгу ийи чылдарда Кызылдың тудуг организациялары, ылангыя «ЦЭС тудуг» эртелели, «Кызыл тудуг» эргелеп, суг-канал тудуу, «Кызыл үдетпүр тудуг», үшкү тудуг-монтаж эргелери боттарының планныг даалгаларын күүседиринин эргежилдиг ажылын бодаан, кайы-хамаан чок чер ажылдарын эгелеп, телефон-телеграф кабельдерин дөртен бир удаа үрээн. Чүгле бо чылын безин олар оп ылыг үрелиишкиннерни кылып, харылзаа ажылынга шаптыктаашкынны тавармышырган. Ол дээрге, үстүүде тудуг черединиң удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының тоомча чок, төлевилел-шыыг барымдаалавас чоруу-дур. Үрелиишкиннерни эдип, оны катап кылырыга түү хире үе-шак, акша-көрөңги артыкка үүмелиг? Бо чылын безин дыка хөй үлетүүр бүдүрүлге, албан черлери, хуу абоненттер үргүлүүлелдиг үеде харылзаа чок болуп, бүдүрүлге көргүзүлгеринге мун-мун рубльдан каража-когаралыг болдургая.

Кызылда чагаа-биижик, солун-сеткүүл болгаш телеграммалар чедирер чүс ажыг почтальоннар ажылдап турар. Оларның ажылдаарынга тавармычалыг байдалдар хоорайның чамдык районнарында тургустунмаанының айтыр херек. Бажың эргелелдерни хөй кадгы бажыңнарның подъездиринде чырыткы тургуспаан, а хуу бажыңнарның эжелери мизирар мттарын багдан салып ваан тургулаар. Чамдык почтальоннарны эмчиге чедиргеи таварылгалар безин тургулаан. Чүгле ындыг эвес, эзин чок-даа улчумал мттар хоорайда ковудээн. Хоорктүүсном бо талазы-биле шыңчыы хемчегин алза чогуур. Хоорайда чамдык дүржок хулиганнарның үүлгелиишкиннеринден автомат-телефон будкалары үрелип, орта ажылдавас таварылга бар. Ындыг кижилерни тудуп, кезекче коргүзери-биле хоорайның милиция органнары, дружиначылары хайгаарал ажылын кылыр ужурлуг. Бо бүгү чүүлдер харылзаа ажылынга дыка шаптыктыг, улуг четпестерниң бирээзи боон турар.

Онгу беш чылда найысылаалдың харылдаачыларының соруглазы улуг. Олар харылзаанын дериг-керекселдерни удам болбаазырадып, сайгарангайжыдар, чаа-чаа харылзаа бүдүрүлгелерин тургузар. Бо беш чылдың бирги эдлегеде чедип алыр соруглазары үш программалыг дамчыдылга станциязын болгаш телевиденнеенің ийиги программазының дамчыдар черни болгаш харылзаачыларның чуртталга бажыңнарын тудары боот турар. Ол соруглазыбле бо чылын үш программалыг дамчыдылга станциязын тудуп турар болгаш келир чылдың ийиги кварталында телевиденнеенің ийиги программазын чоига көргүзүп эгелээрин чедип алыр бис.

Ынчаарга 1978 чылда найысылаалдың Чүдүм кудумчузунга 1000 номерлиг автоматтыг телефон станциязын болгаш үлетпүр зоназынга базаза ол хире номерлиг телефон станциязын тудуп эгелээр. Дөртку микрорайонда харылзаачыларның 100 квартиралыг чуртталга бажыңын тудуп дооскан соонда, 300 орунлуг ниити чуртталга бажыңның тудуун эгелээр.

Онгу беш чылдың бо даалгаларын чедиишкиниг күүседир дээш Кызылдың харылзаа белдиринин ажылдакчылары, тудугжулар демиг күш-биле ажылдап, бүгү улустун социалистиг чарышыга улам калбаа-биле киржир, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип адырлар.

Н. БЕЛЯШОВ,
Кызыл хоорайның харылзаа белдиринин начальниги.

ПРОПАГАНДИСТ

— Бо чылын политоөредилгенин системазынга «Политэкономияны» өөренип эгелээр бис. Кичээлдин эгезинде көп-даа билип алыр түүлүүс болза,— дээш, Аркадий Бадыгырович Болбур-оол чаа өөредилге чылында бирги кичээлин эрттирген.

1976—1977 өөредилге чылында пропагандист А. Болбур-оол ам сес дугаар чыл ол хүлээлгени күүседип турары ол. Ээ баштай Арыскан сес чыл школазынга «СЭКП төөгүзүнү» башылап эгелээн. Ынчан аныяк пропагандиске кандыг бергелер таварышпаан дээр! Чамдыкта дыңнакчылар-даа шупту келбес, азы тайылбырлаан түүлүүзүн билдинмейн базар...

Алыс черде башкы кижи болгаш ол аңаа торулбаан. Пропагандист кижиниң ном соруглазы — теманы дыңнакчыларга солун, чедиишкир кылдыр тайылбырлаары, кичээлге эки белеткенип адташ, бодунуң чугаалаан сөстеринде киргеи бодалдарны амыдралда бар чүжектер-биле холбаары болур. Оны дуржулгалыг башкы биилп турза-даа, чогум пайыын, чүдеп эгелээр аайын тып шыдавайн, ажылдың уун эки сайгарын күш четпээн.

Эрткен өөредилге чылында Аркадий Бадыгырович 28 дыңнакчыга «Политэкономияны» башкылап эрттирген. Оон ангыда ол суурнуң чонунга лекция, беседаны доктаамал кылып, кижилерни күш-ажылче эвилелдээр талазы-биле бичe эвес үлүүн киргеп. Оон ажылы келгеде далаш, чымыштыг. Суртаалчы кижи черле мындыг. Чон араазында тайылбыр ажылы кылып чоруур болгаш эртевдээ, кежээ-даа чай чок чоруур.

— Бо-хире чылдар дургузунда мөөнгеп алган аргадуржулгамны ажыглап, дыңнакчыларга улам солун, улам билдингир лекцияны, беседаны кылыры, партиялың болгаш чазактың чорудуп турар политиказын чонга чедиишир кылдыр тайылбырлаар хүлээлелиг мен — деп, пропагандист, сылбырла «Бидэг» шинтелелиниң эге организациязының удуртукчузу А. Болбур-оол чугаалады.

Л. ЧЫДЫМ.
Улуг-Хем район.

ДАШТЫКЫДА

ТОДАРГАЙ ЭЧИС СОРУЛГАЛАР, БОТТУГ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

СЭКП ТК-ның зээчелиг Пленумунуң түңнелдериниң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазының чугула ушур-дузазын даштыкы чурттарның косну хей-ниити ажылдакчылары, парлалгазы онзалап демделеп турар.

Польша солун «Трибуна людуунуң мурнуку түүлүүде бижээни болза: бодунуң канчаарда ажоок идепкейлиг чоруу болгаш тайыынын совет политиказының программазын ажылдап шылырынга база оңу хажык чок боттандырарынга хууда салымшкыны төөп телегейде улуг ат-алдарны адеп турар Леонид Ильич Брежневтин чугаазының ужурдузазын делегей байдалынга кадгар чедирип турар чорудулгазының база болушкынның анализтээнинин болгаш бүгү талалыг тодаратканының ханызы көргүзүп турар.

Тайыынны быжыглаары болгаш делегейниң калбак кадыы аңылажыглазын хөгжүдери дээш демиселге ССРЭ-ниң доктаамал чоруун оон программалыг чугаазы бадыкты, делегейниң-дүшкүүлүг чоруун чавырылдырарының чорудулгазын быжыктырарынга болгаш хандыдырынга ниитилиг рольду ойнап турар совет даштыкы политиказының хажык чогунук дугайын чугаалап турар.

Л. И. Брежневтин чугаазында айытkан Совет Эвилелиниң тайыынга ынанныылдыг даштыкы политиказы чер-ле болганга делегейниң хей-ниитизининн деткимчеэринге таварыжып турар. Болуушкуннарның ниити хөгжүдезиниң перспективаларынга хамаарыштыр оон чүвени боттуубиле көөр бүзүрели күш-ажылдың кижилеринге чоок болуп турар.

Венгр «Непсавадшагтың» «Тайыынын оруу-биле» деп мурнуку түүлүүде айытkанны болза: «СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин боттандырары дээш Совет Эвилелинде чорудуп турар ханчаарда ажоок улуг демиселдиң масштабтарын Л. И. Брежневтин чугаазы бистиң мурнуувуска бүрүнү-биле ажыдып турар.

Мөөл солун «Унин» СЭКП ТК-ның Пленумун болгаш Л. И. Брежневтин чугаазын СЭКП-ниң XXV съездизининн төөгүлүг шиитпирлерин совет улустуң улам ынай чедиишкинниг боттандырарының оруунда чугула үе-чада кылыр үнелеп турар. Кол үзеазы болза социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттарыбиле улам ынай ыяк кадыы ажылдакылга, бүгү-ниити тайбың болгаш улустарының айыыл чок чоруу дээш демиселдолуп турар. Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказының аңгы үе-чадада кол үзеазыышкыминарын ол чугаада баш удур коруп тодаргайлаан деп, солун бижээн. Л. И. Брежневтиң сөрүк кирикчи чугаазы тайыынын болгаш совет улуетун, социалистиг дем-каттыштырылгазының улустарының аас-кежиинин дугайында, бүгү-ниити торелгетеннин дөрт-ээ-ачыктарын илергейлеп турар эчис соруглаарга баа бөлүдүрга бис каттыжып турар бис».

Болгар «Работническо делоңуда» демделгээни: СЭКП-ниң болгаш ССРЭ-ниң ниитизи болган даштыкы политиказын совет кижилериниң чугаа чокка база бүрүнү-биле деткип турары, совет экономиканың чаалаш алышкынарын, ону беш чылдың соруглаарын шиитпирлеринге оон эгээртиннес болдунар аргаларын бирги черже идип ужуруп турар Л. И. Брежневтиң барымдаалар-биле бадыткаттынган болгаш ханы аналитиг чугаазынга оларның канчаарда ажоок таарымның турары сагыш-сеткилди чаагайы-биле хайыктырып турар.

Өске болгар солун «Земедельческо знамя» редакция түүлүүде ыынчаар демделгээн: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазы тайбынның болгаш айыыл чок чоруткун программазыны амыдыралга улам ынай боттандырарының ыыш оруун улустарга айтып турар. Леонид Ильич Брежневтин сестиилде олуг чок ленинчи идеяларның улуг күжү сиңиккен.

Моол солун «Үнэн» СЭКП ТК-ның Пленумун болгаш Л. И. Брежневтин чугаазын СЭКП-ниң XXV съездизининн төөгүлүг шиитпирлерин совет улустуң улам ынай чедиишкиниг боттандырарының оруунда чугула үе-чада кылыр үнелеп турар. Кол үзеазы болза социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттарыбиле улам ынай ыяк кадыы ажылдакылга, бүгү-ниити тайбың болгаш улустарының айыыл чок чоруу дээш демиселдолуп турар. Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказының аңгы үе-чадада кол үзеазыышкыминарын ол чугаада баш удур коруп тодаргайлаан деп, солун бижээн. Л. И. Брежневтиң сөрүк кирикчи чугаазы тайбынның болгаш совет улустун, социалистиг дем-каттыштырылгазының улустарының аас-кежиинин дугайында, бүгү-ниити торелгетеннин дөрт-ээ-ачыктарын илергейлеп турар эчис соруглаарга баа бөлүдүрга бис каттыжып турар бис».

Болгар «Работническо делоңуда» демделгээни: СЭКП-ниң болгаш ССРЭ-ниң ниитизи болган даштыкы политиказын совет кижилериниң чугаа чокка база бүрүнү-биле деткип турары, совет экономиканың чаалаш алышкынарын, ону беш чылдың соруглаарын шиитпирлеринге оон эгээртиннес болдунар аргаларын бирги черже идип ужуруп турар Л. И. Брежневтиң барымдаалар-биле бадыткаттынган болгаш ханы аналитиг чугаазынга оларның канчаарда ажоок таарымның турары сагыш-сеткилди чаагайы-биле хайыктырып турар.

Өске болгар солун «Земедельческо знамя» редакция түүлүүде ыынчаар демделгээн: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазы тайбынның болгаш айыыл чок чоруткун программазыны амыдыралга улам ынай боттандырарының ыыш оруун улустарга айтып турар. Леонид Ильич Брежневтин сестиилде олуг чок ленинчи идеяларның улуг күжү сиңиккен.

Моол солун «Үнэн» СЭКП ТК-ның Пленумун болгаш Л. И. Брежневтин чугаазын СЭКП-ниң XXV съездизининн төөгүлүг шиитпирлерин совет улустуң улам ынай чедиишкиниг боттандырарының оруунда чугула үе-чада кылыр үнелеп турар. Кол үзеазы болза социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттарыбиле улам ынай ыяк кадыы ажылдакылга, бүгү-ниити тайбың болгаш улустарының айыыл чок чоруу дээш демиселдолуп турар. Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказының аңгы үе-чадада кол үзеазыышкыминарын ол чугаада баш удур коруп тодаргайлаан деп, солун бижээн. Л. И. Брежневтиң сөрүк кирикчи чугаазы тайбынның болгаш совет улустун, социалистиг дем-каттыштырылгазының улустарының аас-кежиинин дугайында, бүгү-ниити торелгетеннин дөрт-ээ-ачыктарын илергейлеп турар эчис соруглаарга баа бөлүдүрга бис каттыжып турар бис».

Болгар «Работническо делоңуда» демделгээни: СЭКП-ниң болгаш ССРЭ-ниң ниитизи болган даштыкы политиказын совет кижилериниң чугаа чокка база бүрүнү-биле деткип турары, совет экономиканың чаалаш алышкынарын, ону беш чылдың соруглаарын шиитпирлеринге оон эгээртиннес болдунар аргаларын бирги черже идип ужуруп турар Л. И. Брежневтиң барымдаалар-биле бадыткаттынган болгаш ханы аналитиг чугаазынга оларның канчаарда ажоок таарымның турары сагыш-сеткилди чаагайы-биле хайыктырып турар.

Федеративтиг Республиканың харылзааларын улам ынай эжиидери дээш туружун турар деп онзалап демделгээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунга Л. И. Брежневтиң чугаазын түүлдери Федеративтиг Республиканга түүлүлүүзүүшкүге таварыжып турар.

Америк солун «Вашингтон постунуң» айытканы: хей-хей айтырыгларны хаара тудуп турар ол чугаа болза Совет Эвилелиниң бодунда байдалдың дугайында болган оон даштыкыда турушгарының дугаймында шуут-ла ажыг плеткел болуп турар. Л. И. Брежневтиң Каттыжкан Штоттарга хамаарыштыр чугаазында түүлдери иеочүт тодаргай болган болдуунун болур түүлдерге чугуучалыг талаңы онзалап демделгээринге улгаңган болуп турар.

СЭКП ТК-ның болуп эрткен Пленумуң «Л. И. Брежневтиң хей талалыг чугаазының илереттинген бүзүредилг чоруубиле характерлеттинил турар» деп, англи солун «Морнинг стар» онзалап демделгээн.

Индий солун «Нэшнл геральдинин» болалы-биле алырга, Л. И. Брежнев Индияның премьер-министри Индира Гандинин чоокта чаа ССРЭ-ге чораан аян-чорудунуң чугулаган онзалап демделгээнзи, Индия-биле харылзааларга онза кичээнгейни салган болуп турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунга Л. И. Брежневтиң чугаазы — Совет чазактың даштыкы политиктиг бүгү-ле базымнарының үндезининге салдынып турар Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказының принципиериниң, пролетарждың интернационализминин принципиериниң чаа балыткаашкыны. Ол чугаа—чер ырыкка тайбынны быжыглаарынга Совет Эвилелиниң ыыш сеткил-биле соңгургалының чаа черечилели деп, депшилгелиг индий журнал «Ю лайфтың» кол редакторзу С. Гунаран медеглээн.

(СЭТА).

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга үр чылда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш, күш-ажылчы ачы-хавыяларын үнедеп коргеп ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өмүүзээнинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Анастасия Васильевна **Анисимова** — Күрбаңкының республика конторазының кассири.

Василий Иосифович **Бореенко**— пенсионер.

Николай Владимирович **Бояндин**— пенсионер.

Терентий Иванович **Воронков** — Тываның ыяш ажыл-агыйының эртелелиниң начальниги.

Анатолий Егорович **Долженков** — «Тыва сут тудугпуң» ТМЭ-ниң чолаачылы.

Валентина Михайловна **Лямцкая** — пенсионер.

Алексей Иннокентьевич **Порфильев** — пенсионер.

Михаил Лаврентьевич **Самоненко** — «Тыва сут тудуг» трестиң автобаазазының слесары.

Нина Степановна **Цыганкова** — пенсионер.

Монгуш Монгушевна **Чамзырын** — пенсионер.

Георгий Павлович **Юревич** —«Тыва сут тудуг» трестиң ТМЭ-ниң орумнекчизи.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Елена Александровна **Горина** — Туран хоорайда пенсионер.

Евдокия Хрисантьевна **Городецкая** — Туранның харылзаа белдиринин кол бухгалтери.

Анна Петровна **Казанова** — Туран хоорайда пенсионер.

Семен Тимофеевич **Коровин** —Туран хоорайда пенсионер.

Степан Тарачиевич **Лакпар** — «Бөкө» совхозтуң кадарчызы.

Мария Андреевна **Лихтина** — чонуң амыдырал хандырылгазының Туран комбинадының даарамычызы.

Евдокия Трофимовна **Лопатина** — «Сайна» совхозтуң ажылчызы.

Надежда Ефимовна **Любимова** — районнуң харылзаа белдиринин почтачызы.

Анна Васильевна **Мостовщикова** — район эмнелгезиниң санитарказы.

Сергей Михайлович **Мужичков** — Туран хоорайда пенсионер.

Наталья Терентьевна **Попова** — район эмнелгезиниң санитарказы.

Петр Ефимович **Стяжкин**— Туран хоорайда пенсионер.

Платон Михайлович **Ташкин** — районнуң харылзаа белдиринин почтачызы.

Ефросинья Константиновна **Шестакова** — Туран хоорайда пенсионер.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың октябрь 24.

Т. И. Воронковка Тыва АССР-ниң ыяш ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ыяш ажыл-агыйының талазы-биле ачы-хавыяазы дээш, Тываның ыяш-ажыл-агый эртелелиниң начальниги — Терентий Иванович **Воронковка** Тыва АССР-ниң ыяш ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың октябрь 27.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң бөлүк чолаачыларын шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Автотранспорт бүдүрүлгезинге үр чылда үре-түңелдиг ажылы дээш база Тываның автотранспорт эргелелиниң Кызылда № 1 автобүдүрүлгезиниң 30 чыл-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң **Хүндүлел бижии-биле** автомобиль чолаачыларын шаңнаары болза:

Андрей Афанасьевич **Поповкову,**

Инпокентий Харитонович **Семыкинин,**

Куулма Андреевич **Фролову,**

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың октябрь 29.

Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты М. Ф. Демиңге, В. Е. Кузнецовка тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Транспорт талазы-биле ачы-хавыяазы дээш **Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:**

Михаил Федорович **Демиңге** — Тываның автотранспорт эргелелиниң Кызыл хоорайда № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң автомобиль чолаачызы.

Василий Ефимович **Кузнецовка** — Тываның автотранспорт эргелелиниң Кызыл хоорайда № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң механиги.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың октябрь 29.

Ол ыры ам-даа демисешпишаан

Композитор А. Г. Новиков 80 харлаан

Стадионда олурган хамык чон чаа ыры ырлаш дыннап турган. Оон удатпан чок-ла ол дыннакчылар шуптузу ырлажы бергеннер... Аныяктарның болгаш студентилерниң эң баштайгы Бүгүделегей фестивалының киржикчилери ол ырының кайгамчыктыг: «Ангы-ангы улустарның ажы-төлү, амыр-тайбың күзеп тур бис...» дээш сөстерин чаңгыс кижи дег катаптап, ырлажыпканнар. «Демократтыг аныяктарның гимнизи» барык үжеп чылдар мурнунда кайгамчыктыг амыдыралын этелеп, демиселдиң нурлуку одуруулуне киргеи. Ол бөгүн-даа откуг кыйгы боол, бистиң бөмбүрзектиң кырында чаңгыланып турар.

Оон чогаадыкчызы—ССРЭ-ниң улустуң артизи Анатолий Григорьевич Новиков бодуп шынап-ла аас-кежиктиг мен деп санап болур эргелиг. Композиторлуң үнинныг-романтиктиг-даа, патриоттчу-маадырлыг-даа ырылары шынапла бүзулуг улустуң ырылары апарган болтай. Оларда алган ырлаан түүлдер-даа, оларның музыка-аялгалары-даа дыннакчыларны хаара тудуп, таваладыр болгаш оларга эң чоок боол артын каар.

Ол композитор бодуның чогаадыкчы чылдарының дургузунда чогум каш ыры бижээнил, оларның эң баштайгызы кажан чаңгыланып үнгенил?

— Алды түс хирени санап болур-ла—деп, Анатолий Григорьевич хүлүмзүрбүшаан чугаалады.—А эң баштайгы ыры он сес чылда-ла, мээң төрээн черим болур Рязань черинин Скопин хоорайынга чаңгыланып эгелээн болгай. Революция улустуң мурнунга улуг аргаларны ажыткан, мынапгаш мен бодумга эң чоок мергежилим — музыка-биле аңаа бараан болуруун күзеп турган мен. Ынчан мен улус өөредилгезинин кылдызының чанынга профессионалдыг хорну организастап алган мен. Оон киржикчилери күүсетсип дээш «Хосталган Россияга йөрээлдиг» чогаадып каан мен. Ону Октябрьның баштайгы оюн байырлаан хүннерде күүседип чүве. Мээң чаңгыс чер чурттугларымга ол ыры дыка таарымчал, харын-даа оларның төрээн хоорайынга бот-тарының композитору тыптып бергенинге чортаараныл-даа турган мышкаш болганнар.

А оон соонда мени Москва консерваториязынче чорудупкан. Анаа баргаш, бистиң кайгамчыктыг композиторувус болгаш педагогувус Р. М. Глиэрте башкылаашкын турган мен. Чылдар-даа эрткен, оон соонда мээң Кызыл Армияга алган эрттиргеним эгелээн. Мен бо хүннерге чедир оон-биле үзүлбес харылзаалыг боол турар мен. Бистиң эрес-маадырлыг дайынчыларывыстың, оларның дайынчы чедишкиннериниң дугайында алган каш ырыларны бижип, тураскаатказ мен. Шериг бот-тывынгыр коллективтериниң репертуарларында мээң ырыларым эвээш эвес. Совет Армиязының ырының болгаш пляскалың ийи дакпыр Кызыл Туктуг ансамбли чоокку хүннерде радио болгаш телевиденно дамчыштыр оларны күүседип турар.

Анатолий Григорьевич бодуның чогаадыкчы амыдыралын барык алдан чылдар дургузунда уран чүүлге, төрээн улузунга бараалгадып келген. Ол үр үениң дургузунда коммунист-композитор, кижилер-биле чарызбас харылзаалыг боол, бодуның үеазының кижилериниң маадырлыг ажыл-херектеринден сорук кирипшкининиг көдүрүүшкүнүүт боол келген.

— Бистиң эң-не хаңы өөрүл четтиришкинниг «шинтикчилериниз» болур дыннакчылар чок болза, бодумнуң амыдыралым чок деп бодаар мен — деп, ол чугаалаан.—Бир-ле катап шүлүкчү В. Маритоновабиле кады Москва-Сортировочная депозунга чеде бергеш, боттарының ажыл-херээнин мастердери, кайгамчыктыг кижилер-биле ужурашкан бис. Ол ужуражымышкын соонда «Коммунистиг бригадаларның марыжын» чогаатказ мен. Чылдың-на бодумнуң төрээн черимге баргаш, чаңгыс чер чурттугларымның мурнунга чогаадыкчы отчётту кылып турар мен. Мырынай чоокта чаа аңаа барып, суурларны кезип, Рязань ГРЭС-тиң тудуун сонуургап көрдүм. Аңаа чорааныминиң соонда база бир чаа ыры ыяап-да чаңгыланып эгелээр боор деп бодаар мен.

Анатолий Григорьевич Новиков бодунуң юбилейин омак-сергек, ажыл-ишчи байдал-биле уткуп турар.

— Чоокта чаа мээң «Демиселде ыры» деп номум парлаттынып үнгеп. Ында мен чурттаан арткеним дайын болгаш тайбың чылдарымның дугайын сактып, өнүктөрим шүлүкчүзүнүң болгаш ырыларның күүседикчилериниң дугайын бижип турар мен. Ам-даа ырыларны бижип турар мен. Мурнудагызы мынкаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет кижилериниң маадырлыг чорууның темазын кагбаан мен. Болумнуң хоочун автор ажыл Л. Ошанин-биле кады «Москва чоогунда» деп ырыны чоокта чаа чотаатказ бис.

Совет ырыда улустуң ынчаныг чорууларын илереткеш, оны миллион-миллион кижилер күүседип, тук кылдыр, кыйгырыг кылдыр ырлажып турар болгаш оон бедик ужуушкунун кандыг-даа күш соксадын шыдавас.

ЧУРУКТА: композитор А. Г. Новиков.

И. ВЕКСЛЕР,
СЭТА-ның корр.

Номчукчу болгаш солун

«ШЫННЫҢ» АНКЕТАЗЫ

Оңгу беш чылдың баштайгы чылы ийи ай болгаштың доостур. Чылдың артиен тос айларында «Шын» солун номчуучуларындан беш муң ажыг чагааны алган. Оларның авторлары кандыг-кандыг түүлдерни парлаарын сүмелеп, солунунуң редакциязынга чаагай күзелдерин илереп келгеннер. Биижикчилериң сүмелери болгаш күзээшиннерни бистиң амылывысна улуу-биле дузалаан.

1977 чаа чылда бистиң номчуучуларывыстың үнелиг саналдарын, тывынгыр эгелээшиннерин база-па хүлээп ап, оларны кичээнгейлиг өөренип көрүп турғаш, солуунуң арынларын улам көрүштүг, номчуштуг болдурар соруга-биле номчукчуларга анкетаны парлап тур бис. Эргим номчуучулар, дараазында айтырыгларга харыылап чорударыңарны диледивис.

1. 1976 чылда силерге эң-не солун, үнелиг деп санаанызар материалдарны, рубрикаларны, тускай арыннар, булуңнарны айтыңар.

2. Солуннар арыннарыңдан эң-не сонуургап номчуур чүүлдериңер чүл? Ол ышкаш моон соңгаар кандыг-кандыг чаа чүүлдерни парлаарын күзээр силер?

3. Амылдың участок бүрүзүнге коммунистиң харыысалгазының дугайында чугааны бо чылын эгелээн бис. Маңаа хамаарыштыр санаңарны кандыгыл?

4. Ол ышкаш бо чылын чаа чаңчылдарга, бүзүалдарга хамаарыштыр чугаалажышкынынны эгелээн болгай бис. Бо талазы-биле силериң черде кандыг-кандыг ажылдар чоруп турарыл?

5. Мурнундан бээр туруп келген «Социалистиг чарыштың эриези болгаш хүн демдеглели», «Тайылбыр булуңу», «Ийи делегей, ийи амыдырал» деп ырын, «Челээш», «Шевер-ыыстың булуңу», уругларга «Хүнчүгеш», «Мергелдей» булуңнар, «Революсчу, дайынчы, нуш-ажылчы алдар», «Хойнуунуң индири», «Шынның» номчуучуларының чагаалаарындан болгаш оске-даа тускай арыннар бар болгай. Оларның дугайында санальңар кандыгыл?

6. Силериң чурттап, ажылдап турар чериңерге хамаарышкан мактадыг азы шүгүмчүлелдиг чүүл солунга парлаттынган бе? Бир эвес үнген болза, оон түүнели, аңыы кандыг болганыл?

7. Моон соңгаар солун арынларыңга үргүлчү тургу деп кандыг-кандыг докгаамал эгелер кыяа ажы деп бодаар силер?

8. «Шын» солунну каш чыл чагыдып номчуп турар силер?

9. Силериң черде солун чедиргигезиниң байдалы кандыгыл? Бо дугайында санальңар кандыгыл?

Анкетаны долдургаш, ат, фамилияңарны, кылып турар ажылыңарны, хар-назыныңарны, эртем-билиңерни болгаш адрезиңерни тодаргай бижиңиңерни диледивис.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ! «Шынның» бо анкетазын долдургаш, Кызыл хоорай, Щетинкина-Кравченко кудумчузунуң № 3 башың, «Шын» солун редакциязынче чорударыңарны диледивис.

«ЧҮНҮ ЫРЛАП ЧОР СЕН»

Сөөлгү чылдарда Совет Тываның каас-чараш бойдузунуң: тайга-сыннарының, кадыр-каашал хемнеринің, аңмеңиниң дугайында, эрес-кежээ күш-ажылчы тонунуп: хойжуларының чыгчыларының, механизаторларының, башкыларының, эмчилериниң дугайында киножурналдар хөйү-биле үнүп турар апарган. Харын-даа уран-чечен кинофильмнер безин бар апаргылады. А тыва артистер, иланғыы РСФСР-ниң улустуң, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук делегейниң улустарынга сурагжаан кинога тыртыпкан, улуг аталдарлыг апарган.

Бо хүннерде бистиң чуртувустуң эң улуг киностудияларының бирээзи Ленин орденниг «Ленфильмниң» бир болүү Совет Тываның ажылчы чоннарының бөгүнгү аас-кежиктиг амыдыралының дугайында «Чүнү ырлап чор сен?» деп кинону тыртыпкан ажылды чорудуп турар. Олар шупту он кижи. Мен оларның-биле чартык ай хирееде кады ажылдап келдим. Оларның ажылы шынап-ла кончуг солун.

Бо эрткен хонуктарда олар Чоон-Хемчиктиң, Эрзиниң ажыл-ишчилери: хойжулар, чыгчылар, тева, сарлык кадарчылары, хөөмейжилер, сыгытчылар, ингилчилер, бызаачылар-биле таныжып, оларны кинога тыртыпкан-биле белеткеп эгелээн.

Алдан сес даштыкы чурттарже үндүр садыл үндүрер бо кинону тыртыпкан-биле улуг арга-дружулгалыг режиссёр-сценарист Тофик Шахвердиев, режиссёр Леонид Наумов, кинооператор Николай Боковцев, үн оператору Михаил Лазарев база оларның оске-даа өөрү шуптузу байырлал бүдүүзүнүң бо хүннеринде олут чок, дүмчү чок ажылдап турар.

Кинонуң башгайгы тыртырышкынны Эрзин райондан эгелээн. Олар кодан-кодан чыгчыларны, тевелерни, хойларны кадарчылары-биле кады, ырлаар, сыгыртыр, хөөмейлээр, каргыраалаар кижилерни тыртырган. Оон соонда олар кино тыртыпкан Чоон-Хемчик районга уламчылаар.

«Чүнү ырлап чор сен?» деп бо кино үш кезектен тургустунар. Оон биргн кезээн бүрүн тыртыпкан. Ону Архангелскиге тыртыпкы, соңгу чүк улузунуң амыдыралын көргүскен. Кинонуң ийиги кезээ Азия төвүнде чурттап турар тыва улустуң бөгүнгү аас-кежиктиг амыдыралы болур. Бо кинонуң үшкү кезээнге Камчаткада чурттап турар совет улустуң амыдыралын көргүзер.

Бо чугула улуг ужур-дузалыг кинону бүгү негелдезинге дүүштүр тыртпырыл белеткээр даап келген кижилер эң шалыпкы ажылдап эгелээн. Ынчаарга оларга бүгү талалыг деткимче, дузалы партия райкомнары, парткомнар, черчерге совет албан органнашкыны чүүлдерни хүн бүрүде көргүзүп турар.

Кинога тыртпырары-биле чаагаткан сураглыг сыгытчылар Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол, Чыргакы сес чыл школазында белеткел классында өөренип турар Мерген даап бичии сыгыртыр оол, сураглыг сыгытчы Ооржак Хунаштаар-оол болгаш оске-даа ырлаар, сыгыртыр таланттыг кижилер база-ла идепкейлиг белеткенип турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

С. Сурүң-оол. «КЫМНЫҢ ОГЛУЛ?»

(Эгези №№ 232, 233, 235, 244, 245, 252 «Шында»).

Шак он ийи ажып турган. Ак столованыы айтыртып алгаш, чеде берген. Чемненген хөй кижи-даа чок. Бир столда өг-бүле-ле иштп боор, бир ээр, бир хөрээжен, ийи бичии кыс уруглар чемненип олурган. Бир столда мат-кара арыннарлыг ийи эр чанында ийи-ийи улуг кок-көк стаканнарда шай тургузуп алган чемненген олурган. База бир, соңга баарында столда сүүрешп ярипнериңг, шулбутур арыннығ, эдик-хевиниң каазы кончуг аныяк уруг. Ол-ла. Өске столдар хостуг. Чамдыктарының кыры аштаттынмаан, оон мурнунда чемпионнарның аяк-савазы, чемниң артыы турбушаан, чүтле оң талада азыгда стол арыг. Кухняда бир улгады берген, холчок семис хөрээжен (улуг повар-ла ол боор), ийи аныяк уруг аяк-сава кыңгыратканы турганнар.

Менюда хөй чем-даа чок, эът аймактыг чүведен чүтле котпет, оон мнай дагаа чуурганы, компот, шай. Ак олардан чүтле компотту албайн, өскелерни доозазын чагыдып алган. Хаалга ажыттынган соонда, бичии оол бурт-сарт кире халып келгеп, столдар кырында хлебтер артынчызын боле-хаара тутказ, караш дээп. Оолду Ак эки-даа көрүп четтикпээн, чүтле селбегер бажывын дүгүн, кызыл бут даванарын эскерген.

— Бо оол ам база чедип келген-дир але—деп, кухнядан хыйлаңган.

— Дүүн ийикпе... Чок бурунгу хүн, улуг-хүнде район столованыың чанынга олурбажыкпа. Үш оол-биле—деп, бир аныяк уруг немеп каан.

Семис хөрээжен залче кылаштап үнүп келгеп, Акче лидим эвес коргулаашп, аяк-сава болген кижи боол тура, чугаалаган:

— Шагдаа органнары та чүнү көрүп турар чүве. Ол сут оол болза бир-бир кээргенчиг-дир, бир-бир хорадандыг-даа, а бир чамдыкта, өске улус мурнунга, эгенчигдир. Ада-иелиг оол-дур ол. Ол хирезинде мындыг боор-дур: чер кезип, улчуп чоруур — дээш, кезек мыт чок баргаш, демги-ле сөстерин катаптаан.— Шагдаа органнары та чүнү көрүп турар чүве.

Ол хөрээжениң сөстеринде, ол ышкаш үнүнүң аянында хомудал, харын-даа чемелеп. Ак мыттавайн чемненип доозашп, кухняны бакылай бергеш, база бир стакан шай куттуруп алгаш демги хөрээжениң чанаан:

— Силерни бичии када болур ирги бе, үгбам?

— Мен бе?—деп, оозу салаазы-биле хөрээп шаштынган.

— Ийе.

— Дадаймы ай, чүү деп тим, уруглар?—дээш, каттыргап. Шагдаа органнарын бактаптым бе?— деп, үстүг холдарын аржыыл-биле чоруй чоттунуп келген.

— Чок, чок, үгбам, кымнындаа бактавазаң силер. Бээр олуруңар— дээш, турган сандайны олче чылдыр иткеп.

— Үгбай, силер мында повар силер бе?

— Ийе.

— Демги бичии оол ким деп кижиниң оглул?—деп, айтырган.

— Мында Кылып-оол деп кижинин-дир.

— Оолдуң ады кымыл, хары кажыл, билир силер бе?

— Ады... ой хайлыын, утпаптым. Ады кым ийик оонарның, уруглар?— деп кыйгырган.

— Кестик.

— Ийе-ийе, Кестик. А ары, хары?— База катап кыйдээп.— Хары кажыл оонарның, уруглар?

— Оп.

— Ийе-ийе, он.

— Авазы база бар ыйнаан?

— Бар, бар.

— Чүнү кылып турар улузул, ада-иези?

— Кылып-оолда огулут-даа ажыл чок. Бир коогре ажылдай-даа берген турар, бир көөрге, ажыл чок-даа базып турар. Ындыг кижи-дир ийин, доктаамал ажыл кылбас. Бодундан айтырарга, аар-саарлап-ла тур мен дээр-ле болгай.

— А кадайы?

— Кадайы база-ла ындыг, база аар-саар-ла.

— Уруглары хөй улус бе?

— Чок, дөрт. Чок. Каш ийик, уруглар?

— Дөрт.

— Мындыг кижи боор мен, угааным багы — дээш, повар сандайга эде-эде олургулаап, үстүг-дерлиг арныл чоттунгулаап.

— Чүнүң-биле амыдырап турар улус боор ынчап? Ажыл кылбас-тыр. Өг иштп хөй-дүр. Аъш-чемни, кедер хепти чүнүң-биле садып ап турар улус боор?

— Ой та, дүңмаларым. Үш улуг уруу өгүүт-баштыг. Мында чок. Бираазы Өвүрде, бирээзи Бай-Тайгада дижик. Бирээзи Таңдыда боор. Та уруглары акша шилгидип турар чүве. Кайызы-даа байгы арага улус. Ижип-ле турар, ижип-ле турар. Көөрге-ле азырак-ле чоруурлар. Бир ишкенде каш-даа хонук улажы бээр. Оон мүп-не кезек соксаар чүвелер, аар-саарлап турары ол чүве ыйнаан. Оон бичии болгапда көөрге, базала азырак чоруур. Ой та канчап аарывас чүвези. Мен пат кайгаар-дыр мен ийин. Бо кижи ийи-чаңгыс ижишкеш, чоп олуп кал чазар чүвел. Аа богда, оон-на бак чүве чок—дээш повар арныы дырыштыргаш, бажып чайгаан.— А оон аңгыда күжүр дүңмам, мен пат кайгаар мен. Эзирээш, үжүп калгаш акшазынна оорлаткан-на боор болгай. Үргүлчү дыңнаар кижидир мен—дээш, бодунуң чугаазын бадыткадыр дээп чүве дег, база-ла кыйгырган:— ындыг але, уруглар?

— Ындыг.

Ындыг, ындыг. Бүгү суур билир.

— А бажыңы кайдал оларның?—дээш, Ак сумказын үштүп эккелгеш, чугаалаттынып, бижиттинип эгелээн.— Оолдуң ады Кестик. Он харлыг. Адазы Кылып-оол—дээш, база катап айтырган.— Бажыңы кайдаа? Адреэи аан?

Повар корга бергеп, шагдаанын арныпче дүвүрээп шыпай-биле көргеш:

— Ону канчаарыңар ол? Кай бажыңнаарыңар ол бе?—деп айтыргап.

Ак каттыргаш, оожукгурган:

— Чок, чок, үгбам. Аңаа-ла улусту чылдагаан чок черге бажыңнай бээр боор бе. Адреэи чүү ийик?

— Адреэи, адреэи. Адырам. Чүү ийик, уруглар? Эрик кудумчузупда але.

Столованыа чемненип олургган кижилер дооза үнүп чоруткулаан. Поварның дузалакчылары аяк-савазын чуп, столдарын аштап чоруп турганнар.

— Эрик кудумчузу, 14.

— А Кестик маңаа үргүлчү кээр бе?

— Үргүлчү. Чок, үргүлчү эвес. Чамдыкта көөргээш, чүү-хөө— аъш-чем артыы-биле чемгерип-даа каар-ла бис. Чамдыкта хорадаап, үндүр ойладып-даа турар бис. Оон ам кээп сактып келген.—Ох, уттушкан-дыр мен. Мээң адымны — деп чорда, Ак төвдүр чугаалатпайн барган.

— Билир мен, дарта. Районга-ла меңээ дыңнаткан. Блокнодумда бижип-даа алган мен. Секретарының аттшолаазын база.

Дарга биле шагдаа эзээш үр хөорешкен. Көдээ Советтиң даргазы аки кижи-дир дээрзип Ак дораан билгеп. Од, шынап-ла, кижилер-биле ажылдап билир. Ооң аажы-чаңы-даа эвилеп, аскы-сөөү-даа чымчак, тывынгыр-сагынгыры-даа кончуг, чон организастап билири кымдап-даа артык. Ооң мынча үр үе иштинде ол ажылдан дүшпейн келгенинің чылдагааны ол. А бодунуң даштыкы хевири безин көрүштүг: узун, тываларның чугаалажыры ышкаш, сөөгү узун, хөрээ делгем, чаңгыс сөс-биле, хөрлүг дээп эрлерниң бирээзи. А чаңгыс черчурттуглары ооң чаңгыс-ла талазынга таарышпас хөөннүт. Ол чүл дээрге, ону хоолургак дижир. Ону олар оон кеттинери-биле ходбап турар. Ол кезээде силиг чоруур, нарын хептер кедериңге ынак. Хевинге ол дүк-даа, хир-даа чагдатпас, көөрге бо-ла аштаттынган, суйбаттынган чоруур. Ажылдаар черинге костюмнуг олурар, энгүр-өңгүр галстуктарлыг мойнундан үжулбас. А ажыл талазы-биле ону ким-даа бактавас, кызымаа-даа дендим.

(Уланчылыт).

Белеткел салбырының чаламтуур

СЗКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1969 чылдың август 20-деги докгаалын ёзугаар Кызылдың башкы институдунда белеткел салбыры ажылдап турар. Орта тыва аныяктарны 1977 чылдз институттуң физика-математика белгаш педагогика факультеттеринге өөренип кирери-биле белеткээр.

Өөренир хуусаазы 7 ай.

Белеткел салбырынга дооскан ортуман эртемниг будуруге, колхоз, совхозтарның бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг мурнакчыларын, шериг албанындан халашманнээрны хүлээп алыр. Белеткел салбырынга мирерлер билдиришкин-биле кады веренип чоруткан дугайында ижимин, ортукан эртем дооскан документизи (водун), характеристиканы, № 286 майын ёзугаар эвчи шынзылгазын, күш-ажыл дептериниң хоолгазын, чурттап турган черинден база өг-бүлезиниң дугайында шынзылгаларны дукаар, 3х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурукту эккээр.

Белеткел салбырының дыңнакчыларынга 1-ги курстуң студентилеринге докгаатгынган хемчээлдиг стипендияны төлеп берип турар болгаш олар общежитие-биле хандыртынар.

КИЧЭЭЛДЕРНИҢ ЭГЕЛЭЗЗРИ 1976 ЧЫЛДЫҢ ДЕКАБРЬ 1. БИЛДИРИИШКИННЕРНИ 1976 ЧЫЛДЫҢ НОЯБРЬ 23-КЕ ЧЕДИР ХҮЛЭЭП АЛЫР.

Институттуң адреэи: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34. Белеткел салбырының хүлээп алыышкының комиссиязы.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, аяар, хар чагбаа. Барыын чүк угланышкынның хаттың дүргени секундада 3—10 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—15, өскелерниг 5—10, Кызылга 5—7 градус соок болур.

Автооруктарның кесүүр

Тываның хөгжүм-шии театрынга дараазында шиилер болур

Ноябрь 3, 7-де

У. Гаджибековтуң

«АРШИН-МАЛ-АЛАН»

(Тыва дылга)

Ноябрь 4, 5, 8-те (хүндүс болгаш кежээ).
Ноябрь 27, 28-те (хүндүс, кежээ)

Г. Боровиктиң

«БУЭНОС-АЙРЕСКЕ ИНТЕРВЬЮ»

(Орус дылга)

Ноябрь 6-да

Н. Гогольдуң

«РЕВИЗОР»

(Тыва дылга)

Ноябрь 13, 14-те (хүндүс болгаш кежээ),
Ноябрь 20, 21-де (хүндүс болгаш кежээ)

В. Розовтуң

«ДӨРТ ДАМДЫ»

(Орус дылга)

Касса 10-дан 18 шакка чедир ажылдаар, коллективтиг чагытларны хүлээп ап турар, телефоннар 2-10-59; 2-55-13.

Шиилерниң эгелээри: хүндүс — 14 шакта, кежээ — 19 шак 30 минутада, воскресеньеде—19 шакта.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ
МОСКВАДАН

8.10—«Останкинода концерт студиязы чалап тур». Ленинградтың С. М. Киров аттыг академиктиг опера болгаш балет театрының солистериниң концерти.

9.50—Баскетболга делегей маргылдаазы. Эр улус. Чартык финал. Ленинградтан дамчыдылга.

10.30—«Экранда Ч. Чаплиниң ойнап турарыг фильмнер: «Мейлдиң ог-бүле амыдыразы», «Амыдыраарынга ажылдап албышаан», «Дүнекиниң бир шакта».

11.05—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.

11.30—«Кадыкшыл». Эртемнептередилгелиг программа.

12.00—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес».

13.10—13.20—Чаңсар.

13.20—«Тоолдуң аалчылары». «Узун чаштыг уруг, чарашпай Варвара». Ура-чечен фильм.

14.50—«Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей айтырыгларынга хамаарышкан бесседазы.

15.35—Б. Асафьев — «Бахчисарай фонтаны». ССР Эвилелиниң Улуг театрының солистериниң күүселдези-биле балеттен көргүзүлгелер.

16.50—Баскетболга делегей маргылдаазы. Эр улус. Чартык финал. Ленинградтан дамчыдылга.

16.30—«Цимбалдарның кыягы үнү». Концерт.

17.00—«Ye». Информастыг программа.

17.30—«Ыры—76».

18.00—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». В. И. Ленин аттыг Төв стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

20.15—20.25—Чаңсар.

20.25—«Чурукчулар дугайында». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Ю. Кугач.

20.55—«Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей айтырыгларынга хамаарышкан бесседазы.

21.40—«Экранда Ч. Чаплиниң ойнап турарыг фильмнер: «Мейлдиң ог-бүле амыдыразы», «Амыдыраарынга ажылдап албышаан», «Дүнекиниң бир шакта».

22.20—Концерт.

22.30—«Ye». Информастыг программа.

23.00—23.45—ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Днепр» — «Торпедо» (Москва) 2-ги кежээ. Днепропетровскиде дамчыдылга.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хадымыр сигем» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Артыыста Москва» 8.30 «Курлаг черде шуурган» 9.00, 10.35, 14.50, 16.25 «Ынчу-Чуннуң оглу — Винниету» (2 сериялыг) 12.10, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Истекчи мен» 15.00, «Эргим Робинзонуун» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Афоня» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, башын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийнең амыдырал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үзетөүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база совет төрүүттүг киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16332. ЧАГЫГ № 1785.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гөзитрер чер, полиграфия болгаш ном савыныың талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, башын № 1). ТС—01437.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 257 (10242) | 1976 чылдың октябрь 31, воскресенье | 1925 чылдан үдезиялеттинген | Өртээ 2 коп.

Езулуг улусчу эрге-чагырганың органнары—ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин! Социалистиг демократия хөгжүп, быжыгып, күрүнени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгези халбарып турзун!

(Октябрьның 59 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Ыйгырыгларындан).

ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭ – ЧОННУҢ ХЕРЭЭ

Изиг деткиишкиннер

Партия Төп Комитединиң октябрь Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бешки сессиязының материалдарын ийи дакыр орденниг Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, калбаа-биле танышып, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың шиитки, даштыкы политиказын ийи-биле деткип турар.

Пленумуун болгаш сессиниң материалдарын таныжарынга тураскааткан митингилер бо хүнмерде республиканың хоорайларында, суурларында эртип турар. Аңаа ажылчы чоннар чурттуң иоон соңгаргы хөгжүлдезиниң айтырыгларын чугаалашкан СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эң-сеткилдиг деткип, Төрээн чурттуң күүү-шыдалын быжыглаар дээш ам-даа күжениишкинниг ажылдаарын хүлээшип турар.

Найысылал Кызылдың будүрүлгелеринде, албан, организация черлеринде Пленумуун материалдарын таныжарынга тураскааткан хүралдар маселазы-биле эртип турар.

Тываның «Хүндүзелдиң Демдээ» орденниг комплекстиг геология—шинчилел экспедициязы.

Онгу беш чылдың башгайы чылында Тываның геозогтары күш-ажылчы улуг тилелгени чедип алган. Дагдугу рудазының курлавырын дилеп тывар талазы-биле 1976 чылдың бедиткен хүлээлгезин ийи чартык ай бурунгаар ажыр күүсеткенин Төрээн чуртка рапорттаан. Өнүт металлдар рудазары бар элээн каш черлерни шинчилеп тыпкан. Барыын талакы районнарның малчыннарынга херектиг чер шиитиниң суг курлавырларын база илередикен. Өске-даа планныг көргүзүглер эки күүсеттинин орар.

СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен Пленумунуң материалдарын таныжарынга тураскааткан митингиниң каржикчилери бо болгаш өске-даа чедишкиннерин демдеглеваишаан, шинчилел ажыдаарының ажыктыг чоруун, шынарын аныжидеривче утпаатан хемчегзерин дарый боттандырарын айтып турган. Чижээлээрге, хоочун геолог П. Ролдугин чер өрүмзөр ажылдарга металлдың болгаш өске-даа материалдарның артыкка чарыгдаттынын турарының дутаймында тодаргай чижектерни чугаалаан.

Ол-ла митингиге санал берген аныяк специалист А. Сайзулина кезир үениң салгалы дээш партия болгаш чазактың ада сагыш салышкынынга өөрүн четтиргенин өөрүнүң мурнундан илертейлээн.

— СЭКП Төп Комитединиң октябрь Пленумунга партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң ханы уткалыг, делегеренгей чугаазында совет улустуң кайгамчыктыг чедишкиннеринге чоргаарланып турар бис—деп, Кызылдың энергетиктериниң хой кажы кирживкчилиг митингиниң инженер Г. Степанов чугаалаан. Бистер, энергетиктер, улус ажыл-агыйын электри энергиязы-биле хандырар талазы-биле боттарывыстың хүлээлгевисти база-да чедишкиннииг күүсединиң турар бис. Ол дугайын бо чылдың үүнделерин бадыткап турар. Леонид Ильич Брежневтиң чугаазында онгу беш чылдың арткан үелеринде болур кан-чаар-даа ажок улуг экономиктиг көдүлүүшүнүң бистерни улам кызымаккай, үре-түнелдиг болгаш шынарлыг ажылдаарывысче хей-аът кирип турар. Бистиң коллективте чыл планның энергетиктер хүнүнге уткуштур күүседир дээш социалистиг чарыш кагбарган.

Ол-ла митингиге мастер П. Дурновцев Тываның энергетиктериниң сагыш-сеткилин илередип, Коммунистиг партидиңың болгаш Совет чазактың делегейге быжыг тайбың дээш доктаамал сагыш салымышкынынга ханы өөрүн четтиргенин чугаалаан.

* * *

Кызыл хоорайның харылзаа белдиринге болган митингиин ол коллективте партия организациязының секретары Р. Макаренко ажыктаан, партия Төп Комитединиң октябрь Пленумунга бистиң үениң шылгарангай политиктиг ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневтиң чугаазының ханы утказын, мында айыткан түнделдерни болгаш сорулгаларны демдеглээн.

— Октябрь Пленумунуң материалдарын бистер ханызы-биле сонуургап, бүрүнү-биле чүүдүтүнүп турар бис—деп, цех начальниги П. Шевцова чугаалаан. — Бистер, харылзачылар, партиниң болгаш чазактың харылзааның, оон ажылдакчыларының дугайында сагыш салышкынын хүнбүрү көрүп, анда харыы кылдыр чедишкиннииг ажылдаарывыс чүткүп турар бис. Харылзаанның улус ажыл-агыйын хөгжүдүнге улуг ужур-дузалыын билгеш, боттарывыска бедиткен социалистиг хүлээлгени алган бис. Бистер берген созүүскеге эвээ бооп, онгу беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын хуусаадан эрте күүседип шыдаар-даа бис.

Митингиге сөс ап, чүве чугаалаан өске-даа оргторлар тайбың чаагай байдалда ажылдап, чурттап турары дээш, кайгамчыктыг совет амыдырал дээш СЭКП-ниң эш Л. И. Брежнев баштаан Төп Комитединге, Совет чазакка өөрүн четтиргенин илергейлеп турганнар.

* * *

СЭКП Төп Комитединиң октябрь Пленумунуң материалдарын бүрүнү-биле чүүдүтүнүп, анда эш Л. И. Брежневтиң чугаазын бүгү талалыг ажыл-чорудулганың дайынчы программазы кылдыр хүлээп алганын илередикен ажылчы чоннарның хой кажылыг митингилери республиканың өске-даа районнарында, будүрүлгелеринге база болгулаан. Ындыг митингилер чер болганда үргүлчүлеп турар.

С. МААДЫ.
М. ТОПЧА.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТОСКУ ЧЫЫЖЫНЫҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫ АЖЫЛЫН ДООСКАН

Чедип алган чүүл дээш чоргаарал, даартагы хүнге бүзүрел, ажыл-керекчи чоруук, чаа курлавырларны чогаадыкчы бүзү-биле дилеп тывары—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының саналдарының кол үтказы ол болган. Октябрь 29-та сессия бодунуң ажылын Кремльге удамчылаан.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл Күрүне планының, 1977 чылда планның болгаш бюджеттиң төлевилелдерин чугаалажып көрүп тура, планнарда болгаш бюджетте көрдүнген көргүзүглер онгу беш чылдың кол сорулгазын күүседириниң планының, 1977 чылда планның болгаш бюджеттиң төлевилелдерин чугаалажып көрүп тура, планнарда болгаш бюджетте көрдүнген көргүзүглер онгу беш чылдың кол сорулгазын күүседириниң улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидериниң СЭКП-ниң угланышкынын чайгылыш чок боттандырарынче угланган деп, депутаттар онзалап дөмдеглээннер.

XXV съездиге төлевилеттинген партияның угланышкыны чурттуң экономиктиг күчүзүн үзүктел чокка өстүрериң, социалистиг ниитилел харылзааларын сайзырангайжыдарын, коммунизмче бистиң улам ыдай бурунгаарлап шимчээривисти хандырар деп, СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаазынга партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев айыткан. Планнарның төлевиледдерин депутаттар саналдааннар.

Эвилел Совединде

Палаталарның хүралдаар залында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң ийиги хуралы Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиковтуң даргалаашкыны-биле 15 шакта ажыттынган.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, П. В. Подгорный, Г. В. Романов, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, П. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев, К. У. Черненко, Я. П. Рябов оларны депутаттар болгаш аалчылар динмитинг, үргүлчүлеңгир адыш часкаашкыны-биле уткаан.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл Күрүне планының дугайында, 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында, 1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезининң дутайында айтырыгларны чугаалажып көөрүн депутаттар үргүлчүлээн.

Эвилел Совединиң ийиги хуралынга санал бергеннер болза: СЭКП-ниң Приморье крайкомунуң бирги секретары депутат В. П. Ломакин, Таджик ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Р. Набиев, Брянск областта «Большевик» колхозтуң даргазы депутат А. Н. Тищенко, Эстон ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат В. И. Клаусон, Ленинградтың № 90 профессионал-техниктиг училищезиниң будүрүлге өөредилгезиниң инструктору — дагдыныкчы депутат Б. А. Журавлев, чиик болгаш аьш-чем үлетпүрүүнүң база амыдырал приборларының машина тудуунуң министри депутат В. Н. Доенин, Тбилисиниң С. М. Киров аттыг заводунуң токары депутат З. Г. Сараличде, Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат А. М. Клычев, Латвя ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Ю. Я. Рубэн, Кыргыс ССР-ниң эртемнер академиязының президентиниң депутат К. Г. Каракеев, ССРЭ-ниң белеткелдер министри Г. С. Золотухин, Белорус республиканың профэвилелдер чөвүлелиниң даргазы депутат Н. Н. Полозов, «Вильнюсстрой» тудуг-монтаж трезиниң тудуг эргелелиниң малярлар бригадирь депутат П. Пшилейкис.

Сессияның хүн чурумунуң ийиги, үшкү болгаш дөртку айтырыгларының талазы-биле илеткелдерни чугаалажып көөрүп Эвилел Соведи оон-биле дооскан.

Херээженнерниң күш-ажылының болгаш амыдыралчуртталгазының, иени база чашты камгалаарының айтырыгларының талазы-биле доктаамал комиссиязының Национадлар Соведи тургускан. Оон составында 35 депутат кирген. Эвилел Совединиң комиссиязының даргазынга депутат З. Т. Кулиеваны сонгаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң. ССРЭ-ниң чазааның составында чамдык өскерилгелер-биле болгаш чаа комиссияны сонгааны-биле ходбаштыр Эвилел Соведи палатаның мурнунда сонгуткан доктаамал комиссияларының составынга чамдык өскерилгелерни кылган.

Эвилел Соведи мандат комиссиязының даргазынга депутат Х. Ш. Бектургановту сонгаан.

Бойдус камгалалының талазы-биле комиссиянның даргазынга депутат М.-С. И. Умахановту сонгаан.

Эвилел Совединиң ийиги хуралы оон-биле доозулган.

Национадлар Совединде

Октябрьниң 29-та эртенгинин 10 шакта Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединиң ийиги хуралы Национадлар Совединиң Даргазы депутат В. П. Рубенниң даргалаашкыны-биле ажыттынган.

Эштер А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, М. В. Зимянин оларны депутаттар болгаш аалчылар адыш часкаашкыны-биле уткаан.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл Күрүне планының дугайында, 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында, 1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезининң дутайында айтырыгларны чугаалажып көөрүп депутаттар үргүлчүлээн.

Национадлар Совединиң ийиги хуралынга санал бергеннер болза: Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Ж. И. Ибрагимов, Дагестан АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат А. Д. Умалатов, Молдав республиканың профэвилелдер чөвүлелиниң даргазы депутат П. П. Петрик, Таджикистанның Компартиязының Куляб обкомунуң бирги секретары депутат А. Хисамутдинов, Башкир АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат З. Ш. Акназаров, Харьковтуң Орджоникидзе аттыг трактор заводунуң токары депутат Ф. Д. Касьяненко, Туркмен ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы депутат Б. Ф. Бурашников, Марий АССР-де романовск уксаалыг хой ажылының продукциязын будүрериниң база болбаазырадырының талазы-биле «Марий Эл» күрүне-колхоз каттыжышкынының чингине директору депутат В. С. Вдовин, Литва республиканың профэвилелдер чөвүлелиниң даргазы депутат К. Ю. Мацкявичюс, Украинаның Компартиязының Черниров обкомунуң бирги секретары депутат Н. В. Уманец.

Сессияның хүн чурумунуң ийиги, үшкү болгаш дөртку айтырыгларының талазы-биле илеткелдерни чугаалажып көөрүп Национадлар Соведи оон-биле дооскан.

Херээженнерниң күш-ажылының болгаш амыдыралчуртталгазының, иени база чашты камгалаарының айтырыгларының талазы-биле доктаамал комиссиязының Национадлар Соведи тургускан. Оон составынга 35 депутат кирген. Комиссияның даргазынга депутат Л. П. Лыкованы сонгаан.

Национадлар Соведи палатаның мурнунда сонгуткан доктаамал комиссияларының составынга чамдык өскерилгелерни кылган.

Национадлар Совединиң ийиги хуралы оон-биле доозулган.

Эвилел Совединиң болгаш Национадлар Совединиң каттышкан хуралы

Октябрь 29-та 15 шакта Кремльдиң Улуг ордузунга Эвилел Совединиң Даргазы депутат А. П. Шитиковтуң даргалаашкыны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Национадлар Совединиң каттышкан ийиги хуралы болган.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, П. В. Подгорный, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, П. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. Ф. Катушев, М. В. Зимянин, К. У. Черненко, Я. П. Рябов оларны депутаттар болгаш аалчылар динмиттиг, үргүлчүлеңгир адыш часкаашкыны-биле уткаан.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүнезиниң беш чыл планының болгаш 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, ССРЭ-ниң Күрүпланының даргазы депутат Н. К. Байбаков харыы сос чугаалаан.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планын болгаш 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгенин ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Соведи бүгү талалыг чугаалажып корду деп, ол чугаалаан. План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының түңнелдеринде база эдеринчи илеткелдеринде, депутаттарның чугааларында ол планнарны бүрүнү-биле чүүдүт деп корген. Онгу беш чыл планы СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлеринге бүрүн дүжүп турарын демдегледи. Ол планны боттандырарын бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн улам быжыглаар, совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам бедидерин хандырар артаны бээр.

Амгы үе-чадада партияның экономиктиг политиказының кол айтырыы болур будүрүлгенин ажыктыын болгаш бүгү ажылдың шынарын бедидериниң айтырыгларынче депутаттар оноа кичээнгейин салды.

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниче, капитал тудугда ажыл-херекти экижидеринче, транспортче болгаш өске-даа айтырыгларже хей кичээнгей салдынды. Улус ажыл-агыйында бөр курлавырларны ажыттаар, продукциниың шынарын бедидер, эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедир, будүрүлгени болгаш тудугну планнарын болгаш идиг беришкинин сайзыраңгайжыдар талазы-биле чамдык тодаргай саналдар кирди. Депутаттарның чамдык чугааларынга доктаарын чопшоорел көрүнер.

Депутат эштер Васильев, Борисенко, Ниязбеков, Худайбердиев, Асхадуллин, Тишенко, Клычев болгаш өскелердаа мал ажылын болгаш мал чеми будүрерин комплекстиг механизастаарынга, черии мелиорастаарынга, ховении, шайны ажаан ажырып механизастаарынга херектиг кодээ ажыл-агый техниказын будүрерин болгаш бөрии ковүдедириниң, техниканың будүрүкчүдүн болгаш оон шынарын бедидериниң дутайында айтырыгларны тургустуу.

Мал ажылын болгаш мал чеми будүрерин механизастаарының деңнелии улам ынай бедидериниң эргежок чугулазын барымдаалаашкы, көдээ ажыл-агыйның ол адырынга машиналар бөрии беш чыл дургузунда 1,5 катап көвүдедир болгаш 10 мярд. ажыг рубль болур. Оон-биле кады онза негеттинип турар машиналар будүрерин дыка көвүдедир. Чижээ, сиген даллганы белеткээр агрегаттарны болгаш мал чемнеринг үүредир агрегаттарны будүрерии 2 катап көвүдээр, беш чыл дургузунда пресс-болдүрүкчүдерии 160 мунну будүрер азы барык 40 хуу көвүдээр. Мал чемнерии ажаар боду чоруур күүлүг машиналарны кылып үндүрерии шиңээдии алыр, мал чеми брикеттер кылыр дериглерии база бөдүүн чемнерии үүрмектээр бедик будүрүкчүдүг машиналарны будүрер.

Улам будүрүкчүлүг техниканы будүрерии дыка көвүдээр. Чижээ, 100 ажыг аът күштүг тракторларны будүрерии беш чылда бүгү тракторларны будүрүп үндүрериниң өзүлдезиниң шиитпи темпизии 15 хуу турда, барык 60 хуу өзер. Оон-биле кады К-700 хевирииң тракторларын будүрерии 1975 чылда 16,6 мун турган болза, 21 мун чедир көвүдедирии көрүп турар. Т150 хевирииң тракторларын будүрерии 50 мун чедер азы 2,7 катап көвүдээр. Чазактың даасканын ёзугаар Көдээ ажыл-агый машиналарының министерствозу К-701 хевирииң тракторларын будүрер талазы-биле күүлдерии Павлодарның трактор заводунга тургузар дугайында саналдарны белеткеп турар.

Хову-шөлдерии суттарарын механизастаар техника будүрерии немей өзер. Чаашкынналдырар машиналарны болгаш установкаларны бээри беш чылда 35 мунга көвүдээр болгаш 137 муң чедер.

План-бюджет комиссияларының түңнелдеринде болгаш депутаттар Булова, Бодюл, Петрик, Золотухин оларның база өскелерник-даа чугааларинда бедик шынарлыг баранналарга, ылангыя чиик үлетпүр будүрүлгелериниң будүрүп турар баранналарынга чоннуң улам ослуп орар хереглелдерии улам долу канагырарынче улуг кичээнгейни салган. Чиик болгаш аьш-чем үлетпүрүүге кол фондуларны чаартырып, оларны бедик будүрүкчүүг техника-биле чепсеглээрии дүргедедириниң дугайында айтырыглар тургустувду.

Шынап-да будүрүүшкүүнүң ниити хемчээлиниң талазы-биле планнарны күүсеттирилеп, садыгның ассортимент талазы-биле чагыгдарын хандырбас, көрүштүг база бедик шынарлыг баранналар будүрерии оожум шиңээдип ап, эргижирээн хевирлериниң болгаш модельдериниң кылыгларын кылып үндүрерии үргүлчүлеп турар будүрүлгелер ам-даа эвээн эвес. Чиик үлетпүр министерствозу, эвилелдекшен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери ол улуг четпестерии чайладырының хемчеглерии алыры болгаш шынар чок продукция будүрүп турар будүрүлгелериниң удуртукчуларындан негеддени бедидерии чугула.

Чиик үлетпүрүү шынарлыг чиг-зг-биле, ылангыя будуктар-биле хандырары бодундан дыка хамаржып турар химия үлетпүрүүнүң ажылдакчылары шүгүмчүледдеп шын түңнелдерии кылыр ужурлуг. Чиг-этпиң болгаш материалдарның дешпилгелиг хевирлерии будүрериниң хемчеглерии олар алыр ужурлуг. Продукцияның шынарын бодидер төлээде, машина тудуушкуи министерствозу улустуң хереглел баранналарын будүрүп турар адырларны техника талазы-биле чаарты чепсеглээрииче кичээнгейни күштелдирер херек.

Бо беш чылда чиик үлетпүрге кирер чаа ада-чүрт дериглериниң 70 чыгам хуузу ажылдап турар будүрүлгелериниң шарыгын чаартырынга, аьш-чем үлетпүрүнге—барык 60 хуузу баар.

Ооң-биле кады Аьш-чем үлетпүрүнүң министерствозу болгаш аныттынган адырларга дериглер будүрүп турар өске-даа министерстводар дериглериниң шынарын экижидериниң немелде хемчеглерии алыры чугула.

СЭКП ТК-ның октябрь (1976 чыл) Пленумунга Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыкаңын ёзугаар алырга, амгы үеде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чоннуң хереглээрии көвүдеп турар хереглел баранналарын будүрерии дыка көвүдедирии көрүп турар доктаалды белеткээрии доозуп турар.

Чаа будүрүлгелерии болгаш объектилерии ажыглаага киирериниң үезиндо чурттага бажыңнарын, үргүлаг саттарын, ясхилериң, коммунал объектилерии болгаш чоннуң социал-амыдырал хандырыгазының өске-даа албан черлериң тударының айтырыы шиитпирлеттинген, күш-ажылдың байдаддарын экижиткен турарынче кичээнгейни дешпилгелиг хевирлерии будүрериниң хемчеглерии олар алыр ужурлуг. Продукцияның шынарын бодидер төлээде, машина тудуушкуи министерствозу улустуң хереглел баранналарын будүрүп турар адырларны техника талазы-биле чаарты чепсеглээрииче кичээнгейни күштелдирер херек.

Директивтиг органнарның шиитпирлериниде бай удур көрдүнгени ышкаш, будүрүлге черлерии база будүрүлгенин эвес объектилерии комплекстиг планнаарын болгаш тудуун боттандырарын дыка хой министерстволар хандырбайн турарын демдеглезе чогуур. Социал-амыдырал объектилерии тударының талазыбиле планныг онаалдаларны күүседирии министерстволар болгаш ведомстволар, черчериниң органнары боттарының кошкаш дивес контролюнга алыр ужурлуг.

Демир-орук транспортун хөгжүдерии дүргедедириниң, оруктарның ажыл-чорудулгазын экижидериниң эргежок чугулазының дугайында айтырыгны депутаттар Мартиросян, Патаридзе, Ватченко, Акназаров, Мацкявичюс болгаш өскелер-даа көдүрүп, ылангыя демир-орук оруктарының чамдык участокторын тудар дугаймында айтырыгны тургускан.

Чазактың даалгазы-биле ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш ССРЭ-ниң Күрхандырылгазы Орук харылзаа министерствозу болгаш өске-даа министерстволар-биле кады демир-орук транспортун хөгжүдериниң болгаш ооң ажылын экижидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында доктаал төлевилелин белеткээрии доозуп турар дээрзин маңаа илеткээр боданып тур мен. Депутаттарның чугаалаан тус-тус дилеглерии ап көөр болза, казахтың демир-орууның эрттирер аргалыын күштелдирер-биле Кустанай-Урицк аразының чаа демир-орук шутуму эш —Ортаазы-Сибирь магистралының доостур звеноузун (узуну 142 км) тудуп тургузарын беш чыл планында төлевилээп дээрзии илеткезе тогуур. Саяк-Актогай аразының 218 км дурттуг демир-орууп тудуп эгелээрии баш удур көргеп. Мошиты—191—Арысь болгаш Орск-Кандагач участокторының хой шимчээшкиннииг демир-оруктарынга 500 км дурттуг ийи оруктарны ажыглалга киирерии төлевилээн. Экибастуз-Целиноград аразының демир-орууп электрификастаан турар. Казахстанга демир-орук транспортунуң ажылын экижидер талазы-биле өске-даа хемчеглерии төлевилээн.

Грузин ССР-ге Тбилиси-Хашури аразының участогунга ийиги оруктарны тудуп тургускан турар.

Депутаттар Лыкова, Ашимов, Булова, Сүюмбаев, Шилейкис, Набиев, Клаусон, Доенин, Ибрагимов, Умапец болгаш өскелер-даа капитал салышкынынарын көвүдедир дугаймында база чаа бүдүрүлгелерии тудар дугаймында саналдарны киирген, а ол шыкаш элээн хой чугула объектилериниң тудуушкуну четпес чоруп турарының дугаймында болгаш тудугну организастаар дугаймында элээн каш шүгүмчүлелдиг саналдарны чугаалаан.

Онгу беш чылда капитал тудугнуң программазының үлүүн барымдаалаш, ол айтырыгны кончуг шыңгыы көөрү эргежок чугула деп, ооң ынай Н. К. Байбаков чугаалаан. Капитал салышкынынарының хемчээлии беш чыл планында төлевилеттингенинден артыкка улгаттырар чорук олариың материалдар, акша-хөрецги болгаш күш-ажыл курлавырлары-биле балансилаттынганың хажыдарынга чедирер чадавас. Ооң-биле холбаштыр кол кичээнгейни капитал салышкынынарын эң-не үре-түнелдиг кылдыр ажыглаарынга, тудугнуң ортек-үнезин чиигедиринге, ооң хуусаазын кызырарынга болгаш чаа күүлерии ажыглаага киирерии дүргедедириинге мөөнүзүн турар ужурлуг.

Капитал тудугнуң планын чедишкиннииг күүседирии-биле болгаш ылаңгыя күүлерии ажыглаага киирерии-биле ажыглаага кирер объектилерге күштерии база хөрецгилерии мөөнүзүрүнүң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирери, тудуг индустриязын тургузарынга тускайлап берген хөрецгилерии эң-не чоптуг ажыглаары эргежок чугула.

Украин ССР-ниң кара металлургиязының будүрүлгелериниң ажылында бергелерии чайладырының эргежок чугулазының дугайында айтырыгны депутаттар Мартиросян, Патаридзе, Ватченко, Акназаров, Мацкявичюс болгаш өскелер-даа көдүрүп, ылангыя демир-орук оруктарының чамдык участокторын тудар дугаймында айтырыгны тургускан.

Чазактың даалгазы-биле ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш ССРЭ-ниң Күрхандырылгазы Орук харылзаа министерствозу болгаш өске-даа министерстволар-биле кады демир-орук транспортун хөгжүдериниң болгаш ооң ажылын экижидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында доктаал төлевилелин белеткээрии доозуп турар дээрзин маңаа илеткээр боданып тур мен. Депутаттарның чугаалаан тус-тус дилеглерии ап көөр болза, казахтың демир-орууның эрттирер аргалыын күштелдирер-биле Кустанай-Урицк аразының чаа демир-орук шутуму эш —Ортаазы-Сибирь магистралының доостур звеноузун (узуну 142 км) тудуп тургузарын беш чыл планында төлевилээп дээрзии илеткезе тогуур. Саяк-Актогай аразының 218 км дурттуг демир-орууп тудуп эгелээрии баш удур көргеп. Мошиты—191—Арысь болгаш Орск-Кандагач участокторының хой шимчээшкиннииг демир-оруктарынга 500 км дурттуг ийи оруктарны ажыглаага киирерии төлевилээн. Экибастуз-Целиноград аразының демир-орууп электрификастаан турар. Казахстанга демир-орук транспортунуң ажылын экижидер талазы-биле өске-даа хемчеглерии төлевилээн.

Грузин ССР-ге Тбилиси-Хашури аразының участогунга ийиги оруктарны тудуп тургускан турар.

Депутаттар Лыкова, Ашимов, Булова, Сүюмбаев, Шилейкис, Набиев, Клаусон, Доенин, Ибрагимов, Умапец болгаш өскелер-даа капитал

(Уланчызы 3-кү арыда).

Бөгүн—Автомобиль транспортунуң ажылдакчызының хүнү

Тыва автотранспорт эргелелиниң бир дугаар автобудүрүлге черинниң чолаачызы, Социалистиг Хүш-амыдың Маадыры Юрий Николаевич Зюзин 1945 чылдан бээр автомашина башкарып келген. Бо аразында ол муң-муң километрлерни эртип, улус ажыл-агыйының чүс-чүс тонна чүүтермин сөөртүп, хой тонна кывар-чаар материалдарны каннап ап келген. Ю. Н. Зюзин—эш-өөрүнге үлегерлиг мурнакчы ажыл-ишчи, идепкейлиг хей-нинтичин.

ЧУРУКТА: Социалистиг Хүш-амыдың Маадыры Ю. Н. Зюзин эзлчеглиг рейсче үнүптериниң мурнуу чарыында.

А. А. БЕЛОГОРСКИЙНИҢ фотозу.

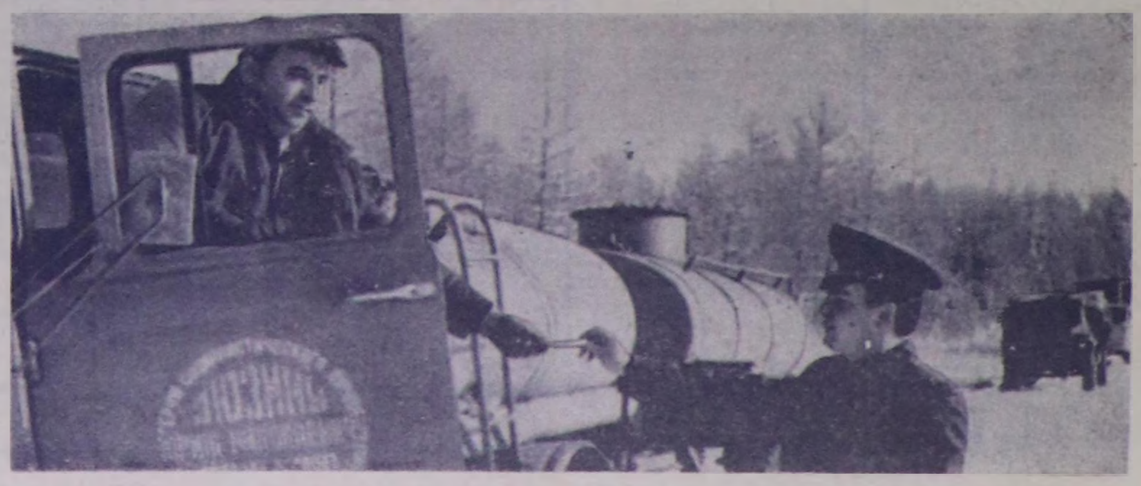

ЧЕДИИШКИННЕРИВИСТИ — БАЙЫРЛАЛЫВЫСКА

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының мурнакчы чолаачызы **Н. НИКИФОРОВ.**

Хову-Аксының АТБ-зиниң хоочун чолаачыларының бирээзи, Октябрь мурунуң социалистиг чарыжының мурнакчызы **А. БОЛАТ.**

Бистиң чуртувус автомобиль транспортуунуң хей миллион кижилиг коллективи бо чылын боттарының байырлалын эң баштай демдеглеп эртирип турар. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлымызыле «Автомобиль транспортуунуң ажылдакчызының хүнүн» тургускан чорукту чуртувус автомобилистери улуг өөруштүкпиле үткүп хүлээп ап, ону улус ажыл-агыйының планнарын күүседиргиниң оларның улууш СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың бедик-биле үнелээшкинин деп көрүп турар.

Автомобиль транспорту чуртувус улус ажыл-агыйының эң чугула адырларының бирээзи болбушаан, чыл келгеш тудум-на шынар болгаш сагыдаа талазы-биле хогжүп турар.

Автомобиль транспорту бистиң республикага дыка улуг рольдуг боон турар. Амгы үеде Тывада бүгү чүктерниң 99 хуузун болгаш пассажирлерниң 98 хуузун автомобиль-биле дажыглап турары ооң тодаргай демдеглээ болур. Тывага автотранспорттуң канчаар хогжүп келгенинии, ооң будурукчу күштериниң хогжуурүге ролвонуң дугайын чугаалаарывыңар мурнунда тоогуже хая корнуру артык эвес.

Усиниск оруун кылырыңың мурнунда Тыва Россия-биле Таштыптың, Усинскиниң, Чоон-Алыңың болгаш Иркутскиниң шаар мал сүрег, кызы кокпа орукчуларын дамчыштыр харылзажып турган.

Россия-биле экономиктиг, садыг харылзааларывыңың хогжүп келгенин-биле холбаштыр орук тудуп кылыры чугула апарган. Ынчангаш 1909 чылда Иркутскиге орук тудуунуң талазы-биле чөвүдел хуралга Тываже орукту кылып эгелээрин шиитиирлээн болгаш 1910 чылда шинчилел ажылдарын доозкан. Удаткан чок Усиниск-киниң Тываже шынак, герге оруун кылып эгелээн. Ол делегейниң бирги даймыңыңың үезинде соксаан турган. Ынчалза-даа ооган чүгле 1914 чылда эң баштайгы тергениг чүкту Тываже чорутпан. Усиниск оруун Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында чаагайжыды кылып, ооң тудуун үргүлчүлээн.

Эң-не баштайгы автомобиль Тывага 1924 чылда келген. Ол дорге. «Додж» дээр миң дугуйларлыг чиик машина. А 1925 чылда шак-ла мыдыр марказыг автомобиль Кызылдан Усинискиге чедир чоруп, орукту баштай ажыткан. Ооган-дыр, 1929 чылда, ССРЭ-биле ТАР-ның аразынга чүктерни болгаш пассажирларны үргүлчү сөөртүп, дажыглаар соруглага-биле Минусинск хоорайгы «Союзтранс» дээр транспорт ажыл-агыйын организастаал. Ол ажыл-агыйга ынчаарда бир чүс тергениг аът турган. Бо ажыл-агыйга Тываже чүктерни сөөртүр ажылга Минусинск, Шушенск, Курагино, Каратуз болгаш оске-даа районнардан чылда-ла беш муң чедир шынак, тергениг кижилерни хаара тудуп, чиң даап чорудуп турган. Чиң даттаң кижилер Тывага чедир дыка үр чоруп турган. Чамдыкта олар орукка дөртен хонук чедип турган.

Автомобиль ажыл-агыйы хогжүп эгелээнде, «Совэкспортстыы» «Совмонтувторго» дээр Бүгүсоюзтың импорт-экспорт садыг каттыжыышкынының эргелээнге берип кааш. Ынчангаш 1932 чылда Совет-Тыва анционерлиг ниитилелдиг — «Совтувтранстыы» организастаан. ынчаардагы Кызылдан алаш озалаан пассажирлер АТБ-зиниң девискоринге гаражты (ам-даа бар), конторазы болган клубту (оңгы үеде ында Тываның күүрүне филармониязы турар) туткан. Ол-ла чылдарда «Совтувтранс» ниитилеп ГАЗ-АА, АМО дээр маркалыг үжен чүк автомобильдерин алган болгаш 1936 чылга чедир чүк машиназарының саны 60, чиик автомобильдерниң — 32 четкен. 1940 чылда Кызылга ЗИС-8 дээр эң баштайгы автобустар келген. Тываның Совет Эвилелиниң составынга кирип турганының чылында 57 чүк автомобиль-дерив, 5 автобустар, 30 чиик машина турган. Тываның автотрезиниң эргелиинге 1950 чылда 100 чүк автомобильдери болгаш 40 автобустар турган. Ооң ажылдакчыларының саны 322 кижи четкен.

Чүк автопарыгы-биле чергелештир пассажир автопарыгы хогжүп эгелээн. 1945 чылда СЭКП обкомунуң болгаш Тыва облкүскомунуң шиитиирип олутаар Кызыл-Абакан аразынга пассажирлерни үргүлчү дажыглаары эгелээн болгаш ол аразынга «ЗИС-8» деп автобус оң хоигаш-на чаңгыс ёттан чоруп турган. А 1948 чылда «ГАЗ—33-30» дээр чаа марканың автобустарын алганда Кызыл—Шагаан-Арыг — Чадаана — Кызыл-Мажалык аразынга пассажирлер чоруп эгелээн. Ынчангаш 1950 чылга чедир Тываның Тожу болгаш Монгун-Тайга районнарындан оске черлеринге пассажирлер аргыжылгазын организастаан четтиргилээн турган. 1951 чылда, Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде, Кызыл хоорайга Восток—алгы заводунуң аразынга эң-не баштайгы хоорай автобузу чоруп турар апарган. Ооң эгелээнде Тывага пассажир автопарыгы шалыпкын хогжүп келген.

Бир эвес 1950 чылда Тывага бир ай дургузунда ортумалбиле 2 муң 600 кижини ыкайбээр аргыштырып турген болза, амгы үениң чаңгыс-на хүнүнде хоорайларга болгаш районнар аразынга оруктарынга 80 муң пассажирлер аргыжып турар апарганы ооң хереглиг болур.

Амгы үеде автоэргелелдиң чүк автопарыгының сөөртүр шинти чүгүнүң хемчээли 5,5 миллион тонна-ны ооң-на турар. Чылдың-на хей миллион тонна ажыг чүүлбүрүү чүктерни сөөртүп турар. Транспорт эргелелиниң материал-техниктаг базазы быжыкаан. Чүгле 1975—76 чылдарда Минусинскиге, Ак-Довуракка, Кызылдың АТБ-зинде шиитиим-биле 350 ажыг автомобиль турар тараажты тутказы болгаш ийиги АТБ-де сентелге-механиктиг мастерская ажылдалга кирер деп турар. Ол ышкаш мастерскайларны үшкү АТБ-де, Ак-Довуракта, Минусинскиде түдүп эгелээн. Эргелеп ооң-даа хей тудутларыны кылыр апаар. Транспорт эргелелиниң чылдың-на тудуг ажылдарынга чарыгдазы 3 миллион рубль чедип турар.

Автотранспорт ажылдакчыларының байырлалын бистиң эргеледиң коллективи күш-ажылчы улуг чедиишкинниг ужуражып турар. Байырлалга алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнукчу одуруулээри Минусинск АТБ-зи, Тываның автосентелге заводу, Ак-Довурак АТБ-зи, Кызылдың техниктиг ажыглал каттыжыышкыны чорун турар. Ол коллективтер бо чылдың он айларының күрүне планнарын долдур болгаш ажыр күүседкен. Оларның иштинде Минусинск АТБ-зинде коллектив тос айларның түкпелдерин ёлүтаар СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Транспорт эргелелиниң үлегдер будурулгелериндеп Тываның автосентелге заводу социалистиг чарыштың ийиги черин чыланып алган.

Автотранспортың министерствозунуң чолаачыларының мурнакчы бригадаларының патриотчу эгелээшкинин деткиириг-биле ийиги АТБ-ниң чолаачылар бригадирлери эштер Кузовлев, Бобров, чолаачылар Засс, Сумба олар автомобиль транспортуун ажылдакчызының бажыңнарынга чедип чыыр.

В. САТАЕВ,
Тыва транспорт эргелелиниң начальниги.

2-ги АТБ-ниң хоочуннарының бирээзи, мурнакчы чолаачы **П. СУМБА.**

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының чолаачылар бригадири, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы **М. ХОХЛОВ.**

ЧОРУУНДАР ЧОГУЗУН

САЯН дагларында хар чаапкан. Чаа чаттан хар черле ындыг: ылаңгыя хар-дагыр ерүктерге тайгыры ажеок. «Бичангейлиг болбазаже хорлаок — бо оруктар берге, шаптараазывыңыг-даа, силун-даа болдур ийин» — деп бодаңмышаан, Анатолий Кириллович Педрик чугаалады.

ТЫВАНЫҢ улус ажыл-агыйының хөгжүдеринге Минусинск АТБ-зиниң коллективиниң киириштирия турар улугхүүлү аазап эвес. Оон аар чүк дажыглаар 333 «Краз-тары», «МАЗ-тары», «Школдазары» бистиң республикага рейстерге регтааның ажылдап турар. Түүйбулар, шифер, демир-бетон плиткалар, цемент, янылбүрү дериг-керекселдерден эгелеп, комбайннарга, экскаваторларга чедир чүктерни. Саяң артындан бээр бо коллективтиң машиналары дажылдап турар.

Минусинскиниң автотранспорт будурулгези — Красноярск крайның мурнуу талазында автотранспорт будурулгелериниң эң хоочуну — 2 чыл эртерге оон тургустунганындан бээр 50 чыл болур.

— Ол байырлалга үткүштүр АТБ-ниң чолаачылары кандыг чедиишкиниргиниг ужуражып турарыл, бодунарның хүлээлгелер кандыгыл? — деп, чолаачылар бригазының бригадири, автобудурулгениң ажыгдал киидизиниг партбюро кежигүнү А. Педриктен сонуургап айтырдым.

— Хей чылдарда ажылдап келген коллектививисте байырлалды — домей-де маңа байырлалым. Аңаа күүн-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чарыш коллективте калбарган. Мээң удуртуп турарым аар чүк сөөртүр машиналар чолаачылары К. Гладкиниң бригазазы-биле чарыштыг ажылдап турар. Ажыы-биле чугаалаарга, чарыштыг ийи бригаларның кайызы-даа ажыы-ижүн, чүүүе-сагыгдалыг, түрө-соруккур кижилерни тургустунган. Чарыжка «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазы 1968 чылда организастаттынып тургустунган. Трестиң салбырлары республиканың районнарында суттарылга бугаларын тудуп турар, ук салбырларны транспорт-биле хандырары бистиң соругавыс.

Кодоо ажыл-агыйыны интенсивтиг хөгжүдеринииң системазында черни мелиорация дугайы-биле ажыжырын чүүлдә черни эдээп турар. Бо чылдың сентябрьда ш. Л. И. Брежнев Казахстаның партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чугаазынга ынчаар деп демдеглээн: «Бо беш чылдың төнчүзүнде чер ажыл-агыйының продукциязының үштүн бир кемининден эвээш эвести суттаттыг черлерден алырын хандырар соругга салдынган болгай». Бо состер бистиң коллективке дорт хамаарыжыр. Ажыл-иштиг үретүнелдии дээш ажылдаарын негеп турар-дыр. Ынчангаш бистиң мурнукчуста улуг соруглалар салдынган.

Баштайгы чылдарда автомашиназарының саны 60, чиик автомобильдерниң — 32 четкен. 1960 чылда Кызылга ЗИС-8 дээр эң баштайгы автобустар келген. Тываның Совет Эвилелиниң составынга кирип турганының чылында 57 чүк автомобиль-дерив, 5 автобустар, 30 чиик машина турган. Тываның автотрезиниң эргелиинге 1950 чылда 100 чүк автомобильдери болгаш 40 автобустар турган. Ооң ажылдакчыларының саны 322 кижи четкен.

Чүк автопарыгы-биле чергелештир пассажир автопарыгы хогжүп эгелээн. 1945 чылда СЭКП обкомунуң болгаш Тыва облкүскомунуң шиитиирип олутаар Кызыл-Абакан аразынга пассажирлерни үргүлчү дажыглаары эгелээн болгаш ол аразынга «ЗИС-8» деп автобус оң хоигаш-на чаңгыс ёттан чоруп турган. А 1948 чылда «ГАЗ—33-30» дээр чаа марканың автобустарын алганда Кызыл—Шагаан-Арыг — Чадаана — Кызыл-Мажалык аразынга пассажирлер чоруп эгелээн. Ынчангаш 1950 чылга чедир Тываның Тожу болгаш Монгун-Тайга районнарындан оске черлеринге пассажирлер аргыжылгазын организастаан четтиргилээн турган. 1951 чылда, Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде, Кызыл хоорайга Восток—алгы заводунуң аразынга эң-не баштайгы хоорай автобузу чоруп турар апарган. Ооң эгелээнде Тывага пассажир автопарыгы шалыпкын хогжүп келген.

Бир эвес 1950 чылда Тывага бир ай дургузунда ортумалбиле 2 муң 600 кижини ыкайбээр аргыштырып турген болза, амгы үениң чаңгыс-на хүнүнде хоорайларга болгаш районнар аразынга оруктарынга 80 муң пассажирлер аргыжып турар апарганы ооң хереглиг болур.

Амгы үеде автоэргелелдиң чүк автопарыгының сөөртүр шинти чүгүнүң хемчээли 5,5 миллион тонна-ны ооң-на турар. Чылдың-на хей миллион тонна ажыг чүүлбүрүү чүктерни сөөртүп турар. Транспорт эргелелиниң материал-техниктаг базазы быжыкаан. Чүгле 1975—76 чылдарда Минусинскиге, Ак-Довуракка, Кызылдың АТБ-зинде шиитиим-биле 350 ажыг автомобиль турар тараажты тутказы болгаш ийиги АТБ-де сентелге-механиктиг мастерская ажылдалга кирер деп турар. Ол ышкаш мастерскайларны үшкү АТБ-де, Ак-Довуракта, Минусинскиде түдүп эгелээн. Эргелеп ооң-даа хей тудутларыны кылыр апаар. Транспорт эргелелиниң чылдың-на тудуг ажылдарынга чарыгдазы 3 миллион рубль чедип турар.

Автотранспорт ажылдакчыларының байырлалын бистиң эргеледиң коллективи күш-ажылчы улуг чедиишкиниг ужуражып турар. Байырлалга алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнукчу одуруулээри Минусинск АТБ-зи, Тываның автосентелге заводу, Ак-Довурак АТБ-зи, Кызылдың техниктиг ажыглал каттыжыышкыны чорун турар. Ол коллективтер бо чылдың он айларының күрүне планнарын долдур болгаш ажыр күүседкен. Оларның иштинде Минусинск АТБ-зинде коллектив тос айларның түкпелдерин ёлүтаар СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Транспорт эргелелиниң үлегдер будурулгелериндеп Тываның автосентелге заводу социалистиг чарыштың ийиги черин чыланып алган.

Автотранспорт министерствозунуң чолаачыларының мурнакчы бригадаларының патриотчу эгелээшкинин деткиириг-биле ийиги АТБ-ниң чолаачылар бригадирлери эштер Кузовлев, Бобров, чолаачылар Засс, Сумба олар автомобиль транспортуун ажылдакчызының бажыңнарынга чедип чыыр.

В. САТАЕВ,
Тыва транспорт эргелелиниң начальниги.

МӨӨҢНЭЭР БИС

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының чолаачылар бригадири, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы **М. ХОХЛОВ.**

Ынчангаш 40 тонна дедилиг трансформаторларга, экскаваторларга чедир чүктерни Саяң артындан бээр бо коллективтиң машиналары дажылдап турар.

Минусинскиниң автотранспорт будурулгези — Красноярск крайның мурнуу талазында автотранспорт будурулгелериниң эң хоочуну — 2 чыл эртерге оон тургустунганындан бээр 50 чыл болур.

— Ол байырлалга үткүштүр АТБ-ниң чолаачылары кандыг чедиишкиниргиниг ужуражып турарыл, бодунарның хүлээлгелер кандыгыл? — деп, чолаачылар бригазының бригадири, автобудурулгениң ажыгдал киидизиниг партбюро кежигүнү А. Педриктен сонуургап айтырдым.

— Хей чылдарда ажылдап келген коллектививисте байырлалды — домей-де маңа байырлалым. Аңаа күүн-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чарыш коллективте калбарган. Мээң удуртуп турарым аар чүк сөөртүр машиналар чолаачылары К. Гладкиниң бригазазы-биле чарыштыг ажылдап турар. Ажыы-биле чугаалаарга, чарыштыг ийи бригаларның кайызы-даа ажыы-ижүн, чүүүе-сагыгдалыг, түрө-соруккур кижилерни тургустунган. Чарыжка коллективтен кызымак ажылы-биле эш-өөрүнге үлегдиг, социалистиг чарыштың тиилемчилерин маңаа адап демдеглээри өөрүнчүг. Чолаачылар Д. Ооржак, К. Бады-оол, Н. Кинаев, Н. Анопченко, П. Кузнецов, В. Хозеев болгаш ооң-даа өскелер опаашкан ажылынга бедик көргүзүлгелерни челип ап турар.

Автотранспортуун ажыктың бедиглери дээш социалистиг чарыштың бригадирлер дугайында республиканың мурнакчы чолаачыларының автотранспортуун бүгү ажылдакчыларынга боттарывыстың байырлалывыс таварыштыр кыйгырыын деткип тур бис. Ажыл-херекке бистиң коллективтиң девизи: «Хожудаар чаңгыс-даа кижи аравыска турбасө. Шак ынчаар ажылдаарывыс чедип алыр дээш бүгү күштү мөөңнээр бис.

Г. БЕСПАЛОВА,
«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының улуг экономизи.

БАЗА КАТАП ХҮЛЭЭНГЕН

Ак-Довурак АТБ-ниң ажылынчылары, бүгү совет улус ышкаш, ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылыныңг бирги чылының планнарыг онаалдаларын күүседир дээш эрестиг ажылдап турар. Коллектив сентябрь 27-де 9 айларның планын болгаш чылда алган социалистиг хүлээлгезин күүседкен. Тодаргайлаарга, 668,5 муң тонна чүк сөөртүр план орунга 749 муң тонна чедирип, азы планны 80,5 муң тоннага ажыргаан.

Шынап-ла автотранспортчулар бо чылын мурнуку чылдарга деңнээрге хамаан ажылдап, хоорайның болгаш районнуң өске будурулге, түдүт, транспорт организациязарынын аразынга калбарган чарышка тиилекти болуп келгеш.

Автобудурулгениң удуртукчулары, ында партия, профсоюзтар организациялары колдуктунвок кижилердең ажылдың күштелдиргеш. Ол ышкаш бригадаларда чолаачыларның күн-ажылының организаставарың улам эңнеткеш, автомобильдерни чөп ажыглап, оларның техниктиг хайгааралын, сентелгезин шынарлыг чорудуп, механизастаашкынны бедиткеннинг ачызынга ындыг күн-ажылчы чедиишкиннер чедип алдынган. Бо бүгүнү автобудурулгеде турусчаан техниктиг чөвүлел хүн бүрү хайгаарап, ону контрольдап, ажыл-ишке чедир ыкландырынаан тодаргайлап турар.

Коллективте социалистиг чарышты эки организастаан. Автобудурулге черинии конторазының чанында бээрге-ле бүгү чүве тодаргай: коллективтиң, бригадаларның социалистиг чарыжының негеделери, хүлээлгелери, мурнакчыларының чуруктары. «Күүн-ажылдың алдар тутуу» дээш шуутуг көргүзүү үүлдери бар. Чарыштың түмелдерин эң баштайгы чылдарында ук черге ажылдап эгелээн Ооржак Ирина Ивановна, Ооржак Ирина Ивановна, Ооржак Ирина Ивановна,

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бешки сессиязы ажылын дооскан

(Төнчүзү. Эгезэ 1-гө арныда).

чугузазынын база оон хөгжүдлөниге тускайлап берни турар хөрөнгиэрнин четнеби турарынын дугаймында айтырыгны депутаттар Борисенко болган Ватченко тургускан. Беш чыл ылапын ажылдан кылыр үеде кара металлургияны ылаигын Украинага хөгжүдөринин айтырыгзарынче улут кичүнгөйин салган тургэн. 1976 чылда Украин ССР-ниң кара металлургиязынын бүдүрүлгөлөрнин ажылын экижидөринин болган од адырвын эң чугула объектилөринин тудуушкунун дургеделөринин дугаймында тускай доктаалдарны чазак дүлээп алган. Оон ангында, онгу беш чылда кара металлургияны хөгжүдөринин талазы-биле хемчегзер дугаймында СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлөлдөринин тускай доктаалдының төлөвилөлин бедетказэри амгы үеде доостун турар. Металл бүдүрүлгөлөрнин талазы-биле беш чыл планының онаалдаларын күүселдиринин, а ол ышкаш дараазында беш чылга хереглөөр күүлдөр тургузарының талазы-биле хемчегзерни төлевилеттинген. Хоорайларны болган үлөлүүр төптөрин сут-биле хандырарын экижидөринин эргежок чугузазының дугаймында депутаттар тус-тус министерстволарның болган оске-даа организацияларның адрезнигө шүүмчүлдлиг саналдарны кылгылаап, материал-техниктиг хандырарзарының база оске-даа түүлдөрнин айтырыгларынга тамаа биргүлдүр саналдар болгудаап. План-бюджет болган адырлар комиссияларының түңнелинде, депутаттарның саналдарында айытгынган бүтү-де саналдарны кичээнгейлиг чугаалажып көөр болган оларның талазы-биле чогуур шиитпирлөрни хүлээп алыр дээрзин ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлөлинин даасканы-биле илеткээрни чөпшээрөп көрүнөр. 1977 чылдың улус ажыл-агый планынга эргежок чугула тодарадылгаларны киирген турар.

Беш чыл планын болган 1977 чылдың улус ажыл-агый планын чугаалажып, турар үеде ажыл-агый болган культура тургулуушкунуңун чугула айтырыгларының талазы-биле саналдарны киирген, дыка хөй депутаттар тус-тус министерстволарның болган оске-даа организацияларның адрезнигө шүүмчүлдлиг саналдарны кылгылаап, материал-техниктиг хандырарзарының база оске-даа түүлдөрнин айтырыгларынга тамаа биргүлдүр саналдар болгудаап. План-бюджет болган адырлар комиссияларының түңнелинде, депутаттарның саналдарында айытгынган бүтү-де саналдарны кичээнгейлиг чугаалажып көөр болган оларның талазы-биле чогуур шиитпирлөрни хүлээп алыр дээрзин ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлөлинин даасканы-биле илеткээрни чөпшээрөп көрүнөр.

Беш чыл бүрүзү коммунистиг тургузуушкунуңуң орузунга чугула үе болуп турар деп, түңнелинде Н. К. Байбаков чугаалаан. Онгу беш чылда, ажыктыг чоруктуң болган шиитпирниң беш чылының, бистиң чедишкиннерзивис хамыктың мурвуңда бүдүрүлгө ажылының шиитпирни бедиреидеп, ажылдакчы бүрүзүңүң күш-ажылды ак-сеткилдиң-биле көөрүндеп, үлаидырган херек дээш харысаалгазының бедиреидиңден хамааржыр аназар. Совет улус Коммунистиг партиязының удурутулгазының-биле бистиң Төрөөн чуртувустуң күүзүүн үлам ыңай быжыглазрынга чаа-чаза чедишкиннерни чедип алыры чигаашиг чок.

1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдөринин Күрүнеңиң беш чыл планының дугаймында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелининң Хөөйлүзүүн палаталар аайы-биле ийи ангы бадылаашкын-биле сессия чаңгыс эң-сеткилдиг хүлээп алган. Удут эзлэ адыш часкаашкыннары диимирөп турган. Коммунистиг тургузуушкунуңуң чаа өндүр улус программалын бүрүн үүзадугзуңүн турарын депутаттар илөргейлөөн. Оны боттандырары бистиң Төрөөн чуртувусгун улам ыңайгы чечеткелиишкиннинге бараан болуп, оон экономиктиг болган камгалал күүзүүн быжыглаан, ажылчы чонналрның материалдыг чайган байдалын белидер.

Оон соонда 1977 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйның хөгжүдөринин Күрүне планының дугаймында Хөөйлүзүн палаталар аайы-биле ийи ангы бадылаашкын-биле депутаттар чаңгыс эң-сеткилдиг хүлээп алган.

1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугаймында болгаш 1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдөлининиң дугаймында айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң сан министри депутат В. Ф. Гарбузов харыы сос чугаалаан.

1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдарының чүве чугаалаан бүтү депутаттар чаңгыс эң-сеткилдиг түүлдугзуңүү деп ол чугаалаан. План-бюджет болган адырлар комиссияларыңга бюджеттиң бүтү талазыг болган хандыр чугаалашкапы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга ону чугаалашкаиы 1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедиң улус ажылагый планынга дүүштүр тургузуунганы болгаш СЭКПниң XXV съездининиң салган сорулгаларынга бүрүн тааржып турарын коргүскеп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының план-бюджет болгаш адырлар комиссияларының ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң оруглаларын 132 млн. рубльге көөрүдөр дугаймында болгаш немей тыныгган курлавырларны эрилелдөшкөн республикаларның Министрлөр Чөвүлөлдөринин дилегларин барымдаалап тургаш, районнар төптөрин, район чагыргазының хоорайларын болгаш ажылчы сууларны чаагайжыдарынга база оске-даа социал-культура сорулгаларынга бөөр дугаймында саналдарны киирген.

ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлөли ол саналдарны киргөн болгаш оларны хүлээп алыр аргадыг ыңдыр сайын турарын силөрге дыңнадырын мегээ дааскан түве.

План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының база депутаттарның чугаалаан саналдарын болгаш сүмелөрин ССРЭ-ниң Сан министерствозу социүүгалдыг органнар-биле кадыг кичээнгейлиг көргеш, ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлөлдинге илеткен дыңнадыр. Хүлээп алдынган шиитпирлөрниң дугайны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга немей дыңнадыр.

СЭКП ТК-ның октябрь (1976 чыл) Пленуму планнарны чугаажок күүселдиринге угланган эргежок чугула хемчегзерни азырын, совет болгаш ажыл-агый органнарының, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң күжениишкиннерин улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга шиитпирөл бүдүрүлгезинин ажыктыын болгаш ажылдың шыпарын бедидер талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээринче моонээрин, бар бүгү курлавырларны ажыглаага кииргеринге күш-ажылчы, материалдыг болгаш сан курлавырларын чөп болгаш камныг ажыглаарын чүткүдүр чедип алырын хүлээткеп.

1977 чылдың планының болгаш бюджединиң онаалдаларын чедишкиннинг күүселдиры коммунистиг тургузуушкунун өндүр улус сорулгаларын боттандырарынга чаа улус салышкын болзур деп, министр түңнелинде чугаалаан.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң план-бюджет болгаш адырлар комиссияларының саналдарын база сагындырыгларын барымдаалап тургаш, 1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин палаталар аайы-биле ССРЭ-ниң Дээди Соведи ийи ангы бадылаашкын-биле чангыс эң-сеткилдиг бадылаан.

1977 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугаймында Хөөйлүзүн палаталар аайы-биле ССРЭ-ниң Дээди Соведи ийи ангы бадылаашкын-биле чангыс эң-сеткилдиг бадылаан.

Ол илеткелди чугаалашканының соонда ССРЭ-ниң Дээди Соведи «Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаарының база ажыглаарының дугаймында» ССРЭ-ниң Хөөйлүзүн палаталар аайы-биле ийи ангы бадылаашкын-биле чангыс үн-биле хүлээп алган. ол Хөөйлүзүү күүтүг болдуруң киирөрининң чурумнуң дугаймында доктаалды база хүлээп алган.

«ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугаймында» сессияның хүн чурумнуң чедиги чүүлүнүң талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугаймында» сессияның хүн чурумнуң чедиги чүүлүнүң талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң культура министри депутат П. Н. Демичев кылган.

Ол илеткелди чугаалажыгларына ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелининң баштаар черинің секретары депутат Д. Б. Кабалевский, профвилелдериниң Украин республика чөвүлелининң даргазы депутат В. А. Сологуб, Үзбек ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи депутат А. Садыков, Тбилисиниң академиктиг ыяа театрының артизи депутат С. М. Чиазурели, Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи депутат И. А. Борисевич озар киргижеп.

«Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаарының дугаймында» ССРЭ-ниң Хөөйлүзүнүң төлевилелги бадылаарын санналдавышаан, депутаттар ол Хөөйлү төлевилели бистиң улузувустун культура-төөгү талазы-биле үе-лиг түүлдөрин камгалаар дугаймында СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың талаыдаан улус сагыш салышкынынынга чаа илеткелө кылдыр чугаалаан.

Илеткелди чугаалашканының соонда ССРЭ-ниң Дээди Соведи «Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаарының база ажыглаарының дугаймында» ССРЭ-ниң Хөөйлүзүн палаталар аайы-биле ийи ангы бадылаашкын-биле чангыс үн-биле хүлээп алган. ол Хөөйлүзү күүтүг болдуруң киирөрининң чурумнуң дугаймында СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың талаыдаан улус сагыш салышкынынынга чаа илеткелө кылдыр чугаалаан.

Ол ус чурттуң амыдыралынга төөгүдүг болуушнуң-биле демдегзеттингеп—бо чылдың эгезинде Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының XXV съездиң болуп, бистиң ниитилелдиевистиң социал-экономиктиг хөгжүдезинин эң-дүр улус программалын тодаратган.

Партиялың съездиниң салганы экономиктиг болгаш социал хөй ялзы сорулгаларны чедишкиннинг шиитпирзэри күш-ажылдың будурукчүүнү дүрген өстүрөрин, бүтү ниитилел будурузгелининг ажыктыын дыка бедидерин иетен турар. Материалдыг болгаш моралдыг ыдыг берипшкиннерни улам ыңай эжижидөрн, күш-ажылды эргелеп башкарарын сайзыранғайжыдары акаа улус чөрелдиг идигни бөөр.

Ол угланышкынга хемчегзерни бирөзин—ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлелининң Күш-ажыл болгаш ажыл төлевилелдиринин чаа илеткелөрнин айтырыгларының талазы-биле күрүне комитединиң ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлелининң Күш-ажыл болгаш ажыл төлевилелдиринин чаа илеткелө кылдыр эде тургузканы болгаш.

Бистиң чуртувуста боттандырын турөр социал хемчегзерниң программазы чөнүүн чаагай чоруунук дугаймында Коммунистиг партиязын болгаш Совет күрүнеңиң сагыш салышкынынга изергейлеп турар. Аар ажылдарда инженерниң күш-ажылынга улам таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, оларның кадымына дора чедирөр болгу дег факторларны чайладырынче улус кичээнгейин салдур улус программазын тодаратган.

Партиялың съездиниң салганы экономиктиг болгаш социал хөй ялзы сорулгаларны чедишкиннинг шиитпирзэри күш-ажылдың будурукчүүнү дүрген өстүрөрин, бүтү ниитилел будурузгелининг ажыктыын дыка бедидерин иетен турар. Материалдыг болгаш моралдыг ыдыг берипшкиннерни улам ыңай эжижидөрн, күш-ажылды эргелеп башкарарын сайзыранғайжыдары акаа улус чөрелдиг идигни бөөр.

Ол угланышкынга хемчегзерни бирөзин—ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлелининң Күш-ажыл болгаш ажыл төлевилелдиринин чаа илеткелөрнин айтырыгларының талазы-биле үе-лиг түүлдөрин камгалаар дугаймында СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың талаыдаан улус сагыш салышкынынынга чаа илеткелө кылдыр эде тургузканы болгаш.

Илеткелди чугаалашканының соонда ССРЭ-ниң Дээди Соведи «Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаарының база ажыглаарының дугаймында» ССРЭ-ниң Хөөйлүзүн палаталар аайы-биле ийи ангы бадылаашкын-биле чангыс үн-биле хүлээп алган. ол Хөөйлүзү күүтүг болдуруң киирөрининң чурумнуң дугаймында доктаалды база хүлээп алган.

«ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугаймында» сессияның хүн чурумнуң чедиги чүүлүнүң талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугаймында» сессияның хүн чурумнуң чедиги чүүлүнүң талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң культура министри депутат П. Н. Демичев кылган.

Ол ус чурттуң амыдыралынга төөгүдүг болуушнуң-биле демдегзеттингеп—бо чылдың эгезинде Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының XXV съездиң болуп, бистиң ниитилелдиевистиң социал-экономиктиг хөгжүдезинин эң-дүр улус программалын тодаратган.

Партиялың съездиниң салганы экономиктиг болгаш социал хөй ялзы сорулгаларны чедишкиннинг шиитпирзэри күш-ажылдың будурукчүүнү дүрген өстүрөрин, бүтү ниитилел будурузгелининг ажыктыын дыка бедидерин иетен турар. Материалдыг болгаш моралдыг ыдыг берипшкиннерни улам ыңай эжижидөрн, күш-ажылды эргелеп башкарарын сайзыранғайжыдары акаа улус чөрелдиг идигни бөөр.

Ол угланышкынга хемчегзерни бирөзин—ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлелининң Күш-ажыл болгаш ажыл төлевилелдиринин чаа илеткелөрнин айтырыгларының талазы-биле үе-лиг түүлдөрин камгалаар дугаймында СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың талаыдаан улус сагыш салышкынынынга чаа илеткелө кылдыр эде тургузканы болгаш.

Илеткелди чугаалашканының соонда ССРЭ-ниң Дээди Соведи «Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаарының база ажыглаарының дугаймында» ССРЭ-ниң Хөөйлүзүн палаталар аайы-биле ийи ангы бадылаашкын-биле чангыс үн-биле хүлээп алган. ол Хөөйлүзү күүтүг болдуруң киирөрининң чурумнуң дугаймында доктаалды база хүлээп алган.

«

КОЯАРГАК КУДА

Бистиң машинавыска оруқа олурушкан кижиниң чурттап турар черин Казахка чедир орук элээн черин болган. Чугаалажы бердивис. Нурхамед Халмамедов — Ада-чурттуң Улуг дайынынын киржиктизи, дөрт уругтуң адазы, пенсиа ап туроа-дaa, анаа олурбайн, ажылдап турар кижи болду. Кадайы, улуг уруглары база ажылдап турар. Ол-будеде улуг өөрүшкү болган: улуг оглу Акмурат шеригден келирде чаасхаан эвес, Салават-тан коичуг чараш келиин эдертип экелген.

Дириг чораап туп олгуңун ог-бүдезин, оон ажы-төлүн көөруп ада көзеп чоруткан чажырып калгаар боор. Бичалажоок сеткилдэ бир-ле чүве сагындыг берген: куда дужүрер хамык акшаны каймын алырыл? «Кижилер ышкаш» кылбас болзуңза бактадыр сен. А эртирер дизе энмежок акша херек, өре-пиреге дүжер сен. Кудага ийи чүс хире, а чамдыкта оон-даа хой кижини чалаар апаар. Он беш хире хой өзөөр, үжен хааржак водка салар, элээн кап шоодай далган, рис, он-он кил шай, чигар, конфет, печенье салар. Түгле келген ашты-дарга белекке бээрине 400 метр ситец азы штапель, 200 аржыыл керек. Куда болур ийи үүн иштинде 20—30 таксиин база хөлөзилээр апаар.

А келиниң ада-иезин улуг хөлеен иегезе канчаарыл? Кожавыста кожхозта О. Байрамдурмова уруун бээрде 10 муң акша, 20 баш хой болгаш 100 халаттыг иегээн болгай. Бичча чүвени каймын тывавыл?

— Отлум-даа эр-ле хей болду—деп, Нурхамед-ада сагыш үзүнүн хуулмуроон. — Мени улуг шүүдетпээн. Амыы үе ёзугаар өгленип, хей чарыыдал үнүүрбейн аайлаңнып алган.

...Ам доктор диссертацияа камгалап азы чуруттуң Дээди Советиниң күрүне херектерин шинчилээринге киржип турар туркмен херөөжен кижини көргеш, ным-даа магадап кайгавас. Ылаңгыя күш-ажылчы кижилерниң ат-алдарын ааптыны бээр дыргыл апаргаш...

Туркмен херөөжен кижи, совет херөөжен кижи бүрүзү дөг, социалдыг дарлалдан хостаттаа. Бистиң инитилелээвисте ол айтырыг шуут үзе шинтирлеттинген. Чоон чүк амыдыралының эргижирээн чакчылдарының дугайында чугаа чорудар ой эртken хевээр. Ынчалзажок херөөжен кижилерни баглаан дужактар чамдык черлерде амдаа быжыг. Чамдык комсомолчу кудаларга барып чордум. Куда куда ышкаш; бодүүн, хөглүг, оюн-баштаа сөстер-бле дашкаар көдүрер, үрер хөглүм чаңгыллаан турар. А ыңдыг «комсомолчу куда» болуруңуң бүдүүзүнде ог-бүле тутkан уругларымың ада-иезин кыргааннарны чыгтаап, мулазы (карең керииур кижини) бүдүү чалап алгаш, шажымчы өлүзалды ыыттаның соонда биилип каан мен.

Шак ыңдыг чоруктуң дазыны, бистиң хүннеривисте чүдеп-бүзүүр болуушкунарывыл чыыдагаанны кайда чаштып чыдарыл?

Хөөлиин эргинин артыңгызы деп санавас «теоретик-терминнер» сапалын сайгарып көрөлинер. Олар оңу чүүле белек, кысты остүүген ада-иезе өөрүп четтириштиккинин демдээ кыыдыр сананар. Эргинин артыңшыкшчарын... ыаңнокал чаңчыл дижир-суг улус бар. Эргинин хөралыг артыңшыкшнары чонуң чаңчылдарынга кандыг-даа хамаарыыта чок дээрзин олар дыннаар-даа хөөп чок.

Кижини кижизидериге, оон утаан-медерелин хевирлээринге ог-бүле онзагай черин эзлеп турар. Бо кымта-даа балдыңнгыр. Ынчалзажок туркмен ог-бүле, ыаңгыя көдээ ог-бүле, чамдык онзагай талаалар-лыг.

Бисте кыс уругну колдуунда авазы кижизидер. Ол уруун буянныг хөй-ле чүүлдерге: улугларны хүндүлээринге, азып-чем кылырынга, кенеге ыаргырынга, даараңкырыга өөредип турар. Чамдыкта ол иезинин, кыргалаваазының бодунга чагыы-сурган чораан чүүлдерин өөредиксээр: кыс кижи чыткан хөй чүүгуспас, сыңтыг сиген сый баспас, адазы азы иезинбиле чүүү-даа маргышпас. Адазының ат-алдарынга оңзагай сагыш сазыыл турар: оон созуу—хөөйлу. Сээн акыл кадыын каттаап, чаа ог-бүле тудуп болур, эр кижиге ол апаа херек-тир суг дишкилээр. А сен, кыс кижи, чалгыс-ла каттан ашанга базар сен. Апааң кандыг-даа бакан ыыдажыл олурар ужурлуг сен.

Шак ыңдыг ог-бүлелерге мынча дижир: кыс уруг—аалчы-дыр, ынчангаш ада-иезиниң кол сагыш човаар чүзеан—дүрген-ле ол он сес чедери билек оглеп каарыл. Ынчангаш ада-иезин тура-соруун ёзугаар ол тускай соруга чок чүрттап чораап, чоорту оон сонуурган түүлдерин кызырыын, колдуунда ог-бүле-биле кызыгаарлаттыныл каар. Оон сеткилиин, күзел-сагыжын кымдаа сонуургавас.

Кыс уруг школа назыны четпээнде-ле аңаа селиктиг платьелерин, кофталарын, аржыылдарын, хөп даараар пестерин чыып эгелээр. Кандыг-бир кыстан оон селиниин дутайын айтырар болзуңаргаа, хааржакта түү барып догере санап бээр. Ол кара чажыдан тура иезинин мындыг сестерин дыннап өзөр: «Кызым, бо бүтүү сээңги-дир! Өзэ бергем, кедер сен».

Чаш уругнуң арыг сеткилинге түү-даа болза чыыт тудуп, кавырактанып чоруктуң үрезиннери ынчаар тыптып, тура-сорук чок, чагыттыр хөөп кижизиттинер. Кажан оолдуун ада-иезин хөөля иеген турда, келинни ол хевзиг-даа дүвүртпес. «Мен оларга селик чок, хол кууруг барбайн турар-дыр мен—деп, ол бодаар.—Мээң харжактарымда 50 платье, 50 шапоргар, 50 аржыыл, 50 кофта, ингы-бүрүү 50 хей даараар пестер бар... Бо бүтүүнү авам, ачам мекээ чыып бергеп. Олар душтуум оолдуун ада-иезинин кусели-биле боттарынын чарыгдаалдарын дедир этпдип алыр эргелиг. Мен оларныл хөлзилиите төлеп чок мен бе? Өскелерден чүүл-биле дорайтай бергеп мен?»

Бо чүү болду? Ынча хөпти үш чыл иштинде үзе кедип ыыдавас сен. Ол бүтүү хөй чылдар иштинде хааржак иштинге чыдар апаар. Ийи ог-бүлениң бюджединге үр үе иштинде аар салдарлыг боор. Иликхеп аймаа модадын үлүп, нафталиннеп кааткан союндактар апаар...

Хөглүг кудаларга көңгүс удур эвес мен. Ада-иелер хөй чылдар иштинде төлеп кээр коларган. өскелерге көөргеттингеп ынаныг кудаларга удур мен. Өгленишкеп уруг-дарыгпын кудазының өөрүшкүзүү аңаа каш кижи чалаапындан, ыыт-шимээнниг стол артынга чеже чем чигеннинден, чеже арага ишкеннинден хамаарышпас болгай. Мен ог-будеге багай кижизидиле, калыптаһыр хөөлүүн халавынга алзын, бистиң уругларывыс бижыг тура-сорук чок, өске чижилериниң чугаалаан-на аайын этерер чоруккa удур мен.

Ыыдыг таварылгалар бисте коичуг эвээш. Ынчалза-даа аңаа удур серемчилелдэн көпкатпас ужурлуг бис...

...Оруккa таварылга ыыдыг бодалдарыны торуттуңдургеп.

РАХИМ ЭСЕНОВ.

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕК

Ийи-Талдан хем куду бадыптарга кажарарган Хайыракан чонуңу чоон орууның оң талазында, ус-шеверлерниң угулзалап чуруп кааны дег, бедик-бедик ак хаалар өрү дээрже дүдуштеп берген турары чүгле Тываның арат чонуңга эвес, оскорзтен келген аалчыларга сонуургаачыг көстүр онзагай дег. Чугай-биле байлак үүжелиг Хайыраканның адын эдилээн «Улуг-Хая» совхозтуң № 3 салбырының тоөу Хайыракан суурнуң келир үеэин болгаш чечектедир хөгжүн олурарының дугайында бижикеедим.

Хайыракан Кок-Чыраа суурну солуп, Тывада улуг ажыл-агыйлыг черлерниң бирээзи болзур «Улуг-Хая» совхозтуң тоөу болуур. Чаа Хайыраканның тудуглары бо хүннерде шапкыны-биле өзуп, сайгыран турар. Дугаарлы 584 КМК-ның тудугжулары биске чаа төлевилелдиң Культура бажыңын дужаагаа. Бо дээрге Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуттур хаймаракапчыларга улуг белек болгаи. Делгем, чырык, чылыг, бүгү-ле байдалдарга таарымчалыг бо Культура бажыңын хаймараканчылар боттарының чаңгыс чер чуртуу, тыва эки турачылыларның командирн капитан Кечил-оолдуң адыг-биле адаанаар Ук Культура бажыңында делгем спорт залы база ажыглалда кирген. Аңаа суурнуң аныяктары хостуг үеэнин ажыктыг, солун кыздыр эртгирин эгелээн.

Бир чыл болгаш маңаа ортумаак шөөлээныл, совхоз контораазының, почтаның, стадионуң тудуглары эгелээр. Хайыраканның суурнуң чурттакчы чоңу моөң мурнунда огород, чечектер тарыыас, кажаа-херимя үреликк, чаагайжыдыра ажыыл хиреликг турган болза, бо чыыны ол талазы-биле көдээ Совет, херөөжениер чөвүлелп, сабырлыг баштаар чеп дөмптиг ажылдарны чорутканыңдан чурттакчылар огород, чечектер тарыыс өөгүүп биларин коргузуп, «Аддың күе» деп темага кежээнн солуп, коруштуг эрттиргеп.

Чээрби чыыдар мурнунда Эжимнаң Калинаң, Үстүү-Кыйынның Ворошилов аттыг колхозтарының колхозчулары, ам Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң ажыылчыларны аңгараны ол. Коммунистиг партиянның, Совет чазактың чонуң чаагай чорудуп дээш ада сагыш салыыпкынындан чечектелеп чаа, чараш суурга чурттаар, ажылдаары улуг аас-кежии. Бо бүгүүнү хайыраканчылар Улуг Октябрьның ачызы кыыдыр сеткилиниң ханыышындан үнелеп тураралар.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

МУЗЕЙ САЛБЫРЫ

Республика музейиниң Кочетово суурда салбырын база катаан ажыттымыс. Озетектиң Суг-Бажыңда Кочетово суур, ол черге Тыва Арат Республика тургустунган тоогуулуг чер дээрзин билир бис.

Музейиниң тоогуулуг чуруктарын, номнарын, солуннарын, документилерин шилип тургаш, бир ай дургузунда чээрби үш стенди белеткеп кыыдымыс, олярның кавсталгазын чуруктуувыс Хүрең-оол Пөрбу кылган. Бистиң бо чаа делгелгевисти Октябрьның келир чыыны алдан харлаар байырлалынга турасказвкан. Кандыг-даа кижи Кочетово суурга чеде бергеш, ядыы аратгарынга эрги амыдыралын, арат чазаанның тургустунуп турган үезин, ТАР-ның чээрби ажыг чыл иштинде хөгжүп келген оруун көрүп ап болгар.

— Кочетово суурда музейниң катап кылган делгелгеэн кайы хире-дир?—деп, каш кижиден айтырдым. Олярның допчу харыылары бо-дур.

ДУЛУҢ МАЙЫЛБАА СЕРГЕЛЕНОВНА, 80 харлыг, 1930 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Кочетово суурнуң эң улуг назылымы:

— Магалыг-зе чараш апаргаш музей-дир, «Элегее» күрэкономнуң иезанак конторазын, улуг бугазының унуң касчын тургаи ажылчыларны көргеш, шагда-да чок апаргылаан улустарны база катаан корпеиаяг болдуң. Бистиң суурга даштыныыдан суг улустар четкизеп кээр болгай. Олар кээп-ле тургайлар, бистиң көргүүлтер музейникке бар, ооддарыы!

МОНГУШ КАРА-КЫС НАЗЫН-ООЛОВНА, башкы:

— Казым көренияктиерин эдертип алган чедип келдим. Музейни катаан кылганы экиндир. Октябрьның Улуг найыры үткүттүр бо музейге тускай кичээлдер чорудар мен.

ОЮҢ НАТАЛЬЯ ОЮҢ-ООВНА, Кочетово көдээ Советтиниң күүскомунуң секретары:

— Совет эрге-чагырганы Тывага хамыкты мурнай тургусчун турган коммунистерни көрүп тур мен. Оон ыңай бистиң суурнуң кызыл партизан чораан кырганнарын көргеш, олярның алдар-ады тоогуге артыш калганында чоргаарлалыш тур мен.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

«ОЛИМПИАДА — 80»-НИҢ ОРГКОМИТЕДИНГЕ ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ

Москвага 1980 чылда чайгы Олимпий оюнпарыңга 12 муң спортчу болгаш тренер киржир. Олимпийскилер спорттуң 21 хевиринге маргышжар. Парлалганын 7 муң хире төлөөлери келгеп, маргылдаалярны биижир. Чартык миллион хире туристер оон иштинде 300 муң даштыныы туристер келир. Москвага эрткен пресс-конференцияга «Олимпиада— 80»-ның оргкомитединиң даргазының бирги орлаксчызы В. Г. Смирнов чүве чугаалаан, бо саннарны адаан.

Одымпиаданың маргылдаалары Москвага, Таллинге, Ленинградка, Киевке, Минскиге болгур, анаа чээрби ажыг объектилерни тудар болгаш эде кылырын ол дыцпаткан. Оларның алдызының тудуу ыайысмылалда эгелээн. Олимпий оюнпарының болгур кол объектилеринге 1979 чылда эртер СЭРЭ-нин Улустарының чайгы спартакиадазының киржикчилерин хүлээп алыр. 1,5—2 муң даштыкы спортчулар орта киржир чалаалганы алыр.

(СЭТА-ның корр).

Бистиң үевистиң ондур улуг тудуу—Байкал-Амур магистралының тудуу чоруткан черлерни дургаар амгы үениң чаагай тудуг-суурзары калбаргап.

ЧУРУКТА: Чаа Уоян суурнуң кудумчуузунда октябрьның ортан үеэнде.

Э. БРЮХАНЕНКОҢУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

8.10—«Уран чүүл мастерлери». ССРЭ-нин улустуң артизи Ф. Гаевская. И. Андроникоотуң эге созуу-бile.
9.50—«Ыры—76».
10.15—Футболга СССРЭ-нин чемпионады. «Днепр»—«Торпедо» (Москва). 2-га оюн. Днепропетровскиден дамчыдыл-га.
11.00—«Орленок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының алуреады кол конструктор О. К. Антонов-биле ужурашкынындыры.
12.00—«Совет Эвилелиниг бараан боон тур вен!»
13.00—Медээлер.
13.10—13.20—Чапсар.
13.20—Мультфильмнер программазы: «Хөглүг аатkыыш», «Удуг негзор маргылдаа».
13.50—«Шулуктерден мнаң одурулгар». С. Есенинниң шулуктериниг РСФСР-ниң улустуң артизи Т. Доронина номтуур. Фильм-концерт.
14.25—«Кино аян-чоруктарының клубу».
15.25—«Делегей» панорамазы».
15.55—«Оруң». Уран-чечен телефильминиң баштайгы коргузуглеэги.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—Документалдыг фильм.
17.55—«Бөгүн — Автомобиль транспортуңуң ажылдакчызының хүнү». РСФСР-ниң автомобиль транспортуңуң министри Е. Г. Трубиншының чугаазы.
18.10—Автомобиль транспортуңуң ажылдакчыларынга концерт.
19.00—«Кеҗээниң ажыл-ишчи сагыш».
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—«Ужуралдар фильмперииниң экраны». «Кижи-амфибия».
22.00—«Спортлото» тиражы.
22.10—«Ном делгирим».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

НОЯБРЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

9.05—«Трубиниериниң хүннери» деп хей сериялыг ураи-чечен телефильминиң баштайгы коргузуглеэги. 1-ги сериязы.
10.20—«Ужуструң ураи чогаалдыгазы». Теледопчулал.
11.05—«Алтайның аң кымгалдыг девискээри». «Чаган чае чедир». Документалдыг телефильм.
11.35—А. Островскийниң ырларынга фантазия.
11.45—Уругларга фильм. Ураи-чечен кыска телефильмнер программазы.
12.50—13.00—Чапсар.
13.00—Медээлер.
13.10—«Ыдык дуглүүр кайыы». Фильм-концерттиң баштайгы коргузуглеэги. Литов ССР-нин улустуң артизи В. Даунорас киржип турар.
13.40—«Трубиниериниң хүнерия» деп хей сериялыг ураи-чечен телефильминиң баштайгы коргузуглеэги. 1-ги сериязы.
14.55—«Социалистиг чарыышчылар. Агаарның температурazы дүне даглыг черлерге 8—13, өске артканнарынга 3—8 градус соор.

Кызыгга бүрген аязы турар агаар болгур. Чөөн чүк угланыышкынныг хаттыг секундада дүргеии 3—7 метр дыңзыыр. Агаарның температурazы хүндүс 4—6 градус соор.

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

14.25—«Кино аян-чоруктарының клубу».
15.25—«Делегей» панорамазы».
15.55—«Оруң». Уран-чечен телефильминиң баштайгы коргузуглеэги.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—Документалдыг фильм.
17.55—«Бөгүн — Автомобиль транспортуңуң ажылдакчызының хүнү». РСФСР-ниң автомобиль транспортуңуң министри Е. Г. Трубиншының чугаазы.
18.10—Автомобиль транспортуңуң ажылдакчыларынга концерт.
19.00—«Кеҗээниң ажыл-ишчи сагыш».
20.00—Медээлер.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—«Ужуралдар фильмперииниң экраны». «Кижи-амфибия».
22.00—«Спортлото» тиражы.
22.10—«Ном делгирим».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

НОЯБРЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

9.05—«Трубиниериниң хүннери» деп хей сериялыг ураи-чечен телефильминиң баштайгы коргузуглеэги. 1-ги сериязы.
10.20—«Ужуструң ураи чогаалдыгазы». Теледопчулал.
11.05—«Алтайның аң кымгалдыг девискээри». «Чаган чае чедир». Документалдыг телефильм.
11.35—А. Островскийниң ырларынга фантазия.
11.45—Уругларга фильм. Ураи-чечен кыска телефильмнер программазы.
12.50—13.00—Чапсар.
13.00—Медээлер.
13.10—«Ыдык дуглүүр кайыы». Фильм-концерттиң баштайгы коргузуглеэги. Литов ССР-нин улустуң артизи В. Даунорас киржип турар.
13.40—«Трубиниериниң хүнерия» деп хей сериялыг ураи-чечен телефильминиң баштайгы коргузуглеэги. 1-ги сериязы.
14.55—«Социалистиг чарыышчылар. Агаарның температурazы дүне даглыг черлерге 8—13, өске артканнарынга 3—8 градус соор.

Кызыгга бүрген аязы турар агаар болгур. Чөөн чүк угланыышкынныг хаттыг секундада дүргеии 3—7 метр дыңзыыр. Агаарның температурazы хүндүс 4—6 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рикки-Тики-Тавв» 9.30, 11.20, «Хадыңыр сиген» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Курган черде чуурган» 9.00, 10.35, 12.10, 13.45, «Ичүү-Чүнүүн оглу—Виннету» (2 серыалыг) 17.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мен оон душтуу мен» 11.30, 13.10, 14.50, «Эргим Робинзонум» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдагдал кылыр эргеш чок» 11.30, 13.10, 14.50, «Афоня» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

НОЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рак варгыны хайлыг ленданда» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хем ыңды талыгырда» 9.00, 10.55, Киноклуб: «Тоол-домак чурттан чоруп турө» 10.40, 15.05, «Хадыңыр сиген» 12.30, 14.55, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Демиселдеп коргүсе» 15.00, «Кадыг черде бажың» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сонгу чуктуң ранеодинзы» 15.00, «Эргим Робинзонум» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң талазы-биле Күрүнениң 1947 чылда үндүрген чээшкини

Төлеп бээриниң 1976 чылдың октябрь 15—16-да Москвага болган тиражының

ШҮШТҮРЕР ТАБЛИЦАЗЫ

Саарылгаже үндүрген чээшкининиң бүгү разрядтарында серияларның (каймызында-даа 25 сериялар киргеп) дараазында болуктериниң бүгү 50 дугаарлары (№ 01-деп № 50-ге чедир) тиражка төлеп бээр.

сериянын №-дери	сериянын №-го чедир
020001—020025	021851—021875
020026—020050	021876—021900
020051—020075	021901—021925
020076—020100	021926—021950
020101—020125	021951—021975
020151—020175	
020251—020275	022051—022075
020276—020300	022101—022125
020301—020325	022126—022150
020351—020375	022201—022225
020376—020400	022226—022250
020401—020425	022251—022275
020426—020450	022276—022300
020451—020475	022326—022350
020501—020525	022351—022375
020526—020550	022376—022400
020551—020575	022401—022425
020576—020600	022476—022500
020626—020650	022501—022525
020676—020700	022526—022550
020701—020725	022551—022575
020726—020750	022626—022650
020776—020800	022651—022675
020826—020850	022676—022700
020876—020900	022701—022725
020926—020950	022776—022800
020951—020975	022876—022900
021026—021050	022951—022975
021076—021100	
021101—021125	023001—023025
021126—021150	023026—023050
021151—021175	023251—023275
021176—021200	023326—023350
021201—021225	023376—023400
021251—021275	023401—023425
021326—021350	023426—023450
021351—021375	023476—023500
021376—021400	023501—023525
021401—021425	023526—023550
021526—021550	023551—023575
021601—021625	023576—023600
021626—021650	023626—023650
021701—021725	023651—023675
021776—021800	023676—023700
021801—021825	023701—023725
021826—021850	023751—023775
023776—023800	026151—026175
023801—023825	026176—026200
023876—023900	026201—026225
023901—023925	026226—026250
023951—023975	026251—026275
023976—024000	026276—026300
024051—024075	026351—026375
024151—024175	026376—026400
024176—024200	026401—026425
024201—024225	026501—026525
024251—024275	026676—026700
024276—024300	026701—026725
024326—024350	026751—026775
024351—024375	026801—026825
024376—024400	026901—026925
024451—024475	026951—026975
024501—024525	026976—027000
024526—024550	027001—027025
024551—024575	027126—027150
024601—024625	027176—027200
024726—024750	027201—027225
024776—024800	027276—027300
024801—024825	027301—027325
024876—024900	027326—027350
024926—024950	027351—027375
024976—025000	027376—027400
025026—025050	027401—027425
025076—025100	027426—027450
025201—025225	027501—027525
025326—025350	027526—027550
025426—025450	027626—027650
025451—025475	027726—027750
025576—025600	027776—027800
025651—025675	027801—027825
025676—025700	027876—027900
025701—025725	027926—027950
025726—025750	027976—028000
025776—025800	
025801—025825	028001—028025
025851—025875	028126—028150
025901—025925	028151—028175
025926—025950	028176—028200
026001—026025	028226—028250
026051—026075	028376—028400
026076—026100	028426—028450
028451—028475	030651—030675
028476—028500	030701—030725
028501—028525	030726—030750
028576—028600	030801—030825
028601—028625	030826—030850
028651—028675	030851—030875
028676—028700	030901—030925
028751—028775	030926—030950
028801—028825	030951—030975
028851—028875	030976—031000
028876—028900	031076—031100
028901—028925	031101—031125
028926—028950	031201—031225
028951—028975	031226—031250
028976—029000	031401—031425
029001—029025	031501—031525
029026—029050	031526—031550
029051—029075	031551—031575
029101—029125	031601—031625
029126—029150	031626—031650
029351—029375	031651—031675
029376—029400	031676—031700
029526—029550	031701—031725
029576—029600	031751—031775
029601—029625	031776—031800
029651—029675	031826—031850
029726—029750	031851—031875
029801—029825	031976—032000
029851—029875	032026—032050
029876—029900	032101—032125
029951—029975	032126—032150
029976—030000	032351—032375
030001—030025	032401—032425
030026—030050	032426—032450
030051—030075	032476—032500
030101—030125	032501—032525
030126—030150	032576—032600
030176—030200	032601—032625
030226—030450	032676—032700
030451—030475	032726—032750
030501—030525	032801—032825
030551—030575	032826—032850
030576—030600	032876—032900
030626—030650	033051—033075
033076—033100	035451—035475
033101—033125	035476—035500
033151—033175	035601—035625
033301—033325	035626—035650
033326—033350	035701—035725
033351—033375	035726—035750
033376—033400	035826—035850
033451—033475	035876—035900
033551—033575	035926—035950
033576—033600	035976—036000
033601—033625	036001—036025
033751—033775	036026—036050
033801—033825	036051—036075
033826—033850	036076—036100
033851—033875	036151—036175
033876—033900	036176—036200
033951—033975	036276—036300
033976—034000	036301—036325
034051—034075	036326—036350
034076—034100	036376—036400
034126—034150	036401—036425
034151—034175	036426—036450
034301—034325	036451—036475
034351—034375	036476—036500
034451—034475	036526—036550
034551—034575	036626—036650
034576—034600	036651—036675
034626—034650	036701—036725
034676—034700	036776—036800
034701—034725	036826—036850
034726—034750	036926—036950
034751—034775	036951—036975
034776—034800	037001—037025
034826—034850	037051—037075
034901—034925	037101—037125
034926—034950	037201—037225
034976—035000	037276—037300
035026—035050	037301—037325
035051—035075	037376—037400
035251—035275	037401—037425
035276—035300	037451—037475
035376—035400	037776—037800
035401—035425	037826—037850
035426—035450	037951—037975
037978—038000	
038001—038025	
038126—038150	
038151—038175	
038201—038225	
038226—038250	
038276—038300	
038301—038325	
038326—038350	
038351—038375	
038376—038400	
038451—038475	
038476—038500	
038501—038525	
038601—038625	
038651—038675	
038676—038700	
038726—038750	
038751—038775	
038776—038800	
038876—038900	
038901—038925	
039026—039050	
039076—039100	
039101—039125	
039126—039150	
039176—039200	
039226—039250	
039276—039300	
039326—039350	
039451—039475	
039526—039550	
039551—039575	
039626—039650	
039651—039675	
039676—039700	
039701—039725	
039726—039750	
039776—039800	
039826—039850	
039876—039900	
039901—039925	
039926—039950	
039951—039975	

ТАБЛИЦАГА ТАЙЫЛБЫР

ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң Күрүнениң ийиги чээшкининиң облигацияларының төлеп бээриниң планын 1957 чылдың апрель 19-на чедир болгаи тараатарга мурнуткаойнап алган азы төлеп бергеи сериялардың дугаарлары база киргеи. Бо тиражка төлеп бээр облигацияларның түңү 900 млн. рубль болгаи.

1961 чылдың январь 1-де болгаи 10-у бирге денаштыр ортектер хемчөлиин өскертеелии барымдаалаан, ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаи хөгжүдериниң Күрүнениң ийиги чээшкининиң облигацияларының таблазы-биле дараазында түңнери ап төлээр:

Облигацияда айтыкаы	Төлеп бээри
200 руб.	20 руб.
500 руб.	50 руб.
100 руб.	10 руб.
50 руб.	5 руб.
25 руб.	2 руб. 50 коп.

Төлеп бээриниң тиражын чорудар талазы-биле комиссияның дargазы—Москва хоорайның ажылчы чоннар депутаттарының Лейиа район Советиниң күүсекчи комитединиң дargазы В. И. СМИРНОВ.

Комиссияның харымсалгалыг секретары Л. П. ЕСИНА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харымсалгалыг секретарының 2-23-54, партийна аймаарал киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйн киллизиниң 2-21-47 үлетөтүр киллизиниң 2-22-64 чагаа киллизиниң 2-41-27 информация база совет турустуут киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат ның 2-23-35, солуп келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16332. ЧАГЫГ № 1785.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидурер чер, полиграфия болгаи вом садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 1). ТС—01439